

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

TÜRK İSLAM EDEBİYATI BİLİM DALI

ESİRİ MEHMED YUSUF VE ŞERH-İ MUHAMMEDİYE

(İNCELEME-METİN)

(DOKTORA TEZİ)

NEHRİ AYDINÇE

BURSA – 2023

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

TÜRK İSLAM EDEBİYATI BİLİM DALI

**ESİRÎ MEHMED YUSUF VE ŞERH-İ MUHAMMEDİYE
(İNCELEME-METİN)**

(DOKTORA TEZİ)

Nehri AYDİNÇE

Danışman:

Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ

BURSA – 2023

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalı'nda 711122006 numaralı Nehri AYDİNÇE'nin hazırladığı "Esîrî Mehmed Yusuf ve Şerh-i Muhammediye (İnceleme-Metin)" başlıklı doktora tezi ile ilgili savunma sınavı,günü-..... saatleri arasında yapılmıştır. Alınan cevaplar sonunda adayın (başarılı/başarısız) olduğuna..... (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Ali ÖZTÜRK

Trakya Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Sadettin EĞRİ

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Mehdin ÇİFTÇİ

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Üye

Dr. Öğretim Üyesi Ali İhsan AKÇAY

Bursa Uludağ Üniversitesi

13 / 02 / 2023

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 20/01/2023

Tez Başlığı: ESİRİ MEHMED YUSUF VE ŞERH-İ MUHAMMEDİYE (İNCELEME-METİN)

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 706 sayfalık kısmına ilişkin, 06/01/2023 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 6 'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimededen daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

20/01/2023

Adı Soyadı: Nehri Aydınççe

Öğrenci No: 711122006

Anabilim Dalı: İslam Tarihi ve Sanatları

Programı: Türk İslam Edebiyatı

Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman

Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ

20.01.2023

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum “**Esîrî Mehmed Yusuf ve Şerh-i Muhammediye (İnceleme-Metin)**” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kuralların auygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

20.01.2023

Adı Soyadı: Nehri AYDİNÇE

Öğrenci No: 711122006

Anabilim Dalı: İslam Tarihi ve Sanatları

Programı: Türk İslam Edebiyatı

Statüsü: Doktora

ÖZET

Yazar adı soyadı	Nehri Aydınçe
Üniversite	Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim dalı	İslam Tarihi ve Sanatları
Bilim dalı	Türk İslam Edebiyatı
Tezin niteliği	Doktora
Mezuniyet tarihi	/...../20....
Tez danışmanı	Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ

Tezin Türkçe Başlığı

Esîrî Mehmed Yusuf ve Şerh-i Muhammediye (İnceleme-Metin)

(özet metni)

Hem sözlü hem yazılı kültürü en iyi yansıtan eserlerden biri de Yazıcıoğlu Mehmed'in 853/1449 yılında kaleme aldığı *Muhammediye*'dir. *Muhammediye*, dil yönünden sâde Türkçe ile yazılan bir eser olma hüviyetini taşımaktadır. Osmanlı kültür ve coğrafyasında *Muhammediye* müstesna bir yere sahiptir. Osmanlı İmparatorluğu'nun ulaştığı her coğrafyaya *Muhammediye* de ulaşmış, asırlarca insanların zihninde, kalbinde ve dilinde gerekli ihtimam gösterilerek muhafaza edilmiştir. Toplum nezdinde *Muhammediye*, Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât*'ıyla birlikte en fazla rağbet gören eser olmuştur. Klasik Türk edebiyatının en ihtişamlı dönemi olan XVI. yüzyıl aynı zamanda Arapça ve Farsça'dan tercüme ve şerhlerin en yoğun yapıldığı dönemdir. Her ne kadar XVI. yüzyıl'da Türkçe gerçek anlamda ilmî ve edebî dil hâline gelse de tercüme ve şerh faaliyetleri artarak devam etmiştir. İşte Esîrî Mehmed Yusuf Efendi Türk edebiyatının ilk manzûm siyer olma özelliği taşıyan, aynı zamanda edebiyatımızın kurucu metinlerinden olan *Muhammediye*'yi yazılışından takribi yüz yıl sonra 948/1541-42 yılında şerh etme ihtiyacı duymuş ve Hz. Peygamber (s.a.v)'in daha iyi anlaşılması için halkın anlayacağı tarzda eserini kaleme almıştır. Esîrî'de Hz. Peygamber sevgisi bu şekilde tezâhür etmiştir. Çünkü şâirler Hz. Peygamber (s.a.v)'i anlatan bir eser yazarak İslâm'a hizmet etmek bilinciyle hareket ederler. Bu çalışmada XVI. yüzyılın önemli şâir ve şâirlerinden Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin hayâtı, eserleri, edebî şahsiyetinin yanında *Şerh-i Muhammediye* isimli eseri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: *Esîrî Mehmed Yusuf, Yazıcıoğlu Mehmed, Muhammediye, şerh, XVI. Yüzyıl.*

ABSTRACT

Name & surname	Nehri Aydınçe
University	Bursa Uludağ University
Institute	Institute of Social Sciences
Field	İslamic History and Arts
Subfield	Turkish İslamic Literature
Degree awarded	PhD.
Date of degree awarded	/...../20....
Supervisor	Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ

The Title of Thesis in English

Esîrî Mehmed Yusuf and his work Sharh-i Muhammadiya (Analysis-Text)

(abstract)

One of the works that best reflects both oral and written culture is Yazıcıoğlu Mehmed's Muhammadiya, written in 853/1449. In terms of language, Muhammadiya is a work written in plain Turkish. Muhammadiya has an exceptional place in Ottoman culture and geography. Muhammadiye reached every geography that the Ottoman Empire reached and was preserved in the minds, hearts and tongues of people for centuries with due care. In the eyes of the society, Muhammadiya has been the most popular work along with Süleyman Çelebi's Vesîletü'n-Necât. The XVI'th century, the most glorious period of classical Turkish literature, was also the period of the most intense translations and commentaries from Arabic and Persian. Although Turkish became a truly scholarly and literary language in the XVI'th century, translation and commentary activities continued to increase. Thus, Esîrî Mehmed Yusuf Efendi felt the need to annotate Muhammadiya, which is the first verse siyar in Turkish literature and one of the founding texts of our literature, in 948/1541-42, approximately one hundred years after its writing, and wrote his work in a style that the public could understand in order to better understand the Prophet (pbuh). This is how Esîrî's love for the Prophet manifested itself. Because poets act with the consciousness of serving Islam by writing a work describing the Prophet (pbuh). In this study, the life, works and literary personality of Esîrî Mehmed Yusuf Efendi, one of the important poets and commentators of the XVI'th century, as well as his work named Sharh-i Muhammadiya are tried to be revealed.

Keywords: *Esîrî Mehmed Yusuf, Yazıcıoğlu Mehmed, Muhammadiya, sharh , XVI. Century.*

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU	iii
YEMİN METNİ.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
ÖNSÖZ	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ESİRÎ MEHMED YUSUF EFENDİ; HAYÂTI, ESERLERİ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1. ESİRÎ MEHMED YUSUF EFENDİ’NİN HAYÂTI.....	15
1.1. Esîrî Mahlaslı Şâirler.....	15
1.1.1. Esîrî-yi Lâhîcî	17
1.1.2. Dîvân Kâtibi Esîrî	17
1.1.3. Esîrî / Hazânî Eflâtun	21
1.1.4. Esîrî Mehmed Yusuf Efendi	23
1.1.5. Şeyhülislâm Esîrî Mehmed Efendi	23
1.1.6. Tireli Esîrî.....	25
1.1.7. Esîrî Hüseyin bin Mehmed	27
1.1.9. Esîrî Macuncuzâde Mustafa Efendi.....	28
1.1.10. Mutasavvıf Esîrî	29
1.1.11. Hekimhanlı Esîrî Mehmet	29
1.1.12. Özbek Esîrî	34
1.2. Şâir ve Şârih Esîrî Mehmed Yusuf Efendi	34
1.2.1. Eğitimi	38
1.2.2. Dönemi	39
1.2.3. Mahlası ve Esâret Hayâtı	41
2. ESERLERİ.....	44
2.1. Şerh-i Muhammediye	44
2.2. Mecâmiu’l Cevâhir.....	44
3. ESİRÎ MEHMED YUSUF EFENDİ’YE ATFEDİLEN ESERLER	45
3.1. Bağdat Şehrâşûbu	45
3.2. Sergüzeştname.....	50
4. ŞÂİRLİĞİ	52

4. 1. Şiirleri.....	53
4.2. Nazîreleri.....	58
5. EDEBÎ KİŞİLİĞİ.....	70

İKİNCİ BÖLÜM

YAZICIOĞLU MEHMED, MUHAMMEDİYE VE ŞERH-İ MUHAMMEDİYE

1. YAZICIOĞLU MEHMED	74
2. MUHAMMEDİYE	76
2.1. Muhteva.....	80
2.2. Nazîreleri.....	83
2.3. Şerhleri	84
2.3.1. Esîrî Mehmed Yusuf-Şerh-i Muhammediye	84
2.3.2. İsmâil Hakkı Bursevî-Ferâhu'r-Rûh.....	85
2.4. Kültürel Etkileri.....	86
2.3. ŞERH-İ MUHAMMEDİYE	95
2.3.1. Türk Edebiyatında Şerh Geleneği	95
2.3.2. Şerh-i Muhammediye'nin Şerh Geleneğindeki Yeri.....	99
2.3.3. Şerh-i Muhammediye'de Muhteva.....	100
2.3.4. Şerh-i Muhammediye'nin Dil ve Üslup Özellikleri.....	112
2.3.5. Şerh-i Muhammediye'nin Kaynakları.....	116

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞERH-İ MUHAMMEDİYE (İNCELEME-METİN)

1. NÜSHA TAVSİFLERİ.....	123
2. METİN.....	130
SONUÇ	637
KAYNAKÇA.....	640
EKLER	648
ÖZGEÇMİŞ	658

ÖNSÖZ

Edebiyatımızda kitabın tamamını ya da bir bölümünü aynı dilde veya başka bir dilde açıklamak için şerh kavramı kullanılmaktadır. Literatürümüzde bir metni açıklamak, ayrıntılı bilgi vermek ve okuyucuyu o metni anlamasında yardımcı olmak amacıyla şerhler kaleme alınmıştır. Klasik Türk edebiyatının en ihtişamlı dönemi olan XVI. yüzyıl aynı zamanda Arapça ve Farsça'dan tercüme ve şerhlerin en yoğun yapıldığı dönemdir. Her ne kadar XVI. yüzyıl'da Türkçe gerçek anlamda ilmî ve edebî dil hâline gelse de tercüme ve şerh faaliyetlerinde bir kesinti olmamış aksine artarak devam etmiştir. İşte Esîrî Mehmed Yusuf Efendi Türk edebiyatının ilk manzûm siyer olma özelliğini taşıyan, aynı zamanda edebiyatımızın kurucu metinlerinden olan *Muhammediye*'yi bu dönemde şerh etme ihtiyacı duymuş ve Hz. Peygamber (s.a.v)'in daha iyi tanınması ve örnek alınması için halkın anlayacağı tarzda eserini kaleme almıştır. Esîrî'de Hz. Peygamber sevgisi bu şekilde tezâhür etmiştir. Çünkü şâirler bilir ki Hz. Peygamber (s.a.v)'i öğrenmek, anlamak ve örnek almak İslâm'ı anlamak ve yaşamaktır. Yine şâirler Hz. Peygamber (s.a.v)'i anlatan bir eser yazmak Hz. Peygamber (s.a.v)'in şefâatine kavuşmaktır fehvasınca hareket ederler. Hem sözlü hem yazılı kültürü en iyi yansıtan eserlerden biri hiç şüphesiz Yazıcıoğlu Mehmed'in 853/1449 yılında kaleme aldığı *Muhammediye*'dir. *Muhammediye* dil yönünden sâde Türkçe ile yazılan bir eser olma hüviyetini taşımaktadır. Eser, bu özelliği sayesinde halk arasında meşhur olarak farklı vesilelerle sıkça okunmasına sebep olmuştur. Osmanlı kültür ve coğrafyasında *Muhammediye* müstesna bir yere sahiptir. Osmanlı İmparatorluğu'nun ulaştığı her coğrafyaya *Muhammediye* de ulaşmış, asırlarca insanların zihninde, kalbinde ve dilinde gerekli ihtimam gösterilerek muhafaza edilmiştir. Toplum nezdinde *Muhammediye*, Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât*'ıyla birlikte en fazla rağbet gören eser olmuştur. *Muhammediye*, Türk edebiyatında gazel ve kasîdeden sonra en yaygın nazım şekli olan mesnevî nazım şekli ile kaleme alınmıştır. Mesnevide dönemin dil özelliklerinden dolayı bol Arapça ve Farsça terkipler kullanılmıştır. Ancak bu eserin anlaşılmasını engelleyici veya zorlaştırıcı derecede olmamıştır. Yazıcıoğlu Mehmed'in edebî dile ve Dîvân edebiyatına vukûfiyeti sayesinde bu terkipler esere güzel bir üslûpla yerleştirilmiştir.

Bursalı kabul ettiğimiz XVI. yüzyıl şâir ve şârihi Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin memleketinden çıkarak Osmanlı coğrafyasını ve Avrupa'yı gezmek için yola çıktığı hayât yolculuğu Eğriboz adasının Kızılhisâr şehrinde sona ermiştir. Memleketimize bir nebze olsun vefâ göstermek ve hizmet etmek gâyesi ve niyetiyle bugün Yunanistan topraklarında

medfun olan bu şâir ve şârih ile gönül bağı kurarak onu çalışmaya, gün yüzüne çıkarmaya iten sebeplerin başında gelmektedir.

Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediye*'si dinî edebiyatımızın öncü eserlerinden olup aynı zamanda Osmanlı toplumuna yön veren mesnevîlerinden biridir. Eser hakkında şerh ve nazîreler yazılmış, Osmanlı edebî ve kültür coğrafyasında toplumun İslâm tarihi ve Hz. Peygamber (s.a.v)'in hayâtı hakkında malumat edindikleri müstesna kaynaklardan biri olmuştur. Aynı şekilde *Muhammediye* mevlid gibi mûsikişinaslarca belli makâmlarla okunmuş ve eseri makâmı okuyanlara Muhammediyehân denilmiştir.

İsmâil Hakkı Bursevî (v. 1725) *Muhammediye*'yi *Ferâhu'r-Rûh* adıyla 1105/1694 yılında şerh etmiştir. Bu eser hacimli bir eserdir. Tezimize konu olan Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin *Şerh-i Muhammediye* adlı eseri ise Bursevî'nin *Ferâhu'r-Rûh* isimli eserden takriben bir buçuk asır önce 948/1541-42 yılında kaleme alınmıştır. Bu tezde bizi en çok cezbeden konu bu olmuştur. Genellikle *Muhammediye* denince akla en önemli şerhi sayılan *Ferâhu'r-Rûh* gelmektedir. Fakat biz bu çalışmada Bursevî'den önce de *Muhammediye*'yi daha anlaşılır kılma çabasına giren ve Türk edebiyatı ve literatüründe pek bilinmeyen bir şâir ve şârih Esîrî Mehmed Yusuf Efendi ve eserini tanıtmayı hedefledik. Hattâ sadece bu eseriyle yetinmeyip onun kısıtlı kaynaklarda geçen “dîvân şâiridir” ibâresini haklı çıkaracak hayât hikâyesini, şiirlerini, nazîrelerini ortaya koymaya çalıştık. Eldeki veriler en iyi şekilde değerlendirilip en doğru bilgilerle şâiri ve eserini gün yüzüne çıkarmaya ve Türk edebiyatına tanıtmaya gayret ettik. Bunu yaparken tezkire, katalog, kitap, tez ve Türk edebiyatı kaynaklarından faydalandık, bütün bu kaynaklardan hareketle çalışmayı monografik yöntem ile ortaya koymaya çalıştık.

“*Esîri Mehmed Yusuf Efendi ve Şerh-i Muhammediye: İnceleme-Metin*” başlığıyla hazırlanan bu çalışma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. “Giriş” kısmında araştırmanın önemi, amacı, zorlukları, yöntemi ve kaynakları ele alınmıştır.

Birinci bölümde yer alan Esîri Mehmed Yusuf Efendi konusu iki alt başlıkta incelenmiştir. İlk başlıkta Esîrî mahlaslı şâirler ele alınmış olup, tespit edebildiğimiz kadarıyla Türk edebiyatı'nda bu mahlası taşıyan on iki şâir incelenmiş ve haklarında gerekli malumat verilerek tanıtılmış ve eserlerinden örnekler verilmiştir. Daha önce mahlasdaş şâirler hakkında farklı çalışmalar yapılmıştır lâkin bu denli geniş bir çerçevede incelenmemiştir. Biz bu çalışmada literatür ve kültürümüzde yer alan Esîrî mahlaslı âlim, şâir, şeyhülislâm, mutasavvıf vb. vasfını taşıyan herkesi bir çatı altında toplamaya gayret ettik. Böylece Esîrî mahlasıyla meşhur olan herkesi tek başlık altında literatüre kazandırmaya çalıştık ve

herkesin istifâdesine sunduk. İkinci alt başlıkta ise sözünü ettiğimiz Esîrî mahlaslı on iki şahıstan çalışmamızın ana karakteri olan Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin hayâtı, eğitimi, dönemi, mahlası ve esâret hayâtı, eserleri ve edebî kişiliğini elde edebildiğimiz bilgiler ışığında ortaya koymaya çalıştık.

İkinci bölümde ise Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediye* ve *Şerh-i Muhammediye* konuları işlenmiştir. Sırasıyla Yazıcıoğlu'nun hayâtı ve şahsiyeti, Türk edebiyatının kurucu metinlerinden ve halk arasında önemli bir başucu kitabı olarak kabul edilen ve müellife haklı bir şöhret kazandıran *Muhammediye* adlı eserden bahsedilmiş ve eserle ilgili detaylı bilgiler verilmiştir. Sâdece müellif ve eserle yetinilmeyip muhtevası, kültürel etkileri ayrıca hakkında yazılan nazîre, şerh vb. gibi başlıklarla konu desteklenmiş ve mevzu geniş bir yelpazede incelenmiştir. *Muhammediye*'ye yazılan ilk şerh özelliğini taşıyan aynı zamanda çalışmamızın konusunu teşkil eden *Şerh-i Muhammediye* isimli eserin şerh geleneğindeki yeri, muhteva, dil ve üslup özellikleri gibi başlıklarla ele alınarak değerlendirilmiş ve ortaya konmuştur. Bunlar yapılırken bir taraftan da Türk dilinin gelişiminden bahsedilerek, Türkçe'nin tarihsel gelişimini, yayılışını, hangi dönemlerde ne tür eserlerin yazıldığını ve hangi evrelerden geçerek edebî dil hâline geldiğini anlatarak tarihsel süreç özetle gözler önüne serilmiştir.

Üçüncü bölümde, çalışmanın ana konusu olan "*Şerh-i Muhammediye: İnceleme-Metin*" başlığıyla Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin kaleme aldığı şerhi incelenmiştir. Bu bölüm nüsha tavsifleri ve metin kısımlarından oluşmaktadır. Nüsha tavsifleri üst başlığında yapılan katalog taramaları ile eserin ortaya çıkan yurtiçi ve yurtdışındaki nüshaları tanıtılmış ve metin yazımı için seçilen nüsha belirtilmiştir. Yine aynı başlık altında nüshaların değerlendirilmesi ve metnin oluşturulmasında esas alınan teknik özellikler isimli iki alt başlık eklenmiştir. Nüshaların değerlendirilmesi kısmında nüshaların ferağ kayıtları ile alakalı malumat eklenerek nüshaların detayları verilmiştir. Yazma nüshaların istinsah târihi ve müstensihleri hakkında bilgiler değerlendirilmiş, ayrıca eserler tablo hâlinde okuyucuya sunulmuştur. Metnin oluşturulmasında esas alınan teknik özellikler alt başlığında ise metnin transkribesinde izlenen yol ve usûl, kullanılan alfabe vb. teknik konular açıklanmıştır. Metin başlığı altında ise seçilen nüshalardan hareketle nüshalar arası karşılaştırma yapılarak transkripsiyonlu bir şekilde metnin günümüz alfabesine aktarımı yapılmıştır. Transkribe edilen esas nüsha dışında dipnotta diğer nüshalardaki farklılıklar gösterilmiştir.

“Sonuç” kısmında Yazıcıoğlu Mehmed’in *Muhammediye*’sinin hem Türk edebiyatı hem de Türk toplumundaki yerini, Yazıcıoğlu’ndan bir asır sonra yaşamış Esîrî Mehmed Yusuf Efendi’yi ve onun ilim dünyâsına kazandırılma hedefiyle yola çıktığımız *Şerh-i Muhammediye* isimli eseri ile ilgili genel değerlendirme yapılarak çalışma neticelendirilmiştir.

“Kaynakça”nın ardında yer alan “Ekler” kısmında ise çalışmada geniş bir şekilde sözünü ettiğimiz *Muhammediye*, müellifi Yazıcıoğlu Mehmed’in kabri, bunun yanında şerhleri *Şerh-i Muhammediye* ve *Ferâhu’r-Rûh* isimli eserlerin yazma nüshalarından fotoğraflar ve Esîrî Mehmed Yusuf Efendi’nin yaşamını sürdürdüğü ve medfun olduğu coğrafyayı gösteren resimler ve haritalar verilerek çalışma zenginleştirilmiştir.

Çalışmanın ortaya çıkmasında desteklerini gördüğüm başta sevgili ailem ve eşimin ailesine, her şartta ve koşulda bizlere rehber olan kıymetli danışman hocam ve yol atam Prof. Dr. Bilâl KEMİKLİ’ye, teşvik ve destekleri için tez izleme komitesi üyeleri değerli Prof. Dr. Mustafa KARA, Doç. Dr. Sadettin EĞRİ, Dr. Öğr. Üyesi Ali İhsan AKÇAY hocalarıma, yine tezin çeşitli aşamalarında yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Sezai ENGİN, Dr. Öğr. Üyesi Kenan ÖZÇELİK, Dr. Öğr. Üyesi İshak TEKİN, Dr. Ömer Faruk BAYRAKÇI, Dr. Fatma HAZAR ve burada ismini anmadığım hocalarım ve dostlarıma teşekkürü bir borç bilirim. Son olarak da bana her dâim destek olan ve çalışma zemini hazırlayan, kıymetli vakitlerinden çaldığım biricik eşim, kızım ve oğluma cân-ı gönülden teşekkür ederim.

Gayret bizden tevfik Allah’tandır.

Nehri AYDİNÇE

2023 Bern

KISALTMALAR

a. mlf.	: Aynı Müellif
b.	: bin/ibn
bkz.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
ed.	: Editör
h.	: Hicri
Hz.	: Hazreti
s.a.v	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
a. m.	: Aleyhi's-selâm
İSAM	: İslam Araştırmaları Merkezi
m.	: Miladi
No.	: Numara
nşr.	: Neşir
v.	: Vefâtı
sad.	: Sadeleştiren
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
vs.	: ve saire
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Sözlükte “yarma, açma, açıklama”¹ anlamlarına gelen şerh kelimesi edebiyatımızda kitabın tamamını ya da bir bölümünü aynı dilde veya başka bir dilde açıklamak anlamında kullanılmaktadır. Yazılan bir metni açıklamak, ayrıntılı bilgi vermek ve okuyucuyu o metni anlamasında yardımcı olmak için literatürümüzde fazlasıyla şerhler yazılmıştır. Böylece şerh, ilim geleneğimizde bir telif türü olarak yerini almıştır. Şerhlerin Arap edebiyatında Câhiliye dönemindeki şiirlerle başladığı kabul edilmektedir.²

Literatürümüzde edebî eserler değerlendirilirken bazen şerh faaliyeti tercüme, bazen de tercüme faaliyeti şerh kavramı ile ifade edilmiştir. Birbiriyle ilişkili kavramlar birbirlerinin yerine kullanılır olmuştur. Bunun dışında geleneğimizde şerhi ihâtâ eden, şerhle aynı amacı güden hâşiye, hâmiş, telhîs, ta’likât gibi benzer kavramlar da kullanılmıştır. Bütün bu kavramların ortak noktası kelimeyi, mısrayı, beyti, cümleyi veya metni anlaşılır hâle getirmektir.³

Çalışmamızın konusu olan *Muhammediye*’ye⁴ geçmeden önce eserin manzûm bir siyer olmasından mütevellid önce siyer hakkında bilgi verilecektir. Siyer nedir, kaçta ayrılır, diğer edebiyatlar ve Türk edebiyatındaki yeri nedir gibi sorulara cevap aranacaktır.

“Siyer, sözlükte “davranış, hal, yol, adet, bir kimsenin ahlâkı, seciyesi ve hayât hikâyesi” gibi anlamlara gelen sîret kelimesinin çoğuludur. Sîret ve siyer Hz. Peygamber (s.a.v)’in hayâtı, onun hayâtını konu edinen bilim dalı ve bu dalda yazılan eserler için terim olarak kullanılmıştır. Siyer yalnızca Hz. Peygamber (s.a.v)’in hayâtı için kullanılan bir terim haline gelmiş, sîret ise başka şahsiyetlerin hayâtlarını anlatan *Siretü’l-Hüseyn*, *Siretü ’Ömer b. ’Abdil’azîz*, *Siretü Ahmed b. Hanbel* gibi kitapların adlarında da yer almıştır. Siyer terimi aynı zamanda savaş, esirler ve ganimetler başta olmak üzere devletler hukuku dallarına giren konulara isim olarak verildiği gibi bu alanda yazılan Evzâ’⁵’nin *Kitabü Siyeri’l-Evza’i*, Ebu Yûsuf’un *Kitabü’r-Red ’ala Siyeri’l-Evza’i*, Ebu İshak el-Fezârî’nin *Kitabü’s-Siyer* ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybanî’nin *es-Siyerü’l-Kebîr*’i vb. kitapların

¹ Şemseddin Sâmî, “Şerh”, *Kâmûs-ı Türkî*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1317) 773.

² Sedat Şensoy, “Şerh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/557.

³ Mine Mengi, “Metin Şerhi, Tahlili ve Tenkidi Üzerine”, *Dîvân Şiiri Yazıları*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2000), 74.

⁴ Yazıcıoğlu kardeşler ve özellikle *Muhammediye*’yi doktora tez konusu olarak çalışan ve ilim dünyasına kazandıran merhum Prof. Dr. Amil Çelebioğlu’nu hayırla ve rahmetle anıyoruz. Çalışmamızın genelinde merhum Çelebioğlu ve çalışmasına çokça yer verilmiştir. Prof. Dr. Amil Çelebioğlu’nun *Muhammediye* isimli çalışması ilk kez 1975 yılında Tercüman Gazetesi Yayınları tarafından 1001 Temel Eser Serisi ile 4 cilt, 1996 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2 cilt, 2018 yılında Dergah Yayınları tarafından olmak üzere toplamda üç kez yayımlanmıştır.

isminde yer almış, ayrıca fıkıh kitaplarının bir bölümünün adı olmuştur. İslâm dünyâsında Hz. Peygamber (s.a.v)’in hayâtı ve şahsiyetine duyulan ilgi Kur’ân-ı Kerîm’in ve İslâm dininin ona attığı önem ve değerle paralellik arzeder. Bir müslümanın bu ilgisi, Allah’tan başka tanrı bulunmadığına ve Hz. Muhammed’in Allah’ın kulu ve rasulu olduğuna şahadet edip dine girmesiyle başlar.”⁵

“Rasûl-i Ekrem’in vefâtından sonra başta sahâbî çocukları olmak üzere tabiîn döneminde yetişen birçok şahsiyet siyer ve megazî sahasındaki çalışmalara büyük katkılarda bulunmuştur. Rasûlullah’ın merkezî bir şahsiyet olarak önemini bu dönemde de sürdürdüğünü torunu Hz. Hüseyin’in oğlu Zeynelâbidîn’in şu ifâdeleri açıkça göstermektedir: “Biz nebînin megazîsini Kur’ân’dan bir sûreyi öğrendiğimiz gibi öğrenirdik.”⁶ Siyer ve megâzî sahasındaki çalışmaların en verimli dönemi tabiîn döneminin son temsilcilerinin eserlerini yazdıkları II/VIII. yüzyılın ilk yarısına rastlar. Bu dönemin âlimleri kendilerinden önce sahîfe ve risalelerde toplananlarla ulaşabildikleri diğer rivâyetleri konularına göre tasnif edip kronolojik sıraya koyarak siyer ve megâzî kitaplarına son şeklini veren eserlerini telif etmişlerdir.”⁷ İbn İshak (v. 151/768)’ın *Sîretü İbni İshak* ve İbn Hişam (v. 218/833)’ın *es-Sîretü’n-nebeviyye* adlı eserleri bu alanda kaleme alınan ilk örnekler olarak verilebilir.⁸

“Siyer ve megâzî sahasındaki çalışmalar doğrudan doğruya siyer-megâzîye dair eserler, tabakat ve târih kitapları, Resûlullah’ın hayât ve şahsiyetine dair özel konuları kapsayan çalışmalar şeklinde üç gruba ayrılabilir.”⁹

Siyer ve megâzî alanındaki çalışmalar III/IX. yüzyılda başlayıp ilgisini azaltmadan hattâ artırarak günümüze kadar devam edegelen bir süreçtir.¹⁰

Yukarıda zikredilen bilgiler siyerin daha fazla târih yönüne bakan kısmıdır. Siyerin târih dışında özel olarak bir de edebiyat sahasını derinden etkilediği görülmektedir. Şâirler, yazarlar İslâm dininin ikinci kaynağı olan Hz. Peygamber (s.a.v)’e olan sevgilerini, ilgilerini eserlerinde işlemişlerdir. Dinimizin ve kültürümüzün olmazsa olmazı olan Hz. Peygamber (s.a.v)’in hayâtı, hadisleri, davranışları kısacası her şeyi müslümanlar için bir rehberdir ve bunun da bilinip öğrenilmesi ve yayılması için şâirler eserler kaleme

⁵ Mustafa Fayda, “Siyer ve Megâzî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37 / 319.

⁶ İbn Kesîr, 3, 242

⁷ Fayda, “Siyer ve Megâzî”, 37/321.

⁸ Alim Yıldız, “Hz. Muhammed (s.a.s) ile İlgili Edebî Türler”, *Türk İslâm Edebiyatı El Kitabı*, ed. Ali Yılmaz, (Ankara: Grafiker Yayınları 2012), 180, Fayda, “Siyer ve Megâzî”, 37/322.

⁹ Fayda, “Siyer ve Megâzî”, 37/322.

¹⁰ Fayda, “Siyer ve Megâzî”, 37/323.

almışlardır. Hz. Peygamber (s.a.v)'i konu edinen sadece Türk edebiyatı olmamıştır. Siyer konusu dinî-edebî bir tür olarak Arap edebiyatında başlamıştır. Daha sonra İran edebiyatında da çalışmaları görülen bu tür Türk edebiyatında da revaçta olmuş ve her dönemde eserler yazılmıştır. Türk edebiyatında sadece orijinal eserler kaleme alınmayıp diğer edebiyatlara ait eserler de tercüme edilerek Türk edebiyatına kazandırılmıştır. Ayrıca tercümelerin yanında yapılan zeyiller de bu alana olan ilgiyi açıkça ortaya koymaktadır.

Edebiyatımızda genel anlamda Hz. Peygamber (s.a.v)'i övmek üzere yazılan şiirlere na't denir.¹¹ “*Na'tların hemen her konuda yazılan mesnevilerde müstakil bir bölüm hâlinde ele alınması yanında siyer, mevlid, hicretnâme, mi'racnâme, vefat-ı Nebî, hilye, evsâfu'n-Nebî, esmâ-i Nebî, şefâatnâme gibi Hz. Peygamber (s.a.v)'le ilgili mesneviler de bütün olarak bir na't karakteri taşımaktadır. Ancak bu mesneviler yazılış amaçları ve ağırlıklı konuları itibariyle müstakil na't olarak değerlendirilmez. Fakat Yazıcıoğlu'nun eseri Hz. Peygamber (s.a.v)'in hayâtını anlatan bir sîre olmasına rağmen eserin adından ve “Kitab-ı Muhammediye Fî- Na'ti Seyyidi'i-Âlemîn Habibullahi'l-Âzîm...” başlığından anlaşıldığı gibi bütün tahkiyeli yönleri yanında baştan sona müstakil bir na't görünümündedir.*”¹²

Yazıcıoğlu Mehmed Bicân (v. 855/1451)'in *Muhammediye* adlı eseri Arapça olarak yazdığı *Megâribü'z-Zamân*'ın kendisi tarafından yapılan manzûm bir çevirisidir. Eser Türk edebiyatında kaleme alınan ilk telif ve aynı zamanda ilk manzûm siyer olma özelliğine sahiptir.¹³

Sonuç olarak; klasik edebiyatımızda na't konusunu işleyen müstakil bir mesnevi olan *Muhammediye* mesnevi-na't türünün hacimli yegâne örneğidir denilebilir.¹⁴ Burada bir kaç örnek verip kültürümüze olan etkilerinden söz etmek yerinde olacaktır.

Yazıcıoğlu'nun kaleme aldığı bu eser kendisine şöhreti getirmiştir. *Muhammediye* sadece Anadolu'da değil diğer Müslüman topraklarında da bir kudsîyet kazanmış, sevilmiş ve de okunmuştur. Eserin hem yurtiçinde hem de yurtdışında birçok yazma ve basma nüshalarının bulunması belki de etkinin en önemli göstergesi olarak zikredilebilir. Hattâ rivayetlere göre eskiden hemen hemen her evde bir *Muhammediye* nüshasının mevcut olması yine etkilerinden bir göstergedir.

Ayrıca yakın zamana kadar köylerde, evlerde veya camilerde bu eserin okunması için özel olarak meclisler düzenlendiği bilinmektedir. Nasıl ki mevlidi besteli okuyan mevlidhânlar

¹¹ Mehmet Kanar, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, (İstanbul: Say Yayınları, 2008) 757.

¹² Emine Yeniterzi, *Dîvan Şiirinde Na't*, (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 46.

¹³ Yıldız, “Hz. Muhammed (s.a.s) ile İlgili Edebî Türler”, 181.

¹⁴ Yeniterzi, *Dîvan Şiirinde Na't*, 46.

varsa bu eseri de besteli olarak okuyan muhammediyehânlar da mevcuttur. Bu ve buna benzer bilgilerle edebî ve kültürel olarak kurucu metinlerimizden olan *Muhammediye*'nin İslâm kültür ve coğrafyası, şâir, müellif ve müslümanları ne kadar derinden etkilediği ve etki sahasının ne kadar geniş olduğu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde müstakil olarak örneklerle açıklanmaktadır.

Üsküp ki Şar dağında devâmydı Bursa'nın

Bir lâle bahçesiydi dökülmüş temiz kanın

diye devam eden şiirde özelde Üsküp'ü genelde Balkanlar'ın Osmanlı coğrafyasından kopuşunu üzüntüyle dile getiren Yahya Kemal Beyatlı (v. 1958) Balkanlar ile Anadolu'nun birbirini tamamlayan, birbirinin devâmı olan coğrafyalar olarak dile getirmektedir. Balkanlar'dan Osmanlı'ya ilmî, edebî, siyasî ve daha nice alanlarda yön veren şahsiyetler yetişmiştir. Özellikle edebiyat alanında bu oran azımsanmayacak derecede fazladır.

Yahya Kemal Beyatlı'nın *Muhammediye* ile ilgili güzel hatıraları ve övgü dolu ifâdeleri vardır. Küçük yaşlardan itibaren *Muhammediye*, Yunus'un ilâhileri gibi toplumumuzda rağbet edilen eserleri dinleyerek büyüdüğünü ve bu manevi iklimde yetiştiğini dile getirmektedir. "*Lâkin benim hem dinî hem millî terbiyem üzerimde daha şiddetli müessir olan, annemdir. Annem çok Müslüman bir kadındı. Muhammediye okur, bana Kur'ân öğretirdi. Yazıcızâde Mehmed Efendi'nin;*

Eğer Rûm'un revânında görürsem ben dilârâyı

Revânınâ revân idem Semerkand'î Buhârâ'yı

beytinin bulunduğu bu ilahiyi çok severdim. Annemin sesi ile birlikte bu ilahi bende hem hazin hem rûhânî duygular uyandırır, beni başka bir âleme, belki de ahirete ait bir yerler görür gibi olurdum.

Annem, Yazıcızâde'yi, sabah namazlarını kıldıktan sonra okurdu. Çok yerlerini anlamadığım halde, annemin yüksek sesle ve makamla okuyuşundan dinlediğim Muhammediye'nin o mısraları bana bizim öz maceramız, evimizin, mahallemizin, Üsküb'ün ve müphem surette bütün milletimizin dünya ve ahiret macerası gibi gelirdi."¹⁵

Böylece hem memleketi Üsküp'e olan özlemini dile getirir hem de *Muhammediye*'yi hatıralarında canlandırarak şâirdeki etkisini gün yüzüne çıkarmaktadır. Bu da bize *Muhammediye*'nin yakın târihe yani XX. yüzyılda hâlen *Muhammediye*'nin Balkanlar'da bir başucu kitabı olarak severek okunduğunu açıkça göstermektedir. Özellikle Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'ı kaybetmesinden sonra komunizm idâresindeki topraklarda *Mevlid*,

¹⁵ Banarlı, *Yahya Kemal'in Hâtıraları*, 24-25.

Muhammediye, Yunus Emre'nin ilâhileri vb. eserler dinin korunmasında öne çıkan eserler olmuştur.

Edebiyat ve kültür târihimiz açısından önemli olan *Muhammediye* yazıldığı dönemden günümüze değin her fırsatta ve her toplumda okunagelen bir başyapıt olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v)'i tanıma, hayâtını öğrenme, örnek alma gibi hususları en güzel bir biçimde dile getiren bu eser Anadolu, Kafkaslar ve Balkanlar'da İslâm'ın yayılması ve korunmasında edebî tür, konu olarak benzeri ve çağdaşı *Mevlid* ile birlikte önemli bir rol üstlenmiştir.

Çalışmamızın konusu XVI. yüzyıl şâiri Esîrî Mehmed Yusuf (v. 1591) sözünü ettiğimiz bu başyapıt eserinin öneminden haberdardır ve Eğriboz adasındaki müslüman halkın talebine kayıtsız kalamamış ve *Muhammediye*'yi şerh ederek oradaki halkın istifâdesine sunmuştur. Özellikle Balkanlar'da yeni müslüman olan kişilerin *Muhammediye* ile aşına olmalarını sağlamış, Hz. Peygamber (s.a.v)'in hayâtını, âyet ve hadisleri kısaca İslâm'ı öğrenme konusunda halka destek olmuştur. Böylece aklımıza şu soru gelmektedir; Beylikler döneminde yapılan Kur'ân tercümelere ve dinî metinlere yönelik yapılan tercüme ve şerhler arttığı gibi Balkanlar'da *Mevlid*, *Muhammediye* vb. dinî metinler sâyesinde İslâm'ın gelişim ve yayılma etkisini oluşturan bir metin olarak değerlendirilebilir mi? Çünkü Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin bilgi birikimi, Dîvân edebiyatına hâkimiyeti bize *Muhammediye*'yi okuduğunu, esere vâkıf olduğunu göstermektedir dolayısıyla Eğriboz adasına yerleştiğinde oradaki halkın da *Muhammediye*'yi okuduğu ve bu esere ilgi duyduğu anlaşılmaktadır. Aksi taktirde halk Esîrî'den eseri şerh etmesini istemezlerdi kanaatindeyiz.

Bunun yanında *Muhammediye*'nin yazma nüshaları Anadolu'daki kütüphânelerde olduğu kadar Balkanlar'ın farklı noktalarında bulunması esere atfedilen değeri gözler önüne sermektedir. Üstelik bu durum sâdece Yazıcıoğlu'nun eseri için geçerli değildir. *Şerh-i Muhammediye* ve *Ferâhu'r-Rûh* gibi *Muhammediye* ile ilgili yapılan şerh çalışmalarını da kapsamaktadır. Bu şerhlerin yazma nüshaları Balkanlar'daki el yazma kütüphanelerinde sayıca fazladır. Hattâ *Şerh-i Muhammediye*'nin ilk müstensihisi de Balkan kökenli Göllü Kesriyeli (Kastoria) Hüseyin b. Muhammed isimli bir şahsiyettir. Yazma nüshaların fazla olması o topraklarda *Muhammediye* başta olmak üzere *Mevlid* vb. İslâm'ı öğrenme adına dinî metinlerin okunduğunu hattâ başucu kitabı olarak değerlendirildiğini göstermektedir.

Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin Bursa'dan ayrılıp Osmanlı coğrafyasını ve Avrupa'yı gezme arzusuyla başlayan hayât hikâyesi Eğriboz adasının Kızılhisâr şehrinde nihâyet

bulmuştur. *Muhammediye* ile ilgili yapılan çalışmalar ve kaynaklarda bahsedilen fakat geniş çaplı incelenmeyen şâir ve şârih Esîrî Mehmed Yusuf Efendi ve eseri *Şerh-i Muhammediye*'yi literatüre kazandırma gayretiyle bu çalışmayı tercih ettik.

Bunlara ek olarak Hz. Peygamber (s.a.v) 'in hayâtını ele alan bir eserin şerhi olması hasebiyle, konunun hem şerh hem de Hz. Peygamber (s.a.v) olması çalışmayı daha ilgili ve önemli hâli hâiz olması da bizi bu çalışmaya sevkeden etkenlerden olmuştur.

Bütün bunlar dışında Eleazar Birnbaum (v. 2019) ise Esîrî ile ilgili yayımladığı İngilizce çalışmasında müellifin şerh metninin sebab-i telif kısmında anlattığı halktan şâire gelen istek üzerine eserini kaleme aldığı olayını reddederek kendince şu açıklamayı yapmaktadır; özellikle doğulu şâirler çoğu zaman eserlerinde bu tür taleplere yer verirler, şâir zaten o eseri kaleme alacaktı fakat sebab-i telif olarak esere böyle bir giriş yapmayı tercih eder yani şâirler kendilerinden eser yazmaları istenmiş gibi davranarak eser telif ederler diyerek bu tür açıklamaların kurgudan ibâret olduğunu ileri sürmektedir.¹⁶ Lâkin bu izahın genellenerek yapılması ve bütün Müslüman müellifleri zan altında bırakması zannımızca yanılığdan ibârettir. Çünkü müelliflerimizin çoğu zaman ilham ile, rüya ve işâret ile, padişah başta olmak üzere devlet erkânı yani yöneticiler ve halktan gelen talep üzerine vb. sebeplerle eserlerini kaleme aldıkları bilinmektedir. Tezimize konu olan Esîrî'nin *Şerh-i Muhammediye*'si de yaşadığı bölgedeki halktan kendisine gelen talep üzerine kaleme aldığı bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla XVI. yüzyılın önemli şâirlerinden Esîrî Mehmed Yusuf gibi bir şâirin bu duruma tevessül etmeyeceği, buna ihtiyâcı olmayacağı ve böyle basit bir kurguya mahal vermeyeceği kanaatindeyiz.

Türkçenin ilim, sanat, edebiyat ve din dili hâline gelmesi İslâmlaşma sonrası yazılan ilk eserlerle birlikte başlar. Daha sonraları Arapça ve Farsça'dan başlayan tercüme faaliyetleri, Türkçenin din ve ilim dili hâline gelmesini hızlandırmıştır. Satırasası Kur'ân tercümeleriyle başlayan süreci hadis ve siyer tercümeleri takip etmiş, daha sonra Arap ve Fars edebiyatından dînî tasavvufî mesnevîlerin tercümeleriyle tamamlanmıştır. Şerh geleneği Kur'ân başta olmak üzere, dînî metinlerin doğru anlaşılması hedefiyle ortaya çıkmıştır.

Ülkemizde şerh ve haşiye üzerine temel niteliği taşıyan bir çalışmaya imza atan İsmail Kara; *Şerh ve haşiye literatürü vazgeçilmez bir alan olarak kabul edilmeden İslâm*

¹⁶ Eleazar Birnbaum, "Esîrî's [Tercüme-i] Muhammediye: a rare manuscript", *Türk Dilleri Araştırmaları Dergisi*, 2007, 17/105.

*klasikleri gerçekten tanımlanabilir, İslâm ilim mirası doğru ve derinliğine okunabilir ve kendi ağırlığında anlaşılabilir mi?*¹⁷ sorusuyla İslâmî ilimlerin hâlini sorgulamaktadır.

Kara, şerh ve haşiye türünü “*ilmin kaynaklarından biri olarak ‘metin’ ve ‘kitap’ üzerine yapılmış doğru ve yerinde anlamaya, ilmî muhafazaya, devamlılığı sağlamaya ve malumatı olabildiğince kaydetmeye dönük, fonksiyonel ve katılcı yoğun çabalar*” şeklinde tanımlamakta ve bir metni açmaya ve anlamaya yönelik her tür eseri şerh literatürü olarak değerlendirmektedir.¹⁸

Şerh ve haşiye türündeki eserler, sadece okurken başvuru metnin problemlerini çözmekle kalmaz çünkü bu şerh ve haşiyenin en alt düzeydeki işlevidir, asıl görevi bizzat problemi, metni, dili ve okuyucusunu teşvik ederek bir üst kademeye çıkarmasıdır.¹⁹

Şerh ve haşiye literatürünün İslâmî ilimlere veya İslâmî kültür havzasına has bir telif türü olmadığı âşikârdır. Şerh ve haşiyelerin düşünüldüğü gibi basit bir şekilde sadece eldeki metni dil bakımından açmaya yönelik çalışmalar olmadığı aksine daha geniş bağlamda metnin o dönem şartlarına göre yorumlanmak üzere yazıldıkları bilinmektedir.

Kâtip Çelebi *Keşfü’z-Zünûn* isimli eserinin girişinde şerhe olan ihtiyaç ve şerhte dikkat edilmesi gerekenler konusunda “*Bir metin neden şerh edilir?*” sorusuna cevap aramaktadır. Çelebi, müelliflerin metinleri anlaşılması için, şerhe ihtiyaç duyulmadan kaleme aldıklarını ifade eder fakat bazen metinlerin anlaşılması için şerhe duyulan ihtiyâcı şu üç maddede dile getirmektedir:

1. Yazarın düşünce ve ifadedeki üstün ve özel kabiliyeti dolayısıyla ince manaları maksada delalet eden veciz/öz ve yoğun bir şekilde dile getirmesi, ama okuyucuların yazarla bu konuda aynı seviyede olmaması,
2. Zaten açık ve biliniyor olduğu düşüncesi ile veya bir başka ilim dalını ilgilendirdiği için bazı ön bilgilerin verilmemesi,
3. Lafzın birden fazla anlama yorulacak tarzda mecazlı ve kinayeli bir üslupla yazılmış olması.²⁰

Bazı çalışmalarda *Muhammediye*’nin kapalı bir metin olduğu ve şerhe ihtiyaç duyulduğundan bahsedilmektedir.²¹ *Muhammediye* özelinde bu durum doğru kabul

¹⁷ İsmail Kara, *İlim Bilmez Tarih Hatırlamaz Şerh ve Haşiye Meselesine Dair Birkaç Not*, (İstanbul: Dergah Yayınları, 2011), 6,7.

¹⁸ Kara, *İlim Bilmez Tarih Hatırlamaz*, 19.

¹⁹ Kara, *İlim Bilmez Tarih Hatırlamaz*, 29.

²⁰ Katip Çelebi’den naklen M. A. Yekta Saraç, “*Şerhler*”, *Türk Edebiyatı Tarihi* ed: Talat Sait Halman, (İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2006), 2/123; Sadık Yazar, “*Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*”, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011, 60.

edilebilir lâkin genel anlamda yazılan bütün şerhleri bu kategoride değerlendirmek mümkün değildir. Bir metnin şerh edilmesi için illa kapalı veya anlaşılması güç olma şartı yoktur, bazen açık ve net metinler de şerhe tâbi tutulmaktadır. Bazen hoca-talebe arasında bir metnin takip edilmesi, birlikte okunması da şerh olarak addedilebilir. *Muhammediye*'nin farklı dönemlerde farklı şârihler tarafından şerh edilmesi bize eserin toplum nezdindeki değerini göstermesi açısından önemli bir delildir. Prof. Dr. Bilal Kemikli hocamızın tabiriyle kültür ve edebiyat tarihimiz açısından bazı eserler kurucu metin olarak adlandırılmaktadır. *Kitab-ı Dedem Korkud, Divân-ı Hikmet, Siyer-i Nebi, Mesnevi, Yunus Emre Dîvân'ı, Müzekki'n-Nüfus, Mevlid* vb. eserler târih boyunca toplumu derinden etkilemiş ve her dönemde önemini ve güncelliğini korumayı başarmış eserlerimizdendir. İşte bunlardan biri de Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediye* isimli eseridir. Kurucu metinler zaman içerisinde zamanın ruhuna uygun bir şekilde güncellenmek isterler. *Muhammediye*'yi Yazıcıoğlu'ndan takriben bir asır sonra Esîrî Mehmed Yusuf Efendi şerh etmiştir. Bursalı şâir ve şârih Esîrî esâretinin sona ermesinin akabinde Eğriboz adasının Kızılhisar şehrine yerleşip orayı vatan tuttuktan sonra, oradaki halk ile kaynaştığını, şâir olarak değer gördüğünü, *Muhammediye* gibi dönemin sevilen ve okunan önemli edebî eseri kendisinden şerh edilmesini talep ettiklerini ifade etmektedir. Esîrî de bu talebe kayıtsız kalmadığını ve eseri sâde, anlaşılır bir hâle getirip manzûm eseri mensur bir şekilde şerh ettiğini görmekteyiz.

Sadık Yazar'ın "*Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*" isimli doktora tezinde Esîrî Mehmed Yusuf'un *Şerh-i Muhammediye*'sini bir diliçi çeviri hareketi olarak değerlendirmektedir.²² Diliçi çeviri; "*Aynı dilde yazılmış bir metnin o dilin güncel deyişi/kullanımı ile yeniden düzenlenmesidir*" şeklinde tanımlanmaktadır.²³ Türkçe tercüme ve şerh faaliyetlerinin bir kaynağını Türkçe metinler oluşturmaktadır. Dil içi çeviri çeviribilim araştırmalarının bir alt kolunu oluşturur ve Osmanlı devri Türkçesiyle yazılan bir eserin günümüz Türkçesine uyarlanarak oluşturulan bu tür dil içi çeviri, sadeleştirme veya tercüme olarak adlandırılmaktadır.²⁴

²¹ Esîrî, *Şerh-i Muhammediye*, 1-2.; Yazar, "*Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*", 254.

²² Uzun, "Muhammediye", 30/584; Yazar, "*Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*", 251.

²³ Boztaş, İsmail; Yener, Şirin Okyayuz, *Açıklamalı Çeviri Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Siyasal Kitabevi, 2005), 44.

²⁴ Yazar, "*Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*", 249.

Kanaatimizce diliçi çeviriler ana metni yazılışının üzerinden çok vakit geçmesi hâlinde ortaya çıkan bir durumdur. Fakat Esîrî'de böyle bir durum söz konusu değildir çünkü şâir ve şâirih Esîrî bir asır bile geçmeden Yazıcıoğlu'nun manzum eserini mensur bir şekilde şerh etmiştir. Yukarıda da ifade edildiği üzere Esîrî *Muhammediye*'yi çok rağbet gören, ilk manzum siyer olma özelliğini taşıyan, manzûm yazılmasının belli başlı zorlukları, kâfiye düzeni, şiir dili gibi sebeplerle kendisinin bir dîvân şâiri, dinî bilgilere ve edebî dile vâkıf bir şahsiyet olması hasebiyle yani anlamakta zorlanmadığı bu eseri kendisi ihtiyacı olmadığı hâlde en önemli sebep olarak halktan gelen talep üzerine *Şerh-i Muhammediye*'yi açıklamak üzere kaleme aldığını ifade etmiştir;

“... Muhammediye dimekle ma'rûf ve meşhûr kitâb ki na't-ı resûlde bir bahr-ı bî-girân ve deryâ-yı 'ummândur ibtidâ-yı 'âlemde inkirâz-ı Âdeme degin her ne ki geldi ve gelecekdür ve oldu ve olacaktır tahrîr olunup takrîz kılınmışdır ve beyân kılınup tasvîr kılınmışdır, nazîrin gözler görüp ve kulaklar işitmiş değıldir elfâzı dürr-i semîn ü gevher ve ma'nâsı kand-ı şîrîn-i mükerrerdür feemmâ bahrı hurûf-ı hecâ üzre olmağın kâfiyeleri teng olunup bi'z-zarûre edâ-yı murâd için gâmiz lügât ve muğlak ibârât getirilüp ol cihetden efhâm-ı avâma ifhâm ve meşâbih-i kulûba işmâm müşkil ü mün'iz belki mümteni' ü müte'azzirdir. Nola eger hilâf-ı mersûm ve münâkiz-i 'âdet ol nazmı nesr idüp rûşen ibâret ile ve meşhûr lügât ile edâ'-ı kelâm ve ta'bîr-i murâd u merâm eylesen nesir hikâyâtı gibi okunup dinlenüp tekellüfsüz bilinse ve anlansa havâssa ve avâmafâ'idesi 'âmm olsa...’’²⁵

Kızılhisar halkından bir dostu Esîrî'nin yanına gelip *Muhammediye*'nin çok önemli bir eser olduğunu ve bir benzerinin yazılamayacağını belirttiikten sonra eseri manzum olması ile birlikte eserde yer alan mazmunlar, vezin, kâfiye, kelime seçimi, şiir dilinin kendine mahsus özellikleri vb. sebepler dolayısıyla şâirden bu eserin daha anlaşılır hâle getirilmesi, şerh edilmesi istenmiştir.

Şiir dili farklı bir dildir, farklı bir dil evrenine sâhiptir, şiir dilinin kendine mahsus özellikleri, mazmunları, vezni, kâfiyesi, kelime seçimi vb. sebeplerle halk bu eseri tam anlamayabilir. Esîrî'nin yaşadığı muhitteki Müslümanlar tarafından *Muhammediye*'nin okunduğu fakat tam anlamıyla manasını kavrayamadığından dolayı halk Esîrî'den *Muhammediye*'yi daha anlaşılır hâle getirmesini, şerh etmesini istemiştir. Bu da bize Esîrî'nin ilmî, edebî yönünün ağır bastığını, kendini iyi yetiştiren, yaşadığı dönemin edebî birikimine sâhip iyi bir âlim ve şâir olduğunu göstermektedir. Aksi taktirde ondan böyle bir eserin şerh edilmesi istenmesi mümkün değildi.

²⁵ Esîrî, *Şerh-i Muhammediye*, 1-2.

Bilal Kemikli hocamız şerhin önemine dâir şu tespitleri dile getirmektedir; “Şârihler bazen, önceki metinlerin arasında kaybolmuş, taklitçi, yeni bir şey üretmeyen ve yeniliğe kapalı kişiler gibi görülmektedir. Şârih, üzerinde durduğu metni önce anlama çabasında iken bunu eleştirel bakışla yapar. Her anlama çabası, özünde ele alınan metni güncellemeyi de beraberinde getirir. Şerhler anlama, eleştiri ve tecdit metinleridir. Bundan dolayı şerhleri, metne bağlı kalarak, yeni bir metin inşâ etme gayreti olarak görmek mümkündür.”²⁶

Esîrî’den sonra Muhammediye üzerinde çalışma yapan ve eseri şerh eden diğer şâir İsmail Hakkı Bursevî’dir. Bursevî *Ferahu’r-Rûh*’un mukaddimesinde Muhammediye’nin etkileri, tesirleri ve sebep-i teliften bahsederken Yazıcızâde’yi iki kez rüyasında gördüğünü ifade ederek şunları ekler: “*Makam sahibi, ediplerin üstadı İmam Ak Baba olarak anılan Şeyh Muhammed Hazretleri, mezkûr kitabı [Muhammediye’yi] saltanat şehri İstanbul’daki Sultan Selim Camii’nde okumak üzere tayin olunduğunda, dînen ve tîneten şehir bir hoş oldu! Âşıkların sinelerinin derinliklerinde bulunan kalpleri harekete geçti, huzur ehlinin gönülleri onun hayret verici devirleri ve yumuşak nağmeleriyle coşmaya başladı. Meclisin sonu, yemeğin sonunda yenilen meyve ve tatlı mesabesinde olsun ve kalbi hasta olanlar şifa bulsun diye hatim esnasında bu manzum eserin bazı bölümlerini okumak alışkanlık haline geldi.*

Sonra [Yazıcızade Hazretleri (ks)] bana işaret ederek bu kitapta bulunan bazı Arapça ve Farsça kelimeleri, yeryüzünün bu Rûm diyarında cârî olan lisân üzere tercüme etmemi; işaret elinin, ibarenin ağırlığında düğümlemiş olduğu manayı himmet parmaklarıyla çözmemi ve hurilerin boyunlarında asılı duran incilere benzemesi için her bahire münasip manzumeler yazmamı yemin alarak benden istedi.”²⁷

Fatih M. Şeker’e göre İsmail Hakkı Bursevî; sûfî-mutasavvîf, kelâmcı ve de filozof yani Gazzâlî-i Sâni olarak adlandırılan entelektüel bir şahsiyettir. “Osmanlı dînî düşüncesini oluşturan bütün metinler ortadan kalkıp sadece *Ferahu’r-Rûh* kalsa, bu metin o âlemin düşünce yapısını yeniden inşâ etmek için yeterlidir. Örf ve âdetleri İslâm’ın yerleşmesi için harekete geçiren ve ledünnî hakikatin menkıbe ve efsânede gizli olduğunu gözden kaçırmayan Muhammediye etrafında vücûd bulan bir geleneğin en yetkin şârihi olan Bursevî’nin çeşitli eserlerinde *İbn Sînâ, Gazzâlî, İbnü’l-Arabî, Râzî, Mevlânâ ve Yûnus için yazdıkları, Osmanlı İslâm tasavvurunun en derli toplu hülâsası olarak görülebilir.*

²⁶ Bilal Kemikli, “Şerh Şârih ve Ahmet Avni Konuk”. *Eskiyeni* / 16 (Şubat 2010): 69-70.

²⁷ İsmail Hakkı Bursevî, *Ferahu’r-Rûh Muhammediye Şerhi*, nşr. Mustafa Utku, (Bursa: Uludağ Yayınları, 2000) 1/16.

Dînî düşünce sahasında Osmanlı asırlarının ortaya koyduğu dehanın en tipik sîmâs olan Bursevî kelâm, tasavvuf ve felsefe sahasında seleflerini okumaya ihtiyaç bırakmayacak derecede doludur."²⁸ Bu ifâdelerden *Muhammediye*'nin kültürel, ilmî, edebî ve toplum nezdindeki önemi anlaşılmaktadır. *Muhammediye* üzerinde ilk şerh çalışması yapan Esîrî Mehmed Yusuf ve ardından başka bir şerh yazan İsmâil Hakkı Bursevî dışında esere üç adet nazîre de yazılmıştır. Bunların detayları çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde verilecektir. *Muhammediye*'nin; Yusuf isimli bir şâirin *Muhammediye Nazîresi*, Şeyh Kadı Mahmud bin Muhammed Tanrıvermiş'in *Mahmudiye* ve Abdürrahim Fedâî'nin *Kasîde-i Nûniye* isimli üç adet nazîresi bulunmaktadır. Bütün bu şerh ve nazîre çalışmalarının *Muhammediye*'nin sâdece kapalı bir metin olduğu veya şerhe muhtaç olduğu anlamına gelerek açıklanması mümkün değildir. Muhakkak ki *Muhammediye*'nin manzûm olması ve şiir dilinin getirdiği zorluklar etkilidir ama aynı zamanda eserin mesnevî yönü bir tarafa dinî yönünün yani Hz. Peygamber (s.a.v)'in hayâtının ele alınması, esere verilen değer, esere edipler ve toplumun yüklediği anlam ve önem, eserin her dönem sevilmesi, okunması ve bestelenmesi, eserin okunması adına vakıflar kurulması, tefeül yapılması vb. gibi sebepleri de değerlendirmek gerektiği unutulmamalıdır.

İşte yukarıda verilen örnekler eser ile ilgili yapılan çalışmaları ve bir metnin hangi şartlar altında şerh edildiğini *Muhammediye* özelinde gösteren örneklerdir.

Bu çalışma, üç aşamalı bir araştırmadan oluşturulmuş ve sınırları şöyle belirlenmiştir; Birinci aşamada Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin hayâtını ortaya koymak ve buna ek olarak mahlasdaş şâirleri tanıtmak, ikinci aşamada Esîrî'nin eser kaleme almasına sebep olan Yazıcıoğlu Mehmed ve kaynak eseri *Muhammediye*'yi tanıtarak okuyucunun dikkatine sunmak, son olarak üçüncü aşamada ise şerh literatürü içerisinde yer alan *Şerh-i Muhammediye*'yi incelemek ve metnini ortaya koymak şeklinde özetlenebilir.

Çalışmamıza konu olan Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin *Şerh-i Muhammediye* adlı eseri 948/1541-42 yılında kaleme alınmıştır. Bu çalışmada Bursevî'den önce de *Muhammediye*'yi daha anlaşılır kılma çabasına giren ve Türk edebiyatı ve literatüründe pek bilinmeyen bir şâir ve şâirih olan Esîrî Mehmed Yusuf Efendi ve eserini tanıtmayı hedefledik. Hattâ sadece bu eseriyle yetinmeyip onun kısıtlı kaynaklarda geçen hayât hikâyesini, şiirlerini, nazîrelerini ortaya koymaya çalıştık. Bunu yaparken tezkire, katalog, kitap, tez ve Türk edebiyatı kaynaklarından faydalandık, bütün bu kaynaklardan hareketle çalışmayı monografik yöntemle ortaya koymaya çalıştık.

²⁸ Fatih M. Şeker, *Osmanlı İslâm Tasavvuru*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015), 24-25.

“*Esîri Mehmed Yusuf Efendi ve Şerh-i Muhammediye: (İnceleme-Metin)*” başlığıyla hazırlanan bu çalışma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. “Giriş” kısmında araştırmannın önemi, amacı, zorlukları, yöntemi ve kaynakları ele alınmıştır. Birinci bölümde Esîri Mehmed Yusuf Efendi üst başlığıyla Esîrî mahlaslı şâirler ve Esîrî Mehmed Yusuf Efendi’nin hayâtı, eğitimi, dönemi, mahlası ve esâret hayâtı, eserleri ve edebî kişiliği alt başlıklı iki konu incelenmiştir. İkinci bölümde ise Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediye* ve *Şerh-i Muhammediye* konuları işlenmiştir. Üçüncü bölümde çalışmanın ana konusu olan “*Şerh-i Muhammediye: İnceleme-Metin*” başlığıyla Esîrî Mehmed Yusuf Efendi’nin kaleme aldığı şerh eseri incelenmiştir. Bu bölüm nüsha tavsifleri ve metin isimli iki alt başlıktan oluşmaktadır. “Sonuç” kısmında Yazıcıoğlu Mehmed’in *Muhammediye*’sinin hem Türk edebiyatı hem de Türk toplumundaki yerini, Yazıcıoğlu’ndan bir asır sonra yaşamış Esîrî Mehmed Yusuf Efendi’yi ve onun *Şerh-i Muhammediye* isimli şerh eseri ile ilgili genel değerlendirme yapılarak çalışma neticelendirilmiştir. Kaynakça’nın ardında yer alan “Ekler” kısmında ise çalışmada geniş bir şekilde sözünü ettiğimiz *Muhammediye* ve müellifi Yazıcıoğlu Mehmed’in kabri, bunun yanında şerhleri olan *Şerh-i Muhammediye* ve *Ferâhu’r-Rûh* isimli eserlerin yazma nüshalarından bazı fotoğraflar ve Esîrî Mehmed Yusuf Efendi’nin yaşamını sürdürdüğü ve medfun olduğu Eğriboz adasını ve Kızılhisar şehrini gösteren resimler ve haritalar eklenerek çalışma zenginleştirilmiştir.

Esîrî Mehmed Yusuf ve Şerh-i Muhammediye (İnceleme-Metin) başlıklı çalışmamızın öncelikli amacı XVI. yüzyılın önemli Dîvân şâirlerinden Esîrî’yi tanıtmaktır. Ardından şâirliğinin yanında şâirliği ile ön plana çıktığı *Şerh-i Muhammediye* isimli eserini ortaya koyarak gün yüzüne çıkarmaktır. Çünkü bu şerh ilk manzûm ve telif siyer olarak, mesnevî nazım şekliyle kaleme alınan *Muhammediye* özelinde yapılan ilk edebî çalışma özelliğini taşımaktadır. Yazıldığı günden günümüze kadar güncelliğini koruyan, her dönem rağbet gören, dinî ve edebî eser olarak hem şâirlerin hem de halkın nezdinde kıymeti hiç azalmayan böylesine müstesna bir eseri Esîrî Mehmed Yusuf Efendi bütün bu saydığımız özelliklerin bilincinde, halkın anlamasını kolaylaştıracak şekilde, okuyanları yormamak adına sözü uzatmadan, yaşadığı döneme uygun sâde ve yalın bir dil kullanarak şerh metnini ortaya koyan bir çalışma kaleme almıştır.

Tezimizin ileriki bölümlerinde üzerinde durulacağı üzere *Şerh-i Muhammediye*’nin eserin açıklamasına yönelik yapılan şerhler diye tanımlanan gruba dâhil edilebileceği kanâati taşımaktayız. Bu tür şerhlerde genellikle manzûm eserler yer alarak, şerh edilen metinlerin içerisindeki edebî sanatlar, mazmunlar ve tasavvufi bilgileri ihtiva eden ve ilk bakışta

herkes tarafından anlaşılamayan metinlerin açıklanması yer almaktadır. *Şerh-i Muhammediye* gibi edebî eserlerin şerhleri yapılırken aksine okuyucuya metni anlama konusunda bilgi verilir ve edebî ölçütler pek dikkate alınmaz. Burada şârih metnin nasıl söylendiğiyle değil metnin ne söylediği ile ilgilenmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v)’i tanıtan, hayâtı hakkında bilgi veren bu eser, şâir ve şârih Esîrî tarafından muhatabına doğru bir şekilde aktarılmıştır. Aynı şekilde eğitim târihimiz açısından bakıldığında, siyer ve İslâm târihi alanlarında kronolojik bilgiler sunan *Muhammediye* içerdiği kaynaklar, işlediği konular sâyesinde Müslümanların bilgi birikimine önemli katkılar sunmuş, İslâm’ın ve Hz. Peygamber (s.a.v)’in doğru bir şekilde öğrenilmesini sağlamıştır.

Esîrî Mehmed Yusuf’a asıl şöhreti kazandıran *Şerh-i Muhammediye* isimli eseridir. Elimizdeki kısıtlı kaynaklar vesilesiyle hayât hikâyesini sunarak, şâirliğinin yanında şâirliğinin de değerli olduğu ve kaynaklarda yer alan Dîvân şâiridir ibâresini haklı çıkaracak şekilde şiirleri ve nazîreleri tezimizde ortaya konmuştur.. Bütün bunlar değerlendirildiğinde şerh literatürü ve XVI. yüzyıl Dîvân edebiyatı içerisinde yer alan bu şâir ve şârihi ortaya koyarak bir boşluğun doldurulmasına gayret edilmiştir. Tezimizin edebiyatımızın klasik dönem şâirlerimizden biri olan Esîri Mehmed Yusuf Efendi ve eserini ilim dünyâsına kazandırma hedefiyle hazırlandığını belirtmek isteriz. Çalışmanın edebiyat alanında çalışanlar başta olmak üzere bundan sonra şâir ve şârih ile alakalı yapılacak çalışma ve araştırmalara kaynaklık etmesini ümit ediyoruz.

BİRİNCİ BÖLÜM

ESİRİ MEHMED YUSUF EFENDİ; HAYATI, ESERLERİ VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

1. ESİRÎ MEHMED YUSUF EFENDİ'NİN HAYATI

Çalışmamızın konusunu teşkil eden Esîrî Mehmed Yusuf Efendi XVI. yüzyılın önemli Dîvân şâirlerindenir. Şâirliğinin yanında *Muhammediye*'ye yazılan ilk şerh olma özelliği taşıyan *Şerh-i Muhammediye* isimli eseri sâyesinde şâirliğiyle ön plana çıkmıştır. XVI. yüzyılın başlarında Bursa'da doğan şâir ve şâirh Esîrî, medrese eğitimini tamamladıktan sonra çıktığı Avrupa seyâhati esnasında esir düşmüş ve esâretten kurtulmasının akabinde Esîrî mahlasını tahallus ederek eserlerinde bu mahlası kullanmış ve edebiyatımızda bu mahlasla anılmıştır. Esâret hayâtının sona ermesinden sonra tahminen 1530'lu yıllarda bugün Yunanistan sınırları içerisinde yer alan Eğriboz adasının Kızılhisar şehrine yerleşen şâir ömrünü burada sürdürmüş ve bir daha memleketine dönmemiştir. 1000/1591 târihinde Kızılhisar'da vefât etmiş ve oraya defnedilmiştir. Konuya giriş kâbilinden şâir ve şâirhten özet olarak bu bilgileri vermek mümkündür. Çalışmanın ileriki safhalarında şâirle ilgili geniş malumat verilecek olup hayâtı, eserleri ve edebî kişiliği vb. konularda kendisi hakkında detaylı inceleme yapılacaktır.

Kültür ve edebiyat târihimizde isim, mahlas, doğum ve vefât yeri gibi ortak özellikleri olan kişiler bulunmaktadır. Bu benzerlikler bazen şahısların karıştırılmasına neden olabilmektedir. Bu karışıklığı en aza indirmek adına Esîrî mahlaslı kişileri bir başlık altında toplayarak tanıtmaya gayret ettik. Böylece aynı mahlası taşıyan kişileri bir araya getirerek târihi süreç içerisinde yer alan şâir, âlim, mutasavvıf vb. kişileri bir arada sunmaya gayret ettik.

1.1. Esîrî Mahlaslı Şâirler

Edebiyatımızda Dîvân şâirlerinin şiirlerinde kullandıkları takma ada mahlas denilir. Şâirler kendi şiirlerinin başka şiirlerle karışmaması için birer mahlas seçerler ve şiirlerini bu mahlaslarla kaleme alırlar.²⁹ Dîvân edebiyatında mahlaslar bir nevi kimlik mesabesinde. Dolayısıyla şâirler de bu mahlaslarıyla tanınmaktadırlar.

Konumuzu teşkil eden Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'den bahsetmeden önce edebiyat târihi ve literatürümüzde Esîrî mahlâsıyla anılan bütün şâirlere kısaca değinmek yerinde olacaktır. Altı yüzyıldan fazla bir geleneğe sâhip olan Klasik Türk edebiyatı içerisinde tespit edebildiğimiz kadarıyla bu mahlası taşıyan on iki şahsiyet bulunmaktadır. Hepsinin ortak yanı bir ara esir düşmüş olmaları, bu nedenle de Esîrî mahlasını kullanarak

²⁹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, (İstanbul: Kapı Yayınları, 2004), 294.

mahlasdaş şâirler olmalarıdır. Bu mahlasa sâhip kişiler ve yaşadıkları yüzyıla göre dağılımı şöyledir;

Tablo 1

Esîrî Mahlaslı Şâirleı				
No.	İsmi / Mahlası	Doğum Yeri	Vefât Yeri	Vefât Tarihi
1.	Esîrî-yi Lâhicî	Lâhicân	Şîraz	XVI. yy.
2.	Dîvân Kâtibi Esîrî	?	?	XVI. yy.
3.	Esîrî/Hazânî Eflâtun	?	İstanbul	977/1569
4.	Esîrî Mehmed Yusuf	Bursa	Kızılhisar/Eğriboz	1000 / 1591
5.	Şeyhülislâm Esîrî Mehmed	Bursa	Bursa	1092 / 1681
6.	Tireli Esîrî	Tire	Tire	XVII. yy.
7.	Esîrî Hüseyin bin Mehmed	?	?	XVII. yy.
8.	Esîrî Macuncuzâde Mustafa			XVII. yy.
9.	Esîrî Hasan bin Şeyh Hüseyin	Bursa	İstanbul	1141/1729?
10.	Mutasavvıf Esîrî	?	?	XVIII. yy.
11.	Hekimhanlı Esirî Mehmet	Hekimhan/Malatya	Hekimhan/Malatya	1331-32/1913
12.	Özbek Esirî	Hocend	Hocend	1916

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere Esîrî-yi Lâhicî, Dîvân Kâtibi Esîrî, Esîrî/Hazânî Eflâtun ve Esîrî Mehmed Yusuf-XVI. yüzyıl, Şeyhülislâm Esîrî Mehmed Efendi, Tireli Esîrî, Esîrî Hüseyin bin Mehmed ve Esîrî Macuncuzâde Mustafa Efendi -XVII. yüzyıl, Esîrî Hasan bin Şeyh Hüseyin Efendi ve Mutasavvıf Esîrî -XVIII. yüzyıl Hekimhanlı Esirî Mehmet ve Özbek Esirî-XX. yüzyıl olmak üzere toplamda dördü XVI. yüzyıl, dördü XVII. yüzyıl, ikisi XVIII. yüzyıl ve ikisi de XX. yüzyılda yaşamış mahlasdaş şahsiyetler olarak sıralanabilir.

Esîrî mahlasını taşıyan şâirler hakkında daha önce ya tek şâir ya da bir kaç şâiri tanıtan çalışmalar yapılmıştır lâkin biz bu bölümde bütün bu mahlası taşıyanları derli toplu bir şekilde vererek tanıtmayı amaçladık. Bütün bu mahlasdaş şâir ve şahsiyetler kronolojik olarak aşağıda detaylı bir şekilde incelenip tanıtılmıştır.

1.1.1. Esîrî-yi Lâhîcî

İran'ın Lâhîcân kasabasında doğmuştur. Şiirlerinde Esîrî mahlasını kullandığı için Esîrî-yi Lâhîcî olarak tanınan şâirin adı Şemsüddîn Muhammed b. Yahyâ b. Alî'dir. Lâhîcî'nin eserleri incelendiğinde tefsir, kelâm, hadis gibi dinî ilimler olmak üzere döneminin ilimlerine vâkıf olduğu dolayısıyla iyi bir eğitim gördüğü anlaşılmaktadır. Nurbahşiyye tarikatının kurucusu Muhammed Nurbahş'a yirmi yaşlarında intisap etmiş ve şeyhi ölünceye kadar (869/1464) onun hizmetinde bulunmuştur. Timurlular döneminde şeyhiyle birlikte Şîraz'a giden Lâhîcî bir ara Tebriz'e uğramıştır. Burada altı ay kaldıktan sonra hac için 882/1477 yılında Mekke'ye giden şâir, hac dönüşü bir süre Yemen'in Zebîd şehrinde kalmıştır. Şîraz'da şeyhi vefât edince onun yerine geçen Lâhîcî, Nûriyye Hankahı adıyla görkemli bir tekke yaptırarak irşâd faaliyetine başlamıştır. 912/1506 yılında Şîraz'daki hankahında vefât eden Esîrî-yi Lâhîcî oraya gömülmüştür. Eserleri; *Mefâtîhu'l-İ'câz fi şerhi Gülşen-i Râz, Esrârü'ş-Şühûd, Dîvân ve Münteḥab-ı Meşnevî-yi Mevlevî*'dir.³⁰

1.1.2. Dîvân Kâtibi Esîrî

Sultan Bâyezid döneminde, VX. yüzyıl ile XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamış ve sebebi tam olarak bilinmese de Anadolu sahasında Esîrî mahlası ile karşımıza çıkan ilk şâirdir. Hayâtı hakkında tezkirelerde pek bilgi bulunmamaktadır. Bu zât aynı zamanda Yavuz Sultân Selim devrinde divân kâtipliği yapmıştır.³¹ Esîrî Bâyezid zamanında Hicâz seyâhatine çıkmış, kendi ifâdesiyle *Dîvân*'ı başta olmak üzere;

“Bir dîvân cem' eylemiştim key ulu
Ol gidelden yarı olmuşum deli”

diğer eserlerini de eşkiyaya kaptırmış ve istinsah edilmediği için günümüze ulaşamamıştır;

“Bunca yıllık ömrümün sermâyesi
Ey dirîga gitti rûhum vâyesi”³²

Dîvân, isimleri ve muhtevası bilinmeyen iki kitap ve günümüze ulaşabilen sergüzeştname türündeki tek eseri *Hüsâm-nâme* olmak üzere Esîrî toplam dört eser kaleme almıştır.³³

³⁰ Rıza Kurtuluş, “Lâhîcî Muhammed b. Yahyâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/53.

³¹ Günay Kut, “Esîrî, His Sergüzeşt And His Other Works”, *Acâibu'l-Mahlûkat*, hzl. Fatma Büyükkarcı Yılmaz, (İstanbul: Simurg Yayınları, 2010), 89; Ezel Elverdi vd., “Esîrî”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1979), 3/94; Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, (İstanbul: Bozkurt Matbaası, 1936), 3/1342; Ozan Kolbaş, *Esîrî'nin Hüsâm-nâme Adlı Manzum Hac Seyahat-nâmesi (İnceleme-metin tenkidi-nesre çeviri-açıklamalar-sözlük-özel adlar dizini)*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2021), Doktora Tezi, 81-87.

³² Ergun, *Türk Şairleri*, (İstanbul: Bozkurt Matbaası, 1936), 3/1343.

³³ Kolbaş, *Esîrî'nin Hüsâm-nâme Adlı Manzum Hac Seyahat-nâmesi*, 83.

Hüsâm-nâme, mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır.³⁴ Aruzun *fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün* vezni kullanılmış, başı ve sonu eksik olan eser günümüzdeki hâliyle 4089 beyitten müteşekkildir.³⁵ *Hüsâm-nâme*, Esîrî'nin hac yolculuğunu anlatan bir hac seyahatnâmesidir. Sergüzeştname'nin bir alt türü olarak nitelendirilen seyahatnâme formunda yazılmıştır. Eser, manzum türde yazılan eserler arasında en hacimli olmasının yanında Ahmed Fakih'in *Kitâbu Evsâfi Mesâcidi's-Şerîfe* adlı eserinden sonra Osmanlı döneminde yazılan ikinci hac seyahatnâmesi olarak kabul edilmektedir. Esîrî, *Hüsâm-nâme*'yi yazma sebebini eserinin içerisinde belirtmez. O, yalnızca gezip gördüğü yerleri tanıtmak, başından geçenleri kıssa ve hikâyelerle destekleyerek hâtıra niteliğinde bir edebî eser yazmıştır. Eserinde gezdiği yerlerle ilgili bilgi vermenin yanında bazı dinî konularda öğretici bir üslup kullanarak okuyucuya dersler vermek istemiştir.³⁶ Hayâtı hakkında çok bilgi bulunmayan şâirin XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde vefât ettiği tahmin edilmektedir.³⁷ 918/1512 târihinde telif edilen aynı zamanda edebiyatımızda ikinci nazîre mecmuası olma özelliğini taşıyan *Câmiu'n-Nezâir*'de şâirin kendi gazelleri ve nazîreleri olmak üzere toplamda 48 şiirine tesâdüf edilmektedir. Mecmuada yer alan şiirlerden sekiz tanesini S. N. Ergun de *Türk Şairleri* adlı eserine almıştır.³⁸ Bu şiirlerden bazı örnekler aşağıda gösterilmiştir;

Şâbıkda Sulţân Selîm Hân Hâzretlerine Dîvân Kâtibi Olan Esîrî Fermâyed

mef'ûlü fâ'îlâtü mefâ'îlü fâ'îlün

Yâ Rab görem mi ol ruḥ-ı cānânı bir daḥı

Görmege cān virür yine cān anı bir daḥı

Bir nâzenîne bağladı gönlin Esîrî kim

*Hergiz cihāna gelmeye aḳrânı bir daḥı*³⁹

³⁴ Kolbaş, *Esîrî'nin Hüsâm-nâme Adlı Manzum Hac Seyahat-nâmesi*, 112.

³⁵ Kolbaş, *Esîrî'nin Hüsâm-nâme Adlı Manzum Hac Seyahat-nâmesi*, 114.

³⁶ Kolbaş, *Esîrî'nin Hüsâm-nâme Adlı Manzum Hac Seyahat-nâmesi*, 103.

³⁷ Kolbaş, *Esîrî'nin Hüsâm-nâme Adlı Manzum Hac Seyahat-nâmesi*, 85.

³⁸ Ergun, *Türk Şairleri*, (İstanbul: Bozkurt Matbaası, 1936), 3/1343.

³⁹ *Şiir Mecmuası*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, MC Yz K 0479, vr. 4a; Kolbaş, *Esîrî'nin Hüsâm-nâme Adlı Manzum Hac Seyahat-nâmesi*, 95.

Nazîre-i Esîrî Râst

*mef'ûlü mefâ 'ilü mefâ 'ilü fe 'ülün
Ey gâfil ü bî-hâşıl olan var gözüñ aç
Şeytâna yakın olma vü Raḥmân yolına kaç*

*Ḳaydı varacak menziliñüñ ḳanı Esîrî
Ḥayfâ ki 'ömür geçdi ağardı şakal u saç*

*Ḥaḳ yolına rehber olana oldu muvâfîḳ
Dîn 'ışḳına terk eyledi cân Yûsuf-ı Ḥaccâc*

Nazîre-i Esîrî Râst

*mefâ 'ilün mefâ 'ilün fe 'ülün
Cemâliñ pertevi nûr-ı Ḥudâdur
Anı ehl-i nazâr görmek sezâdur*

*Ne ğam bîġâne oldıysa raḳîbüñ
Senüñle bu Esîrî âşinâdur*

Nazîre-i Esîrî Râst

*mef'ûlü fâ 'ilâtü mefâ 'ilü fâ 'ilün
İy dil cihânda gerçek olursañ İlâh ile
Sen hemdem olasın yine ol pâdişâh ile*

*Demdür şehâ 'inâyet iderseñ Esîrî'ye
Cürm ile geldi rahmet umar rû-siyâh ile*

Nazîre-i Esîrî Râst

*fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün
Ey gönül eyle nazâr işbu cihânuñ ḥâline
'Âḳil iseñ key şaḳın aldanma mekr ü aline*

*İy Esîrî pendî kendü nefsiñe vir hâmuş ol
‘Ârif ol halk-ı cihānuñ uyma kıl ü kâline*

Nazîre-i Esîrî der Bahr-ı Kaşr

*mef‘ülü mefâ ‘ilün fe ‘ülün
Derdüm bu ki irmedüm devāya
Raḥm eyle bu ben bî-nevāya*

*Şîrîn-sühān oldı bu Esîrî
Tūfî gibi başladı şenāya*

Burada zikrettiğimiz XV. yüzyıl şâiri Dîvân kâtibi Esîrî hakkında en güncel ve derli toplu çalışmayı Ozan Kolbaş yapmıştır. Kolbaş şâirin hayâtını ve toplamda dört eser kaleme alan şâirden günümüze ulaşan tek eser olan *Hüsâm-nâme*’yi doktora tezi olarak hazırlamıştır. Bu tezde Eğridirli Hacı Kemal’in *Câmiu’n-Nezâir* isimli nazîre mecmuasından Esîrî’ye âit beş şiiri paylaşmıştır. Bu çalışmada Esîrî’nin şâirliğinden söz ederken Eğridirli Hacı Kemal’in 918/1512 yılında tamamladığı *Câmiu’n-Nezâir* isimli nazîre mecmuasından yola çıkarak şâire âit beş şiirini paylaşmıştır. Aslında bu mecmuada Esîrî’ye âit hem zemin hem de nazîre olmak üzere 48 adet şiir bulunmaktadır. Târih aralığına bakıldığında Esîrî ile Eğridirli Hacı Kemal’in yaşadığı dönem, özellikle de eserin tamamlanma yılı birbirine uyum arz etmektedir, dolayısıyla burada Esîrî mahlasıyla kaleme alınan şiirlerin XV. yüzyıl şâiri Esîrî’ye âit olması kuvvetle muhtemeldir. Lâkin Kolbaş aynı zamanda *Hüsâm-nâme* eserinden hareketle şâirin Hicâz seyahâti esnasında eserlerinin alıkonulduğunu, istinsah edilmediğini ve şâirin de bu duruma epey üzüldüğünü aktarmaktadır.⁴⁰ Bu bilgiler ışığında *Câmiu’n-Nezâir* mecmuâsında geçen şiirlerin gerçekten XV. yüzyıl şâiri Esîrî’ye âidiyeti konusunda bize şüpheyle yaklaşmamız gerektiği kanaâtini uyandırmaktadır. Çünkü kendisi de bu şiirlerin Esîrî Mehmed Yusuf Bursevî’ye âit olabileceğini ihtimâlini göz önünde bulundurmuş lâkin nazîre mecmuâsının yazılış tarihi olan 918/1512 yılında Bursalı Esîrî’nin yeni doğmuş olması veya çok küçük yaşlarda olması da hesaba katılarak, ayrıca *Hüsâm-nâme* den yola çıkarak tarz olarak XV. yüzyıl şâiri Esîrî’ye âit olduğunu yorum olarak belirtmiştir.⁴¹ Yapılan değerlendirmelere binâen biz de bu görüşe katılmakla birlikte mecmuadaki şiirlerin XV. yüzyıl şâiri Esîrî’ye âit olduğu kanaâtindeyiz.

⁴⁰ Kolbaş, *Esîrî’nin Hüsâm-nâme Adlı Manzum Hac Seyahat-nâmesi*, 87.

⁴¹ Kolbaş, *Esîrî’nin Hüsâm-nâme Adlı Manzum Hac Seyahat-nâmesi*, 95-97.

1.1.3. Esîrî / Hazânî Eflâtun

Aynı mahlası taşıyan ve XVI. yüzyılda yaşayan üçüncü şâir Şirvan Türkmenlerinden olup Türkçe şiirlerinde Hazânî, Farsça şiirlerinde Esîrî mahlasını kullanan Abdüllatif Eflâtun'dur. Babası Şeyh Derviş Muhammed'dir. Şah İsmail'in şehzadelerinden Elkas Mirza (v. 1548), Şirvan valisi iken onun himâyesine giren sanatkârlardandır. Elkas Mirza, Şah İsmail'in diğer şehzadesi Şah Tahmasb'a karşı giriştiği iktidar mücadelesini kaybedip Osmanlı Devletine sığınınca Eflâtun da onunla birlikte İstanbul'a gelmiştir. Esîrî aynı zamanda Osmanlı nakış ve tezhip sanatına katkıda bulunmuştur. Fethullah Arif Çelebi'den sonra 3 Receb 971/Ocak 1562 tarihinde 20 akçe gündelikle Osmanlı sarayının şeh-nâmecisi olmuştur. Mecmualarda şiirlerine rastlanılan Eflâtun'un dîvân tertip edip etmediği bilinmemekle birlikte şehnamecilik görevindeyken Esîrî mahlasıyla 971/1563 yılında İstanbul'da yaşanan sel felaketini anlattığı 466 beyitlik *Hikâyet-i Âmeden-i Seyl be-İstanbul* isimli Farsça mesnevisi bulunmaktadır. Şâir eserde geleneksel mesnevi formuna uygun biçimde altı bölüm halinde konuyu işlemiştir. Bölümleri başlıklandıran şâirin ilk bölümde Allah'a övgü ve Allah'ın gökyüzünden yağmur yağdırması işlenmiş, ikinci başlık ise Hz. Nuh tufanı ve Hz. Nuhun gemi yapması konu edilmiştir. Üçüncü başlık Kanûnî Sultan Süleymân'ın av esnasında yağmur sebebiyle İskender Çelebi'nin bahçesine sığınması, dördüncü başlıkta ise padişahın sel sonrasında Allah'a yakarışı dile getirilmiştir. Beşinci başlıkta hayvanların sel dolayısıyla telef olmaları işlenmiş ve son olarak altıncı başlıkta padişahın bu sel felaketinden sonra yapılmasını istediği imar faaliyetleri ve selden zarar gören halkın yaralarının sarılması için neler yapılabileceği konusu işlenmiştir. Elkas Mirza'nın kitabdârlığını yapan şâir 977/1569 yılında İstanbul'da vefât etmiştir.⁴² Türkçe herhangi bir eseri günümüze ulaşmayan Eflâtun'un Hazânî mahlasıyla söylediği üç gazeli ise *Mecmû'a-i Letâif* de yer almaktadır. Bu mecmuada yer alan gazeller şunlardır;

⁴² Bağdatlı Ahdî, *Gülşen-i Şuarâ*, hzl. Süleyman Solmaz, Denizli:T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Kültür Yayınları, 2009, 96; Mustafa İsen, *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1994), 194; Muhsin Macit, "Hazânî/Esîrî Eflâtun", 2016, (Erişim: 20.09.2020).

1.

*Benüm derdüm nedür hecrũnde gelseñ görseñ olmaz mı
Bilüp ol derde vaşluñla müdāvā itseñ olmaz mı*

*Ƙadem-rencĩde Ƙılsañ şoħbete bir dem ayağ başsañ
Hazānĩ cāmını cām-ı muşaffā itseñ olmaz mı⁴³*

2.

*Şubħveş rüşen olur külbemüzüñ aħşamı
Bir şeb aħşamlar ise ol meh-i bedrüm Şāmĩ*

*Derd-i ‘ışkuña Hazānĩ düşeli sulţānum
Ƙalmadı dilde anuñzerre Ƙadar ārāmı⁴⁴*

3. Eflâtũn-ı Şirvānĩ-i Şeh-nāme-gũ

*Tĩre kıldı bana ger devr-i felek eyyāmı
Rüşen itdi günümi subh-ı cemāl-i Şāmĩ*

*Didüm ana ki Hazānĩ sana bir āşıkdur
Neyleyem söyledi bir mahlas-ı dürd-āşāmı⁴⁵*

Esĩrĩ/Hazānĩ’ nin bu gazelleri dışında tezkirelerde yer alan bazı beyitleri de şunlardır;

*Leblerũn sırr-ı ‘ināyetdür neden hun-hārdur
Ayn-ı sıhhatdür gözün bilmen neden bĩmārdur⁴⁶*

*Bu fenā deyrinde çün harf-i vefā efsānedür
Āleme aldanma kim dünyā müsāfir-hānedür⁴⁷*

⁴³ İncinur Atik Gürbüz, *Mecmũ ‘a-i Letâif*, (Ankara: Gazi Üniversitesi SBE, 2011), Doktora Tezi, 974-975.

⁴⁴ Gürbüz, *Mecmũ ‘a-i Letâif*, 1015.

⁴⁵ Gürbüz, *Mecmũ ‘a-i Letâif*, 1100.

⁴⁶ Ahdĩ, *Gülşen-i Şuarâ*, haz. Süleyman Solmaz, 96.

⁴⁷ Ahdĩ, *Gülşen-i Şuarâ*, haz. Süleyman Solmaz, 96.

*Ol perî-peyker ki kaddi serv ü beli incedür
Leblerini sorma benden kim açılmış goncedür⁴⁸*

Yine tezkirede geçen bazı Farsça beyitler şunlardır;

*Çünân za 'îf şod ez hicr cism-i lâgar mâ
Ki sâyê râ ne-tevân dâd der berâber-i mâ⁴⁹*

*Ân şûh eger cefâ ne nümâyed zi rahm nîst
Ber men nekerde hîç cefâyî nemânde est⁵⁰*

*Ey şem '-i şeb-efrûz merev ez berem imşeb
Cân mî reved ez ten be-nîşîn ber-serem imşeb⁵¹*

*fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün
Bu fenâ deyrinde çün harf-i bekâ efsânedir
'Âleme aldanma kim dünyâ müsâfir-hânedir⁵²*

1.1.4. Esîrî Mehmed Yusuf Efendi

Dördüncü şâir çalışmamızın konusu olan XVI. yüzyıl şâiri Esîrî Mehmed Yusuf Efendi (v. 1000/1591)'dir. Aşağıda şâirimizle ilgili detaylı bilgi verileceği için burada tekrardan kendisinden bahsedilmemiştir.

1.1.5. Şeyhülislâm Esîrî Mehmed Efendi

Beşinci isim Bursalı Şeyhülislâm Esîrî Mehmed Efendi (v. 1092/1681)'dir. Pravadili Bıçakçızâde Abdülhalim Efendi'nin oğludur. Babasının sonradan gelip yerleştiği Bursa'da doğmuş olması hasebiyle Bursalı Efendi veya Bursevî olarak tanınmıştır. Muîdzâde ve Şeyh Hâfizzâde'den ders okuduktan sonra İstanbul'a giden Mehmed Efendi bir süre Ayasofya civarında Şeyh Erdebîlî Zâviyesi'nde kaldıktan sonra Şeyhülislâm Zekeriyâyâde Yahyâ Efendi'ye intisap ederek ondan mülâzım olur. Bir süre onun fetva

⁴⁸ Ahdî, *Gülşen-i Şuarâ*, haz. Süleyman Solmaz, 96.

⁴⁹ Ahdî, *Gülşen-i Şuarâ*, haz. Süleyman Solmaz, 95.

⁵⁰ Ahdî, *Gülşen-i Şuarâ*, haz. Süleyman Solmaz, 96.

⁵¹ Ahdî, *Gülşen-i Şuarâ*, haz. Süleyman Solmaz, 96.

⁵² Harun Gündüz, *Mehmet Nail Tuman ve Tuhfe-i Naili'si (İnceleme-metin-indeks)*, (Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), Yüksek Lisans Tezi, 144.

eminliğini yaparak 40 akçe yevmiye ile tedris hayatına başlamıştır. 1040/1631 yılının Ramazan ayında Mısır'a gönderildi, oradan İstanbul'a döndükten sonra 1634-1644 yılları arasında Beşiktaş Sinan Paşa, Zekeriyâ Efendi, Pîrî Paşa, Mustafa Ağa, Sahn-ı Semân, İstanbul Çorlu, Gevherhan Sultan, Kalenderhâne, İstanbul Vâlîde Sultan medreselerinde müderrislikte bulunmuştur. 1644 yılının Temmuz ayında Mekke kadılığına tayin edilmesiyle müderrislikten ayrılmıştır. Dârüssaâde ağalığından mâzul olup Mısır'a gitmek üzere gemi ile yola çıkan Şeyhülislâm Esîrî Mehmed Efendi Rodos adası açıklarında gemi korsanlarının saldırısına uğrar ve Sünbül Ağa ile Maltalılara esir düşer. Dört yıllık esâret hayâtından sonra kurtularak İstanbul'a dönmüştür. Bu sebeple kaynaklara "Esîrî" lakabıyla da geçmiştir. Mehmed Efendi 1649-1650 yıllarında Mısır, 1652-1653'te Edirne kadılığında bulundu. Şeyhülislâm Ebûsaid Mehmed Efendi'den şikâyet maksadıyla yazılan imzasız bir arzuhal IV. Mehmed'e takdim edilir, hükümdar bu arzuhali yazanların cezalandırılmasını ister. Yapılan araştırmada bu arzuhâli Memekzâde Mustafa Efendi ile Esîrî Mehmed Efendi'nin yazdığı kanaatine varılır ve her ikisi sürgüne gönderilir. Bir müddet Bozcaada'da sürgünde kaldıktan sonra affedilir ve Mayıs 1655'te İstanbul'a dönen Şeyhülislâm Esîrî Uzuncaova-Hasköy arpalığına gider. Ardından 1066/1656 yılının Şevval ayında (Temmuz-Ağustos) İstanbul kadısı olur; bu görevden azledilince kendisine Kuşadası ve Bayındır kazaları arpalık olarak verilmiştir. 1068/1658 Şâbanında (Mayıs) ise Anadolu kazaskerliğine tayin edilen Esîrî 1069/1659 yılında şeyhülislâmlık makâmına getirilmiştir. Bu görevi sırasında kendisine Gelibolu kazası ayrıca arpalık olarak tahsis edilmişti. 1671 yılında hacca gitmesine izin verilen Esîrî dönüşünde 1672-1674 yılları arasında Kudüs kadılığında bulunmuş, bu görevden ayrıldıktan sonra Bursa'da yaşamaya devam eder ve kendisine Birgi ve Mudanya, 1677'de de Gemlik kazası arpalık olarak verilmiştir. 22 Safer 1092-13 Mart 1681 târihinde Bursa'da vefât eden Esîrî Mehmed Efendi'nin kabri Bursa'da Pirinç Han'ın arkasında yaptırmış olduğu mescid yanındaki türbededir. Esîrî Mehmed Efendi'nin *Câmi'u'd-de'âvî ve'l-beyyinât* adlı eseri ile fetvalarını ihtivâ eden *Hulâsateyn fi'l-fetâvâ* adında bir fetva mecmuası bulunmaktadır.⁵³ Şeyhülislâm Esîrî'nin şâir ve şârih Esîrî ile isim, mahlas, doğum yeri gibi ortak özellikleri bulunmaktadır. Bu benzerlikler bazen şahısların karıştırılmasına neden olabilmektedir.

⁵³ Mehmet İpşirli, "Esîrî Mehmed Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/390-391; Mehmed Süreyya, *Sicilli Osmanî*, haz. Nuri Akbayar, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 3/ 995.

1.1.6. Tireli Esîrî

Diğer bir mahlasdaş şahıs ise XVII. yüzyıl şâirlerinden Esîrî Hüseyin bin Mehmed'dir. Doğum târihi kesin olarak bilinmeyen şâirin XVI. yüzyılın sonlarında doğduğu tahmin edilmektedir. Şâir hakkında ilk bilgi veren kişi Agah Sırrı Levend, *Dîvân*'ında geçen

“Tire kanda kandadur kâfir ili”

mısrasına dayanarak şâirden Tireli Esîrî şeklinde bahsetmiştir ve kaynaklara Hüseyin bin Mehmed Tireli Esîrî şeklinde geçmiştir. Levend'den sonra bir çalışma yapan Günay Kut da bu görüşü desteklemiş ve yine aynı bilgilere dayanarak şâirden Tireli Esîrî diye söz etmiştir. Aynı zamanda Kut, Esîrî mahlaslı birkaç şâiri tanıttıktan sonra Tireli Esîrî'den bahsetmiş ve yine şâire âit olan *Sergüzeşt* adlı eseri de çalışmasında yayımlamıştır.⁵⁴ Hüseyin bin Mehmed'in külliyâtı *Sergüzeşt-nâme*, *Gazavât-nâme*, *Pend-nâme* ve *Dîvân*'ı içermektedir.⁵⁵

Esîrî'nin hayâtına dair *Sergüzeşt-nâme*'sinden edindiğimiz bilgilere göre şair, Malta korsanları tarafından Sicilya Adasına götürülüp hapsedilmiş, Misine'de zindanda tutulmuş, esirlikten kurtulması için 500 flori fidye istenmiş, parası olmadığı için kaçmayı denemiş, bu başarısız kaçma girişiminin ardından yakalanarak bir süre ayaklarından asılmış ve tekrar hapisaneyeye gönderilmiştir. 1041/1631-32'de serbest kalarak memleketine dönen şâirin, bundan söz ettiği beyitleri ve kurtuluşuna düştüğü târih (b.1468-1470) şöyledir:

Halâs olduk bugün kâfir elinden

Yeni gelmiş gibi olduk cihâna

Müeyesser oldı 'âlemde selâmet

Kadem basdık bi-hamdi 'llâh vatana

Halâs için Esîrî didi târîh

Nakil itdük çü ger eski mekâna (1041)⁵⁶

Deniz Müzesi Komutanlığı Yazma Eserler Kataloğu'nu yayına hazırlayan Günay Kut, Esîrî'nin eserine dâir tanımlayıcı bilgiler vermektedir. Kut, yazmadaki bazı mühürlere

⁵⁴ Agâh Sırrı Levend, *Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000), 107; Kut, “Esîrî, His Sergüzeşt And His Other Works”, 97-99.

⁵⁵ Kut, “Esîrî, His Sergüzeşt And His Other Works”, 89.

⁵⁶ Hüseyin bin Mehmed (Esîrî), *Dîvân-ı Firâk-ı Esîrî [Sergüzeşt-nâme-Gazavât-nâme-Pend-nâme-Dîvân]*, haz: Fatma Sabiha Kutlar - Oğuz-Ayşe Yıldız-Tuba İşinsu Durmuş, (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018), 5.

yola çıkararak şâirin adının Hüseyin bin Mehmed olabileceği ve nüshanın fiziki durumundan dolayı yedi yıllık esâreti sırasında kaleme alınmasının düşük bir ihtimâl olduğunu belirtmektedir. Düzenli bir sıra takip etmemekle birlikte külliyyâtı meydana getiren eserlerin yazmadaki dağılımı şu şekildedir:

1b-36a arası Esîrî'nin Malta korsanları tarafından kaçırılması ve serbest kalışının anlatıldığı bölüm;

36b'de üç gazel;

37a-53a arası Fatih Sultan Mehmed, Kanuni Sultan Süleyman ve II. Osman'ın gazâlarının anlatıldığı bölüm;

53b-58b arasında müseddes, kaside, münâcât, mevize, mesnevî, kıt'a-i kebire tarzında çeşitli konularda yazılmış şiirler;

58b-85b arasında elif harfinden he'ye kadar gazeller,

86a-88a arasında kasideler;

88a'da lâmelif kafiyesi ile başlayan gazeller,

92a'da ye kafiyesi ile sona ermesine rağmen 92b'de "dirîg" redifli mahlassız bir gazel;

93a-94a arasında bir müseddes ve bir kaside ile hâtimetü'l-kitâb;

94a-95b arasında Esîrî'nin esareti sırasında Misina'da çektiği sıkıntıları anlatan mesnevî tarzında bir bölüm;

95b-96a arasında Turgut Paşa'nın gazâsı,

96b-98b arasında bazı ayetlerin, hadislerin, Hazret-i Ali ve hakîmlerin sözlerinin iki beyit hâlinde izahları;

98b'de ruba'ıyyât başlığı ile başlayan kıtalar,

98b-99b'de hicivler,

100a'da "illeri" redifli ye kafiyesinden bir gazel ve Esîrî'nin bir duâsı;

100b-101b arasında Pend-nâme,

102a-103b arasında Esîrî'nin Allah'a, peygambere ve dört halifeye övgüsü ve esâretten kurtulmak için Allah'a yakarışı;

104a'da müsemmen;

104b-105b arasında Tunus gazilerinin Malta'yı aldıklarıyla ilgili bir bölüm;

106a'da bir muhammes;

106a-107a arasında "Malta Kalası" başlıklı Sultan Süleyman'ın gazasından bahis;

107b'de esâretini dile getiren ve şâirin kendisini kurtarması için Allah'a duâ ettiği 20 beyitlik bir manzume;

108a-110a arasında “Ser-encâm-ı Hüseyin-i Bî-Kâm” başlıklı bir manzume;
110b-111b arasında “Münâcât-ı Esîrî” başlığıyla başka bir manzume;
112a-113a arasında “Ser-güzeşt-i Esîrî” başlıklı mesnevî tarzında bir manzume;
113b’de esaret dönemiyle ilgili bir müseddes;
114a’da İlyas Paşa’nın medhinde yazılmış bir müseddes;
114b’de kış mevsimi ile ilgili olanlardan biri derkenarda olmak üzere şitâ (kış), nevrûz-ı sultânî (baharın gelişi) ve ilkbaharla ilgili beşer beyitlik gazel tarzında manzumeler;
115a’da recep, şaban ve ramazan ayları hakkında üç manzume;
115b-117b arasında gayri mürettep (düzenli olmayan) gazeller;
118a-119a arasında iki kaside ayrıca 119a derkenarda bir murabba;
119b-120b arasında başlığı “Risâle-i Pend-nâme-i Gedûsî” olan bir Pend-nâme;
120b-124a arasında ise Esîrî’nin mesnevî tarzında Pend-nâmesi yer almaktadır.⁵⁷

1.1.7. Esîrî Hüseyin bin Mehmed

Bir önceki başlıkta bahsedilen Tireli Esîrî ile bu başlıkta bahsettiğimiz Esîrî Hüseyin bin Mehmed’in hayât hikâyesi aynı olduğundan burada tekrar edilmemiştir lakin şâirin külliyyâtını içeren *Dîvân-ı Firâk-ı Esîrî* adlı çalışmaya göre Tireli Esîrî dışında farklı bir Esîrî’den daha söz edilmektedir. Her ne kadar Agâh Sırrı Levend ve Günay Kut’a göre bu eser Tireli Esîrî’ye ait gösterilse de aslında bu şâir Tireli değildir çünkü *Dîvân-ı Firâk-ı Esîrî* eserin 80b varlığında yer alan;

“Tire kanda kandadur kâfir ili”⁵⁸

mısraındaki Tire ibâresi yanlış okunmuş olup Tireli Esîri değil, Esîrî Hüseyin bin Mehmed adında farklı bir şâirdir. Hattâ bu ifâde *Dîvân*’da 80b, 82a, 98b, 103b varaklarında olmak üzere dört defa geçmektedir. Şâir hakkında ilk bilgi veren kişi Agâh Sırrı Levend yukarıdaki mısraya dayanarak şâirden Tireli Esîrî şeklinde bahsetmiştir. Tire kelimesinin yanlış okunması konusunda aynı hatanın Günay Kut tarafından da tekrar edildiği ve Levend’den aldığı bilgiler ışığında Kut tarafından da Tireli olarak bahsedildiği görülmektedir. Tire kelimesi iki noktalı yazılırken kelimenin *Dîvân-ı Firâk-ı Esîrî* eserinde iki nokta ile değil üç nokta ile yazılmıştır dolayısıyla te değil peltek olan se harfidir ve Sire şeklinde okunması gerekir.⁵⁹ Fatma Sabiha Kutlar Oğuz-Ayşe Yıldız-Tuba Işınso Durmuş’un hazırladıkları Hüseyin bin Mehmed (Esîrî)-*Dîvân-ı Firâk-ı Esîrî [Sergüzeşt-*

⁵⁷ Kut, “Esîrî, His Sergüzeşt And His Other Works”, 99; Mehmed (Esîrî), *Dîvân-ı Firâk-ı Esîrî [Sergüzeşt-nâme-Gazavât-nâme-Pend-nâme-Dîvân]*, 13.

⁵⁸ Kut, “Esîrî, His Sergüzeşt And His Other Works”, 99.

⁵⁹ Mehmed (Esîrî), *Dîvân-ı Firâk-ı Esîrî [Sergüzeşt-nâme-Gazavât-nâme-Pend-nâme-Dîvân]*, 4.

nâme-Gazavât-nâme-Pend-nâme-Dîvân] adlı çalışmada Günay Kut ve Agâh Sırrı Levend'in çalışmalarından faydalanmışlar lakin şâirin hayâtı hakkındaki bilgilere şüpheyile yaklaşp, özellikle de yukarıda söz ettiğimiz Tire kelimesinin yanlış okunuşu konusundaki görüşleriyle bu şahsın Tireli Esîri değil Esîrî Hüseyin bin Mehmed isimli farklı bir şahsiyet olduğu yönünde kanaat belirtmişlerdir. Bu benzerlikler dikkate alındığında bilgileri karıştırılmış iki farklı kişi mi yoksa tek kişiden mi söz ettiğimiz net ortaya çıkmamaktadır çünkü bu konuda çalışma yapanların kendince haklı tarafları vardır, dolayısıyla bunu ayırt etmek çok zor görünmektedir. Çalışmamızda bu kişileri iki farklı başlık altında vermeyi uygun bulduk.

1.1.8. Esîrî Hasan bin Şeyh Hüseyin Efendi

Esîrî mahlasını taşıyan dokuzuncu şahıs tarihçi Esîrî Hasan bin Şeyh Hüseyin Efendi'dir. Bursalı olan bu şahsın asıl adı Hasan, babasının adı Şeyh Hüseyin'dir. III. Ahmed döneminde Dergâh-ı Âli Cebecileri kahyalığı yapmış olan Hasan Efendi aynı zamanda yeniçeri mensuplarındandır. 1683 yılında Avusturya seferine katılan Hasan Efendi bu savaşta esir düşmüş bu sebeple de Esîrî mahlasını almıştır. Esirliğinden sonra defterdâr oldu ve 1118/1706 yılında Bağdad'a ardından Kıbrıs'a gitmiştir. 1142/1721 yılında geri dönen Esîrî Cebeci kahyası olmuştur. Eserleri;

1. *Miyârü'd-Düvel ve Misbâru'l-Milel* adında 2 ciltlik târih eseri bulunmaktadır 1729 yılında tamamladığı ve seksen cüzden oluşan bu eser genelde Osmanlı târihi ve özelde on yedinci yüzyılı geniş ve çok ayrıntılı ele almıştır.

2. *Münşeât-ı Esîrî* adında Esîrî Hasan Efendi'nin resmî ve hususî mektuplarından oluşan eseridir. Eser 1155/1742 yılında telif edilmiştir. Tam vefât târihi bilinmeyen Esîrî Hasan Efendi'nin bazı kaynaklarda 1140/1728 yılında İstanbul'da vefât ettiği aktarılsa da eserlerinin yazım târihlerinden hareketle XVIII. yüzyılın ikinci yarısında vefât ettiği tahmin edilmektedir.⁶⁰

1.1.9. Esîrî Macuncuzâde Mustafa Efendi

Esîrî mahlaslı dokuzuncu şâir Macuncuzâde Mustafa Efendi'dir. Macuncuzâde Mustafa'nın 1007/1598-99 yılında yazdığı *Sergüzeşt-i Esîrî-i Malta* hem manzûm hem mensur olarak yazılmış bir eserdir. Macuncuzâde Mustafa 1597 yılında Kıbrıs'ın Baf

⁶⁰ Atilla Özkırmı, *Türk Dili Edebiyatı Ansiklopedisi*, (İstanbul: Cem Yayınevi, 1990), 2/ 461; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, (İstanbul: Matbaa-ı Amire, h. 1333), 3/ 18; Elverdi vd., "Esîrî", 3/94; Hasan Gültekin, "Esiri Hasan Şeyh Hüseyin" *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2014 (Erişim 20 Eylül 2020).

kadılığına atanır. Üç haftalık deniz yolculuğundan sonra, Kıbrıs yakınlarında Malta korsan gemisiyle karşılaşır tutsak edilerek Malta'ya götürülür ve Macuncuzâde'nin iki yıl sürecek zorlu Malta esâreti böylece başlar. Korsanlar Baf kadısı olan Macuncuzâde'ye beş yüz altın fidye isterler. İki yıl boyunca Malta zindanlarının olumsuz koşullarında hayâtta kalma mücadelesi veren şâir sonunda devlet büyüklerinin destekleriyle esâretten kurtulur. *Sergüzeşt-i Esîrî-i Malta* adlı eser; kasîde, gazel, mesnevi, rubaî, müseddes, terci-i bent, beyit gibi farklı nazım şekillerinden oluşur. Şâir, mensur kısımlarda olayların ayrıntılarını anlatırken, manzûm kısımlarda yaşadıklarını ve duygularını şiir yoluyla aktarır. Aynı zamanda XVI. yüzyıl toplum hayâtına dâir bilgiler veren şâir, memleket hasretiyle çektiği sıkıntıları ve esâret hayâtını detaylarıyla anlatır. Bunun yanında esâretten kurtarmaları için devlet büyüklerine yazdığı medhiyelere de eserinde yer vermiştir.⁶¹

1.1.10. Mutasavvıf Esîrî

Yine aynı mahlası taşıyan onuncu kişi XVIII. yüzyılda yaşamış mutasavvıf şâir Esîrî'dir. Hayâtı hakkında elimizde pek bilgi olmayan şâir, kendisiyle aynı yüzyılda yaşamış mutasavvıf Üsküdarlı Nasuhî'nin müridi Nisârî'nin mecmuasında bahsedilmektedir. Şâirin bilinen tek ilâhisi Nisârî'nin el yazması şiir mecmuasında kayıtlı olup S.N. Ergun tarafından neşredilmiştir.⁶² İlâhi'nin son kıtası şöyledir;

Âşıkın Hak'tır nasîri

Oldum dervişler hakîri

Lutf-ı Hakk'ın dil Esîrî

Gâh Halvetî gâh Celvetî

Gâh Kâdirî derler bana

1.1.11. Hekimhanlı Esîrî Mehmet

Konumuzla alakalı on birinci şâir Hekimhanlı Esîrî Mehmet'tir. Asıl adı Mehmet olan âşık, 1259/1843 yılında Malatya'nın Hekimhan ilçesinin Güvenç köyünde doğmuştur. Babası ve dedesi de âşık geleneğinden gelir. Babası Kasım Ağa dedesi ise XVIII. yüzyılda yörenin en meşhur âşıklarından Baboğ Dede'dir. Esîrî Mehmet'in çocukluğu ve gençliği köyde geçmiştir. Okuma yazma öğrenmiş çobanlık yapmış ve dedesi gibi saz çalıp deyişlerini söylemiştir. Yirmili yaşlarında köyünü terk edip Hacı Bektaş'a giden âşık burada uzun süre kalarak Feyzullah Efendi'den manevi himmet almıştır. Hacı Bektaş dergâhı dönemin

⁶¹ Haluk Gökalp, *Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeşt-nâmeler*, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2009), 17.

⁶² Elverdi vd., "Esîrî", 3/94; Ergun, *Türk Şairleri*, (İstanbul: Bozkurt Matbaası, 1936), 3/1343.

eğitim kurumu olarak hizmet vermektedir. Mehmet Esirî de bu dergâhta kendini dinî, tasavvufî, manevî ve ilmî açıdan geliştirmiş ve ömrü boyunca bu dergâhla ilgisini kesmemiştir. Yazılan bir mektupta nakledilen bilgilere göre Esirî'nin uzun boylu, kumral, ince uzun sakallı ve uzun bıyıklı bir zât olduğundan bahsedilmektedir. İlk başlarda Âşık Mehmet diye kendinden söz ettirirken daha sonraları Feyzullah Çelebi'nin "*Söyle Esirî'm sakla sırrımı*" demesiyle eserlerinde Esirî mahlasını kullanmaya başlamıştır. Eserleri iki büyük cönkte toplanan âşıkın dokuz yüzden fazla şiir ve nefesi bulunduğuna dair bilgiler mevcut ise de Esirî Mehmet hakkında derli toplu çalışma yapan adaşı Mehmet Yardımcı şâirin 306 şiirini yayımlamıştır. Güvenç köyünde evlenen Esirî, yaşı ilerlemesine rağmen köyünü terk edip ailesiyle yine Hekimhan'a bağlı Çulhalı köyüne yerleşir ve kalan ömrünü burada geçirir. 1331-32/1913 yılında, 70 yaşında iken Çulhalı köyünde vefât etmiş ve bu köye defnedilmiştir.⁶³

Esirî'nin şiirlerine bakıldığında hem hece hem de aruz ölçüsünü kullandığı görölmektedir. Hece ölçüsünü kusursuz kullanan şâir aynı başarıyı aruzda gösterememiştir. Hece ölçüsü ile yazdığı nefeslerini Bektaşi şâirler sıkça söylemiştir. Aruz vezninde ise dîvân, gazel ve müsemmen biçimlerini kullanmıştır.⁶⁴ şiirlerinde sâde ve samimi bir dil kullanan şâirin, aşk, gurbet, din, tasavvuf, öğüt, yakınma, yergi ve ölüm temalarını işlediği göröür. Bu şiirleri dışında birçok türkü de yazmıştır.⁶⁵ şiirlerinden örnekler;

1

Gel olma tabi vesvese
Her bir işin güman olur
Lânet et uyma hennasa
Uyan feyli yaman olur

Esirî der gani üstad
Görüp inkâr eden mürted
Döner devran olur ispat
*Azrail de nihan olur*⁶⁶

⁶³ Mehmet Yardımcı, *Hekimhanlı Esirî*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000), 15-18.

⁶⁴ Yardımcı, *Hekimhanlı Esirî*, 18.

⁶⁵ Yardımcı, *Hekimhanlı Esirî*, 20-31.

⁶⁶ Yardımcı, *Hekimhanlı Esirî*, 38. Bu şiir semai nazım şekline örnektir. Örnek olarak alınan şiirlerin ilk ve son dörtlükleri veya beyitleri verilmiştir.

2

*İblis inkâr etti Hakkı
Yediği şamardan başka
Behey taharetsiz fakı
Kimin var ömürden başka*

*Nadanın kahrını çekmez
Hoyrata dadamık dökmez
Esirîye yar gerekmez
Gözleri humardan başka⁶⁷*

3

*Allah Allah ne temaşa günleri
Çeşm-i rüşanıma seyran görünür
Gam kasavet gömleğini asalı
Öter bülbüllerin gülşen görünür*

*Esirî Mevlâdan kese virdini
Bildireler makamını yurdunu
Kimse bilmez yürekteki derdini
Tabipler tabibi Lokman görünür⁶⁸*

4

*Afitab hüsnünde nedir bu nikap
Sensiz niçe olur seyranım dostum
Mübarek dilinden söyle bir cevap
Bir çifti kelâmına hayranım dostum*

*Esirî saz elinde ay ü zâr eden
Âşık olmaz dost cevrine ar eden*

⁶⁷ Yardımcı, *Hekimhanlı Esirî*, 41. Bu şiir sekizli hece ölçüsüyle söylenen nefes nazım şekline örnektir.

⁶⁸ Yardımcı, *Hekimhanlı Esirî*, 184. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000. Bu şiir onbirli hece ölçüsüyle söylenen nefes nazım şekline örnektir.

*İnsi cinsi âlemi yoktan var eden
Sana verdim ahdim peymanım dostum⁶⁹*

5

*Âşık oldum bir güzelin yüzüne
Sevdası gönlümü harap eyledi
Gönül vermem gerçeklerin yadına
Âşıklar imanda zarar eyledi*

*Âşık olan maşuk şarabın içti
Kırklar meclisinden serinden geçti
Her birinin başına bir sevda düştü
Esirî de âh u figân eyledi⁷⁰*

6

*Veliler nebiler hatmi
Muhammet'tir Muhammet
Hakikat mürşidi kutbi
Muhammet'tir Muhammet*

*Askerî sancağın alam
Mehdi'dir mürüvvet kılan
Esirî'yi aşka salan
Muhammet'tir Muhammet⁷¹*

7

*Kaldır nikâbını göster cemalin
Hasan ile Hüseyin'in aşkına
Ayrılmıyor bu gönlümden hayalin
Hasan ile Hüseyin'in aşkına*

⁶⁹ Yardımcı, *Hekimhanlı Esirî*, 212. Bu şiir koşma nazım şekline örnektir.

⁷⁰ Yardımcı, *Hekimhanlı Esirî*, 255. Bu şiir türkü nazım şekline örnektir.

⁷¹ Yardımcı, *Hekimhanlı Esirî*, 288-289. Bu şiir onbirli hece ölçüsüyle söylenen destan nazım şekline örnektir.

*Esirî der budur penahım benim
Hikmetler sahibi ilâhım benim
Bağışlaya çoktur günahım benim
Hasan ile Hüseyin'in aşkına⁷²*

8

*Dost cemâlin gören aşık bülbül veş efgan olur
Gözü yaşlı bağı taşı sinesi bünyan olur
Der Esirî şahî ihsan eylese uşşakına
Aferin ol nevcivan kul iken sultan olur⁷³*

9

*Hâk-i pâye yüz sürelden gamdan azadım bugün
Kühû dağlar delmeye aşk ile Ferhad'im bugün
Râh-i Hakka ser verip coş eyler cesedim bugün
Hamdülillah kim imâret buldu bünyâdım bugün
Uyanıp subh u seherde ahı feryâdım bugün
Babına geldim medet rahm eyle üstâdım bugün
Hacı Bektaş-ı Veli'nin kemterine kemterim
Lâ feta illâ Ali'dir hem dilimde ezberim*

*Bağı bani ömrüme değdi muhalif rüzigâr
Dehri fanidir bu devran asla olmaz bî-karâr
Rahmetinden bizi mahrum eyleme perverdigâr
Dünya ukba sevmişem seni melek talatlı yar
Rahi aşka ser verip oldum bugün haki gubâr
Ey Esirî kable-i enver göründü âşikâr
Hacı Bektaş-ı Veli'nin kemterine kemterim
Lâ feta illâ Ali'dir hem dilimde ezberim⁷⁴*

⁷² Yardımcı, *Hekimhanlı Esirî*, 290-291. Bu şiir onbir heceli duvaz nazım şekline örnektir.

⁷³ Yardımcı, *Hekimhanlı Esirî*, 311. Bu şiir aruzun gazel nazım şekline örnektir.

⁷⁴ Yardımcı, *Hekimhanlı Esirî*, 317-318. Bu şiir aruzun mütekerrir müsemmen nazım şekline örnektir.

1.1.12. Özbek Esîrî

Esîrî mahlasını taşıyan son şâir de Özbek Esîrî'dir. Asıl adı Taşhoca Esiriy olan Özbekistanlı şâir 1864 yılında Hocend şehrinde doğmuştur. Hokand medresesinde eğitim almıştır. Özbekçe ve Tacikçe eserler veren şâir, eğitiminden sonra memleketine dönmüş ve vefâtına kadar taşçılıkla uğraşmıştır. *Eşâr-ı Müntehâb* adında bir eseri vardır. 1916 yılında Hocend'de vefât etmiştir.⁷⁵

1.2. Şâir ve Şârih Esîrî Mehmed Yusuf Efendi

Çalışmamıza konu olan Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin hayâtı hakkında çok detaylı bilgiler bulunmamaktadır. Elimizdeki yegâne eseri *Şerh-i Muhammediye*, tezkireler, ansiklopediler vb. kaynaklarda yer alan kısıtlı bilgilere ışığında hayât hikâyesi ortaya konmaya çalışılacaktır. Esîrî Efendi'nin doğumu hakkında elimizde kesin bir tarih bulunmamaktadır. 1533 yılında Tatavlı Mahremî⁷⁶ ile karşılaştığı bilinen şâirin⁷⁷ XVI. yüzyılın başlarında doğduğu tahmin edilmekte ve bu yüzyıl içerisinde yaşadığı bilinmektedir. Tatavlı Mahremî 1533 yılında ailesiyle esir düşer, fidye parasını bulmak için İstanbul'a giderken gemi Eğriboz adasına uğrar ve orada arkadaşı Esîrî Mehmed Yusuf Efendi ile karşılaşır. Esîrî'den yakın dostları Kâtibî mahlaslı Seydi Ali Çelebi (Reis) ve Nigârî mahlaslı Nakkaş Haydar'ın Barbaros Hayreddin Paşa'nın donanmasıyla Tunus'a gittiklerini öğrenir ardından rüzgarın ters yöne esmesiyle bu gemi tekrar Eğriboz'a döner ve Mahremî de dostlarıyla buluşarak hep beraber İstanbul'a giderler. Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin 1533'te Mahremî ile Eğriboz adasında buluşması⁷⁸ bize Esîrî'nin o yıla kadar eğitimini tamamladığını ve esirlik hayâtının sona erip Eğriboz adasının Kızılhisâr şehrine yerleşerek hayâtını idâme ettirdiğini göstermektedir. Buradan hareketle XVI. Esîrî'nin Mahremî ile 20-30'lu yaşlarda karşılaştığını varsayarsak, yukarıda sözünü ettiğimiz XVI. yüzyılın başlarında doğduğu bilgisine ulaşmak mümkündür. Şâir hakkında bilgi veren kaynaklara baktığımızda iki farklı bilgiye rastlamaktayız. Bazı araştırmacılar doğum yerini Anadolu olarak kaydederken⁷⁹ bazı araştırmacılar ise onun Bursalı olduğunu ifâde

⁷⁵ "Esîrî", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2003) 3/439.

⁷⁶ Tatavlı Mahremî hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları*, 1/255-257. Hatice Aynur, "Mahremî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 27/ 390.

⁷⁷ Özkırımlı, *Türk Dili Edebiyatı Ansiklopedisi*, 2/461.

⁷⁸ Âşık Çelebi, *Meşa'irü's-Şu'ara*, haz. Filiz Kılıç, (İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2010),; 1/342. Aynur, "Mahremî", 27/ 391.

⁷⁹ Âşık Çelebi, *Meşa'irü's-Şu'ara*, 1/342; Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 2/24; Süreyya, *Sicilli Osmanî*, 2/497.

etmişlerdir.⁸⁰ Tezkire türünün son örneklerinden kabul edilen *Türk Şâirleri* adlı eserinde Sadeddin Nüzhet Ergun kendisinden önce bilgi veren kaynakları inceleyerek Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin hayâtı hakkındaki bilgileri derli toplu değerlendirip tasrih ederek şâirin Bursalı olduğunu açık açık ifâde etmiştir.⁸¹ Ergun dışında da bazı kaynaklar şâiri Esîrî Bursalı veya Bursevî şeklinde kaydetmişlerdir.⁸² Bütün bu bilgiler değerlendirildiğinde Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin Bursalı olduğu kuvvetli bir ihtimâl olarak karşımıza çıkmaktadır.

Esîrî Mehmed Yusuf Efendi ilim yolunda ve tahsil niyetinde iken bu niyetinden ferâgat edip bir yolculuğa çıkmış ve bu seyâhatlerden biri sırasında tutsak düşmüştür. Müslüman toprakları dışında tutsak edilmesinden dolayı “Esîrî” mahlasını kullanmaya başladığı bilinmektedir. Serbest kalınca Yunanistan'ın Eğriboz adasındaki Kızılhisâr'a yerleşmiştir.⁸³ Hâyatı boyunca türlü zorluklara katlandığını dile getiren Esîrî Eğriboz adasının Kızılhisâr şehrine yerleşmeye karar kıldığını *Şerh-i Muhammediye* adlı eserinde ifâde etmektedir.⁸⁴ Mesela mahlası, Kızılhisâr'a yerleşip vefâtına kadar orada kalması gibi kendisi ve hayâtına dâir bazı kesitlerinden bahsetmesi sâyesinde bazı bilgilere şerhinden ulaşmaktayız. Tabi bu bilgilerin tezkirelerde olması değerlidir lâkin müellifin kendisiyle alakalı malumatı eserinde dile getirmesi kaynak olarak daha muteberdir. Nitekim şâir, edip vb. kişiler hakkında ilk bilgiler yazdıkları eserlerinden elde edilmektedir. *Sicill-i Osmanî*, Kanunî devrinin (1520-1566) sonunda,⁸⁵ Bursalı Tâhir ve Mehmet Nâil Tuman 1000/1591 yılında vefât ettiğini kaydederler.⁸⁶ Daha önce ifâde ettiğimiz üzere şâirin XVI. yüzyılın başlarında doğduğu kabul edildiğinde Kanunî devrinin sonunda yani 1566'dan önce veya o yıllarda vefât ettiği bilgisi yerine kaynaklar ışığında 1591 yılında vefât ettiği târih olarak gösterilmesi kanaatimizce daha doğru bir malumattır. Şâir ve şârih Esîrî Mehmed Yusuf Efendi 1000/1591 yılında Kızılhisâr'da vefât etmiş ve oraya defnedilmiştir. Ada bugün Yunanistan sınırları içerisinde yer almaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'ı kaybetmesi ile birlikte Yunanistan'daki Osmanlı eserlerinin neredeyse tamamı yok edilmiştir. Yaptığımız araştırmalar neticesinde Esîrî'nin kabri bulunamamış, mezar yeri

⁸⁰ Ergun, *Türk Şâirleri*, (İstanbul: Bozkurt Matbaası, 1936), 3/1344.; Özkırımlı, *Türk Dili Edebiyatı Ansiklopedisi*, 2/ 461.

⁸¹ Ergun, *Türk Şâirleri*, 3/1344.

⁸² Özkırımlı, *Türk Dili Edebiyatı Ansiklopedisi*, 2/461.

⁸³ İbrahim Kutluk, “Kımalı-zade Hasan Çelebi”, *Tezkiretü's-şuarâ*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989), 1/ 164; Âşık Çelebi, *Meşa'irü's-Şu'ara*, 1/342; Esîrî, *Şerh-i Muhammediye* 1a.

⁸⁴ Esîrî, *Şerh-i Muhammediye* 1a.

⁸⁵ Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 2/497.

⁸⁶ Elverdi vd., “Esîrî”, 3/94; Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 2/24; Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâili*, 1/41; Bursa Gazeteciler Cemiyeti, “ESİRİ (Mehmet Yusuf)”, (Erişim 31.08.2016).

malesef tam olarak bilinmemektedir. Sâdece Esîrî için değil, genel anlamda o topraklarda câmi, tekke, medrese, mezarlık, köprü gibi hem dinî hem sosyal hayâtın içerisinde yer alan bütün yapıların durumu bu şekildedir çünkü yakılıp yıkılmıştır ve ne yazık ki günümüze ulaşamamıştır. Şâirin ailesi, çevresi veya evlenip aile kurduğu konusu kaynaklarda geçmediğinden aile hayatı ile ilgili hiçbir bilgimiz bulunmamaktadır.

Yukarıda hayâtını incelediğimiz XVI. yüzyıl şâir ve şârihi Esîrî Mehmed Yusuf Efendi Bursa'dan Avrupa seyâhatine çıktığı, bir müddet dolaştıktan ve birçok yeri gördükten sonra esir düşen şâirin esâretten kurtulduktan sonra çok beğendiğini tahmin ettiğimiz Eğriboz adasının Kızılhisar şehrine yerleşmeye karar vermiş, vefâtına kadar ömrünü burada sürdürmüş ve bu şehirden ayrılmamıştır. Adanın güneyinde bulunan Kızılhisar şehrinde medfun bulunan Esîrî'den söz etmişken kısa bir şekilde adadan ve adadaki edebî hayâttan da bahsetmenin yerinde olacağı kanaatindeyiz.

Eğriboz bugün Yunanistan'ın doğusunda eski bir Osmanlı sancağı ve bu sancağın merkezi olan şehri konumundadır. Günümüzde ada Evia (Εύβοια / Evia) merkez şehri ise Khalkis (Χαλκίδα / Halkida) olarak anılmaktadır. Ada ile anakara arasındaki Euripos (Έβρίπος) isimli boğazın en dar yerinde kurulan şehir Osmanlı döneminde (1470-1831) önemli bir deniz üssü olmuştur. Şehri ismi Grekçe Egripos, Venedikliler döneminde Negroponte, Osmanlı Devleti'nde ise aslına uygun kalınarak Ağrıboz / Eğriboz şeklinde kullanılmıştır. Ada ilk başta Bizanslıların elinde iken İmparatorluğun 1204'te bölünmesiyle Venedikliler'in kontrolü altına girer ve 1470 yılına kadar Ege'deki en gelişmiş deniz üssü olarak kullanılmıştır. 1470 yılında ise Fâtih Sultan Mehmet (v. 1481) şehri kuşatmıştır. Şehir Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarında askerî öneme sahipken ilerleyen yıllarda Müslüman nüfusun artmasıyla tam bir Türk İslâm beldesi olmuştur. 1506 yılındaki kayıtlara göre şehirde müslümanların oturduğu sekiz mahalle, Fâtih Sultan Mehmed ve Dâvud Bey camileri ve hamamlarının yanı sıra beşi askerî zümre mensupları, biri de bir esnaf tarafından yaptırılan altı mescid bulunmakta idi. Yıllar içerisinde adanın kaybedilmesine kadar müslüman nüfus ve dinî yapı ve müesseseler giderek artmıştır. Eğriboz adası 180 kilometre uzunluğunda ve 6 ile 50 kilometre arası değişiklik gösteren genişliktedir.⁸⁷

⁸⁷ Machiel Kiel, "Eğriboz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/491-492.

1470 yılında, Haçlı donanmasının denizden gerçekleştirdiği saldırıdan sonra 943/1536-37 yılında, bu tamir esnasında adanın güneyinde bulunan Kızılhisar (Castel Rosso-Karystos) nâhiyesi köylerindeki hıristiyanlar avâriz, cizye ve devşirme yükümlülüklerinden muaf tutularak düşman saldırılarına karşı Kızılhisar'daki küçük müslüman askerî garnizonuna yardımcı olmaları istenmiştir. Bunlar dışında 1657 yılındaki Girit Savaşı esnasında, 1687-1688 yılında Mora'nın kaybedilmesi ve Venedikliler'in Atina'yı muhasara altına alması ile birlikte Eğriboz surlarını Osmanlılar birkaç kez tamir ve tahkim etmiştir.⁸⁸

Jeostratejik konumuyla Eğriboz Ege'nin Girit'ten sonra ikinci büyük adasıdır. 1470-1830 yılları arasında takriben dört yüzyıl Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinde kalmıştır. Adada vakıf, imâret, su kanalları, çeşme, câmi, tekke gibi yapılar bulunurken kültürel ve edebî anlamda önemli şahıslar yetişmiştir. Adadaki edebî hayâta kısaca göz atacak olursak siyâsi, sosyo kültürel, müslüman nüfus vb. durumlara ve dönemin şartlarına bakıldığında karşımıza yeterli sayıda şâir çıkmaktadır. Eğriboz adasında doğmuş on şâir, adaya sonradan yerleşen ve orada medfun olan üç şâirle birlikte toplamda adadan on üç şâir çıkmış ve literatürümüzde yerini almıştır. Bunlar sırasıyla; Yemînî (v. XVI. yy.), Virânî (v. XVII. yy.), İzzet (v. 1825), Mâhir (v. 1843), Melek Ahmed (v. 1871), Ragîb (v. 1685), Sâmî (v. 1813), Sırrî (v. XIX. yy.), Şeyhî (v. 1840), Şemsî (v. 1884) mahlaslı şâirlerdir. Eğriboz'da doğan şairlerin ikisi XVII. sekizi ise XIX. yüzyıla âittir. Virânî Karlıova, İzzet Serfiçe, Mâhir İstanbul, Melek Ahmed Selanik, Sâmî Eğriboz, Sırrî Tekirdağ, Şeyhî ve Şemsî İzmir'de vefât ederek defnedilmişlerdir. Ragîb ve Yemînî mahlaslı şâirler hakkında ise nerede vefât ettikleri ve defnedildikleri hususunda bilgi bulunmamaktadır. Yine Eğriboz doğumlu şâirlerin meslekleri şöyle sıralanabilir; Yemînî ve Virânî Bektâşî şeyhi, İzzet dîvân kâtibi, Mâhir kâtip, Melek Ahmed mutasarrıf, Sâmî vali, Sırrî Bektâşî dervîşi, Şeyhî Mısrî şeyhi, Şemsî ordu kâtibi ve Bektâşî şeyhi olarak vâsfe edilmektedir. Ragîb ise kaynaklarda sadece şâir olarak tanıtılmaktadır.⁸⁹

Zikredilen Eğribozlu şâirler dîvân, mesnevî, şerh, münşeat mecmuası, risâle ve târih türünde hem manzum hem mensur tarzda edebî eserler kaleme alarak Dîvânedebiyatı'na katkı yapmışlar, özellikle Osmanlı hâkimiyetindeki Rumeli coğrafyasının temsilcileri olmayı başararak Türk edebiyatının farklı coğrafyalardaki varlığını sürdürmelerine imkân sağlamışlardır.

⁸⁸ Kiel, "Eğriboz", 10/492.

⁸⁹ Amet Molla Memet, *Ege Adalarında Klasik Türk Şiiri ve Şairler*, (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022), 57-58.

Bu on şâir dışında çalışmamızın ana konusu olan Esîrî (v. 1591) başta olmak üzere, Hibrî (v. XVII. yy.) ve Kâmil (v. 1735) mahlaslı üç şâir de Eğriboz adasında doğmayıp daha sonradan farklı sebeplerle adaya yerleşen, hayâtlarını burada idâme ettirdikten sonra vefât edip adada defnedilmiş şahsiyetlerdir. Şâirlerden Esîrî daha önce zikredildiği gibi Bursa, Hibrî Kütahya ve Kâmil İstanbul'da doğmuştur. Kaynaklar Hibrî'nin müderris, Kâmil'in ise kadılık hizmetlerinde bulduklarını aktarmaktadır.⁹⁰

Buraya kadarki kısımda sözünü ettiğimiz şâirler dışında farklı vesîlelerle yolu bu adaya düşen şâirler de mevcuttur. Bunlardan biri XVI. yüzyılın önemli şâirlerinden Mahremî (v. 1535)'dir. Mahremî ile İstanbul'a gitmek için buluşan ve adada buldukları bilinen diğer şâirler Kâtibî (v. 1562) ve Nigârî (v. 1573) mahlaslı şâirlerdir. 940/1533 yılında İstanbul'a dönerken ailesiyle birlikte esir düşmüştür. Devlet görevinde bulunduğundan dolayı devlet erkânıyla arasının iyi olduğu bilinen Mahremî yardım istemek ve kendisinden istenen fidyeyi bulmak için İstanbul'a gitmek üzere Eğriboz adasında bulunan Kızılhisar şehrine gelmiştir. Burada arkadaşı Esîrî ile karşılaştığı bilinmektedir.⁹¹ Adaya Selanik İstanbul arası seferi için yani yol güzergahı sebebiyle kısa süreli uğrayan Mahremî'nin Esîrî ile samimiyeti ve arkadaşılığının adada başlamadığı âşikardır. XVI. yüzyılın önemli simalarından olan bu iki şâirin İstanbul'da başlayan ve uzun süre devam eden bir dostluğu olduğu kanaatindeyiz. Buradan hareketle Esîrî Mehmed Yusuf'un hem dönemin şâirleri ile hem de İstanbul ile bir bağı olduğu anlaşılmaktadır. Eğitimini tamamlamasının ardından Bursa'dan seyâhate çıktığında önce İstanbul'a oradan Avrupa seferine çıkmış olması muhtemeldir. Dolayısıyla konumu itibariyle yukarıda zikrettiğimiz üzere adanın hem şâir yetiştirdiği hem de dışarıdan gelip uğranılan veya yerleşilen bir edebî muhit olduğu ortadadır. Biz burada konumuz itibariyle yalnızca Eğriboz adası'ndan bahsettik lâkin o coğrafyada bulunan diğer adaların da buna benzer veya bundan fazla şâire ev sâhipliği yaptığı gözden kaçırılmaması gereken bir diğer konudur.

1.2.1. Eğitimi

Yukarıda ifade edildiği üzere hayâtı hakkında çok derin bilgilere vâkıf olmamıza rağmen eldeki mevcut kaynaklar ışığında bu başlık altında eğitimi konusunda değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır. Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin eğitim aldığı konusunda kaynaklar hem fikirdir lâkin ne derece eğitim hayâtının devam ettiği konusunda

⁹⁰ Molla Memet, *Ege Adalarında Klasik Türk Şiiri ve Şairler*, 58.

⁹¹ Aynur, "Mahremî", 27/ 391.

farklı görüşler mevcuttur. Sadettin Nüzhet Ergun medrese eğitimi aldığını ifâde ederken, tezkire müellifleri onun bir eğitim aldığından bahseder, ancak bunu isimlendirmezler. Esîrî Efendi'nin bazı tezkirelerde medrese eğitimi aldığı bilgisine rastlanmaktadır. Hattâ şâirin medrese eğitiminden sonra müderrislik ve kadılıktan ferâgat ederek seyâhate çıktığı da aktarılmaktadır.⁹² Bu bilgi bize şâirin müderris ve kadılık gibi dönemin önde gelen mesleklerini bir kenara bırakarak farklı bir hedef peşinde koşan ve seyâhati düşünecek şekilde hareket ettiğini göstermektedir. Diğer bir kaynakta eğitimini yarıda bırakarak Avrupa seferine çıktığı bilgisi de vardır. Ancak eserlerinden hareketle dinî ilimleri, Dîvân edebiyatı bilgisi, Türkçe dışında edebî diller olan Arapça ve Farsça'ya vukûfiyeti hasebiyle iyi bir eğitim aldığı rahatlıkla söylenebilir. Dolayısıyla kaleme aldığı eserler incelendiğinde eğitimini yarıda bırakmadığı aksine çok iyi bir medrese eğitimi aldığı açıkça görülmektedir. Medrese eğitiminden sonra müderrislik veya kadılık mesleğini icra etmeyi tercih etmeyerek kendisine farklı bir yol çizmiştir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin 1533'te Mahremî ile Eğriboz adasında karşılaşması⁹³ bize Esîrî'nin o yıla kadar medrese eğitimi alıp seyâhate çıktığını hattâ esâretten kurtulup özgürlüğe kavuştuğunu göstermektedir. Sonuç olarak Esîrî iyi bir medrese eğitimi almış, dinî ve edebî ilimlere vâkıf bir âlim, şâir ve şârihtir diyebiliriz.

1.2.2. Dönemi

Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin yaşadığı dönem olan XVI. yüzyıl edebiyat anlamında en zengin içeriğe ve eserlere sâhip olduğumuz dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Dîvân edebiyatında Türkçe'nin de artık edebî dil hâline geldiği bir dönem olan XVI. yüzyıl, diğer taraftan Arapça ve Farsça kaleme alınan eserlerin tercüme ve şerhlerin artarak devam ettiği bir dönemdir. XVI. yüzyılın genel hatlarına bakıldığında bir taraftan şerh ve tercüme faâliyetleri artarak devam ederken diğer taraftan kendi usta şâirlerimizin yetiştiren edebî muhite sahip bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Üzerinde durduğumuz Esîrî Mehmed Yusuf Efendi edebiyatımızın güzîde ve zirve çağı olan XVI. yüzyılda yaşamış bir şâiridir. Dolayısıyla o dönem hakkında genel bir malumat vermek yerinde olacaktır.

XVI. yüzyılda Osmanlı Devletinin başında II. Bayezid bulunmakta idi. Güneydoğu Avrupa'dan başlayan bu geniş kültür coğrafyasında Türkçe en parlak dönemini yaşamış ve

⁹² Elverdi vd., "Esîrî", 3/94; A. Özkırımlı, *Türk Dili Edebiyatı Ansiklopedisi*, 2/461; "Esîrî", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, 3/439.

⁹³ Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'ara*, 1/342.; Aynur, "Mahremî", 37/ 390.

edebî dil olarak yaygın bir kullanım alanı kazanmıştır. Türk edebiyatı'nın târihsel sürecine ve gelişimine bakıldığında XVI. yüzyılda geniş bir coğrafyada etkinliğini sürdürdüğü görülmektedir. Bir yanda siyâsal mücadeleler devam ederken edebî, kültür ve diğer sanat çevreleri arasında alışveriş kesintiye uğramamış Türkçenin en güzel eserleri Osmanlı başta olmak üzere, Safevi ve Timurlu sanat çevrelerinde kaleme alınmıştır. XVI. yüzyılda Fars edebiyatında var olan her tür ve tarz bu yüzyılda şâirlerimiz tarafından kullanılmış ve hem tercüme hem nazîre hem de telif ile Türk edebiyatına kazandırılmıştır. Şiirin yanında nesir alanında târih, biyografi, tezkire, menkıbe ve diğer türlerde de eserler ortaya konulmuştur.⁹⁴

Siyâsi gelişmeler kültürel gelişmeleri beraberinde getirir. XVI. yüzyıl Osmanlı coğrafyasına bakıldığında bilim, kültür, sanat ve edebiyatta devlet ile birlikte gelişim ve büyüme kaydettiği görülmektedir. Yönetim hem siyasi yapıyı hem de bilim ve sanatta ilerleme ve yükselme işini başarmıştır. Devlet adamlarının bilim ve sanata yönelik verdikleri eserler ve bilim adamlarına gösterdikleri himâyeci tutum bilim ve sanatın daha hızlı gelişme kaydetmesine sebep olmuştur. II. Bayezid (Adlî), Yavuz Selim (Selimî), Kanuni Süleyman (Muhıbbî), II. Selim (Selimî), III. Murat (Muradî), Cem, Korkut (Harimî), Mustafa (Muhlisî), Bayezit (Şahî) gibi padişah ve şehzadeler dönemin öne çıkan şâirleridir.⁹⁵

Osmanlı coğrafyasında Usûlî (v. 1538), Agehî (v. 1557), Halimî (v. 1517), Tatavlılı Mahremî (v. 1535), Ahî Benli Hasan (v. 1517), Nihânî (v. 1519), Bihiştî Sinan Çelebi (v. 1520), Tali'î Mehmed Çelebi (v. 1516), Hayâlî Bey (v. 1557), Hayalî Abdülvehhab Çelebi (v. 1524), Revanî (v. 1523-24), Sücûdî, Figanî (v. 1532), Kemalpaşâzade Şemseddin Ahmed (v. 1536), Celâlzâde Mustafa Çelebi (v. 1567), Hayretî (v. 1535), İshak Çelebi (v. 1536), Nihalî Cafer Çelebi (v. 1542), Zâtî (v. 46), Edirneli Nazmî (v. 1554), Bursalı Rahmi (v. 1567), Celîlî (v. 1569), Fevrî (v. 1570-71), Taşlıcalı Yahya (v. 1582), Nevî (v. 1599), Gelibolulu Mustafa Âlî (v. 1600), Ümmî Sinan (1551-52), Cemîlî (1543-44), Rayî, Talibî, Siyabî, Enverî (v. 1547), Meşrebî (v. 1554-55), Bidarî (v. 1560-61), Valihî (v. 1588), Hadîdî (v. 1530-31'den sonra), Gubârî (v. 1566), Emrî (v. 1575), Lâmiî Çelebi (v. 1531), Şemseddin Sivâsî (v. 1597), Bâkî (v. 1600), Bağdatlı Rûhî (v. 1606), Ahmed Rıdvan (v. 1528-1538?), Mecdî (v. 1591), Hoca Sâdeddin (v. 1599), Sehi Bey (v. 1548), Vizeli

⁹⁴ M. A. Yekta Saraç, Muhsin Macit, (ed.), *XVI yüzyıl Türk Edebiyatı*, (Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, 2011), VII.

⁹⁵ Saraç, Macit, *XVI yüzyıl Türk Edebiyatı*, 7.

Behiştî (v.. 1571?), Zâîfî (v. 1557), Sâfî, Kınalızade Ali Efendi (v.1572), Birgili Mehmet Efendi (v. 1573), Karamanlı Abdüllatif, Mustafa Şem'î (v. 1602'den sonra), Sürûrî (v. 1562), Sûdî Bosnevî (v. 1599?), Filibeli Alâeddin Ali Çelebi (v. 1543), Latîfî (v. 1582), Ahdî Ahmed Çelebi (v. 1593), Âşık Çelebi (v. 1571), Kınalızade Hasan Çelebi (v. 1603), Beyânî Şeyh Mustafa (v. 1597) ve daha nice isimlerini sayamadığımız şâirler Dîvân edebiyatının hem manzum hem mensur türünde yazdıkları eserlerle klasik niteliğe erişmesini sağlamıştır.⁹⁶

Azeri sahasında Fuzûlî (v. 1556), Hatâyî (v. 1524), Habîbî (v. 1520) İbrahim Gülşenî (v. 1534), Muhammed Emanî (v.1608) klasik dönem Türk edebiyatının en önemli temsilcileri olarak yer almaktadır.⁹⁷

Ali Şir Nevâyî (v. 1501) Çağatay edebiyatının zirve şâiri olarak öne çıkmaktadır. Onun dışında Hüseyin Baykara (v. 1506), Şeybani Han (v. 1510), Babür Şâh (v. 1530), Kâmrân Mirza (v. 1557) ve Bayram Han (v. 1561) vb. şâirler bu sahanın önemli isimleri arasında yer almaktadır.⁹⁸

1.2.3. Mahlası ve Esâret Hayâtı

Dîvân edebiyatında mahlas kimlik görevini ifâ ettiği için şâirler mahlaslarıyla tanınmaktadırlar. Şâirler kendilerine birer mahlas seçerken veya mahlas edinirken dikkatli davranmaktadırlar ve mahlas seçiminde bazı kriterler gözetilmektedir. Bu bağlamda şâirlerin mahlas seçimi konusunda;

1. Şâirin Adından Dolayı Mahlas Seçmesi
2. Şâirin Kendi Soyu ile İlgili Mahlas Seçmesi
3. Şâirin Mesleğine Uygun Mahlas Seçmesi
4. Sosyal Durumlarıyla İlgili Mahlas Seçmeleri
5. Fizikî Görünümleri İtibarıyla İlgili Mahlas Seçme
6. Memlekete Bağlı Mahlas Seçme
7. Psikolojik Sebeplere Bağlı Mahlas Seçme
8. Saygı Duyduğu Kişi ve Kurumlara Bağlı Mahlas Seçme
9. Kardeş veya Akrafa Şâirlerin Mahlasına Uygun Mahlas Seçme
10. Ünlü Şâirlerin Mahlaslarını Seçme
11. Söylediği Şiire Uygun Mahlas Seçme

⁹⁶ Saraç, Macit, *XVI yüzyıl Türk Edebiyatı*, 11-13, Ali Yılmaz, "Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (1989), 31/1-4, 493-494.

⁹⁷ Saraç, Macit, *XVI yüzyıl Türk Edebiyatı*, 21.

⁹⁸ Saraç, Macit, *XVI yüzyıl Türk Edebiyatı*, 31.

12. Başından Geçen Bir Olaya İstinaden Mahlas Seçme

13. Tefe'ül ile Mahlas Seçme⁹⁹ ana başlıklar maddeler halinde sıralanabilir.

Şâirler bu başlıklardan yola çıkarak yaşadıkları hayât ve buldukları şartlar doğrultusunda kendilerine uygun mahlas seçmektedirler. Burada konuyu uzatmamak adına bütün maddeleri ve alt başlıklarını açıklamak yerine sadece konumuz itibariyle şâirimiz Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'ye değinmek istiyoruz. Müellifimiz olan Esîrî on ikinci maddede de görüldüğü üzere; başından geçen bir olaya istinaden mahlas seçen şâirlerimizdendir. Uzun süre esârette kaldığı için bu mahlası almış ve literatürde bu mahlasla anılır olmuştur.

Böylesine güçlü bir geçmişi olan Dîvân edebiyatından bahsederken mahlas seçiminde ister istemez bazı problemlerin de ortaya çıkması tabiidir. Örneğin bazı şâirlerimiz benzer hayât hikâyeleri, benzer durumlar yaşamalarından dolayı aynı mahlası kullanmak durumunda kalmışlardır. Yukarıda zikredilen maddelerden herhangi birinde ortak bir geçmişi olan şâirlerde mahlasdaş şâirlerimize rastlamaktayız. Mesela isim benzerliği, aynı tarıkata müntesipiliği, sosyal durumu, aynı memlekette olmaları, psikolojik sebeplere bağlı bir durum veya başından geçen olayın aynı olması gibi konularda mahlasdaş şâirlerimiz karşımıza çıkmaktadır.

Kaynaklar ışığında Bursalı olarak kabul ettiğimiz şâirin, Bursa'nın jeopolitik konumunu göz önünde bulundurduğumuzda eğitimini tamamladıktan sonra buradan özellikle deniz yoluyla batı istikâmetine gitmesi yani Avrupa seyâhatine çıkması daha kolaydır. Bu bağlamda Bursa'da doğup büyüdüğünü, eğitimini tamamlamasının ardından seyâhate çıktığını söyleyebiliriz. Avrupa'ya varmadan bugünkü Yunanistan adaları ve civârında esir düşmüş, kurtulduktan sonra geriye döneceği veya onu bekleyen bir ailesi olmadığı için Eğriboz adasına yerleşmesi kuvvetle muhtemeldir. XVI. yüzyılda bahsettiğimiz coğrafyada bir savaş olmadığını düşünürsek, özellikle savaşa katılmış bir asker olarak veya yakın dostu Mahremî gibi fidye için kaçırılma durumu yoktur dolayısıyla bu sebeplerden ötürü esir düşmediğini tahmin etmekteyiz. Böyle bir durum olsa o da fidye parası bulmak için saraydan veya zengin çevresinden yardım talep ederdi. Lakin Mahremî gibi saraya veya herhangi bir devlet adamına bağlılığı ve yakınlığı yok aksine kimi kimsesi olmayan kendi hâlinde, sâde bir hayât süren bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Deniz yoluyla seyâhate çıktığını düşündüğümüz Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin herhangi bir amaç gütmeyen farklı coğrafyaları keşfetme, görme, seyahât maksadıyla vatanından ayrılıp yolculuğa çıktığını ve kaderin tecellîsi olarak esir düştüğünü tahmin etmekteyiz. XVI. ve

⁹⁹ Ali Yıldırım, *Divan Edebiyatında Mahlas ve Mahlas-nâmeler*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2006), 76-103.

XVII. yüzyılda Akdeniz'deki korsan faaliyetlerini de unutmamak gerekir çünkü bu yüzyıllarda denizlerde çok hareketliliğin yaşandığı bir dönemde hayâta olan Esîrî'nin korsanlar tarafından esir edilmiş olabileceği ihtimâller arasındadır. Eğer zikrettiğimiz durumlar özellikle de fidye için korsanlar tarafından kaçırılma durumu yaşanmamışsa şâir Esîrî'ninbelli bir süre esir tutulduktan sonra serbest bırakılmış olma ihtimali kuvvetle muhtemeldir. Ardından Esîrî Mehmed Yusuf Efendi yaşadığı, dolaştığı ve zaman geçirdiği o coğrafyayı öğrenip benimsemiş hatta beğenmiş olacak ki Eğriboz adasına yerleşmeye karar vermiş ve vefât târihi olan 1000/1591 yılına kadar adanın Kızılhisar şehrinde kalmayı tercih etmiştir. Sonuç olarak yukarıda hayâtı, eğitimi ve dönemi başlıkları altında ifâde edilen bilgiler ışığında XVI. yüzyılın başlarında Bursa'da doğan şâir ve şârih Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin, eğitiminin ardından memleketinden ayrılarak Avrupa seyâhatine çıktığı ve bu seyâhati esnasında esir düştüğü, 1533 yılından önce esâret hayâtının bittiği, ardından Eğriboz adasına yerleştiği ve hayâtının geri kalanını burada geçirdiği bilinmektedir. Bilerek ve isteyerek Eğriboz adasına yerleştiği ve imkânı olmasına rağmen memleketi Bursa'ya veya Anadolu'ya dönmek istemediği âşikârdır.

Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediye* adlı manzûm siyer mesnevisi üzerinde en önemli çalışmaları yapan iki şâir ve şârih İsmâil Hakkı Bursevî ve Esîrî Mehmed Yusuf Efendi hakkında şu değerlendirmeyi yapabiliriz; Bursevî bugün Bulgaristan sınırları içerisinde yer alan Aydos'ta doğup büyümüş ardından Bursa'da uzun süre yaşayıp burada vefât ettiği için bu mahlası almış bir şahsiyettir. Esîrî ise Bursa'da doğup büyümüş, eğitim almış, esâret hayâtının ardından Yunanistan'ın Eğriboz adasına yerleşmiş ve burada vefât etmiştir. Bu iki şahsiyetin aslında benzer hayât hikâyesine sâhip oldukları ve birbirlerine benzer hayât hikâyeleri barındırdıkları âşikârdır. Nitekim her iki şâir ve şârih doğdukları bölgede kalmamış, hayâtlarını farklı bölgelerde idâme ettirerek eserlerini de burada yazmışlardır. Bahsettiğimiz bu tablo eşine rastlanır bir durum olmamasıyla birlikte kaderin cilvesi olarak telakki etmiştir. Osmanlı'nın Rumeli coğrafyasıyla bulunduğu yakın ilişkileri bu örnek üzerinden de anlamak mümkündür.

2. ESERLERİ

2.1. *Şerh-i Muhammediye*

Şerh-i Muhammediye, şâir ve şârih Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin şiirleri ve nazîreleri dışında günümüze ulaşan en önemli eseri Yazıcıoğlu Mehmed'in meşhur mesnevîsi *Muhammediye*'ye yaptığı şerhtir. 948/1541-42 yılında kendisine gelep talep üzerine bu eseri kaleme aldığını ifâde etmiştir.¹⁰⁰ Şârih mesnevinin orijinal adını muhâfaza ederek sadece şerh ibâresini eklemiş ve *Şerh-i Muhammediye* adlı eseri ortaya çıkmıştır. Çalışmamızın ikinci bölümünde eserle ilgili detaylı malumat verileceğinden burada pek fazla üzerinde durulmamıştır.

2.2. *Mecâmiu'l Cevâhir*

Sözlükte mecâmi'; bir araya gelinen, toplanılan yerler, toplanma yerleri, cevâhir ise cevher kelimesinin çoğuludur ve cevherler, elmas, zümrüt, pırlanta gibi değerli taşlar anlamlarına gelmektedir. *Mecâmiu'l Cevâhir*; cevherlerin yani değerli taşların bir araya geldiği, toplandıkları yer anlamına gelmektedir. Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin kaynaklarda belirtildiğine göre ve âdiyetinde şüphe bulunmayan *Şerh-i Muhammediye* dışında *Mecâmiu'l Cevâhir* isimli eseri bulunmaktadır.¹⁰¹

Esîrî Mehmed Yusuf Efendi *Şerh-i Muhammediye* isimli eserin *Hicretü'n-Nebî* bölümünde Hz. Peygamber (s.a.v)'in hicretini anlatırken özellikle Hz. Ebubekir (r.a) ile hicret yolunda yaşadıkları zorluklardan, atlattıkları tehlikelerden ve Hz. Peygamber (s.a.v)'in mucizelerinden bahsetmektedir. Bu faslı noktalamadan önce;

..... *Rasûl Hâzreti Ebûbekir'le Medîne'ye doğru revân olup gitdiler bu yolda niçe mu'cizâtı zâhir oldu eger anları tafşîl idersek söz uzar iki Muḥammediye kadar kitâba şıḡmaz inşâllah ecelden amân bulup şafâ-i ḡâtır ile kûşe ferâḡat muḡîm olursa Hâzreti Rasûl'uñ mu'cizâtların başka bir kitâb idevüz ki ümmetleri arasında oḡuna.*¹⁰²

cümlesini ilâve ederek şârih aslında hicret yolunda daha nice nice mucizelerin yaşandığını fakat sözü uzatmamak adına burada daha fazla detaya girmeyeceğini belirtir. Şâir ve şârih Esîrî hicreti konu alır ve bütün detaylarıyla açıklarsak sözü uzatırız ve anlatacaklarımız iki

¹⁰⁰ Esîrî, *Şerh-i Muhammediye* 1a, 89a.

¹⁰¹ Elverdi vd., "Esîrî", 3/94; Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 2/24; Bursa Gazeteciler Cemiyeti, "ESÎRÎ (Mehmet Yusuf)", (Erişim 31.08.2016).

¹⁰² Esîrî, *Şerh-i Muhammediye*, 77a.

Muhammediye kitabına sığmayacak büyüklükte bir eser daha ortaya çıkaracağını belirtmektedir. Aslında şâir ve şâirih bu ifâdelerle niyetini açıkça ortaya koymaktadır; aklında, zihninde, hedefinde ve gündeminde dâima Hz. Peygamber (s.a.v) bulunmaktadır. Hayâtının merkezinde hep O (s.a.v) vardır ve O (s.a.v)'nu insanlara tanıtmak ve anlatmak gâyesini taşımaktadır diye tahmin etmekteyiz. Ömrü yeter ve herşeyden ferâgat edip köşeye çekildiği taktirde ümmetler arasında okunmak üzere Hz. Peygamber (s.a.v)'in sâdece mucizelerini konu alan başka bir eser kaleme alacağını belirtmektedir. Böyle bir niyetinin olduğunu belirten Esîrî bu eseri kaleme almış olma ihtimâli yüksektir. Çünkü kendi ifâdesiyle 1541/42 yılında *Şerh-i Muhammediye*'yi tamamlayan şâirin vefât yılı 1591'e kadar arada elli yıl gibi bir süre bulunmaktadır. Dolayısıyla şâirin bahsettiği Hz. Peygamber (s.a.v)'in mucizelerini içeren eserin bizlere kaynaklarda *Mecâmiu'l Cevâhir* ismiyle bahsedilen eser ile aynı eser olma ihtimâlini akla getirmekte ve aslında iki eserin farklı eserler olmadığı kanâatini düşündürmektedir. Müellifin araştırmamızın konusu olan *Şerh-i Muhammediye*'nin yurt içi ve yurt dışındaki kütüphanelerde birkaç nüshası mevcut iken, kaynaklarda zikredilen *Mecâmiu'l Cevâhir* adlı ikinci eserin ise yapılan taramalarda izine rastlanmamış ve eser henüz gün yüzüne çıkmamıştır. İleride müellifle ilgili yapılacak çalışmalarda bu eserin de ilim dünyasına kazandırılmasını ümit ve arzu ediyoruz.

3. ESİRÎ MEHMED YUSUF EFENDİ'YE ATFEDİLEN ESERLER

3.1. Bağdat Şehrâşûbu

Farsça şehir ve engîz (harekete getiren, karıştıran) kelimelerinden oluşan şehir-engîz Divân edebiyatında bir şehir ile o şehrin güzelleri ve güzellikleri hakkında yazılan manzûm eserlere denmektedir. Şehrengiz Türk edebiyatında görülen millî bir nazım türüdür. Genellikle klasik mesnevî biçiminde kaleme alınan şehrengizlerde dinî ve tasavvufî özelliklere rastlanmaz.¹⁰³

Yapılarına ve içeriklerine göre şehrengizler üçe ayrılır;

1. Tek bir güzele âit olup, şehrin tasvirlerine de yer verenler;
2. Bir yerin güzellerini, bazı kişilerini ya da sanat erbâbı ile mesleklerini tasvir edenler;
3. Bir şehrin sadece gezip görülmeye değer doğal güzelliklerini, tarihî mekânlarını ve sosyal özelliklerini anlatan şehrengizler.¹⁰⁴ Kaleme alındıkları dönemin toplum hayâtını,

¹⁰³ Pala, İskender, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2004, 425; Bayram Ali Kaya, "Şehrengiz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/ 461.

¹⁰⁴ Kaya, "Şehrengiz", 38/ 461.

tasvir edilen yerlerin doğal güzellikleri, eğlence mekânları, yaşayış, gelenek, âdet ve inançları yansıtmaktadır. Şehrengizler şairler çoğunlukla sanat endişesini ön plana almadıkları ve duygularını olduğu gibi aktarmaya çalıştıkları için yalındırlar.¹⁰⁵ İran edebiyatında bu tür “şehir-âşûb” adıyla anılmaktadır. Dolayısıyla başlıkta yer alan *Bağdat Şehrâşûbu* ismiyle Bağdat hakkında yazılmış şehrengiz türündeki bir eser kastedilmektedir. Esîrî Mehmed Yusuf Efendi’ye atfedilen ilk eser *Bağdat Şehrâşûbu*’dur. Eser yukarıda zikrettiğimiz biyografik kaynaklardan sadece *Osmanlı Müellifleri* ve *Meşâ’iru’ş-Şu’arâ* tezkirelerinde geçmektedir. Zikredilen bu iki kaynak dışında eseri tanıtan ve bilim dünyasına kazandıran Prof. Dr. Yaşar Aydemir olmuştur. Aydemir tarafından yayımlanan *Esîrî’nin Bağdat Şehrâşûbu* adlı çalışmada eserin çalışmamızın konusu olan Esîrî Mehmed Yusuf Efendi’ye âit olabileceği ihtimâli üzerinde durulmuş ancak kesin olarak ona âidiyetini destekleyen bir bilgiye rastlanmamıştır. Sadece Nev’î (v. 1007/1599) ile çağdaş olması ve ona âit bir mısranın benzeri şehrengiz adlı eserde geçmesinden dolayı Aydemir, *Bağdat Şehrâşûbu*’nu Esîrî Mehmed Yusuf Efendi’ye âit olabileceğini belirtmiş, tahminden öte gidememiştir. Bunun dışında yine Aydemir çalışmasında üçü şâir üçü de şâir olmayan kişiler olmak üzere toplamda altı Esîrî mahlaslı kişiye yer vermiş, şâir olanları da XV. XVI. ve XVII. yüzyıl olarak sınıflandırmış ve bunlar arasından *Bağdat Şehrâşûbu*’nu XVI. yüzyıl şâiri olan Esîrî Mehmed Yusuf Efendi’nin eseri olabileceği kanaâtini belirtmiştir.¹⁰⁶

Bağdat 1508’de Safevîler’in hâkimiyeti altında iken, Safevîler ile Osmanlılar arasında uzun mücadeleler neticesinde 1534’te Kanûnî Sultan Süleyman tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır.¹⁰⁷ O halde akıllara şu soru gelmektedir; Esîrî Mehmed Yusuf Efendi 1533 yılında Mahremî ile Eğriboz adasında karşılaştıkları bilgisi elimizde kesin olarak mevcut iken, o târihten sonra da Esîrî’nin Eğriboz’dan ayrılmadığını bildiğimize göre, Esîrî’nin 1533 yılından sonra Bağdat’a gitmesi ve bir şehrengiz kaleme alması ihtimâli bulunmamaktadır. 1533’ten önce Bağdat’a gitmesi de pek mümkün görünmemektedir çünkü o târihe kadar Esîrî eğitimini tamamladığı, batıya seyahate çıktığı, esâretten kurtulduğu ve Kızılhisar şehrine yerleştiği bilinmektedir. Bütün bu ihtimâller düşünüldüğünde *Bağdat Şehrâşûbu*’nun Esîrî Mehmed Yusuf Efendi’ye değil başka bir mahlasda şâire âit olduğu kanaâti güçlü bir şekilde oluşmaktadır. Ayrıca Esîrî *Şerh-i*

¹⁰⁵ Kaya, “Şehrengiz”, 38/ 461.

¹⁰⁶ Yaşar Aydemir, “Esîrî’nin Bağdat Şehrâşûbu”, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Dr. Himmet Biray Özel Sayısı*, (1999), 451-454.

¹⁰⁷ Yusuf Halaçoğlu, “Bağdat-Osmanlı Dönemi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/ 433.

Muhammediye isimli eserinde gelecekte Hz. Peygamber (s.a.v) ile ilgili başka bir eser kaleme alacağını dile getirmektedir, bunun dışında Bağdat'ı ya da farklı bir şehri zikretmemiş, şehrengiz türünde bir eseri geçmişte yazdığından veya ileride yazacağından söz etmemiştir. Yalnızca Yazıcıoğlu'nun memleketi Gelibolu'ya önem atfetmesi ve eserinde Gelibolu'yu ve halkını övüp duâ etmesinden esinlenen Esîrî yaşadığı yer olan Kızılhisâr'dan bahsetmiş, hem orayı hem halkını överek duâ etmiştir. Şâir şâyet şehrengiz türünde bir eser kaleme alsaydı bu muhtemelen Kızılhisâr'ı anlatan ve öven bir eser olurdu. Dolayısıyla *Bağdat Şehrâşubu*'nun onâ âit olması ihtimâl dışı görünmektedir.

Üzerinde durduğumuz Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'ye âit olmadığını izah etmeye çalıştığımız bu eseri yine de kısaca tanıtmakta fayda görüyoruz. "*Esîrî'nin Bağdat Şehrâşûbu*" adlı eser incelendiğinde klasik şehrengiz türündeki eserlerden pek bir farkı olmadığı, şehrengiz türündeki diğer eserlerin taşıdığı bütün özellikleri taşıdığı görülür. Aruzun "*mefâ'îlün/ mefâ'îlün/ fa'ûlün*" kalıbıyla yazılan eser mensur kısım, 198 beyit ve üç rubâiden oluşmaktadır. Eserin içeriğine bakıldığında hamdele ve salvele, mensur bir sebep-i telif, ardından manzum bir münâcat gelmektedir. Münâcat'tan sonra bir de manzum sebep-i telif yer alır. Daha sonra güzellerin vafına geçilir. Beyit sayısı hepsinde aynı değildir. Eserde tavsif edilen güzellerin kimisinin adı anılmış kimisinin ise mesleği verilmiştir. Şehrengizin dokuz beyitlik kısımdan oluşan hâtîme veya dua bölümünde şâir eserinin rağbet görmesini, kendisinin Fâtiha ile yâd edilmesini isteyerek eserini tamamlamıştır.¹⁰⁸ Eserde yer alan bölümlerden seçilen bazı beyitler örnek olarak verilmiştir;

Rubâî

Bagdâd bu gün reşk-i cinân olmuşdur

Dîvâr u deri perî-ruhân olmuşdur

Bülbül gibi âh u nâle it ey dil kim

Gül mevsimi hengâm-ı figân olmuşdur

¹⁰⁸ Aydemir, "Esîrî'nin Bağdat Şehrâşûbu", 450.

Münâcât-ı Cenâb-ı Hak ve İstid' â-yı aşk ez-Feyyâz-ı Mutlak

mefâ'ilün mefâ'ilün fa'ülün

İlâhî hüsnî itdün âlem-âşûb

Ki aşkundan ola uşşâk meczûb

Beni dîvâne-i aşk-ı bütân it

Gam-ı aşkile cismüm nâ-tüvân it

Sebeb-i Tesvid-nâme-i Mahabbet ve Baîsi Tastîr-i Risâle-i Meveddet

Niçe yârân ile bir gice hemdem

Olup tarh eyledük bir bezm-i hurrem

Tehî kılduk çok sebular

Gelüp keyfiyyet açdı güft u gûlar

Anup bir bir cevânânını şehrün

İdüp evsâf-ı hûbânını şehrün

Didüm bir tâze şeh-âşûb-ı zîbâ

Kamu medh-i cevânân-ı dil-ârâ

Birinün de Ali-yi Şehd nâmu

Tolu şehd ü şekerdür la'l-i câmu

Birisi Mûsi-i sarrâf dil-ber

Meh-i rûyı yed-i beyzâya benzer

Birisi de Mehemed bin Kerem'dür

İşi uşşâkına dâ'im keremdür

Murâd ismidür ey dil bir cevânun

Murâdı cân u dildür la'li anun

*Debistâna varur şimdi o dil-ber
Kitâb-ı nâz okur hem eyler ezber*

*Tekellüm itse ol la'l-i Mesîhâ
Kamu halk-ı cihâmı eyler ihyâ*

*Kemâl-i iffet ü ismetden ol cân
Olupdur dâdeden cân gibi pinhân*

Hâtîme ve duâ

*Ümidüm ol durur kim böyle şöhret
İde herkes bu şeh-r-âşûba ragbet*

*Okuyup zevk idince anı yârân
İdeler Fâtihâ ben zâra ihsân*

*Esîrî nâ-tüvânı eyleyüp yâd
Du'âdan ideler ervâhım şâd¹⁰⁹*

Netice olarak özetlemek gerekirse *Osmanlı Müellifleri* ve *Meşâ'iru's-Şu'arâ* tezkirelerinde ve *Esîrî'nin Bağdat Şehrâşûbu* adlı çalışmada ismi geçen *Bağdat Şehrâşûbu* adlı eser konumuzu teşkil eden Esîrî'ye ait gösterilmiştir.¹¹⁰ Yukarıda Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin hayâtı başlığı altında verilen bilgiler ışığında şâirin böyle bir eserinin olduğuna dâir malumat yoktur. Çünkü çalışmamıza konu olan Esîrî Hicâz tarafına hiç gitmemiş, aksine hayâtı, esâreti ve ölümü Anadolu'da ve daha çok bugünkü Yunan adaları taraflarında yani batı yönünde geçmiştir. Esîrî'nin kaynakların bir ikisinde yer alarak çoğunluğunda yer almaması ve genel anlamda hayât hikâyesi ele alındığında kanaatimizce şehrengiz türündeki *Bağdat Şehrâşûbu* adlı bu eser ona âit değil, mahlasdaş şâirlerden biriyle karıştırılmış olup yukarıda da zikredilen XV. yüzyılda II. Bâyezid döneminde (886-918/1481-1512) yaşayan ve XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde vefât eden Esîrî'ye veya XVII.

¹⁰⁹ Aydemir, "Esîrî'nin Bağdat Şehrâşûbu", 457-475.

¹¹⁰ Çelebi, *Meşâ'iru's-Şu'ara*, 1/342, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 2010; Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 2/24; Aydemir, "Esîrî'nin Bağdat Şehrâşûbu", 446-475.

yüzyıl şâirlerinden Tireli Esîrî Hüseyin bin Mehmed'e âit olması kuvvetle muhtemeldir.¹¹¹ Çünkü üzerinde durduğumuz Esîrî'nin Anadolu'dan ayrılmadığı yani Bursa'dan öteye doğu istikametine seyâhate çıkmadığı, Bağdat'ı görmediği, Bağdat'a veya Hicâz yönüne hiç gitmediği bilinmekte iken ayrıca hiçbir kaynakta yer almaması göz önünde bulundurulduğunda şehrâşûb'un ona âidiyet ihtimâli iyice zayıf kalmaktadır. Dolayısıyla kanaâtimizce şehrengiz türündeki bu eser Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'ye âit değildir. Onun yerine elimizde Hicâz'a ve hacca gittiği kesin olarak bilinen Yavuz Sultân Selim'in dîvân kâtipliğini yapan ve XVI. yüzyılın başlarında yani II. Bâyezid döneminde vefât eden Esîrî'ye âit olması mantığa daha yatkın görünmektedir. Özellikle erken dönemlerdeki tezkire türü kaynakların azlığı veya mahlas başta olmak üzere herhangi bir vesile ile şâirlerin karıştırılmaları ihtimâlini varsayarsak tabii ki bu da bir varsayım olarak değerlendirilmeli ve tam olarak kime âit olduğu bilgisine şüphe ile yaklaşmamız gerektiği gerçeğini değiştirmemektedir.

Sonuç olarak yaşadıkları dönem itibariyle, özellikle XV. ve XVI. yüzyıllarda yaşayan iki Esîrî yani Yavuz Sultân Selim'in dîvân kâtipliğini yapmış olan Esîrî ile Esîrî Mehmed Yusuf Efendi birbiriyle yakın yıllarda yaşamış olmaları kaynaklarda hayât hikâyelerinin karışmasına sebep olmuştur, bundan dolayıdır ki bazen mahlasda şâirler birbiriyle karıştırılmış ve birine âit olan bir eser diğer mahlasda şâire âit gösterilmiştir. Literatürümüzde bunların örneğine rastlanmaktadır. Dolayısıyla bu tür durumlarda kesin ve net olarak bazı eserler filan şâire âittir ifâdesini kullanamamaktayız, bunun yerine kaynaklardan yola çıkarak sunduğumuz hayât hikâyelerine binâen tahmin yürüterek bir kanıya varılmaktadır.

3.2. *Sergüzeşt-nâme*

Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'ye atfedilen ikinci eser ise *Sergüzeşt-nâme*'dir. Kelime olarak Farsça ser (baş) ve güzeşt (geçmek)'ten oluşan sergüzeşt "bir kişinin başından geçen olay, hikâye, çekilen çile, macera" anlamlarına gelmektedir. *Sergüzeşt-nâme*, baştan geçen olayların genellikle manzum, bazen de manzum mensur karışık anlatıldığı edebî tür şeklinde tarif edilmektedir.¹¹² En fazla mesnevî nazım şekliyle kaleme alınan

¹¹¹ Kut, "Esîrî, His Sergüzeşt And His Other Works", 89; Levend, *Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi*, 107; Mehmed (Esîrî), *Dîvân-ı Firâk-ı Esîrî [Sergüzeşt-nâme-Gazavât-nâme-Pend-nâme-Dîvân]*, 4.

¹¹² Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, (İstanbul: Alfa Yayınları, 1998), 718.; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat*, (Ankara: Aydın Kitabevi, 2002) 941; Gökalp, *Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeşt-nâmeler*, 10.

sergüzeşt-nâmeler, mesnevî dışında kaside, gazel, muhammes, terci-i bend, müsemmen, kıta, rubâî, beyit gibi nazım biçimleri de kullanılmıştır.¹¹³

Fars edebiyatı'nda şâirlerin zindanda başından geçen olayları anlattıkları "habsiyye" ve sürgün, esaret gibi konuları ele alan "şekvâiyye" türü şiirler de sergüzeşt-nâmelerle içerik bakımından bire bir örtüşmektedir. Ancak, eski Türk edebiyatında böyle bir tür ayrımına rastlanmamaktadır.¹¹⁴ Prof. Dr. Bilal Kemikli sergüzeşt-nâme hakkında şu değerlendirmeyi yapmaktadır: "*Klasik Türk şiirinde sürgün ve mahkumiyet hayatını, sürgüne gönderilen yeri ve hapisaneyi konu alan pek fazla eser yazılmış değildir. Ahmet Paşa'nın Kerem Kasidesi ve Keçeci-zâde İzzet Molla'nın Mihnet-Keşân'ındaki gibi, bir ceza biçimi olarak sürgün hâdisesini tahlil eden ve yüce makamlardan af dileyen eserlere sıkça rastlanmaz. Dolayısıyla bizde bir zindan-nâme, hapsiyye, sürgün-nâme veya esaretnâme olarak isimlendirilebilecek tarzda edebî bir tür oluşmamıştır. Keza bildiğimiz kadarıyla Baf Kadısının anılarından başka, o dönem için sıkça yaşanması mümkün olan esaret halini ele alan manzum ve mensur eserler de yazılmış değildir*".¹¹⁵ Eski Türk edebiyatında habsiyye veya buna benzer isim alan müstakil bir tür olmamıştır lâkin sergüzeşt-nâmeler arasında sürgün ve esâret hayatını anlatan eserler de olmuştur. XV. yüzyılda başlayan bu tür yani şâirin başından geçen olayları anlatması hâdisesi Dîvân edebiyatı'nın her döneminde şâirler tarafından kaleme alınan eserler sâyesinde varlığını uzun bir müddet sürdürmüştür. İşte Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'ye atfedilen sergüzeşt-nâme de bunlardan biridir. Kınalızâde Hasan Çelebi'nin *Tezkiretü's-Şuarâ*, Âşık Çelebi'nin *Meşâiru's-Şuarâ*, Bursalı Mehmed Tahir Bey'in *Osmanlı Müellifleri* adlı eserlerinde Esîrî'nin başından geçenleri, esâret hayâtını anlattığı bir eser kaleme aldığı bilgisi yer almaktadır.

Hac görevini îfâ etmek için Hicâz'a giden XV. yüzyıl'da yaşamış dîvân kâtibi ve *Hüsâm-nâme* şâiri Esîrî'nin eşkiyaya kaptırılan ve günümüze ulaşamayan üç eseri göz önünde bulundurulduğunda, bu seyâhati esnasında esir düşüp esâret hayâtını anlattığı, çalışmamızın konusu olan Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'ye atfedilen *Sergüzeştname* adlı eseri kaleme aldığı kanaâtini uyandırmaktadır. Mesela 1533 yılında Esîrî ile karşılaşan aynı yüzyıl şâiri Mahremî'nin başından esâret olayları geçmesine rağmen böyle bir eser kaleme almamıştır. Aslında esirliğinin ardından tahminen 1530 yılından vefât târihi olan 1591 yılına kadar Eğriboz adasında yaşayan Esîrî Mehmed Yusuf Efendi, böylesi uzun bir

¹¹³ Gökalp, *Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeşt-nâmeler*, 522.

¹¹⁴ Gökalp, *Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeşt-nâmeler*, 16.

¹¹⁵ Bilal Kemikli, "Niyazî-i Mısırî'de Sürgün ve Zindan", *Hapishane Kitabı*, ed. Emine Gürsoy Naskali, Hilal Oytun Altun, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2005), 519.

zaman diliminde başından geçenleri rahatlıkla kaleme alabilirdi, belki de böyle bir eser yazmayı tercih etmemiş olabilir. Yine Esîrî Mehmed Yusuf Efendi ile çağdaşı bir diğer Esîrî mahlaslı şâir Mâcuncuzâde Mustafa'nın 1007-1598/99'de yazdığı manzum-mensur karışık *Sergüzeşt-i Esîr-i Malta* ve XVII. yüzyılda yazılan Tireli Esîrî'nin *Sergüzeşt-nâme*'si ve başka bir Esîrî mahlaslı şâire atfedilen *Sergüzeşt-nâme* adlı eser gibi örnekler değerlendirildiğinde bu esâret hayâtını anlatan Esîrî mahlaslı şâirlerimiz olmuştur. Yukarıda belirttiğimiz gibi bu bilgiler net ve kesin bilgiler değildir, çünkü elimizde bunu destekleyecek ve ispatlayacak yeterince delilimiz yoktur. Sonuç olarak edebiyat târihimizde Esîrî mahlasını taşıyan onlarca şâirden birinin bu esir düşme hikâyesini anlattığına şüphemiz yoktur ancak eldeki yetersiz veriler ışığında hangi Esîrî olduğu konusunda ihtiyatlı davranmamız gerektiğini unutmamalıyız. Ayrıca Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin elimizdeki yegâne eseri olan *Şerh-i Muhammediye* isimli eserinde gelecekte Hz. Peygamber (s.a.v) ile ilgili başka bir eser kaleme alacağını dile getirmektedir, esâret hayâtıyla ilgili malumata yer vermemiş ve başından geçenleri ya da sergüzeşt-nâme türünde bir eseri geçmişte yazdığından veya ileride yazacağından söz etmemiştir. Bugüne kadar yapılan taramalarda Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'ye âit sergüzeşt-nâme türünde bir esere ulaşılamamıştır. Sonuç olarak bahsettiğimiz *Sergüzeşt-nâme* eserinin Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'ye âit olmadığı kanâatindeyiz.

4. ŞÂİRLİĞİ

Esîrî Mehmed Yusuf Efendi hakkında bilgi veren tezkirelerde şâire ait şiirlerden bahsedilirken birkaç beyit veya bir iki şiirden öteye geçmemektedir. Lâkin nazîre mecmualarında yapılan taramalarda hem tanzir ettiği hem de kendisine ait şiirlere fazlasıyla rastlanmaktadır. Ayrıca Esîrî çalışmamızın konusunu teşkil eden *Şerh-i Muhammediye* isimli eserinde de bir gazeline yer vermiştir. Kaynaklarda aynı mahlası taşıyan birkaç kişiye tesadüf edilse de nazîre mecmuâlarının yazılış târihleri veya mecmuânın içerisinde şiirlerin tam olarak hangi şâire âit oldukları bilgisine dayanarak konumuzu teşkil eden Esîrî'ye âit olan şiirleri aşağıda belirlemeye çalıştık. Yazdığı ve tanzîr ettiği şiirler tetkik edildiğinde Esîrî'nin gâyet mahâretli bir şâir olduğu ortaya çıkmaktadır. Özetle Esîrî Mehmed Yusuf Efendi dinî ilimleri hâiz, başta Türkçe olmak üzere Arapça ve Farsça'ya, bunun yanında Dîvân edebiyatı, literatür, şekil ve tür bilgisine vâkîf âlim, şâir ve şârih bir kişiliğe sâhiptir.

4. 1. Şiirleri

Edebiyat literatürünün en önemli kaynağı olan tezkirelerde genellikle şâirlerin tanıtılmasının ardından örnek olarak bir gazelin tamamı veya gazele ait bir iki beyit verilmektedir. Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'den dîvân şâiri olarak bahseden tezkireler ve ansiklopedilerde iki veya üç şiiri dışında şiirlerine rastlanmamaktadır. Lâkin yapılan nazîre mecmuâları taramalarında kendisine ait olan şiirler, tanzîr ettiği şiirler ve *Şerh-i Muhammediye* adlı eserindeki şiirleriyle birlikte âdiyetinde şüphe bulunmayan toplamda yirmi yedi şiiri tespit edilmiştir. Şiirlerinden örnekler;¹¹⁶

Gazel

*Andelîbi zâr iden ey dil bu ferd eşkün midür*¹¹⁷

Gonceyi handân iden şeb-nem gibi yaşun midur

Bûse istedüm lebinden didi kim ol nev-cevân

*Ey Esîrî pirsin buse senin işün midür*¹¹⁸

Gazel

Kametın câna gönülde dikti bir sev i revan

Aktı ol serv ayağına âb-ı giryânım revan

Ey Esîrî gamzesi dil kışverine hükm eder

*Hâtem-i la'li bana mihr-i Süleyman'dır heman*¹¹⁹

Gazel

Ƙadr olur 'id ile şol haste-dilüñ eyyâmı

Geçüre Şâmî ile şubha degin aḫşâmı

Vaşlına sîm ü zer arz ider Esîrî niçeler

*Naḫd-i cân ile yûri sen daḫı kıl iḫdâmı*¹²⁰

¹¹⁶ Örnek olarak alınan şiirlerin matla veya hem matla hem makta beyitleri verilmiştir.

¹¹⁷ Sadeddin Nüzhet Ergun'e ait *Son Asır Türk Şairleri* ve Mehmet NâilTuman'ın *Tuhfe-i Nâili* eserlerinde birinci mısra; *Andelîbi zâr eden ey dil bu kardaşın midür* şeklinde yer almaktadır. Ergun, *Türk Şairleri*, 3/1344; Gündüz, Mehmet Nail Tuman ve Tuhfe-i Naili'si (İnceleme-metin-indeks), 144.

¹¹⁸ Çelebi, *Meşa'irü's-Şu'ara*, 1/342.

¹¹⁹ Ergun, *Türk Şairleri*, (İstanbul: Bozkurt Matbaası, 1936), 3/1344.

Esîrî¹²¹

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün
Der-dilem tîrî ki ez-ebrû kemâni mânde
Yâdgâr ez-ğamze-i nâ-mihribânî mânde¹²²

Esîrî

mef' ülü fâ' ilâtü mefâ' ilü fâ' ilün
Mecnûn libâs-ı Ka' be siyeh dîd ü hâl kerd
Güyâ pelâs-ı hâne-i Leylî hayâl kerd¹²³

Esîrî Fermâyed

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün
Gökleri toğuz tolandı nitekim çerh-i felek
Gökde arardum seni yirlerde buldum iy melek¹²⁴

Esîrî

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün
Seyr-i pehlü itmege girmiş Vefâ Hammâmına
Bağ 'adû-yı nâ-terâşuñ dostum endâmına¹²⁵

Esîrî

Ķıldığumda dil-berüñ 'aşqına ben cānum fedâ
Ķurmamışdı hayme-i eflâki ol demde Ķudâ¹²⁶

¹²⁰ İncinur Atik Gürbüz, Mecmû'a-i Letâif, Ankara: Gazi Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, 2011, 1029-1030.

¹²¹ Ķâbilî mecmua'sında yer alan dört şiir üzerinde durduğumuz Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'ye âittir. Müellif eserin sonunda şâirlerle ilgili bilgi vermiştir.

¹²² Ķâbilî, *Sulţân-ı Ķübâna Münasib Eş'âr*, hzr. Mehmet Gürbüz, , TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2018, 215. Gönlüme yay kaşlıdan gelen ok, bir acımasız (sevgilinin) yan bakışlarının yadigarıdır.

¹²³ Ķâbilî, *Sulţân-ı Ķübâna Münasib Eş'âr*, 237. Mecnun, Kabe'nin elbisesini siyah gördü ve keyiflendi. Galiba Leyla'nın evinin çulu zannetti.

¹²⁴ Ķâbilî, *Sulţân-ı Ķübâna Münasib Eş'âr*, 521.

¹²⁵ Ķâbilî, *Sulţân-ı Ķübâna Münasib Eş'âr*, 776.

Esîrî

*Hamdulillah kim irişdi yine faşl-ı nev-bahâr
‘Asker-i reyḥānile zeyn oldı cümle sebze-zâr¹²⁷*

Esîrî

*Gün yüzün şevki ile sanki gicem gün gibidür
Zulmet-i derd-i firâkuñla günüm dün gibidür¹²⁸*

Esîrî

*mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün
Şifâ-yı ruḥdur ol la‘l-i gevher-zâyı söyletseñ
Dem-â-dem mürdeler ihyâ ider ‘İsâyı söyletseñ¹²⁹*

Esîrî

*mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün
Seḥer dil bülbüli ṭurmaz öter âheste âheste
Varup sen gönçeya râzın açar âheste âheste¹³⁰*

Esîrî

*mef‘ülü mefâ‘îlün mef‘ülü mefâ‘îlün
Bir gönca-dehen sevdüm gökçekligi çağında
Nālân olayın her dem bülbül gibi bāğında¹³¹*

¹²⁶ Bilge Kaya, *Hisâlî Hayatı-Eserleri ve Metâliün-Nezâir Adlı Eserinin Birinci Cildi (İnceleme-Metin)*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, Doktora Tezi, 1/49.

¹²⁷ Kaya, *Hisâlî Hayatı-Eserleri ve Metâliün-Nezâir*, 1/ 344.

¹²⁸ Kaya, *Hisâlî Hayatı-Eserleri ve Metâliün-Nezâir*, 1/687; Bu mecmuada ayrıca Esîrî-i Bağdadî adına kayıtlı iki matla (338 ve 346) beyti daha vardır lâkin tam olarak üzerinde durduğumuz Bursalı Esîrî Mehmed Yusuf Efendi’ye âit olup olmadığından emin olmadığımız için beyitleri buraya almadık.

¹²⁹ Abuzer Kalyon, *Peştelî Hisâlî Metâliün-Nezâir (II. Cilt) İnceleme-Metin*, Ankara: Gazi Üniversitesi SBE, 2011, Doktora Tezi, 2/270.

¹³⁰ Kalyon, *Peştelî Hisâlî Metâliün-Nezâir (II. Cilt) İnceleme-Metin*, 2/819.

¹³¹ Kalyon, *Peştelî Hisâlî Metâliün-Nezâir (II. Cilt) İnceleme-Metin*, 2/936.

Esîrî

fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün
Bîsütün-ı ğama varup ideyin feryâdı
Taşdan kesdüreyin tağlara ben Ferhâdr¹³²

Esîrî

Çünkü İblis'in sözi işideler
Ağlaşup zârî kıilup âh ideler

İşlerine pişmân olalar
Nefislerini melâmet ideler¹³³

Esîrî

İşüm 'inâyetle ğalupdur şefâ' ate
Ol âsitânedede ki ğağâlar şavâb olur¹³⁴

Gazel

Ey münevver tal' atîñ şavķında zerre âfitâb
Ve'y mu'anber saçların tavķında pür-çîn misk-i tâb

Hem Esîrî bende pazara çıkardı ipliğın
Bu ümîz kim ola medħin idenlerden ğesâb¹³⁵

¹³² Kalyon, *Peşteli Hisâlî Metâlîün-Nezâir* (2. Cilt) *İnceleme-Metin*, 2/1321.

¹³³ *Şerh-i Muhammediye* (O nüshası), 193ab.

¹³⁴ *Şerh-i Muhammediye* (O nüshası), 246a.

¹³⁵ *Şerh-i Muhammediye* (O nüshası), 247a.

Esîrî

Ulu olmak kişi yâhûd hâkîr
Eylemez söylediği sözde eđer¹³⁶

Gazel

Ey Âdemoğlı âyet-i kübrâ değil misin
Âyine-i Hüdâ-yı Te‘âlâ değil misin
Pervâz-ı himmete irişmez hümâ-yı ‘arş
‘Ankâ-yı kaf kurb-i ev ednâ değil misin¹³⁷

Gazel

Sözün işit Esîrî müstemendiñ
Oğı öğren dâhîlere haber vir
Derviş sa‘y ile hâk olma hevâ
Ol saña toz saçana şâfî mețar vir¹³⁸

Şâirin elimizde mürettep bir *Dîvân*’ı yoktur. Bunun yanında ilmî ve edebî yönü yüksek, kendisinden önce ve yaşadığı dönemin şâir ve şiirlerine hâkim hattâ onlara nazîre yazacak derecede bilgi ve birikime sâhip Esîrî’nin şiirlerinin bir dîvânçe oluşturamayacak derecede azlığı dikkat çekmektedir. Lâkin burada sunduğumuz şiir örnekleri bize Esîrî Mehmed Yusuf Efendi’nin kaynaklarda dîvân şâiri olarak addedilmesinin tesâdüfî olmadığını göstermektedir. Hem kendi şiirleri hem de nazîreleri ele alındığında mahâretli bir dîvân şâiri olduğunu kanıtlamaya gâyet yeterlidir. Böylece kaynaklarda XVI. yüzyıl dîvân edebiyatının önemli temsilcileri arasında yerini almıştır. Belki de şiir yerine daha çok *Muhammediye* gibi kurucu bir metne şerh yazarak veya *Şerh-i Muhammediye* eserinde Hz. Peygamber (s.a.v)’in mucizelerini uzun uzun anlatacağını müjdelediği fakat elimizde

¹³⁶ *Şerh-i Muhammediye (O nüshası), 275a.*

¹³⁷ *Şerh-i Muhammediye (O nüshası), 275a.*

¹³⁸ *Şerh-i Muhammediye, 299b.*

olmayan eseri gibi kısaca Hz. Peygamber (s.a.v)'in hayâtını ele almak ve O (s.a.v)'nu tanıtarak dine ve edebî âleme hizmet etmeye gayret sarf etmiştir.

4.2. Nazîreleri

Nazîre arapça kökenli bir kelime olup “benzer” anlamına gelmektedir. Nazîre; “bir şairin manzum bir eserine başka bir şâir tarafından aynı vezin ve kafiyede yazılan şiir” şeklinde tanımlanmaktadır. Nazîre ve nazîre yazmak yerine tanzîr ve tanzîr etmek tabirleri kullanılırken, nazîre yazana nazîre-gû, nazîre-perdâz denilmektedir. Türk edebiyatı’nda her nazım türündeki şiirler tanzîr edilmiş lakin nazîre en çok gazel ve mesnevilere yazılmıştır. Nazîrelerde genelde meşhur şâirler/şiirler tanzîr edilmiş, bazen onları geçme arzusu bazen de onları tâzim için de nazîreler kaleme alınmış, bir taraftan da temrin yapılmıştır.¹³⁹

Nazîre; bir gazelin şiir dünyasının güncelinde kalması anlamına gelmektedir. Başkası tarafından yazılmış bir şiirden onun beyitleri üzerine kurulu yeni bir manzume çıkarmak, nazîre yapmaktan çok daha ustalık ve şiire hâkimiyet gerektiren bir iştir. Meydana gelen manzumenin şiirin aslı gibi kuvvetli olması, ona fikir, tasavvur ve üslûp bakımından da uygunluk göstermesi gerektiğinden bu işte başarılı olmak pek kolay değildir. Bu yapılan iş aslında daha güzeli, daha mükemmeli arayış ve elde etme yolunda bir başka çalışmadır.¹⁴⁰

Dîvân şâiri olarak bahsedilen Esîrî'nin kaynaklarda iki veya üç şiiri dışında bir bilgiye rastlanmamakta iken yukarıda da zikredildiği gibi yapılan nazîre mecmuâları taramalarında hem kendisine ait hem de tanzîr ettiği şiirler ile birlikte toplamda 27 şiiri bulunmuştur. Aslında taramalar neticesinde Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin şiir sayısının çok daha fazla olduğu görülmektedir. Özellikle 918/1512’de tamamlanan Eğridirli Hacı Kemal’in *Câmi'ü'n-Nezâ'ir* isimli mecmuasında hem zemin hem de nazîre olmak üzere Esîrî'ye âit 48 şiir yer almaktadır. Lâkin Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin XVI. yüzyılın başında doğduğunu kabul ettiğimize göre, mecmuanın kaleme alındığı yıllar düşünüldüğünde onun çocuk yaşta olduğunu varsayarsak burada yer alan şiirlerin ona âidiyeti ihtimâli iyice zayıf kamaştır. Tarih aralığına bakıldığında Esîrî ile Eğridirli Hacı Kemal'in yaşadığı dönem, özellikle de eserin tamamlanma yılı birbirine uyum arz etmektedir, dolayısıyla bu mecmuadaki şiirlerin Dîvân Kâtibi Esîri mahlaslı şâire âit olduğu kanaâtindeyiz. Nitekim daha önce üzerinde durduğumuz ve geniş açıklamalara yer verdiğimiz Dîvân Kâtibi Esîrî

¹³⁹ M. Fatih Köksal, "Nazîre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2006, 32/456-457; Pala, İskender, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, (İstanbul: Kapı Yayınları, 2004), 353.

¹⁴⁰ Ömer Faruk Akün, “Divan Edebiyatı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1994, 9/ 409.

hakkında yapılan çalışmada şiiirlerin âidiyeti konusu tartışılmış, tam bir sonuç elde edilemese de hangi şâire âit olduğu konusuna şüphe ile yaklaşılmıştır.¹⁴¹

Bütün bu şüpheli yaklaşımlar dışında diğer nazîre mecmualarından yola çıkarak yapılan taramalarda Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin dokuz nazîre kaleme aldığı tespit edilmiştir. Hâfî, Nizâmî (2), Necâtî, Âhî Çelebi, Üsküplü Atâ, Şeyhi, Gedâyî ve Zâtî gibi dönemin önde gelen şâirlerine nazîreler yazmıştır. Aşağıda sözü edilen şâirler hakkında kısa bilgiler verilmiş, bunun yanında hem onların zemin diye adlandırılan şiiirlerin matla beyitleri hem de Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin yazdığı nazîreleri gösterilmiştir.

Hâfî; Edirmelidir. Ümmi olduğu rivâyet edilen şâir hakkında pek malumat bulunmasa da Fatih Sultan Mehmed ve II. Bayezid dönemlerinde yaşadığı bilinmektedir. Ümmi olmasına rağmen şâirin gazelleri padişah Fâtih Sultân Mehmed'in kulağına kadar gitmiş, sultan onun şiiirlerini beğeniyle dinlemiştir. Vefât târihi kesin olarak bilinmese de 1483 yılından sonra vefât ettiği aktarılmaktadır. *Dîvân*'ı ve *Zâdü'l-Me'âd* isimli bir mesnevîsi vardır. *Zâdü'l-Me'âd* Hz. Peygamber (s.a.v)'in hayâtından ve mucizelerinden bahseden, yaklaşık on bin beyitten oluşan manzûm bir eserdir.¹⁴²

Üsküplü Atâ; Kaynaklarda Üsküplü olduğu ve ecdâdının Acem diyarından geldiği kaydedilen şâirin doğum yılı tam olarak bilinmemektedir. Atâ, kendisinin Ahmed-i Yesevî neslinden geldiğini iddia etmektedir. Şâirin *Dîvân*, *Tuhfetü'l-uşşâk* ve *Mevlid* adlı eserlerinden söz edilen şâirin ölümü hakkında farklı kaynaklarda farklı tarihler zikredilmektedir. Bir kaynakta vefât târihi 1524 olarak gösterilirken, Latifî, II. Selim devrinin sonunda (1566-1574), Mehmed Süreyya'ya göre ise 959/1552 yılında memleketi Üsküp'te vefât etmiş ve oraya defnedilmiştir.¹⁴³

Nizâmî; Konya'nın vâiz ve müderrislerinden Molla Veliyyüddin Efendi'nin oğlu olan şâir, 839-844/1435-1440) yılları arasında Karaman Beyliği sınırları içinde bulunan Konya'da doğmuştur. *Dîvân*'ı vardır. Nizâmî'nin üç dilde şiiir yazdığı bilinmektedir ve şiiirlerinin yaklaşık üçte biri nazîredir. Ölüm târihi tam bilinmemekle birlikte şâirin 874/878-1469/1473 yılları arasında vefât ettiği tahmin edilmektedir.¹⁴⁴

¹⁴¹ Kolbaş, *Esîrî'nin Hüsâm-nâme Adlı Manzum Hac Seyahat-nâmesi (İnceleme-metin tenkidi-nesre çeviri-açıklamalar-sözlük-özel adlar dizini)*, 87.

¹⁴² Ersen Ersoy, "Fatih Devrinde Cinas Ustası Bir Şair: Hafî", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* (2013) 11, 198-202.

¹⁴³ Aksoyak, İsmail Hakkı, *Ahmet Yesevi'nin Rumelili Bir Takipçisi Üsküplü Atâ-Tuhfetü'l-Uşşâk*, (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018), 4.

¹⁴⁴ Azmi Bilgin, "Nizâmî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/453.

Necâtî; Asıl adı İsâ olan şâir tam olarak bilinmese de 1444-1446 yılları arasında yani Fâtih Sultân Mehmed döneminin ilk yıllarında Edirne’de doğduğu tahmin edilmektedir. Tek seseri *Dîvân*’dır. Necâtî’nin hem çağdaşları üzerinde hem de sonraki yüzyıllarda yaşamış şâirler üzerinde etkisi vardır. Şâir Türk şiirinin belli başlı üstatları arasında anılmaktadır. Necâtî’nin şiirlerine nazîre yazan veya şiirlerini tahmis edenler arasında; Esîrî, Mihrî Hatun, Âhî, Revânî, Üsküplü İshak Çelebi, Tokatlı Vâlihî, Mürekkepçi Enverî, Sehî Bey, İznikli Kurbî, Fuzûlî, Hayâlî, Ispartalı Mîrî Efendi, Nihânî, Rahmî, Filibeli Rızâyî, Yahyâ Bey, Âlî Mustafa Efendi, Bâkî, Neşâtî, Nedîm, Şevkî, Sun’î, Üsküplü Zârî, Sâkî, Verdî, Vasfî Şâver, Mesîhî, Şeyhoğlu Cemâlî, Sa’dî, Subhî, Sûzî-yi Nakşibendî ve Âsaf gibi şâirler sayılabilir. Necâtî 914/1509 tarihinde İstanbul’da vefât etmiştir.¹⁴⁵

Şeyhî; Latîfî’ye göre I. Murad döneminde (773-778/1371-1376) yılları arasında Kütahya’da doğmuştur. Asıl adı Sinan’dır. Eserleri; *Dîvân*, *Hüsrev ü Şirin*, *Harnâme*’dir. Bunlar dışında Şeyhî’ye *Ferahnâme* adında bir mesnevi de atfedilmektedir. Türk edebiyatı’nda en önemli mesnevi şâirleri arasında gösterilmiştir. Ölümü hakkında farklı kaynaklarda farklı târihler zikredilirken son yapılan çalışmalar neticesinde vefât târihi 834/1431 olarak kabul görmüştür. Şeyhî’nin mezarı Kütahyada’dır.¹⁴⁶

Zâtî; Asıl adı İvaz olan şâir 876/1471 yılında Balıkesir’de doğmuştur. Manisa, Bursa, İznik ve Edirne’de yaşamını sürdüren şâir kırk yaşlarında İstanbul’a yerleşmiştir. *Dîvân*, *Şem’ ü Pervâne*, *Letâif*, *Edirne Şehrengizi* adlı eserleri bilinmektedir. Birçok kaynakta şâirin *Ahmed ü Mahmûd*, *Ferruhnâme*, *Siyer-i Nebî*, *Mevlid*, *Fâl-ı Kur’ân* gibi eserlerinin varlığından da bahsedilmektedir. Zâtî 953/1546 târihinde vefat etmiştir.¹⁴⁷

Gedâyî; Şâir Antakyalıdır. Asıl adı bilinmeyen Gedâyî’nin ailesi ve nasıl bir eğitim gördüğü de bilinmemektedir. Mesleği kâtiplik olan şâirin Mevlevî dergâhına bağlandığı ve Mesnevî talim ettiği aktarılmaktadır. Aynı zamanda hattat olan Gedâyî, özellikle nesta’likte usta idi. Gedâyî’nin ölüm tarihi bilinmemekle birlikte tezkirelerin verdiği bilgilere göre XVI. yüzyılda yaşadığı anlaşılmaktadır. Derviş mizaçlı şiirler kaleme almıştır. *Mecma’u’n-Nezâ’ir* adlı mecmuada 68, *Pervâne Bey Mecmuası*’nda 82 şiiri

¹⁴⁵ Bayram Ali Kaya, “Necâtî Bey”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/477-478.

¹⁴⁶ Halit Biltiken, “Şeyhî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/81-82.

¹⁴⁷ Vildan S. Coşkun, “Zâtî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/150-151.

bulunmaktadır. Nazîre mecmualarında bu kadar şiirinin yer alması devrinde çok tanınan ve rağbet gören bir şâir olduğunu göstermektedir.¹⁴⁸

Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin nazîre yazdığı şâirleri kısaca tanıttıktan sonra onlara âit zemin şiirlerin matla beyitleri ve Esîrî'nin nazîreleri aşağıda sırasıyla gösterilmiştir;

Hâfi mahlaslı şâirin;

Yâr bulunmaz cihânda ey gönül agyârsuz

*Kim 'ayıbsuz yâr isteyen kalurmuş yârsuz matla'*lı gazelini tanzir etmiştir;

Nazîre-i Esîrî

Bilmezem yâ Rab n'idem hâlüm mükedder yârsuz

Şevk ile geldi lebe cânım leb-i dildârsuz

Kâfir olsun hey müselmânlar baña rahm itmeyen

Kalmışam bî-yâr tenhâ hasteyem tûmârsuz

.....
Ey gönül cehd it kim aduñ olmasun ikrârsuz

Mezheb-i 'Îsâ'ya dönmezsem 'acebdür dûstlar

Bir büt-i tersâya ikrâr eyledüm inkârsuz

Sâgar-ı zer sâ'id-i sîmîn ü sâz u söz-i 'ışk

Ey Esîrî revnakı yok 'âlemüñ bu çârsuz'¹⁴⁹

¹⁴⁸ M. F. Köksal, "Gedâyî", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2013, Erişim: 05.05.2022.

¹⁴⁹ Edirneli Nazmî, *Mecma'u'n-Nezâ'ir (İnceleme-Tenkitli metin)*, hzr. M. Fatih Köksal, (Ankara: T. C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2012), 1039.

Nizâmî mahlaslı şâirin;

Tutdı mülk-i Hoten etrâfını berg-i semenüñ

Kuşadı sünbül-i ter dâyiresin yâsemenüñ matla'lı gazelini tanzir etmiştir;

Nazîre-i Esîrî

'Arz olaldan berü bu sünbül-i 'anber-şikenüñ

Sıdı kadrin komadı nâfe-i müşk-i Hoten 'üñ

Görelî 'ârızuñ üstindeki reyhân hatuñ

Toz düşmiş sanuram üstine berg-i semenüñ

Nice teşbîh ideyin cismüñi gül yapragına

Berg-i gülden dahı nâzük durur ol pîrehenüñ

Ey gözüm yolına harc eyle gözüm gevherini

Ola kim irişesin vaslına ol sîm-tenüñ

Dûst dîdârını görmek hevesin eyler iseñ

Dünye vü 'ukbide bahtuñ ola ferhunde senüñ

Dirlik ister iseñ ol 'îsi-nefes lutfından

Yüri düş ayagina boynuña dakup kefenüñ

Ey Esîrî kademüñ sidre-i a'lâya ire

Öliceğ dûst işigi olur ise vatanuñ¹⁵⁰

¹⁵⁰ Nazmî, *Mecma 'u'n-Nezâ'ir (İnceleme-Tenkitleti metin)*, 1478.

Yine **Nizâmî** mahlaslı şâirin;

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

Ger idersem kıadd ü ruhsârûñ yolında cân revân

Bitiser sînemde sînem üzre serv ü ergavân matla'lı gazelini tanzir etmiştir;

Nazîre-i Esîrî

Kâmetüñ cânâ gönülde dikdi bir serv-i revân

Akıdı ol serv ayağına âb-i giryânum revân

Çıkmaz ağzundan dehânuñ sırrını fâş itmezem

Câm-i la' lûñ şun berü ey sâķî şîrîn-zebân

Husrevâ gül yüzünüñ medħin okurken 'andelîb

Şevķ ile cân bülbüli âheng ider eyler figân

Gâret ider gönlümi her dem ħarâmî gözlerüñ

Cânuma ħançer çeker bir laħza ħiç virmez emân

Ey Esîrî ħamzesi dil kişverine ħükm ider

Ĥâtem-i la' li baña mühr-i Süleymân'dur hemân¹⁵¹

¹⁵¹ Abdullah, *Pervâne Bey Mecmuası*, 1980.

Necātī mahlaslı şâirin;

Ey se‘âdet âfitâbı meh ğulâm olsun saña

Dil-rübâlık şühluğ devri tamâm olsun saña matla’lı gazelini tanzir etmiştir;

Naẓîre-i Esîrî

İsterem kim bu güzellik müstedâm olsun saña

Dâ’imâ taht-i se‘âdet ber-devâm olsun saña

Gelmemişdür ‘âleme bir sencileyin şâh-i gül

Şad hezârân âferîn yüz biñ selâm olsun saña

Rûz ü şeb ey mâh-rû gökde melekler yirde nâs

Hidmetüñde gün gibi kâ’im-maķâm olsun saña

Dem-be-dem el kıaldurup Hakk’a niyâz itsem n’ola

Bu güzellik dem-be-dem şâhum müdâm olsun saña

Ger kabûl itseñ n’ola miskîn Esîrî bendeñi

*Pâdişâhum tâ ebed kemter ğulâm olsun saña*¹⁵²

¹⁵² Pervâne b. Abdullah, *Pervâne Bey Mecmuası*. hzr. Kamil Ali Gıynaş, (Ankara: T. C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017), 129-130.

Āhī Çelebi mahlaslı şâirin;

Şaçların çözsün bulutlar ra‘d kılsun nâleler

Çabrüm üzre haşre dek yansun yağılsun lâleler matla’lı gazelinin tanzir etmiştir;

Nazîre-i Esîrî

Düşdi cismüm bâğına ebr-i cefâdan jâleler

Bitdi bağrumdan belâ peykânlarından lâleler

Tâb-i gamden gönümün dükkânın od tutmuş görün

Revzeninden gözleriyle şu seper tebhâleler

Mâh-i gerdün sen perî-ruhsârı da‘vet kılmaga

Çevresine dâ‘ire çizmiş felekde hâleler

Mâder-i müşfik gibi yaşum ucından bir nefes

Gitmedi çabrüm kazılınca figân ü nâleler

Zülfünü ‘ömrüm Esîrî’ye havâle eyleme

Kim yazuktur bülbül-i çudsîye şâhîn şalalar¹⁵³

¹⁵³ Abdullah, *Pervâne Bey Mecmuası*, 621-622.

Üsküplü Ata mahlaslı şâirin;

Gülsitân-i ruḥuṅa zeyn ideliden semenüñ

Semeni ḳalmadı ‘âlemde gülü yâsemenüñ matla’lı gazelini tanzir etmiştir;

Nazîre-i Esîrî

‘Arz olaldan berü bu sünbül-i ‘anber-şikenüñ

Şıdı ḳadrin ḳomadı nâfe-i müşg-i Ḥoten’üñ

Görelî ‘arızun üstindeki reyḥân ḥaṭuñı

Toza düşmiş şanuram üstine berg-i semenüñ

Nice teşbîḥ ideyin cismüñi gül yaprağına

Berg-i gülden daḥi nâzük-durur ol pîreñüñ

Ey gözüm yolına ḥarc eyle gözüm gevherini

Ola kim irişesin yolına ol sîm-tenüñ

Ey Esîrî ḳademüñ sidre-i a‘lâya ire

Öliceḳ dōst işigi ola gūr ü kefenüñ¹⁵⁴

¹⁵⁴ Abdullah, *Pervâne Bey Mecmuası*, 1650.

Şeyhî mahlaslı şâirin;

fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

Ne haber virdi şabâ zülf-i perîşānuñ için

Ki benefşe kara yaşlu görünür anuñ için matla'lı gazelini tanzir etmiştir;

Nazîre-i Esîrî

Hastedür gönülüm o la' l-i şeker-efşānuñ için

Ey tabībüm emelüm luṭf it anı cānuñ için

Ne ḥaṭā itdi ki sünbüleri gülşende seher

Elledi bād-i şabâ zülf-i perîşānuñ için

Baḥş-i ḳaddüñde şehā serv-i çemenle sūsen

Çoḳ ḳılıç çaldı şehā serv-i ḥırāmānuñ için

Ş'ol elif ḳadd ü ḳaşuñ nūnı ḥayālinden irāḳ

Dem mi var iki gözüm ağlamaya anuñ için

Küfr-i zülfüñde Esîrî ḳuluñı itme esîr

Luṭf idüp şāhum esirge anı imānuñ için¹⁵⁵

¹⁵⁵ Abdullah, *Pervâne Bey Mecmuası*, 2008.

Gedāyī mahlaslı şâirin;

mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

Şarāb-i nāz içüp dil-ber gider āheste āheste

İder ‘uşşākı yanından güzer āheste āheste matla’lı gazelini tanzir etmiştir;

Nazīre-i Esīrī

Seher dil bülbüli taşra uçar āheste āheste

Varur sen gönçeye rāzın açar āheste āheste

Hayālūñ leşkeri her dem geçüp bu hāne-i dilde

Bi-ḥamdillāh konar ey şeh göçer āheste āheste

Begüm maḡrūr olup hūsne iñen cevr itme ‘uşşāka

Güzellik pāyidār olmaz geçer āheste āheste

Müjeñle çeşm-i hūn-rizūñ dilelden baḡrum ey dil-ber

Bu çeşmüm kanlu yaşını şaçar āheste āheste

Esīrī la‘l-i hecrūñden gözi yaşın şarāb itmiş

Oturmuş künc-i ḥasretde içer āheste āheste¹⁵⁶

¹⁵⁶ Abdullah, *Pervāne Bey Mecmuası*, 2539.

Zâtî mahlaslı şâirin;

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Bir yahn̄ yüzlüye dil şem‘ini yandurdum yine

Ben beni pervâneveş odlara yandurdum yine matla’lı gazelini tanzir etmiştir;

Nazîre-i Esîrî

Gönlümi bir serv-i sîm-endâma yandurdum yine

Cüy-i eşküñ dōstlar başın bulandurdum yine

Būse aldum bir şeker-lebden bahā cān virmege

Rāstî varyimezūñ birin tolandurdum yine

Ter ğazeller bağladum yāruñ ‘izārı yādına

Teşne-dil ‘āşıkları cüllāba kıandurdum yine

Bağlar ey dil yolların bir bir kemend-i āh ile

Kim yaşum gül-gūnınuñ bendin boşandurdum yine

Leblerin yād eyledüm gülşende yāruñ dūn seher

*Ey Esîrî gönçenüñ ağzın şulandurdum yine*¹⁵⁷

Sonuç olarak Hafî, Nizâmî (2), Necâtî, Ahî Çelebi, Üsküplü Ata, Şeyhî, Gedâyî ve Zâtî olmak üzere toplamda sekiz şâire dokuz adet şiir tanzîr etmiştir. Yaptığımız taramalar neticesinde yukarıda Esîrî Efendi’nin kendi şiirleri ve nazîrelerinden oluşan yirmi yedi adet şiiri örnek olarak sunduk. Bunu yaparken özellikle kaynaklarda üzerinde durduğumuz Bursalı Esîrî diye belirtilen şiirleri aldık kısaca ona âidiyetinde şüphe bulunmayan şiirleri çalışmamıza dâhil ettik, aksi taktirde diğer şiir ve nazîreler de buraya alınsa şüphesiz bu sayı kat be kat artacak ve rahatlıkla bir dîvân oluşturacak hacimde bir esere ulaşılacaktır. Kaynaklarda görüldüğü üzere özellikle XV. yüzyılda yani kendisine yakın bir dönemde

¹⁵⁷ Abdullah, *Pervâne Bey Mecmuası*, 2567.

yaşamış Dîvân Kâtibi Esîrî mahlaslı şâirle karıştırılma ihtimâli bir hayli fazladır. Dolayısıyla tam anlamıyla şiirlerin kime âit olduğunu belirtmek zor olsa da şiir seçiminde bu şüpheyi en aza indirgeyecek şekilde, Esîrî'ye âidiyetinde şüpheyi yer bırakmayacak şekilde titizlikle ortaya konmaya gayret edilmiştir.

5. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Bu başlıkta Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin hayâtı hakkında elimizde kısıtlı bilgiler olsa da başta tezkireler, yapılan literatür taraması ile elde edilen bilgiler ve çalışmamızın konusunu teşkil eden *Şerh-i Muhammediye* adlı eseri incelendiğinde müellifin hayâtı, eserleri ve edebî kişiliği gibi konularda şâir ve şârihi tanımaya ve tanıtmaya çalışılmaktadır. Böylece Esîrî'nin Bursa'da doğduğu, iyi bir medrese eğitimi aldığı, seyâhate çıkıp esir düştüğü ve Eğriboz adası'ndaki Kızılhisâr mevkisinde vefât ettiği bilgisine ulaşmaktayız. Bunlarla birlikte Dîvân şâirinin sağlam bir edebî yönünün olduğu görülmektedir. Şiir ve nazîrelerinde, *Şerh-i Muhammediye* adlı eserinde kullandığı dil, âyet ve hadisler, Türkçe ve Farsça edebî eserlerden yaptığı iktibaslar, dinî ilimlere ve dönemin ilim ve edebî dilleri olan Türkçe, Arapça ve Farsça'ya hâkim olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bunun yanında yaşadığı dönem aynı zamanda dîvânedebiyatı'nın zirve dönemini teşkil eden XVI. yüzyıl'da yazdığı şiir ve nazîreler de bu alanda kendisini iyi yetiştirdiğini gösteren önemli etkenlerdendir.

Esîrî Mehmed Yusuf Efendi hakkında bilgi veren tezkirelerde şâire ait şiirlerden bahsedilirken birkaç beyit veya bir iki şiirden öteye geçmemektedir. Lâkin nazîre mecmualarında yapılan taramalarda hem tanzir ettiği hem de kendisine ait şiirlere fazlasıyla rastlanmaktadır. Esîrî Mehmed Yusuf Efendi kaynaklarda dîvân şâiri olarak geçmesine rağmen elimizde bir dîvânı bulunmamaktadır lâkin yazdığı ve tanzîr ettiği şiirler Esîrî'nin gâyet mahâretli bir şâir olduğunu ortaya koymaktadır. Böylece Esîrî'nin kaynaklarda dîvân şâiri olarak geçmesinin hiç de tesadüf olmadığı aşîkardır. Yapılan taramalarda kendi şiirleri dışında Hâfî, Nizâmî, Necâtî, Üsküplü Atâ, Şeyhi, Gedâyî, Zâtî vb. dönemin önde gelen şâirlerine nazîreler yazdığı görülmektedir. Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin *Muhammediye Şerhi* ve *Mecâmiu'l Cevâhir* isimli eserleri bulunmaktadır. *Şerh-i Muhammediye* 948/1541-42 yılında kaleme alınmıştır. Müellifin araştırmamızın konusu olan *Şerh-i Muhammediye*'nin yurt içi ve yurt dışındaki kütüphanelerde birkaç nüshası mevcut iken, kaynaklarda zikredilen *Mecâmiu'l Cevâhir* adlı eserin ise yapılan taramalarda izine rastlanmamış ve eser henüz gün yüzüne çıkmamıştır. Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin

zikredilen bu iki eseri dışında başka eseri bulunmamaktadır. Bunlar dışında şâire atfedilen şehrengiz türündeki *Bağdat Şehrâşubu* ve şâirin esirlik yıllarını anlattığı bir *Sergüzeştname*'si olduğu bazı kaynaklarda yer almaktadır. Lakin bu iki eserin aynı mahlası taşıyan başka şâirlere âit olduğu ve Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'ye atfedilerek karıştırılmış ve bazı kaynaklara o şekilde geçtiği görülmektedir.

Şiir ve nazîreleri dışında elimizdeki yegâne eseri olan *Şerh-i Muhammediye*'nin incelenmesi ile Esîrî'nin şâirliği hakkında daha fazla bilgiye ulaşmaktayız. Yazıcıoğlu'nun *Muhammediye*'sine yaptığı şerhte genel itibariyle ana metnin dışına çıkmamaya gayret eden şâir ve şârih Esîrî ara sıra ana metinde olmayan şâir, edip vb. müelliflere ve şiirlerine yer vermiştir. Örneğin Fahreddin Râzi (v. 606/1210) ve onun *Tefsîr-i Kebîr*'i, bir diğer müfessir Zemahşerî (v. 538/1144) ve *Keşşâf* adlı eseri, Gazzâlî (v. 505/1111)'nin *İhyâu Ulûmi'd-Dîn* ve *Mişkâtü'l-Envâr* adlı esere de fazlasıyla atıf yapılmıştır. Ebu'l-Leys Semerkandî (v. 373/983), Ebu Tâlib Mekkî (v. 386/996), Muhyiddîn Arabî (v. 638/1240)'nin *Rûhu'l-kuds ve el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye* isimli eserleri, Mücâhid b. Cebr (v. 103/721), İsmâil Süddî (v. 127/745), Mukâtil B. Süleyman (v. 150/767)'ın *et-Tefsîrü'l-kebîr* adlı tefsiri, Ebu Bekr Muhammed b. Hasan Nakkaş (v. 351/962), Nevevî (v. 676/1277), Ebu Nuaym Isfahanî (v. 430/1038), Kadı İyaz (v. 544/1149)'ın *Şifâ* adlı eseri, Kurtubî (v. 671/1273)'nin *Tezkire*'si, Şems-i Şîrâzî, Ma'rûf-i Kerhî (v. 200/815-6), Tahavî (v. 321/933), Ebu Mansur Maturidî (v. 333/944), Kaffal-i Şâsî (v. 365/976), Müeyyidüddin Cendî (v. 691/1292), İbn Sinâ (v. 428/1037), İbn Fenârî (Fenârîoğlu) Şah Mehmed Fenârî (v. 839/1435?), Cüneyd-i Bağdadî (v. 297/909), İbrahim b. Edhem (v. 161/778), Hasan Basri (v. 110/728), İmam Azam Ebû Hanîfe (v. 150/767), İmâm-ı Şâfiî (v. 204/820), İmâm-ı Mâlik (v. 179/795), Ahmed b. Hanbel (v. 241/855), Haydar-ı Hâfi, Bâyezid-i Bistamî (v. 234/848?), Keykubad (v. 1237), Keyhüsrev (v. 1246), *Camasbnâme*, *Gülşen-i Râz* vb. dönemin önemli şahsiyetlerinden alıntılar yapmıştır. Bu isim ve eserlerden de görüleceği üzere kaynakçası gâyet zengindir.

Bazen müellif doğrudan isim veya eser zikretmeden alıntılar yaptığı kişi ve eserler olmuştur. Mesela; Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (v. 672/1273), Yûnus Emre (v. 720/1320), Hâfız-ı Şîrâzî (v. 792/1390), Molla Câmi (v. 898/1492) bunlardan bazılarıdır. Yazıcıoğlu'nun *Muhammediye*'de faydalandığı, atıf yaptığı bütün eser ve müellifleri bazen daha fazlasını Esîrî *Şerh-i Muhammediye*'de kullanmıştır. Bazen de Yazıcıoğlu'nun değinmediği şâir ve eserlere *Şerh-i Muhammediye*'de Esîrî Mehmed Yusuf Efendi alıntı yapıp şerhinde faydalanmıştır. Mesela Süleyman Çelebi (v. 825/1422)'nin *Mevlid*'inden

(*Vesîletü'n-Necât*) ve Şeyhî (v. 832/1429'dan sonra) ve Ahmed Paşa (v. 902/1496-97)'dan beyitler almış ve şerhine yerleştirmiştir. Aynı şekilde *Şerh-i Muhammediye*'de Sadî Şîrâzî (v. 691/1292)'nin *Bostan* ve *Gülîstan* adlı eserleri, Şeyh Vefâ (v. 896/1491), Sultan Korkud (v. 919/1513), Şehzade Âlemşah (v. 1503) Şeyh Cüneyd, gibi Yazıcıoğlu'nun *Muhammediye*'de sözünü etmediği isimlerden de bahsedilmektedir.

Bu örnekler Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin şiirdeki mahâretini, literatüre olan hâkimiyetini ve şâirliğinin ileri seviyede olduğunu gösteren önemli etkenlerdendir. Kendisinden önce yaşamış âlim, muhaddis, müfessir, sûfî, şâirler ile birlikte eserlerinehâkim, hattâ Mahremî başta olmak üzere kendisiyle çağdaş şâirlerle yakın dostluğu bulunan Esîrî'nin edebî kişiliğinin ne derece gelişmiş olduğunu göstermektedir.

İKİNCİ BÖLÜM
YAZICIOĞLU MEHMED, MUHAMMEDİYE VE
ŞERH-İ MUHAMMEDİYE

1. YAZICIOĞLU MEHMED

Yazıcıoğlu veya Yazıcızâde Mehmed II. Sultan Murad (1421-1451) ve biraz da Fâtih Sultan Mehmed (1451-1481) dönemini idrâk eden XV. yüzyılın önemli şâir, âlim ve mutasavvıflarındandır. Babasının ismi Sâlih, mesleği devlet hizmetinde kâtiplik olduğu için lakabı yazıcıdır ve kaynaklarda Yazıcı Sâlih olarak geçmektedir, dedesi ise Süleyman'dır.¹⁵⁸ Babası *Şemsiyye* isimli eser kaleme almış, ilm-i nücûmda yed-i tûlâ sâhibi, dönemin mutasavvıf, âlim, şâir ve aydın şahsiyetlerinden biridir.¹⁵⁹ Yazıcıoğlu Mehmed'in doğum yeri kesin olarak belli değildir lâkin Gelibolu'ya 40 km. mesafedeki Kadıköyü veya Evreşe'de doğduğu rivâyet edilmektedir.¹⁶⁰ İlk eğitimini babası Yazıcı Sâlih'ten alan Mehmed, Arapça ve Farsça öğrendi. Mısırlı âlim Molla Zeynüddin Arab'dan da çok faydalandığı *Muhammediye*'den anlaşılmaktadır. Arap ve Fars ülkelerini yani Mısır ve İran'ı, Mâverâünnehir ve Anadolu'yu dolaştığı kaynaklarda belirtilmese de Arapça ve Farsça'ya vukûfiyeti bunu göstermekte ve desteklemektedir.¹⁶¹ Dinî ilimleri tahsil edip mânevî eğitimini tamamladıktan sonra münzevî bir hâlde yaşamını Gelibolu Namazgâhı yakınında günümüzdeki adıyla Hamzakoyu mevkiinde sürdürürken çevresindekilerin Hz. Peygamber (s.a.v)'e dâir bir eser yazmasını ısrarla istemesi, onun Gelibolu'da dinî-tasavvufî bir otorite olarak kabul edildiğini göstermektedir.¹⁶² Yazıcıoğlu'nun evlenip evlenmediğine dâir farklı rivâyetler vardır lâkin bu konuda kesin bir malumat yoktur. Bazı kaynaklar evlendiğini ve çocuklarının olduğunu zikrederken bazı kaynaklar ise evlenmediğini aktarmaktadırlar.¹⁶³ Yazıcıoğlu'nun manevî mürşidi dönemin manevî sultanı olarak kabul edilen Hacı Bayrâm-ı Velî'dir. Hacı Bayrâm-ı Velî, Sultan II. Murad'ı ziyâret için Edirne'ye gelip Ankara'ya dönerken Gelibolu'ya uğradığında Yazıcıoğlu Mehmed kardeşi Ahmed-i Bîcan ile birlikte ona intisap etmiş ve kendilerini manevî anlamda çok iyi yetiştirmişlerdir. Her ne kadar Hacı Bayrâm-ı Velî'ye intisap edip mürid olmuşsa da bir tekke kurup faâliyet göstermemiş ve şeyhlik yapmamıştır.¹⁶⁴ Yazıcıoğlu'nun Hacı Bayrâm-ı Velî'den hilâfet aldığı fakat Bayramîye mürşidi olarak

¹⁵⁸ Amil Çelebioğlu, *Muhammediye*, (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1996), 1/9. ; Mustafa İsmet Uzun, "Yazıcıoğlu Mehmed Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/362.

¹⁵⁹ Çelebioğlu, *Muhammediye*, 1/13; Atilla Batur, "Yazıcı Sâlih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/360.

¹⁶⁰ Çelebioğlu, *Muhammediye*, 1/18.

¹⁶¹ Çelebioğlu, *Muhammediye*, 1/18-19.

¹⁶² Çelebioğlu, *Muhammediye*, 1/20; Uzun, "Yazıcıoğlu Mehmed Efendi", 43/362.

¹⁶³ Çelebioğlu, *Muhammediye*, 1/24.

¹⁶⁴ Çelebioğlu, *Muhammediye*, 1/21. Vasfi Mahir Kocatürk, *Tekke Şiiri Antolojisi*, (Ankara: Edebiyat Yayınevi, 1968), 95.

faaliyet göstermediği bilinmektedir lâkin kaynaklarda yaşadığı muhitte bir Yazıcıoğlu tekkesinin varlığından söz edilmektedir. Bina 1940-45 yıllarında yıkılmış ve günümüze ulaşmamıştır.¹⁶⁵

Ahmed-i Bîcan Yazıcıoğlu Mehmed'in küçük kardeşidir. O da Yazıcıoğlu olarak anılmış lâkin daha çok Bîcan lakabıyla meşhur olmuştur. Ahmed-i Bîcan'ın ölüm tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 870/1466 târihinde veya daha sonraki yıllarda vefât ettiği tahmin edilmekte, mezarı ağabeyi Yazıcıoğlu Mehmed'in kabrinin yüz elli adım ilerisinde bulunmaktadır.¹⁶⁶ Ahmed-i Bîcan'ın; *Envârü'l-âşîkîn*, *Acâibü'l-mahlûkât*, *Dürr-i Mekkûn*, *Kitâbü'l-Müntehâ ale'l-Fusûs*, *Şemsiyye (Bostânü'l-Hakâyık)*, *Cevâhirmâme* isimli eserleri mevcuttur. Eserlerinde edebî bir kaygı gütmeyen sâde ve akıcı bir dil kullanan Bîcan, hakikati herkesin anlayabileceği bir dilde, daha çok bir mütercim edasında eserlerini kaleme almıştır.¹⁶⁷

Yazıcıoğlu âilesinden sadece Yazıcıoğlu Mehmed'in vefât târihi kesin olarak bilinmektedir. Yazıcıoğlu 855/1451 târihinde vefât etmiş ve vasiyet ettiği üzere Gelibolu'da çilehâne yanındaki mezarlığa defnedilmiştir. Kabri günümüzde Yazıcıoğlu Camii isimli mescidin hazîresindeki türbede yer almaktadır. Dönemin padişahı ile ortak bir yönü vardır. Sultan II. Murad da aynı yılda vefât etmiştir.¹⁶⁸

Yazıcıoğlu Mehmed'in üç eseri bulunmaktadır. Bunlar;

1. Meğâribü'z-zamân li-ğurûbi'l-eşyâ' fi'l-'ayn ve'l-'iyân. Eser Arapça'dır. Beş vakit namâza işâret etmek üzere kâinatın yaratılışına, peygamberlere, meleklerle, kıyamete ve makâm-ı a'lâda Hakk'ın sözlerine dair beş bölümden oluşmaktadır. Eser *Muhammediye* ve *Envârü'l-Âşîkîn* eserlerine de kaynaklık etmiştir. Yazıcıoğlu bu eseri kardeşi Ahmed Bîcan'ın ısrarıyla, dünyâya bir hatıra bırakma niyetiyle yazdığını ifâde etmektedir. Kitabın rağbet görmesi üzerine Yazıcıoğlu, eserinin Hz. Peygamber (s.a.v) ile ilgili bölümlerini genişleterek ve manzum hâle getirerek Türkçe *Muhammediye*'yi yazmıştır. Ayrıca kardeşi Ahmed'den de *Meğâribü'z-zamân*'ı Türkçe'ye tercüme etmesini istemiş, o da eseri genişletip *Envârü'l-Âşîkîn* adlı eseri kaleme almıştır.¹⁶⁹

¹⁶⁵ Çelebioğlu, *Muhammediye*, 1/39.

¹⁶⁶ Çelebioğlu, *Muhammediye*, 1/25-26.

¹⁶⁷ Amil Çelebioğlu, "Ahmed Bîcan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/50-51; Çelebioğlu, *Muhammediye*, 1/28.

¹⁶⁸ Çelebioğlu, *Muhammediye*, 1/36.

¹⁶⁹ Çelebioğlu, *Muhammediye*, 4/814.

2. *Kitâbü Muhammediyye fî na‘ti seyyidi’l-âlemîn habîbillâhi’l-a‘zam Ebi’l-Kâsım Muhammedini’l-Mustafâ*. Eser hakkında aşağıda detaylı malumat verileceği için burada değinilmemiştir.

3. *el-Müntehâ ‘ale’l-Fusûs (Şerh-i Fusûsü’l-Hikem)*. Arapça kaleme alınmış küçük bir eserdir. Muhyiddin İbnü’l-Arabî’nin meşhur eseri olan *Fusûsu’l-Hikem*’e Yazıcıoğlu tarafından yazılmış bir şerhtir. Yazıcıoğlu’nun vefâtından önce yazdığı son eseridir ve esere altmış üç beyitlik Arapça müstezad şeklinde bir Kasîde-i Rabbâniyye eklemiştir.¹⁷⁰

2. MUHAMMEDİYE

Çalışmamızın konusu olan *Muhammediye*’ye geçmeden önce eserin manzûm bir siyer olmasından mütevellid önce siyer hakkında bilgi verilecektir. Siyer nedir, kaçta ayrılır, diğer edebiyatlar ve Türk edebiyatındaki yeri nedir gibi sorulara cevap aranacaktır.

Siyer, sözlükte “davranış, hal, yol, adet, bir kimsenin ahlâkı, seciyesi ve hayat hikâyesi” gibi anlamlara gelen sîret kelimesinin çoğuludur. Sîret ve siyer Hz. Peygamber (s.a.v)’in hayâtı, onun hayâtını konu edinen bilim dalı ve bu dalda yazılan eserler için terim olarak kullanılmıştır. Siyer yalnızca Hz. Peygamber (s.a.v)’in hayatı için kullanılan bir terim hâline gelmiş, sîret ise başka şahsiyetlerin hayatlarını anlatan *Siretü’l-Hüseyn*, *Siretü ‘Ömer b. ‘Abdil’azîz*, *Siretü Ahmed b. Hanbel* gibi kitapların adlarında da yer almıştır. Siyer terimi aynı zamanda savaş, esirler ve ganimetler başta olmak üzere devletler hukuku dallarına giren konulara isim olarak verildiği gibi bu alanda yazılan Evzâ’ın *Kitabü Siyeri’l-Evza’î*, Ebu Yûsuf’un *Kitabü’r-Red ‘ala Siyeri’l-Evza’î*, Ebu İshak el-Fezârî’nin *Kitabü’s-Siyer* ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybanî’nin *es-Siyerü’l-Kebîr*’i vb. kitapların isminde yer almış, ayrıca fıkıh kitaplarının bir bölümünün adı olmuştur. İslâm dünyasında Hz. Peygamber’in hayâtı ve şahsiyetine duyulan ilgi Kur’ân-ı Kerîm’in ve İslâm dininin ona atfettiği önem ve değerle paralellik arzeder. Bir müslümanın bu ilgisi, Allah’tan başka tanrı bulunmadığına ve Hz. Muhammed’in Allah’ın kulu ve resulü olduğuna şهادet edip dine girmesiyle başlar.”¹⁷¹

“Rasûl-i Ekrem’in vefâtından sonra başta sahabî çocukları olmak üzere tabiîn döneminde yetişen birçok şahsiyet siyer ve megazî sahasındaki çalışmalara büyük katkılarda bulunmuştur. Rasûlullah’ın merkezi bir şahsiyet olarak önemini bu dönemde de sürdürdüğünü torunu Hz. Hüseyin’in oğlu Zeynelâbidîn’in şu ifadeleri açıkça göstermektedir: “Biz nebînin megâzisini Kur’an’dan bir sûreyi öğrendiğimiz gibi

¹⁷⁰ Çelebioğlu, *Muhammediye*, 1/171-175; Uzun, “Yazıcıoğlu Mehmed Efendi”, 43/362-363.

¹⁷¹ Fayda, “Siyer ve Megâzî”, 37/319.

öğrenirdik”¹⁷² Siyer ve megâzî sahasındaki çalışmaların en verimli dönemi tabiîn döneminin son temsilcilerinin eserlerini yazdıkları II/VIII. yüzyılın ilk yarısına rastlar. Bu dönemin âlimleri kendilerinden önce sahîfe ve risâlelerde toplananlarla ulaşabildikleri diğer rivâyetleri konularına göre tasnif edip kronolojik sıraya koyarak siyer ve megâzî kitaplarına son şeklini veren eserlerini telif etmişlerdir.”¹⁷³ İbn İshak (v. 151/768) ’ın *Sîretü İbni İshak* ve İbn Hişam (v. 218/833)’ın *es-Sîretü’n-nebeviyye* adlı eserleri bu alanda kaleme alınan ilk örnekler olarak verilebilir.¹⁷⁴

“Siyer ve megâzî sahasındaki çalışmalar doğrudan doğruya siyer-megâzîye dair eserler, tabakat ve târih kitapları, Resûlullah’ın hayât ve şahsiyetine dair özel konuları kapsayan çalışmalar şeklinde üç gruba ayrılabilir.”¹⁷⁵ Siyer ve megâzî alanındaki çalışmalar III/IX. yüzyılda başlayıp ilgisini azaltmadan hattâ artırarak günümüze kadar devam edegelen bir süreçtir.¹⁷⁶

Yukarıda zikredilen bilgiler siyerin daha fazla tarih yönüne bakan kısmıdır. Siyerin târih dışında özel olarak bir de edebiyat sahasını derinden etkilediği bilinmektedir. Şâirler, yazarlar İslâm dininin ikinci kaynağı olan Hz. Peygamber (s.a.v)’e olan sevgilerini, ilgilerini eserlerinde işlemişlerdir. Dinimizin ve de kültürümüzün olmazsa olmazı olan Hz. Peygamber (s.a.v)’in hayâtı, hadisleri, davranışları kısacası her şeyi Müslümanlar için bir rehberdir ve bunun da bilinip öğrenilmesi ve yayılması için şâirler eserler kaleme almışlardır. Hz. Peygamber (s.a.v)’i konu edinen sadece Türk edebiyatı olmamıştır. Siyer konusu dinî-edebî bir tür olarak Arap edebiyatında başlamıştır. Daha sonra Fars edebiyatında da çalışmaları görülen bu tür Türk edebiyatında da revaçta olmuş ve her dönemde eserler yazılmıştır. Türk edebiyatında sadece orijinal eserler kaleme alınmayıp diğer edebiyatlara ait eserler de tercüme edilerek Türk edebiyatına kazandırılmıştır. Ayrıca tercümelerin yanında yapılan zeyiller de bu alana olan ilgiyi açıkça ortaya koymaktadır.

Edebiyatımızda genel anlamda Hz. Peygamber (s.a.v)’i övmek üzere yazılan şiirlere na’t denir.¹⁷⁷ “Na’tların hemen her konuda yazılan mesnevilerde müstakil bir bölüm hâlinde ele alınması yanında siyer, mevlid, hicretnâme, mi’racnâme, vefât-ı Nebî, hilye, evsafu’n-Nebî, esma-i Nebî, şefâatnâme gibi Hz. Peygamber (s.a.v)’le ilgili mesneviler de bütün olarak bir na’t karakteri taşımaktadır. Ancak bu mesneviler yazılış amaçları ve ağırlıklı

¹⁷² İbn Kesîr, *El-Bidâye ve’n-Nihâye*, thk. Abdullah et-Türki, (Kahire: Dâru Hicr, 1414/1997) , 5/21.

¹⁷³ Fayda, “Siyer ve Megâzî”, 37/321.

¹⁷⁴ Yıldız, “Hz. Muhammed (s.a.s) ile İlgili Edebî Türler”, 180; Fayda, “Siyer ve Megâzî”, 37/322.

¹⁷⁵ Fayda, “Siyer ve Megâzî”, 37/322.

¹⁷⁶ Fayda, “Siyer ve Megâzî”, 37/323.

¹⁷⁷ Kanar, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, 757.

konuları itibariyle müstakil na't olarak değerlendirilmez. Fakat Yazıcıoğlu'nun eseri Hz. Peygamber (s.a.v)'in hayâtını anlatan bir sîre olmasına rağmen eserin adından ve “*Kitab-ı Muhammediye Fî Na'ti Seyyidi'î-Âlemîn Habibullahi'l-Âzîm...*” başlığından anlaşıldığı gibi bütün tahkiyeli yönleri yanında baştan sona müstakil bir na't görünümündedir.”¹⁷⁸

Kâtib Çelebi (v. 1067/1657) “*iştihârından dolayı tarîfine hâcet yoktur*” diyerek Yazıcızâde Mehmed'in bu eser ile şöhret kazandığını ifade eder.¹⁷⁹ Lâmiî Çelebi'ye (v. 938/1532) göre ise bu eser, “*Türkî dilinin fasl-ı hitâbudır*”.¹⁸⁰ Şâir ve tezkireci Latîfî (v. 990/1582) Yazıcızâde'yi ilm-i bâtında ve fenn-i tasavvufta eşsiz bir kişilik diye överken, *Muhammediye* hakkında ise; “*Tarîk-i va'z u nasihatte kemâl-i sıhhat üzre olmağın ulemâ-i müteşerri'in ü müfessirîn ü muhaddisîn katında makbul ü müselleme ve habt u hatâdan esahh u eslem*” diyerek eserin önemini ifade etmektedir.¹⁸¹ İsmâil Hakkı Bursevî (v. 1137/1725) *Ferahu'r-Rûh*'un önsözünde, eserin Türkçe yazılmasına rağmen tertip örgüsünün garîb olduğunu ve içerisine ancak dalgıçların dalabileceğini belirterek, kitapta ancak “zevk-i küllî” ile anlaşılacak beyitlerin varlığını kaydetmektedir. Eser hem herkes tarafından anlaşılacak derecede sâde hem de yabancı kelimelerin fazlaca kullanılmasından dolayı bazen sâdece müevverlerin anlayabileceği bir kitaptır.¹⁸²

Yazıcıoğlu Mehmed Bicân (v. 855/1451)'in *Muhammediye* adlı eseri Arapça olarak yazdığı *Megâribü'z-Zamân*'ın kendisi tarafından yapılan manzum bir çevirisidir. Eser Türk edebiyatında kaleme alınan ilk te'lîf ve aynı zamanda ilk manzum siyer olma özelliğine sâhiptir.¹⁸³

Sonuç olarak; klasik edebiyatımızda na't konusunu işleyen müstakil bir mesnevi olan *Muhammediye*'nin, mesnevî-na't türünün hacimli yegâne örneğidir denilebilir.¹⁸⁴

Muhammediye, Yazıcıoğlu Mehmed'in *Megâribü'z-Zamân* adlı Arapça eserinin Hz. Peygamber (s.a.v) ve ashâbıyla ilgili bölümlerini Türkçe olarak yeniden yazdığı eseridir. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere Yazıcıoğlu *Megâribü'z-Zaman* adlı eseri kardeşi Ahmed

¹⁷⁸ Çelebioğlu, *Muhammediye*, 1/99; Yeniterzi, *Dîvan Şiirinde Na't*, 46.

¹⁷⁹ Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zünûn*, Yay. Haz. Şerefettin Yaltkaya, Kilisli Rifat Bilge, (Ankara: TTK Yayınları, 2014), 2/1618.

¹⁸⁰ Molla Câmî, *Nefehâtü'l-üns min hadarât'l-kuds*, Tercüme ve Şerh: Lâmiî Çelebi, (İstanbul: Dersâadet, t.y), 691.

¹⁸¹ Latîfî, *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*, Yay. Haz. Rıdvan Canım, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018), 91.

¹⁸² İsmâil Hakkı Bursevî, *Ferahu'r-Rûh*, (İstanbul: Bosnevî el-Hâc Muharrem Efendi Matbaası, 1294), 1/2; Vasfi Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (Ankara: Edebiyat Yayınevi, 1964), 279; Mehmet Bilal Yamak, “*Yazıcızâde Kardeşlerin Tasavvufî Görüşleri Ve Osmanlı'ya Tesirleri*”, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021, 47.

¹⁸³ Çelebioğlu, *Muhammediye*, 1/55.; Yıldız, “Hz. Muhammed (s.a.s) ile İlgili Edebî Türler”, 181.

¹⁸⁴ Yeniterzi, *Dîvan Şiirinde Na't*, 46.

Bîcan'ın teşvik etmesiyle yazmış, daha sonra bu eseri ondan Türkçe'ye tercüme etmesini istemiş, Ahmed Bîcan da *Envârü'l-Âşîkîn* adıyla *Megâribü'z-Zaman*'ı tercüme etmiştir. Müellif *Muhammediye*'nin sebep-i telif kısmında, Resûl-i Ekrem'in diliyle aktardığı;

“Yenile mevlidim çıksın cihâna

*Egerçi söylenir dehren fe-dehrâ”*¹⁸⁵

beytiyle, na't diye nitelendirdiği eserinin aynı zamanda mevlid özelliği taşıdığına işâret etmektedir. Eser mevlid türündeki eserlerde yer alan bütün bölümleri ihtivâ eder, bunn yanında dinî törenlerde mevlid gibi okunan bir eser olması bakımından siyer-mevlid türüne dâhil edilebilecek özellikle de hacmi dolayısıyla dinî-destanî bir içeriğe sâhip eser olarak kabul edilmektedir.¹⁸⁶ Yazıcıoğlu, bir derviş yaşantısıyla çilehânesinde zikir ve ibâdetle meşgul iken çevresindekiler kendisinden Hz. Peygamber (s.a.v) hakkında bir kitap yazmasını isterler. Hz. Peygamber (s.a.v) ile ilgili daha önce birçok siyer ve mevlidin yazıldığını ifâde ederek bu teklife sıcak bakmamış hattâ reddetmiş lâkin rüyasına Resûlullah (s.a.v) gelip,

“Be-nâgâh düşüm olur bir gece ben

Görürem kim Muhammed sırr-ı esrâ

.....

Gerü sırrımdan etti bana irşâd

Ki gönlün perdesini aç dilârâ

.....

İçir hikmet şarâbın ümmetime

Sözümü söyle halka âşîkârâ

.....

Sığındum Hakk'a sığandım elimi

*Ki yazam vasfını sırran ve cehrâ”*¹⁸⁷

ona irşâd, telkin ve işârette bulunarak eseri telif etmeye karar vermiş ve yazmaya başlamıştır. Eseri Cemâziyelâhir 853/Temmuz-Ağustos 1449 yılında Gelibolu'da tamamlamıştır.¹⁸⁸ Yine müellif eserini Hz. Peygamber (s.a.v)'in ilhâm, işâret ve emriyle yazdığı husûsunu hâtime kısmında tekrar hatırlatmaktadır;

¹⁸⁵ Çelebioğlu, *Muhammediye*, 1/55.

¹⁸⁶ Çelebioğlu, *Muhammediye*, 1/89; Uzun, “Muhammediye”, 30/583.

¹⁸⁷ Çelebioğlu, *Muhammediye*, 1/54-56.

¹⁸⁸ Çelebioğlu, *Muhammediye*, 1/81-83; Uzun, “Muhammediye”, 30/583.

“Tamâm oldu kitâb el-hamdü’lillâh
Hümâm oldu kitâb el-hamdü’lillâh
O cümle kayinâtın âfitâbı
Çün emr etti bana bana düzdüm kitâbı”¹⁸⁹

Eserin adını yine şâir bir mısra ile eser içerisinde bizlere haber vermektedir;

“Semmeytühâ bi’r-risâleti’l-Muhammediyye”¹⁹⁰

2.1. Muhteva

Muhammediye 9008 beyitten oluşan, Türk edebiyatında mesnevî türünde yazılan ilk telif ve aynı zamanda ilk manzum siyer olduğu bahsi yukarıda geçmişti. Mesnevî; sözlükte “ikişer, ikişerli” anlamına gelmektedir. Edebiyatta ise aynı vezinde ve her beyti kendi arasında kafiyeli nazım şekline mesnevî denmektedir.¹⁹¹ Mesneviler işledikleri konulara göre dörde ayrılır; dinî, tasavvufî, ahlâkî ve ansiklopedi tarzda yazılan mesnevîler. Dîvân edebiyatında kasîde ve gazelden sonra kullanılan en yaygın nazım şeklidir. Arap edebiyatında başlayan bu nazım şekli İran’a daha sonra Türk edebiyatı’na geçmiş ve yaygınlık kazanmıştır.¹⁹²

Mesnevîler giriş, konu ve bitiş olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Girişte genellikle besmele, tahmîd, tevhid, münâcât, na’t, mi’rac, mu’cizât, medh-i çehâryâr, medhiye, sebep-i te’lif olarak sıralanabilir.¹⁹³ Konumuzu teşkil eden *Muhammediye* de dinî mesnevî kategorisinde yer alır ve Türk edebiyatında kaleme alınan diğer eserlerdeki tertip ve düzene uyularak yazılmıştır.

Müellif *Muhammediye*’de en çok bahr-i hezec, bahr-i remel, bahr-i mütekaribin salim ve nakıs iki kalıbı, olmak üzere aruzun çeşitli bahirlerini kullanmıştır, bunlar dışında çeşitlilik arz etsin diye diğer kalıpları da kullandığı görülür. Değişik vezinlerin kullanılması, kısa ve uzun nefesli kalıpların kullanılması elbette tesâdüf değildir aksine şâirin ustalığını konuşturup eseri monotonluktan çıkarmak ve eseri daha başarılı ve etkileyici kılmak için tercih edilmiştir. Yine de Yazıcıoğlunun aruzu çok başarılı kullandığını söylemek mümkün değildir lâkin yine de dönemine kıyasla beklenenden daha başarılı olduğu âşikârdır.¹⁹⁴

¹⁸⁹ Çelebioğlu, *Muhammediye*, 4/805.

¹⁹⁰ Çelebioğlu, *Muhammediye*, 4/824.

¹⁹¹ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, (İstanbul: Dergah Yayınları, 2010), 59.

¹⁹² Halil İbrahim Şener-Alim Yıldız, *Türk İslâm Edebiyatı*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2012), 345.

¹⁹³ Mustafa Çiçekler, “Mesnevî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2004), 29/320.

¹⁹⁴ Çelebioğlu, *Muhammediye*, 1/100-101.

Muhammediyye'de tahkiye bölümlerinin dışında tevhid, na't, münâcât, mi'râciyye, devriyye, şemâil ve medhiye türünde manzumeler yer almaktadır. Eser yirmi dört terci-i bend, bir terkib-i bend, birkaç müstakil kasîde ve mesnevî, biri Arapça altı adet kıta ve Arapça-Farsça mülemma' beyitlerden oluşmaktadır.¹⁹⁵ *Muhammediyye*'de cinas, hüsn-i ta'lîl, istiare, iştikak, leff ü neşr, mecaz, mübalâğa, telmih, teşbih, intak, tevriye ve tezdad gibi birçok edebî sanatlar fazlasıyla kullanılmıştır.¹⁹⁶ Şâir, âlim gibi özellikleri taşıyan Yazıcıoğlu zengin bir dil birikimine sâhip olması eserini dil açısından değerli kılmaktadır.¹⁹⁷ Sâde, akıcı, herkes tarafından rahatça anlaşılabilir tarzda ve karşısındakiyle sohbet edercesine bir konuşma dili kullanan müellif, belki de bundan dolayı uzun zaman halk arasında sevilen, sayılan, değer gören bir şahsiyet hüviyetine bürünmüştür. Tabi bunun yanında mutasavvıf yönüyle bazı beyitlerde anlaşılması güç olan tasavvufî terimler de kullanmıştır.¹⁹⁸

Muhammediyye üç bölümden oluşmaktadır;

I- Yaratılışla ilgili kısım (1-1413 beyitler arası).

II- Siyer-mevlid diye nitelendirilen Hz. Peygamber (s.a.v)'in doğumu, hayâtı, savaşları, mucizeleri ve yakınları bölümü (1414-4756 beyitler arası).

III- Kıyâmet, âhîret hayâtı ve husûsiyetleri bölümü (4757-9008 beyitler arası).¹⁹⁹

I. Bölüm

Muhammediyye besmele ile başlar ardından mülemma bir tevhid ile giriş yapılır. Sonrasında yirmi beyitten oluşan bir na't ile Rasûlullah (s.a.v) övülür, devâmında Hulefâ-i Râşidîn'in övgü, otuz ikinci beyitten sonra yetmiş birinci beyite kadar sebab-i te'lîf kısmı yer alır. yetmiş iki ile yüz otuz altıncı beyitler arası tasavvufî bir tevhid ile "iftitâhu'l-kitâb" kısmı mevcuttur. Ardından yaradılış faslı yani asıl bölüm başlar ve âyet, hadîs ve tefsirlerle desteklenerek devriyye-i arşîyye tarzında anlatılmaktadır. Bu bölümde önce aklın yaratıldığı, ardından kalem ve levh, nurdan ruhları ve nûranî bir kandilden Hz. Peygamber (s.a.v)'in sûreti, arş, kürsi, dört büyük melek, sekiz cennet, yerler ve gökler, ay, güneş, cehennem, cin ve melek, Adem ile Havva'nın yaratılışı işlenmektedir. Ardından Adem ile Havvâ'nın cennetten çıkarılması ardından Allah'a yalvarış, yakarışları sâyesinde bağışlanmaları ve Arafat'ta buluşmaları yer alır. Sonrasında Habil ve Kabil'den söz

¹⁹⁵ Çelebioğlu, *Muhammediyye*, 1/97-99.

¹⁹⁶ Çelebioğlu, *Muhammediyye*, 1/119-125.

¹⁹⁷ Çelebioğlu, *Muhammediyye*, 1/125.

¹⁹⁸ Çelebioğlu, *Muhammediyye*, 1/129.

¹⁹⁹ Çelebioğlu, *Muhammediyye*, 1/89; Uzun, "*Muhammediyye*", 30/583.

edilerek bu bölüm bitirilir.²⁰⁰ Birinci bölümün kısaca özeti ve bahsettiği konuları bu şekildedir.

II. Bölüm

Müellif ikinci bölüme Tertîbü'l-Enbiyâ ile başlar. Hz. Adem'den başlayarak sırasıyla diğer peygamberler ve özellikleri anlatılır. Onlardan sonra son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v)'in doğumu, bu esnada gerçekleşen mucizeler anlatılır. Hz. Peygamber (s.a.v)'in çocukluğu, süt anneye verilmesi, göğsünün yarılması, annesi ve dedesinin vefâtı, Rahip Bahira ile münâsebeti, Hz. Hatice ile evliliği, kırk yaşında Hira dağında inzivaya çekilmesi, vahyin ve peygamberliğin gelmesi, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Ali'nin müslüman olmaları, Hz. Peygamber (s.a.v)'in ahlâkı ve şemâili, mirac hadisesi, hicreti, kıblenin değiştirilmesi, mucizeleri savaşları anlatılmıştır. Daha sonra veda haccı, Hz. Peygamber (s.a.v)'in vefâtı işlenir ki bu vefât bölümü halkı en fazla etkileyen ve tesiri altına alan bölümdür. Sonrasında ise salavat'ın faziletleri anlatılır ve Hz. Peygamber (s.a.v)'in dokuz hanımı ve bazı meşhur sahabeden bahsedilir. Bu bölüm Hz. Fâtıma, Hulefâ-i Râşidîn, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in vefâtları, aşere-i mübeşşere ve ashâb-ı Suffe'nin özellikleri sayıldıktan sonra on iki beyitlik bir münâcâtla sona ermektedir.²⁰¹

III. Bölüm

Bu bölümde kıyâmet alâmetleri anlatılmaktadır. Küçük ve büyük olarak ikiye ayrılan bu alâmetlerin bazıları kıyâmet öncesi bazıları da kıyâmet esnasında zuhur bulacaktır. Bu alâmetler hadîslerde geçen alâmetlerdir. Zina ve içkinin artması, fitnenin artması, vebanın yayılması, erkeklerin azalması, Beytül-Makdis'in açılması, Deccâl'in çıkışı, nüzûl-i Îsâ, Ye'cûc ve Me'cûc, dâbbetü'l-arz, güneşin batıdan doğuşu, tövbe gibi konular işlenmiştir. Kıyâmetin kopması, İsrâfil'in sûra üflemesi, dirilme, havz-ı kevser, livâü'l-hamd, şefaât, hesap ve kitap, mizan, sırat, cennet ve cehennem, hûrî, Allah'ın zâtını keşif ve perdenin kalkması hakkında bilgiler verildikten sonra hâtîme kısmı gelir. Bu kısımda Yazıcıoğlu eserin yazılış amacından bahseder. Mahmud Paşa, Ahmed-i Hâs, Derviş Bayezid, hocaları Zeyne'l-Arab ile Haydar-ı Hafî'ye dair bilgiler vererek eseri bir duâ, münâcât ve salavat beytiyle bitirmektedir. Arada Sultan Murad ve Şehzade Mehmed'i över ve bunlara duâ eder.²⁰² Yazıcıoğlu, *Muhammediye*'yi yazarken Fahreddin er-Râzî, Zemahşerî, Gazzâlî, Mücâhid b. Cebr, Nevevî, Kadî İyâz, Tahâvî, Mâtürîdî, Molla Câmî ve Mevlana Celâleddin Rûmî, Süleyman Çelebi, Şeyhî, Hâfız gibi âlim ve şâirlerin eserlerinden

²⁰⁰ Çelebioğlu, *Muhammediye*, 1/90-91.

²⁰¹ Çelebioğlu, *Muhammediye*, 1/91-93.

²⁰² Çelebioğlu, *Muhammediye*, 1/94-95.

yararlanmış, ayrıca İsrâiliyat'a ve mevzû rivâyetlere de yer vermiştir.²⁰³ *Muhammediye*'nin muhtevası böylece özetlenebilir.

2.2. Nazîreleri

Muhammediye'nin bilinen üç tane nazîresi vardır;

2.2.1. *Muhammediye Nazîresi*

Yusuf adlı bir şâir aynı Yazıcıoğlu gibi hem ismen hem de konu itibariyle *Muhammediye* benzeri bir eser kaleme almıştır. Bazı kaynaklar bu şâirin Yusuf-ı Hakîkî veya Yusuf-ı Sîneçak olarak belirtse de bunların olmadığı kesindir. Eserde on iki yerde geçen Yusuf ismine binâen eserin ona âit olduğu bilinmektedir. Yine müellifin eserdeki ifâdelerinden Ankarada yaşadığı, eseri herkesin kolayca anlaması için yazdığını ve esere *Muhammediye* ismini verdiğini, bazen Halvetîlik üzerine bilgiler verdiğini ve bu nazîre dışında *Âdâbü'l-Tâlibîn* ve *Rehniümâ* isimli eserleri olduğu anlaşılmaktadır. 382 yaprak ve harekeli nesihle yazılan eserin hattatı veya istinsah edeni belli değildir lâkin şâir eseri 913/1507'de tamamladığını ve on bir bin altı yüz beyit olduğunu şöyle belirtmektedir;

Hem oldı nazmı on bir bin kitâbet

*Dahı hem altı yüz toksan tamâmet*²⁰⁴

Muhammediye nazîresi mefâilün mefâilün feûlün vezniyle mesnevî nazım şekliyle yazılmış, Yazıcıoğlunun *Muhammediye*'sinde olduğu gibi tercî-i bend, kasîde, kıtalar ve değişik vezinler kullanılmıştır. Hatta müellif tıpkı Yazıcıoğlu'nun Hz. Peygamber (s.a.v)'i rüyada gördüğü gibi kendisinin de rüyada Rasûlullah (s.a.v)'ı gördüğünü ifâde etmiştir. Örnek beyitler;

Muhammediye	Nazîre
<i>İlâhün Vâhidün Rabbün teâlâ</i> <i>Hüva'llahu'l-Bedî'ü'l-Hakku'l-a'lâ</i>	<i>İlâhu'l-halkı Deyyânün Kadîmün</i> <i>Veliyyi'r-rızkı Sultânün Kerîmün</i> ²⁰⁵

²⁰³ Çelebioğlu, *Muhammediye*, 1/179-182. Uzun, “Muhammediye”, 30/583.

²⁰⁴ Çelebioğlu, *Muhammediye*, 1/187-188.

²⁰⁵ Çelebioğlu, *Muhammediye*, 1/188.

2.2.2. *Mahmudiye*

Şeyh Kadı Mahmud bin Muhammed Tanrıvermiş'e âit bir nazîredir. Karsî halîfelerinden olan şâir eserini Sultan II. Bayezid'e ithaf etmiştir. *Mahmudiye* elli babdan oluşmaktadır. Şâir 911/1505-06 yılında vefât etmiştir.²⁰⁶

2.2.3. *Kasîde-i Nûniye*

Eser Seyyid Muhammed Nûru'l Arabî'nin halîfelerinden olan Abdürrahim Fedâî (v. 1303/1885)'ye âittir. Bin beyitten oluşan eser *Muhammediye* tarzında ve usûlunde tanzîr edilmeye çalışılmıştır.²⁰⁷ Kasîde-i Nûniyye varlık mertebelerini ve Melamiliğin hâllerini konu eden, 1363 beyitlik bir eserdir.²⁰⁸

2.3. Şerhleri

Yazıcıoğlu Mehmed'in vefâtından sonra *Muhammediye* çok şöhet bulmuş ve etkisini hiçbir zaman kaybetmemiştir. Bu bağlamda yukarıda zikrettiğimiz nazîreleri dışında esere iki adet şerh yazılmıştır.

2.3.1. *Esîrî Mehmed Yusuf-Şerh-i Muhammediye*

Şerh-i Muhammediye isimli eser çalışmamızın konusunu teşkil eden Esîrî Mehmed Yusuf Efendi (v. 1000/1591)'nin *Muhammediye*'ye yaptığı nazmen şerhidir. Yazıcıoğlu Mehmed'den takriben bir asır sonra 948/1541-42 yine aynı isimli yani adaşı olan şâir ve şârih Esîrî Mehmed Yusuf Efendi tarafından *Muhammediye*'ye şerh yazılmıştır. Bu da bize Yazıcıoğlu'nun ve eserinin ne kadar değerli olduğunu ve ne kadar dikkate alındığını göstermektedir. Ne ilginçtir ki Yazıcıoğlu Mehmed'e etrâfındakiler Hz. Peygamber (s.a.v)'i öven anlatan bir eser kaleme almasını istemişler, yüzyıl sonra ise aynı talep bu kez *Muhammediye* gibi önemli bir eserin daha sâde, daha kolay, daha anlaşılır hâle getirilmesi için onu şerh etme talebi ve ısrarı Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'ye etrâfındakiler tarafından gelmiştir. Eserin ve şerhin kaderi bu olsa gerek, *Muhammediye* arz, talep ve ısrar üzere yazılan bir eser olma özelliğini taşımaktadır.

Çalışmanın diğer bölümlerinde eserden ve şâirden ayrıntılı bir şekilde bahsedildiği için burada çok detaya girilmemiştir.

²⁰⁶ Katip Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn*, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî Yayınevi), ts, 2/ 1619.

²⁰⁷ Çelebioğlu, *Muhammediye*, 1/189.

²⁰⁸ İsmail Güleç, "Prizrenli Bir Veli: Abdurrahim Fedâî ve Risâle-i İydiyyesi", *Balkan Studies II History&Literature*, ed. Deniz Ekinci vd., (İstanbul: Ciral&MethodiyUniversity, 2011), 50.

2.3.2. İsmâil Hakkı Bursevî-Ferâhu'r-Rûh

İsmâil Hakkı Bursevî 1063/1653 yılında bugün Bulgaristan sınırları içerisinde kalan Aydos'ta doğmuştur. Kaynaklarda yüzden fazla eser kaleme aldığı belirtilen Bursevî, tefsir, hadis, edebiyat, tasavvuf, fıkıh, kelam gibi farklı ilim dallarında eserler yazmıştır. 1137/1725 yılında vefât etmiş ve Bursa'da defnedilmiştir.²⁰⁹ Ferâhu'r-Rûh, İsmâil Hakkı Bursevî tarafından Yazıcıoğlu'nun *Muhammediye*'sine Esîrî'nin ardından yapılan geniş hacimli şerh kitabıdır. İki cilt ve üç kitaptan oluşan bu şerhin birinci cildi 323 ve 331 yaprak ikinci cilt ise 338 yapraktan müteşekkildir. İsmâil Hakkı Bursevî'nin birinci cildi 1105/1693'te, sonuncu cildi ise 1107/1696 yılında tamamladığı bu şerh en çok rağbet gören, yazma nüsha ve baskıları en fazla olan eseridir. Bursevî eserin sonunda şu târih kıtasıyla tamamladığını belirtmiştir;

Hakkıyâ avn-i ilâhî ile işbu şerhin

Eyledim hâsılı itmâmına ikdâm-ı tâm

Cevherin harf ile bu misra'ı itdim târih

Ferâhu'r-Rûh güzel şerh düşdi oldı tamâm

Müellif hattı nüshası Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Kütüphanesi'nde bulunan şerh, toplamda altı kez basılmıştır. *Ferâhu'r-Rûh* aynı zamanda 10 cilt hâlinde Mustafa Utku tarafından latin harfleriyle yayımlanmıştır.²¹⁰

İsmâil Hakkı Bursevî eserinde konuya dâir veya konuyu daha iyi açıklamak için didaktik içeriği taşıyan kendi şiirlerini eklemiştir. Türkçe şiirlerinin dışında az da olsa Arapça ve Farsça şiirlerine yer vermiştir. Kendisi dışında Mevlana, Yunus Emre, Şeyhî, Fatih, Ahmed Paşa, Kemal Ümmî, Necâti, Süleyman Çelebi, Eşrefoğlu, Fuzûlî, Şeyhülislâm Yahya, Üftâde, Aziz Mahmud Hüdâyi, Firdevsî, Tûsî, Attar, Hâfız, Câmi, Urfî vb. dönemin meşhur şâirlerin şiirlerine de yer vermiştir. Bursevî en fazla Mevlana'yı, bunun yanında Celvetî şeyhi olmasından dolayı pîrleri Üftâde ve Aziz Mahmud Hüdâyi'yi örnek almış ve eserinde onlara dâir bilgiler vermiştir. Müellif eserinde Arapça kelimelerin anlamlarını sözlük vasıtasıyla Arapça sonra Türkçe karşılığını verir, bazen de bu kelimelerin Farsçası da verilmiştir. Eserde zaman zaman bölüm başlarında Arapça ile başlamayı tercih eden

²⁰⁹ Ali Namlı, "İsmail Hakkı Bursevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/102-106. Murat Yurtsever, "İsmail Hakkı Bursevî (Edebî Yönü)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/107-108.

²¹⁰ Çelebioğlu, *Muhammediye*, 1/192-194; Yurtsever, "İsmail Hakkı Bursevî", 33/108.

müellif, *Muhammediye*'deki beyitleri bazen tamamını bazen de sadece ihtiyaç duyulan kısımlarını, bir mısra ile, bir kelime ile ya özet olarak ya da daha uzun açıklamalarla şerh etmeyi tercih etmiştir.²¹¹

2.4. Kültürel Etkileri

Folklor yani halk bilimi; toplumun geleneğini, göreneğini, törelerini, inançlarını, mutfağını, müziğini, oyunlarını, masallarını, efsanelerini, türkülerini, yöresel tiyatrosunu, halk hekimliğini, halk resmini, sanatını, bilmecelerini, rüya yorumlarını, inançla ve kültürle ilgili bütün araç ve gereçlerini, davranış ve alışkanlıklarını, sözlü ve yazılı olarak nesilden nesile aktarılan kültür kalıntılarını ve malzemelerini inceler.²¹²

İslâm tarihi süreci incelendiğinde halkın yaşantısı hakkında çeşitli verilere ulaşmaktayız. Hattâ bu süreçte yüksek İslâm ve halk İslâm'ı şeklinde iki görüşün geliştiğini de görmekteyiz. Yüksek İslâm ile ulema zümresi kastedilmektedir. Osmanlı'da ise dinin durumu ele alındığında devlet İslâm'ı ve halk İslâm'ı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yönetim ve siyaset devreye girdiği için devlet İslâm'ı kavramı ortaya çıkmıştır. Halk İslâm'ında ise siyasetten uzak sufiler tarafından temsil edilen ve genelde pratiğe yönelik duygularla yaşanan bir inanç sisteminden bahsedilebilir. Osmanlı devletinin benimsediği İslâm anlayışı akli ve sistemli bilgiyi ön plana çıkardığından kitlelerin duygularına daha az hitap edebilmiştir. Oysaki tarikatlar tarafından temsil edilen halk İslâm'ı halka indirgendliği için halk nezdinde daha çok kabul görmüştür. Yine burada halk ilimle fazlaca meşgul olmak yerine inanmayı ve inandığını pratiğe dökmekle meşgul olmuştur.²¹³

*“Sözlü kültürde öğrenmek veya bilmek, bilinenle bilen arasında yakın, duygudaş ve ortaklaşa bir özdeşleşmeye ulaşmak demektir.”*²¹⁴

*“Birincil sözlü kültür, kişiliği, belli açılardan okuryazar kişiliğinden daha az içine kapalı, dış dünyaya ve topluma daha açık kılar. Sözlü iletişim insanları birleştirir. Yazı ve okuma ise kişinin tek başına yaptığı ve kendi iç dünyasına döndüğü eylemlerdir.”*²¹⁵ Sözlü kültürden yazılı kültüre geçiş yavaş olmuştur.

“Sözlü kültür değersiz değildir. Okuryazarlığın erişemediği düzeyde yapıtlar üretebilir. Sözlü kültür, tamamen silinip yok olamaz; metin okumak, metni seslendirmek demektir.

²¹¹ Çelebioğlu, *Muhammediye*, 1/195.

²¹² Tanyu, “Dini Folklor veya Dini-Manevi Halk İnançlarının Çeşit ve Mahiyeti Üzerinde Bir Araştırma”, 123.

²¹³ Hatice Kelpetin Arpaguş, *Osmanlı Halkının Geleneksel İslam Anlayışı ve Kaynakları*, (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2001), 53-55.

²¹⁴ Ong, *Sözlü ve Yazılı Kültür Sözüün Teknolojileşmesi*, çev: Sema Postacıoğlu Banon, 62.

²¹⁵ Ong, *Sözlü ve Yazılı Kültür Sözüün Teknolojileşmesi*, çev: Sema Postacıoğlu Banon, 87.

Bilincimizin evrimi için hem sözlü kültür, hem de sözlü kültürden doğan okuryazarlık gereklidir. Sözlü kültürden yazıya geçiş derin biçimde bağlantılıdır.”²¹⁶

Kültürümüz genellikle şifâhî kültüre veya sohbet kültürü diye nitelendirebileceğimiz kültüre dayanmaktadır. Sohbet kültüründe canlılık ve tesir gücü fazla olduğu için toplum nezdinde daha etkilidir. Osmanlı toplumundan bahsederken; dinin medrese, cami, mescid dışında tekke ve zâviyelerde bu şifâhî kültürle yani sohbetle öğrenildiğini rahatlıkla söylenebilir. Ayrıca tekke ve zâviyelerde dinî hayatın hem fikir ve gönül boyutu hem de uygulama ve pratikleri öğretilmiştir. Osmanlı toplumuna yön veren ve etkileyen eserlere baktığımızda ise yine bu cami, medrese ve tekkelerde okunan kitaplara rastlamaktayız.²¹⁷ Hattâ bu eserlerin de yine sûfiler tarafından kaleme alındıklarını da görürüz. Yûnus Emre'nin şiirleri, Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediye*'si, İbrahim Hakkı'nın *Marifetnâme*'si, Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'i, Ahmed Bîcan'ın *Ahmediyye*'si, Cezûlî'nin *Delâilü'l-hayrât*'ı, Ebu'l Leys es-Semerkindî'nin *Tenbîhü'l-gâfilîn*'i ve benzer eserleri buna örnek verebiliriz.

Yukarıda sayılan Osmanlı döneminde telif edilmiş, yaygınlık kazanmış ve yüzyıllarca okunmuş bu gibi dini kitaplarımız popüler hâle gelmiştir. Zaman içerisinde bu kitaplar geniş halk kitlelerinin temel ve başucu kitapları hâline gelmiştir.²¹⁸

Tekke eğitiminden bahsederken özellikle Türkçe yazıp söylemiş en büyük şâirlerimizin de birer derviş olması elbette tesadüf değildir. Bu eğitimin kaynaklarına medeniyetimizin dilleri olan Arapça, Farsça ve Türkçe kaleme alınmış ilk dönem ve ikinci dönem klasiklerinin yanında manzum eserleri de dâhil edebiliriz. İşte bu manzûm eserlerimizin en meşhurlarından biri de Yazıcızâde Mehmed Efendi'nin kaleme aldığı *Muhammediye*'dir.²¹⁹ Yine eğitim ve öğretimden bahsederken özellikle radyo ve televizyonun sohbet kültürümüzü imha etmesinden önce son dönemlere kadar devam eden bir gelenekten de bahsedilebilir. Bu gelenek; uzun kış gecelerinde evlerde ve odalarda her türlü vesile ile yapılan ziyaretler ve toplantılarda dinî ve tarihi kitapların okunması ve bunların üzerine sohbetler yapılmasıdır. Cumhuriyetin ilk otuz yılında dahi devam eden bu toplantılarda özellikle kadınlar arasında *Muhammediye*, *Ahmediye*, *Envâru'l-Âşıkîn*, *Sîretü'n-Nebî* gibi kitaplar okunmuş ve bunlar üzerine sohbetler yapılmıştır.²²⁰ Hattâ XVI. yüzyılda Gelibolu'da Ümmî Hatun binti Ahmed ile XIX. yüzyılda Kastamonu'da yaşayan N. Feride

²¹⁶ Ong, *Sözlü ve Yazılı Kültür Sözlümün Teknolojileşmesi*, çev: Sema Postacıoğlu Banon, 205.

²¹⁷ Kara, “XIV. ve XV. Yüzyıllarda Osmanlı Toplumunu Besleyen Türkçe Kitaplar”, 30.

²¹⁸ Kemikli, *Sûfi Şairin İzinde Şiir ve İrfan*, 144.

²¹⁹ Kara, “Tekke Eğitimi ve Literatürü”, 115-117.

²²⁰ Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri 1-2*, 297.

binti Baharzade isimli kadın hattatlar *Muhammediyye*'yi istinsah etmişlerdir. Süleymaniye Kütüphanesi'nde el yazması iki nüsha mevcuttur.²²¹

Bayrâmiyye tarikatının kurucusu Hacı Bayrâm-ı Velî (v. 833/1430)'nin yetiştirdiği önemli sûfilere göz atıldığında Osmanlı topraklarında var olan dinî ve tasavvufî hayat daha kolay anlaşılmaktadır. İşte Yazıcıoğlu Mehmed'in (v. 855/1451) *Muhammediye*'si de Anadolu insanının başucu kitabı olmuş ve zamanla *Mevlid* gibi bestelenerek Muhammediyehân'lar tarafından okunmuştur.²²²

Melâmîliğin Rumeli coğrafyasında yayılmasını sağlayan ve Üçüncü Devir Melâmîliği'nin kurucusu olan Seyyid Muhammed Nûru'l-Arabî'nin (v. 1305/1887) halîfelerinden aynı zamanda damadı olan Prizrenli Abdürrahim Fedâî'nin (v. 1303/1885) kaleme aldığı bin beyte yakın *Kasîde-i Nuniyye*'sinde de *Muhammediye*'yi tanzire çalıştığı ifade edilmektedir.²²³

Yazıcıoğlu'nun kaleme aldığı bu eser kendisine şöhreti getirmiştir. *Muhammediye* sadece Anadolu'da değil diğer Müslüman topraklarında da bir kudsiyet kazanmış, sevilmiş ve de okunmuştur. Eserin hem yurtiçinde hem de yurtdışında birçok yazma ve basma nüshalarının bulunması belki de tesirinin en önemli göstergesi olarak zikredilebilir. Hattâ rivâyetlere bakılırsa eskiden hemen hemen her evde bir *Muhammediye* nüshasının mevcut olması yine etkilerinden bir göstergedir. Yakın zamana kadar köylerde veya camilerde bu eserin okunması için özel olarak meclisler düzenlendiği nakledilmektedir. Ayrıca nasıl ki mevlidhânlar varsa bu eseri besteli olarak okuyan muhammediyehânlar da yakın zamana kadar mevcuttu.²²⁴ Yine yakın döneme kadar evlerde ve kahvelerde geceleri halk tarafından rağbet gören *Muhammediye* okunmuş ve ilgiyle dinlenmiştir.²²⁵

Evliya Çelebi Gelibolu, Ankara ve Amasya halkının *Muhammediye*'yi ezbere okuduklarını da aktarmaktadır.²²⁶ Eser hakkında nazîre ve şerhler yazılması ya da iktibaslar yapılması veya *Muhammediye* tipinde eserler kaleme alınması da Yazıcıoğlu'nun eserinin etkilerinin çok olduğunu gösteren delillerden sayılabilir.²²⁷

²²¹ Zehra Öztürk, "Muhammediyye'nin İki Yazma Nüshası Ve İki Kadın Müstensih", Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi, 1/1, (1999) 330.

²²² Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, 30.

²²³ Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 306.

²²⁴ Çelebioğlu, *Muhammediye* 1/185-186.

²²⁵ Ali Öztürk, "Türk Edebiyatında Manzum Siyerler", *Hz. Muhammed'in Evrensel Mesajı Sempozyumu*, (Çorum: İslami İlimler Dergisi Yayınları, 2007) 215.

²²⁶ Uzun, "Muhammediye", 30/587.

²²⁷ Çelebioğlu, *Muhammediye* 1/186.

Muhammediye sadece Anadolu’da değil Türk dünyasının diğer yerlerinde de çok sevilmiş ve okunmuştur. Ahmet Nezihi Turan *Kırım Hanlığı Kadiasker Defterleri*’ni inceledikten sonra şu bilgileri paylaşmaktadır: “Devrin en fazla alaka gösterilen, okunan, dikkat ve huşu ile dinlenen eserlerinden biri *Muhammediye* idi. Süleyman Çelebi’nin *Mevlid*’i gibi Yazıcızâde’nin kitâbı da halka yönelik manevi terbiye, ahlâk ve zühd literatürü arasında saygıdeğer bir yere sahipti. Mevlid okutmak nasıl dini vecibe telakki ediliyorsa *Muhammediye* okutmak da böyleydi. XVI. yüzyıl ortalarında mimar Sinan’ın Gözleve’de inşa ettiği Tatar Han Camii’nde veya namına onun tarafından yaptırıldığı için Devlet Giray Han Camii yahut kısaca Cami-i Kebir denilen mabette, şehir halkından biri *Muhammediye* okunması için vakıf kurmuştu. Hacı Yusuf, Molla Ali mahallesinde oturuyor ve dericilikle uğraşıyordu. Vasiyetinde malından iki yüz doksan ham gön’ün satılarak gelirinin bu vecibenin yerine getirilmesine harcanmasını istedi. Hacı Yusuf’un ölümü üzerine gönler camiinin mütevellisi Mahmud’a teslim edildi. Bir süre sonra Hacı Yusuf’un oğlu, ki onun adı da Mahmud idi, mütevellinin bütün gönleri satmakla birlikte gelirinin tamamını vakfa tahsis etmediği iddiasıyla mahkemeye gitti. Müteveli Mahmud gönleri 40’ar osmanîden toplam 145 guruşa sattığını, fakat 45 guruşunun vasiyet ileri sürülerek elinden alındığını, dolayısıyla elinde yüz guruş kaldığını ileri sürdü. Vasiyetin icrasına ancak kadı karar verebilirdi. Bu yüzden beyanı geçersiz sayıldı ve bu 45 guruşun o günkü kıymeti üzerinde kendisinden tahsiline ve vakfa iadesine karar verildi. Oğul Mahmud merhum babasının arzusunun, tam onun istediği şekilde yerine getirmek ve 1612 senesi Haziran’ında kararı tescil ettirmekle, ayrılan miktarın *Muhammediye* okunmasına sarf edilmesini sağlamış oldu.”²²⁸

E. J. Wilkinsson Gibb *Osmanlı Şiir Tarihi* adlı kitabında eserin meşhur olmasından ve hala münevverler arasında özellikle de eskiden kadınlar arasında zevkle okunmasından *Muhammediye*’nin tesirini anlayabiliriz demektedir. “Çünkü kadınlar eskiden *Muhammediye* okumak için bir araya gelirlermiş. İçlerinden zengin birinin evinde toplanırlarmış. Abdest alıp namaz kıldıktan ve kısa bir duadan sonra *Muhammediye*’den bir bölüm açıp okurlarmış. Bu toplantıları bütün kitap bitinceye kadar sürdürürler, sonra tekrar başlarmış. Bazan da bitmeden tekrar başa dönüp okumaya yeniden başladıkları söylenir. Zira onlar için her şeyi anlamak değil, okumak ya da duymak daha önemlidir.”²²⁹

²²⁸ Turan, “Kırım Halkının Gündelik Hayatından Çizgiler” (17.-18. Yüzyıllar)” 83-84.

²²⁹ Gibb, *Osmanlı Şiir Tarihi*, çev. Ali Çavuşoğlu, 1-2/256.

Meşhur Üsküplü şâir Yahya Kemal Beyatlı (v. 1958) *Muhammediye*'nin kültürümüze olan etkisinden bahsederken, bu konudaki görüşlerini, kendi hayâtına olan etkisini ve önemini şöyle dile getirmektedir: “*Lâkin benim hem dinî hem millî terbiyem üzerimde daha şiddetli müessir olan, annemdir. Annem çok Müslüman bir kadındı. Muhammediye okur, bana Kur'an öğretirdi.*

Muhammediye'den bizzat Yazıcızâde Mehmed Efendi'nin, hazin bir makamla söylediğini zannettiğim bir ilahiyi çok severdim:

Eğer Rûm'un revânında görürsem ben dilârâyı

Revânınâ revân idem Semerkand'î Buhârâ'yı

mısralarında coğrafyaya âit şehirlerden, ülkelerden ziyade, başka bir âleme, belki de ahirete ait bir yerler görür gibi olurdum. Annemin sesi ile birlikte bu ilahi bende hem hazin hem rûhânî duygular uyandırırdu.

Annem, Yazıcızâde'yi, sabah namazlarını kıldıktan sonra okurdu. Beyaz başörtüsü ile, elindeki kitaba imanla eğilişini hala görür gibiyim. Çok yerlerini anlamadığım halde, annemin yüksek sesle ve makamla okuyuşundan dinlediğim Muhammediye'nin o mısraları bana bizim öz maceramız, evimizin, mahallemizin, Üsküb'ün ve müphem surette bütün milletimizin dünya ve ahiret macerası gibi gelirdi. Daha o yaşta Yazıcızâde Mehmed Efendi'nin türklükle islâmlığı yoğuran, millî, islâmî harsini benliğimde hissetmeğe başlamıştım.”²³⁰

Tataristan'da *Muhammediye* adlı eser o kadar önemlidir ki kızların çeyizinde bile bulunmaktadır. Hattâ bu eserden beş on mısra ezbere bilmeyen kızı evlendirmediklerine dâir bilgiler dahi aktarılmaktadır.²³¹

Fatih M. Şeker *Osmanlı İslâm Tasavvuru* adlı kitabında *Muhammediye*'nin Türk toplumundaki etkisinden bahsederken şu ifadelerle yer verir; *Ferahu'r-Rûh* müellifi İsmâil Hakkı Bursevî; sûfî, kelâmcı ve de filozof yani Gazzâlî-i Sâni olarak adlandırılan entelektüel bir şahsiyettir. “*Osmanlı dinî düşüncesini oluşturan bütün metinler ortadan kalkıp sadece Ferahu'r-Rûh kalsa, bu metin o âlemin düşünce yapısını yeniden inşâ etmek için yeterlidir. Örf ve âdetleri İslâm'ın yerleşmesi için harekete geçiren ve ledünnî hakikatin menkibe ve efsânede gizli olduğunu gözden kaçırmayan Muhammediye etrafında vücûd bulan bir geleneğin en yetkin şârihi olan Bursevî'nin çeşitli eserlerinde İbn Sînâ, Gazzâlî, İbnü'l-Arabî, Râzî, Mevlânâ ve Yûnus için yazdıkları, Osmanlı İslâm*

²³⁰ Banarlı, *Yahya Kemal'in Hâtıraları*, 24-25.

²³¹ Fatih M. Şeker tarafından ESOGÜ İlahiyat Fakültesi'nde 2015 yılında verilen bir konferansta şifahi olarak kaydettiğim bilgi buraya aktarılmıştır.

tasavvurunun en derli toplu hülâsası olarak görülebilir. Dînî düşünce sahasında Osmanlı asırlarının ortaya koyduğu dehanın en tipik sîması olan Bursevî kelâm, tasavvuf ve felsefe sahasında seleflerini okumaya ihtiyaç bırakmayacak derecede doludur."²³²

İsmâil Hakkı Bursevî (v. 1725) *Ferahu'r-Rûh*'un mukaddimesinde *Muhammediye*'nin etkilerinden bahsederken Yazıcızâde'yi iki kez rüyasında gördüğünü ifade ederek şunları ekler: "*Makam sahibi, ediplerin üstadı İmam Ak Baba olarak anılan Şeyh Muhammed Hazretleri, mezkûr kitabı [Muhammediye'yi] saltanat şehri İstanbul'daki Sultan Selim Camii'nde okumak üzere tayin olunduğunda, dînen ve tîneten şehir bir hoş oldu! Âşıkların sinelerinin derinliklerinde bulunan kalpleri harekete geçti, huzur ehlinin gönülleri onun hayret verici devirleri ve yumuşak nağmeleriyle coşmaya başladı. Meclisin sonu, yemeğin sonunda yenilen meyve ve tatlı mesabesinde olsun ve kalbi hasta olanlar şifa bulsun diye hatim esnasında bu manzum eserin bazı bölümlerini okumak alışkanlık haline geldi.*

Sonra [Yazıcızade Hazretleri (ks)] bana işaret eder ki bu kitapta bulunan bazı Arapça ve Farsça kelimeleri, yeryüzünün bu Rûm diyarında cârî olan lisân üzere tercüme etmemi; işaret elinin, ibarenin ağırlığında düğümlemiş olduğu manayı himmet parmaklarıyla çözmemi ve hurilerin boyunlarında asılı duran incilere benzemesi için her bahire münasip manzumeler yazmamı yemin alarak benden istedi."²³³

Yazılı kültürümüzün yanında bir de şifâhî yani sözlü kültürümüz vardır. Birçok şey bu şifâhî kültürle korunmuş ve sonraki nesillere de bu şekilde aktarılmıştır. Şifâhî kültürde hafıza esastır. Hafızlar bir taraftan Kur'an-ı Kerîm'i bir taraftan da Yazıcızâde Muhammed Efendi'nin telifi olan manzum *Muhammediye*'yi ezberler.²³⁴ Bunun sebeplerine dair Evliyâ Çelebi'nin anlattığı bir menkıbe halkın bu eseri benimsemesinin sırlarını verebilecek mâhiyet ve keyfiyettir. Anlatılanlar hiç şüphesiz eserin muhtevâsı kadar ehemmiyetlidir. Bir gün Yazıcızâde Mehmed Efendi telif ettiği *Muhammediye* kitabını okurken ciğerleri yakan bir âh çeker. Okuduğu bu sayfa âh'ın acısından yanınca pek çok dervişine *Muhammediye kitabını varın, bu bizim telifimizi Horasan Belh ve Buhârâ erenlerine hediye götürünüz ki tilâvet edüp gönül yakan aşkları terakkî bulsun* diyerek verir, bu eserin Horasan diyârında bulunan Türk-i Türkân Hoca Ahmed-i Yesevî'nin halifelerinden Şeyh Takî hazretlerine ulaştırılmasını ister. Onlar da sâdık âşıklarıyla beraber eseri okuyup kendilerinden geçerler. O an Şeyh Takî, Mehmed Efendi'nin çok yüksek olan mertebesini keşf için ihvânlarına bu telif sahibinin deniz kıyısında yahud hevâ-yı heves

²³² Şeker, *Osmanlı İslâm Tasavvuru*, 24-25.

²³³ Bursevî, *Ferahu'r-Rûh Muhammediye Şerhi*, nşr. Mustafa Utku, 1/16.

²³⁴ Şeker, *Osmanlı İslâm Tasavvuru*, 205.

olan diyarda sakin olamayacağını söyler. Kendisine Mehemed Efendi'nin âşıkları şöyle cevap verirler: *Sultânım, bu kitap Rûm diyarında derya kenarında bir mağarada telif edildi. Her defasında abdestini rahmet deryasından tazelerken cümle balıklar derya içre gelüp Mehemed Efendimizin huzurunda durup giderlerdi. Şeyhimiz Mehemed Efendi çocukluk âleminden başlayarak hiçbir zaman hava-yı hevese tabi olmayıp gündüz sâ'im ve gece ka'im olup halktan münzevi bir kimesnedir. Bunun üzerine Şeyh Takî konuşmasını şöyle sürdürür: Ey imdi bu kimesne derya kenarında sakin olup böyle ibret verici bir kitab telif etmeye kâdir ola. Ol kimesne uzun müddet cidden balık ve hayvanat eti yemeyüp çârşû ve bâzârda gezmemiştir, zira balık eti ve diğer hayvanların eti kalbi karardup akli hafif eder. Mehemed Efendi'nin halifeleri belî sultanım, şeyhimiz ömr-i nâzenînde balık eti ve gayri zî-rûh kısmı yemeyüp çârşû-yı bâzâravarmayup daima riyâzât-ı perhiz-i mücâhede ile geçinüp böyle bir kitab telif etmiştir* diyerek Takî Efendi'yi tasdik ederler. Ondan sonra Şeyh Takî, Yazıcızâde'ye hayır duâlar eder, *Muhammediye* kitabını yüzlerce halifesine yazdırıp Belh ve Buhârâ âşıklarına hediye olarak gönderir. Anıñün şu ana kadar Buhârâ'da kitabı çok tilâvet olunur, ammâ Kastamonu diyarında binlerce kız ve erkek çocuğu *Kitab-ı Muhammediye* hâfızı olarak yetişir. Hala Rûm'da da *Muhammediye*, itibar gören bir kitaptır. Mehemed Efendi'nin dervişleri daha sonra Takiyyüddîn'in pek çok hediyesi ve *Muhammediye* nüshasıyla Mehemed Efendi'ye gelir. Hala o *Muhammediye* kitabı Mehemed Efendi'nin kendi hattıyla kabrinin başında durur. İnsanı kendinden geçiren âhiyla yanan o sahifeler zâhir ve bâhirdir. “*Bu hakîr-i pür taksir âsitâne-i saâdetinde niçe kerre ol kitâbı tilâvet edüpıhrâk olan varakı görmek müyesser olmuştur*”. Osmanlı İslâm tasavvurunu bünyesinde toplayan *Muhammediye*'nin yaygın olmasının esrârı biraz da bu menkıbelerdir.²³⁵

Hacı Bayram'ın müridlerinden olan Yazıcıoğlu Mehmed'in kaleme aldığı *Muhammediye* sadece Türkiye'de değil, Kırım'da, Kazan'da ve Baştürk Türkleri arasında büyük bir kudsiyet kazanmıştır. “*Siyer tarzında olan bu manzum eserde tasavvuf tesiri görülse de eserde asıl ehl-i sünnet ideolojisi hâkimdir*”.²³⁶

Manastırlı Halil Paşa (v. 1877)'nin oğlu meşhur komutan ve de siyasetçi Naci Eldeniz (v. 1948) de *Muhammediye*'nin etkisinden bahsederken: “*Güzel yazıları ve şiiri pek erken sevdim. Şiiri ilk olarak mevliden ve merhum validemin okuduğu Muhammediye'den ve o*

²³⁵ Şeker, *Osmanlı İslâm Tasavvuru*, 206.

²³⁶ Köprülü, *Divan Edebiyatı Antolojisi*, 71-72.

vezinlerle sevdim.....”²³⁷ demektedir. Özetle *Muhammediye* eser olarak Yazıcıoğlu Mehmed de müellifi olarak her dönemde ve her coğrafyada takdir edilmiş ve hürmet görmüştür.²³⁸

Kur’ân-ı Kerîm, Mesnevî ve Erzurumlu İbrahim Hakkı (v. 1780)’nin *Marifetnâme*’si gibi meşhur eserlerden tefe’ül²³⁹ edildiği gibi *Muhammediye*’den de halk arasında tefe’ülde bulunulup fal ve niyet açılması da onun itibarının ve yaygın şöhretinin bir diğer delilidir.²⁴⁰ Çelebioğlu, son melâmî şeyhlerinden Seyyid Muhammed Nûru’l-Arabî’nin (v. 1305/1887) *Muhammediye*’yi ders olarak tahrir ve şerh ettiğini aktarmaktadır.²⁴¹

Yukarıda zikredilen örnekler dinî ve millî hayatımızın zirve eserlerinden olan Yazıcıoğlu Mehmed Efendi’nin *Muhammediye* adlı eserinin hem geçmişte hem de günümüzde olan etkisini kısaca dinimize, kültürümüze ve edebiyatımıza olan tesirlerini ortaya koyması bakımından dikkate değer tespitlerdir.

2.5. Muhammediye Vakıfları, Muhammediyehanlık Müessesesi ve Muhammediye’nin Bestelenmesi

Vakıf müessesesi, Osmanlı toplumunda hayâtın her alanında varlık göstererek faydalı ve ihtiyaç kapsamında olan işlerin yapılmasına aracılık etmiştir. Medeniyetimizde ilim erbâbı ve halk kitlelerine yönelik kurulan vakıflar mevcuttur. Bu vakıflardan bazıları belirli kitapları okumak üzere çeşitli vesilelerle bir araya gelen insanlara hitâp etmek için kurulmuştur. Örneğin; *Vesîletü’n-Necât*, *Muhammediye*, *Delâil-i Hayrât*, *Mi’râciyye*, *Buhârî-i Şerîf* ve *Şifâ-i Şerîf* kitapları bunlardan bazılarıdır.²⁴² *Muhammediye* muhammediyehanlar tarafından besteli bir şekilde ev, cami, türbe vb. yerlerde büyük bir coşkuyla okunmuştur. Yazıldığı dönem olan XV. yüzyıldan Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar Osmanlı coğrafyasında halkın dini duygularını beslemiş, İslâmî kültürün oluşmasına aracılık etmiş, halk arasında el üstünde tutulmuş, Hz. Peygamber (s.a.v) ve İslâm’ın tanınıp

²³⁷ İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, 4/2158.

²³⁸ Çelebioğlu, *Muhammediye*, 1/85-186.

²³⁹ Tefe’ül; niyet açmak, fal bakmak anlamındadır. Bilhassa Kur’ân’ı Kerîm’den, bunun yanında Müslüman halkın kutlu bildiği tarikat pîrlerinin, velilerin ve büyük sûfilerin eserlerinden niyet ederek açılmasıyla oluşur.

²⁴⁰ Revnakoğlu, *Erzurumlu İbrâhim Hakkı ve Ma’rifetnâmesi*, 195.

²⁴¹ Çelebioğlu, *Muhammediye*, 1/186.

²⁴² Nilüfer Ateş, Osmanlı Hayırseverlik Kültüründe Hz. Peygamber (s.a.s) ile İlgili Uygulamalar, *Akademik Siyer Dergisi* 7 (Ocak 2023), 7.

anlaşılmasına, Peygamberimizi ve onun sevgisini gönüllere nakşetmesine vesîle olan bir eser olmuştur.²⁴³

Sözlü aktarım kültürü Osmanlı'da varlığını çeşitli müesseseler aracılığı ile sürdürmüştür. Bu müesseseler arasında mesnevihanlık, mevlidhanlık, nathanlık ve muhammediyehanlık gelmektedir. Muhammediyehanlık müessesesi, *Muhammediye*'nin Osmanlı topluma etkisi açısından hem sebep hem de neticedir. *Muhammediye*'nin ev, kıraathane, tekke ve camiler gibi mekânlarda icrâ edilmesi, *Muhammediye*'nin halk arasında daha fazla yayılmasını sağlamış ve muhtevâsını da geniş kitlelere ulaştırmıştır. Böylece İstanbul, Rumeli ve Anadolu'da çeşitli cami ve tekkelere tayin edilen muhammediyehanelerin hüsn-i edâ ile terennüm ettiği eserin muhtevâsının da geniş kitlelerce tekrar tekrar dinleniyor olması hem Yazıcızâde Mehmed Efendi'nin hem de muhammediyehanlık müessesesinin bir sebep ve sonuç olarak Osmanlı toplumunda eserin tanınırlığını, okunurluğunu arttırdığı ifâde edilebilir.²⁴⁴

Osmanlı toplumunda Hz. Peygamber'e duyulan sevgiyi ortaya çıkaran *Muhammediye*, Osmanlı târihi boyunca halkın teveccühünü kazanarak köy-mahalle odaları, cami, tekke, kıraathane gibi geleneksel sohbet mekânlarında okunan *Muhammediye*, Anadolu ve Balkanların yanı sıra Kırım ve Başkurt Türkleri arasında da tanınmış ve büyük bir coşku ve huşuyla okunmuştur.²⁴⁵

Muhammediye'nin bir çok kez bestelendiği aktarılmaktadır.²⁴⁶ *Muhammediye*'nin ilk bestesi Hatîb Zâkirî Hasan Efendi (v. 1032/1623) 'ye âittir. Hatîb Zâkirî Hasan Efendi, eserin "Vefâtü'-Hasen ve'l-Hüseyn" bölümünün ilk beş beytini bestelemiştir.

²⁴³ Ali İhsan Karataş, "XVI. Yüzyılda Bursa'da Tedavüldeki Kitaplar", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (Ocak 2001), 215 .

²⁴⁴ Yamak, "Yazıcızâde Kardeşlerin Tasavvufî Görüşleri Ve Osmanlı'ya Tesirleri", 327.

²⁴⁵ Nilüfer Ateş, "Osmanlı Hayırseverlik Kültüründe Hz. Peygamber (s.a.s) ile İlgili Uygulamalar", 11; Ali İhsan Karataş, "Osmanlı Toplumunda Hz. Peygamber Sevgisinin Tezahürü Olarak Kurulan Mevlid Vakıfları", *İSTEM* / 11 (Aralık 2008), 50.

²⁴⁶ Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, (İstanbul: Vadi Yayınları, 2017), 42; Yamak, "Yazıcızâde Kardeşlerin Tasavvufî Görüşleri Ve Osmanlı'ya Tesirleri", 267.

2.3. ŞERH-İ MUHAMMEDİYE

2.3.1. Türk Edebiyatında Şerh Geleneği²⁴⁷

Edebiyat sözün özünü, gönlün dili olan şiirlerle bezemiştir. Kâinatta her şey gibi şiir de bir nizâma tâbidir, bu yüzden onu da ilmî usullerle şerh etmek mümkündür.²⁴⁸ “*Şiir metinlerinin şerhi İslâm kültür dünyasında varlığının bütün karakteristik çizgilerini tıpkı filoloji, belâgat, tarih, biyografi ve benzeri birçok dal gibi Kur’an’ı ve onun i’cazını daha iyi anlamaya yönelik araştırmalara borçludur*”.²⁴⁹ Zaten bütün eserler Kur’an’ı daha iyi anlamak ve anlatmak için yazılmaktadır. Edebiyatımız da Kur’an’ın daha iyi anlaşılması amacıyla manzûm eserlerle en çok hizmet eden alanlardan sayılabilir.

Sözlükte “yarma, açma, açıklama”²⁵⁰ ve “müskil, mübhem ve mahfi ma’kûlesini keşf ve izhâr eylemek, fehm eylemek”²⁵¹ anlamlarına gelen şerh, edebiyatımızda kitabın tamamını ya da bir bölümünü aynı dilde veya başka bir dilde açıklamak anlamında kullanılmaktadır. Yazılan bir metni açıklamak, ayrıntılı bilgi vermek ve okuyucuya o metni anlamasında yardımcı olmak amacıyla birçok şerh kaleme alınmıştır. Şerhler umumiyetle bir eseri açıklamak üzere yazılan metinlerdir. Şerhlerin Arap edebiyatı’nda Câhiliye dönemindeki şiirlerle başladığı kabul edilmektedir.²⁵²

Târihî seyir dikkate alındığında şerhlerin Kur’an başta olmak üzere, dinî metinlerin doğru anlaşılması hedefiyle ortaya çıktığı görülmektedir. Batı’da da bu amaçla dinî metinlere yönelik şerhler yapılmıştır.²⁵³ Yahudi ve Hıristiyanlar tarafından geliştirilen şerh geleneğinin en önemli kaynağı Kutsal Kitaplar olmuştur.²⁵⁴

Türk edebiyatındaki şerhler aynı zamanda birer tercüme eser olarak kabul edilmektedir. Arapça veya Farsça telif edilen eserler Türkçe şerh edilirken, kaynak metnin anlamı da bir şekilde Türkçeye aktarılmaktadır.²⁵⁵ Türkçe’de şerh geleneğinin XV. yüzyılda başladığı kabul edilmektedir. Şerhlerin önemli bir kısmını, Arapça-Farsça eserlere yazılmış Türkçe

²⁴⁷ Bu kısım *İslam İlim ve Düşünce Tarihinde Şerh Geleneği* isimli kitapta tarafımızca hazırlanan *Türk Edebiyatı’nda Şerh Geleneği: Şâir ve Şârih Ali Örfî Efendi Ve Şerh-i Nutk-ı Üftâde Adlı Eseri* başlıklı kitap bölümünden yararlanılarak hazırlanmıştır.

²⁴⁸ Cihan Okuyucu, *Gazel Bahçesi*, (İzmir: Sütun Yayınları, 2006), 10.

²⁴⁹ Tunca Kortantamer, “Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi”, *Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 8 (1994) 2.

²⁵⁰ Şemseddin Sami, “Şerh” *Kâmûs-ı Türkî*, 773.

²⁵¹ Mütercim Âsım Efendi, “eş-Şerh”, *Kâmûs Tercümesi*, (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1304), 1/484.

²⁵² Sedat Şensoy, “Şerh”, 38/557.

²⁵³ M. A. Yekta Saraç, “Şerhler” *Türk Edebiyatı Tarihi*, ed. Talat Sait Halman, (İstanbul: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007), 122.

²⁵⁴ Sadık Yazar, *Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011), 25.

²⁵⁵ Yazar, *Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, 16.

tercüme ve şerhler oluşturmaktadır. Arapça’da Hz. Ali (v. 40/661) ve İbnü'l Fariz (v. 632/1235)’in dîvânları, esmâ-i hüsnâ, kırk hadis, hilye türü eserler dışında *Kasîde-i Bürde*, *Kasîde-i Bânet Suâd*, *Kasîde-i Lâmiyye*, *Kasîde-i Nûniyye* gibi müstakil bazı kasîdelere yönelik çalışmalar ön plana çıkmaktadır.²⁵⁶

Arapça temel eserlerin yanında edebiyatımızda en fazla İran şâirlerinin dîvânları, manzûmeleri veya beyitleri şerh edilmiştir. Hâfız-i Şîrâzî (v. 792/1390), Örfî-i Şîrâzî (v. 999/1591) vb. dîvân şerhlerinin yanında Ferîdüddin Attâr (v. 618/1221)’ın *Mantıku’t-Tayr* tercüme ve şerhleri, Mevlanâ Celâleddin Rûmî (v. 672/1273)’nin *Mesnevî-i Ma’nevi*, Sadî-i Şîrâzî (v. 1292)’nin *Bostân* ve *Gülistân* gibi mesnevîleri ve Ömer Hayyâm (v. 526/1132)’in *Rubâileri* öne çıkan diğer eserlerdir.²⁵⁷

Bunun yanında Türkçe kaleme alınan ve şerh edilen eserlerimiz de mevcuttur. Yazıcıoğlu Mehmed (v. 855/1451)’in *Muhammediye* adlı mesnevîsi başta olmak üzere, Yûnus Emre (v. 720/1320), Hacı Bayrâm-ı Veli (v. 833/1430), Niyâzî-i Mısrî (v. 1105/1694), Ümmî Sinan (v. 976/1568), İsmâil Hakkı Bursevî (v. 1137/1725), Üftâde (v. 988/1580)’nin şiirleri örnek olarak zikredilebilir. Ayrıca manzûm sözlüklere de şerhler yazılmıştır. Şahidî İbrahim Dede’nin *Tuhfe-i Şâhidî* isimli eseri bunlardan biridir.²⁵⁸

Türk edebiyatında tercüme türleri arasında sayılan “genişletilerek yapılan çeviriler”²⁵⁹ de şerhlerin farklı bir örnekleri olarak değerlendirilebilir. Nitekim literatürümüzde edebî eserler değerlendirilirken bazen şerh faaliyeti tercüme, bazen de tercüme faaliyeti şerh kavramı ile ifâde edilmiştir. Birbiriyle ilişkili olan bu kavramlar birbirlerinin yerine kullanılır olmuştur.

Bazen de şâirinin ortaya koyduğu eserler ile ilgili farklı yaklaşımlar ve tartışmalar yaşanmıştır. Şâirinin ortaya koyduğu metin te’lif bir eser midir yoksa tercüme bir eser midir? Bu ayırım nasıl yapılacak? Bu ve buna benzer sorular etrafında, ne tam te’lif ne de tam tercüme eser olan bu türe ilişkin çalışmalar yapılarak yeni bir kavram arayışına gidilmiştir. Bunun sonucunda bir takım isimler teklif edilmiş ve literatüre kazandırılmıştır. Zehra Toska ve M. Fatih Köksal tezkirecilerden esinlenerek bu tür eserlere “nazîre”, Saliha

²⁵⁶ Ömür Ceylan, “Şerh (Türk Edebiyatı)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/566.

²⁵⁷ İsmail Hakkı Aksoyak vd., *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2006) 304. Mehmet Şamil Baş, “Türk-İslâm Edebiyatı’nda Tercüme ve Şerh Geleneği”, *Türk-İslâm Edebiyatı El Kitabı*, ed: Ali Yılmaz, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 314-317.

²⁵⁸ Saraç, “Şerhler”, 126.

²⁵⁹ Ağâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998) 80.

Paker ve onu destekleyen bazı çeviribilimciler ise bu faaliyete “yeniden yazım” denilebileceğini savunmuşlardır.²⁶⁰

Bunun dışında geleneğimizde şerhi ihâtâ eden, şerhle aynı amacı güden hâşiye, hâmiş, telhîs, ta’likât gibi benzer kavramlar da kullanılmıştır. Bütün bu kavramların ortak noktası kelimeyi, mısrayı, beyti, cümleyi veya metni anlaşılır hâle getirmektir.²⁶¹

2.3.1.1. Türk Edebiyatı’nda Şerh Türleri

Türk Edebiyatında şerh edilen eserler usûl ve maksadına göre iki grupta tahkik edilebilir:

a) Aktarma yönü ağır basan şerhler: Burada amaç kaynak metnin başka bir dile aktarılması, olabildiğince geniş bir şekilde açıklanması ve okuyucuya bilgi verilmesidir. Şerh edilen metinde geçen cümlelerin yapısı, gramer konuları gibi belâgât ilmine, filolojik bilgilere veya açıklamalara neredeyse yer verilmez. Arapça ve Farsça ilk dönem eserlerine yapılan tercüme ve şerhler bu bağlamda değerlendirilebilir.²⁶²

b) Açıklama yönü ağır basan şerhler: Bu tasnife uyan şerhler genellikle manzum eserlerdir. Şerh edilen metinlerin sadece başka bir dile aktarımı yapılmaz, burada asıl gâye metindeki edebî sanatlar, mazmunlar ve tasavvufî bilgileri ihtiva eden ve ilk bakışta herkes tarafından anlaşılamayan metinlerin açıklanmasıdır. Bunlara Arapça ve Farsça’nın yanında Türkçe eserlere yapılan şerhler de dâhil edilebilir. Edebî ve tasavvufî eserler dışında hadis, fıkıh, kelim ve akâid gibi dinî eserler ve manzum sözlükler bu grupta değerlendirilebilir.²⁶³ Osmanlı dönemi’nde yapılan şerhler ise konularına göre; Dinî-tasavvufî eserler, edebî eserler ve diğer eserler olmak üzere üç gruba ayrılabilir.²⁶⁴ Edebî eserlerin şerhleri yapılırken edebî ölçütler dikkate alınmaz aksine okuyucuya metni anlama konusunda bilgi verilir dolayısıyla şârih metnin nasıl söylendiğiyle değil metnin ne söylediği ile ilgilenir.²⁶⁵

²⁶⁰ Zehra Toska, “İleriye Yönelik Araştırmalarla İlgili Olarak Eski Türk Edebiyatı Sahasında Yazılmış Olan Tercüme Metinleri Değerlendirmelerde İzlenecek Yöntem/ler Ne Olmalıdır?”, *Journal of Turkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları Dergisi*, 24, (2000), 291-292; M. Fatih Köksal, “Nazire Kavramı ve Klâsik Türk Şiirinde Nazire Yazıcılığı”, *Diriözler armağanı: Prof. Dr. Meserret Diriöz ve Haydar Ali Diriöz Hatıra Kitabı*, M. Fatih Köksal - Ahmet Naci Baykoca, (Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2003), 223; Saliha Paker, “Tercüme ve Nazire olarak Çeviri: Kültüre Bağlı Kavramlar”, *Journal of Turkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları (Cem Dilçin Armağanı)*, 33/2, 89-110.

²⁶¹ Mine Mengi, “Metin Şerhi, Tahlili ve Tenkidi Üzerine”, *Divân Şiiri Yazıları*, 74.

²⁶² Atabey Kılıç, “Dağılan İncileri Toplamak: Şerh Tasnifi Denemesi”, *Prof. Dr. Abdülkadir Karahan Anısına I. Uluslararası Klasik Edebiyat Sempozyumu* (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Daire Başkanlığı Yayınları, 2007), 363-369. Yazar, *Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, 63.

²⁶³ Kılıç, “Dağılan İncileri Toplamak: Şerh Tasnifi Denemesi”, 363-369. Yazar, *Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, 65.

²⁶⁴ Aksoyak vd., *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, 305.

²⁶⁵ Saraç, “Şerhler”, 129.

Türk edebiyatında şerhler genellikle “metin şerhi” tâbiriyle ifâde edilmektedir. Okuyucuya bilgi vermek, metni tanıtmak şerhin ana hedefidir.²⁶⁶ Metin şerhi; eski eserlerde var olan mazmunları anlamak ve yazıldıkları devri bütün özellikleriyle tanımamıza yardımcı olacak ve yolumuzu aydınlatacak mâhiyettir.²⁶⁷ Metin şerhleri üstâdı Ali Nihad Tarlan ise konuya bakış açısını şöyle dile getirmektedir: “*Hulâsa bir metin; onu meydana getiren bir san'atkarın iç benliğini ve o devrin hususî karakterini bize vuzuh ile gösteren değerli bir vesikadır. Ondan mümkün olduğu kadar istifade etmeğe uğraşmalıyız*”.²⁶⁸

Metin şerhi edebiyat teorisi ve edebî tenkitten farklıdır. Metin şerhi anlamaya çalışır. Anladığını da objektif bir şekilde anlatır. Tarafsız bir gözle eseri teşrih ve tahlil eder. Tenkit ise şerhten farklıdır. Münekkit, “*edebî eser üzerinde ikinci bir edebî eser yaratan bir edibtir.*”²⁶⁹

Metin şerhi Türk edebiyatının dış dünyâya açılan penceresi olarak telakki edilirse şâirin duygusunu, mânâsını diğer insanlara aktaran şârihler daha iyi analiz edilecek ve yaptıkları iş daha iyi anlamlandırılacaktır. Şârihler, şâirlerin şiirlerindeki duygu ve düşünceyi farklı yorum ve rivâyetlerle topluma aksettirirler. Şâir ve şârihler kendince hakkı, hakîkati anlatmaya çalışır, insanlara rehberlik etmek için çaba gösterirken farklı yol izler ya da farklı sanat kullanırlar. Fakat buradaki ana hedef dâima topluma faydalı olmaktır. Muhibbî'nin de bir mısrasında ifâde ettiği;

“*Cümlenin maksûdı bir ammâ rivâyet muhtelif*”

düstûruyla bu gâyeye erişmek için hareket ederler.

Edebî metin bâzen de; metin tespiti, metin tetkiki, metin şerhi, metin şerhi ve izahı, metin tenkidi, metin tahlili, metin açıklaması, metin eleştirisi, metin çözümlemesi, vb. isimlerle anılmıştır. Fakat bu kavramların gelişi güzel kullanılmaması gerektiği ifâde edilmiştir. Zaten açıklama anlamında kullanılan metin şerhi kavramı bütün bu anlamları içine almaktadır. Sayılan diğer kavramlar yeri geldikçe şerhin devamı olarak kullanılabilir.²⁷⁰

2.3.1.2. Türk Edebiyatı'nda Şerhlerde Yöntem

Türk edebiyatındaki şerhler; metod (geleneksel şerh, tercümeyle yakın/hall-i müşkilât ve benzeri şerhler, modern şerhler), eserin yazım türü (manzum, mensur), eserin dili (Türkçe,

²⁶⁶ Aksoyak vd., *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, 306.

²⁶⁷ Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 14.

²⁶⁸ Ali Nihad Tarlan, *Edebiyat Meseleleri*, (İstanbul : Ötüken Yayınları, 1937), 202.

²⁶⁹ Tarlan, *Edebiyat Meseleleri*, 192.

²⁷⁰ Mine Mengi, “Metin Şerhi ve Tenkidi Üzerine Düşünceler”, *Dergah; Edebiyat, Sanat, Kültür Dergisi*, 8/93, (1997), 9.

Arapça, Farsça) ve eserin muhtevası (dinî, tasavvufî, edebî, diğerk bilimlerle ilgili) olmak üzere kategorize edilebilir.²⁷¹ Şerhlerde; mısra, beyit ve cümle gibi küçük parçalara ayrılan metin önce kelime esaslı olarak anlam bakımından şerh edilir. Daha sonra bütün olarak anlam bakımından ele alınır.²⁷²

Metinler şerh edilirken günümüze doğru bir aktarım yapılabilmesi için; bütün metni parçalara bölmek yetmez, şâirin edebî ve kültür birikimi, şâirin içinde bulunduğu dönemi, sosyal hayâtı, şâirin psikolojisi gibi bilgiler öğrenilmelidir.²⁷³

Ortaya konan her metin bir açıklama sebebi ve nesnesidir. Edebî eser farklı zaman dilimlerinde farklı toplumlara hitap eder. Eseri müelliften bağımsız olarak düşünürsek, okur kitlesi sürekli değişmektedir ve metinleri açıklamak için her dönemin okuyucusuna göre şerhler yazılması gerekmektedir. Aksi takdirde; müellif, eserin yazıldığı dönem, mazmunlar vb. edebî sanatlar bilinmeden yorum yapılırsa çağlar arasında kopukluk meydana gelir ve edebî eser tam anlamıyla kavranamaz.²⁷⁴

Şârihler bazen, önceki metinlerin arasında kaybolmuş, taklitçi, yeni bir şey üretmeyen ve yeniliğe kapalı kişiler gibi tanıtılmaktadır. Şârih, üzerinde durduğu metni önce anlama çabasıdadır. Bunu eleştirel bakışla yapar. Her anlama çabası, özünde ele alınan metni güncellerneyi de beraberinde getirir. Şerhler anlama, eleştiri ve yenileme metinleridir. Bundan dolayı şerhleri, metne bağlı kalarak, yeni bir metin inşâ etme gayreti olarak görmek mümkündür. Bu açıdan bakıldığında şârih bir nevi müceddiddir. Gelenek ile gelecek arasında ilişki kurar ve çağlar arasında köprü görevi ifa eder. Şârih ortaya koyduğu şerhlerle bize geçmişî tanıtan, yansıtan aynı zamanda şerh ettiği şâiri ve eseri yücelten kişidir.²⁷⁵

2.3.2. Şerh-i Muhammediye'nin Şerh Geleneğindeki Yeri

Yukarıda da belirtildiği üzere Yazıcıoğlu Mehmed (v. 1451)'in 853/1449'da tamamladığı *Muhammediye* adlı manzum siyer kitabı hem edebiyatımız hem de kültürümüz için önemli bir kaynak eserdir. Böylesine önemli ve etkili bir eseri İsmâil Hakkı Bursevî (v. 1725) hacimli bir şekilde şerh etmiştir. Fakat Bursevî'den önce yine Bursalı olan Esîrî mahlaslı Mehmed Yusuf Efendi (v. 1591) de *Muhammediye* ile meşgul olmuş ve kendisi de bu eseri

²⁷¹ Kılıç, "Dağılan İncileri Toplamak: Şerh Tasnifi Denemesi", 363-369.

²⁷² Yazar, *Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, 79.

²⁷³ Muhammet Nur Doğan, "*Metin Şerhi Üzerine*", Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler, haz. Mehmet Kalpaklı, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999), 423.

²⁷⁴ Kortantamer, "Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi", 7-9.

²⁷⁵ Bilal Kemikli, "Şerh Şârih ve Ahmet Avni Konuk". *Eskiyeni* / 16 (Şubat 2010): 69-70.

948/1541-42 yılında şerh etmiştir. Bazı araştırmacılara göre Esîrî'nin bu çalışması şerh değildir, aksine *Muhammediye*'nin nazımdan nesre çevrilmiş hâlidir.²⁷⁶ Esîrî'nin *Muhammediye*'yi nazmen çevirdiğini *Diyanet İslam Ansiklopedisi*'nde yer alan "Muhammediye" maddesinde aktaran Mustafa Uzun hocamız burada Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'yi XVII. yüzyıl şâiri olarak göstermiştir. Aynı şekilde Sadık Yazar'ın "*Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*" tezinde ansiklopediden hareketle Esîrî ile ilgili bilgi verirken aynı bilgiyi kullandığını görüyoruz. Burada bir düzeltme yapmak gerekir, çalışmamızda ortaya koyduğumuz üzere şâir ve şârih Esîrî XVII. yüzyıl değil XVI. yüzyıl şâiridir. Her ne kadar bazı araştırmacılara göre Bursevî'nin *Ferâhu'r-Rûh*'u kadar hacimli olmaması ve yeterince açıklamalar içermemesi gibi yaklaşımlarla Esîrî'nin eseri bir şerh sayılmasa da kanaatimizce yer yer kısa yer yer uzun açıklamalar yapılması onun bir şerh olduğunu addetmeye yeterlidir. Dinî hayâtımızı, kültürümüzü ve edebiyatımızı böylesine derinden etkileyen ve herkes tarafından çok sevilen bir eseri kendi döneminde daha anlaşılır kılma çabası ile hareket etmeye sevk eden şâir ve şârihin herkes tarafından anlaşılmasını sağlamaya çalışması bile Esîrî'nin takdir edilmesine ve yaptığı işin büyüklüğünü göstermesine yeterlidir. Mühim olan esere uzun ve geniş açıklamalar yapmak değildir aksine şerh edilen metnin dönemine göre yorumlanması ve muhatabına doğru bir şekilde aktararak anlaşılmasının sağlanmasıdır. Bu tür şerhlerde edebî sanat, mazmun, tasaavufî konulardan ziyâde şârihler anlam üzerinde durmaya gayret ederler.

Şârih metnin nasıl söylendiğiyle ilgilenmez, metnin ne söylediğine bakar ve şerhteki gâyesi edebî ölçütler üzerinde durmadan okuyucuya metni anlama konusunda bilgi vermektir.²⁷⁷

2.3.3. Şerh-i Muhammediye'de Muhteva

853/1449 yılında yazılan *Muhammediye*'nin önemi, güncelliği, ona olan ilgi ve gösterilen hürmet günümüze kadar ulaşmışken 948/1541-42 yılında yani yazılışından bir asır bile geçmeden Esîrî Mehmed Yusuf Efendi onu şerh etmiştir. Esîrî'den bir buçuk asır sonra 1105/1694 yılında İsmâil Hakkı Bursevî tarafından bir şerh daha kaleme alınmıştır. Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'den bahseden kaynaklara baktığımızda, *Şerh-i Muhammediye* adlı eseri tanıtılırken *Muhammediye*'yi sâdeleştirdiği ve nesre aktardığı şeklinde söz edilmektedir. Şârihe ve şerh metnine bakıldığı zaman, ana metnin dışına çok çıkmadan,

²⁷⁶ Uzun, "Muhammediye", 30/584; Sadık Yazar, "*Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*", 251.

²⁷⁷ Saraç, "Şerhler", 129.

herkese hitâp edecek şekilde açık, sâde ve yalın bir dil kullanarak *Muhammediye*'yi başarılı bir biçimde şerh ettiği görülmektedir. Hattâ araya başta kendi şiirleri olmak üzere dönemin şâirlerinden şiir örnekleri, müfessir, muhaddis, fakih, mutasavvıf vb. farklı alanlardan âlimlere ve eserlerine yer vererek şerhin muhtevasını genişletmiş ve zenginleştirmiştir. Dolayısıyla Esîrî Mehmed Yusuf Efendi *Muhammediye*'yi sâdece nazımdan nesre aktarmıştır diyenlerin eksik bir tanım yaptıkları kanaatindeyiz.

Esîrî Mehmed Yusuf Efendi, *Muhammediye*'nin tamamını şerh etmeyerek bazı kısımları atlamıştır. Meselâ *Muhammediye*'nin ön kısımlarında yer alan “Tevhîd”, “Na‘t-ı Rasûlullah”, “Na‘t-ı hulefâi’r-râşidîn”, “Sebeb-i te’lif” başlıklarını atlayarak bundan sonra yer alan “İftitâhü’l-kitâb” faslından eserine başlamıştır. Esîrî sebeb-i telifi açıkladıktan sonra “Âgâz-ı kitâb” başlığıyla eserine giriş yapmıştır.²⁷⁸

Çalışmanın önceki kısımlarında şerh, şerhlerde yöntem, şerh türleri gibi konularda detaylı bilgi verildiğinden burada bu şerh, tercüme, nazımdan nesre aktarma konularına tekrar değinilmemiştir. Eserin muhtevasını anlamak için hem kaynak metinden hem de şârihin şerhinden birkaç örnek vermek yerinde olacaktır;

²⁷⁸ Esîrî, *Şerh-i Muhammediye*, 1.

Muhammediye	Şerh-i Muhammediye
“Pes evvel kim zuhūr etti vücūduñ hil‘atın giydi Muḥammed nūrudur ḥaḫḫaa kim ondandır kamu evvā Hem oldur ‘Akl-ı evvel kim kamu eşyaya mebdē‘dür Hem oldur rûh-ı a‘zam kim kılar Ḥaḫḫ emr ile ihyā Kalem geldi ve levh oldu düzüldü ‘arş u kürsi hem Döşendi bu bısat-ı ferş yasandı hayme-i ḥadrā Kuruldu hey‘et-i eflāk kim erişmez ona idrāk Muḥammed şānına levlāk gelip kıldı onu i‘la”²⁷⁹	“..... pes evvel emirden mevcūd olup vücūd hil‘atın giyen iki cihān fāḫrī Muḥammed Muşṭafā’niñ şallallahu ‘aleyhi ve sellem nūrı idi ve āniñ ḥakīḫati idi Ḥaḫ Te‘ālā cemi‘ eşyādan evvel āniñ nūrın yaratdı ve cemi‘ ‘ālemi āniñ nūrından yaratdı pes ol nūra ‘akl-ı evvel deyū ād virdi ve bir ādı daḫı rûh-u ‘azīmdir ve bir ādı daḫı kalemdir gerçi dürlü dürlü ad virdi ama yine cümlesi hep birdir inşallah yerinde beyān olına ve andan soñra ‘arşı ve kürsī yaratdı ayı ve güneşi ve yıldızları yaratdı daḫları depeleri ve deñizleri ve aḫarşuları vücūda getürdi bu cümle ‘ālem Muḥammed Muşṭafā’niñ ‘a.m yüzi şuyuna yaradıldı āniñ ḥürmetine vücūd buldı levlāke levlāke lema ḥaleḫtu’l-eflāke didi y‘ani yā Muḥammed eger sen olmasañ ben yerleri ve gökleri ve cemi‘ ‘ālemleri yaratmazdım.....”²⁸⁰

²⁷⁹ Âmil Çelebioğlu, *Muhammediye*, (İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları, 1975), 1/58-59.

²⁸⁰ Esîrî, *Şerh-i Muhammediye*, 2a.

Muhammediye	Şerh-i Muhammediye
FAŞLUN Fİ'L-MİŞĀḲ (Sözleşme Faslı) <i>“Ela ey ‘ārif-i sırr-ı bakāyık İşittin nice envā-ı daḳāyık İşit varsa bu kez canında eşvāk Kim Ādem’den nice alındı mīsāk Geliptir İbni Abbās’tan rivāyet Müfessirler onu kıldı riāyet Serendib’de alındı dedi misak Dedi hem Baṭn-ı Nu’man doldu mīsāk”²⁸¹</i>	FAŞLUN Fİ'L-MİŞĀḲ (Sözleşme Faslı) <i>“Bu huşūşda ve bu faşılđa Ādem peygamberden mīsāk nice alınduğın beyān ider müfessirler İbn ‘Abbās’dan rivāyet idüp getürmişlerdir ki Ādem’den Hāḳ Te‘ālā ‘ahd alduğı Serendīb dağında idi ba‘zı ‘ālimler Baṭn-ı Loḳmān adlu bir yer vardır anda alındı dimişler.....”²⁸²</i>

²⁸¹ Celebioğlu, Muhammediye, 1/155.

²⁸² Esîrî, Şerh-i Muhammediye, 36b.

Muhammediye	Şerh-i Muhammediye
VEFĀT-I RASŪLULLAH ‘ALEYHİ’Ş-ŞALĀTU VE’S-SELĀM (Hż. Peyğamber’in (‘ a.s) Vefāti) <i>“Gel ey tālib taleb kılsan taleb kıl matlab-ı a‘la Seversen Hakk’ı sev gel sev ki Hak’tır maksad-ı aqşā</i> <i>Nidersin bu fenā mülkü çü sen fānī cihān fānī Beķā-yi lā-yezāl iste ki cennet mülküdür ebkaa</i> <i>Nedendir kāni olmuşsun hevāya terk edip Hū’yu İçersen cām-ı Hū’dan iç hevādan geç hüve’l-Mevlā”²⁸³</i>	VEFĀT-I RASŪLULLAH ‘ALEYHİ’Ş- ŞALĀTU VE’S-SELĀM (Hż. Peyğamber’in (‘ a.s) Vefāti) “Ey ‘ azizler ey tālibler taleb iderseniz āhret mülkini taleb eyleñ ve severseniz Hakk Te‘ālā’yı seviñ ki aşıl maqşūd ve murād Hakk Te‘ālā’dır bāķīdir ebedīdir dünyāya gönül virüp nidersin ki cihān fānīdir sen fānisin fānī olana gönül virmek delülüdür gönlünü bāķī mülke bağla ki fenāsı olmaya bugün yarın eliñden gidecek nesneye gönül bağlarsın Tañrı’dan cennet mülkün iste ki bāķīdir zāil olmaz idi fenāsı yokdur pes niçündür ki bu dünyānın fenāsın bilürken yine cānlar virürsin üstüne küp küp düşersin eliñden çıkacağın fikr itmezsin nedendir ki hevā-yı nefse aldanup Hakk’ıñ rızāsın gözlemezsın bāķī evi koyup fāniye yüz tutduñ hiç ”²⁸⁴

²⁸³ Celebioğlu, Muhammediye, 2/358.

²⁸⁴ Esîrî, Şerh-i Muhammediye, 115b.

Muhammediye	Şerh-i Muhammediye
“İmām-ı Fahr-i Rāzī”den haberdır Haberlerde be-gāyet mu‘teberdir Didi ehl-i zünübı kim yaķar Hāķ O yaķmaķlıķ da hıket var muhaķķaķ Velıķin hıketin ihfā ediptir Kimesne bilmedi varup gidiptir”²⁸⁵	“İmām Fahr-i Rāzī raķmetullahi ‘aleyhi Hāzreti’nden naķl olundı ki āyetde Hāķ Te‘ālā Celle ve ‘Alā bu gūnāhkārları cehenneme ķoyup oda yaķduķında elbetde bir hıketi vardır ammā hıketin gizlemiŗdi kimse bilmedi.....”²⁸⁶

Muhammediye	Şerh-i Muhammediye
“Gel İ t̄alib t̄aleb ķılsañ t̄aleb ķıl matlab-ı a‘’lā Severseñ Hāķķ’ı sev gel sev ki Hāķ’dır maķşad-ı aksā”²⁸⁷	“Ey ‘azizler ey t̄alibler t̄aleb iderseñiz āhiret mülkini t̄aleb eyleñ ve severseñiz Hāķ Te‘ālā’yı seviñ ki aşıl maķşūd ve murād Hāķ Te‘ālā’dır”²⁸⁸

²⁸⁵ Çelebioğlu, Muhammediye, 3/640.

²⁸⁶ Esirî, Şerh-i Muhammediye, 241b.

²⁸⁷ Çelebioğlu, Muhammediye, 2/358.

²⁸⁸ Esirî, Şerh-i Muhammediye, 115a.

Muhammediye	Şerh-i Muhammediye
“Nidersin bu fenā mülki çü sen fānī cihān fānī Beḳā-yı lâ-yezāl iste ki cennet mülkidür ebḳā”²⁸⁹	“.....Dünyāya gönül virüp nidersin ki cihān fānīdir sen fānīsin fānī olana gönül virmek delülükdür gönülünü bāḳī mülke bağla ki fenāsı olmaya bugün yarın eliñden gidecek nesneye gönül bağlarsın Tañrı’dan cennet mülkün iste ki bāḳīdir zāil olmaz idi fenāsı yokdur pes niçündür ki bu dünyānın fenāsın bilürken yine cānlar virürsin.....”²⁹⁰

²⁸⁹ Celebioğlu, Muhammediye, 2/358.

²⁹⁰ Esîrî, Şerh-i Muhammediye, 115a.

Muhammediye	Şerh-i Muhammediye
FAŞLUN Fİ MAĀMĀTİ'L-CENNETİ VE DERECĀTİHĀ (Cennet MaĀmları ve Dereceleri Faşlı) <i>“Kitābın yukarısında demiştik cenneti bir kez Çün anda onu zikr ettik geri etmeyelim tekrār</i> <i>Veli bunda biraz onu ale'l-icmal edelim yād Ola ta tezkire geri o taşlā bu ey dildār</i> <i>Işit imdi nedir cennet nedendir ya onun aslı Makaamātın merātibce bu yerde olalım beşşār</i> <i>Meger bir gün gelip aşhāb Resulu'llaha sordular Ki cennet mülkünü bildir neden yarattı ol Ğaffār</i> <i>Dedi sudan yaratmıştır dediler kim bināsı ne Dedi bir kerpici altın biri gümüş durur kim var</i> <i>Sıvası misg-i ezferdir turābı za'ferandandır Taş lülüyile yākuut nazīrın görmedi ebsār</i> <i>Kim ona girse hiç ölmez donu aşlā hem eskimez Yiğitliġi fenā olmaz tükenmez ondaki a'mār</i> <i>Onun ehli uyumaz hiç ki zirāa nevm ahü'l-mevttir Güneş yok anda hem gece içi dışı dolu envār</i> <i>Kuşatmıştır yedi dīvār cemī^c-i cenneti dedi Birisi ak gümüştedir oluptur taşradan devvār²⁹¹</i>	FAŞLUN Fİ MAĀMĀTİ'L-CENNETİ VE DERECĀTİHĀ (Cennet MaĀmları ve Dereceleri Faşlı) <i>“Bu faşl cennetiñ maĀmların ve derecelerin beyān ider kitābıñ yukarısında cennet biraz beyān olunmuşdı şimdi daħı bir miqdār icmālle söyleyelim diñle imdi cennetiñ aşlı nedendir ve maĀmları mertebeleri nicedir rivāyetde gelür ki aşhāb bir gün Rasūlullah'a şordılar ki yā Rasūlallah Haġ Te'ālā cenneti neden yarattı bildür didiler Rasūl Hażreti ayıtdı cenneti Haġ Te'ālā şudan yarattı didi yapısı nedendir didiler bir kerpici altundan ve bir kerpici gümüşdendir ve sıvası hāş miskdir ve topraġı za'ferandır ve taşları la'1 ve yākūtdur ve incüdür her kim aña girürse ebedī diri kalur artık ölmez aşlā donu eskimez yiğitliġi geçmez kocalmaz ve 'ömri dükenmez didi ve cennetde hiç uyku olmaz cennet ehli uyumazlar zirā uyku gökçek ölümdür ölümüñ qarındaşıdır ve cennetde güneş yokdur ve gice olmaz içi taşı tolu nūrdur ve cemī^c cenneti yedi dīvār kuşatmıştır evvelki dīvār ak gümüşdendir ki taşradan kuşatmıştır dolayı almışdır²⁹²</i>

²⁹¹ Celebioġlu, Muhammediye, 3/647.

²⁹² Esirî, Şerh-i Muhammediye, 246a.

Muhammediye	Şerh-i Muhammediye
“Eyâ sultân-ı a‘lâdan ulâya isteyen i‘la Veyâ Subhân-ı eclâdan tecellî eden isticla Ne bildi şol ki bilmerli onun derdini ‘âlemde Ne buldu şol ki bulmadı onun vaslında istihlâ Niderler cānı kim onun fedâ olmaya cenginde Niderler başı kim onun yolunda ede isti‘lâ Sevendir mālını meftūn severdir ālini mağbūn Sevendir hālını mecnūn buları sanmağıl ālâ Ķanı Ķanı getir bir er verir cānı onu ister Bana kimdir onu göster ki kıla ‘aşqın istimlâ Ķanı sahib-nazar gözler ki dāyim ol yüzü gözler Ķanı diller onu sözler Ķanı gönül ede ilâ Ķanı ol derd-i Ķakkaanî ki vere sana Ķak onu Demeyesin ki Ķak Ķanı ede ol sana istilâ”²⁹³	“Bu faşl ĶaĶ Te‘ālâ’nıñ zātı nice keşf olur ve nice görünür anı beyân ideyim ey şol kimse ki ol yüce sultāna irmek dileye ve ol āşikāre subhāndan tecellî taleb eyleye bilgil ve āgāh olğil ki anın derdin bilmeyenler ve ‘aşqından haberdār olmayanlar ‘âlemde hiç nesne bilmedi ve anıñ vaslından lezzet almayanlar iki ‘âlemde hiç nesne bulmadı niderler bu cānı ki anıñ cenkinde fedâ olmaya ne eylerler bu başı ki anıñ yolunda toprak dolmaya baş ü cān anıñdır saña anları ol virdi yine anıñ yoluna Ķurbān eyle anıñ bahşışın andan şaĶınma Ķabūl etdükden şoñra vir baĶınma kimseden meded isteme çevre baĶınma şunlar ki māl ve rızık sevdiler dünyāya aldandılar mağbūn oldılar fitneye düşdiler ve şunlar ki Ķışım Ķavim sevdiler ve Ķullara cāriyelere gönül virdiler mağbūn oldılar bāzārlarında ziyān etdiler ve şunlar ki kendü hāllerin sevdiler bu fānî lezzete rāzı ve hoşnūd oldılar anlar mecnūn oldılar ‘aĶılları yoĶdur aşıl ni‘met bu dünyā ni‘meti deĶildir ve devlet oğul kız devleti deĶildir ve ‘izzet māl rızık ve ĶulluĶçılar ‘izzeti deĶildir ve rif‘at beglikle ve sultānlıĶla deĶildir sen bunları ni‘met şanma bil ki ebedî ni‘met ve sermedî devlet Allah Te‘ālâ’nıñ vişālidir ve anıñ müşāhede-i cemālidir Ķanı imdi bir kimse ki başın

²⁹³ CelebioĶlu, Muhammediye, 4/751-752.

*cāniñ aniñ yoluna urbān eyleye ve ıdla ilāsla
anı isteye anı ol kimse ki cemi ‘ālemden
geüp ve fāni lezzeti terk idüp aniñ ‘akınca
dileye anı bu āhib-nazar göz ki dāim aniñ yüzün
gözleye anı bir derdlü gönül ki aña müştā olup
anı özleye anı bir dil ki hergāh aniñ kelāmin
söyleye anı bir merd kāmil ki anı evle tale
beyleye anı ol ‘a derdi ki Ha Te‘ālā anı saña
vire pes ol derd saña gālib olup Ha’ı taleb
ılasın göresin ve bilesin Ha atında derd
dimeyesin Ha’ı kendüñde bulasın ol vaıt
bilesin ve añlayasın ki Ha Te‘ālā saña senden
dahı yaın imi ek ve üphe almaya gide ve
gözüñde perdeyi kef ide ”²⁹⁴*

Esirî eserinde konuya ve zamana göre hem kendi iirlerine yer vermiş hem de Türk veya Fars edebiyatının önde gelen âir ve eserlerinden örneklere yer vermiştir.

“Sözün işit Esirî müstemendiñ

Oı öğren dāhîlere haber vir

Beyān idem saña ‘ilm-i ‘azîmi

Biraz benden yaña gūa haber vir”²⁹⁵

²⁹⁴ Esirî, *erh-i Muhammediye*, 296b.

²⁹⁵ Esirî, *erh-i Muhammediye*, 300a.

“.....anıñçün dimişlerdir Haqq’ı bilmekten ‘âciz olmak Haq Te‘âlâ’yı bilmekdir netekim
Hazreti Şeyhî dimişdir

beyit: Çü ‘âciz kıala dir ol Kâdir-i pāk

Qulun idrākıdır ‘acizine idrāk²⁹⁶

Burada şârih XV. yüzyıl Dîvân edebiyatının önemli şâirlerinden Şeyhî’nin bir beytini
şerhine almıştır.

Şerhin farklı bir yerinde ise Fars edebiyatının en önemli mesnevîlerinden olan *Gülşen-i
Râz* adlı mesnevîden örnek bir beyit getirmiştir:

“..... *Gülşen-i Râz adlu kitâbda getirür ki;*

Der âlâ fikr-kerden şart-ı râhest

Velî der zât-ı Haqq maḥz günâhest

*ya‘ni Haq Te‘âlâ’nıñ ni‘metlerinde fikr itmek âdeme lâzımdır fikr itmek gerek ammâ Haq
Te‘âlâ’nıñ zâtında fikr itmek maḥz-ı günâhdır ve ‘ayn-ı haḥâdır²⁹⁷*

Bazen de şârih eserinde *Muhammediye*’nin metninden ve konusundan çıkarak farklı
hikâyeler ve kıssalar anlatmıştır;

“..... *sen daḥı seni incidüp döğen söğen kişiye ḥâtırñı kıalmayup aña bir eylük idebilür
misin bâkisi bu vechledir ve tâcu’l-etkiyâ ve sirâcu’l-aşfiyâ ma‘den-i şıdık u şafâ Hazreti
Şeyh Vefâ’dan hikâyet olunur ki bir gün müridlerinden birisi ki çokdan ḥidmetinde imiş
Şeyh Vefâ Hazreti’nden ḥilâfet istemiş çokdan ḥidmetiñ iderin baña icâzet vir ve ḥalife
eyle ben daḥı varayın bir kûşede oturayın dimiş Şeyh Hazreti eyitmiş var imdi Eski Sarây
yanında bir kişi vardır dükkânda oturur ba‘zı esbâb şatar aña bir yumruq ur daḥı kaç cehd
eyle ki yetişmesün eğer böyle iderseñ saña ḥilâfet vireyin dimiş.....²⁹⁸*

Esîrî şerhinde yeri geldiğinde *Muhammediye*’de dahi kullanılmayan Türk edebiyatının
önemli şâir ve onların eserlerinden konuya uygun alıntılar yapmıştır. Aşağıda görüleceği

²⁹⁶ Esîrî, *Şerh-i Muhammediye*, 45b.

²⁹⁷ Esîrî, *Şerh-i Muhammediye*, 283a.

²⁹⁸ Esîrî, *Şerh-i Muhammediye*, 300b.

üzere edebiyat ve kültür târihimizin en önemli şahsiyetlerinden biri olan Süleyman Çelebi'nin eserinden örnek bir beyti şerhine uygun bir şekilde yerleştirmiştir.

“..... Adîñ ümmet ümmet işi sende yok
İşleriñ aña muhâlif var çok.....”²⁹⁹

Yine Esîrî Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât*'ından mülhem ve ona benzer konuları mensur bir şekilde şerhinde işlemiştir;

Vesîletü'n-Necât	Şerh-i Muhammediye
“Şöyle Beytullaha karşı ol Resul Yüz yere vurmuş ve kılmış secde ol Secdede başı dili tahmid eder Hem götürmüş parmağın tevhid eder Der ki ey Mevlâ yüzüm tuttum sanâ Ya İlâhî ümmetim vergil bana” ³⁰⁰	“..... anasından doğduğu sâ‘at Ka‘be karşı yüz yere urup secde eyledi yüzün Hâk dergâhına dutup hamd itdi ve şenâ eyledi evvel sözi bu oldı ki ümmetin Tañrı‘dan diledi cehennem odundan ümmetim âzâd eyle yâ Rabbi didi” ³⁰¹

Buna benzer örnekler üzerinden Yazıcıoğlu'nun *Muhammediye* adlı eseri ile Esîrî'nin *Şerh-i Muhammediye*'si arasındaki benzerlik veya şârihin şerh metodunu anlamak mümkündür. Örneklerde de görüldüğü üzere şârih ana metinden çok uzaklaşmadan, herkesin anlayacağı şekilde sâde, yalın ve açık bir dil kullanarak, kendisine gelen talep üzerine uygun hareket ederek *Muhammediye*'yi şerh etmeye çalışmış ve bu konuda başarılı olmuştur. Genel muhtevası ana metne bağlı kalarak bir şerh ortaya koyma gayreti ve

²⁹⁹ Esîrî, *Şerh-i Muhammediye*, 57a.

³⁰⁰ Faruk Kadri Timurtaş, *Mevlid (Vesîlet-ün Necât) Süleyman Çelebi*, (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1990), 102.

³⁰¹ Esîrî, *Şerh-i Muhammediye*, 44b.

hedefinden sapmamıştır lâkin yukarıda verdiğimiz örneklerde olduğu gibi araya kendi şiirleri veya dönemin önemli şâirlerin şiirlerini eklemesi ile şerhini zenginleştirmiştir.

Fakat bütün bu kaynak metin ve şerh metninin muhtevasını anlama ve karşılaştırmanın yanında, sonuçta şârihin esas olarak vurguladığı tek nokta vardır, o da Hz. Peygamber (s.a.v)'in Allah'ın habîbi ve âlemlere rahmet olarak gönderildiğini ümmete bildirmek ve hatırlatmak, hayâtını özetle ortaya koyarak örnek ve rehber bir şahsiyet olan Hz. Peygamber (s.a.v)'in anlaşılması, öğrenilmesi için içten ve samimi duygularla dile getirmeye gayret etmiştir. Şâir ve şârih Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin ana hedefi, maksadı, murâdı ve gâyesi budur. Kendisi de bunu eserinde şöyle ifâde etmektedir;

“..... pes Hâk Te‘âlâ Âdem’e peygamberlik virüp Âdem dahı evlâdın da‘vet eyledi ve eyitdi Tañrı budur ve Muḥammed anıñ ḥabîbi ve rasûlıdır didi cemî‘ maḥlûkâtdan Muḥammed efḍaldır ḥikmet menba‘ıdır Hâk Te‘âlâ’nuñ cemî‘ aḥkâmını icra idüp bildirse gerekdir cemâli aydın nürdür ve alnı bedr-i münevverdir ve sözleri dürr-i gevherdir Mekke’de doğup evlenüp ‘âlemlere rahmet olsa gerekdir cānlara ‘ilim ve ḥikmet şerbetin içürse gerekdir didi ve niçe dürlü sözler taḫdîr eyledi ḥikâyet çok ammâ biz muḥtaşar kıldık zirâ maḫşûdımız ‘âlemiñ ve Âdem’iñ tariḥin beyân itmek deḡildir bil ki murâd ve ğaraḍ ol iki cihân güneşi ve on sekiz biñ ‘âlem fâhri ve ulusı Allah’iñ sevgili ḥabîbi ve derdlüleriñ ḫabîbi Muḥammed Muştafâ şalavâtullahi ‘aleyhi ve selâmuhu gün gibi doğup ‘âlemlere rahmet olduḡın bildirmekdir.”³⁰²

Muhammediye’ye yapılan nazîre ve şerhler Muhammediyye’nin ifâdelerini muğlak, dilini ise ağdalı buldukları için müelliflerden şerhinin yazılması konusunda talepte bulunmaları gibi ortak özellikleri taşımalarından kaynaklanmaktadır. Bu durum hem eserin geniş kitleler tarafından okunması ve anlaşılmaya çalışılmasına hem de halkın bu esere olan ilgisini gören şâir/aydın zümrenin bu esere nazîre ya da şerh yazmak kaydı ile Muhammediye’nin toplumdaki şöhretini arttırmış görünmektedir.³⁰³

2.3.4. Şerh-i Muhammediye’nin Dil ve Üslup Özellikleri

Esîrî Mehmed Yusuf Efendi’nin eserinde kullandığı dil ve üslup kısmına geçmeden önce özetle Türk dilinin gelişiminden bahsetmek yerinde olacaktır. Bu sâyede Türk dilinin

³⁰² Esîrî, *Şerh-i Muhammediye*, 39b.

³⁰³ Esîrî, *Şerh-i Muhammediye*, 1b.; Yamak, “Yazıcızâde Kardeşlerin Tasavvufî Görüşleri Ve Osmanlı’ya Tesirleri”, 251.

târihsel gelişimini, yayılışını, hangi dönemlerde ne tür eserlerin kaleme alındığını ve hangi evrelerden geçerek edebî dil hâline geldiğini anlamak ve anlamlandırmak mümkün olacaktır.

XVI. yüzyıl, Türkçede Arapça ve Farsça etkisinin çok fazla görüldüğü bir dönemdir. Özellikle XV. yüzyıldan itibaren Arapça ve Farsça kelime ve terkipler dilimize artarak girmiştir. Burada Türkçenin aruz veznine uydurulamaması, Türkçe yerine Arapça ve Farsça kelimeler kullanmak zorunda kalınmıştır.³⁰⁴

Ortak bir menbaı olan diller zamanla coğrafi olarak yayılma ve dağılma meydana getirirken bir takım lehçelere ayrılarak yeni özellikler kazanmıştır. İlk başlarda Türkçe Orta Asya bölgesinde sınırlı bir kullanım alanına sâhip iken zamanla Orta Asya dışına çıkan ve daha geniş coğrafyaya yayılan Türkler sâyesinde ister istemez dil de değişikliklere uğramıştır. Özellikle XI. yüzyıldan sonra Orta Asya'dan batıya doğru başlayan göç sâyesinde Türkler Anadolu, Rumeli, Kafkasya, Suriye, İran, Mısır, AzerbaycanveIrak bölgelerine yayıldı. Böylece tek tip mevcut olan konuşma ve yazı dili zamanla bu coğrafi yayılış sâyesinde Türk dili bir takım değişikliklere uğrayıp gelişerek varlığını günümüze kadar devam ettirmiştir.³⁰⁵

Anadolu sahasındaki Türklerin büyük bölümünü Oğuz boyları oluşturmakta iken, kendileriyle birlikte edebî geleneklerini de Anadolu'ya taşımışlardı. XII. yüzyılın sonlarına kadar ilim ve edebiyat dili Arapça ve Farsça iken, özellikle Moğol baskısı ile zayıflayan Anadolu Selçuklular Devletini takip eden Anadolu Beylikler döneminde Türkçeye daha fazla değer verilerek, daha fazla Türkçe eserler yazılarak Türk yazı dilinin oluşmasına ve gelişmesine imkân sağlamıştır.³⁰⁶

Şâirler eserlerinde sanat ve fayda olmak üzere iki amaç gütmüşlerdir. Eserlerinde hüner ve marifet göstermek için yapma denen sanat diline, faydalı olmak için ise açık, sâde, yalın Türkçeye başvurmuşlardır. İlkinde fikir araç, deyiş amaç iken ikincisinde deyiş araç fikir ise amaç olmuştur.³⁰⁷

Anadolu'da ortaya çıkan yazı dili tarihî dönemler ve gelişmesi bakımından üç döneme ayrılarak değerlendirilmektedir:

³⁰⁴ Faruk Kadri Timurtaş, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, (İstanbul: Vilayet Yayınları, 1981), 85.

³⁰⁵ Mustafa Özkan, *Türk Dillerinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1995), 32.

³⁰⁶ Özkan, *Türk Dillerinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, 33.

³⁰⁷ Levend, *Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi*, 21.

a) Eski Anadolu Türkçesi

Bu kavramla XIII-XV. yüzyıllar arasındaki yazı dili kastedilmektedir. Anadolu Selçuklu, Beylikler dönemi ve imparatorluk öncesi Osmanlıların ilk dönemlerini kapsayan bu dönemde daha sâde ve yalın bir Türkçe kullanılmıştır. Arapça ve Farsça'nın etkisi azdır.³⁰⁸

b) Osmanlı Türkçesi

XV. yüzyıldan itibaren hüviyet kazanan ve Klasik Türk edebiyatını oluşturan bu dil, şâirlerde Arapça ve Farsçaya olan ilgiyi arttırmış, özellikle aruz vezni, mazmunlar ve edebî türleri İran edebiyatından aktararak edebî dilin ağırlaşmasına ve değişime uğramasına sebep olmuştur. Tabii ki gelişen bu dil ve edebiyatı sadece yabancı unsurlara bağlamak doğru olmaz ancak dönemin şartları ve malzemesi bakımından üç dilin imkânlarından faydalanma yoluna gidildiği âşikârdır. XV. yüzyılda başlayıp XX. yüzyıla kadar devam eden bu tarihî süreç içerisinde Osmanlı Türkçesi diye adlandırılan dil sâyesinde Türkçe büyük bir gelişim kaydetmiştir. Hattâ beş yüzyıldan fazla bir süreyi kapsayan bu dönemde sadece edebiyat alanında değil tıp, tarih, hukuk, iktisat gibi her alanda bu dille eserlerin yazılmasına vesîle olmuştur.³⁰⁹

Bahsedilen XV. ile XX. yüzyıllar arasındaki dönemde manzûm ve mensûr pek çok Türkçe eser kaleme alınmıştır. Ahmedî (v. 815/1412-13), Abdülvâsi Çelebi (v. 817/1414-15'ten sonra), Süleyman Çelebi (v. 825/1422), Devletoğlu Yusuf (v. 828/1424'ten sonra), Şeyh Elvân-ı Şîrâzî (v. 829/1426'dan sonra), Şeyhî'nin (v. 834/1431), Hatiboğlu (v. 838/1435'ten sonra), Bedr-i Dilşad (v. ?), Yazıcıoğlu Mehmed (v. 855/1451), Eşrefoğlu Rûmî (v. 874/1469-70), Dede Ömer Rûşenî (v. 892/1487), Hamdullah Hamdi (v. 909/1503), Lamiî Çelebi (v. 938/1532), Fuzûlî (v. 963/1556), Nev'î (v. 1007/1599), Bâkî (v. 1008/1600), Nâbî (v. 1124/1712), Nedîm (v. 1143/1730), Şeyh Gâlib (v. 1213/1799), vb. şâirler *Dîvân* ve *Mesnevî*'ler başta olmak üzere yüzlerce dînî ve edebî eserler yazmışlardır.

c) Bugünkü Türkiye Türkçesi

Bu kavram ile bugünkü Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde kullanılan konuşma ve yazı dili kastedilmektedir. Tanzimatla birlikte başlayan dilde yenilenme hareketi, bin yıllık İslâm dâiresi içindeki kültürü bırakıp yerine Batı'nın örnek alındığı bir döneme girilmiş ve başka alanlarda olduğu gibi dilde de sâdeleşme hareketleri gerçekleşmiştir.³¹⁰

³⁰⁸ Özkan, *Türk Dillerinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, 34.

³⁰⁹ Özkan, *Türk Dillerinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, 35-36.

³¹⁰ Özkan, *Türk Dillerinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, 41-42.

Esîrî Mehmed Yusuf Efendi *Muhammediye*'yi şerh ederken üslup ve şekil yönünden kaynak metne bağlı kalmıştır. Kaynak metindeki bâb ve fâsıllara, başlıklandırmalara sâdik kalarak eseri şerh etmiştir. Esîrî Türk edebiyatının ilk manzum siyer olma özelliğini taşıyan *Muhammediye*'yi şerh etme sebebini şöyle hikâye eder; Kısa bir hamdele ve salveleden sonra eserinin yazılış sebebini açıklayan Esîrî, birçok yeri gezdikten sonra nihâyet Kızılhisar'ı vatan bağlayıp burada ikâmet etmeye başladığını, bu yörenin halkı ile kaynaştığını ifâde eder. Hayâtını burada idâme ettiği günlerden bir gün, dostlarından biri *Muhammediye*'yi övgü dolu ifâdelerle anıp Esîrî'den bu eseri yeniden yazmasını ister. Dostunun dilinden ifâde ettiğine göre Esîrî, *Muhammediye*'yi çok önemli bir kitap olarak telakki etmekte olup içerdiği konular göz önüne alındığında onun bir benzerinin yazılamayacağını düşünmektedir. Bununla birlikte müellifinin kafiyeye uygun kelimeler bulmak maksadıyla anlaşılması zor, kapalı kelimelere başvurması (...*bahrı hurûf-ı hecâ üzere olmağın kâfiyeleri teng olunup bi'z-zarûre edâ-yı murâdi çün gâmiz lügât ve muğlak ibârât getirilüp...*)³¹¹ sebebiyle insanların bu metni anlamada zorlandıklarını düşünmektedir. Kaynak metnin bu yapısını dikkate alan Esîrî, eserin bu külfetli durumunu ortadan kaldırmak için manzûm olan eseri mensur olarak yeniden yazarken metnin herkes tarafından anlaşılması için açık ve herkes tarafından bilinen (rûşen ibârât ile ve meşhûr lügât) kelimeleri kullanacağını vadeder.³¹² Şerhte kaynak metinde olduğu gibi şekli özellikler bakımından da şerh kaynak metinle uyuşmaktadır. Şârih yer yer *Muhammediye*'deki beyitleri açıklarken konuyla alakalı daha geniş malumat verir fakat sözü uzatmamak adına "*biz yine sözümüze/konumuza dönelim*" cümlesiyle şerhine devam etmektedir.

Tıpkı *Muhammediye*'de olduğu gibi şârih şekil özelliğini sağlama açısından kelime seçimine dikkat etmiş, elinden geldiğince sâde, arı kelimeler seçmiştir. Şerh metninin akıcı ve anlaşılır olmasına da dikkat etmiştir. Kaynak metin beyitlerden oluşan mesnevî türünde olduğu için şârih nesir şeklinde yaptığı şerhin arasına bol miktarda hem kendi şiirlerini hem de dönemin önemli şâirlerinin şiirlerinden örnekler alarak şerhine yerleştirmiştir.

³¹¹ Esîrî, *Şerh-i Muhammediye*, 1b-2a.

³¹² Esîrî, *Şerh-i Muhammediye*, 1b-2a, Ayrıca Eleazar Birnbaum *Esîrî's [Tercüme-i] Muhammediye: a rare manuscript* adlı makalesinde konuya farklı bir açıdan bakar. Birnbaum'a göre metinde geçen yâr-ı sâdik ifâdesi ile aslında bizzat Esîrî'nin kendisi kastedilmektedir. Çünkü Ortadoğulu müellifler çoğu zaman eser yazma noktasında müellifi telkin eden arkadaş kavramı mistik bir ifade ile kendi fikrini sunmaktan imtina eden kişi anlamında kullanılmış ve Esîrî burada kendi fikrini başka birinden gelen talep olarak eserin yazılış amacı olarak sunmuştur.

Şerhin dil özelliklerine baktığımızda genel itibariyle kaynak metin olan *Muhammediye*'ye uyulduğunu gözlemlemekteyiz. İmlâ, fonetik, morfolojik özellikler başta olmak üzere dil ile alakalı özellikler de ana metinden bağımsız değildir. Şerhte yer yer konuşma dili veya sohbet havası hâkimdir. Kısaca Esîrî, şerhinde dönemin yani XVI. yüzyılın dil özelliklerini çok iyi yansıtmıştır diyebiliriz. Örneğin;

-Kelimelerin eklerinde yer alan vokaller yuvarlaklaşmıştır; benüm, dertlü, olavuz gibi.

-İtmek, yimek, virmek, dimek vb. e'ler i'ye dönüşmüştür. Bazen de tersi olmuştur, i'ler e'ye dönüşmüştür; eyü kelimesi gibi.

-Kelimelerde d-t'ye dönüşümü; taş (dış), turmak gibi.

-Gelecek zaman eki ısar ve iser olarak kullanılmıştır.

Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediye*'de uyguladığı veya kullandığı okuyucu ile karşılıklı sohbet etme tarzı Esîrî'de de mevcuttur. Bu da şerhi asıl metne yaklaştıran ve eseri okuyucu ile daha samimi bir hâle getiren unsurlardandır.

2.3.5. Şerh-i Muhammediye'nin Kaynakları

Muhammediye'de Yazıcıoğlu Mehmed klasik edebiyatın neredeyse bütün mazmun ve mefhumlarını ve mitolojik unsurlarını, bazen açık şekilde bazen de telmih sanatını kullanarak eserinde ustaca kullanmıştır. Bu da Yazıcıoğlu'nun derin ilmine, bilgisine, dinî ilimlere, Dîvân edebiyatına hâkimiyetine, dinî mazmunlar dışında lâdinî mefhum ve mazmunları da kullanması onun ne kadar mahâretli ve döneminin önde gelen başarılı şâirler arasında olduğunun açık göstergesidir.³¹³

Yazıcıoğlu *Muhammediye*'sinde başta Kur'ân-ı Kerîm, Tevrat, İncil yani semâvî kitaplar, Hz. Peygamber (s.a.v) ve hadîsleri, diğer peygamberler ve hayât hikâyeleri, sahâbe, melekler, tefsirler, mesnevîler, mutasavvıflar, şâirler, mitolojik ve târihî şahıslar, dinî-lâdinî mazmun ve remizler gibi kendisinden önce yaşamış büyük islâm âlimleri başta olmak üzere, müfessir, muhaddis, filozof, şâir, mutasavvıf gibi birçok alanda önemli şahsiyetlere ve eserlerine şerhinde fazlasıyla yer vermiştir. Doğrudan isim veya eser zikrederek iktibas ettiklerinin yanında isim veya eser zikretmeden de iktibas veya telmih sanatını kullanarak alıntı yaptığı olmuştur. Aslında *Muhammediye* incelendiğinde Yazıcıoğlu'nun âyet ve hadislerden ilhâm alarak eserini yazdığı görülecektir. Yer yer Allah veya Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur diyerek âyettir hadistir şeklinde bildirir

³¹³ Çelebioğlu, *Muhammediye*, 1/156.

lâkin yer yer âyet ve hadisleri bildirmeden telmih ve manen iktibas yoluyla eserine yerleştirmiştir. Örneğin;

..... *Rasûlallah atamız anamız cânımız yoluña fedâ olsun işitdik ki Muḥammed öldü didiler pes cân başımıza şıçradı artık kararımız kalmadı kaçdık didiler bunlar bu sözi söyleşürken Cebrâil geldi Haḫ Te‘âlâ’nın kelâmın getürdi vahiy nâzil oldı “وما مُحَمَّدًا إِلَّا رَسُولٌ”*

..... *gördüğün peygamberlere tâbi‘ olalım ve da‘vetlerin kabûl idelim ve emriñi tatalım artık tekebbürlük etmeyelim peygamberler didüğün tatalım kâlellahu Te‘âlâ “.....رَبَّنَا أَخْرْنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ نُّجِبُ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ الرَّسُولَ”*

..... *Hazreti Rasûl’den rivâyetdir ki buyurdı Haḫ Te‘âlâ evvel benim nûrım yaratdı elli biñ yıl ‘âlemden ön yaratdı elli biñ yıldan soñra yerleri ve gökleri yaratdı*

Hadislerin aktarımında râvi olarak en çok İbn Abbâs kullanılmıştır. Örneğin;

..... *İbn ‘Abbâs’dan rivâyetdir ki Rasûl Hazreti şallallahu ‘aleyhi ve sellem ayıtdı.....*

Yazıcıoğlu ve tabii olarak Esîrî’yi en fazla etkileyen şahıs kelâm, felsefe, tefsir ve usûl-i fikh âlimi Fahreddin Râzi (v. 606/1210)’dir. Dolayısıyla eserde Râzi’nin *Tefsîr-i Kebîr*’inden çok sıkça bahsedilmiştir. Eserde ismi geçen diğer müfessir Zemahşerî (v. 538/1144) ve *Keşşâf* adlı eseridir. Gazzâlî (v. 505/1111)’nin *İhyâu Ulûmi’d-Dîn* ve *Mişkâtü’l-Envâr* adlı esere de fazlasıyla atıf yapılmıştır. Sırasıyla, Ebu’l-Leys Semerkandî (v. 373/983), Ebu Tâlib Mekkî (v. 386/996), Muhyiddîn Arabî (v. 638/1240)’nin *Rûhu’l-kuds* ve *el-Fütûhâtü’l-Mekkiyye* isimli eserleri, Mücâhid b. Cebr (v. 103/721), İsmâil Süddî (v. 127/745), Mukâtil b. Süleyman (v. 150/767)’ın *et-Tefsîrü’l-kebîr* adlı tefsiri, Ebu Bekr Muhammed b. Hasan Nakkâş (v. 351/962), Nevevî (v. 676/1277), Ebu Nuaym Isfahanî (v. 430/1038), Kadı İyaz (v. 544/1149)’ın *Şifâ* adlı eseri, Kurtubî (v. 671/1273)’nin *Tezkire*’si, Şems-i Şirâzî, Ma’rûf-i Kerhî (v. 200/815-6), Tahavî (v. 321/933), Ebu Mansur Maturidî (v. 333/944), Kaffal-i Şâsî (v. 365/976), Müeyyidüddin Cendî (v. 691/1292), İbn Sinâ (v. 428/1037), İbn Fenârî (Fenârîoğlu) Şah Mehmed Fenârî (v. 839/1435?), Cüneyd-i Bağdadî (v. 297/909), İbrahim b. Edhem (v. 161/778), Hasan Basrî (v. 110/728), İmam Azam Ebû Hanîfe (v. 150/767), İmâm-ı Şâfiî (v. 204/820), İmâm-ı Mâlik (v. 179/795), Ahmed b. Hanbel (v. 241/855), Haydar-ı Hâfi, Bâyezid-i Bistamî (v. 234/848?), Keykubad (v. 1237),

Keyhüsrev (v. 1246), *Camasbnâme*, *Gülşen-i Râz* vb. daha burada sayamadığımız isim ve eserler *Şerh-i Muhammediye*'nin kaynakları arasında yer almaktadır. Örneğin;

..... böyle gerekdir biz gene hikâyetimize başlayalım İmam Faḥrî Râzî'den rivâyetdür ki *Tefsîr-i Kebîr*'inde yazmışdır ki *Ḥaḳ Te'âlâ* Mûsâ peygâmbere 'a.m Tivrât içinde yazdı bildirdi ki şeytân çünkü *Ḥaḳ dergâhından sürüldi ve cennetden çıkarıldı yeryüzünde telbîs*³¹⁴ ve mekre başladı ve yalan sözlere şurû' eyledi

..... ve *Keşşâf*'da gelür ki taḥte's-şerâ didikleri yiriñ altıdır yedi kat yeriñ altında bir yeşil taşdır ba'zılar eydür balçıkdır qalıñlığı beş yüz yıllık yoldur âniñ altı cehennemdir eger arada taḥte's-şerâ olmasa cehennem cemi' 'âlemi yakardı

..... bu ḥadîs İhyâ u Ulûm adlu kitâbda naql olunmuşdur İmâm Ğazzâlî Ḥazreti eydür cemi' 'âlemiñ 'ilmi bu ḥadîsde cem' olunmuşdur dir ve bu söze münâsib bir söz daḥı Rasûl Ḥazreti buyurmuşdur incüler ve gevherler saçmışdır

..... nice dürlü sözler söylemişlerdir ammâ ḥaḳîkatde ḥaḳ budur ki rûḥ niydüğin kimse bilmez bu rûḥ insân rûḥı değıldir gayrı nesnedir Mücâhid'den rivâyetdir ki *Ḥaḳ Te'âlâ* 'arşdan soñra cemi'sinden ulu ve büyük rûḥı yaratmışdır 'arşdan aşağa ol rûḥdur

..... Şeyḫ Muḥyiddîn 'Arabî Ḥazreti Rûḥ-ı Kuds adlu kitâbında getürmüşdür ki Rasûl Ḥazreti ayıtdı

..... ve bir rivâyetde daḥı böyle gelür ki Naḳḳâş 'İbn Mes'ud'dan rivâyet ider ki *Ḥaḳ Te'âlâ* emâneti bir taş şüretinde taşvîr eyledi sözlerin esahḥı budur pes yerleri ve gökleri ve yüce dağları kığırdı getürdiler anlara 'aḳl u idrâk virdi pes ol emâneti taş şeklinde bunlara 'arz eyledi qabûl itmediler ve götürmediler qâdir değılüz didiler pes.....³¹⁵

..... bir mu'cizât daḥı bu ki Qadı 'İyâz Şifâ adlu kitâbda getürür ki Rasûl Ḥazreti Ümmü Seleme evinde 'Alî'niñ dizine yaşdanup

³¹⁴ telbîs (A.) hilekârlık, düzenbazlık, iblislik, hile, düzen, oyun.

³¹⁵ Esîrî, *Şerh-i Muhammediye*, 33a.

..... gel imdi cān kulağın aç ve gönül gözünden perdeyi götür ki saña bir hoş rivāyet ideyin
Kurtubî dirler bir ulu ‘ālim fāzıl Tezkire adlu tefsirinde şahih nañille getürmiş yazmış
‘Āiše anadan rivāyet iderler ki Hāzreti ‘Āiše eyitdi ki Rasūl Hāzreti hacc etdi Ka‘be’den
dönüp Medīne’ye gelürken yolu Hācūn’a uğradı anda varıcağ ağladı mübārek hātırı
guşşalu oldı hiç gönlü açılmadı melūl ve ğamgīn oldı anıñ ağladuğın gördüm bende bile
ağladım pes devesinden indi devesiniñ yuların baña virdi tut yā ‘Āiše didi pes beyān oldı
benden hayli irāq gitdi görünmez oldı çok zamān eğlendi ben deveye yaştandım durdum
nāgāh Rasūl Hāzretin gördüm çıka geldi ay gibi doğdı güle güle şenlik şādılıkla güler yüzle
geldi ben ayıtdım yā Rasūlallah atam anam saña fedā olsun sebep ne idi ki ağladın yüreğim
pāre pāre eylediñ ben de seniñle bile ağladım ciğerim dağladım³¹⁶

Bu isim ve eserlerden de görüleceği üzere *Şerh-i Muhammediye*’nin kaynakçası zengin, çeşitli ve gâyet geniş yelpazeye yayılmış durumdadır.

Bazen müellif doğrudan isim veya eser zikretmeden alıntılar yaptığı kişi ve eserler olmuştur. Meselâ Mevlânâ Celâleddīn-i Rūmî (v. 672/1273), Yūnus Emre (v. 720/1320), Hâfız-ı Şîrâzî (v. 792/1390), Molla Câmî (v. 898/1492) bunlardan bazılarıdır. Yazıcıoğlu’nun *Muhammediye*’de kullandığı bütün kaynakları hattâ daha fazlasını Esîrî Mehmed Yusuf Efendi *Şerh-i Muhammediye*’de kullanmıştır.

Bazen de Yazıcıoğlu’nun *Muhammediye*’de değinmediği şâir ve eserlere *Şerh-i Muhammediye*’de Esîrî Mehmed Yusuf Efendi alıntı yapıp şerhinde faydalanmış ve şerhini kaynak bakımından çeşitlendirmiş ve genişletmiştir. Süleyman Çelebi (v. 825/1422)’nin *Mevlid*’inden (*Vesiletü’n-Necât*) ve Şeyhî (v. 832/1429’dan sonra) ve Ahmed Paşa (v. 902/1496-97)’dan beyitler almış ve şerhine yerleştirmiştir. Aynı şekilde *Şerh-i Muhammediye*’de Sadî Şîrâzî (v. 691/1292)’nin *Bostan* ve *Gülistan* adlı eserleri, Şeyh Vefâ (v. 896/1491), Sultân Korkud (v. 919/1513), Şehzade Âlemşah (v. 1503) Şeyh Cüneyd gibi Yazıcıoğlu’nun *Muhammediye*’de sözünü etmediği isimlerden de bahsedilmektedir.

Örneğin;

³¹⁶ Esîrî, *Şerh-i Muhammediye*, 101b.

..... dimişlerdir *Haqq*'ı bilmekten 'âciz olmak *Haq Te'âlâ*'yı bilmektir netekim *Hzreti Şeyhî* dimişdir

beyit: Çü 'âciz kala dir ol *kâdir-i pâk*

Quluñ idrâkidir 'aczine idrâk

..... ve çapa ile *qazup* içindeki taşları *pâre pâre* iderler ma'denden altun gümüş ve la'î *yâkût* çıkar sen dağı seni incidüp döğen söğen kişiye *hâturîñ* *qalmayup* aña bir *eylûk* idebilir misin *bâkîsi* bu vechledir ve *tâcu'l-etkiyâ* ve *sirâcu'l-aşfiyâ* ma'den-i şidk u şafâ *Hzreti Şeyh Vefâ*'dan hikâyet olunur ki bir gün *mürîdler*inden birisi ki çokdan *hidmetinde* imiş *Şeyh Vefâ Hzreti*'nden *hilâfet* istemiş çokdan *hidmetiñ* iderin baña *icâzet* vir ve *halîfe* eyle ben dağı varayın bir *küşede* oturayın dimiş *Şeyh Hzreti* eyitmiş var imdi Eski *Sarây* yanında bir kişi vardır *dükkânda* oturur ba'zî *esbâb* şatar

..... ma'nâsı budur ki *kâf ya'ni* *Qorqud* çok yaşlı ve çok bilür kimsedir tahta *qârındaşından* evvel yetişür hem *fi'l-vâki'* *İstanbul'a* *Sultân Selîm* merhûm *Hzreti*'nden evvel vardı yetişdi bu cefrde tamâm külli ne olacağıñ dimezler *hüküm beyân* iderler ammâ *tafşîlin* etmezler uşda *meşelâ* *Sultân Qorqud* *İstanbul'a* evvel geldiğün söyledi ötesin añmadı gizledi *pâdişâh* olur mi olmaz mi nesne dimedi ve *ğayrısın* dağı buña göre ve *Cem Sultân*'iñ dağı *kâfiristâna* düşüp

Kısaca Yazıcıoğlu Mehmed hakkında saydığımız âlim, dinî ilimlere ve dîvân edebiyatına hâkim, başarılı bir şâir vb. özellikleri Esîrî Mehmed Yusuf Efendi için de söylemek mümkündür. Şerhin çoğu yerinde sözü uzatmamak adına anlatmak istediklerini yarıda kesip *Muhammediye* ile kendini sınırladığına şahit olmaktadır. Hattâ yukarıda *Mecâmiu'l Cevâhir* başlığında ifâde ettiğimiz üzere Hz. Peygamber (s.a.v)'in mucizeleri konusunu anlatırken şerhinde iki *Muhammediye* kitâbı kadar anlatılacak malzeme olduğunu belirtir ve konumuza dönelim diyerek sözü uzatmamaktadır. Fakat müellif şerhi bitirince yeni bir eser kaleme alacağını, sâdece Hz. Peygamber (s.a.v)'in mucizeleri konusunu işleyeceğini de haber vermektedir. Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin kaynaklarda adı geçen ve henüz gün yüzüne çıkmayan *Mecâmiu'l-Cevâhir* isimli bir eser kaleme aldığını biliyoruz lâkin *Şerh-i Muhammediye*'de sözünü ettiği ve yazacağını müjdelediği eserin bu olduğu

tahminini yürütebiliriz fakat yine de bu eserlerin aynı olup olmadığı konusunda kesin malumatımız bulunmamaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ŞERH-İ MUHAMMEDİYE (İNCELEME-METİN)

ŞERH-İ MUHAMMEDİYE (İNCELEME-METİN)

1. NÜSHA TAVSİFLERİ

Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'ye âit *Şerh-i Muhammediye* adlı eserin yurtiçi ve yurtdışında farklı kütüphânelerde nüshaları bulunmaktadır. Yapılan taramalar neticesinde dört yurtiçi bir de yurtdışında olmak üzere toplamda beş nüshaya ulaşılmıştır. Dördü tam biri eksik olmak üzere günümüze ulaşan beş nüsha ve tavsifleri aşağıdaki gibidir:

1.1. Nûruosmâniye Kütüphanesi 2581 Numaralı Nüsha, (=N).

İstinsah târihi: Cemâziyelevvel 1092.

İstinsah eden: Hüseyin Bin Muhammed

Fiziksel Nitelik: 321 yk., 21 st.

Yazı Türü: Nesih

El yazısı çok güzel ve okunaklıdır. Başlıklar, yer yer Allah lafzı ve Hz. Peygamber (s.a.v)'in ismi, yer yer âyet ve hadisler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bunun dışında Allah lafzı ve Hz. Peygamber (s.a.v)'in ismi, âyet, hadis, peygamber, melek ve sahâbi isimleri, beyit ve şiir başlıkları ve duâların üstü kırmızı renkli çizgilerle belirtilmiştir.

Başı: *Bismillahirrahmanirrahim. Hak Teâlâ Hazreti'ne hamdu bâ had ve sipâs bâ add ve Rasûline salâti bâ add ve selâm bâ kıyâsdan sonra bilgil ve âgâh olgil ki.....*

Sonu: *..... ve her kim ânı gördi Hakk'ı gördi ve her kim ânı buldi Hakk'ı buldi ve sözüümüz dahı burada hayırla hatm oldı.*

1.2. İstanbul Dârulfunun Kütüphanesi T2450 Numaralı Nüsha, (=T).

İstinsah târihi: 16 Şaban 1250.

İstinsah eden: Arif Mustafa b. Monlazâde Şeyh Süleyman Efendi Şeyhi

Fiziksel Nitelik: 222 yk., 24 st.

Yazı Türü: Arap

El yazısı hafif karışıktır lâkin okunaklıdır. Başlıklar, Allah lafzı ve Hz. Peygamber (s.a.v)'in ismi, âyet ve hadisler ve beyitler kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Başı: *Bismillahirrahmanirrahim. Hak Teâlâ Hazreti'ne hamd bâ kıyâs ve sipâs bâ add ve Rasûline salavât bâ add ve selâm bâ kıyâsdan sonra bilgil ve âgâh olgil ki.....*

Sonu: *..... ve her kim ânı gördi Hakk'ı gördi ve her kim ânı buldi Hakk'ı buldi ve sözüümüz dahı burada hayırla hatm olundı.*

1.3. Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 1967 Numaralı Nüsha, (=S).

İstinsah târihi: 1 Cemâziyelâhir 1244.

İstinsah eden: Şeyh Muhammed Nasraddin el-Kâdirî Enfizâde

Fiziksel Nitelik: 182 yk., 23 st.

Metin büyük harflerle yazılmış olup yazı stili iyi ve okunaklıdır. Başlıklar, Allah lafzı ve Hz. Peygamber (s.a.v)'in ismi, âyet ve hadisler, beyitler ve duâlar kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Nüsha eksiktir. Eser Faslun fi Şefâati başlığı ile başlayan konu anlatıldıktan sonra bitmektedir.

Başı: *Bismillahirrahmanirrahim. Hak Teâlâ Hazreti'ne hamdu ve bî had ve sipâs ve Rasûlune salavât bî add ve selâm ve bî kıyâsdan sonra bilgil ve âgâh olgil ki.....*

Sonu: *..... Hak Teâlâ bir koç sûretinde tasvir ide cennetle cehennemini orta yerine getirüp emreyleye Yahyâ peygamber ol koçi boğazlaya andan sonra vallahu a'lem.*

1.4. İBB Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları 489 Numaralı Nüsha, (=O).

İstinsah târihi : ?

İstinsah eden : ?

Fiziksel Nitelik: 287 yk., 21 st.; 240x150, 170x90 mm.

Cilt Özellikleri: Meşin

Yazı Türü: Nesih

Yazma nüshanın ferağ kaydı olmadığı için istinsah târihi ve istinsah edeni belli değildir fakat kitabı vakfedenin ismi ve ne zaman vakfettiğine dâir elimizde bilgiler mevcuttur. Kitabı Cemâziyelevvel 1258/Haziran-Temmuz 1842 târihinde Ali Alemdar İbn Abdullah adında biri vakfetmiştir. Buradan hareketle nüshanın 1258/1842 yılından önce veya buna yakın bir târihte istinsah edildiği düşünülmektedir. Eserin sayfaları altın yaldızlı çerçeve içerisinde kaleme alınmıştır. Başlıklar, şiir, nazım ve beyit ibâreleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Âyet ve hadislerin üstü kırmızı mürekkeple çizilmiştir.

Başı: *Bismillahirrahmanirrahim. Hak Teâlâ Hazreti'ne hamd bî kıyâs ve sipâs ve Rasûlune salavât bî add ve selâm bî kıyâsdan sonra bilgil ve âgâh olgil.....*

Sonu: *..... ve her kim ânı gördi Hakk'ı gördi ve her kim ânı buldi Hakk'ı buldi ve sözüümüz dahı burada hayırla hatm oldı.*

1.5. Makedonya Milli Kütüphânesi OMCT II/808 Numaralı Nüsha, (=M).³¹⁷

Fiziksel Nitelik: 391 yk., 21 st.; 210x150, 165x100 mm.

İstinsah târihi: 1105.

İstinsah eden: Hasan.

Cilt Özellikleri: Şemseli Deri

Yazı Türü: Nesih

Başy: *Bismillahirrahmanirrahim. Hak Teâlâ Hazreti'ne hamdu bâ had ve sipâs bâ add ve Rasûline salât ilâ yeud bâ add ve selâm bâ kıyâsdan sonra bilgil ve âgâh olgil ki.....*

Sonu: *..... ve her kim ânı gördi Hakk'ı gördi ve her kim ânı buldı Hakk'ı buldı ve sözüümüz dahı burada hayırla hitâm oldı.*

Genel notlar: Mensur metnin baştan iki sayfası harekelidir. Varak sayısı sondan başa doğru verilmiştir. Sonda "Hasan" adına bir mühür vardır.

1.6. Nüshaların Değerlendirilmesi

Şerhi Muhammediye isimli şerhin tenkitli metni hazırlanırken yurtiçi ve yurtdışındaki bütün nüshaların tespit edilmesine özen gösterilmiştir. Böylece beş nüshaya ulaşılmıştır. Tespit edilen nüshalar, sayfa sayısı, fasıllar ve fasıl başlıkları ve imla özellikleri bakımından incelenmiştir. Sâdece M nüshası incelemenin dışında tutulmuştur. Sözü edilen M nüshasına ulaşamadığı ve elimizde olmaması sebebiyle ne yazık ki incelenememiş, karşılaştırma yapılamamış ve tahkik edilememiştir. Buna rağmen eldeki veriler ışığında bütün nüshaların tavsifleri yapılmıştır. İnceleme sonucunda, nüshaların imla ve başlık değişiklikleri, metin içinde ufak kelime farklılıkları dışında hemen hemen aynı metni içerdikleri gözlemlenmiştir. Ancak S nüshası eksik ve yarım olmasına rağmen mevcut hâliyle esas alınarak tetkik edilmiştir.

³¹⁷ Eserin bu nüshası ile ilgili zikrettiğimiz bilgiler TİKA tarafından projelendirilen ve Yaşar Aydemir-Abdülkadir Hayber tarafından hazırlanan *Makedonya Kütüphaneleri Türkçe Yazma Eserler Katalogu* isimli eserden alınmıştır. Makedonya'da bulunan ve M nüshası olarak adlandırdığımız *Şerh-i Muhammediye*'nin dijital kopyasını almak için Makedonya Milli Kütüphânesi, TİKA, Yunus Emre Enstitüsü, Süleymaniye Kütüphanesi, proje sâhipleri, yöneticileri ve yetkilileri başta olmak üzere yurtiçi ve yurtdışındaki sorumlu kişi ve kurumlarla gerek yüzyüze gerekse dijital kanallar vasıtasıyla görüşülmüş, katalogun hazırlanması ve ülkedeki yazma eserlerin dijitale aktarılmasını sağlayan hem Makedonya hem de Türkiye Cumhuriyeti'ndeki paydaş şahıs ve kurumlara müteaddid defalar müracât etmemize rağmen malesef eserin dijital kopyasına ulaşma imkânımız olmamıştır. Dolayısıyla bu nüsha incelemeye dâhil edilememiş ve karşılaştırma yapılamamıştır.

Nüsha	İstinsah Târihi	Müstensih
Nûruosmâniye Kütüphânesi-N	Cemâziyelevvel 1092 Mayıs/Haziran 1681	Hüseyin Bin Muhammed
İstanbul Dârulfunun Kütüphânesi-T	16 Şaban 1250 18 Aralık 1834	Arif Mustafa b. Monlazâde Şeyh Süleyman Efendi Şeyhi
Süleymaniye Kütüphânesi-S	1 Cemâziyelâhir 1244 9 Aralık 1828	Şeyh Muhammed Nasraddin el-Kâdirî Enfizâde
İBB Atatürk Kitaplığı-O	? (1258/1842'den önce)	?
Makedonya Milli Kütüphânesi-M	1105/1693-1694	Hasan

Tabloda açıkça görüldüğü gibi;

1. O nüshası hâriç bütün nüshaların istinsah târihi ve müstensihî bellidir.
2. O nüshasının müstensihve istinsah târihine dâir bir bilgi bulunmamaktadır. O'nun vakıf kaydı mevcuttur. Nüsha 1258/1842 yılında Ali Alemdar ibn Abdullah tarafından vakfedilmiştir. Dolayısıyla vakıf kaydının elimizde olmasından hareketle eserin bu târihten önce veya bu târihe yakın bir zamanda istinsah edildiği bilgisine ulaşmaktayız. Târihler karşılaştırıldığında O nüshası S ve T nüshaları ile çok yakın târihlerde istinsah edildiği, O nüshası T'den sekiz, S'den on dört yıl sonra vakfedildiği ortaya çıkmaktadır. Hattâ O nüshasının T nüshasından istinsah edilme ihtimâli yüksektir. Aslında târih olarak O'nun T'den değil de S'den istinsah edilmesi akla daha yatkındır lâkin S nüshası yarım bırakıldığı, eksik olduğu için bu seçenek devre dışı kalmaktadır ve bir sonraki nüsha olan T'den istinsah edildiği tahminine ulaşmaktayız.
3. En eski nüsha N nüshasıdır. Cemâziyelevvel 1092/Mayıs-Haziran 1681 târihinde Hüseyin bin Muhammed tarafından istinsah edilmiştir. Eserin XVI. yüzyılın sonlarına doğru yazıldığı düşünülür ve şâir ve şârihin vefât târihi 1000/1591 yılı da hesâba katılırsa müellif hattına en yakın nüsha olarak bu nüshayı kabul etmek mümkün görünmektedir. Yazmanın müstensihî Hüseyin bin Muhammed nüshanın sonundaki ferâğ kaydında Göllü Kesriyye kasabasında ikâmet ettiğini ve oralı olduğunu ifâde etmektedir. Göllü Kesriyye bugün Yunanistan sınırları içerisinde kalan bir şehir olan Kastoria adını taşımaktadır. Şehir Kesriye veya gölün etrâfında kurulduğu için bazen Göllü Kesriyye olarak da anılmıştır. Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin de Eğriboz adasında yaşadığı bilgisi ile kıyasladığımızda

müstensihle aynı coğrafyada yaşadıkları bilgisine ulaşmaktayız. Müstensihin Esîrî ile aynı coğrafyada yaşaması ve ferağ kaydındaki istinsah târihi gibi ortak özellikler sâyesinde N nüshasının en eski nüsha olduğu konusunda şüpheye yer bırakmamaktadır. N nüshasının en eski olması, diğer nüshalar ile karşılaştırma yapıldığında pek farklılık gözetilmemesi gibi değerlendirmelerden yola çıkılarak ana metin olarak bu nüsha tercih edilmiştir.³¹⁸

4. N'den sonra istinsah târihi en eski olan nüsha M'dir.

5. Diğer nüshalar istinsah edildikleri târih sırasıyla S nüshası 1244/1828, T nüshası 1250/1834 ve O nüshası 1258/1842 (vakfedilme târihi) şeklindedir.

Bu değerlendirmeler neticesinde en eski ve müellif hattına en yakın olarak düşündüğümüz N nüshası esas alınmıştır. S nüshası yarım olmasına rağmen incelenmiş N, O ve T nüshalarıyla pek farklılığa sâhip olmadığı görülmüş fakat bu farklılıklar transkripsiyon yapılan metne yansıtılmamıştır. M nüshası ise yukarıdaki dipnotta ifâde edildiği üzere ulaşılamayan nüsha konumunda kalarak malesef incelemeye tâbi tutulamadığı için çeviri metninde kullanılmamıştır. Lâkin katalogtan elde edilen bilgiler ışığında eserin başına ve sonuna bakıldığında diğer nüshalar ile herhangi bir bariz farkı olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu nüsha diğer nüshalarla paralellik arz etmektedir.

6. Metnin transkripsiyonu esnasında o dönemde kullanılan fakat bugün bilinmeyen eski kelimeler, Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin anlamları dipnotta verilmiştir. Bu sâyede metnin daha rahat anlaşılması ve akıcılığı sağlanmıştır.

³¹⁸ Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'den bahseden tezkireler, Amil Çelebioğlu'nun *Muhammediye* adlı iki ciltlik eseri ve DİA'daki "Muhammediyye" maddesi vb. biyografik kaynaklar ortak bir şekilde başka nüshadan bahsetmeyip sâdece bu nüshadan söz eder ve bu nüshayı tanıtmaktadırlar. Araştırmamız neticesinde aslında eserin az da olsa rağbet gördüğü tespit edilmiş ve hem yurtiçi hem yurtdışı olmak üzere toplamda beş nüshaya ulaşılmıştır.

1.7. Metnin Oluşturulmasında Esas Alınan Teknik Özellikler

1. Tezimizde Arap harfli eski alfabede olup bugünkü alfabede olmayan işaretler için, tenkitli basımı yapılan tez, kitap, makale vb. çalışmalarda kullanılan aşağıdaki transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır:

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا (ā)	a, ā	ص	ş
ا (ā)	a, e, ı, i, u, ü	ض	z, d
ب	b, p	ط	t
پ	p	ظ	z
ت	t	ع	‘
ث	ṯ	غ	ğ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	q
ح	h	ك	k, g, (ñ)
خ	h	ك	ñ
د	d	ل	l
ذ	z, d	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ی	y, ı, i, ī
		ء	’

2. Tenkitli metin için seçilen dört nüsha birbiriyle karşılaştırılarak şâir ve şârihin kaleminden çıkan en son şekle yaklaşılmaya gayret edilmiştir.
3. Metin oluşturulurken N nüshası esas alınmış T ve O nüshalarındaki farklılıklar ise dipnotta kelime virgül nüsha ismi, örnek: iskemle, T şeklinde gösterilmiştir. S nüshası eksik olmasına rağmen karşılaştırmaya ve incelemeye dâhil edilmiştir.
4. Metinde geçen âyetler bold/koyu yazı stili ile hem orjinal Arapça hâliyle hem de transkripsiyonlu hâliyle verilmiştir. Ayrıca âyetlerin kaynakları ve meâli dipnotta gösterilmiştir. Hadisler ise italik/eğik yazı stili ile verilmiştir.
5. Metinde müstensihthen kaynaklanan nadir yazım hataları [] köşeli parantez ile metin tamiri yapılarak gösterilmiştir.

2. METİN

ŞERH-İ MUHAMMEDİYE

Bismillahirrahmānirrahīm

Hak Te'âlâ Hazreti'ne hamd bî kıyas ve sipās³¹⁹ ve Rasûl'une şalavât bî 'add³²⁰ ve selâm bî kıyâsdan sonra bilgil ve āgâh olgil ki çün meşiyet³²¹³²² subhānî ve irādât yezdānî bu hāk-i hākîr³²³ nātüvānî³²⁴ ya'ni Esîrî nāmıyla şehir³²⁵ zārgîr ya'ni қаза ve қader mancılığına koyup ilden ile şatup³²⁶ ve belâlar miñnetleri ile kûl eyleyüp şatup 'âkıbet³²⁷ kâr hıñn-ı haşîn³²⁸ Kızılhişar'da vañan bilüp³²⁹³³⁰ ve mekan dutup temekkün eyledi ve ikâmet itdi³³¹ ve halkla muvâşalat³³² idüp ülfet dutdi çünkü mücâleset³³³ ve muşâhabet³³⁴ mümtedd³³⁵ ve muvâlât³³⁶ ve muşâdağat³³⁷ müştedd³³⁸³³⁹ oldı günlerden³⁴⁰ bir gün ihvân-ı şafâdan bir yâr-ı şâdıķ ve hullân-ı vefâdan bir enseb-i³⁴¹ muvâfıķ muhâbbet ibn velde mulâtıfda³⁴²³⁴³³⁴⁴ söze gelüp eyitdi ki *Muhammediye* demekle ma'rûf ve meşhûr kitâb ki na't-ı Rasûl'e³⁴⁵ bir

³¹⁹ sipās (F.) şükür.

³²⁰ add (A.) sayma, görme, değerlendirme, kabul etme.

³²¹ meşiyet (A.) irade, istek, arzu, yürüme.

³²² hidâyet, O

³²³ irādât bu hāk-i hākîr, O

³²⁴ nātüvānî (F.) güçsüzlük, kudretsizlik, zayıflık, yoksulluk, fakirlik.

³²⁵ şehir (A.) ünlü.

³²⁶ şalup, T

³²⁷ eyleyüp 'âkıbet, O

³²⁸ hıñn-ı haşîn (A.) iyi korunansağlam kale.

³²⁹ bağlayup, T

³³⁰ Kızılhişar'a vañan bağlayup, O

³³¹ dutdi, T

³³² muvâşalat (A.) ulaşma, varma, yetişme.

³³³ mücâleset (A.) birlikte oturma.

³³⁴ muşâhabet (A.) konuşma, söyleşi.

³³⁵ mümtedd (A.) uzayan, sürekli.

³³⁶ muvâlât (A.) dostluk, yardım, koruma.

³³⁷ müşâdağat (A.) karşılıklı dostluk.

³³⁸ müştedd (A.) şiddetlenen.

³³⁹ mümtedd, O

³⁴⁰ hiye'l-huccetu mine't-ğarafeyn ya'ni sevişmek günlerden, O

³⁴¹ enseb (A.) en uygun, en münasip.

³⁴² mulâtıf (A.) şakalaşan, latife eden.

³⁴³ mulâtıfıdan, T

³⁴⁴ üns-i muvâfıķ meclis muhâbbet-i inbisâtdan ve meclis-i mulâtıfıdan, O. inbisât (A.) yayılma, genişleme, açılma, ferahlama, inşirah.

³⁴⁵ Rasûl'de, O

baħr-ı bî girân³⁴⁶ ve deryâ-yı ʿummândır ibtidâen ʿâlemden inħirâfî³⁴⁷ âdeme degin her ne ki geldi³⁴⁸ ve gelecekdir ve oldı ve olacağdır taħrîr olunup taħrîr kılnmıřdır³⁴⁹ ve beyân kılnup tařvîr³⁵⁰ olunmuşdur nazarın³⁵¹ gözler görüp ve mişlin kulağlar işitmiş değildir elfâzı dürr-i semîn³⁵² ve gevher meʿânisi řand³⁵³ şîrîn mükerrerdır³⁵⁴ feemmâ ĥacer ĥurûf tehecci³⁵⁵ üzere olmağın kâfiyeleri teng³⁵⁷ olub bi'd-ďarûre³⁵⁸ edâ-yı murâd için ğâmîz³⁵⁹ luğât ve muğlağ ʿibârât getürölüp³⁶⁰ ol cihetden ifhâm-ı ʿavâma³⁶¹ ifhâm ve meřâmm³⁶² kılıp iřmâm³⁶³ müşkîl ve müteʿ assir³⁶⁴ belki mümteniʿ³⁶⁵ ve müteʿ azzirdir³⁶⁶ nola eger ĥilâf mersûm ve münâkıř³⁶⁷ ʿâdet ol nazmı neř idüp rûşen ʿibârâtla ve meřĥûr luğâtla edâ-yı³⁶⁸ kelâm ve taʿbîr-i³⁶⁹ murâd ve merâm eylesen sâir neşir ĥikâyât gibi oğunup diñlenüp tekellüfsüz³⁷⁰ bilinse ve añlansa ĥavâřřa ve ʿavâma fâidesi tamâm olsa ve oğunduğça seniñ dağı âdiñ yâd olunmağa sebep olurdı ve senden soñra adıñ ol yâd ile bâķî şalurdı diyüp teşvîkle taħriř kitâb-ı âġâz³⁷² eyledi³⁷³ ve rağbet gösterdi pes ol řiddîķ-i řâfî ve ĥalîl-i

³⁴⁶bir baħr-ıgirân, O

³⁴⁷inķirâz, T, O

³⁴⁸ne geldi, O

³⁴⁹kılnı, O

³⁵⁰bî kuşûr, O

³⁵¹naźîrin, O

³⁵²semîn (A.) değerli, pahalı, kıymetli.

³⁵³řand (A.) şeker, dudak.

³⁵⁴sükkerdır, O

³⁵⁵tehecci (A.) heceleme.

³⁵⁶hecâ, O. hecâ: hece.

³⁵⁷teng (F.) dar, denk, yük dengi.

³⁵⁸bi'd-ďarûri, T

³⁵⁹ġâmîz (A.) çapraşık, karmaşık, güç anlaşılır, üstü kapalı.

³⁶⁰getürüldi, O

³⁶¹ve meşâmet, T

³⁶²meřâmm (A.) burun.

³⁶³iřmâm (A.) koklatma, koklatılma, Arapçada harfin sesini vurgulama.

³⁶⁴müteʿ assir (A.) güçleşen, güç.

³⁶⁵mümteniʿ (A.) çekinen, geri duran, mümkün olmayan, olanaksız.

³⁶⁶müteʿ azzir (A.) yapılamaz, güç, zor, imkânsız.

³⁶⁷münâkıř (A.) çelişen, çelişkili.

³⁶⁸ol, T

³⁶⁹yaķîn-i, T

³⁷⁰tekellüf (A.) zorlanma, güçlüġe katlanma.

³⁷¹teklîfsiz, T

³⁷²âġâz (F.) başlangıç, başlama.

³⁷³taħriř eyledi, O

vāfīn³⁷⁴ sözün red etmeğe mecāl bulmayup ve ulūlarıñ elḫāf-ı setrine iḫtimād idüp kūsūr ve ḫuḫūl³⁷⁵ iḫdām³⁷⁶ olundı ve ihtimām kılandı ve bir münāsebet³⁷⁷ düşdüḫçe muḫteber kitaplardan muḫtaḫar neḫāyih mūcez³⁷⁸ ve mevāḫız ve müfīd ḫikāyāt zamm olundı Ḥaḫ Teḫālā'ya hezār³⁷⁹ ḫūkr ü minnet ki āḫire yetiḫdi ve iḫtītām buldı ve oḫuyanlardan ve diñleyenlerden mevcūd mütevaḫḫıḫ' dır ki sehvin bulduḫlarında dāmen-i mürüvvetle setr ideler ve ḫaḫāsın iḫlāḫ eyleyeler tā ki kemā tedeyyün³⁸⁰ tedān miḫli muḫtezāsınca Ḥaḫ Celle ve ḫAlā daḫı anlara luḫf işleye³⁸¹ Rasūlullah'ıñ yüzi ḫuyuna cemiḫ mize raḫmet ide günāḫlarımızı baḫıḫlaya Āmīn yā Muḫīn ḫaleyhi³⁸² netevekkel ve iyyāḫu nesteḫīn.

ĀĠĀZ-I KĪTĀB³⁸³

Bilgil ve āḫāḫ olgil ki ezel-i āzālde yerler ve gökler yoḫidi daḫlar³⁸⁴³⁸⁵ tepeler ay ve gün ve yıldızlar yaradılmamıḫlar idi deñizler ve ḫular ve ırmaḫlar yoḫidi uḫar ḫuḫlar ve yürür ḫayvānlar ve bi'l cümle canlı cinsinden ve cansız cemādātın ḫiḫbir nesne yoḫidi ve bir ferd mevcūd deḫildi hemen ancaḫ Ḥaḫ Teḫālā Celle ve ḫAlā³⁸⁶ var idi vücūd-ı maḫz³⁸⁷ ve ḫayn-ı muḫlaḫ idi zātına ḫifāti ḫābit idi zāt-ı pākī bir gizlü genç³⁸⁸ idi diledi ki biline ve zāḫir ola pes ḫāḫāyık eḫyā cemiḫ'isi iḫtītā ve istidā³⁸⁹ idüp eyitdiler ki nice bir gizlü kılavuz gerekdir ki zāḫir ve āḫikāre³⁹⁰ olavuz pes bu mevcūdātın ḫāḫīḫatleri Ḥaḫ Teḫālā'dan vücūd istediler pes esmāullah cemiḫ'isi zāt³⁹¹ yḫani ismullah Ḥazreti'ne varup bu maḫlūḫātı

³⁷⁴ vāfī (A.) vefalı, sözünde duran, ahdine vefā eden kimse.

³⁷⁵ ḫuḫūr-ı ömrüyle, O

³⁷⁶ iḫdām (A.) sebatla ḫalıḫma, giriḫim.

³⁷⁷ münāsib, T

³⁷⁸ mūcez (A.) kısa ve özlü bir biçimde söylenmiş söz.

³⁷⁹ hezār (F.) bin, ḫok, pek ḫok.

³⁸⁰ tedeyyün (A.) belli bir dini benimseme, ona baḫlı olma.

³⁸¹ eyleye, T, O

³⁸² Āmīn ḫaleyhi, O

³⁸³ āḫāz-ı kītāb-kitabın başlangıcı. ḫāriḫ burada esere başladığını ifāde ediyor.

³⁸⁴ daḫla, T

³⁸⁵ uḫar ḫuḫlar daḫlar, O

³⁸⁶ Ḥaḫ Celle ve ḫAlā, O

³⁸⁷ maḫz (A.) saf, halis.

³⁸⁸ genç (F.) hazine.

³⁸⁹ istidā (A.) dileḫçe, yalvararak isteme.

³⁹⁰ ki āḫikāre, O

³⁹¹ ism-i zāta, O

vücūda getirmek için söylediler ismullah dağı Hâk Te‘âlâ’ya münâcât idüp eyitdi cemî‘³⁹² esrâr sana ma‘lūmdur senden gizlū nesne yokdur hâkâyık senden vücūd isterler didi pes Hâzreti Zât-ı Hâk Celle Celâluhu³⁹³ ve ‘Amme Nevâluhu eyitdi ki ben ol zât-ı pākim ki cemî‘ eşyâdan müstağniyim hiç nesneye ihtiyâcım³⁹⁴ yokdur cemî‘î ‘âlem mevcūd olsa benim ‘izzetimde ve celâlimde ve ‘azâmetimde bir nesne ziyâde olmaz ve eger cemî‘î ‘âlem ma‘dūm³⁹⁵ olsa yine ‘izzetimde ve ululuğumda hiçbir nesne eksilmez ‘âlemin varlığından baña fâide ve yokluğundan baña ziyân yok ‘izzetime ve ‘azâmetime ve celâlime ve kibriyâma zerre kadar noğşân olmaz ammâ çünki hâkâyık iktiza eyledi pes her hâkîkât neye kâbil ise kâbiliyyetine göre esmâdan vücūd bulsunlar didi pes evvel emirden mevcūd olup vücūd hil‘atin giyen iki cihân fahrî Muḥammed Muṣṭafâ’nıñ şallallahu ‘aleyhi ve sellem nūrı idi ve ânıñ hâkîkâti idi Hâk Te‘âlâ cemî‘ eşyâdan evvel ânıñ nūrın yaratdı ve cemî‘ ‘âlemi ânıñ nūrından yaratdı pes ol nūra ‘akl-ı evvel deyū âd virdi ve bir âdı dağı rûḥ-u ‘azîmdir³⁹⁶ ve bir âdı dağı kalemdir gerçi³⁹⁷ dürlü dürlü ad virdi³⁹⁸ ama yine cümlesi hep birdir inşallah yerinde beyân olına ve andan soñra ‘arşı ve kürsî yaratdı ayı ve güneşi ve yıldızları yaratdı dağları depeleri ve deñizleri ve aqarşuları vücūda getürdi bu cümle ‘âlem Muḥammed Muṣṭafâ’nıñ ‘a.m yüzi şuyuna yaradıldı ânıñ ḥürmetine vücūd buldı *levlâke levlâke lema ḥalektu’l-eflâke* didi y‘ani yâ Muḥammed eger sen olmasañ ben yerleri ve gökleri³⁹⁹ ve cemî‘ ‘âlemleri yaratmazdım bu mecmū‘ eşyâyı senden⁴⁰⁰ yaratdım seni sevdiğim için ve seni ḥabîb idindiğim için anları ḥalk itdim didi pes Hâk Te‘âlâ tecellî eyleyüp Muḥammed’iñ nūrın vücūda getürdi ol nūrı kendiye ayna eyledi andan⁴⁰¹ zūhūr buldı pes aña üç meretebe ‘arız oldu biri budur ki Hâk Te‘âlâ’nıñ zâtınıñ vaḥdaniyyeti bilindi⁴⁰² birliğı zâhir oldu biri dağı şıfâtınıñ vaḥdaniyyeti bilindi⁴⁰³ ki nūr-ı Muḥammed

³⁹² Ya Rabbi cemî‘, O

³⁹³ ve ‘Ala Hâzreti, T

³⁹⁴ hiç ihtiyâcım, O

³⁹⁵ ma‘dūm (A.) yok, mevcut olmayan.

³⁹⁶ a‘zamdır, O

³⁹⁷ egerçi, T, O

³⁹⁸ virdiler, O

³⁹⁹ yerler gökleri, O

⁴⁰⁰ senden ötüri, O

⁴⁰¹ anda, T, O

⁴⁰² vaḥdaniyyetini bildi, O

vücūda geldi ve cemī³ ‘ālem ol bir nūrdan yaradıldı cümlesi andan zūhūr buldı biri dağı ef‘aliniñ vaḥdaniyyeti bilindi⁴⁰⁴ bunca keşret dağı ki zāhir oldı cemī³si ol vaḥdet-i ef‘ālden⁴⁰⁵ zūhūra geldi ‘ālem ne kadar çok ise cemī³si bir yerden zāhir olur cümlesin işleyen ḥaḳīḳatde Ḥaḳ Te‘ālā’dır pes Ḥaḳ Celle ve ‘Alā ‘ālemleri ḥalk idüp celālin cemālin izhār eyledi raḥmetin ‘azametini⁴⁰⁶ āşikāre kıldı pes Ḥaḳ⁴⁰⁷ Te‘ālā tecellī eyledi bir nūr yaratdı ki kendü zātına maḫzar manzar ola gizlü genc āşikāre ola pes Muḥammed’dan Ḥaḳ Te‘ālā biline cemī³ ‘ālemlere⁴⁰⁸ raḥmet ola Ḥazreti Rasūl’dan rivāyetdir ki buyurdu Ḥaḳ Te‘ālā evvel benim nūrım yaratdı elli biñ yıl ‘ālemden öñ yaratdı elli biñ yıldan soñra yerleri ve gökleri yaratdı ve bir rivāyetde dağı buyurdu ki Ḥaḳ Te‘ālā benim rūhumu evvel yaratdı didi ve bir rivāyetde dağı ‘akl-ı evvel yaradıldı⁴⁰⁹ didi ve bir rivāyetde dağı bir incü yaratdı ve cemī³i ‘ālem ol incüden yaradıldı ve bir rivāyetde dağı evvel kalem yaradıldı didi ve bir rivāyetde evvel levḥ-i maḫfūz yazıldı⁴¹⁰ didi pes Ḥaḳ Te‘ālā ol nūra gel didi geldi git didi gitdi otur didi oturdu söyle didi söyledi edeble erkān ile şükür ve şena eyledi Ḥazreti Rasūl’dan ‘aleyhi’s-sālātu ve’s-selām aḫḫāb rivāyet itdiler ki Ḥaḳ Te‘ālā çünki ‘akl-ı evvel yaratdı āña ḥiṭāb idüp ayıtdı ‘izzim⁴¹¹ celālim ḥaḫḫı için seniñ gibi muḫabbetlü kerāmetlü bir kimse dağı yaratmadım dostlarımda didi beni bilenler seniñle bilürler şükür⁴¹² iderler ve seniñle ‘ibādet⁴¹³ iderler ve her kime ne virirsem seniñ sebebiñle virem⁴¹⁴ ve her kimden ne men‘ idersem seniñ sebebiñle men‘ iderim seniñ sebebiñle müslūmanlara⁴¹⁵ raḥmet idem ve tevbelerin ḫabūl iderim⁴¹⁶ didi ve saña şabırdan yeg ni‘ met virmedim didi rivāyetde gelür ki ‘akıl bu sözi işidicek kemāline maḫrūr oldı ve şād

⁴⁰³ vaḥdaniyyetini, O

⁴⁰⁴ vaḥdaniyyetini bildi, O

⁴⁰⁵ ef‘ālınden, O

⁴⁰⁶ raḥmetin ve ḡazabın, O

⁴⁰⁷ Allah, O

⁴⁰⁸ pes cemī³ ‘ālemlere, O

⁴⁰⁹ evvel ‘aklı yaratdı, O

⁴¹⁰ yaradıldı, T, O

⁴¹¹ ‘izz (A.) deḡer, yücelik, ḡüçlülük.

⁴¹² ve seniñle şükür, O

⁴¹³ ‘ibādāt, T

⁴¹⁴ veririm, O

⁴¹⁵ ‘ālemlere, T, O

⁴¹⁶ idem, T, O

olup sevindi pes Hax Te'ālā 'akla 'itāb⁴¹⁷ idüp hitāp eyledi nazār eyle yā 'akıl didi 'akıl daħı nazār itdi bir nūr gördi kimsin deyu ŗordı ol nūr daħı cevap virüp ayıtdı ben ŗol kimseyim ki saña bensiz kıyām yoħdur kıyāmıñ benimledir⁴¹⁸ bensiz kıyām olunmazsız⁴¹⁹ baña muħtācsın didi pes 'akıl aña adın ŗordı adın nedir didi ol nūr eyitdi⁴²⁰ adım tevfiħdir Allah Te'ālā'nıñ fazlı olmayınca kimse baña yetişmedi⁴²¹ didi Hāzreti 'Alī'den kerremellahu vechehu rivāyetdir ki⁴²² Hax Te'ālā 'akl-ı evveli kendü nūrından yaratdı 'ilm-i kādīmimde ŗaklanmıŗ ve gizlenmiŗ idi pes zuhūra getürüp vücūd virdi nefsi⁴²³ 'ilm eyledi ve aña dürlü kıpular açdı ve ānıñ kulağını ħayr etdi ve gönlün⁴²⁴ ŗefkat eyledi ve himmetini⁴²⁵ rahmet itdi ve karmın⁴²⁶ ŗabr eyledi ve söyle⁴²⁷ deyu emreyledi pes 'akıl söyledi Haxk'a ŗükürler ve ŗenālar eyledi ve Haxk'ın varlığına birliğine ikrār eyledi⁴²⁸ pes Hax Te'ālā eyitdi 'izzim celālim haxkıyçün senden 'aziz ve senden ħürmetlü kimse yaratmadım didi İbn 'Abbās rađiyallahū 'anhu rivāyet ider ki Rasūl Hāzreti ŗallallahū 'aleyhi ve sellem buyurdı evvel nesne ki⁴²⁹ kalem levħ-i maħfuz üstüne yazdı bu kelām idi inni enallahū ya'ni ben ŗol zātım ki cemi'ci ŗıfata⁴³⁰ müstecmi' cemi'c 'ālemleriñ⁴³¹ Tañrısı ve ma'budı benim cemi'⁴³² maħlūkāt benim kullarımdır benden ħayrı Allah yoħdur Muħammed benim kulumdur⁴³³ ve rasūlumdur āmenna ve ŗaddeķna kazaāma her kim⁴³⁴ muṭi'⁴³⁵ olsa⁴³⁶ ve belālarıma sabır eylese ve ni' metlerimiñ kadrin bilüp ŗükür eylese ben

⁴¹⁷ 'itāb (A.) azarlama, çıkıŗma, paylama, tersleme.

⁴¹⁸ bizim iledir, O

⁴¹⁹ kām olamazsın, O

⁴²⁰ ol eyitdi, O

⁴²¹ yetişmez, O

⁴²² eyitdi ki, O

⁴²³ nefsinı, O

⁴²⁴ gönlünü, O

⁴²⁵ himmetin, O

⁴²⁶ fikrini, O

⁴²⁷ zıkr eyle, O

⁴²⁸ varlığına ikrār itdi, O

⁴²⁹ kim, O

⁴³⁰ ŗıfatı, O

⁴³¹ müstecmi'c 'ālemleriñ, O

⁴³² ma'budı ve cemi'c, O

⁴³³ ve Muħammed kulumdur, O

⁴³⁴ ŗaddeķna her kim, O

⁴³⁵ muṭi'c (A.) itaatli, boyun eğen, bağlı.

⁴³⁶ olursa, O

dağı ānīn adın defterde şiddīk yazdım⁴³⁷ ve kıyāmetde ānı⁴³⁸ siddīklara yoldaş idem⁴³⁹ ve dostlarıma karşıduram⁴⁴⁰ ve şol kimse ki kazālarımā muṭī^c olmaya ve taqdīrime rāzı olmaya⁴⁴¹ ve belālarımā⁴⁴² şabır itmeye ve ni^cmetlerime şükür eylemeye ben her ne virdimse hoş görmeye pes ol kimse beni qosun⁴⁴³ varsın ğayrı⁴⁴⁴ Tañrı bulsun pes levḥ üstüne qalem evvel bu sözlere yazdı ve ba^czı ^culemā eyitdiler ki Ḥaḳ Te^cālā Celle ve ^cAla⁴⁴⁵ Muḥammed'iñ nūrın⁴⁴⁶ kendü nūrından yaratdı ve bunda⁴⁴⁷ çok tafşıl eylediler sözi uzatdılar muḥaşşal-ı kelām⁴⁴⁸ cemī^c sözlere hāşılı budur ki Ḥaḳ Subḥānehu ve Te^cālā⁴⁴⁹ cemī^c eşyāyı Muḥammed'iñ nūrundan yaratdı cemī^c ^cālemleri ānīn nūrundan vücuda getürdi ^cālemin aşlı ānīn nūrudur pes Ḥaḳ Te^cālā ^cAzze ve ^cAlā Muḥammed'iñ nūrın⁴⁵⁰ tāvus şeklinde tāvus şüretinde yaratdı karşısusuna⁴⁵¹ ḥayā ve edeb āyinesin qodı çünkü āyineye nazar kıldı kendünün münevver şüretin ve gökçek yüzün gördi qatī utandı ve istiḥyā eyledi pes kendüye Ḥaḳ Te^cālā vücut virdüğün görüp şükür secdesin idüp beş kerre Ḥaḳ Te^cālā'ya secde eyledi Ḥaḳ Te^cālā ol beş secdeyi beş vakit namaz idüp bize farz eyledi ol beş vakit namaz Tañrı'dan bize nūr⁴⁵² oldı rahmet oldı büyük küçük kılmāq gerek çünkü beş kerre secde eyledi Ḥaḳ Te^cālā dağı rahmetinden aña nazar eyledi ol dağı ḥayādan derledi pes derinden⁴⁵³ Ḥaḳ Te^cālā cemī^c ^cālemi yaratdı çünkü ol nūr-ı a^czam bu lütfi gördi ki Ḥaḳ Te^cālā mecmū^c kâinātı āndan ḥalk itdi şād oldı sevindi yetmiş biñ yıl Allah⁴⁵⁴

⁴³⁷ yazam, T; yazarım, O

⁴³⁸ ve ānı, O

⁴³⁹ iderim, O

⁴⁴⁰ karşıduram, T, O

⁴⁴¹ kazāma rāzı olmaya, O

⁴⁴² belāma, T

⁴⁴³ şabır itmeye beni qosun, O

⁴⁴⁴ bir ğayrı, O

⁴⁴⁵ Ḥaḳ Celle ve ^cAla, O

⁴⁴⁶ nūrını, O

⁴⁴⁷ bundan, T

⁴⁴⁸ muḥaşşal-ı kelām (A.) sözün kıyası.

⁴⁴⁹ Ḥaḳ Te^cālā, O

⁴⁵⁰ nūrını, O

⁴⁵¹ karşısusında, T

⁴⁵² Tañrı'dan nūr, O

⁴⁵³ ol nürdan, O

⁴⁵⁴ Tañrı, O

Te‘ālā’yı tesbīh itdi tevḥīd eyledi ḥamd ve şükür eyledi pes ol nūruñ şāfiyyesinden⁴⁵⁵ ve şī‘a‘ından⁴⁵⁶ Ḥaḡ Te‘ālā peygamberler rūḥın yaratdı çünki enbiyā ervāḥı vücuda geldi gördiler ki bir rūṣen ve şāfī nūr yıldırayıp berḡ⁴⁵⁷ urur şevḡ ve ziyā virir cümle ervāḥ āña imān getürdiler Lā İlähe İllallah Muḥammedu’r-Rasūlullah didiler bundan soñra Ḥaḡ Te‘ālā nūrdan⁴⁵⁸ bir ḡandīl yaratdı ki diller ānı⁴⁵⁹ vaşf itmekde ‘acizdir pes Muḥammed Muştafā’nıñ cānını gökçek şekilde ve güzel şūretde yaradup ol ḡandīl içine ḡoydı pes⁴⁶⁰ ḡandil içinde ayaḡ üzere durup Ḥaḡḡ’a ta‘zīm idüp Allahu Ekber didi cemi‘ cānlar ānı ḡavvāf eylediler bu nūr Ḥaḡ Te‘ālā’nıñ ḡabībi nūrıdır didiler dükeli⁴⁶¹ ta‘zīm idüp yüz biñ yıl tahlīl itdiler ya‘ni Lā İlähe İllallah⁴⁶³ didiler andan⁴⁶⁴ Ḥaḡ Te‘ālā cemi‘ ervāḡa emreyledi ki ol nūra nazar ḡılalar cümlesi nazar itdiler ḡandīl içinde olan şūrete baḡdılar her kim başın gördi bu dünyāda sultān oldı ānıñ⁴⁶⁵ sāyesinde rāḡat oldılar⁴⁶⁶ her kim göḡsin gördi ‘ālim oldı āña uymayanlar zālim oldı⁴⁶⁷ bu vechle cānlar⁴⁶⁸ anda her ne uzvun gördilerse āña münāsib bir nesne bu ‘āleme geldiḡinde geldi yetişdi Ḥazreti ‘Alī’den raḡiyallahu ‘anhu rivāyetdir ki eyitdi Ḥaḡ Te‘ālā Muḥammed’iñ nūrın⁴⁶⁹ kendi zātı nūrından yaratdı daḡı yerler ve gökler ‘arş kürs⁴⁷⁰ yoḡidi cennet cehennem yaradılmamışdı ins ve cin yoḡidi ‘ālemden nām ve nişānı bellü deḡil idi⁴⁷¹ kimse Ādem’iñ adın bilmezdi Ḥaḡ Te‘ālā ol nūrı bunlardan evvel üç⁴⁷² biñ yıl ve yigirmi dört biñ yıl öñürdi⁴⁷³ yaratdı

⁴⁵⁵ şāfiyyeden, T; şafāsından, O

⁴⁵⁶ şī‘a‘ (A.) ışınlar.

⁴⁵⁷ berḡ (A.) şimşek.

⁴⁵⁸ nūrdan, O

⁴⁵⁹ ile, T

⁴⁶⁰ beş, O

⁴⁶¹ dükeli (T.) tamamen.

⁴⁶² küllisi, O

⁴⁶³ Lā İlähe İllallah Muḥammedu’r-Rasūlullah, O

⁴⁶⁴ andan sonra, T, O

⁴⁶⁵ ya‘ni vücut bulup bu ‘ālemdē ḡaḡ ānıñ, O

⁴⁶⁶ oldı ve her kim göḡsin alın gördi ‘ādil oldı ‘ālem-i ḡaḡ ānıñ sāyesinde rāḡat oldı ve, O

⁴⁶⁷ oldılar, O

⁴⁶⁸ cemi‘ cānlar, O

⁴⁶⁹ nūrını, O

⁴⁷⁰ kürsī, O

⁴⁷¹ yoḡidi ‘ālemden nām ve nişānı bellü deḡildi, O

⁴⁷² üç yüz, T, O

⁴⁷³ öñürdi (T.) önce, daha önce, ilk önce.

soñra on iki bin⁴⁷⁴ hicāb yaratdı biri ¼udret hicābı ikinci ‘ azamet hicābı üçüncü minnet hicābı dördüncü rahmet hicābı beşinci sa‘ ādet hicābı altıncı kerāmet⁴⁷⁵ yedinci menzilet⁴⁷⁶ sekizinci hidāyet⁴⁷⁷ dokuzuncu nübüvvet⁴⁷⁸ onuncu rif at hicābı on birinci heybet hicābı on ikinci hicāb şefā‘ at hicābı⁴⁷⁹ bu hicāblar küllisi Hağ Te‘ ālā’ nıñ rahmetiyle ve luğ⁴⁸⁰ ve keremiyle toptolu olmuşdur⁴⁸¹ pes ol nūr geldi ol hicāblara girdi ¼udret hicābında on iki biñ yıl ¼arār itdi ve eğlendi ve andan ‘ azamet hicābına gelip on bir biñ yıl oturdı⁴⁸² andan minnet hicābına geldi on biñ yıl eğlendi pes rahmet hicābında dokuz biñ yıl ve⁴⁸³ kerāmet hicābında yedi biñ yıl ve menzilet hicābında altı biñ yıl ve hidāyet hicābında beş biñ yıl ve nübüvvet hicābında dört biñ yıl ve rif at⁴⁸⁴ hicābında üç biñ yıl ve heybet hicābında iki biñ yıl ve şefā‘ at hicābında biñ yıl mağām dutdı ve ¼arar itdi ve her bir hicābda zıkr-i tesbıh edip Hağ Te‘ ālā’ ya hamd ve şükür idüp t‘ aẓım iderdi bundan soñra levğ-i kalem yaradıldı ‘ arş ve kürs⁴⁸⁵ ve cennetler vücūda geldi bu cümleden mağşūd⁴⁸⁶ tā ki dünyaya gelüp nice gizlü nesnelər⁴⁸⁷ āşikāre ola ħalğa tevħid öğrede nice dürlü ‘ ilim⁴⁸⁸ ta‘ lım eyleye ħalkı Hağğ’a da‘ vet eyleye zırā ki Hağ Te‘ ālā’ nıñ zāt-ı pāki bir gizlü gencidi kimse ānı bilmezdi pes Muğammed Muştafa’yı vücūda getürdi ve ānı kendü zātına mağzar eyledi ve kendüye āyine ¼ıldı tā ki Hağ Te‘ ālā’ nıñ nūrından zühūr bulup ol⁴⁸⁹ münevver⁴⁹⁰ ‘ ālemden ¼ıkup gelüp bu dünyada ‘ ayān ola ğayb⁴⁹¹ ‘ āleminden nice gizlü nesnelər āşikāre eyleye gel imdi gör ki ol ‘ ālemden nice zühūr bulup bu mülke ¼adem başdı saña bir bir beyān ideyim ve

⁴⁷⁴ on iki, T, O

⁴⁷⁵ kerāmet hicābı, O

⁴⁷⁶ menzilet hicābı, O

⁴⁷⁷ hidāyet hicābı, O

⁴⁷⁸ nübüvvet hicābı, O

⁴⁷⁹ on ikinci şefā‘ at hicābı, O

⁴⁸⁰ luğfi, O

⁴⁸¹ olmuş idi, O

⁴⁸² ¼udret hicābında on iki biñ yıl oturdı, O

⁴⁸³ sa‘ ādet hicābında sekiz biñ yıl, O

⁴⁸⁴ beş biñ yıl ve rif at, O

⁴⁸⁵ kürsī, O

⁴⁸⁶ mağşūd Muğammed’ dir, O

⁴⁸⁷ nesne, T

⁴⁸⁸ ulüm, O

⁴⁸⁹ evvel, O

⁴⁹⁰ nūr, T

⁴⁹¹ ğaybet, O

‘ayān eyleyeyin⁴⁹² benden yaña kulağın tut⁴⁹³ çünkü Hāḡ Te‘ālā cemī‘ nesneden evvel ‘aqlı yaratdı ki ol ‘aqlı didüğümüz Muḡammed’in nūrıdır pes andan soñra qalem yaradıldı levḡ düzıldı ve qalem didüğümüz Hāḡ Te‘ālā’nın kudretindedir⁴⁹⁴ levḡ⁴⁹⁵ bir nūrdan nesnedir taşrası⁴⁹⁶ kıızıl la‘l⁴⁹⁷ ve yāḡūt’dur⁴⁹⁸ ve güzel şey⁴⁹⁹ ve gökçek hey’āt⁵⁰⁰ her gün Hāḡ Te‘ālā levḡ-i maḡfūza üç yüz altmış kere nazār ider maḡv ider ve işbāt eyler⁵⁰¹ ya‘ni kimin yazar⁵⁰² hüküm elindedir⁵⁰³ vāridāt elindedir⁵⁰⁴ ne dilerse ider ve ‘ālemde ne kadar maḡlūkāt var ise cemī‘ siniñ şūreti levḡ-i maḡfūzda yazıldı küllī ve cüzī cümlesi anda anda naḡş oldu levḡ doldı ve qalem qurıdı ḡatm oldu ya‘ni Hāḡ Te‘ālā kendü irādetince⁵⁰⁵ ve dileğince her nesneyi taḡdīr eyledi zerre kadar artıḡ ve eksik olmaz kimseniñ döndürmek⁵⁰⁶ elinden gelmez hep yerli yerin bulmuşdur Hāḡ Te‘ālā ne taḡdīr itdi ise⁵⁰⁷ elbetde olacaktır önde şonda gelür yetişür pes andan soñra bir yeşil cevher yaratdı heybetle bir kere ol cevhere nazār eyledi ol cevher eridi şu oldu pes ol cevherden ‘arşı yaratdı ol şu üstüne ḡodı ḡayağı⁵⁰⁸ yoḡ dutār yoḡ nerdbān⁵⁰⁹ yoḡ hiçbir yerden ilişir yeri yoḡ bilki Tañrı’nın kudretiyle şöyle mu‘allaḡ şu üzerinde durur⁵¹⁰ ol şudan bir yel yaratdı şuyı yel üstüne⁵¹¹ ḡodı Hāḡ Te‘ālā emr eyledi durdı zarar ziyān irişmedi ve ‘arşa Hāḡ Te‘ālā ayaklar virdi bu maḡlūkāt şağışınca bir ayağından ol bir ayağına varınca yüḡrük⁵¹² at otuz biñ yıl seğırtse⁵¹³

⁴⁹² eyleyuben, O

⁴⁹³ kulağın baña dut, O

⁴⁹⁴ kudretidir, T, O

⁴⁹⁵ levḡ-i maḡfūz, O

⁴⁹⁶ taşra (T.) dışarı.

⁴⁹⁷ la‘l (A.) kırmızı, al.

⁴⁹⁸ yāḡūt’dan, T

⁴⁹⁹ şekil, O

⁵⁰⁰ hey’āt (A.) heyetler.

⁵⁰¹ ider, T, O

⁵⁰² kimin bozar ve kimin yazar, O

⁵⁰³ elinde, O

⁵⁰⁴ elinde, O

⁵⁰⁵ ra’yince, T

⁵⁰⁶ kimesne döndürmek olmaz bozmaḡ, O

⁵⁰⁷ itse, T

⁵⁰⁸ ḡayak (T.) bukağı, baḡ.

⁵⁰⁹ nerdbānı, O; nerdbān (F.) merdiven.

⁵¹⁰ mu‘allaḡ ḡurur, O

⁵¹¹ üstünde, O

⁵¹² yüḡrük (T.) hızlı, sūratlı, güçlü.

⁵¹³ seğırtmek (T.) koşmak, hızlı hızlı gitmek.

veya yügrük uçar kuş otuz biñ yıl uça⁵¹⁴ ancak yetiŝe var buña göre kıyās eyle ki ‘arşın büyüklüğü ve uluğı⁵¹⁵ ne kadar⁵¹⁶ ve buña ‘akıl ve idrāk yetiŝmez ki maħlūkāt ŝağıŝınca ayakları ola bir ayağından bir ayağına varınca yügrük at ve tiz uçar kuş otuz biñ yılda vara bu nesne ħesāba sığmaz pes var imdi kıyās eyle ki ‘arşın ululuğı bu kadar olıcak⁵¹⁷ ānı yaradan Tañrı’nın ululuğı ve ‘azameti ‘akıl⁵¹⁸ ve fikir irmez ve hem kıyasa gelmez ħaddi ve nihāyeti yokdur ucu bucağı bulunmaz ve ‘arş-ı a‘zam her gün yetmiş biñ dürlü renge girer ve ‘arşın altında Ĥağ Te‘ālā altı kerre yüz biñ ħicāb yaratdı ve perde yaratdı ki her bir ħicābın ve her bir perdenin kalınlığı ve büyüklüğü yedi kat gökler ve yedi kat yerler kalınlığı kadar⁵¹⁹ ve bu ħicāblar içi toptolu meleklerdir Tañrı’ya ‘ibādet iderler kimi rükū‘dadır dāim rükū‘ içinde durur⁵²⁰ kimi dāim secdede durmuşdur⁵²¹ Ĥağğ’a tesbīħ ve tahlīl iderler zikir ve ŝükür iderler bu dükeliŝi Muħammed Muŝafā’nın yüzi ŝuyına ve ānın ħürmetine olmuşdur ne kadar ‘ilim var ise Muħammed’den bilinmişdir ve Muħammed Ĥağ Te‘ālā’nın sırr-ı a‘lasıdır Muħammed bir āŝikāre nürdür iki ‘ālemin sulţanıdır ve cānların canānıdır çünkü Ĥağ Te‘ālā ‘arşı yaratdı dört ulu melek dağı yaratdı ‘arşı omuzlarına getürdiler ŝimdi ‘arşı dört melek götürür⁵²² ammā kıyāmet gününde sekiz melek götürse⁵²³ gerekdir Ĥur’ān içinde ŝariħ beyān olunmuşdur ol meleklerin evvel biri İsrāfīl’dir başı ‘arş altındadır üç melek dağı ulu meleklerdir edepli ħayālu ŝāhib-i kemāl meleklerdir ‘arş⁵²⁴ bunların boyunlarındadır Ĥağ Te‘ālā bunlara kuvvet ve kudret virmişdir ki ‘arşı getürürler⁵²⁵ başları ‘arş altındadır ve ayakları yedi kat yerden aŝağa geçmiştir⁵²⁶ andan sonra Tañrı⁵²⁷ Te‘ālā Cebrāil’i yaratdı ve Mikāil’i ve ‘Azrāil’i⁵²⁸ ħalk eyledi her birin bir

⁵¹⁴ uça, O

⁵¹⁵ ululuğı, O. uluğ (T.) ulu, büyük..

⁵¹⁶ kadar, O

⁵¹⁷ olunca, O

⁵¹⁸ ne kadar olur pes Ĥağ Te‘ālā’nın ululuğuna ve ‘azametine ‘akıl, O

⁵¹⁹ perdenin kalınlığı kadar, O

⁵²⁰ kimi dāim rükū‘ içindedir, O

⁵²¹ durmuşlardır, O

⁵²² getürür, O

⁵²³ getürse, O

⁵²⁴ ‘arşı, O

⁵²⁵ getürdiler, O

⁵²⁶ aŝağadır, O

⁵²⁷ Ĥağ, O

⁵²⁸ Cebrāil’i ve ‘Azrāil’i ve Mikāil’i, O

dürlü işte kodı İsrâfîl'in ağzına şûr kodı kaçan kim ol şûra üfüre⁵²⁹ kıyâmet kopar şûruñ şan' atı⁵³⁰ aşğa gelse gerek⁵³¹ ne şekildedir ve nicedir aşğada beyân olunur pes İsrâfîl şûri ağzına aldı ne vaktin emrola şûra ura deyu⁵³² muntazır olmuşdur ve dağı vaḥiy⁵³³ 'ilmini Cebrâil'e virdi cemî' peygamberlere ki dağı⁵³⁴ gelür cümlesini Cebrâil getürür ve rızkı⁵³⁵ ve yağmurları Mikâil'e ımarladı ve cân almağı 'Azrâil'e maḥşûş kıldı bu melekleriñ cemî'sinden Cebrâil'in 'ilmi artıktır ğayrıdan Cebrâil artık bilür⁵³⁶ ânuñçündür⁵³⁷ Ḥaḳ Te'âlâ'ya karşı durup Ḥaḳ'ın heybetinden didrer derlere⁵³⁸ ğarḳ olur başdan ayağa nürdur⁵³⁹ bir adı Rûḥu'l-Emîn'dir ğayrı meleklerden 'ilmi artık olduğı için peygamberlere ol gelür Tañrı'dan vaḥiy getürür anıñ için Muḥammed Muştafa'ya 'a.m geldi bunlardan soñra Ḥaḳ Te'âlâ rûḥ-ı a'zamı yarattı rûḥ nedir kimse bilmez egerçi ihtilâf idüp nice dürlü sözler söylemişlerdir ammâ ḥaḳîḳatde ḥaḳ budur ki rûḥ niydüğin⁵⁴⁰ kimse bilmez bu rûḥ insân rûḥı değildir ğayrı nesnedir Mücâhid'den rivâyetdir ki Ḥaḳ Te'âlâ 'arşdan soñra cemî'sinden ulu ve büyük rûḥı⁵⁴¹ yaratmışdır 'arşdan aşğa ol rûḥdur ululuğda ve büyüklükde 'arşdan alçaḳ oldur⁵⁴² yüzi âdem yüzi⁵⁴³ ve gövdesi melek gövdesi gibidir maḳâmı ve durağı yedi kat göklerin üstünde⁵⁴⁴ ve 'arşın altındadır ve hem kıyâmet gününde dağı 'arşın sağ yanında dursa gerekdir cemî' meleklerle baş olsa gerekdir cümle melekler şaf şaf olup rûḥ-u a'zam başka⁵⁴⁵ bir şaf olsa gerekdir mü'minlere şefa'at eyleye günâhluları⁵⁴⁶ cehennem'den ḥalâş ide^{547,548} Ḥaḳ Te'âlâ 'illiyîni yarattı 'illiyîni yeşil

⁵²⁹ kodı kaçan ol şûra üfüre, O

⁵³⁰ şıfatı, T

⁵³¹ aşğada gelse gerekdir, O

⁵³² şûra deyu, O

⁵³³ ve vaḥiy, O

⁵³⁴ vaḥiy, T, O

⁵³⁵ zer'î, T

⁵³⁶ ziyâde bilür, T

⁵³⁷ anıñ için, T; anıñçün, O

⁵³⁸ terlere, T

⁵³⁹ başdan nürdur, O

⁵⁴⁰ niydüğin, O

⁵⁴¹ rûḥ, O

⁵⁴² alçaḳdır, O

⁵⁴³ yüzünde, O

⁵⁴⁴ üstündedir, T, O

⁵⁴⁵ yalnız başka, O

⁵⁴⁶ nice günâhluları, O

zebercedden⁵⁴⁹ bir levhdir ‘arşın altındadır halkıñ ‘amelleri anda yazılmışdır hayır ‘ameller gökçek şekilde ve güzel şūretde yazılmışdır ve şerr ‘ameller⁵⁵⁰ çirkīn şekilde pes andan soñra Hāḡ Te‘ālā bir gevher daḡı yarattı adını⁵⁵¹ kürsī ḡodı ‘arşıñ ululuḡuna göre kürsī nisbet eylesiñ ve kıyās itsiñ bir şāhra içinde bir halka ḡadar⁵⁵² ise kürsī daḡı ‘arşa göre ol ḡadardır ve ‘arşla⁵⁵³ kürsüñ aralıḡı elli kerre yüz biñ olḡadar olur kürsiden soñra Hāḡ Te‘ālā cenneti yarattı evvel Cennet-i ‘Adn’ı yarattı Cennet-i ‘Adn içinde vesīle derler bir ‘ālī maḡām yarattı cemī‘ cennetlerden ol a‘lādır Muḡammed Muştafā’ıñ maḡāmı oldur andan soñra Firdevs uçmaḡını yarattı andan Cennet-i Hūldı yarattı andan Na‘īm Cenneti yarattı andan soñra altıncı Cennetü’l Me’vā yedinci cennet Dāru’s-Selām sekizinci⁵⁵⁴ Dāru’l-Ḳarār cennetini⁵⁵⁵ yarattı aşāḡadan yuḡaru şayarsañ sekizinci cennet Vesīledir yuḡarudan aşāḡa ḡesāb iderseñ sekizinci Cennet Dāru’l-Ḳarār’dır bu sekiz cennetiñ aşlı şudandır Hāḡ Te‘ālā şudan yarattı ve Cennet-i ‘Adn’ı kendü ḡudret eliyle aḡ incüden yarattı şudan yaratmaḡ ve incüden yaratmaḡ biri birine⁵⁵⁶ muḡālif şanmayasın zīrā aşlı şudandır ammā Hāḡ Te‘ālā şuyı doñdurup aḡ incü gibi ider gümüş gibi eyler aşlı⁵⁵⁷ şudan olur ama ḡudret-i Hāḡ ānı dürlü dürlü ḡāllere döndürür⁵⁵⁸ pes Cennet-i ‘Adn’ı aḡ incüden yarattı beytlerde yaşdı⁵⁵⁹ bināsın düzdü⁵⁶⁰ bu cennetleriñ cemī‘ si hiç bilür misin ki kimiñ içün olmuşdur mecmū‘⁵⁶¹ Rasūlullah ‘a.m içündür anıñ dostluḡuna ve anıñ ḡürmetine yaradılmışdır pes ‘Adn uçmaḡıñıñ⁵⁶² yerin yarattı cümlesinden a‘lādır ve rüşen ve şāfīdir

⁵⁴⁷ idüp, T

⁵⁴⁸ ide andan soñra, O

⁵⁴⁹ zeberced (A.) zeberced taşı, fıstık yeşili rengine de süs taşı.

⁵⁵⁰ ‘amelleri, T

⁵⁵¹ adın, O

⁵⁵² ne ḡadar, T

⁵⁵³ ve ‘arşla kürsüñ aralıḡı on biñ kerre maşriḡ ile maḡrib aralıḡı ḡadardır pes ḡesābda ‘arşla, O

⁵⁵⁴ altıncı cennet Dāru’s-Selām sekizinci, O

⁵⁵⁵ cenneti, T, O

⁵⁵⁶ yaratmaḡ birine, O

⁵⁵⁷ altun gibi eyler aşlı, T, O

⁵⁵⁸ döndürüp, O

⁵⁵⁹ başdı, T; bünyādın yasādı, O.yaşdamak (T.) dayamak, yaslamak.

⁵⁶⁰ urdı, T

⁵⁶¹ mecmū‘ı, O

⁵⁶² uçmaḡıñı, O

ve divārının kerpiçlerini biri altun ve biri gümüşdür balçığı misk-i ezferdendir⁵⁶³ kapısı altundandır⁵⁶⁴ ve taşları kızıl yâkūtdan⁵⁶⁵ ve incüden⁵⁶⁶ ve toprağın⁵⁶⁷ cevherden eyledi andan sonra Cennet-i ‘Adn’a emreyledi zīnetin āşikāre eyle⁵⁶⁸ ve ırmaqların aqıt didi⁵⁶⁹ ‘Adn uqmağı dağı Allah’ın emriyle zīnetini⁵⁷⁰ gösterdi selsebīl⁵⁷¹ ırmağını⁵⁷² aqıtdı zencebīl⁵⁷³ ırmağı ve kāfūr⁵⁷⁴ tesnīm⁵⁷⁵ ırmaqları ‘Adn uqmağı içinde revān olup aqdı ve Őu ırmaqları ve sūd ırmağı⁵⁷⁶ aqdı ve Őarap ırmağı revān oldu ve Cennet-i ‘Adn’ın içi baŐdan ayağı nūr ile doldu ırmaqlar cūŐa geldi Őalazlanmağı⁵⁷⁷ baŐladı ve iskemniler^{578 579} ve kūrşiler ve taŐtlar ve hulleler⁵⁸⁰ ve hūriler zāhir āşikāre oldu pes Hāq Te‘ālā ‘Adn uqmağına hiŐāb itdi Őöyle yā ‘Adn didi ‘Adn uqmağı dağı Őöyledi devlet ve sa‘ādet ānın ki baŐa gire ve baŐtlı ol kimse ki bende sākın ola didi pes Hāq Te‘ālā Celle ve ‘Alā āyıtdı *sekiz* dūrlü Őāife saŐa girmesün didi *biri* Őarap içen *ikinci* zinā idüp⁵⁸¹ iŐrār eyleyen iŐrār eylemek oldur ki dāim ānın Őzerine ola tevbe itmeye *üçüncü* müsāvi ve ğıybet Őöyleyen ve Őovalayan *dördüncü* ğayretsiz kimse ya‘ni Őol miŐnetler⁵⁸² ki ‘avretin ğayrı kimse ile ğöre dağı nesne dimeye *beŐinci* zālimler⁵⁸³ *altıncı* nekes⁵⁸⁴ ve baŐıl⁵⁸⁵ adam *yedinci* hiŐmindan Őavminden kesilen hiŐmina Őavmine varup gelmeyen⁵⁸⁶ *sekizinci* ‘ahd idüp ‘ahdine vefā eylemeyen⁵⁸⁷

⁵⁶³ ezfer (A.) hoş kokulu.

⁵⁶⁴ altundan, O

⁵⁶⁵ yâkūtdandır, T

⁵⁶⁶ incüdendir, O

⁵⁶⁷ toprağını, T, O

⁵⁶⁸ eyle dedi, O

⁵⁶⁹ aqdır, O

⁵⁷⁰ zīnetin, O

⁵⁷¹ selsebīl (A.) içimi rahat lezzetli su, cennet’te bir eŐme.

⁵⁷² ırmaqları, O

⁵⁷³ zencebīl (A.) zencefil, Şarap.

⁵⁷⁴ kāfūr (A.) beyaz ve yarı saydam renkli olup, mum yapımında kullanılan kokulu bir madde.

⁵⁷⁵ tesnīm (A.) kubbeli hale getirme, kabartma, cennet’teki ırmaqlardan biri. ve nesīm, O

⁵⁷⁶ ırmaqları, T; ırmaqların, O

⁵⁷⁷ Őalazlanmak (T.) dalgalanmak.

⁵⁷⁸ iskemnī (<Yun. skamni >Lat.) iskemle, kūrşü, sehpa.

⁵⁷⁹ iskemleler, T

⁵⁸⁰ hulle (A.) yeşil renkli cennet giysisi.

⁵⁸¹ iden, O

⁵⁸² miŐnetdir, T

⁵⁸³ zālimlere, O

⁵⁸⁴ nekes (F.) pinti, cimri.

⁵⁸⁵ baŐıl (A.) cimri.

⁵⁸⁶ varmayan, O

bu *sekiz* bölük *ṭāife* saña girmesün didi yâ Rabbe'l 'Ālemîn biz za'îf kullarını sen bu sekiz bölükden eyleme ve Ḥabîbîni bize şefî' eyle ve cennetiñ nice eydüğünde ihtilâf itmişler ba'zılar eydür ki cennet *sekizdir* her biri başka başka bir cennet'dir ve ba'zılar eyitdiler ki cennet cümle⁵⁸⁸ bir evdir *sekiz* kapusu vardır *evveli* Dâru'l Celâl *ikinci* Daru's-Selâm *üçüncü* Cennetü'l Me'vâ *dördüncü* Cennet-i Ḥuld *beşinci* Na'îm⁵⁸⁹ *altıncı* Cennet-i Firdevs ve bu Cennet-i Firdevs ğayrı⁵⁹⁰ cennetlerden güzel ve gökçektir ve *yedinci* Dâru'l Qarâr *sekizinci* Cennet-i 'Adn pes Dâru'l Celâl uçmağını Ḥaḳ Te'âlâ aḳ incüden yaratdı ve Daru's-Selâm uçmağını kıızıl yâkuttan itdi⁵⁹¹ ve Cennetü'l Me'vâ⁵⁹² yeşil zebercedden eyledi⁵⁹³ ve Cennet-i Ḥuld'ı şaru mercândan⁵⁹⁴ eyledi ve Na'îm Cennetin aḳ gümüşden eyledi ve Firdevs⁵⁹⁵ uçmağını⁵⁹⁶ altından eyledi ve Dâru'l Qarâr'ı misk-i ezferden ve 'Adn uçmağını aḳ⁵⁹⁷ incüden eyledi cemî' evlerin ve sarâyların ve bağların bağçelerin ve köşklerin küllisin aḳ⁵⁹⁸ incüden eyledi ve cennetiñ saḳfı⁵⁹⁹ ya'ni üst örtüsü 'arşdır ve aşağası⁶⁰⁰ ve döşemesi kürsîdir bu sekiz cennetler 'arşla kürsî arasındadır bu cennetleri⁶⁰¹ biri birinden yüksektir ve 'Adn uçmağı içinde vesîle dirler bir maḳâm vardır cennetler âniñla sekizdir cümlesinden ol vesîle maḳâmı yüksektir ve cennetiñ gerekse aşağasında durur gerekse yukarısında durur⁶⁰² her ḳanda durursañ durduğunu yerden cemî' cennetleri görünmeğe⁶⁰³ mümkündür ḳâbildir görünür ve temâşa olunur ve cenneti yedi dîvâr ḳaplamışdır pergâr⁶⁰⁴ gibi dolayı almışdır her iki dîvâr arası bir cennettir içi ṭolu⁶⁰⁵ bağ

⁵⁸⁷ etmeyen, O

⁵⁸⁸ cümlesi, T, O

⁵⁸⁹ Cennet-i Na'îm, O

⁵⁹⁰ altıncı Cennet-i Firdevs ğayrı, O

⁵⁹¹ yaratdı, T, O

⁵⁹² Me'vâ'yı, O

⁵⁹³ yaratdı, O

⁵⁹⁴ Ḥuld'ı mercândan, O

⁵⁹⁵ aḳ gümüşden ve Firdevs, O

⁵⁹⁶ uçmağın, O

⁵⁹⁷ Firdevs uçmağın aḳ, O

⁵⁹⁸ köşklerin aḳ, O

⁵⁹⁹ saḳf (A.) tavan, çatı.

⁶⁰⁰ aşağa yeri, O

⁶⁰¹ ve bu cennetler, O

⁶⁰² yukarısındadır, T

⁶⁰³ cennetler görünmek, O

⁶⁰⁴ pergâr (F.) pergel.

bağçe köşk ve sarāy ve hūr⁶⁰⁶ u ğılmāndır ve her cennetiñ kapısı altundan⁶⁰⁷ ve cevāhirdendir ve yapısı⁶⁰⁸ dağı altundan ve cevāhirden⁶⁰⁹ yapılmıřdır⁶¹⁰ evvelki kapuda bu yazılmışdır ki bu kapu tevbe idenleriñdir ikinci kapuda yazılmışdır bu kapı namāz kılanlarıñdır⁶¹¹ üçüncü kapuda bu yazılmışdır ki bu kapu zekāt virenleriñdir ve dördüncü kapuda yazılmışdır ki bu kapu emr-i m‘arūf ve nehy-i münker idenleriñdir⁶¹² beşinci kapuda yazılmıřdır⁶¹³ bu kapu hacc idenleriñdir ve Ka‘be‘yi ziyāret idenleriñdir altıncı kapuda yazılmıřdır⁶¹⁴ bu kapı nefsinı şerden ve yaramaz işlerden men‘ idenleriñdir yedinci kapuda yazılmışdır ki bu kapu gāzileriñdir sekizinci kapuda yazılmışdır ki bu kapu řunlarıñ kapusıdır ki⁶¹⁵ kulaşların řarām işitmekden ve gözlerin řarāma başmaşdan ve dillerin bātil söylemekden men‘ ideler ve şayırlar ve iřsānlar idüp Tañrı yoluna doğru gideler atasına ve anasına ‘āřı olmayalar⁶¹⁶ ve iyilikler ideler ve hışımlarına ve şavimlerine geleler gideler hergāh⁶¹⁷ göreler varalar şallerin şatırların şoralar işleri ve güçleri řayr u řasenāt ve zıkr-i tesbıh ola bu kapu anlarıñdır deyu yazılmışdır pes Hāř Te‘ālā Cennet-i ‘Adn‘ı nūrđan yaradup yerin şayrı cennetlerden⁶¹⁸ a‘la eyledi evlerin⁶¹⁹ ve mařāmların güzel ve gökçek kıldı her mařāmda incüden bir şaşır düzdi ve her şaşır içinde kızıl yāķütđan yetmiş şavlu düzdi ve her şavlu içinde yetmiş ev eyledi yeşil zümrüden ve her ev içinde yetmiş altunlu tařt kodı ve her tařt üstünde yetmiş iki⁶²⁰ şadıfe dōřekler dōředi ve her dōřek üstünde bir⁶²¹ gāyet güzel ve laşıf ra‘nā⁶²² řuri kıızı oturur ki diller ānı vařf itmekte ‘acizdir ve evhām ānı

⁶⁰⁵ dürlü, T

⁶⁰⁶ şuri, O

⁶⁰⁷ altundandır, O

⁶⁰⁸ yapısını, O

⁶⁰⁹ cevherden, T

⁶¹⁰ eylemişdir, O

⁶¹¹ evvelki kapuda bu yazılmışdır ki namāz kılanlarıñdır, O

⁶¹² kapu emir nehy idenlerindir, T, O

⁶¹³ beşincide yazılmışdır ki, O

⁶¹⁴ yazılmışdır ki, O

⁶¹⁵ řunlarıñdır ki, O

⁶¹⁶ olmaya, T

⁶¹⁷ hergāh (F.) her ne zamān, her zamān.

⁶¹⁸ yerin cennetlerden, O

⁶¹⁹ evin, T

⁶²⁰ kemşa, T, O. kemşa (F.) ipek kumaş, havsız kadife.

⁶²¹ bir řarrā, O. řarrā (A.) parlak, gösterişli.

⁶²² ra‘nā (A.) güzel, hoş.

taşavvur itmeğe⁶²³ kâşırır ve nakkâşlar âniñ taşvîrinde⁶²⁴ ‘âciz ve fâtirdir⁶²⁵ alnı ayıñ on dördi gibi ve yüzi güneşden güzel ve münevver başında bir gevherlü tâc ve dudakları kırmızı la‘l gibi ve lâle renk şarap mânendi⁶²⁶ ve gözleri maḥmûr ve mestâne⁶²⁷ kâşları siḥir⁶²⁸ ile ḥalkı faḥr⁶²⁹ idüp cennetden bâc⁶³⁰ alurlar⁶³¹ ve ḥarac isterler âniñ gibi güzeller ki eger nâgehân⁶³² biriniñ yüzi ‘âlemde görünse idi ay ve güneş yok olaydı ve âb-ı ḥayât acı olaydı her biri şanasıñ ki⁶³³ yâḳut ve mercân ki ‘aynı cândır şafâda la‘l-ı aḥmer ve türlükde incüden türdür ve her ev içinde dürlü⁶³⁴ ni‘ met ḳonulmuşdur ve her ni‘ metde yetmiş dürlü renk vardır ve her ev içinde yetmiş cârîye vardır cümlesini Ḥaḳ Te‘âlâ ‘Adn uçmağı içinde müminlere virür çiftlendirir Ḥaḳ Te‘âlâ her mümine yüz er ḳadar ḳudret virür ki cimâ‘ itmeye ḳâdir olur cemî‘ sine irer⁶³⁵ ve bu ni‘ metler ve devletler bunca ‘izzetler ve ḥürmetler hep cümlesi Muḥammed Muştafa ‘a.m yüzi şuyınadır ki cemî‘ ‘âlemleri âniñ dostluğuna yaratmışdır ve âniñ⁶³⁶ sayesinde iki ‘âlemde hoş geçerler çünki ‘Adn uçmağı yaradıldı tamâm oldu hiç eksik yeri ḳalmadı ve ânda şâlih ḳulları için nesne yaratdım⁶³⁷ ki gözler görmüş değıl ve ḳulaḳlar işitmiş değıl ne ‘aḳıllar yetişür ve ne ḥod⁶³⁸ fikirler irişür pes uçmağıñ⁶³⁹ içinde bir yüksek maḳâm⁶⁴⁰ yaratdı adın vesîle kodı âni Muḥammed Muştafa ‘ya ‘a.m maḳâm ḳıldı ve ol vesîle maḳâmınıñ önünde tûbâ ağacı⁶⁴¹ dikdi başı⁶⁴² aşağı ve kökleri yuḳaru ve cemî‘ cennetde ol ağacınıñ budaḳları irişür cemî‘ bağılara bağıcelere ve

⁶²³ itmekde, T, O

⁶²⁴ nakkâşlar taşvîrinden, O

⁶²⁵ fâtir (A.) durgun, gevşek, uyuşuk, âtil.

⁶²⁶ mânend (F.) benzer, eş.

⁶²⁷ mest, T

⁶²⁸ fitne siḥir, O

⁶²⁹ musaḥḥir, O

⁶³⁰ bâc (F.) vergi.

⁶³¹ alur, O

⁶³² nâgehân (F.) ansızın, apansız, birdenbire.

⁶³³ yâḳut ve mercândır, O

⁶³⁴ yetmiş dürlü, T, O

⁶³⁵ irer yeter, O

⁶³⁶ ‘âlemleri âniñ, O

⁶³⁷ yaratdı, T, nesnelere yaratdı, O

⁶³⁸ ḥod (F.) kendi, hani, zaten.

⁶³⁹ ol uçmağıñ, O

⁶⁴⁰ yer, O

⁶⁴¹ ağacın, O

⁶⁴² başını, T

köşklere ve saraylara ol⁶⁴³ t̄ubā ağacınıñ n̄urı yetişür ve budakları toptolu olmuşdur ve ol ağacınıñ özdeğinde⁶⁴⁴ ya' ni dibinde⁶⁴⁵ dürlü dürlü nesnelere⁶⁴⁶ çıkar cennet ehliniñ kaftanları ve cemi' libāsları ve hülleleri ve binecek⁶⁴⁷ burākları ve tācları⁶⁴⁸ küllisi ol ağacınıñ dibinden çıkar ve ol t̄ubā ağacı Rasūlullah'ın evi önünde biter ve bunca esbāb çıkar⁶⁴⁹ tā ki hep ne var ise Rasūlullah'ın elinden taḫsīm oluna⁶⁵⁰ cemi' 'ālemler⁶⁵¹ ḥalkı āña muḫtāc olalar ve Ḥaḫ Te'ālā vesīle uçmağını ānıñ içün yaratdı ki Ḥabībine maḫām ola vaḫdet sarāyında 'aşıḫ ma' şūḫuna yetişe⁶⁵² ānıñ içündür ki Rasūlullah⁶⁵³ 'aleyhi's-sālātu ve's-selām Cenneti 'Adn'a Dāru'r-Raḫmān dimişdir pes ol maḫām ancak Ḥabībullah'a lāyık olur bundan añlayasın ve bilesin ki Rasūlullah nice ulu sulṫāndır ve cānlara cānāndır Ḥaḫ Te'ālā kendü zātın görmeye ve esmāsın ef'ālin ve şıfātın görmeye Rasūlullah'ı ayine yaratmışdır ve zātına maḫzar itmişdir gizlü rāzı⁶⁵⁴ anda a'yān idüp ānı ma' şūḫ ve ḥabīb idinmişdir kāmil ve mükemmel eylemişdir uşda evvelin ve ibtidāsın saña beyān eyledim aşlın ve ḥaḫıḫātin bildirdim diñle imdi kim ol 'ālemden bu 'āleme niçe gelür çıkar dost şehrinden niçe sefer kıılır ve bu ğurbet iklimlerine niçe düşer cevrler cefālar çeküp ve miḫnetler ve belālar görüp niçe zūḫūr bulur ve 'ālem ḥalkı⁶⁵⁵ doğrı yola ne vechle irşād ider Ḥaḫ Te'ālā'dan kime ki⁶⁵⁶ hidāyet yetişürse Rasūl'uñ sūnnetin dutar ve sözüne uyar ve kime ki⁶⁵⁷ Allah'dan naḫar olmazsa kimseden āña fāide olmaz çünki cennetiñ aşlın⁶⁵⁸ bildiñ ve ḥaḫıḫātin añladıñ imdi⁶⁵⁹ bil ki cennet'e kimler girer pes bil ki 'Adn uçmağına ancak üç dürlü ṫāife girer biri

⁶⁴³ cemi' cennetlere ol, O

⁶⁴⁴ özdeğinden, O. özdek (T.) ağacın köke yakın olan kütük kısmı, ağaç gövdesi.

⁶⁴⁵ dibinden, O

⁶⁴⁶ nesne, O

⁶⁴⁷ binecekleri, O

⁶⁴⁸ tācları ve taḫtları, O

⁶⁴⁹ ve nice esbāb andan çıkar, O

⁶⁵⁰ olunur, O

⁶⁵¹ 'ālem, O

⁶⁵² ire, O

⁶⁵³ Rasūlullah'ın, T

⁶⁵⁴ rāzın, O. rāz (F.) sır.

⁶⁵⁵ ḥalkın, O

⁶⁵⁶ kim, O

⁶⁵⁷ kim ki, T

⁶⁵⁸ aşlın ve faşlın, O

⁶⁵⁹ gel imdi, O

peygamberler ve mürseller ve biri dağı şiddīklar ve ulu kāmīl evliyālar ve biri dağı Hāk⁶⁶⁰ yolunda şıdkla ihlāşla şehīd olanlardır ‘Adn uçağına ancak bunlar girer ve bunlardan ğayrı t̄āife girmezler⁶⁶¹ Hāk Te‘ālā’nın dīzārın ‘Adn uçağında görürler cemālī ānda ‘ayān olur ve kemālī ānda bilinür pes cedd ü cehd ile Hāk’ın dīzārın görmek dilerseñ şiddīklardan ol ‘āşıklardan⁶⁶² ol ya Hāk⁶⁶³ yolunda şehīd ol zīrā şol göz ki ānın cemālīn görmeye ol gözden ne olur ki gözler ānı görmek içündür çünki⁶⁶⁴ ‘Adn uçağına girenleri bildiñ şimdi Firdevs uçağına gelelim Rasūl Hāzreti ‘aleyhi’ş-sālātu ve’s-selām buyurmuşdur⁶⁶⁵ *cennetleriñ a‘lāsı Firdevs’dir Tañrı’dan isteyecek Firdevs uçağıın isteñ* dimişdir oña emr-i ma‘rūf ve nehy-i münker idenler girür pes devlet ve sa‘ādet ve şunlara⁶⁶⁶ ki halka naşīhat ide ya bir kimseden naşīhat işidüp kabūl ide ve öğüt duta perhizgār⁶⁶⁷ ola şerī‘atden taşra çıkmaya⁶⁶⁸ nefsine murādın virmeye gönli şınmışleri göre gözede faķīrlerin ve yoğsulların hālīn hātırın⁶⁶⁹ şora hiç kimseyi⁶⁷⁰ incitmeye bir señg⁶⁷¹ dağı āndan zarar ve ziyān görmeye ve dağı didiler ki Firdevs uçağına ‘ilim ehli ‘ālimler ve fāzıllar girer zīrā bunlar ‘ilim ile fażl ile peygamberlere beñzerler ‘ilimleriyle ‘amel idüp ehl-i taķva oldılar⁶⁷² ve kemāl buldılar pes bunlar hesābsız ‘azābpsız cennete girerler zīrā her kim ‘ilim ve hikmet bilse Hāk Te‘ālā’dan korķar pes aña lāyık ‘amel kıılır ve her kim ānıñ gibi ‘ālimlere uysa doğrı yol bulur şırāt köprüsün geđer⁶⁷³ günāhları yarlıgandır⁶⁷⁴ pes ĩman getirip ‘amel-i şālīh işleyenler āhīretde kırtulur⁶⁷⁵ Hāk Te‘ālā kelām-ı kādīmīnde beyān eyledi ve bildirdi ammā şunlar ki ‘ömürlerin yok yere zāyi‘ eylediler ‘ilim

⁶⁶⁰ Allah, O

⁶⁶¹ kimesne girmezler, O

⁶⁶² şiddīklardan ‘āşıklardan, O

⁶⁶³ Hāk’ın, T

⁶⁶⁴ ve cānlar aña kırbān olmaķ içündür çünki, O

⁶⁶⁵ buyurmuşdur ki, O

⁶⁶⁶ şunlar, T

⁶⁶⁷ perhizgār (F.) dindar, sofu, dince yasaklanan şeylerden uzak duran.

⁶⁶⁸ şerī‘atden çıkmaya, O

⁶⁶⁹ yoğsulların hātırın, O

⁶⁷⁰ kimse, O

⁶⁷¹ şekil, O. señg (F.) taş.

⁶⁷² olanlar, T

⁶⁷³ āsānlıgla geçer, O

⁶⁷⁴ yarlıgamak (T.) esirgemek, acıyıp merhamet etmek.

⁶⁷⁵ kırtulurlar, O

öğrenmediler ve ‘amel kılmadılar yarın kıyāmet gününde hāllerin bileler ve yaķaların yırtup feryād u fiġān ideler ammā fāide itmeyeler⁶⁷⁶ gel imdi nefsiñi bilmeġe cehd eyle ki nefsini bilen Tañrısın bilür ve Tañrısın⁶⁷⁷ āh ve feryād ider giceler şabaħa deg yatmaz zikir⁶⁷⁸ ve tesbīh ider ve ‘ibādet eyler Hāķķ’a lāyık ‘amel itmeye dürüşüp⁶⁷⁹ biz yine söz evveline⁶⁸⁰ gelelim çünki Hāķ Te‘ālā ‘arşı ve kürsī ve cennetleri yaratdı İbn ‘Abbās rivāyet ider ki bunlardan soñra Hāķ Te‘ālā bir laţif cevher yaratdı ve aña nazār eyledi⁶⁸¹ ol cevher Hāķ Te‘ālā’nıñ heybetinden iki pāre oldu bir pāresi dütün oldu bir pāresi şı oldu şıyı od üzerine aķıtdı buħar çıķdı ve dütün ķopdı⁶⁸² ol buħardan ve dütünden yedi ķat gökleri yaratdı biri bir üstüne ķat ķat ķubbeler oldu ve ol şınuñ köpüğünden yerleri yerleri hāķ eyledi bir rivāyetde şöyle gelür ki Hāķ Te‘ālā şıyı getiren yele emreyledi şıya doķındı şı çalķandı mevc⁶⁸³ urdu⁶⁸⁴ ķaynadı daşdı buħar çıķdı dütünler çıķdı pes köpüġe emreyledi dök didi köpük daħı Hāķ⁶⁸⁵ emriyle dökdi pes ol köpükden yerleri iki günde yaratdı miķdarda kevniñ yeri ķadar idi⁶⁸⁶ andan soñra şınuñ mevcine emreyledi sākin ol didi mevc sākin oldu andan daġları yaratdı yerlere derk⁶⁸⁷ itdi tā ki yerler sākin ola ķarār ide üstünde hāķ rāhat ola ve iki günde gökleri yaratdı ve yerleri daħı⁶⁸⁸ iki günde yaratdı yerle⁶⁸⁹ gökler bişidiler⁶⁹⁰ yapuşdılar Hāķ Te‘ālā bir nazār eyledi bunlar yarıldılar biri birinden ayrıldılar yedi ķat yer ve yedi ķat gökler başķa başķa oldılar araları açıldı nice ki şimdi görürsün ve dünyā göğün Hāķ Te‘ālā yeşil zebercedden yaratdı adın raķi‘ā⁶⁹¹ ķodı ba‘zılar

⁶⁷⁶ itmeye, O

⁶⁷⁷ Tañrısın bilen, T, O

⁶⁷⁸ zikirler, T

⁶⁷⁹ dürüşür, T

⁶⁸⁰ evvel söze, O

⁶⁸¹ etdi, O

⁶⁸² oldu, O

⁶⁸³ mevc (A.) dalga.

⁶⁸⁴ oldu, T

⁶⁸⁵ Allah, O

⁶⁸⁶ muķaddemde Ka‘be yeri ķadar idi, O

⁶⁸⁷ derk (A.) dip, en alt kat.

⁶⁸⁸ yaratdı daħı, O

⁶⁸⁹ yerler, O

⁶⁹⁰ yetişdiler pes, O

⁶⁹¹ raķi‘ā, O

raķi^c ā⁶⁹² didiler anda olan melekler küllisi⁶⁹³ öküz şüretindedir ikinci gök kıızıl yāķūtdandır adına ķoydūm dirler ba^c zılar anı mermerden didi⁶⁹⁴ ammā mermer bu dünyā mermeri deēildir⁶⁹⁵ bil ki şāfi⁶⁹⁶ ve rūšen āyine gibidir bir ıarafdan bir ıarafı görünür andaki melekleriñ şüreti⁶⁹⁶ c anķā şüretidir üçüncü gök şaru yāķūtdandır ba^c zılar demürdendir didi adı mā^c undur anda olan melekler hep kerkes⁶⁹⁷ şeklinde⁶⁹⁸ dördüncü gök aķ gümüşdendir⁶⁹⁹ ba^c zılar şaru tucdur⁷⁰⁰ didi adı erķulundur didiler anda olan melekler at⁷⁰¹ yüzlülerdir at şeklindedir beşinci gök altundandır ba^c zılar aķ gümüşdendir didiler adı retķa^c ādir⁷⁰² anda olan melekler ēāyet güzellerdir hūriler gibidir altıncı gök aķ incüdendir adı rak^c ādir ba^c zılar kıızıl altundandır⁷⁰³ anda olan melekler oēlanlar şeklindedir ķati güzellerdir yedinci gök adı garībādir⁷⁰⁴ ba^c zılar alnı nūrdandır ba^c zılar kıızıl yāķūtdandır didiler anda olan meleklerdir⁷⁰⁵ rūhānilerdir⁷⁰⁶ ya^c ni görünür gövdeleri yokdur hemān cān gibidir yüzleri adam yüzidür Hāķ Te^c ālā ķatında muķarriblerdir ve bu *yedi* göēün⁷⁰⁷ her birinde bir ulu melek vardır ki ēayrı melekleriñ üzerine mü'ekkidir başı⁷⁰⁸ ve begleridir *evvelki* gökde olan melek⁷⁰⁹ adı İsmā^c il'dir *ikinci* gökde olan melek⁷¹⁰ adı Miķāil'dir *üçüncü* adı Şa^c dāil⁷¹¹ dir *dördüncü* adı Şalşāil⁷¹² 'dir *beşinci* adı Kalkāil'dir *altıncı* adı Semhāil'dir *yedinci*⁷¹³ Defrāil'dir ve Cebrāil'iñ maķāmı daēı yedinci gökdedir cemī^c

⁶⁹² berfi^c ā, O

⁶⁹³ külliyen, O

⁶⁹⁴ mermerdendir dediler, O

⁶⁹⁵ gibi deēildir, O

⁶⁹⁶ şüretleri, O

⁶⁹⁷ kerkes (A.) akbaba, ok.

⁶⁹⁸ şeklindedir, T

⁶⁹⁹ gök gümüşdendir, O

⁷⁰⁰ tucdan, O.tuc: tunç.

⁷⁰¹ ay, T

⁷⁰² rişķādir, O

⁷⁰³ altundandır dediler, O

⁷⁰⁴ ēirbiyā, O

⁷⁰⁵ melekler, O

⁷⁰⁶ rūhānilerdir, T

⁷⁰⁷ gök, T

⁷⁰⁸ başbuēdur, O

⁷⁰⁹ meleēiñ, O

⁷¹⁰ meleēiñ, O

⁷¹¹ Şalşāil, T

⁷¹² Şa^c dāil, T

⁷¹³ yedinci, O

meleklerden a‘lâdır gerçi⁷¹⁴ andan yüksek yerde daħı melekler vardır ammâ Hâk Te‘âlâ cümle⁷¹⁵ meleklerden Cebrâil’i yeg sever çünki gökler tamâm oldu düzöldi şimden şoñra yerler vaşfin dinleñ⁷¹⁶ ve Kâf dağının evşâfin istima‘ eylegil İbn ‘Abbas’dan rivâyetdir ki yerleri⁷¹⁷ yedi tabağa eyledi⁷¹⁸ biri biriniñ üzerindedir⁷¹⁹ evvelki yerin adı Mîkâ’dır anda bir yel vardır ki riħ-i ‘aķim dirler Hâk Te‘âlâ ol yeli yetmiş biñ zincir daķup her zinciri yetmiş biñ melek dutmuş⁷²⁰ yapışmışdır ‘Ad kavmin Hâk Te‘âlâ ol yel ile helâk eyledi anda bir tâife yaratdı adına Yüşem kodı ikinci yerin adı Hulde’dır kavminiñ adı Tamas’dır biri birin birle⁷²¹ cehennem ehline ol yerde dürlü dürlü ‘azâblar iderler⁷²² anlarıñ için yaraķlanmışdır⁷²³ fikr eyle ‘ibret tut bu hâli gör kanı cennet ya kanı anda olan⁷²⁴ ni‘metler bunda gör ki ne belâlar ve ne ‘azâblar vardır kanı ‘Adn uçmağında kullarına dîzârın gösterdüğü bunda gör ki ne⁷²⁵ ‘azâblar vardır⁷²⁶ nice odlar yana⁷²⁷ bu hayâle nazar eyle kulaķ dut üçüncü yerin adı Ğarķa’dır anda ‘aķrepler vardır ki her biriniñ kuyruğı sünü⁷²⁸ gibidir kimi şoķarsa helâk ider ölür her biriniñ kuyruğunda⁷²⁹ üç yüz altmış boğunu vardır cümle âğudur zehirdir eger birisini yere ursa ‘âlem başdan başa zehir dolardı andaki kavmin adı Kays’dır dördüncü yerin adı Ceryâ’dır⁷³⁰ anda ejderhâlar vardır ki kuyruğı⁷³¹ hurma ağacı gibidir eger dağlara ursa yün gibi didim didim iderdi gözleri yokdur elleri ayakları⁷³² yokdur ikişer kanatları var⁷³³ kuş gibi uçarlar anda olan kavmin adı

⁷¹⁴ egerçi, O

⁷¹⁵ cümle melekleri yaratdı, T

⁷¹⁶ dinlegil, O

⁷¹⁷ yer, T, yerler, O

⁷¹⁸ tabaķadır, T, O

⁷¹⁹ üzerinde, T, O

⁷²⁰ tutmuşdur ‘Ad, O

⁷²¹ yerler, T, O

⁷²² vardır, T, virürler, O

⁷²³ yaraķ (T.) hazırlık.

⁷²⁴ kanı olan, O

⁷²⁵ gör ne, O

⁷²⁶ var, O

⁷²⁷ yanar, O

⁷²⁸ süngü, O. sünü (T.) süngü.

⁷²⁹ kuyruğundan, O

⁷³⁰ Ceryâ’dır, T

⁷³¹ boğunu vardır ki kuyruğı, O

⁷³² yokdur ayakları, O

⁷³³ vardır, T

Cülham'dır⁷³⁴ pîr olmayınca vefât etmezler beşinci yeriñ adı Melşam'dır⁷³⁵ kavminiñ adı Қаһтәт'tir⁷³⁶ ya'ni ba'zı yer⁷³⁷ gibi azıkları yokdur anda kibrit taşları vardır kâfirleriñ boynuna bağlayup cehenneme atarlar⁷³⁸ kıyâmet gününde altıncı yeriñ adı Siccîn'dir kavmine Қуқәт⁷³⁹ dirler şüretleri kuş şeklidir bunlar Allah'a 'ibâdet idici kullardır 'ibâdetden hâli⁷⁴⁰ olmazlar cehennem ehliniñ defterleri andadır⁷⁴¹ kıyâmet gününe değin durur bozulmaz yedinci yeriñ adı 'Ucbâ'dır şeytân-ı la'în anda⁷⁴² olur maқâmı oldur⁷⁴³ kavminiñ adı Cüşüm'dur қараларdır zengîler⁷⁴⁴ gibidir kıyâmete yakın Ye'cüc ve Me'cüc çıқduğı vaқtın Hақ Te'âlâ emriyle bu⁷⁴⁵ kavim çıқalar Ye'cücü ve Me'cücü helâk ideler bundan soñra Қәf dağın işit ki Hақ Te'âlâ Қәf dağın zümrüden yaradmışdır қulesi göğe ulaşmışdır⁷⁴⁶ her tamar⁷⁴⁷ bir ferişte⁷⁴⁸ mü'ekkil қonulmuşdur kaçan ki⁷⁴⁹ bir⁷⁵⁰ memleket hақı⁷⁵¹ ve bir vilâyet ehli⁷⁵² Hақ Te'âlâ'ya âşi olsa⁷⁵³ ve Hақ⁷⁵⁴ Te'âlâ ol memleket hақına 'azâb etmek dilese⁷⁵⁵ ve anları қahretmek dilese ol memleketiñ tamarı қaңı ferişte elinde ise Hақ Te'âlâ ol ferişteye emr idüp⁷⁵⁶ ol tamarı depredir⁷⁵⁷ ol vilâyete zelzele düşer evleri

⁷³⁴ Cülhâ'dır, O

⁷³⁵ Melşa'dır, T, O

⁷³⁶ Қаһтәмил'dir, T, Маһтәт'dır, O

⁷³⁷ ba'zı ba'zını yer ğayrı, O

⁷³⁸ atalar, T, O

⁷³⁹ Қуқәт, T

⁷⁴⁰ hâli (A.) boş, uzak.

⁷⁴¹ şekildir anda, O

⁷⁴² şeytân anda, O

⁷⁴³ ol durur, T

⁷⁴⁴ zengî (F.) zenci.

⁷⁴⁵ bir, O

⁷⁴⁶ göğe ulaşıқdır yeri қuşatmışdır tоlayı almışdır gökler rengi gök olduğı andandır her қanda ki taşlar tepeler ve köyler ve şehirler varise her birinden bir tamar gelüp Қәf таğına ulaşmışdır, O

⁷⁴⁷ tamar(T.) damar.

⁷⁴⁸ ferişte (F.) melek.

⁷⁴⁹ kaçankim, T

⁷⁵⁰ kaçan bir, O

⁷⁵¹ ehli, O

⁷⁵² hақı, O

⁷⁵³ olalar, T, olsalar, O

⁷⁵⁴ Таñrı, O

⁷⁵⁵ dileye, T

⁷⁵⁶ ider, O

⁷⁵⁷ ditredir, O

yıkılır yerler⁷⁵⁸ yarılır halkı yere geçer helâk olur pes imdi şakin⁷⁵⁹ Tañrı'ya âşi olmayasın
 Hâk Te'âlâ'nın tecellisine dağlar devinmez dilerse bir demde nice yüz biñ cihân yaradır
 yine bir sâ'atde fenâ eyler⁷⁶⁰ her nesneye kâdirdir zihî⁷⁶¹ kâdir-i pâdişâh ki berkemâldir
 zevâlî yok lâ yezâldir celâline cemâli tecellî 'arz eder ya'ni⁷⁶² rahmeti ğazabından artıktır
 çünkü Kâf dağını bildiñ ve işitdiñ diñle imdi Rasûlullah şallallahu 'aleyhi ve sellem
 buyurmuşdur ki *Hâk Te'âlâ Kâf dağının ardında bir ak yer yarattı ki otuz bu dünya
 kadardır⁷⁶³ içi toptolu halkdır işleri ve güçleri Hâk'a 'ibâdet itmekdir zikir ve tesbîh ve
 namaz kılmaktır göz açıp yumunca Tañrı'ya âşi olmazlar aşhâb eyitdiler yâ Rasûlullah
 bunlar Âdem neslinden midir⁷⁶⁴ Rasûlullah yok didi⁷⁶⁵ bunlar Âdem'i bilmezler yaradıldı
 mı yaradılmadı mı işitmediler ve bilmediler⁷⁶⁶ ve dağı İblîs kimdir bilmezler⁷⁶⁷ azğunluk
 nice olur günâh nice olur bilmezler⁷⁶⁸ Hâk Te'âlâ dağı nesnelere yaradıcıdır ki siziñ 'ilmiñiz
 aña irişmez deyu buyurdu ve bir hadîşte dağı gelür ki Rasûl a.s. Hazreti⁷⁶⁹ buyurdu ki *Hâk
 Te'âlâ Kâf dağının öte yanında yetmiş yer yarattı miskden ve âniñ öte yanında yetmiş yer
 dağı yarattı kâfurdan şanki⁷⁷⁰ nürdür andan öte yetmiş yer dağı yarattı 'anberden ve andan
 öte yetmiş yer dağı altundan yarattı ve yetmiş yer dağı gümüşden yarattı ve andan öte
 yetmiş yer dağı demürden yarattı ve anlardan öte yetmiş biñ 'âlem yarattı ki toptolu
 meleklerdir hesâbı yok bunlar benî Âdem kimdir ve şeytân nedir bilmezler şerr⁷⁷¹ ve fitne
 ve fesâd ne nesnedir bilmezler hemân ancak zikirleri ve fikirleri Lâ İlâhe İllallah
 Muhammedun Rasûlullah dirler ve Kâf dağından öte bunca yerler ki yaradıldı pes Hâk
 Te'âlâ denizler dağı yarattı ulu ulu heybetlü denizlerdir içleri toptolu halâ'iktir⁷⁷² ve bu**

⁷⁵⁸ yerleri, O

⁷⁵⁹ pes şakin ki, O

⁷⁶⁰ ider, T, O

⁷⁶¹ zihî (F.) aferin, bravo, yaşa, ne güzel, ne hoş.

⁷⁶² ya'ni rahmeti ğazabından sebkat etmiştir, O

⁷⁶³ kadar, O

⁷⁶⁴ neslidir, T

⁷⁶⁵ kılmaktır Rasûlullah eyitdi, O

⁷⁶⁶ bilmezler, T

⁷⁶⁷ Âdem'i bilmezler yaradılmadı mı işitmediler ve dağı İblîs kimdir bilmezler, O

⁷⁶⁸ azğunluk nice olur bilmezler, O

⁷⁶⁹ Rasûlullah, O

⁷⁷⁰ şaşın ki, O

⁷⁷¹ nedir şerr, O

⁷⁷² halâ'ik (A.) varlıklar, yaratılmışlar, halâyık.

‘âlemler şol ‘âlemlerdir ki bunlara ‘aql ve fikir irişmez nūrānī ‘âlemlerdir⁷⁷³ ki bunlar hiss ile bilinmez zīrā⁷⁷⁴ görünmez nūrānīdir bu göz ānı görmez cisim değildir yer dutmaz bunlar⁷⁷⁵ keşfle bilinür keşf ehline ma‘lūm olur gözi⁷⁷⁶ açık evliyā⁷⁷⁷ görür ve dirler ki cābelka ve cābelsa ve dūkalbe⁷⁷⁸ didikleri ‘âlemler bunlardır gözi açık kişiler görürler ve bu kadar ‘âlemler kande olur deyu su’āl iderseñ ki bunlar göklere şıgmaz dirseñ cevap viririz ki bu ‘âlemler nūrānī ‘âlemlerdir cismānī değildir meşela ev⁷⁷⁹ içinde bir mum yaqsañ ol mumuñ şavkıyla⁷⁸⁰ ve ziyāsıyla ol ev⁷⁸¹ içi toptolu olur bir mum dağı yaqsañ yine⁷⁸² ev içi toptolu şavk olur biñ mum dağı yaqarsañ⁷⁸³ yine şöyledir hiç şavkıyla ve nūrıyla yer dar olmaz ne kadar ki şavkla ve nūrula ev dolu ise yine soñra yanan mumuñ şavkı ol eve şıgar hiç nesne⁷⁸⁴ ziyāde olmaz pes rūhānī ‘âlemleri dağı buña göre kıyāş eyle ki ne kadar ulu ve büyük olursa yine ol mum şavkı eve şıgduğı gibi yine ol ‘âlemlere⁷⁸⁵ şıgarlar hiç yer dutmazlar rūhānīdīr ve nūrānīdīr ve dirler⁷⁸⁶ ki bunlar anlardır ki riyāzetle göklere uçdılar ‘ilim ile her nesneyi bildiler od ve şu ve yel ve toprak bunlara muṭī‘ oldılar bunlar havāya⁷⁸⁷ ağırlar ve göğe uçarlar⁷⁸⁸ ve oda girerler yanmazlar ve deñizlerde yürürler batmazlar göklerde meleklerden āvāz işidirler zīrā bunlar bu fānī ‘âlemi kıoyup bākıye meyl itdiler⁷⁸⁹ pes her nesne bunlara muṭī‘ oldı niçe dilerlerse taşarruf iderler bundan⁷⁹⁰ soñra bilgil ki çün yerler ve gökler yaradıldı tamām oldı müretteb⁷⁹¹ ve mükemmel düzüldi yerler başka ve gökler başka her biri yerlü yerinde karar dutdı tefsīr ehli rivāyet itdiler ki

⁷⁷³ ‘âlemdir, O

⁷⁷⁴ zīrā ki, O

⁷⁷⁵ bunların hāli, O

⁷⁷⁶ göz, O

⁷⁷⁷ evliyālar, O

⁷⁷⁸ hūkalıya, O

⁷⁷⁹ bir ev, O

⁷⁸⁰ bir mum şavkıyla, O

⁷⁸¹ evin, T

⁷⁸² gene ol, T

⁷⁸³ mum yaqsan, O

⁷⁸⁴ nesne dağı, O

⁷⁸⁵ ‘âlemler, O

⁷⁸⁶ dediler, O

⁷⁸⁷ oldılar havāya, O

⁷⁸⁸ uçar, T

⁷⁸⁹ eylediler, O

⁷⁹⁰ bunlardan, T

⁷⁹¹ tamām müretteb, O

kitābīn yukarısında beyān olunan şol şu ki Allah'ın emriyle 'ārşı götürmüşdür⁷⁹² Hāḳ Te'ālā ol şuyı iki bölük eyledi nişfını 'arş götürmüşdür Hāḳ Te'ālā ol şuyı iki eyledi nişfını 'arş altında yine evvelki yerinde ḳodı ve nişfını daḳı yerin altında ḳodı yer ānīn üstüne tayandı ḳarār eyledi ve ol 'arşın altında ḳalan şunuñ nişfına daḳı Hāḳ Te'ālā Baḫr-ı Mescūr⁷⁹³ deyu ad viridi ve baḫr-ı ḫayvan daḳı dirler ma'nāsı dirlik deñizi dimekdir zīrā ḳıyāmet ḳopup şūr urulduḡı vaḳit Hāḳ Te'ālā ölülere ol şudan dirildir emr ider ol şudan dirildi emr ider ol şudan şehvet gibi bir yağmur yağdırır maḳbereden⁷⁹⁴ ölüler ol⁷⁹⁵ şu ile diri olup mantar gibi çıkarlar pes Hāḳ Te'ālā melekler yaratdı ellerinde ḫarbeler⁷⁹⁶ dutarlar her ḫarbenın uzunluḡı beş yüz yıllık yoldur ol melekleri ol deñiz içinde ḳodı üzerine⁷⁹⁷ bir melek mü'ekkil eyledi adı Mīkāil'dir⁷⁹⁸ ol meleklerin ulusıdır ve başıdır şunuñ gibi büyük ve ulu melekdir⁷⁹⁹ ki ağzın⁸⁰⁰ açsa yerleri⁸⁰¹ ve gökleri ānīn ağzına ḳoysalardı⁸⁰² bir ḫardal dānesi ḳadar olurdi ya bir zerre ḳadar olurdi baḫr-ı mescūra⁸⁰³ ḫükm iden ol⁸⁰⁴ melekdir pes andan soñra Hāḳ Te'ālā 'arş⁸⁰⁵ nūrından güneşi⁸⁰⁶ yaratdı ve ayı⁸⁰⁷ ḫalk itdi⁸⁰⁸ İbn 'Abbās'dan rivāyetdir ki ay ve güneş evvel ikisi beraber idi her biri yetmiş cüz⁸⁰⁹ idi gece yoḡidi hep gündüz idi pes Allah Te'ālā Cebrāil'e emreyledi ḳanadıyla ayın yüzün sildi yüzün aldı yetmiş bölükden⁸¹⁰ altmış ḫoḫuz bölüğün aldı bir bölük⁸¹¹ ḳaldı ḳanadıyla üç kez

⁷⁹² getürmüş idi, O

⁷⁹³ mescūr (A.) deniz, bol alevli ateş, kızgın fırın.

⁷⁹⁴ maḳbere (A.) mezar, mezarlık.

⁷⁹⁵ bu, O

⁷⁹⁶ ḫarbe (A.) süngü.

⁷⁹⁷ üzerlerine, O

⁷⁹⁸ Hīkāil'dir, O

⁷⁹⁹ mescūrda, T

⁸⁰⁰ büyükdür ol melek ki eger, O

⁸⁰¹ yerler, O

⁸⁰² ḳosalar, O

⁸⁰³ melekler, T

⁸⁰⁴ bu, O

⁸⁰⁵ 'arşın, O

⁸⁰⁶ güneş, O

⁸⁰⁷ ay, O

⁸⁰⁸ eyledi, O

⁸⁰⁹ cirm, O

⁸¹⁰ bölüğünden, O

⁸¹¹ bölüḡi, O

sildi anuñ yüzünde görünen eſer ki var Cebrāil'in kanadı yeridir İbn 'Abbās buyurdu⁸¹² ki güneſin gövdesi büyüklükde altmış fersah miqdarınca⁸¹³ her fersah üç mildir ve ay kırk fersahtır hesap eyle gör ki kaç mil olur *Muhammediye*'de bunu böyle demiſ ammā 'ilm-i hendesede⁸¹⁴ beyān olunmuſdur güneſin cirmi⁸¹⁵ üç yüz altmış yer kadardır ve ayıñ cirmi yerin altmış bahſenden⁸¹⁶ bir bahſi kadardır bundan soñra Haq Te'ālā beyt-i ma' mür⁸¹⁷ yaratdı beyt-i ma' mür⁸¹⁸ ne nesnedir ihtilāf itmiſlerdir⁸¹⁹ dört dürlü söz söylemiſlerdir bir kavil budur ki beyt-i ma' mür⁸²⁰ bir evdir ki melekler anı yeryüzünde yaptılar dañı Ādem yaradılmamıſdı ol evi melekler yüzünde yaptılar dañı Ādem yaradılmamıſdı ve melekler aña secde kılmamıſdı ol evi melekler bunda yeryüzünde yapmıſdı ikinci budur⁸²¹ ki Ādem peygamber Hażreti cennetden çıqıp yere indüğünde ol evi Ādem yaptı üçüncü kavil budur ki Ādem peygamber cennetden⁸²² çıqıp dünyāya indüğünde gönli eğlenmedi gördi ki dünya bir hālī yer gönli vaſſet dutdı cennetin bağların ve bağçeleri ve 'ālī sarāyların ve köſklerin añup ağıladı pes Haq Te'ālā Ādem'i esirgedi cennetden bir adı bu yire andırdı⁸²³ ki Ādem'in gönli⁸²⁴ anıyla eğlene karar tuta Ka'be'niñ yerinde qodı Ādem peygamber anı tavāf eyledi ve soñra gelen oğlanları cemī'si tavāf eylediler tā ki Nūh tūfanına deg⁸²⁵ bu yerde⁸²⁶ kaldı Nūh tūfanı olduğıunda Haq Te'ālā meleklerle emreyledi ol evi yerden⁸²⁷ kaldırdılar getirüp alup gittiler yedinci qat göge iletdiler dördüncü kavil budur ki ſaħiħ-i kavil dañı budur ki Haq Te'ālā beyt-i ma' mür⁸²⁸ yedinci qat gökde⁸²⁹ yaratdı Ka'be'niñ

⁸¹² eydür, O

⁸¹³ miqdarı, O

⁸¹⁴ ammā hendesede, O

⁸¹⁵ cirm (A.) hacim, büyüklük.

⁸¹⁶ bahſende, O. bahſende (F.) bağıſlayan, ihsān eden, affeden.

⁸¹⁷ beytü'l-ma' mür, O

⁸¹⁸ beytü'l-ma' mür, O

⁸¹⁹ eylemiſlerdir, T, O

⁸²⁰ beytü'l-ma' mür, O

⁸²¹ kavil budur, O

⁸²² peygamber Hażreti cennetden, O

⁸²³ indirüp, T

⁸²⁴ dutdı gönli, O

⁸²⁵ degin, T

⁸²⁶ buyurdı, O

⁸²⁷ yerinden, T

⁸²⁸ beytü'l-ma' mür, O

⁸²⁹ gönülde, T

muḳābelesinde ⁸³⁰ yüzi Ka‘be’ye qarşıdır ‘arşın muḳābelesinde ⁸³¹ durur yeryüzünde Ka‘be’niñ ḥürmeti ve şerefi nice ise gökde melekler ortasında daḥı beyt-i ma‘muruñ ⁸³² şerefi ve ḥürmeti ancılayındır ⁸³³ her gün yetmiş biñ melek ol evi ṭavāf iderler ve namaz kıılurlar ⁸³⁴ bir gelen bir daḥı gelmez kıyāmete degin gider çünki yerler ve gökler yaradıldı yerler gemi gibi çalkandı qarār tutmadı pes Ḥaḳ Te‘ālā yerleri götürmek ⁸³⁵ içün bir melek yaratdı ‘arşın altından revān olup yerler altına girdi yedi kat yerleri götürdi ⁸³⁶ omuzı ⁸³⁷ üstüne ḳodı bir elin maşriḳda çıkardı ve ⁸³⁸ bir elin maḡribde çıkardı pes ayağın başacaḳ yer bulmayup qarār eylemedi nūrın Ḥaḳ Te‘ālā’ya dutdı ⁸³⁹ pes Ḥaḳ Te‘ālā bir ulu ve büyük taş yaradup Firdevs uçmağından çıkarup getürdiler ⁸⁴⁰ yeşil yāḳūtdan idi dört köşelü taş idi ḳalınlığı beş yüz yıllık yoldur ⁸⁴¹ Ḥaḳ Te‘ālā ol ferişteye emreyledi ayağın ol taş üstüne ḳodı bu kez taş qarār itmedi pes Firdevs uçmağından bir öküz çıkarup getürdi ve ol öküzün büyüklüğü şol ḳadar idi ki kırḳ biñ gözi ve kırḳ biñ ḳulağı ve kırḳ biñ ağızı var idi ⁸⁴² ve kırḳ biñ burni ve kırḳ biñ dili ve kırḳ ⁸⁴³ ayağı var idi bir ayağından bir ayağına deg aralığı beş yüz yıllık yol idi adı Leyūşān idi ol taşı arḳasına aldı bu kez ol öküzün ⁸⁴⁴ ayağı qarā[r] itmedi pes Ḥaḳ Te‘ālā ḳudretinden bir ulu taş yaratdı ki ve vaşında diller ḳāşırır büyüklüğü yedi kat gökler ve yedi kat yerler ⁸⁴⁵ ḳadardır ol öküz ayakların ol taş üstüne başdı qarār eyledi öküzü götürdi ⁸⁴⁶ ammā taş duracağı ⁸⁴⁷ yer bulmadı pes qarār eylemedi bu kez Ḥaḳ Te‘ālā bir ulu balıḳ yaratdı gözleri ay ve güneş gibi şavḳ virdi baḳmağa gözler

⁸³⁰ muḳabelesindedir, T, O

⁸³¹ muḳabelesindedir, , O

⁸³² beytü’l-ma‘muruñ, O

⁸³³ ancılayın (T.) onun gibi, o kadar, öyle .

⁸³⁴ evi ṭavāf kıılurlar, O

⁸³⁵ götürmek, O

⁸³⁶ getürdi, O

⁸³⁷ omurı, O

⁸³⁸ maşriḳda ve, O

⁸³⁹ yüzün Ḥaḳ Te‘ālā’ya döndürdi, O

⁸⁴⁰ getürdi, O

⁸⁴¹ yol idi, O

⁸⁴² kırḳ biñ var idi, O

⁸⁴³ kırḳ biñ, O

⁸⁴⁴ bu ker öküzün, O. müstensih z’ nin noktasını unutmuş ra olarak yazmış.

⁸⁴⁵ yer, O

⁸⁴⁶ getürdi, O

⁸⁴⁷ duracaḳ, T, O

dönmez⁸⁴⁸ kamaşurdu ol⁸⁴⁹ kadar büyük balık idi ki deñizler ānıñ burnı atında bir ardal dānesi gibiydi ve bu balıda Hak Te‘ālā kır bñ ayak yaratdı ve⁸⁵⁰ adın Behūd odı ünkü taşı ve öküzü balı getürdi duracak yer bulmadı arār eylemedi pes şol şu ki ‘arşı getürmişdi adına Baħr-ı Mescūr dirlerdi Hak Te‘ālā balıı ol şu içinde⁸⁵¹ odı şunuñ altında havā odı ve havā altında zulumāt ve arañulı odı meşela şol yumurta gibi⁸⁵² şarusı ortasında durur ol şaruyı ağı dolayı⁸⁵³ almışdır ve ağı daħı ihāta itmişdir⁸⁵⁴ pes yerler daħı Hak Te‘ālā emriyle durur arār eyledi haıatde yerleri ve gökleri dutan ve götürēn⁸⁵⁵ Hak Te‘ālā udretidir ba‘zılar ayıtdı ki deñiz⁸⁵⁶ altı şāfı taşdır taşı bir ferişte götürür⁸⁵⁷ ve ferişte yine bir taş üstünde durmuşdur ve taş yel üzerinde⁸⁵⁸ ve yel Hak Te‘ālā’nıñ udreti üzerinde durur İbn ‘Abbās’dan rivāyetdir ki yerler balı üzerinde durur⁸⁵⁹ ve balı deñiz⁸⁶⁰ içindedir balııñ başıyla uyruğı ‘arş altında bir yere gelmişdir ve deñiz bir yeşil taş üstünde durur ve taş öküz üstünde durur öküz şerā didikleri yer üzerinde durur ve bu öküz ağızın açur muntazır olup durur ki bu deñizleri hep ie açan ki ıyāmet opa cümle deñizler bir olup öküzüñ iine asa gerekdir açan ki öküzüñ iine gire uruya biħār ola şanasın ki bir tamlā şu yoğ idi şöyle upurı ola ve tahte’s-şerā’da ne var iydüğün Tañrı’dan ğayrı kimse bilmez hi kimseniñ ‘ilmi aña yetişmez ünkü ‘arşı ve ferşi bildiñ tahte’s-şerā’ya gelince aşlını faşlını işitdiñ ve añladın ğuşusan cennetleri vaşfiyla dinlediñ.

⁸⁴⁸ doymaz, O

⁸⁴⁹ o, O

⁸⁵⁰ hem, O

⁸⁵¹ iine, O

⁸⁵² ki, O

⁸⁵³ dolayık, T

⁸⁵⁴ eylemişdir, T

⁸⁵⁵ getüren, O

⁸⁵⁶ deñiziñ, O

⁸⁵⁷ getürür, O

⁸⁵⁸ üzerinde turur, O

⁸⁵⁹ üzerindedir, O

⁸⁶⁰ şu, O

CEHENNELER BEYÂNINDADIR⁸⁶¹

Şimden soñra cehennemleri beyân idelim İbn ‘Abbās’dan rivâyetdir ki cennetler ‘arş’iñ sağ yanında olur ve cehennem şol yanında olur ba‘zı ‘âlimler eyitdiler ki bu sözün⁸⁶² te’vîli budur ki şağ taraf⁸⁶³ yüksek ve şol taraf⁸⁶⁴ alçaqdır pes cennet yüksek yerededir ve cehennem alçaq ve çukur yerededir⁸⁶⁵ ve Keşşâf’da gelür ki tahte’s-şerâ didikleri yiriñ altıdır yedi kat yeriñ altında bir yeşil taşdır ba‘zılar eydür balçıkdır kalınlığı beş yüz yıllık yoldur âniñ altı cehennemdir eger arada tahte’s-şerâ olmasa cehennem cemi‘ ‘âlemi yaqardı ve cehennem yedidir⁸⁶⁶ yedi kapısı vardır içi od ile toptoludur kâmusundan aşaağı Hâviye’dir⁸⁶⁷ ‘azâbı ğayrısından artıkdır odı katı ziyâde ıssıdır aña⁸⁶⁸ âl-i Fir‘avun girür ve münâfiklar ve zındıklar girür kıyâmete inkâr⁸⁶⁹ idenler girür ve⁸⁷⁰ üçüncü tamunuñ⁸⁷¹ adı Saqar’dır aña müşrikler ve puta tapanlar girür ve dördüncü tamuya Caħim dirler⁸⁷² ve aña Yahüdiler girür ve peygamberlere yalandır diyenler ve peygamberlerin⁸⁷³ öldürenler beşinci tamunuñ adı Lezza’dır aña Naşrâniler girer ya‘ni Rûm kâfirleri girer altıncı tamunuñ adı Sa‘ir’dir aña dinden⁸⁷⁴ dönen mürteddler girür yedinci tamunuñ adı Cehennem’dir yine cümlesine dağı cehennem dirler buña günâh⁸⁷⁵ işleyenler girür ve şaağıyir günâh işleyenler dağı bađışlanmaz⁸⁷⁶ buña girürler günâhlarına göre ‘azâb ve ‘iķâb⁸⁷⁷ görürler ve şırât köprüsi bunuñ üstüne⁸⁷⁸ kurulur cemi‘ ğalâyık anıñ üstünden geçmeye sürilür andan soñra Haq Te‘âlâ nâr-ı semümi yaratdı nâr-ı semüm bir oddur ki

⁸⁶¹ Hikâyet-i Cehennem, O

⁸⁶² sözün te’vîli vardır, O

⁸⁶³ tarafı, O

⁸⁶⁴ tarafı, O

⁸⁶⁵ alçaq yerededir, O

⁸⁶⁶ yaqardı ve yedi, O

⁸⁶⁷ hâviye (A.) cehennem yedinci katı, harabe, ıssız yer.

⁸⁶⁸ ziyâde aña, O

⁸⁶⁹ zındıklar kıyâmeti inkâr, O

⁸⁷⁰ altıncı tamunuñ adı Lezza’dır oda tapanlar aña girerler ve, O

⁸⁷¹ tamu (T.) cehennem.

⁸⁷² tamunuñ adı Caħim’dir, O

⁸⁷³ peygamberler, O

⁸⁷⁴ dininden, O

⁸⁷⁵ kebâir, O

⁸⁷⁶ bağışlanmazsa, O

⁸⁷⁷ ‘iķâb (A.) azap, eziyet.

⁸⁷⁸ üstünde, O

Ḥaḡ Te‘ālā cān ḡavmin⁸⁷⁹ ol oddan yaratdı dütünü yoḡ ve ıssılık⁸⁸⁰ yoḡ hemān bir yālınıdır nūr gibi berḡ urur pes Ḥaḡ Te‘ālā cān ḡavmin⁸⁸¹ ol oddan yaratdı bir erkek ve bir diři erkek adı Māric diřiniñ adı Mārice⁸⁸² oldu gövdeleri oddandır⁸⁸³ od içinde yürürlerdi pes ‘Azāzīl anasından doğdı büyüdi ḡavminden nikāḡ ile bir ḡız aldı ol ḡızınıñ adı Lehyā idi İblīs ol ḡız ile bir zamān olup çoḡ evladı doğdı cihan⁸⁸⁴ doldı⁸⁸⁵ pes İblīs oḡlanların⁸⁸⁶ alup göḡe çıḡardı pes Ḥaḡ Te‘ālā emr itdi ki cin ḡavmi duralar⁸⁸⁷ ve bunlara ‘ibādet itmek buyurdı ḡabūl itmediler sekiz yüz mürsel peyḡamber gönderdi gelüp ol ḡavmi dine da‘vet itdiler ḡabūl itmediler peyḡamberleriñ cemi‘cin⁸⁸⁸ helāk eylediler pes Ḥaḡ Te‘ālā gökden bir bölük leřker⁸⁸⁹ gönderdi bu leřkeriñ ulusu ve baři İblīs idi indiler⁸⁹⁰ cin ve cān ḡavmiyle cenk itdiler Ḥaḡ Te‘ālā gökden bir od viripdi⁸⁹¹ geldi cān⁸⁹² ḡavmin⁸⁹³ yaḡdı küllisin⁸⁹⁴ helāk eyledi çünki cān ḡavmi helāk oldu⁸⁹⁵ ‘Azāzīl çerisiyle⁸⁹⁶ yerde ḡarār eyledi řol ḡadar ‘ibādet itdi ki Ḥaḡ Te‘ālā anı evvelki ḡat göḡe çıḡardı biñ yıl anda Ḥaḡḡ’a⁸⁹⁷ ‘ibādet eyledi adın ‘ābid ḡodılar pes ikinci ḡat göḡe çıḡardı biñ yıl daḡı ‘ibādet eyledi tā ki yedinci ḡat göḡe çıḡardı her gökde biñ yıl ‘ibādet eyledi rivāyet iderler⁸⁹⁸ ki yedinci ḡat göḡe çıḡduğında İblīs ḡesāb eyledi ki gördi ki Ḥaḡ Te‘ālā’ya yedi yüz biñ yıl ‘ibādet eylemiş⁸⁹⁹ pes anda daḡı yetmiş beř biñ yıl ‘ibādet eyledi tā ki Tañrı Te‘ālā anı cennete ḡoydı rıḡvān

⁸⁷⁹ ḡavmini, O

⁸⁸⁰ ıssılıḡı, O

⁸⁸¹ ḡavmini, O

⁸⁸² Mārize, O

⁸⁸³ oddan, O

⁸⁸⁴ cihāna, O

⁸⁸⁵ ḡoldılar, O

⁸⁸⁶ oḡlanlarından, O

⁸⁸⁷ gökde ḡuralar ve cān ḡavmi yerde ḡuralar, O

⁸⁸⁸ cemi‘cin, O cümlesin, T

⁸⁸⁹ leşker (F.) ordu, asker.

⁸⁹⁰ eydürler, O

⁸⁹¹ düzdi, O

⁸⁹² cin, T

⁸⁹³ ḡavmini, O

⁸⁹⁴ küllisini, O, cümlesin, T

⁸⁹⁵ Ḥaḡ Te‘ālā çünki cān ḡavmini helāk eyledi, O

⁸⁹⁶ çeri (T.) asker.

⁸⁹⁷ Tañrı’ya, O

⁸⁹⁸ rivāyetdir, O

⁸⁹⁹ itmiş, O

ile⁹⁰⁰ İblīs daḥı cennetiñ ḥazīnedārı ola ikisi bile cenneti göreler gözedeler çünki İblīs cennete girdi cennetiñ ḳapusunda gördi ki yazılmış benim bir muḳarreb ḳulum vardır aña bir nesne buyursam gerekdir buyruḡum dutmayup baña āşi olsa gerekdir ben daḥı anı ḳapumdan gidersem⁹⁰¹ gerekdir ve la‘net itsem gerekdir cemi‘ itdüḡi ḫā‘atları⁹⁰² ve ‘ibādetlerin hebāen⁹⁰³ menşūr eylesem gerekdir ya‘ni ‘ibādetin maḥv idüp bozup şol bir saçılmış ve dağılmış toz gibi eylesem⁹⁰⁴ gerekdir ve ḥalk içinde ḥor ve zelīl⁹⁰⁵ eylesem gerekdir çünki İblīs bu yazıyı oḳudu bildi pes eyitdi yā Rabbi kimdir ol ki⁹⁰⁶ seniñ emriñ tıtmaya⁹⁰⁷ ve buyruḡuñ şıya baña emreyle ve icāzet vir⁹⁰⁸ aña la‘net idem didi pes Ḥaḳ Te‘ālā daḥı icāzet virdi Tañrı’niñ emriyle biñ yıl la‘net itdi fikir itmedi ki yine kendüsüdür ba‘zılar eydür ki ‘Azāzīl feriştedir velākin Tañrı’niñ emrin tıtmadı şıdı ebedī mel‘ün ve merdūd oldu dir⁹⁰⁹ ammā bu söz ehl-i kelām ḳatında şahīḫ deḡildir aşıl şahīḫ-i ḳavl budur ki Ḳur’an’da gelür İblīs aşılda cinnīlerden⁹¹⁰ idi Tañrı’ya ziyāde ḳatī çok ‘ibādet itmekde⁹¹¹ ferişte⁹¹² şıfatında olduḡuyçün Ḥaḳ Te‘ālā melekler ile aña daḥı Ādem peyḡambere secde itmeḡe emreyledi ḳabūl itmedi Tañrı’niñ emrin şıdı mel‘ün⁹¹³ ve merdūd oldu gel imdi cān ḳulaḡını⁹¹⁴ aç ki beyān eyleyem.

⁹⁰⁰ rıdvān, T

⁹⁰¹ ḳovup gidersem, O

⁹⁰² tā‘atların, O

⁹⁰³ hebā-yi, O

⁹⁰⁴ menşūr eylesem, O

⁹⁰⁵ zelīl ve ḥor, O

⁹⁰⁶ kimse ki, O

⁹⁰⁷ emrine muḫī‘ olmaya ve tınmaya, O

⁹⁰⁸ vir ki, O

⁹⁰⁹ tıtmadı mel‘ün oldu dirlere, O

⁹¹⁰ cinlerden, O

⁹¹¹ eyledi meleklerle ḳarışdı, O

⁹¹² ferişte, O

⁹¹³ ebedī mel‘ün, O

⁹¹⁴ ḳulaḡın, O

CÂN KAVMİ BEYÂNINDADIR

Ādem⁹¹⁵ cihāna nice gelür ve nesliyle ‘ālem niçe ʔolar⁹¹⁶ huşūşā⁹¹⁷ Muḥammed Muştafa ‘aleyhi’s-selām ki Ādem’den ve ‘ālem’den⁹¹⁸ murād oldur⁹¹⁹ nūr-i maḥz iken bu cismānī ‘āleme güneş gibi niçe ʔoĝar ve ḥaddi nihāyeti yoĝiken bu ‘āleme niçe şıĝar anıñ ‘azīz vücūduyla vilāyetler ve memleketler niçe müşerref olur ‘āleme beşāret⁹²⁰ getirür ve rüşen çerāĝ olur yoluna cānlar fedā ve cihānlar nişār⁹²¹ olsun⁹²² çünki yerler ve gökler yaradıldı ve ‘ālemler düzıldı tamām oldu ve Ḥaḳ Te‘ālā cinnīleri ve cān kavmini helāk eyledi pes cin ve cān kavminden ba‘zı kaçıp cezīrelere⁹²³ gitdiler ve ulu daĝlara çıkdılar ve çoĝı odlara yandılar helāk oldılar pes Ḥaḳ Te‘ālā melekler gönderdi yeryüzine ʔoʔtolu oldılar bunlarıñ uluları ve başları ‘Azāzīl idi yeriñ begliĝin aña virdi ve dünyā göĝünüñ daĝı begliĝin aña virdi gāh göklerde Tañrı’ya ‘ibādet⁹²⁴ kııurdi ve gāh yeryüzünde yürürdi ve gāh cennet içinde ‘ibādet iderdi bu ḥālī görüp ‘Azāzīl ‘aceb itdi⁹²⁵ kendüyi gördi tekebbürlük itdi Ḥaḳ Te‘ālā beni meleklerden⁹²⁶ ulu itdi didi kendüyi gördi pes andan⁹²⁷ Ḥaḳ Te‘ālā ‘Azze ve ‘Alā⁹²⁸ ‘Azāzīl’e ve anıñ leşkerine ḥıtap idüp eyitdi ki yerde ḥalīfe yaradup sizi yukaru göĝe çıkarsam gerekdir didi bu melekler bu sözi işidicek ʔatī melül oldılar ve incindiler zīrā bunda ‘ibādetleri az idi gökde olan melekler gibi deĝildir⁹²⁹ pes bu melekler Ḥaḳ Te‘ālā’ya ayıtdı⁹³⁰ ki yā Rabbe’l ‘Alemin yaradır mısın şol kimseyi kim fesād⁹³¹ eyleye ve ʔanlar döke biz saña tesbīḥ ideriz ve ḥamd ve şükür ideriz ve ‘ibādet⁹³²

⁹¹⁵ Ādem peygamber, O

⁹¹⁶ nesliyle nice ʔolar, O

⁹¹⁷ huşūşā ki, O

⁹¹⁸ ‘ālem’den ve Ādem’den, T, O

⁹¹⁹ ol olur, O

⁹²⁰ olur ve beşāret, O

⁹²¹ nişār (A.) saçma, daĝıtma, serpmeye.

⁹²² olur, O

⁹²³ ba‘zı cezīreler, O

⁹²⁴ ʔā‘at, O

⁹²⁵ eyledi. O

⁹²⁶ melekler, O

⁹²⁷ yeryüzünün begliĝin baña virdianlardan ben yeg olduĝum için dedi pesandan, O

⁹²⁸ Celle, T, Ḥaḳ Te‘ālā anlardan, O

⁹²⁹ deĝildi, O

⁹³⁰ ayıtdılar yā, O

⁹³¹ ki ‘ālemde fesād, O

⁹³² taḳdīs ve tenzih ideriz ve ‘ibādet, O

ideriz didiler Hâk Te‘âlâ Hâzreti’nden cevap geldi ki benim işlerime siziñ ‘ilmiñiz erişmez ben bilürin siz bilmezsiz didi zîrâ Hâk’ıñ ‘ilmine nihâyet yokdur ve hadd-ü gâyet bulunmaz cemi‘ ‘âleme ‘ilmi ol virür cemi‘ ‘âlemiñ ‘ilmi Hâk⁹³³ Te‘âlâ’nıñ ‘ilmine nisbet deñizden kaçre kadar ve güneşden zerre deñlü değıldir melekler çün Hâk Te‘âlâ’dan bu cevâbı işitdiler gâyet havf itdiler ve kendülerden gitdiler⁹³⁴ Hâk Te‘âlâ’nıñ celâlinden ve kahrından kırküp vardılar ‘arşı kuşatdılar tavâf eylediler yedi kerre ‘arş-ı a‘lâyı tolanup tavvâf eylediler şimdi Ka‘be’yi yedi kerre tavâf etmek anlardan sünnet kaldı andan soñra Hâk Te‘âlâ Âdem’i yaratmak diledi ol yere vahy eyledi⁹³⁵ senden bir halk yaratsam gerekdir evveli⁹³⁶ halkıñ ba‘zı baña mu‘ti‘ ola ve⁹³⁷ ba‘zı âşî ola mu‘ti‘ olanları fazlım ile cennete koysam gerekdir ve âşî olanları ‘adlim ile cehenneme koyup oda yaqsam gerekdir andan Cebrâil’e Hâk Te‘âlâ emreyledi var yerden bir avuç toprak al gel ki ol toprağı bir kâmil halk yaradup gayrı mañlûkâtıdan anı yeg eylesem gerekdir didi ‘Azâzil bu sözü işitüp geldi yere söyledi Hâk Te‘âlâ’nıñ Cebrâil’e emretdüğün bildirdi çünki Cebrâil a.m. yerden toprak almağa geldi yer toprak virmedi yer zârîlik⁹³⁸ itdi Cebrâil’e and virdi benden toprak alma didi pes Cebrâil yeri esirgedi⁹³⁹ toprak almadı ammâ⁹⁴⁰ hikmetullah şöyle iktiza itdi ki Cebrâil’i⁹⁴¹ şordı neylediñ toprak kanı kandedir didi Cebrâil eyitdi yâ Rabbi seniñ ‘izzine⁹⁴² ve celâline and virdi benden toprak alma didi ben dağı elim şunmadım toprak almadım didi andan soñra Hâk Te‘âlâ Mikâil’e emreyledi var yerden bir kabza⁹⁴³ toprak al getir didi Mikâil dağı toprak almağa geldi yer aña dağı and virdi ol dağı toprak almadı boş gitdi andan⁹⁴⁴ Hâk Te‘âlâ ‘Azrâil’i⁹⁴⁵ gönderdi ‘Azrâil geldi⁹⁴⁶ yerden toprak⁹⁴⁷ istedi yer aña

⁹³³ Allah, O

⁹³⁴ kendülerin unuttular, O

⁹³⁵ yere dağı vah idüp, O

⁹³⁶ ol, O

⁹³⁷ mu‘ti‘ ve, O

⁹³⁸ zârîlik (F) inlemek.

⁹³⁹ esirgeyüp, T

⁹⁴⁰ girü mağâmına vardı Hâk Te‘âlâhod ‘âlimdir bilür şormak ana lazım değıl ammâ, O

⁹⁴¹ Cebrâil’e, O

⁹⁴² ‘izzin, O

⁹⁴³ kabza (A.) sap, elle kavranacak kısım, pençe, avuç dolusu.

⁹⁴⁴ andan soñra, O

⁹⁴⁵ Azrâil’e emr eyledi, O

⁹⁴⁶ gönderdi geldi, O

⁹⁴⁷ toprak almak, O

dağı and virdi ammā ‘Azrāīl yeriñ andına baqmadı bir kabza toprak aldı girü maqāmına vardı kırk yıl durdı söylemedi baqmadı şöyle⁹⁴⁸ epsem durdı kırk yıldan soñra Haq Te‘ālā ‘Azrāīl’e hitāp idüp eyitdi neylediñ kanı toprak didi ‘Azrāīl dağı yeriñ and virdüğün söyledi andan baqmayup toprağı aldım anıñ sözün şıdım seniñ emrin tutdum yā Rabbi didi Haq Te‘ālā eyitdi ki yeriñ zārılığına baqmadıñ ve merhamet itmediñ ve esirgemediñ imdi cānlar almağa yararsın⁹⁴⁹ ve lāyık sensin anlarıñ cānıñ⁹⁵⁰ almağa seni mü’ekkil kıldım didi pes Haq Te‘ālā emreyledi ol toprağı balçık eyle didi ‘Azrāīl tatlu şudan⁹⁵¹ ol toprağa katdı balçık eyledi ve balçığı hamīr⁹⁵² eyledi yoğurdı ol sebedendir ki Ādemoğlanlarıñıñ huy⁹⁵³ ve hūneri birbirine uymaz zīrā tatlı şu ve acı şu birbirine muhālifdir Ādem’iñ aşlı hod⁹⁵⁴ ol balçık dandır pes bugün birbirine muhālif oldıkları andandır pes Haq Te‘ālā ol hamīri aldı kudret eliyle iki pāre eyledi⁹⁵⁵ nişfin cennete atdı bunları cennet için yarattım didi ve nişfin dağı cehenneme atdı oda⁹⁵⁶ yanmak için yarattım didi ve eyitdi ki kimseniñ benim hükmüme nizā‘⁹⁵⁷ i⁹⁵⁷ yoğdur ne dilersem işlerim didi pes Haq Te‘ālā feriştelere vahy itdi ben iki ev yarattım birin rahmetimden ve birin gāzabımdan itdim didi Ādem ne bilür ki kağı eve varır cemī‘ işler Haqq’iñ⁹⁵⁸ elindedir pes melekler emreyledi nazar eyleñ didi melekler baqdılar cehennemleri gördiler ki tabağa tabağa içleri dolu od ve azāb ve yılanlar ve ‘ağrepler pes melekler ayıtdılar yā Rabbi bu azāb evin kimiñ için yarattıñ didiler Haq Te‘ālā cehennemlere dil virdi⁹⁵⁹ söyledi eyitdi beni Haq Te‘ālā şol kāfirler için yarattı didi ve ‘aşīler⁹⁶⁰ için ve yalancılar için ve binamāzlar için ve emir ve nehye yalan diyenler için yarattı didi andan soñra cennete nazar⁹⁶¹ eylediler gördiler envā‘ ni‘metler ve dürlü

⁹⁴⁸ söylemedi şöyle , O

⁹⁴⁹ sen yararsın, O

⁹⁵⁰ cānlarını, O

⁹⁵¹ tatlı şudan ve acı şudan, T, dağı tatlı ve acı şu, O

⁹⁵² hamīr (A.) hamur.

⁹⁵³ huyı, O

⁹⁵⁴ hod (F.) kendi, hani, zaten, kendiliğinden.

⁹⁵⁵ hamīri kudret eliyle iki eyledi, O

⁹⁵⁶ bunları oda, O

⁹⁵⁷ nizā‘ (A.) kavga, çekişme.

⁹⁵⁸ Haq, O

⁹⁵⁹ bildirdi, T

⁹⁶⁰ söyledi beni Haq Te‘ālā kāfirler için yarattı ve ‘aşīler için, O

⁹⁶¹ soñra nazar, O

dürlü çemenler ve çiçekler evler bağlar bağçelerdir⁹⁶² pes melekler eyitdiler yâ Rabbi yâ İlähî bunu kimiñ için yaratduñ didiler Hâk Te'âlâ cennete dil virdi söyledi **Ķad efleha'l mu'minün**⁹⁶³ süresin okıdı ya'ni Hâk Te'âlâ eyitdi ki ben bu⁹⁶⁴ cennetleri [ş]unlarıñ⁹⁶⁵ için düzdüm ki baña 'ibâdet eyleye ve namâz kıla oruç tuta zekât ve şadağa vire⁹⁶⁶ ve şâlih 'ameller işleye didi ve bu cenneti ben şunuñ için düzdüm ki anı kendü kudret elimle yaratdım kendü rûhumdan aña cân virem ve feriştelere emredem ki aña secde ideler cümle mañlûkâtdan anı yeg eyleyem didi bundan şonra gökler 'izzet kaftânın giyüp yere⁹⁶⁷ fahr itdiler ki biz senden yüce ve yükseğiz⁹⁶⁸ sen bizden alçağsın 'arş ve kürs bizdedir ve melekler ay ve güneş ve yıldızlar hep bizdedir ve peygamberler saña bizden iner cemî' iyilikler ve hazîneler bizdedir⁹⁶⁹ sende ne var bir kara toprağsın didiler fahr⁹⁷⁰ idüp tekebbürlendiler⁹⁷¹ yer⁹⁷² bu sözleri işidüp göklerin ta'ından bağı⁹⁷³ pür-ñün⁹⁷⁴ olup zârlık idüp Hâk Te'âlâ'ya söyledi ve eyitdi İlähî yâ Rabbi beni alçağ yaradup şu üzerine döşediñ bende dağları⁹⁷⁵ yaratduñ ağaçlar ve yemişler hağk eyledüñ ve otlar bitürdüñ ve ırmağlar ağıtdüñ bunları kimiñ için yaratduñ baña bildir ki gökler baña fahr iderler ve benim üzerime büyüklenürler ve tefâhür ve tekebbürlük iderler didi pes Hâk Te'âlâ yere vahy eyledi ki yâ yer sen epsem ol ki ben senden⁹⁷⁶ bir kimse yaratsam gerekdir ki güzellikte nazîri olmaya cihânda aña beñzer bir dağı mañlûkât olmaya aña 'ağıl virem ve nuğuk ve söz söylemek i'tâ⁹⁷⁷ idem kendü 'ilmimden aña 'ilim öğredem ve kelâmım inzâl idem ve

⁹⁶² bağçeler var, O

⁹⁶³ Kur'an-ı Kerim'in 23. süresi olan Mu'minün süresi kastedilmektedir.

⁹⁶⁴ ki bu, O

⁹⁶⁵ şunlar, T

⁹⁶⁶ zekât vire, O

⁹⁶⁷ yerlere, O

⁹⁶⁸ yüksek, O

⁹⁶⁹ kürsî ve melekler ve ay ve güneş bizdedir, O

⁹⁷⁰ yere fahr, O

⁹⁷¹ tekebbürlük eylediler, T

⁹⁷² yerler, O

⁹⁷³ yüzün, T

⁹⁷⁴ pür-ñün (F.) kan içinde.

⁹⁷⁵ tağlar, O

⁹⁷⁶ ki senden, O

⁹⁷⁷ i'tâ (A.) verme, verilme.

içüni taşuñi maşrikiñi ve mağribiñi anıñ evlādiyla⁹⁷⁸ dolduram huşuşa Mekke vilāyetin cemī^c sinden artıq ve aşıl⁹⁷⁹ eyleyem bu sözle sen dağı göklere fahr eyle yā yer didi bundan soñra Haq Te‘ālā Cebrāīl’e emreyledi ki yeryüzüne inüp anıñ gāyet⁹⁸⁰ hāş ve şāfī yerinden ve pāk-i münevver toprağından ala getüre tā ki Hāzreti Rasūlullah’ıñ mübārek cismini ve muṭahhar pāk⁹⁸¹ gövdesini halk eyleye pes Cebrāīl ‘a.m muḫarreb melekler ile ve ulu ferişterler ile dürlü⁹⁸² ta‘ zīm ve tekrīm ile ve envā^c iclāl ve ikrām ile yere indi Muḫammed Muṣṭafā’ınñ ‘a.m şimdi maḫberesi olduğı yerden toprak aldı andan⁹⁸³ cennete iletdi ki cennet şularından ol toprağa kıata pes selsebīl ırmağından ve tesnīm ve raḫīḫ ırmağından şu alıp aña kıatdı ve anı yudı aq incü gibi eyledi soñra cennetiñ nūruna baturup aldı ‘ālemiñ eṭrāfına iletdi yerleri ve gökleri dolanup ṭavvāf itdirdi⁹⁸⁴ tā ki cemī^c melekler ve ferişterler gördiler ve bildiler ve aña imān getürdiler henüz Ādem dağı yaradılmadı ve adı ve şanı bilinmedi idi Hāzreti Rasūl⁹⁸⁵ şallallahu ‘aleyhi ve sellem buña işāret idüp buyurmuşdur ki *küntü nebiyyen ve Ādem beyne’l māi ve’ṭ-ṭīni* ya‘ni Rasūl Hāzreti eyitdi *ben peygamber idim şol halde ki*⁹⁸⁶ *Ādem dağı şu ile balçık arasında idi ya‘ni Ādem dağı yaradılmamışdı ki Haq Te‘ālā baña peygamberlik virmişdı ve melekler baña imān getürmişdı* deyu buyurdı pes melekler gördiler ki bir āşikāre nūrdur kıadri yüce ve yüksek ve mu‘azzez mükerrem pes bildirdi ki Haq Te‘ālā’nıñ ḫabībidir ḫaḫīḫat ‘ilmini keşf idüp ve gayb ‘ilmini açup anıñla ‘ālem doluserdir buña ‘ālem-i ervāḫ dirler Rasūl’uñ ruḫuna cemī^c cānlar imān getürdiler bu cānlara meşāyih kıavline ‘āliyāt dirler ya‘ni⁹⁸⁷ yüce ve ‘ālī cānlardır bedenleri yoqdur rūḫ-ı maḫzır peygamberler⁹⁸⁸ ve evliyālar ve ‘ālimler ve aşfiyālar ve eṭkıyālardır bunlarda⁹⁸⁹ alçaq cānlar yoqdur ervāḫ-ı ḫabīse⁹⁹⁰ ‘alāḫaları yoqdur pes Muḫammed

⁹⁷⁸ evlādlarıyla, O

⁹⁷⁹ eḫḫal, O

⁹⁸⁰ nihāyet, O

⁹⁸¹ ve pāk, O

⁹⁸² dürlü dürlü, O

⁹⁸³ anı, O

⁹⁸⁴ itdi, T

⁹⁸⁵ Rasūlullah, O

⁹⁸⁶ kim, O

⁹⁸⁷ ervāḫ dirler ya‘ni, O

⁹⁸⁸ peygamber, O

⁹⁸⁹ bunlara, T

⁹⁹⁰ ḫabīse, O

Muṣṭafā ‘aleyhi’ş-şālātu ve’s-selām bu ervāḥ-ı ‘āliyāt⁹⁹¹ da‘vet eyledi anlar daḥı kabūl idüp īmān getürdiler Lā İlähe İllallah Muḥammedu’r-Rasūlullah didiler ve daḥı bil ki vaḥiy üç dürlüdür biri vaḥy-i zāhirdir ve biri daḥı vaḥy-i bātındır ve biri vaḥy-i sırri⁹⁹² Rasūl Ḥazreti bu ervāḥ-ı ‘āliyātı⁹⁹³ vaḥy-i sırri birle⁹⁹⁴ da‘vet eyledi Ḥaḳ Te‘ālā’nıñ vaḥdaniyyetine birliğine varlığına da‘vet itdi pes ervāḥ-ı beşer üç bölük oldılar biri ām ve biri ḥāş ve biri daḥı eḥaşş oldı ām ḥaḳḳı dünyāyı⁹⁹⁵ sevdi ve ḥāş ḳullar cennet sevdiler eḥaşş olanlar ne dünyā sevdiler ne cennet istediler hemān Ḥaḳ Te‘ālā’yı⁹⁹⁶ sevdiler ve anıñ dizārın⁹⁹⁷ istediler bize dünyā ve ‘uḳba gerekmez bize hemān seni⁹⁹⁸ gerek didiler pes Ḥaḳ Te‘ālā’dan her kime kim ‘ināyet⁹⁹⁹ oldıysa Ḥazreti Rasūl’den aña daḥı hidāyet irişdi bahāne oldı ve her kime kim Ḥaḳ’dan ‘ināyet olmadı cemī‘ ‘ālem ḥaḳḳı cem‘ olsalar aña hidāyet virmezler¹⁰⁰⁰ ve ānı toḡrı yola¹⁰⁰¹ getüremezler çünki yerde gökde Muḥammed bilindi diñle imdi ki Ḥaḳ Te‘ālā ānı nice vücuda getürür aḥbārda gelür ki ‘Azrāīl ‘a.m Ādem topraḡın alıcaḳ alını topraḡın Ka‘be yerinden aldı ve arḳası ve göḡsi¹⁰⁰² Beytü’l Muḳaddes’den¹⁰⁰³ ya‘ni Kuds-i Mübārekden¹⁰⁰⁴ aldı ve budların ya‘ni uyluḳların Yemen’den aldı ve incigin Mışır¹⁰⁰⁵ yerinden aldı ve ayaḡın Ḥicāz vilāyetinden aldı şaḡ elini maşriḳdan ve şol elin maḡribden aldı pes Cebrāīl ‘a.m yerden Rasūl¹⁰⁰⁶ Ḥazreti’niñ topraḡın alıp getürüp¹⁰⁰⁷ aḳ incü gibi eyledi münevver ve şāfi¹⁰⁰⁸ ki nūri¹⁰⁰⁹ aydan ve güneşden artıḳ idi anı Ādem’in balçıḡına ḳarışdırdı tā ki Rasūlullah’ıñ nūrundan ol daḥı

⁹⁹¹ ‘ulyāyı, O

⁹⁹² sırdır, O

⁹⁹³ ‘ulyāyı, O

⁹⁹⁴ sırrıyla, T

⁹⁹⁵ dünyā, O

⁹⁹⁶ Ḥaḳ Te‘ālā, O

⁹⁹⁷ didārın, T

⁹⁹⁸ sen, O

⁹⁹⁹ kime ‘ināyet, O

¹⁰⁰⁰ virmez, O

¹⁰⁰¹ toḡruya, T

¹⁰⁰² arḳasını ve göḡsüni, O

¹⁰⁰³ Muḳaddes’den aldı, O

¹⁰⁰⁴ Mübārek topraḡından, O

¹⁰⁰⁵ Başra, O

¹⁰⁰⁶ Cebrāīl Rasūl, O

¹⁰⁰⁷ getürdi, O

¹⁰⁰⁸ gibi münevver ve şāfi, O

¹⁰⁰⁹ nūr, O

nūr kesb ide ve fāide¹⁰¹⁰ eyleye Hāḫ Te‘ālā kendü ḳudret eliyle Ādem’in balçığını¹⁰¹¹ kırk şabaḫ yoğurdı ḫamīr eyledi tā ki kemālin bula ve aña güzel gökçek libās giydüre andan soñra kırk yıl şöyle ḳodı güneşe ḳarşu yatdı ḡāyet ḳurudi tā ki Hāḫ Te‘ālā ḳudretin göstere ve Ādem’in bünyādın nice urur bildire pes ḡāyet gökçek şüretde anı taşavvur¹⁰¹²itdi ḫavāşş-ı ḫamsiye lāyık ve ḳābil oldı ḫavāşş-ı ḫamse didüḡümüz beş ḫāşşadır biri görmek gözle olur ve biri işitmek ki ḳulaḡla olur ve biri daḫı tatmak ki dil ile olur ve biri daḫı ḳoḳmak ki burunla olur ve biri daḫı deḡmek¹⁰¹³ ve yapışmak ki bir nesne yumuşak mıdır ve iri midir ıssı mıdır şouḳ mudur aniñla ma‘lūm olur ve bu¹⁰¹⁴ ḳuvvet cemī‘c gövdede yayılmışdır ḡayrı ḳuvvetler gibi deḡildir meşela görmek yalnız gözle olur ve işitmek hemīn ḳulaḡla olur ve datmak ancak dil ile olur ve ḳoḳmak¹⁰¹⁵ burunla olur feemmā degmek cemī‘c a‘za ile olur pes Hāḫ Te‘ālā Ādem’in şeklini ve şüretini düzüp Mekke ile Tāif arasında ḳodı melekler gördiler ki başın topraḡa ḳomuş yatır ve İblīs-i la‘īn ḫased¹⁰¹⁶ eyledi ayaḡıyla bir depme urdı Ādem’in başı aşaḡa gitdi İblīs ayıtdı şüphe yoḡdur ki bu bir nesne için olmuşdur ve bir iş için yaratılmışdır didi bilmedi ki esrār-ı İlähī‘ye¹⁰¹⁷ maḫzen¹⁰¹⁸ olıserdir Hāḫ Te‘ālā’yı biliserdir ve tevḫīd idiserdir ve bundan nice enbiyā ve evliyā geliserdir¹⁰¹⁹ ḫuşūşā ki iki ‘ālemiñ faḫri ve kāinātıñ şadri ve bedri ve cihāniñ güneşi Tañrı Te‘ālā’nıñ ḫabībi ve derdlerin ḫabībi āḫir¹⁰²⁰ zamān peyḡamberi yoldan azmışlarıñ rehberi Muḫammed Muştafā şalavatullahi ‘aleyhi ve selāmuḫu bunuñ neslinden olsa gerekdir pes İblīs-i la‘īn eliyle urdı gördi ki içi mücevvefdir¹⁰²¹ ya‘ni içi ḳouḡdur¹⁰²² aḡzından girdi aşaḡa tarafından ḳıḳdı döndi aşḫābına eyitdi bu bir mücevvef nesnedir muḫkem olmaz ve şābit deḡildir tiz

¹⁰¹⁰ nūr gibi aydın ve bāhir, O

¹⁰¹¹ balçığın, O

¹⁰¹² taşvir, T, O

¹⁰¹³ deḡmek (T.) dokunmak, ulaşmak, erişmek.

¹⁰¹⁴ bir, O

¹⁰¹⁵ ḳoḳmak ancak, O

¹⁰¹⁶ İblīs-i la‘īn daḫı ol araya uğradı gördi ki yatan Ādem’dir pes İblīs ḫased, O

¹⁰¹⁷ İlähīyye’ye, O

¹⁰¹⁸ maḫzen (A.) bodrum, depo, karanlık ve havasız yer.

¹⁰¹⁹ enbiyā geliserdir, O

¹⁰²⁰ ḫabībi āḫir, O

¹⁰²¹ mücevvef (A.) boş, içi boş.

¹⁰²² ḳouḡ (T.) boş, oyulmuş.

bozılır didi pes yanında olan meleklere eyitdi eger Hâk Te'âlâ bunı sizden¹⁰²³ efdal iderse neylersiz didi melekler ayıtdılar Allah'ın emrine muṭī' yiz buyruğun tutarız didiler İblīs kendü gönlünden eyitdi eger Tañrı Te'âlâ bunı benden yeg eylerse benim üzerime bunı efdal¹⁰²⁴ iderse Tañrı'ya âṣī olam emrin ıtıtmayam buyruğuna muṭī' olmayam didi ve eger beni bundan yeg eylerse anın üzerine beni tafḍīl iderse¹⁰²⁵ bunı helâk ideyin ki yeryüzünde nām¹⁰²⁶ ve nişanı belürsüz ola didi gönlünde bunı böyle fikreyledi çünkü Hâk Te'âlâ Ādem'e cān vermek diledi rūḥa emreyledi envāra ğarḳ oldu pes Ādem'in gövdesine gir didi ammā 'acele itme ve oturma ve tertīb ile yap¹⁰²⁷ yap¹⁰²⁸ gir didi cān gördi ki bir dar yol dibi¹⁰²⁹ ucu bucāğı karanlık ve uzak¹⁰³⁰ derḥal çekindi girmede üç kerre Hâk Te'âlâ'dan emir geldi gir didi ihtiyār ile iyilik ile gir didi cān girmede pes Hâk Te'âlâ buyurdu güçle gir güçle çık didi¹⁰³¹ böyle diyecek burnundan girdi dimāğına yetişdi iki yüz yıl dolandı gövdeye yapışmadı ve 'alāka bağlamadı¹⁰³² bundan şoñra gözlerine vardı andan geñzine vardı ve diline ağzına vardı pes Ādem ağsırdı cān evvel gözine vardığında¹⁰³³ ḥikmet budur ki kendünün gövdesin¹⁰³⁴ göre ki nedendir altundan mı bağırdan mı gümüşden midir¹⁰³⁵ pes bile ki toprağdan imiş tā ki şoñra devlete yetişecek tekebbürlük itmeye ve kendüzin görmeye ve büyükmeye ve kimse üzerine faḥr eylemeye çün kişiniñ aşlı toprağdandır gönli alçağ olmak gerek¹⁰³⁶ ve sırrını gizlemek gerek Tañrı'dan 'ināyet olup bir eyice ḥālī olsa ve gözi açılrsa ba'zı kerāmet zuhūr bulsa kimseye sırrını¹⁰³⁷ açmaya yer gibi alçağ ola ammā gönli dar olmaya gök gibi geñiş ola tā ki karanlıkda qalmaya ve Ādem karanlıkda nice qalır ki Muḥammed Muṣtafa'nın nūrı o gecedir yolu gün gibi rüşen eylemiştir aña

¹⁰²³ sizden yeg eyleyüp sizden, O

¹⁰²⁴ üzerime tafḍīl, O

¹⁰²⁵ üzerine tafḍīl itmezse, O

¹⁰²⁶ nāmı, O

¹⁰²⁷ şabır ile ve teennī ile yap, O

¹⁰²⁸ yap yap (T.) yavaş yavaş.

¹⁰²⁹ dibi irak, O

¹⁰³⁰ uzaktır, O

¹⁰³¹ buyurdu ki güçle gir didi, O

¹⁰³² gövdeye 'alāka bağlamadı, O

¹⁰³³ vardığından, O

¹⁰³⁴ gövdesini, O

¹⁰³⁵ mi, O

¹⁰³⁶ gerekdir, O

¹⁰³⁷ sırrın, O

uyan işi ve aña tâbî^c olan kimse qarañuluqda qalır mı çünki¹⁰³⁸ Ādem ağısırdı nefes virdi şükür idüp Elḥamdulillah didi Ḥaḳ Te‘ālā’nıñ ḥiṭābı¹⁰³⁹ geldi ki Yerḥamuke Rabbuke yā Ādem yā Ādem didi Rabbiñ¹⁰⁴⁰ saña raḥmet eylesün yā Ādem didi seni raḥmetim¹⁰⁴¹ içün yaratdım didi Ḥaḳ Te‘ālā Ādem’iñ Elḥamdulillah diyip şükür etdüğünden¹⁰⁴² bir sancaḳ yaratdı adın livāü’l-ḥamd ḳodı bundan soñra cān Ādem’iñ cemi^c gövdesine¹⁰⁴³ ḥulūl eyledi cismine toptolu oldı kemikleri ilikle doldı ve ṭamarlarından kan ḳaynadı pes Ḥaḳ Te‘ālā Ādem’e evvel dırnaḳdan libās giydirdi başdan başa gövdesiniñ üstünde olan derisi dırnaḳ gibi idi ve şüretin ve şeklin güzel ve gökçek eyledi ve günden güne güzelliği arturdu zevāt rivāyet iderler¹⁰⁴⁴ ki¹⁰⁴⁵ Ḥaḳ Te‘ālā Cebrāīl’i Ādem’e gönderdi ‘aḳlı ve ĩmānı ve ḥayāyı aña iletı bu üç nesneniñ ḳanğısın¹⁰⁴⁶ iḥtiyār iderseñ al didi Ādem ‘aḳlı iḥtiyār eyledi Cebrāīl ĩmāna ve ḥayāya varıñ gidiñ çünki Ādem ‘aḳlı aldı siz yine¹⁰⁴⁷ yeriñize varıñ didi Cebrāīl bunlara böyle diyiceḳ ĩmān ḥayāya eyitdi sen var git baña Ḥaḳ Te‘ālā şöyle emretti¹⁰⁴⁸ ki ‘aḳıl ḳanda olursa ben daḥı anda olam didi pes ḥayā eyitdi saña nice Ḥaḳ Te‘ālā emrettiyse¹⁰⁴⁹1050 baña daḥı şöyle emretti ve buyurdu ki ĩmān ḳanda olursa ben daḥı anda olam ‘aḳılla ve ĩmān ile mübārek olam didi çünki Ādem ‘aḳlı aldı ḳabūl eyledi ĩmān ve ḥayā daḥı anıñla¹⁰⁵¹ yār ve yoldaş oldılar¹⁰⁵² pes Ādem’e uçmaḳdan ḥulleler ve dürlü libāslar getürüp giydirdi donatdı alında Muḥammed Muṣṭafā’nıñ nūrı gün gibi berḳ urdu ve şeref¹⁰⁵³ virdi nūr-ı cemāl mün‘akis¹⁰⁵⁴ olup Ādem’iñ çehresinde görünürdi Muḥammed

¹⁰³⁸ ḳalmaya çünki, O

¹⁰³⁹ Ḥaḳ Te‘ālā’dan ḥiṭāb, O

¹⁰⁴⁰ yā Ādem didi ya’ ni Rabbiñ saña, O

¹⁰⁴¹ raḥmet, O

¹⁰⁴² eyledüğünden, T

¹⁰⁴³ Ādem’iñ gövdesine, O

¹⁰⁴⁴ ider, T

¹⁰⁴⁵ rāvīler şöyle rivāyet iderler kim, O

¹⁰⁴⁶ ḳanğısını, O

¹⁰⁴⁷ yine gerü, O

¹⁰⁴⁸ emreyledi, T

¹⁰⁴⁹ emreylediyse, T

¹⁰⁵⁰ Ḥaḳ Te‘ālā saña şöyle emrettiyse, O

¹⁰⁵¹ anıñla bile, O

¹⁰⁵² oldı, O

¹⁰⁵³ şavḳ, O

¹⁰⁵⁴ mün‘akis (A.) yansıyan, akseden, ters dönen, baş aşığı gelen.

gör nice sulţandır ve nice ulu pâdişâhdır nice gizlüdür¹⁰⁵⁵ ve nice âşikâredir pes Hâk Te'âlâ buyurdi ki münâdîler nidâ ideler melekler cem' olalar tâ ki Âdem bunlara hitâbet ide ve 'ilmini meleklerle bildire pes cemî' göklerde olan melekler¹⁰⁵⁶ cem' oldılar tamâm yirmi biñ halkâ¹⁰⁵⁷ olup edeble durdılar ve Âdem peygambere kerâmet minberin getürüp qodılar yedi ayaklu minber idi imâmet ve hitâbet itmek için¹⁰⁵⁸ qodılar Âdem ol zamânda yeşil sündüs qaftân giyerdi iki zülfü var idi misk ü 'anber saçılı¹⁰⁵⁹ idi cevâhirler¹⁰⁶⁰ terşî¹⁰⁶¹ idüp miskle ve 'anber ile şan'at geçüp ve laţif bezenmişdi ve başında bir cevherlü tâc var idi kızıl altundan muraşşâ¹⁰⁶² inci tâc idi ve parmaqlarında yüzükleri var idi ki her yüzüğüñ¹⁰⁶³ nûrundan ay ve güneş nûrı maḥv¹⁰⁶⁴ olurdi ve belinde kuşâğı daḥı hem-çünân¹⁰⁶⁵ ve yanınca rıdvân yoldaş¹⁰⁶⁶ pes 'izzet¹⁰⁶⁷ ve ikrâm ile ve ta'zîm-i tâmmıyla minber üstüne çıkdı Hâk Te'âlâ Âdem'e her nesneniñ adın bildirdmişdi¹⁰⁶⁸ cemî' esmâyı aña öğretmişdi¹⁰⁶⁹ ve olqadar yüce âvâz¹⁰⁷⁰ virmişdi ki söze başladığında cemî' melekler işidirlerdi pes Âdem¹⁰⁷¹ başdan ayağa nûra ğarq oldu cânı Allah emriydi gövdesi Âdem gövdesiydi anı görüp cemî' melekler ḥayrân oldılar anıñ gibi güzel şûret ve gökçek şekil ve hey'et aşla ve kaţ'â görmemişlerdi ta' accüb idüp eyitdiler yâ Rabbi hiç bundan güzel ve bundan yeg edeplü ḥayâlu kimse yaratduñ mı¹⁰⁷² Hâk Te'âlâ hitâb idüp meleklerle cevâb virdi ki şol kimse ki ben qudret elimle yaratmış olam hiç beraber kendü qılır mıyım¹⁰⁷³

¹⁰⁵⁵ gizlü, O

¹⁰⁵⁶ göklerde melekler, O

¹⁰⁵⁷ şaf, O

¹⁰⁵⁸ hitâbet için, O

¹⁰⁵⁹ saçılır, O

¹⁰⁶⁰ cevherle, T

¹⁰⁶¹ terşî' (A.) kamacılık, oymacılık.

¹⁰⁶² muraşşâ' (A.) değerli taşlarla süslü.

¹⁰⁶³ ki yüzüğüñ, O

¹⁰⁶⁴ güneş maḥv, O

¹⁰⁶⁵ hem-çünân: böylece.

¹⁰⁶⁶ yoldaşı rıdvân, T

¹⁰⁶⁷ rıdvân pes 'izzetle, O

¹⁰⁶⁸ bildirmişdir, T

¹⁰⁶⁹ öğretti, O

¹⁰⁷⁰ âvâz ki, O

¹⁰⁷¹ Âdem peygamber, O

¹⁰⁷² mı dediler, O

¹⁰⁷³ mıyım, O

şunuñla ki ol diyem olmuş ola hiç ikisin¹⁰⁷⁴ beraber mi iderin¹⁰⁷⁵ didi çünkü Ādem minber üstüne çıktı ‘izzet ile meleklerle selām viridi melekler daħı ‘izzet ile ikrām ile selāmın aldılar ey Hāķ Te‘ālā’nıñ bedī‘ā fıtrātı ya‘ni bī-meşel ve bīhemtā yaratduđı¹⁰⁷⁶ Allah Te‘ālā saña raħmet itsin didiler bunca ‘izzetler ki Ādem’e olur dükelisi Muħammed ħürmetine ve anıñ yüzi şuyınadır ferd-i¹⁰⁷⁷ cāmī‘dir ya‘ni yalnız bir zātadır ki cemī‘ iyilikler anda cem‘ olmuşdur Tañrı Te‘ālā’nıñ zātına ve şıfātına mazħar düşmüşdür anıñ ğaybī ħākāyık-ı ğaybdır ve ‘aynī ‘ayn-ı ħayātıdır¹⁰⁷⁸ çünkü Hāķ Te‘ālā Ādem’iñ şüretin gökçek şekilde taşvīr eyledi ve melekler görüp taħsīn itdiler āferīn şun‘a¹⁰⁷⁹ ancak olur sabāş didiler ne şan‘atdır ki balçıkdan düzüp şüret ve ma‘na yarattı içinde ‘aķıl ve nefis ve rüh tışında dil ve göz ve kaş eyledi çünkü Ādem meleklerle selām viridi Hāķ Te‘ālā’dan ħıṭāb geldi ki yā Ādem seni bunuñ için yarattım selāmıñ ve¹⁰⁸⁰ evlādına selāmetdir cemī‘ mü’minlere bu selām sünnet olsun didi pes Ādem minber üstünde evvel Elħamdulillah didi andan yeriñ göğüñ ‘ilmini anlarıñ içinde daħı ne var ise cemī‘sin meleklerle beyān eyledi cemī‘ ‘ālemiñ ‘ilmin söyledi¹⁰⁸¹ bunlara taķrīr eyledi bir daķıķa fevt eylemedi Allah Te‘ālā meleklerle emreyledi Ādem’e secde kılıñ didi ferīşterler bölüğünden bir ṭāife iṭā‘at itmediler hemān sā‘at Tañrı Te‘ālā od¹⁰⁸² gönderdi anları yaķdı kül eyledi yel geldi külün şavurdu¹⁰⁸³ pes girü Allah Te‘ālā emreyledi Ādem’e secde eyleñ didi cemī‘ melekler Hāķ Te‘ālā’nıñ celālinden ve ħāhrından ħorķup ve ‘azametinden dehşet idüp bir ogurdan¹⁰⁸⁴ Ādem’e secde eylediler pes İblīs-i la‘īn hemān gönlündeki ħasedin ve kibir ve kīnin izħār itdi tekebbürlenip Allah Te‘ālā’nıñ emrin şıdı ve buyruğın tutmadı Ādem’e secde itmedi iṭā‘atden¹⁰⁸⁵ baş çekdi hemān sā‘at kāfir oldu ayağı ṭayanup düşdi başı ṭaşa doķundı bed-

¹⁰⁷⁴ ikisini, O

¹⁰⁷⁵ iderim, O

¹⁰⁷⁶ yaratduğını bildiler, O

¹⁰⁷⁷ Muħammed ferd-i, O

¹⁰⁷⁸ anıñ ‘aynīdir ve ‘ayn-ı ħayātıdır, O

¹⁰⁷⁹ şan‘atına, O

¹⁰⁸⁰ saña ve, O

¹⁰⁸¹ ‘ālemi söyledi, O

¹⁰⁸² bir od, O

¹⁰⁸³ eyledi külün şavurdu, O

¹⁰⁸⁴ ogur (T.) yol, yön.

¹⁰⁸⁵ iṭā‘atinden, T

aşıl¹⁰⁸⁶ cin neslinden idi kendüzin belirtti cemi^c müslümanları Hâk Te^câlâ ayağı tayanmağdan şaklasun gizlü kahrından ve gazabından şaklasun ve beklesün pes Hâk Te^câlâ İblîs'e hitâb idüp niçün secde itmediñ didi İblîs eyitdi ben andan yigregim ve eyüyüm beni oddan yaratdıñ ve anı toprağdan yaratdıñ didi od toprağdan hayırlıdır ve yegdir didi zîrâ nûr¹⁰⁸⁷ vardır şavkı ve ziyâsı vardır toprağ ancılayın değildir pes Hâk Te^câlâ eyitdi çünkü emrim şıdın ve buyruğum tutmadıñ benim dergâhımda tekebbürlük itdiñ var imdi yeryüzünden çık git saña la^cnet itdim dedi çünkü Âdem'e secde itmedi biliñ ki nesne bilmez imiş ve bildiğinde nesne yoğmuş zîrâ ki Âdem'e secde hemân haqîkatde Allah'a secde itmek idi Hâk Te^câlâ anı zâtına ve şıfâtına mazhar kılup cemâl-i bîhemtâsına anı âyine etmişdir¹⁰⁸⁸ aña secde etmek haqîkatde Allah'a secde etmek idi ammâ İblîs bilmedi yaramaz¹⁰⁸⁹ aşıldan idi zâtınıñ cevheri yoğidi Hâk Te^câlâ'yı nice bile idi yarasa güneş kanda görür ki gözi gün nûrına doymaz kamaşır bakamaz ana ezelde Hâk Te^câlâ böyle taqdîr eylemişdi çâre yoğdur Tañrı'nıñ taqdîri elbetde olsa gerekdir vay aña ki Hâk Te^câlâ ^cinâyet itmeye pes İblîs edip temerrüdlük¹⁰⁹⁰ idüp secde eylemedi idi mel'ûn oldu egersu'âl idüp derseni ki egerçi Hâk Te^câlâ'nıñ emrin şıdı ve buyruğun tutmadı ammâ Hâk Te^câlâ bilirdir kimse ki Hâk Te^câlâ'yı bile niçin kâfir olur dirseni cevâb viririz ve deriz ki İblîs anıñçün kâfir oldu ki Allah'ın emrine ta^cn¹⁰⁹¹ eyledi ve inâd itdi ve temerrüdlük itdi Allah'ın emrine ta^cn iden hod şeksiz kâfir olur çünkü Âdem huşbesin tamâm idüp minberden aşığa indi önüne üzüm getirdiler bir aq şalkım üzüm idi cennetden getirdiler evvel ahi yiye pes üzümü yiyip sonra Elhamdulillah didi Hâk Te^câlâ hitâb idüp yâ Âdem seni bunuñ için yaratdım ki baña şükr edesin ve hamd eylesin ve bu hamd itmek saña ve evlâdıña sünnet olsun didi pes emreyledi cennetden bir kızıl altun taht getirdiler Âdem ol taht üzerine oturup gönli şâd olup sevindi nice sevinmesin ki pâdişâh oldu bir kimseniñ ki tahtını cennetden melekler omuzları üzerine getireler gökleri seyrân itdireler aña ne Süleymân beyliği yetişir ne hod aña beñzer pâdişâhlık olur pes Hâk Te^câlâ emretti Âdem'i

¹⁰⁸⁶ bed-asıl (F.) aslı, soyu kötü olan.

¹⁰⁸⁷ umûri, T

¹⁰⁸⁸ itmiş idi, T

¹⁰⁸⁹ yaram, T

¹⁰⁹⁰ temerrüdlük (A.) dikbaşlılık, direnme, inat.

¹⁰⁹¹ ta^cn (A.) ayıplama, kınama, kötöleme.

tahta melekler omuzlarına getirdiler gökleri seyrān etdiriñ vahşet tutmasın ve yalnızlıkda melul olmasın didi pes feriştelere Allah'ın emrine cān u gönül ile muṭīc olup lebbeyk semīc nā ve eṭāc nā¹⁰⁹² didiler yüz yıl gökleri seyretti ve ṭavāf eyledi pes andan sonra Hāḳ Te'ālā Ādem'e bir güzel at virdi¹⁰⁹³ aña binip gökleri seyreyleye ve ol atın gövdesi misk-i ezferden ya'ni ḡāyet iyi ve hāş ve güzel ḳoḫulu¹⁰⁹⁴ miskden idi ve ḳanatları var idi incüden ve mercāndan ve ol atın adı Mü'eyyid idi çünkü Ādem ol ata bindi Cebrāīl o yanın tutdı Mikāīl sağ yanında ve İsrāfīl şol yanında durdı ki cemīc gökleri için ṭaşın¹⁰⁹⁵ aña göstereler bu cümle 'izzetler ve ḥürmetler ki aña oldu cemīc si Rasūlullah yüzi şuyuna Ḥabībullah ḥürmetine oldu İbn 'Abbas'dan rivāyetdir ki Hāḳ Te'ālā Ādem'e cemīc esmāyı öğretti 'ālemdede her ne varsa adın bildirdi pes meleklerle Hāḳ Te'ālā nice eşḥāş gösterdi ve eyitti ki siz Ādem için ṭa'n idüp yeryüzünde fesād ider ve ḳan doker derdiñiz deyiñ imdi bu eşḥāşın ve bu nesneleriñ adı nedir baña cevāb viriñ didi melekler eyitdiler İlāhī sen münezzeh pādīşāhsın biz ol sözden döndük ve tevbe eyledik ve rucūc itdik bize sen ne öğrettiñse biz ancak onu biliriz bizim ne 'ilmimiz ola cemīc 'ālemiñ 'ilmin bilen sensin 'alīmsin ḥakīmsin nice dilersen ḳılursın didiler pes Hāḳ Te'ālā dönüp Ādem'e ḥiṭāb eyledi yā Ādem sen ḥaber vir benim ḥikmetlerim beyān eyle bu eşyānın adı nedir ve bu eşḥāşa ne derler adları nedir söyle cemīc dillerde her nesneniñ adı bilinsin ve ma'lūm olsun adlı adıyla söylensin didi pes Ādem 'aleyhi's-selām cemīc eşyānın adlarını söyledi buña falan der ve buña falan derler ve bunuñ adı budur adı böyledir deyu cemīc eşyānın adlarını beyān eyledi çünkü melekler 'acizliklerine iḳrār itdiler ve eksüklüḡin bildiler taḳṣīrātına ve ḳuşūrlarına mu'terif¹⁰⁹⁶ oldılar pes Hāḳ Te'ālā ḥiṭāb idüp meleklerle eyitti ki ben size demedim mi ki cemīc 'ālemiñ 'ilmini ben bilirin benim 'ilmime ve ḥikmetime siziñ 'ilmiñiz ermez fehmiñiz ve 'aḳlıñiz yetiñmez ben bilirin siz bilmezsiniz didi ve melekler içinde iki nesne şüpheli idi ve müşkil olmuşdu biri bu ki 'aceb Ādem'den ve meleklerden ḳangısı daḡı artık bilür ola bu ikisinden ḳangısıñ 'ilmi ziyāde ola ve biri daḡı bu ki

¹⁰⁹² semīc nā lebbeyk ve ḥāliḳuna didiler, T

¹⁰⁹³ viripdi ki, T

¹⁰⁹⁴ ḳoḫu (T.) koku.

¹⁰⁹⁵ ṭaş (T.) dış.

¹⁰⁹⁶ mu'terif (A.) itiraf eden, itirafta bulunan, itirafçı.

Ādem'den ve melekden angısı efdal ve ekrem ola angısı daı yeg ola unki H Te' l meleklerle cemī' eynīn adın ordu bilmediler cevbında 'aciz aldılar kendi uurlarına irr eylediler Ādemdaı ordu Ādem cemī' sine cevb virdi cemī' eynīn esmsın syledi pes melekler bildiler ki Ādem anlardan daı artıdır bilirmī meleklerden Ādem'in 'ilmi artı imi bu üpheleri ref' oldu ve mkilleri allolundu amm bir mkilleri daı aldı meleklerden ve Ādem'den bu ikisinden angısı daı efdal ve ekremdir ve yigrekdir pes H Te' l buyurdu ki melekler Ādem'e secde ideler İblīs'den ayrı cemī' melekler secde eylediler pes bildiler ki Ādem efdal ve ekrem imi meleklerden yigrek imi ol üpheleri daı gitdi yine H Te' l meleklerle emreyledi Ādem'i ta' zīm ve ikrmla cennete atn didi alıp cennete atdılar girdi grd gnlne ayet ho geldi amm yalnız idi kendi ve cinsi yo idi biraz vahet ttdı ki her nesneni kendi cinsiyle yeg alıır ve yeg me'ns¹⁰⁹⁷ olur arga arga ile ttī¹⁰⁹⁸ ttī ile ve her nesne kendi cinsiyle olduu ho gelir her u kendi cinsiyle uar arga ttīden aar pes Ādem cennete yalnızlıda vahet eyledi hemndem H Te' l Ādem'e uyu virdi uyudu ikmetin gr ki neylese gerekdir pes Ādem'in ol eyegsunden¹⁰⁹⁹ H Te' l Hv ananīn gvdesin yaratdı Ādem a' zahmet ekmedi ve arı ve acı¹¹⁰⁰ grmedi Ādem'in gvdesi arısa fi'l-cmle zahmet grse erenler a' 'avreti sevmeyeler idi pes H Te' l Hv ananīn gvdesin alk eyledi ve cn virdi gzel donlar ile ve nefīs libsalar ile anı donatdı Ādem'in baı ucına oturdı Ādem uyuda ratla ve uzrla yatarken ngh uyandı grdi ki yanında bir b oturur yetle gzel ve mabb ferītelere eyitdiler oralım grelim bilir mi 'ilmin tecrbe idelim didiler H Te' l od Ādem'e bunları ormadan bildirmīdi melekler Ādem'e su'l idp bu nedir didiler 'avretidir didi adı nedir didiler Hv'dır didi adı nin Hv oldu sebep nedir veche tesmiye netedir didiler Ādem eyitdi adı anīnn Hv oldu ki aydan oldu ay demek diri dimekdir ya'ni diriydi yaradıldı aydan olduiyn adı Hv oldu didi gir melekler eyitdiler ne i in yaradıldı ve ne malaat in oldu didiler Ādem eyitdi anīn in yaradıldı ki bana marem ola yr ve yolda ben anula elenem ol benimle elene

¹⁰⁹⁷ me'ns (A.) alıık, alıılmı.

¹⁰⁹⁸ ttī (F.) papaan, dudu uu.

¹⁰⁹⁹ eyeg: kaburga kemii.

¹¹⁰⁰ ve acı ve arı, T

didi ve Hâk Te'âlâ'nın kudretin görüp Hâk Te'âlâ'yı bilem ve kudretinden aña istidlâl¹¹⁰¹ idem kudreti zâtına nişân şun'ından şânî' bilem ve naqşından naqkâşî anlayam didi pes el uzatmak diledi ferîşteler komadılar değme didiler Âdem eyitdi niçün men' idersiz beni komazsız ol hod benim için yaradıldı didi melekler eyitdiler evvel mehrini vir andan sonra el uzat taşarruf eyle didiler mehri nedir didi melekler eyitdiler Hâk Te'âlâ'ya hamd eyle ve Muhammed'e¹¹⁰² şalavât getir mehri odur didiler Âdem eyitdi Muhammed kimdir baña bildiriñ melekler eyitdiler senden oğul kız doğsa gerekir evlâdınla cihân dolsa gerekir Muhammed dağı seniñ neslindedir âhir zamânda gelüp hatm-i enbiyâ olsa gerekir cemî' peygamberlerden sonra gelip anıñla hatm olsa gerekir cemî'sinden efdal ve ekremdir seyyid-i evlâd beni Âdem'dir Hâk Te'âlâ seni anıñ yüzi şuyına ve anıñ hürmetine yaradı Muhammed olmasa sen olmazdıñ Muhammed gelmese sen gelmezdiñ gerçi sonra gelüp seniñ nesliñden ve evlâdından doğsa gerekir ammâ haqîkatde sen andan yaradıldıñ cemî' nesneden evvel Hâk Te'âlâ anıñ nûrun yaradı pes ol nûrdan yerleri ve gökleri 'arşı ve kürsü cenneti ve cemî' maḥlûkâtı yaradı anıñla seniñ mişâliñ ağaçla yemişe beñzer¹¹⁰³ şüretde yemiş ağaçdan biter ammâ ma'nide ağaç yemişden biter yemişi dikerler ağaç olur pes ol ağaç yemiş bitirir didiler ve bir rivâyetde dağı böyle¹¹⁰⁴ gelür ki Hâk Te'âlâ Tevrât içinde Mûsâ peygambere beyân eyledi ve andan râvîler rivâyet itdiler ki çünkü Âdem ve Havvâ yaradıldı Tañrı Te'âlâ emreyledi ki 'Adn uçmâğın tezyîñ itdiler donatdılar pes cemî' melekler anda gelip Tûbâ ağacı dibinde cem' oldılar pes andan Hâk Te'âlâ Celle ve 'Ala kendü kendüne şenâ idüp eyitdi ki hamd u şenâ bañadır kibriyâ ve ululuk bañadır ridâdır ve 'izzet benim zârımdır didi ridâ deyu şol üstüne giydikleri üst kaftânına dirler izâr¹¹⁰⁵deyu içinde giydikleri gövdeye değin iç kaftânına dirler Hâk Te'âlâ hod kaftân giymekden münezzehtir bunuñ ma'nası hemân böyle dimekdir ki cemî' hamd idenleriñ şükrü bañadır ve ululuk ve kibriyâ baña yaraşır ve 'izzet baña yaraşır ve 'izzet baña lâyıkdır cemî' ḥalâyık benim kullarım¹¹⁰⁶ 'âlemde nişânlar yaradım ki ol nişânlardan beni

¹¹⁰¹ istidlâl (A.) akıl yürütme, kanıt getirme, kanıt isteme.

¹¹⁰² üç kerre şalavât getir, T

¹¹⁰³ beñzerdi, T

¹¹⁰⁴ bunlar, T

¹¹⁰⁵ izâr (A.) peştamal.

¹¹⁰⁶ kullarımdır, T

bileler ve añlayalar benim varlığıma birliğime ikrār idüp emrime muṭī^c olalar ve buyruğum dutalar biliñ ey melekler ve ey feriştelere ki qaravaşım¹¹⁰⁷ Havvâ'yı kulum Ādem ile çift eyledim anıñ mehri ve kâbîni¹¹⁰⁸ oldur ki baña tesbîh ve tehlîl eyleye dâ'im beni zikrede çünki Hâzretimde hâş kulumdur yaratduğım maḥlûkâtımda bir daḥı Ādem gibi yokdur mişli ve neẓîri 'āleme gelmedi kudretimiñ şan'atlısı Ādem'dir raḥmetimiñ razî^c i deyu sût emer oğlana dirler ya'ni sût emdiği oğlancık dâ'im sût emdiği gibi Ādem daḥı benim raḥmetim sûtün emer ya'ni her dem aña raḥmetim yetişir anı besler başdan ayağa ḥimmetime ġarḳ olmuşdur hâşlardan hâş kulumdur didi andan şoñra Ādem'e ve Havvâ'ya ḥiṭâb idüp eyitdi ki yâ Ādem ve yâ Havvâ siz cennet içinde sâkin oluñ türlü ni' metlerimden cemî^c sinden yiñ ve baña şükr eyleñ ammâ şaḳınıñ zinhâr buğday ağacına varmañ ki andan yirseñiz zâlimlerden olursuz didi pes feriştelere Ādem ile Havvâ üzerine incüler ve la'1 ve yâkût şaçulır şaçdılar Havvâ gelin oldı ve Ādem güyegü¹¹⁰⁹ oldı pes Havvâ Ādem'e geldi evvel mehrin istedi Ādem evvel eyitdi mehriñ nedir beyân eyle didi pesHaḳ Te'ālâ buyurdı yâ Ādem Muḥammed'e on kez şalavât vir Havvâ'nıñ mehri oldur didi zehî¹¹¹⁰ kudret zehî 'izzet zehî devlet ki Muḥammed daḥı dünyâya gelmedin adı kullarda söylenir anıñ ḥürmetine nice işler biter ve nice maşlaḥatlar olur ve onuñyüzi şuyuna nice günâhlar bağışlanır yerler ve gökler on sekiz biñ 'ālem cümle anıñçün yaradılmışdır yoluna cānlar feda ve cihānlar nişār olsun çünki Ādem cennete girdi ulu devletlere yetişdi ve türlü 'izzetlere şataştı ve bunca ilkler buldu İblîs-i la'în bu ḥâli görüp ḥased eyledi ve düşmanlık eyledi cennet ḳapısına gelip taşrada durdu gördü ki ṭāvûs kuşu cennet ḳapısında taşra çıktı cevelān iderek 'izzle nâzla şalınır ve buyurdi İblîs eyitdi ne güzel şeklin ve ne gökçek şüretiñ var ne ola idi ecel gelmeyeydi fevt olmayıp şöyle ebedî diri ḳalaydık didi ṭāvûs eyitdi ecel nedir ölmek nice olur baña bildir bileyin ve aña göre tedbîr ḳılayın ve tedârik ideyin didi İblîs eyitdi gövdeñi diri tutup kuvvet viren cāndır cān gitdikden şoñra gövde ḳalır çürür bu güzellik gider didi ṭāvûs bunu işidüp tîz yılānla

¹¹⁰⁷ qaravaş (T.) cariye, hizmetçi.

¹¹⁰⁸ kâbîn (F.) mehir.

¹¹⁰⁹ güyegü: damat, güvey.

¹¹¹⁰ zehî (F.) ne iyi, ne güzel.

buluşdı bu sözi gizli aña söyledi¹¹¹¹ yılān ol vaqıt cennet’de deve şūretinde idi dört ayağı var idi pes yılān çıkup İblīs’e buluşup söyleşdi İblīs aña dağı ölmeyi söyleşti yılān eyitdi ya aña çare var mıdır ki ‘ilāç idem ölmeyem ebedī diri qalam didi İblīs eyitdi ağızını aç göreyin cenneti urayın göreyin pes saña ecel dermānın öğredeyin tā ki ecel gelmeye ölmeyesin ilelebed diri qalasin didi yılān ağızın açup İblīs anıñ ağızına girdi Ādem’le Havvā’yı gördi ki zevk u şafā içinde ġarq olmuşlar yemekden¹¹¹² içmekden¹¹¹³ ‘işden¹¹¹⁴1115 nūşdan¹¹¹⁶ cenneti seyr idüp yürürler Ādem Havvā ile söyleşir eyitdi bu cennet ne güzel mülk olur ve ne gökçek yerdir eger ebedī ola idi şeytān bunu işidüp sevindi pes Ādem’iñ ve Havvā’niñ qatına geldi ve şagu şağıp¹¹¹⁷ ağladı bunlar eyitdiler niçin ağlarsın şeytān eyitdi nice ağlamayın ki size ecel yetişir ölürsüz cān çıkar gider ne his ve ne cemāliñiz qalır ve ne güzelliğñiz qalır didi Ādem ve Havvā bunu işidüp melūl ve maħzūn oldılar şeytān şād oldu sevindi anı bilmedi ki Haq Te‘ālā bunlara din ü imān virdi ve ‘aqlı ma‘rifet virdi ölmekden bunlara ne gam ve ne guşsa¹¹¹⁸ oldıktan sonra ebedī diriliğe yetişirler pes şeytān ileri geldi eyitdi yā Ādem eger dilerseñ kim ölmeyesin cennetde ebedī diri qalasin buğday danesinden ye ki ölümden qurtulasın didi bunlar qabūl itmediler pes şeytān and içdi sözüm size naşihatdır tutuñ didi Ādem eyitdi bizi Haq Te‘ālā andan nehy itdi yemeyiñ didi nice yiyelim didi şeytān eyitdi sözüm haqtır tutuñ didi and içdi pes Havvā ana Ādem’iñ eline yapışdı buğday ağacınıñ dibine geldi gel yiyelim ölmekden qurtulalım didi Ādem Havvā’yı qatī severdi cān u gönülden ‘aşıkdı sözün şıyamazdı reddetmeye kıyamazdı gönü aña muṭī‘ idi hem ol vaqıt mest bulundu cennet şerābından sarhoş olmuş idi pes Ādem eyitdi Tañrı’niñ ‘iķābından qorqarın yemez didi Havvā eyitdi ye qorqma didi Allah Kerīmdir Raħīmdir raħmeti çokdur vāsī‘ dir gel yiyelim didi şundu Havvā’ya kendisi ağaçdan iki tane buğday kesdi yedi gör hiç ben ziyāna uğradım mı didi pes bir dāne dağı kesdi Ādem’iñ eline virdi ‘avretler fesāda erlerden artıkdır erlerden ilerü qaşd iderler

¹¹¹¹ söyledididi, T

¹¹¹² yemekde, T

¹¹¹³ içmekde, T

¹¹¹⁴ ‘iş (A.) yaşama, safa sürme, gününü gün etme.

¹¹¹⁵ ‘işde, T

¹¹¹⁶ nūşda, T

¹¹¹⁷ şagu sağmak: ölünün meziyetlerini sayarak hüngür hüngür ağlamak.

¹¹¹⁸ guşsa (A.) keder, üzüntü, tasa.

erlerden t̄iz meyl iderler ç̄unki Ādem buğdayı eline aldı andan ağzına koyup yutdı hemān s̄ā' at gövdesin ditremek dutdı ol s̄ā' at Cebrāīl ve Mikāīl yetişdilerbaşından tācın aldılar ve eğninden h̄ullelerin şoydılar çıkardılar od yeri açıldı 'aybı göründü ikisi dağı çıplakve yalıncađ¹¹¹⁹ kaldılar pes H̄ađ Te'ālā'mñ kahrından ve celālinden k̄orq̄up 'azametinden ve 'izzetinden utanup kaçdılar evvel Ādem'e H̄ađ Te'ālā'dan h̄iṭāb irişdi ki Ādem benden mi kaçarsın Ādem eyitdi yā Rabbi itdüğüm günāhdan utandım yoh̄sa seniñ gibi pādīşāhdan kim kaçar ya k̄ande kaçardidi pesH̄ađ Te'ālā 'itāb idüp ç̄unki baña 'āşī oldıñuz sözüm tutmadıñuz imdi koğuşluğumda çıkıñ gidiñ ve cennetde¹¹²⁰ durmañ didi revā mıdır ki Ādem 'āşī ola idi H̄ađ Te'ālā katında bu k̄adar h̄āş¹¹²¹ duymuşken¹¹²² ve bu k̄adar mertebe bulmuşken ammā hikmet Allah'ındır anıñ işlerine fehm ve fikir irişmez 'ađla ve fehme şığmaz ç̄ün Ādem ve H̄avvā yalıncağ kaldılarod yerin gizlemeğe hiçbir ağaç yaprağın virmedi illā incir ağacı yaprağın virdi pes incir yaprağın tutundular gövdelerin anıñla ördüder ol vaķit yaprağ büyük idi şimdiki gibi küçük değıldi bunda su'al itdiler ki niçin¹¹²³ yidüğü vaķtin h̄iṭāb irişmedi tācı ve k̄aftānı gitmedi tā Ādem yemeyince şoymadılar¹¹²⁴ cevābı budur ki aña anıñçün böyle oldı ki H̄avvā Ādem'e tabī' idi şol bir şevk ve nūr güneşe tabī' olduğı gibi pes Ādem baş idi baş azıcık ayak bile tayınūr ammā baş yok olan kimse azmasa ve yoldan çıkmasa tābī' olanların günāhı bağışlanır ammā baş olan yoldan azıcık aña tābī' olanlar hep bile azgun olurlar pes H̄ađ Te'ālā h̄iṭāb idüp eyitdi yā Ādem ben h̄od seni buğdaydan nehy itdim buğday ağacına yaķın varmañ didim sebep noldı sözüm t̄utmayıp buğdaydan yidiñ didi Ādem eyitdi yā Rabbi baña H̄avvā virdi ki sözün şıdım¹¹²⁵ ve saña 'āşī oldım dedi pes H̄avvā'ya eyitdi niçin verdiñ H̄avvā eyitdi beni yılan azdırdı yoldan ol çıkardı didi pes yılanı niçin böyle itdiñ didi yılan baña İblīs emreyledi didi pes Tañrı'dan h̄iṭāb geldi ki yā H̄avvā ç̄unki fesāda sebep sen oldıñ k̄an itdiñ pes senden ayda bir k̄an aқsın veya yılan seniñ dağı ayağın kesdim ve seni her k̄ande bulurlarsa

¹¹¹⁹ yalıncağ (T) çıplak.

¹¹²⁰ cennetimde, T

¹¹²¹ h̄āş (A) özel, has, katışıksız, en iyi.

¹¹²² olmuşken, T

¹¹²³ niçün H̄avvā, T

¹¹²⁴ soyulmadılar, T

¹¹²⁵ şımak: kırmak, yenmek, kesmek.

öldürsünler başın pāre pāre eylesinler veya İblīs-i mel'ūn evvel saña la'net itdim ebedī rahmetim görme didi ve yā Ādem saña cennetde dürlü yemişler virmişdim niçin buğday yidiñ saña hodyime dimiş idüm eyitdi yā Rabbi haqđdır ve gerçeğdir baña dürlü ni' metler virmişdiñ ve bunca devletlere irgörmüşdüñ ammā yā Rabbi İblīs'iñ andına aldandım saña kimse yalan yere and içe şınmazdım didi pes Haq Te'ālā eyitdi yā Ādem rahmetimle yeryüzüne in ki türlü miñnetle dirlik dirilesin didi pes Ādem'i yeryüzüne gönderdi Serendib dağına indirdi ve yā Havvā sen dağı cennetimden çık git çünkü emrim tutmadıñız katımdan gidiñ ¹¹²⁶ İlāhī ümmet-i Muħammed kullarını ve cemī' imān ehlini ayağı dayanmağdan sen şaqla hışmıñdan ve ğazabıñdan şaqla ve bekle ve қаpıñdan sürme ki eksüklü kuluñuz seni gereği gibi bilmedik ve saña layıq 'ibādet kılmadık biz yine söz evveline gelelim çünkü Ādem ve Havvā Haqđ'ıñ emrin şıdılar pes devletden düşdiler ve 'aziz iken zelil olup hürmetden hor ve zelil oldılar Allah Te'ālā emreyledi bunları cennetden çıkardılar pes hitāb idüp eyitdi yā Havvā bu fesāda çünkü sebep sen oldıñ imdi sendağı Ādem'den ayrı düşesin ve hastalıklar göresin ve seni 'aqlılda ve dінде ve mırāşda eksik yaratdım ve şöyle taqđir eyledim ki senden oğlanlar dođa ve ba'zısınöñündeöleler ve ölüm acısın göresin ve қahırlar çekesin ve dirlikte seni esir itdim Havvāeyitdi yā Rabbi cennetden nice çıkayın gideyin çünkü beni 'aťañdan ¹¹²⁷ ve ihsānıñdan mahrūm eylediñ didi Haq Te'ālā eyitdi cennetimden çıkıñ gidiñ yeryüzüne iniñ böyle taqđir itdim ezelde ki sizden evlād doğsa gerekdir peyđamberler ve şiddiqlar ve evliyālar ve riyāzet ehli şālih kullar doğup size du'alar idüp ve baña 'ibādet eyleyip anlara rahmet eylesem gerekdir didi pes Ādem'i tevbe қаpusından sürüp Serendib dağına indirdiler cennet çimenlerinde şalınırken miñnet sarayında қondurdular anıñ ardınca Havvā'yı rahmet қаpusından çıkarıp Cidde'ye ¹¹²⁸ indirdiler ne eğninde libāsın ne başında tāt қaldı ve ne boynunda қulađında zinet ziver ¹¹²⁹ қaldı ve anıñ ardınca şeytānı Haq dergāhından reddedip la'net қаpusından taşra atdılar Cezirelere bırağdılar ki itdüğün bula ve tāvusu ğazab қаpusından sürüp

¹¹²⁶ gidüñ didi, T

¹¹²⁷ 'aťa (A.) bağış, bahşış.

¹¹²⁸ Cüdi, T

¹¹²⁹ ziver (F.) süs.

çıkarp şimāl tarafına ya'ni poyrāz tarafına bıraktılar zārılığıyla¹¹³⁰ anda indirdiler anıñ içindir ki şimdi āh u figān ider nālesi¹¹³¹ yürekler yıkar ve ilanı hışım kapusından sürüp İsfahan vilāyetine indirdiler ki gözlerinden yaş yerine kanlar akardı 'aşr vaḫti idi ki bunları cennetden sürdiler çıkardılar devlet bunlardan yüz çevirdi rivāyetdir ki Ādem cennet içinde karar eylediği öğle ile ikindi arası kadar zamān idi ya'ni öğle ile ikindi arası ne kadar zamān ise ol kadar zamānda cennete girüp Hakk'ın emrin şıyup çıkardılar bu kadar zamān içinde Tañrı Te'ālā'nın hükmünü unuttı ve emri yādından gitdi ve 'ahdin peymānın şıdı çün melekler bu hāli gördiler¹¹³² ki Ādem cennetden çıktı ve sözlerimde lezzet ve hālāvet cümle anıñ nūrından haşıl olmuşdı ve seniñ adınla anıñ adı 'arş üstünde yazılmışdı ve levh-i mahfūzda ve kürsīde ve cemī' gökler üzerinde yazılı idi andan bildüm ki kullarından ol hürmetlü ve 'izzetlü idi ve ğayrı kullarından saña sevgilüdür ve ekremdür ve uludur didi pes Hakk Te'ālā Hāzreti'nden nidā geldiki yā Ādem hācetiñ kabūl itdim ve günāhını 'afv eyledim ve dağı ne dilerseñ dile ki Muhammed 'a.m. hürmetine virem seni kimseye muhtāc kılmayam didi pes Ādem eyitdi yā Rabbi beni cennetden çıkardıñ şimdi dilersin ki yeryüzünde beni şeytān ile bir yere cem' idesin ben anuñ şerrinden nice kurtulam ve mekrinden¹¹³³ nice hālāş bulam didi Tañrı Te'ālā hitāb itdi ki tevḫīdimle kurtulasın ve Muhammed benim rasūlumdür ve habībimdür bilesin Muhammed Hakk'ın sırrıdır ma'rifet şehrinün pādīşāhıdır şeri'at deñizlerinin ğavvāsıdır ve bahrıdır haḫīkat incülerinün kānı ve ma'denidür ve yāĀdem senün duracaḫ yerlerün mescidlerdür ki anıñ içinde namaz kılasın ve secde idesin ve ta'āmiñ şol yemek olsun ki anda benim adum zikroluna bismillah dinile ve şuyun yerden çıka ve çeşmelerden ve derelerden ve ulu ırmaqlardan ola ve diliñde dāim benim zikrim ve tesbīhim olsun dediĀdem bunu işidüp sevindi şād oldu ve eyitdi yā Rabbi dağı ziyāde eyle ki kemāle yetişem dedi Hakk Te'ālā eyitdi seni düşmanımdan şaklayam meleklerimle hıfz eyleyem bekleyem dedi Ādem eyitdi yā Rabbi şeytānı baña ve benim evlādım üzerine musallaḫ kılma havāle eyleme dedi Hakk Te'ālā eyitdi melekler koyam ki göreler gözedeler ola ki şeytān şerrinden şaklıyalar dedi

¹¹³⁰ zār (F.) zayıf, cılız, çelimsiz, dermansız. Ağlayan, inleyen.

¹¹³¹ nāle (F.) inilti, inleme.

¹¹³² görüp, T

¹¹³³ mekr (A.) düzen, hile.

Ādem eyitdi yā Rabbi daḥı ziyāde eyle ki ben za‘īf kuluñum dedi Ḥaḳ Te‘ālā eyitdi bir eyilük işleseñ on şevab virem dedi Ādem eyitdi daḥı ziyāde ile artur yā Rabbi kerīm raḥımsin dedi Ḥaḳ Te‘ālā eyitdi tevbelerin ḳabūl eyleyem madem ki cānları bunda ola dedi Ādem eyitdi yā Rabbi ni‘metiñ çoḳdur daḥı ziyāde eyler dedi Ḥaḳ Te‘ālā eyitdi günāh neḳadar çoḳ olursa raḥmetden ümīdi kesmeñ didi Ādem eyitdi yā Rabbi ‘aḫāñı ve baḥşıñı daḥı ziyāde eyle dedi Ḥaḳdan ḥiṭāb geldi ki oḅluñ ḳızıñ hoş zevḳle rāḫat olalar dedi pes Ādem eyitdi yā Rabbi ne diledimse viridiñ ve her muradıma irgördüñ ve ḥācetlerim ḳabūl ḳıldüñ dedi çünki Ādem Ḥaḳ Te‘ālā’ya bu resme münācāt eyledi ve ḥācetler diledi her ne dilediyse du‘ası müstecāb olup ve ḥācetler ḳabūl ḳıldı pes bilgil ve āḡāḫ olgil ki Ādem’in du‘ası anıñ içün müstecāb ve ḥācetleri anıñ içün ḳabūl ḳılındı ki Muḫammed Muştafa’yı bildi ve ānı şefī‘ idindi zihī¹¹³⁴ devlet zihī ‘izzet zihī ululuk ki Ḥaḳ Te‘ālā Muḫammed’e virmiş ve anı ‘ālemlere raḥmet göndermiş ve ‘ilimle ḫikmetle doldurmuş yā Rabbe’l ‘Ālemīn anıñ yüzi şuyuna bizi daḥı maḫrūm eyleme anıñ ḫürmetine bize daḥı raḥmet eyle günāḫkārlara şefī‘ oldur ve ‘ālemleriñ nūrıdır rāvīler rivāyet iderler ki çün Ādem’i ve Ḥavvā’yı ve İblīs’i göklerden aşaḡı yere indirdiler dergāhdan sürdiler pes Ādem’e Ḥaḳ Te‘ālā ‘ināyet idüp tevbe naşīb eyleyüp yuḳaruda beyān itdük ki Tañrı’dan dilekler dileyüp ve du‘alar eyleyüp dileḡi ḳabūl oldı ve ḥācetleri maḳbūl ḳılındı pes şeyṭān daḥı Ḥaḳ Te‘ālā’dan ḥācet diledi yā Rabbi çünki beni ḫikmetden¹¹³⁵ maḫrūm itdiñ ve ḳapuñdan redd idüp baña la‘net eylediñ bari baña mühlet vir ki ḳıyāmete deg diri olam ölmeyem çünki Ādem içün beni dergāḫıñdan sürdüñ senden dilerimki beni aña ve evlādiña ḫavāle idesin ki bendahı anları azdırup yoldan çıkaram cehenneme ḳoyam kīnimi alam ve intiḳamımı yerine ḳoyam anlardan dādım alam¹¹³⁶ didi Ḥaḳ Te‘ālā’dan ḥiṭāb irişdiki ḳıyāmete deg saña mühlet olsun ölmegil şöyle diri ḳalgil didi İblīs daḥı Ḥaḳ Te‘ālā’dan duracaḡ yer istedi baña maḳām ve mesken vir didi Ḥaḳ Te‘ālā eyitdi yere inecek meziyle ve necāset olan yerler saña mekān ve maḳām olsun didi İblīs eyitdi yā Rabbi Ādemoḅlanlarına peyḡamberler gönderürsen ve kitaplar indirürsen baña daḥı Ḳur’an vir ki anıñla ḫalkı azduram didi Ḥaḳ Te‘ālā ḥiṭāb idüp eyitdi şı’r ve gazeller ve çalgular seniñ

¹¹³⁴ zihī (F.) ne güzel, ne hoş.

¹¹³⁵ raḥmetinden, T

¹¹³⁶ dād almak: öc almak

Kur'an'ın olsun didi İblīs eyitdi baña dağı peygamberler vir Hax Te'ālā kāhinler ya'ni
 ğayba hüküm idenler ve arpa ve bakla şalanlar¹¹³⁷ ve yalan söyleyenler seniñ
 peygamberlerün olsun didi İblīs eyitdi baña ev gerek Hax Te'ālā eyitdi hammamlar saña¹¹³⁸
 ev olsun İblīs eyitdi baña müezzın vir Hax Te'ālā eyitdi düdükle ve saz çalanlar seniñ
 müezzınlerün olsun didi İblīs eyitdi baña ta'ām vir Hax Te'ālā eyitdi herķangı yemekde
 benim adım aňmayalar ya'ni bismillah dimeyeler seniñ ta'āmın olsun didi andan yiyessin
 İblīs baña şu vir ki içem Hax Te'ālā eyitdi her nesne ki Ādemi sarhoş ider seniñ şuyun
 olsun içessin didi İblīs eyitdi baña meclis ve şöhet yeri vir ki anda oturam 'iş u nüş
 eyleyem Hax Te'ālā eyitdi bazar içi ve şoķaķlar arası seniñ olsun didi İblīs eyitdi baña
 giyin kaftanı vir Hax Te'ālā eyitdi la'netim saña üst kaftanı olsun İblīs eyitdi baña iç
 kaftanı vir Hax Te'ālā eyitdi hıřmım¹¹³⁹ ve ğadıbım saña iç kaftanı olsun didi İblīs eyitdi
 yā Rabbi baña ağ vir ve duzak vir Hax Te'ālā eyitdi 'avratlar seniñ ağuni ve duzağın
 olsunki halkı avlayasın didi İblīs eyitdi 'izzin celālin haxkıyçün bu nesneye katı şād oldım
 ve sevindim ki 'avratların muhabbetini adamların gönlüne birağam ve anuñla halkı yoldan
 çıkaram didi Hax Te'ālā eyitdi bendağı tevbelerin kabül kılam cānları boğazına gelince
 anlardan tevbe-i nez'¹¹⁴⁰ etmeyem belki tevbelerin kabül idem ve günāhların 'afv idem didi
 pes Hax Te'ālā hitāb idüp cennetimden çık git ki seni redd itdim ve saña la'net eyledim
 çünkü benim emrim şidın ve hükümüne namķörlük itdin var imdi git ki sen mel'un-i ebedi
 ve merdud-i sermedi kıldım didi ey 'arifler ey 'akıllılar Hax Te'ālā'nın taķdīrine nazar
 eylen görün ki neler işler ve ne şan'atlar düzer ve ne bahāneler koyadır bu deñlü
 nesnelerden 'arz ve maķşud oldur ki Muhammedi bileler ki kimdir ve ne sultandır ve ne
 cāndır Muhammed Hax'ın sırrıdır me'āni şehriniñ cānıdır haxāyık dürriniñ kānıdır
 şer'at deryāsına ğavvāş¹¹⁴¹ vücud şofunda gevher-i hāşdır pes anın sünnetin kıomayalar ve
 şer'ati yoluna yürüyeler tā ki aña irişüp iki 'āleme şāh olalar bunlardanşoñra Havvā aña
 uri durdı eyitdi yā Rabbi beni eğriyegüden yaratdın ve 'aķılda dінде ve mirāşda beni

¹¹³⁷ baķanlar, T

¹¹³⁸ saña hammamlar, T

¹¹³⁹ hışm, T

¹¹⁴⁰ nez' (A.) sökme, koparma. kaldırma, yok etme. Can çekişmesi.

¹¹⁴¹ ğavvāş (A.) dalgıç.

eksik eyledüñ ve tanıklık virmekde ve cemā'ate varmağda naşībim eksik kıldıñ yā RabbiĀdem'in hācetin qabūl kıldıñ ve İblīse murādıñ virdiñ dilerimki ben dağı seniñ kapuñdan maħrūm gitmeyem umarım ki baña dağı in'ām ve iħsān idesin ve faẓl eyleyesin pes Hāğ Te'ālā hıṭāb itdi ki yā Hāvṵā saña dağı ḥayāyı ve raḥmeti ve ünsiyi virdim ya'ni edeb virdim utanmağ virdim ve alışmağ virdim ki erleriñin ile alışasız ve anları sevesizyeğrinmeyesizdidi anıñ içündür ki bunlar erlerle alışup qarışup sevişürler muşāḥabet iderler bundan ma'lūm oldıki edeb ve ḥayā ve raḥmet ve üns ulu ni'metdir kiHāğ Te'ālādeğmeğkuluna naşīb eylemez sevduğı kuluna virür pes edebsiz utanmaz kişileri Tañrı Te'ālā sevmez edeb ve ḥayā büyük ni'metdir ve esirgemek dağı ulu ni'metdir qağğı gönüldeki şefkat ve merḥamet ola Hāğ Te'ālā dağı aña raḥmet ider ve üns dağı Tañrı'dan raḥmetdir pes Hāğ Te'ālā bu ucun Hāvṵā anaya virdi anıñçündür ki 'avratlar erlerle alışurlar gönüllerinde şefkattır ki oğlancıklar¹¹⁴² severler beslerler pes Hāğ Te'ālā eyitdi yā Hāvṵā ḥayāyı ve raḥmeti ünsü saña virdim ve gusl itmekde ve oğlan doğurmağda saña şolqadar şevāb yazdımki ḥesābın kimse bilmez ve bir 'avrat ki oğlan doğurmağdan fevt olsa şehidlerle qoparam ve cennete qoyam didi pes Hāvṵā ana işidüp şād oldı gamdan ve guşşadan āzād oldı pes eyitdi yā Rabbi bu iħsānlar baña yetişür¹¹⁴³ artuğ nesnedilemez didi çünki Ādem ve Hāvṵā Hāğ Te'ālā'ya münācāt idüp qamusunuñ ḥācetleri mağbūl oldı ve maşlaḥatları bitdi pes aşağı yere indiler gökler üzerinde taḥtla seyr iderken taḥtını omuzları üzerine götürürken yüce devletlerde ve 'izzetlerde 'azīz ve ḥürmetlü iken qara toprağ üzerine oturdılar ve anda mekān tıtdılar 'ağıl ehline bu nesnelere 'ibret yeter pes gerekdür ki 'ağıl kişi devlete mağrūr olmaya ve 'izzete aldanmaya Hāğ Te'ālā'nıñ ḥaşmetinden ve gażabından herğāh¹¹⁴⁴ qorğa dura¹¹⁴⁵ ve mekrinden emīn olmaya qorğu ile ümīz arasında ola ammā dirliğinde qorqusu artığ olmağ gerek ümīzinden ve ecel geldiğı vaqıt ölüm ḥālinde qorqusundan ümīzi artığ gerek ve kişide ümīz ve qorğu 'Ömer raḍiyallahu 'anhu gibi olmağ gerek ki 'Ömer Ḥazreti dir idi ki eger diseler ki cemi' 'ālem ḥalğı cennete gider illa hemān bir kişi yalnız cehenneme girer diseler qorqarım ki ol

¹¹⁴² oğlancıkların, T

¹¹⁴³ yeter, T

¹¹⁴⁴ herğāh (F.) her ne zamān, her zamān.

¹¹⁴⁵ teberrüken qorquda dura, T

cehenneme giren kimse ben olan ve eger diseler ki cemîc ‘ âlem halkı cehenneme gider cennete ancak yalnız bir kişi girer diseler umarım ki ol cennete giren bir kimse ben olan dir idi pes Âdem’de ümîzler¹¹⁴⁶ ve korku böyle gerekdir biz gene hikâyetimize başlayalım İmam Fahri Râzî’den rivâyetdür ki Tefsîr-i Kebîr’inde yazmışdır ki Hâk Te‘âlâ Mûsâ peygâmbere ‘ a.m Tevrât içinde yazdı bildirdi ki şeytân çünkü Hâk dergâhından sürüldi ve cennetden çıkarıldı yeryüzünde telbîse¹¹⁴⁷ ve mekre başladı ve yalan sözlere şurûc eyledi bir gün ferîştelere buluşup eyitdi ey melekler bilirüm ki Tañrı birdür ve kıyâmet hâkkdir kopsa gerekdir ‘ alâmetleri ve nişânları belürse gerekdir benim ve cemîc halkıñ Tañrısıdır her şeyi yerli yerindedir her kişiye yolın gösterir ve her nesneyi bilür ve her nesne dirseñ kâdirdir¹¹⁴⁸ elinden gelür birdir vezîrî ve ortağı yokdur ve kimseye beñzemez ve hâkîmdir ki ne neye gerek idüğünbilür ammâ hikmetiniñ sırrında size yedi dürlü suâlim vardır baña cevâb viriñ didi gör ol mekkâr-i mel‘ûn ne söyler ki Loqmân Hekim anıñ suâlinde hayrandır ve Sokrât ve Eflâtun cevâbında hayran ve sergerdândır zihî sultân Muhammed Muştafâ zihî ulu pâdişâhdır ki cemîc ‘ âlemler anıñ için yaradılmışdır huşûşâ bunca peygâmbeler ve evliyâlar ve Mûsâ ve ‘ İsâ ‘ aleyhimesselem cümle anıñ hürmetine ve anıñ yüzi şuyuna vücûda geldiler kanda kaldı Aristotâlis ve Buqrât ya kimdir Ebû ‘ Alî Sîna ve Sokrât Muhammed Muştafâ kanda bu ulu hekîmler hiçle hiçdir pes melekler eyitdiler su‘âliñ nedir görelim di imdi söyle işidelim didiler İblîs eyitdi evvel su‘âlim budur ki Hâk Te‘âlâ’ya benim cemîc hâlim hod ma‘lûm idi işlerim fitne ve fesâd idügen bilür idi beni yaradup ne iderdi niçün yaradırdı ikinci su‘âlim budur ki çünkü beni yaratdı baña ‘ ibâdet teklîf itdi ve tã‘at buyurdu tã‘atdan ve ‘ ibâdetden hod ne assısı¹¹⁴⁹ var ve ne ziyânı var pes baña ‘ ibâdet teklîf idüp niderdi ve tã‘at yükledür neylerdi üçüncü su‘âlim budur ki bunca zamân Tañrı’ya tã‘at eyledim pes Âdem’e secde eyle deyu emreyledi huşûşâ hod baña andan ne fâide var Âdem’e secde itdüğümden baña ne aşşı var pes fâidesi olmadugi iş işle diyüp secde eyle deyu emr itmekte hikmet nedir bir işden ki baña fâide olmaya işledikde hikmet ne ola dördüncü su‘âlim budur ki çün baña emreyledi Âdem’e secde eyle didi

¹¹⁴⁶ ümîz, T

¹¹⁴⁷ telbîs (A.) hilekârlık, düzenbazlık, iblislik, hile, düzen, oyun.

¹¹⁴⁸ kâdir, T

¹¹⁴⁹ assı: fayda, kâr, menfaat.

bendaḥı eyitdim ki senden ğayrıya secde itmezsin didim bu sözde ne şuçum var ki baña la'net itdi senden ğayrıya secde itmezsin demekde ne günāh var idi ki beni apusundan merdūd eyledi beşinci suālīm budur ki çün beni dergāhından redd itdi ve apusundan odı gene beni cennete oyup niderdi ben cennete girmesem Ādem ıkmazdı bunda ikmet nedir cevāb viriñ didi altıncı¹¹⁵⁰ su'ālīm budur ki benimle Ādem ortasında düşmanlık vāı' oldu pes Ādem'iñ oğlanları üzerine beni musalla idüp avāle eyleyüp niderdi yedinci¹¹⁵¹ su'ālīm budur ki a Te'ālā'dan mühlet diledim ve 'ömür istedim ıyāmete deg diri alayın didim abūl eyledi baña ıyāmete deg 'ömür ve mühlet viridi beni helāk itse od 'ālem benim şerrimden urtulurdu fesādımdan ve fitnemden yeryüzü pāk olurdu bu nesnelerde¹¹⁵² a Te'ālā'nıñ ikmeti nedir bu yedi dürlü su'ālīme cevāb viriñ didi melekler bunu işidüp ayran oldılar bu işlerde a Te'ālā'nıñ ikmeti ne ola ve dileği nete ola deyu tevakuf eylediler ve gönüllerleriyle a Te'ālā'ya teveccüh itdiler pes a Te'ālā'dan ıāb irişdi ki ey benim meleklerim ol mel'ūna cevāb viriñ ki kezzābdır yalancıdır sözüñ eyüsin ve yetlūsünbilmez ve işiñaāsın ve şavabın añlamaz¹¹⁵³ eger benim udretime muı' olsa ve ükmüme teslīm olsa benim ikmetlerime su'al mi iderdi imdi cevāb viriñ ki işimden baña su'al olunmaz kimse baña niçün şöyle itdiñ dimez her işde benim niçe dürlü ikmetim vardır yine ben bilürin benim işlerime kimse su'al eylemez didi rivāyetde şöyle gelür ki çün Ādem ve avvā ve şeyān cennetden ıkup inüp yeryüzünde vaan tıtdılar bu ālī görüp Cebrāil ve Mikāil şol deñlü agladılar ki dillerle vaşf olunmaz a Te'ālā'dan ıāb geldi ki niçün ağlaşürsüz ve āh idüp melūl olursuz melekler eyitdiler yā Rabbiseniñ mekrindeñ orarız vat ola ki bize mekr idersen emriñi tıtmayavuz ve saña 'āşī olavuz pes bize ışm¹¹⁵⁴ idesen ve gażab idesen deyu orarız anıñ içün ağlaşuruz didiler pes a Te'ālā eyitdi ki zinhār¹¹⁵⁵ benim mekrimden aşla emīn olmañ didi pes īman ehline lai ve münāsib budur ki dāim Tañrı'dan ora duralar ki Tañrı'dan ora duralar ki Tañrı'dan ormayan müslūman olmaz bize bu 'ibret yetmez

¹¹⁵⁰ yedinci, T

¹¹⁵¹ a Te'ālā'dan, T

¹¹⁵² nesnede, T

¹¹⁵³ bilmez ve añlamaz, T

¹¹⁵⁴ ışm (F.) öfke, kızgınlık.

¹¹⁵⁵ zinhār (F.) aman, sakın, sakın ola ki, unutma aman.

mi ki Ādem'e Hāk Te'ālā bunca devlet virmişken ve 'izzetlü ve hürmetlü kılmış iken tā şol mertebeye varmışken ki melekler aña secde kılup envā' ikrām ve ta'zīm itmişken ve bir hāş kulu aña secde itmeyüp bir kerre sözün dutmadığıçünebedī merdūd idüp ve la'net eyleyüp anıñçün ol hāş kılın kabusundan redd idüp ve Ādem'e bunca 'izzetler kılmışken ve 'ālī maqāmırlar virmişken şoñucu bir dane buğday yimekle kātından sürüp çıkarup niçe yıllar zār zār¹¹⁵⁶ ağladup bunca belālar göstere ve miñnetler çekdüre huşuşā ki itdüği günāh kebāir günāhlardan değıl idi şagāirden idi niçe günāh idi zīrā kiHāk Te'ālā'nıñ nehy idüp etme didüğin itmişdi emr idüp işlese didüğin işlememek var nehy idüp işleme didüğin işlemek var bunuñ ikisi bir değıldür emr ile nehyiñ farkı vardır 'ālimler yerinde beyān etmişlerdür pes Hāk Te'ālā Ādem'e ve Havvā'ya buğday ağacına yakın varmañ didi nehy itdi Ādem Tañrı Te'ālā'nıñ nehyinden yeğlenmedi 'ulemā buña kebāirden¹¹⁵⁷ değıl idi dimişlerdir pes ey 'aқıl ıssı ve ma'rifet ıssı Ādem'e böyle oldığü yerde hiç bilür misin ki bize ne gerekdir işlerden 'ibret alur mısın āhıret hālın fikriñe getürür misin bunca naşihatler ki söylenür hiç gönülüne eşer ider mi yoħsa bir kulağıñdan girer bir kulağıñdan çıkar mı hiç hālīñ aħvālīñ yoқla görür misin siziñ¹¹⁵⁸ ne yere varacağıñ yer ne yerdir ve anda durağıñ ne aşıl yer olsa gerekdir cennet çimenlerinde mi şalınasın yoħsa cehennem kazarlarında mı kaynasın hiç 'aқlına fikrine getürür misin yoħsa söz tamām oldı kılup maşlahata gitsem dirsın bağımıñ bağçemiñ tumarı vaқti geldi ve hāşılıyetişdi baña ne naşihat kuyusu dir misin kişiniñ āhıri ve 'ākıbeti nice olacağı ma'lüm değıldi çünki şoñ nefes bilinmez pes Ādem kórқuda olmaқ gerekdir bilki şöyle hayrān olmaқ gerekdir İlāhī bu derde dermān bizde yoқdur cān yine sendedir luţf eyle ihsān eyle kerimsin raħımsin esirge ve 'ināyet eyle bize tevfiқ vir ve hidāyet vir Muħammed hürmetine günāhlarımız 'afv eyle ve şuclarımız bağışla yine söze başlayalım ma'ānigüzelleriniñ egnine elfāz cevherinden libās giydürelim ve başına altunlu tāt uralım ayağına l'al ve yāqut nişār¹¹⁵⁹ idelim ve incüler saçu saçalım ve söz kadehinden āb-ı hayāt içelim ma'na deñizlerine cān u gönülle ğavvāş kılalum ve elfāz şedeflerinde gevher-i hāş bulalum çünki şabā seher yeli

¹¹⁵⁶ zār (F.) ağlayan, inleyen.

¹¹⁵⁷ günāh-ı kebāirden, T

¹¹⁵⁸ seferiñ, T

¹¹⁵⁹ nişār (A.) saçma, dağıtma, serpme.

vaqtinde esdi yāriñ zülfinden ‘āleme müşkiller saçıldı cānlar dimāği mu‘attar oldı ol şevkle ve ol zevkle ma‘āni güzelleri yüz gösterüp cemālin ‘arza kıldı Süleymān nebī cān tahtına sulţān oldı leţāfet Selsebīlinden feyz-İlāhī gelüp gönül kadehi doldı pes ol sāgar¹¹⁶⁰ saña dahı şeker şerbetlerin içüreyin kulağın benden yaña tut ve cān-ı gönüllediñle tā ki bendahı cān u gönlüñe söyleyim saña ‘ālemi ve adımı evvelden āhire beyān eyleyim müfessirler tefsīr iderler ki Hāḫ Te‘ālā yerlere göklere ve yüce dağlara emānet¹¹⁶¹ eyledi ki götüre ve şaklayalar ve haḫḫın yerine koyalar emānet namaz kılmak ve zekāt virmek ve oruç tutmak ve hacca varmak idi ve sözü doğru ve gerçek söylemek idi ve borç ödemek idi ve terāzüde ve kīlede¹¹⁶² ‘adl eylemek ve emānete hıyānet ve oñat¹¹⁶³ şaklamak idi pes Hāḫ Te‘ālā yerlere ve göklere ve dağlara bu emāneti ‘arz eyledi ne dirsiz götürür misiz ve içindekin şaklayup boynuñuza alur mısız didi bunlar eyitdiler yā Rabbi içinde ne vardır bildir görelim didiler Hāḫ Te‘ālā eyitdi eger muṭī‘ olursañız ‘ivażlar¹¹⁶⁴ bulasız ve eylükler göresiz ve size rahmet idem ve eger haḫḫından gelmeyüp ‘āşi olursañız sizi cehenneme koyup zebāniler ‘azāb ve ‘iḫāb¹¹⁶⁵ ideler didi çünkü bu söz’ işitdiler Hāḫḫ’ın ‘azābından korqup emāneti kabūl itmediler ve eyitdiler yā Rabbi seniñ kullarıñız emriñe musahḫar hükmüñe maḫkūmuz ve buyruğūña muṭī‘ ve münḫādız feammā ‘azābıña ve ‘iḫābıña duymazuz aña gücümüz yetmez ve ḫāḫāt getürmezüz şevābıña ve ‘iḫābıña uramazız emāneti kabūl itmeziz didiler ey ‘āḫil kişi nażar kılgör ve ‘ibret tut ki yerler ve gökler ve ulu dağlar Hāḫ Te‘ālā’nın ‘azābından ve cehennemden korqup niçe vehm ve ḫavf iderler ‘acebdir ki bu zāif Ādemoğlanı ve garīb insān hiç ğaflet uyḫusundan uyanmaz ve ‘āḫıbetin fikr itmez İlāhī lüḫfuñla biz kullara nażar eyle ğaflet uyḫusundan uyandır ve gözümüz aç ki sen uyandırmazsañ cemī‘ ‘ālem uyḫuda qalır kimse uyanmaz ‘ālemlerin Tañrısısın Muḫammed hem ḫuluñdur hem rasūluñdur anıñ ḫürmetine bizi cehennem ‘azābından sen şakla Āmīn yā Rabbe’l-‘Ālemīn çünkü Ādem cennetden çıkdı Hāḫ Te‘ālā eyitdi yā Ādem yerlere ve göklere ve dağlara ‘aql u idrāk virdim andan soñra bunlara emānet ‘arz itdim ki

¹¹⁶⁰ sāgar (F.) kadeh, içki kadehi.

¹¹⁶¹ emānet-i ‘arz, T

¹¹⁶² kīle (A.) ölçek.

¹¹⁶³ oñat (T.) mükemmel, yerinde, kusursuz, iyi, beğenilir.

¹¹⁶⁴ ‘ivaż (A.) karşılık, bedel.

¹¹⁶⁵ ‘iḫāb (A.) azap, eziyet.

emāneti götüreler kabūl itmediler yā Ādem sen ne dīrsiñ götürür misin evvel emāneti boynuña alur mısın eger götürürseñ içindekin bile götür didi Ādem eyitdi içindeki nedir Hāḫ Te‘ālā eyitdi eger itā‘at kılırsan ecrin ve şevābın bulasın ve eger ‘iṣyān iderseñ saña ‘azāb ve ‘iḳāb ola didi Ādem eyitdi kabūl eyledim anı omuzumda götürem didi Hāḫ Te‘ālā eyitdi çünki götürdüñ ve kabūl itdiñ¹¹⁶⁶ ben daḫı saña ‘ināyet eyleyem ve seni şaklayam gözün üstünde perde yaradam ki gözün örtesin ḫarāma nazar itmeyesin ve diliñ içinde iki dudak yaradam ki anı şaklayalar ve ön yeriñi örtem ki ḫarāmdan şakınasın didi ve bir rivāyetde daḫı böyle gelür ki Naḳḳāş ‘İbn Mes‘ud’dan rivāyet ider ki Hāḫ Te‘ālā emāneti bir taş şūretinde taşvīr eyledi sözlerin esahḫı budur pes yerleri ve gökleri ve yüce daḫları kığırdı¹¹⁶⁷ getürdier anlara ‘aḳl u idrāk virdi pes ol emāneti taş şeklinde bunlara ‘arz eyledi kabūl itmediler ve götürmediler ḳādir deḫilüz didiler pes Ādem ilerü geldi gel dimeden ve kığırmadan taşı tıtdı ve eyitdi emr olsa ben bu taşı götürürdüm didi melekler eyitdiler imdi getür didi pes tıtdı dizine deg ḳaldırdı yine yere ḳodı ve eyitdi istersem daḫı yukaru ḳaldırmaḫa ḳādirin gücüm yiter dedi imdi ḳaldır didiler pes tıtdı ḳuşaḫına deg iletıdi yine yere ḳodı eyitdi istersem Vallah daḫı yukaru ḳaldururın didi imdi ḳaldır görelim didiler pes tıtdı omuzuna ḳıḫardı diledi ki yine yere ḳoya pes Hāḫ Te‘ālā’dan ḫıḫāb geldi ki yā Ādem yeründe dur ve emānet omuzuñda dursun ki yerin buldı didi kıyāmet ḳopunca seniñ boynuñda ve evlādıñıñ boyunlarında dursa gerekdir didi bu işi işitdi elbetde bir ḫikmeti vardır ḫikmetün yine kendü bilür sırrına kimse vāḳıf olmaz çün Ādem gördi ki başına ne ḫaller geldi ve ne belālar ve ne miḫnetlere şataşdı pes iki yüz yıl aḫladı dilinde dāim Tañrı zıkrı idi Hāḫ Te‘ālā’dan utanup üç yüz yıl göḫe baḫmadı gözünden aḫan yaşlardan zencebīl ve ḳaranfıl ve ıssı otları bitirdi Hindistan vilāyetindeyürürdi bu ḫarafda ḫavvā ana deryā kenarında yürürdi gözünden ḳanlı yaşlar aḫardı deñizlerde incü ve mercān olurdu çünki Hāḫ Te‘ālā diledi ki anlara şefā‘at ve ‘ināyet eyleye ve günāḫların baḫışlaya ve Ādem ile ḫavvā ’yı buluşdura pes Cebrāīl’e emr itdi ki yā Cebrāīl Ādem benim kendü ḳudret elümle yaratduḫum ḳulumdur itdüḫi günāḫ anı yaḫdı yandırdı ve gözleriniñ yaşlarına ḫarḳ oldu evvel baña ḫamd eyleyen budur baña du‘a iden evvel budur ‘ālemler

¹¹⁶⁶ eyledin, T

¹¹⁶⁷ kığırmak: çağırmaq, seslenmek.

benim rahmetimle dolmuştur ğazabımdan rahmetim ilerüdür ben ezelde şöyle taqđır itdim ki her kim ğünāh işlese soñra pişmān olup tevbe kılsa ğünāhın ‘afv idüp ve yarlığayım didi Cebrāil ol sâ‘at Ādem’e varup bu sözleri ğaber virdi Ħağ Te‘ālā’nıñ buyurduğun bildirdi pes Ādem derūn-i dilden cūş idüp cānla ve ğönülle Ħağ Te‘ālā dergāhına yüz tıtdı ve eyitdi yā Rabbi beni sen kendü ğudret eliñle düzüp yaratmadun mı Ħağ Te‘ālā’dan belā yaratdım deyu ğıtab geldi yine Ādem eyitdi yā Rabbi baña kendü rüğuñdan rüğ virmedin mi Ħağ Te‘ālā belā didi yā Rabbi ğazabıñdan rahmetiñ ilerü değil mi ve artık değil mi belā didi yā Rabbi baña ğapuñdan yer virüp cennetiñde ğarār itdirmediñ mi belā didi pes yā Rabbi eger yine Ħazreti’ne dönüp tevbe idersem beni cennete ğoyup ğapuñda muğarreb kıılır mısın didi Ħağ Te‘ālā ne‘am ğabül iderin didi pes Ādem ol sâ‘at secdeye vardı ğözünden yere ğanlı yaşlar ağıtdı Subğhaneke Allahumme ve bi ğamdike ve Tebareke ismuke ve Te‘ālā cedduke ve la ilāhe ğayruke

“**رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ** **Rabbena Zalemna Enfusena ve İn Lem Teğfirlena ve Terğamna Lenekūnenne Mine’l-Ħāsirin**”¹¹⁶⁸ didi pes Ħağ Te‘ālā’ya şenā eyledi ki meleklere yā Rabbi pāk münezzeğ¹¹⁶⁹ Tañrı’sın seni tenzih ve tesbih iderin ve saña ğamd ve şıkr eylerin ismiñ ulu ve ‘azımdır sen cemī‘ pādişahlarıñ pādişahısın ulu ve yüce Tañrı’sın senden ğayrı Allah yoğdur birdağı Tañrı¹¹⁷⁰ yoğdur hemān yine sensin birsin ve ben ol ğuluñum¹¹⁷¹ ki ğünāh itdüm yañıldum sehv itdüm ğağā kıldım nefsime zūlm eyledim beni sen yarlığa ve ğünāhımdan geğ ve ğağāmı bağışla didi ğünāhına iğrār eyledi pes Ħağ Te‘ālā’nıñ yüce dergāhından ve ‘ālī cenābıñdan ğıtab-ı ‘izzet yetişüp eyitdi ki yā Ādem sen benim dostumsun egerği ğünāh işlediñ pes ğünāhıñı bağışladımimdi du‘ā kııl ve dile benden ne dilersen ki ğatımda her dileğiñ mağbūldur ne isterseñ iste ki virem ve her ğacetiñ revā kıılam didi pes Ādem ‘aleyhisselām şād ü ğandān Ħağ Te‘ālā dergāhına yüz urdı ve eyitdi yā Rabbi her ğanğı ğuluñ saña şirk ğetürmese ğapuña varduğunda şirk varmasa seniñ birliğiñe vağdaniyyetiñe iğrār eylese ya Tañrı ikidir dimeşe ortağı vardır

¹¹⁶⁸ Dediler ki: “Eyrabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz, bize acımasan mutlaka ziyan edenlerden oluruz!” Araf Süresi 23. āyet. 7/23.

¹¹⁶⁹ münezzeğ pāk, T

¹¹⁷⁰ Tañrı dağı, T

¹¹⁷¹ ğulum, T

dimese sen anî günâhın bağıyla ve suçun ‘afv eyle ve her kâğı kuluñ bu du‘âyı okuyup senden hâcet dilese günâhından geç ve hâcetin revâ eyle didi pes Hâk Te‘âlâ Âdem’iñ du‘âsın müstecâb idüp ve hâcetin kabûl kıldı pes Cebrâil ‘aleyhisselam eyitdi yâ Âdem dur yukarı ki Hâk Te‘âlâ hicâbları giderdi göklerin kapısı açıldı ve ‘âlemlere rahmet saçıldı didi pes Cebrâil kanadın yere urdı şu çıkdı ve çeşme akdı ki koğusu miskden gökçekidipes Âdem ol şuya girdi ğusl eyledi yunup urunup cemî‘ gövdesinden olan kir u pas gitdi şâfî ve pâk oldı günâhından kararmışdı başdan ayağa ağardı cennetden iki sündüs kaftân getürdiler Âdem’e giydirdiler şanasın külhancı abâdan çıkup zirbanlar giydi pes Hâk Te‘âlâ Mikâil’i gönderdi Havvâ anaya muştuladı cennetden hulleler eyledüp aña dahı giydirdiler Havvâ ‘ya bu haberi işidüp şâd oldı dâim Âdem’i añardı yaş yerine kan ağlardı gözünüñ yaşları deñize düşüp dürr-i mercân olurdu Âdem’iñ firâkıñdan bağı kan olurdu çünkü Hâk Te‘âlâ Âdem’in tevbesin kabûl idüp aña rahmet itdüğün işitdi cânı sevindi ve yüzi güldi ammâ vişaline muntazır oldı ‘aceb Âdem’e ne vakit buluşam deyu gözedirdi bu tarafda dahı yalnızlıkda cânına geçmişdi ve zâr sergerdân¹¹⁷² olmuşdı miñnet deñizlerinden ğarğ olup cenneti alduğı vakit bağı odlara yanardı nice yanmasun ki göre kimden ayrıldı ve neng¹¹⁷³ gibi beğlikden düşdi kande gitdi ve ve diyârı¹¹⁷⁴ kande kaldı tahtı tâcı nereye vardı kanı¹¹⁷⁵ ol melekler kanâdına binüp Havvâ yanınca bile cennet çimenlerinde şalınup ‘iyş ü nüş itdikleri kanı ol zevk u şafa kanı ol beğlik ve pâdişâhlık şimdi cemî‘ sinden ayru düşüp gözünden yaş yerine kanlar döküp gece gündüz zâr-i hayrân ve sergerdân kara toprak üzerinde yürürdi Hâk Te‘âlâ’dan fazl u rahmet ümizidüp günâhın kaçan ‘afv ide yârine kaçan buluşdura deyu intizârda idi pes Hâk Te‘âlâ’dan rahmet ve ‘inâyet yetişüp vahy-i Rabbâni irişüp hitâb geldi ki yâ Âdem baña teveccüh eyle ve kulağıñ benden yaña tut ve işit ki ne buyururum yâ Âdem bil ve âgâh ol ki senden evvel iki biñ yıl öñürdi yeryüzine bir ev indirmişim var ol evi tavvâf eyle didi ve baña hamd idüp beni tesbîh ve takdîs eyle didi ve tehlîl ve tekbîr idüp beni zîkr eyle yüce avazıyla lebbeyk di ve Havvâ için melûl olma ki ben yine sizi bir yere getürüp cem‘ iderin ve yâ Âdem gönlüñ içinde her ne var ise

¹¹⁷² sergerdân (F.) avare, aylak, şaşkın.

¹¹⁷³ neng (F.) ün, şan, şöhet.

¹¹⁷⁴ deryâyı, T

¹¹⁷⁵ kamı (T.) hani, neredede.

ben bilürim ve Havvâ'nın gönlünde dağı her ne varsa bilürin sen anın için ol seni için ah idüp ağladuğın bilürin hiç melûl olmañ ki ben sizi bir yere cem' iderin kaçan Havvâ'ya bulasın lütufla ve iyilik ile söyle gel ben anı ana eyledim nice oğlanlar doğurup emzirse gerekdir pes var ol evi tavâf eyle ve sen dağı bir ev yap ki ol ev yapduğı evi kıble eylesem gerekdir saña bu şeref ve bu ululuk yeter ki yapduğı evi kıble idem ve 'âlem içinde andan yeg ev kimse yapmaya ve ben anı harâm kıldım 'arşıma muķâbildir ol evde namaz kıl zıkr u tesbîh eyle ve du'â it ki du'ânı müstecâb idem ve hâcetiñ kaıza eyleyem didi pes Âdem secdeye vardı Tañrı'ya şükr eyledi bu fezâil baña yeter yâ Rabbi artuğa tam' itmezid didi pes Hindistân'dan Mekke tarafına yürüdi ki Ka'be'yi ziyâret ide ve hacc eyleye Haķ Te'âlâ aña bir melek koşdı ki kulağuz ola ve yol göstere pes melekler yolda Âdem'e karşı gelüp 'izzet ve hürmet eylediler her ne yere ki kadem başdı 'âkıbet ol yer ma'mûr oldu şehirler yayıldı köyler oldu içine Âdemoğlanları doldı ekildi biçildi melekler eyitdiler yâ Âdem haccın kabûl oldu ki Haķ Te'âlâ senden evvel iki biñ yıl ol evi yarattı bu araya indirdi sen anı ziyâret idüp ta'zîmle tavvâf itdüñ ve uluların¹¹⁷⁶ haccıñ kabûl oldu günâhıñ yarlıgandı didiler pes Âdem gördi ki bir ev kızıl yâķüt dan Ka'be'niñ yerinde komuşlar iki kapusu var yeşil zümrüden cevherler konulmuş biri maşriķa açılır ve biri mağribe açılır ve içinde nûrdan kandilleri var şöyle mu'allaķ durur ki ol kandilleri şırça düzenlerden¹¹⁷⁷ düzmedi ve fitilin kimse yakmazdı hemân şöyle kendüden yanar nûrdur şavķ virir ve berķ urur pes Haķ Te'âlâ'dan hitâb geldi ki yâ Âdem bugün Mekke beytü'l-harâm olsun kimse anda ilhâd itmesün ve kan dökmesün ve fesâd itmesün kıyâmet kopunca şöyle ziyâretgâh olsun kimse men' olunmasun didi Haķ Te'âlâ'dan 'inâyet olıcak kaķre acı deniz içinde incü olur Haķ'dan hidâyet iricek zerreler güneşe yetişür pes Âdem Haķ Te'âlâ'ya tazarru' idüp eyitdi ki yâ Rabbe'l-'Âlemîn kanı benimle va'diñ ki Havvâ'ya buluşdursañ gerek idi Haķ Te'âlâ'dan nidâ geldi ki irdi yâ Âdem nazar eyle ve baķ gör ki Havvâ uşda Merve üstünde durur ve Âdem ol vaķit Şafâ üstünde dururdu Merve ve Şafâ didikleri Ka'be'niñyanında iki yerdir hacılar şimdi Ka'be'ye vardıklarında Merve'den Şafâ'ya Şafâ'dan Merve'ye sekr ederler pes Haķ Te'âlâ Âdem'e hitâb idüp

¹¹⁷⁶ evlâdiñ, T

¹¹⁷⁷ düzenler, T

eyitdi ki yā Ādem Ḥavvā karşında durur nazār eyle ammā gövdesine yapışma tā ki ḥacc erkānıñ eda itmeyince deĝme didi pes ‘Arafāt daĝına çıkup vaķfeye durdılar ‘arefe gününde Ādem’le Ḥavvā buluşdılar bilişdiler anıñçün o güne ‘arefe deyu ad virdiler ve ol mevzi‘ye ‘Arafāt didiler zīrā ‘arefe demek bilişdiler dimekdir İmam¹¹⁷⁸ Faḥri Rāzī’den rivāyetdir ki çün Ādem ve Ḥavvā ‘Arafāt’da buluşup ĝamdan ve ĝuşşadan kırtulup şād oldılar ve miḥnet ve belā bendindenāzād oldılar pes Cenāb-ı Ḥaķķ’a yüz tıutup tazarru‘ eylediler ki yā Rabbi biz kendü nefsimize zılm itdük eger bize raḥmet itmezseñ ziyānkārlardan oluruz didiler Ḥaķ Te‘ālā’dan ḥiṭābı ‘izzet geldi ki siz kendüñüzi şimdi bildüñüz ve zılmüñüze şimdi ikrār itdüñüz ve kuşuruñuz ve eksiklüğüñüz dildünüzben daḥı size raḥmet itdüm ve günāhlarıñız yarlıĝadım didi pes ‘Arafāt’dan inüp Mina’ya geldiler temennā kııl yā Ādem didiler Ādem daḥı temennā kııldı Tañrı’dan ḥācetler diledi ve ‘aṭālar istedi Ḥaķ Te‘ālā daḥı kabūl idüp ḥācetin revā kııldı ve ‘aṭālar virdi pes ḥacc erkānıñ tamām idüp vācibīn ve farzın yerine getürüp Ādem ve Ḥavvā ikisi bile yine Hindistan’a¹¹⁷⁹ gıtdüleranda maķām tıtdılar pes Ādem girü Hindistan’dan girü Ka‘be’ye gelmeĝe ‘azm eyledi her adımı üç günlük yol idi bir adım atduĝunda tamām üç günlük yol giderdi kıaddi kıāmeti ne kıadar olduĝun bundan kıyās eyle başı buluda irüşürdi melekleriñ zıkrıñ ve tesbīḥin ve du‘āsın işidirdi anıñla me‘nūs¹¹⁸⁰ olup güñleyin aĝlardı ve ĝāḥ ĝāḥ ol evvelki ‘ālemīn añup āḥ u fiĝān idüp aĝlardı işidenlerin yüreĝin daĝlardı feriştelere anıñ āhından ve eĝānından ve aĝladıĝundan bī ḥuzūr olup ve incinüp Ḥaķķ dergāhına şikāyet eylediler pes Ḥaķ Te‘ālā Ādem’iñ kıaddını kıāmetini kıışşaltı altmış arşuna indirdi ki Ādem hem kendü rāḥat ola ve hem melekler diñleneler pes Ādem ‘a.m. kıırk kerre ḥacc itdi beyt-i ma‘mūrı ziyāret eyledi ki cenneti añdıķça āḥ idüp gözi göñlü ol öyle eĝlenürdi anıñla kıana‘āt iderdi deñizden kıatre ala ve güneşden zerre ile göñlün eĝlerdi ay aşkına şı‘iriniñ gözedüpgevher muḥabbetine seniñ şaķlardı la‘l ve yāķūt incü taşı sürdi yoḥsa anıñ gibi sultānlıkdan düşüp ve anıñ gibi maķāmdan ayrılan kışiniñ göñlün bir evine kıadar eyleye pes zārüretten anıñla kıanā‘at iderdi ve Ādem cennetden çıkduĝunda dört nesne ele alup çıkımsdı yeryüzüne getürmişdi biri ‘aşā ya‘ni deĝnek ve biri ḥātem ya‘ni yüzük ve biri incir yapraĝı ki anıñla

¹¹⁷⁸ ammā, T

¹¹⁷⁹ Hindistān vilāyetine, T

¹¹⁸⁰ me‘nūs (A.) alışık, alışılmış.

ön yerin örtmüşdi ve biri dağı gözü yaşı idi aşığa yere indüğünde bu dört nesne ile alup getürmişdi ‘aşā Musa peygambere değıdi ve yüzük Süleymān peygambere virildi ki anıñla ins ü cinni şeyāhini hüküm eyledi ve Mūsā ‘aleyhi’s-selām ‘aşā ile Fir‘avn’a gālib oldu ve yaprağı giyikyedi ve anıñ içündür ki göbeğinde misk olur çoğusi cihānı tāmāğın mu‘atтар қилur ve gözi yaşı günāhlulara ve ‘āşi қullara şefā‘atci oldu ne қadar günāhiñ çok olursa bir kerre pişmān olup ağılasañümmiz̄ var ki Hāq Te‘ālā ‘afv ide ve yarlıgaya.

FAŞLUN Fİ’L-MİŞĀK

(Sözleşme Faslı)

Bu huşūşda ve bu faşıda Ādem peygamberden mişāk nice alınduğın beyān ider müfessirler İbn ‘Abbās’dan rivāyet idüp getürmişlerdir ki Ādem’den Hāq Te‘ālā ‘ahd alduğı Serendīb dağında idi ba‘zı ‘ālimler Baṭn-ı Loqmān adlu bir yer vardır anda alındı dimişler ba‘zı ‘ulemā dağı eyitdi ki yā Ādem yere inmedin göklerde iken alındı dimişler tefsirde gelmişdir ki vahy itdi ki ben ezelde şöyle taqdir eyledim ki seniñ arқаñdan ‘ahd alam ve emānet alam didi pes emreyledi melekler Ādem’in çevre yanın dolayı aldılar ve bu hāli қati ‘aceblediler Ādem dağı қati қorқuya düştü‘aceb ne hāl ola ve başına ne belā gele deyu қorқu ile durdı pes Cebrāil gelüp Ādem’in yüzün öpdü ve bağına başdı Hāq Te‘ālā’nıñ қaşdın bildirdi pes Ādem’in қorқusu gitdi andan Hāq Te‘ālā қudret eliyle Ādem’in arқasın şığadı ve eyitdi nazar eyle yā Ādem arқаñdan kim evvel çıkar didi pes Ādem’in arқasından evvel çıkan Muḥammed Muştafā’nıñ rūhı idi çıkup ‘ālemi dolandı aşığa indi yukarı çıktı lebbeyk didi sağ yaña yürüdü lebbeyk yā Rabbi didi ben ol қuluñum ki seniñ birliğine evvel ikrār itdim¹¹⁸¹ şehādet iderim ve tanıqlıқ virürüm ki varsın birsin ‘ālemlerin ma‘budusun senden gayrı Allah yoқdur ve dağı tanıqlıқ virürüm ki ben seniñ қuluñum¹¹⁸² didi pes Muḥammed Muştafā’nıñ şallallahu ‘aleyhi ve sellem rūhından şoñra cemi‘ mürselleriñ ve peygamberleriñ cānları Ādem’in arқāsından çıkup Muḥammed Muştafā’nıñ rūhı қatına geldiler anıñ yanına cem‘ oldılar bunlardan şoñra müminlerin ve islām ehliniñ cānları āşikāre olup çıқdılar yüzleri aқ ve münevver dillerinde kelime-i tevḥid ve imān ve

¹¹⁸¹ ikrār-ı şehādet itdüm, T

¹¹⁸² қuluñum ve rasūlunum, T

şehâdet getürüp bunlar dağı vardılar peygamberleriñ cānları yanında durup qarār itdiler Ādem'in sağ yanında durdular bunlardan soñra Hāḡ Te'ālā Ādem'in arḡasın bir dağı şıḡadı yine cānlar zerreler gibi çıḡup havaya doldılar evvel Ādem'in ulu oḡlu Ḳābil'in rūḡı geldi çıḡdı ve aña tābi' olup cemi' cehennem ehliniñ rūḡları anıñ ardınca çıḡdılar cemi'siniñ yüzleri ḡara idi gelüp Ādem'in şol ḡarafına vardılar pes Hāḡ Te'ālā'dan ḡitāb irişüp eyitdi yā Ādem bu çıḡan cānlara naḡar eyle gör ve oḡlanlarını şimdiden bil adlu adıyla ve laḡablarıyla öḡren didi pes Ādem sağ yanına naḡar idüp güldü şād oldu şol yanına baḡıcaḡ aḡladı gönlü melül ve maḡzün oldu Ḥāzreti 'Ömer raḡiyallahu 'anh rivāyet ider ki Rasül Ḥāzreti 'aleyhi's-şalātu ve's-selām buyurdu ki Hāḡ Te'ālā Ādem'in arḡasını ḡudret eliyle şıḡadı pes evlādızürriyāti çıḡdılar Hāḡ Te'ālā eyitdi bunları cennet için yaratdım 'amel-i şāliḡ işleyüp raḡmet bulalar ve cennete gideler didi birdağı şıḡadı yine evlādı zürriyāti çıḡdılar bunları cehennem için yaratdım yaramaz 'amel işleyüp ḡamuya gideler didi Rasül-i Ḥāzret böyle diyecek aşḡāb eyitdiler çünkü Hāḡ Te'ālā ezelde taḡḡir eylemiş olacaḡ olmuş ya ben bir 'amel ḡılıp nidem yā Hāḡ Te'ālā niçün 'amel idiñ deyu buyurdu didiler Allah'ın taḡḡiri ḡod muḡarrirdir cennet için yaratdı ise cennete gider ḡamu için yaratdı ise ḡamuya gider ya 'amelden ne fāide 'amel eyleñ deyu Hāḡ Te'ālā niçün buyurdu didiler Rasül Ḥāzreti cevāb virüp buyurdu¹¹⁸³ ki Hāḡ Te'ālā bir ḡulu cennet için yaradup cennete girmeḡi taḡḡir eylese aña eyu 'ameller naşīb eyler cennete lāyık şāliḡ 'ameller işledür ve āḡiri 'āḡıbeti eyu 'ameller ile ḡatm olur pes cennete gider ve bir ḡulu ki ḡamu için yaradup ḡamuya girmeḡi taḡḡir eylese yaramaz 'amellere meşḡül olur āḡiri yaramaz işleriyle ḡatm olur pes ḡamuya girür didi pes Hāḡ Te'ālā her ḡulu ne için yaratdı ise cennet için mi yaratdı cehennem için mi yaratdı aña lāyık ve aña münāsib 'ameller naşīb ider cennet ehli cennet 'amelin işler ve cehennem ehli cehennem 'amelin işler yā Rabbe'l-Ālemīn ve yā Erḡāme'r-Raḡimīn 'ināyet senden ve lüḡuf ve kerem senden bizi sen yaratduñ yine ḡaydımızsın bize cennet 'amellerin naşīb eyle āḡirimiz 'āḡıbetimiz ḡayr ile ḡatm idüp şāliḡ ḡullarıñ ile cennetiñde dīzārıñ ḡöster ki seniñ varlığıña birliğine iḡrār eyledik ve ḡükmüñe teslīm oldık ḡābibiñ ḡürmetine ḡünāḡlarımız 'afv eyle ki taḡva ehli muttaḡīleriñ imāmı oldur ve mürsellerin ḡitāmı oldur ve 'ārifleriñ niḡāmı oldur ve kāmilleriñ ulusu ol şāḡıdır

¹¹⁸³ eyitdi, T

ve işte bu rivāyet bunda tamām oldu bir rivāyet dağı gelir ki Übey Bin Ka‘b rivāyet ider Peyğamber Hāzreti’nden ve İmam Fahri Razi‘ dağı bir ıulu ihtiyār itdi ki Hāđ Te‘ālā Ādem’in arkasından cemī‘ zürriyātını kıyāmete deg beni Ādem’den ne kadar evlād doğursa cemī‘ sin Ādem’in arkasından çıkarup bunlara cān virdi ve şüret virdi ve ‘ağıl ve idrāk virdi ve göz ve ıulak virdi pes anlara hiťāb idüp eyitdi ki rabbiñiz benim benden ğayrı Allah yoğdur Allah’ıñız ve ma‘būduñuz benim zinhār baña şirk getürmeñ şerīki ve ortağı var dimeñ ođlu ve kıızı var dimeñ ve Tañrı ikidir dimeñ ki ben Ferd ve Ehadım vezirim yoğdur ve Tañrı’lıkda ortağım yoğdur ve şerikim yoğdur baña zinhār şerik getürmeñ ki her kim baña şerik getürse kāfir olur andan intikām alurum aña od ile azāb iderim didi “اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ-**elestu bi Rabbikum**” didi ya‘ni ben Tañrı’ñız değil miyim didi cemī‘ cānlar didiler Rabbimizsin didiler varlığına birliğine şehādet itdik didiler Hāđ Te‘ālā yine hiťāb idüp eyitdi ki ben size elçiler göndersem gerekdir ve kitāblar indirsem gerekdir şađımñ dimeñ yalandır gerçektir diyüp inaniñ ve her va‘dime i‘tiķa idiñ ve inaniñ ve her ne didimse muħaķķaķ bilün didi cemī‘ ervāh kābül kıldılar ve ‘ahd eylediler pes bunların ‘ahdin iķrārın alup bir deriden kāđıt üstüne yazdılar Hāđ Te‘ālā emreyledi ğacerü’l-esved geldi ğacerü’l-esved didüğümüz bir taşdır ki cennetden çıķmışdır şimdi Ka‘be duvarında bir köşede yayulmuşdır ğacılar anı öpüp ve elleriyle değüp yüzlerine sürerler pes Hāđ Te‘ālā emretti yā ğacerü’l-esved ađzuñı ađ didi taş dağı ađzuñı ağdı pes ol taş yarılıp ‘ahdnāmeyi ve iķrārı anda emānet kıodılar kıyāmet günü olunca dursa gerekdir pes Ādem bu arkasından çıķan bu zürriyāta nağar kıldı gördi ki dürlü dürlü řāife kimi bay¹¹⁸⁴ ve kimi beg ve kimi vezir kimi güzel ve kimi çirkin ve kimi dilenci ve eğlinpes Ādem eyitdi yā Rabbi bunları niçün beraber kıılmadıñ Hāđ Te‘ālā’dan hiťāb geldi ki yā Ādem bunları aniñçün beraber kıılmadım ki baña şükür ideler ve ‘ibādet eyleyeler her bir kışi ğayrısıññ ğāline bağup ‘ibret tıtalar baylar faķirleri görüp şükür ideler ve māllarınıñ zekātın çıkaralar ve faķirler dağı bayları görüp ğāllerine kıanā‘ at ideler Tañrı’ññ kazāsına rıza virüp ğükmüne muťi‘ olup şükürlerin¹¹⁸⁵ ziyāde kılılar ve şāđlar şeyrulerden ‘ibret tıtalar ve ğastalara ğidmet ve tımar ideler didi Hāđ Te‘ālā cemī‘ cānları yine Ādem’in arkasına

¹¹⁸⁴ bay: zengin, müstağni, ulu, kibar, soylu.

¹¹⁸⁵ şükürin, T

döndürdü gövdesine koydu kıyāmete deg hep biri biri ardınca gelüp doğsa gerekdir bundan sonra Hāḡ Te‘ālā ḡıḡāb idüp eyitdi ki yā Ādem eger ḡa‘ām yimezseñterlemezsın ta‘ām yimek gereksın pes Cebrāil’e emretdi vardı cennetden buğday dānesın getürdi ve demir ve çift esbābın ve ālātın ve iki öğün aldı getürdi ve cehennemden bir kığılcım¹¹⁸⁶ od aldı cennet şuları ile ol odı yetmiş kez yudu pes alup Ādem’e getürdi Ādem daḡı yere indüğünde ol kığılcım Cebrāil’in elinde durmayup şıçradı yedi kez deñize düşdüher düşdüğe Cebrāil yine çıkardı āḡır odı Ādem’e getürdi Ādem daḡı odı yere ḡodı yeri yaḡdı andan uçdı vardı yine ḡamuya girdi Rasūl ḡazreti ḡadīşte böyle buyurmuşdur ki pes Ādem ‘a.m. çift sürdi ve ekin ekdi dūnyāda Ādem’den ve ḡavvā’dan ḡayrı aḡla ve ḡaḡ’a insānyoğidi ammā ḡurt ḡuş vesair ḡayvanāt ḡati çok idi pes Ādem Mekke’de veya Hindistān’da bir ev yaptı ve ḡavvā anadan bir rivāyetde yüz yigirmi oğlan doğdı altmış erkek ve altmış kıız idi ve bir rivāyetde daḡı Mukātil tefsirde getürmüş ḡavvā’dan biñ oğlan doğdı dimiş ikisi daḡı sözdür *vallahu a‘lem biş-şavāb* ve Ādem’in ol doğan ulu oğlunuñ adı ḡābil idi ve ikinci oğlunuñ adı Hābil idi her biri bir kıız ile doğdılar zīrā ḡavvā ana her oğlan doğurduḡa ikişer doğururdi biri erkek ve biri dişi doğururdi hemān doğduḡı gün büyük olup ‘āḡil ve bāliḡ olurdi zīrā Hāḡ Te‘ālā Ādem’in neslin çok eylemek dilerdi ve bugün doğan kıızı yarın doğan erkeḡe virirlerdi ve yarın doğan kıızı bugün doğan erkeḡe virirlerdi Hāḡ Te‘ālā böyle emretmişdi pes ḡābil ile doğan kıız güzel idi ve Hābil ile doğan kıız çirkīn oldu Hāḡ Te‘ālā emr itdi ki ḡābil’in kıız ḡarındaşın Hābil ala ve Hābil’in kıız ḡarındaşın ḡābil ala ḡābil bu ḡükme kāil olmadı ne ḡadar naşīḡat itdiler ḡāil olup ḡabūl itmedi benim kıız ḡarındaşım güzeldir anıñ kıız ḡarındaşı çirkīndir didi Ādem eyitdi Hāḡ Te‘ālā’nıñ emridir didi ḡābil eyitdi ben bu ḡükmü tutmazın didi şol sâ‘at kāfir oldu ve Allah’ın emrine ‘inād eyledi pes Hābil’e ḡased eyledi şuşuz günāhsız urdu öldürdü evvel ḡaḡır¹¹⁸⁷ ḡanı yere ol dökdü hemāndem zelzele oldu daḡlar ve şaḡrālar ditredi deñizler şuyu aña deḡin ḡatlu idi ol vaḡt acı oldu ve ḡayvanāt birbirine ḡaşd eyledi Ādem ve ḡavvā bu ḡālī görüp yüreklerinde daḡ olup tamām kırḡ gün aḡlaşdılar pes Hāḡ Te‘ālā ḡıḡāb idüp eyitdi ki aḡlamakdan vazgeliñ size bir oḡul virem ki Hābil şeklinde ve anıñ şūretinde ola

¹¹⁸⁶ kığılcım: kıvılcım.

¹¹⁸⁷ ḡaḡsız, T

ve güzellikde dahi ancilayin ona cem  peygamberler anin neslinden gele didi pes Adem'in bir oglu dogdi ki güzellikde manendi¹¹⁸⁸ yog idi adini Sit kodilar Sit demek hibetullah dimekdir ya'ni Allah'in bahsi ve ' aasi dimekdir Muhammed Mustafa'nin nuri alinda gunes gibi taban¹¹⁸⁹ idi ' aleme nur virdi pes Hak Te'ala Adem'e peygamberlik virdi ve ana on shuf indirdi ya'ni on kagid yazilmis Adem'e virdi ki oylanlari ol shufun hukmyle ' amel ideler ve anarin hukumu kurban ile idi ve iki da' vaci her biri bir kurban alurdi ve bir yerde korlardi gokden od indirdi iki kurbaniin birin yakardi her kangisinin ki kurbaniin od yaksa anin da'vasi hak olup soz anin olurdi pes Hak Te'ala Adem'e peygamberlik virup Adem dahi evladin da'vet eyledi ve eyitdi Ta'ri budur ve Muhammed anin habibi ve rasuludur didi cem  ma'lukatdan Muhammed ef'aldir hikmet menba' idir Hak Te'ala'nin cem  ahkaminin icra idup bildirse gerekdir cemali aydin nurdur ve alni bedr-i munevverdir ve sozleri du'r-i gevherdir Mekke'de dogup evlenup ' alemlere rahmet olsa gerekdir canlara ' ilim ve hikmet serbetin icurse gerekdir didi ve nice du'rlu sozler ta'dir eyledi hikayet cok ammâ biz muhtasar kildik zira maksudumuz ' alemin ve Adem'in tarihin beyan itmek degildir bil ki murad ve garad ol iki cihan gunesi ve on sekiz bin ' alem fahri ve ulusu Allah'in sevgili habibi ve derdlulerinin tabibi Muhammed Mustafa salavatullahi ' aleyhi ve selamuhu gun gibi dogup ' alemlere rahmet oldugin bildirmekdir.

Fİ TERTİBİ'L-ENBİYÂ ' ALEYHİMU'S-SELÂM

(Peygamberler'in Sırasıyla Zikri)

Çünkü Adem'in ' ömrü ahirine irişdi Hak Te'ala emretti ki Sit'e vasiyyet eyleye pes Adem ' aleyhi's-selâm Sit'e emretti ki ya Sit bil ve agah ol ki Hak Te'ala bana eyitdi ki Sit'e söyle bana iman getursun birligim bilsun vahdaniyyetim anlasun ve rasulum Ahmed'e inansun ki ahir zamanda gelup peygamberlerin hatimi olsa gerekdir ve mekanlarin gayet serifinde dogsa gerekdir ya'ni Mekke'de dogsa gerekdir bana ve rasulum Muhammed'e iman geturmezse cennet ana haramdır deyu buyurdi Hak Te'ala emr itdi didi bundan sonra Sit'e nashihat eyledi ve ogutledi ve eyitdi sana beş sözüm var işidup tutasın ve oylanlarına

¹¹⁸⁸ manend (F.) benzer, eş.

¹¹⁸⁹ taban (F.) parlak, parlayan.

dağı diyessin dutsunlar didi *biri* budur ki cihāna muṭmain olma ve gönlün dolandırma ve aña aldanup maḡrūr olma zevālin fikr eyleye ben cennetde muṭmain oldım çıkardılar yere indirdiler *ikinci* budur ki ‘avrete uymayasın ve sözün tutma ben ‘avrete uydum emānete hıyānet itdim Tañrı’niñ emrin şıdım *üçünci* budur ki her işiñ sonuñ fikr eyle ve ‘ākıbetin gözet ben soñun fikr eylesem ḡasrete uğramazdım *dördünci* budur ki ıztırāba tābi‘ olma ben ıztırāba tābi‘ oldım cenneti yavı kıldım¹¹⁹⁰ ya‘ni gönlün çalқанurken bir iş işlemetamām gönlün yerine oturup ıztırābıñ geçmeyince ol işe başla *beşinci* budur ki bir iş işlemelü oldıqda meşveret kııl ve danışıq eyle eger ben melekler ile danıssam başıma bu belālar mı gelürdi didi ve dağı eyitdi ki Hāq Te‘ālā Muḡammed ümmetine dört dürlü kerāmet virdi ki baña ol kerāmeti virmedi *biri* bu ki benim günāhımı Ka‘be‘de ‘afv itdi bunlarıñ günāhların her qanda iderlerse her qanda olursa ‘afv eyler ve yarlıḡar *ikinci* bu ki ben günāh itdim beni çıplaq qodı arqamdan qaftānlarım çıkardı bunlara Hāq Te‘ālā tevbe libāsın iḡsān itdi *üçünci* budur ki günāh itdüğüm için beni Havvā‘dan ayırdı nice yıllar zār ve sergerdān yürüdüm Muḡammed ümmeti günāh işlese ‘avretlerinden idilmezdir *dördünci* bu ki ben günāh itdim ‘āşi oldım beni cennet‘den çıkardı qatından qodı giderdi zār ‘üryān eyledi Muḡammed ümmeti taşrada günāhlar işlerler ve ‘āşi olurlar Hāq Te‘ālā anları taşradan getirür cennete qoyar dürlü ni‘metler virir ve ‘ākıbetleri naşib ider didi çünkü Ādem‘iñ ‘ömri biñ yaşına yetişdi müddeti tamām oldı va‘desi yetdi pes oḡlu Şit‘i kendü yerine qodı ve gitdi ve Ādem vefāt itdi Hāq Te‘ālā Şit‘e peyḡamberlik virdi ve aña elli şuhuf gönderdi Muḡammed Muştafa‘niñ nūrı alında zāhir ve rüşen idi pes Şit peyḡamber ḡalkı ḡaq yoluna qulaḡuzladı Tañrı‘ya gider doḡru yolu ḡalka gösterdi ve tamām biñ şehir yaptı ve her şehirde mescidler ve mināreler üstüne çıkup Lā İlähe İllallah Muḡammedun Rasūlullah didi çünkü yedi yüz yaşına yetişdi ‘ömri āḡir oldı başa irişdi va‘de yetdi vefāt itdi yerine oḡlu Anuş‘u qodı Anuş‘dan soñra Qaynan qaldı Qaynan‘dan soñra Mahyāyil beg oldı Mahyāyil vefāt idüp Berez adlı oḡlu yerinde qaldı Berez fevt olup İdris peyḡamber halife oldı birbiriniñ her biriniñ alında Muḡammed‘iñ nūrı gün gibi tābān idipes nūr-ı Aḡmed İdris peyḡamber alında gelüp maşriqi maḡribi nūra ḡarq eyledi İdris peyḡamber şüretde ve şekilde Şit‘e beñzerdi ‘ālemde yazıyı evvel İdris yazdı aña deg yazı

¹¹⁹⁰ yavı kılmak: kaybetmek.

yazmazlardı ve derziliği daħı evvel İdrīs peygamber eyledi derzilik şan' atı andan kaldı aña degin kimse aftān giymezi deriler giyerlerdi pes İdrīs ' a.m. on altı yıl ta'ām yimedi ve uyħu uyumadı meleklerle ve ervāħla hemdem oldu pes H Te'ālā İdrīs'e peygamberlik virdi ve aña otuz şuħuf indirdi 'āıbet H Te'ālā anıñ rūħuñ abz idüp yine dirgördi ayāt virdi ve anı umaға oydı şimdi ala cennet'de diridir ve bu beyān itdüğümüz enbiyāya ve evliyāya virilen ni' metler ve olunan ' izzetler cemī' si alınlarında olan nūr ürmetine idi ve ol nūruñ yüzi şuyuna idi çünkü İdrīs 'aleyhi's-selām üç yüz yıl 'ömür sürüp dünyādan gitdi anıñ yerine Nūħ peygamber geldi yetdi nūr-ı Muħammed alında rūşen olup dünyāyı tutdı douz yüz elli yıl dünyāda 'ömür sürdi anıñ zamānında olan alk küllisi kāfirler idi āħir Nūħ peygamber 'aleyhi's-selām du'ā ılıp 'ālemi tūfān apladı alkı şuya ğark eyledi alındaki nūr ürmetine Nūħ peygamber urtuldı ve aña tābī' olanlar anca ve aña uyanlardan seksen kiři Nūħ peygamber ile gemiye binile görüp alāş oldılar nesl-i Ādem'den hemān anca ol gemide olanlar aldı ğayrısı külli ğar olup helāk oldılar anıñ ardınca Hūd geldi Hūd ardınca Şālih geldi Şālih'den sonra İbrāhim alīl 'aleyhi's-selām İbrāhim kır yaşına girdikde H Te'ālā aña peygamberlik virdi ve Nemrūd'a gönderdi ve ey Nemrūd'u dīne da' vet eyle ĩmāna gelsün beni bir bilsün vaħdaniyyetime ikrār eylesün ve seni a peygamber bilsün didi pes İbrāhim peygamber Nemrūd'a gelüp dīne da' vet eyledi Nemrūd abul itmedi ve ĩmāna gelmedi pes H Te'ālā Nemrūd'u helāk eyledi aña degin hemān bir dil bilürlerdi bir dilce söyleşürlerdi Süryani dilince söyleşürlerdi ol vaıt yetmiş iki dil zāhir oldu alk bölük bölük olup her āife bir dürlü dilce söyleşürler rivāyetde gelür ki bir gün H Te'ālā İbrāhim peygambere cemī' alkı 'arz eyledi ve gösterdi nitekim Ādem peygamber'e gösterdüğü gibi aña daħı cemī' alkı gösterdi İbrāhim 'aleyhi's-selām bu alkıñ ortasında gördi ki bir āife dururlar yüzleri günden munevver ve ' izzetlüler ürmetlüler cemī' si ulular kimi ayağ üzere durmuş H Te'ālā'ya amd ve şükür ider ve zikir ve tesbīħ idüp tehlīl ve tadīs ider ve kimisi ruku' da ve kimisi secdede Tañrı'ya envā' 'ibādet iderler pes İbrāhim 'aleyhi's-selām şordı ki yā Rabbi bunlar kimlerdir H Te'ālā'dan ıtab geldi ki bunlar abībim Muħammed ümmetidir ki daħı 'ālemler yaradılmadan anıñ adın yazdım ve aña rasūlum didim abīb idindim oğluñ İsmā'īl neslinden gelse gerekdir 'ilm kāni ve ma' rifet ve ikmet ma' deni ve ayrāt ve elāf

maḥzeni olsa gerekdir İbrāhim ḥalīl eyitdi ki yā Rabbi baña bildir bunlarıñ şevābı ne kadar ola Ḥaḫ Te‘ālā eyitdi bunlara biñ biñ raḥmet itdim ve günāhların yarlıgadam didi İbrāhim ḥalīl du‘ā idüp eyitdi ki yā Rabbi beni sen anıñ ümmetinden eyle didi Ḥaḫ Te‘ālā du‘āsın müstecāb idüp ḥācetin ḫabūl kıldı ve ḥalīlini Muḥammed ümmetinden eyledi pes İbrāhim peygamber ‘aleyhi’s-selām beyt-i ma‘mūruñ yerine Ka‘be’yi bünyād eyledi zīrā Nūḫ tūfānında beyt-i ma‘mūrı melekler Allah emriyle göge çıkarmışlar idi pes anıñ yerine Ka‘be’yi bünyād eyledi içine ḫandiller aşdı ve İbrāhim’e Ḥaḫ Te‘ālā iki oğul virdi biri İshāḫ ve biri İsmā‘īl İsmā‘īl’i ḫurbān eyledi Ḥaḫ Te‘ālā añā bir ḫoç fedā gönderdi ḫikāyeti meşhurdur pes İbrāhim iki yüz yıl yaşayup dünyādan gitdi beḫā mülküne yitdi anıñ için cennetler bezendi ve gökler donandı pes ol nūr anıñ alnından intikāl idüp İsmā‘īl alnında ḫondı Mekke şehrinde ve maḫāmı ve durağı anda idi ḫalka eydirdi kim ey benim ḫavmim benden bir cevher doğsa gerekdir nūr ile cemī‘ ‘ālemler rüşen olsa gerekdir dir idi bu söz bunda ḫalsın biz İshāḫ beni neslin beyān idelim bu ḫārafda İshāḫ’dan Ya‘ḫūb geldi Ya‘ḫūb’dan Yūsuf geldi bunlardan şoñra Eyyüp ve Şu‘ayb ve Hārūn ve Mūsā ‘aleyhi’s-selām geldiler Ḥaḫ Te‘ālā Mūsā peygambere Tevrāt’ı virdi Mūsā ‘ā.m. Tevrāt’a nazār kıldı gördi ki içinde yazar ki bir ümmet gelse gerek dağ ve taş ve eḫrāf-ı ‘ālem anıñla dolsa gerek Tevrāt’a inanup i‘tikād itseler gerekdir emr ü nehy idüp kāfirlere ḫazālar kılip ve fesād ehlin ve fişḫ u fücür idenleri ḫatletseler gerekdir deyu yazılmış Mūsā peygamber buni göricek Ḥaḫ Te‘ālā’dan temennā¹¹⁹¹ eyledi ve diledi yā Rabbi çünki bunlar ḫalkıñ eyüsidür ve güzīdesidir sen bunları baña ümmet eyle didi Ḥaḫ’dan ḫiḫāb geldi ki bu cevherlere sen ḫaraf olmazsan bunlar ḫabībim Muḥammed ümmetidir anıñ için ümmetlerin ulusu ve eşrefidir ve ḫayrı ümmetlerden yegdir ve ḫayırludur didi yine Mūsā ‘aleyhi’s-selām eyitdi yā Rabbi Tevrāt içinde buldum bir ḫavim daḫı gördüm ki abdest şuyundan yüzleri aḫ berrāḫ Ḥaḫ Te‘ālā eyitdi anlar daḫı anıñ ümmetidir yine Mūsā eyitdi yā Rabbi bir ḫavim daḫı gördüm ki elleri göḫsünde melekler gibi şaf şaf namaza durmuşlar mescidler içinde āvāzları aru āvāzı gibi ya‘ni bir düzende biri biriyle uyuşup zıkr iderler didi yine ḫiḫāb Ḥaḫ’dan¹¹⁹² geldi ki yā Mūsā anlar daḫı ḫabībim ümmetindedir bunlar

¹¹⁹¹ temennā (A.) dilek, istek, arzu.

¹¹⁹² Ḥaḫ’dan ḫiḫāb, T

kimseye virilmez sözün yavıqlıma didi çünki Mūsā bu kerāmetleri gördi ‘āciz qaldı āhir eyitdi yā Rabbi beni daħı aña ümmet eyle didi pes andan eyitdi yā Rabbi Muħammed kimdir baña göster ki görem ve anıñ vaşlına irem Hāķķ’dan ħiṭāb geldi ki ol olmaz sen anı göremezsın ve aña iremezsın velākin dilerseñ ümmetiniñ āvāzların işitdireyin didi pes Hāķ Te‘ālā Hāzreti’nden ‘ālem-i ğaybinden bir kez ħiṭāb ‘izzet irişdi cemi‘ ümmet-i Muħammed’iñ cānları ğayb ‘āleminden ve ervāħ ‘āleminden bir kezın lebbeyk mülk ve ni‘ met seniñdir ħamd ve şükür sañadır cemi‘ ‘ālemleri yaradan sensin ve sulṭānlıķ seniñdir şerikiñ yok veziriñ yok vaħidsin bize raħmet eyle ve günāhlarımızı ‘afv eyle didiler Hāķ Te‘ālā’dan ħiṭāb geldi ki siz su‘āl itmezden evvel ben size muradıñız virmişdim ve du‘adan öñden ħācetleriñiz qabūl itmişdim ve daħı siz baña ‘āşi olmadan ben size raħmet itdim ve günāh itmeden günāhlarıñız‘afv itmişdim her kim Lā İlähe İllallah Muħammedun Rasūlullah didi āħiri ve ‘āķıbeti anıñ üzerine ħatm ola kıyāmet qopduğunda ol kişiniñ günāhı deñizler köpüğünden daħı çok olursa cemi‘ sin ‘afv idem ve yarlığayım ve aña ol kadar baħşışler ve ‘aṭalar eyleyem ki hiç kimse vaşf itmeğe qādir olmaya yā İlähī yā Rabbe’l-‘Ālemīn çünki bize iman naşīb eylediñ ve islām ruzı kıldıñ Lā İlähe İllallah Muħammedun Rasūlullah didiñ bize daħı ol ‘aṭalardan naşīb eyle ve ruzı kııl maħz-ı cūdıñla fażl eyle bizi maħrūm qoma yoħsa biz saña ħamd itmekde qāşırız ve ni‘ metleriñe şükr eylemekde ‘āciziz saña ħamd iden yine ħabībiñ Muħammed’dır anıñ ħürmetine bize daħı raħmet kııl yā Rabbe’l-‘Ālemīn biz yine sözümüze gelelim Mūsā ve Hārūn vefāt idüpardınca Yūşā‘ geldi Yūşā‘dan şoñra İlyās peygamber ‘aleyhimu’s-selām İlyās nebī şimdi diridir hem melekler hem Ādem’dır oddan ata biner yeryüzünde yürür yük deminde qalmışlara mededsiz qalanlara meded yetişür İlyās ardınca Dāvūd peygamber geldi Hāķ Te‘ālā aña feşāħat ve belāğat virdi ve şunuñ gibi güzel ve gökçek āvāz virmişdi ki āvāzıyla bir nesne oķısa uçar quş uçmaqdan vaz gelürdi ve aqar şular aqmaqdan qalurdı anıñ āvāzın diñlerlerdi Hāķ Te‘ālā Dāvūd peygambere eyitdi ki yā Dāvūd ‘ālemi ben Ādem için ve Ādem’iñ oğlanları için yaratdım ve Ādem’i Muħammed için yaratdım anıñ ħürmetine ve anıñ ‘izzetine yaratdım ve anıñ yüzi şuyuna idi ki meleklerle secde itdirdim ve anı kendüme ħabīb eyledim ve nice dertlülere ṭabīb eyledim didi pes Dāvūd nebī ardınca Süleymān geldi sulṭān oldu inse ve cinne ħükmeyledi vaħşi cānavarlar ve yıl aña musaħħar oldu anıñ

ardınca Loqmān Hekīm geldi Hāq Te‘ālā aña ‘ilm ve hikmet naşīb itdi üç biñ yıl ‘ömür sürüp dünyādan gitdi ardınca İskender Zülkarneyn geldi şarkı¹¹⁹³ mağribi gezdi güneşin doğduğu yere dolandığı yere nazar eyledi Ye‘cuce ve Me‘cuce sedd yaptı ba‘zı kavilde İskender Zülkarneyn Loqmān’dan öñ geldi ve ba‘zılar Loqmān’dan şoñra geldi didiler Hūd’la Şālih arasında idi Hızır’la āb-ı hayat isteyükdiler Hızır’la İlyās birbiriyle yoldaşlardır Hızır peygamber deryāda olur ve İlyās peygamber karada olur İskender dünyādan geçüp ardınca ‘Üzeyr geldi Hāq Te‘ālā anı yüz yıl öldürdi gerü dirilti anın ardınca Yūnus geldi Şa‘yā ve Urmiyā geldiler Zekeriyā ve Yahyā ve ‘İsā geldiler ‘aleyhimu’s-selām egerçi artık eksik dimişler ammā şahih kavli budur ki beyān eyledik pes cemī‘ ‘āleme cümle yigirmi dört biñ peygamberler geldiler ba‘zılar yüz biñ ve yigirmi dört biñ peygamber geldi didiler cemī‘ enbiyā ki geldiler her biri Muhammed Muştafā’yı muştuladılar dağı gelmeden anı beyān eylediler ve ‘ālemlerin faħri olduğın söylediler ve ‘ālemin ve ādem’in zübdesi ve hülāşası olduğın didiler biz geldik bu tarafda İsmā‘il neslinde nūr-ı Muhammed’e gāyet zuhūr buldı gitdüğünce rüşen ve tābān oldu tā ki benī ‘Adnān’a irişdi andan benī Kināne’ye vardı pes benī Hāşim’e yetişdi ‘Abdülmuştalib alnında zuhūr bulup berķ urdı ‘Abdülmuştalib’den gidüp ‘Abdullah alnına kondı anın alnından göçüp anası Āmine hātun alnına indi bunca ‘ālemler seyr idüp hāzrete ‘izzetde zuhūr şudūr bulup nice yüz biñ ‘ālemler dolanup ‘ālem-i ervāh’dan ‘ālem-i eħibbāya¹¹⁹⁴ gelüp ya‘ni şāfī rūh iken cism olup mülki ve melekūti gezüp ahir insānşekline geldi ki Hāq Te‘ālā’nın zātına ve şıfatına mazhar düşüp Cemāl-i Hāķķ’a ayna ola çünki tamām oldu ve kemālin buldı insānşüreti ki cemī‘ cihāna cāmi‘ dir haķāyıkın aşıdır Hāq Te‘ālā zātıyla tecellī eyledi gizlü genciñ izhār idüp ‘ālem’de esrārı zāhir olmağıçün ve illa ‘aķlı evveli yaratdı andan şoñra tertibçe bu ‘ālem yaradılıp zamānı devr eyledi bu göklerin her birinin bir devri ve bir hükmi vardır tā hükmi geçince devr ider pes nevbet ‘arş’a geldi tā ki ‘arş’da bir ma‘mül¹¹⁹⁵ feraħ zuhūr bula pes ol feraħ Muhammed Muştafā idi her kemāl anda var idi ‘ilimle hikmetle yazılmış idi ma‘rifetle toptolu olmuşdı anın rūhı cānların çerāğı idi ve anın cismi cemī‘ ecsāmın futūhı idi Hāq Te‘ālā’nın kemāl-i kudretin gör ki

¹¹⁹³ maşırıkı, T

¹¹⁹⁴ ecsāma, T

¹¹⁹⁵ mu‘ tedil, T

Muhammed nūr-ı mahz iken anı cism itdi ve cān eyledi ve cemi¹¹⁹⁶ ‘ālemden anı ihtiyār idüp kendüye ḥabīb idüdi.

MEB‘ AŞ-İ MUHAMMED

(Hz. Peyğamber’in Gönderilmesi)

Gel buraya cān ellerinde bağ ve bağçe ve köşk ve sarāy temāşa itmek dileyen ve seyr itmek isteyen gel beru gör ki niçe mübârek çadır kırdum ve kûbbe yaptım ve cevherler ile zeyn¹¹⁹⁶ eyledim bu çadırı bir maḳāma kırdum ki Firdevs uçmāğının ortasıdır ve bir murāda irdim ki fāni olmaz ebedī bāḳidir bu divān bir divāndır ki Süleymān ‘āleme sulṭān iken inse ve cinne ve ḥūşa tūyūra ḥükm iderken bu divānın kâpusunda kâpucıdır ve bu dergāh bir yüce dergāhdır İskender bunda at binen oğlanıdı ve bu meclis bir meclisdir ki Hızır bunda sākīlik ider meclis ehline āb-ı ḥayāt şunar ve bāde-i kevşer içürür zīrā bu meclisde ol iki ‘ālemiñ sulṭānı ve cümle cihānıñ faḫri yere inse gerek ve anasından doğsa gerek ol bir sulṭāndır ki cemi¹¹⁹⁷ ‘ālemi tutsa gerekdir maşriḳa mağribe ḥükmi revān olsa gerekdir niçe peyğamber Ḥaḳ Te‘ālā’ya du‘ālar ve tazarru‘lar itdiler ve Tañrı’dan dilediler anıñ ümmetinden olalar İbrāhim Ḥalīlullah ve Mūsā Kelīmullah ve Dāvud ve ‘İsa aña ümmet oldılar ve ne kadar peyğamberler ve mürseller geldilerse cemi¹¹⁹⁷ si söylediler ve fazlına müttefiḳ oldılar gökden yüz yigirmi şuhuf indi cümle anı medḥ itdi ve fazlın ve kâdrin beyān kıldı¹¹⁹⁷ ve Tevrāt ve Zebūr ve İncil ve Furḳān içinde anıñ na‘tı ve evşāfı yazıldı Ḥaḳ Te‘ālā anıñ fazlını bunlarda ‘ayān eyledi cemi¹¹⁹⁷ ‘ālem işidüp aña cānyıla ‘āşīḳ oldılar ve ümmet oldılar ve zāhir olup dünyāya geldükden şonra ulu şāḫablar anıñ mu‘cizātın ve fazlın ve kemālin yazdılar siyer kitāblarında beyān itdiler tamām sevimde ḥūz kânde olur hele bir miḳdar söylediler zīrā tamām söylemekde ‘ācizlerdir anıñ evşāfınıñ biñde biri beyān olunmaz ḥaddi ve nihāyeti yokdur eger cümle ‘ālem ḫalḳı yazıcı olsalar anıñ evşāfın yazsalar deñizden bir kâtresin ve güneşden bir zerresin yazmayalar idi diñle imdi niçe doğar ve maşriḳi ve mağribi nūryıla niçe rüşen kıılır çünki nevbet ‘arş-ı Raḫmān devrine irişdi ‘Abdullah Bin ‘Abdülmuttalib Āmine ḫātun ile cem‘ oldu ḡāyet ma‘ḳūl zamānda ‘Abdullah’ın belinden nuṭfe ayrılıp ve şehvet inüp Amine ḫātunuñ raḫmine düşdi ve

¹¹⁹⁶ zeyn (A.) süs.

¹¹⁹⁷ ‘ayān eyledi

‘Abdullah’ın alnındaki nūr gidüp Āmine hātun alnına geldi pes müddet-i hāmle tamām oldu bu şerīf vakıtime ve laṭīf zamānda ve mübārek demde ve kuvvetlü sa‘āde devletle ve sa‘ādetle anasından doğdı şalāvātullahi ve selāmuhu ebeden dāimen ila yevmi’d-dīn ve cemī‘ ‘ālem nūriyla doldı tā ki anası Āmine hātun Mekke’den Şām’ın ve ‘Irak’ın evlerin gördi ve sarayların ve bağların ve bağçelerin seyr itdi durduğı yirden cemī‘ ‘ālemi temāşa kıldı bu nesnelere anası baş göziyle gördi ve ervāh cān göziyle gördüğünün hūd ve hesābı yok vaşfa gelmez ve beyāna şığmaz yerler ve gökler ‘arş ve kürs ve levh ve kalem rüşen oldu ve aydınlık doldı ve anasından doğduğı sā‘at Ka‘be karşı yüz yere urup secde eyledi yüzün Hāḡ dergāhına dutup hāmd itdi ve şenā eyledi evvel sözü bu oldu ki ümmetin Tañrı’dan diledi cehennem odundan ümmetim āzād eyle yā Rabbi didi ve dahı niçe dürlü ‘alāmetler zāhir oldu evvel Ka‘be ayağına geldi secde eyledi ve Kisra pādīşahının ‘āli bir sarayı var idi kubbesi ve ṭammi¹¹⁹⁸¹¹⁹⁹ o gice çatladı ve yarıldı ve Şāve didikleri deryā gibi şu ol gice yere geçdi gelenler bir katre bulmadı ve yine yerinde bir deñiz çıkdı ve oda ṭapanların bir ev içinde yanar odları var idi biñ yıl idi ki gice gündüz yanardı ateşperest bir kavim var idi Tañrı deyu ol oda ṭapanlardı bir sā‘at sönmezdi ol gice ol od söndi ve niçe kiliseler ol gice yıkıldı ve Ka‘be’niñ *dört* bucağından *dört* dürlü āvāz geldi *evvel* bu ki Hāḡ geldi bāṭıl gitdi didi *ikinc* bu ki sizden bir rasūl geldi ki ‘izzet ve nuşret anıdır dini hāḡ dindir aña inanuñ ve i‘timād eyleñ didi *üçünc* bu ki eyitdi Allah’dan nūr geldi ve rahmet kapaşı açıldı ve karanlık gitdi didi *dördünc* bucağdan bu vechle āvāz geldi ki Hāḡ Te‘ālā kâbilinden hitāb gelüp eyitdi ki yā Nebī biz seni peygamber idüp saña nübüvvet virüp gönderdik hāzır ol biz seni ‘ālemlere beşāret itmeğe ve kōrkutmağa gönderdik sen olmasañ yedi kāt yerler ve gökler olmazdı pes haber vir muştula kullarım bilsünler ki imān getürenler kıyāmet gününde cennete girerler ve haber vir kōrkut ki kâfirler cehenneme girüp od içinde yanarlar didi ‘Abdülmuṭṭalib eyitdi ben Ka‘be’niñ içinde dururdum nāgāh¹²⁰⁰ gördüm ki şanemler ya‘ni putlar ditreyüp yüzleri üstüne düşdiler ve Ka‘be’niñ duvarından bir āvāz geldi ki eyitdi ol Tañrı’niñ rasūl ve ḡabībi doğdı bu bir peygamberdir

¹¹⁹⁸ ṭam (T.) dam, üstü örtülü yer.

¹¹⁹⁹ ṭāḡ ,T

¹²⁰⁰ nāgāh (F.) ansızın.

ki kâfirleri helâk ide ve müşriklerden¹²⁰¹ yeryüzün pāk ide ve beni putlardan arıda ve t̄ahir eyleye artık baña kâfir eli deĝmeye içümde Allah'a ʿ ibâdet ideler didi zîrâ Kaʿbe biñ yıl puthâne olmuşdı pes Rasûl Hâzreti gelüp Allah Teʿâlâ'dan diledi Kaʿbe kıble oldı ve Peyĝamber Hâzreti ĝâyet taʿ zîm idüp ululadı ve ümmeti daĝı taʿ zîm ve ikrâm idüp yüzler sürdiler ve egnine atlas ħilʿ at giydirdiler tâ ki Hâĝ Teʿâlâ'nıñ vişâli Kaʿbe'sin¹²⁰² bundan kıyâs ideler¹²⁰³ bunu t̄avâf itdikleri gibi anı daĝı vuşlat bulup t̄avvâf ideler zîrâ aña ħaĝıĝat göziyle nazâr olunsa cemîʿ ʿ âlem anıñ cemâlin gösterir ʿ âlem-i âfâĝ ʿ âlem-i enfüs biri birine muvâfıĝdır bu ʿ âlemler anıñ ħüsnüne müzâhirdir ve cemâline aynalardır meşela sen karşıña bir ayna ħosañ belki yüz ayna ħosañ daĝı sen karşıya geçüp bu aynalara nazâr olsa ol aynalarıñ içinde görünen sensin ĝayrı kimse deĝildir bu ʿ acebdir ki sen bunda t̄aşrada durursan aynaların içinde deĝilsin ve ayna içinde olan daĝı sensin ĝayrı deĝildir pes anıñ içinde olan sensin ve sen hemân yalnız bir kimsesin ammâ âyine içinde yüz görünürsün ayna çokluĝundan sen daĝı çok görünürsün ammâ yalnız bir kişisin bilâ teşbîh bu cemîʿ kâinât daĝı Hâĝ Teʿâlâ anıñ cemâline ve kemâline âyine mişli mazĝar düşmüş Hâĝ Teʿâlâ anıñ içine girmekden münezzehtir ve aña ʿ alaĝası yokdur Hâĝ Teʿâlâ ferd ve eĝaddir mezâhir çok olmaĝla keşret ħâşıl olur netekim sen yalnız bir kimse iken karşıki yüz ayna ħosañ ve anlara nazâr itseñ anlarıñ içinde görünürsün ol keşret ve ol çokluk saña ayna çokluĝundan gelenipes buña göre kıyâs eyle ki mecmuʿ maĝlûĝat daĝı Hâĝ Teʿâlâ'nıñ varlıĝına ve birliĝine nice mazĝar düşmüştür bundan fehm eyle ve aña netekim bir fitili yağla işlasañ daĝı odda t̄utsañ oddan aña nûr ulaşır ve oddan hiç nesne eksilmez yine evvelki ħâli üzerine bir qarâra durur hiç taĝayyür gelmez yaş fitil ile yağ bir yere gelüp oduñ nûruna ħabil olduĝu gibi nefisle beden bir yere gelüp rûĝuñ envârına ħâbil olup Hâĝ Teʿâlâ'dañ feyz irişür rûĝdan aña nûr virir andan hiç nesne eksilmez ve ayrılmaz ammâ şaĝın bu temşîlden ayaĝuñ dayanmasun ʿ aĝlıñ yetişmeyüp ve idrâk irişmeyüp yañlış ħayâl ve fâsid fikr itmeyesin iderseñ neʿ ūzu billah küfür ħorĝusı vardır zîrâ bu nesne ħâliyle bilinür ħâl ile bilinmez bu didiklerimiz hemân bir temşîldir yaʿ ni söz ile söylenmelü olacak bu vechle temşîl olunur ve bu uslûba taʿ bîr olunup taĝrîr kılmur dimekdir tâ ki gönülün

¹²⁰¹ müşriklerden ve münâfıĝlardan, T

¹²⁰² Kaʿbe'nin şerefîni, T

¹²⁰³ eyle didiler, T

şevkle zevkle dolup anı bilmeye heves idesin ehl-i hâl olasin ol vaqit bilesin ve ma' lûm edinesin ki bu söz diñleyici ve kâl u kâl ve elfaz ve 'ibarât ve belâgat ve feşâhat ve tûmturak zûllük ve sulţânlık ve yoñsulluk ve gedâlık baylık virmek ve almak cümlesi hiç ile hiç imiş ve oğlan oyuncağı imiş kaba yanķısı imiş yoñsa Hâķ Te' âlâ kelâmıyla taķrîr ve maķâlıyla ta' bîr olunup bilinmekden pâkdir ve münezzehtir evveli yoķdur âhiri yoķdur evvel oldur âhir oldur bâtın ve zâhir oldur haddi ve nihâyeti yoķdur ucu bucağı bulunmaz bir nesneye karşı olmaz budur denilmez bu tarafadır deyu işâret olunmaz zâti ve şifâti ğayrı zâta ve şifâta beñzemez gökde nice ise yerde dağı şöyledir yuķarıda ne vechle ise aşığada dağı böyledir aña nisbet ırâķ ve yakın alçaķ ve yüksek hep birdir nicedir diyemezsin ve fikr idüp añlayamazsın fehme fikir şıģmaz ve 'aķıl ile idrâk olunmaz aña beñzer nesne yoķdur nice bildirsünler pes 'ulemâ dürlü dürlü temşiller getirirler ki 'aķlı olanlar fi'l-cümle añlayalar ve bilinmeye kâbil değı idüğün bileler ve bu taķdırce Hâķ Te' âlâ'yı bilmiş olurlar zîrâ Hâķ Te' âlâ'yı bilmek budur ki fikr idesin 'aķlıñ ve idrâkiñ yetişmeye çünkü bilmekden 'âciz kalasın ve 'aķlıñ ve idrâkiñ yetişmedüğün bilesin ve bilinmeye kâbil olmadüğün bilesin pes ol vaqit Hâķ Te' âlâ'yı bilmiş olursun ve añlamış olursun anıñçün dimişlerdir Hâķķ'ı bilmekden 'âciz olmak Hâķ Te' âlâ'yı bilmektir netekim Hâzreti Şeyhî dimişdir beyit;

Çü 'âciz kala dir ol kâdir-i pâk

Ķuluñ idrâkidir 'acizine idrâk

çünkü ol 'âlemlerin faħri ve kâinâtiñ ulusu ve mürsellerin surûrı ve enbiyâniñ mehteri Muħammed Muştafâ şalla'llahu 'aleyhi ve sellem dünyâ'ya geldi secde kılup ümmetin Hâķ'dan diledi eger anıñ evşâfiñ bilmek dilerseñ sîre¹²⁰⁴ kitaplarına müţâla'a eyle ki bilesin ehl-i sîre¹²⁰⁵sebebde sözi uzadup tafşîl eylediler ammâ biz sözü muhtaşar kılalım şol nesneyi beyân idelim ki tefsîrde ve hadîşde gelmişdir ve şihhati âşikâre olmuşdur pes Rasûlullah Hâzreti şol yılda ki doğdı aşķâb-ı Fîl Ka'be'yi yağmaya gelmişdi Hâķ Te' âlâ kuşlar gönderüp ol kavmi helâk itmişdi her bir kuş üç taş tutardı ikisi ayağında ve birisi ağzında her taşın üzerinde helâk ideceğı kimseniñ adı yazılmışdı gelüp yuķarudan inüp

¹²⁰⁴ siyer, T

¹²⁰⁵ siyer siyerde, T

doğunup helāk iderdi pes mecmu‘ ol kavmi helāk eylediler şoñra Hax Te‘ālā yağmurlar yağdırup seller aqıtdı gövdelerin sel aldı gitdi deryāya iletđi ve bu nesne ol habībīñ hürmetine ve anıñ yüzi şuyuna oldu ve Rasūl Hızreti doğduğı Rebi‘ü’l-evvel ayınıñ on ikinci gicesidüşenbe gicesi idi ve anasından sünnetlü doğdı atası ‘Abdullah ve dedesi ‘Abdülmüttalib sağ idi ‘ālimler bunda ittifaq itdiler ki ‘Abdülmüttalib kāfir değil idi mü’mın ve müslüman idi rasūluñ doğduğın işidicek şād oldu sevindi ve eyitdi Elhamdulillah ki ‘ālemleriñ rahmeti ve kāinatıñ nūrı doğdı didi cemī‘ ‘arap kabīleleri cem‘ olup geldiler kıutlu olsun mübārek olsun didiler āhir zamān peygamberi vücūda geldi didiler budur ol ki Hax Te‘ālā bunu cemī‘ peygamberlerden yeg ve efđal ve a‘lem kıldı ğayrılardan bunuñ ‘ilmin artık eyledi Tevrāt’da İncīl’de Zebūr’da medh itdi ve beyān idüp bildirdi ki Ādem peygamber zamānında tā doğunca gelen evliyālara enbiyālara bildirdi ve bunuñ adını evvelden virmişdi adı Muħammed’dır didiler pes tamām ta‘zīm ve ikrām itdiler Ādemođlanları anıñla faħr iderlerse ‘aceb midir ki gökde melekler anıñla faħr iderler ve cemī‘ ‘ālem anıñla faħr idüp bilki Hax Te‘ālā faħr ider anıñ için ğayrılardan anı yeg ulu eyledi rivāyetdir ki anasından doğduğı vaqıt cemī‘ ‘ālem münevver oldu ve şeytān göđe çıkmaktan men‘ itdiler yıldızlardan od aldılar atdılar aña değin şeytānlar göđe çıkarlardı meleklerden söz uğurlarlardı zīrā melekler gökde biri biriyle söyleşürler bu yıl şöyle olsa gerek bu yıl böyle olsa gerek filan kimseye eceli yetişüp ölse gerek dirler Levh-i Maħfuza nazar iden ve ğayb ‘ālemine ittilā‘¹²⁰⁶ olan meleklerden haber alup ğayrı melekler dağı biri biriyle söz gelici iderler ve şeytāñin göđe yakın varup ve anlarıñ haberin işidürlerdi pes yine aşığa inüp bir kerecik söze ön bulan kıanup söylerlerdi etraf-ı ‘āleme Rüm’a ve Şām’a ve ‘Arap’a ve Acem’e perākende iderlerdi sözleri dünyāya yayılırdı anıñ içündür ki kāhinlik idüp ğayba hüküm idenler ğāh ğāh gerçek bulunurlar pes Muħammed doğduğı gice şeytāñin yine ‘ādetlerince göđe çıkmak istediler melekler men‘ itdilerkomadılar yıldızlardan od aldılar aña değin yıldızı atmazlardı ol gice Hax Te‘ālā meleklerle emr eyledi yıldızlardan od aldılar atdılar ol od kimin başdan ayağa deg yağar helāk ider ve kimseniñ bir tarafın yağar dünyānın bir ucuna bırağur kimin kör ve kimin sağat eyledi çünkü şeytāñin bu hāli gördiler cemī‘ si İblīs kıatına cem‘ oldılar ne hāldir ki bizi

¹²⁰⁶ ittilā‘ (A.) bilgi sahibi olma.

göge çıkmaktan men' eylediler ne hâdisē vâki' oldılar didiler İblīs eyitdi variñ cemī' 'ālemi dolaniñ ne görürseñiz geliñ baña haber viriñ didi pes şeytānlar eṭrāf-ı 'ālemi dolandılarmāşriki ve mağribi¹²⁰⁷ ırakda ve yakın varmadık yer kıomadılar nāgāh Mekke şehrinde geldiler gördiler ki melekler şehri kıuşatmış şaf şaf olup dolayu almışlar ve şehir içinde bir evden nūr kııkup göge degin derk¹²⁰⁸ olmuş 'ālem nūriyla rüşen ve aydın olmuş melekler biri birine muştulayup Hāķ Te'ālā'nıñ habībi Muḥammed doğdı dirler şeyāṭiñ varup İblīs'e bu hālden haber virdiler İblīs bunu işidüp ah u figān eyledi ve çağırup feryādlar itdi ve döğündü ağladı 'ālemiñ¹²⁰⁹ fahri doğmuş ve Ādemoğullarına rahmet gelmiş aniñ için sizi göge çıkmaktan men' itdiler ki bu nesne aña maḥşūş mu' cizātındandır aña ve ümmetine mazḥardır didi pes Mekke kıavmi bu 'alāmetleri görüp bildiler ve añladılar ki budur ol peyğamber ki Hāķ Te'ālā bunu inse ve cinne ve cemī' 'ālemlere rahmet gönderdi bunuñ başına and içdi le'amrük didi ya'ni seniñ dirliğiñ ḥāķkıyçün didi and içdi ve daḥı *levlāke levlāke lema ḥaleķtu'l-eflāke* didi sen olmasañ gökleri yaratmazdım didi yerler ve gökler cemī' 'ālemleri seniñ için yaratdım didi bunuñ adı Muḥammed kıonulmuşdur Allah'ıñ rasūludur didiler pes anası birkaç gün emzirdi buña dāye gerekdir didiler nice 'avratlar geldiler hiç birisin emmedi ve memesin dutmadı ne ḥikmetdir diyüp taḥayyürde dururken Ḥālīme adlu bir ḥātun geldi kendi pāk ve aşlı pāk ve nesli ṭāhir vārī ve cinsi eyü ve ḥuyu hüneri gökçek aniñ memesin emdi pes Ḥālīme ḥātun Muḥammedi alup evine geldi ne yere ki merkebiniñ ayağı başsa yeşil çimenler biterdi ve çiçekler açılırdı beslemeye başladı günde bir aylık¹²¹⁰ büyürdü ve kıuvvetlenürdü kaçankim kıaza etmek istese yer iki yarılırdı yine düpdüz olurdu kimse sīdügün ve necsin görmedi ve libāsın murdār itmedi ve başında her dāim bir pāre aķ bulut aña sāyebān olup gölge olurdu anı güneşden şaklardı bir gün Ḥālīme ḥātunuñ oğlanların analarından dilek idüp Rasūl Ḥāzretin kıoyuna bile aldılar gitdiler anda yürürken nāgehān Cebrāīl 'āleyhi's-selām geldi Rasūli dutup göğsün yardı ve yüreğinden bir pāre uyuşmuş kıan kııkardı bu şeytān ḥāṭıdır buña lāyık değildir kıalbiñ bundan arıtdım pāk itdim kıorķma üşenme didi pes bir altın taş

¹²⁰⁷ mağribi gezdiler, T

¹²⁰⁸ derk (A.) anlama, idrak etme. Alma.

¹²⁰⁹ cihan, T

¹²¹⁰ aylık kıadar, T

içinde yüreğin yuyup arıdup giru yerinde çodı yanında olan oğlancıklar bu hâli görüp tiz segirtüp¹²¹¹ Hâlıme'ye vardılar Muhammedi bir kişi tutdı¹²¹² helâk itdi didiler Hâlıme'niñ cân başına şıçrayup feryâd ve fiğân itdi segirtti geldi gördi ki diridir ammâ beñzi bozulmuş ve rengi şolmuş hâli müteğayyir olmuş Hâlıme ğâyet kôrķusundan yakasın yırtup ağladı tiz yine anasına iledüp teslîm eyledi eĥâdîs'de gelür ki aşĥâbdan rivâyet idüp eyitdi ki Rasûlullah'ın göğsünde ol yarılup dikildiği yeri gördüm bir pâre oñilup¹²¹³ yerinde 'alâmeti kâlduğı gibi anıñ dağı biri Rasûl'un göğsünde şöyle bellü¹²¹⁴ idi çünki Muhammedi Hâlıme ĥâtun anasına tepşirirdi iki yıl dört ay olıcak anası vefât itdi egerçi ihtilâf itmişlerdir ammâ şaĥîĥ kâvl budur kaçan kim altı yaşına girdi anası dünyâdan gitdi Medîne ile Mekke'niñ ortasında yatur Ĥazreti Rasûlullah 'a.m yetim kâldı cemî'c 'âlem severlerdi ĥuşuşâ dedesi 'Abdülmuṭṭalib cânı gibi severdi kendü oğlanlarından anı yeg dutardı her ğâh eline aldıķça bunuñ bir hâli olsa gerekdir dir idi sekiz yaşına girdikde dedesi dünyâdan gitdi Rasûl Ĥazretin Ebû Ṭâlib'e ışmarladı ki ĥidmetini ide 'acebmidir ki ĥalk aña kulluķ idüp başların mübârek ayağına kôsalar ki anıñ ayağı toprağın gökler gözüne sürme idinmişdir ve anıñ doğduğına şenlikden ve şâdlıkdan gökler güneşi altundan idinüp çaldı ve ay rakş idüp oynadı anıñ zâti 'alâyıkdan¹²¹⁵ muṭahhar ve 'avâyıkdan¹²¹⁶ pâkdir anıñ için eteğine ĥâşâk¹²¹⁷ kônmadı ya'ni Ĥaķ Te'âlâ Ĥazretinden hiç nesneye meyl itmedi ve dünyâya aldanmadı mâla mülke göñül virmedi hiç cemî'c 'ömründe kâfirlere ta'zîm itmedi ve müşrikleri¹²¹⁸ yere varmadı şarap içmedi lehv¹²¹⁹ lağv¹²²⁰ zembr¹²²¹ itmedi saz âvâzın diñlemedi 'ayş¹²²² oyun oynamadı ğammazlar sözün kulağına kôymadı maşĥaraları yanına getürtmedi kemâl-i şevke yetişdi ki faẓlla¹²²³ meşĥûr oldu ve emânetle ma'rûf oldu

¹²¹¹ segirtmek: koşmak.

¹²¹² dutup, T

¹²¹³ oñulmak: şifa bulmak, iyileşmek, yara kapanmak.

¹²¹⁴ bellü oldu didi, T

¹²¹⁵ 'alâik (A.) alakalar, ilgiler.

¹²¹⁶ 'avâik (A.) engeller, müşküller, zor işler.

¹²¹⁷ ĥâşâk (F.) çerçöp.

¹²¹⁸ müşriklerolduğı yere varmadı, T

¹²¹⁹ lehv (A.) oyun, yararı olmayan işler.

¹²²⁰ lağv (A.) kaldırma, boşuna.

¹²²¹ zembr: savaşmak, bir nesne ile kandırmak.

¹²²² 'ayş (A.) iyi yaşama, gününü gün etme.

¹²²³ faẓl (A.) erdem, iyilik, lütuf.

em̄nlikde ve dindārlıkda kimse anıñ gibi görmedi halk içinde adı em̄n ve şādık oldı her kişi emānetin anda kor oldı çünkü on iki yaşına yetişdi Ebū Tālib Şām'a bezirgānlığa gitmek yol tutdı Rasūl Hāzretin bile aldı gitdi Şām'a gelüp Başra dirler kâfile bir yere kondılar anda bir keşîş var idi adına Buḥayra dirlerdi kâfile geldüĝin göricek bunlar karşı vardı doğru Muhammed katına vardı eline yapışdı¹²²⁴ Kureyş kavmine eyitdi bu 'ālemlerin ulusıdır mürsel peygamber olsa gerekdir Hāḫ Te'ālā bunu cemī' 'āleme rahmet gönderse gerekdir ve bunuñ ümmetleri 'azīz ve hürmetlü olup her kanda varırlarsa kâfirlere gālib olsa gerekdir didi Kureyş uluları eyitdiler sen neden bildiñ ki bu kimdir ve peygamber olsa gerekdir delīlñ nedir didiler Buḥayra eyitdi siz karşıdan gelürken gördüm ki taş ve ağaç hep buña secde itdiler taş ve ağaç peygamberden gāyır kimseye secde itmez ve Tevrāt'da ve İncil'de bunuñ vaşfi yazılmışdır ol yazılan evşāfi ve nişanları cemī'sin bunda gördüm didi ol sâ'at baḫdı görđi ki bir pāre aḫ bulut Rasūl Hāzretine sece kıldı ol keşîş Kureyş bunu gösterdi görüñ bu hāli didi bunuñ zābıtı kimdir kimiñ yanındadır bunu kim şaḫlar deyu şordı Ebū Tālib'i gösterdiler keşîş eyitdi bunu sen girü Mekke'ye döndür mebādā ki Yahūdiler buña zarar ve ziyān yetiše zīrā cemī' Yahūdiler Tevrāt'da olan nişanlarından bunu bilürler cemī'si buña düşmandır didi anı ḫod Hāḫ Te'ālā şaḫlar ve bekler ḫuşā ki kimseden aña ziyān yetiše pes Ebūbekir Hāzreti anda bile idi Rasūlu aña ḫoşup gerü Mekke'ye gönderdi geldiler yine evlerine yetişdiler rāviler rivāyet iderler ki çün Rasūl Hāzreti on dört yaşına girdi ayıñ on dördüne döndü ḫüsn-i cemāli kemāl buldı cemī' halk ortasında 'izzeti ve hürmeti kemāline irdi peygamberlik nūrı yüzünde zāhir ve rüşen olmuşdı söyledüĝi sözler¹²²⁵ dürr ve gevher idi cāna kuvvet ve ḫayāt virdi şanki āb-ı ḫayāt idi sözüñ işiden kimseler sözlerin ḫulaḫlarına küpe idinürlerdi ne buyursa tutarlardı ne işāret eylese işlerlerdi çünkü yigirmi beş yaşına irdi Hādīce ana nikāḫlanup aldı Hādīce ana ulu ḫātun idi adlu şanlı ḫātun idi mālı mülkü çok idi altunınıñ ve gümüşünüñ ḫesābı yoĝidi niçe begler ve ekābirler ve memleket uluları anı isterdi ol kimseye razı olmazdı Hādīce ana aşılta Yemen vilāyetinde olurdı bir gice düşünde Rasūl Hāzretin görđi cān u gönülden Rasūlullah'a 'āşık oldı pes cemī' mālın ve esbābın alup ḫullar ve cāriyeler ile gelüp

¹²²⁴ yapışdı döndü, T

¹²²⁵ sözlerden, T

Mekke’de muķīm oldu Rasūlullah’ın zamānın gözedirdi pes Rasūl Hāzretine ‘āşık oldu cān gönülle sevdi āhir evlenüp Rasūl Hāzretin helāl idinüp cemī‘ mālın ve mülkün ve aķçesin ve altunun aña bağışlayup anın yoluna fedā eyledi Ebūbekir Hāzreti şağdıç oldu oğlanlık zamānında Rasūl Hāzreti Ebūbekir ile yār-ı yoldaş idi yarım sā‘ at birbirinden ayrılmazlardı seferde ve hāzırda bile idi her ne sırları var ise birbirinden gizlü değil idi pes Hādīce ana’dan evvel Kāsım doğdı Rasūl Hāzreti’niñ künyesi añılırdır¹²²⁶ Ebū’l-Kāsım dirler zīrā A‘rab’da ‘ādet böyledir ki evvel doğan oğul ile künyelenürler ve Kāsım’dan şoñra Zeyneb doğdı ve Ruķiyye ve Ümmü Gülşüm ve Fāţıma aña doğdılar bunlar Hādīce ana’dan Mekke’de doğdılar ve peyğamberlik virilmezden evvel doğdılar peyğamberlik virildikten şoñra iki oğul doğdı biri ‘Abdullah Hādīce ana’dan ve biri dağı İbrāhīm Māriyye’den Mışır sultānı göndermişdi bunlar hep Rasūl Hāzreti’niñ şağlığında fevt olup dünyādan gitdiler hemān ancaķ Fāţıma ana şoñuna kaldı pes Rasūl Hāzreti kırık yaşına deg maķamāt kaţ‘ itmekte idi çok dürlü kerāmetler zāhir olurdu Rasūl olsa gerek idi ilhām nūrı gelürdi gönllüne dolardı ammā dağı İslām dini zāhir olmamışdı çünki kırık yaşına kadem başdı kemāle irdi cemī‘ ahlāķı hamīde ve luţfi keremi nihāyetinde idi egerçi kendüsi şāhib-i şerī‘at idi ammā dağı Tañrı’dan emir olmamışdı pes Rasūl Hāzreti dinde ve millette ve ‘amelde İbrāhīm peyğambere tābi‘ olup aña uyardı ki ol zamānda İbrāhīm Hālilīn dini ve milleti haķ dīn idi ve milleti haķ millet idi cemī‘ millet İbrāhīm peyğamberi taşdıķ itmişler anın dini ve milleti haķdır dimişlerdir pes Rasūl Hāzreti anın milletinde tābi‘ olup ‘amelde ğāyet cedd ü cehd iderdi giceler uyumazdı ve gündüzler halkdan ‘uzlet idüp kimseye karışmazdı pes düşünde vahy-i Rabbāni ve emr-i Subhāni irişdi düşünde her ne görse gün gibi rüşen olurdu ve her ne söz söylese didüğü gibi olurdu pes Rasūl Hāzretiniñ cānında şevķ-i ğālib oldu cān u gönülde Hāķ Te‘ālā’ya tālib oldu kıyās eyle ki bir kimseniñ sevdiği olsa ve kemāline hūb¹²²⁷ ve ğāyetle maħbūb olsa ‘āşıkına meyli ve muħabbeti olup gözünde ve gönllünde dolsa ve vücūdı şehrine sultān olsa gördüğün anınla görse ve tuţduğın anınla tuţsa sevildüğün anınla sevilüp işitdiğün anınla işitse kıyās eyle¹²²⁸ ki ‘āşıkın hiç şabr etmek mecālī kalur mı ya öldüğüne dirildüğüne baķar mı anın yolunda ölmek aña dirlik

¹²²⁶ anuñladır, T

¹²²⁷ hūb (F.) güzel, iyi.

¹²²⁸ it, T

gelür pes bu cihetden Rasûl Hâzreti'niñ gönünde şevk-i gâlib olup dâim mahzûn ve melûl yürürdi gönünde yâriñ fikri ve hayâli toptolu idi umardı ki hayâlimden vişâline ire ayrılık gidüp mahbûbuna ulaşa Hâk'dan aña bir zerre işâret ire ve zerre güneşe beşâret¹²²⁹ vire pes dâim halkdan 'uzlet iderdi halveti severdi gâh gâh Hira dağınagiderdi gözyaşların döküp âh iderdi niçe günler anda mezarda yaturdı kimse bilmediği anda Hâk'la mu'âmele iderdi yârimden tecellî bulmayan gönü hayâliyle ne kadar tesellî bula çün Kureyş kavmi Muhammed'i gördiler her nesnede kemâl buldı hiç bir yerde eksüğü bahânesi yok ammâ gördüler ki günden güne hali kati zaîf oldu ve gül gibi yanağı şoldı ve beñzi şarı olup bozuldı 'ammusı Hamza 'Âtike katına geldi ki Rasûluñ 'ammusıdır ve Hamza'nıñ kız kârındaşıdır pes Hamza eyitdi yâ 'Âtike Muhammed niçün böyle zaîf hâl oldıñ ve kırmızı dudağı şoldı al oldu ve yüzi bedr iken hilâl oldu ne yel esdi ki gül yanağını hazân eyledine hâl¹²³⁰ ki anı böyle nâtüvân¹²³¹ eyledi halka karışmayup gönünde dâim fikri var ne içündür bilür misin didi 'Âtike cevap virmedi bendağı anıñ hâlinde zâr ü hayrânım didi pes Kureyş'in uluları anı da'vet idüp getürdiler cemî' Kureyş ekâbirleri aña hâzır olup Muhammed'e 'izzet ve hürmet idüp aña su'âl itdiler ve şordular ki niçün dâim hüzün ve melâmet içindesin ve yalnız mübârek zamîrinde melûlluk var eger mizâc-ı kerimiñde bir marâz var ise söyle bilelim ve aña devâ ve dermân kılalım ve eger kimseye 'âşık iseñ buyur görelim ve eger 'izzet isterseñ uşda mülkümüz mâlımız yoluña fedâ olsun ve biz cemî' miz saña kûl olup başımız ve cânımız saña qurbân olsun didiler Rasûl Hâzreti bunlara cevap vermeyüp durdu gitdi varup halvetine girüp karar itdi Kureyş kavmi eyitdiler bize cevap virmedi ne etmek gerek ne eylemek gerek ne tedbîr idüp ne fikr eyleyelim didiler âhir bunu buldılar ki Ebûbekir anıñ eskiden yâri ve yoldaşıdır sırrını andan şaklamaz ve râzın¹²³² gizlemez bunuñ hâlin andan şoralım deyu vardılar Ebûbekire söylediler Ebûbekir dağı vardı Rasûl Hâzretine buluşdı ve eyitdi Hâk Te'âlâ seni zevâlden şaklasun ve beklesün didi cemî' sâdât Kureyş ve ekâbir ve a'yân seniñ hâlinde hayran oldılar huşûşâ gelüp baña şordular râzını baña söyle ve sırrını benden şaklama gizlü ne

¹²²⁹ beşâret (A.) müjde.

¹²³⁰ ne hâl oldu ki, T

¹²³¹ nâtüvân (F.) güçsüz, zayıf.

¹²³² râz (F.) sır.

hâliñ var baña beyân eyle didi Rasûl Hâzreti eyitdi yâ Ebûbekir gözümde yaş aķar ve nefsim odlara yanar gönümde şevķim ve iştiyâķım var ķararım tükendi şabra taķatım ķalmadı gönüm niķe ārâm itsün ki cânımda mecâlim ķalmadı didi ķünkü ‘ aşķ ve şevķi başdan aşdı ve muħabbet deryâsı ķaynadı taşdı pes kenara ķıķup yunup arınup pâk gusl eyledi ridâsın¹²³³ giydi ve izârın¹²³⁴ tutundı ya‘ni gönlegin giydi ve ķaftânın eynine aldı Mekke‘den Hıra dağına revân oldu anda varup yüzün toprağa urdı zâr zâr ağladı ve tazarru‘ eyledi Rasûl Hâzretiniñ bu hâlin göklerde melekler ve cennet içinde hûriler ve ğılmânlar ağlaşup gözyaşların döktiler yâ İlâhî Habîbiñ Muħammed‘iñ şabrı ve mecâli ķalmadı elif ķâmeti dâl oldu ve bedri hilâl oldu didiler.

KELÂMULLAH İNDÜĞİ¹²³⁵ - FAŞLUN Fİ NÜZÜLÜ‘L-VAĦY

(Vahyin İnişi Faşlı)¹²³⁶

Ķünkü vaķit oldu ki ĥabîbim Muħammed‘e peyğamberlik virem ve vaĥiy indürem tâ ki ĥalka ĥükmüm beyân eyleye ve emrim nehyim bildüre va‘dim ve vaîdim ve ĥarâmım ve ĥelâlim beyân ide pes var benden aña selâm eyle ve taĥiyyâtım irişdür var meġânım aña ilet didi biñ ĥâzret celîl ya‘ni Cebrâîl ‘a.m hemân sâ‘at Hıra dağına indi hava yüzünde çağırdı şöyle ki anıñ çağırduğından dağa taşa zelzele düşdi tir tir titredi Rasûl Hâzreti baķdı ğördi ki yer ile gök ortasında hava yüzünden bir kimse iner yeşil donlu giyer şekli ğüzel ve şüreti gökķek gelüp Rasûl Hâzretine iķra‘ didi ya‘ni oķu didi Rasûl Hâzreti dönüp eyitdi oķumaķ bilmezem¹²³⁷ didi pes Cebrâîl Rasûl Hâzretin tıutup bir sehlice şıķdı yine ķodı gene iķra‘ didi Rasûl Hâzreti oķumaķ bilmezem didi Cebrâîl Rasûl Hâzretin yine tıutup şıķdı yine ķodı rivâyet iderler ki üç kerre oķu didi her birinde Rasûl Hâzreti oķumaķ bilmezem didi Cebrâîl dağı her birinde Rasûl Hâzretin tıutup sehlice şıķardı yine ķodı¹²³⁸ üçüncisünde eyitdi **اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ۝ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقًا ۝ اِقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ۝ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۝ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمُ**

¹²³³ ridâ (A.) örtü, hırka.

¹²³⁴ izâr (A.) peştemal.

¹²³⁵ Şârihin kullandığı başlık.

¹²³⁶ Muhammediye‘deki başlık.

¹²³⁷ bilmezim, T

¹²³⁸ ķordı, T

İkra Bismi Rabbikellezi Halaḳ ḫ Haleḳa’l-İnsane Min ‘Alaḳ ḫ İkra Ve Rabbuke’l Ekram ḫ Ellezi ‘Alleme Bi’l Ḳalem ḫ ‘Alleme’l İnsane Mā Lem Y‘alem¹²³⁹ buraya deg şureyi oḳudu Ḳur’ānı inzāl eyledi peygamber yine kelāmın gönderdi ma‘nası budur ki oḳu yā Muḫammed anıñ adını kim Ademoğlanını uyuşmuş ḳandan yaratdı ve seniñ Rabbiñ şol mübālağa ile ziyāde giryedir ki ḳalemi yaratdı ve ḳalemle insāna yazı yazmaḳ öğretti ve daḫı insana şol nesnelere öğretti ki insān anı bilmez¹²⁴⁰ fikrine ve ḫayāline gelmezdi bunu diyüp Rasūl Ḥazreti’niñ gözünden Cebrāīl ğaib oldı Rasūl Ḥazreti dönüp Mekke’ye geldi şüphesiz ve şeksiz peygamber olup Ḳur’an indi alıp bile geldi Ḥadīce ana’ya eyitdi tiz beni örtüñ yatayın ki yüreğim titrer biraz yer gelsün didi örtdüler yatdı birazdan durdı ḫālinden ḫaber virdi ve sırrın ‘ayān eyledi ne gördüğün hep bir bir söyledi anda ḳati ḳorḳdum didi Ḥadīce ana eyitdi ḫāşā saña Ḥaḳ’dan zevāl gele fazlın saña virmeyüp kime virse gerekdir ya seni kemāle irgörmeyüp kimi irgörse gerekdir didi Ḥadīce ana’niñ bir ‘ammusi var idi adına Varaḳa dirlerdi ḳati ‘ālim ve fāzıl kişi idi çok dil bilürdi Tevrāt’ı ve İncil’i oḳurdu Ḥadīce ana tizicek anıñ ḳatına vardı Rasūluñ ḫālinden ḫaber virdi Varaḳa anı işidüp sevindi tiz durdu gelüp Muḫammed ḳatına geldi yā Muḫammed gördüğün nesneden baña ḫaber vir didi Rasūl Ḥazreti ne gördüyse ḫaber virdi Varaḳa işidüp ḳabül ḳıldı ve eyitdi saña gelen Nāmūs-i Ekberdir ya’ni Cebrāīl’dır ḫāvūs-i ḳudsīdir didi evvel gelen peygamberlere gelmişdir Mūsā’ya ve ‘İsā’ya ve ğayrı enbiyāya peygamberlik virildüğü vaḳtin gelmişdir saña daḫı gelen oldur saña daḫı peygamberlik virilmişdir nolaydı Ḥaḳ Te‘ālā beni ol vaḳte yetiştüre idi ki seni ḳavmiñ süreler çıkaralar didi Rasūl Ḥazreti eyitdi beni ḳavmim çıkarırlar mı doğru yolu ḳoyup eğri gideler mi didi Varaḳa eyitdi Ādemoğlanlarından her ḳanğı kimse ki Ḥaḳ Te‘ālā peygamberlik virse ḳavmi anıñla ‘adāvet iderler ve düşman olurlar didi pes andan şoñra yine Cebrāīl kesildi bir niçe zamān vaḫiy gelmedi Rasūl Ḥazreti ğāyet melūl ve maḫzūn oldı şöyle ki cānından bīzār¹²⁴¹ oldı ḳararı ḳalmadı ve şabrı tükendi kendüyi dağdan atmaḳ isterdi pes yine Cebrāīl gelüp

¹²³⁹ “Yaratan rabbinin adıyla oku! O, insanı alaktan (asilip tutunan zigottan) yaratmıştır. Oku! Kalemle (yazmayı) öğreten, (böylece) insana bilmediğini bildiren rabbin sonsuz kerem sahibidir”. Alak Suresi 1-5 āyetler. 96/1-5.

¹²⁴⁰ bilmez, T

¹²⁴¹ bīzār (F.) bıkmış, usanmış.

gözüne göründi Hâk Te‘âlâ’dan vahiy getürdi ve eyitdi yâ Muhammed sen hâk rasûlsun didi ve hâk peygâmbersin niçün melûl olursun ve hâtırın mahzûn tutarsın didi Hâzreti Rasûl’den şallallahu ‘aleyhi ve sellem rivâyetdir ki haber virüp eyitdi kulağıma gökyüzünden bir âvâz geldi bağıdım gördüm bir ferişte hava yüzünden gelür yer ile gök arasında¹²⁴² bir kürsî üstünde oturmuş bağıdım gördüm ki ol havadan gelen melekdir ki bundan evvel bir dahı gelmişdir pes yine Hâk Te‘âlâ Hâzreti’niñ vahyin getürdi ve emrin yitürdi anı görüp Rasûl Hâzreti kôrğdı ammâ hiç kimse nesne dimedi ve çağırmadı pes Hâdîce ana’ya eyitdi yine beni örtün yatayın ki kôrğdum didi Hâdîce ana eyitdi yâ Muhammed sen hışmına kâvmiñe varup gelicisin ve öksüzler rahmet ve şefkât idicisin sözüñ gelicek kamu kemâl üzeredir her işlere tahammül idicisin fakirlere tevâzu‘ ve alçaqlık idersin ve konuklara luğ u kerem idersin ve cemî‘ ‘âlem halkına hürmet idersin cemî‘ huyların ve ahlâkıñ güzel ve gökçekdir ve işiñ gerçek gice gündüz Hâk Te‘âlâ’yı zikir itmekdir hâşâ ki saña zevâl irişe yâhûd cinniden ve perriden ve duyulardan hâşâ ki saña zarar ve ziyân gele saña gelen Cebrâil’dir tāvūs-i ekberdir ki senden önden gelen peygâmbere gelmişdir bil ki Hâk Te‘âlâ saña nübüvvet virmişdir didi Rasûl Hâzretin kaftânla örtüdi bürünüp yaturken yine Cebrâil geldi Allah’ın selâmın getürdi Müddeşir sûresin indirdi **يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ قُمْ فَأَنْذِرْ** **Yâ Eyyühe’l Müddeşir** □ **Qum Fe Enzir**¹²⁴³ ya‘ni ey bürünüp yatan dur yukaru ve inzâr eyleve halkı dine da‘vet idüp mü’min olanlara cennet muştula ve imâna gelmeyenleri cehennem ile kôrğüt evvel Hâk’ın selâmın getürüp soñra kelâmın yetişdirdi Müddeşir sûresin indirdi Rasûl Hâzreti Cebrâil’i görüp Hâdîce ana’ya eyitdi yâ Hâdîce uşda ol baña görünen gene geldi didi Hâdîce ana eyitdi saçımı açayın gör durur mi ya kaçır mı eger melek ise kaçır gayb olur ve eger şeytan ise kaçmaz durur deyüp saçın açduğı gibi Cebrâil gayb oldu Rasûl hâzreti eyitdi yâ Hâdîce gözümden gayb oldu didi Hâdîce ana eyitdi pes gelen Cebrâil’dir saña Hâk Te‘âlâ peygâmberlik virdi ‘âlem halkına Tañrı’dan Rasûl oldıñ baña imân islâm ‘arz eyle müslüman olayın didi Rasûl Hâzreti dahı şehâdet kelimesin ‘arz eyledi Lâ İlâhe İllallah Muhammedun Rasûlullah didi pes Hâdîce ana imân getürüp şehâdet kelimesin diyüp İslâm’a geldi Rasûl Hâzreti’niñ

¹²⁴² ortasında, T

¹²⁴³ “Ey örtüsüne bürünen! Kalk ve uyar!”. Müddeşir Sûresi 1 ve 2. âyetler. 74/1-2.

elinde evvel İslâm'a gelüp müslüman olan Hâdîce anadır İmam Fahri Râzi Hâzreti eyitdi Muhammed'e peygamberlik virilüp Hâk Te'âlâ aña bi'zzarûra yine Rasûl olduĝın ve peygamber olduĝın 'ilm-i zarûriyle bildirdi Hâdîce ana saçın açduĝundan ol gelen Cebrâil iydüĝin zarûrî bildi zarûrî bilmek budur ki şimdi bir nesneyi göresin anıñ ne nesne iydüĝin tahkîk bilsin hiç şek ve şüphe kalmaz bilürsen ve inanursan zirâ âşikâre gördüñ ve bildiñ ma'lûmuñ oldu pes Rasûl Hâzreti'ne daĝı Tañrı Te'âlâ bildirdi göñlüne bir hâlet viridi ki kaţ'an şekki ve ŝüphesi kalmadı tamâm i'tikâd itdi ve 'ilim geldi ve yakın hâşıl oldu kendünün¹²⁴⁴ rasûl olduĝın ve peygamberlik virildüĝin bildi zarûrî 'ilim hâşıl oldu ve Keşşâf'da naĝlolundu ki ba'zı müfessirler eyitdi evvel Fatiha sûresi geldi Cebrâil evvel anı indirdi didiler gel imdi işit Qur'an nice iner evvel cümle kelâm levh-i maĥfûz'da yazılmışdı her bir harfi büyüklükde kâf daĝı kadar idi nekim olmuşdur ve olacaĝdır anıñ içinde var idi ŝoñra Hâk Te'âlâ dünyâ göĝünde bir ev yaratdı adın beyt-i 'izzet kodı melekler ol eve ziyâde hürmet iderlerdi pes Hâk Te'âlâ'nıñ emriyle Kadir gicesinde Ramazan'ın yigirmi dördüncü gicesinde Qur'an ol evde yazıldı Cebrâil'e Hâk Te'âlâ emretti ki Qur'an'ı bir uğurdan levh-i maĥfûz'dan ol eve indirdi anda yazılup mürtesim oldu mürtesim olmaĝ hemân yazılmaĝdır yine Hâk Te'âlâ emriyle evden Cebrâil bölük bölük aldı gerek olduĝça ve hâcet olduĝça Rasûl Hâzretine indirdi yigirmi üç yıl içinde tamâm inzâl itdi ve Cebrâil Rasûl Hâzreti'ne gâh âdem şüretinde gelürdi gâh melek ŝüretindegörinürdi gâh olurdu çâk âvâzı gibi gâh âru âvâzı gibi gelürdi gâh kimseye görünmezdi hemân laţîf güzel gökçek âvâz işidirdi ammâ Cebrâil kendü şeklinde ve kendü şüretinde ancak iki kerre göründü ki altı yüz kanadın açmışdı yüklerinde incüler saçılırdı biri mi'râc gicesinde biri ĝayrı vaĝitte daĝı Rasûl Hâzretine vahiy geldüĝünde aŝĥâb arasında ulu başın aŝaĝa tutardı mübârek yüzi nûrlanurdu güzellenürdi ayıñ on dördüncü gicesine dönerdi hüsni ve cemâli ziyâde olurdu gâh olurdu ki ĝâyet ŝoĝuk kış günlerinde terlerdi mübârek yüzünden incü dânesi gibi terler aĝardı ve yanında olanlar ŝoĝukdan duramazlardı Hâk Te'âlâ'nıñ kelâmın kulaĝıyla işidürdi vahiy tamâm olıcaĝ aŝĥâbına bildürürdi yazıcılar var idi yazarlardı rivâyetdir ki didiler Rasûl Hâzreti altı ay düşüyle söyledi Cebrâil düşünde vahiy getirürdi didiler ve daĝı bil ki Qur'an ĝayrı maĥlûĝdur

¹²⁴⁴ ve anın, T

ya'ni sâir maḥlūkât gibi yaradılmış değildir Ḥaḳ Te'âlâ'nın ḳadîm şan'atlarındandır Ḥaḳ Te'âlâ'nın zâtıyla ḳadîmdir ¹²⁴⁵ Allah'ın kelâmıdır ammâ bilmek gerek ki Ḳur'ânḲur'ândidüğümüz ve Allah'ın ¹²⁴⁶ kelâmı didüğümüz bu muşḥaflarda yazılan kelimât ve ḥurûf değildir söylenen söz ve işidilen şavt ve âvâz değildir bil ki Allah'ın kelâmı didüğümüz kelâm-ı ḥafîdir kelâm-ı nefsidirḥurûf değildir şavt değildir bil ki şavt ve ḥurûf söze zarf olmuştur ḥurûf ve şavt anı dillerde zâhir ider ḥurûfsuz ve şavtsız şûret bu kez meşela şimdi sen gönlünde bir söz söylemeye ḳaşd eyleseñ sözü yaraḳlasañammâ daḥı söylemeseñ şöyle gönlünde tutsañ pes ol gönlünde olan söz söylemeyince bellü olmaz ma'lûm olunmaz bilâ teşbîḥ Ḥaḳ Te'âlâ'nın daḥı kelâmı ḥurûf ve şavt değildir kelâmı nefsidir sen şol gönlünde tutduḡuñ söz gibidir ammâ söylenmelü olıcaḳ ḥarfı şavtla söylenür ḥarf söz ve şavtsız şûret bulmaz ḥurûf ve şavt söze zarf olmuştur söz anın içindedir pes Ḥaḳ Te'âlâ'nın kelâmın Cebrâîl Rasûl Ḥazretine getürdi Muḥammed ḥaḳ peygamber oldu ve Rasûl oldu Ḥaḳ Te'âlâ anın başına sa'âdet tâcın urdı devlet ve sa'âdet tâcın urdı devlet ve sa'âdet taḥtına oturdu inse ve cinne ve cemî' 'âleme Rasûl gönderdi andan evvel gelen peygamberler böyle değil idi her peygamber bir şehre bir ḳavme gönderilmişdi ammâ Muḥammed cemî' 'âleme gönderildi ki ḥalkı dine da'vet ide diñle imdi ki nice da'vet ider.

İSLÂM-I EBÛBEKİR EŞ-ŞİDDİK İLTEḲA RAḌİYALLAHU 'ANHU

(Ḥz. Ebûbekir Şiddik'in Müslümân Oluşu)

Ebûbekir ¹²⁴⁷ Ḥazreti Rasûlullah'ın eski yâr ve yoldaşydı ve her ḥâline ḥâldeşydı ve Ebûbekir dâim seferden eksik olmazdı bezirgânlıḳ iderdi Mışır'a ve Şâm'a giderdi ve Yemen vilâyetine ve Ḥicâz ellerine varır gelürdi bir kerre Şâm vilâyetine bezirgânlıḡa varmışdı bir gice düşünde gördü ki ay ve gün ikisi bile gökden indiler Ebûbekir'in önüne geldiler Ebûbekir bunları eline aldı ve ḳaftânın anlara giydirdi ve baḡrına başup anları ḳoçdı ¹²⁴⁸ anda bir mu'abbir ¹²⁴⁹ mu'teber keşîş ¹²⁵⁰ var idi ¹²⁵¹ düş ta'bir itmekde ḡâyet kâmil

¹²⁴⁵ ḳâimdir, T

¹²⁴⁶ Allah Te'âlâ'nın kelâmıdır, T

¹²⁴⁷ Ebûbekir şiddîḳu't-taḳî r.a., T

¹²⁴⁸ ḳoçmaḳ (T.) kucaklamak, sarılmak, baḡrına basmak.

keşîş idi Ebübekir Hâzreti şabaḥ ḳalkūp ol keşîşe vardı gördüğün¹²⁵² söyledi keşîş bunu işidüp Ebübekir'e şordu ki ḳanḡı ilden gelürsin ve ne yerdensin Ebübekir eyitdi Mekke'den gelürim ve yurdum ve yerim¹²⁵³ Mekke'dir keşîş eyitdi ne ḳabīledensin ve ne şoyundansın Ebübekir eyitdi benī Hāşim ḳabīlesinden ve Ḳureyş şoyundanım keşîş eyitdi seniñ zamānında bir ulu peygamber olsa¹²⁵⁴ gerekdir adı Muḥammed olsa gerekdir āḫir zamān peygamberidir cemī' enbiyāniñ ve mürselleriñ ḥatmi ve ḥātemi ulusıdır Ḥaḳ Te'ālā 'ālemi aniñ içün yerleri ve gökleri 'arşı kürsī levḥ-i ḳalemi on sekiz biñ 'ālemi aniñ dostluḡuna yaratdı mürselleriñ efḍalidir ve kāmillerin ekmelidir pes sen aniñ dinine girürsün ve saḡlıḡında vezīri olursun ve dünyādan gitdüḡünde yerine ḥalīfe sen olursun uşda düşüñ ta'bīri budur didive saña bir sözüm daḡı var ben Tevrāt'da ve İncīl'de aniñ vaşını oḡuyup bulup ve anı ḥaḳ peygamber bilüp aña ĩman getürmüşüm ve müslüman olmuşüm ama kāfirlerden ḳorḳup aşikāre itmezsin gizlü tutarın didi Ebübekir Hâzreti bunu işidüp şād oldu ḡamdan ve ḡuşşasından āzād oldu pes cān u ḡönülден Rasūle 'āşik oldu ve günden güne şevḳi ve iştiyāḳı ziyāde oldu 'aceb ol vaḳit ne vaḳit ola dir idi āḫir Şām'dan dönüp yine Mekke'ye geldi Rasūl Hâzreti'yle buluşup ḡörüşüp Rasūl Hâzreti anı dine da'vet eyledi gel müslüman ol Tañrı'dan hidāyet bul canıñı cehennem'den ḳurtar cennet'e gir yā Ebübekir didi Ebübekir eyitdi yā Muḥammed eger ḥaḳ peygamber iseñ bir mu'cizāt ḡöster ḡorelim didi Rasūl Hâzreti eyitdi Şām'da gördüğün düş ve ta'bīr iden keşîş mu'cizāt yetmez mi didi Ebübekir anı işidüp cān u ḡönülден i'tikād idüp şehādet kelimesin getürüp İslām'a geldi Ḥaḳ Te'ālā'dan 'ināyet yetişdi ve hidāyet irişdi erenlerden evvel ĩmana gelen Ebübekir şiddīḳ'dir raḡiyallahu 'anhu andan şoñra Hâzreti 'Alī kerremellahu vecheh İslām'a geldi on yaşında idi andan şoñra Zeyd Bin Ḥārişe ĩmana geldi aniñ ardınca Hâzreti 'Oşman Ebübekir'e buluşup aniñ ḡuzūrunda ĩman getürdi aniñ ardınca Zübeyr aniñ ardınca 'Abdurraḡman islām'a geldi Sa'd ibn¹²⁵⁵ ve Ṭalḡa islām'a geldiler bu beş nefer kimesne

¹²⁴⁹ mu' abbir (A.) görülen rüyalardan anlam çıkaran, rüya tabir eden, düş yoran kimse.

¹²⁵⁰ keşîş (F.) Manastırda münzevi bir hayat yaşayan, hiç evlenmemiş hristiyan papazı.

¹²⁵¹ keşîşe vardı, T

¹²⁵² gördüḡi düşi, T

¹²⁵³ yerim yurdum, T

¹²⁵⁴ gelse, T

¹²⁵⁵ Sa'd ibn Vaḳḳas, T

Ebübekir Hâzreti'yle dostlaşurdu ve söyleşürlerdi Ebübekir Hâzreti bunlara Muhammed'in peygamberliğin beyân idüp bunlar dañı cân u gönülden kabûl eylediler pes Ebübekir bunları alup Rasûl Hâzreti'ne iledüp ihlâşla şehâdet kelimesin getürüp İmana geldiler ve müslüman oldılarLâ İlâhe İllallah Muhammedun Rasûlullah didiler bu sekiz nefer kimesneye sâbık dirler bunlardan ğayrıya levâhık¹²⁵⁶ dirlerzîrâ bu sekiz nefer kimesne öñürdi İmana geldiler sâbık dimek öñürdi dimekdir ğayrılar soñra İmana geldiler lâhık dimek soñradan oldu dimekdir pes günden güne birer ikişer kişi erkek ve dişi İslâm'a gelüp tamâm otuz doğuz kişi müslüman oldılar otuz üçü er ve altı 'avret idi.

İSLÂM-I 'ÖMERÜ'L-FÂRUĞ

(Hâz. 'Ömer'in Müslümân Oluşu)

Diñle imdi saña beyân ideyin ki din-i islâm nice kuvvet buldı ğarîb iken niçe çoğalup keşret buldı çünkü otuz doğuz kişi İslâm'a geldiler Rasûl Hâzreti el kaldırup du'â eyledi Tañrı'dan diledi yâ Rabbi sen islâm'a kuvvet ve 'izzet vir 'Ömerün ve Ebü Cehlin islâmıyla didi yâ Rabbi anlarıñ ikisinden birine 'Ömer'e ya Ebü Cehle İman ve islâm naşîb eyle ki anlar İslâm'a gelmekle ve İman getürmekle İslâm 'izzet bula ve kuvvetlü ola didi zîrâ anlar Ėureş'in uluları ve ekâbirleri idi ve memleketiñ a'yanı idi kimse anlara karşı söylemezdi pes Rasûl Hâzreti el kaldırup du'â eyledi yâ Rabbi sen İslâm'a 'izzet vir kuvvet vir ya 'Ömer'ün islâmıyla yâhûd Ebü Cehlin İslâmıyla didi HâĖ Te'âlâ Rasûl'un du'âsın 'Ömer'ün hakkında müstecâb¹²⁵⁷ eyledi 'Ömer'e islâm rûzı kıldı ve İman naşîb eyledi Rasûl'un du'âsı nice müstecâb olmaya ki HâĖ Te'âlâ aña bunuñ gibi kuvvetlü kapu açdı peygamberlik virdi 'âlemleri anıñ için yaratdı ve anı 'âlemlere rahmet gönderdi diñle imdi 'Ömer İslâm'a gelür ki saña beyân ideyin çünkü HâĖ Te'âlâ 'Ömer hakkında Rasûl'un du'âsın müstecâb eyledi bir gün Ebü Cehil 'Ömer Hâzreti'ne buluşup eyitdi yâ 'Ömer tamâm erlik demidir ve dilâverlik vağtidir meydâna girüp hüner gösterecek zamândır Muhammed peygamberlik da'vasın ider Tañrı'dan baña melek gelür Ėur'an iner deyu da'va ider günden güne artmağdadır eger sen Muhammed'i öldürürseñ saña yüz

¹²⁵⁶ levâhık (A.) ekler.

¹²⁵⁷ kabûl ,T

vaqiyye gümüş virem ve yüz deve ki her biri kıvrıcık yorga develer ola didi pes ‘Ömer hışımla ve gazabla dolup ve eline sekr alup ve beline kılıç kuşanup atına bindi ve Rasûl’uñ kaşdına revân oldu yolda giderken Habbab ibn Eret’e uğradı ‘Ömer’e Habbâb eydür yâ ‘Ömer gel beru ve İslâm’a gel ki Muhammed seniñ için Tañrı’ya du‘â eyledi yâ Rabbi ‘Ömer ile ya Ebû Cehil ile İslâm’ı ‘azîz eyle didi ‘Ömer Habbâb’a eyitdi yâ Habbâb sen de anıñ dinine mi girdiñ Habbâb eyitdi yalnız ben mi girdim anıñ dinine ki seniñ kız karındaşıñ ve gügeyiñ dañı anıñ dinine girmişlerdir didi ‘Ömer eyitdi uşda ne anları qoyam ve ne seni qoyam diyüp yürüdi Ebû Kubeys dağında bir mağara var idi Rasûl Hazreti aşhabla gündüzün ol mağarada olurdu pes ‘Ömer hışımla ve heybetle mağaranıñ kapusuna geldi elimden kimdir ki cân kırtara diyüp ol kılıca urdu gördi ki aşhabla Rasûl orta namazın kılarlar Taha sûresin oqurlar Qur’ân oqunduğın işidicek ‘Ömer’iñ göñlü biraz yumuşadı ammâ yine Rasûl’e kaşd idüp aşhab eyitdiler yâ Rasûlallah ‘Ömer geldi hayr işe gelmiş değıldir baş kesmeğe ve kan dökmeğe gelmişdir didiler Hazreti ‘Alî yerinden doru geldi eyitdi yâ Rasûlallah emr eyle iki pâre ideyin didi Rasûl Hazreti eyitdi yâ ‘Ömer böyle eyleme gel beru İslâm’a gel yoğsa Tañrı’dan ‘azâb gelür helâk olursuñ nitekim evvel geçen kavme gelüp helâk eyledi didi ‘Ömer çünkü Rasûl’uñ mübarek yüzün gördü ve şîrîn sözün işitdi tir tir titredi beñzi bozuldu gücü kuvveti qalmadı elinden kılıcı düşdi pes eyitdi yâ Rasûlallah bildim ki haq peygambersin mecâlim qalmadı baña İslâm’ı ‘arz kılm göresin ben de kâfirlere ne kılam çünkü İslâm ‘azîzdir niçün hor ve zelîl olavuz Haq geldi bâtıl gitti deyüp şehâdet kelimesin getürdi müslüman oldu anıñla kırk tamâm oldu pes İslâm sancağı yücelüp din alâmeti zâhir ve âşikâre oldu ‘Ömer eyitdi yâ Rasûlallah niçün halvetde gizlü oturursun çünkü seni Haq Te‘âlâ rahmet gönderdi sen dañı Haqq’ı âşikâre eyle didi pes Rasûl Hazreti aşhabla taşra çıkup Ka‘be haremine geldiler halkı âşikâre dine da‘vet eyledi cemi‘ halk işitdi ve bildi ve eñraf ‘âleme haber oldu ve her memlekete çav oldu ve din-i islâm ‘Ömer Hazretiyle ‘izzet buldı ve ‘Ömer dañı islâm ile ‘azîz oldu ki ‘Ömer haqqında Rasûlullah buyurmuşdur ki yâ ‘Ömer *eger ben peygamber olmasam*¹²⁵⁸ *peygamber sen olurduñ* demişdir ve yine Peygamber Hazreti şallallahu ‘aleyhi ve sellem ‘Ömer ile Ebûbekir haqqında buyurdi ki *benim iki vezîrim vardır ki gökden gelür ve iki*

¹²⁵⁸ olmasam dünyâya gelmesem, T

vezîrim dağı vardır yeryüzünde ve gökden gelen vezîrlerim biri Cebrâil'dir ve biri Mikâil'dir ve yeryüzündeki vezîrlerim biri Ebûbekir ve biri 'Ömer'dir didi bunlar 'izzeti ve devletibuldılar iki 'âlemde bile 'izzetlü oldılar pes her kim Rasûl'uñ şer'ine uysa ve anıñ sünnetin çıtsa bu dünyâ'da 'izzet ve devlet bulur ve âhîretde didâr ve cennet bulur rivâyet iderler ki Rasûl Hâzreti üç yıl evde oturdu kimseniñ çapusunı beyân varmadı kimseye kılıç çekmedi hemân mu'cizâtla da'vet iderdi hücceti ve delîli Kûr'ân idi ol zamânda bunca fazl u kemâl ehli var idi yalnız bir süre dimeğe kâdir olmadılar ve dağı niçe dürlü mu'cizât gösterdi üç yıl gizlü da'vet eyledi evde oturdu üç yıldan soñra Hâk Te'âlâ emreyledi dini âşikâre eyle ve da'veti izhâr it didi pes Rasûl Hâzreti dağı başladı âşikâre da'vete.

FAŞLUN Fİ ŞIFÂTİ'N-NEBİ (S.A.)

(Hz. Peygamber'in Sıfatları)

Çünkü Ebûbekir 'Ömer 'Osman 'Alî dine girdiler ve İslâm'a geldiler gördiler ki bir güneşdir doğdu pes anıñ gölgesinde nûra garç oldılar¹²⁵⁹ Rasûl'uñ yüzünde Hâk Te'âlâ'nıñ nûrun gördiler ve cemâlin gördiler ve şıfatın kemâlin gördiler altunıñ kıymetin şarrâf bilür ve er kıymetin gerü er bilür pes eteğine pāk¹²⁶⁰ yapuşıdılar haķıķatde Rasûl'u kimse bilmez anı ancak yine Allah bilir anı Hâk Te'âlâ medħ idüp levlâke dimişdir ya'ni yâ Muhammed eger sen deđilmişseñ yerleri ve gökleri yaratmazdım dimişdir bir kimseyi ki Hâk Te'âlâ medħ ide ta'zîm eyleye kıyas eyle ki ol nice bir pâdişâhdır ve niçe sultândır yedi iklimde şâh ve sultân olanlar ana kuldur ve anıñ mübârek türbesiniñ toprağın öperler ve yüzlerine gözlerine sürerler çanı dil anı vaşf ide yâhûd kemâlin söyleye diñle imdi anıñ ba'zı evşâfın beyân ideyin ve elţâfın söyleyeyin Hâzreti Rasûlullah şallallahu 'aleyhi ve sellem orta boylu idi ve rengi dağı ne çatı aķ ve ne çatı çara idi ve saçı dağı çatı uzun değil idi ve kıvrıcık değil idi gövdesi güzel ve gökçek şekli ve hey'eti mevzûn idi endâmı tamâm yerlü yerinde ve yüzüne aşlasiñek çonmazdı ve yeryüzüne gölgesi düşmezdi zîrâ ki başdan ayağa şâfî nûr idi nûruñ çod gölgesi olmaz ve yüzün görenler 'âşik olurdu şanasın ki güneş

¹²⁵⁹ nûr garç oldı, T

¹²⁶⁰ pek, T

anıñ yüzünde seyr iderdi öñü ardı bir olur anıñ içündür ki gözü uyusa gönlü uyumazdı anıñ içün yeriñ ve göğüñ z̄ineti yaraşuğ idi ve iki ‘ālemiñ seyyidive ulusu idi ve mübārek başı değırmı¹²⁶¹ idi ve yüzi nūrlu idi ve gözleri de‘cā idi ya‘ni ağı kıatı aķ idi ve kıarası kıatı kıara idi ve gözleri sürmeli idi ve her gice yatduğı vaķtın ‘ādeti idi gözüne sürme çekerdi ve kirpikleri uzun idi ve kıaşları aķık idi ve şaķalı kıara idi ve kıatı şık idi ve boynu şanki gümüşden ibriķ idi yine parmaķları kıalem gibi uzun idi ve eliniñ ayası ħarīr gibi yumuşaķ idi ve göğsü yaşşı ve geñiş ve kıarnına beraber idi ve göğsünde biraz ince kııl var idi ve iki omuzlarında daħı biraz kııl var idi içi taşı toptolu envār idi ve yağırnında peyğamberlik mührü var idi keklik yumurtası kıadar gövdesi rengine beñzerdi ve terlese teri miskden yeg kıoķardı ökçesinde eti az idi etlü değıl idi ve semizlikde i‘tidāl üzre idi ne kıatı semiz ve ne kıatı arıķ¹²⁶² idi ve taķanı altı düz idi yere başdığında hep ayağı başardı ve yürüdüğünü vaķtın tiz tiz yürüdü ve ayağın yere kıuvvetle başardı añsızın gören kışiheybet alurdı ve kim ki bir laħza yanında otursa hiç ‘ömrünce kıalkıp gideceğı gelmezdi ve söz söylediğı vaķit gāyet güzel söylerdi feşāħatla ve belāgatla söylerdi taťlı ve şīrīn söylerdi şöyle ki Ĥazreti Peyğamber ve ‘İsa peyğamber anıñ sözüne cānlar virirlerdi gāħ kıızıl ħülle ya‘ni iç kıaftānı ve üst kıaftānı giyerdi gāħ kıaftān gāħ kıara kııldan doķunmuş ‘abā giyerdi gāħ edük¹²⁶³ giyerdi gāħ na‘līn giyerdi gāħ yüzük daķınurdı gāħ kıara dülbent şarınırdı Muħammed şāħibu’l-āyāt idi türlü ‘alāmetleri var idi ve mu‘cizātı gün gibi zāħir idi sancağı yüce ve yüksek ve delīli ve ħücceti keskin idi.

FAŞLUN Fİ AHLĀĶİ’N-NEBĪ (A.S.)

(Hz. Peyğamberiñ Ahlāķı Faşlı)

Çünki şeklinden ve şemālinden ve ba‘zı evşāfından işitdiñ diñle imdi ahlāķından ve ħuyundan ba‘zısın saña beyān ideyin gör ki niçe gökçek ħuyuları var idi ve a‘la idi ammā büyüklenmezdi ve tekebbürlenmezdi ve eyidür ki Yūsuf peyğamber benden aķ idi ammā ben andan taťlı ve şīrīnim dir idi bir kez yüzün gören kimesneniñ aşla guşşası ve kıaygusu kıalmazdı ve iki kıaşıñ ortasında bir nūr var idi ve gözleri kıara ve badem gözlü ve sürmeli

¹²⁶¹ değırmı (T.) yuvarlak, eni boyu bir olma.

¹²⁶² arıķ (T.) zayıf, güçsüz, çelimsiz.

¹²⁶³ edük (T.) pabuç, konçu kısa çizme, konçlu mest.

idi güzelliği nice ise huy ve hülku dağı gökçek ve dağı güzel idi hülku huy Kur'an idi zirā hep hükümün tutardı başdan ayağa kemālâtıyla dolmuşdı menba^c -ı ahlāk ve ma^c den-i elṭāf idi ulu ve küçüğe alçaklık ve tevāzu^c iderdi nefsinin toprak gibi alçak gönlü şu gibi şāfī nūr idi cemī^c nesneden Allah'ı yeg bilüp korḳardı hiç kendi nefsiyün kimseye kaçımazdı¹²⁶⁴ ve eger ğazab idüp kaçısa Allah rızasıyün çakırdı ve kimse ile düşmanlık itmezdi ve kimseyekibir ve kin tutmazdı ve hiç bir nesneye çahçaha ile gülmezdi güler yüzli idi tebessüm iderdi Hāç işde anıñ katında cemī^c hālç bir idi eger faḳīr ve eger yoḥsul ve eger devletlü ve eger arçalu hiçkimseye yüzgörmezdi¹²⁶⁵ ve meyl itmezdi ve edebde ve hayāda kızdan artıç idi hiç kimseye yoç dimezdi her kişı ki aña bir nesne isteyü gele hiç men^c itmek virmemek itmezdi kendi ehl-i hācetin ve evi maşlahatın kendisi görürdi faḳīrlikle¹²⁶⁶ ve miskinlikle¹²⁶⁷ faḥr iderdi *el-faḳru faḥri ve bihi efaḥiru* dir idi ya^c ni ben Ādemoğlunuñ seyyidi ve ulusuyun anıñla faḥr itmezsin benim faḥrım faḳīrlıçdir faḳīrlıç ile faḥr iderin der idi ve öñüne gelen ta^c āmdan hiç bir ta^c āmı yermezdi¹²⁶⁸ dilerse yerdi dilemezse çordı ve sökünürken ve yaturken yimezdi ve kendü görüp ^c acb itmezdi ve tekebbürlük eylemezdi ve öñüne peşķir tutmazdı balı ve helvayı severdi ve sirke haççında ni^c me'l-idām deyu buyurmuşdur ya^c ni sirke ne gökçek itmek çatığıdır dimişdir ve şerīdi¹²⁶⁹ severdi ve çabağı severdi ve çoyunuñ bağırın etiyle çolun severdi ve ^c ömründe arpa etmeğın doyunca yemedi gāh olurdi ki açlığından mübārek çarnına taş bağılardı tā ki aç olup yüreğı şalınmaya ve nice günler geçerdı ki evlerinde od yanmazdı aç geçerdı meger ki şu içerdı ve na^c linin kendü yamardı ve çaftānına yamayı kendü eliyle dikerdi ve hastalar görmeye varırdı şayrular şora varırdı ve ta^c ziye iderdi nice varmasun ki Hāç Te^c ālā anı ^c ālemlere raḥmet göndermişdi ve zekāt¹²⁷⁰ almazdı ve eger armağan götürseler alırdı yine ^c avāzın eylerdi ve yemek yediğı vaçtın üç parmağıyla yerdi şoñra parmağların yalardı ve şu içdiğı vaçtın üç def^c ada içerdı her birinde Bismillah der idi ve şoñuna Elḥamdulillah der idi ve diñlenü

¹²⁶⁴ kaçımak (T.) öfkelenmek, kızmak.

¹²⁶⁵ göstermezdi, T

¹²⁶⁶ faḳīrlığı, T

¹²⁶⁷ miskinliğı, T

¹²⁶⁸ yürmezdi, T

¹²⁶⁹ şerīd (A.) tirit.

¹²⁷⁰ şadaça ve zekāt, T

içerdi öküz gibi bir uğurdan içmezdi ve her işde şāğ yanın severdi huşuşan na‘l giymekte ve libās giymekte ve abdest almakda şāğından başlamağı ve şāğından giymeyi severdi ya‘ni başmak giydiğinde evvel şāğ ayağına giyerdi ve kaftān¹²⁷¹ giydiğinde evvel şāğ yeğın giyerdi kalanı dağı buñā göre her nesne ki işleye şāğ tarafından başlardı ve yatdığı vaktin şāğ yanınıñ üstüne kıbleye karşı yatarı ‘ālem-i ğaybdan her nefesden aña biñ kapı açılırdı döşeğı ve yaşadığı bir sahtıyan¹²⁷² idi içi hırma yaprağıyla dolmuşdu gicelerde az yaturdı ve az uyurdu Haqq’a ‘ibādet iderdi ve dün namazın vitirle on üç rek‘at kılardı ve giceniñ iki bahşı geçdikden sonra hiç uyumazdı ve oturduğunda ğāh dizin çökerdi ğāh bağdaş kıraserdi edeplü hayālu ve yüzi şulu idi ve kıhıusu gökçek nesneleri severdi miski ve ‘anberi ve anıñ gibi güzel kıhıulu ve gökçek rāyihalar ğāyet severdi ve kendiniñ kıhıusu miskden dağı gökçek idi ve lañfe eylese yalan söz söylemezdi haqq söylerdi ve kimseye kıayıp ‘itāb¹²⁷³ itmedi illa mekr takrız iderdi örtüsözle söylerdi āşikāre itmezdi ve hiç kimseyi incitmedi ne gizli ve ne āşikāre hiç kimseniñ hātırın yıkmadı ğünāh idenleri ‘afv eyleñ ve şulh idiñ dir idi ve yumuşaklık idüñ kimseye kıatı söylemeñ ve kıatı tutmañ didi kimseye kin tutmañ ve kimseniñ ardınca ğıybet itmeñ dir idi dünyāyı terk idüp āhıret ihtiyār itmişdi her maħalde aña uçmak ve kıamu ‘arz olunurdu ve deveye binerdi ata ve kıatıra binmezdi eger lazım gelse ardına bir kimse bindirirdi ve arpa bulamacına ve paça kemiğine da‘vet itseler varırdı gel imdi fikr eyle gör hiç bu kıuyularıñ birisi sende var mı sen aña nice ümmet olursun nitekim demişler beyit;

Adıñ ümmet ümmet işi sende yok

İşleriñ aña muħālif var çok

ve Haqq Te‘ālā Rasūl’e cemi‘ hazıneleriñ kilidin virmişdi Rasūl Hāzreti almazdı hemān yüzün Tañrı’ya döndürmüşdü Tañrı’dan ğayrı nesne dilemezdi ve sözlerin cevāmi‘ söylerdi ya‘ni bir söylediğı sözüñ nice dürlü ma‘naları vardı çok nesne añlanırdı hemān yalnız bir ma‘na añlanmazdı çok dürlü ma‘nalar añlanırdı ve her söylediğı sözü üç kerre söylerdi tā ki işidenler oñat anlayalar ve işi gücü dāima zikir ve tesbıh idi dursa otursa yatsa Allah’ı zikrederdi Tañrı’dan ğayrıya ğöñül virmezdi cemi‘ ‘ömrün tā‘ate ve ‘ibādete

¹²⁷¹ kaftānı, T

¹²⁷² sahtıyan (F.) işlenmiş cilalı deri.

¹²⁷³ ‘itāb (A.) azarlama, paylama, kııkışma.

şarf iderdi her nefesde Allah'ı añardı ve cemîc halkdan Allah'ı ol artık severdi yanında ve meclisinde söz gelici ' ilim ve ma' rifet idi ve yanında olanlar edeble ve hayā ile ve ' ilimle oturlardı işleri güçleri oruç ve namaz ve emn-i emānet idi ve her türlü belāya ve muşibete şabır iderlerdi ve Haq Te'ālā'nın kazasına rıza virmişlerdi biri birine ziyāde hürmet ve ' izzet iderlerdi ve ta' zīm ve ikrām iderlerdi ve ellerinde olan mälların ve rızıkların birbirinden şaklamazlardı ve meclisinde ğavġa¹²⁷⁴ ve ğalebe¹²⁷⁵ olmazdı ve kimseye katı katı çağırmazdı vaqarla ve edeble ve yavaşlıqla oturlardı ve her nesneden ' ibret alırlardı çünkü Rasūl Hażreti kendisi her nesneden kāmildir pes aşhābın daħı ehl-i kemāl eyledi işleri zühd ve taqva ve pürhiza idi biri birine iyilikler ve in' amlar iderlerdi gönüllerinde tekebbürlük ve büyüklenmek yoġ idi ululara hürmet ve kiçilere ve şefkat iderlerdi ve ġarībleri hoş tutarlardı faķirlere luţf ve ihsān iderlerdibunlar nice şāhib-i kemāl olmasınlar Haq Te'ālā kendü habībın bunlara gönderdi ve Cebrāil ile kitap indirdi bunlara Kur'an öğretti din ve iman ve āyın ve erkān gösterdi pes Rasūl Hażreti bunları ġāyet severdi bunlara ' ilim öğredirdi dāim aşhābın yoklardı katı filan kimse kanda gitdi ve nice oldu der idi ulularına ' izzet ve ikrām idüp ve kiçilerine şefkat ve in' ām iderdi ve hällerin haţırların şorardı ve bunlar daħı Rasūl Hażretin ġāyet severlerdi ve nihāyet mertebede ' izzet ve hürmet ederlerdi şöyle ki yüzün görmeye doymazlardı ve sözün işitmekde uşanmazlardı ve abdesti şuyun alup şaklayup teberrük¹²⁷⁶ iderlerdiher kaġısı ki İslām¹²⁷⁷ gelüp Rasūl'e tābi' olsa maldan rızıktan geçerlerdi cānın başın oġlun kızın anın yoluna fedā kılarlardı¹²⁷⁸ zira Haq Te'ālā bunlara bildirmişdi ve gönüllerin āġah itmişdi ki Muhammed Haq rasul'dur ve Tañrı'nın habibi'dir Haq Te'ālā anı ' ālemlere rahmet göndermişdi pes bunlar daħı anın yoluna cān ve baş oynadırlardı oġuldan kızdan ve maldan ve menalden geçerlerdi cānların ve başların yoluna qorlardı niçe sevmesinler ki Haq Te'ālā anı cemîc ' āleme aşl itdi cemîc ālemi anın nürundan yaratdı ve aña hüsni ahlāk virdi ya' ni güzel huylar ve hüneler virdi ve hüsün şems-i duħa eyledi ya' ni

¹²⁷⁴ ğavġa (A.) kavga, savaş.

¹²⁷⁵ ğalebe (A.) baskın çıkma, ağır basma.

¹²⁷⁶ teberrük (A.) mübarek görme, kutlu sayma.

¹²⁷⁷ İslāma ,T

¹²⁷⁸ ve kurban iderlerdi, T

güzelliğin kuşluk vaktinde ğāyet güzel olur ıssı olmaz ve ıssı soğuk olmaz ve ıssı şāfī ve rüşen olur ğayrı vakıtlarda ancılayın değildir ve anı cemī^c āleme aşl itdi haķāyika aşl eyledi ve ‘ilme ma‘rifete hazine eyledi tā ki Tañrı’ya habīb olmaya lāyık ola ve aña mazhar düşe cemī^c evveliñ ve āhiriñ ve zāhiriñ ve bātıñ ‘ilmini aña öğretti ve cemī^c ‘ālemden anı ihtiyār itdi ve cemī^c sinden anı a‘lā ve a‘lem kıldı ve anıñ ümmetin daħı ğayrı ümmetlerden efdal kıldı zīrā bir kimseniñ kulu efendisine göre olur efendisi a‘lā ise kulu daħı a‘lā olur çünki Rasūl Hāzreti ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām cemī^c peyğamberlerden ve mürsellerden beni¹²⁷⁹ efdal kıldı ve yeg eyledi ve baña *altdürlü* nesne virdi ki benden ğayrı peyğamberlere virmede *evvel* bu ki sözlerim cevāmi^c eyledi her bir söylediğim sözün nice dürlü ma‘nası vardır ma‘nası yalnız bir değildir çok nesnelere¹²⁸⁰ anlanır *ikinci* budur ki baña yardım itdi kāfirler üzerine ğālib eyledi ve düşmanlarımı mağlūb ve hor ve zelīl itdi ve baña şevket ve heybet virdi ki heybetim bir aylık yola gider kāfirler bir aylık yoldan korçarlar *üçüncü* bu ki yeryüzünde cümle baña mescid ve tahūr verdi her kanda dilersem namaz kılarım ve abdest almağa şu bulunmadığı vaktin toprağdan teyemmüm idüp namaz kıların ğayrı peyğamberleriñ dini böyle değildir mescidlerinden ğayrı yerde namazları cāiz olmaz ammā benim namazım mescidde ve taşrada cāizdir dürüstdür yeryüzünde baña mescid virdi *dördüncü* bu ki ğazādan hāşıl olan mālı ğanīmeti baña helāl eyledi benden evvel geçen peyğamberlere harām itmişdi rivāyetdir ki geçen peyğamberler ğazādan hāşıl olan ğanīmet mālın cem‘ idüp bir yere yığarlardı daħı oda yaqarlardı ğanīmet mālı anlara helāl değil idi *beşinci* budur ki Hāķ Te‘ālā benim kadrime ve mertebemi peyğamberlerden¹²⁸¹ yüce ve yüksek eyledi şefā‘at maķamın baña virdi kıyāmet gününde hiç bir peyğamber şefā‘at itmeye ikdām idemeye cemī^c si halkı baña baña şalup şefā‘at itmeye baña havāle ideler hiç birisi şefā‘at itmeye ama ben şefā‘at itsem gerekdir didi ve şefā‘atiñ tafşīli ve beyānı aşağıda gelse gerekdir İnşallah beyān oluna *altıncı* budur ki Hāķ Te‘ālā beni hatm-i enbiyā eyledi benimle din hatm oldu benden sonra peyğamber gelmez ve bir din daħı gelmez benimle din tamām oldu ve peyğamberler tamām oldu didi.

¹²⁷⁹ ya‘ni, T

¹²⁸⁰ nesne, T

¹²⁸¹ ğayrı peyğamberlerden, T

FAŞLÛN FÎ'L-MÎ'RÂC

(Mi' râc Faşlı)

Bu faşl Rasûl'ün¹²⁸² mi' râca çıktığı beyân ider gel ey Hâk Hâzreti'ne 'âşık olan kişi gönül gözün aç nazâr eyle ve 'ibret al niçün gice gündüz ağlamazsın gözünden kanlu yaşlar dökmezsın niçün cân ciğerden Hâk Te'âlâ'yı zikretmezsın hiç 'aqlıña kor musun ve fikrine getirir misin ki bu gönüllerin beli niçün niçün bükülmüşdür niçün gice gündüz döner bir dem karar eylemez ve bir nefes diñlenmez ve bu yeryüzünde akan şular yerin gözi yaşıdır ki dâim ağlar ve bir lahza karar itmeyüp akar çağlar Tañrı Te'âlâ'yı zikreder bağı bağçeyi nidersin ki anda bütün laleler güller onların bağı kaynadır ki yüreğinde yaşlar çıkmışdır ve anda öten kuşlar zârlık¹²⁸³ iderler kumrular anlayup ah niydüğün dost deyu çağırır ve bülbüller feryâdından ciğerler delinir ve yürekler pârelenir ve tãvuslar figân itdikçe dağlar yanılanır ve güvercinlerin yüreğinde gelen iniltisi ciğerler yaçar ve añâ gelir içi içisinden düşlerin birbirin kaçar cemî' mañlukât bu dünyânın fenâsın bilüp beka istemekde hayran kalmışlardır sergerdân¹²⁸⁴ olmuşlardır bu 'acebdir ki sen cemî' mañlukâtın efdali ve yigreğisin saña 'aql ve idrâk virilmişdir yine bu fâni dünyâya aldanup kaldın aşıl vañanı unuttuñ devlet cemâline ve yâr vişâline yine gitdiñ hicâb olduñ ve perde içinde kaldıñ imdi 'aqlıñ başına cem' eyle ve gözün aç bu fâni dünyâdan fenâ mülküne kaç gidecek yerde durmak fikrin eyleme bâkî evde yaraç gör çünkü Rasûlullah'a tâbi' olduñ¹²⁸⁵ pes anıñ ardınca revân ol Rasûl Hâzreti gör ki Allah'ı nice sevdi Hâk Te'âlâ'ya nice müştâk idi Hâk Te'âlâ dağı anı sevüp gör ki kendü hâzretine da' vet ider haber gelmişdir ki İhyâ-yı Ulûm adlı kitapta şahîh nakilde menkûldur ki Rasûlullah mi' râca nice çıkmışdır ki Hâk Te'âlâ aña ne in' amlar ihsânlar itmişdir nice devletler ve nice ni' metler virmişdir ki andan gayrı hiç kimseye naşîb olmuş değildir rivâyet iderler ki çünkü Rasûl Hâzreti'ne peygamberlik virildi bir yıldan sonra ba' zılar bir buçuk yıldan sonra Rasûl Hâzreti haber virüp eyitdi ki bir gece Ka'be'niñ haremide hañimde yatırdım hañim dedikleri bir yerceğizdir

¹²⁸² Rasûl Hâzreti'niñ, T

¹²⁸³ zâr (F.) ağlayan, inleyen, inilti.

¹²⁸⁴ sergerdân (F.) başı dönen, ne yapacağını bilmeyen, şaşırmış, şaşkın, perişan.

¹²⁸⁵ Rasûlullah'dan olan ümmete tâbi' olduñ, T

Ka‘be’niñ ¹²⁸⁶ dīvārı dibinde Ka‘be’den çıkarmışlardır İbrāhim peygamber Ka‘be yapıldığında şimdikiden büyük yapmış idi sonra yıkıldı pes Kureyş’iñ helālī mālī anı evvelki gibi yapmağa yetişmedi vardılar bir mişkarküçürek ¹²⁸⁷ yaptılar biraz taşra kaldı kalan yere haṭīm dirler anıñ hikāyeti ma‘rūf ve meşhūrdur biz yine sözüme gelelim Rasūl Hāzreti eyitdi haṭīmde yatırdım yatsı vaḫtinde Cebrāīl geldi Tañrı’niñ selāmın getirdi seni Hāḫ Te‘ālā da‘vet ider didi pes tutup göğsümü yardı tā göbeğime erdi yüreğim çıkardı bir altun leğen içinde kodı ‘ ilim ve hikmetle ve imānla ma‘rifet toptolu idi pes kalbimi yudı yerinde kodı andan sonra bir burāk getirdi ki bir kez aña İbrāhim peygamber binmişdi şüretde kaṭırın kiçirek idi Rasūl Hāzreti binmek isteyecek burāk çekindi durmadı Cebrāīl eyitdi ol epsem ¹²⁸⁸ yā burāk saña bundan yeg kimse binmedi ve binmez didi pes burāk sakin oldu Rasūl Hāzreti eydür burāka bindim Kuds-i mübareke doğru revān oldım gözü her ne yere yetişse ayağın anda başardı giderken şāğ yanımdan bir āvāz geldi geldi yā Muḫammed girü dön didi ben sözüne uymadım kulağıma koymadım gitdim ve şol yanımdan daḫı bir āvāz geldi ki yā Muḫammed girü dön didi ben iltifat itmedim gitdim bundan sonra gördüm bir ‘avret durur zīnetle donanmış baña elin uzatdı yol bu yaña değildir dön dedi anı ḫod Hāḫ Te‘ālā da‘vet itmişdir hiç doğru yolu koyup eğri gide mi yaşeytān anı azıda ¹²⁸⁹ pes Rasūl Hāzreti eyitdi Kuds-i Mübareke geldim Mescid-i Akṣā’yı gördüm burākı bağlayup mescid içinde girdim iki rek‘at namaz kıldım pes Cebrāīl’e eyitdim yā Cebrāīl yolda gelürken şāğ yanımdan bir āvāz geldi dön yā Muḫammed didi ben aña uymadım ve iltifat itmedim ol ne āvāz idi yā Cebrāīl didim Cebrāīl Elḫamdulillah ki dönmediñ Hāḫ Te‘ālā ‘ināyet eyledi eger dönseñ cemī‘ ümmetiñ Yahūdī olurlardı didi yine ben didim şol yanımdan bir āvāz daḫı geldi dön deyu Cebrāīl eyitdi Elḫamdulillah ki Hāḫ Te‘ālā şakladı eger dönseñ cemī‘ ümmetiñ Naşrānī olurlardı didi ben eyitdim sonra önüme bir ‘avret geldi dürlü zīnetle donanmış dön deyu çağırdı didim Cebrāīl eyitdi ol ‘avret dünyā idi saña ‘arz oldu eger dursañ ve oña iltifat itseñ cemī‘ ümmetleriñ ehl-i dünyā olurdu kimse āḫiret için çalışmazdı didi pes andan iki kadeḫ getürdiler birinde süt ve birinde süci var idi Cebrāīl

¹²⁸⁶ Ka‘be, T

¹²⁸⁷ küçürek: oldukça küçük, küçükçe.

¹²⁸⁸ epsem: sessiz, susmuş.

¹²⁸⁹ azdıra, T

eyitdi bu iki kadehden birisin iç her kangısın dilersen didi ben aldım sütü içdim Cebrâil eyitdi eyü vardıñ hoş itdiñ ümmetiñe Haq Te'âlâ islâm naşib idiserdir egersüci içseñ cemi'c ümmetleriñ âşî ve günâhkâr olup azgınluk qalurlardı didi râvîler rivâyet iderler ki ol gice cemi'c peygamberleriñ ervâhı Quds-iMübârek'e gelüp Hazreti Rasûlu şallallahu 'aleyhi ve sellem qarşuladılar ve muqarreb melekler cemi'c ta'zîm ve ikrâm idüp Rasûle qarşu geldiler evvelâ islâm güzel yiğit şûretinde muşavvir olup Rasûle geldi görüşdü şolqadar ta'zîm ve ikrâm itdiler ki vaşf olunmaz nice ikrâm ve 'izzet itmesünler ki Haq Te'âlâ sevdüğü maħbûbun kendüye da'vet itdi ki aña cemâlin göstere Qur'an buña şahiddir

“سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ Subhanellezi Esrâ Bi 'Abdihî Leylen Mine'l Mescidi'l Harâmi İle'l Mescidi'l Akşallezi Bârekna Havlehu Linuriyehu Min Âyâtina İnnahu Huve's-Semiu'l-Başîr”¹²⁹⁰

dimişdir pes Haq Te'âlâ Rasûlune evvel şıfatla tecellî eyledi soñra zâtle tecellî kıldı çün Mescid-i Akşâ'ya girdi iķâmet itdiler ve namaza işâret itdiler ki enbiyânıñ ervâhıyla¹²⁹¹ namaz kıllalar Rasûl Hazreti iķâmeti işidüp İbrâhîm peygambere imâmeteyle deyu teklîf eyledi Cebrâil eyitdi yâ Muhammed sen Haq Te'âlâ'nıñ ħabîbisin da'vet seniñdir imamlığa sen lâyıksın saña yaraşur didi pes Rasûl Hazreti imâm oldı enbiyânıñ cânları Rasûle uydılar iki rek'at namaz kıldılar ve Haq Te'âlâ'ya niyâz kıldılar Ebu'l-leys bunda rivâyet itdi ki Mescid-i Akşâ'nıñ içinde namaz kıllup tamâm idicek nûrdan nerdibân¹²⁹² getürdiler ki Rasûl Hazreti ol nerdibândan göge çıka bu nerdibân şol nerdibândır ki cemi'c cânlar bedenden çıkdıktan soñra göge bu nerdibânla çıkarlar pes Rasûl Hazreti ol nerdibândan göge çıkdı öñünce Cebrâil bile dünyâ göğüne irişdiler kapu açuñ didi kimdir didiler Cebrâil didi yanınca daħı kim var didiler eyitdi Muhammed Muştafa'dır Haq Te'âlâ da'vet itdi didi melekler eyitdiler Muhammed'e risâlet virildi mi didiler Cebrâil eyitdi ne'am virildi didi pes kapu açdılar qarşu geldiler merħaba hoş geldiñ yâ Muhammed didiler bu ne devlet ve ne sa'âdetdir ki Haq Te'âlâ saña naşib itdi didiler Rasûl 'a.m Hazreti eydür kapu açıldı Âdem peygamberi gördüm Cebrâil baña eyitdi bu atañ Âdem'dir buña selâm vir didi

¹²⁹⁰ “Bir gece, kendisine bazı âyetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Harâm'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah eksikliklerden münezzehtir.” İsrâ Sûresi 1. âyet. 17/1.

¹²⁹¹ ervâhlar ile, T

¹²⁹² nerdibân (F.) merdiven.

ben daħı selām virdim selāmımı alup ikrām eyledi merħaba ey şālîh oğul hoş geldiñ didi ikinci göge çıkdık Yahya peygamber ile ‘İsā peygamberi anda gördüm anlara daħı selām virdim ikrāmıla i‘zāzla¹²⁹³ selāmımı aldılar merħaba ey ‘azîz ve hürmetlü qarındaş āferîñ ve taħsîñ ‘izzete ve hürmete ancak olur didiler bu resme tā yedi kat göge çıkdılar her gökde bu vechle ‘izzetler ve hürmetler kıldılar ve her göğüñ halkı tamām ta‘zîmle qarşu geldiler *üçünci* kat gökde Yūsuf peygamber *dördüncide* İdrîs *beşincide* Hārûn peygamber durdı didi çünkü *altıncı* göge irişdim Mūsā peygamberi anda gördüm pes altıncı gökden geçüp daħı yuqaru gidicek Mūsā peygamber ağladı niçün ağlarsın didiler eyitdi anıñ için ağlarım ki Hāq Te‘ālā bunu soñra getürdi ve benden a‘lā kıldı daħı ulu eyledi bunuñ ümmeti benim ümmetden çok ve daħı artık olup cennete giriserlerdir didi pes *yedinci* kat göge irişdi Cebrāîl kapu açuñ didi kimdir didiler Cebrāîl didi daħı yanıñca kim var didiler Muħammed Muştafā didi aña risālet virildi mi bu gice bunda geldi mi didiler Cebrāîl ne‘am didi kapu açup merħaba didiler mi‘rācîñ kutlu olsun mübārek olsun cümle melekler qarşu geldiler Rasûl Hāzreti eyitdi kapu açıldı İbrāhîm peygamberi gördüm Cebrāîl eyitdi bu dedeñdir selām ver didi selām virdim ‘aleyke aldı merħaba hoş geldiñ ey şālîh oğul didi pes andan daħı geçdim giderek Sidretü'l-müntehā'ya¹²⁹⁴ irişdim Sidretü'l-müntehā bir ağaçdır yemişi kuleler gibi yaprakları fil kulağına beñzerdi Cebrāîl'iñ maķāmı andadır Rasûl Hāzreti çünkü Sidretü'l-Müntehāya irişdim gördüm ki dibinden dört ırmaķ aķardı ikisi āşikāre çāğ çāğ aķardı ve ikisi daħı gizlü aķardı Cebrāîl'e şordum bu aķan şular kandan gelür ve kandan gider didim eyitdi bu iki ırmaķ ki gizlü aķar ikisi daħı cennet'den çıkar ve ol ikisi ki āşikāre aķar birisi Nîl ırmağı ve biri Fırat ırmağıdır zihî yüce mertebe ve yüksek maķām ki Hāq Te‘ālā Rasûlune virmiş pes ol gice cemi‘ peygamberler bildiler ki anlardan Rasûl Hāzreti'niñ kadri a‘lādır ve mertebesi yücedir diñle imdi ki mi‘rācî sañā beyān ideyin kulağıñı beru tut ki şeb çerāğ incüler daķayın ve eteğüñe cevherler dökeyin ve sañā ma‘nalar söyleyeyin ki kimseler bilmiş ve işitmiş olmasun felekler aña dāye¹²⁹⁵ ve melekler aña lala¹²⁹⁶ olsun ol iki ‘ālem faħri yerleriñ ve gökleriñ ayı ve güneşi çünkü Sidretü'l-

¹²⁹³ i‘zāz (A.) ağırlama, saygı gösterme.

¹²⁹⁴ sidretü'l-müntehā (A.) gökyüzünde, ötesine hiçbir varlığın geçemediği bir ağaç.

¹²⁹⁵ dāye (F.) sütanne, sütine. Dadı, bakıcı.

¹²⁹⁶ lala (F.) çocuk bakıcısı uşak.

müntehâ'ya yetişdi bir altun döşek geldi dirler ki Hâk Te'âlâ Hâzreti'nin nûrî idi Sidretü'l-müntehâ'yı bürüdi bundan şoñra ayağına bir yeşil Refref¹²⁹⁷ düşdiler ki cemî' c'âlemi kapladı çünkü Refref'in üstüne çıktı Cebrâil'i gördi ki altıyüz kanadın açmış durur Hâzreti Rasûl Cebrâil'i melek şüretinde ve kendü şeklinde ancak iki kerre gördü zîrâ âdem şeklinde ancak iki kerre gördü zîrâ âdem şeklinde ya bir ğayrı melek şeklinde görünürdi Rasûl Hâzreti geçüp gitmek diledi Cebrâil eyitdi ben bundan bir parmak ilerü geçmezem didi rivâyettir ki ol gice Rasûl Hâzreti *beş* nesneye bindi *biri* Burâk¹²⁹⁸ ve *biri* Mi'râc ki nûrdan idi *üçüncü* dünyâ göğünden feriştelere kanadına bindi yedinci göğe deg*dördüncü* Cebrâil kanadına bindi yedinci gökden Sidretü'l-müntehâ'ya varınca *beşinci* Refref'e ki Sidretü'l-müntehâda ayağına düşdiler aña binüp yukarıya c'urüc eyledi Rasûl Hâzreti buyurdi çünkü Beyt-i Ma'mûr'a vardım¹²⁹⁹ girü baña üç kadeh getürdiler biri süci ve biri süt ve biri bal idi bunlardan birin al iç didiler yine ben aldım sütü içdim Cebrâil baña eyitdi eyü vardıñ didi ümmetiñe Hâk Te'âlâ İslâm naşib idüp ve tevhid müyesser idiserdür didi andan uçmağa girdim gördüm toprağı misk-i ezferden taşları incü ve gülleri lâleleri la'c ve yâkut ve cevher idi pes c'arş üstüne çıktı kâbeğavseyn¹³⁰⁰ maķâmına irdi Refref'i c'arş'da koyup Hâk Te'âlâ Hâzretine ayağın durdı Cebrâil c'aleyhi's-selâm Rasûl'e işâret eyledi Hâk Te'âlâ Hâzreti'ne selâm vir didi pes Rasûl Hâzreti c'aleyhi's-şalâtu ve's-selâm Hâk Te'âlâ Hâzreti'ne selâm virmek için Ettehiyyâtu okudu **ettehiyyâtu lillahi ve's-şalavâtu ve't-tayyibâtu** didi ya'ni c'ibâdât-i kavliyye ve c'ibâdât-ı bedeniyye ve c'ibâdât-ı mâliyye Allah içündür cemî' c'hamd ve şükür zikir ve tesbîh ve oruç ve namâz ve zekât ve şadaķa bu cümlesi Allah içündür Allah'a şâbitdir didi Rasûl Hâzreti böyle diyicek Hâk Te'âlâ fazl ve ikrâm idüp Rasûl'e selâm virdi **es-selâmu c'aleyke eyyuhe'n-nebiyyu ve rahmetullahi ve berekâtuhu** didi ya'ni selâm seniñ üzeriñe olsun ey peygamber dağı Allah'ın rahmeti ve berekâtı seniñ üzeriñe olsun didi Rasûl Hâzreti dağı diledi ki Allah'ın selâmı ve rahmeti cemî' c'müminler c'âmm¹³⁰¹ ola pes **es-selâmu c'aleyna ve c'ala c'ibadillahi's-sâlihîn** didi ya'ni

¹²⁹⁷ refref (A.) yumuşak ve ince kumaş.

¹²⁹⁸ burâk (A.) Hz. Muḥammed'i mi'râca çıkaran binit.

¹²⁹⁹ vardım girdim, T

¹³⁰⁰ kâbeğavseyn (A.) iki yay arasındaki mesafe. Mi'raç gecesinde Hz. Muḥammed'in Tanrı'ya olan yakınlık derecesi.

¹³⁰¹ c'âmm (A.) genel, yaygın.

Allah'ın selâmı bizim üzerimize olsun ve dağı Allah'ın şâlih kulları üzerine olsun didi bunu işidüp Cebrâil ve cemîc gök halkı melekler ve ferîşteler şehâdet kelimesin getürdiler Eşhedu en lâ ilâhe illallah ve eşhedu enne Muḥammeden 'abduhu ve Rasûluhu didiler ya'ni şehâdet ideriz ve tanıklık viririz ki Tañrı'dan ğayrı Tañrı yokdur ve Muḥammed anıñ kuludur ve hem rasûludur çünki Rasûl Ḥazreti bu maḳâma irişdi hicâbı cümle getürüldi Ḥaḳ Te'âlâ Celle ve 'Ala aña evvel şıfâtıyla tecellî itdi şoñra zâtıyla tecellî eyledi pes Rasûl Ḥazreti şallallahu 'aleyhi ve sellem Ḥaḳ Te'âlâ gördi ammâ görmekte ihtilâf itmişler¹³⁰² ba'zı 'âlimler baş gözüyle gördi dimişler şaḥîḥ söz budur ki Ḥaḳ Te'âlâ'yı baş gözüyle görmedi gönül gözüyle¹³⁰³ gönüne nazar itdigönül gözüyle Allah'ı gördi kimesne keyfiyyetin ya'ni nice gördi ne vechle idi deyumezsın ırâḳ yaḳın deyumezsın şekil yok şüret yok karşıña gelmek yok cihet yok zarf¹³⁰⁴ yok kaş ve göz yok gel imdi ḥaḳâyık sözüñ diñle çünki Rasûl Ḥazreti dünyâ göğüne irişdi nefsinı anda dünyâ göğünde ḳodı Sidretü'l-müntehâ'da ḳalbini ve gönünü ḳodı ḳâbeḳavseyn maḳâmında cânın ḳodı andan öte sırrı Ḥaḳ Te'âlâ'ya irdi pes nefsi eyitdi ki ḳanı gönül ve gönül eyitdi ki ḳanı cân ve cânı eyitdi ḳanı sır ve sırrı eyitdi ḳanı Allah Te'âlâ¹³⁰⁵ pes Ḥaḳ Te'âlâ'dan ḥiṭâb geldi ki yâ nefis himmetim ve mağfîretim saña virdim ve günâhlarıñ yarlığadım ve yâ rûḥ saña rahmetim ve kerâmetim virdim ve yâ ḳalp saña muḥabbetim naşîb eyledim ve yâ sırr-ı Muḥammed gel beru sen baña ve beni saña didi uşda sırrı ev ednâ didikleri budur çünki bu maḳâma irdi Ḥaḳ Te'âlâ'nıñ nûrı Muḥammed'in sırrına tecellî idüp içine taşına toptolu oldu belki içi dağı dağı ḳalmadı cemîc maḥsûsât ve görünen nesnelere ve ḥissle ma'lûm olan nesnelere hep gitdi ne mişâl ḳaldı ne ḥayâl ḳaldı ne fikir ne ferâset ḳaldı ḳaldı ardı önü şağı ve şolu altı üstü tamâm külli nûr oldu Muḥammed'in vücûdun varlığın külli maḥv itdi giderdi nefis ḳalp rûḥ aradan gitdi Muḥammed'in sırrı Ḥaḳ Te'âlâ'dan ğayrısın ḳodı pes Muḥammed'in vücûdı fenâ-yı maḥz olup Ḥaḳ Te'âlâ aña beḳâ virdi Ḥaḳ Te'âlâ'nıñ beḳâsıyla ḳâim olup durdı ve nûr 'ala nûr oldu aradan cemîc keyfiyyât gitdi vücûdiyyât külli fânî oldu ḥatta ḳalbi ve ḳalıbı ve cemîc gövdesi nûra tebdîl oldu pes bu nûr ile Ḥaḳ Te'âlâ'nıñ zât-ı nûrına nazar

¹³⁰² eylemişler, T

¹³⁰³ baş gözüyle, T

¹³⁰⁴ taraf, T

¹³⁰⁵ Tebârek ve Te'âlâ, T

eyledi ve zāt-ı nūrıyla Hāk Te‘ālā’nın zātı zāhir rüşen olup ol nūr ile Hāk Te‘ālā’yı gördü sözüñ hülāşası budur ki Hāk Te‘ālā’nın zātından nūr Muḥammed’in sırrına doldu Muḥammed ol nūr ile Hāk Te‘ālā’yı gördü lāyerallahu illallahu velāya‘lemullahu illallahu didikleri meşāyiḥ sözünüñ uşda ma‘nası budur ya‘ni Allah’ı Allah’dan ğayrı kimse görmez yine Allah’ı Allah görür¹³⁰⁶ ve Allah’ı bilür bunuñ ma‘nası buña varır ki Hāk Te‘ālā’nın zātından nūr ādem’in sırrına dolar pes Hāk Te‘ālā’nın nūrıyla Allah’ı görür ve bilür pes Allah’ı yine Allah görmüş ve Allah’ı bilmiş olur zīrā Hāk Te‘ālā’yı yine Hāk Te‘ālā’nın nūrıyla görürsün görürsün ve bilürsün seniñ fānī vücūduñdan ve ḥādīs ‘ilmiñden ol k̄ābiliyet yokdur ki Hāk Te‘ālā’yı bilesin ve göresin bil ki Hāk Te‘ālā yine Hāk Te‘ālā’nın nūrıyla görürsün ve bilürsün ammā zinhār şaḫın ki bu nesnelere ḥāl ile bilünür k̄āl ile bundan artık ta‘bīr ve taḫdīr olunmağa k̄ābil deĝildir eger göñlüñde bu maḫāma şevk ve heves var ise ṭarīḫine¹³⁰⁷ sülūk eyle ve yoluna yürüşda gördüñ ve bildiñ ki Ḥāzreti Rasūl şallallahu ‘aleyhi ve sellem Hāk Te‘ālā’ya nice vardı yetişdi nefsin ve ḳalbin ve cānın ḳanda ḳodı tā cānın ḳomayınca sırrı Tañrı Te‘ālā irişmedi Tañrı’ya irmeğe ve Hāk Te‘ālā’yı bulmağa cāndan geçmek gerek imiş cāna ḳıymayınca cānān ele girmez Rasūl’uñşer‘ine tābī‘ ol ve sūnnetin ṭut tā ki sen daḫı yetişesin ol vaḳtın göresin ve bilesin ve ‘ālemiñ ḥālın añlayasın ḳünki Rasūl Ḥāzreti’ne Hāk Te‘ālā beḳā virüp beḳāullah’la durdı ta‘ayyün¹³⁰⁸ gitdi zāt ḳaldı ism-i a‘zam zuhūr eyledi bu arada¹³⁰⁹ daḫı ba‘zı kelām vardır ki meşāyiḥ sözüdür ki ve sülūk ehline müte‘allıḳdır¹³¹⁰ ‘avāmıñ ‘aḳlına şıḡmaz ve fikrine girmez anı beyān idelim ki her kişi bile ve añlaya pes Rasūl’uñ sırrına ḫiṭāb geldi ki yā Muḥammed ümmīzīñ¹³¹¹ baña ṭutki Rabbiñ benim ḫalkıñ elinde nesne yokdur virmek almaḳ öldürmek diriltmek cümle benim elimdedirāḫir baña gelseñ gerekdir gel şimdi benimle şoḫbete başla göñlüñ dünyāya bağlama ben seni benim için yaratdım dünyāda ben seni benim için yaratmadım didi andan şoñra Rasūl’e iki āyet vaḫy eyledi müfessirler böyle rivāyet iderler ki Hāk Te‘ālā

¹³⁰⁶ görebilür, T

¹³⁰⁷ uşda ṭarīḫate, T

¹³⁰⁸ ta‘ayyün (A.) ortaya ḳıkma, belirme.

¹³⁰⁹ burada, T

¹³¹⁰ müte‘allıḳ (A.) ilgili, ilişkin, baĝlı.

¹³¹¹ ümmīz (F.>A.) ümit, umut.

ur'an'ın cemi' sin ki Muammed'e indirdi¹³¹² Cebrail var idi ol getirirdi ammā bu iki āyeti Ha Te'ālā abibi Muammed'e kendüsi vahy itdi Cebrail orada değil idi ki **Āmene'r-Rasūlu Bima Unzile İleyhi** sürenin āhirine varınca iki āyetdir azreti Rasul buyurdu ki her kim bu iki āyeti yatsudan Őonra okusa āna yeter deyu buyurmuŐdur ya'ni Őevābı gāyet odur hemānbu āyet āna kifāyet ider gāyri 'amel itmezse daı bu yeter didi azreti Rasul eydür ünkü¹³¹³ maāma yetiŐdim Ha Te'ālā baa üç nesne 'aa itdi *biri* bu iki āyetdir ki beyān olundu ki *ikinci* bu ki ümmetden kebair günāhları 'afv eyledi ümmetinden her kim Őirk getürmese ya'ni Tarı'nın Őeriki var dimese ortak atmasa ve Tarı ikidir dimese Ha Te'ālā anı yarlıgaya ne adar kebair günāhı daı var ise ve o ise Ha Te'ālā azreti'nden ma'zür ola ve 'afv eyleye cennete oya *üçüncü* bu ki elli vaıt namāz buyurdu ki ümmetim anı ılu Ha'a niyāz ideler pes yine yeryüzüne döndüm yolda Mūsā peygambere uğradım baa Őordu ki Rabbi saa ne farz buyurdu didi elli vaıt namāz buyurdu didim Mūsā eyitdi ümmetin za'ifdir elli vate āat getürmez ve uvvet yetürmez ki ben senden evvel beni İsrail'e peygamber oldım bildim gördüm imdi gerü dön Tarı'dan dile ki bir midar baęıŐlasun yosa ümmetin za'ifdir āat getürmez didi Rasul azreti eyitdi Mūsā'nın sözüyle gerü döndüm Ha Te'ālā'dan tafif istedim Ha Te'ālā 'ināyet itdi on vatin baęıŐladı yine Mūsā'ya geldim ħali bildirdim on vati baęıŐladı kırık aldı didim yine Mūsā odur didi yine döndüm vardım onun daı baęıŐladı otuz aldı yine Mūsā odur didi yine döndüm vardım onun daı baęıŐladı yigirmi aldı yine Mūsā odur didi gene döndüm onun daı odu on vaıt aldı yine Mūsā odur yā Muammed didi yine döndüm Ha Te'ālā'ya tazarru'¹³¹⁴ eyledim yā Rabbi ümmetim za'ifdir Kerim Raim pādiŐahsın sen 'ināyet eyle bunların yükleriniyi'¹³¹⁵ eyle didim pes Ha Te'ālā beŐ vaıt namāz baęıŐladı beŐ vaıt daı aldı dönüp Mūsā'ya geldim odur didi var daı tafif taleb eyle didi ben utandım beŐ vate rāzı oldım diyüp artık varmadım didi ünkü mi'rac tamām olup yeryüzüne döndüm Ha Te'ālā arafından bir nidā geldi ki farzım imzā

¹³¹² indirdi orada, T

¹³¹³ ünkü ol, T

¹³¹⁴ tazarru' (A.) yalvarma, yakarma.

¹³¹⁵ yiyni (T.) hafif

eyledim ve emrim yerine yetürdüm ammā taḥfīf itdim ve yeyni¹³¹⁶eyledim ben ol beş vaktiñ her bir vaktin on vakte berāber tutdum tā ki bu beş vakit namāzı kıldıklarında elli vakit namāz şevābın virem didi pes Rasūl Ḥazreti ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām dergāh-ı Ḥaḳ’dan döndü gerü ve Sidretü'l-müntehā’ya geldi yine cennet’e girdi göklerden geçüp gerü mekânına Mekke ḥaremine ol yatduğı yere geldi bu kadar menzilleri iki sâ’atde seyr idüp dolanup geldi ne yere varsa¹³¹⁷ hemān gövdesi anda bulunurdu çünkü Mekke ḥaremine geldi evvel Ebū Cehil’le buluşdı anıñla söyleşüp eyitdi yâ Ebū Cehil bu gice ben Ḳuds-i mübāreke vardım diyüp mi’râcın beyân itdi Ebū Cehil bunu işidüp Ḳureyş kâfirlerin ve Mekke müşriklerin cem’ eyledi görüñ Muḥammed ‘a.m ne söyler didi bunu kâfirler işidüp ḳatī inkār itdiler ve ta’accub eylediler ḫatta islām’a gelen aşḫābdan ba’zısı inanmadılar dīnlerinden dönüp mürted oldılar bu nesne ḳanda olacaḳ ḳaziyyedir hiç olmaḳ mümkün değıldir didiler pes Ebūbekir’e eyitdiler işitdiñ mi ki Muḥammed ne dir bu gice Ḳuds-i mübāreke vardım ve gökleri seyrān itdim dir didiler Ebūbekir eyitdi gerçek söyler varmışdır didi neden dirsən didiler andan dirin ki ben anıñ ‘ömrü içinde aşıla yalan söyledüğün görmedim eger bu göklerden öte ḫaber virse inanurım didi çünkü Rasūlī taşdıḳ eyledi dillerde adı Şiddiḳ oldı pes cümle ḳabileler bölük bölük gelüp Mekke ḥaremine şaf şaf olup oturdılar pes söze başlayup Rasūl’e eyitdiler bilürüz Ḳuds-i mübāreki görmeyüp durursun di imdi nişānlarından bize ḫaber vir didi Mescid-i Aḳşā nicedir ve ne vechledir beyân eyle görelim didiler ba’zı nişānların ve ‘alāmetlerin şordılar doḒru ḫaber virirseñ inanalım didiler Rasūl Ḥazreti bu söze biraz tevaḳḳuf¹³¹⁸ eyledi gönlüne ḳatī Ḓuşşa geldi ve melül oldı zīrā ba’zı nişānların şordılar ki Rasūl Ḥazreti aña baḳmayup durdı bu cihetden mübārek gönlüne Ḓam ve Ḓuşşa geldi ammā gönlünüñ Ḓuşşa kimseye bildirmedi ve āşikāre eylemedi pes Ḥaḳ Te’ālā’nıñ vaḫyine muntazır oldı ki Ḥaḳ Te’ālā ne emr ider göre hemāndem Cebrāil geldi yetişdi Ḥaḳ Te’ālā’nıñ luḫfuyla ve ināyetle Rasūl’uñ gözünden ḫicābı götürdi ve perdeyi giderdi Ḳuds-i mübārek gözü önünde rüşen ve zāhir oldı ve āşikāre göründi ve her ne şordılarsa cümlesin ḫaber virdi Ḳureyş ḳavmi eyitdiler vaşfin gerçek söyledin ve doḒru beyân eyledin ammā yolda bizim ḳāfilemiz gelürdi hiç gördün

¹³¹⁶ beyān, T

¹³¹⁷ gönlü ne yere varsa, T

¹³¹⁸ tevaḳḳuf(A.) durma, bekleme.

mü ve uğradıñ mı didiler Rasûl Hâzreti eyitdi Revhâ adlu yerde gördüm ki bir deve yavı kılmışlar anı ararlardı hatta şuşadım bunlardan şu istedim bir kadeh şu virdiler içdim geldikleri vaktin anlara şoruñ Kureyş kavmi eyitdiler kâfile kanda konomuşdı Rasûl ‘a. m eyitdi Ten‘im‘de konomuşdı didi eyitdiler nişânından haber vir didiler Rasûl ‘a. m eyitdi önce bir ner¹³¹⁹ deve gelür üstüne iki harâr bağlamışlar harârlarıñ ağzı dikilmiş didi eyitdiler ‘aceb ne vaktin gele Rasûl Hâzreti eyitdi gün doğunca gelürler yetişürler didi Kureyş kavmi eyitdiler görelim imdi gerçekliğin ve mu‘cizâtıñ nicedir didiler pes alay alay olup Şeniyye dağına çıkdılar kâfile gözetdiler çünkü şabâh oldu anlarıñ biri eyitdi Vallahi gün doğdu didi biri dahı eyitdi uşda Vallahi kâfile göründi didi cemî‘ halk bakdılar gördiler ki Muhammed didüğü gibi önce bir¹³²⁰ ner deve gelür rengi gibi üstünde harârlar ağzı¹³²¹ dikilmiş pes Muhammed gerçek çıkdı sözü güneş gibi ‘ayân oldu mu‘cizatın işbât eyledi pes ol mürtedd olan aşhâb gerü İslâm‘a imân ve şehâdet getürüp tevbe itdiler Kureyş kavmi hacîl¹³²² oldılar çünkü mi‘râcın işbât itdi öyle vakti yetişdi Cebrâil geldi Ka‘be kapusunda imâmlık eyledi Rasûl Hâzreti Cebrâil‘e uydu ve aşhâb Rasûl Hâzreti‘ne uydular aşhâbıñ imâmı Rasûl Hâzreti oldu ve Rasûl Hâzreti‘niñ imâmı Cebrâil oldu öyle namâzın kıldılar evvel namâz ki cema‘atle kılandı öyle namâzı idi Cebrâil iki gün imâmlık eyledi ezân ve ikâmet yoğ idi ezân ve ikâmet evvel Medîne‘de oğandı pes Cebrâil Rasûl Hâzreti‘nebeş vakt namâzıñ vaktlerin gösterdi evvel günde her vaktiñ evvelinde kılvirdi ikinci günde her vaktiñ âhirinde kılvirdi şoñunda Rasûl‘e eyitdi bu vaktler saña ve ümmetiñedir didi namâzıñ rek‘atları kaç rek‘at idüğü iki midir dört müdür üç müdür Cebrâil fi‘liyle bilindi çünkü mi‘râcıñ hâlin bildiñ ve añladıñ diñle imdi meşâyiğ ne dimişlerdir İşfehâni Hâzreti eyitdi ki Rasûl Hâzreti otuz dört kerre göğge mi‘râca çıkmışdır bu otuz dördüñ biri cismâni idi ya‘ni gövdesiyle çıkdı bâkî kalan otuz üçü rûhâni idi ya‘ni gövdesiyle çıkmadı yalnız rûhu mi‘râc itdi göğge çıkdı didi ammâ tahkîk ehli ulu meşâyiğ eyitdiler ki Rasûl Hâzreti dört kerre mi‘râca çıkdı ikisi gövdesiyle cismâniydi ve ikisi rûh ile rûhâniydi hem ol peygamberlik virildüğü zamânlarda düşle mi‘râc iderdi andan şoñra

¹³¹⁹ ner (F.) erkek, eril.

¹³²⁰ pür, T

¹³²¹ ağzları, T

¹³²² hacîl (A.) utanan, utangaç.

rūhuyla itdi andan şoñra gövdesiyle mi' rāc itdi gitdikçe terakķide ve ziyāde olmakda idi şimden şoñra mi' rāc'dan Rasūl Ḥazreti'niñ Ḥaķ Te'ālā ile kelimātın beyān idelim Rasūl Ḥazreti mi' rāc gicesi Ḥaķ Te'ālā ile doksan biñ kelimāt eyledi otuz biñin cemi' ḥalka ḥāşşa ve 'amme söyledi ve otuz biñin ḥavāşşa söyledi 'avāma bildirmedi zirā 'avāmiñ 'aķlı ve idrāki aña yetişmezdi ve otuz biñin kimseye söylemedine 'avāma ve ne ḥavāşşa bildirdi¹³²³ zirā anlarıñ daķı idrāki yetişmezdi her kişiyeye 'aķlı ve idrāki yetişdüķi kadar söylemek gerek diñle imdi kelimātından beyān idelim Ebūbekir Ḥazreti rivāyet ider eyitdi ki Rasūl Ḥazreti'ne şordum yā Rasūlallah mi' rāc'dan baña ḥaber vir ve Ḥaķ Te'ālā saña ne vaḥy itdi söyle işidelim didim Rasūlallah eyitdi ki Ḥaķ Te'ālā eyitdi eger 'afv itmeyi sevmeyeydim ḥesāb itmezdim 'afv itmeyi sevdiğüm için ümmetiñe ḥesāb iderin ki çok günāhların bulup 'afv iderim didi ammā ümmetden ḳatī çok şikāyet eyledi bir bu ki ben anlara rızıkların eksik itmezem günden güne virürin anlar hep rızıkların bir uğurdan¹³²⁴ isterler yarınki rızķı daķı bugün vir dirler ikinci bu ki ben anlarıñ rızķın ve naşibin ğayrı kimseye virmezsin anlar itdüķi 'ameli ğayrıya virürler ve benden ğayrıya ḫaparlar ve birbiriniñ ğıybetin ve müsāvisin söyleyüp 'amellerin aña virürler yine üçüncü budur ki benim rızķımı yirler ve ğayrı kimseye şükr iderler dördüncü bu ki bunları¹³²⁵ 'izzet ben virürin bunlar 'izzeti ḥalkdan isterler beşinci bu ki ben cehennemi kāfirler için yaratdım bunlar gice gündüz dürüşüp kendülerin oda atarlar ve cehenneme girmek dilerler didi ve bir rivāyetinde daķı gelür ki Rasūl Ḥazreti mi' rāc gicesi eyitdi Ḥaķ Te'ālā'dan ba'zı nesne su'al¹³²⁶ ammā nolaydı itmeseydim didi ben eyitdim yā Rabbi Ādem'e cennet virdiñ baña ne virdüñ didim Ḥaķ Te'ālā eyitdi Ādem'i cennet'e ḳoydum gene çıkardım saña cennet'iñ yücesin ve yükseğin ḳıyāmet gününde virdim ümmetiñle aña girersin artık çıkarmayam¹³²⁷ ebedī ḳalasin didi ben eyitdim yā Rabbi Nūḥ Peyğambere gemi virdiñ baña ne virdiñ didim eyitdi saña cemi' yeryüzin mescid virdim didi ben eyitdim yā Rabbi İbrāhīm'e odı gülistān ve bāğla bostān eylediñ baña ne virdiñ didim eyitdi yarın ḳıyāmet gününde ümmetiñe

¹³²³ bildirmedi, T

¹³²⁴ uğur (T) ön,yön.yol.

¹³²⁵ bunlara, T

¹³²⁶ su'al etdüm, T

¹³²⁷ çıkarmam, T

cehennem odın şouk eyleyem cehennem odı anlara kār itmeye didi ben eyitdim yā Rabbi ‘İsmāīl’e қоçı fedā eylediñ anıñ yerine қurbān virdiñ didim eyitdi ümmetlerüñe қıyāmet’de Yahūdīler’i Naşrānīler’i fedā virem ve қurbān eyleyem didi ben eyitdim yā Rabbi ‘İsmāīl’e zemzem şuyın virdiñ didim saña havz-ı kevşerin virdim didi ben eyitdim yā Rabbi Mūsā ile Tūr dağı üstünde söyleşdiñ didim eyitdi seniñle Nūr üzerinde ‘arş-ı a‘lā üstünde söyleşdim didi ben eyitdim yā Rabbi ‘İsā peygambere gökden ni‘met virdiñ didim saña қıyāmet gününde virdim¹³²⁸ didi ben eyitdim yā Rabbi Dāvud’a Zebūr’u virdiñ didim saña Qur’ān virdim didi ben eyitdim yā Rabbi Yūnus’a balıқ қarnında üç gün қараñulıқ içinde қurtardıñ didim eyitdi ümmetiñi қıyāmet gününde қurtaram қabirde ve қıyāmet’de ve şırat köprüsünde anda necāt virem қurtaram didi ben eyitdim yā Rabbi Hızır Peygambere āb-ı hayāt virdiñ didim eyitdi cennet’de saña ve ümmetiñe Selsebīl ırmağın virdim didi ben eyitdim yā Rabbi Mūsā’ya Tevrāt virdiñ saña āyetler ulusun āyete’l-kürsi virdim didi ben eyitdim yā Rabbi ‘İsā’ya İncīl inzāl eylediñ didim saña sūre-i İhlās¹³²⁹ virdim didi pes eyitdi yā Muḥammed saña bir sūre gönderdim ki anıñ gibi ne Tevrāt’da ve ne İncīl’de gelmemişdir ki ol Fātīḥa sūresidir her kim anı oқursa anıñ gövdesin oda ḥarām idem bañā senden sevgülü kimse yoқdur ve benim rasūlum ve ḥabībimsin didi rivāyet iderler ki Rasūl Ḥazreti eyitdi ol gice ‘arş üstünde bir ulu қubbe gördüm üstünde muḥkem kilidi var ben eyitdim ‘aceb bu қubbe’niñ içinde gizlü ne var ola bunuñ miftāḥı қandadır açsam görsem didim Ḥaқ’dan ḥiṭāb geldi ki yā Muḥammed anıñ miftāḥı sendedir şehādet kelimesi anıñ miftāḥıdır didi şehādet kelimesin getürdüm қapu açıldı gördüm içinde bir nihāyetsiz deñiz var ki uci bucağı yoқ deñiziñ orta yerinde bir ağaç bitmiş ‘āleme şevқ virir ol ağacıñ budağında bir қuş oturur ve ol қuşuñ ağızında bir zerre қuru tozcuğuz var tutup durur ta‘accüb eyledim eyitdim yā Rabbi bu deryā ve bu ağaç ve bu ağacıñ budağında oturan қuş nedir ve қuşuñ ağızındaki toz ne ola didim Ḥaқ’dan ḥiṭāb geldi ki ol deryā benim raḥmetim deñizidir ki ḥadd-i payānı yoқdur ve ol ağaç bu dünyādır ve ol қuş seniñ ümmetiñdir ve ol ağızındaki bir zerre tozcuğuz seniñ ümmetiñ günāhıdır ki andan utanurlar imdi anlarıñ günāhları benim raḥmetim deñizine nisbet ol bir zerre toz gibidir bu deñize nisbet idi Rasūl

¹³²⁸ virem, T

¹³²⁹ İhlāsı, T

Ḥazreti sevinüp şād ve hürrem¹³³⁰ oldu kâbe kavseyn maḳāmına çıkdı oturdı kâbe kavseyn dimek lügat'de iki yay miḳdârı dimekdir ' Arab dilinde ḳatī yakın olan nesneye meşeldir ki kâbekavseyindirler ya' ni yakın oldu dimekdir ya' ni Muḥammed Ḥaḳ Te'ālā'ya ğāyet yakın oldıammā mekân yakınlığı deĝil mekānet yakınlığıdır ya' ni mertebede ve menziletde¹³³¹ yakınlığı buldı ki Ḥaḳ yanında andan efdal ve andan aḳreb kimse yoḳdur.

ESRĀRŪ'L-VAḤY

(Vahiy Sırları)

Ḥaḳ Te'ālā yanında 'ālī mertebe buldı ve 'ālī ḥiṭāb oldu şerī'at sikkesi anıñ adına ḳazıldı ve ḥaḳīḳat sancāĝı anıñ nāmına açıldı ve fetḥ-i bāb oldu ve günde beş vaḳit namāzla beş nevbet uruldu ve adına levlāke ḥuṭbesi oḳundu ve başına le'amruktācı ḳonuldu cemī' 'ālemler aña musahḥar oldu ḳāfdan ḳafa ḥükmü irişdi anıñ dostlarına cennet¹³³² ve düşmanların cehenneme atup 'azāblar¹³³³ ḳılındı Ca'fer-i Şādıḳ rivāyet ider 'Ālī'den ve 'Ālī Ḥazreti Rasūl'den ki mi'rāc gicesinde Rasūl Ḥazretin eyitdi yā Rabbi 'amelleriñ yigreĝi ḳangısıdır Ḥaḳ Te'ālā eyitdi yā Muḥammed tevekkülden yigrek ve rızādan izzetlü 'amel yoḳdur benim ḳatımda didi tevekkül itmek oldur ki Ḥaḳ Te'ālā saña rızık virdiĝine¹³³⁴ i'timād ve i'tiḳād idesin ve her nesnede aña i'tiḳād eylesesin ve i'timādiñ oldıḳdan şoñra yine kesb ve kār idüp ve ḳazanç itmekḳayırmazcāizdir tevekküli münāfī deĝildir tevekkül aña dimezler ki Ḥaḳ Te'ālā baña rızım virir diyüp varasın fāriĝ olasın oturasın bilki seniñ gönlünde Tañrı'ya tamām i'timādiñ ve i'tiḳādiñ ola tevekkül idesin bundan şoñra varup kesb ve kār idüp ve ḳazanç iderseñ cāizdir ve rızā daḥı oldur ki Ḥaḳ Te'ālā saña ne belā ve ne muşībet virirse rāzı olasın Tañrı'dan gelene rızā viresen pes andan yine Ḥaḳ Te'ālā ḥiṭāb idüp eyitdi yā Muḥammed bañā muḥabbetde ve beni sevmekde kāmil oldur şol kimse ki 'ālemlere benim içün muḥabbet itse ehl-i 'ilmi benim içün sevse ve ḥalḳdan kesilüp baña ulaşsa ve baña teveccüh eylese baña vācibdir ki ben

¹³³⁰ hürrem (A.) mutlu, kutlu, mesut.

¹³³¹ menzilet (A.) derece, rütbe.

¹³³² cennetvirildi, T

¹³³³ 'azāblar ve 'ikāblar, T

¹³³⁴ vireceĝine, T

dağı anı sevem ve aña rahmetle nazār eyleyem ve cemī[̄] maḥlūqātīñ gönlüne anıñ muḥabbetin birağam ki cān ve göñül ile anı seveler didi ve bunlarıñ ḥācetleri¹³³⁵ ve maşlahatları¹³³⁶ olsa varup ḥalkā ‘arz itmeyeler ḥalāldan¹³³⁷ kendülere kifāyet idecek kadar māla rızka ḡanā[‘] at ideler artık ṭaleb itmeyeler benim zikrim anlara lezzet ola ve lezzet vire benim muḥabbetim ve rızām bunlara dirlik ve ḥayāt ola didi ve dağı yā Muḥammed dilersen ki ziyāde zāhid olasın pes dünyādan pürhizā ol ve rağbetle āḥiret iste dāim didi Rasūl eyitdi zāhīde rağbet itmek ve āḥiret istemek nice olur yā Rabbi didi Ḥaḡ Te‘ālā eyitdi ṭa‘āmı az yi şuyı az iç libāsı az giy azısa azdan ḡoma ve her dāim beni zikr eyle ve ḥalkā ḡarışma ḥalvetde ol ve dünyādan yüzüñ döndür dünyāyı arduña at didi oğlancıklar gibi her ne görseñ göñlüñ oña virüp meyl eyleme didi Rasūl Ḥazreti yā Rabbi beni bir işe ḡulağuzla ki anıñla saña yakın olam didi Ḥaḡ Te‘ālā eyitdi giceñi gündüz eyle ve gündüzüñ gice eyle didi Rasūl eyitdi yā Rabbi bu nesne nice olur Ḥaḡ Te‘ālā eyitdi uyḡuñı namāz eyle ve ṭa‘āmıñı açlık ḡıl ya[‘]ni gice namāz ḡıl gündüzün oruç ṭut ve yā Muḥammed bir ḡulum dürlü¹³³⁸ ḡaşlet işlese ben aña cennet ve ni[‘]met virem dilini şaḡlasa yalan sözden ve ‘abeş mühmel kelimātdan ve müsāviden ve ḡıybetden göñlün şaḡlasa pürāmiz i[‘]tiḡāddan ve fāsīd fikirlerden ‘ilmin şaḡlasa ‘ilmiyle ‘amel eylese ve ben anıñ cemī[̄] aḡvālīn ve işledüḡi işlerin bildüḡüme i[‘]tiḡād itse¹³³⁹ ve kendüyi ḡazır müheyyā¹³⁴⁰ ḡılsa ve açlık çekse ben aña şüpheşiz cennet virem didi yā Muḥammed dāim aç ol ve epsem ve şāmit ol ḡatī lāzım olmayınca söyleme ve dağı ḡalvet sevice olḡalkā ḡarışma tā ki bunlardan saña ḡikmet ḡaşıl ola ve göñlüñü şaḡlayam baña yakınlık bulasın ve dāim melül ve maḡzūn yürü ve ḡaḡ sözü söyle ḡaḡ sözde hiç kimseden ḡorḡma ve ḡaḡ sözü söylemekden saña¹³⁴¹ bir belā ve zarar gele deyu üşenme yā Muḥammed bilür misin ki ḡulum baña ne vaḡtın yakīn olur Rasūl eyitdi bilmezem yā Rabbi anı bildir didi Ḥaḡ Te‘ālā eyitdi ḡulum baña ol vaḡtın yakīn olur ki secde eyleye yāḡūd aç ola yā Muḥammed üç

¹³³⁵ ḡācetlerin, T

¹³³⁶ maşlahatların, T

¹³³⁷ ḡalāl (A.) dostluk.

¹³³⁸ ki dört dürlü, T

¹³³⁹ eylese, T

¹³⁴⁰ müheyyā (A.) hazır.

¹³⁴¹ bana, T

ķulum ķatī ‘aceb işdedir *birisi* bu ki namāz ķılar ve gōnlü yabanda bilmez ki kimiñ ķarřusunda durur ya kime el getirüp hācet ‘arz ider ve iħtiyāc gōsterir *ikinci* řolķiři ki bugün yetecek řa‘āmı var gene ğuşşalanur ki ‘aceb yarın ne yiyem ve ķande bulam dir *üçünci* řol ķulum ki kendü hāline sevinür řād olur bilmez ki ben andan rāzı ve hořnūd muyum yoşsa rāzı ve hořnūd değil miyim yā Muħammed cennet’de bir ķařır aę var incüdendir her gün ol evde hāř ķullarıma yetmiş kerre nazār iderin ve raħmet ve ‘ināyet ķılurin cennet ehli řa‘āmla ve yemekle ve içmekle zevķ iderler ve řafā sürerler ve yemekden ve içmekden lezzet alurlar ammā bu hāř ķullarım benim sözümle lezzet alurlar ve zevķ iderler yemek içmek bunlarıñ ‘aynına gelmez Rasül Hāzreti eyitdi yā Rabbi bu hāř ķullarıññ niřānı nedir ve ‘alāmeti nedir nicedir Hāķ Te‘ālā eyitdi bunlarıñ niřānı oldur ki dūnyā bunlara zindān gōrünür ne beylik isterler ne tāc dilediler yedi iķlime pādiřāh olmayı istemezler didi yā Muħammed her kim beni sevmek dilese faķīr olmaķ gerekdir anıñ gōnlüne benim maħabbetim bırağam didi Rasül Hāzreti eyitdi yā Rabbi faķīr kimdir beyān eyle baña bildir didi Hāķ Te‘ālā eyitdi faķīr oldur ki gice gündüz aĉlıęa řabr eyleye ve mālı ve rızķı olmaduğına řabr eyleye virdüğim ni‘mete řükr ide az tıtmaya ne ķadar az nesne dağı virirsem olanı az tıtmaya ulu gōre ve řükr ide ve ķať a dilinden yalan gelmeye yalan söylemeye ve hiĉ nesne için ğağab eylemeye ve ķaķımaya Hāķ Te‘ālā’nıñ hıķmüne rāzı ola Tañrı’dan her ne gelürse rāzı ve hořnūd ola ve geĉen nesne için ğuşşalanmaya ve gelecek nesne için řād olup sevinmeye yā Muħammed beni sevmek oldur ki faķīri seve ve faķīri hoř tıta yā Muħammed faķīrlere yaķıñ ol ve faķīrlere ile muřāħabet eyle tā ki baña yaķın olasın ve saña yüksek mertebe ve yüce menzil virem ve ķadriñ a‘lā eyleyem ve faķīrlere dāim in‘ām ve iħsān eyle ve anları tıtun¹³⁴² ve hoř tıt ki ‘ālemde benim dostlarım faķīrlerdir ve ķurtulmaķ dilerseñ ehl-i dūnyādan ıraķ ol bāylar¹³⁴³ ile muřāħabet itme ve anlar ile durup oturma yā Muħammed ařlā nefīs libāslar giyüp donanma řa‘āmıñ iyüsin gōzleme ne bulursañ hoř gör ki kiřiniñ emmāre nefsi her şerre mekāndır ve menzildir ne ķadar řerr var ise kişiye nefsinden gelür nefsi şarafından gelür sen anı ğayra ĉekersen ol kendü şerre ĉekinür faķīr olursa faķīr ve darlığa nür ve eger devletlü olup bāy olursa

¹³⁴² gōzet, T

¹³⁴³ bāy (T.) zengin, müstağni. Ulu, kibar, soylu. Temiz.

tekebbürlük ider ve büyüklenür şeytāna uyar şeytāna uyan kimse hiç kırtulur mu pes nefse murādın virme yoḥsa seni helāk ider dünyādan ḳatī irāḳ ol ve dünyā ehlini ve bāyları dost tutma ve āḫiret ehlini sevüp anları dost eyle ve ehl-i dünyānıñ ‘alāmeti ve nişānı oldur ki çok güler ve çok ḳaḳır ve çok ḡazab ider ve çok yer ve çok uyur ve rızāsı azalur ve ‘özür ḳabūl itmez olur sest ve kāhil¹³⁴⁴ olur ve ‘ibādetden göñli dar olur ve günāh işlemede bahādır ve duman olur bunlarda aḥmaḳlıḳ ve cāhilliḳ çok olur ehl-i ‘ilme tekebbürlük çok olur ehl-i ‘ilme tekebbürlük iderler ve büyüklenürler bunlar kendülerin aşlu ve ‘āḳil tutarlar ammā bunlar ḳatī aḥmaḳlardır ve ḳatī cāhillerdir ‘aḳıldan bunlar ḳatī irāḳdır yā Muḫammed āḫiret ehliniñ nişānları oldur ki gice gündüz yaşların dökerler ve āh u feryād iderler ve bundan utanurlar bunlarıñ sözləri baña şolḳadar ḫoş gelür ki ataya anaya sevgülü oḡlancıklarınıñ sözü ḫoş geldüḡi gibi bunlar göz açup yumunca benden ayru olmazlar¹³⁴⁵ riyāzet ve perḫiz ḳılıcıyla nefislerine ḡazā idüp nefisleriniñ boynun urmuşlardı bunlarda hiç nefis ḳalmamışdır ‘ibādetde ve ḳulluḳda bünyādı muḫkem yapulmuş yapu gibi dururlar ve Allah Te‘ālā’ya ḳatī ziyāde muṭī‘lerdir yā Muḫammed āḫiret ehli hiç şād olup gülmezler bunlar benibilelden beru hiç ašlā ve ḳaṭ‘āne yemek ne içmek ne gülmek ne oynamāḳ ḫiçbirin işlemediler ve şerr ve fesād itmediler ve muşibetlere şabr eylediler ve belālara ḳatlandılar her işde benim rızāmı gözlediler günāhları için ağlayup yaşlar şaçdılar gözleriniñ yaşları yüzleri üstüne aḳup çaḡlardı her yerleri baña iştiyāḳlarından yaş yerien ḳanlar ağladı bunlar ḫalkā ḳoşmayup ‘uzlet itdiler bunlarıñ yaşları gözleriniñ ve yürekleriniñ yaşlarıdır ve muşāḫibleri ‘amel yazan meleklerdir gice gündüz baña münācāt idüp murād bulur bunlarıñ arzuları ve dilekleri oldur ki ‘aceb ne vāḳtin ecel gele yetiše bu fenā evden beḳā mülküne göçüre Ḥaḳḳ’ıñ cemālin görüp ḫoş geçevüz dirler yā Muḫammed zāhidlere ben şolḳadar in‘ām ve iḫsān idem ki ḫesābın benden artıḳ¹³⁴⁶ kimse bilmeye evvel anları ḫesābdan ‘azābdan emīn eyleyem ve cennet içinde anlara dört ḳapu açam bir ḳapudan her dāim armaḡanlar ve dürlü dürlü tuḫfeler gele ve bir ḳapudan benim cemālim görüp didārim¹³⁴⁷ müşāhede idüp şād olalar üçünci ḳapudan ṭamuya nazar ḳılalar ve anda

¹³⁴⁴ kāhil (A.) tembel.

¹³⁴⁵ ayrulmazlar, T

¹³⁴⁶ ḡayrı, T

¹³⁴⁷ didārim, T

olan ʿazābı ve ʿikābı¹³⁴⁸ göreler ve muʿazzeb olan kāfirleri temāşā ideler dördüncü kapudan hūrī kızları geldiler anlar gele zevk ve şafa süreler bu dört kapudan lezzet alup her laḥza biñ biñ şafa süreler bir şigāsı ve bir huşuru yüzbiñ dünyā pādīşāhlığından artıktır Rasūl Ḥazreti eyitdi yā Rabbi bu vaşf eyledüğüñ zāhidler kimlerdir ve ne aşl kimselerdir baña bildir didi pes Ḥaḳ Teʿālāʾdan ḥiṭāb gelüp eyitdi ki yā Muḥammed bu didüğüñ zāhidler şunlardır ki mälları mülkleri yoḳdur bütün ʿālem oda yansa bir ḥaşırları yoḳdur ki oda yana evleri yoḳdur ki yıkılıp ḥarāb olıcaḳ ğuşşālanup teşvīş çekeler ve oğulları kızları yoḳdur ki ecel yetişüp vefāt itdikde ağlayalar ve melūl olalar ve mälları yoḳdur ki ziyān olıcaḳ gönülleri tār ola ve bīḥuzur olalar dostlar āşınaları yoḳdur ki anlar gele muşāḥabet idüp söz gelici eyleyüp benim zikrim koyalar göz açup yumunca benden ğāfil olalar ve ellerinde taʿām yoḳdur ki kimse anlardan dileye nefis donları ve libāsları yoḳdur ki giyüp şādkām¹³⁴⁹ olalar bunlar ne cehennemden korḳarlar ve ne cennete müştāḳ olurlar bunlarıñ gözü gönü bendedir benim şevkimle ve benim muḥabbetikle toptolu olmuşlardır cennet cehennem bunlarıñ aynında değıldir bunlarıñ şevki bañadır Ḥazreti Rasūl şallallahu ʿaleyhi ve sellem eyitdi yā Rabbi ʿaceb bu şıfatlu kimseler benim ümmetde var mıdır bulunur mı Ḥaḳ Teʿālā eyitdi bunlar peyğamberlerdir ve seniñ ümmetiñde daḫı şiddīḳlar ve ḥaḳ yolunda şehīd olanlardır anlar daḫı bu maḳāma yetişürler didi Rasūl Ḥazret eyitdi yā Rabbi bu şıfatlu zāhid benim ümmetde mi çoḳdur yoḫsa ğayrı ḥalkda mı çoḳdur Ḥaḳ Teʿālā eyitdi seniñ ümmetleriñ zāhidleri ğayrı ümmet zāhidlerine nisbet bıraḳ öküzde bir kara kıl nice ise ol daḫı ancılayındır didi Rasūl Ḥazreti eyitdi yā Rabbi benim ümmetde¹³⁵⁰ bunlar çoḳ idi nice oldılar Ḥaḳ Teʿālā eyitdi şekk ve şüphe eylediler iʿtikādların bozdılar didi Rasūl Ḥazreti bunu işidüp Ḥaḳ Teʿālāʾya el götürüp¹³⁵¹ duʿā eyledi yā Rabbi bunları sen şaḳla şeytān şerrinden ki murādlarına yetişeler didi ve Ḥaḳ Teʿālāʾya ḥamd eyledi ve şükr itdi andan Ḥaḳ Teʿālā eyitdi yā Muḥammed veraʿ¹³⁵² eyle ki zühd ve perḥīz dīniñ başıdır ve ortasıdır ve āhiridir didi yaʿni dīn didikleri başdan ayaḳa zühd ve perḥīzdir ve Allāh Teʿālāʾnı

¹³⁴⁸ ʿikāb (A.) azap, eziyet.

¹³⁴⁹ şādkām (F.) sevinçli, mutlu, muradına ermiş.

¹³⁵⁰ ümmetinden, T

¹³⁵¹ getürdü, T

¹³⁵² veraʿ (A.) haramdan uzak durma, dine bağı kalma.

harām itdüği nesnelere şaķınmaķdır uşda vera‘ buña dirler vera‘ ‘ibādetler ķapusun aķar vera‘ iden kimse Hāķ Te‘ālā vaķtinde¹³⁵³ ‘izzetlü ve hürmetlü olur ve Hāķķ’a yaķınlık bulur ve hāķķ daķı anı severler yā Muħammed şümte lāzım ol ya‘ni hiķ söz söyleme söyle epeşem ol ki epeşem olup söz söylemeyüp şāmit olanlarıñ gōñüllerin Hāķ Te‘ālā ‘ilimle hıķmetle ma‘mūr ider ve yapar yā Muħammed Tañrı’ya ‘ibādet itmek on bölükdür doķuz bölüğü hēlāl rızık istemektir yā Muħammed her kimiñ ki ‘aķlı yoķdur ‘ālemde hergiz¹³⁵⁴ devlete yetişmedi ve bāy olmadı ne ķadar mālī çoğısa daķı ‘aķlı olmayan kimse faķīrdir ve şol kimseniñ ki ‘aķlı ve ‘ilmi vardır ne ķadar faķīr daķı olursa bāydır ve şol kimse ki Hāķ Te‘ālā virdüğüne kana‘āt itmese ne ķadar az ise daķı anıñla faħr itmese¹³⁵⁵ ol kimseden Hāķ Te‘ālā rāzı ve hoşnūd olmadı yā Muħammed her kim benim zıķrimden gāfil olsa beni zıķr ve tesbīh itmeye anı cehennem odı yaķar yā Muħammed bilür misin ki ğayrı peyğamberlerden ve mürsellerden seni niķün yeg ķıldım ve ulu eyledim Rasūl eyitdi bilmezem yā Rabbi didi Hāķ Te‘ālā eyitdi yaķınla şıdķla ve hüşn-i hūķla ve hāķķa merħametle ve cūdla¹³⁵⁶ ve necātla didi ya‘ni ‘ilmiñ ve nefsiñ ğayrılardan artıķ olduğıyķün gerķek verāset söylemekde artıķ olduğıniķün ve huylarıñ gōķcek olduğıyķün ve hāķķı esirgeyüp anlara merħamet itdüğüñ iķün ve cōmerdlik idüp ‘aķā ve in‘ām itdüğüñ iķün pes ğayrılardan efđal ķıldım didi yā Muħammed dilersenē dīniñ ve imāniñ kāmil ola ve kemāl bula nefsiñi benden ķorkmaģa lāzım eyle ki benden ķorksun ve daķı aķ eyle nefsiñi ki söyle aķ olsun yürüsün hiķ ķarnın doyurma ve epeşem olup şāmit ol hiķ söz söyleme yā Muħammed bir ķulum ki ķarnını aķ eylese ve dilini şaķlayup ķatī az söylese ben anıñ gōñlün nūr ile doldurup aña hıķmet naşīb idem ki ‘ālem hūcjet ve şifā ve rahmet ola her müşkil nesnelere aña öğredem ve aña nesnelere gösterem ki hiķ ‘aķlına ve fikrine gelmezdi evvel aña kendü ‘aybın bildürem tā ki kendü ‘aybın bilüp kimseniñ ‘aybına dil uzatmaya hem daķāyık¹³⁵⁷ ‘ilmin aña öğredem ya‘ni Tañrı’ya giden yol ķatī ince yoldur şeytāniñ ince vesveseleri vardır şerr işi ve bātil nesnelere hāķ şüretinde gösterir deģmekişi fark idemez ve

¹³⁵³ ķatında, T

¹³⁵⁴ hergiz (A.) asla, hiķ, hiķbir zamān, katiyen.

¹³⁵⁵ itmeye, T

¹³⁵⁶ cūd (A.) cōmertlik, bonkōrlük, eliaķıklık.

¹³⁵⁷ daķāyık (A.) incelikler.

añlayamaz pes Hâk Te‘âlâ eyitdi añâ daqâyıq ‘ilmin ta‘lîm idem ya‘ni ince ve gizlü nesnelere öğredem ki şeytânın ince hayâllerin fark eyleye añâ şeytân yol bulmaya gönül gözü açıla namâzi keşifle kıla ve şeytânın dürlü dürlü hîleleri vardır ki âdemi anıñla azıdup yoldan çıkarur ve nefsinin dağı dürlü dürlü aldaması vardır cümlesin Hâk Te‘âlâ añâ öğrede ki anı azdırmayalar yâ Muhammed zâhidlik ve ‘âbidlik bir kimsede şol vaqtin tamâm olur ki anda *yedî* dürlü haşlet ve huy ola hiç biri eksik olmaya *birisi* anıñ vera‘dır ki haramdan şağına haram olan nesnelere yoresine uğramaya *ikinci* bu ki dilin ‘abeş sözlerden ve kendüye gerekmeyen sözlerden şaklaya epsem dura *üçünci* bu ki Tañrı’dan korqa ki Tañrı korqusı âdemiñ gönlün münevver ve rüşen ider¹³⁵⁸ ider pasın gider *dördünci* bu ki Tañrı Te‘âlâ’dan korqup utanup hayâ ide gizlü yerde ve âşikâre yerde Tañrı’dan korqa ve utana *beşinci* bu ki ta‘âmı az yiye ve eski kaftân ve yamalu pelâs¹³⁵⁹ libâs giye *altıncı* bu ki dünyâyı sevmeye ve añâ hışm eyleye ve düşmen tutuna zîrâ ben dünyâyı sevmeyüp hışm eyledim *yedinci* bu ki benim dostlarım seve zîrâ ben bunları sevdim ve gayrı halkdan anları yeg eyledim yâ Muhammed şol kimse ki ben Allah’ı sevdim dir ol beni sevmez tâ ki bu nesnelere anda bulunmayınca bir bir beyân ideyin işidesin faķirliğı seve ve yamalu ve eski kaftân giye ve namâz kıla ve dün¹³⁶⁰ namâzin kıla ve oruç tuta ve kendüye gerekmez sözü söylemeyeve baña tevekkül eyleye her işin baña işmarlaya çok ağlaya ve az güle ve benden korqa nefsinde arzuların virmeye mescidi ev idine muşâhibi ‘ilim ola zâhidleri devlet idine ve ‘âlemleri seve yoğsulları ve faķirleri yoldaş ve hâldeş idine anlar geledura ve otura ve her dâim benim rızâmı taleb ide ve hışımdan kaçaya ve halkla karışmaya ‘uzlet eyleye halkla baş çatmaya ve benim gâzabımdan korqup günâhlardan kaçaya dâim benim zikrime meşgûl olup gözünden acı yaşlar döke ve tesbîh ve tehlîl eyleye pervâne gibi benim ‘aşkımda düşe yana va‘desine gerçek ola ve ‘ahdine vefâ eyleye gönli pâk ola ve bağı yufkâ ola taş gibi katî olmaya ve iri sözlü ve yoğun huydâr olmaya yumuşak sözlü ola namâzında huşû‘ ide ya‘ni göziyle yabana bakmaya secdesi yerin gözde ve gönliyle her tarafa bakmaya Hâk Te‘âlâ’ya teveccüh ide farz namâzları aşıla fevt eylemeye şevâblu işlere rağbet kıla ve kimseye tekebbürlük itmeye

¹³⁵⁸ eyleyler, T

¹³⁵⁹ pelâs (F.) çul.

¹³⁶⁰ dün: geceleri kılınan nafîle namaz, teheccüt namazı.

alçaqlık eyleye benim ‘ azābımdan qorqa ve cehennemden havf eyleye ve benim dostlarım seve ve şālih kullarımdan ayrılmaya bu didüğüm şifātlar ve beyān itdüğüm huylar her kimde ki var ise benim ‘ ābid kulum ve beni seven kulum oldur eger bu hāller anda yoğisa ol ‘ ābid değıldir ve beni sevmez beni severin diyen kimse böyle olmak gerek yā Muḥammed eger bir kulum yerler ve gökler halkı kadar namāz kılsa ve yerler ve gökler ehli kadar oruç tutsa ve feriştelere ve melekler gibi ta‘ āmdan kesilüp aşla ta‘ ām yemese ve ‘ ömründe kaftān giymeyüp şöyle ‘ üryān yürüse ve bu hāliyle gice gündüz ‘ ilimle duruşsa ve oğumağa çalısa her dürlü ‘ ilmi öğrense bu kadar ‘ ilim ve hikmetle ve zühd ile taqva ile gönlünde dünyā muḥabbeti olsa bir zerre dağı olursa yāḥūd ululuk sevse ve ekābirlik sevse ya dünyā zīnetin sevse ol kimse hiç aşla baña yakın olmaz ve benim dostum değıldir benim muḥabbetim anıñ gönlünde çıkardırın gönlüne qarañlık bıragurın ve qasāvet bıragurın ve benim muḥabbetimden anıñ gönlünde lezzet ve hālāvet qomazın benim zikrimden lezzet almaz çünkü dünyā sevdi ben sevmedüğüm ve hışm itdüğüm nesneyi sevdi pes aña kışāş gerekdir bendağı aña bencileyin belā virürin pes imdi yā Muḥammed yürü var kullarıma bu haberleri söyle bilsünler ve işitsünler aña göre iş itsünler ve saña selām olsun ve raḥmet olsun ey Ādemoğlanlarıñıñ ḥayırlısı ve dostlarıñıñ yegreğı ve efdalı didi uşda vaḥyıñ esrārı ve mi‘ rāc gicesiniñ kelimāti bunda tamām oldı velākin qorqudan cān u göñül ireydi kim ola ki bunla ‘ amel idebile meger Ḥaḳ’dan ‘ ināyet ola ve hidāyet yetiše ve şallallahu ‘ ala seyyidina Muḥammedin ve alihi ve şaḥbihi ecma‘in ve men tebi‘ ahum bi iḥsāni ilā yevmi’d-dīn çünkü Ḥaḳ Te‘ ālā Rasūlune bu esrārı vaḥy eyledi Rasūl Ḥazreti dağı yeryüzüne inüp haber virdi rivāyetde gelür ki Rasūl Ḥazreti eyitdi qaçanki ‘ arşa irişdim ardından bir āvāz geldi ki Ebūbekir āvāzına beñzer baña çağırırdı dur yā Muḥammed ki Ḥaḳ Te‘ ālā şalāt ider didi ya‘ ni kullarına raḥmet ider didi Ḥaḳ Te‘ ālā şalāt eylemeyi raḥmet itmekdir qalem āvāzın anda işitdim ki Ḥaḳ Te‘ ālā kudret eliyle levḥ-i maḥfūz üstünde bu āyeti yazdı **هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ** “**Huvellezi Yuşallı ‘ Aleyke**”¹³⁶¹ āyetiñ ma‘ nāsı budur ki Ḥaḳ Te‘ ālā size raḥmet ider ve feriştelere ve melekler siziñ için istiğfār iderler ve yarlıgamaq taleb iderler ki sizi qarañlıqdan nūra çıkaram dir zihī luḫf ıssı ve kerem ıssı

¹³⁶¹ “O ki sizin üzerinize salāt eder.” AhzābSüresi 43. āyet. 33/43.

pādişāh zihī rahmeti çok sultān ki ḥabībīn göğe çıkarmış iken girü yeryüzüne gönderdi eger sual idüp şorarsañ ‘Īsā peygamber diridir Muḥammed Ḥūd andan efdaldır ve yegrekdir gerek idi ki Muḥammed ‘arşdan itmeyüp diri ḳalaydı cevāb virürüz ki Muḥammed Īsā’dan efdaldır Ḥaḳ Te‘ālā anı ‘arş üstünde anı ḳomayup girü yeryüzüne gönderdiği anıñ içündür ki ‘ālemlere rahmet ola ḥalḳa doğru yol göstere cennete ḳulağuz ola rivāyetinde gelür ki Rasūl Ḥazreti mi‘rācdan döndüğünde eyitdi yā Rabbi beni maḥrūm gönderme ki misāfirler seferden döndüğünden dostlarına armağan getürürler baña ne armağan virirsin ki isteme eyledim yā Rabbi didi Ḥaḳ Te‘ālā eyitdi ümmetiñe armağan bu olsun ki anları her belādan şaḳlayam diri oldıklarınca ve ecel geldiḳde anlara cennet muştulayam cānların ol muştuluğla alam ve ḳaçan ki maḳbereye gireler maḳberelerin geniş eyleyem ḳaçan ki ḳabirden duralar anlara rahmet idem rahmetle cennete ḳoyup anlara cemālim gösterem ve dīzārım müşāhede itdürem bu sözler ümmetiñe armağan olsun didi Rasūl Ḥazreti eyitdi çünkü ‘arş üstünde yürüdüm Cebrāīl Mikāīl baña ḳarşu geldiler aşḥabına armağan ne iledürsün ve hem ümmetiñ daḫı armağan isterler bunlara ne armağan iletirsin didiler ben eyitdim bunlara altı türlü nesne ile vardım ki anlara armağanım ola *biri* budur ki Ḥaḳ Te‘ālā eyitdi ümmetiñe söyle çünkü cömert olanları sorsaz ne ḳadar az daḫı virürse imdi beni sevsünler ki cemī‘ cömertlerden ben daḫı artık cömertlik iderin benim itdüğüm in‘āmıñ ve iḥsānıñ nihāyeti yoḳdur ‘aḫālarım ve baḫşışlerim ḳatī çoḳdur cemī‘ ‘ālem yazıcı olsa benim in‘āmım ve iḥsānım yazsalar deñizden ḳatresin yazmağa ḳādir olmayalar *ikinci* bu ki çünkü yerler gökler ḥalḳından ḳorḳarsız benden ḳorḳuñ benden ḳorḳmaḳ daḫı yegdir her nesneye ḳādirin elimden gelür yer gök ehliniñ ellerinde nesne gelmez anlarıñ daḫı itdüğü benim elimdedir benim rızāsız anlarıñ elinden bir iş gelmez anlardan ḳorḳacağınız benden ḳorḳuñ *üçüncü* bu ki çünkü bir kimseden bir nesne umarsız benden ummaḳ daḫı yegdir ki hiç kimse maḥrūm göndermez ve ḥazīnim virmekle tükenmez *dördüncü* budur ki çünkü bir yaramaz iş işlemekte ḥalḳdan utanursız benden utanmaḳ daḫı yigrekdir her işledüğünüz işi görürin ve bilürin unutmazın *beşinci* budur ki çünkü bir kimse ḥidmet idersiz ve ḳulluḳ eylesiz baña ḥidmet itmek daḫı yegdir baña ḳulluḳ idüñ ki murādınıza iresiz ve size ücretiñiz ḳāt ḳāt virem ve ḥidmetiñiz şaḳların benim ḳatımda ḳat‘ā zāyi‘ olmaz *altıncı* budur ki çünkü bir kimseye inanursuz ve taşdıḳ

eylersiz benim sözüme inanmak dağı yegdir ki baña inanup beni taşdıķ idesiz ğayrılardan ben gerçek söylerin ve sizi her nesneden şaķların ve itdüğüm va‘delere ħilāf itmezsin ve dünyāda rızķınızı ben virürem ve āĥiretde cenneti ben virürin didi Rasūl Ĥazreti bu resme armağanlar ile dönüp geldi aşĥābına ve ümmetine hediye getürdi getürdi elimizden geldikçe tūtalım uşda mi‘rācın esrārı bunda tamām oldu egerçi dağı söyleyecek sözler ve naşīhatler çoğidi ammā sözler uzanur kitāblara şığmaz ve bu söyledüğümüz sözler ve naşīhatler şaĥīĥ naķille rivāyet olunmuşdur anıñ için muĥtaşar kıldık çünkü Ĥazreti Rasūl şallallahu ‘aleyhi ve sellem güneş gibi göklerden yeryüzüne doğdı mi‘rācın işbāt itdi şöyle ki şek ve şüphe kıomadı cemī‘ aşĥābı inandılar ve taşdıķ eylediler Rasūl’e mutī‘ ve münķād¹³⁶² oldılar her ne dirse tutarlardı Rasūl dağı durmayup ħalkı dīne da‘vet iderdi ve mu‘cizātlar gösterirdi Ĥaķ Te‘ālā’dan ĥācetler dilerdi Ĥaķ Te‘ālā dağı kıabūl idüp va‘deler iderdi mu‘cizātın şoñra yine bir ulu mu‘cizāt gösterdi ki dillerde vaşf olunmaz ne gördiler ne işitdiler Keşşāf adlu tefsirde gelür Enes rivāyet ider ki ol aralıķda ol eşnāda Mekke’niñ kıāvmi cem‘ olup Ĥazreti Rasūl kıatına geldiler mu‘cizāt taleb eylediler eger Rasūl iseñ ve gerçek peyğamber iseñ mu‘cizāt göster ayı iki pāre eyle görelim pes saña inanalım ve ĩmān getürelim didiler Rasūl Ĥazreti ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām Ĥirā dağına kııķdı Ĥaķ Te‘ālā Ĥazreti’ne münācāt idüp ‘arz ĥācāt eyledi hemān sā‘at Cebrāīl ‘aleyhi’s-selām geldi yetişdi Rasūl Ĥazreti’ne muştuladı Ĥaķ Te‘ālā saña selām idüp eyitdi ki rasūlum ve ĥabībim¹³⁶³ ğamġin¹³⁶⁴ olmasun ve ğöñlün dar tutmasun ki ben anıñ ĥācetin kıabūl kııldım varsun aya işāret itsün didi Rasūl Ĥazreti şād olup sevindi pes yatsı vaķtinde Mekke yanında Ĥirā dağına kııķdı aya işāret eyledi ay iki pāre olup Ĥirā dağıniñ üstüne indi bir pāresi bir kıarıfdan ve bir pāresi bir kıarıfdan kııķup yine iki pāre bir yere gelüp bütün olup gene yerine vardı kıarār itdi Mekke kıāvmi bu mu‘cizātı ğörüp anlara ki Ĥaķ’dan ‘ināyet olmuşdur ve hidāyet yetişmişdir İslām’a geldiler Lā İlähe İllallah Muĥammedun Rasūlullah didiler ve anlara ki Ĥaķ’dan ‘ināyet yetişmedi Muĥammed aya siĥr itdi didiler rivāyetdir ki Şam vilāyetiniñ begi Ĥabīb ‘Adi anda gelmişdi bu ĥālī ğördü ve mu‘cizātı

¹³⁶² münķād (A.) boyun eġen.

¹³⁶³ ĥabībim Muĥammed, T

¹³⁶⁴ ğamġin (A.-F.) üzġün, ğamlı.

müşâhede eyledi pes şıdkla ihlâşla İslâm¹³⁶⁵ geldi içi dışı ĩmān nūriyla doldı cān u gönülden müslüman oldu pes eṭrāf ‘āleme ḥaberler vardı Muḥammed’in peygamberlik her memleketde bilindi işidildi ki Muḥammed Allah’ın rasūlu imiş eski dīnleri ve mezhebleri mensūh idüp yeñi dīn ve yeñi şerī‘at izhār eylemiş pes her taraftan gelüp ĩmān getürürlerdi ammā Ebū Cehil-i la‘īn her mu‘cizāt zāhir oldıkda yüreğinde bir dağ ve bağrında bir taş olurdu pes mekre ve fitneye başladı Mekke kavmiyle meşveret itdi ve danışdı Medīne ḥalkına mektūb yazdı gönderdi Muḥammed’in cemī‘ aḥvālin beyān eyledi Medīne’de çok ‘ālimler ve fāzıllar ve kāmiller var idi cemī‘si bir yere geldiler Mekke ḥalkına mektūb yazdılar ki Muḥammed’e üç nesne su’ālidiñ ve şoruñ eger ikisin bilüp cevāb virüp ve birin bilmezse bilüñ ki ḥaḳ rasūldur ve dīnine girüñ ve tābī‘ oluñevvelā aṣḥābı şoruñ ki kimdir ve kaç kişidir ve biri daḥı İskender Zülḳarneyn kimdir ki maşriki mağribi gezdi üçüncü rūḥ ne nesnedir ki biz Tevrāt içinde gördük ki rūḥu kimse bilmez bilürin diyen yalan söyler didiler Ebū Cehil’e bu vechle mektūb yazdılar Ebū Cehil daḥı geldi üç nesneyi Rasūl’e su’āl eyledi Rasūl Ḥazreti eyitdi yarın cevāb virem didi inşā’Allah dimedi ya‘ni Allah buyurursa cevāb virem dimedi hemān yarın cevāb virem didi inşā’Allah dimediğiyçün vaḥiy kesildi üç gün Cebrāīl gelmedi ba‘zılar on beş gün ve ba‘zılar kırk gün didiler pes Rasūl Ḥazreti Cebrāīl’in gelmedüğine melūl oldu ve ğāyet ğuşşalandı pes Mekke kavmiyitdiler Muḥammed’in Tañrısı ḥışm itdi ve kaçıkı artık Cebrāīl gelmez didiler pes Cebrāīl geldi Ḳur’an getürdi Rasūl Ḥazreti eyitdi niçün geç geldiñ eğlendiñ yā Cebrāīl didi Cebrāīl eyitdi anıñ için eğlendim ki sen anlara yarın cevāb vireyin didiñ inşā’Allah dimediñ inşā’Allah dimediğün için eğlendim gelmedim didi pes Ḥaḳ Te‘ālā’dan Ḳur’an getürdi ki bir daḥı bu işi işlerin didükde inşā’Allah diyessin Allah buyurursa işlerin diyessin hemān işlerin dimiyessin did pes Ḥaḳ Te‘ālā aṣḥāb-ı keḥfi beyān eyledi ve kaç kişidir ḥāllerin bildirdi ve Zülḳarneyn’i beyān¹³⁶⁶ itdi ve rūḥ Allah Te‘ālā’nın emrindedir kimse anı bilmez didi peygāMBER olsun ulu evliyālar olsun mürsel olsun ve rūḥu kimse bilmez didi pes Rasūl Ḥazreti bunlara cevāb virdi bunlar daḥı bildiler ve işitdiler ki rūḥu kimse bilmez imiş Allah’ın emrindedir hemān ancak Allah bilürmiş pes kimesneler ĩmāna

¹³⁶⁵ ĩmāna, T

¹³⁶⁶ beyān ve āyān, T

geldiler ve müslüman oldılar bu dağı bir ulu mu‘cizāt oldu aşğāb sevindiler şād oldılar diñle imdi ki Rasūl Hāzreti İslām yoluna nice bel bağıladı ve ‘ālemi küfür qarañlığı tıtmış İken İslām nūryla nice münevver eyledi qünkü Rasūl’uñ çāvī ‘ālemi tıtdı Medīne hālkı dīne girüp girü çok kimse müslüman oldu.

HİCRETÜ’N-NEBİ

(Hz. Peyğamber’in Hicreti)

Mekke kavmi bunu görüp mekre ve hīleye başladılar Qureyř ulularından on iki kiři ittifāq idüp Dārü’n-Nedve dirler bir eve cem‘ oldılar İblīs-i la‘īn bir qoca şüretine girüp elinde bir ‘aşası var dayanup çıkageldi Ebū Cehil-i la‘īn anı görüp eyitdi sen bizimle gelme bizim gizlü işimiz vardır didi İblīs eyitdi ben Necd ilindenim çok iş görmüş bir kişiyimniçe niçe vākı‘alar görmüş ve mařlahātlar bitürmiş adamım tedbirinizde bile olam fāideñiz var ziyanınız yok didi böyle diyecek anı dağı bile alup meşveret yerine geldiler pes evvel ‘Utbe söyledi eyitdi ulum Hūd hükümdar gelün şabr idelim tā ki ecel irişe vefāt ide kırtulavuz didi İblīs anı işidüp eyitdi yok saña ve seniñ bildüğün hāşā ki sende ‘ağıl ve fikir olasın ola sende var gördüm ki dağı yaramazsın eger ecel yetişince şabr iderseniz anıñ dīni maşriki ve mağribi dutar řoñra sizi helāk ider didi cemī‘si āferīn didiler řeyh Necdī gerqek söyler didiler pes şeybe ilerü geldi eyitdi Muğammedi hābs idelim bir ev içine bıragalım ekmek virmeyelim ve řu virmeyelim aç şusuz helāk olsun didi řeyh Necdī eyitdi bu hāğadır zīrā anıñ aqrabāsı var hışmı kavmi vardır andan yüz döndürmezler anı hābisde qomazlar didi cümlesi řeyh Necdī gerqek söyler didiler ‘Āmir Bin Vāil eyitdi bir deveye bağılayalım bir tepeye şalıvirelim didi İblīs eyitdi bu dağı hāğadır zīrā anı ‘arab sever ve dili efdāldir ve sözü tatludur gören ve bulan kimse anı helāk itmez didi bu kerre Ebū Cehil ilerü geldi eyitdi her qabīleden bir niçe adam çıkaralım cemī‘ qabīle¹³⁶⁷ cem‘ olsunlar bu gice yatduğı yerde başalım uralım öldürelim kim urduğı ma‘lūm olmasun ve bilinmesün řoñra hışmı kavmi qan bahā¹³⁶⁸ dilerlerse qabāil cem‘ olalım aramızda ödeyelim didi İblīs eyitdi uřda řağīh fikir ve doğıru tedbīr budur böyle olmazsa kırtulmazsız didi pes Qureyř kavmi

¹³⁶⁷ qabīleler, T

¹³⁶⁸ bahā (F.) değer, kıymet, paha.

her kabileden ve her soydan adamlar çıkarup kaşd eyler ki Rasûl Hâzretin gice ile döşeğinde uralar öldüreler anı bilmezler ki Hâk Te‘âlâ aña yardımcıdır şol kimse ki Tañrı yardımcı ola cemî‘ ‘âlem halkı bir yaña olup aña düşman olurlarsa hiç korkmaz ve kaygu yapmaz pes Cebrâil geldi Rasûle Hâk Te‘âlâ’nın selâmın selâmın getürdi ve eyitdi ki saña kaşd idenlerin hanumânı¹³⁶⁹ harâb olsun cânına od düşsün ve başına turâb olsun Hâk Te‘âlâ şöyle emir itdi ki Mekke’den bu gice çıkup gidesin Medîne şehrine hicret idesin didi tâ ki ol yerleri küfürden pâk idüp İslâm’ı âşikâre kılasın zirâ bu işlerde benim ‘acâyib garâyib gizlü nesnelirim vardır âşikâre itsem gerekdir didi ve seniñ dîniñ ve şeri‘atın yücelüp yüksek olup cemî‘ ‘âlemi tutsa gerekdir di imdi bu gice döşeğine yatma dün içinde sefer eyle didi Rasûl Hâzreti bu işden âgâh oldu pes danışık eyledi benimle sizden kañıñız gelür didi Ebübekir eyitdi ben seniñle yoldaş olayın yâ Rasûlallah ‘a.m. didi girü ve aşhâbına baqdı eyitdi sizden her kañıñız ki bu gice benim döşeğimde yata ben aña kefil olayın cennete girmeğe didi ‘Alî Hâzreti eyitdi ben yatayın yâ Rasûlallah didi çünkü ahsâm oldu Kureyş kavmi geldiler Rasûl Hâzreti’niñ oldığı evi dolayı aldılar İblîs dağı bunlar gele bile geldi pes gözetdiler Rasûl Hâzreti ne vaqtin çıka Hâk Te‘âlâ bunlara uyhu virdi cemî‘si uyudılar İblîs dağı bile uyudu pes Rasûl Hâzreti Ebübekir ile evden taşra çıkdılar Rasûl şundi yerden bir avuç toprak aldı pes Yâsîn sûresin okuyup üfürdi anların başı üzerine şaçdı ölmüş gibi yatdılar Rasûl’le Ebübekir geçdiler gitdiler İblîs uyandı ve anları dağı uyandırdı hay Muhammed bize sihir itdi çıkdı gitdi didi ‘ömrüm içinde uyhu yüzün görmedim illâ bu gice uyudum didi pes içerü girdiler Rasûl’un döşeğinde ‘Alî’yi buldılar ki yatur şordılar ki Muhammed kanda gitdi didiler bu yaña Rasûl Hâzreti Ebübekir’le çıkup Mekke’den taşra yola düşdiler gitdiler Ebübekir Hâzreti yolca giderken Rasûl’un gâh önünce geçer gâh şâğ yanına gâh şol yanına geçerdi dört yanın gözedirdi Rasûl Hâzreti Ebübekir’in şefkatin görüp şordı nedir yâ Ebübekir didi Ebübekir eyitdi seni şağınurım yâ Rasûlallah didi eger bir tarafından bir belâ gelmelü olursa baña gelsün ve baña doğunsun didi Rasûl Hâzreti Ebübekir’e du‘â kıldı pes Rasûl Hâzreti yalın ayağıydı parmağlarının üstüne yürüdi Ebübekir anı görüp Rasûl Hâzretin getürdi boynuna bindi ol arada yakın bir mağara var idi içi toptolu ‘ağreb ve mâr idi yılanlar çıyanlar çok idi Ebübekir eyitdi mağaraya ben

¹³⁶⁹ hanumânı (F.) ev.

evvel gireyin eger içinde āġulu nesne var ise saña ziyānı deġmesün didi pes mağaraya girdi çok delükler gördi dülbendın çıkardı pāre pāre idüp ol delüklere dıķadı hemān bir delük kaldı ki aña dıķamaġa dülbend pāre kalmadı pes Ebūbekir ol delüġe ayaġın ķodı meger anda bir yılan var idi Ebūbekir'in ayaġın Őokdı Ebūbekir'in gözünden yaşlar akdı Rasūl Hāzreti eyitdi yā Ebūbekir noldıñ ki āġlarsın didi Ebūbekir ayaġın yılan Őokduġın didi Rasūl Hāzreti çağırdı yā yılan Ebūbekir'i niçün Őokduñ didi pes Hāķ Te'ālā yılana dil virdi Rasūl mu' cizatında faŕīh diliyle söyledi yā Rasūlallah seni ziyāret itmeye geldim Ebūbekir baña mānī' oldı seni görmeye ķomadı anıñ için Őokdum didi Rasūl Hāzreti āġzı yarın çıkarup Ebūbekir'in ayaġında yılan Őokduġı yere ķodı āġrısı gitdi ve yarası bitdi oġuldı hiç Őokmamıŕ gibi oldı andan Őoñra Ebūbekir Hāzreti'niñ göñlüne ķatī ķorķu düŕdi bunda¹³⁷⁰ bulurlar yā Rasūlallah didi Rasūl Hāzreti eyitdi yā Ebūbekir ķorķma melül ve maħzūn olma ki Allah Te'ālā'nıñ luťfu ve 'ināyeti bizimledir didi pes Hāķ Te'ālā'nıñ emriyle ol mağaranıñ ķapusında bir āġaç bitdi fi'l-hāl bir örümce daħı gelüp mağaranıñ ķapusında āġ düzdi ve iki güġercin daħı Allah emriyle gelüp yuva yaptılar ve yumurtladılar biz bu tarafda Ķureyŕ'e gelelim çünkü Rasūl Hāzreti gitdi Ķureyŕ'in itdüġi tedbīr rast gelmedi pes Rasūl'un ardına düŕdi dōrt yaña yollarda perākende oldılar bir niçesi ol Rasūl Hāzreti'niñ oldıġı mağaraya geldiler ķapusında baķdılar ve üstüne çıkdılar biri eydür mağara içine girelim görelim vaķit ola ki bunda gizlenmiŕ olalar birisi eydür bunda adam girse örümce yuvası bozilurdu ve güġercin yuvası bozilurdu ve güġercin yuvası yıkılurdu didiler Rasūl Hāzreti'yle Ebūbekir mağara içinde anları görürlerdi ve sözlerin iŕidirlerdi Ebūbekir Hāzreti hikāyet iderdi eger elim ŕunsam eteklerin tutardım dir idi pes Ebūbekir Hāzreti ķatī ķorķdı eger saña bir belā gelürse artık 'ālemde dīn ü ĩmān kalmaz didi Rasūl Hāzreti eyitdi yā Ebūbekir sen ne ŕanursın i' tiķādıñ nicedir ŕol iki kiŕi ki üçüncüsü Allah ola hiç aña belā ve muŕībet yetiŕür mi didi pes el götürüp Hāķķ'a du'ā eyledi yā Rabbi sen bunlarıñ gözleriñ baġla hicāb örtsün görmesün didi pes kāfirler kör oldılar dōrt yaña baķdılar gözleri¹³⁷¹ görmezlerdi öñlerinden yanlarından geķerlerdi kimse görmezdi üç gün aradılar gezmedik dolanmadık yer ķomadılar Rasūl Hāzreti'yle Ebūbekir üç gün ol mağarada

¹³⁷⁰ bizi bunda, T

¹³⁷¹ gezerlerdi görmezlerdi, T

eğlendiler Ebübekir'in birkaç koyunları var idi anda gelürdi südin şağarlardı içerlerdi ve Ebübekir'in Abdullah adlı oğlu var idi gizli ol mağaraya gelürdi Mekke'de olan ahvâli bunlara bildirirdi ve Kureys'in neyleyüp netdüklerin hep bir bir söylerdi çünkü haber aldılar ki Kureys kavmi sâkin oldılar pes ol gice mağaradan çıktılar Amir binFüheyre dirlerdi bir arab bunlara yoldaş olup Medîne'ye doğru revân oldılar Abdullah dirler bir arab var idi anı ücretiyle kulağuzluğa tuttular Ebübekir eyitdi yâ Rasûlallah iki deve şakladım benim için bir yerde gizlüdür anlara binelüm gidelim didi Rasûl Hazreti eyitdi bahâsın virmedin binmezin didi devenin birin Ebübekir Rasûl Hazreti'ne şatdı Rasûl Hazreti şatun alup bindi revân olup gitdiler evvel Cidde'ye vardılar oradan yola girdiler Annân dirler bir yere yakın vardılar nâgâh Mekke halkından Rasûl Hazretin arayan kimselerden Surâka dirler bir behlivân bunların ardından yetişdi Ebübekir anı görüp yâ Rasûlallah uşda Surâka yetişdi didi Rasûl Hazreti gam yime ve güşşalanma ki Haq Te'âlâ bizimle bilebilir anı men' itmeye kâdirdir luflufla anın şerrin bizden def' ider didi hemândem Cebrâil a.m. geldi Haq Te'âlâ'nın selâmın getürdi ve eyitdi ki Haq Te'âlâ yeri saña mu'ti' itdi Surâka'ya ne dilerseñ eyle didi pes Rasûl Hazreti yire emir itdi yâ yer Surâka'nın atını tut didi Surâka'nın yer atını dizlerine dik tuttđ Surâka amân diledi amân vir yâ Rasûlallah ki ayrıq saña yavuz¹³⁷² kaşd eylemem didi Rasûl Hazreti du'â eyledi Surâka'nın atı kırtuldu yine peygambere kaşd eyledi yine yer atın tuttđ amân dileyüp Rasûl Hazretin amân virdi du'â kıldı halâş buldı rivâyetde gelür ki yedi kerre hamle eyledi kaşd itdi yedisinde dağı yer atın tuttđ yine amân diler kırtulurdu sekizincide tevbe eyledi pes eyitdi yâ Rasûlallah benden ne dilerseñ dile didi Rasûl Hazreti eyitdi senden dileğim budur ki Kureysi Mekke kavmini gerü döndüresin didi pes Surâka döndi Mekke'ye vardı Kureys kavmine eyitdi bu yola gitmemişler ben yokladım gördüm bu yaña değildir didi bu yaña Rasûl Hazreti Ebübekir'le Medîne'yedöğru revân olup gitdiler bu yolda niçe mu'cizâtı zâhir oldieger anları tafşîl idersek söz uzar iki *Muhammediye* kadar kitâba şığmaz inşallah ecelden amân bulup şafâ-i hâtır ile küşe ferâgat muķim olursa Hazreti Rasûl'un mu'cizâtların başka bir kitâb idevüz ki ümmetleri arasında okuna.

¹³⁷² yavuz (T.) kötü, fena, güçlü, sert, şiddetli.

NÜZÜLÜ'N-NEBİ (A.S.) Fİ'L-MEDİNE

(Hz. Peygamber'in Medine'ye Varışı)

Biz yine sözumüze gelelim Keşşâf'da gelür ki Rasûl Hâzreti ve Ebûbekir Medîne şehrine yakın gelüp Kuba köyünde ' Amr bin ' Avf dirler bir kimse var idi anıñ evine kondılar düşenbe günü idi cum'a gününe deg ol köyde durdılar Rasûl Hâzreti ol köyde mescid yapmağa bünyâd urdı pes cum'a gün ol köyden Medîne kaçdına çıktılar Medîne şehrinin beni Sâlim maķâmına yetişdiler pes Rasûl Hâzreti ol gün beni Sâlim maķâmında cum'a namâzın kıldı rivâyet iderler evvel kılinan cum'a namâzı budur pes Rasûl Hâzreti ol günde minber yoğidi şöyle yerde ur ve arķasın dīvâra virüp huṭbe oķıdı ve iki rek'at namâzın¹³⁷³ kıldı andan sonra Medîne'ye girdi âheste âheste teeniyle yürüdü çünkü Medîne halkı Rasûl Hâzreti'niñ geldiğın işitdiler şehir içi muştuluğla¹³⁷⁴ doldı cemi' şehir halkı büyüğü küçüğü erkeği ve dişisi küllisi karşı çıktılar hemân sâ'at Cebrâil ' a.m. geldi ve eyitdi yâ Rasûlallah ben senün öñünce yayan yürüyüp devenin yuların elimde tutam bunlar her birisi seni evine da'vet itse gerekdir sen bunlara cevâb vir ki deve ķanda çökerse ben anda konarın diyesin didi pes şehir halkı yer gök getürmez cem'iyetle karşı varup Rasûl'un mübârek cemâlin gördiler ve ayağına yüzlerin sürdüler ve ayağı toprağın başlarına tâc idindiler ve gözlerine sürme çekindiler ğâyet kemâl mertebede 'izzet ve hürmet etdiler ve nihâyet derecede ulu oldılar ta'zîm ve ikrâm kıldılar hoş geldiñ şafâ geldiñ gelmekliğin mübârekdir mübârek ola hayra maķdem didiler Hâķ Te'âlâ'ya şükür ki sen nûrı bize gönderdi ķara gönüllerimiz îmân ve islâm nûrıyla rûşen ve münevver eyledik didiler yüzi Hâķ Te'âlâ'nın cemâli nûrına ayna olupyüzde Hâķķ'ın kemâlin ve cemâlin ve şifâtin müşâhede kıldılar ve cân u gönülden 'âşık oldılar her birisi Rasûlullah'ı kendü evine da'vet eylediler Rasûl Hâzreti eyitdi deve ķanda çökerse ben anda konarın didi Medîne halkı bunu işidüp her kişi evi öñüne kimi arpa ķodı kimi hurma ķodı kimi şu ķodı ki deve bunları görüp çöke arpa yemeye tam'¹³⁷⁵ ide yâhûd ıssıdan gelmişdir şuşamış olup şuya çekine deyu her kişi evi öñüne bir türlü nesne ķodı ve her kişi evin süpürüp hâzır ve müheyyâ eyledi pes Rasûl bu 'izzetle ve bu hürmetle şehre girdi cemi' şehir kavmi hattâ

¹³⁷³ cum'a namazın, T

¹³⁷⁴ muştuluğuyla, T

¹³⁷⁵ tam' (A.) tamahkâr.

uşacuk oğlancıklar ve perde ehli hātunlar bile çıktılar şöyle ki yollar doldu ev üstleri ve pencereler ve kapular toptolu oldu mübarek yüzün görüp şād ve hürrem oldılar Rasūl Hāzreti'niñ önünce ve yanınca meddāhlar hūb¹³⁷⁶ nefeslerle bu şi'ri oqurlardı şi'ir:

şükür minnet Hāḡḡ'a kim bize rasūlin gönderdi¹³⁷⁷

doğdı bedir ayı üstümüze min şeniyyāti'l-vedā'

cümle biz saña ve Hāḡḡ'ın emrine muḡī'yiz

cümlesin hayra maḡdem hoş şafā geldiñ bize yā hayradā'

bu şevketle ve bu şöhretle şehre girdiler yer gök halkı şenlik ve şazlık itdiler ki Hāḡḡ'ın Rasūlu geldi Hāḡ Te'ālā Medīne şehrine 'ināyet nazar kıldı pes önünce yanınca yürüyüp yürün şaluñ yol viriñ deyu çağırırıldardı deve aşlā ve kaḡ'ā ne yemeye baḡdı ne şuya baḡdı doğru varup evvel ol yerde çökdi ki şimdi Rasūl'ın mescididir ve mescid-i haremidir tiz oradan yine kaḡkup vardı şol yere çökdi ki Rasūl Hāzreti'niñ muḡahhar türbesi ve pāk ravzasıdır oradan kaḡkup vardı Cābir Enşārī dirler bir kişi var idi deve anıñ evi önüne çökdi Hāḡ Te'ālā 'ināyet nazarıyla aña nazar idüp faḡr-i 'ālem anıñ evinde ḡondu meger bu Cābir Enşārī'niñ bir kōr anası var idi Ferimeş hātun kişiydi eceli yakın gelmişdi Rasūl Hāzreti'niñ geldiğün işidüp gönlü şafā ile doldu Rasūl Hāzreti'niñ ḡatına geldiye öpdü oturdu pes ağlayup yaşlar döküp eyitdi yā Rasūlallah nolaydı bu devlete sa'ādete ireydim ki mübarek yüzüni gözüm açıla göreydim didi pes Rasūl Hāzreti mübarek eliyle ḡarınıñ iki gözlerin sildi Allah Te'ālā'nıñ 'avn-i 'ināyetiyle ḡarıcuğın gözleri açıldı görür oldu ḡarıcık der ve geldi Rasūl'ın elini öpdü ve Tañrı'ya şükürler eyledi Elḡamdulillah ki mübarek yüzüni gördüm didi Rasūl'ın bu mu'cizātı Medīne halkına ḡalındı görenler görmeyenler cān u dilden 'aşık oldılar yüzün görmeye cānlar virdiler anıñ gibi pādişāhı niçün sevmeyeler ki Hāḡ Te'ālā yeri göği 'arşı kürsī levḡi ḡalemi ve on sekiz biñ 'ālemi anıñ içün yaratdı anıñ muḡabbetine ve anıñ dostluğuna yaratdı huşūşā ki yerin yurdun ḡoyup vaḡanın terk idüp yüz urup gurbete gitdi Mekke şehri Medīne şehri ḡanda egerçi maşrik ile mağrib aña bir idi oturduğı yerde gökleri ve cemī' 'ālemleri seyr iderdi ammā Hicāz vilāyetin ḡatī severdi Ka'be anda oldığıyçün gönlü oña müte'alliḡ idi ḡattā Mekke'den

¹³⁷⁶ hūb (A.) iyi, güzel.

¹³⁷⁷ gönderüp ,T

çıkup giderken eyitdi yâ Mekke eger ben seni koyup gitdim ammâ eger seniñ ehliñ ve içiñde olan halk beni çıkarmasalar hiç ben seni koyup gitmezdim didi ki sen yeryüziniñ yegreğisin Hâk Te‘âlâ ğayrı yerlerden seni artık severdi pes Rasûl Hâzreti Medîne’ye gelüp karar eyledi cânlarıñ cânanı ve dertlülereñ dermanı oldu şerî‘at cevheriniñ kânı ve hâkîkat şehriniñ sulţanı oldu tefsîrde gelmişdir ki Medîne halkı bildiler ki âhir zamân peygamberi ve enbiyânîñ hatmi¹³⁷⁸ budur zirâ bunlar İncîl ve Zebûr ve Tevrât okurlardı Rasûlullah’ın şifâtın ve nişânların anda bulur ve bilürlerdi Medîne’de şunuñ gibi ‘âlimler var idi ki cihânda nazîrleri yoğ idi cemî‘ ulûmi bilürlerdi kimse anlarıñla mübâhâse idemez ve söyleşemezdi ‘ilm-i hey’etde kâmiller idi şi‘ir ve şanâyi‘de mecâz ve isti‘arât ve bedâyi‘di belâgat ‘ilminde kelâma sihr iderlerdi feşâhatda sözleri dürr ü gevher idüp sözlerinde bir kılı kırk yararları ‘âlemde aqranları ve emşâlleri yoğ idi cemî‘ ‘âlem halkınıñ maqbûlleri ve müslimleri idi Rasûl Hâzreti evvel kulağdan işidirlerdi ve Qur‘ân Hâk Te‘âlâ’nıñ kelâmı olup kemâl-i feşâhatle ve tamâm belâgatle olup kimse anıñ gibi söz dimeğe kâdir olmaz deyu işitmişler idi çünkü kulağdan göze geldi beyândan işidirken ayakların geldi pes ulular ve kâmiller Rasûl Hâzretin görmeye geldiler ki tecrübe ideler ve ‘ilmin ve ma‘rifetin göreler ve evşâfın yoqlayalar göreler ve ol Tevrât’da ve İncîl’de beyân olunan nişâñlar ve ‘alâmetler bunda var mı yok mı göreler tâ ki ‘alâmetlerin görüp dînine gireler ve añâ mu‘î‘ ve münkâd olalar.

İSLÂM-I ‘ABDULLAH BİN SELÂM (R.A.)

(‘Abdullah Bin Selâm’ın Müslüman Oluşu)

pes Yahūdîler’de bir ‘âlim fâzıl yahūdî var idi adına ‘Abdullah ibn Selâm dirlerdi ‘ilimde ve ma‘rifetde anlarıñ cemî‘inden artuğ idi nesilde ve nesebde dağı ulu şoydan idi Rasûl ‘a.m. Hâzreti’niñ geldüğin işidicekdir ve geldi Rasûlullah katına geldi¹³⁷⁹ çün mübârek yüzine nazâr kıldı ve sözün işitdi ‘alâmetlerin nişânların gördi taḥkîk¹³⁸⁰ bildi ki budur ol âhir zamân peygamberi ki cemî‘ ‘âlem anı gözedirlerdi ve añâ muntazırlardır ne vaḳtın gele deyup katlanırlar pes Rasûl Hâzreti’niñ yanına geldi eyitdi üç su‘âlim vardır ki

¹³⁷⁸ hatmi hatemi, T

¹³⁷⁹ gelüp, T

¹³⁸⁰ muḥakkaḳ, T

cevābın peygamberler bilürler peygamberlerden ğayrı kimse anıñ cevābın bilmez eger sen haq peygamber iseñ cevāb viresin didi *biri* budur ki kıyāmet gününüñ evvel ‘alāmeti ve evvel nişānı nedir *ikinci* budur ki cennet ehli cennete girdüklerinde evvel yedükleri ta‘ām ne nesnedir *üçüncü* budur ki doğan oğlanlar atasına beñzedüği ya anasına beñzedüğünüñ sebebi nedir ne sebebden atasına beñzer ya ne vechden anasına beñzer didi Rasūl Hāzreti işidüp eyitdi şimdi bunları Cebrāīl baña didi şol vaqtin ki kıyāmet yaqīn ola bir od yalıñı çıqup maşriqden maġribe ne kâdar adam var ise sürüp maşşer yerine ilede ve cennetden evvel yedükleri ta‘ām balıq baġrıdır ki evvel anı yerler ve oğlan atasına anasına beñzedüğünüñ sebebi budur ki cimā‘ hālinde eger eriñ şehveti ‘avret şehvetinden öñürdü¹³⁸¹ gelürse doğan oğlan atasına beñzer şekilde ve şüretde ve huyda ve hünerde ve eger ‘avretiñ şehveti er şehvetinden öñürdü gelürse oğlan anasına beñzer didi ‘Abdullah Selām çünki su‘ālınıñ cevābın işitdi taşdıq idüp diz çökdi İmān getürdi haq peygamberlerin artık şüphem kalmadı didi şehādet kelimesin deyüp islām’a geldi Sa‘d Vaqqāş rivāyet itdi ki Rasūl Hāzretin hiç görmedim bir kimse haqqında cennetlikdir diye illā bu ‘Abdullah bin Selām için işitdim ki cennet ehlidir didi Tañrı Te‘ālā’nıñ maqbūl quludur didi çün Medīne halkı işitdiler ki Rasūl Hāzreti’ne ‘Abdullah Selām’ı müslüman eylemiş cemī‘ tāife bildiler ve añladılar ki Muḥammed haq peygamber imiş zīrā ‘Abdullah ulu ‘ālimlerden idi cemī’ halkıñ aña i‘tikādı var idi anıñ islām’a geldüğünden elleriñ i‘tikādları dañı ziyāde anıñ ḥod peygāamberliği gün gibi zāhir oldı ve ay gibi rüşen ve bahār idi mu‘cizātı güneşden ezher¹³⁸² ve delīli ve hücceti kāmerden enver idi ki cemī‘ kemālāt ve gökçek hālāt anda cem‘ olmuşdı sözlere belāġatlı ve feşāhatlı ve nübüvvetine delāletlü idi risāletle tahtıñ sulṭanı ve nübüvvet tācınıñ burhānı olmuşdı Haq Te‘ālā anı ‘ālemlere raḥmet gönderdi pes niçün dīnine girüp añā ümmet olmayalar niçün sünnetin tutmayalar niçün ol gitdüği yola gitmeyeler anıñ peygāamberliği şöyle zāhir ve āşikāre idi ki daġdan bir davar çobanın getürseñ ki hiç adama qarışmış olmasa Rasūl Hāzreti’niñ yüzün görse hiç sözün işitmese hemān ancak yüzün görse bilürdi ve añlardı hāşā ki bu yalancı ola dirdi bu şekil bu şüret ve bu yüz yalancı yüzi deġildir şüphesiz bu haq peygamberdir dir idi mücerred yüzün

¹³⁸¹ öñürdü (T.) önce, daha önce, ilk önce.

¹³⁸² ezher (A.) parıl parıl.

görmekle bi-ihtiyār şehādet iderdi sözlerin işiden ħod yoluna cānın ħurbān iderdi ve cemī^ç mālın mülkin ayağına şaçu şaçardı anlar ki anı bildiler aña tābi^ç oldılar ‘ arab ŧāifesi anı ğayrılardan evvel anlar bildiler pes devlet tācın evvel anlar giydiler ve sa^ç ādet taĥtına evvel anlar bindiler cemī^ç ŧāifeniñ ulusu ‘ arabdır eger ‘ arabdan yeg millet olaydı Rasūlullah ol milletden gelürdi ve ‘ arab dilinden yeg dil olsa Ķur’ān ol dilce inerdi pes ‘ arab ŧāifesi Rasūl Ĥazreti bildiler aña uyup aşĥāb oldılar ħara ŧaşkın la^ç l-ü¹³⁸³ nāb¹³⁸⁴ oldılar ĥatta Rasūl Ĥazreti aşĥābınıñ ĥaĥķında buyurmuşdur ki ğayrı ĥalk Uĥud dağı ħadaraltun gümüş şadaĥa eyleseler aşĥāb ħırķ dirhem şadaĥa eylese bunlarıñ ħırķ dirhemi ĥalkıñ Uĥud dağı ħadar şadaĥasından yegdir ve şevābludur deyu buyurmuşdur biz yine ĥikāyetimize gelelim ħünki Rasūl Ĥazreti’niñ Medīne şehrine geldüğü her taraflarda bilindi ve işidildi cemī^ç ‘ ālem ĥalkı yüzün görmeye müştāķ oldılar pes ‘ Ömer Ĥazreti Mekke şehrinden yirmi kişi ile bindiler gelüp Medīne’ye indiler Mekke ĥalkınıñ cevrenden ve cefāsından aşĥāb dağılmışlar idi Rasūl Ĥazreti gelicek cümlesi geldiler her ħanda ise yerlerin yurtların terk idüp vaĥanların ħoyup gidüp Medīne’ye cem^ç oldılar Medīne ĥalkına enşār dirler ğayrı yerden Medīne’ye gelenlere muĥācir dirler pes Rasūl Ĥazreti ‘ Alī’ye buyurdi yā ‘ Alī sen Mekke’ye var ‘ Āişe’yi ve Fāĥıma’yı getür didi ki Ĥaĥ Te^ç ālā’niñ niĥe ĥikmetleri var zāhir olsa gerek ve ħudretin āşikāre itse gerekdir didi pes ‘ Alī Ĥazreti kerremellahu vechehu Mekke’ye vardı Mekke kāfirleri ve müşrikleri münāfiķları ‘ Alī’niñ geldüğün işidüp ne maşlahata geldüğün bildiler pes türlü ĥileler ve mekirler¹³⁸⁵ düzüp fitneler ve fesādlar ħaynadup telbīs¹³⁸⁶ ile tezvīrle¹³⁸⁷ bühtān eylediler Muĥammed’e emānet ħonulmuş birĥaĥ ħise altunumuz ve aĥĥemiz vardır anı virmeyince biz daĥı ehli beytin virmeziz didiler Ĥazreti ‘ Alī eyitdi şāhid getürüñ ğorelim didi pes dört nefer münāfiķlar azgun dīn düşmanları ŧanıķlığā geldiler Ĥazreti ‘ Alī eyitdi ŧanıķları biri birinden ayıruñ her birine başķa başķa şoruñ didi pes bunları biri birinden ayırdılar her birine başķa şordılar ħiseniñ rengi ne renkdir didi bu şāhidler birbirine muĥālif söylediler bir dürlü renk söyledi ħiseniñ

¹³⁸³ la^ç l (A.) kırmızı, al

¹³⁸⁴ nāb (F) saf, arı, berrak.

¹³⁸⁵ mekir (A.) düzen, hile.

¹³⁸⁶ telbīs (A.) hilekārlık, düzenbazlık, iblislik.

¹³⁸⁷ tezvīr (A.) yalan dolan, hile hurda, arabozma, bozgunculuk.

rengi kimi aq didi ve kimi qara didi kimi kıızıl didi kimi yeşil didi dört tanık her biri bir dürlü renk söyledi çünkü muhâlif bulundu şehâdetleri maqbûl olmadı rüsvây oldılar Mekke halkı bu tariikle yol buylmayup gayrı türlü hîleye başladılar bir kulı düzdiler koşdılarvar ‘Alî’yi öldür seni âzâd idelim didiler pes ol kul gice ‘Alî Hazretin öldürmeye vardı Hazreti ‘Alî bildi ve aıladı pes ol kulı tutup başın kesdi iledüp kapuda kodı bunu görüp fitne ve fesâd ehli korkdılar artık çäre bulmayup fitneden el çekdiler pes ‘Alî Hazreti ‘Âişe anayı ve Fâtıma anayı mahfede koyup develere yükletdi Mekke’den çıkup Medîne’ye doğru revân oldu Mekke halkı bu hâli görüp putlara ve şanemlere seğırtidiler kâfir cinleri ve şeytân şanemleriñ içine girüp ağızlarından od saçarlardı tiz ‘Alî’niñ ardından yetişüp helâk idiñ gitmeye komañ didiler pes üç yüz kişi yaraqlanup Hazreti ‘Alî’niñ ardından yetişdiler Hazreti ‘Alî anı görüp meydâna girdi bu üç yüz kişiniñ üstüne yalnız at depdi na’ ra urdı merdâne Hazreti Rasûl’uñ mu’cizâtı bir katında Haq Te’âlâ’niñ ‘inâyeti olup üç yüz kişiniñ ellisin depeledi meydân içinde kan sel gibi akdı kalanı kaçdı gitdi horluğuyla ve rüsvâyılığla Mekke’ye vardılar ‘Alî Hazreti yüzi şuyıyla Medîne’ye geldi Rasûl Hazreti anı görüp sevindi şâd oldu Hazreti ‘Alî’ye tahşinler itdi ve âferinler okudı pes anı dünyâ ve âhîret qarındaş idindi ve muhâcirler ile enşarları dağı biri birine qarındaş eyledi dost ve kardaş oldılar ve ‘Ömer ile Ebûbekir dağı qarındaş itdi.

FAŞLÜN Fİ SEBEBİ’L-EZÂN

(Ezânın Sebebi Faşlı)

Çün dîn-i islâm kuvvet tıtdı müslümanlar çoğaldı namâz kılarlardı ammâ ezân ve iķâmet yoğ idi pes namâz vaķitlerin bildirmek için tedbîr eylediler kimi eyitdi çañ çalınsun kimi eyitdi bori çalınsun kimi eyitdi çañ çalmağ kâfirler ‘âdetidir ve bori bid’atdır çünkü cemî’ dînler mensûh oldu bir eyü ma’kul nesne gerekdir didiler Rasûl Hazreti Cebrâil’e muntaızır oldu ki vahiy getüre ve Qur’ân indire nâgâh Zeyd oğlu ‘Abdullah ol meclise geldi eyitdi ben düşümde gördüm uyur ile uyanık ortasında gökden bir melek dîvâr üstüne kondı yüzün kıbleye tıtdı ve dağı dört kerre Allahu Ekber didi iki kerre Eşhedu en lâ ilâhe illallah ve iki kerre Eşhedu enne Muhammeden Rasûlullah didi ve iki kerre Hayye ‘ale’s-şalâti ve iki kerre dağı Hayye ‘ale’l-felâh didi sonra iki kerre Allahu ekber deyüp ve bir kez Lâ ilâhe

illallah didi biraz durdu sonra kalkup evvelki gibi didi ortasında iki kerre Kad kâmeti's-şalât didi 'Abdullah böyle diyicek 'Ömer Hazreti dağı eyitdi Vallahi ben dağı böyle gördüm didi pes Rasûl Hazreti Cebrâil'e şordı ezânı kim okusun didi Cebrâil eyitdi ezânı şol kara kul okusun ki adı Bilâl'dir ki anıñ âvâzı yücedir ğayri müezzınlerden Haq Te'âlâ anı artık sever didi ve gökyüzünde melekler dağı ezân okumağa anı lâyıq gördiler didi pes Bilâl'e ezân öğrettiler mescidiñ damı üstüne çıqđı ezân okıdı ki işidenleriñ cânı râhat oldu öyle vaqti idi ki ezân okundu pes evvel ezân öyle vaqtinde okundu kâfir¹³⁸⁸ tâifesi bunu işidüp bu ne bid'atdır deyu ta'an itdiler hemândem Cebrâil geldi Qur'an getürdi ol ta'an iden münâfiqlar haqqında bu âyeti Rasûl Hazreti'ne indirdi ma'nâsı budur ki yeg söz kimiñ sözi ola ki kulın Tañrı'ya da'vet ide ve 'amel-i şâlih işleye ve doğru yola gide hiç bundan yeg söz olmaz¹³⁸⁹ didi Keşşâf'da gelür ki bu âyetde zâtının nübüvvetine şâbit oldu dir delil vardır yalnız düşle bilinmedi bil ki hüccetle ve delille dağı şâbit oldu.

FAŞLÜN Fİ TAĦVİLİ'L-ĶİBLE

(Ķıblenin Deĝiştirilmesi Faşlı)

Rasûl Hazreti 'aleyhi's-şalâtu ve's-selâm Medîne'ye geldükden sonra Ķuds-ı Mübâreki kıble itdi on altı ay namâzı Ķuds-ı Mübâreke doğru kıldı tâ ki Yahüdiler'in gönlü yumuşayup İslâm'a geleler zirâ Yahüdiler'in dağı kıblesi Ķuds-ı Mübârek idi namâzı aña doğru kıllarlardı pes Rasûl Hazreti dağı namâzı Ķuds-ı Mübâreke Mescid-i Akşâ'ya doğru kıllardı ammâ gönlünden geçerdı ki Haq Te'âlâ 'aceb ne vaqtin emreyleye kıbleyi Ka'be'ye döndüre dirdi günlerden bir gün Rasûl Hazreti Cebrâil'e eyitdi yâ qarındaşım Cebrâil gönlüm diler ki Haq Te'âlâ vaħyidüp seniñle baña Qur'an göndere idi ve kıblemizi Yahüdiler kıblesinden Ka'be'ye döndüre idi didi Rasûl Hazreti'niñ gönlü Ka'be'niñ kıble oldıĝın için isterdi ki zirâ evvel gelen peygamberleriñ kıblesi Ka'be idi ve hem anı Allah Te'âlâ'nıñ emriyle İbrâhim peygamber yapup kıble idinmişdi ve 'arab tâifesi Ka'be'ye teveccüh iderlerdi kıti ziyâde 'izzet ve hürmet iderlerdi herĝah ziyârete gelürlerdi ve tavâf iderlerdi kabâil ortasında ziyâde mu'teber idi Rasûl Hazreti Cebrâil'e böyle diyicek

¹³⁸⁸ kâfirler, T

¹³⁸⁹ Fussilet Sûresi 33 âyet . 41/33.

Cebrāīl eyitdi yā Muḥammed benim elimden nesne gelmez ben de seniñ gibi bir kulum ne emir iderlerse anı tutarın ve ne hıdmet buyururlarsa işlerin benim aña kudretim yokdur anı Tañrı'dan dile Tañrı'dan taleb eyle didi pes Rasūl Ḥazreti gökyüzüne çok bakar oldu Tañrı'dan vahiy gele deyu umardı pes Ḥaḳ Te'ālā Celle ve 'Alā ḥabībiniñ ḥācetin kabūl kıldı ve gönli dileğın virdi Cebrāīl'e emretti ki bu āyeti Rasūl'e indirdi kıbleyi Ka'be'ye döndürdü ol āyet budur ki **قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا** **Ḳad Nera Teḳallube Vechike Fi's-semāi Felenuvelliyenneke Ḳıbleten Terḏāhā**¹³⁹⁰ ya'ni yüzün tutduğun görürüz pes seni biz kıbleye döndürürüz ki sen aña rāzı ve ḥoşnūd olasın pes yüzünü Ka'be tarafına döndür ve her kanda ki olasız namāzı Ka'be'ye karşı kılasız rivāyetdir ki Rasūl Ḥazreti'ne bu āyet geldiğinde yüzünü Ka'be'ye dön dediğinde Rasūl Ḥazreti namāz içinde idi aşḥābla öyle namāzın kılar idi Ḳuds-i Mübāreke doğru durmuşlar idi iki rek'at farz kıilup iki rek'at daḫı kalmışdı pes Rasūl Ḥazreti Mescid-i Aḳşā'dan yüzün Ka'be tarafına döndürdi anı görüp cemī' aşḥāb daḫı yüzlerin Ka'be cānibine döndürdiler şafları bozuldı karşı murış oldu ammā namāzların bozmadılar hemān Ka'be'den yaña döndüler ve ba'zı kimseler yerlerin değışdiler zīrā tertīb bir türlü daḫı oldu kimi ilerü durdı ve kimi gerü gerü durdı pes Rasūl Ḥazreti öñe geçüp aşḥāb daḫı yine Rasūl'ün ardında şafların düzdiler ol bāḳī kıalan iki rek'at namāzı kıldılar beni Seleme mescidi dirler bir mescid var idi anda kıllarlardı Rasūl Ḥazreti imāmlık iderdi ol mescide zātü'l-ḳıbleteyn deyu ad virdiler ma'nāsı iki kıblelü dimekdir zīrā hem Mescid-i Aḳşā'ya karşı hem Ka'be'ye karşı kıldılar Receb ayında idi Bedir ğazāsından iki ay evvel idi öyle namāzında idi ey müslūmanlar bilün ve āğāh olun ki evvel cemā'atle kılılan namāz öyle namāzı ve evvel oḳunan ezān öyle vaḳtinde idi bu nesnelere öyle namāzınıñ şerefine 'alāmet ve nişāndır¹³⁹¹ pes öyle namāzı şevāblu namāzdır kıılmaḳ gerekdir.

¹³⁹⁰ “Biz senin, yüzünü göge doğru çevirdiğini elbette görüyoruz. İşte şimdi kesin olarak seni memnun olacağın kıbleye döndürüyoruz.....” Baḳara Sūresi 144. āyet. 2/144.

¹³⁹¹ nişānardır, T

FAŞLÜN Fİ'L-MU' CİZĀT

(Mu' cizeler Faşlı)

Ol şadr-ı bedr-i 'âlem ol seyyid-i beni âdem ol on sekiz biñ 'âlemin faşri ol enbiyânîñ zâhrı Muḥammed Muştafâ çünki Ḥaḳ Te'âlâ emretti Cebrâil'i gönderdi yüzün Ḳuds-i Mübârek'den Ka'be'ye döndürdi Ḳudüs Ka'be değil bilki iki 'âlemde yüzün Ḥaḳ Te'âlâ Ḥâzreti'ne döndürdi Ḥaḳ Te'âlâ cemî' 'âlemden anı kendüye çekti egerçi rûḥ-ı a'zam idi ammâ cisim ḳubbesine koydı egerçi sırr-ı ekber idi ammâ ḳaftân cübbesine geçürdi Muḥammed Muştafâ 'a.m. ḥaḳîḳatde ḥaḳḳıñ nûrıdır bu ḳarañlık zulmet 'âlemin niydür ki anıñ maḳâmı ve mesken lâ mekândır ki anda ne mesken ve ne maḳâm vardır Muḥammed 'a.m. cemî' mevcûdâtıñ ḳiblesidir yerler ve gökler ve anlarıñ içinde olanlar añâ teveccüh idüp yüz tutarlar zâhir ve bâtın Ḥaḳ Te'âlâ'dır Celleşānuhu Muḥammed añâ mazhar ol düşmüşdür zîrâ evvel anıñ nûrın yaratmışdır evvel ve âḥir Ḥaḳ Te'âlâ'dır Muḥammed maḳsad-ı şānidir Ḥaḳ Te'âlâ kendü cemâlin görmeye Muḥammed'I âyine yaratmışdır düzmüşdür anıñçün Muḥammed'in 'aqlını ve cānını feyz-i aḳdesten yaratmışdır andan soñra 'âlem-i kevni yaradup añâ âyine eyledi pes 'âlem-i kevnde görünen budur ve bundan görünen vech Allah'dır ve bu sözleriñ te'vîli vardır seniñ 'aqlıñā şıḡmaz ve fehmiñe girmez hemān oḳı *Muḥammediyye* şāhibi yazmış pes biz daḥı anıñ sözün 'aynıyla yazdıḳ Muḥammed Muştafâ'nıñ ne idüğün bildirmek ister Ḥaḳ Te'âlâ'ya taḳarrübi nicedir ve ne mertebedir anı beyān itmek diler yoḥsa sen şanma ki Ḥaḳ Te'âlâ'nıñ yüzi ya a'zāsı vardır yâḥūd elinde âyine tutar ḥāşā ve kellâ Ḥaḳ Te'âlâ pākdir a'zādān ve cihetden ve mekândān münezzehtir ki Ḥaḳ Te'âlâ'nıñ Celleşānuhu eli didikleri ḳudret elidir ve añâ cihet ve muḳābele yoḳdur netekim yuḳaruda bir nice def'a münāsebetle söylendi idi pes Ḥaḳ Te'âlâ'nıñ mekānı yoḳdur ve bir yerde durur diyemezsin ve üzerine zamān geçmez evlâ bu idi ki bunıñ gibi söylenmeye idi velākin *Muḥammediyye*'de gelmeḡin bi'z-zarûri biz daḥı yazarız lâzım gelür biz yine söz başına gelelim Muḥammed Muştafâ'nıñ ḥaḳîḳatin beyān idelim ki gövdesi ḳandandır ve cānı ne yerdendir âdem'i yaratmaḳdan murād nedir beyān idelim Ḥaḳ Te'âlâ çünki âdem'i yaratdı añâ kendü rûḥundan rûḥ nefḥ eyledi

“... وَتَفَخَّتْ فِيهِ مِنْ رُوحِي...”¹³⁹² didi ya‘ni añā kendü rûḥumdan üfürdüm didi pes ğayb ‘âlemine ve şehâdet ‘âlemine ḥalîfe oldı ğayb ‘âlemi didikleri nefisle ‘ağıldır zirâ bunlar ḥissle bilinmez gözle görünmez kulağla işidilmez eliyle tutulmaz hiçbir nesneyle bilinmez ḥissle bilinmez bilki eşerden zâhir olur pes ol eşerle bilünür anıñçün nefisle ‘ağla ‘âlem-i ğayb dirler bu ikisinden ğayrı her ne varsa ‘âlem-i şehâdetdir şehâdet ‘âlemi anıñçün didiler ki görünür ve bilünür meşela yerler ve gökler ve ay ve gün ve yıldızlar gözle görünürler pes bunlar şehâdet ‘âlemidir ammâ nefisle ‘ağıl buncılayın değıldir nefsiñ ve ‘ağılñ cisme ta‘alluğu olmayınca ma‘lûm olmaz ve bilinmez ta‘alluksuz işâret ḥissiye ile müşâr¹³⁹³ olunmaz anıñçün ‘âlem-i ğayb dirler pes Hâḳ Te‘âlâ âdem’i yaratmağdan ğarâz¹³⁹⁴ bu idi ki Muḥammed zuhûra gele âdem hemân bir şâdef gibi idi şâdef anıñ içündür ki içinden incü ḥâşıl ola yoḥsa şâdef kendüsi maḳşûd değıldir pes Hâḳ Te‘âlâ âdem’i şâdef eyledi ki andan Muḥammed gevher gibi çığa cevher allayınca cevher şol cevherdir ki añā şebçerâğ¹³⁹⁵ dirler nûrıyla cemî‘ ‘âlem münevver olur pes bu cevher şol cevherdir ki añā ‘ağıl-ı evvel dirler ve cevher-i evvel dirler pes Muḥammed’iñ rûḥın ğayb ‘âleminden getürdi ve gövdesin şehâdet ‘âleminden getürdi ki bâḫından zâhir ola pes Muḥammed Muştafâ ğaybla bâḫın bildi ve şehâdetle zâhir bildi ‘ilmine hiç gizlü nesne ḳalmadı Hâḳ Te‘âlâ zülcelâldir pes kendünün heybetin Muḥammed’e virdi ve Hâḳ Te‘âlâ noḳşândan münezzeḥdir cemî‘ nesnesi kemâl üzeredir pes Muḥammed’e dağı kemâl virüp her nesnede anı kâmil eyledi Hâḳ Subḫânehu ve Te‘âlâ her taşavvurdan ve neḳâyışden münezzeḥ pâdişâhdır nûr-ı a‘zam añā perde olmuşdı eger ol ḥicâb keşf olsa bir şemmesinden iki ‘âlem yanardı pes cemî‘ şifât kemâlin Muḥammed’e feyz eyledi ve anı kendü cemâline âyine ḳıldı hemân ancaḳ vücûd-ı zât ve ḥaḳîḳatde Allah ḳaldı bir kimse elinde âyine tutup añā nazâr itse âyine egerçi bir şûretdir gösterir ammâ ol âyine ve ol âyineniñ içinde olan şûret ne bilürler ki ol âyineye bağan kimdir anı gene tutan bilür pes Allah nedir yine Allah bilür bu nesneniñ beyânı yuḳaruda geçmişdir pes Muḥammed cemâl-i Hâḳḳ’a mazḥar ve âyine düşmüşdür Muḥammed’i görenler Hâḳ Te‘âlâ’nıñ dîzârın

¹³⁹² “.....Ona rûḥumdan üfledim.....” Hicr Sûresi 29. âyet. 15/29.

¹³⁹³ müşâr (A.) işâret edilen, gösterilen.

¹³⁹⁴ ğarâz (A.) maksat, amaç.

¹³⁹⁵ şebçerâğ (F.) gece yanan, gece parlayan yakut, kandil.

görürler pes Hâk Te‘âlâ cemî‘ ‘âlemden Muhammed’i ihtiyâr idüp kendüye halîfe eyledi kemâlin insân-ı kâmilde izhâr itdi anıñ içündür ki ulu fâzıl olanlar ve ‘ilminde kâmil olanlar Muhammed kim idüğün bildi ve anlarıñ ki gönülleri gözü görmez ve başiretleri yokdur Muhammed’i bilmediler netekim Qur‘ân’da gelür kefare hakkında ki saña nazar iderler ammâ seni görmezler deyu buyurur pes Muhammed’i bu ‘âleme mürsel peygamber gönderdi ve anı mu‘cizâtla mü‘eyyed kıldı Rasûl Hazreti’ne Hâk Te‘âlâ çok dürlü mu‘cizât virmişdir ammâ cemî‘ mu‘cizâtından ulusu Qur‘ân’dır zirâ mu‘cizât iki dürlüdür birine hissiye dirler ya‘ni görürler kulağla işidirler meşela ayı iki päre itmek gibi uvacık taşcuğazlar ucu içinde tesbîh etmek gibi ki yanında olanlar tesbîhin işitdiler ve hayvanlar söylemek gibi ve dağı buña beñzer nesnelere gibi bunuñ gibi mu‘cizâta hissiye dirler Hâk Te‘âlâ bunuñ gibi mu‘cizâtı cemî‘ peygamberlere virmişdir ki halkı dîne da‘vet idüp dürlü dürlü mu‘cizât gösterdiler bu didüğümüz vechle kendünün peygamberliğin işbât eylediler ammâ mu‘cizât-ı ‘akliyyeyi Hâk Te‘âlâ habîbi Muhammed Muştafâ’ya maşşûş kıldı ancak aña virdi ğayrı mürsellere¹³⁹⁶ virmedi ki ol Qur‘ân’dırammâ Qur‘ân’ıñ sen mu‘cizât oldığın ne bilürsün ya urâni bir ‘âlim ne bilür hemân sen şunu görürsen ‘arab dilince bir nesnedir okurlar giderler ne ma‘nâsın añlarsın ve ne hüd mu‘cizât anıñ neresinde idüğün bilürsen fâzılları ‘âciz koyan kâmilleri hayrân iden ‘âlimleri sergerdân eyleyen anıñ nesnesidir ne bilürsen bilki sen sen değıl zamâne ‘âlimleriniñ biñde birisi ancak bilür esrârına ancak bilür esrârına ancak vâkıf olur anı bilmeye şol aşıl ‘âlim gerekdir ki niçe yıllar taş yaşdına ve toprak düşüne giceler uyhu yüzün görmeye on iki ‘ilmi tettebbü‘ eyleye ve yokluğa ‘ilm-i kelâmda kâmil ola ve ‘ilm-i uşûlde fâzıl ola ve feşâhat ‘ilminde serhibân ola ve bedî‘ beyân ‘ilminde gün gibi ‘ayân ola elfâzında hüsn ve ‘urûzda¹³⁹⁷ halîl ola feşâhatde kıssa ve belâgatde ‘abdulhamîd ola cemî‘ ‘ulûmda mâhir ve cümle fütûnda kâmil ola pes geçmiş ‘ulemânıñ kelimâtın bile ve kelâmda şıfat nice olur añlana tâ kimu‘ciz idüğün bile anıñ içün ba‘zı ‘ulemâdan rivâyet iderler ki eyitdi her kim Qur‘ân’ı ha tamâm bilse ve añlasa cemî‘ ‘ulûmda mâhir olur didi ve ‘âleme ne kadar peygamber geldiyse kendü zamânında mu‘teber olan nesne ile Hâk Te‘âlâ añâ mu‘cizât virdi Mûsâ peygamber zamânında sihir

¹³⁹⁶ ğayrı peygamberlere ve ğayrı mürsellere, T

¹³⁹⁷ ‘urûz (A.) bildirmeler, arz etmeler.

mu‘ teber idi sāhîrler çoğidi Hâk Te‘âlâ aña ‘aşâ virdi ki tarîk üzere ol sāhîrler anda ‘âciz oldılar ‘aşânîñ işine kâdirolmadılar ve Süleymân peygamber zamânında ulu mâldâr¹³⁹⁸ pâdişâhları çoğidi pes Süleymân peygamberi Hâk Te‘âlâ pâdişâh idüp inse ve cinne hükmetdirdi ve yili¹³⁹⁹ aña musahhar eyledi gayrı yine pâdişâhlar aña kâdir olmadılar ol aña mu‘cizât oldu ve ‘İsâ peygamber zamânında tabîbler çoğidi her dürlü derde ‘ilâc iderlerdi pes ‘İsâ peygamber Hâk emriyle ulusu diri kıldı gayrı tabîbler ‘âciz oldılar aña kâdir olmadılar ve Muhammed Muşafâ zamânında feşâhat ve belâgat mu‘ teber idi faşîh olanlara ziyâde i‘tibâr iderlerdi her fâzıl kişi faşîh belîğ kelâm söylese götürürler Ka‘be’niñ içinde aşâ korlardı tâ ki andan yeg bir söz dahı söylense evvelkisin indirirler yerine ol dahı yegin aşarlardı bu tarîkle seb‘a-i mu‘allağa dirlerdi kaşîde varidi Ka‘be’de aşılmış durur Qur‘ân içinde bir âyet vardır **“وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ”** **Ve Kîle Yâ Arḍuble‘î Mâeki...**¹⁴⁰⁰ ilh¹⁴⁰¹ rivâyet iderler ki bu âyet nâzil olduḡda anlarıñ birisin Nîl’e indirdiler imdi bil ve âgâh ol ki Qur‘ân ulu mu‘cizâtdır şöyle ki ins ve cinn cem‘ olsalar birbirine yardım itseler Qur‘ân’a beñzer kelâm dimeḡe kâdir olmazlardı rivâyetdir ki ol zamânîñ ulu fâzıllarından ve adlu şanlı ‘âlimlerinden bir niçe yüz kişi cem‘ olup beş altı ay bir köşede oturdılar Qur‘ân’a beñzer söz dimeḡe çalışdılar yalnız bir kiçirek sūreye beñzer kelâm dimeḡe kâdir olmadılar Qur‘ân’da kati kiçirek sūre **“إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ”** **İnnâ A‘ṭaynâke**¹⁴⁰² sūresidir aña nazîre dimeḡe kâdir olmadılar ‘âkıbet ‘âciz qalup zarūrî ikrâr itdiler ve didikleri nazîreye adamîñ güleceḡi gelürdi ve hiçbir peygamberiñ önden şöñuna mu‘cizâtı qalmış deḡildir illa ki Rasûl Hâzreti’niñ mu‘cizâtından şöñuna qaldı pes Rasûl Hâzreti şallallahu ‘aleyhi ve sellem peygamberlik da‘vasın idüp Qur‘ân’ı mu‘cizât gösterdi ‘arabîñ büleḡasına¹⁴⁰³ ve halkîñ yine fuşhasına Qur‘ân’la taḡaddî eyledi ‘arab vilâyeti ol vaḡtın faşîh ve belîğ kâmiller ile toḡtulu olmuşdı şan‘atları feşâhatla anîñla faḡr iderlerdi pes Rasûl Hâzreti anlarıñ orta yerinde âşikâre söylendi bir sūre getürün siz de dir idi hep epsem olurlardı ‘âciz olup tutarlardı ḡatta erenlerin oldurup oḡlanların kızların ‘avratların esîr

¹³⁹⁸ mâldâr (A.-F.) zengin, varlıklı.

¹³⁹⁹ yıl (T.) yel.

¹⁴⁰⁰ “Ve ey yeryüzü! Yut suyunu denildi” Hüd Sūresi 44.âyet. 11/44.

¹⁴⁰¹ îla ahirîhi.

¹⁴⁰² “Muhakkak Biz, sana verdik” Kevser Sūresi 1. âyet. 108/1.

¹⁴⁰³ büleḡâ (A.) güzel ve düzgün söz söyleyenler, belîğ kimseler.

eylediler bir kimse bulunmadı ki Muḥammed'e mu'ārıza¹⁴⁰⁴ idüp añā beñzer söz söyleye andan şoñra ol zamāndan berü yedi sekiz yüz yıl geçdi Qur'an maşriḳe mağribe yetişdi ve eṭrāf-ı 'āleme yayıldı hiçbir mu'ārıza itmeğe kimse ḳādir bulunmadı pes bu Qur'an mu'cizāt-ı 'aḳliyyedendir ki Ḥaḳ Te'ālā Rasūlu'ne maḥşüş itdi ve anıñ ümmeti daḫı ğayrilerden yeg ve ḫayırludur cemī'ci kāmildir ve şerī'ati daḫı ğayrı şerī'atlardan yeg ve eyüdir ve ḫücceti rüşendir ümmeti anıñ içün efdāldir ki Muḥammed cemī'ci ḫalkdan efdāldir ḳul efendisine göredir Ḥaḳ Te'ālā anıñ ümmetin Qur'an'da öğdi medḫ eyledi cemī'ci mevcūdāt bu ümmeti severler ve niçe peygamberler Rasūl'e ümmet olmağı Ḥaḳ'dan dilediler ve Rasūl Ḥazreti'niñ mu'cizātınıñ nihāyeti yoḳdur evvelā kendüsi ümmi idi oḳumaḳ yazmaḳ bilmezdi gör ki nice izḫār eyledi ve od ve yil ve şu ve toprak añā muṭī'ci olmışdı mu'cizātından biri budur ki ayı ikiye şaḳḳ¹⁴⁰⁵ eyledi netekim yukarıda didik bir mu'cizāt daḫı bir mu'cizāt daḫı bu ki Qaḫı 'İyāz Şifā adlu kitābda¹⁴⁰⁶ getürür ki Rasūl Ḥazreti Ümmü Seleme evinde 'Alī'niñ dizine yaşdanup¹⁴⁰⁷ yatmışdı gün dolundu¹⁴⁰⁸ pes Rasūl Ḥazreti uyandı 'Alī'ye eyitdi ikindü namāzın ḳıldıñ mı 'Alī eyitdi ḳılmadım yā Rasūlallah edep şaḳladım seni uyandırmadım didi gün dolunmuş 'ālem ḳarañlık olmışdı pes Rasūl Ḥazreti güneşe doḡ yā güneş didi pes güneş doḡdı 'Alī namāz ḳıldı şoñra gene dolundu ve yine Qaḫı 'İyāz raḫmetullah kitābında getürdi ki bir a'rābi Rasūl Ḥazreti'ne geldi eyitdi yā Rasūlallah bir ḳızçağızım varidi fevt oldı eger ḳızımı dirildirseñ saña imān getüreyin müslüman olayın didi pes Rasūl Ḥazreti 'aleyhi's-şalātu ve's-selām aşḫābıyla ḳızınıñ maḳberesi üstüne vardılar atası anası daḫı bileydi pes Rasūl Ḥazreti eyitdi yā ḳız Allah'ın emriyle diri ol tā ki seni görüp atañ anañ islām'a gele didi pes maḳbere içinden ḳız āvāz idüp çağırdı ve söyledi yā Rasūlallah cānım Tañrı'ya ulaşdı didi ve atam anam eger ḳurtulmaḳ dilerlerse imān getürsünler tā ki cennet bulalar didi ve tefsīr içinde şaḫīḫ naḳil ile gelmişdir ki Rasūl Ḥazreti çünki Medīne şehrine gelüp ḳarār eyledi ol vilāyet 'izzetle ve nuşretle doldı Medīne'niñ adı Yeşrib idi Rasūl Ḥazreti anıñ adını deġışirdi

¹⁴⁰⁴ mu'ārız (A.) karşıt, itiraz eden, muhalif.

¹⁴⁰⁵ şaḳḳ (A.) yarıma, yarma, çatlama, parçalama.

¹⁴⁰⁶ kitābında, T

¹⁴⁰⁷ yaşdanmak: yaslanmak.

¹⁴⁰⁸ dolunmak: batmak, gurub etmek.

Ṭayyibe ḳodı pes her ṭarafdan Rasūl'ũñ aşḫābı geldiler Medīne'de mütemekkin oldılar anı görüp kāfırlar her ṭarafdan cem' olup Medīne üstüne yürüdiler ki Rasūl Ḥazretin ortadan getüreler pes Rasūl Ḥazreti aşḫābıyla danışık eyledi nice eyleyelim ve ne tedbīr idelim didi Selmān-ı Fārisi raḍiyallahu ' anhu eyitdi şehriñ çevre yanında ḥendeḳ ḳazalım didi cemī' si ma' ḳūl görüp ḥendeḳ ḳazmaḡa meşḡul oldılar ḳazarkenbir ḳati büyük ṭaş ḳıḳdı Rasūl Ḥazreti ḳazmayı Selmān' ın elinden aldı ol ṭaşı bir kez urdı şehir başdan başa aydınlık oldu Rasūl Ḥazreti ol nūrı görüp Allahu Ekber didi tekbīr eyledi cemī' aşḫāb bile tekbīr itdiler ṭaşı üç kez urdı üçünden daḡı nūr ḳıḳdı her birinde tekbīr getürdiler Selmān ilerü geldi eyitdi yā Rasūlallah atam anam saña fedā olsun ḳaçankim ol ṭaşı urdıñız ' acāyip nesnelar gördüm dürlü dürlü ḥikmetler müşāhede itdim ki ' ömrüm içinde bunuñ gibi nesnelar görmedim didi Rasūl Ḥazreti aşḫābına şordı siz daḡı gördüñüz mü didi cemī' si biz daḡı öyle gördük yā Rasūlallah dediler Rasūl Ḥazreti eyitdi ḳünkü ṭaşı urdum evvel def' a bir nūr ḳıḳdı şehirler ve evler ve sarāylar gördüm ol cümlesi ' Acem vilāyeti ve Kisrā memleketi idi şekli ve şūreti itler azusuna beñzerdi ya' ni ol görünen şehirler ve evler şūretde köpek azu dişleri gibi idi didiler Cebrāīl ḡaber virüp eyitdi ol vilāyeti vilāyetleri ümmetiñ feth idüp alsa gerek ol araya ḡükmüñ yetiše gerek didi ḳünkü ṭaşı ikinci kerre urdum gene nūr ḳıḳdı Rüm vilāyetiniñ evleri ve sarāyları ve şehirleri görüñdi cümlesi kızıl altundan idi yüce evler ve sarāylar şekilde ve hey' etde itleriñ azu diş gibi idi Cebrāīl eyitdi ki ol illeri ve memleketleri daḡı ümmetiñ feth eyleyüp alsa gerekdir didi ḳünkü ṭaşı üçüncü def' a urdum yine bir nūr ḳıḳdı yeryüzin aydınlıḡla doldurdu ol nūr içinde Şan' a vilāyetiniñ gördüm şehirlerin ve sarāyların gördüm anlar daḡı it azusuna beñzerdi Cebrāīl eyitdi ol vilāyeti daḡı ümmetiñ feth idüp alsa gerekdir didi ḳünkü Rasūl Ḥazreti bu işāretleri gördi şād oldu Cebrāīl' in ḡaberin ve sözlerin aşḫābına muştuladı işidüp şād feraḡnāk oldılar Elḡamdulillah ki Ḥaḳ Te' ālā bize feth ve nuşret va' de eyledi dört yanımız düşmen olup şehir içinde maḡbūs olmuş iken bize feth ve nuşret va' desin eyledi ol memleketleri alursız didi ḳünkü va' de itdi Allah ' ahdine vefā ider deyüp şādımān¹⁴⁰⁹ oldılar münāfiḳlar bunu işidüp ta' n itdiler ne ' aceb ḡāldir bu ki oldu didiler Muḡammed aşḫābına bāṭıl va' deler ḳılır ve anlara ḡaber virir ki şehirler ve evler ve sarāylar gördüm Rüm illeri ve ' Acem

¹⁴⁰⁹ şādımān (F.) sevinçli, memnun, neşeli.

vilâyetin ve Şan‘a memleketin gördüm ümmetim gâzâ kıllup ol illeri ve vilâyetleri feth idüp
alsa gerekdir ve cemî‘ ‘âlemi tutsa gerekdir deyu va‘ deler ider şimdi kendüsi kôrkusundan
dürüşüp¹⁴¹⁰ hendek kıazar kıandağı Rûm kıandağı ‘Acem kıandağı Şan‘a yer ile gök arası
kıadar müddeti vardır didiler pes Hâk Te‘âlâ Celle ve ‘Alâ Cebrâil ile âyet gönderüp
münâfıkların hâlin bildirdi ve söyledükleri sözlerin beyân ve ‘ayân eyledi¹⁴¹¹

“ قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ... ”¹⁴¹² didi ya‘ni âyet sen yâ Muhammed
Allahumme mâlike‘l-mülki ya‘ni yâ İlâhe‘l-‘âlemîn cemî‘ memleketin mâliki ve şâhibi
sensin kime dilersen mülki¹⁴¹³ virürsin ve kimden almağ dilersen alursın pâdişâhsın ve her
kimi ki dilersen ‘azîz idersin ‘izzetlü ve hürmetlü kıılırsın ve her kimi dilersen zelîl idüp
hor ve hâkîr idersin hayır ve şer seniñ hükümündür¹⁴¹⁴ sen her nesneye kıâdirsin gündüzün
sâ‘atlerin arturıcağ giceniñ sâ‘atlerin eksik idersin ve giceniñ sâ‘atlerin arturıcağ gündüzün
sâ‘atlerin kıılırsın ve kıudretiñle ölülerden diriler yaradırsın ve dirilerden ölüler yaradırsın
meşelâ taukıdan yumurta yaradırsın ve yumurdadan yavri yaradırsın ve cemî‘ ‘âlemlerin
rızkın sen virürsin diledüğün kimseye rızkın hesâbsız virürsin yine biz sözümüze gelelim
pes hendek kıazmağ meşğül oldılar ve ol çıkan taşdan hayli zahmet çekdiler Rasûl Hâzreti
üç gün olmuş idi ki ta‘âm tatmadı yüreği şalınmasın için mübârek kıârına taş bağlamış idi
Câbir Enşârî anı görüp gözleri yaşla doldı tiz evine geldi ehl-i beytine eyitdi üç gündür ki
Rasûl Hâzreti açdı hiç nesneñiz var mı ki Rasûl Hâzretin da‘vet idün didi ehl-i beyti eyitdi
uşda bir ölçek arpa ve bir kıoyun vardır didi Câbir eyitdi arpayı öğütdüm un eyledim ve
kıoyunu pişürdim hâzır ve müheyyâ eyledim pes gelüp Rasûl Hâzretin da‘vet itdim didi
Rasûl Hâzreti anı işidüp hendek kıazanlara eyitdi yâ ehl-i hendek Câbir ta‘âm pişürmüş bizi
da‘vet eyledi geliñ uralım didi döndi Câbir’e eyitdi yâ Câbir ben anda gelmeyince aş
ocağdan indürmeñ ve ekmekeylemeği başlamañ didi pes aşhâbla Câbir’in menziline
geldiler oturdılar Câbir hamîri¹⁴¹⁵ Rasûl Hâzreti’niñ önüne getürdi Rasûl Hâzreti mübârek
ağzınıñ yârından hamîre tükürdi ve aş yere indirmeñ şöyle ocağı üstünde durduğı yerden

¹⁴¹⁰ dürüşmek; çalışmak, çabalamak, sebat etmek. Karşı karşıya gelmek, çarpışmak, mücadele etmek.

¹⁴¹¹ eyledi ve emreyleyüp, T

¹⁴¹² “De ki: Ey mülkün sahibi olan Allah’ım!.....”Âl-i İmrânSüresi 26. âyet. 3/26.

¹⁴¹³ mülküni, T

¹⁴¹⁴ hükümündedir, T

¹⁴¹⁵ hamîre (A.) hamur.

çanaqlara katarıñ didi pes öyle itdiler Rasûl Hâzreti anda biñ aşhâbıyla gelmişdi cümlesi yediler doydılar Allah'a şükür eylediler Câbir eydür Vallahi aşı yine yerinde kaynardı tamâm şanki bir kepçe alınmadı ve ekmek dağı yine yerinde durdı tekne ham̄le toptolu idi hiç eksilmedi çünkü Medîne halkı Rasûl'den bu mu'cizâtı gördiler kat'â şekki ve şüpheleri kalmadı bildiler ki haq Rasûldür 'âlemde 'izzet ve fazl anıdır çünkü hendek kazıldı tamâm oldu pes on beş biñ 'arap leşkeri¹⁴¹⁶ geldiler Medîne şehrin kuşatdılar ortaya aldılar bunları cem' idüp başbuğ olanlar Hüseyin bin Ahtab el-Yehūdî ve Kinâne bin Ebu'l-Haķîķ ve Ebu Süfyân Harîd Kureyş kavmi ve Kinâne ve 'Atfân ve beni Qarîṭ ve Naşr kabîlesi idi Kureyşden on biñ kişi ve kalanı yehūd tâifesinden idi Rasûl Hâzreti dağı üç biñ aşhâbıyla şaftutup durdılar yigirmi yedi gün tamâm cenk oldu çün bilâ nihâyetine yetişdi Rasûl Hâzreti Allah Te'âlâ'nıñ emrine muntazır olup durdı ki Haq'dan ne emrola Haq Te'âlâ'nıñ hükm-i taqdiri ne vechle ola nâgâh bu gice bir kati yıl çıkdı kıyâmetler kopdı çadırların kopardılar başlarına yıkdı kaftânların ve gayrı esbâbların yıl aldı gitdi ocaqların yaqdı küllerin göge şavurdu yüzlerine gözlerine toprak doldurdu tārümâr oldılar karañu¹⁴¹⁷ gicede gönüllerine Haq Te'âlâ korku bıraktı biri birin görmediler her kişiye başı kaygusu oldu kaçdılar gitdiler tārümâr oldılar bu cenkde enşâriilerden yedi kişi şehîd oldılar pes Haq Te'âlâ emriyle melekler gelüp tekbîr eylediler Haq'a hamd ü şenâ kıldılar leşkeri kuşatdılar Rasûl Hâzreti'ne ma'lûm oldu ki ahzâb şanup kaçdılar aşhâb-ı Rasûl sevinüp şâd oldılar Haq Te'âlâ'ya şükürler şenâlar kıldılar ki kâfirleri mağlûb ve maqhûr¹⁴¹⁸ eyledi ve Rasûl'un gâlib ve muzaffer kılup 'izzetlü ve hürmetlü kıldı pes Haq Te'âlâ Cebrâil'e vahiy Qur'an gönderdi bunlarıñ sözün beyân itdi ki mü'minlere nice yardım eyledi ve düşmanların zelîl ve hor eyledi Medîne halkı bu mu'cizâtı dağı gördüler bildiler ki cemî' 'âlem anıñ dostluğuna yaradılmış Haq Te'âlâ cemî' 'âlemden anı ihtiyâr idüp kendüye habîb idinmiş pes Rasûl Hâzreti Hendek'den dönüp aşhâbıyla şehir içinde her biri ulu evine geldiler Rasûl Hâzreti dağı Zeyneb evine geldi cübbesin cevşenin¹⁴¹⁹ çıkardı kılıcın çözdü pes Zeyneb hârun Rasûl Hâzreti'niñ başın yudı nişfini yudı tamâm etdi nişfini dağı

¹⁴¹⁶ leşker (F.) ordu, asker.

¹⁴¹⁷ karañu (T.) karanlık.

¹⁴¹⁸ maqhûr (A.) kahrolmuş, yenilmiş, ilahî gazaba uğramış.

¹⁴¹⁹ cevşen (F.) zırh.

yuyınca Cebrâil yetişdi öyle vaqti idi başına aq dülbend şarınmış idi ince laṭîf dülbend ki nûrından gözler qamaşurdi ve bir ata binmiş adı ḥayzum idi ve örtüsü altunlubezden ve eđeriniñ ḥaşası¹⁴²⁰ kâdîfe idi atınuñ üstüne nûr qonmuşdı Rasûl Ḥazreti ilerü varup atınıñ tozin silerdi ve Cebrâil'in ḥâlin şorardı ki qanden gelür ve qande gider Cebrâil 'aleyhi's-selâm eyitdi aḥrâb qavmin qovardıq ve uşda geldim sen başın yur iken buldum biz meleklerle bugün kırq gündür ki silâhımız çıkarmadık sen ne tiz şevinmişsin ğazâdan ne tiz uşanmışsın didi imdi Allah Te'âlâ şöyle emreyledi ki başın yumayasın durasın yuqâru didi Rasûl Ḥazreti eyitdi qande varmağa emreyledi Cebrâil eyitdi Beni Qurayza'ya varasın ki ben anda vardım siziñ için qapuların açdım ve her tarafdan ümmizlerin kesdim gönüllerine qorqu bırağdım Ḥaq Te'âlâ anı size doyumluk virdi ğanîmet naşîb eyledi hemân durmañ yürüñ didi çünkü Rasûl Ḥazreti Allah Te'âlâ'nıñ emrin bildi baş yumağı qodı vazgeçdi Ḥazreti 'Alî'niñ eline bir sancaq Allah'ın emrin aşḥâbına bildirdi tiz çıquñ ikindü namâzın Beni Qurayza'da kıluñ didi pes aşḥâb Medîne'den çıqdılar gördiler gökyüzünde toz var bildiler ki Cebrâil'in leşkeri toz qoparmışdır ve yolda bir qavme uğradılar ki cemî'si yaraqlanmışlar¹⁴²¹ ḥâzır ve müheyyâ olmuşlar pes aşḥâb-ı Rasûl anlara şordılar ki size kim eyitdi¹⁴²² ki yaraqlandıñız anlar eyitdiler bize Diḥye emreyledi didiler Diḥyetü'l-Kelbi dirler bir bey var idi ki islâm'a gelmişdi şüreten güzel kişi idi Rasûl Ḥazreti'ne Cebrâil geldiğünde ekser ol Diḥye şüretinde gelür görünürdi Rasûl Ḥazreti bilürdi ğayrı kişiler Diḥye'yi şanurlardı pes ol qavim daḥı bize Diḥye emreyledi bir aq qatıra binmişdi örtüsü altunlu ḥarîr¹⁴²³ kemḥa kâdîfe idi yaraqlanuñ ve ḥâzır oluñ deyu buyurdi didiler Rasûl 'aleyhi's-şalâtu ve's-selâm eyitdi bunlara emreyleyen Cebrâil idi Diḥye şüretine girüp geldi bunlara göründi didi pes giderken yolda giderken namâz vaqti oldı qondılar abdest almağa şu bulmadılar Rasûl Ḥazreti'ne gelüp eyitdiler yâ Rasûlullah senden ğayrı şu yoğdur bize dermân eyle didiler pes Rasûl Ḥazreti şallallahu 'aleyhi ve sellem kendünün bardağın eline aldı mübârek barmaqların bardağın ağzına şoğdı hemân sâ'at barmaqları arasından şular ağdı çeşmeler revân oldı Câbir Enşarî rivâyet ider ki ol şudan cemî'miz

¹⁴²⁰ ḥaşâ: eyer örtüsü.

¹⁴²¹ yaraq (T.) silah, mühimmat.

¹⁴²² emritdi, T

¹⁴²³ ḥarîr (A.) ipek.

içdik ve abdest aldık şordılar ki kaç kişi idüñüz Cābir eyitdi yüz biñ kişi daħı olsa yeter idi ammābiz yüz on beş nefer kimse idük ve abdest alduķ cemī' mize kifāyet itdi ve yetişdi didi bu mu' cizātı daħı görüp i' tiķādları muħkem oldu pes benī Qurayza'ya varup hişarı yirmi beş gün eğertdiler āhir cebr ile ve ķahr ile fetħ eylediler doķuz yüz bař esir aldılar doyumluğla ve yüz şuyuyla ğazādan dönüp girü evlerine geldiler Rasül Hāzreti emir itdi bir hendek ķazdılar ol tutulan kāfirleriñ başların kesdiler ķanların dökdiler ol çukuru doldurdılar andan řoñra ğanīmet mālın pay eylediler atluya iki hişşe ve yayan adama bir hişşe virdiler ve bu ğazā hicretiñ beşinci yılında vāķi' oldu Zilķa'ade āhirinde ya'ni Rasül Hāzreti Mekke'den göçüp hicret idüp Medīne'ye geldięünüñ beşinci yılında vāķi' oldu ehl-i islām tāriħi andan tutdılar ki Rasül Hāzreti hicret idüp ya'ni Mekke'den göçüp Medīne'ye geldiği zamāndan tāriħ bağladılar tā şimdiye değin ki doķuz yüz kırķ sekizinci yıldır Rasül Hāzreti'niñ mu' cizātınıñ ħesābı yoķdur mu' cizātı ķati çoķdur ammā ařħāb Rasül'ün üç biñ mu' cizātın şaydılar ħesāb eylediler biz daħı ol cümleden birķaç mu' cizātın beyān eyledik tā ki gerçek ' ařıķlara bir örnek ola meşeldir ki ' arif olana bir gül yeter dirler zīrā mu' cizāt peyğamberleriñ gerçek olduğuna delīldir ve niřāndır netekim gün doğduği gündən olduğuna ' alāmetdir ve ħüccetdir mu' cizāt yalnız bir mu' cize daħı olursa peyğamberiñ gerçekliğine řāhid yeter Muħammed ħod niçe dürlü mu' cizāt göstermişdir ħuřuřā Qur'an-ı ' aźim kelām-ı ķadīm anıñ řıdķına řāhid yeter şeksiz ve şüphesiz Allah Te'ālā'nıñ kelāmıdır belāęatın nihāyeti a' lā mertebesinde dinilmişdir şöyle kim ins ü cin anıñ gibi kelām söylemekde ' aciz ve fūrū-mānde¹⁴²⁴ ķaldılar pes taħķīķ eylediler ki Allah'ın kelāmıdır ve biz daħı ānı ħaķ bilüp īmān getürdük amennā ve řaddaķnā didik sırrın řıdķla tařdıķ itdik çünki Rasül Hāzreti'niñ mu' cizātın zāhir ve rüşen ķılıp gerçekliğin beyān etdük ve iřbāt eyledük biz yine sözümüze gelelim Rasül Hāzreti'niñ ğazāsından biraz beyān idelim zīrā maķřūdumuz anıñ kemālātın beyān itmekdir ki ' ālem-i ħalkı işidüp cānlardan ħicāb keřf ola bileler ki Muħammed cemī' ' ālemleriñ ulusıdır ve sa' ādetlūsüdür cemī' mümkināt anıñ yüzi şuyuna yaradılmışdır.

¹⁴²⁴ fūrū-mānde (F) ařaęıda, geride kalmıř olan, aciz, bcereiksiz, yorgun, řařkın.

FAŞLÜN Fİ'L-ĞAZAVĀT

(Ġazālar Faşlı)

Diñle imdi ki faħr-i 'ālem Muħammed Muştafā cihānı nice fetħ eyledi cemī' 'ālem küfür ħarañuluğunda ħalmıř iken yalnız zuhūr idüp meydāna girüp cemī' dīnleri bozup nesh eyleyüp islām dīnin nice āşikāre eyledi 'aħlı olan adama yalnız bu nesne 'ibret yeter ki cemī' 'ālem kāfir iken bir kiři ħıķā gelüp cemī' dīnleri bātıldır diyüp başka bir dīn göstere ħaħ dīn budur ki diye aña zarar değürmeye ve ziyān yetişdürmeye hiċ kimse ħādir olmaya cemī' 'ālem aña dūřmen iken kimseden bākī ve pervāsi¹⁴²⁵ olmaya aralarında yürüye dīnleriñiz bātıldır atañız anañız cehennemdedir diye oğulların kızların esīr eyleye ħanıñız mālñız ħelāldır diye sehl-i zamān içinde kendü dīnin āşikāre idüp cemī' ħaħk üzerene ħālib ola ve gün geldüğünce ziyāde ola tā řol ħadde vara ki anıñ dīni ve milleti mařriķi ve mağribi tuta ħayrı dīnleri ayağ altında ħala 'aħlı olan kimse bu nesneyi fikr idicek peyğamberiñ ħaħķında ħaťan řek ve şüphesi ħalmaz diñle imdi ki dīn-i İslām nice zāhir oldı Rasūl Ĥazreti şallalahu 'aleyhi ve sellem İslām dīnin 'ālem-i ħaħķına nice bildirdi evvel ħüccetle ve mu'cizātla ħaħķı dīne da' vet eyledi řoñra ħılıccla da' vet eyledi zīrā Rasūl Ĥazreti'ne peyğamberlik virildikten řoñra on üç yıl Mekke'de oldı kimse ħılıċ ħekmedi bundan řoñra on yıl Medīne'de oldı ħitāl āyeti nāzil olup ħılıccla da' vet itmeğe başladı rāvīler rivāyet itdiler ki Rasūl Ĥazreti kendüsi kendü nefsiyle kāfirlere yirmi beř kerre ħazā eyledi ve elli altı kerre daħı ħeri¹⁴²⁶ gönderdi kendü nefsiyle itdüği ħazālarda ancak doħuz yerde cenk oldı *evvelki* Bedir ħazāsında ki ħoċ kāfir depelediler *ikinci* Uħud ħazāsı *üçüncü* Ĥendeċ ħazāsı *dördüncü* Beni Ĥurayza ki beyān olundu *beşinci* Muştalak ħazāsı *altıncı* Ĥayber ħazāsı *yedinci* Mekke fetħi *sekizinci* Vādī Ĥuneyn ki bir avuċ toprağla Rasūl Ĥazreti kāfirleri şıdı *doħuzuncü* Ĥāif ħazāsı bu doħuz yerde cenk oldı biz daħı bu ħazāları beyān idelim tā bilesin ki Rasūl Ĥazreti dīn yolunda nice sa'y eylemişdir icmāl-i vechle zıkr idelim zīrā tafşille siyer kitāplarda zıkr olunmuşdur biz hemān sözün maħařřalın beyān idelim nāfeniñ sekīn olalım gülden gülab¹⁴²⁷ süzelim rāvīler şöyle rivāyet itdiler ki Rasūl Ĥazreti'niñ evvel ħazāsı Bedir ħazāsı idi bu cenge sebep ol oldı ki Ĥamza

¹⁴²⁵ pervās (F.) dokunma, değme.

¹⁴²⁶ ħeri (T.) asker

¹⁴²⁷ gülab (F.) gülsuyu.

rağiyallahu ‘ anhu bir gün seyr iderken üç nefer kâfir Hâzreti Hâamza’nıñ dînin söğdiler Hâzreti Hâamza dağı kılıç çekdi anlarıñ üçün dağı katleyledi kendüsi şağ ve selâmet dönüp Rasûl Hâzreti’ne geldi kâfirler bu hâli işidüp cenk itmeğe yarağ gördiler.

ĠAZVETÛ’L-BEDİR

(Bedir Ġazası)

Pes bir gün Cebrâil ‘aleyhi’s-selâm Rasûl Hâzreti’ne gelüp haber virdi uşda Kureyş kavmi’niñ bir kârvâmı bâzircânlarla Şam’dan çıkup geliyorlar didi Rasûl Hâzreti bunu işidüp üç yüz on üç aşhâbıyla Medîne’den çıktılar Rasûl Hâzreti eyitdi mürseller şağışınca siz didi zîrâ ‘âleme üç yüz on üç mürsel gelmişdir bunlar dağı ol deñlü idi ve bu leşkerde ancağ iki atlu var idi qalanı kimisi deveye binmiş ve kimi dağı yayan idi dervîşâne yürüdiler ne cübbe cüşen ve ne hod yarağ yasâğ var idi bu hâli işidüp Ebû Cehil-i la’în Mekke’den biñden ziyâde adamla Rasûl qaşdına bindiler pes Cebrâil geldi Allah Te‘âlâ’nıñ selâmın getürdi ve eyitdi yâ Muhammed Hağ Te‘âlâ bu iki tãifeniñ birisin size naşib eyledi dilerseniz Şam’dan bâzircânları mâllarıyla alasız rızıklarıyla dilerseniz Mekke’den çıkan tãifeyi alasız ba‘zısın esir idesiz ve ba‘zısın katlidüp ġazî olasız didi aşhâbdan ba‘zısı eyitdiler bize bâzircânlar gerek mâlın rızkın alup doyum olavuz didiler Rasûl Hâzreti eyitdi dünyâ mâlından âhiret şevâbı yegdir Mekke’den gelenlerle cenk idelim ġazâ şevâbın bulalım ġazî olalım didi Hâzreti Ebübekir ve ‘Ömer ve ‘Oşman ve ‘Alî rağiyallahu ‘ anhum Rasûl Hâzreti’niñ sözüne rağı oldılar ve ba‘zı enşâriler dağı Rasûl Hâzreti’ne uydılar dünyâ mâlı gerekmez ġazâ şevâbın bulalım didiler pes Rasûl cemî‘ aşhâbıyla Mekke’den çıkan leşkere yüz tutdılar Rasûl Hâzreti erte¹⁴²⁸ namâzın kı lup el kaldırdı Hağ Te‘âlâ’ya münacât eyledi ve du‘â kıldı yâ Rabbe’l-‘Âlemîn du‘amız müstecâb eyle bize yardım kı l eger bu islâm leşkerin şimdi helâk iderseñ ‘âlemde artıq müslüman qalmaz dünyâyı kâfir tutar didi du‘adaşolqadar sa‘y eyledi ki eğninden qaftanı düşdi pes Ebübekir Hâzreti ilerü geldi Rasûl Hâzreti’niñ qaftanın yine eğnine giydirdi yâ Rasûlallah yeter taleb eylediñ Hağ Te‘âlâ saña va‘de eylemişdir du‘aıñı müstecâb itmeğe va‘de itmişdir yeter du‘a itdiñ didi pes islâm dînin ta‘zîm itmek için Rasûlullah’ı

¹⁴²⁸ orta, T

ululamağ için Hâk Te'âlâ biñ melek gönderdi âşikâre geldiler göründiler cümlesi âdem şeklinde ve insân şüretinde aq dülbend şarınup ve aq kaftân giyerlerdi beş yüz Cebrâil'in ve beş yüz Mikâil'in idi ve Cebrâil gökçek şüretde dağı geldi Rasûl Hâzreti'ne muştuladı nuşret seniñdir Hâk Te'âlâ yardımcısıdır düşmanlar üzerine sen gâlib olursun didi çünkü Bedire yakın vardılar anda bir kıyu var idi andan ğayrı yerde şu yoğidi kâfir leşkeri şuya evvel yetişdiler kıyunuñ çevre yanında kındılar ve müslümânlar bir şusuz yere kındılar çünkü şabâh oldu 'âlem karanlıktan aydınlığa çıktı müslümânların ba'zı¹⁴²⁹ gice ihtilâm olmuşdı şabâh ğusl itmeğe şu bulmadılar ve kalanı aşhâb dağı abdest almağa şu bulmadılar ve içmeğe ve davarların şuvarmağa şu bulmayup melûl ve maħzûn oldılar pes İblîs-i la'îñ âdem şüretine girüp geldi eyitdi ey Muhammed leşkeri biliñ ve âgâh oluñ ki siz kendü dîniñizi hâk dîn şanurdıñız içümüzde peygamber vardır Tañrı'nıñ dostlarıyuz dir idüñiz eger siziñ dîniñiz hâk dîn olsa kâfirler siziñ eliñizden şuyı almazlardı uşda şimdi hâliñiz göresiz bir uğurdan siziñ üstünüze hâmler ideler cemî'ñizi helâk ideler şusuz cân viresiz ve kırtulanıñızı Mekke'ye tutsâk ideler dürlü dürlü işkenceler ideler didi İblîs'in sözün işidüp aşhâb melûl ve maħzûn oldılar hemân sâ'at havâdan bulutlar belürüp yağmurlar yağdı seller aqdı şusuz yerler şulandı çukurlar şuyla toptolu oldu aşhâb-ı Rasûl şâd oldılar sevindiler ğusl eylediler abdest aldılar ve davarların şuwardılar ve kırbaların doldurdılar pes iki leşker biri birine karşı şaf bağladılar Rasûl Hâzreti'niñ leşkeri kâfirler üzerine hücum eylediler şâğ yanında Cebrâil beş yüz meleklerle ve şol yaqadan Mikâil dağı beş yüz meleklerle yürüdi Ebûbekir Hâzreti şâğ kolda ve Hâzreti 'Alî şol kolda idi melekleraq kaftân giyerlerdi ğayrı halkdan fark olunurlardı pes bellü idi etekleriniñ ucun ve omuzları üstüne kumuşlardı ve bunca melekler ki anda geldiler Rasûl Hâzreti'ne ta'zîm için ve İslâm dînine ikrâm ve ihtirâm için gelmişlerdi yoğsa cenk itmek için yalnız anlara bir melek yeter idi hâklarından gelmeğe kâfi idi zîrâ anların kudreti ve kuvveti şol kadar idi ki zamân-ı evâilde¹⁴³⁰ Hâk Te'âlâ Lût kavmine hışm idüp Cebrâil'e emr etdi ki anların yerlerin yurdların harâb idüp yere geçüre idi Cebrâil 'aleyhi's-selâm kanadından bir yükçeğiz ile altı pâre şehri yerinden kıparup gökyüzine yakın idüp oradan başı aşğa altı

¹⁴²⁹ ba'zısı, T

¹⁴³⁰ evâil (A.) başlar, ilk zamânlar.

pāre şehri yere geçürmişdi melekler her işi Allah Te‘ālā’nın kudretiyle işler pes Hâk Te‘ālā meleklerle emr eyledi ki mü’minlere beşāret eyleñ ve muştulañ ki anlara yardım eyleyem ve nuşret virem ve kâfirleriñ göñlüne qorqu birağam imdi kâfirlere amān virmeñ boyuñların uruñ ve başların kesüp¹⁴³¹ qanların döküñ ki her kim Tañrı Te‘ālā’ya düşmanlık idüp ve Hâk’ıñ Rasûlune tâbi‘ olmasa anıñ cezāsı budur ki anları helāk ideler didi ki Allah’ıñemrine ve Rasûlu’nuñ qavline muhālif idenlere Hâk Te‘ālā ‘azāb ve ‘iğāb ider İlāhî şevāb ve ‘iğāb eliñdedir bize sen şevāb vir ve rahmet eyle ‘azābdan hālāş eyle biz yine sözüme gelelim çünki iki şaf biri birine qarşu durdılar Rasûl Hâzreti Ebübekir’e ayıtdı muştuluq ki Cebrāil’i gördüm yerle gök arasında havā yüzünden atın yidüp inerdi başına aq dülbend şarınmış idi pes Hâk Te‘ālā Cebrāil’e beş yüz melek dağı virdi ve İsrāfil’e dağı biñ melek virdi cümle melekler üç biñ melek oldu çünki muntazır olup durdılar ol tarafdān Ebū Cehil kâfirleriñ başı yoğ idi el götürüp Hâk Te‘ālā’ya du‘ā eyledi ve ayıtdı yā Rabbe’l-‘Ālemīn qanğı dīn saña sevgülüdür ve hâk dīndir sen aña yardım eyle ve nuşret vir ki mansūr ve muzaffer olsun didi¹⁴³² ‘aceb hāldir ki dostla düşmen du‘ā itdiler ikisi dağı bir dilek dilediler ikisiniñ dağı murādları bir nesne idi Tañrı’dan bunu dilediler ki Hâzreti Rasûl’uñ dīnin gālīb eyleye sevdüğü qullarına yardım eyleye ‘ināyet nazarıyla baqa ki her kim ki Allah Te‘ālā ‘ināyet nazarıyla baqsa cemī‘ murādların bulur zerreye nazar itse güneş olur qatreye nazar itse deryā olur Nūh peygāmbere nazar eyledi düşmenlerin şuya boğdı yile nazar itdi ‘Ad qavmin helāk eyledi şuya nazar eyledi Fir‘avni gārğ itdi oda nazar eyledi hāliline gülistan oldu toprağa nazar eyledi insān oldu insāna nazar eyledi kendüye yār oldu Muḥammed’e nazar eyledi Hâk’ıñ sevgülü ḥabībi oldu eger kemāl-i lütfundan biz günāhkar qullarına dağı şefqātle ve ‘ināyetle bir nazar eylese ‘azābdan qurtarıp rahmetine lāyiq eylese ululuğundan nesi eksilür yüce dergāhına ne zarar ve ne ziyān olur yā Rabbe’l-‘Ālemīn biz bir avuç toprağız bizden ne gele sen Raḥīmsin sen Kerīmsin ‘ināyet eyle günāhlu qullarız bize rahmet eyle çünki iki leşker biri birine muqābil oldılar kâfirlerden ‘Utbe ve Şeybe ve Velīd meydāna girdiler er dilediler yā Muḥammed bize muqābil olur kimse gönder gelsün cenk idelim er kim idüğün bellü olsun didiler pes

¹⁴³¹ kesün, T

¹⁴³² ve gālīb gelsündidi, T

enşār kavminden bir iki bahādır¹⁴³³ yiğitler meydāna girüp anlara muḳābil oldılar anlar şordılar ki kimsiz ve ne kavimdensiz bunlar eyitdiler enşārīleriz Medīne kavmindenüz didiler pes ‘Utbe ve Şeybe ve Velīd eyitdiler bize Ḳureyş kavmi gerek Mekke halkından isteriz didiler Rasūl Ḥazreti bunu işidüp ayıtdı ey Benī Hāşim meydāna girūñ bunlarıñla cenk idūñ inşāllah nuşret bizimidir didi Benī Hāşim serdarları¹⁴³⁴ cānımız başımız Rasūl’uñ yoluna fedā olsun didiler pes Ḥamza ve ‘Alī¹⁴³⁵ meydāna girdiler Ḥamza önce gelüp na‘ ra urdı Tañrı’niñ arslanıym şimdi arslan oldım didi anı görüp ‘Utbe ilerü geldi uşda ben saña muḳābil olurum ammā bu ardıñdaki yiğitler kimlerdir didi Ḥamza eyitdi biri ‘Alī bin Ebī Ṭalīb ve biri ‘Ubeyde’dir didi pes Ḥazreti Ḥamza ‘Utbe’ye muḳābil oldu ve Ḥazreti ‘Alī Velīd’e karşı vardı ve ‘Ubeyde Şeybe üstüne yürüdi Ḥamza pehlivān na‘ ra urup yetişdi ‘Utbeyi öldürdü ve ‘Alī Velīd’e irişdi çaldı iki pāre eyledi ve ‘Ubeyde daḫı Şeybe’yi başın çaldı kan revān oldu Şeybe daḫı ‘Ubeyde’niñ ayağın çalup zaḫm yetişdirdi pes Ḥamza ve ‘Alī irişüp Şeybe’yi iki pāre itdiler bu kez Ebū Cehil atın depdi meydāna girdi enşārīlerden iki tāze yiğitler biriniñ adı Mu‘az bin Ğafra idi ve biriniñ adı Mu‘az bin ‘Amr idi şahin gibi yetişdiler mecāl virmeyüp çaldılar yüzünüñ üstüne yıkdılar düşürdiler dönüp gelüp her birisi ben öldürdüm deyu niza‘ itdiler Rasūl Ḥazreti’ne geldiler Rasūl Ḥazreti buyurdu kılıçlarıñız çıkārıñ göreyin didi ikisi daḫı kılıçların çıkardılar Rasūl Ḥazreti gördi ki ikisi daḫı çalmış ‘alāmetlerin gördi eyitdi ikiñiz daḫı bu ğazā şevābında müştereksiz didi döndü Rasūl Ḥazreti aşḫābına nazar itdi ve eyitdi kim olaydı kim varup Ebū Cehili göreydi ḫālī ne oldu ölü midir yoḫsa daḫı diri midir bile idi didi İbn Mes‘ūd anı işidüp vardı gördi ki daḫı diridir zaḫmlü yatur İbn Mes‘ūdı göricek şordı kanğı leşker ğālib oldu devlet kime irişdi didi İbn Mes‘ūd eyitdi ey Tañrı düşmenin bedbaḫt mel‘ūn fir‘avndan sen daḫı betersin ki henüz ‘ār idersen Fir‘avn bāri ğarḫ olurken ĩmān getürdi Mūsā Tañrı’sına ve Hārūn Tañrı’sına inandım ve ĩmān getürdüm didi sen bu ḫāle geldiñ daḫı inkār idersin didi pes ayağıyla boynunu başdı ve başın kesdi alup Rasūl Ḥazreti’ne geldi hemişe şād ol düşmenleriñ başı karşıña gelsün didi Rasūl Ḥazreti Ebū Cehil’iñ başın göricek Allah’a secde eyledi ve şükürler itdi el götürüp eyitdi yā Rabbi Ḳureyş kavmi tekebbürlükle ve ‘izz

¹⁴³³ bahādır (F.) yiğit.

¹⁴³⁴ serverler, T

¹⁴³⁵ Ḥamza ve ‘Alī ve ‘Ubeyd, T

ve naz¹⁴³⁶ ile geldiler azgunluk yoluna gitdiler ve Rasûlu'ñu yalandır diyenler gelür pes yâ Rabbe'l-Ālemīn şol nuşret ki bize va' de itdün bugün vaktidir ' ahde vefâ eyle bize yardım idüp düşmenleri mağlûb ve mekhûr eyle didi du' â kıldı hemân sâ' at Cebrâil geldi eyitdi yâ Muhammed yerden bir avuç toprak alup düşmenleriñ yüzüne saç ki düşmen gözüne toprak yaraşur didi çünkü iki taraftan çünkü ulaşdılar Rasûl Hâzreti şundı yerden bir avuç toprak aldı *şâheti'l-vücûh*¹⁴³⁷ diyüp mübârek eliyle düşmenler yüzüne atdı düşmenleriñ yüzi çirkîn olsun çünkü yüzleri Hâk'dan döndü gözlerine toprak olmak yaraşur didi pes Hâk Te'âlâ kâfirlere hışımla ve ğazabla nazar eyleyüp ve gönüllerine kôrku bıraktı ve aşhâb-ı Rasûl çünkü başladılar kâfirleriñ kimisin esîr itdiler ve kimisin katl eylediler melekler yardım iderlerdi kâfirleriñ añsuzda başları önüne düşerdi yetmiş kâfir depelediler ve yetmiş dağı esîr eylediler ve muhâcirlerden dağı on üç aşhâbşehîd ğayrı kimseniñ burnı kınamadı müfessirler beyân etdiler ki bu yerde bir ' aceb hâl oldu ki dünyâ yaradılıldan beru olmuş değildir ki ' âlemler fâhri ve mürseller ulusu Muhammed Muştafâ anda hâzır idi ve aşhâb dağı mürseller şağışınca tamâm üç yüz on üç kişi idi ve melekler üç biñ ve islâm'a gelmiş mü'min cinniler dağı doksan nefer cinni idi ve İblîs dağı şeyâtîñ leşkeri ile kâfirlere yardıma gelmişler idi ve ne kadar kâfir cinniler var ise yer altında ve üstünde cemî' si gelmişler hâzır olup cenk iderlerdi melekler ve cinniler ve Âdemoğlanları kimi havâda ve kimi yeryüzünde cenk iderlerdi bu aralıkda gör ki Hâk Te'âlâ Habîbi'ne nice luğf eyledi ve nice ' inâyet itdi ki emreyledi yerden bir avuç toprak al kâfirleriñ üzerine at didi Rasûl Hâzreti Allah Te'âlâ'nıñ emriyle toprağı aldı atdı Hâk Te'âlâ yine Cebrâil'i gönderdi toprağı sen atmadıñ ben atdım didi **“.....Ve Mâ Rameyte İz Rameyte Velâkinnallahe Ramâ...”**¹⁴³⁸ didi ya' ni toprağı atduğı vaktin atan sen değıl idiñ velâkin Allah Te'âlâ atdı didi velâkin kâfirleri gerçi şüreten siz katl itdünüz ammâ haķîkatde siz katl itmedüniz Allah Te'âlâ katl itdi ki yaradan Allah Te'âlâ'dır ve olduran dağı haķîkatde Hâk Te'âlâ'dır pes Hâk Te'âlâ peygambere vahy eyledi Qur'an gönderdi ki şüretde toprağı atan sensin haķîkatde atan benim zîrâ haķîkatde cemî' eşyâ benimdir getürmek gidermek diriltmek öldürmek cemî' si benim elimdedir ve benim işimdir

¹⁴³⁶ ğurûr ve riya ile, T

¹⁴³⁷ yüzler yere sürünsün

¹⁴³⁸ “Ve attığın zamân da sen atmadın ama Allah attı”. Enfâl Sûresi 17. âyet. 8/17.

Ādemođlanı bu işi işlemeğe kâdir değildir kimiñ elinden gelür ki bir avuç toprağı bir alay leşkeriñ gözlerine doldura cemîc sine yetişdüre bu nesne Allah işidir ki işledi kâfirleriñ gözlerine toprak dökdi kör oldılar Hâk Te'âlâ meleklere emretti kâfirleriñ boynun urdılar müslümânlar görürlerdi pes bu dağı Rasûl Hâzreti'ne bir ulu mu'cizât oldu bildiler ki Muḥammed kâinâtıñ seyyididir peygamberlik şıdķına şâhid oldu çünki Bedir'iñ ğazası tamâm oldu ve doyumluğla ve esîrlerle Medîne'ye döndüler ve bu ğazâ hicret'iñ ikinci yılında oldu oruç ayında vâķi' oldu.

CİHÂDÜ'L-UḤUD

(Uḥud Cihâdı)

Bundan soñra Uḥud ğazası oldu sebebi ol oldu ki çünki Bedir ğazasında kâfirleri şıdılar kimin kırdılar ve kimin esîr eylediler kalanı kaçup Mekke'ye vardılar Kureyş kavmi bir yere cem' olup tanışık eylediler ki Muḥammed bizim bunca adamlarımızı öldürdü ve niçesin esîr eyledi imdi geliñ Şam'dan gelen mâlıharc idelim leşker cem' idüp varalım Muḥammed'den intikâmımız alalım didiler üç biñ 'arab leşkerin cem' etdiler başları beyleri Ebû Süfyân idi ve Hâlid Bin Velîd ve 'Amr ibn Ās ve Ebû Cehil'iñ oğlu 'İkrime idi ki bunlar ol vaķtin dağı islâma gelmemişler idi pes leşker çeküp yürüdiler ve oğulların ve kızların ve 'avratların bile aldılar Rasûl Hâzreti bunu işidüp eyitdi ben düşümde kılıcım gedik gördüm şöyle ta'bir itdim ki baña muşîbet yetişür aşḥâbımıñ niçesine belâ ve muşîbet irişür didi ol leşkere karşı çıķmađı revâ görmedi pes İbn Selûl ki münâfıķlarıñ başı ve reîsi idi geldi eyitdi yâ Rasûlallah hiç ğam yime karşı çıķalım cenk idelim didi Kureyş kavmi geldiler Uḥud dağına ḳondılar Rasûl Hâzreti dağı cum'a namâzın kıldı cübbesin cevşenin giyüp Uḥud dağına 'azm eyledi İbn Selûl döndi kaçdı ve leşkeriñ üç bölüğünden bir bölüğü İbn Selûl ile döndiler kaçdılar hemân aşḥâbdan yedi yüz kişi ḳaldı pes varup Uḥud dađınıñ bir tarafına ḳondılar cum'a ertesini binüp iki leşker biri birine muķâbil oldılar Rasûl Hâzreti elli nefer oķçu yiğitlere eyitdi siz sancâķ dibinde duruñ her ne hâl olursa siz yeriñizden şâbit oluñ bir kâdem ğayrı yere hareket itmeñ didipes kâfirler hücum eylediler Hâlid bin Velîd nice bahâdırlara ḳamle eylediler evvel ḳamle müslümânlar kâfirleri şıdılar ve ol elli nefer oķçu ki Rasûl Hâzreti anlara işmarlamışdı

sancağ dibinden ğayrı yere gitmeñ dimişdi anlar Rasûl'ũn sözüne muhâlefet idüp kâfirlerin şandüğm gördüler pes yağmaya meşğûl oldılar yerlerinden ayrıldılar ğayrı yere vardılar kâfirler tekrar dönüp yine hamle eylediler pes aşhâb-ı Rasûl cenk itmekden dağıldılar Rasûl Hâzreti yanında ancak dokuz kişi kaldı ikisi muhâcirlerden ve birisi enşârdan idi bu dokuz nefer kişi Rasûl Hâzreti'niñ önünde cenk iderlerdi kâfirler hücûm idüp Rasûl'ũn üstüne yürüdüklerince Rasûl Hâzreti eydürdi her kim kâfirleri redd iderse cennete gire bî nihâyet ni' metlere yetişe dir idi yedi kez böyle didi yedi nefer kimse Rasûl önünde şehîd oldılar Rasûl Hâzreti'niñ önünde hemân Talha kaldı eliyle Rasûl Hâzretin şaklardı zahm irişmesün dir idi tâ ki Talha'ya yirmi dört yerde yara urdılar ve Rasûl Hâzreti'niñ önünde otuz şahâbe var idi dahîziyâde ki cânımız Rasûl yoluna fedâ olsun deyup cemî'si şehîd oldılar ve Muş'ab Rasûl Hâzreti'niñ önünde idi şehîd itdiler ve Muş'ab'ı öldüren kimse 'Abdullah dirlerdi bir taşla atup Rasûl Hâzreti'niñ mübârek azu dışın şıdı mübârek yüzü yarılıp kan revân oldu ağıdı pes Talha Rasûl Hâzretin götürüp kıçın kıçın gitdi ilette şâğ ve selâmet bir taş üstüne kıldı ve ol Muş'ab'ı katl iden kelb-i la'în Muş'ab'ı Rasûl şandı çağırdı ki Muhammed'i ben katl etdüm didi ve İblîs-i la'în dağı yüce âvâziyla çağırdı ki biliñ ki Muhammed'i öldürdiler didi aşhâb bu sözü işidüp cân başlarına çıkdı her biriniñ başı kıyusu oldıve küllisi kaçmağa yüz tıtdılar Ebûbekir Hâzreti rivâyet ider ki gördüm Rasûl Hâzretin şâğ ve selâmet taş üstünde otururdu gözlerin gördüm nûr virüp berķ ururdu nidâ itdüm çağırdım ki ey müslümânlar biliñ ki uşda Rasûlullah diridir geliñ didim Rasûl Hâzreti baña işâret eyledi epsem ol didi pes yer yerinaşhâb irişdiler gelüp gördüler ki Rasûl Hâzreti'niñ mübârek yüzü üzerine kan revân olup ağıardı Rasûl Hâzreti kanın silerdi ve eydürdi ki şol kavim ki Allah Te'âlâ'ya şirk getirüp Rasûl'unuñ yüzün kan boyayalar ol kavim 'aceb nice kırtulalar Allah'ıñ 'azâbından nice hâlâş bulalar Rasûl anları lıtufla Hâkk'a da' vet ide anlar cedd ü cehd ideler ki Rasûl'u helâk ideler dir idi aşhâb eyitdiler yâ Rasûlallah niçün beddu'â itmezsin ki helâk olalar Rasûl Hâzreti eyitdi beni Hâk Te'âlâ la'net için göndermedi nice la'net idem beni 'âlemlere rahmet gönderdi İlâhî yâ Rabbi kıavmime¹⁴³⁹ sen hidâyet vir ki bunlar hidâyet nedir bilmezler sen bunları doğru yola getir bunlarıñ itdüğüne göre itme sen bunlara in'âm ve ihsân eyle dir idi zihî lıtf ıssı hıkkı

¹⁴³⁹ bu kıavme, T

gökçek kemāl ıssı kerīm ki kâfirler câhiller anı ururlar döğerler söğerler ol anlarıñ günâhına kalmayup anlara hayır du‘â iderdi¹⁴⁴⁰ zîrâ luţfuna münâsib ve kemâline lâyıķ budur hikmet böyle gösterir biz sözüümüze gelelim pes kâfirler ile ‘azîm cenk oldu Ĥazreti Ĥamza her bâr¹⁴⁴¹ ki kâfirlere hamle iderdi şafları biri birine ururdu bir def‘a ki hamleden dönmüş gelürdi meger Vaḥşî adlu bir vaḥşî ğulâm bir taş ardında gizlenüp Ĥazreti Ĥamza’yı gözedirdi Ĥazreti Ĥamza ğâfil dönüp gelürken ol vaḥşî ğulâm taş ardından Ĥazreti Ĥamza’yı mızraķla urdu düşürdi cânın Ĥaķķ’a teslîmidüp şehîd oldu kâfirler Ĥazreti Ĥamza’nıñ gövdesin pâre pâre idüp tamâm yetmiş pâre eylediler Rasûl Ĥazreti anı bilüp melûl ve maḥzûn oldu yetmiş pâresine yetmiş rek‘at namâz kıldı çünkü aşḫâb-ı Rasûl bildiler ki şâğdır pes yine Rasûl Ĥazreti bunlara eyitdi niçün kaçdınız bunlar eyitdiler yâ Rasûlallah atamız anamız cânımız yoluña fedâ olsun işitdik ki Muḥammed öldü didiler pes cân başımıza şıçradı artık kararımız kalmadı kaçdık didiler bunlar bu sözi söyleşürken Cebrâil geldi Ĥaķ Te‘âlâ’nıñ kelâmın getürdi vaḥiy nâzil oldu **Ve Mâ Muḥammedun İllâ Rasûl.....**”¹⁴⁴² ya‘ni bilün ki Muḥammed Ĥaķ Te‘âlâ’nıñ Rasûli’dır ki andan evvel mürseller geçdiler anlar öldiler Muḥammed daḫı ölse gerekdir eger döşeğinde ölse yâḫûd cenkde katlı olunsa siz diniñizden yine girüyedöner misiz her kim ki dîninden dönse Ĥaķ Te‘âlâ’ya ne ziyân ider ve her kim İslâm dîni üzerine ölse ol cennete girüp a‘lâ mertebeler bula didi pes Ebû Süfyân dağ başına çıkup çağırdı a‘lâ Hubel a‘lâ Hubel didi ya‘ni Hubel yüksek ve yücedir Hubel didükleri bir şanemdir bir putdur ya‘ni bizim putlarımız yüce ve yüksekdir ki size ğâlib oldık didi Bedir gününde siz bize itdüğünüz biz daḫı size eyledik didi Rasûl Ĥazreti Ebû Süfyân’ıñ sözün işidüp ‘Ömer Ĥazreti’ne emreyledi Ebû Süfyân’ıñ sözine cevâb vir didi pes Ĥazreti ‘Ömer ilerü çıkup çağırdı Allahu a‘lâ ve ecelle didi ya‘ni Allah Te‘âlâ yücedir ve uludur sultânlık anıñdır celîldir Bedir gününe bugün kanda beraber olur ki bizden ölenler şehîd olup cennetde şevâb bulur sizden ölenler cehennemde ‘azâb görür didi pes Rasûl Ĥazreti bir katra binmişdi gene bindi ellerin yeğindençıkardı zülfiķârı kınından çekdi yürüdi kendüsi cenk eyledi kâfirler şandılar kaçdılar ve aşḫâb daḫı Rasûl’uñ yanınca düşmen leşkerinden kan sel gibi revân

¹⁴⁴⁰ ider, T

¹⁴⁴¹ bâr (F.) kere, kez, defa.

¹⁴⁴² “Muḥammed ancak bir peyğamber’dır”. Âli İmrânSûresi 144. âyet 3/144.

oldı Sa‘id bin Ebī Vaḳḳāş rivāyet ider ki Rasūl Ḥāzretin gördüm yanınca iki kişi cenk iderdi aḳ libāslar ve güzel donlar giyerlerdi yüzleri gözleri nūrlu mūnevver idi dir pes şol kadar ḥarb-ı şedīd ve cenk oldı ki müslümānlardan yetmiş kişi şehīd oldı dört nefer muhācirlerden idi ve altmış altısı enşārīlerden idi şehīdlik mertebesi eksik olmasun deyu her birileri şusuz cān virdiler şu içmek istemediler şevābları çok olsun deyu ḳaşdıyla şu içmediler ve müslümān leşkeri yedi yüz kişiye yetişmezdi kāfirler üç biñ kişi idi bu ḡazādan şoñra aşlā müslümānlar şınmadı her ḳanda vardılar ise ḡālib oldılar bunda daḫı bir miḳdār zebūn¹⁴⁴³ oldılar Rasūl oldı diyicek ḳaçmaḡa yüz tıtdılar şoñra yine Rasūl Ḥāzreti’niñ şāḡ ve selāmet idüḡin bilicek yanına cem‘ oldılar kāfirler şınup ḳaçdılar Rasūl Ḥāzreti leşkeri bir bir yoḳladı şehīdler bölüḡüne uğradı ḳanlarıyla defn eyleñ yumañ didi çünki bunca aşḫāb şehīd oldılar ve niçesi daḫı yaralu oldılar pes Ḥāḳ Te‘ālā Cebrāīl’le Ḳur‘ān gönderüp aşḫāba ta‘ziye eyledi ve tesellī ḳıldı gönüllerin ḥoş itdi Ḥāḳ yoluna cānların fedā eylediler ve Rasūlu yoluna cān ve baş oynadılar aña yaraşur ki gönüllerin tesellī eyleyüp anlara in‘ām ve iḥsān eyleye Ḥāḳ Te‘ālā’nıñ raḥmeti ḥod bī nihāyetdir eger cümle ‘āleme raḥmet idüp yarlıḡasa raḥmetinden nesi eksile‘ummān deñizinden bir ḳatre eksilmek ḳadar deḡildir.

FAŞLÜN Fİ FETH-İ MEKKE

(Mekke’nin Fethi Faşlı)

Rāvīler rivāyet iderler ki Rasūl Ḥāzreti şallallahu ‘aleyhi ve sellem bir gice düşünde gördi ki Medīne’den göçer varır Mekke’ye girür aşḫābıyla emīn olup oturur pes bu düşi aşḫābına muştuladı aşḫāb işidüp şād oldılar Rasūl’uñ düşi ḥāḳdır Mekke’yi feth ideriz didiler pes Rasūl Ḥāzreti aşḫābla Mekke ziyāretine bindi ve ḳurbān için yetmiş deve aldı Mekke’ye yakīn Ḥudeybiye ḳuyusuna geldiler ḳondılar evvel Ḥāzreti ‘Oşmān’ı gönderüp Ḳureyşle meşveret eyledi Ḳureyş ḳavmi ol yıl Mekke’ye gelmeḡe ve Ka‘be’yi tavāf itmeḡe razı olmadılar pes Ḳureyşle şulḥ itdiler ki gelecek yıl geleler ḥacc ideler ve Ka‘be’yi tavāf ideler pes Ḥudeybiye ḳuyusunun şuyunu ‘arab içdi tüketdi ḳuyuda ḳat‘ā bir ḳatre şu ḳalmadı leşker ḥalkı şusuz zebūn oldılar Rasūlullah’ın ḳatına cem‘ oldılar yā Rasūlallah

¹⁴⁴³ zebūn (F.) düşkün, perişan, sefil, āciz, zavallı, güçsüz.

şusuz hâlimiz mükerrer¹⁴⁴⁴ oldu ne itmek gerek didiler pes Rasûl Hâzreti şallallahu ‘aleyhi ve sellem mübârek ağzına şu aldı dağı ol kıyunuñ içine şaçdı hemân sâ‘at kıyunuñ dibinden şular kıynadı taşdı ağzına deg toptolu şu oldu ve ağzından taşra ağıdı çığıdı cemî‘ leşker içdiler ve davarların şuwardılar aşlâ şuyu eksilmedi hattâ dirler ki şimdi dağı şuyu eksilmedi ol zamândan şimdiye deg toptolu şudur pes Rasûl Hâzreti aşhâbıyla anda bey‘at eyledi ağaç altında bey‘at oldu *Bāyeu Nebiyyinā Tahte’ş-Şecerati* didikleri ki hutbelerde okunur ol bey‘atdır biñ beş yüz yirmi beş kişi ki bey‘at itdier ve ol bey‘atıñ adın Bey‘atu’r-Rıdvân kodılar zîrâ Hâk Te‘âlâ mü’minlerden râzı oldu netekim Kıur‘ân’da gelür “لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ.....” **Leğad Rađiyallahu ‘Ani’l-Mu‘minîne İz Yubāyi‘uneke Tahte’ş-Şecerati.....**¹⁴⁴⁵ ve Hâzreti ‘Oşmân’ı Mekke’ye göndermişdi Kıureyş’e tanışmağa ol bey‘atde anda bile değıl idi kaçankim aşhâb bey‘at itdiler Rasûl Hâzreti şol elin kıaldırdı şağ eliniñ üstüne kodı bu şol elim ‘Oşmân için bey‘at eylesün pes Hâzreti ‘Oşmân dağı Mekke’den döndi geldi Kıureyş bu yıl Mekke’ye girmeye râzı olmadılar gelicek yıl kıavl itdik şulh eyledik didi Rasûl Hâzreti dağı kıurbânları aldı¹⁴⁴⁶ ve başın traş etdürdi pes yine Medîne’ye döndü hemân sâ‘at peyk-i¹⁴⁴⁷ Hâzreti Cebrâil geldi Hâk Te‘âlâ’nıñ selâmın getürdi ve *İnnâ fetehnâ* süresin indirdi Mekke’yi elbetde feth idersiz deyu Hâk’dan Kıur‘ân geldi aşhâb-ı Rasûl şenlik ve şadlıklar ile seferlerinden dönüp yine Medîne şehrine geldiler yine yetericek eğlenmeyup Hâyber ğazâsına çığıdılar ki ol vilâyeti geth idüp mâlların ve davarların doyumluğ eylediler hicretiñ yedinci yılında idi Hâyber ğazâsına çığıdılar Muhârrem ayında idi pes Hâyber kıal‘ası ve aña tâbi‘ beş altı päre kıal‘a feth idüp doyumluğla ve ğanımetle girü Medîne’ye geldiler anı görüp çok kâfirler müslümân oldılar dîne girdiler bu kez Rasûl Hâzreti on biñ aşhâbla Mekke kıaşdına bindi hicretiñ târihi sekizinci yılında idi oruç ayı idi bu taraıdan Mekke kâfirleri leşker cem‘ idüp cenk için Rasûl’e kıârşu gelüp muķâbil oldılar çünkü iki taraıdan alaylar düzüldi ve şaflar bağılandı Hâk Te‘âlâ inâyet eyledi kâfir leşkerin ilki Allahu Ekber’de şıdılar kaçdılar

¹⁴⁴⁴ mükedder, T

¹⁴⁴⁵ “O ağacın altında sana bağılılık sözü verdikleri sırada o müminlerden Allah razı olmuştur;”. Fetiğ Süresi 18. âyet. 48/18.

¹⁴⁴⁶ kıurbânlar eyledi, T

¹⁴⁴⁷ peyk (F.) ulak, haberci.

Mekke'ye girdiler tārümār oldılar Ebū Süfyān ĩmāna geldi müslümān oldu emn ü amān buldı çünkü şabāh oldu ezān okunup aşhāb Rasūl'e cem' oldılar şabāh namāzın kıldılar Ebū Süfyān bu hāli görüp kıti ta' accub eyledi 'Abbās'a şordı ki bu ne hāldir baña beyān eyle ki ben 'ālemde gezmedik yer kıomadım ammā hiç bu nesneniñ sırrına irmedim ve hāķiķate yetişmedim bu tāk ate ve bu 'ibādete fikrim irişmedi Rūm ilinde ve Fars vilāyetinde bu işi görmedim pes Muħammed pādişāh olmuş ola gerekdir cümle 'ālemi fetħ ide didi 'Abbās eyitdi Muħammed pādişāhlık itmez bil ki Allah Te'ālā'niñ Rasūlıdır Ebū Süfyān eyitdi āh Kıreyş vāh Kıreyş şimdi girü Kıreyş'iñ hürmeti gitdi yerlere batdı didi pes 'Abbās Rasūl Hāzreti'ne geldi eyitdi yā Rasūlallah atam anam saña fedā olsun egerbuyurursañ Mekke'ye evvel varayın Mekke hāķın da'vet ideyin ve anlara emn ü amān hāberin vireyin ve hem Ebū Süfyān'a bir iyilik ola ki anıñla dillerde añıla didi Rasūl Hāzreti daħı icāzet viridi pes 'Abbās Mekke'ye vardı hāķı bir yere cem' eyledi ve eyitdi yā Mekke hāķı her kim müslümān olsa emiñ olsun başını cānını ve evlādını ve mālını rızķını kıurtarsın didi yarāğın yasağın terk iderse amān bulsun ve her kim Ebū Süfyān evine girse amān bulsun ve her kim evi içinde oturup kıapusun yaparsa amān bulsun ve her kim Ka'be setrin tutarsa amān bulsun didi pes Kıreyş ulkuları cem' olup geldiler Mekke hāremi tıptıolu oldu ve kimisin kıapusun bağladı ve kimisi Ebū Süfyān evine girdi ve kimisi Mekke hāremine tıptıolu oldu Rasūlullah şallallahu 'aleyhi ve sellem Mekke'ye girdi kıara tūlbend şarınmış idi Mekke'yi cebr ile fetħ idüp maķşūduna yetişdi pes kendüniñ doğduğı ve büyüdüğı yere gelüp gāyet şād ve hürrem oldu ve gönli ferahla doldı ve aşhāb daħı her birileri vaťanlarına geldiler sevindiler şād ve hürrem oldılar ne hoşdur ki bir kışi kendü yerinden hicret ide gide gārıbliķ illerde memleketlerdeyürüye bu 'āķıbet yine şāğ ve selāmet kendü yerlerine geleler bağların bağçelerin evlerin bulalar düşmenlerin zebūn ideler düşmenleri üzerine gālib olalar kıyās eyle ki şenlik ve şādlık ne mertebede olalar pes Rasūl Hāzreti 'aleyhi's-şalātu ve's-selām Mekke'ye girüp doğru Ka'be hāremine yürüdü aşhāb ellerin döşediler yā Rasūlallah gel ellerimiz üstüne çık ayālarımız ellerimiz üstüne yürü didiler Rasūl Hāzreti daħı aşhābiñ elleri üstüne çıkdı yürüdü Ka'betullah'ı tıvvāf eyledi iki rek' at namāz kıldı el götürüp Hāķ Te'ālā'ya du'ā ve niyāz eyledi pes aşhāb ellerin nerdibān itdiler Rasūl Hāzreti Ka'be'niñ kıapusuna çıkdı kıapunuñ iki kıanadın tıptıyüzün döndürdi ve eyitdi yā ehl-i

Mekke diyin imdi şimdi ne dirsiz baña zannınız şimdi niçedir didi Kureyş kavmi eyitdiler zannımız ve i'tikādımız saña hayırdır gayrı zannımız yokdur kerim¹⁴⁴⁸ kardaşımız ve kardaşımız oğlusun ve 'amucalarımız oğlusun işin gücün kerimdir ve iyiliktir halımsin raḥımsin şefkatlusun ve mürüvvetlüsün lütf seniñ ve kerem seniñ ne dir iseñ¹⁴⁴⁹ söz seniñdir kādırsin her ne dilerseñ idersin kuluñ oldıx her ne dirseñ tutarız her ne hüküm iderseñ muṭi'iz didiler Rasül Hâzreti eyitdi imdi ben daḥı size kardaşım Yūsuf peygamber kardaşlarına söylediği sözi söylerem didi ya'ni Yūsuf peygamber kardaşlarına didüğü "لا تَشْرِبْ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ....." ¹⁴⁵⁰ La Teşrîbe 'Aleykumu'l-Yevme....." ya'ni size bugün ta'n ve serzeniş yokdur ve başa kaçmak yokdurdımıdır Rasül Hâzreti daḥı Kureyş kavmine lütufla ve keremle söyledi ve geçmiş kažiyyelerden¹⁴⁵¹ hiçbir nesne aındırmadı gönüllerinele aldı ve hâırların hoş eyledi ve ri'āyet eyledi ve 'özürlerin kabül kıldı Mekke şerrefehallah feth olunup Rasül Hâzreti'niñ ol Hâk Subhānehu ve Te'ālā Rasūlu'ne *İnnā Feteḥnā* süresin gönderüp Mekke'niñ fethin bildirmişdi hükümü yerine gelüp fethi zuhūr buldu ḥabîbine in'ām ve ikrām eyledi ve futūhātın aşlı *üçdürbirine* feth-i qarîb dirler ve *ikincisine* feth-i mübîn dirlerve *üçüncüsüne* feth-i muṭlaqdır bu nesnelere Rasül Hâzreti'niñ sülükünün kemâline işaretdir *İnnā Feteḥnā* süresin bu futūhâta işaret itdi ya'ni nefis 'aleminden geçüp kalb maḳâmına varup kalbiñ nuru nefsiñ şifâtin maḥv idüp nefis-i münevver olup kalbe muṭi' olup kalbi daḥı rûhuñ envârı ihâta eyledi oradan fenâ-yı muṭlaq bulup tevḥîdâta yetişdi pes Hâk Te'ālā Muḥammed'e zâtıyla tecellî eyledi cemî' rusūmu maḥv olup 'ayn-ı cum'aya yetişdi bu feth-i muṭlaq cemî' futūhātın a'lâsıdır pes Hâk Te'ālā kelâmında buyurdu ki yâ Muḥammed biz saña feth-i mübîn virdik didi Rasūlu'ne bunda *dört* türlü ulu ni'met virdi *biri* budur ki Hâk Te'ālā Muḥammed'e eyitdi seniñ geçmiş günâhların ve gelecek günâhların yarlıgadım didi geçmiş günâhlar didüğü ya'ni Âdem atanıñ ve Hâvvâ ananıñ günâhların yarlıgadım demek ola ve gelecek günâhlar ya'ni ümmetiñ günâhların yarlıgadım demek ola ve ni'metiñ *ikincisi* budur ki Hâk Te'ālā eyitdi Rasūlu'ne ki ni'metiñ tamâm eyleyem ya'ni celâlimle cemâlim müşâhede idesin dâim

¹⁴⁴⁸ kerımsin raḥımsin, T

¹⁴⁴⁹ iseñ dutarız, T

¹⁴⁵⁰ "Yūsuf dedi ki: Bugün size kınama yok....." Yūsuf Süresi 92. âyet. 12/92.

¹⁴⁵¹ kažiyye (A.) dava, mesele, konu.

lütfumu ve kahrımı bilesin didi *üçüncü* ni‘ met budur ki Hâk Te‘âlâ buyurdu ki hidâyet virem ki şîrâf-ı mustakîm üzerine olasin sülûkla vahdet-i zâta irişesin ki Hâk Te‘âlâ cemî‘ şîfâtın feyz ide ve cemî‘ hiçâblar ref‘ oluna fenâ-yı muṭlaḳ bula *dördüncü* ni‘ met budur naşr-ı ‘azîz virem didi ya‘ni vücûd-ı Hâḳḳânî bulup beḳâ billah eyleye bâḳî olup Hâk Te‘âlâ’nıñ celâli Ka‘be’sin fetḫ eylesesin didi.

CİHÂDÜ’L-ḤUNEYN

(Ḥuneyn Cihâdı)

Ḥazreti Rasûlullah şallallahu ‘aleyhi ve sellem çünki Mekke’yi fetḫ eyledi pes Ḥuneyn vâdîsine ğazâya gitdi on iki biñ leşker ile binüp ‘azm eyledi nâĝâh leşker içinden bir kişi ayıtdı eyitdi bizim leşkerimiz çok bize ne ğuşşa ve ne derdimiz var didi Rasûl Ḥazreti’ne bu söz hoş gelmedi zîrâ leşker çokluĝuna maĝrûr olup Tañrı’yı añmadı pes yakın Ḥuneyn vâdîsine vardılar kâfirleriñ beyi Mâlik Bin ‘Avf idi dört biñ bahâdır pehlivân ile bir uğurdan ḥamle idüp yürüdüler na‘ra idüp depindiler öñlerine kimse duramadı pes İslâm leşkeri şınup kaçdılar daĝıldılar leşker-i İslâm perâkende oldılar Rasûl Ḥazreti ile ancak Ebû Süfyân ve ‘Abbâs ḳaldılar ve enşârlardan daĝı bir niçe kimse ḳaldılar Rasûl öñünde cenk iderlerdi Rasûl Ḥazreti şaĝına ve şoluna nażar eyledi ğördi ki kimse ḳalmamış aşḫâbdan bir kişi var idi adına Şeybe dirlerdi eyitdi çünki ğördüm ki Rasûl Ḥazreti yalnız ḳaldı ğöñlümde ḳaşd etdim ki Rasûlu öldürem pes Ḥazreti Rasûl ğöñlümdekin bildi elini ğöĝsüm üstüne ḳodı senden Allah’a şĝınurım didi bu kez ğöñlümde olan inkârım ve kînim gitdi şöyle sevdim ki yoluna cânım başım fedâ eyledim didi pes Rasûl Ḥazreti atdan inüp yayan oldu Zülfiḳâr’ı çekdi yürüdi ve aşḫâbına çağırdu ğeliñ benden yaña didi aşḫâb daĝılmış iken yine Rasûl Ḥazreti’niñ yanına cem¹⁴⁵² oldılar ve Hâk Te‘âlâ Celle ve ‘Alâ anda tamâm beş biñ melek ğönderdi cenk için deĝil belki kâfirlere heybet için ğönderdi zîrâ melekler ancak Bedir ğazâsında cenk eylediler artık hiçbir yerde cenk itmediler pes kâfirlere heybet için ve ğöñüllerine ḳorḳu biraḳmak için Hâk Te‘âlâ beş biñ melek ğönderdi pes iki leşkeri biri birine durup tamâm şol vaḳit ki tenevvür ḳızdı şavaş kerem oldu Rasûl Ḥazreti şındı yerden bir avuç toprak aldı kâfirlerin yüzüne ḳarşu atdı Ka‘be

¹⁴⁵² cemî‘, T

Tańrı’sı haqkıyçün şınıñ didi hemān sâ‘ at kāfirlerin yüzi döndü leşkerleri şındıBerrā Bin ‘Āzib rivāyet eyledi ve eyitdi ki Rasūl Hāzretiñ işitdim ki¹⁴⁵³ dir idi ve bu beyti oqurdu *Ene’n-Nebiyyu Lā Kizbe Ene İbni ‘Abdulmuţtalib* ya‘ni ma‘nāsı budur ki ben peygamberin yalan değıldir ben ‘Abdülmuţtalib oğluyun dir idi pes Rasūl Hāzreti el du‘āya getürdü yā Rabbī bize nuşret inzāl eyle faẓl eyle lütf eyle yardım it nuşret vir didi pes atına bindi kāfir leşkerine yürüdi yalnız kāfir leşkerin şıdı pes Haq Te‘ālā Qur‘ān gönderdi bu hāli beyān eyledi bundan şonra Mālik Bin ‘Avf bu hāli görüp küfrün bāṭıl oldıgın bildi ve İslām’ın şerefın añladı üç biñ kāfir ile islām’a geldi müslümān oldı Tańrı birdir Muhammed haq rasūldur didi.

ḤACCETÜ’L-VEDĀ‘

(Vedā‘ Haccı)

Bundan şonra diñle ki Rasūl Hāzreti’niñ hikāyeti neye vardı ‘ālemi niçe fetḥ itdi Hāzreti Rasūl şallallahu ‘aleyhi ve sellem bir eline ḥüccetin alup ve bir eline kılıcın alup ‘ālemi fetḥ eyledi çünki hicret’iñ tārihi onuncu yıla yetişdi Rasūl Hāzreti ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām hac itmeğe niyyet idüp ‘azm-ı sefer eyledi qurbān içün yetmiş deve aldı pes ‘Arafāt dağına vaqfeye durdılar çevre yakadan kabāil cem‘ olup iḥrām giyüp başı kaba kıyāmet günü gibi cem‘ olup durdılar Rasūl Hāzreti ‘Arafāt¹⁴⁵⁴ ḥuṭbesin oqıdı ki¹⁴⁵⁵ belāğatde feşāḥatde kemāl mertebede idi gözler görmüş kulaqlar işitmiş değıl idi Haq Te‘ālā Hāzreti’ne ḥamd-ı belīg eyledi Haq Te‘ālā’nıñ esmāsına ve müsemmasına delil beyān eyledi ol gün ‘arefe günü ve cum‘a günü idi ikindü namāzınıñ vaqti geçmiş idi cemī‘ halk ‘Arafāt üzere yalınıcık idi başı kaba olup durmuşlar idi Rasūl Hāzreti Ğaḍbā adlu deveye binüp durmuş idi peyk-i Hāzreti Cebrāil ‘a.m geldi Tańrı’nıñ selāmın yetişdirüp bu āyeti getürdi ki

“**الْيَوْمَ يَنسُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَحْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا**..... Elyevme Yeīsellezīne Keferū Min Dīnikum Felā Taḥşevhum Vaḥşevni’l-

Yevme Ekmeltu Lekum Dīnekum Ve Etmemtu ‘Aleykum Ni‘meti Ve Raditu Lekumu’l-

¹⁴⁵³ işitdim ki bu sözi, T

¹⁴⁵⁴ ‘Arafāt’da, T

¹⁴⁵⁵ bir ḥuṭbe oqıdı ki, T

İslāme Dīnā.....¹⁴⁵⁶ rivāyetdir ki bu āyet nāzil oldıķda Rasūl Hāzreti'niñ devesi dizleriniñ üstüne çökdi zīrā āyetiñ ma' nāsından qorqulu nesne añladı ve bir ulu miħnet ve büyük muşibet olacağı deveye ma'lūm oldu pes bu sebebden deve dizi üstüne çökdi ve 'Ömer Hāzreti işidüp ağladı Rasūl Hāzreti şordı yā 'Ömer niçün ağlarsın didi Hāzreti 'Ömer ayıtdı yā Rasūlallah şimdi adıñ dīnimiz durmayup ziyāde olmaķda idi ve artmaķda idi şimdi ki saña Hāķ Te'ālā'dan vaħiy geldi bugün dīniñiz kemāline yetişdirdim ve ni' meti siziñ üzeriñize tamām eyledim didi bu nesnede işāret vardır ki saña ecel yetişe didi zīrā her nesne ki kemāl bula anıñ zevāli yaķındır vaħiy tamām olıcaķ saña dağı vefāt görünür didi Rasūl Hāzreti ayıtdı gerçek söylediñ bu āyetde işāret vardır ki baña gele vefāt yetişe didi rāvīler didiler ki bu āyet geldiķden şoñra Rasūl Hāzreti seksen bir gün yaşayıp ecel yetişdi 'ālemiñ hāli budur dūnyā dirliği bir nefesdir 'ömrüñ şebātı yoķdur pes Rasūl Hāzreti yürüyüp ħalka vedā' itdi anıñ için ol ħacciñ adına ħaccetü'l-vedā' didiler zīrā Rasūl Hāzreti ħalka vedā' itdi vaķit ola ki bundan şoñra beni bir dağı görmeyesiz didi oradan Müzdelife'ye vardı ve anda dağı vaķfeye durup Hāķ Te'ālā'nıñ raħmetin taleb eyledi günāhkār ümmetlerin diledi yā Rabbe'-l'Ālemīn ümmetiñ günāhların sen yarlığa didi pes Hāķ Te'ālā Hābībine bağışladı ümmetiñ günāhların anıñ yüzi şuyuna bağışladı ħatta ki qan ideni ve zūlm eyleyeni bağışladı şöyle ki bir kimse şeytān yoluna gidüp günāh deñizine ħarķ olsa Hāķ Te'ālā anı cehennem odına yaķmaya aşlā 'azāb itmeye pes Hāķ Te'ālā Hāzretine hezār hezār şükür ve minnet ki Hābībın bize peyđamber gönderdi ve anıñ yüzi şuyuna cemī' günāhlarımız yarlığadı rūħuna bizden biñ biñ şalavāt olsun pes bundan şoñra Rasūl Hāzreti Minā'ya geldi ħacc erkānının tamām yerine getürmişdi 'Aķabe cemresin atdı ol yetmiş deve ki qurbān için getürmişdi altmış üçün kendü mübārek eliyle boğazladı bāķisin Hāzreti 'Alī'ye emreyledi ol boğazladı başın qazıtdı ve ħacc erkānının ħalka bildirdi ve gereklü nesneleri beyān eyledi imān islām namāz oruç zekāt aħvālin işmarladı pes dönüp ħalka ħiķāb eyledi ve ol gün ki 'arefe günü idi beş bayram olmuşdı bir 'arefe günü ve bir cum'a günü bu günler mü'minleriñ bayramıdır ve bir dağı Mecūsīler bayramı ve bir Yahūdīler bayramı ve bir Naşrānīler bayramı bu beş bayram bir güne gelmiş değildir ve hiç

¹⁴⁵⁶ “.....Bugün, kâfirler dininize karşı (mücadelede) ümitlerini yitirmişlerdir. Onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım, sizin için din olarak İslâmiyet'i beğendim.....” Mâide Sûresi 3. āyet. 5/3.

bu vechle olmamıştır pes Hâzreti Rasûl ‘aleyhi’s-şalâtu ve’s-selâm ayıtdı ki Hâk Te‘âlâ yerleri ve gökleri yaratdı zamân döndi Allah kâtında aylar on ikidir anıñ dördüne eşhur-i hürûm dirler ve anıñ biri Zü’lka‘de ve biri Zü’lhicce ve biri Muharremdir dördüncüsü Receb ayıdır bu aylara eşhur-i hürûm dirler şerr ve fitne ve fesâd hâram olduğıçün ve evvel zamânda bu aylarda cenk ve cidâl¹⁴⁵⁷ itmezlerdi pes Rasûl Hâzreti halka hitâb idüp eyitdi ki bu ayıñ adı nedir halk eyitdiler Allah ve Allah’ıñ Rasûlu yeg bilür didiler Rasûl Hâzreti eyitdi bu ayıñ adı Zü’lhicce değıl mi halk eyitdiler Zü’lhicce’dir didiler pes Rasûl Hâzreti yine dönüp bu şehriñ adı nedir didi yine halk Allah ve Allah’ıñ Rasûlu yeg bilür didiler Rasûl Hâzreti ayıtdı buña Mekke dimezler mi halk belâ Mekke’dir didiler yine Rasûl Hâzreti bu günüñ adı nedir didi Allah ve Rasûlu a‘lemdir didiler buña bayram dimezler mi belâ bayramdır didiler pes Rasûl Hâzreti eyitdi nâhâk yere kan dökmek ki Hâk Te‘âlâ hâram eylemiştir dağı nâhâk yere kimseniñ mâlın rızkın yemeñ ki zulm itmek hâramdır ve ‘ırzıñız bozmañ ki Hâk Te‘âlâ kâtında ulu günâhdır ‘ırz yıkanlar kendüleriñ dînleri yıkılır bu nesneleri Allah Te‘âlâ hâram eylemiştir netekim bu günü ve bu ayı hâram itdüğü gibi ve biliñ ki yarın Allah Te‘âlâ’ya varsañız gerek kıyâmet gününde her ne itdiñiz ise bulsañız gerekdir ve işledüğüñüz ‘amellerden Hâk Te‘âlâ size şorsa gerekdir benim sözüm tutuñ câhil olmayasız ve benden soñra azmayasız ve fesâd itmeyesiz ve zulm eylemeyesiz ve kana girmeyesiz ve biri biriniñizi kırmayasız didi pes yine Rasûl Hâzreti eyitdi Allah Te‘âlâ’nıñ hükümlerin ve buyrukların yetiştirdim mi ve gereklü sözleri söyledim mi cemî‘ halk belâ yâ Rasûlallah söylediñ ve beyân eylediñ didiler Rasûl Hâzreti eyitdi yâ Rabbi tanık ol ki buyruklarınıñ halka söyledim ve beyân eyledim didi ve dağı hazır olanlar gayrılara yetiştirsinler sözüm işitmeyene söylesünler didi nice kişiler vardır ki sözü diñler ammâ işitmeyen andan yeg añlar Rasûl Hâzreti bu sözleri halka beyân idüp döndi yine ayıtdı ki ey Âdemoğlanları beş vakit namâzı kılun yılda bir ay orucu tutuñ Tañrı evin ziyâret idün ya‘ni hacc eyleñ ve mâlınıñzıñ zekâtın viriñ tâ ki Rabbiñiziñ cennetine giresiz hatâsız ve ‘azâbsız rahmetin bulasız didi ve dağı bunuñ gibi naşihatler eyledi tamâm şerî‘at yolun öğretti dîn içinde aşlâ şek ve şüphe kalmadı beyân eyledi hemân tutmak gerekdir irâqdan şormağla olmaz ‘amel itmek gerekdir ve her kimiñ ki zevki yoğısa

¹⁴⁵⁷ cidâl (A.) mücadele.

‘irfānı ve ma‘rifeti yokdur ve kimiñ ki ma‘rifeti yoğısa anıñ vicdānı yokdur ya‘ni anıñ gönlünde lezzet yokdur ve kimiñ ki cānānı yoğısaanıñ cānı yokdur hemān bir kıru oyukdur bostān oyuğıdır¹⁴⁵⁸ pes keşide ma‘nā ve ma‘rifet gerekdir tā ki anıñ gönlünde bir şevk hāşıl ola ve lezzet ala tā ki cāñlar cānın bula gel imdi cān kıulağın aç ve göñül gözünden perdeyi götür ki saña bir hoş rivāyet ideyin Kırtubī dirler bir ulu ‘ālim fāzıl *Tezkire* adlu tefsīrinde şahīh naķille getürmiş yazmış ‘Āiše anadan rivāyet iderler ki Hāzreti ‘Āiše eyitdi ki Rasūl Hāzreti hacc etdi Ka‘be‘den dönüp Medīne‘ye gelürken yolu Hācūn‘a uğradı anda varıcaķ ağladı mübārek hātırı ğuşşalu oldu hiç göñlü açılmadı melül ve ğamğīn oldu anıñ ağladuğın gördüm bende bile ağladım pes devesinden indi devesiniñ yuların baña virdi tut yā ‘Āiše didi pes beyān oldu benden hayli ırak gitdi görünmez oldu çok zamān eğlendi ben deveye yaştandım¹⁴⁵⁹ durdum nāğāh Rasūl Hāzretin gördüm çıķa geldi ay gibi doğdı güle güle şenlik şādılıkla güler yüzle geldi ben ayıtdım yā Rasūlallah atam anam saña fedā olsun sebep ne idi ki ağladıñ yüreğim pāre pāre eylediñ bende seniñle bile ağladım ciğerim dağladım şimdi ki yine geldiñ ğam ve ğuşşa kıalmamış gitmiş şādımān olmuşsun aşlı ne idi baña bildir yā Rasūlallah didim Rasūl Hāzreti ayıtdı anamıñ maķberesine vardım Hāķ Te‘ālā‘ya tazarru‘ itdim ve du‘ā eyledim ki anamı diri görem Hāķ Te‘ālā du‘āmı müstecāb eyledi ve dileğim kıbül kıldı anamı diriltdi çünkü anamıñ yüzün gördüm ana ĩmān getür didim pes ĩmān getürdi şıdķla müslümān oldu Hāķ Te‘ālā ‘ināyet eyledi cānın cennete gönderdi sevindüğüm budur yā ‘Āiše ki Allah Te‘ālā baña fazl eyledi anamı dirildüp ĩmān getürüp cennet sarāyına gönderdi didi Kırtubī rivāyet itdi Süheyl‘den naķl eyledi şahīh isnād ile söylediği Hāķ Te‘ālā Celle ve ‘Alā Rasūl Hāzreti‘niñ atasın anasın diriltdi ikisi dağı İslām‘a geldiler ĩmān getürdiler cehennemden hālāş olup cennete gıtdiler didi ve bir rivāyetde dağı gelür ki Rasūl Hāzreti ‘ammusı Ebū Tālib‘i dağı diriltdi ĩmān getürdi müslümān oldu cennetlik oldu dir¹⁴⁶⁰ bu sözleri¹⁴⁶¹ inkār itmeye ki bunlar gerçek sözlerdir iki ‘ālem fāhri‘niñ atası anası anıñ yüzi şuyuna Hāķ Te‘ālā anları diri eyleyüp ĩmān getürüp cennetegitmek ‘aceb midir ve ‘ammusı Ebū Tālib ki Rasūl Hāzretin

¹⁴⁵⁸ oyuğıydı, T

¹⁴⁵⁹ yaştandım (T.) dayanmak, yaslanmak.

¹⁴⁶⁰ dirler, T

¹⁴⁶¹ sözlere, T

küçücükden elinde besledi büyüdü ve tamām gereği gibi hizmetler itdi huşūsan peygamberlik virildüğünde Kureyş kavmi Rasūl Hāzreti'ne bir vechle düşmen oldılar ki bulsalar etin yerlerdi kânın içerlerdi ‘ammusı Ebū Tālib aña yardım itdi her vechle üzerine tıtdı¹⁴⁶² yardım itmekde kuşūr komadı Rasūl'e kaşd idenlere māni‘ oldı ve hücum idenleri¹⁴⁶³ Ebū Tālib dağı hücum itdi muhaşşal-ı kelām gereği gibi hizmetinde ve nuşretinde kuşūr komadıanıñ bunca hizmetleri Allah Te‘ālā yanında hiç zāyi‘ ola mı pes bu rivāyetlere i‘tikād idüp inanmak gerekdir Rasūl Hāzreti ölüyü diriltmek ‘aceb midir ‘İsā peygamber ‘aleyhi’s-selām hod işitdik ki niçe ölüleri diriltdi Hāzreti Rasūl şallallahu ‘aleyhi ve sellem hod andan efđaldırhuşūşā Qur‘ān ki dolu hikmetdir anıñla niçe ölmüş gönüller dirildi ve küfürle hasta olmuş niçe cānlar şifā buldı niçe dilsizler söyledi niçe gözsüzler gördi küfür karanlığında kör şağırlar olmuşlar idi Allah’ıñ tevḥīdi ile imāna gelüp gördüler ve işitdiler dünyā devletlerine ve āḫiret sa‘ādetlerine yetişdiler niçeler ‘ālim fāzıl oldılar ve niçeler ma‘rifet ıssı kāmil oldılar ḫalkıñ üstüne kutlu kapu açıldı cemī‘ ‘ālemlere rahmet oldı ve ḫalka bu devletler ve bu sa‘ādetler hep Hāzreti Rasūl’uñ yüzi şuyunadır ve anıñ dostluğunadır anıñ himmeti gönüllerden yüce ve yüksekdir ayağı başduğı taşlar Kısra pādīşāhı’nıñ tācından dağı artık ‘izzetlüdür anıñ maḫāmı ‘ārş-ı a‘lādır ve merāmı Ḥaḫ Te‘ālā’dır sekiz cennet anıñ yüzü gülistānından bir güldür ve güneş anıñ yüzü nūruna göre bir zerredir yañāğı ve’ş-şemsi ve’d-ḫuḫa’dır saçları ve’l-leyl’dir saçları mihrābı ḫab-ı ḫāvseyn olmuşdur anıñ ḡamzesin gördü fitneler siḫri unuttu ‘ālemde fitneler kopdu ve cenkler oldı anıñ ağızı şuyundan āb-ı ḫayāta bir ḫatre düşdü anıñ içündür ki Hāzreti Peygamber ol şudan içdi Mūsā peygambere ‘ilm-i ledünnī öğretti cemāli üstündeki meşkten yeg cemāli cismine noḫta vaḫdet noḫtasıdır eger ‘arz-ı cemāl itse ḫiyāmetler kopa cem‘ ‘ālemlerin faḫri oldur ansız ‘ālemi ne iderler ve ansız ādem neye yarar cümleñiñ murādı ve maḫşūdu oldur cemāli melīḫdir beyānı faşīḫdir şadrı şerīḫ ve ḫalbi nesīḫdir beşirdir necīḫdir nezīr ve naşīḫdir dīni şaḫīḫ ve burhānı şarīḫdir huşūşa Qur‘ān’ıñ ḫuḫbı Ḥaḫ Te‘ālā aña vaḫy eyledi cümle lafza ve ma‘nā ḫamusı bu merkeze dāirdir ya‘ni bu āyetde cemī‘ nesneye işāret vardır ki Ḥaḫ Te‘ālā buyurdı

¹⁴⁶² döndi, T

¹⁴⁶³ idenlere, T

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ“
İnnallahe Ye'muru Bi'l 'Adli Ve'l İhsāni Ve İtāi Zi'l Qurba Ve Yenhā 'Ani'l Fahşāi Ve'l Munkeri Ve'l Bağyi Ye' izukum Le' allekum Tezekkerūn"¹⁴⁶⁴ pes bu āyetiñ tefsirin diñle ve ma' nāsın işit ki Hāḡ Te' ālā ne buyurmuşdur buyurur ki bedürüstī¹⁴⁶⁵ Allah Te' ālā 'adle emr ider 'adl burada tevḡiddir ya' ni Allah'ı bir deyiñ pes ma' nāsı budur ki Hāḡ Te' ālā emr ider ki Allah birdir diyeler ve ḡalḡa iyilik ideler ve ḡaşma ḡavme ulaşalar varalar geleler ḡaşımdan ḡavimden kesilmeyeler *dördüncü* budur ki faḡşādan ve zinādan şaḡınalar *beşinci* münkerden şaḡına ya' ni yaramaz işlerden ve günāhlardan şaḡınalar *altıncı* budur ki bağy itmeyeler ya' ni azḡunluḡ ve tekebbürlük itmeyeler Hāḡ Te' ālā cemī' 'ālemleriñ 'ilmin bu altı nesnede cem' eyledi ki cemī' nesnelere eḡer şerī'at ve eḡer ḡarīḡat ve eḡer ḡaḡīḡat bunda bulunur ve bilünür ki bu āyet cemī' āyetlerin cem' dir.

FAŞLUN Fİ ḡAVĀŞŞİ'L-ḡUR'ĀN

(ḡur'ān'ın ḡavāşşı Faşlı)

Şimden şoñra size ḡur'ān'ıñ ḡavāşşın beyān idelim evvelā bilgil ki Bismillahirraḡmānirraḡīm ḡur'ān'ıñ ibtidāsıdır ḡur'ān oḡumaḡa anıñla başlanur ḡazreti Rasūl şallallahu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki bir oḡlana ḡocası Bismillahirraḡmānirraḡīm öḡretse Hāḡ Te' ālā dört kimesneyi cehennemden āzād ider evvel ol Bismillahirraḡmānirraḡīm diyen oḡlanı cehennemden āzād ider anıñ iḡün bir berāt yazar ki āzād olsun cehenneme yanmasun dir ve atasına anasına daḡı her birisine bir berāt yazar ki anlar daḡı cehennemden āzād olsun dir ve bir berāt daḡı ḡocasına yazar cehennemden āzād olsun dir bir oḡlan Bismillahirraḡmānirraḡīm dise bu dört nefer kimseyi Hāḡ Te' ālā cehennemden āzād ider her birine bir berāt yazar ve āzādnāme virür rivāyetdir ki Bismillahirraḡmānirraḡīm gökden indüḡi vaḡtın Mekke'niñ ḡaḡları ditredi ḡareket itdi Mekke ḡalḡı anı görüp Muḡammed ḡaḡlara siḡr itdi didiler ve bir kimse bir zālīm bey üstüne gitse on doḡuz kerre Bismillahirraḡmānirraḡīm dise ol zālimiñ şerrinden emīn ola ve her kim on iki biñ kerre Bismillahirraḡmānirraḡīm dise her biñden şoñra iki rek'at namāz

¹⁴⁶⁴“Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliḡi, akrabaya yardım etmeyi emreder, ḡirkin işleri, fenalık ve azḡınlıḡı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öḡüt veriyor.”NaḡlSüresi 90. āyet. 16/90.

¹⁴⁶⁵ bedürüstī (F.) doḡruluk ile, düzḡünlük, tamlık, saḡlamlık.

kılsa ve namāz şöna¹⁴⁶⁶ hācetin dilese Hāḫ Te‘ālā anıñ hācetin revā ide ve her du‘āsın müstecāb eyleye meşela bir kimseniñ Hāḫ Te‘ālā kātında bir hāceti olsa bir yerde oturup biñ kerre Bismillahirrahmānirrahīm dise¹⁴⁶⁷ biñ tamām oldıķda alup iki rek‘at namāz kıla namāzdan şöna hācetin dileye yine biñ kerre daı Bismillahirrahmānirrahīm biñ tamām olduķda iki rek‘at namāz kıla ve hācetin dileye ve yine bařlayup biñ kerre daı ouya bu vech üzere on iki biñ kerre Bismillahirrahmānirrahīm diye her biñ bařında iki rek‘at namāz kıla ve hācetin dileye řeksiz ve řüphanesiz murādı hāřıl ola ve ‘Abdullah bin ‘Ömer’den rivāyet olundu ki eyitdi her kimiñ ki Hāḫ Te‘ālā kātında bir hāceti olsa üç gün oru tuta ehārřenbe ve penřenbe ve cum‘a günü pes cum‘a gününde ğusl eyleye ve mescide vara ve bir midār řadaā eyleye bir etmek ya daı ziyāde řadaā ide ve itdüği řadaā bir etmekden eksik olmaya artı olursa daı efdaldır cum‘a namāzın ıldıdan şöna diye *Allahumme inni es‘eluke bismike Bismillahirrahmānirrahīm ellezi lā ilāhe illā huve’l-ħayyu’l-ayyūm lā te’ħuzuhu sinetun velā nevmun lehu’llezi mele’et ‘azametehu’-semavāti ve’l-erđi ve es‘eluke bismike Bismillahirrahmanirrahīm ellezi ‘anet lehu’l-vucūhu ħařimet lehu’l-emvātu ve vecilet lehu’l-ulūbu min ħařyetihi en tuřalli ‘alā Muħammedin ve en tađiye hāceti*¹⁴⁶⁸ diye ve hācetin zıkr eyleye Hāḫ Te‘ālā kātında murādı hāřıl ola ve İbn ‘Ömer rađiyallahu ‘anhu dir idi ki bu du‘ā sefihleriñize ve cāhilleriñize öğretnen ki ba‘zısı ba‘zısıñ üzerine yavuz du‘ā ide ve abūl ola ünkü Bismillah’ın fazlın işitdik řimden şöna Fātiħa sūresiniñ fezāilin söyleyelim Hāzreti Seyyid¹⁴⁶⁹ řallallahu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ve and içdi ki Hāḫ Te‘ālā baña bir sūre virdi ki anıñ gibi sūre ne Tevrāt’da ve ne İncİL’de gelmedi ve ne ħod Zebūr’da gelmemiřdir hemİN ur‘ān-ı ‘Azīm’de geldi seb‘ü’l-mesānīdir ğokden iki kerre inmiřdir yedi āyetdir anın için seb‘ü’l-mesāni didiler ol sūre eger Tevrāt’da gelmiř olsa Mūsā’nıñ avmi Yahūdī olmazlardı ve yoldan azmazlardı ve eger İncİL içinde gelmiř olsa ‘İsā peyğamberiñ avmi Nařrānī olmazlardı ve eger Zebūr’da gelse Dāvud peyğamberiñ avmi meř

¹⁴⁶⁶ şöunda, T

¹⁴⁶⁷ diye, T

¹⁴⁶⁸ Hadis kaynaklarında yapılan taramalarda burada geen rivāyete benzer bir rivāyeti ‘Abdullah Bin ‘Ömer değil ‘Abdullah Bin ‘Amr rivāyet etmektedir. Bkz. İsmail b. Muhammed el-İsbehānī Kıvamu’s-Sünne, et-Tergībve’t-Terhīb, c. II, s. 114. 3 Cilt, Dāru’l-Hadis, Kahire, 1414/1993.

¹⁴⁶⁹ Rasūl, T

olmazdı ya'ni şüretleri hınzır şüretine dönmezdi her kim ol süreyi bir kerre okusa tamâm hatme şevâbın bulur ve 'âlemde ne kadar imân ehli var ise anlarıñ küllisine in'âm ve ihsân idüp ve şadağa virseler ol süreyi bir kez okuyan kimse hatme şevâbın bulduğdan gayrı cemî'c imân ehline şadağa etmişçe şevâbın bula Allah Te'âlâ aña kutlu kapular aç ve ol süre Fâtiha süresidir Hâk Te'âlâ'dan biz kullarına zihî lutf ve kerem zihî fazl ve 'inâyet Hâzreti 'Alî kerremellahu vechehu eyitdi 'âlemde ne kadar esrâr var ise Hâk Te'âlâ cümlesin yüz dört kitâb içinde komuşdur ve yüz dört¹⁴⁷⁰ içinde ne kadar esrâr var ise cemî'c si¹⁴⁷¹ dört kitâbında kodı ki Tevrât'dır İncîl'dir Zebûrdur ve Furqân'dır bu dört kitâb içinde olan cemî'c esrârı Hâk Te'âlâ yalnız Furqân'da komuşdur ve Furqân içinde ne kadar esrâr var ise cümlesin Hâk Te'âlâ Fâtiha süresinde komuşdur ki cemî'c 'âlemleriñ 'ilmi anda bulunur cemî'c ma'nalar Fâtiha süresinde her ne var ise Bismillahirrahmanirrahîm içinde vardır ve Bismillahirrahmanirrahîm içinde dağı ne deñlü esrâr ve ma'nâ var ise Bismillah'ın bâsı içinde vardır ve Bismillah'ın bâsı içinde vardır anda gizlenmişdir ve ben ol bâniñ altındaki noktayı ki vahdet dimezim didi 'Alî Hâzreti buyurdi ki Rasûl Hâzreti'nden feyz ve irşâd yetişüp Hâk Te'âlâ baña cemî'c evveliniñ ve âhîriniñ 'ilmin öğretti yerde ve gökde gizlü ve âşikâre ne kadar esrâr var ise baña öğretti ve bildirdi deyu buyurdi gel imdi saña ince ma'nalar söyleyeyin ve haqîkat esrârın saña beyân ve 'ayân eyleyeyin Fâtiha'nıñ sırrın saña âşikâre kılayın ma'rifet ehli 'ârifler beyân itmişlerdir ki Fâtiha süresin okımağ Hâk Te'âlâ'ya söyleşmekdir dimişler pes dimişlerdir ki Hâk Te'âlâ'ya doğrulup giden kimseniñ nefsi pâk olsa ve gönül âyinesi şâfî ve rüşen olsa anıñ gönlünde 'inâyet nûru doğar ya'ni Allah Te'âlâ ol kula 'inâyet ider anı evliyâdan¹⁴⁷² kıılır pes ol kimseniñ nefsi Allah Te'âlâ'yı taleb ider cemî'c murâdlar ve maqşûdlar aña keşf olur gönül gözü açılır görür ki Allah Te'âlâ'nıñ ni'etleriniñ haddi ve kıyâsı yok lutfu ve keremi çok nihâyeti yok pes sevindüğinden Hâk Te'âlâ'ya şükür iderler Elhamdulillah dir bundan sonra Hâk Te'âlâ anıñ gözünden hicâbı götürür her nesneyi görür ve bilür añlar *Rabbu'l-'âlemîn* ne dimekdir ma'nâsın bilür ki cemî'c 'âlem halkın ol besler ve rızıkların ol virir pes bilür ve aña zâhir olur ki Hâk Te'âlâ'dan gayrı her ne var ise fânî imiş hiçle hiç

¹⁴⁷⁰ dört kitâb, T

¹⁴⁷¹ cemî'c sini, T

¹⁴⁷² evliyâ, T

imiş¹⁴⁷³ pes ğayrılardan kurtulmak ister ‘ālemden ve ādemden kesilüp Hāḫ Te‘ālā’ya ulaşmak ister cemī‘ gönlünde olan inkārları gider Hāḫḫ’ıñ tecellisine gönlü toptolu olur *Erraḥmanirraḥīm*’dir ya‘ni ni‘met viren ḫaḫīkatde Hāḫ Te‘ālā imiş ğayrı kimseniñ elinde virmek almak yok imiş ğayrı ḫalk hemān bir geḫ¹⁴⁷⁴ gibi imiş bilür bundan şoñra Hāḫ Te‘ālā’niñ celālinden ve ‘azametinden nūr ol kişiniñ gönlüne dolar cemālinden bir eḫer duyar ḫaḫīkatde her nesneniñ māliki Hāḫ Te‘ālā imiş bilür *Mālik-i yevmi’d-dīn*’dir bu arada¹⁴⁷⁵ Hāḫ Te‘ālā Hāzreti’ne yetişür yolu nihāyetine iletir egerçi Hāḫ Te‘ālā’niñ uci bucağı yokdur ḫaddi ve nihāyeti bulunmaz ammā sülük ehli ya‘ni Hāḫ yoluna gidenler bu mertebeye varıcaḫ süluku nihāyet bulur yolu başına¹⁴⁷⁶ çıkar buña degdürlü dürlü ḫällere döndü¹⁴⁷⁷ bir ḫâlde ḫarār itmezdi bu araya gelicek türlü türlü ḫällere dönmekdenkurtulup Hāḫ Te‘ālā’dan temekkün ister ya‘ni bir yerde muḫīm olup bir ḫarār üzere durup türlü türlü ḫekle dönmekden kurtulmak ḫaleb eyler tā ki temekkünüyle¹⁴⁷⁸ Hāḫ Te‘ālā’yı bulmak diler pes Hāḫ Te‘ālā’ya yalvarır yā Rabbi baña yardım eyle ‘ināyet kıl ben ‘āciz ḫuluñum cemī‘ ‘āleleriñ maḫlūbu ve maḫşūdu sensin ümiz ile seniñ ḫapuña geldim ḫāmu derdlülere dermān sendendir deyup *İyyāke na‘budu ve iyyāke nesta‘īn* dir saña ‘ibādet ideriz ve senden yardım ḫaleb ideriz dir bize ‘ināyet eyle luḫf ve kerem kıl faḫlñ bağışlaya bize dir ḫünki ḫullar Hāḫ Te‘ālā’dan yardım isteyeler Hāḫ Te‘ālā bunlara nidā idüp dir ki size ne aşıl yardım ideyin beyān eyleñ nice yardım istersiz dir¹⁴⁷⁹ ḫullar daḫı *İhdine’s-ḫirāḫa’l-mustekīm* dirler ya‘ni yā Rabbi bize doḫru yol vir saña gider doḫru yola bize hidāyet vir dir pes Hāḫ Te‘ālā yine nidā ider ki her yol baña doḫrudur zirā her nesne ‘āḫıbet baña dönüp gelse gerekdir siz ḫangı yolu istersiz dir pes ḫullar eydürler ki *ḫirāḫallezīne en‘amte ‘aleyhim* ya‘ni yā Rabbi bize şunlarıñ yolun vir ki sen anlara in‘ām ve iḫsān itdiñ bize ol in‘ām itdüğüñ ḫullarıñ yolun vir dirler yine Hāḫ Te‘ālā nidā idüp dir ki ben kime in‘ām itmedim cemī‘ ‘ālem benim in‘āmımda ğarḫ olmuşlardır siz ol in‘ām

¹⁴⁷³ hemān bākī ḫalan Hāḫ Te‘ālā imiş, T

¹⁴⁷⁴ genc, T

¹⁴⁷⁵ burada, T

¹⁴⁷⁶ başa, T

¹⁴⁷⁷ dönerdi, T

¹⁴⁷⁸ temekkünle, T

¹⁴⁷⁹ deyu, T

itdügüm kullarımdan kaçgısınıñ yolun istersiz dir¹⁴⁸⁰ kullar eydürler yâ Rabbi bize şol kullarıñ yolun vir ve naşīb eyle anları ni‘ metiñe razı ve hoşnüd eylediñ gizlü ni‘ metler ve aşikâre ni‘ metler virdiñ ki anlarıñ yolu evliyâlar yoludur ve peygamberler yoludur ve kâmiller yoludur ki ‘ aklı olanlar ‘ âkil kimseler ol¹⁴⁸¹ yola gitdiler ve anlara gâğab itmediñ ve azgun olmadılar cemî‘ belâlardan anları emîn eylediñ gizlüde ve aşikârde anları fitneden ve dâlâletden şağladıñ bize anlarıñ yolu gerek dirler ve ni‘ metleriñ aşikâre senden gizlüsi yegdir aşikâre ni‘ met başdan ayağa fitnedir belâ ve miñnetdir şoñu fânî olup yok olur aşıl ni‘ met bātın ni‘ metidir zâhirde ni‘ metiñ olup bātınıñ cehlle ve hevâsıyla¹⁴⁸² dolmağdan ne olur pes bize şunlarıñ yolun vir ki anlar gizlü ve aşikâre ni‘ metlervirdiñ zâhirde anlara gâğab itmediñ bātında anları azdırmadıñ bize anlarıñ yolun vir dirler pes Hâk Te‘ âlâ’dan nidâ gelür ki bu didüğünüz nesnelere hep size virdim kullarım benden her ne dilerse virdim dir İmâm Fağri Râzî Hâzreti’nden rivâyetdir ki buyurdu ki her kaçgı kişi ki namâz içinde *İyyâke Nesta‘în* dise Allah Te‘ âlâ’nıñ Hâlîli İbrâhîm peygambere beñzedi dir ol kişi hâl diliyle ben İbrâhîm peygamber’den artuğum dir zîrâ İbrâhîm peygamberi Nemrüd oda atduğunda hemîn eli ve ayağı bağı idi kaçrı a‘ zâsı hep boş idi ben elim bağıladım ki hiç hareket etdürmezim ve ayağım bağıladım ki muğkem dura bir yerden kaçrı yere hareket itmeye dağa şahrâya girmeye kaçlağım bağıladım ki aşlâ kelâm işitmeye gözlerim bağıladım ki yabâna kaçmaya dilümi bağıladım ki Hâk Te‘ âlâ’nın ve esmâsından kaçrı kelâm söylemeye ve İbrâhîm Hâlîl Nemrüd odına muğâbil oldıysa ben cehennem odundan sañâ şığındım dir pes Hâk Te‘ âlâ Celle¹⁴⁸³ ve ‘ Alâ kemâl luğfundan ve ‘ inâyetinden nidâ idüp eydür ki ey kaçulum çünkü sen işiñ Hâlîlimden arturduñ ben dağı sañâ luğfu ve ‘ inâyetimi arturup seniñ kaçdriñ a‘ lâ idem dir zîrâ Nemrüd odına buyurduğ ki şouğ ola İbrâhîm’i kaçmaya ve ziyân değürmeye İbrâhîm ol od içinde selâmet ola ve seni cehennem odundan kaçtarup cennete kaçoyam ve saña bir dirlik virem ki ebedî diri kaçalısın hiç ölmek olmaya ve saña dizârim gösterem ve sözüm işidesin cennet mülkünden ebed bâğî kaçalısın dir zihî fağl zihî ‘ inâyet ki Hâk Te‘ âlâ Kur’ân ehline idiserdir ve anıñ kaçdrin

¹⁴⁸⁰ deyu, T

¹⁴⁸¹ o, T

¹⁴⁸² hevâ ve hevesle, T

¹⁴⁸³ ‘ Azze, T

yüce ve yüksek kılıserdir cemî' murâdların virüp vişâline irgöriserdir yeşil çadır kurup anda kullarına cemâlin gösteriserdir pes ey Âdemoğlu sen seni kolayına şanma ki sen esrârın katî ' acîbisin ve eyülük eyüsi ve mübâreksin başdan ayağa nürsun ' âlemlere şevk virirsin pes bu dünyâdan geç mâl ve mülke ve oğula kıza bakma kendülüğün fânî ile kendüñden eşer kıoma tâ ki Hâk Te'âlâ'ya yetişüp bâkî olasın çünkü Kur'an'ın kütübün saña takrîr ve beyân eyledim Fâtiha sûresiniñ havâşşın ve esrârın bildirdim şimden şoñra Âyete'l-Kürsî esrârın beyân ideyin bilgil ve âgâh olğil ki Âyete'l-Kürsî Kur'an âyetleriniñ ulusudur anda ulu mes'eleler vardır zîrâ Hâk Te'âlâ bu âyetiñ evvelinde birliğin bildirdi Allah birdir artık¹⁴⁸⁴ Tañrı yoğdur didi Hâyı ve Kayyüm'dur ya'ni Hâk Te'âlâ diridir kendüsi bizzât kâimdir ğayra ihtiyâcı yoğdur anda ğayrı her ne var ise anıñla kâimdir anıñla hiçbir nesne kâim olunmaz cemî' ' âlem anâ muhtâcdır ol kimseye muhtâc değıldir yatmaz uyumaz ve imızğanmaz¹⁴⁸⁵ yerde gökde her ne var ise hep anıñdır anıñ izni olmayınca kimse şefâ'at idemez cemî' ' âlemiñ önün ve şoñun bilür ve ' âlem halkı anıñ 'ilminden bir nesne bilmezler illa meger ki Allah Te'âlâ dileye ve bildüre ve anıñ zâtı ğâyet yücedir uludur ki anâ 'ağıl ve idrâk yetişmez vehm fehmi şığmaz pes bu âyetde Hâk Te'âlâ kemâlin beyân eyledi celâlin ve cemâlin bildirdi bu arada¹⁴⁸⁶ üç mertebeden kemâlin beyân¹⁴⁸⁷ *birisi* Hû mağâmıdır ki Hâk Te'âlâ'nıñ hağığine işâretidir ya'ni Hâk Te'âlâ'nıñ hağığati gizlüdür kimse Allah'ı künhle¹⁴⁸⁸ ve hağığatle bilmez *ikinci* bu ki anıñ zâtı yücedir didi bu vaşfından celâline işâret itdi *üçüncü* bu ki anıñ zâtı 'azîmü's-şândır didi bunda cemâline işâret eyledi ki zâhir ve rüşendir pes celâli ve cemâli nedir anı beyân ideyin gerçi Hâk Te'âlâ'nıñ cemî' kemâlâtın bildirmek mümkün ve kâbil değıldir pes celâli oldur ki anı kimesne bilmedi hemân ancak Hâk Te'âlâ kendü bilür ve cemâli oldur ki halka luğfun ve keremin rüşeneyledi ve bildirdi pes Hâk Te'âlâ'nıñ hağığatin yine kendü Hâk Te'âlâ bilür ve kimse anı hağığatle bilmez zâtı yine kendü zâtına zâhir olur bu tevğıdden hağâyık lezzet alur her kim ki Hâk Te'âlâ'nıñ zâtın taleb eylese anıñ vücudı mağv-ı mağz olur yoğ olur

¹⁴⁸⁴ anda ğayrı, T

¹⁴⁸⁵ imızğanmak (T.) uyuklamak, ayakta uyur duruma gelmek.

¹⁴⁸⁶ burada, T

¹⁴⁸⁷ beyân eyledi, T

¹⁴⁸⁸ künh (A.) bir şeyin aslı, bir şeyin özü öz, kök, asıl.

gider hiç yemîn ve yesâr ve eşer kalmaz mādâm ki kendü varlığından bir eşer kalamıñ zātı saña ma‘lûm olmaz ve her kim Hâk Te‘âlâ’nıñ şıfâtın taleb eylese soñ ucu utanur ammâ anıñ ‘aşkı şafâsından lezzet alan ma‘rifetdir ma‘rifeti olmayan kimsede aşlâ lezzet olmaz pes ma‘rifet tahşîl eyle ki bu nesnelere añlayasın ve bilesin lezzet alasın çünkü Qur‘ân’ın rûhunun bildin ki âyetü’l-kürsî’dir pes Qur‘ân’ın kalbin bil ki sûre-i Yâsin’dir Rasûl Hâzreti şallallahu ‘aleyhi ve sellem buyurmuşdur ki *her nesneniñ kalbi vardır Qur‘ân’ın kalbi Yâsin’dir her kim Yâsin sûresin rızaenlillah için okusa Hâk Te‘âlâ anı yarlıgar ve her kim bir kerre Yâsin okusa yirmi iki kez hatme şevâbın bulur ve her kim âhîr demde ya‘ni cânı çıkar iken anıñ katında Yâsin sûresin okusalar her harfî başına o gün on melek iner hastaya karşı saf saf dururlar anıñ için istiğfâr iderler Tañrı’dan anıñ yarlıganmağın dilerler ve cânı çıkdıktan soñra meyyitle bile giderler tâ defin olunca bile yürürler sûre-i Yâsin üç bin hârfdir pes cümle otuz biñ melek gökden inerler ve Rasûl Hâzreti buyurdu ki her kim âhîr demde Yâsin sûresin okursa anıñ cânın almayalar tâ ki Rıdvân cennet’den şarâb kendü eliyle ol hastaya içürmeyince pes cennet şarâbın içüp şuya kanup bundan soñra cân teslim ve cân acısın çekmeye ve zahmet ve belâ görmeyeve şusuzluk görmeye ve dağı peygamberler havzına muhtâc olmaya rahatlıkla cennete girüp anda ebedî¹⁴⁸⁹ kala hiç şuşamaya didi ve dağı buyurdu ki kıyâmet gününde Yâsin sûresi şefî‘ ola kendüsi okuyan kimseye şefâ‘at ide cennete ilete ve işidenleriñ günâhı yarlıgana Keşşâf’da böyle gelmiştir evvel âhîr Qur‘ân’dır bâtın zâhir Qur‘ân’dır Qur‘ân Hâk Te‘âlâ’dan nürdür ve Rasûl’unuñ nürüdür ve cemî‘ ‘âleme nür viren ve rüşen eyleyen Qur‘ân’dır çünkü Yâsin’uñ havâşşın işitdiñ ve bildiñ şimden soñra İhlâş sûresiniñ havâşşın beyân idelim Rasûl Hâzreti şallallahu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki *yedi kat gökler ve yedi kat yerler cemî‘si Kul huvallahu ehad bünyâdı üzerine yapılmıştır ya‘ni ‘âlemler yokdan var olduğı anıñ içündür ki Hâk Te‘âlâ’nıñ birliğine nişân ola Hâk Te‘âlâ’nıñ varlığın birliğin bileler pes yerler gökler Kul huvallahu ehad için yaratılmışdır bunlarıñ bünyâdı anıñ üstündedir demek ma‘nâsı budur pes Hâk Te‘âlâ’nıñ zātı birdir ehadır ve şıfâtı şameddir ya‘ni ‘âlemleriñ seyyidi ve ulusıdır ki her kişi maşşûdun andan bulur ve hâcetin andan diler andan kimse doğmadı ve ol kimseden doğmadı atası anası yokdur ve oğlu kıızı yokdur ve aña beñzeri hiç**

¹⁴⁸⁹ ebedî bâkî, T

bir nesne yokdur cinsi ve mişli yokdur çünki sūre-i İhlāşın remzin ve işārātın işitdün gel imdi diñle ki anı okuyan kimseyi Hāḡ Te'ālā nice yarlıḡar rivāyetdir ki bir gün Rasūl Hāzreti işitdi ki bir kiři *Ḳul huvallahu eḡad* okur Rasūl Hāzreti eyitdi bu kiřiye vācib oldu didi ařḡāb eyitdiler ne nesne vācib oldu yā Rasūlallah didiler cennet vācib oldu ve daḡı Rasūl Hāzreti buyurdi ki *Ḳul huvallahu eḡad* okusa Ḳur'an'ın üç bölüḡünden bir bölüḡüne beraber her kim bir kerre *Ḳul Huvallahu Eḡad* okusa Ḳur'an'ın üç bölüḡünden bir bölüḡün okumuřca řevāb bulur ve bir rivāyetde daḡı bir gün Rasūl Hāzreti ařḡābına eyitdi *sizden biriñiz ḡādir olur mu ki Ḳur'an'ın üç bölüḡünden bir bölüḡün gice okuya daḡı yete* ařḡāb eyitdiler buña kim ḡāḡat getürür didiler Rasūl Hāzreti eyitdi ki *sūre-i Ḳul huvallahu eḡad Ḳur'an'ın üç bölüḡünden bir bölüḡüdür* didi pes bir kimse üç kerre *Ḳul huvallahu eḡad* okusa Ḳur'an'ı ḡatm etmişce řevāb bulur ve ba'zı ḡadıřlerde gelür ki İza zulzileti sūresi Ḳur'an'ın nıřfidır ve *Ḳul yā eyyuhe'l-kāfirūn* Ḳur'an'ın dört bölüḡünden bir bölüḡüdür ve *Ḳul huvallahu eḡad* üç bölüḡünden bir bölüḡüdür pes bir kimse iki kerre İza zulzileti sūresin okusa Ḳur'an'ı ḡatm eylemişce řevāb bulur üç kerre *Ḳul huvallahu eḡad* okusa Ḳur'an'ı tamām okumuřca řevāb bulur ve ekābirden rivāyetdir ki her ḡācet için *Ḳul huvallahu eḡad* sūresin on iki biñ kerre okuyalar her yüz bařında bir kerre du'āsın okuyalar řeksiz ve řüphesiz ḡāceti revā ola ve eger revā olmazsa bilsün ki ḡuřur kendüdendir ya libāı pāk deḡildir ya ḡārnında ḡarām loḡma vardır ya bir bahāne vardır ve yüz bařında okuyacaḡ du'āsı budur *Allahummeḡ'alnā mine'l-muḡliřine bi ḡurmeti řūreti'l-iḡlāř ve yessir lenā mā yeliḡā biha mine'l-ḡavāři'ř-řerīfeti ve'l-mevāḡibi'l-henietı ve řallallahu 'alā seyyidinā Muḡammedin ve alihi ve řaḡbihi ecma'in* ve ba'zılar eyitdiler ki on bir biñ kerre okumak kifāyet ider didiler ba'zılar üç biñ beř yüz kerre okumak yeter dimiřler ammā ba'zı řerāit beyān eylemişler bu řerāiti yerine getürdükden řoñra üç biñ beř yüz kerre okuya dimiřler ve ol řerāite budur ki okumaḡa bařlamadın yüz kerre istiḡfār ide ve yüz kerre řalavāt getüre ve istiḡfār itmek hemān Estaḡfirullah dimek istiḡfārdır ammā evveli ve yiḡrek budur ki *Estaḡfirullahe'l-'aẓim ellezi la ilāhe illā huve'l-ḡayyu'l-ḡayyūm ve etübu ileyhi* diye istiḡfārın ulusı ve seyyidi budur pes yüz kerre böyle diye ve yüz kerre řalavāt getüre ba' dehu *İḡlāř* üç biñ beř yüz kerre okuya tamām oldıḡdan řoñra yedi kerre *Fātiḡa* okuya ve üç kerre *Āyete'l-Kürsi* okuya ve üç kerre Tebbet Yedā sūresin okuya ve bundan

şoñra yüz kerre yā Rabbi diye ve yüz kerre yā Başır diye ve bu āyeti yüz kerre oğuya
 “وَالهُكْمُ لِلَّهِ وَاحِدًا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ” Ve İlahukum İlahun Vāhidun Lā İlāhe İllā Huve’r-
 Raḥmānu’r-Raḥīm¹⁴⁹⁰ diye bundan şoñra ḥāceti ne ise dileye Ḥaḫ Te‘ālā kemāl luḫfundan
 ḳabūl eyleye ba‘zılar eyitdi ki *Ḳul huvallahu eḫad* sūresin her ḥācet için biñ kerre ođuyalar
 her yüzde bir kerre du‘āsın oğuya ve yalnız birden şoñra dağı du‘āsın oğuya biñ tamām
 oldıđan şoñra üç kerre *Āyete’l-kürsī* ođuya ve üç kerre *Ḳul yā eyyuhe’l-kāfirūn* ođuya ve
 dört kerre *Tebbet yedā* oğuya ve yine üç kerre dağı *Ḳul huvallahu eḫad* oğuya ve bir kerre
Ḳul e‘uzu bi Rabbi’n-nās ođuya ve yedi kerre *Fātiḫa* sūresin ođuya pes ḥācetin dileye revā
 ola İnşallah Te‘ālā pes bu resme Ḳur‘ān başdan ayağa toptolu ḫikmetdir ve ma‘rifetdir
 eger deñizler mürekkeb olsa ve ağağlar ḳalem olsa yerler ve gökler kağıd olsa ve cemī‘
 ‘ālem ḫalkı ādemler yazıcı olsa Ḥaḫ Te‘ālā’nıñ kelāmın yazmağa başlasalar deñizler
 tükene ve ḳalemler ḳalmaya ve yazıcılar yazmağan ‘āciz ḳalalardı ve Ḥaḫ Te‘ālā’nıñ
 kelāmı tükenmeye idi ve yazılmaya ḳalaydı Ḥaḫḳ’ıñ kelāmı nihāyetsizdir uci bucağı
 yoğdur deñizleriñ ḫod nihāyeti var pes Ḥaḫ Te‘ālā’nıñ kelāmı bir nihāyetsiz deñizdir biz
 dağı ol deñizden bir ḳatre aldık ki serçeye bir ḳatre yeter biz aña nisbet serçecikler gibiyüz
 belki serçeden dağı kim dağı ḫor ve ḫaḳır zerre güneşe nisbet nice ḫaḳır ise biz zerreden
 dađı ḫaḳırız ḫaḳıḳat ‘ilmin ancađ Rasūl Ḥazreti bilür ki Ḥaḫ Te‘ālā aña kemālince ‘ilmin
 virmişdir ve öğreymişdir şimden şoñra Rasūl ‘a.m Ḥazreti’niñ kelāmından söyleyelim ve
 anıñ ḫadīşlerinden birḳaçı beyān idelim her kim ‘aşḳla ve şevḳ ile diñlerse devlet ve
 sa‘ādet anıñ pes Rasūl Ḥazreti her ne söyleyise anıñ sözleri vaḫy-i Rabbānī¹⁴⁹¹ idi ve
 Tañrı’dan ilhām idi her sözi bir cevher idi Ebū Dāvud raḫmetullahi ‘aleyhi ulu
 ‘ālimlerdendir ol naḳl idüp eyitdi ki Rasūl Ḥazreti’niñ sözlerinden beş kerre yüz biñ
 ḫadīşin yazdım bu ḳadar ḫadīşlerden gene dört ḫadīş içinde maḫşūr buldum ya‘ni ol beş
 kez yüz biñ ḫadīşleriñ külliniñ ma‘nāsı bu *dört* ḫadīş içinde buldum bu *dört* ḫadīş yeter ve
 kifāyet ider ğayrı ḫadīşlerde ihtiyāc ḳomaz ‘aḳlı olan ḳişi bu dört ḫadīşden bilür ve añlar
 ādeme ne gereklüdür ve ne nesne gereklı deđildir bundan ma‘lūm olur *evvelki* ḫadīş budur
 ki *İnneme’l-A‘mālu Bi’n-Niyyāti* didi ‘amelleriñiz şaḫīḫ oldığı niyyetledir didi niyyetsiz

¹⁴⁹⁰ “Sizin ilāhınız bir tek ilāhtır. O’ndan başka ilāh yoktur. O, Raḫmān’dır, Raḫīm’dır.” Baḳara Sūresi 163.
 āyet. 2/163.

¹⁴⁹¹ Rabbānīden, T

‘amel bâtıldır fāsiddir fāidesi yokdur deyu buyurdu *ikinci* hadiṣ budur ki Rasūl Hāzreti buyurdu ki *helāl āşikāredir ve ḥarām āşikāredir ve helāl ile ḥarām ortasında şüpheler çokdur kendüye mağrūr olanlar anı bilmez* didi her kim şüphelerden şakındı ise dīnin şakladı ve her kim şüphelerden kaçmadı ve şakınmadı ol kimse āhir ḥarāma düşer zelīl ve ḥor olur ol kiṣi bir çobana beñzer ki қoruya yakın varır pes қoyunları қору kenārın otlar iken elbetde қoruya girür çoban ğavgaya uğrar ve belāya düşer pādişāhiñ қorusı vardır Hāḳ Te‘ālā’niñ daḥı қorusı ḥarām itdüği nesnelendir şüphelü olanlar қору kenārında olan otcuğazlar gibidir her kim şüpheden şakınmasa bī şek ḥarāma düşer şol bir tavar¹⁴⁹² iken kenārında otlarken ekine girdüğü gibi ve daḥı buyurdu ki *gövdede bir pāre et vardır eger ol bir pāre et fāsīd olursa cemi‘ gövde daḥı yaramaz ve fāsīd olur ve ol didüğümüz bir pāre et yūrekdirya‘ni gönüldür üçüncü* hadiṣ budur ki Rasūl Hāzreti buyurdu *terk-i mālāya‘ni ḥüsn-i İslām dandırdı* didi ya‘ni bir kimse kendüye gerekli olmayan nesneyi terk etmek İslām gökçekliğindendir ve eylügündendir didi ya‘ni bir kiṣi kendüye gerekmez işi işlese ol kiṣi hemān ‘ömrin ‘abeş yere zāyi‘ eylemişdir ‘ākıbet helāk olur ve pişmān olur ammā soñ pişmānlık fāide itmez *dördüncü* hadiṣ budur ki Rasūl Hāzreti buyurdu *kāmīl mü‘min olmaz şol kimse ki kendüye ne şanursa bir mü‘min қарındaşına daḥı anı şanmaya pes kāmīl mü‘min*¹⁴⁹³ *şol kimse imiş ki kendüye ne şanursa bir mü‘min қарındaşına daḥı anı şana gel imdi nazar қıl Rasūl Hāzreti şallallahu ‘aleyhi ve sellem bir yerde daḥı buyurdu ki қuluñ ĩmānı kāmīl olmaz tā anda üç ḥaşlet olmayınca biri budur ki қaçan nesneye ğaḍab itse қақısa ol ğaḍab anı ḥadden çıkarmaya şer‘a muḥālif iş etdürmeye ne қadar ḥışm ve ğaḍabı ziyāde daḥı olursa şeri‘at emrine rāzı olup muṭi‘ ola ḥışmına ve ğaḍabına uyup şer‘a muḥālif iş işlemeye *ikinci* ḥaşlet budur ki қaçan bir nesneye rāzı olsa ol rızāsı anı bâtıł işe biraқmaya nefsi hevāsına uyup ḥaḳ yoldan çıkmaya kendü gönlüne ḥoş gelüp beğendüğüçün doğru yolu қoyup eđri gitmeye *üçüncü* ḥaşlet budur ki bir nesneye қādir olsa ve eli yetişür olsa Hāḳ Te‘ālā emr itmedüğü nesneye el şunmaya ḥarām nesneye el uzatmaya işbu şıfātlar ki beyān olundu ‘ibādet ehline қati gerekli nesnelendir ĩmāniñ bünyādı bunlardır bu şıfātlar her kimde ki var ise ol kimse cehenneme girmez şöyle bilesiz*

¹⁴⁹² tavar (T.) davar.

¹⁴⁹³ kāmīl mü‘min aşıł mü‘min, T

çünkü saña Kur'an'ın havâşşın beyân eyledük ve Rasûlullah'ın hadîşlerinden söyledik şerî'at hazînesinden üstüne saçulur saçdık yine şimden şoñra saña haqîkatde cevherlerin nişâr idelim gel imdi gözün aç ve gönülün uyandır nazar eyle gör ki lâ-mekân şehrinde bir sarây yaptım ki anı haqîkat ehli görür ve anı gönül gözüyle görürler bu baş gözü anı görmez ve haqîkat ehli olmayan anı añlamaz kolayına yürüyen kişiler anı bilmez ve ol sarâyın çevre yanın bağlar bağçeler eyledim bağıñ orta yerinde havz düzdüm çeşmeler aqıtdım ve haqâyık gülistânın dikdim ve ma'nâ gülleri açıldı ve benefşelerle ve dürlü reyâhınla ol gülistân donandı ve ol gülistânın ortasında havz üstüne bir çadır kırdım ve çapusu üzerine yüksek sâyebân çekdim ve çadır içinde bir yüce taht kırdım taht üstünde bir maħbûb haqîkat oturur ve anıñ karşusunda bir 'aşk meydânın yaşadım¹⁴⁹⁴ tâ ki ol meydânda baş u cân oynayup Haqq'ı aşikâre kılam ve anda şunuñ gibi güzeller perî yüzlüler ve melek şüretlülergetürdüm ki Âdemoğlanları görmüş ve işitmiş değil meydân içinde şaf şaf durdular ya'ni saña Tañrı Te'âlâ'nın tecellisinden haberler vireyin ve işidilmemiş sözler ve ma'nâlar söyleyeyin ki her yerleri birer ra'nâ¹⁴⁹⁵ gözlüdür ve ğarrâ¹⁴⁹⁶ dilberdir ve ma'nâ çiçeklerin açayın ki her biri Haqq Te'âlâ'nın tecellisi nûrundan hâşıl olur andaki gülleriñ dikenini yokdur ve yaprağı dökülmez ve şolmaz kıanı imdi bir haqq nazar ki buña gönül gözüyle baqa yâ kıanı bir cân u gönülden müşteri ki bugün bu meydânda Haqq bazarın eyleye ammâ bu bazarıda altun gümüş geçmez ve la'l yâkutuñ bunda kıymeti yokdur bunları şatun almağa altun gibi şaru beñiz gerek ve la'l gibi kızıl göz kıan gerek bu bağları¹⁴⁹⁷ ol ra'nâ güzelleri şol kimseler alurlar¹⁴⁹⁸ ki yüzü altun gibi şaru ola ve gözlerinden la'l gibi kıanlar aqa ve aqçe gibi yaşlar döke bu nesnelere cânı ve cihânı terk idenler olur ve kendü varlığın maħv idüp fenây-ı maħz olanlar olur varlığından eşer kıalmayup bi'l-küllüyye yok olanlar alur bunda saña tevħîdi beyân ide ve 'ayân ideyin tâ bilesin ki Tañrı'yı birlemek nice olur ve tevħîdine idüğün añlayasın hemân Tañrı birdir dimeği tevħîd şanmayasın zîrâ Tañrı birdir demek gerçi tevħîddir ammâ taqlıddir cemî'

¹⁴⁹⁴ yaşamak (T.) düzenlemek, tertip etmek.

¹⁴⁹⁵ ra'nâ (A.) güzel, hoş.

¹⁴⁹⁶ ğarrâ (A.) parlak, gösterişli.

¹⁴⁹⁷ bu bağları ve bağçeleri, T

¹⁴⁹⁸ alur, T

‘âlem halkı Tañrı birdir dirler işidersen sen dağı Tañrı birdir aşıl tevḥīd bu değıldir bil ki aşıl tevḥīd budur ki Ḥaḳ Te‘âlā’nıñ zātın ve şıfātın bilesin zātın ḥaḳīḳatle bilmek mümkün olmaduğı ve ḳābil değıl iduğı bilüp pes şıfātına gelesin celāl ve cemāl şıfātların bilesin ve şıfāt-ı selbiyesin ve şıfāt-ı ĩcābiyyesin ve şubūtiyyesin bilesin añlayasın ve celāl ve cemāl şıfātı aña dirler ki Ḥaḳ Te‘âlā’nıñ her ḳanğı şıfatından ḳahr ola ve ğalebe ola aña şıfāt-ı celāl dirler meşelā ḳahhār ve cebbār gibi ve ‘azīz ve muntaḳim gibi gibi ve her ḳanğı şıfatda ki luḫ ve raḫmet ola aña şıfat-ı cemāl dirler raḫīm ve kerīm gibive laṫif ve rezzāḳ gibi ve şol şıfātında ki bir nesneyi işbāt var şöyledir dirsen aña şıfāt-ı ĩcābiyye ve şıfāt-ı şubūtiyye dirler şimdi meşelā Allah Te‘âlā raḫmāndır raḫīmdir dirsen ḫāliḳdir rezzāḳdır vehḫābdır ziyāde bağışlayıcıdır kerīmdir ‘alīmdir dirsen bunuñ gibiler de ĩcābiyyedirler şöyledir deyu ĩcāb idersen ve şābit ḳılursan ve şıfāt-ı selbiyye aña dirler ki aña layıḳ değıl nesneyi nefy idesin gideresin böyle değıldir diyesin aña şıfāt-ı selbiyye dirler meşelā dirler ki Ḥaḳ Te‘âlā cisim değıldir cevher değıldir ‘araz değıldir meḳānı yoḳdur üzerine zamān geçmez şekli ve şüreti yoḳdur ve cihetden değıldir ve ṫarafda değıldir bunuñ gibilere şıfāt-ı selbiyye dirler zīrā değıldir deyu selb eyledik selb itmek şöyle değıldir dimekdir ĩcāb itmek şöyledir dimekdir biz yine tevḥīd beyānına geelim sözü uzatdıḳ münāsebetle sözlere daldıḳ vāşıl ḳılduḳ maḳşūdumuzdan meşeldir ki söz sözü çeker dirler evvelā bilgil ve āĝāḫ olgil ki tevḥīd maḳāmı ḳati ‘ālī ve yüksek maḳāmdır ve ḳati ulu maṫlūbdur ve gereḳli merāmıdır cemī‘ peyĝamberleriñ ve evliyāniñ maḳşūdudur ve gönülleriñ murādıdırher kim tevḥīde yetişdi Tañrı’ya yetişdi tevḥīd yoluñ nihāyetidir andan öte dağı varacaḳ yer yoḳdur maḳāmātıñ a‘lāsıdır kerāmātıñ aḳşāsıdır tevḥīd ḫaḳḳında çok sözler söylemişlerdir ve çok remz ve işāret eylemişlerdir her ṫaife ‘aḳlı yetişdüğü ḳadar başīret nūrı ḳuvvet virdüğü ḳadar tevḥīdi beyān eylemişdir kimi elfāzla ve ‘ibāretle ya‘ni sözle kelimeyle ve kimisi ‘ilimle ve kimisi zevḳleher biri tevḥīd merātibin dimişdir ammā ḫaḳīḳatde ḫaḳ budur ki tevḥīdin aşḫāb-ı ṫariḳatden kimse bilmemişdir ve añlamamışdır zīrā bir deryāniñ ki nihāyeti olmaya uci bucağı bulunmaya anı ihāṫa ḳılup ḳaplamak mümkün değıldir ‘aḳılda ‘ilimde kāmil olanlar ancak bu deryāniñ kenārına yetişdiler ötesine ḫaber bilmediler ötesinden ḫaber bilen kimseden artık ḫaber gelmedi ben Ḥaḳḳ’ı bildim diyenler müdde‘ilerdir nesne bilmezler zīrā her kim Ḥaḳḳ’ı bildi artık beruye dönüp ḫaber virmedi pervāne oda yanup

nūr oldıktan sonra hıçdönüp gelüp şem' in aḥvālın pervanelere beyān idebilir mi pes Hāḳ Te'ālā'dan haber bilen kimse daḥı ol yanup nūr olan pervāne gibidir bilki daḥı artıktır pes ḥaḳıḳatde tevḥīdi kimse bilmedi bildim diyenler ol deryānıñ kenārına erenlerdir 'ummān deñizi bardaḡa şıḡmaz zerre kişi şerḥ idemez tere yapraḡı cennet gülistānından ne haber vire Hāḳ Te'ālā'nıñ zātı pāki anlar didiklerinden daḥı a'lādır ve anlar işāret virmez etdüğünden daḥı münezzehtir ve daḥı muḳaddesdir bu 'acebdir ki ne ḳadar şerḥ ve beyān iderler¹⁴⁹⁹ ve ne deñlü rüşen 'ibāretler ile añladırılsa Hāḳ'ın 'ayānı daḥı mestūr¹⁵⁰⁰ olur ve daḥı gizlü olur zīrā ḳati zāhir oldığundan ve ḳati āşikāre oldığundan gizlü görünür meşelā bilā teşbih bir nesne ki o gökde dursa sen gözünle anı görürsün ammā gözüne ḳati getürseñ şöyle ki kirpiklerü ki deḡerseñ görmezsiñ pes gözünden ırāḡ olsa görürsün ḳati yakın getürseñ görmeḡe ḳābil olmaz bilā teşbīh Hāḳ Te'ālā daḥı ḳati āşikāre oldığundan gizlüdür ammā keşf ehline gāh gāh ba'zı aḥvāl olur anıñla bir yoluñ menzilleri ve ḳonaḡları ve mertebeleri ma'lūm olur pes Hāḳ Te'ālā'ya 'āşık olanlar ve Tañrı yoluna gidenler şevḳe gelürler pes bil ve āḡāh ol ki 'ālimler ve kāmil kişiler Hāḳ Te'ālā'nıñ tevḥīdi üç mertebedir dimişler *bir* mertebe 'ilme'l-yaḳın ve *biri* 'ayne'l-yaḳın ve *birḥaḳḳa*'l-yaḳın meşelā şimdi Mekke şehriniñ var idüḡin nice gören kimselerden işitdik pes Mekke var idüḡüne saña 'ilim ḥāşıl oldu bu mertebeye 'ilme'l-yaḳın dirler bundan sonra varup Mekke'yi görmeḡe gitseñ ırāḡdan baḳsañ Mekke şehriniñ görürseñ egerçi Mekke'niñ var idüḡin bilürdüñ 'ilim ḥāşıl olmuşdu ammā ırāḡdan görmeḡe bir 'ilim daḥı ḥāşıl oldu evvelkiden ziyāde zīrā evvel işidüp 'ilim ḥāşıl olmuşdu şimdi ḥod gözünle gördüñ bu mertebeye 'ayne'l-yaḳın dirler bundan sonra varup Mekke şehriniñ içine girseñ çarşuların bāzārların taḡarruc eyleseñ ve şoḳaḳ şoḳaḳ gezeñ için taşın¹⁵⁰¹ ma'lūm idinseñ saña bir 'ilim daḥı ḥāşıl olur ki evvelkilerden daḥı artıḳ daḥı ziyāde bu mertebe ḥaḳḳa'l-yaḳın mertebesidir pes 'ilim ehliniñ tevḥīdi beyān etdikleri ḥüccetle ve delīl iledir ya'ni dirler ki 'ālem bir mümkün nesnede kendüye nisbet vücūdu 'ademi beraberdir pes elbetde anı bir yaratıcı vardır zīrā eşer mü'eşşirsiz olmaz ve yazulır kendüden yazılmaz deyu Hāḳ Te'ālā'nıñ varlıḡın işbāt iderler ve 'ālemi yaradan kimse yaradılmaḡ gerektir zīrā Tañrı iki

¹⁴⁹⁹ iderlerse, T

¹⁵⁰⁰ mestūr (A.) örtülü, kapalı, gizli, saklı.

¹⁵⁰¹ taş (T.) dış.

olsa yerler ve gökler fāsīd olurdu zirā her Tañrı başka bir ʔarafa olurdu kendü yaratduğına giderdi aralarında nizām ve intizām olmazdı yerler ve gökler bozulurdu didiler ve bunuñ gibi dağı nice türlü delīlleri ve Һüccetleri beyān eylediler Һađ Te‘ālā’nıñ birliğin bildirdiler pes ‘ ilim ehliniñ tevĥīdi delīl ile ve Һüccetledir ve zevĥ ehliniñ tevĥīdi vicdānladır ya‘ ni kendü gönlünde bir ĥāl bulur¹⁵⁰² iĥi ʔaşı hep nūr olur aña bir ĥalet gelür ki Tañrı’nıñ birliğin bilür ve añlar ‘ālemi görür ki bedāyi‘ le¹⁵⁰³ şanāyi‘ le¹⁵⁰⁴ ʔoĥtoludur pes vicdānında ve gönlünde Һađ Te‘ālā’nıñ birliğin bulur ve bilür ve ‘ ilim ehliniñ tevĥīdiniñ bir kısmı dağı var ki taĥlīddir ya‘ ni Ƙur‘ān‘da ve ĥadīşde Һađ Te‘ālā’nıñ birliğin bildirdi Tañrı birdir didi ve bir kısmı dağı ‘aĥlīdir ve bir dürlü tevĥīd dağı var ki taĥlīddir ‘avāmıñ tevĥīdi budur ya‘ ni ‘avām ĥaĥı Tañrı birdir dirler ‘ālimlerden kāmillerden işidirler ki Tañrı birdir dirler bunlar dağı anlardan işidüp Tañrı birdir dirler ammā delīlin ve Һüccetin bilmezler Tañrı’nıñ birliğin delīl ile ne delīl ile ve ne vechle ma‘lūm idindiler andan ĥaberleri yoĥ hemān ancaĥ ‘ālimlerden işidirler Tañrı birdir dirler bunlar dağı anlarıñ sözüyle Tañrı birdir dirler bunuñ gibi tevĥīde taĥlīdī dirler ve bir türlü tevĥīd dağı tevĥīd-i ĥāşdır ‘ilm-i kelāmıla bilinür anda Һađ Te‘ālā’nıñ zātın şifātın varlıđın¹⁵⁰⁵ beyān eylemişlerdir ol ‘ilmi oĥuyan kimseler bilürler ve Һađ Te‘ālā’nıñ vaĥdaniyyetin ‘ilm-i kelāmıla bilen kimseler egerĥi taĥĥīĥ gelüp taĥlīdden ĥurtulurlar Tañrı’nıñ birliğin Һüccetle burĥān ile bilürler ammā aşı tevĥīd bunuñla ma‘lūm olmaz yine şüpheleri eksik değildir pes ādeme lāzımdır ki cedd ü cehd ide dervīşe tā ki tevĥīd ‘ayn mertebesine ol vaĥit aña bir ĥāl gelür ki maĥlūb ve ʔalīb ikisi bir görünür ve sālīk olan kimse ol tevĥīde vāşıl olduğda cemī‘ murādın bulur ve ol tevĥīdde üç mertebe vardır *evvel* mertebe tevĥīd-i ef‘āl mertebesidir ve *ikinci* mertebe tevĥīd-i şifāt mertebesidir ve *üçüncü* mertebe tevĥīd-i zāt mertebesidir pes tevĥīd-i ef‘āl oldur ki her nesnede Allah’ın fi‘ilini ĥālīb göre ‘ālemde ne ĥadar ĥoĥ iş görse şeksiz şüphesiz ānı işleyen Allah Te‘ālā’yı bile ĥiĥ ĥayrı kimseye arada medĥal ĥomaya egerĥi zāhirde ol işi işleyen ĥayrı kimse ise dağı ĥaĥīĥatde ānı işleyen Allah Te‘ālā’yı bile ol işleyen kimseyi bir kepĥe yerinde meşelā bir kişı bu kimseye bir kepĥe ile aşın yerse

¹⁵⁰² bir cemāl olup bir ĥāl olur, T

¹⁵⁰³ bedāyi‘ (A.) yepyeni şeyler, güzellikler.

¹⁵⁰⁴ şanāyi‘ (A.) sanatlar.

¹⁵⁰⁵ varlığın birliğin, T

hâkîkâtdede ol aşî viren ol kepçeyi tutan kimsedir kepçeniñ arada hiç dahli yokdur ve elinden nesne gelmez pes ‘ âlemde ne kadar çok iş görürse anı hâkîkâtdede işleyen Allah’ı bile ğayrı halkı kepçe yerinde göre bu şol vaķit olur ki Hâķ Te‘âlâ kûluna if‘âllecı eyleye *ikinci* mertebesi tevĥîd-i şıfâtdır tevĥîd-i şıfât oldur ki her kim ol tevĥîde yol bulsa ve ol mertebeye ķadem başsa Hâķ Te‘âlâ’nıñ şıfâtların ğayrı maĥlûķât şıfâtlarından ifrâd idüp her şıfâtı Allah Te‘âlâ’ya sâbit kıılır ya‘ni ‘ âlemde virmek ve almak ve baĝılamak ve men‘ itmek ve cemî‘ nesneleri Hâķ Te‘âlâ’nıñ ķudreti elinde görür Tañrı Te‘âlâ’dan ğayrı hiç kimseniñ elinde ķudret ve taşarruf görmez ve cemî‘ umûrda ve cemî‘ nesnelerde ķudreti ve taşarrufu Allah’ıñ görür ve Allah’ıñ bilür kâinâtıñ şıfâtların görmez ve bu mertebeye kişi şol vaķit irer ki sülûk idüp cedd ü cehd eyleyüp bir maķâma vara ķalbini pâk ve şâfî eyleye pes Hâķ Te‘âlâ añâ şıfâtıyla tecellî kııla *üçünci* meretebe tevĥîd-i zât mertebesidir ikisinden dahı bu a‘lâ mertebedir aşıl maķşûd budur yoluñ nihâyeti bundadır bu arada sülûk tamâm olur kimse bundan öte geemez ve bu tevĥîd-i zât oldur ki seyrü sülûk ideriñ bir maķâma varasın ki Hâķ Te‘âlâ’dan ğayrı nesne görmeyesin muţlak mevcûd Allah Te‘âlâ’nıñ pâk zâtın ve muķaddes vücûdın göresin sâir maĥlûķâtıñ zâtların hiçle hiç göresin ve diyesin ki mevcûd hemân Hâķ Te‘âlâ’dır Hâķ’dan ğayrı ‘ âlemde mevcûd yokdur diyesin kâinâtıñ vücûdın selb idesin ve bu maķâma kişi ol vaķit irişür ki ķalbi ğâyet şâfî olup Hâķ Te‘âlâ zâtıyla tecellî eyleye çünkü sülûk ehli ve ũarîķat aşĥâbı ya‘ni Tañrı Te‘âlâ ũalibleri bu maķâma yetişeler ve bu tevĥîdi bulalar ki ‘ âlemde maķşûdları ĥaşıl ola Hâķ Te‘âlâ’nıñ zâtı tecellîsiyle añâ bir ĥâl ĥaşıl ola ki ‘ âlemde her ne kadar taşarruf var ise kendü elinden taşarruf olunur böyle şöyle şana ki ‘ âlemde virmek almak hep anıñ elindedir bil ki anıñdır şanup taşarruf anıñ göre Hâķ Te‘âlâ’nıñ zâtı tecellîsiniñ nûrundan ‘ âlemde olan zât ve şıfât ve ef‘âl cümlesi maĥv ola ‘ âlemde her ne ĥâl olursa kendü işler göre müdebbir kendüdür ĥalk añâ bir âlet gibi göre meşelâ¹⁵⁰⁶ bir kişi bir kişiyeye bir nesne virse anı viren kendüye göre kendü virir şana ol viren kimse añâ bir ‘ uzuv menzilesinde ola ya‘ni ol kişiyeye virilen nesneyi hâkîkâtdede bu virdi ve ol viren kimseniñ eliyle virdi ol viren kimseniñ arada medĥali yok ol hemân buña bir âlet gibidir

¹⁵⁰⁶ meşelâ şimdi, T

böyle ‘ālemde cüz’i ve küllī қазиyye¹⁵⁰⁷ olursa anıñ tedbirin kendü elinde bile her kime ki hayır yetişür ya şer yetişür kendü ‘uzvunda seyr ider şana ya‘ni hülāşa-i kelām budur ve nihāyetibuña çıkar ki bu tevḥīd-i zāt maḳāmına yetişen kimse Hāḳ Te‘ālā kendü ḳudretin ve taşarrufun viren¹⁵⁰⁸ ‘ālemde Hāḳ Te‘ālā’nıñ ḳudretiyle ve taşarrufuyla taşarruf ide cemī‘ işler ḳod Hāḳ Te‘ālā’dandır ḳudret ve taşarruf anıñdır pes Hāḳ Te‘ālā daḳı ol kimseye zātıyla tecellī eyleye ve aña kendü ḳudretin ve taşarrufun bağışlaya maḳlūḳātında ḳudretiyle ve taşarrufuyla taşarruf eyleye pes cemī‘ eşyāyı ḳabz ve başt anıñ ḳükmünde ola cem‘iyyet zāti anıñ vücūduna toptolu ola pes ḳaḳīḳātde insān-ı kāmīl ol kişiolur geḳmiş ve gelecek her ne var ise Hāḳ Te‘ālā aña bildirir pes ‘azl¹⁵⁰⁹ ve naşb¹⁵¹⁰ işi anıñ elinde olur ‘ālemiñ ḳuḫbu olur ve ḳalīfe olur filān¹⁵¹¹ tevḥīdlerden bu a‘lādır ve efḳaldır Ādemoḳlanıñ nihāyeti varacaḳ yeri budur bundan öte kimse ḳadem başmaḳa imkān yoḳdur eger bu tafşīl añlamayup daḳı rüşen ‘ibāret isterseñ dūnyāda bir mişāl olsa dirseñ bil ve āḳāh ol ki bilā teşbīh bir dūnyā pādişāhı bir ḳulun vezīr-i a‘zam ider cemī‘ salḫanatın ve ḳazīnesin ve mālın ve memleketin bi‘l-külliyeye aña ışmarlar pes ol vezīr-i a‘zam daḳı pādişāhıñ cemī‘ aḳvālın taşarrufunda irer¹⁵¹² virdüḳin virür alduḳın alur birinden alur birine virür kimin aşar ve kimin başar ve kimin şalıvirir cemī‘ sultānlıḳda taşarruf ider hep işler anıñ elinde olur uşda saña bu nesneörnek yeter ḳuḫbu daḳı aña göre ḳıyās eyle Hāḳ Te‘ālā’nıñ işi ḳod vehme ḳıyāsa şıḳmaz ammā ‘avām eḳlenmeḳe bundan rüşen mişāl olmaz netekim virmek almaḳ pādişāhıñdır ammā vezīr virir alur kendü işler ḳuḫbu daḳı bilā teşbīh aña göre ḳıyās eyle pes evvel Allah’dır āḳir Allah’dır zāhir ve bāḫın Allah’dır ezeliḳdir ebediḳdir evveli ve ibtidāsı yoḳdur ve āḳiri ve intihāsı yoḳdur vāḳiddir eḳaddır birdir ortaḳı yoḳdur vezīri yoḳdur şameddir seyyiddir uludur ki cemī‘ ‘ālem ḳacātın andan diler yemez içmez yatmaz uyumaz ve Muḳammed ve Ahmed ve Maḳmūd anıñ rasūludur ve ḳabībidir yā Rasūlallah yā Nebiyyallah Hāḳ Te‘ālā seni cemī‘ ‘ālemlere raḳmet gönderdi biz ḳullarıña daḳı şefā‘at ve ‘ināyet eyle cemālīñ nūrunıñ ḳerāḳın göster ki aña

¹⁵⁰⁷ her ne қазиyye, T

¹⁵⁰⁸ vire, T

¹⁵⁰⁹ ‘azl (A.) görevine son verme, işinden çıkarma.

¹⁵¹⁰ naşb (A.) dikme, saklama, koyma, yerleşirme.

¹⁵¹¹ ḳalan, T

¹⁵¹² ider, T

pervâne¹⁵¹³ yanayın bu dünyâyı terk ideyin seniñ qapuñ devlet ve sa'adet qapusıdır ben qapuñda bir avuç toprağım esir ki yâ Rasûlallah baña ni' metiñ deryâsından bir qatre 'aâ eyle ki bir qatre 'aâ itmekle nihâyetsiz deñizden ne eksile yâ Rasûlallah cânım senden bir nişân buldı kendü nişânın unuttu yavu kıldı¹⁵¹⁴ vücûdum maḥv oldu seniñ 'aşkın hevâsına düşdüm yüreğimde otlar yanar gözümde yaşlar aqar başıma topraklar saçarın ve elimde hemân bil var meded eyle 'inâyet kıl ayakdan düşdüm elim tut gözümde perde getür baña cemâliñ göster ki Hâqq'ın cemâlin seniñ yüzünde göreyin ey 'azizler benim sözlerim 'aceb size eşer ider mi yüreğiniñ acır mı ve gözleriñiz yaşarır mı yoḥsa bağıriñiz qanı bir 'aşqa düşmüş gönül qanı bir ayrılık odına yanmış ciğer qanı bir derdlü 'âşık ki añâ derdim diyem ayrılık hâlin añâ şerh eyleyem şerha şerha olup pârelenmiş bağırimdan añâ beyân eyleyem ve gönümün şevkin ve iştiyâkın söyleyem ki dilber derdinden nice yanmış göyünmüşdür¹⁵¹⁵ pes şol kimseler¹⁵¹⁶ ki 'âşıqdır ma'şûkı illerine gitmek isterler ve sevdüğü memleketlerine varmağa qaşd iderler benden işitsünler ki ol yola gitmeğe ne gerekdir ve ne aşıl azıq gerekdir ve ne vechle yarâq gerekdir pes bilgil ki ol yola giden kişi gerekdir ki ma'rifet şarâbın içe ki meşrebi şâfî ola 'ilim ve ma'rifet olmayınca ol yola gidilmez ve ğidâsı dahı cân ğidâsı olmaq gerekdir ve cânıñ ğidâsı 'ilim ve ma'rifetdir zikir ve tesbiḥ ve tâ'at ve 'ibâdetdir Tañrı Te'âlâ'ya 'âşık olan kimse gerekdir ciğer qanın içe ve gözleri yaşın dōke dünyâda bir kişi bir kendü gibi maḥlûqa 'âşık olsa görürsün ki ne zaḥmetler çeker ve ne belâlar ve miḥnetler görür ve nice ğavğalara uğrar sevdüğü yoluna cemî' varın virir bir görmeğe biñ cânıñ terk ider qâdir olduğı nesneyi qaşınmaz mâlin rızqın virmeğe minnetler ider tek alsun pes kendü gibi âdeme 'âşık olan kimseniñ hâli böyle olıcaq 'aşq-ı mecâzî bu deñlü olıcaq 'aşq-ı ḥaqîqatiñ hâli nice olsa gerekdir Hâqq Te'âlâ ki cemî' 'âlemi yoqdan var eyledi ve bunca ni' metler bağışladı âdemiñ anıñla ne münâsebeti var pes anıñ 'aşkı dahı ma'lûmdur ki ne mertebede olmaq gerekdir Hâqq Te'âlâ'nıñ ḥalkla farqı ne qadar ise 'aşkıniñ farqı dahı öyle olmaq gerekdir anıñ içündür ki anıñ 'âşıkları dostları evliyâlar ve peygamberler her qande ki olsa delüdür dirlerdi mecnündür dīvânedir dirlerdi pes her

¹⁵¹³ pervâne olayın, T

¹⁵¹⁴ yavu kılmak(T.) kaybetmek.

¹⁵¹⁵ göyünmek (T.) yanmak,

¹⁵¹⁶ kimse, T

kim Tañrı Te‘älâ’ya cān u gönüldeñ tälîb olsa ‘aşık olsa anıñ ‘aşkına lâyıq vaşfa ve hāl Ādemoğlanı kande kâdir olur ve kimiñ elinden gelür ednâ mertebesi kendü varlığından geçüp fenâ-yı maḥz olmaḳda pes gerekdir ki anıñ ‘aşıkları cāna başa ḳalmaya ve mālâ mülke aldanmaya ‘arif oldur ki dağdan bir büyük taş yuvalanupgkelse taş yolundan ḳalkmaya ve bu nesneniñ beyānı biñ cild kitāba şıgmaz hemān yigreği budur ki iḥtişār vechiyle getürüp yine sözümeze gelelim pes ey ḥoca bu mālâ mülke aldanma ve dünyāya mağrūr olma ki dünyāya çıplak geldiñ ve yine çıplak gidersin mālîñdan rızkıñdan bir ḥabbe alup gitmezsin Rasûlullah şallallahu ‘aleyhi ve sellem buyurmuşdur ki *yâ Ebâ Zer ceddidi’s-sefînete feinne’l-baḥri ‘amîḳma*‘ nâsı budur ki yâ Ebâ Zer gemiñi yeñi eyle ki deñiz ḳati deriñdir bundan deriñ deryâ yoḳdur ve azığıñ tamām al sefer irâḳdır ve ‘ameliñe riya ḳarışdırma her ‘amel ki idersin ihlâşla eyle Allah için eyle bir ġaraḳ ḳarışdırma ki Ḥaḳ Te‘älâ başırdır gizlüyi bilür andan nesne ki gizlenmez gönülünde sırrıña vâḳıfdır ve yükünü yiyi¹⁵¹⁷ bil eyle ki bu yolda yoḳuş yerler vardır ve ş‘ab yollarda vardır ḳati gücdür yükü yiyi olanlar geçer ḳurtulur yükü ağır olanlar düşer helâk olur gör ol iki ‘âlem faḥrini ve iki ‘âlem sulḫânını ki sözleri nice cāmî‘dir her bir sözü başka bir kitāb olur ḥuşuşâ ḥaḳıḳat ‘ilmin ḳati ince söylemişdir bu ḥadıḫde şeri‘at ‘ilmin ve ḫariḳat ‘ilmin ve ma‘arif sırların hep dere eylemişdir ya‘ni bu ḥadıḫde bunlarıñ cemî‘iniñ ‘ilmi vardır ammâ añlayan añlar ve ḥaḳıḳat ehline yine bir ḥadıḫ rivāyet etdiler ki Rasûl Ḥazreti buyurmuşdur ve bir söz ki baldan ve şekerden tatlıdur *i‘mel li dünyāke biḳadri maḳāmike ilâ âḫiraya*‘ni demişdir ki bir şaḫābiye eyitdi dünyāñ için ‘amel eyle çalış cihānda durduḡuñ ḳadar ve âḫiret için ve cennet için ‘amel eyle anda bâḳî oldıḡuñ ḳadar ve Allah için ‘amel eyle añâ ḥacetiñ oldıḡı ḳadar cehennem için ‘amel eyle oda yanmaḡa şabr itdüḡüñ ḳadar deyu buyurdi bu ḥadıḫ *İḥyâ u Ulûm* adlı kitābda naḳl olunmuşdur İmām Ġazzālî Ḥazreti eydür cemî‘ ‘âlemiñ ‘ilmi bu ḥadıḫde cem‘ olunmuşdur dir ve bu söze münāsib bir söz daḡı Rasûl Ḥazreti buyurmuşdur incüler ve gevheler saçmışdır Ḥazreti ‘Ömer oḡlu ‘Abdullah ayıtdı *kün fi’d-dünyâ keenneke ġarîbun ev ‘ābirun sebîlin ve min ehli’l-ḳubûri* ma‘nâsı budur ki Rasûl Ḥazreti ayıtdı yâ ‘Abdullah dünyāda şöyle ol ki bir ġarîb âdem ve misâfir kişi gibi ol ya‘ni hiç vaḫan ḫutma ve evler sarāylar yapma veyāḫûd bir yolcu gibi ol ya‘ni iḳāmet itme ḳarār

¹⁵¹⁷ yiyi (T.) hafif.

ideyin dime bir yolcu kişi bir yere varduğunda nice iderse sen dağı öyle ol ve kendüni mağbere ehlinden olmuş bil ya' ni dünyāyı terk eyle her nesneden eliñ ek pes Rasl Hāzreti bu sözünde fenā olmağa işaret itdi Tañrı'ya çalib olan kimse gerekdir ki dünyāya mağrr olmaya ve ağa şaraya aldanmaya hemān Hāķķ'a yüz řuta fenā-yı muřlaķ ola bu fānī dünyāya mağv ola kendü varlığından geçe bilki dünyādan ve āhiretten geçe tā ki Hāķķ'a yetişe ecel gelmeden ola kıyāmet ķopmadan řesāb kitāb ola¹⁵¹⁸ ķabre girmeden řařr ola tā ki Hāķ Te'ālā'nıñ esmāsından tecellī irişüp beķā-yı zāta řařr ola zīrā mağv olan kimse ve fenāya irişen kişi bu dünyādan şaber bilmez belki řifātdan ve esmādan eşer bilmez hemīn bāķī olan Allah'dır ne iderse şkm anıñdır pes fenā olan kimse msemmānıñ ismin ķande bilür ve ķande fark ider Rasl Hāzreti lmezden evvel ñ l deyu buyurmuşdur pes řaķīķat ehli kāmiller bu sözüñ remzin añladılar bildiler ki bir kimse ki Hāķ Te'ālā'nıñ zātından tecellī irse bir kez Enellah dise ol varlığından geçer fenā-yı mağz olur dünyādan ve āhiretten bile geçer ve řifātdan ve esmā-i řsnādan geçer Hāķ Te'ālā'dan ğayrıdan fārię olur hemīn bir Allah'ı bilür pes Hāķķ'ıñ dostları Hāķ'dan ğayrıdan geçdiler Hāķ Te'ālā'yı ve Allah'ıñ raslun cemī' nesneden yeg sevdiler niçün sevmeyeler ki cānlarıñ cānı oldur Hāķ Te'ālā anıñla bilünür řabīb oldur derdlere řabīb oldur bu derdiñ dermānı Raslullah Hāzreti'nde bu derde nice peyk-i Hızır ve 'īsā peyęamber devā kılmaz velākin řicāb içinde kalanlar ve perde altında kalan kimesneler Muşammed kimdir řaķīķatle bilmediler pes gözsüz ādemler ki Ysuf'ıñ cemālin görmezler ne fāide şaşıl olur ben dağı řehādet iderin ki Tañrı birdir ve Muşammed Tañrı'nıñ raslıdır peyęamberlik tağtı üstünde ayun¹⁵¹⁹ güneşden dağı münevverdir peyęamberlik mu'cizātla delīller ile iřbāt iderler sözlerin beyān itdi hiç gizlü nesne ķalması bildirdi kemālātın nihāyetine yetişdirdi Hāķ Te'ālā'nıñ şkmn yerine getürdi emrin nehyin bildirdi şuddu icrā kıldı 'ahde vefā eyledi ve Hāķ Te'ālā ķullarına bildirdi ki vezīri ve ortağı yoķdur pāķdır münezzehdir anıñ zātına 'aķıl ve fikir irmez kendünüñ peyęamberlięin dağı iřbāt itdi ki Allah'ıñ raslıdır řalkķa gönderdi ki řalkķı ķorķuda ve muştulaya ya' ni cehennemden ķorķuda ve cennet muştulaya ve dağı iřbāt itdi ki āhiret mülki vardır řalāyık öldüğünden řoñra bir gün kıyāmet ķopsa gerekdir ölenler

¹⁵¹⁸ oluna, T

¹⁵¹⁹ aydan, T

yerden çıksa gerekdir ve mü'min olup imān getürenler cennete girseler gerekdir ve kāfirler cehenneme dolsa gerekdir ebedī cehennemde alup 'azāb içinde olup aqlā urtulmaz¹⁵²⁰ pes bu vechle Allah Te'ālā'nın cemi' hūkmin beyān eyledi ve halka 'ayān itdi ve bildirdi hī bir eksik nesne omadı ve dīn akāmında uūr omadı ve halka buyurdu ki Hā'a tāt ve 'ibādet ideler ve gūnāhlardan ıra olalar ve 'ālemiñ yüzün küfürden pāk itdi dostların ho tıtdı ve dūmenlerin dūmenleri dīn yolunda azālar eyledi İslām dīnin göklerden yüksek eyledi dīni kemāline yetürdü ammā ne ideyin ne ılayın āh u feryād ve diri¹⁵²¹vāveylā ne diller ile beyān idem ki dūnyādan sefer ı olup beā mülküne gider ne dille söyleyem ve ne yürekle Őerh eyleyem ve ne el ile yazam meger ki barımı ara taıdan düzem ve dilim pūlād¹⁵²² demürden¹⁵²³ ılam.

VEFĀT-I RASŪLULLAH 'ALEYHİ'Ő-ŐALĀTU VE'S-SELĀM

(Hż. Peyamber'in (' a.s) Vefātı)

Ey 'azizler ey tālibleler taleb iderseniz āhıret mülkünü taleb eyleñ ve severseñiz Hā Te'ālā'yı seviñ ki aıl maŐūd ve murād Hā Te'ālā'dır bāıdır ebedıdır dūnyāya gōñöl virüp nidersin ki cihān fānıdır sen fānisin fāni olana gōñöl virmek delūlūkdür gōñölünü bāı mülke bala ki fenāsı olmaya bugün yarın eliñden gidecek nesneye gōñöl balarsın Tañrı'dan cennet mülkün iste ki bāıdır zāil olmaz idi fenāsı yodur pes niündür ki bu dūnyānın fenāsın bilürken yine cānlar virürsin üstüne küp küp dūŐersin eliñden ıkacaın fikr itmezsin nedendir ki hevā-yı nefse aldanup Hā'ın rızāsın gözlemezsın bāı evi oyup fāniye yüz tıtduñ hī Őimdiye deg geen 'ōmrün fikr ider misin hāŐıl eylediñ ve ne azanduñ Őimden Őoñrası daı böyledir hī Őek ve Őüphe yodur bu āŐikāredir gizlü deildir dün gedi yarın ne olacaı ma'lūm deil pes seniñ hāŐılıñ bugündür nice biñ yıl 'ōmrün olsa daı hemān böyledir Őoñucu Őol bir nefesdir sen anı virdüñ dut ammā miskīn Ādemolanı ve derdmend¹⁵²⁴ Ādemolanı 'aceb aflet gōñlein giymiŐdir hī fikr itmez

¹⁵²⁰ urtulmazlar, T

¹⁵²¹ diri (F.) hayıflanma, eyvah, vah vah.

¹⁵²² pūlād (F.) elik.

¹⁵²³ demür (A.) demir.

¹⁵²⁴ derdmend (F.) dertli, acılı.

iderse daħı ‘ibret tutmaz ba‘zı fāzıllar bu ma‘nāyı nazm eylemişler ‘arabī dilce ve dimişler ki cenāze gördünüz vaqtin gönlümüze qorqu düşer geçüp gitdikden şöıra yine oynamağa ve gülmeğe başlarız şol qoyun sürüsü gibi qurdu göricek ürker qaçar dağılır qurd gitdikden şöıra yine cem‘ olup otlamağa başlar imdi bir haqıqatde qenāreye girmiş qaşşāb qoyunlar yüz qaşşāb durmayup birin alup boğazlayu durur her qoyun nevbetine¹⁵²⁵ qatlanur eger ol qoyunların ‘aqlı ve idrāk olsa ot otlamazdı yimezdi içmezdi hele ol hayvāndır ‘aqlı yetişmez bilmez ve añlamaz ammā seniñ ki ‘aqlıñ ve idrākıñ var bilürsün ve görürsün yine ne yürekle yersin içersin sen daħı haqıqatde qenāre qoyunu gibi nevbetiñ qatlanursın seniñ andan ne farkıñ var pes bu qorqu ile şād ve handān yürürsün hayvāndan daħı betersin gel imdi ey ‘aziz ‘aqlıñ başına cem‘ eyle ‘ibret gözün aç ahvāl-ı ‘ālemin nazār eyle ‘ömrüñüñ çoğu ve eyüsü geçdi qocalıq zamānın ‘ömürden şayma ki hastalıqdır ve döşeklikdir pes tevbeyi te‘hır itme birkaç güvenceñiz daħı hevā-yı nefis ‘ālemin ideyin andan şöıra tevbe idem her nesneden vazgeçem dime ölüm çengali ādeme habersiz doqunur bunuñ gibi va‘deye şalmaq nefsiñ hilesidir seni aldamaq ister pes Ādem’iñ nefsi süd emer oqlan gibidir süd emer oqlanı anası südden kesmeşe büyür gider daħı südden kesseñ birkaç gün aqlar andan şöıra öğrenür qanā‘at ider belki meme ağızına virseñ daħı yeğrenür emmez nefis daħı ol oqlan gibidir hevā ile hevesle daħı türlü ma‘şiyetler¹⁵²⁶ ile öğrenmişdir kesilmek güç gelür ammā birkaç gün nefsiñe muhālefet eyleseñ hevāsına tābi‘ olmasañ gerçi birkaç gün güç gelür ammā şöıra öğrenürsün oqlan memeden kesildüğü gibi günāhlardan ve ma‘şiyetlerden kesilüp yeğrenürsün artık günāh yöresine uğramazsın gel imdi sen daħı bu meydānda yeter yıldıñ buyurduñ yeter taşduñ köpürdüñ tevbe eyle günāhlardan eliñ çek Haq Te‘ālā’nıñ adların bildiñ öğrendiñ ol adıñ ıssını taleb eyle ol diliñde söyledüğüñ adlar kimiñ adıdır esmāniñ müsemmasın bulmağa taleb eyle ki esmādanhāşıl olan hemin hayāldir adını qo adıñ ıssını bulmağa cehd it ayını yuqaru gökde gözet ki şu içinde gördüğüñ ay değıldir bil ki ayıñ ‘aksidir ay alçaqda değıldir yüksekde yoqla pes riyāzetle cemī‘ yaramaz huylarıñ ve şan‘tlarıñ bu huylara ve güzel şan‘atlara

¹⁵²⁵ nevbet (A.) nöbet, sıra.

¹⁵²⁶ ma‘şiyet (A.) günāh, isyānkārlıq.

tebdil eyle tā ki şol bir pas tutmuş demür¹⁵²⁷şaykal¹⁵²⁸ urulup açıldıği gibi seniñ dađı gönlün pasdan açıla āyine gibi şāfī ve rūşen ola ol vađıt kendü zātını gönlün āyinesinden göresin şekliñ ve şüretiñ ol āyine içinde müşāhede idüp göresin pes gönlün içinde peygamberleriñ ve evliyāleriñ ‘ilmin bulasın böyle sen ođumadan yazmadan cemi‘ ‘ulūmu bilesin kitābsız müderris olasın cān ki çünki bir nūr hāşıl ola ki ol nūr ile cemi‘ nesnelere saña ma‘lūm ola ve öñünde āşikāre ola Rasūl Hāzreti şallallahu ‘aleyhi ve sellem buyurmuşdur ki *benim nūrum ħati gökçek ve rūşendir benim ümmetleriñ cānını ol nūr ile görürler ki ol nūrda her dem ben anları görürüm* didi pes Rasūl Hāzreti’niñ ol nūr-ı İlāhisi cemi‘ ‘ālemi ħaplamışdır gerçi pāk zātı ve mübārek gövdesi ‘ālemlere rahmet olmađıyçün göründü yine gizlendi pes Rasūl Hāzreti şallallahu ‘aleyhi ve sellem elli üç yıl Mekke şehrinde muđim oldu ve on yıl dađı Medīne şehrinde vađan bađladı ve altmış üç yaşına girdi hilāli bedr oldu kemālin buldı pes Ķur‘ān’da āħir āyet ki Cebrāil ‘aleyhi’s-selām getürdi işbu āyet idi **Vettekū Yevmen Turce‘üne Fīhi İlallahi Şumme Tuveffā Kullu Nefsin Mā Kesebet Vehum Lā Yužlemūn**¹⁵²⁹ bu āyetle Ķur‘ān tamām oldu ma‘nāsı budur ki ħorħuñ şol gün ki ecel irüp olup ki ol gün HāĶ Te‘ālā’ya rāci‘ olırsız her ħişi ol gün itdüğün bulsa gerekdir HāĶ Te‘ālā ħiç ašlā kimse zūlum eylemez Cebrāil ‘a.m bu āyeti getüricek Rasūl Hāzreti bundan ecel ħükmün añladı pes Bilāl’e emr eyledi ki ħalkı namāza cem‘ eyle cemi‘ ašĥāb cem‘ olup geldiler mescid içine doldılar pes Rasūl Hāzreti minbere çıđdı HāĶ Te‘ālā’ya ħamd eyledi ve HāĶĶ’iñ kemāline şenā eyledi gāyet feşāĥatle belāğatle ođıdı¹⁵³⁰ kemāl mertebede ve nihāyet derecede faşīĥ ve belīğ ħuĥbe idi cenneti zıkr itdi ve ħalkı cennete arzu etdirüp gönüllerin şevĶle doldurdu ve cehennemden ħorħutdu ve ħazā ħılmađa ħalkı ħandırdı ve çok naşīĥatler itdi ve sözü uzatdı ašĥāb bu nesneden ħati ħorħdular şöyle ki gözlerinden ħanlı yaş ađıtdılar pes ayıtdılar yā Rasūlallah bu ħāli ħati ‘acebledün didiler Rasūlallah ayıtdı ey benim ašĥābım ve yārenlerim bilün ki size veda‘ iderin sizi ħorın giderin dīn yolunda

¹⁵²⁷ demure, T

¹⁵²⁸ şaykal vurmak (F.) cilalamak, parlatmak.

¹⁵²⁹ “Öyle bir günden sakının ki, o gün hepiniz Allah’a döndürölüp götürüleceksiniz. Sonra herkese kazandığı amellerin karşılığı verilecek ve onlara asla haksızlık yapılmayacaktır”. BaĶara Sūresi 281. āyet. 2/281.

¹⁵³⁰ hutbe okudu, T

şadıqlar idüñiz gerçekler ve doğrular idüñiz size mensüb olmuşdum velî sizden biriñizi hâlîl idinmezem idinse idim Ebübekri hâlîl idinürdüm zîrâ ki Hâk Te‘âlâ beni kendüye hâlîl eyledi hem İbrâhîm peygamberi dağı hâlîl idinmişdi bu gice yerleriñ ve gökleriñ cemi‘c siniñ kilidin baña virdi hazîneler kapusun açdı ve baña nihâyetsiz in‘âmlar ve ihsânlar eyledi bilüñ ki yakın zamânda sizdenayrılırum sizi firqatde koyup giderim ölüm şerbetin ecel câmından nüş iderim didi bu nesne Allah Te‘âlâ’nıñ hük müdür ki bu fânî evde kimse bâkî kalmaya hep fenâ ola gide eger muqarreb melek olsun ve eger mürsel peygamber olsun bu dünyâda kimse qalmaz elbetde ölse gerekdir didi ve dağı bilüñ ki ben cemi‘c peygamberleriñ hatmiyim benden soñra bir dîn dağı gelmez ve ‘âleme bir peygamber dağı gelmez ben âhîr zamân peygamberiyim cemi‘c peygamberleriñ ulusu ve kulağuzuyum cemi‘c dînler benimle kemâlin buldı cemi‘c ‘âlemler evvel benim nûrumdan yaradılmışdır ve yine cemi‘c peygamberleriñ soñu ve hâtimi benim âhîri benim pes ‘âlâmetleriñ ulusu benimdir benim dînim ğayrı dînlerden efdâldir ve yegdir ve sizler dağı cemi‘c ümmetleriñ hayırlusısız ve yegreğisiz ğayrı ümmetlerden efdâlsiz pes siziñ sancâklarınız yüksekdir düşmenler üzerine ğâlibsiz Hâk Te‘âlâ size yardımcıdır Hâk’ıñ inâyeti siziñledir size vaşiyet iderim ki her hâlde Allah’dan qorquñ her kimse ki Allah’dan qorqsa Allah Te‘âlâ aña rahmet ider ve cennet virür neden ki qorqsa Allah Te‘âlâ anı emîn eyler ve aña hesâbsız ve nihâyetsiz rızık virür cemi‘c hâcetlerin qabûl ider ey Tañrı qullarıüzülmez ipe yapışuñ ya‘ni şehâdet kelimesin elden qomañ her dâim Hâk Te‘âlâ’ya zıkr idüp ve şehâdet kelimesin getürüñ Lâ İlâhe İllallah Muħammedun Rasûlullah deyiñ ve namâz kıluñ ve zekâtı virüñ ve hacc eyleñ ya‘ni Ka‘betullah’ı ziyâret idüñ ve oruç tutuñ ve Hâk Te‘âlâ helâl itdüği nesneleri siz dağı helâl idüñ işleñ ve ğarâm itdüği nesneleri siz dağı ğarâm idüñ ya‘ni işlemeñ ve yöresine uğramañ ve benim qarındaşlarımı göricek benden anlara selâm idüñ benim selâmım anlara yetişdürüñ didi didi aşhâbiçinden Selmân-ı Fâris rağiyallahu ‘anhu ayıtdı yâ Rasûlallah biz dağı saña qardaşlaruz didi Rasûlullah ayıtdı siz aşhâbımsız siziñ qadriñiz ‘âlîdir ve ğürmetlü ‘izzetlüsüz benim qarındaşlarım şunlardır ki benden soñra gelürler beni görmeden îmân getürürler ve beni taşdıq iderler bunlar şol kimselerdir ki Hâk Te‘âlâ’dan qorqarlar taqvâ ehlidir pes Hâk’a istiğfâr idüñ ki Hâk Te‘âlâ size rahmet eyleye didi Rasûlullah şalallahu

‘aleyhi ve sellem bu hutbeyi okuyup aşhâbına vaşiyet itdüğü vefâtından beş gün önürdü¹⁵³¹ idi mübârek mizâcı hastalıktan zebûn¹⁵³² olmuşdı pes Rasûl Hâzreti ağlayarak minberden indi işidenlerin yüreği dağlayup¹⁵³³ ve bağıruları pâre pâre oldu pes ‘Âişe ananın evine vardı anın döşeginde yaşduğa baş kodı gözlerinden yaş akıtdı hastalığı ziyâde oldu Hâk Te‘âlâ’ya yüz tutup sen ‘inâyet eyle yâ Rabbi diyüp münâcâta başladı.

Bahr-i Âhar

Pes Hâk Te‘âlâ ‘Azrâil’i gönderdi var habîbim Muhammed’e benden selâm eyle didi çünkü habîbimsin benim katımda gereksin ben seni cemî‘ kâinâtdan efdal yaradım saña müştâkım benden yaña gel diyesin didi ammâ anın üstüne destûr ile ve icâzet ile gir ve cânın lütufla ve yumuşaklıkla al didi çünkü melekler Rasûlullah’ın vefâtın bildiler zâr¹⁵³⁴ zâr ağlaşdılar ‘arşı getüren melekler ağlaşup feryâd itdiler ‘Azrâil ‘a.m. bile ağlayup âh eyledi gönüller zârı feryâdıyla toptolu oldu ey dirîgâ¹⁵³⁵ ki Muhammed dünyâdan naql ider imiş didiler ‘Azrâil melekler ile yeryüzüne indi geldi Rasûl Hâzreti’niñ kapusunda durdı gördi ki Cebrâil anda durur ‘Azrâileyitdi yâ Cebrâil Hâk Te‘âlâ emreyledi ki Rasûl’un rûhın kabz eyleyem ammâ destûr vormeyince ve icâzet olmayınca üstüne girmeyem ve rûhın kabz itmeyem didi Cebrâil anı işidüp ağladı ne itmek gerek Allah’ın emri böyledir didi ağlayarak Rasûl Hâzreti’niñ üzerine geldi Rasûl Hâzreti ayıtdı ey qarındaşım Cebrâil niçün ağlarsın didi Cebrâil ayıtdı yâ Rasûlallah niçe ağlamayayın ki dostum ve habîbim idin derdlü cânıma tabîbim idin şimdi ‘Azrâil geldi kapuda dururiçerü girmeğe destûr diler ki senin rûhın kabz ide anın için ağların didi Rasûl Hâzreti bunu işidüp ağladı pes ‘Azrâile destûr virdi içerü girdi içerü girdi selâm virdi Rasûl Hâzreti bunu işidüp lütufla ‘Azrâil’in selâmın aldı ve ayıtdı ey qarındaşım ‘Azrâil di baña ki ziyâret itmeğe ve görmeğe mi geldiñ yoğsa rûhum kabz idüp Hâk Te‘âlâ’ya iletmeğe mi geldiñ bu ikisinden murâdın kangısıdır didi ‘Azrâil eyitdi yâ habîbi yâ Muhammed Hâk Te‘âlâ baña şöyle emr

¹⁵³¹ önürdü (T.) önce.

¹⁵³² zebûn (F.) düşkün, perişan, güçsüz.

¹⁵³³ dağlanup, T

¹⁵³⁴ zâr (F.) ağlayan, inleyen, hüngür hüngür.

¹⁵³⁵ dirîgâ (F.) çok yazık, vah vah, eyvahlar olsun.

itdi saña muṭī⁶ olam dilerseñ ziyāret idem yine dönem gidem ve eger dilerseñ rūḥuñı kabz idem Ḥaḳḳ'a iledem didi Rasūl Ḥazreti eyitdi emir Allah'ındır Ḥaḳ Te'ālā şādıḳdır gerçektir her nefis ölüm tadın tadır cihānda ölmez kimse yoḳdur her kişi ölüm tadın tatsa gerekdir didi 'Azrāīl ayıtdı yā Muḥammed ağlamaḡil ki ben seniñ rūḥuñ kabz itmekde ḳati yumuşaḳ tutarın atanıñ oḒluna şefḳātinden benim saña şefḳatim daḡı artıḳdır didi pes Rasūl Ḥazreti ayıtdı hoş geldiñ şafā geldiñ ne gökçek gelmekdir ki beni Ḥaḳ Te'ālā'ya ulaşıdırırsın didi ammā biraz şabr eyle ki aşḡabıñ yüzlerin görem ve gözüm nūrı Fāṭıma'yı ve 'Alī'yi görem ve gözlerim nūrı Ḥasan Ḥüseyn görem ve yüzlerine baḳam didi 'Azrāīl ayıtdı ben Ḥaḳ Te'ālā'ya ve saña muṭī⁶ yim ne buyurursañ tutarın gönülün nice dilerse öyle didi 'Aişe ana ağladı yā Rasūlallah seni görmesem kimiñ yüzüne naḡar idem didi pes Fāṭıma ana geldi ve Ḥazreti 'Alī geldi ve Ḥazreti Ḥasan Ḥüseyn geldiler bildiler ki Rasūlullah'ın ömrü āḡire yetişdi pes Rasūl Ḥazreti bunları görüp gönülü açıldı bunlarıñ yüzlerine baḳup āḡ etdi ağladı gözlerinden dāne dāne yaşlar mübārek yüzi üzerine aḳdı Fāṭıma ayıtdı yā Rasūlallah niçün ağlarsın niçündür ki mübārek gözleriñden yaş revān olup aḳar Rasūl Ḥazreti eyitdi niçe ağlamayayın ki sizden ayrılurın zīrā 'Azrāīl geldi Allah Te'ālā'nıñ emrin getürdi bunda kimse bāḳī ḳalmaz bāḳī hemīn bir Allah'dır kimse ölümden ḳurtulmaz cemī⁶ ḡaḳ fānī olıserdir baña ecel yetişdi ḳurtulmazın sizi farkında ḳonup Allah Te'ālā'ya ulaşıurın diyüp mübārek gözlerinden yaşlar aḳdı ehl-i beyti cümlesi feryād idüp bile ağlaşıdılar Fāṭıma ana çağırıp vā¹⁵³⁶ebetah vāveylā vā vaḡşetāḡ diyüp feryād eyledi vay babam vāveylā ne derde uğradım ne belāya düşdüm ne vaḡşete şataşıdım diyüp ağladı ve ayıtdı ey baba dilerim ki Tañrı'dan dileyesin ki beni saña tīz ulaşıdura rāḡat olam didi pes Rasūl Ḥazreti ayıtdı yā Fāṭıma imdi baña didi Fāṭıma ana daḡı yakın vardı Rasūl Ḥazreti tıtdı öpdü boynun yıyladı¹⁵³⁷ve ayıtdı baña senden tīz hīç kimse gelüp irişmeye didi ve yarın ḳıyāmet gününde cennetiñ ulu ḡātunu sen olasın didi Rasūl Ḥazreti bu sözde iken ve ehl-i beytle vedā⁶ laşur iken namāz vaḳti oldu Bilāl geldi yetişdi ezān oḳudı ezāndan şoñra Rasūl Ḥazreti'ne selām virdi yā Rasūlallah namāz vaḳti oldu namāza gel eşşalāt eşşalāt yā Rasūlallah didi Rasūl Ḥazreti eyitdi Ḥaḳ Te'ālā saña raḡmet eylesün

¹⁵³⁶ vā (A.) eyvah, vah, vay, yazık.

¹⁵³⁷ yıylamak :koklamak.

ve kıyâmetde hayır ‘ivaızlar virsin kendü nefsimе meşgûlum zâif oldım mescide varmazam var Ebûbekir’e söyle¹⁵³⁸ imâm olsun benim yerime naşb itdim imâmlık itsün cemâ‘ate namâz kılvirsün didi ‘Âişe ana eyitdi yâ Rasûlallah ol bir zâif pîr kişidir bağı yufka adamdır vaķit ola ki yüreği duymaya ve hem zâiftir cemâ‘at anıñ oķıduđın işidemezler bir ğayrı kimse emr itseñ imâm olsa olmaz mı didi Rasûl Hâzreti ayıtdı andan ğayrı kimse imâm olmasun elbetde ol imâm olsun didi ben anıñ her işin ķabûl itdim benim yerime imâm olsun didi Bilâl mescide geldi iķâmet oķudı Rasûl Hâzreti’niñ emrin Ebûbekir’e bildirdi ve nidâ eyledi ki yâ cemâ‘at Rasûlallah kendüye meşgûldur zebûndur mescide gelmez Ebûbekir imâm olsun deyu buyurdı Ebûbekir’e uyuñ didi Rasûl Hâzreti’nin emri budur ki aşhâba imâm olup namâzın kılviresin didi aşhâb bunu işidüp feryâd itdiler zâr zâr ağlaşdılar şanasın ki kıyâmet ķopdı mescidiñ içi ğiryu ve feryâd ile doldı Ebûbekir ayıtdı yâ cemâ‘at Rasûlallah beñzer ki ķati zebûndur eger fi’l-cümle mecâli olsa mescide gelürdi didi pes Rasûl’uñ mihrâbına yürüdi aşhâb şaf şaf olup durdılar Ebûbekir Allahu Ekber diyüp namâza durdı el bağladı Rasûl Hâzreti’nin secdesi yerine bağdı yüreği duymadı içinden cûş u ħurûş ķopdı elin şişdi ağladı yâ Rasûlallah seniñ yüzüñ görmezsüz ħâlimiz nice ola ve gökyüzünden vaĥiy dağı kesildi diyüp gözlerinden kanlu yaşlar aķıtdı cemî‘ aşhâb bile ağlaşdılar yüce âvâz ile çağrı çağrı ağladılar feryâdlar itdiler Rasûl Hâzreti bunlarıñ ağladuğın işitdi Hâzreti ‘Alî’ye şordı yâ ‘Alî bunlar niçün çağrışup ağlaşurlar Hâzreti ‘Alî ayıtdı yâ Rasûlallah seniñ içün ağlaşurlar senden ayrıldıķlarına zârî ve figân iderler didi.

Baĥr-i Âĥar

Rasûl Hâzreti el ķaldırıp du‘â itdi yâ Rabbi Rasûl’uñe birazcık hoşluk vir ķudret ve ķuvvet vir ki aşhâbla bir dağı namâz kılup saña tazarru‘ ve niyâz ideyin yâ Rabbi sen her nesneye ķâdirsin baña dağı birazcık ķuvvet vir ki mescide varam pes gövdesine birazcık ķuvvet geldi bir miķdâr ĥiffet bulup yiynildi¹⁵³⁹ pes Hâzreti ‘Alî’ye ve Fazl bin ‘Abbâs’a dayanu dayanu mescide geldi Ebûbekir Hâzreti namâz tekbîr idüp el bağlamışdı ve cemî‘ aşhâb

¹⁵³⁸ selâm eyle, T

¹⁵³⁹ yiyni (T.) hafif.

Ebübekir'e uymuşlardı Rasûl Hâzreti çünkü mescid içine girdi aşhâb Rasûl Hâzreti'nin geldiğini bildiler ve aňladılar pes ellerin biri birine çıklatdılar ve işâret itdiler ki ya'ni Ebübekir Hâzreti Rasûl'un geldiğini bilüp imâmlık yerinde girü dura mihrâbdan çıkça Rasûl Hâzreti mihrâba kendü yerine vara Ebübekir ve cümle aşhâb Rasûl Hâzreti'ne uyarlar Ebübekir Hâzreti dağı cemâ'atın el çıklatduğundan Rasûl Hâzreti'nin geldiğini bildi kıçın kıçın mihrâbdan girü çekildi Rasûl Hâzreti Ebübekir'e işâret itdi ki ön şafda dur yerinde şâbit olup baňa uy didi pes Rasûl Hâzreti ilerü mihrâba geçdi oturdu otururken imâmlık eyledi cümle cemâ'ate Rasûl Hâzreti'ne uydılar namâzı tamâm itdiler pes mübârek yüzün aşhâbına tutdı ki bunlara naşîhat idüp bunlara doğru yol göstere pes ayıtdı ey müslümânlar Allah size rahmet eylesün hâliniz nedir niçün elleriniz birbirine kaçup çatlatduñız kaçan imâm sehv eyleye yañılsa tesbîh idin Subhânallah deyin ki tesbîh eylemek erenler işidür ve işâret için ellerin birbirine kaçmak ve çatlatmak 'avratlar işidir didi ve bunlara naşîhat eyledi biri birinize ihsânlar idün eyelükler eyleñ ve fakîrlere ve miskînlere ve yetimlere eyelük idün ve garîblere ve mededsiz kalmışlara ihsânlar ve eyelükler eyleñ ve düşmenlerin elin tutuñ ve benim sözüm tutup doğru yola gidin didi pes aşhâbına ayıtdı ey benim şahâblarım size naşîhatler itmedim mi ve size Hâk Te'âlâ'dan risâlet yetiştirmedim mi ve Allah yoluna gâzâlar itmedim mi ve dîn yoluna çalışmadım mı ve gice¹⁵⁴⁰ gündüz size Kûr'an'ı öğretmedim mi ve namâzı size göstermedim mi ve erkânın ta'lîm itmedim mi ve bildirmedim mi ve size Hâk yoluna idün gâzâ dimedim mi aşhâb cemî'si belâ yâ Rasûlallah bu didiklerin hep etdün ve öğretin Hâk Te'âlâ saňa 'ivazlar vire fazl eyleye ki bize şefkatlü yoldaş idin bize atamızdan anamızdan dağı artık şefkât iderdin ve bizim şıgıncak yerimiz idin didiler pes Rasûl ayıtdı ey muhâcirler bilün ki enşâriler benim yârlarım ve sevdiklerimdir bunların eyülerine 'izzet ve ikrâm eyleñ fazl idün ve yavuzlarının günâhların bağışlañ ve suçlarından geçün didi ve dağı bilün ki şimdi bir kul muhayyer oldu ya'ni ihtiyârın kendü eline virdiler ki dilerse dünyâda sağ ola yürüye hiç ölmeye ve dilerse dünyâdan geçe Allah Te'âlâ katına ihtiyâr eyleye Tañrısı yanına vara çünkü ol kuluñ ihtiyârın eline virdiler ol kul Hâk Te'âlâ Hâzreti katın ihtiyâr eyledi 'ömür ve sağlık ihtiyâr itmedi didi Ebübekir Hâzreti bu sözüñ mefhûmın aňlayup ve işâreti ne

¹⁵⁴⁰ size gice, T

idüğün bilüp ağladı bildi ki ol ihtiyârı eline virilen kul Rasûl Hâzreti kendüdür kendüye ecel yetişdüğüne işâret oldıgun bilüp âh itdi ağladı Rasûl Hâzreti eyitdi yâ Ebâbekir ağlama benim sözüm işit ne dirsem tut didi ol vakit çok evler var idi ki kapuları mescid içine açılurdu Rasûl Hâzreti emr itdi mescide açılur ne kadar kapular var ise cemî^c sin yapuñ hemân Ebûbekir'in kapusu kalsun anı yapmañ didi ki benim müşâhabetime yarar ve hâlîme hâldeş ve râzıma râzdeş andan yeg kimse yokdur baña didi çünkü evvel zamânda yârim ve yoldaşım idi yaraşur kim hem âhir müşâhib ola didi pes andan şoñra mescidden çıkup evine geldi gün geldi kaçâ zâif oldu aşlâ mecâlî kalmadı bir tarafda aşhâb çünkü Rasûl Hâzreti'niñ yüzün görmediler ve hastalıktan zâif ve bîmecâl oldıgun bildiler artık ihtiyârları kalmadı dünyâ gözlerine karañu oldu cânlarından bîzâr¹⁵⁴¹ oldılar pes ağlaşu ağlaşu zârlıklar ideriñ ve feryâd eyleyürüñ mescidi tavvâf idüp dolanırdılar Rasûl Hâzreti'niñ evi mescid dîvârına ulaşıq idi kapusu mescid içine açılurdu hâtunları cem^c olup ağlaşurlardı ve taşradan halk feryâd idüp başların taşâ döğerlerdi Rasûl Hâzreti bunlarıñ âvâzların işidüp niçün ağlaşurlar didi Fazl bin 'Abbâs ve 'Alî Hâzret eyitdiler yâ Rasûlallah aşhâb seniñ için ağlaşurlar korkdılar ki ölümü ihtiyâr idesin didiler Rasûl Hâzreti bunu işidüp mübârek elin uzatdı 'Alî Hâzreti'ne ve Fazl bin 'Abbâs'a dayanup ayağı üstüne durdu mübârek başın bir pâre bez ile bağladılar aşhâba dağı icâzet oldı mescid içine girdiler pes 'Alî ve Fazl Rasûl Hâzreti'niñ koltuğuna girüp götürdüler 'Abbâs önlerince bunlar ardınca mescide getürdiler minber ayağında 'Alî'ye ve Fazl'a sıkınup oturdı evvel Allah'a hamd ü şenâ eyledi andan şoñra ayırdı ey aşhâb baña ecel gele ölüm deyu korkmuşsuz şöyle mi şanurdıñız ki cihânda ebedî kalam hergiz vefât itmeyem hiç işitdüñiz mi ki geçen peygamberlerden ve mürsellerden bir kimse ebedî kaldı vefât itmedi tâ ki ben dağı dünyâda diri kalam vefât itmeyem baña ecel taqdir olunmuşdur taqdir elbetde olsa gerekdir ben Tañrı'dan geldim girü Tañrı'ya varurum bu dünyâ bir ğarîb evidir ben dağı bunda ğarîb geldim şimdi yine vatanıma giderim siz dağı Hâk Te'âlâ'ya ulaşırsız anda gelseñiz gerekdir aña göre yarâğıñız kılun ve size vaşiyet kıluram ki muhâcirleri hoş tutasız ve muhâcirler de dağı vaşiyet iderem ki Hâk Te'âlâ baña ve'l-'aşr süresin tamâm okudu ve ma'nâsın beyân eyledi ya'ni Hâk Te'âlâ 'aşr vaktine ikindüye and içdi 'aşr vakti ikindü haqqıyçün

¹⁵⁴¹ bîzâr (F.) bezmiş, usanmış, bıkmış.

Ādemođlanı ziyān içindedir meger Őunlar ki Hāķ Te‘ālā’yı bildiler Tañrı birdir didiler ĩmān getürdiler ve Őālīh ‘ameller işlediler ve namāz kıldılar ve dağı birbirine namāza vaŐıyyet itdiler farz olan namāzları kıluñ didiler ve Hāķ Te‘ālā’nıñ kitābıñ tutuñ peygamberler sözüne uyuñ ve tã‘ate ve ‘ibādete Őabr idüñ ve günāh işlemeñ ve Hāķķ’ı bāııldan seĐüñ diyeler cihānda ziyān etmeyenler hemĭn bunlardır ħalanı ziyān içindedir deyu buyurdılar Rasül Hāzreti ve dağı eyitdi ki ħamu işler Allah Te‘ālā’nıñ izniyledir ve anıñ taķdĭriyle ve ħazāsıyladır ve Hāķ Te‘ālā’da ta‘cĭl eylemez ve Hāķķ’ı bilmeyen kimse Hāķķ’ı ululamaz ve her kim dilerse ki Tañrı’ya ħālib gele Hāķ Te‘ālā’ ol kimseyi ‘acze bırağur ‘āciz ve dermānda kıılır Hāķ Te‘ālā’ aña ħālib gelür ve her kim Hāķ Te‘ālā’yı aldamaķ dilese ħĭle eylese olitse ol kimse yine kendü kendüzin aldadır kimseniñ eli Hāķ Te‘ālā’ya yetiŐmez kimse aña ħālib olamaz cemĭ‘ içinde Hāķ ħālibdir elbetde anıñ didüği olur ħayrı kimse didüği olmaz pes Hāķķ’ıñ emrin tutuñ fesād itmeñ ve ħıŐmıñıza ħavmiñiz varıñ gelüñ anlardan kesilmeñ didi ve dağı vaŐıyyet iderem ki enŐārĭler bölüğüne ħati çok eylükler eyleñ ki bu enŐārĭler Őunlardır ki muhācirlerim gelecek bunların sayesinde ħoŐ geğdiler bunlarıñ yanında buldılar bađ ve bađĐe buldılar ve yiyecek tã‘am ve giyecek libās buldılar ve ben geldüğümde cemĭ‘ si geldiler baña ĩmān getürdiler Hāķķ’ı bildiler ve bilüñ ki ben sizden öñürdü dünyādan sefer kıılırın Tañrı Te‘ālā’dan size bir dileyü virüp siz gelmedin cemĭ‘ maŐlaĥatıñız ve ħaydıñız göriverem siziñ için bir yer aħlayam cennet sarāyları ve ħūrĭ kıızları ve ħulleler ve burāķlar yaraħlayam ve siz dağı bir gün gelür baña ulaŐursuz Őöyle bilesiz ki ħürüp gidüp toprak oldığdan Őoñra yine Hāķ Te‘ālā’ sizi diri eyleye baña gelesiz kıyāmetde benim ħavzımda cem‘ olan cem‘ mü’minler anıñ Őuyundan içeler ve benim ħavzımın büyüklüğü ve geñiŐliđi Őol deñlüdür ki Őam BaŐrā’sından Yemen vilāyetindeki Őan‘ a ħadardır BaŐrā’dan Őan‘ a bil ki iki aylık yoldur bil ki dağı ziyādedir pes Rasül Hāzreti buyurdu ki *benim ħavzımın geñiŐliđi BaŐrā-yı Őam’dan Őan‘ a-yı Yemen ħadardır* didi KevŐer ırmağından Őu aħup ol ħavz dolar rengi südden aħdır ve lezzeti baldan tatlıdır bir kez içen kimse artık ŐuŐamaz ebedĭ Őusuzluħ ħekmez ve tãşları incilerdir balĐıđı miskdir içi tãşı ħāŐ miskdir her kim yarın kıyāmet gününde baña gelmek dilerse ve melāmetden āzād olup ħülmek isterse bugün bunda elin dilin Őaħlasun kimseyi incitmesün ve beni ħaķ peygamber bilüp ve Hāķķ’ı birlesün tã ki baña yetiŐe ve ‘azābdan ħalāŐ ola

didi pes ‘Abbās Hāzret eyitdi yā Rasūlallah Kūreyş’e daħı vaşıyyet eyle bir nesne buyur işlesünler dīn yolunda ne eylesünler ne itsünler söyle yā Rasūlallah didi.

Baħr-i Āħar

Rasūl Hāzreti eyitdi vaşıyyet iderem ki dīn işinKūreyş’e işmarladım gözetsünler ve cemī‘ müminler müslümānlar ne kadar varise Kūreyş’e tābi‘ olsunlar eyüleri eyüsüne ve yavuzları yavuzına uysun ve daħı bilūn ki günāh ve ma‘ şıyet ni‘ metleri tağyīr ider eliñizde olan ni‘ metleri alur gider gözleriñizden yaş aқıdır şaқınıñ günāh itmeñ ve kaçan ki halk eyü olsa ve eylük itseler anlarıñ üzerinde mü’ekkil olan uluları daħı eyü olur anlarıñ arasında ‘adl ve dād¹⁵⁴² eyler haқ üzerinde yürür ve kaçan ki halk yaramaz olup yavuzluk itseler uluları daħı yavuz olur anları incidir zīrā Haқ Te‘ālā kelām-ı kadīmimde buyurmuşdur ki “ **وَكَذَلِكَ نُؤَيِّ بِغَضِ الظَّالِمِينَ بَعْضًا...**” **Ve Kezālike Nuvellī Ba‘da’z-Zālimīne Ba‘dan...**¹⁵⁴³ dimişdir didi pes andan Rasūl Hāzreti şallallahu ‘aleyhi ve sellem aşhābına ayıtdı size anda virürüm Allah için ki eger sizden nā-haқ yere bir aқçe aldım ise ya nāhaқ yere sizi urdumsa yāhūd sizden biriñize sögdümse bugün geldün¹⁵⁴⁴ haқkın benden alsun bu dünyāda baña kışaş itsün yarın kıyāmet gününe қalmasun anda taleb қılmasun ki yarın Haқ Te‘ālā hiç kimseniñ haқkın kimseye қomaz alıvirür hardal dānesi kadar aħı olursa haқkı yerine қor didi aşhābdan hiç kimse cevāb virmedi bir kez didi iki kez üç kez söyledi haқkıñız var ise utanmañ söyleñ vaқıt ola ki yarın kıyāmet gününde aña siz taleb idesiz şimdi taleb eyleñ haқkıñız aluñ didi pes aşhāb arasında ‘Ukāşe adlu bir pīrdır ve geldi ayıtdı yā Rasūlallah atam anam saña fedā olsun eger and virmeseñ қalkmazdım söylemezdim imdi yā Rasūlallah bir kerre beni urup durursun seniñle ġazāya giderdik Ġadbān adlu deveye binmişdiñ eliñde bir uzun қamçı var idi devei urmaқ қаşdına şaldıñ baña urduñ didi Rasūl Hāzreti işidüp aғladı Allah saña hayır ‘ivazlar vırsün didi pes Bilāl’a buyurdı var ol қamçıyı kızım Fāţıma’dan iste vırsün al gel didi Bilāl tız varup selām virüp ve қamçıyı istedi şimdi қamçıyı nıdersin didi Bilāl ayıtdı Rasūlallah ol қamçı

¹⁵⁴² dād (F.) adalet, dürüstlük.

¹⁵⁴³ “İşte biz, kazanmakta oldukları günahlar sebebiyle zalimlerin bir kısmını diğer bir kısmına böyle musallat ederiz.” Enām Sūresi 129. āyet. 6/129.

¹⁵⁴⁴ gelsün, T

ile bir kimsesi urmuş şimdi kışâş itmek ister ol kişi dağı ol kâmcı ile Rasûl Hâzretin urmağ ister kâmcı anıñ için diler didi Fâtıma ana anı işitdi ağladı ve Hasan Hüseyn bile ağlaşdılar niçün Tañrı'ya 'âşî olur Tañrı Rasûluñ urmağ diler yâ Bilâl 'Ukâşe'ye bizden selâm eyle gelsün bizi ursun Rasûl Hâzretin urmasun didiler pes Bilâl kâmcıyı getürdi Hasan ve Hüseyn bile geldiler mescide girüp ağlaşdılar ey bizim dedemiz nedir bu hâl didiler aşhâb işidüp mescid içinde feryâd ve figân kopardılar cemî'ci zârlık kılup ağlaşurlardı Bilâl kâmcıyı Rasûl Hâzreti'ne şundı Rasûl Hâzreti dağı alup 'Ukâşe eline virdi gel haqqıñ al didi 'Ukâşe kâmcıyı alup Rasûl Hâzreti'niñ üzerine vardı aşhâb bu hâli görüp giriyu kopardılar 'Ukâşe bu hâli görüp hayrân oldı pes Ebûbekir 'Ömer 'Osman geldiler imân şefkate gönüllerinde cüş idüp kaynadı ayıtdılar yâ 'Ukâşe gel haqqıñ bizden al bizi ur Rasûlullah'ı urma didiler Rasûl Hâzreti ayıtdı bârekallah ey aşhâb oturuñ didi Hasanla Hüseyn dedeciğim deyu ağlaşurlardı bu kez cemî'ci muhâcirler ve enşâriler ağlaşdılar yâ 'Ukâşe gel bizi ur kışâş bize eyle didiler 'Ukâşe ayıtdı bu nesne Allah'ıñ emri değıldir beni uran Rasûl Hâzreti idi sizde ne haqqım var benim haqqım Rasûl Hâzretinde'dir andan taleb iderin didi pes Rasûl Hâzreti gel yâ 'Ukâşe beni ur haqqıñ al didi 'Ukâşe ayıtdı yâ Rasûlallah sen beni urduğunda benim arqamda kaftân ve gönlek yoğ idi çıplağ idim ammâ sen ne ki iderseñ¹⁵⁴⁵ saña muñ'cim didi bu kez aşhâb hücüm itdiler yâ 'Ukâşe girü dur yoğsa şimdi kılıç ile pâre pâre didim didim ideriz didiler Rasûl Hâzreti buyurdı yâ aşhâb amân viriñ kışâş itsün ki haqqın benden ister 'ivağ kabûl eylemez Tañrı buyruğuna mâni' olmañ didi aşhâb Rasûl Hâzreti'niñ sözünden heybet alup oturdılar pes Rasûl Hâzreti mübarek arqasın açdı gerçi hastalıqdan zâif olmuşdı çünki arqasın açdı peygamberlik mührünüñ nûrı berğ urup çıqdı ki güzellikde ve leğâfetde aña beñzer hiç bir nesne yoğ idi ki şavğ virdi mescid ol şavğıñ yüzüyle¹⁵⁴⁶toptolu oldı 'Ukâşe ilerü vardı gördi ki bir nûrdan mühür keklük yumurdası kadar var idi nûrdan iki satır yazılmış bir satırı *Lâ İlâhe İllallah* ve birisi *Muhammedun Rasûlullah* yazılmış idi anı göricek 'Ukâşe'niñ gözleri kamaşdı Rasûl Hâzreti'niñ yoluna cânın başın fedâ eyledi pes aşhâb ziyâde hâdden taşdı ağlaşdılar şanasın ki kıyâmet kopardı tazarru'lar idüp zârlıklar itdiler feryâd ve figân

¹⁵⁴⁵ emir iderseñ, T

¹⁵⁴⁶ nûrıyla, T

eylediler ‘Ukāşe orta yerde hayrān ve sergerdān kaldı huşūşa nübüvvet mührünñ nürundan gözler kamaşdı pes kamçıyı kaldırdı ardına atdı kendüsi seğirdüp Rasül Hāzreti’niñ üstüne düşdi gözlerinden yaşlar ağıdup nübüvvet mührüne yüzün gözün sürdi ve öpdü ağlayarak ayıtdı yā Rasülallah atam anam ve cemī‘ hışmım ve kavmim saña fedā olsun kim ola ki saña kaşdı eyleye kurusun ol eller ki seni eliyle ura velākin yā Rasülallah pīr-i fānī olmuşdum diledim ki seniñ şefā‘ atıñden maħrūm olmayam ve murādım bu idi ki gövdem seniñ gövdeñe dege kıyāmet gününde cehennem odundan kırtulam zīrāseniñ mübārekcismiñe degen gövde cehennem odına yanmaz yoħsa hāşā ki kimse senden incine yā Rasülallah ki cemī‘ ‘ālem dīni eyü işi ve gökçek keremi¹⁵⁴⁷ senden öğrenmişdir ‘adl ve dād ‘aleme senden yayılmışdır didi Rasül Hāzreti şallallahu ‘aleyhi ve sellem ayıtdı muştuluğ olsun yā ‘Ukāşe saña ki Hāğ Te‘ālā cismiñi cehennem odına harām eyledi didi ve aşhābına ayıtdı ey müslümānlar her kim bugün bu dünyāda cennet ehlerinden görmek dilerse ‘Ukāşe yüzüne bağsun didi pes aşhāb yerlerinden kalğup gelüp ‘Ukāşe’niñ gözlerin öperlerdi ne kıtlu saña yā ‘Ukāşe ki añsuzın sa‘ādete şataşdıñ başıña devlet kındı dirlerdi pes Rasül Hāzreti yine aşhābına çok dürlü naşihāt eyledi tağvā yolın tutuñ perhizgār¹⁵⁴⁸ oluñ uşda ben yakın¹⁵⁴⁹ sizi kıor giderin didi gereklı sözleri hep söyledi ħalkı ğaflet uyğusundan uyardı pes mescidden çıkup Hāzreti ‘Alī ve Fağl bin ‘Abbās’a tayanu¹⁵⁵⁰ yine kendü evine vardı ve menziline geldi Hāğ Te‘ālā yine ‘Azrāil’e emreyledi var ħabībime benden selām eyle ve yumuşaklığla ve eyülükle tut ki ben senden yeg ve senden kerāmetlü bir kıul dağı yaratmadım ve hem ümmetlerin andan şoñra belālardan ve kıazālardan ve azmağdan ve yaramaz yola gitmekden anları şağların anıñ ümmetleri dāim baña şükür ve ħamd ideler ve namāz kılalar ve emrim yerine getüreler didi pes ‘Azrāil gökçek şüretdeyere indi gören bir a‘rābī şanurdı gelüp Rasülullah yatduğı ev kıapusunda durup çağırdı *es-selāmu ‘aleykum yā ehl-i beyti Rasülullah* baña destür virir misiñiz ki Rasülullah’ı görem Fāğıma ana eyitdi *cezākellahu ħayran* Rasülullah kendü nefsiñe meşğuldur didi yine ‘Azrāil nidā idüp selām virdi Fāğıma ana ayıtdı yā ehl-i beyt

¹⁵⁴⁷ ħuyları, T

¹⁵⁴⁸ perhizgār (F.) dindar, sofı, dince yasaklanan şeylerden uzak duran.

¹⁵⁴⁹ yakında, T

¹⁵⁵⁰ tayanup, T

Rasûlullah bir a‘râbî kişiyim size haberim vardır bañadestûr var mıdır içerü girem ve Rasûlullah’ı görem didi yine Fâţıma ana rağiyallahu ‘anha cevâb virdi *cezâkellahu hayran* Rasûlullah şimdi kendü nefesine meşgûldür ölüm hâlinedir didi yine üçüncü kerre ‘Azrâîl nidâ idüp çağırđı selâm idüp yine destûr ve icâzet diledi içerü gireyin didi yine Fâţıma ana cevâb virüp Rasûlullah şimdi hâlet-i nez‘ dadır¹⁵⁵¹ buluşaçağ vakit değıl didi bu hâlde Rasûl Hâzreti gözün açdı Fâţıma’nıñ sözin işitdi ayıtdı yâ kızım Fâţıma kime söylersin didi Fâţıma¹⁵⁵² ayıtdı yâ Rasûlallah kapuya bir a‘râbî geldi içerü girmeğe destûr diler men‘ itmeğe kâbil değıl gitmez elbetde icâzet vir diyüp durur didi Rasûl Hâzreti ayıtdı ey Fâţıma ol kişi a‘râbî değıldir sen anı men‘ itmeğe kâdir değılsin ol cemâ‘atler dağıdıdır ve ölümler hârâb idici ve sarâylar yıkııcı ve mağberler yapıcı ve oğul kız öksüz idici ‘Azrâîl’dir oğlancıkları atadan anadan ayırur ve erin alır ‘avratların dul kôr ve iki dostu birbirinden ayırur düşürür ve direnkleridağıdır ve adamıñ ağızında şekkeri zehr ider tâ ki almağa geldi bu fenâ dünyâdan sefer kılup beğâ mülküne giderken ol hiç kimseniñ üstüne girmeğe destûr dilemez ammâ benim üstüme icâzetle girür kâpuyı aç girsün anıñ mağşûdı benim baña gelsün didi Fâţıma ana eydür kâpuyı açdım gövdesin görmedim illâ ki âvâzın işitdim selâm virdi Rasûl Hâzreti selâmın aldı ve ayıtdı yâ ‘Azrâîl di imdi beni görmeğe ve ziyâret itmeğe mi geldiñ yoğsa rûhum kabz itmeğe mi geldiñ ki ehl-i beytime vedâ‘ ideyin didi ‘Azrâîl ayıtdı yâ Rasûlallah kabz itmeğe geldim ammâ seni lütufla ve yumuşaklığla tutam hiç saña zahmet virmeyem didi Rasûl Hâzreti ayıtdıkarındaşım Cebrâîl’i kânde kôduñ ‘Azrâîl ayıtdı dünyâ göğünde kôdum seniñ içün ğamğın olup ağıları feriştelere bölük bölük varup aña ğazâ iderlerdi imdi yâ Rasûlallah dilerseñ şerîf rûhuñ kabz eyleyem mağâmıñ cennet ola râhat olasız Hağ Te‘âlâ’nıñ cemâlin müşâhede idesin ebedî şenlikde şâdlıkda olasın ve eger dilerseñ ‘ömrüñ Nûh peygamber ‘ömrü kâdar doğuz yüz elli yıl ola hem Allah Te‘âlâ altundan gümüşden dağlar vire dünyâda cemî‘ murâdlarıñ hâşıl ola didi Rasûl Hâzreti eydür bu kâdar ‘ömürden soñra ‘âkıbet nice olsa gerekdir ve soñu neye varsa gerekdir didi ‘Azrâîl ayıtdı âhiri ölmekdir ne kâdar çok yaşarsañ¹⁵⁵³ beherhâl¹⁵⁵⁴ soñu

¹⁵⁵¹ nez‘ (A.) can çekişmesi.

¹⁵⁵² Fâţıma ana, T

¹⁵⁵³ yaşasan, T

¹⁵⁵⁴ beherhâl (F.-A.) mutlaka, ne olursa, her ne halde olursa olsun.

eceldir didi Rasûl Hâzreti ayıtdı pes şimdi ölmek yegdir çünki âhîri ölmekdir şimdi uçmak yegdir yâ ‘Azrâîl Allah’ın emri ne ise eyleammâ mühlet vir ki qarındaşım Cebrâîl gelsün añâ şoracak su’âlim var görem ne cevâb virir didi ‘Azrâîl ayıtdı ben saña muṭî‘yim ne buyurursañ öyle olsun yâ Rasûlallah bunlar bu sözde iken Cebrâîl daḡı geldi yetişdi selâm virdi ve ayıtdı Hâḡ Te‘âlâ saña taḡiyyât ve selâm ider taḡiyyâta ve ikrâma¹⁵⁵⁵ seni maḡşûş ider ve ḡâlin bilürken şorar ve saña şevḡin beyân eyler ve müştâḡlıḡın bildirirve ḡâlin nicedir şerîf nefsiñ nitedir¹⁵⁵⁶ bu ḡastalık ḡâlinde ve zâiflik deminde nitedir didi Rasûl Hâzreti ayıtdı ey qarındaşım Cebrâîl bunuñ gibi demde bunuñ gibi belâ ve miḡnet vaḡtinde beni niçün koyup gitdiñbaña ‘Azrâîl gelmiş iken benden niçün ırâḡ oldıñ didi Cebrâîl ‘aleyhi’s-selâm ayıtdı yâ Rasûlallah sen benim dostum ve rûḡumsun bunuñ gibi ḡâlde yüreḡim duymaz ki seniñ yüzüne baḡam zîrâ dost dostu yavuz ḡâlde görmeḡe yüreḡi duymaz ölüm acısın bilürüm ki nice yavuzdur anıñ için eğlendim yoḡsa ḡâşâ ki senden bir zerre ırâḡ olam didi Rasûl Hâzreti ayıtdı yâ Cebrâîl di imdi baña Hâḡ Te‘âlâ’dan ḡaber vir ki baña ne beşâret idersen ve ne muştuluk virürsin ki râḡat olam ve cânım şâd ola didi Cebrâîl ayıtdı yâ Rasûlallah Hâḡ Te‘âlâ saña itdüḡi kerâmet va‘deleri tamâm ḡâzır ve meḡiyyâ kılındı yedi ḡat gökleriñ ḡapusın açdı ve cennet saçularından¹⁵⁵⁷ türlü saçular nişâr eyledi ve ḡurîler bölük bölük geldiler taḡiyyât ve selâm ve ikrâm iderler sen gelmeñe muntazırlardır didi ve ḡaçan ḡiyâmet ḡopsa cemi‘ ḡalâyıḡdan seniñ ḡabriñ açıla yeryüzüne evvel sen ḡıḡasın ve ḡünâhlu ḡullara evvel sen şefâ‘at kılasın ve seniñ sözüñe cümle melekler ve Âdemoḡlanları muṭî‘ olalar *Livâu’l-Hamd* ya‘ni ḡamd Sncâḡı seniñ eliñde olan cemi‘ peyḡamberler ve evliyâlar saña yüz ṡutalar ḡattâ Âdem peyḡamber gelüp senden şefâ‘at isteye ve seniñ geḡmiş ḡünâhların ve gelecek ḡünâhlarıñ cemi‘ sin Hâḡ Te‘âlâ ‘afv ide ya‘ni cemi‘ ḡünâhlarıñ öñde ve şoñda yarlıḡaya ve cemi‘ ‘âlem ḡalḡı senden şefâ‘at uma Hâḡ Te‘âlâ saña bunca kerâmetler virdi yâ Rasûlallah didi Rasûl Hâzreti ayıtdı yâ qarındaşım Cebrâîl saña bunlardan şormazam derdim ve ḡuşşam benim için deḡildir saña miskîn ümmetlerim ḡâlin şorarım baña anlardan ḡaber vir ki ḡâlleri nice olıserdir ki ben kendü nefsim ḡuşşasın çekmezin benim ḡâmım ve ḡuşşam ümmetim içündür didi Cebrâîl

¹⁵⁵⁵ selâma, T

¹⁵⁵⁶ nite (T.) nasıl.

¹⁵⁵⁷ saçu (T.) saçı, şenliklerde saçılan para.

ayıtdı yâ ehi yâ Rasûlallah hîç sen ümmetiñ için ğam yime ve ğuşşa çekme bunlar kıyâmet günü maķberelerinden çıkdıklarında tağ ve taş ve şahrâlar bunlardan toptolu olalar bunlarıñ öñüne düşesin alup Hâķ Te‘âlâ’ya iledesin ve anda hîtabet idesin ki cemi‘c tâife işideler Hâķķ’a ğamd idesin şükür idesin ve tevĥîd eylesesin cemi‘c maĥlûķâtdan sen eşref ve efdalsin şol gelin güyegüye döndüğü gibi cennetler daĥı seniñ için donanmışdır zihî devlet ki Hâķ Te‘âlâ saña ve ümmetiñe virmişdir zihî ‘ izzetler ki saña ve ümmetiñe kılmışdır ki cennetler cemi‘c ĥalka ĥarâm olmuşdır tâ ki sen girmeyince ve ümmetleriñ girmeyince ve cennet duymayınca pes evvel sen girürsen ve seniñ ümmetleriñ girer andan şoñra ğayrı tâife girer didi ve daĥı yâ Rasûlallah bilgil ki Hâķ Te‘âlâ buyurdu ve eyitdi ‘ izzim celâlim ĥaķķıyçün eger sen olmasañ cihâmı yaratmazdım ne ay ne güneş ne yıldızlar ne ĥod yerler ve ne gökler hîç birisin yaratmazdım ne gice yaradırdım ne gündüz yaradırdım cemi‘c ‘âlem ‘ademden ĥalurdı vücûd bulmazdı‘âlemiñ vücûduna sebep sensin seniñ için yaradım ve atañ Âdem peyğamberle Ĥavvâ anayı seniñ dostluğuña ve seniñ muĥabbetiñe yaradım ve seniñ ‘ izzetiñe ĥürmetiñe melekleri aña secde itdirdim seni ve ümmetiñi şol ĥadar severim ki senden şoñra anlarıñ arasında ĥalîfe dikerim anlarıñ içinde şer‘ ile ĥükûm ve ĥükûmet ide nizâm ve intizâm vire ki aralarında cenk ve cidâl olmaya biri biriyle ğavğâ ve ğâlebe itmeyeler didi imdi yâ Rasûlallah seni ĥande defn eylesünler dilerseñ meleklerle emreyle seniñ pâķ gövdeñi Firdevs-i A‘lâ uçmağında defn itsünler ve dilerseñ Cennetü’l-Me’vâ’da dilerseñ Sidretü’l-Müntehâ’ya iletisünler didi.

Baĥr-i Âĥar

Rasûlullah ayıtdı ümmetlerim ĥande defn olunurlar Cebrâîl ayıtdı yerde defn olunurlar Rasûl Ĥazreti ayıtdı ben daĥı ihtiyâr itdim ki yerde defn eylesünler ümmetimden ayrılmâķ dilemezem didi pes ayıtdı ey dirîğâ ki ecel geldi ‘ ömrüm yetişdi Allah’a gideriz¹⁵⁵⁸ didi yanında olanlar ayıtdılar nolaydı biz daĥı menziliz bileydik varacaķ yerimiz ĥandedir göreydik bileydik didiler Rasûl Ĥazreti eyitdi menziliñiz Cennet-i Me’vâ ve Sidretü’l-Müntehâ’dır ‘ Arş-ı A‘lâ’dır Ka’s-ı Evfâ’dır ya‘ni ĥavz-ı kevşer şuyuyla dolmuş ĥadeĥler içesiz yedi ĥat gökler üstünde ĥâzır ve mehiyyâ ‘ iş ve dirlik bulasız ve selsebîl ve kevşer

¹⁵⁵⁸ giderim, T

ırmaqların bulasız ve hüriler ve burâklar bulasız didi pes ayıtdılar yâ Rasûlallah buyur seni kim yusun didiler Rasûl Hâzreti ayıtdı beni ‘ Alî yusun ve ‘ ammum oğlu Fâzî şü kıoyusun didi ayıtdılar saña ne aşl kefen şaralım didiler Rasûl Hâzreti eyitdi işbu giyüğüüm donlarımı kefen eyleñ ve hem Yemen’den bir hulle vardır ve Mışır’dan bir aq bez vardır anları dağı baña kefen idesiz¹⁵⁵⁹ didi üstüne namâzı kim kılsun didiler ve duymayup ağlaşdılar Rasûl Hâzreti dağı bile ağladı ve işidenleriñ yüreğın dağladı pes ayıtdı ağlamañ şabr idiñ ki Allah’dan rahmet bulasız ve Hâq kıatında yüzüñüz aq ola ve Hâq Te‘âlâ size peygamberiñizden ‘ ivaż vırsün ve hayırlar naşîb eylesün çünkü beni yuyasız kefenleyesiz tahtım üstüne kıoyasız kıabrim olduğı yerde beni kıoyup cemi‘ ñiz taşra kııkasız bir sâ‘at beni halvet kıoyasız evvel benim üzerime namâzı Hâq Te‘âlâ kıılar ya‘ni rahmetin feyz ider Hâq Te‘âlâ’nıñ namâz kııldığı rahmet eylemekdir şöyle bilesiz şoñra meleklerle destür¹⁵⁶⁰ olur namâzım¹⁵⁶¹ kıılmağa gelürler cümleden evvel kıarındaşım Cebrâîl gelür üstüme namâz kıılar andan şoñra Mıkâîl andan şoñra İsrâfîl gelür andan şoñra ‘ Azrâîl gelüp namâzım¹⁵⁶² kııllarlar bunlardan şoñra cemi‘ melekler gelürler yer ile gök arası toptolu olur namâzım¹⁵⁶³ kııllarlar bunlardan şoñra nevbet size değer bölük bölük gelüp namâzım kıılasız evvel ehl-i beytimiñ yakınları kııllar ‘ammularım ve ‘ammum oğulları kııllar kıangısı baña dağı yakın ise kıışıklıkda namâzımı ol evvel kııla tertîbce kııllar bunlardan şoñra aşhâblarım kıılsunlar dağı şoñra oğlanlar kııllar ammâ kimse yaqasın çâk itmesün ve donun yırtmasun ve kimse üstüme şağı sağmasun ki bu nesnelere incinurum pes kimse beni incitmesun didi ayıtdılar yâ Rasûlallah seni maqbereye kim iletün ve kıabriñe kim kıosun didiler Rasûl Hâzreti eyitdi ehl-i beytimiñ kıati yakınları iletün didi ve hem melekler gelse gerekdir siz anları görimezsiz anlar sizi görür kıabrime siziñle bile iledürler uşda size işmarladuğım bunlardır didi ve benden kıamu halka selâm ırgörüñ didi Fâtıma ana ağlayup ve ebetah elvedâ‘ elfırâq ‘aceb kııyâmet ne vaqtin kıopa ki saña buluşam didi Rasûl Hâzreti ayıtdı yâ Fâtıma kııyâmet günüñde beni mîzânda bulasın halkıñ ‘amellerin kıartmağa terâzû kıurılır

¹⁵⁵⁹ eylesün, T

¹⁵⁶⁰ izin, T

¹⁵⁶¹ namâz, T

¹⁵⁶² namâz, T

¹⁵⁶³ namâz, T

ümmetim ‘amelleri için anda varurum beni ol terazū katında yoqlayasin bulasin didi Fāṭıma ana ayıtdı eger anda bulmazsam yā Rasūlallah kanda yoqlayayın bulayın didi Rasūl Ḥazreti ayıtdı eger mizānda bulmazsañ havzım katında bulasin ki ümmetime zülāl¹⁵⁶⁴ şunarin didi Fāṭıma ana ayıtdı eger anda bulmazsam didi Rasūl Ḥazreti ayıtdı anda bulmazsañ şırāṭ köprüsü yanında yoqlayasin ki şırāṭ köprüsü yanında durup ümmetim ol köprü üstünde geçerken Ḥaḳ Te‘ālā’ya tazarru‘ idüp yalvarsam gerekdir yā Rabbe’l-‘Alemin Kerim Raḥımsin ümmetim cehennem odundan kırtar deyu şefā‘ at itsem gerekdir beni anda bulasin didi pes ‘Āişe raḍiyallahu ‘anha ayıtdı bu aralıḳda Rasūl Ḥazreti biraz hoş oldu mübārek yüzünde taḡayyür yoḡ idi beñzi bozulmamış idi halk sevindiler pes er adamlar bir bir daḡıldılar gitdiler yanında hemān ḥātunlar kıaldı şād oldılar ve feraḥ oldılar pes Rasūl Ḥazreti ḥātunlara emreyledi siz daḡı katımdan gidiñ taşra çıkuñ didi hep taşra kııkdılar yanında benden artıḳ kimse kıalmadı göḡsüm üstüne dayanmış dururdu pes ‘Azrāil geldi Allah’ın emrine başladı Rasūl Ḥazreti baña ayıtdı sen de kıatımdan git didi vardım bir ırāḳ yerde oturdum Rasūl Ḥazreti ‘Azrāil’le çok zamān söyleşdiler pes beni yine kıatına kııḡırdı¹⁵⁶⁵ vardım başım göḡsüm üstüne kıodı biraz söykenüp¹⁵⁶⁶ durdu Allah Te‘ālā’nın emrin ve ḥükmün gözetdi pes yine ḥātunlara destür virdi içerü girdiler Rasūl Ḥazreti Fāṭıma’ya ayıtdı ey Fāṭıma baña yakın gel ki ‘ömrüm āḫire yetişdi didi Fāṭıma daḡı Rasūl Ḥazreti’nin yanına vardı Rasūl Ḥazreti Fāṭıma’nın kıulaḡına gizlü söyledi Fāṭıma aḡladı yine gel didi kıulaḡına gizlü bir söz daḡı söyledi bu kez Fāṭıma ana başım kıaldırıp şād oldu güldi pes bizim kıatımıza geldi ‘Āişe ayıtdı Fāṭıma’ya şorduḳ Rasūl Ḥazreti iki kez kıulaḡına gizlü söz söyledi evvel söyledüḡünde aḡladıñ şoñra söyledüḡünde güldüñ ne didi bize diyivir didiḳ Fāṭıma ana eyıtdı evvel kıulaḡına söyledüḡü bu idi ki bugün ‘ömrüm āḫir oldu dünyādan giderin didi pes ben daḡı anın için aḡladım şoñra yine beni sevindirdi seni Allah Te‘ālā’dan diledim cümle ehlimden baña evvel sen gelesin yetişesin didi anın için şād olup güldüm didi pes Fāṭıma’yı yanına çağırdı öpdü ve boynunyıyladı pes ‘Azrāil yine geldi selām virdi ne buyurursun yā Rasūlallah didi Rasūl Ḥazreti ayıtdı gel beru beni Ḥaḳ Te‘ālā’ya ulaşıdır emrin yerine getür didi ‘Azrāil ayıtdı yā Rasūlallah Ḥaḳ Te‘ālā saña kıati

¹⁵⁶⁴ zülāl (A.) tatlı ve berrak su.

¹⁵⁶⁵ kııḡırmak (T.) çağırmaq, seslenmek.

¹⁵⁶⁶ söykenüp (T.) uzanmaq, yatmaq, dayanmaq, yaslanmaq.

müştâkıdır bugün seni Tañrı'ya ulaşıdırayın varın hiç kimseniñ cânın almağa tereddüd çekmiş değıldir illâ ki saña ati hurmet eylemişdir belki 'omrunden daı bir sâ'at almııdırandan oñra 'omruñ âır olur didi daı gitdi durmadı pes Cebrâil ayıtdı yâ Raslallah imden oñra saña selâm olsun yeryzune bu âır iniimdir âır yeryzune vay getrmek iun inmezem yeryzunde murâdım ve masudum sen idiñ sensiz yeryzu baña haram bundan kesildim artık vay iun gelmezem didi 'Aıe ana ayıtdı bu hâlede hiç söz söylemeye mecâlimiz almadı öyle ki epsem oldı aldı didi muaa bildiñ ki âirete nal ider pes vardım Raslullah'ın mübârek başın dizim üstüne aldım ve göğsn ttdum gördüm mübârek elinden inc dâneleri gibi derler ıdı ousu misk gibi oardı Rasl Hâzreti gâh gâh kendyi yâvu ılurdi ve gâh gâh yine kendye gelirdi 'alın cem' iderdi ben ayıtdım yâ Raslallah atam anam ve nefsim ve oğlum ve ızım hep saña fedâ olsun yolunda cân virsnler bu mübârek eliniñ üstündeki derler ne derlerdir didim Rasl Hâzreti eyitdi yâ 'Aıe bu derler aña niândır ki mü'minleriñ cânı bu derlerle ıa ve kâfirleriñ cânı eñesinden ıar amân bulmaz didi pes mübârek yzun örtü 'Azrâil gelp cennetiñ güzel ve gökek oularından aña yiyletdi ey mumain nefis Rabbiñe rc eyle râdiye mariyye olup Tañrı'ya var didi pes muahhar cânı ayağndan ıup tpuğuna vardı Rasl Hâzreti Bismillah didi unki muaddes cânı inciğine vardı yetidi Rasl Hâzreti ayıtdı bu ol nesnedir ki Hâ Te'âlâ bunu böyle va' de itmişdir didi unki pâk cânı dizine geldi Rasl Hâzreti eyitdi *Lâ Havle Velâ Kuvvete İllâ Billahi'l-'Aliyyi'l-'Azim* didi unki mu' allâ rh göğsne geldi yetidi Rasl Hâzreti âh itdi ne yavuz minet ne yavuz iddet olur didi Fâıma ana ağladı ey dirîğâ ey derd yâ Raslallah ekdğñ iddet iun hâlim kime beyân ideyin ve derdim kime diyeyin didi Rasl Hâzreti aña cevâb virdi gönln âd eyledi¹⁵⁶⁷ ey ızım Fâıma atañ iun alâ gua yime ki bugünden oñra aña hiç gam yeme ve gua yok ve belâ ve minet yok hemân ekdği zamet bugündür bu sâ'atdır didi pes 'Azrâil'e ayıtdı yâ 'Azrâil her kiiye ecel geldğunde ölm acısı buncalayın yavuz mı olur 'Azrâil ayıtdı yâ Raslallah bunda ne var ve Allah daı artık olur anıñ yetmiş bir guası vardır ve acısı daı biñ kerre ılıcla urmaq adardır bir kimseyi¹⁵⁶⁸ bir kez ılı ile ursalar acısı ne

¹⁵⁶⁷ eyle, T

¹⁵⁶⁸ kimesneyi, T

deñlü ise ölüm acısı biñ ol kaçardır didi pes Rasûl Hâzreti eyitdi Allahumme yâ Rabbe'l-
 'Âlemîn Hâzreti'ne yalvarurım ve tazarru' kılluram ki ölüm acısın baña güç eyle ve
 düşvâr¹⁵⁶⁹ eyle ve ümmete âsân eyle ve kolay idiver tâ ki ölüm acısın görmesünler ve
 şiddet ve zahmet çekmesünler râhatlıgla ve âsânlıgla cân virsünler didi Rasûl Hâzreti'niñ
 yanında bir kırba şu var idi gâh gâh mübârek elin ol şuya şokardı ve ol¹⁵⁷⁰ şuyla yüzün
 silerdi *Lâ İllâhe İllallah* dir diridi ölüm acısı müşkil acıdır ölümün belâsı ve zahmeti vardır
 dir idi pes ellerin göge kaldırdı Hâk Te'âlâ'ya duâ' ve münâcât eyledi yâ Rabbi senden
 dilerim ki baña refîk a'lâ vir didi 'Âişe ana rivâyet idüp eyitdi ki işitdim Rasûl Hâzreti
 yüce âvâzı ile ayıtdı yâ İlahî beni sen anlarıñla kıl ki anlara in'am ve ihsân idüp kimisin
 evliyâ kıldıñ ve kimisin şiddik eylediñ ve kimisin seniñ yoluñda şehîd kıllup aña 'âlî
 mertebeler virdiñ ve kimisin şâlih kullarıñdan kıllup yüce maqâmlar virdiñ beni dañı yâ
 Rabbi girü anlarıñla kıl didi ve soñ sözü bu oldu ki iki kez *eşşalâtu eşşalâtu* didi ya'ni
 namâz kıluñ zinhâr namâzı terk itmeñ ki Hâk Te'âlâ size rahmet ide didi ve Hâzreti
 'Alî'den rivâyet itdi ki soñ nefesde Rasûl Hâzreti'ne baqđım iki dudağların depredir hâlet-i
 nez'da söylerdi kulağı urdum sözün diñledim işitdim iki kerre *ümmeñ ümmeñ* didi
 ümmetine zihî muhabbet zihî kerem zihî luğf anıñ gibi zahmet ve şiddet hâlinde dañı kendü
 nefsin koyup ümmetin dileye pes ey 'azizler ve ey müslümânlar anıñ gibi sulţân dirliğinde
 seniñ için çalışurdı gice gündüz Hâk'dan seniñ için duâ' dilerdi ve istiğfâr iderdi seniñ
 günâhların yarlıgamağ dilerdi yine âhir demde dañı anıñ gibi cân çekişmek hâlindeki ataya
 anaya oğul kız koyusı olmaz her kişiye kendü cânı koyusı olur ol gün kendüyi koyup seni
 añardı ümmeñ ümmeñ dir idi ve kıyâmet gününde dañı cehennem melekler elinden
 boşanup maşşer halkınıñ üstüne yürüdüğü vaqtin cemi' enbiyâ ve evliyâ korğudan yüzleri
 üstüne düşüp nefsi nefsi diye her kişi kendü nefsin dileye kimse oğul kız koyusı olmaya
 Hâzreti Rasûl şallallahu 'aleyhi ve sellem anıñ gibi vaqitde nefsin qoya seniñ yoluña fedâ
 eyleye yâ Rabbi baña nefsim gerekmez ve oğlum kızım cemi'sini ümmetim yoluna fedâ
 kıldım baña ümmetim gerek benim ümmetimi kırtar diye ümmeñ ümmeñ diye pes anıñ
 gibi pâdişâhı ve anıñ gibi sulţân lâyıq değıldir sen her gün tabanca ile urasın zîrâ aħbâr

¹⁵⁶⁹ düşvâr (F.) güç, zor, müşkül.

¹⁵⁷⁰ o, T

gelür ki ümmet-i Muḥammed'den bir kimse günāh işlese ol kimse Rasūl Ḥazretin ṭabanca ile urmuş gibidir günāh işlemek hemān Rasūl'uñ yüzün urmağdır pes vechle var kıyās eyle ki Rasūlullah'ıñ mübārek yüzün günde kaç kerre ṭabanca urursan fikr eyle günde kaç günāh idersiñ ol kadar ṭabanca urursun bu nesne müslümān olana münāsebet değildir biz yine sözüümüze Rasūl Ḥazreti'niñ ḥāline geelim pes Rasūl Ḥazreti'niñ şoñ sözi bu oldu ki *eşşalātu eşşalātu ve ümmetī ümmetī* didi.

Baḥr-i Āḥar

Pes ol ḥālde Rasūl Ḥazreti'niñ muṭahhar münevver cānı bedeninden çıkup Ḥaḳ Te'ālā Ḥazreti'ne ulaşdı bu dünyādan gözün yumdı bu dünyā değıl bil ki iki 'ālemden bile gözün yumdı ve yüzün döndürdi ve gözlerin Ḥaḳ Te'ālā'niñ cemāline açdı ve yüzün aña döndürdi düşünbe günü kuşluk vaḳti idi dār-ı dünyādan beḳā mülküne sefer kıldı Rebīü'l-evvel ayınıñ on ikinci günüydü yer gök ḳarañu oldu aşḥābdan bir kimse rivāyet itdi ve ayıtdı ki Rasūlullah şallallahu 'aleyhi ve sellem Mekke'den hicret idüp Medīne şehrine girdüğü gün her nesne rüşen oldu ve şevḳ virdi cemī' Medīne şehri ve eṭrāfi nūriyla ṭoptolu oldu 'ālem aydınlık oldu ve vefāt itdüğü gün her nesne ḳarañu oldu 'ālem ḳarañuluğıyla doldı ḥattā Rasūl Ḥazretin defn idüp eve gelince gönüllerimiz bir türlü dağı oldu ḳarardı ve ḳasāvet bağladı taş gibi oldu gönüllerimiziñ bu ḥāli bize āşikāre ma'lūm oldu didi pes Rasūl Ḥazreti'niñ mübārek gövdesi on yedi gün ḥasta oldu ammā ruḥı şād ve mesrūr idi Ḥaḳ Te'ālā Ḥazreti'ne ulaşmağ isterdi ve mübārek şaḳālında on yedi aḳ kıl var idi pes münevver yüzün açdılar gördiler ki dünyādan gitmiş ammā yüzi bozulmamış yüzi nūrına ay ve güneş rüşen iderdi çünki 'Azrāil Rasūl Ḥazreti'niñ cānın alup göklere çıkdı tamām biñ şaf melekler ve feriştelere yoldaş oldılar 'Azrāile 'izzetle¹⁵⁷¹ ikrāmla ve ta'zīm ve ihtirāmla alup girdiler Ḥaḳ Te'ālā Ḥazreti'ne irişdi Allah Te'ālā anı ta'zīm idüp yüce dergāh virdi ve yüksek maḳām bağışladı 'āşik ma'şūḳa ulaşdı bu keşret mülkünden sefer idüp¹⁵⁷² vaḥdet sarāyında vaṭan eger çı Ḥaḳ Te'ālā cemī' ḥālde aña nāzır idi ammā bu dünyā ḥicāb olmuşdı dünyādan gitdi ḥicābdan ḳurtuldu pes evvel Ebübekir ağlayu geldi yetişdi 'Āişe

¹⁵⁷¹ 'izzet ikrāmla, T

¹⁵⁷² kılup, T

ana aña ayıtdı Rasûlullah vefât eyledi var aşhâba söyle bilsünler ve defn tedârikin kılsunlar didi aşhâb bunu işidüp ihtilâf eylediler ‘Alî Hazreti oturdı yerinden mecâli kalmadı ve ‘Osmân Hazreti söz söylemeğe kâdir olmadı kalan aşhâbın uşşu gitdi feryâdlar ve figânlar kopardı ağlamaqlarla ve zârlıqlarla ‘âlem taldı kıyâmetiñ bir günü oldı âh vâh âvâzesi göklere çıkdı Hazreti ‘Ömer radiyallahu ‘anhu bunu işidüp inanmadı Rasûl Hazreti ölmedi didi zîrâ peygamberleriñ efdâlidir aña ölmek yok eger ol vefât etdiyse bize dirilik gerekmez ansız dirliğı nidelim didi minber üstüne çıkdı Haqq’a hamd ve şenâ eyledi Rasûl Hazreti hâşâ ki vefât ide aşlâ bu sözü söylemeñ ol dirirdir ölmez didi pes şecâ‘at tamarları kaynayup ve erlik hâletleri dirnişüp içinden cüş hurûş koyup el kılıca urdı ve ayağın ilerü başdı her kim öldü Rasûlullah dirse münâfıkdır bu kılıcla iki pâre kılam ve elin ayağın kesem Haqq Te‘âlâ aña va‘de itmişdir netekim ‘İsâ peygambere va‘de itmişdi Rasûlullah size girü gelür didi Hazreti ‘Abbâs ilerü yürüdi vallahi öldi didi zîrâ ki Haqq Te‘âlâ aña Qur‘ân gönderüp kelâm-ı kadîminde buyurmuşdur **إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ** **İneke Meyyitun Ve İnehum Meyyitûn**¹⁵⁷³ dimişdir didi pes Ebûbekir’e haber yetişdi tiz geldi Rasûl Hazreti’niñ üstüne girdi mübârek yüzün açdı gördi ki cânın Haqq’a ışarlamış pes münevver yüzün öpdü ve eyitdi dirliğınde güzel ve gökçek idiñ yâ Rasûlallah meyyitiñ dağı güzel ve gökçektir didi pes minber üstüne çıkup huṭbe oğıdı Rasûlullah vefât itdi didi pes huṭbe oğıdı¹⁵⁷⁴ Haqq Te‘âlâ’ya hamd itdi ve şenâ eyledi ve Rasûlullah’a du‘â eyledi bundan soñra ayıtdı yâ aşhâb-ı Rasûl bilüñ ve âgâh oluñ ve benden bu sözü işidiñ her kim Muhammed’e taparsa bilsün ki Muhammed öldü ve her kim Muhammed Tañrı’sına taparsa Tañrı ölmez ve yitmez ecel gelüp ölmez vefât olmaz Haqq Te‘âlâ kendü Rasûlın ‘âlemlere rahmet olmağıyçün göndermişdi geldi bize dîn ve îmân öğretti ve doğru yol gösterdi risâletitamâm itdi ve elçiliğı yerine yitürdi pes Haqq Te‘âlâ sevdüğü Rasûlın yine kendü katına da‘vet itdi pes Rasûl gitdi bize iki nesne kodı gitdi ki anlarıñla ‘amel idevüz *biri* Allah’ıñ kitâbı ki Qur‘ân’dır ve *biri* dağı Rasûlullah’ıñ hadîsi’dir pes her kim dîninden dönerse bizimle aniñ ortasında kılıcdan gayrı nesne yokdur aramız kılıc irer pes bu âyeti oğıdı

¹⁵⁷³ (Ey Muhammed!) Şüphesiz sen öleceksin ve şüphesiz onlar da öleceklerdir. ZümerSûresi 30. âyet. 39/30.

¹⁵⁷⁴ oğuyup, T

وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَىٰ عَقْبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ ۗ
 اللَّهُ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ Ve Mā Muḥammedun İllā Rasūl Kaḍ Ḥalet Min Kaḅlihi'r-Rusul Efein Māte Ev Kaḅtile'n-Kalebtum 'Alā A'kaḅikum Ve Men Yenkaḅlib 'Alā 'Akaḅbeyhi Felen Yeḍurallahe Şeyen Ve Seyeczillahu'ş-Şākirin”¹⁵⁷⁵ ma'nāsı budur ki ya'ni Muhammed Allah'ın Rasūlıdır andan evvel nice peygamberler geldiler geçdiler anlar vefāt itdiler bu daḅı vefāt iderler pes eger vefāt eylese yāḅūd cenkde kaḅtl olunsa siz girüye döner misiz ve dīniñizden çıkar mısınız her kim dīninden dönerse Ḥaḅ Te'ālā'ya hiç ziyān itmez ve dīni üzre şābit olup müslümān olan cennete girerler Ḥaḅ Te'ālā anlara in'āmlar iḅsānlar ider ve 'ivaḅlar virir pes dönüp 'Ömer Ḥazreti'ne ayıtdı yā 'Ömer sen Rasūl Ḥazretin ölmedi dimişsin neden böyle inkār idersin meger bu āyeti işitmediñ ola ki Ḥaḅ Te'ālā kelām-ı kaḅdiminde buyurdu ve Rasūl'ine gönderdi **İneke Meyyitūn Ve İnehum Meyyitūn** didi ya'ni yā Muḥammed sen ölseñ gerek ve anlar daḅı ölseler gerek sen meyyit ve anlar daḅı meyyitlerdir Ḥazreti 'Ömer ayıtdı bu āyeti işitmemişdim bilmezdim ki kelām-ı kaḅdiminde böyle buyurmuş ola çünkü işitdim ve bildim Allah'ın emrine muḅi' oldım ve ḅükmün tuttum didi 'Āişe¹⁵⁷⁶ raḅiyallahu 'anha ayıtdı bu nesnede ya'ni Rasūl Ḥazreti'niñ vefātına inanmayup minbere çıkıdı¹⁵⁷⁷ Rasūl Ḥazreti ölmedi deyu buyurdu ve ḅuḅbe oḅıdı¹⁵⁷⁸ her kim Rasūl Ḥazreti öldü dirse kılıcla iki pāre iderin deyu kılıc çeküp yürüdüğünde ve soñra Ḥazreti Ebūbekir daḅı minbere çıkup ḅuḅbe oḅuyup ve bu Kaḅr'ān āyetlerin oḅuyup ḅalka naḅiḅat itdüğünde Ḥaḅ Te'ālā'nın kaḅti ulu ḅikmetleri vardır ki deḅme kişiler bilmez ve añlamaz didi ḅuḅuşunda ziyāde ulu faideler ḅaşıl oldu didi zīrā ol vaḅte nice münāfiḅlar var idiḅurlayın dīn tutarlardı ve Rasūl Ḥazreti'niñ vefātın gözedirler zīrā gerçekden müslümān olmamışlardı belki kılıc korḅusundan ve başları korḅusundan şūreta īmān getirüp müslümān olmuşlar idi ammā gizlü dīn tutarlardı her vaḅit umarlardı ki Rasūlullah vefāt ide bu fikrine¹⁵⁷⁹ döneler müslümānları ortadan getürelerti pes Ḥazreti 'Ömer ol kılıca

¹⁵⁷⁵ “Muhammed, ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür veya öldürülürse gerisin geriye (eski dininize) mi döneceksiniz? Kim gerisin geriye dönerse, Allah'a hiçbir zarar veremez. Allah, şükredenleri mükâfatlandıracaktır.” Āli İmrānSūresi 144. āyet. 3/144.

¹⁵⁷⁶ 'Āişe ana, T

¹⁵⁷⁷ çıkup, T

¹⁵⁷⁸ oḅuyup, T

¹⁵⁷⁹ bunlar yine dinlerine, T

urup arslān gibi hāmlē idüp ayağın başup yürüyüp cür'et ve ikdām itdügünde gönünde nifākı olan münāfiklarqorqdılar heybet aldılar Allah Te'ālā gönüllerine bir qorqu bırağdı ki hareket itmeğē mecālleri qalmadı ve yerlerinden depünmeğē qādir olmadılar Hzreti 'Ömer'den qorqdılar ve heybet aldılar şōnra Ebūbekir Hzreti minbere qıqup Hāğğ'a senā eyleyüp¹⁵⁸⁰ lūtufla ve yumuşaklığla hāğka doğru yolu gösterdi pes Hāğğ'a muṭi'c oldılar mescidden ṭaşra qıqdılar her birileri bu āyeti oğruy oğruy **Ve mā Muḥammedun illā Rasūl** āyetin dillerinde tekrār iderek qıqdılar *Teysir*¹⁵⁸¹ adlu eḥādīs kitābında böyle naql olundu 'Āişē ana'dan rivāyet kılındı bu sözlerden şōnra aşḥāb cem'c oldılar Rasūl Hzretin yumağā geldiler ve ayıtdılar ki bilmeziz ki Rasūlullah'ı nice yuyalım donların qıqarup yalıncağ idüp yuyalım mı yoğsa donlarıyla mı yuyalım bilmeziz nidelim ne eyleyelim didiler ol sāt Hāğ Te'ālā anlara uyḥu ḥavāle eyledi orada her kim var ise uyudılar iḥtiyārsız bunları uyḥu başdı hiç bir kişi qalmadı illā başı göğsüne dayandı uyudılar pes ev köşesinden āvāz işitdiler ki Rasūlullah'ı donu içinden yūñ yalıncağ eylemeñ didiler pes uyandılar varup Rasūl Hzreti gönlek¹⁵⁸² içinde yudılar gönlek üstünden şu dōkerlerdi 'Alī Hzretin yudı Fazl bin 'Abbās şu qoydı Rasūl Hzreti'niñ nūrundan gözleri qamaşurdu ellerin mübārek gövdesine değürmediler bil ki gönlek üstünde şu dōküp gönleğiyle gövdesin urarlardı gönlek içinde gövdesin şanasın ki ağ bulut içinde ay idi Hzreti 'Alī Rasūlullah'ı yüreğın şağına şoluna döndürmek istedikde 'Alī döndürmedin Rasūl Hzreti kendüsi dönerdi ve gövdesin feriştelē ile yudılar 'Alī Hzreti eyitdi Rasūlullah'ı yüreğın selām iderdim *esselāmu 'aleyke yā Rasūlallah* dir idim şanurdum ki ay gökden yere inmişdi nāğāḥ ġaybden bir āvāz geldi Rasūlullah'ı yumuşaq ṭutuñ ḫati ṭutmañ zīrā ki anıñ gövdesi laṭīfdır didi çünki yudılar tamām oldı Cebrāīl geldi cennetden ḥanūṭ¹⁵⁸³ getürdi ve bir ḫat kefen getürdi ḥanūṭ bir güzel qoğulu nesnedir ki meyyitiñ kefenine qorlar pes Rasūl Hzreti'niñ mübārek gövdesin gönlek üstünden kefenlediler evvel kendü gönleği andan ġayrı iki kefen daḥı şardılar pes ḫabiriniñ kenārında qodılar evvel anıñ üzerine Hāğ Te'ālā

¹⁵⁸⁰ eyledi, T

¹⁵⁸¹ Adı geçē eser İbnu'l-Esir'in (606/1209)Cāmiu'l-usūl üzerinde İbnü'd-Deyba'c diye meşhur olan Abdurrahman b. Ali (950/1543) *Teysiru'l-vusūl ilā Cāmi'i'l-usūl* adıyla bir ihtisar çalışması yapmıştır. Bkz. İsmail Lütfi Çakan, *Hadīs Edebiyātı MÜİFY*, İstanbul, 1985.

¹⁵⁸² gönleği, T

¹⁵⁸³ ḥanūṭ (A.) ölüyü tahnit etmekte kullanılan ilaç, mumya ilacı. şanūt, T

Celle ve ‘Alā şalāt eyledi ya‘ni feyz rahmet eyledi andan şoñra melekler bölük bölük gelüp namāzın kıldılar yerden göğe deg hevā yūzi ferīştelere ile toptolu oldu hiç bir hālī yer kalmadı bunlardan şoñra aşhāb-ı Rasūl bölük bölük geldiler namāzın kıldılar bunlardan şoñra hātunlar hātunlardan şoñra oğlancıklar namāzın kıldılar yeryüzünde Ādemoğlanı hevā yüzünde melekler yerden göğe deg toptolu olup Rasūl Hāzreti’niñ üzerine namāz kıldılar Rasūl Hāzreti ne yerde vefāt etdiyse kabrin dağı orada kazdılar anda kodılar defn eylediler zirā peygamberleri getürmek yoğdur ne yerde vefāt ideler anda yurlar anda defn iderler düşenbe gün kuşluk vağtinde vefāt eyledi yarındası şişenbeh gün öyle geçdikden şoñra defn itdiler mağbere içine toprak üstüne kadīfe döşek döşediler kadīfe üstüne donların kodılar tonı¹⁵⁸⁴ üstüne mübārek gövdesin kodılar ve dört yanın kefenle bürüdiler dilediler ki üstüne toprak atalar Fağl bin ‘Abbās segirdüp Rasūl Hāzreti’niñ üstüne vardı vallahi komazın ki Rasūl Hāzreti’niñ üstüne toprak atasız Raūlullah toprakda yata didi Hāzreti ‘Alī eyitdi yā Fağl işitmedüñ mi ki Hāğ Te‘ālā kelām-ı kadīmide ne buyurmuşdur “**Minhā Hāleğnākum Ve Fihā Nu‘īdukum Ve Minhā Nuğricukum Tāraten Uğrā**”¹⁵⁸⁵ ya‘ni Hāğ Te‘ālā ‘Azze ve ‘Alā buyurdi ki biz sizi toprakdan çıkarup sizi bir dağı yaradıseriz Fağl bin ‘Abbās bu āyeti işidüp kabül eyledi Hāğ Te‘ālā kuluna şādığdır didi pes Rasūl Hāzreti’niñ mübārek gövdesini defn itdiler andan aşhāb bölük bölük Rasūlullah’ıñ ehli beytine ğazā itmeğe vardılar evvel Ebūbekir Hāzreti vardı içeri girdi ağlayup ve zārı kılup evvel Hāğ Te‘ālā’ya hamd itdi ve şenā eyledi andan şoñra Rasūl Hāzretin añup tağıyyāt ve selām itdi ve şalāt getürdi Rasūlullah’ıñ ehli beyti bunu işidüp şol kadar ağladılar feryād ve fiğān eylediler ki vaşfa ve ta‘bire kabül değıl hattā bunlarıñ feryādı ve fiğānı çāk muşallādaşidilirdi bunlar bu ağlamağda iken nāğāh kapudan bir āvāz geldi selām virdi ve ayıtdı yā ehli beyt-i Rasūlullah emrullah’ıñ bu nesne Hāğ Te‘ālā’niñ tağdīridir ki her nefis elbetde dünyāda ölüm tağm tağdar şoñra yine kıyāmet gününde dirildüp ‘ivāğlar virir pes Rasūlullah’a her hayrı viriserdir ve cemī‘ murādlarına irğöriserdir cemī‘ korğulardan korunup ve belālardan şağlayup kağdrini a‘lā idiserdir yüce mertebeler ve yüksek mağāmlar viriserdir pes cemī‘

¹⁵⁸⁴ ton (T.) giysi, elbise.

¹⁵⁸⁵ “(Ey insanlar!) Sizi topraktan yarattık, (ölümünüzle) sizi oraya döndüreceğiz ve sizi bir kere daha oradan çıkaracağız”. TāhāSūresi 55. āyet. 20/55.

ümmîzleriñiz Allah'dan umuñ ve sözüne i' tikkād eyleñ ve işine i' timād idiñ cemi' nesnelere anıñ elindedir didi bu sözü işidüp heybet aldılar ve kórkdılar taşra çıkdılar kimse görmediler girü ağlaşmağa başladılar yine bir āvāz dañı geldi ki ey Rasūlullah'ın ehli beyti Allah Te'ālā'yı zikr eyleñ ve her hālde Hakk'a şükr idiñ tā ki muhlişlerden olasız ki Hakk Te'ālā kullarına virdüğü bir¹⁵⁸⁶ muşibete nihāyetsiz ' ivażlar virir pes Allah Te'ālā'ya muñ' oluñ ve anıñ buyruğın tutuñ ve ' amelde takşir eylemeñ ki Hakk Te'ālā size ni' metler in' am eyleye didi bu sözü dañı işitdiler ammā söyleyen kimdir bilmediler ve ol arada hiç kimse görmediler hemān āvāz işitdiler Hāzreti Ebūbekir rağiyallahu ' anhu anda hāzır idi bunlarıñ biri Hızır peygamberdir ve biri İlyās peygamberdir ki gelüp size ' azā eylediler didi haberde gelür ki Rasūlullah çünkü dār-ı fenādan dār-ı beķāya naql eyledi ki bāķi dāim bir Allah'dır andan ğayrı külli fenādır ' Āişe ana çağırıp ağlardı bir elinde bir yaşdıķ tutardı ve dirdi ki Rasūlullah dünyādan gitdi bu yaşdıķdan ve bu ' abādan ğayrı nesnesi kalmadı dirliğinde taş taş üstüne kōmadı ve öldükden şōnra dañı mālī rızķı kalmadı hemān bu yaşduğı kaldı ki başınıñ altında idi ve bu ' abā dañı altında döşek idi didi ve bir cūbbesi dañı var idi ki Hāyber yahūdīlerinden Şem'un adlı bir yahūdīden bir ölçek arpaya şatun almışdı ol cūbbeyi ol yahūdīde rehin kōmuşdı dükeli' ālemden el çekmişdi pes ' Alī Hāzreti evine geldi bağı yaşlu gözü yaşlu ciğeri firāk odına yanup büryān olmuş Fātima ana ayıtdı ne eyledüñüz Rasūlullah'ı yerde gömdiñiz mi ' Alī Hāzreti emrullah'ın Hakk Te'ālā'nıñ kazaasına redd yokdur kimseniñ elinden gelmez ki Tañrı Te'ālā'nıñ işine ayķırı gire hüküm döndüre her kim bu dünyāya geldi şōn ucu eceldir cihān başdan başa ğarābdır ve Ādemoğlanı'nıñ āħiri turābdır didi.

FAŞLUN Fİ SUĀL VE CEVĀB EBŪBEKİR¹⁵⁸⁷

(Ebūbekir'in Soru Cevāp Faşlı)

Ey ' azizler bilüñ ve āġāh oluñ size şerī' at cevherlerinden haber vireyin üstüne la' l yāķūt ve incüler nişār ideyin tā ki bu gevherler seni pādişāh ide ve iki ' ālemde yüzüñ ay gibi münevver ola Şems-i Şirāzī rahmetullahi ' aleyhi ayıtdı ki bir kişi geldi ' Ömer Hāzreti'ne

¹⁵⁸⁶ her, T

¹⁵⁸⁷ ve' Ömer, T

su'âl eyledi ki Rasûlullah ölü midir diri midir didi 'Ömer Hâzreti cevâb virüp ayıtdı Rasûlullah diridir egerçi zâhirde yeri mağberedir ammâ diridir didi pes ol kişi tîz vardı Ebûbekir Hâzreti'ne dağı su'âl itdi ki Rasûl Hâzreti diri midir ölü midir Hâzreti Ebûbekir cevâb virüp Rasûl Hâzreti ölüdür didi pes ol 'arab kişi Ebûbekir Hâzreti'ne ayıtdı yâ emîre'l-mu'minîn 'Ömer Hâzreti'ne şordum ol ayıtdı Rasûlullah diridir sen ölüdür dirsın Ebûbekir ayıtdı şabr eyle saña eyü cevâb vireyin Rasûlullah Hâzreti için ölüdür didüğüm budur ki zâhirde vefât eyledi cemî' 'âlem halkı gördiler ki¹⁵⁸⁸ dünyâdan gitdi şimdi kabri içinde diridir ikimiziñ dağı sözi hağdır bu sözi oñat fehm iyle didi bu sözüñ gerçek idüğüne delîl budur ki Rasûlullah şallallahu 'aleyhi ve sellem buyurmuşdur ki *yeryüzünde yürür melekler vardır her biri gezerler dolanurlar kaçan bir kimse baña şalavât getürse anıñ şalâtın baña yetişdürürler* didi pes ayıtdılar yâ Rasûlullah vefât idersin çürürsün gidersin şalavât vireni neden bilürsün didiler Rasûl Hâzreti ayıtdı peygamberleri toprak¹⁵⁸⁹ yimez çürimezler Hağ Te'âlâ toprağa peygamberâtın harâm eylemişdir gayrı halk mağberelerinde çürürlerse ne var ki peygamberler mağbereleri içinde diridir didi ve bir hadîşde dağı buyurdi ki *kaçan bir müslümân baña selâm virse Hağ Te'âlâ yine baña cânımı virir anıñ selâmın alurındi* dips muştuluk olsun size kim şalâtıñızı selâmıñızı Peyğamber Hâzreti kendü kulağıyla işidüp selâmıñız alur çünkü bu haberleri işitdin pes inan ve i' tikkâd eyle peygamber diridir zirâ eger diri olmasaydı vücûdı toprak olsa idi ve gül yanaqları şolsa idi hiç anıñ yüzi berğ urur mıydı pes ma' lüm oldı ki diridir anıñ içündür ki hergâh¹⁵⁹⁰ nûrı berğ urur kara gökceleri münevver idi her gice mübarek ravzasından nûr çıkar 'âlem ol nûr ile aydınlık olur bir yerde ehlullah bir söz söylediler şerî'atla hağîkati biri birine muğabîk kıldılar ve didiler ki gözi açık evliyâlar ve Tañrı dostları keşf zâtıyla bildiler ki Muğammed hağîkatde Hağ Te'âlâ'nıñ cemâline ve kemâline mazhardır ya' ni Hağğ'ın cemâli ve kemâli Muğammed'e zâhir oldı anda göründü çünkü Hağğ'ın cemâline mazhardır ve kemâline hağîkatdir ki andan esmâ zâhir ola ve esmâdan şifât ve ef'âl zâhir ola pes böyle olıcağ Muğammed Allah Te'âlâ'nıñ nûrıdır cemî' 'âlem andan yaratılmışdır lâyığ mıdır ki Hağ

¹⁵⁸⁸ bildiler ki, T

¹⁵⁸⁹ ber (A.) kara, toprak.

¹⁵⁹⁰ hergâh (F.) her zamân, ne zamân.

Te‘ālā’nıñ nūrı şuyuna her kim söyindi¹⁵⁹¹ dirse ağzı yana pes Muḥammed diridir ölmedi ḥuşūşān ki bir gün Cebrāīl ‘a.m Peyğamber Ḥāzreti’ne ayıtdı yā Muḥammed sen evvelsin¹⁵⁹² hem āḥirsin hem bāḥınsın hem zāḥirsin didi eger su‘āl idüp dirseñ ki evvel ve āḥir ve zāḥir ve bāḥın hod Ḥāḡ Te‘ālā’dır pes Cebrāīl Rasūl Ḥāzreti’ne ne ma‘ nadan didi ki evvelsin āḥirsin bāḥınsın zāḥirsin bu söz bize müşkil görünür bunlarıñ ma‘ nāsın bize bildir ve müşkilümüz ḥalleyle dirseñ bu su‘ālın iki vechle cevābı vardır bir cevāb ehl-i zāhiriñdir ki şerī‘at zāhirine ḥükm ider diyup zāḥir ile cevāb virdiler ve bir cevāb bāḥın ehliniñdir ammā zāḥir ehliniñ cevābı budur ki didiler Muḥammed ‘aql-ı evveldir zīrā Ḥāḡ Te‘ālā yerleri ve gökleri ve cemī‘ ‘ālemi yaratmazdan öñürdü Muḥammed Muştafā’nıñ rūḥın yaratdı pes bu vechle evvel oldu anıñ içündür ki Ḥāḡ Te‘ālā aña levlāke didi ya‘ ni sen değıl imişseñ yā Muḥammed gökleri yaratmazdım didi pes evvel oldu ve peyğamberleriñ ḥatmi ve āḥiri oldıyıçün āḥir oldu pes Cebrāīl’iñ Rasūl Ḥāzreti’ne evvel sensin āḥir sensin didüğü bunuñ için idi ve zāḥir oldığı budur ki Ḥāḡ Te‘ālā anıñ vücūdın yaratdı bunca kemālāt anda zūhūr buldı cemī‘ ‘ālem ḥalkı arasında āşikāre oldı gördüler bildiler pes zāḥir oldığı ol cihetdendir ve bāḥındır zīrā ḥāḡıḡatın kimse bilmedi ḥāḡḡla vaḥdetine kimseniñ ‘aqlı ve idrāki yetişmedi bāḥın oldığı bu cihetdendir pes evvel ve āḥir ve bāḥın ve zāḥir sensin yā Muḥammed didüğüne Cebrāīl’iñ sebebi budur ki çünki zāḥir ehliniñ ve şerī‘at ‘ālimleriniñ cevābın işitdiñ bāḥın ehliniñ ve meşāyiḡiñ dağı cevābın işit ki ne derler meşāyiḡ-ı kibār eyitdiler ki Muḥammed’iñ vücūdı ism-i a‘ zamdır zīrā ezelde Ḥāḡ Te‘ālā bir gizlü genc idi diledi ki āşikāre ola ve biline pes ‘ālemi yaratdı ki biline pes anda ki Ḥāḡ Te‘ālā’nıñ zāt-ı pāki tecellī eyledi ḥāḡāyık vücūd buldı ve zūhūra geldi evvel ta‘ ayyūn bulan Muḥammed Muştafā’nıñ ḥāḡıḡatı idi cümle ḥāḡāyıkdan bu evvel zūhūr buldı pes evvel oldu hem āḥir cemī‘ ḥāḡāyık yine aña rücū‘ ider bu vechle āḥir olur zīrā ḥāḡāyık cemī‘ si Rasūl Ḥāzreti’niñ ḥāḡıḡatine vuşul bulmayınca ötesine geçemezler Allah Te‘ālā’ya varanlar anıñla varırlar Ḥāḡḡ’a irenler anıñla irerler ve zāḥir oldığı budur ki Ḥāḡ Te‘ālā’nıñ şıfātı anda görünür ve bāḥın oldığı budur ki Ḥāḡ Te‘ālā Muḥammed’i ‘ālem-i ġayba muḡḡalī‘ eyledi ġaybı aña bildirdi gerçi cismānī vücūdıyla mevcūd idi velākin ḡal‘ati raḡmānī idi

¹⁵⁹¹ söyünmek (T.) sönmek.

¹⁵⁹² hem evvelsin, T

şüretde gerçi insân şeklinde idi ammâ ma‘ nâ yüzünden cemâl-i Hâk müşâhede iderdi rûh-ı maḥz idi Hâk Te‘âlâ’ya mazhar idi Hâkḳ’ın anda rûşen ve zâhir olmuşdı ve aña zâtıyla tecellî kılmışdı ğayrı peygamberlere şıfâta tecellî itdi ammâ Muḥammed’e zâtıyla tecellî eyledi ğayrı peygamberler ḥaṭṭ-ı nefsanîydi geçmişler idi ammâ ḥaṭṭ-ı rûhânîydi henüz bir baḳıyye ve bir eşer kalmışdı anın için Hâk Te‘âlâ anlara şıfâtıyla tecellî eyledi ammâ Muḥammed Muştafâ şalavâtullah ve selâmuhu ‘aleyhi ḥaṭṭ-ı nefsanîydi ve ḥaṭṭ-ı rûhânîydi cemi‘inden geçmişti arada Hâk’dan ğayrı nesne kalmamışdı pes Hâk Te‘âlâ’nın zâtı tecellîsine kâbil ve lâyıḳ oldu zâtıyla tecellî eyledi ve kıyâmet gününde daḥi cemi‘ enbiyâ ve evliyâ dizi üstüne çöküp belki yüzü üstüne düşüp nefsi nefsi diyüp ve Muḥammed Muştafâ nefsi dimeyüp ümmetî didüğüne daḥi vech-i ḥikmet budur dimişler ki sair enbiyâda ve evliyâda henüz kendülerden bir sehilce baḳıyye ve eşercik kalmışdı ammâ Muḥammed Muştafâ Hâzreti’nden kendüde kaṭ‘a eşer kalmamışdı ve baḳıyye yoğidi fenây-ı maḥz olmuşdu ve maḥv-ı muṭlaḳ olmuşdı ismi ve resmi kalmamışdı kendü vücûdı Hâkḳ’ın vücûdunda maḥv olmuşdu velhâşıl ğayrıdan eşer yoğidi pes bir kimseniñ ki kendüden eşer kalmaya fenây-ı maḥz ve maḥv-ı muṭlaḳ ola ol kimse nice nefsi diye pes Rasûlullah şallallahu ‘aleyhi ve sellem Hâk Te‘âlâ’nın cemâline ve kemâlinemazhar düşmüşdi kemâlince cemâl-i Hâk anda rûşen görünürdi ammâ gözi olanlar görürdi gözsüz olanlar görmezler idi netekim Kır’ân içinde gelür “يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ”**Yenzurüne İleyke Ve Hum Lâ Yenzurüne**¹⁵⁹³ dir ya‘ni kâfirler ḥaḳḳında anlar saña nazar iderler ve saña baḳarlar ammâ görmezlerdi ve bu söylenen sözler ve zıkr olunan su‘âl ve cevâb ‘avâm ḥalk ḥâline münâsib sözler değildir zîrâ Rasûl Hâzreti buyurmuşdur *kellimû’n-nâse ‘alâ kâderi uḳûlih*dimişdir ya‘ni Âdemoğlanları’na söyleñ ‘aḳılları yetiŷecek kadar ve anlayubildikleri kadar söyleñ didi ammâ Muḥammediyye şâhibi bunu getirüp Muḥammediyye içinde nazm eylemiş ve nice bunun gibi kelimât daḥi ba‘zı maḥallerde getürmüş ki anları ‘avâmu’n-nâs fehm etmezler pes aña ittibâ‘an o nazmın neşrinde biz daḥi getirüp ve mümkün oldıkça âşikâre eyledik ve anlamayan kimseler anı ḳosunlar anladıkların ṭutsunlar ki ol yeter ve kifâyet ider biz yine sözüme gelelim eger su‘âl ol

¹⁵⁹³ “Sen onların sana baktıklarını görürsün, hâlbuki onlar görmezler”. A‘râfSûresi 198. âyet. 7/198. Müellif âyet’in son kelimesini yanlış yazmış “yenzurüne” yerine “yubşirüne” olması gerekiyor.

nesne ki Hâk Te'âlâ evvel ve âhîr oldığıyçün nicedir ve bâtın ve zâhir olduğu ne vechledir Hâk Te'âlâ'nın hüd evveli yok ve âhîri yokdur pes nice diyübilürsün ki evveldir ve âhirdir bunu bize beyân idüvir ki gönümüzde dolunsun ve tab'ımıza yakışsun dirseñ cevâbımız budur ki İmâm Faḥrî Râzî Ḥazreti bu gizlü râzî 'ayân idüp ve beyân eylemişdir ve dimişdir ki evvel ve âhîr zamândır ve bâtın ve zâhir mekândır ya'ni vaḳti ve zamânı yaradıcı Allah Te'âlâ'dır ve günü mekânı düzüci Taḥrî'dır pes Hâk Te'âlâ evveldir ve âhirdir demek vaḳti ve zamânı yaradıcıdır demekdir yılları ayları günleri ve sâ'atleri yaradır evvel geçenler zamânları ve soñra gelecek küllisin Hâk Te'âlâ yaradır ve bâtın ve zâhirdir demek ya'ni 'âlemi ve mekânları ve menzilleri yaradıcıdır demekdir ve ba'zı meşâyih dimişler ki Hâk Te'âlâ zâhirdir ya'ni ba'zı şıfâtı ve esmâsı zâhirdir ve delîller ile ve 'alâmetlerle ma'lûmdur ve rüşendir ve bâtındır künh-i zât¹⁵⁹⁴ cihetinden zîrâ ḥaḳîḳatle Taḥrî Te'âlâ'yı kimse bilmez kendüyi ancak yine kendüsi bilür netekim İmâm-ı A'zam Ḥazreti'nden naḳl olunur ki buyurdı **İnne Lillahi Te'âlâ Ḥaḳîḳaten Lâ Ya'lemühâ İllâ Huve** ya'ni bedürüstü Allah Te'âlâ'nın ḥaḳîḳati vardır ki anı kendüden ğayrı kimse bilmez yine ancak kendü bilür şeyḫ Cüneyd-i Bağdâdî Ḥazreti ki meşâyihîñ ulusıdır ve muḥaḳḳiklerîñ seyyididir buyurdı ki **Huve'l-Evvelu** ya'ni evveli ve ibtidâsı yokdur **Huve'l-Âhîru** ya'ni âhîri ve nihâyeti yokdur ve **Huve'z-Zâhiru** ya'ni aşikâre Ḥâkim oldur **Huve'l-Bâḫînu** ya'ni 'Âlimdir gönünde olan gizlü nesneleri bilür ve bir dürlü daḫı ma'nâsı budur ki **Huve'l-Evvelu** ya'ni Ḳadîmdir **Huve'l-Âhîru** ya'ni muḳimdir bir ḳarâra durur **Huve'z-Zâhiru** ya'ni Ḥalîmdir ḳullarının günâhın görüp hemân ol sâ'at 'azâb itmez anlara bilki mühlet virür veyâḫûd 'afv eyler **Huve'l-Bâḫînu** ya'ni 'Alîmdir sırrla işledüklerin¹⁵⁹⁵ bilür ve bir vechle daḫı **Huve'l-Evvelu** ya'ni gönüller feth idici **Huve'l-Âhîru** ya'ni 'ayblar setr idici ve yaramazlıklar örtücü **Huve'z-Zâhiru** ya'ni ğuşşalar giderici **Huve'l-Bâḫînu** ya'ni 'ayblar bilici ve ğaybdan ḫaber virici ve bir vechle daḫı Şeyḫ-i Ekber buyurmuşdur ma'rifetden şafâñ var ise bunları ezberle **Huve'l-Evvelu** ya'ni cemî' mevcüdât andan gelüp çıkdı ol yaratdı **Huve'l-Âhîru** ya'ni cemî' mevcüdât yine aña varırlar anı bulurlar **Huve'z-Zâhiru** ya'ni şıfâtı aşikâre ve zâhirdir **Huve'l-Bâḫînu** ya'ni zâtı gizlüdür ve eger su'al eyleseñ ki

¹⁵⁹⁴ zâtı, T

¹⁵⁹⁵ işledüğün, T

vardıkça müşkilümüz ziyāde oldu gitdükçe şüphemiz arttı çünkü Rasūlullah iki ‘ālemiñ fahri idi ve cemī‘inden efḍal idi niçün vefāt eyledi ‘İsā peygamber ve Hızır peygamber ve İlyās peygamber ve İdrīs peygamber ‘aleyhimu’s-selām bunlar diridir ölmediler Rasūlullah ḥod bunlardan efḍal idi gerek idi ki ölmeye idi zīrā bunlardan daḥı kāmīl idi ve ‘ilmi ve ḳadri daḥı artıḳ idi cevāb budur ki Hızır ve İlyās ‘ālemde anıñ içün diri ḳaldılar ölmediler tā ki buñ¹⁵⁹⁶ deminde mededsiz ḳalanlara meded irgörelere ḳarada Hızır ve deñizde İlyās nebī ‘aleyhimu’s-selām yürüyüp çāresiz ḳalanlara ve meded diyenlere dermān yetiḫdürelere ve bu nesne daḥı Rasūlullah ḥürmeti içün oldu Rasūlullah yüzi şuyuna diri ḳaldılar zīrā Rasūl Ḥazretin Ḥaḳ Te‘ālā ‘āleme rahmet gönderdi ve cümle rahmetinden biri daḥı budur ki meded feryād diyenlere Allah Te‘ālā’nıñ luḫfi yetiḫe anı belādan ḳurtara pes Hızır ve İlyās diri oldukları Muḫammed ḥürmetindedir ki ümmetine Ḥaḳ’dan ‘ināyet ola mededsizlere meded ola Rasūlullah Ḥazreti’niñ ‘āleme rahmet oldıḫıñın eḫeridir ve Ḥazreti ‘İsā daḥı diri ḳaldıḫı Muḫammed ümmetinden olmaḫıyçün idi tā ki kemāli daḥı artıḳ ve daḥı ziyāde ola zīrā Ḥaḳ Te‘ālā’ya du‘ā idüp diledi beni Muḫammed ümmetinden eyle didi Ḥaḳ Te‘ālā anıñ du‘āsın müstecāb eyledi anı öldürmedi diri ḳodı tā ki āḫir zamānda yine Muḫammed ümmetinden ola ve ‘İsā’nıñ diri ḳaldıḫına bir sebep daḥı kāfirler ‘İsā’ya Tañrı’dır deyu ḫaparlar pes anı Ḥaḳ Te‘ālā diri ḳodı āḫir zamānda inüp kāfirleri ilzām¹⁵⁹⁷ eyleyeyin ben Tañrı deḫilin niçün baña Tañrı deyu ḫaparsız diyeyin sizden bīzārın ve siziñ itdüḫüñüz işden berī ve bīzārın diye ve Deccāl’ı ḳatlı itmeḫe Ḥaḳ Te‘ālā ezelde ‘İsā peygamber içün taḫdīr eylemiḫdir Deccāl āḫir zamānda çıḫsa gerekdir ‘İsā peygamber Deccāl’ı ḳatlı etsegerekdir ve Ḥazreti Rasūl eger vefāt itmese diri ḳalsa bilki niçe azḫunlar¹⁵⁹⁸ olurlardı Ḥazreti ‘İsā’ya didüklerin aña daḥı diyelerdi kimisi Tañrı deyu ve kimisi yer Tañrısı diyelerdi netekim ‘İsā’ya didiler idi pes Ḥazreti Rasūl Ḥaḳ Te‘ālā kendü ḳatına ilette tā ki anıñ ḫaḫḳında kimse yaramaz söz söylemeye ve hem beḳā milkine sefer itte Ḥaḳ Te‘ālā’ya ulaḫa zīrā Ḥaḳ Te‘ālā’nıñ ḫabībi idi anı bu ‘āleme gönderdi ki gelüp ḫaḫḳa doḫru yol göster ve Ḥaḫḳ’a ḳulaḫuzluḫ eyleye Ḥaḳ Te‘ālā diledi ki ‘ālem ḫaḫḳına kemālin göster pes Muḫammed’i gönderdi geldi dürlü dürlü mu‘cizāt

¹⁵⁹⁶ buñ (T.) zaruret, felaket, sıkıntı, gam, kasavet, ḫiddetli ihtiyaç.

¹⁵⁹⁷ ilzām (A.) susturmak, bastırmak.

¹⁵⁹⁸ kimseler azḫun, T

gösterdi Hakk'ı isbāt eyledi bu 'ālem halkını kurtardı vardı ol 'ālemi daḥı işlāḥ eyleye cemi' 'ālemi başdan başa Allah'a yetiḡdüre zīrā ki cemi' 'ālemlere raḥmetdir yalnız bu cihāna değil iki cihāna bile raḥmetdir anıñ cismi mümkünāta rūḥ düşmüḡdür ve mihiri kāinātıñ tılsımıdır yalnız insān değil cemi' 'ālem aña muḥtācdır Allah'ıñ ḡalātı selāmi anıñ üzerine olsun Āmin yā Rabbe'l-'Ālemīn.

FAŞLUN Fİ'Ş-ŞALĀT

(Namāza Dāir)

Gel bize rūḡen söyle ve 'ayān ve beyān eyle mevcūdātıñ aḥvālin bize bildir idrākimiz yetiḡdüęi nesnelere bize taḡrīr idüvir ki uḡda 'ālemiñ her zerresi gizlü rāzını ḡalka 'ayān ider ve sırrın aḡikāre kıılır pes Hakk Te'ālā'nıñ varlığına birliğine yerler ve gökler ḡāhiddir cemi' mevcūdāt anıñ birliğine niḡāndır ve 'ālāmetdir Hakk Te'ālā ḡeḡ cihetden münezzeḡdir ya'ni Hakk Te'ālā'nıñ ardı yok öñü yok šonu yok altı yok üstü yok ḡeḡ cihet didüğümüz bunlardır ki altı ḡarafdır ard öñ ḡaę šol alt üst pes Hakk Te'ālā Celle Celāluhu bunlardan münezzeḡdir ardı öñü diyümezsin ḡaęı šolu ve altı üstü dinilmez ve anıñ zāt-ı pāki 'anāḡır-ı erbe'adan münezzeḡdir 'anāḡır-ı erbe'a didükleri od šu yıl ve ḡopraędır cemi' ḡayvānlarıñ ve insānıñ mizācı bu dört nesneden yaradılmışdır zīrā her gövdede ıssılık vardır ve baḡ olmak vardır ve yıl daḡı vardır ve ḡopraę daḡı vardır bir adam ya bir ḡayvān cān gitdükdē ḡoñra bir yere ḡosañ dursa ol gövdeden evvel ıssılık gider andan ḡoñra šiḡer pes çürür yıl gider ve yaḡlıęı gider šuyu çekilür yerinde ḡalanı ḡopraędır 'āķıbet ḡopraę olur uḡda adam ve ḡayvān bu dört nesneden yaradılmışdır Hakk Te'ālā 'Azze ve 'Alā 'anāḡırdan münezzeḡdir ādem'ıñ 'aķlı bunda ḡayrandır ki 'ālem Hakk Te'ālā ile hem ḡoludur hem boḡdur zīrā yerde gökde her ne var ise ve her ne mekān var ise işāret idüp Tañrı budur diyümezsin ve Tañrı bu nesneniñ içindedir diyümezsin altındadır ve üstündedir diyümezsin yine her ḡandedir dirseñ Hakk Te'ālā anda ḡāzırdır meḡelā yerde gökde bir yer yaķın idüp añıñla gösterüp Tañrı bunuñ içinde ya altında ya üstündedir diyümezsin ve değildir daḡı diyümezsin bunda 'aķıllar çāk olur Hakk'ı isteyen 'aķıldan geçmek gerekdir insānıñ 'aķıldan öte bir leḡveri daḡı vardır ol levḡere varmayınca sen Hakk'ı bilemezsin ve bulamazsın ḡaķıķat gözüyle baķarsañ cihānda ḡayrı yokdur vücūdiyyāt nūr-ı Hakk

Te‘ālā’dır ki “اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ” Allahu Nūru’s-Semāvāti Ve’l-Erd.....”¹⁵⁹⁹ demiştir ya‘ni Hāḡ Te‘ālā yerleriñ ve gökleriñ nūrıdır nāgāh cemālin perdesin açdı ve dīzārından niḡābın¹⁶⁰⁰ ḡaldırdı ve ḡicābın getürdi ‘ālem yüzüne āb-ı ḡayāt şaçdı ḡanı imdi bir ‘āşık ki rāzı añlaya ve işāreti bile zīrā delīli söylemeḡe yaramaz ve şavtla şūret bulmaz Hāḡ Te‘ālā ādem’i cihānda nümā yaratdı cām-ı cihān nümā birle āyinedir ki anı İskender Zülḡarneyñ düzmüşdür ve bir yüksek mināre yapdı ol cāmı ol mināre üstünde ḡodı ve ol cām şan‘atla ve ḡikmetle düzülmüşdi cemī‘ ‘ālem anıñ içinde görünürdi ve temāşā olunurdi her ḡarafdaki leşker olsa ol cāmıda bellü olurdi ve ne ḡadar leşker iydüḡi bilinürdi ve ḡanḡı ḡarafda gitdükleri ma‘lūm olurdi pes Hāḡ Te‘ālā Ādemoḡlanını cām-ı cihān nümā yaratdı ḡayb naḡşı ādem’iñ ḡönlünde zāhir olur ve ma‘lūm olur ve Hāḡ Te‘ālā kendü kemāline ādem’i mazḡar ḡıldı ki Hāḡḡ’iñ kemāli sende görünür ve şıfātı sende zāhir olur seni ḡolayına kişi şayma ki sen Hāḡḡ’iñ şanatına mazḡarsın şıfātı sende zāhir oldı sen bir āyinesin ki Hāḡḡ’iñ cemāli sende görünür ammā āyine ki pasdan açmaḡ ḡerek şayḡalı urmaḡ ḡerekdir zīrā āyine pas olıcaḡ anda ḡiḡ şūreti ḡörünmez pes sendaḡı āyine-i ḡudā’sın ve sen kendüñi küçücük şanma ki ma‘na yüzünde ḡati ulusun ve büyüksün yer gök saña ḡöre bir mevḡūm¹⁶⁰¹ noḡtadır ve ‘arş bir şemmedir¹⁶⁰² ve cemī‘ mevcūdāt saña nisbet bir zerre ḡadardır sen bir güneşdensin¹⁶⁰³ ki ḡün aña bir zerreder ve bir deñizdensin ki yedi deryā aña bir ḡatredir Hāḡ Te‘ālā cemī‘ nesneleri seniñ için yaratdı ve seni kendü için yaratdı yile ‘İsā peyḡamber kerāmetin virdi netekim ‘İsā peyḡamber ölüyü dirildirdi yile daḡı niḡe ağaḡlar yapraḡlanurdi ve ḡiḡekler açılır havā ile bostānlar zeyni¹⁶⁰⁴ olur donanur ve yeryüzüne yeşil döşekler döşedi ve şu ile ḡuri yerleri yeşil ve tāze ḡimen etdi şanki ölüyü dirildi pes şudan dirilik virdi ve dirilikden şoñra yine ölüm virdi budükelisenden Hāḡ Te‘ālā’nuñ murādı ve maḡşūdı sensin ḡaşdı budur ki saña cenneti baḡışlaya ve ḡūrī ḡızları vire ve saña dīzārın ḡöstere ve cemālin müşāhede itdüre saña virdüḡi mertebeniñ ḡadrini bilseñ her ḡünüñ bayram ḡünü ve her ḡiceñ ḡadir ve berāt ḡicesi

¹⁵⁹⁹ “Allah göklerin ve yerin nûrudur.” NûrSûresi 35. āyet. 24/35.

¹⁶⁰⁰ niḡāb (A.) peḡe, yüz örtüsü, örtü.

¹⁶⁰¹ mevḡūm (A.) kuruntuya dayalı, vehmedilen.

¹⁶⁰² şemme (A.) az şey, biraz, bir miktar.

¹⁶⁰³ güneşsin, T

¹⁶⁰⁴ zeyn, T

olurdu şaķın bu nuĖfe tekebbürlükle ŗāh sürme ki bir piyādeden ŗāh māt olursun dünyā yüzine güldüğüne aldanma ki bir dem gele yüzün döndüre ŗeker ŗanurken zehir içüre bu ‘ālem bir yedi baŗlu ejderhādır ki hīć kimseye amān virmez ve arzusuna yetiŗdürmez kimse bir atla bir mülke hākim olmaz ķanı ŗol güzel ve gökćek ŗüretler ki ādem anıñ ķarŗusunda zār ve ėayrān olur ķatı ŗol diller ki söylediğı vaķit ağızından ŗekerler dökilürdi ve gevherler ŗaçılurdi bu gökler bir cāmdır ya‘ni bir ķadeėdir baŗı aŗağadır ėalkā ecel ŗarābın içürür pes ‘azīzimiz iken daėı yüksek kereme ve cihāna aldanma ki güzellik ve māl ve ‘ömür bāķī değıldir ve ŗābit olmaz maŗriķ mağrib benimdir diyenler ŗimdi toprak içinde yatur dilin ķurtćağuzlar yemiŗ ve gövdesin yılān ćiyān ćiyneymiŗ bu dünyāya gelenler her birisi da‘vā ķıldı dünyā benimdir didi ammā hīć birisi da‘vāsın ilerü götürmedi ve ŗozin baŗa ćıķarmadı ‘āķıbet ecel ayakların aldı bir ćuķura bıraķdı toprak oldılar her zerresi bir yere dağıldı ŗimdi muntazır olup ķiyāmet ne vaķtin ķopa ki yirimizden duravuz dirler ćünkü ‘ālemiñ ėālī böyledir imdi ėāfil olma ķālī terk eyle ki ėāl bulasın ya‘ni ŗöz kılıcı terk eyle ki ėāle yetiŗesin ve zinhār ŗaķın ŗerī‘at emrine muėālefet itme Ėaķ Te‘ālā itme didüğü nesneleriñ yöresine uğrama eger baŗında ‘aķlıñ tamām ise vaėdet yolın tut yalnızlık yolın tut ėalkā ķarıŗma namāzdan ėayrı yerde cemā‘ate buluŗma ki seniñ cemī‘ işleriñ ėalkā alıŗ veriŗ idüp avurd ŗavurd¹⁶⁰⁵ urduėuñ¹⁶⁰⁶ hīć bir fāideye gelmez ve menfa‘ate yaramaz zār dünden ŗoñra oynuñ bürilür bullarıñ ćevridirsen ‘aķılla fikirle buña ćāre bulunmaz ‘aķıl ve idrāk yetiŗmez bunuñ ćāresi bīćāreliķdir ve dermānsızlıķdır ve mededsizliķdir ve yalvarmaķdır ‘acabā bunca naŗıėatler ki işitdiñ hīć te‘ŗir etdi mi yoėsa bir ķulağıñdan girdi bir ķulağıñdan ćıķdı mı sende buncalayın bir dileğı mi ķıldıñ ben ėod on iki ‘ilmi niće kerre diñledim biñde biri ķulağıma girmez āŗiñā dilimde zikir tesbīė ve tehlīldir ammā göñlümde fikrim ferāsetim cenk ve nay āvāzı ve sazlar sazıdır ‘iŗ u nūŗ ve yemek içmek ve uyumak ķoćmaķdır sā‘at gećmez ki anda ėünāh itmeyem ve ėün yoķdur ki ėünāhım añup āh itmeyem nefsi emmāre elinde mübtelā oldım ve fisk ve ‘iŗyānla ālūde dāmen ķaldım İlāhī Seyyidī ve Mevlāyī beni nefsim elinden ėalāŗ eyle ve ķapuñda bende-i ėāŗ eyle ve

¹⁶⁰⁵ avurd ŗavurd ŗarlatanlık.

¹⁶⁰⁶ avurd urmak: ćene ćalmak, sohbet etmek.

baña bir zerre seniñ derdiñden naşib eyle seniñ ‘aşıklarıñdan olayım ve yaqamı ‘aşkıñ eline virem artık kırtulmayam beyit didi bu arada:

Yazıcıoğlu vir Muħammed Muħammed’e şalavāt

ey Esiri Muħammed’e senden dāima kıl selām vir şalavāt.

Baħr-i Āħar

Ĥaħ Te‘ālā Ĥazreti’ne Rasūlullah’ıñ muħahhar ve pāk rūħuna biñ biñ raħmet olsun ve aña her laħza cemālin ‘arz eylesün ve dīzārın göster yā Rabbe’l-‘Ālemīn kelām-ı kadīmide ve Ĥur‘ān-ı ‘azīmiñde sen buyurdun ki Allah Te‘ālā kendü rasūlune yine kendü şalavāt virir ve daħı buyurduñ ki melekler aña şalavāt iderler pes emreylediñ didiñ ki ey mü’minler siz daħı rasūle şalavāt viriñ ve selām idiñ pes yā İlähe’l-‘Ālemīn biz eksiklü ve günāhkar kıllarıñdan Rasūlune ve Ĥabibiñe biñ biñ şalāt ve selām yetiştir ve anıñ kıpası toprağın öperiz ve eşiğine yüzümüz süreriz anıñ mihr-i hevāsında kim zerreden kim Ĥaħiruz yā Rabbi anıñ muħaddes rūħunuñ bağına seħer vaħtinde şabā¹⁶⁰⁷ yeli esdikçe āb-ı Ĥayāt yetiştir ki ‘ālemlere raħmetdir Ĥaħ Te‘ālā bir gizlü genc idi aşıkāre olmağı diledi ve sevdi Rasūlullaha ol gizlü genci izħar eyledi Ĥaħ Te‘ālā’yı Ĥalka bildirdi nūr-ı İlähiyle doldurdu şıfāt esrārını cem‘ etdi mülk ve melekūt ‘ālemine çadır kırdı cefr ve ceberūt meydānına sancāk dikdi ya‘ni zāhir ve bāħın ‘ālemine pādişāh oldu *cezbetun min cezebāti’l-ħaħkı tüvāzi*¹⁶⁰⁷ ‘amelu’s-şekaleyni deyu buyurdu ya‘ni Ĥaħ Te‘ālā’nıñ cezbelesinden bir cezbe cemi‘ insiñ ve cinniñ ‘ameline beraber olur didi ya‘ni bir kimse Ĥaħ Te‘ālā’ya ‘ibādet eylese ‘ālemde ne kıadar Ādemođlanları ve ne kıadar cinniler ki vardır bunlarıñ dükeli seniñ ‘ibādeti kıadar ‘ibādet eylese Ĥaħ Te‘ālā’nıñ bir cezbesin ya‘ni bir kıulın kendüye çekdüği ol insiñ ve cinniñ cemi‘ ‘ibādetlerine beraber olur ol dükeli ‘ibādetlerle kıul Taħrı’ya ne kıadar yağın olursa yalnız bir cezbe ile ol deñlü yağın olur pes Medīne’den şabā¹⁶⁰⁸ yeli esdikçe Peyđamber Ĥazreti’nden biñ dürlü cezbe iriştir yā Rabbi biz eksiklü kıllarıñ dileriz ki ‘azametiñle celāliñle Muħammede yüz kıtasın ve cemāliñ nūrına ānı müstađrıķ¹⁶⁰⁹ kılasın cümle ‘ālem seni kıkr itdüğünce sen daħı ānı kıkr idesin cemi‘ eşyā saña kıkr

¹⁶⁰⁷ şabāh, T

¹⁶⁰⁸ şabāh, T

¹⁶⁰⁹ müstađrıķ (A.) dalmış, batmı, boğulmuş.

eyledüğünce āna rahmetiñ ve ni‘ metiñ ziyāde idesin āna va‘ de etdüğün maqām-ı maḥmūdı viresin ki āhiretde andan yüksek maqām yokdur ānı a‘lā mertebelere ve yüce derecelere yetişdüresin kıyāmet gününde ānı şöyle ‘ azīz ve ḥürmetlü idesin ki cemi‘ maḥşer ḥalkı bileler ki ‘ aşilere Muḥammed Ḥaḳ’ dan rahmet imiş ve dāim bizden ānā şalāt ve selām irgöresin biz şalāt ve selām nice itmeyevüz ki āna Ḥaḳ Te‘ ālā Ḥazreti kendüsi şalāt virir bir gün aşḥāb Rasūl Ḥazreti’nden bu āyetiñ ma‘nāsın şordılar ki Ḥaḳ Te‘ ālā kelām-ı ḳadīmimde buyurdu **إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا** **İnnallahe Ve Melâiketehu Yuşallüne ‘Ale’n-Nebiyi Yâ Eyyuhellezîne Âmenü Şallü ‘Aleyhi Ve Sellimü Teslîmâ**”¹⁶¹⁰ Rasūl Ḥazreti eyitdi bu söz ki baña aniñ ḥaberin şorduñuz bu bir gizlü ‘ ilimdir eger şormasañız dimezdim didi bunuñ ma‘nası budur ki Ḥaḳ Te‘ ālā baña iki melek ḳoşmuşdur ḳaçan bir kimse baña şalavāt virse ol melekler āna du‘ ā iderler ve dirler ki Allah Tea‘ ālā seni yarlıgasun ve on rahmet itsün ve on günāhiñ ‘ afv eylesün dirler pes Ḥaḳ Te‘ ālā melekler emr ider ki Āmīn diyeler ki ol ḳula Ḥaḳ rahmet eyleye ve azāb itmeye ve daḥı her ḳaçankim bir yerde benim adım añılsa ve adım işiden kimse baña şalavāt virmese ol melekler āna iletürler Ḥaḳ Te‘ ālā saña rahmet itmesün ve seni yarlıgamasun dirler ve ğayrı melekler yine Āmīn dirler ve bu ḥadīş şaḥīḥ naḳille Keşşāf’ da gelür pes her kim ḳurtulmaḳ dilerse Muḥammed’e şalavāt virsün ve Ebū’l-Leys rahmetullahi ‘ aleyhi dimişdir ki Rasūlullah şallallahu ‘ aleyhi ve sellem buyurdu *her kim baña şalavāt getirse Cebrāīl gelür dir ki ümmetiñden filān oğlu filān saña şalavāt getürdi ve selām itdi dir bendaḥı direm ki benden daḥı āna selām olsun āna Allah’ ın rahmeti irişüp çok berekāt bulsun* ve bir yerde daḥı buyurdu ki *baña şalavāt getirici oluñ ki Ḥaḳ Te‘ ālā şalātıñızı size zekāt eyleyeyā* ni şalavāt sebebiyle sizi pāk ide ve arıda ve Cābir raḳiyallahu ‘ anh rivāyet itdi peygamberden ki Rasūlullah eyitdi *her kim ki baña yüz kerre şalavāt getirse Ḥaḳ Te‘ ālā aniñ yüz ḥācetin ḳabūl ide yetmiş āhiret ḥācetlerinden otuzu dünyā ḥācetlerinde* ve bir yerdedaḥı buyurdu ki Cebrāīl bir gün¹⁶¹¹ geldi ve ayıtdı yâ Muḥammed şād ol ki Ḥaḳ Te‘ ālā saña in‘ ām ve iḥsān eyledi ve buyurdu ki *her kim saña selām virse ben daḥı ānā selām virem ve her kim saña şalavāt getirse ben āna rahmet idem ve ‘ ivazlar*

¹⁶¹⁰ “Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber’e salāt ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salāt edin, selam edin.” Ahzāb Süresi 56. āyet. 33/56.

¹⁶¹¹ gün baña, T

virem didi pes Hâk Te‘âlâ’nın luftundan ve kereminden ‘aceb değildir ki habîbi hürmetine ve anın yüzi şuyuna cümle günâhkâr kulların yarlıgaya ve suçların bağışlaya İlâhî yâ Rabbe’l-‘Âlemîn habîbiñle seniñ ortañdan olan nihâyetsiz muhabbet haqqıyçün cemi‘ Muhammed ümmetiniñ ve cümle imân ehliniñ günâhların sen ‘afv eyle ve suçların bağışla ve ‘azâbdan sen şakla ve kıyâmet korğuların gösterme huşuşan yâ Rabbi Esîrî kuluñuñ günâhların yarlıga anın günâhları çoğdur ğayrılar gibi değildir cemi‘ ‘âleme itdüğün rahmet kadar yalnız aña rahmet gerekdir zîrâ anın günâhları cemi‘ ‘âlem günâhları kadardır pes aña başka rahmet gerekdir yâ Rabbi anın günâhları rahmetiñden ğayrı her neye nisbet olunur ise anın günâhı dağı ulu ve dağı büyük görünür rahmetiñden ğayrı cemi‘ ‘âlem anın günâhı katında zerre gibidir ammâ rahmetiñ deryası katında bunca çokluk günâhları bir katre kadar değildir ve güneş yanında zerre miğdârı yoğdur ğayrı nesnelere kıyâs itsem günâhım ulu görünüp kendümi helâk olmuşlardan görürin ve rahmetiñi kıyâs itdüğüm vağtin güneş şevğinde şebnem mağv olup gitdüğü rahmet envârınıñ pertevinde¹⁶¹² günâhlarım dağı mağv olup kendümi kurtulmuşlardan bilürin İlâhî habîbiñ Muhammed hadîş-i kudside dimişdir ki Hâk Te‘âlâ buyurdi ki *ben kulumuñ gökçek i‘tikâdı katındayım ya‘ni kulum benden her ne umarsa beni umduğı gibi bulur* didiñ imdi yâ Rabbi benim saña zannım gökçektir i‘tikâdım ‘afv ve mağfiretdir ve ümmizim rahmetdir ve habîbiñ Muhammed Muştafa’nın sözi gerçek ve şahîhdır ve sen va‘deñi hilâf itmezsin kerimlerin ekremisin ve rahimlerin erhamısın ümmizle¹⁶¹³ dilenciğine geldim hâşâ ki mağrûm gönderesin ve nevmid¹⁶¹⁴ dönderesin.

Bağr-i Ağar

Biz yine şalavâta gelelim Rasûl Hâzreti şallallahu ‘aleyhi ve sellem eyitdi *her kim bañâ şalavât getürse Hâk Te‘âlâ bir melek komuşdur ol şalâtı baña irişdürür işidüp gönlüm ferağ bulur ve şadumân olurum ki benden aña biñ selâm ilet ve kıyâmetde aña şefâ‘at idemcennete bile alam gidem* dirin pes ol melek çıkar varır ‘arş altında secde ider Hâk Te‘âlâ’ya ol şalâtı ‘arz ider ve dir ki yâ Rabbi seniñ filân oğlu filân kuluñ Rasûluñe şalavât

¹⁶¹² pertev (F.) ışık, parlaklık.

¹⁶¹³ kapına ümmizle,T

¹⁶¹⁴ nevmid (F.) ümitsiz.

virdi pes Hâk Te‘âlâ Celle ve ‘Alâ ayıdır çünkü ol kimse habîbime şalavât virdi benden ol kulumu on rahmetim iriştir ve ol kulumu di ki hikmetim böyle olmuştur ki benden saña bir rahmetim yetiştir idi seni cehennem odı yakmaya idi dir pes andan Hâk Te‘âlâ meleklere emr ider ki ol şalavâtı a‘lâyı ‘İllyyîne iledirler a‘lâyı ‘İllyyîn didikleri bir yüksek maķâmıdır ki andan yukarı menzil ve maķâm yokdur pes Hâk Te‘âlâ emriyle ol şalâtı anda iledirler pes ol şalavâtın ne kadar harfi var ise her harfi başına bir melek yaradır her meleğin üç yüz altmış başı vardır her başına üç yüz altmış yuzi vardır ve her yüzünde üç yüz altmış ağzı var her ağzında üç yüz altmış dili vardır ve her dil ile üç yüz altmış lügat söyler kıyâmete deg Hâk‘a hamd iderler ve şenâ kılurlarşevâbın ol şalavât viren kimseye bağışlarlar uşda bir şalavâtın bu deñlü şevâbı var ve bir yerde dağı Rasûl Hâzreti şallallahu ‘aleyhi ve sellem ayıdı *her kim baña günde biñ kerre şalavât getürse Hâk Te‘âlâ katında anın her du‘âsı müstecâb ola ve dünyâdan çıkmaya tâ ki cennetde mekânın görmeyince ve her kim baña çok çok şalavât getürse âhiredde baña andanyağın kimse olmaya ve her kim baña biñ kerre şalavât virse Hâk Te‘âlâ aña cennetde şu deñlü şevâb vire aña kızıl yâğutdan bir sarây yapuvireve* İbn ‘Abbâs rivâyet eyledi ki Rasûlullah ayıdı *her kim şabâh on kerre ve aḡşâm on kerre şalavât getürse kıyâmetde aña şefâ‘at idem* didi ve kıyâmet gününde şalavât nûr olsa gerekdir şirât köprüsünün karañluğunda geçerken nûr olup şavķ virse gerekdir dağı Rasûl Hâzreti ayıdı İsrâfîl bir gün baña geldi ayıdı yâ Muḡammed cennetde bir kûbbe var ki hiç kubbeler aña beñzemez ve ol kubbeniñ geñişliğı üç yüz yıllık yoldur içinde kerâmet yelleri eser koķusu misk gibi ol kubbeye ancak saña şalavât çok getürenler girer ve saña çok şalavât getürenler hiç ‘azâb ve ‘iķâb görmeyeler ve ‘iķâb işitmeyeler ve bir ḡadîde dağı buyurdı ki *kıyâmet gününde ıssıdan âdemiñ beynisi başında çukur oyup kaynaduğı vaķtin üç tâife ‘arş gölgesinderâḡat olalar* didi aşḡâb ayıtdılar yâ Rasûlallah ol üç bölük tâife kimlerdir buyur bilelim didiler Rasûl Hâzreti ayıdı *biri şol kimsedir ki ümmetden bir kimseyi ḡuşşalar ve melûl görüp pes ol kişiniñ ḡâḡırın tesellî eyleye ḡönlünüñ ḡuşşasın gidere her ne tariķle olursa anın melâletin def‘ ide anı şâd ve feraḡ kıla ikinci şol kimsedir ki benim bir olmuş sünnetim dirḡöre ya‘nibenim sünnetlerimden bir sünnetim olsa ki kalmış batmış olsa kimse anınla ‘amel itmez ola ve kimse tutmaz olsa pes bir kimse varup benim ol sünnetimle ‘amel eylese ve anı tutsa ol kişi*

ḳıyāmetde ‘arş gölgesinde otura üçünci t̄aife ki ḳıyāmetde ‘arş gölgesinde olur baña çok şalavāt getürenlerdir huşūşā ki beni ululayup ḥürmet ve ‘izzet idüp baña şalavāt virse çok şevāb bulur Ḥaḳ Te‘ālā ānīn şalavātın bir melek yaradır ki iki ḳanadı vardır biri maşriḳa açar ve biri mağriba açar ayakları yedi ḳat yer altındadır ve başı ‘arş altındadır boynun eğüp durur Ḥaḳ Te‘ālā’dan ol meleḡe ḥitāb gelür ki benim ol ḳulum çünki ḥabībime ve rasūlume şalavāt viridi imdi sen daḥı ölünce ol kişi içün istiḡfār ile anīn yarlıḡandūḡun diledir ve rivāyetdir ki bir gün Rasūl Ḥazreti ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām minbere çıḳdı minberiñ ayaḡına başdı āmīn didi andan ikinciye çıḳdı āmīn didi üçünciye çıḳdı āmīn didi Mu‘āz Rasūl Ḥazreti’nden şordı āmīn didüḡüñ sebep nedir yā Rasūlallah didi Rasūl Ḥazreti ayıtdı *Cebrāīl geldi evvel ḳadem minber üstüne başduḡumda ayıtdı yā Muḥammed ḳaçan bir yerde seniñ adıñ añılsa işidüp daḥı saña şalavāt getürmeyen kimseye Allah Te‘ālā raḥmet itmesün ve ānı cehennem odına yaḳsun didi āmīn didim pes adım añlayup şalavāt getürmeyen kimse Ḥaḳ Te‘ālā ‘azāb ider didi ikinci ayaḡa çıḳduḡumda Cebrāīl ayıtdı her kim Ramazān ayına yetişse oruc ḫtusa orucu maḳbūl olmasa ve günāhı yarlıḡanmasa ol kimse cehennem odına yansun ve ḳati ‘azāb görsün didi āmīn didim* ya‘ ni demek ister ki bir kişi Ramazān ayına yetişüp oruc ḫtusa anīn yarlıḡanmadūḡı kendü taḳşirliḡindendir eksikliḡi vardır ḳuşūrı vardır anīn içün yarlıḡanmadı yoḡsa ḥāşā ki Ramazān ayın oruc ḫtutan kimse yarlıḡanmaya *üçüncü ayaḡa çıḳduḡumda Cebrāīl ayıtdı bir kimse atasına ve anasına yetişse bunlara eylük itmedin olsa eylük itmese cehennemde yansun ‘azāb olsun didi āmīn didim öyle olsun didim* pes bu sözlere oñat fikriyle ḥāḫırında ḫtut ki gereḳli sözlerdür ḫulaşa-i kelām budur ki Cebrāīl ayıtdı yā Muḥammed her kim seniñ adıñ işidüp şalavāt virmese Tañrı aña raḥmet itmesün cehennem odına yansun didi Rasūl Ḥazreti āmīn didi yine Cebrāīl ayıtdı her kim Ramazān ayına irüp oruc ḫtusa maḳbūl olmasa cehennem odına yansun ve ‘azāb görsün didi Rasūl Ḥazreti āmīn didi yansun ve ‘azāb görsün didi Rasūl Ḥazreti āmīn didi ve her kim atasına anasına yetişse anlara iyilik itmedin olsa cehennemde ‘azāb görsün didi Rasūlullah āmīn didi ve Rasūl Ḥazreti buyurdı ki *Cebrāīl baña ayıtdı ki ḫālīş mü’minleriñ ḫālī budur ki ḫalvetde saña şalavāt virürler ve münāfiḳlar ḫalvetde şalavāt getürmezler maşharlıḡa¹⁶¹⁵ alurlar ve ḳaçan ki mü’min olanlar*

¹⁶¹⁵ maşhara (A.) maskara, eğlenme.

buña inanur ve ‘Āiše anadan rivāyetdir ki eyitdi bir kez iğnem yavu kılmışdım ve karañulux idi mum yaqđım getürdüm arayup bulmadım ol sâ‘ atde Rasûl Hâzreti çıka geldi anıñ yüzi nûrunda iğnemi buldum ve bu hâle ta‘accub idüp güldüm Rasûl Hâzreti niçün güldün didi ben ayıtdım yâ Rasûlallah iğnem yavu kılmışdım bulamadım¹⁶¹⁶ sen geldüğüñ gibi mübârek yüzünüñ nûrı şavkında¹⁶¹⁷ buldum anıñ için güldüm didi Rasûl Hâzreti ayıtdı vay ol kimseye ki baña ırmeye ve kıyâmetde baña ırmeye ben eyitdim yâ Rasûl kıyâmetde seni görmeyen kim ola Rasûl Hâzreti ayıtdı bahîl¹⁶¹⁸ olanlar görmez didi ben ayıtdım bahîl kimdir yâ Rasûlallah beyân eyle didim Rasûlallah ayıtdı bahîl oldur ki benim adım añılduğunda şalavât virmeye didi ve bir hadîsde dağı Rasûl Hâzreti şallallahu ‘aleyhi ve sellem *her kim namâzıñ farzın kıilup anıñ ardınca on kerre şalavât getürse Haq Te‘âlâ anıñ ol namâzın kabûl ide ve a‘lâyı İlliyyine ilede ve bir melek Allah emriyle nidâ idüp ol kişiye çağırır ki hâcet dile ki her hâcetiñ revâdır ve her dileğiñ maqbûldur* ve bir yerde dağı buyurdı ve didi ki *her kıanda ki Muhammed adı añılsa işiden kimse sağ eliniñ baş parmağıyla ve şehâdet parmağın öpüp gözlerine sürse* netekim şimdiki zamânda ezân okunduğı vaqtin ba‘zı kimseler iderler *pes ol kimse ebedî göz ağrısın görmeye* didi aşıla göz zahmetin çekmeye deyu buyurdı ve rivāyetdir ki bir kişi geldi eyitdi yâ Rasûlallah dilerim ki baña bir nesne öğredesin ki gönülleröldüğü gün benim gönlüm ölmeye didi Rasûl Hâzreti ayıtdı *her gün günde on kerre yâ Hayyu yâ Kayyûm ve baña şalavât getir ki gönlün ölmeye* didi pes ‘aceb midir aña şalavât getüren kimseniñ gönlü ölmezse ki cemî‘ ‘âleme feyz rahmet andan yetişür ve rivāyet iderler ki Tevrât içinde Haq Te‘âlâ Mûsâ peygâmbere vahy itdi ki yâ Mûsâ diler misin ki her hâlde senden râzı ve hoşnüd olam ve baña yakın olasin ve ben dağı saña şolqadar yakın olam ki dilünde sözünde ve ağzıñ yarıñdan ve gözüñüñ ağına kıarasından ben saña dağı artık yakın olam ve gövdeñ içinde câniñdan ve gönlün fikrinden ve endişesinden dağı yakın olam bu yakınlığı diler misin yâ Mûsâ didi Hâzreti Mûsâ ayıtdı dileğim budur yâ Rabbi bundan ğayrı murâdım ve maqşûdum yokdur didi Haq Te‘âlâ ayıtdı habîbim Muhammed’e çok şalavât getir ki saña yakın olam hiç ayrılmayam didi zihî ‘alî kıadar zihî yüce mertebe ki Rasûlallah virmişdir

¹⁶¹⁶ bulamazdım, T

¹⁶¹⁷ şavkından, T

¹⁶¹⁸ bahîl (A.) cimri.

Mūsā gibi ulu peygamber aña şalavât getürmekle Hâk Te‘âlâ’ya yakın olur var imdi kıyās eyle ki Hâk Te‘âlâ’nın kelîmi olan Mūsā peygambere bu kadar olıcağ ğayrı peygamberlere olsa gerekdir hîç bir peygamber ansuz kemâl bulmaz bunca peygamberler ki ‘âleme geldiler cemî‘si andan feyz alurlar ve ânın nûrın gösterirler meşelâ gice ile ay rûşen ve münevver olur ‘âleme şavk virir aydınlık ider ammâ nûr âyın kendünün değıldir belki güneşden alur güneş doğıcağ cemî‘ ‘âleme nûrı yayılır pes Rasûlullah şallallahu ‘aleyhi ve sellem dünyâyâ dağı gelmedin ğayrı peygâmbeler geldiler Muħammed’in rûħundan feyz aldılar Muħammed dünyâyâ gelicek cemî‘ dînler mensûh oldu ve hem evvel gelen enbiyâ her biri bir vilâyete gelürdi ve bir şehre gönderilürdi Muħammed cemî‘ ‘âleme peygamber gönderildi bil ki insâna maħşûş değıl cinnîlere bile peygamberdir bütün dünyâyâ Rasûlullah’dır pes devlet ve sâ‘adet şol kimseye ki şalavât virsün anıñçün Rasûlullah buyurdu *her kim du‘âsında baña şalavât getürmese ânın du‘âsı nice kabûl olunur ki Hâk’ın rahmetine ben vesîleyim Allah’ın rahmetine yetişen benim sebebimle yetişür* didi anıñçündür ki namâz kılduğlarında taħiyyât okunsa şoñunda şalavât getürüp andan selâm vermek gerekdir namâz şoñunda şalavât du‘âsın okımağ bizim mezhebimizde sünnettir ammâ İmâm Şâfi‘ katında farzdır ve ğayrı yerlerde Rasûlullah’ın adı añılsa ba‘zı ‘âlimler bir kez demek vâcibdir dimişler ve eger¹⁶¹⁹ meclisde birkaç kerre mübârek adı añılsa şanasın ki tekrâr güneş doğmuş¹⁶²⁰ ve tekrar ay doğmuş¹⁶²¹ gibidir ve güneş çoğ oldıça nûr ziyâde olur ve ‘âlem aydınlık olur pes her añıldıça şalavât getürmek yiğrekdir ammâ bir kerre getürmek farzdır kalanı sevgilüdürve müsteħabdır ve güzel ve gökçekdir Tahâvî dimişdir ki hergâh Rasûlullah’ın mübârek adı añılsa işiden kimse şalavât getürmek vâcibdir didi Keşşâf’da dağı bu kavle ‘amel etmek yiğrekdir didi pes ihtiyât için hergâh Muħammed’in adı añılsa şalavât getürsünler zîrâ Rasûlullah bu ta‘zîme ve tekrîme lâyığ ve maħalldir¹⁶²² ve Hâzreti ‘Alî buyurdu ki bir kimse du‘â kılsa Hâk Te‘âlâ’dan bir hâcet dilese Rasûlullah’a şalavât getürsün zîrâ şalavât getüricek Hâk Te‘âlâ şalavâtı kabûl ider pes andan şoñra her ne dilerse şalavât hürmetine kabûl olur zîrâ bir kişi iki nesne dilese

¹⁶¹⁹ eger bir, T

¹⁶²⁰ doğmağ, T

¹⁶²¹ doğmağ, T

¹⁶²² maħall (A.) gerek, lüzum.

birine sözü geçse ümmiz vardır ki birine dağı geçe Hâk Te‘âlâ’nın lutfuna keremine lâıık değildir ki iki nesnenin birin kabûl idüp ve birin reddeylese pes kaçan Hâk Te‘âlâ’dan bir hâcet dileseñuz evvelinde şalavât getürün İlähî yâ Rabbi senden hâcetimiz budur ki bizi nefsimiz elinde esir itmeyesin ve hayâl gölgesinde kıomayasın bize hâkıkatimiz bildüresin biz bir kaçre şuyuz dileriz ki senün nihâyetsiz deñiziñde ğark olavuz tâ ki saña vişâl bulavuz evvel deñizden ayrıldıķ bunda geldük dileriz ki bizi yine aşlımıza erişdüresin habibiñ Muhammed’i bize destġir idesiñ ki bizi toġru yola irşad idüp gözümüz açā cemâl¹⁶²³ nürin bize göstere âmîn yâ Rabbe’l-‘Alemin.

FAŞLUN Fİ’L-AŞġĀB (RİDVĀNULLAHİ TE‘ĀLĀ ‘ALEYHİM ECMA‘İN)

(Aşġāba Dâir (r.a.))

Rasûl Hâzreti’niñ toķuz hâtunı varidi her birisi başka bir evde olurdu edepli hayâlu ve yüzi şulu hâtunlar idi bunların arasında hemîn ‘Āişe ana kıız oġlanıydı ġayrıları kıız oġlan almadı ve bu hâtunlar Hâdıce ana zamânında yoġidi Hâdıce ana saġlıġında Rasûlullah ġayrı ‘avret almadı ve Rasûl Hâzreti’niñ bu hâtunlardan ġayrı iki cāriyesi varidi biriniñ adı Reyhâne ve biriniñ adı Mâriye idi ki Rasûl Hâzreti’nin İbrâhîm adlu oġlı ol Mâriye’den doġmuşdu ve ol Mâriye’yi Rasûl Hâzreti’ne Mısır sultânı baġışlamışdı ve dağı Rasûl Hâzreti’ne kıulluk iden aşġāb dört nefer kimse idi birisi Enes ve birisi Bilâl ve biri Ebû Zer Ğıffārî ve biri dağı Selmân-ı Fârisî idi rağiyallahu ‘anhum ve İbn Mes‘ûd rağiyallahu ‘anhu Rasûlullah’ın paşmaġına hıdmet iderdi çıkarduġı vaķtin alurdu yeñi içinde şakları ketmelü olsa yeñinden çıkarır önünde kıordı ve mübârek ayaġına giyürürdü¹⁶²⁴ ve Rasûl Hâzreti’niñ kıatında muķarreb ve esrârına râzdâş idi âferîn ol¹⁶²⁵ göze ki Rasûlullah’ın mübârek yüzün göre ve taşsin ol başā ki ânın başmaġın tâc idene ve Rasûl Hâzreti’niñ müezzınleri dört nefer kimse idi birisi Hâzreti Bilâl idi ve biri İbn Mektûm idi bunlar Rasûl Hâzreti’niñ saġlıġında Medîne’de ezân okurlardı ve biri dağı Sa’d idi ki Kıubâ köyünde mü’ezzın idi ve biri dağı Ebû Maħzûre idi Mekke’de mü’ezzın idi ve yazıcılar yirmi üç kışi idi ki Kıur’ân yazarlardı Ebûbekir ‘Ömer ‘Oşmân ‘Alî idi kıati çok yazanlar iki kışi idi biri

¹⁶²³ cemâlin, T

¹⁶²⁴ giyerdi, T

¹⁶²⁵ şol, T

Zeyd ve biri Mu‘āviye idi ki Cebrāīl ‘aleyhi’s-selām vahiy getürdiğince yazarlardı yine bir dağı vahiy gelince muntazır olurlar idi Rasūl Hāzreti her ne yerde yazıñ deyu emr iderse ol araya yazarlardı ve her ne yerde ki besmele yazıñ dise orada Bismillahirrahmānirrahīm yazarlardı sūreler biri birinden besmele ile fark olunurdu anıñçündür ki sūreler yüz on dört sūredir andan soñra Rasūlullah şallallahu ‘aleyhi ve sellem Hāzreti ‘Osmān’a emreyledi Qur‘ān’ı cümle şimdi muşhaflarda olan tertīb üzerine aña göre yazdılar çünkü Rasūlullah altmış üç yaşına girdi kırk yaşında peygamberlik virilmişdi yirmi üç yıl dağı peygamberlik sürdi cümle altmış üç yıl oldu dār-ı fenādan beķā mülküne göçdi andan soñra aşhāb-ı Rasūl hep bir bir dünyādan gitdiler ve aşhāb cümle otuz biñ idi ba‘zılar kırk biñ dimişler yā İlāhī yā Rabbe’l-‘Ālemīn seniñ rasūluñ güneşdir ve cümle ‘ālem anıñ nūrı şavķında bir toz gibidir anıñ yüzine nisbet cemī‘ ‘ālem kim zerreden kimdir biz haķır kullarıñdan rasūluñe ve ānıñ āline ve aşhābına biñ biñ şalāt ve selām olsun rasūluñ güneşdir ve aşhābı yıldızlardır Rasūlullah buyurmuşdur ki *benim aşhābım hidāyet yıldızlarıdır her kañısına tābī‘ olup uyarsanız Allah’dan rahmet bulursuz* dimişdir pes yā Rabbe’l-‘Ālemīn biz yüzi kara günāhkār kullarıñ ma‘şiyet deñizlerinde ğarķ oldıķ anlarıñ yüzi şuyuna ve anlarıñ hürmetine bize rahmet eyle ‘azābdan ve ‘iķābdan kırtar.

VEFĀT-I FĀṬĪMATÜ’Z-ZEHRĀ (RADİYALLAHU ‘ANHA)

(Hż. Fāṭıma’nın Vefātı)

Şahīḥ rivāyetdir ki ol āḥiret ḥātunı ol cennet ḥātunlarıñ ulusu Fāṭıma ana raḍiyallahu ‘anha aña Zehrā deyu laķab virmişler idi zīrā yüzi nūrdu idi yüzi nürundan eṭrāf münevver olurdu Zehrā dimek nūrdu dimekdiryüzi nūrdu oldıģıyçün Zehrā deyu laķab virdiler Fāṭımatü’z-Zehrā didiler yüziniñ nūrı şolķadar idi ki ‘Āişe ana ḥikāyet eyledi ve ayıtdı ki gice karañusunda çerāķsız odsuz niçe ḥātunlar cem‘ olup oturduķ Fāṭıma’nıñ yüzi şavķında iplik egirirdik çerāģa ihtiyācımız olmazdı didi çünkü Rasūl Hāzreti’niñ vefātına altı ay oldu Fāṭıma ana Rasūl Hāzreti’ne ulaşmaģa yarāģ eyledi pes Ḥasanla Ḥüseyn’in başlarıñ yudu ve kaṭānları yudu pāk eyledi ve aķ eyledi ve gözlerinden yaş aķardı ağları

ve birkaç arpa ekmeklerin pişürdi Rasûl Hâzreti gibi cû¹⁶²⁶ dağı fağrıyla fağr iderdi Hâzreti ‘Alî ânı görüp ayıtdı yâ kerîme nedendir ki bunca kayıdlar gördün ve ekmeklerin pişürdün Fâtıma ana ayıtdı belki sefere giderin atama varurın şaşın bu sözüme gönülünü melûl¹⁶²⁷ tutma didi ve Hasanla Hüseyin hoş tutasın oña nice göresin gözedesin ki ‘ömrümüz hâşılıdır ve gönülümüz yemişidir ve dağı bir emânetim vardır saña işmarların sözümi kabûl eyle vaşiyetim yerine getür didi ol emânet uşda budur deyüp sanduğdan bir hoşça çıkardı kapağın açdı misk hoşusuyla ev toptoplu oldu içinden bir mühürlü mektûb çıkardı ki nûrundan ‘âlem münevver oldu ve bakmağa gözler kamaşdı Hâzreti ‘Alî eyitdi bu mektûb ne mektûbdur beyân eyle didi Fâtıma ana eyitdi bu ol mektûbdur ki beni saña virmek istediklerinde dilediler ki ağça ile kabın koyalar ben bu cihân mehrine râzı olmadım ağça ile kabın olmağa rızâ virmedim Rasûlullah ayıtdı ey kızım çünkü ağça ile kabın dilemezsin pes sen ne aşıl mehir istersin söyle bilelim didi ben eyitdim Hâk Te‘âlâ seni ‘âleme peygamber gönderdi ben seniñ ümmetiñ cemî‘ ‘âlemi tutiserdir bunlarıñ günâhkâr hâtonları vardır Hâk Te‘âlâ’dan dilerim ki kıyâmet gününde ümmetiñ günâhlu hâtonlarına şefâ‘at eyleyem günâhların Tañrı’dan dileyem Hâk Te‘âlâ benim şefâ‘atim kabûl ide ve anlarıñ suçların bağışlayup cennete koya benim kabınım ol olsun didim Rasûlullah ayıtdı ey kızım çünkü mehriñ şefâ‘at olmağ istersen görelim Allah Te‘âlâ ne emr ider Cebrâil gelüp vahiy getürünce tevakkûf idelim didi pes eğlenmeyüp Cebrâil ‘aleyhi’s-selâm geldi ayıtdı yâ Muhammed Hâk Te‘âlâ saña selâm itdi ve eyitdi ki Fâtıma her ne dilerse öyle olsun didi ben ayıtdım bu nesneye baña Tañrı’dan hüccet gerekdir didim Cebrâil yine Hâk Te‘âlâ’ya varup bu hücceti aldı baña getürdi pes kaçanki ben vefât eyleyem bu hücceti benimle bile defn eyle ki kıyâmet gününde hüccetimi elime alup ve başımı açam yâ İlâhî hüccetiñ tut beni utandırma dilerim senden ki günâhlu hâtonlara şefâ‘at eyleyem kımayam ki anlara ‘azâb ola didi çünkü ‘Azrâil geldi Fâtıma ana eyitdi ben cânımı saña virmez didi ‘Azrâil ayıtdı Rasûlullah’ın cânını dağı ben aldım didi Fâtıma ayıtdı Rasûlullah’ın cânın sen aldığın ümmetine muvâfiğ için idi didi döndi Hâk Te‘âlâ’ya münâcât itdi ve ‘arz-ı hâcât itdi ve eyitdi yâ Rabbe’l-‘Âlemîn şol vağit ki baña cân virdiñ ara yerde ‘Azrâil

¹⁶²⁶ cû (F.) arayan, soran, soruşturan ayrıca akarsu, çay, ırmak anlamı da var.

¹⁶²⁷ melâl, T

yoğidi kendü luḫfuḫla ve keremiḫle ḫazīneḫden ‘ aḫā eylediḫ ṣimdi ki ḫazreti’ḫe varır oldım sebep nedir ki ara yerde ‘ Azrāīl vāsīḫa ola cān virdüğüḫde ortamızda meyāncı¹⁶²⁸ yoğidi maḫz-ı vüçüduḫdan in‘ām eylediḫ ṣimdi almaḫda meyāncı niye gerek deyup cānın ḫaḫḫ’a teslīm eyledi ‘ Azrāīl baḫa ḫaldı pes yudılar kefenlediler getürüp Rasūlullah’ḫḫ mübārek ravzasına getürdiler ḫazreti ‘ Alī geldi iriṣdi pes mübārek ravza yarılıp Rasūlullah mübārek ellerin ravzadan ḫıḫardı yā ‘ Alī ḫızımı baḫa vir didi ‘ Alī¹⁶²⁹ daḫı ṣunu virdi Rasūlullah iḫerü ḫeḫdi āniḫ iḫün dirler ki ikisi bir ḫabirde yatur ve ba‘zılar ayıtdı Rasūlullah’ḫḫ yanında defn itdiler ṣimdi yanında yatur didiler diriḫā ki ‘ ömür baḫına ecel yeli esdi ḫazān vaḫti geldi gül yaḫaḫları ṣoldurdi ḫanı ol ṣaḫlarına misk u ‘ anber sürenler ḫanı ol zülfün düzenler ḫanı ol yaḫaḫına güller dizenler ḫanı ol melek yüzlüler ve ṣīrīn sözlüler ki yüzlerine ay ve güneṣ ḫayrān idi ve ins ve perri sergerdān idi ḫanı ol ulular ve devletlüler ki felekler āniḫ murādınca dönerdi ‘ ālemde cemī‘ murādların bulmuşlardı ḫanı ol ol güzel ṣüretler ve gökḫek sīretler ḫanı ol servi gibi yüce ḫadlar¹⁶³⁰ ve ḫāmetler¹⁶³¹ ḫanı ol lāle gibi al yaḫaḫlar ki la‘l ve yāḫūt andan sermesār idi ḫanı ol la‘l gibi ḫırmızı dudaḫlar ki reṣḫ¹⁶³² anar idi cemī‘ si ṫopraḫ oldı ḫürüdi tozların yıller ṣavurdı kimisi nūr iḫinde yatur ve kimisi nār iḫinde yanar.

VEFĀT-I EBŪBEKRİ’Ş-ŞİDDĪḫ (RADĪYALLAHU ‘ ANHU)

(ḫz. Ebūbekir’in (r.a.) Vefāti)

ḫünki Rasūlullah vefāt eyledi aniḫ yerine Ebūbekir ḫazreti ḫalīfe oldı aniḫ evṣāfın iṣit ki ḫaḫ Te‘ālā aḫa niḫe ulu ṣıfātlar virmiṣdi Ebūbekir’in ‘ arab ortasında aṣıl adı ‘ Abdullah adı Ebūbekir adın aḫa Rasūlullah ḫomuṣdi ve eyitdi ki ḫaḫ Te‘ālā’nıḫ tamām üç yüz aḫlāḫı vardır her kimde ki üç yüz aḫlāḫdan bir ḫulḫ olsa ol kiṣi ḫurtulur ol bir ḫulḫ anı cennete iledir didi Ebūbekir ḫazreti ayıtdı yā Rasūlallah ol üç yüzden ‘ aceb birisi bende var mı ola Rasūlullah ayıtdı cemī‘ si sende vardır üç yüzün daḫı ḫaḫ Te‘ālā saḫa virdi didi ve

¹⁶²⁸ meyāncı (F.) aracı.

¹⁶²⁹ ‘ Alī ḫazret, T

¹⁶³⁰ ḫad (A.) boy.

¹⁶³¹ ḫāmet (A.) boy, boy bos.

¹⁶³² reṣḫ (F.) kıskanḫlık.

Ebübekir Hâzreti'niñ qalan aşhâbdan efdal olduğuna delîl budur ki Hâk Te'âlâ Kır'an'da Ebübekir haqqında buyurdu ol ğâyetle taqvâ ehlidir ki mâlını Hâk yoluna virir didi pes Ebübekir haqqında etkâ¹⁶³³ didi etkâ deyu qati ziyâde taqvâ ehline dirler ve bir yerde dağı buyurdu ki Hâk Te'âlâ qatında siziñ ekremiñiz etkâ olandır didi pes etkâ oldu ve ekrem oldu ve aniñ efdal olduğuna çok haberler vârid olmuşdur ve eyitdi ki ve rivâyetdir ki Peyğamber Hâzreti 'aleyhi's-şalâtu ve's-selâm ayıtdı *peyğamberlerden soñra yeryüziniñ haqqınıñ efdali Ebübekir'dir* didi ve dağı şahîh hadîsde geldi ki bir gün Rasûl Hâzreti qati ihtimâm itdi 'aceb kıyâmet gününde cennetiñ kilidi kimiñ ola cennetiñ qapusu haqla kim açıvire didi hemân sâ'at Cebrâîl geldi ayıtdı yâ Muhammed Hâk Te'âlâ saña selâm itdi cennetiñ kilidi kıyâmet qopduqda Ebübekir elinde ol cennetiñ qapusın ol aç her qanğı kişiden ki râzı ve hoşnûd olmaya ânı cennete qoymasun cennet aña harâm olsun didi bu sözle ehli sünnetiñ ve cemâ'atiñdir didi ammâ bid'at ehline qati büyük qorqu vardır ki Ebübekir Hâzreti'niñ haqqında dürlü dürlü sözler söylediler 'abeş söylediler ve herzelerin¹⁶³⁴ dirler pes Ebübekir Hâzreti peyğamberden soñra cemî' aşhâbıñ efdalidir aniñ haqqında vârid olan hadîşleri fikr iderseñ qati yüce mertebedir cennet kilidi aniñ elinde olmaq a'lâ mertebedir ve Ebübekir Hâzreti aña lâyıq ve maħalldir nice lâyıq olmaya ki Rasûl Hâzreti ânı kendü yerine imâm dikdi cemî' aşhâb aña tâbi' oldılar ve uydılar ve ânı ğalîfe idindiler kimse nizâ¹⁶³⁵ itmedi ve muħâlefet eylemedi ayıtdılar ki dîn yolunda Rasûlullah'ıñ nâibi olduñ Rasûl Hâzreti ânı kendü yerine imâm eyledi dîn yolunda nâ'ib olıcaq dünyâda qâim maqâmı olursa revâdir didiler ğalîfe idindiler iki yıl dört ay ğilâfet mesnedinde oturup aħkâm-ı şer'iyeyi icrâ eyledi çünkü bu dağı altmış üç yaşını tamâm eyledi pes ecel yetişdi 'ömri ğatm oldu 'Ömer Hâzreti'ne vaşıyyet itdi benim yerime sen ğalîfe ol didi pes dünyâdan gözin yumdi fenâdan beqaya sefer kıldı cennet-i 'Adn içinde Rasûl qoñşuluğunda vağan tıtdı.

¹⁶³³ etkâ (A.) gûnahtan en çok çekinen, en çok takva sahibi.

¹⁶³⁴ herze (F.) boş, yararsız, anlamsız, saçma, abuk sabuk, yersiz.

¹⁶³⁵ nizâ' (A.) kavga, çekişme.

VEFĀT-I ‘ÖMERÜ’L-FĀRUḲ ETḲĀ RADĪYALLAHU ‘ANH

(Hż. ‘Ömer’in (r.a.) Vefâtı)

Çünkü Ebûbekir dünyâdan geçdi anıñ yerine Hżreti ‘Ömer hālîfe oldu ve anıñ zamânında çok memleketler feth olundu ve çok vilâyetler açıldı Rasûl Hżreti’nden rivâyetdir ki ayıtdı Cebrâîl bir gün baña ayıtdı ‘Ömer vefât idicek İslâm ağlar ki ânıñla ‘izzet bulmuşdı ve ânıñla tamâm olmuşdı didi anıñ zamânında İslâm dîni kıati ziyâde kuvvet tutmuşdı ‘adlle ‘âlem tolmuşdı rivâyet iderler ki Hżreti ‘Ömer’in hılâfeti zamânında biñ beş yüz yerde minber düzüldi Cum‘a namâzı kıılındı Mışır ve Şâm anıñ zamânında feth olundu ve dağı çok yerler açıldı çünkü anıñ dağı ‘ömri altmış üç yaşına irişdi aña dağı ecel geldi yetişdi rivâyetdir vefâtından evvel Ka‘bü’l-Ahbâr adlu şahâbe geldi ayıtdı yâ emîre’l-mü’minîn vaşiyet eyle ki ‘ömründen dağı üç gün kaldı didi Hżreti ‘Ömer eyitdi benim hālîm saña neden ma‘lûm oldu yoĥsa Tevrât içinde adım yazılmış mıdır didi bu Ka‘bü’l-Ahbâr Yahûdilerin ‘âlimlerinden idi Ka‘b eyitdi yâ emîre’l-mü’minîn Tevrât’da aduñı bulmadım ammâ evşâfıñı buldum ve bildim Rasûl Hżreti’niñ evşâfi yazulduğı yerde seniñ dağı vaşfıñ yazılmışdır hılâfet ideceđiñ ve kaç yıl hālîfe olacađıñ hep anda beyân olunmuşdur uşda ol ĥesâb üzere ‘ömründen dağı ancak üç gün kaldı üç gün tamâm olıcağ âĥirete ulaşursun didi ĥikâyet iderler ki bir kıl varidi adına Feyrüz dirler idi kâfir vaĥtı şırrır¹⁶³⁶ ve ĥarâmzâde idi laĥabı Ebû Lü’lü idi bir kara yüzlü mel‘ûn idi ‘Ömer Hżreti’ne kîn tutardı Hżreti ‘Ömer anıñ efendisin kıatl itmişdi pes bir gün ‘Ömer Hżreti ırte¹⁶³⁷ namâzın¹⁶³⁸ mescide geldi iĥâmet oĥıdılar Allahu Ekber deyup namâza tırduğı gibi ol mel‘ûn iki yüzlü bıçağla ‘Ömer Hżretin dürtti Hżreti ‘Ömer çağırdı kelb beni kıatl itdi didi pes cemâ‘at ol mel‘ûni tırtağı ĥaşd itdiler sağına şoluna ĥamle kıldı gelenleri bıçağıyla urdı on üç kışı yaraladı tırkuzı öldi âĥir üzerine kıaftân atdılar görđi ki dutilur kendü kendüyi boğazladı cân cehenneme işmarladı pes ‘Ömer Hżretin eve getürdiler İbn ‘Abbâs’a eyitdi gör beni bıçağla uran kimdir didi İbn ‘Abbâs çıkıdı bildi girü geldi Muđîre kılı imiş didi ‘Ömer Hżreti eyitdi şükür Allah’a ki beni kıatl iden müslümân değil kâfirdir benim ecelim müslümân elinde eylemedi kâfir elinde eyledi didi pes ‘Ömer Hżreti oğluna eyitdi beni

¹⁶³⁶ şırrır (A.) çok kötülük eden, şırrer, baş belası.

¹⁶³⁷ ırte namâzı: sabah namâzı.

¹⁶³⁸ namâzın kıılmağa, T

mālımı rızqımı ḥesāb eyle gör borcuma yeter mi didi ḥesāb itdiler borci artıḳ bulundi mālından rızqından borci seksen biñ aḳça ziyāde bulundi Ḥaḳ Te‘ālā yoluna cemī‘ mālın şadaḳa iderdi kendüde aḳça bulunmasa ödünç alurdi şadaḳa iderdi işi güci zühd ve perhīz ve taḳvā idi şavm ve şalāt idi pes ‘Āiše anaya ḥaber gönderdi luḳf eylesün Rasūlullah’ın maḳberesi ḳatında baña yerceḡiz virsün beni anda defn eylesünler didi ‘Āiše ana ayıtdı ol yeri ben kendü nefsim için şaḳlardım bugün ānı ihtiyār itdim āña baḡışladım kendü nefsimden anı yeg tutdum nola didi pes cān teslīm etdiyudılar kefenlediler iletdiler Rasūlullah’ın mübārek ravzasında Ebūbekir Ḥazreti’niñ yanında defn itdiler Rasūl Ḥazreti’niñ göḡsünde Ebūbekir’in başı ve Ebūbekir Ḥazreti’niñ göḡsünde ‘Ömer Ḥazreti’niñ başı ya‘ni üç maḳbereniñ başı ve ayaḡı biri biriyle beraber deḡil bilki birbirinden aşaḡarak yaturlar Rasūl Ḥazreti’niñ ayaḡı ḫarafına meyl iderek yaturlar Rasūl Ḥazreti’nin ayaḡı ucunda Ebūbekir Ḥazreti’niñ maḳberesi ve ānıñ maḳberesi ucunda ‘Ömer Ḥazreti’niñ maḳberesidir her gün yetmiş biñ melek gökden inerler Rasūlullah’ın ḳabrin ziyāret iderler ḳıyāmete deg böyle gelürler giderler ve Ebūbekir Ḥazretiyle ‘Ömer Ḥazreti ikisi on üç yıl ḫilāfet itdiler bunlarıñ zamānında ḫaḳ ḫoşluḳda ve rāḫatda idi uzak ırāḳda ḫuzurları var idi ‘adlle ve dālle¹⁶³⁹ ‘ālemi ma‘mūr itmişlerdi.

VEFĀT-I ‘OŞMĀN ZĪ’N-NÜREYN EZZEKĪYYU RADĪYALLAHU ‘ANH

(Ḥz. ‘Osmān’ın (r.a.) Vefātı)

Çünkü ‘Ömer vefāt oldu ānıñ yerine Ḥazreti ‘Osmān ḫalīfe oldu ki Ḳur‘ān’ı cem‘ eyledi ve Ḥazreti ‘Osmān’a zī’n-nūreyn dirler zī’n-nūreyn demek iki nūr şāḫibi demektir ya‘ni ānıñ iki nūrı varidi ki ‘Osmān Ḥazreti ol nūrularıñ ıssıydı zīrā Rasūl Ḥazreti ḳızı Ruḳıyye’yi ‘Osmān’a viridi Ruḳıyye fevt oldu şoñra bir ḳızın daḫıviridi adı Ümmü Gülsüm idi ol daḫı fevt oldu Rasūl Ḥazreti eyitdi eger ḳızım daḫı varımıssa virirdim didi pes Rasūl Ḥazreti’niñ iki ḳızın alduḡı için zī’n-nūreyn didiler iki nūr şāḫibi didiler ve rivāyet iderler ki ‘Osmān Ḥazreti’niñ ḳadri şol ḳadar ulu idi ki bir gün sekiz cennet nūrula ḫoḫtulu oldu güneş şavḳı gibi aydınlıḳ oldu cennet ehli ta‘accub idüp ‘aceb bu berḳ ne berḳ ola didiler şems ḫod şamedī didiler Ḥaḳ Te‘ālā bunlara ḫiḫāb itdi ki bu berḳ deḡildir bilki ‘Osmān ḫücesinden

¹⁶³⁹ dāl (A.) işaret, delil.

çıkup mescide gider berķ uran āniñ na‘li taşmasıdır¹⁶⁴⁰ ki cennete nūr şaçar şavķ virir didi anıñ na‘li taşmasıdır¹⁶⁴¹ niçe berķ urmaya ki Rasūl Hāzreti ānı iki kerre güyeğü idindi anıñ gibi kimseniñ na‘li taşması nūr virmek ‘aceb midir ve dirler ki bir gece Qur‘ān‘ı hatm iderdi birer rek‘ atda tamām Qur‘ān‘ı okur idi bu vechle gıceyi şabāha çıkarırdı bu resme ‘ömri tamām toķsan yaşına irdi on iki yıl hālīfe oldu çünki ‘ömri āhire irişdi değil ki hālī niçe oldu meger Mışır begliğiñ bir kişiye virdi berātında yazdı ki Mışır begliğiñ filān kişiye virdik anda vardıkda faķbelūhu didi bāniñ altına noķta ķomadı faķbelūhu olmağa yarar faķtulūhu olmağa daķı yarar faķtulūhu öliceķ ma‘nāsı ķabūl idiñ dimeķ olur faķtulūhu öliceķ ma‘nāsı ķatl idiñ ve öldürūñ dimeķ olur pes ol kişi berātında gördi ki faķbelūhu yazılmış noķta ķonmamış ol kişi faķtulūhu şandı dönüp geldi ‘Oşmān Hāzretiyle cenk eyledi ķatl etmek ķaşd etdi ‘Oşmān Hāzretin evi içinde ehli beytle hābs ve haşr¹⁶⁴² itdiler taşra çıkarmadılar ‘Oşmān eyitdi düşümde Rasūlullah‘ı gördüm Rasūl Hāzreti eyitdi yā ‘Oşmān seni ķatl itmeğe mi ķaşd itdiler şusız seni eviñ içinde hābs idüp öldürmeğe mi hücūm itdiler ben eyitdim ne‘am yā Rasūlallah beni öldürmeğe ķaşd itdiler didim pes Rasūl Hāzreti baña şu virdi içdim andan ayıtdı diler misin ki saña Hāķ Te‘ālā‘niñ ‘ināyeti ola orucuñ bizim ķatımızda açasın didi ben ķabūl etdim bu hālde uyandım didi ‘Oşmān Hāzreti‘niñ dört yüzden artıķ ķulı varidi her kim cenk itmezse āzād olsun didi buni işidüp cemī‘si cenkden el çekdiler ve ferāğat itdiler Hāzreti ‘Alī buni görüp Hāsan ve Hüseyni gönderdi ki ‘Oşmān Hāzreti‘niñ ķapusun beklediler ol cenk iden kimse Hāsan ve Hüseyn‘i ķapuda görüp oradan girmeğe fırşat bulmadı pes eviñ ardıñdan girdiler Hāzreti ‘Oşmān Qur‘ān okurdı muşhaf üstünde başın kesdiler ķanları muşhaf üstüne şıçradı toprak üzerine revān olup aķdı gitdi ‘ālemiñ hālī budur cihāniñ āħiri fenādırbu fāni evde ne deñlü zaķmet daķı çekerseñ yine beķāyı unutma dāim aña dur di āħir anda varsañ gerekdir ‘ibret gözin aç dünyāniñ aķvāline nazar eyle gör ki Hāķ Te‘ālā‘niñ dostları ve şālih ķulları ne zaķmetler çekerler ve ne belālar görürler ki başları kesilür ve ķanları dökilür ellerin depretmezler ve başların çekmezler ve dilleriyle bir söz daķı söylemezler Hāķ Te‘ālā‘niñ emrine şöyle

¹⁶⁴⁰ taşma: nalını ayağı tutan meşin kısmı.

¹⁶⁴¹ taşması, T

¹⁶⁴² haşr (A.) kuşatma, çevirme, sarma.

muṭī⁶ olmuşlar idi cānların virürlerdi tek ḳabūl eylesünler aña rāzılar idi ki bir gün Ḥaḳ Te‘ālā’dan bir nazār yetiṣe cemālin göstere celālī serā perdesinden aña tecellī eyleye.

**FAŞLUN VEFĀT-I ḤAZRETİ ‘ALĪ KERREMELLAHU VECHEHU VE
RADĪYALLAHU ‘ANHU
(Ḥz. ‘Alī’nin Vefāt Faşlı)**

Çünkü Ḥazreti ‘Oṣmān vefāt eyledi anıñ yerine Ḥazreti ‘Alī ḫalīfe oldu anıñ yüce ḳadrin ve yüksek mertebesin kim beyān idebilür ki hūnerleriniñ ḫaddi ve ḳıyāsı yok ve evṣāf-ı ḫamīdesine ve aḫlāḳ-ı pesendīdesine¹⁶⁴³ nihāyet bulunmaz Rasūl Ḥazreti şallallahu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki *yā ‘Alī Mūsā’ya Hārūn nice ise sen daḫı baña ancılayın velīkin benden ṣoñra peygamber gelmez ben ḫātīmü’l-enbiyāyın cemī⁶ peygamberleriñ ḫātimiyyin didi ve daḫı rivāyetdir ki bir gün Rasūlullah ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām ‘Alī ḫaḳḳında ayıtdı *her kim dilerse ki Ādem peygamberi göre ki Ḥaḳ Te‘ālā āña esmāyı ta‘līm itdi cemī⁶ nesneniñ ādın öğretdi daḫı dilerse ki Şīt peygamberi göre ve āniñ ḫilmini ve yavaşlıḡın göre ve daḫı İdrīs peygamberi ve anıñ yüce mertebesin göre ki Ḥaḳ Te‘ālā āni göḡe çıkardı ve daḫı dilerse ki Nūḫ peygamberi ve anıñ du‘āsın göre ve İbrāḫīm peygamberi cömerdliḡin göre ve dilerse ki Mūsā peygamberi göre Ḥaḳ Te‘ālā āña bir ‘aşā virdi ki ol ‘aşā ile düşmanlarına ḡālib oldu ve daḫı her kim Dāvud peygamberi görmek dilerse ve ‘İsā peygamberi görmek dilerse ve Zekerıyyā peygamberi ve anıñ oḡlu Yaḫyā peygamberi görmek dilerse ‘Alī’ye nazār eylesün tā ki bunlarıñ cümlesin göre didi ‘Alī ḫaḳnümādır ya‘ni Ḥaḳ göstericidir ve ‘Alī ḫalkıñ ulusıdır didi ammā ba‘zı kimseler anı bilmezlerdi ve ḫaḳıḳat gözüyle görmezler ki āniñ ayaḡı tozi gözlere sürmedir ve tütüyādır bilmezliklerinden āniñla ḫilāfetde nizā⁶ 1644 iderlerdi Mu‘āviye ve āña tābi⁶ olanlar āniñla cenk ve cidāl iderlerdi çünkü ‘Alī Ḥazreti daḫı altmış üç yaşına girdi āña daḫı Allah’ıñ emri yetiṣdi ecel geldi irdi bir Cum‘agüni irtē namāzına varmışdı Ramazān ayı idi Kūfe şehrinde idi İbn Mülcem anı bıçaḡıyla urdu ol zaḫmden vefāt etdi namāzın oḡlı Ḥüseyyin ḳıldı Cum‘a mescedi’niñ yanında defn eylediler ve maḳberesin belürsüz etdiler ve ‘Alī**

¹⁶⁴³ pesendīde (F.) beḡenilmiş, makbul, seçilmiş.

¹⁶⁴⁴ nizā⁶ (A.) çekişme, kavga, anlaşmazlık, ihtilaf.

Ḥazreti beş yıl ḥalīfe oldu şoñuci ecel yetişdi öldi ve Rasūl Ḥazreti şallallahu ‘aleyhi ve sellem gerçi ḥilāfet ḥaqqında nesne emr itmemişdi ya‘ni benden şoñra ḥalīfe filān kimse olsun ve filāndan şoñra ḥalīfe filān olsun dimemiş idi velīkin buyurmuşdı ki *ben dünyādan gitdüğümden şoñra ḥilāfet otuz yılda tamām olur andan şoñra gelenler zālīm beglerdir* dimişdir pes ḥilāfet ‘Alī Ḥazreti’nden tamām otuz yıl oldu ya‘ni bu dört ḥalīfe ḥilāfetleri zamānında Rasūl Ḥazreti’nin yolu üzerine yürüdiler Rasūlullah dünyāda nice dirildiye bunlar daḥı ancılâyın dirildiler faqr yolun tıtdılar altın ve aqça ellerinde variken meyl ve maḥabbet eylemediler ve maḡrūr olmadılar Ḥazreti Ebūbekir ḥalīfe olduğunda ḥalīfe olmazdan evvel ne yir içerse ve ne giyer bağlansa ḥalīfe olduğu vaḡtin daḥı evvel hemān yidügin yir idi ve evvel ne giyerse yine ānı giyerdi qa‘an bir nesne arturmadı rivāyetdir ki ḥalīfe olduğu vaḡtin yarındaş gününde Ebūbekir Ḥazreti arqasından bezler getürdi pazara iletirdi ki şata yolda giderken ‘Ömer Ḥazreti’ne ve Ebū Ubeyde ibn Cerrāḡ Ḥazreti’ne buluşdı gördiler ki Ebūbekir omuzunda birkaç pāre bez getürüp pazara alur gider ayıtdılar ḥalīfe olduñ müslümānlarıñ emrine müvellā¹⁶⁴⁵ olduñ saña münāsib deḡildir ki arqaña esbāb getürüp şatmaḡa iledesin didiler Ebūbekir Ḥazreti eyitirdi ya ehli beytimi ve oḡlancıklarıḡı kandan besleyeyin bunlara ne yidüreyin alup şatmazsam nice ideyin t̄ā‘am kanda bulayın didi pes ayıtdılar gel bizimle varalım saña beytü’l-māl’den bir nesnecik ta‘yīn idelim anıñla geçinesin didiler pes Ebūbekir Ḥazreti anlarıñ lebiyle vardı ulu aşḡāblar ile meşveret¹⁶⁴⁶ idüp Ebūbekir Ḥazreti’ne ‘ulūfe¹⁶⁴⁷ ta‘yīn etdiler ‘ulūfesinden artıq bir aqça almazdı ve alduḡın daḥı yine Ḥaqq yoluna şadaqa idirdi kendüsi kendü eli emeḡiyle dirilürdi rivāyetdir ki Ebūbekir Ḥazreti marāz-ı mevtinde eyitirdi görüñ ḡesāb eyleñ ki ben ḥalīfe olaldan beru māldan rızqımdan ne ziyāde olmuş ve ne qadar mālım artmış ziyāde her ne bulursañız benden şoñra ḥalīfe olan kimseye gönderiñ didi pes ḡesāb etdiler gördiler bir ḡabeş kılı bulundi ki oḡlancıklarıḡı götürürdi ve bir daḥı bir ḡidmetkār kul ki bostānın şuarırdı bu iki kıldan ḡayrı nesnesi bulunmadı ḥilāfet maḡşūlundan pes ānları Ḥazreti ‘Ömer’e gönderdiler ‘Ömer Ḥazreti anları görüñ ağladı ve āyıtdı Allah Te‘ālā Ebūbekir’e raḡmet eylesün kendüden şoñra ḥalīfe olan kimseyi qatı ziyāde zaḡmete qoydı didi ya‘ni

¹⁶⁴⁵ müvellā (A.) bir iş takibi için şeriatçe vziyelendirilen memur.

¹⁶⁴⁶ meşveret (A.) danışma.

¹⁶⁴⁷ ulūfe (A.) yeniçeri aylığı

dimek ister ki Ebübekir Hâzreti hilâfesinde kıati ince yol yürüdi fakırlık ihtiyâr etdi bunca mâl ve rızık elinde iken tama¹⁶⁴⁸ itmezdi ancak elinde iki kıulı bulundi pes andan sonra hilâfe olan kimse dağı lâzımdır kıanıñ yolın yürine bu nesne büyük zağmetdir ve Hâzreti ‘Ömer dağı hilâfesinde fakır¹⁶⁴⁹ yolın tutdı Rasûl Hâzreti dünyâda nice dirildiyse ol dağı ancılayın dirildi hilâfe olmağla nesne arturmadı ve öksüz oğlancıkılara ve tul ‘avratlara kendüsi kıulluk iderdi yabandan kârbân¹⁶⁵⁰ gelse gice şabâha deg yatmazdı uyumazdı ânları beklerdi şâimü’ d-dehr idi ya‘ ni hiç gündüz tâ‘ am yimezdi oruc tutardı ağşâm olduğı vağit zeyt yağına ışlanmış etmek¹⁶⁵¹ getürürlerdi orucun ânıñla açardı yine ol yimekle yarındası oruc tutardı cemî‘ zamânda hâli bu idi ve bir gün ittifağ ‘Ömer Hâzreti bir deve boğazladı halka tağsım eyledi meger ol deve etinden gâyet eyü yerlerinden birkaç pâre et eli komuşlar ki ağşâmın pişüreler ‘Ömer Hâzreti yiye çünkü ağşâm oldu ol eti pişürdiler Hâzreti ‘Ömer’in önüne getürdiler bunlara şordı bu eti kıanda buldıñız didi ayıtdılar bugün boğazlanan deveden alığoduğ seniñ için didiler Hâzreti ‘Ömer ta‘n vechiyle ayıtdı âferin tağsın ben yaramaz¹⁶⁵² hâkim olurun ki eyüce yerlerin ve eyü pârelerin yiyem ve halka yaramaz yerleri tağsım idem kıaldırın buni ğayrı tâ‘ am getürün didi pes ânı giderdiler etmekle zeyt yağı getürdiler yidi ve ol etden yimedi rivâyetdir ki Hâzreti ‘Ömer minbere kııktı hilâfe olduğı zamânda huğbe oğıdı kıaftânında on iki yerde yaması varidi ve Muş‘ ab iin Saıd rivâyet ider ki bir gün Hafşa rağiyallahu ‘anhâ ‘Ömer Hâzreti’ne ayıtdı yâ emire’l-mü’minin Hâđ Te‘âlâ saña çok mâl ve rızık virdi ve ğayır ve bereket naşib eyledi nola sen de bu giydüğün kıaftânından dağı yeg bir kıaftân idinseñ giyseñ ve bu şimdi yidüğün tâ‘ amdan dağı eyü ve dağı yeg tâ‘ am yiseñ olmaz mı didi ‘Ömer Hâzreti ayıtdı ben şimdi seniñle çekişürin bilmez misin ve añmaz mısın ki Rasûl Hâzreti şallallahu ‘aleyhi ve sellem dünyâda nice dirilürdi ve ne vechle geçinürdi ve ne belâlar ve ne zağmetler çekdi aylar geçirdi ki evlerinde od yanmazdı ve yüreği şalınmasun deyu mübârek kıarnına taş bağlardı vallahi ben dağı anıñ zağmetle ve şiddetle dirildüđi¹⁶⁵³ dirlik dirülürin umarım ki anıñ

¹⁶⁴⁸ tama‘ (A.) tamah, açđözlülük.

¹⁶⁴⁹ kıati ince fakır, T

¹⁶⁵⁰ kârbân (F.) kervan.

¹⁶⁵¹ etmek (T.) ekmek.

¹⁶⁵² ne yaramaz, T

¹⁶⁵³ dirildüği gibi, T

huzûrına ve ânîñ rāhatlığına yetişem dirliğinde müşterek olurun tâ ki rāhatlığına dahı müşterek olam didi ‘ Abdullah bin ‘ Abbās rivāyet eyledi ki ‘ Abbās Hāzreti’niñ bir oluğı varidi yol üzerinde konulmuş idi altından ādemler geğerlerdi bir cum‘ a günü Hāzreti ‘ Ömer kaftānların giyüp cum‘ a namāzın kılmağa giderdi yoli ol oluğ altında¹⁶⁵⁴ uğradı meger Hāzreti ‘ Abbās için iki yavri boğazlamışlardı anları yuyup yıqayup kan ile ol yudukları şuyi oluğdan aşğa döktiler Hāzreti ‘ Ömer geğerken üstüne döküldi kaftānları murdār oldu pes ‘ Ömer Hāzreti emr eyledi ol oluğı yerinden qopardılar giderdiler ve ‘ Ömer Hāzreti döndi evine geldi kaftānların değışdi ve kendüsi dahı yundı yıqandı andan şoñra vardı cum‘ a namāzın kıldı Hāzreti ‘ Abbās geldi ‘ Ömer Hāzreti’ne eyitdi yā emīre’l-mü’minīn vallahi ol bugün qoparup giderdüğüñ oluğı ol yere Rasūl Hāzreti kendüsi qodı didi Hāzreti ‘ Ömer ānı işidüp ‘ Abbās’a and virdi Allah’ı severseñ gel arqama baş yuqaru çık ol oluğı yine çaq ol yere qo didi ‘ Abbās eyitdi lāyık değıldir ki ben seniñ arqaña başam didi ‘ Ömer Hāzreti eyitdi yoq elbetde arqama baş çık didi ibrām¹⁶⁵⁵ etdi and virdi pes ‘ Abbās Hāzreti ‘ Ömer’iñ arqasına başdı ol oluğı yerine qodı ve bu nesne Hāzreti ‘ Ömer hālīfe iken vāqī‘ oldı ve Hāq Te‘ ālā’dan qorqusı şol deñlü idi ki ‘ Abdullah bin ‘ Āmir rivāyet ider ki bir gün Hāzreti ‘ Ömer’i gördüm ki bir şaman çöpün aldı ve ayıtdı nolaydı ben bu şaman çöpü olaydım nolaydı ben yaradılmayaydım nolaydı anamdan doğmayaydım nolaydı ben hiç aşlā¹⁶⁵⁶ olmayaydım nolaydı ki adum şanum belürsüz olaydı hiç kimse beni añmayaydı ve dahı dir idim ki eger ben Medīne’de otururken Şām vilāyetinde bir oğlaq helāk olsa ayağı köpri delüğüne geçse helāk olsa qorqarım ki Hāq Te‘ ālā kıyāmet günündeoni benden şora ki hālīfe idiñ niçün ol köprüyi meremet¹⁶⁵⁷ itmediñ ve oğlacığıñ ayağı köpri yarığına geçdi helāk deyu qorqarım dir idi ve ‘ Abdullah bin ‘ Īsā rivāyet eyledi ki Hāzreti ‘ Ömer’iñ yüzünde iki haṭ¹⁶⁵⁸ varidi ağlamaqdan ya‘ ni şol qadar çok ağlardı ki gözi yaşından yüzi üstünden iki yol olmuşdı yüzünde bellü idi ve anıñ fazlına nişān el-cebelu yā Sāriyedidüğü yeter ki gāzāya leşker göndermişdi Sāriye ulu şaḥābeyi anlarıñ üzerine baş dikmişdi ve

¹⁶⁵⁴altına, T

¹⁶⁵⁵ibrām (A.) zorlama, üsteleme.

¹⁶⁵⁶nesne, T

¹⁶⁵⁷meremet (A.) tamir, onarma.

¹⁶⁵⁸haṭṭı, T

beyiñ ¹⁶⁵⁹ kumuşdı ittifağ kâfir vilâyetine girdüklerinde kâfir leşkeriyle cenk etdiler müslümânlar az kişi idi ve kâfirler kıti çok idi ve hem bir rivâyetde gelür ki kâfirler tağda puşu kurmuşlardı pes kâfir leşkeri ile cenk etdiler az kaldılar ki müslümânlar şınaydı ve ol cum‘a günü idi ve öyle vaqti idi Hazreti ‘Ömer Medîne’de idi cemî‘ aşhâb-ı Rasûl cem‘ olup cum‘a namâzın kıılmağa gelmişlerdi pes ‘Ömer Hazreti minberde çıkdı huṭbe okurken iki kerre el-cebelu yâ Sâriye didi ya‘ni yâ Sâriye tağa yürü arkañı tağa vir didi ve Sâriye Hazreti ‘Ömer Hazreti’niñ âvâzın işitdi pes tağa yürüdi arkasın ol tağa virdi ve ol tağda olan puşuyı buldılar tağıtdılar pes İslâm leşkeri ol tağa arılanup kuvvet buldılar kâfir leşkerin şıdılar kaçurdılar ve kırdılar geçürdiler mâlların veesbâbların aldılar ve ziyâde doyum oldılar ve rivâyetdir ki Hazreti ‘Ömer’le Sâriye’niñ aralığı iki aylık yol idi ve ol zamânda ki Hazreti ‘Ömer huṭbe okurken el-cebelu yâ Sâriye didi ba‘zı aşhâb Hazreti ‘Alî’ye vardılar ayıtdılar Hazreti ‘Ömer bugün ne ‘aceb iş etdi huṭbeyi kodı Sâriye’yi aandı tağa yürü yâ Sâriye didi huṭbe maḥallinde ne Sâriye yeridir didiler Hazreti ‘Alî ayıtdı siz ‘Ömer’i koñ ol güzâfin söz söylemez kolayına degildir siz anıñ sırrın bilmezsiniz ve râzın ¹⁶⁶⁰ anlamazsınız didi pes târiḥ yazdılar ayın ve günün ve sâ‘atin nişânladılar şoñra leşker geldiği vaqtin ḥâl ma‘lûm oldu cemî‘ leşker ḥalkı filân ayda filân günde filân sâ‘atde Hazreti ‘Ömer’iñ âvâzın işitdik tağa yürü yâ Sâriye didüğün kulağımızla işitdik ve âvâzın daḥı bildik didiler ve rivâyetdir ki Hazreti ‘Ömer fevt olduğunda cinnîler ağladılar ve üzerine şağū şağdılar ve birkaç ebyât okuyup anı medḥ eylediler anda ḥâzır olan müslümânlar cinnîleriñ âvâzın işitdiler ve anlardan şoñra Hazreti ‘Oşmân daḥı anlarıñ yolın tutdı rivâyetdir ki gice şabâḥa deg bir rek‘atde namâzda cümle Qur‘ân’ı ḥatm iderdi ve Serḥîl bin Müslim rivâyet etdi ki Hazreti ‘Oşmân beglik ta‘âmından ḥalka yidürürdi ve kendüsi yimezdi şoñra evine giderdi etmekle sirke yirdi ya zeyt yağı yirdi rivâyet iderler ki Hazreti Ebûbekir ḥastalığında Hazreti ‘Oşmân’a vaşiyet etdi ki yerine ḥalîfe olsa pes divit kalem getürdiler Hazreti ‘Oşmân kalemi kendü eline aldı Ebûbekir Hazreti’niñ vaşiyet-nâmesin yazdı ittifağ ol aralıkda Hazreti Ebûbekir’iñ ‘aklı başından zâil oldu uşşı ¹⁶⁶¹ gitdi Hazreti ‘Oşmân daḥı vaşiyet-nâmesi yaza durdi Ebûbekir vaşiyet etdi ki yerine ‘Oşmân

¹⁶⁵⁹ bey, T

¹⁶⁶⁰ âvâzın, T

¹⁶⁶¹ uş (T.) akıl, fikir.

ḥalīfe ola deyu yazmaq isterken ḳaṣdıyla kendü ādın ḳodı yazmadı ‘Oṣmān yerine ‘Ömer yazdı pes aṣḥāb-ı Rasūl Ḥazreti’niñ vaṣıyyetin ḳabūl etdiler Ḥazreti ‘Ömer’e bey‘at etdiler ḥalīfe idindiler pes Ḥazreti ‘Oṣmān’niñ zühdi ve perhīzi ṣol deñlü idi ki ḥalīfe olmağı ḳabūl eylemedi ḳaṣdıyla ‘Oṣmān yazacaq yerde ‘Ömer yazdı ve bu dört ḥalīfe ki ḥalīfe oldılar bunlar ḥilāfete ḥarīṣ¹⁶⁶² olduklarından değıl idi ḥilāfetden ne fāideleri varidi ki evvelki ḥālleri nice ise yine ol ḥāl üzerine geḳinürlerdi eski ḳaftānla ve aḳılığa geḳinürdi bilki bunlarıñ ḥalīfe olduklarına sebepol idi ki görürlerdi ğayrı ḥilāfete ḳābil kimse yok kimse ḥaḳḳından gelimez pes bi’d-ḳarūri üzerlerine¹⁶⁶³ lāzım gelürdi ortada fitne ve fesād olmasun ve cenk ve cidāl olup başlar kesilmesün ve ḳanlar dökülmesün deyu ḥilāfeti ḳabūl iderlerdi yoḥsa bir kiṣi olsa ki ḥilāfetiñ ḥaḳḳından gelse ve ehli olsa anlar aña cān virirlerdi ki üzerlerinden ḥilāfet yükün ayıralar idi ol kimse ḥalīfe olup bunlar fāriğ olalardı anıñ gibi ḥilāfete lāyıḳ değıldir ḥükme ve ḥükmetmeye maḥal kimse bulmadıkları için güçle ḳabūl iderlerdi ve Ḥazreti ‘Alī¹⁶⁶⁴ ḥilāfeti zamānında Rasūlullah yolundan ḥiç nesne eksik ḳomadı Tañrı buyruğundan ve peyğamber sūnnetinden ḥiç daḳıḳa fevt itmedi anıñ evṣāf-ı ḥamīdesin ve aḥlāḳ-ı güzīdesin ve ḥaṣāil-i pesendīdesin kim beyān idebile ki Ḥaḳ Te‘ālā ‘azameti ve celāliyle Ḳur‘ān’da ānı medḥ etdi **Hel Etā**¹⁶⁶⁵ sūresin anıñ için gönderdi meṣḥūrdur¹⁶⁶⁶ ve anıñ ḥaḳḳında Rasūlullah nice ḥadīṣler buyurmuşdur zühd ve perhīzi ḥod ḳati ziyāde idi ḥilāfeti zamānında beytü’l-māl ḥazīnedārı olan Pennāḥ bir gün geldi ayıtdı yā emire’l-mü’minīn altunla gümüşle beytü’l-māl evi ṭoṭolu oldu artık ḳoyıcaḳ yer yok didi Ḥazreti ‘Alī Allahu Ekber didi ḳalḳup beytü’l-māl evine vardı ṣehre nidā etdirdi çağırttı cemī‘ ḥalḳ cem‘ olup geldiler pes ne ḳadar māl varise cemī‘sin müslümānlara taḳṣīm eyledi kendüsi bir ḥabbe ḳabūl itmedi andan ṣoñra evi süpürdüp ṣulayup içinde iki rek‘at namāz ḳıldı Hārūn ibn ‘Antere rivāyet ider babasından ki babası eyitdi bir gün ‘Alī Ḥazreti’niñ evine vardım gördüm ki bir eski ṣof giymiş ṣouḳdan ditrer ben eyitdim yā emire’l-mü’minīn Ḥaḳ Te‘ālā saña ḥilāfet virdi emīrū’l-mü’minīn oldıñ eliñde bunca māl

¹⁶⁶² ḥarīṣ (A.) aḳgözlü, hırslı.

¹⁶⁶³ üzerlerineḥilāfet, T

¹⁶⁶⁴ Alidahi, T

¹⁶⁶⁵ İnsānsūresi. Kur‘ān-ı Kerim’deki 76. sūre.

¹⁶⁶⁶ ḥikāyetimeṣḥūrdur, T

ve rızık ve bunca akça pul var seniñ dañı ol mālda¹⁶⁶⁷ hişseñ ve naşibiñ var niçün bu hāl ile geçersin arkaña bir kaftān idinmezsin didim Hāzreti ‘Alī eyitdi vallahi bu siziñ beytü’l-mālınızdan hiç nesne eksik itmezsin ve bu arkañdaki kaftān Medīne’den çıkağuğum kaftānımdır ‘Ömer bin Kays rivāyet ider ki Hāzreti ‘Alī’niñ üzerinde yamalu kaftān gördiler niçün yamalu kaftān giyersin didiler cevāb virdi ki mü’minler görsünler baña uysunlar ve baña tābi‘ olsunlar deyu giydim ve hem yamalu kaftān giysem gönüm alçağ olur olur tekebbürlük itmez didi ve dañı rivāyet iderler ki hālīfe iken Hāzreti ‘Alī bazāra vardı bir kılıcı varidi şatmağa iletdi ve ayıtdı bu kılıcı benden kim şatun alursa Allah haqqıyçün bu kılıç ile çok kerre Rasūlullah’ın yüzünden ğuşşasın giderdim ve melāletin def eyledim ya‘ni düşmanların helāk eyledim ve eger yanımda bir gönlek alacağ akçam olsa bu kılıcı şatmazdım didi rivāyetdir ki bir gün öyle vaqtinde bir kişi Hāzreti ‘Alī’niñ evine vardı kapusunda kapucılar yok kimseyi men‘ itmezler ve redd eylemezler izin alup ikerü girdi gördi ki Hāzreti ‘Alī oturur yanında bir kadeh var bir bardağla şu var bir hoğağa getürdi ağzı yağlanmış ve mühürlenmiş ol kişi ayıtdı ben gönümde şöyle şandım ki hoğağa içinde kıymetlü gevher vardır baña göstermek ister pes Hāzreti ‘Alī hođkanıñ mührin giderdi gördüm ki içinde bir pāre kavrulmuş un var çıkardı kadehe koydı ve üstüne şu koydı karışdırdı evvel kendüsi içdi andan şoñra baña virdi ben de içdim şabr idemedim eyitdim yā emīre’l-müminīn ‘Irāk şehrinde bundan çok nesne yok¹⁶⁶⁸ bu kañğı vilāyetden gelür ve ne memleketde bulunur ki üzerine böyle mühür olmuş kimse eli değmesün deyu şaklanmış Hāzreti ‘Alī eyitdi vallahi buni mühür urup şakladığım şakındığımdan değildir bilki baña kifāyet idecek miđdārı helāl māl ile şatun alurın korğarın ki ol tükene dañı ğayrısın getüreler āña karışduralar şüphelü olan nesne kañnuma girdüğin istemezsin didi ve Mücāhid rağiyallahu ‘anhu rivāyet ider ‘Alī’den ki ‘Alī Hāzreti ayıtdı Rasūlullah şağlığında bir gün Medīne’de kati ziyāde açağdım pes Medīne şehriniñ çevresin dolandım ki bir iş bulam işleyem etmek vireler yiyem nāğāh bir ‘avrat gördüm ki kesek¹⁶⁶⁹ cem‘ eylemiş ve toprak yığmış şöyle şandım ki balçık eylemek ister ilerü vardım ol ‘avratla şu çekmeğe kañv etdim bir kođa şuyi bir dāne hürmaya çekmeğe rāzı oldım ‘avrat dañı kañbül

¹⁶⁶⁷ mālдан, T

¹⁶⁶⁸ var, T

¹⁶⁶⁹ kesek (T.) parça, kıta. Saban yada belin çıkardığı iri sert toprak parçası.

etdi pes on altı қоға şu çekdim ve ‘avratıñ öñüne varup avuçum açdum on altı hurma şaydı avuçum doldı andan şoñra Rasūlullah’a geldim hālimi haber virdim hurmamı benimle bile yedi imdi ‘azizler görüñ anlarıñ hālini ve ‘ibret tutuñ ki aqça ve altun ellerinde iken yine kať an iltifāt itmezlerdi ekşer vaķitde aç geğerlerdi ve arpa etmeğinden qarınları toymazdı pes sen kendü hālīñ fikreyle gör ki hiç anlara beñzer işiñ var mı anlar arpa etmeğinden doyunca yimezlerdi sen buğday etmeğine kaťık daħı istersin bizim işimiz hemān Allah Te‘ālā’nıñ ‘ināyetine ve peygamberiñ şefā‘atine qalmışdır ümmīzdir ki anlarıñ yüzi şuyuna ve anlarıñ hürmetine bize daħı Haq Te‘ālā rahmet eyleye yoħsa ‘amelimize göre olursa vay bizim hālimize naşihātden ādem tīz uşanur va‘z ve naşihāt loķması kaťi şarp oldığüçün ādemi tīz tutar qarını doyar artıķ yimez pez biz daħı naşihāti qoyalım yine hikāyetimize başlayalım ki naşihāt isteyen kimse hikāyetden daħı ‘ibret alur zīrā hikāyetimiz daħı başdan ayağa ‘ibretdir ve naşihātdir çünki Hażreti ‘Alī vefāt eyledi her tarafından düşmanlar başın qaldırdı haķk biri birine cevr itmeğe ve zulm eylemeğe başladılar Hasan Hażreti’ne düşmanları aģu¹⁶⁷⁰ içürdiler ve Hüseyin’i Kerbelā’da şehīd itdiler āniñ gibi ulular ve Tañrı dostları gör ki düşmanlar elinden ne cefā çekdiler aniñ için dimişdir Hażreti Rasūl şallallahu ‘aleyhi ve sellem Kerbelā’ların qatısı ve ziyādesi peygamberler içündür deyu buyurmuşdur pes Haq Te‘ālā sevdüğü kulumna dünyā zaħmetin çok çekdürür tā ki āhiretde huzūrı ziyāde ola ve rāhatı artıķ ola dünyāda belā çekdüğünce āhiretde mertebesi yüksek olur pes bu dünyā rāhat evi değildir ve ‘izzet yeri değildir ne yimek ve ne içmek ne gülmek ve ne oynamaq ki şoñuci toz toprak olursun başında ‘aķlı olan kimse buracığı fikr iderler daħı āña göre yarağ iderler hele sen daħı qayırmaz gāh gāh buracığı fikr eyle ve ‘ömrüñden ne miqđār geçdi ve kıyāsla ne qadar daħı var ola kendü zamāniñda ziyāde çok yaşayan ne qadar yıl yaşar kıyās eyle gör ki sen daħı ziyāde çok yaşarsıñ ol kıyāsda bāķī ne qadar daħı qalmışdır āña göre yarağıñ gör tedārikiñ eyle ādemiñ hod gice yatup şabāħa¹⁶⁷¹ çıkacağın kimse bilmez ammā hele sen kendüni şöyle tut ki çok yaşadıñ beherhāl şoñi ölümdür niçün yarağıñ görmezsin eger üç günlük yola sefere gitmeğe ‘azm eylesen envā‘ yarağlar görürsün ve dürlü azıqlar tedārik idersin ya ol sefer ki öñüñdedir

¹⁶⁷⁰ aģu: zehir.

¹⁶⁷¹ şabāħa deg, T

gideceğini muğarrirdir elbetde gitsen gerekir hâlin nedir ki azık görmezsin ve yarağ eylemezsin ‘aklın kanda gitdi hey miskin gözün aç uyku vakti değildir birkaç günlük ‘ömrün var anı dağı uyğuda geçürme şimdi birkaç gün uyuma uyanık ol zamân ola gice gündüz yeriñden durmayasın muttaşıl uyumağda olasın ol vakit uyğuya doyasın ve Hâzreti ‘Alî kerremellahu vechehu birkaç beyit nazm idüp âdemiñ ‘ömri aḥvâlin beyân eylemiş ve buyurmuş ki kaçan bir kimse altmış yıl ‘ömür sürse altmış yaşına girse anıñ otuz yıllık ‘ömrin giceler maḥv eyler bozar giderir¹⁶⁷² uyğuda geçürsen anı hiç ‘ömürden tutma şayma ‘ömürden pes altmış yıl ‘ömri olan kimseniñ yarı ‘ömri gicelerde geçer gider ve yarısının yarusı dağı ya‘ni bâkî kalan otuz yılın nışfı dağı ki on beş yıldır oğlanlığında geçer bilmezliğinde geçer ki şâğından şolın fark eylemez ve eyüden bâtiluyı seçmez ve nışfınıñ üç bölüğün bir bölüğü dağı arzudur ve hırşdır ve kesb ve kâr ve kazançdır zaḥmetle meşakkâtle geçer ve bâkî kalan dağı ḥastalıkda ve kocalıkda geçer göçmekde kınmağda ve bir hâlden bir hâle dönmeğde geçer pes Âdemoğlanı bilmezliğinden çok ‘ömür ister ammâ uşda hâli bu didüğümüz gibidir pes âdem oldur ki dünyâdan kifâyet kadarı oldıktan sonra ğayrıdan yüz döndüre Hâkḳ’a teveccüh ide mâlım rızkım artsun çok olsun dimeye kişiniñ mâli rızkı artmağ ḥaḳîkâtda belâsı ve miḥneti artmağdır bilürün ki dünyâdan bi’l-külliyeye yüz döndürimezsın ve terk idemezsin bâri hele kifâyet kadrine kâbil ol artuğın ko ne mutlu ol kişiye ki ḥalka kârışmadı devlet ve sa‘âdet anıñ ki ḥalkdan ‘uzlet etdi kesildi kimseniñ eyüsünde bâtilusunda olmadı ‘ârifleriñ ḥalveti gönüldür tevḥîd maḳâmına varanlar gönül ḥalvetine girürler ve gönülde hemân ancak Hâkḳ olmağ gerekir ‘ârifleriñ mezḥebi budur ki Hâk Te‘âlâ tapduğun Hâkḳ’ın rızâsın taleb itmek için ola ne cennet umasın ne ḥod cehennemden kórkasın bil ki hemân murâdıñve maḳşûduñ Hâkḳ ola şöyle ki ortada Hâkḳ’dan ğayrı ğarâz olursa ‘ârifler mezḥebinde ol şirk olur Tañrı’ya ortak kâtmış olur anıñ için dirler ki riyâ şirk-i ḥafîdir zîrâ riyâ oldur ki bir ‘ameli iller görsün deyu işleyesin¹⁶⁷³ bu ‘amelde seniñ murâdıñ Tañrı değildir ol görsün didüğün kimsedir ma‘nâda bu nesne Tañrı’ya ortak kâtmâğdır imdi âdemiñ gönülü câm-ı cihân-nümâdır ammâ pası¹⁶⁷⁴ açmağ gerek ki ânda sen Hâkḳ’ın cemâlin göresin âyine pasın tutıcağ ânda hiç bir nesneniñ şüreti

¹⁶⁷²bozar gidersin ne, T

¹⁶⁷³işlersün pes, T

¹⁶⁷⁴pasıñ, T

görünmez pes insân Hâk Te'âlâ'nın luftun ve kahrın getürür ve dağı şol emânet ki Hâk Te'âlâ ânı yerlere ve göklere ve tağlara ' arz etdi getürmediler insân ol emâneti getürmişdi.

VEFÂTÜ'L-ĤASAN VE'L-ĤÜSEYİN (R.A.)

(Ĥz. Ĥasan ve Ĥüseyn'in (r.a.) Vefâtı)

Biz yine sözüme gelelim rivâyetde gelür ki bir gün Rasûl Ĥazreti şâd olup oturmuşdi ve Ĥazreti Ĥasan ve Ĥüseyn küçücük oğlancıklar Rasûlullah'ın dizi üzerinde dururlardı Rasûl Ĥazreti anlara şefkatinden Ĥazreti Ĥasanı ağzında¹⁶⁷⁵ öpdü ve Ĥazreti Ĥüseyni boynunda¹⁶⁷⁶ öpdü hemân sâ'at peyk-i¹⁶⁷⁷ Ĥazreti Cebrâil yetişdi Hâk'ın selâmın getürdi elinde üç şâl varidi *biri* kara renklü ve *biri* şaru ve *biri* kıızıl pes Cebrâil eyitdi Hâk Te'âlâ saña selâm etdi ve eyitdi ki Muḥammed benim ḥabîbimdir ben ânı severin ve ol dağı beni sever revâ mıdır ki baña karşı oğul öpe benim ' aşkım ânı ister ki gönlünde benden gayrı maḥbûbi ve benden gayrı sevdüğü olmaya çünkü Muḥammed beni sever niçün benden gayrıya meyl ve maḥabbet ider baña karşı oğul öper imdi rasûlum Muḥammed bu kara doni giysün ki yas ve matem donidur ve şaru doni Ĥasana giydürsün ağı içürseler gerekir ve kıızıl doni giysün Ĥüseyn kıızıl kana garḳ olup Kerbelâ'da şehîd olsa gerekir ' izzim celâlim ḥaḳkıyçün ânı ki ağzında¹⁶⁷⁸ öpdün âña zehir içürem ki için bağrın doğraya dudakların yarıla çatlaya ve ânı boynunda ki öpdün ânı eñsesinden boğazladım ol ikisine va' de budur didi şoñuci hem öyle oldu Yezîd-i mel'ün Ĥasana zehir içürdi ve Sa'd kıızı Ümmü Ca' te dirler bir ' avrat ağıladı ve Ĥazreti Ĥüseyn Kerbelâ'da şehîd oldu ol zamânda Yezîd'e la'net itmezlerdi ammâ şoñra gelen ' âlimler la'netetdiler biz dağı ideriz ammâ şunuñ için la'net ideriz ki Ĥazreti Ĥüseyni şehîd etdüklerinden şoñra Rasûlullah'ın ehli beytini ḥorladılar aniñ için la'nete lâyıḳ ve müsteḥaḳ oldılar zîrâ Rasûlullah'ın ehli beytiniñ evşâfın kim taḳrîr itmeğe kâdirdir kimiñ elinden gelür ki ânları gereği gibi medḥ eyleye ya anlarıñ güzel şıfatlarıñ ve ' izzetleriñ biñde birin söyleye rivâyetdir ki Rasûl Ĥazreti bir gün Ĥüseyni omuzuna aldı getürdi pes ayıtdı İlâhî ben buni severin yâ Rabbi

¹⁶⁷⁵ ağzından, T

¹⁶⁷⁶ boynundan, T

¹⁶⁷⁷ peyk (F.) ulak.

¹⁶⁷⁸ ağzından, T

sen de buni sev didi var kıyās eyle gör ki ol nice pādīšāhdır bir kimseniñ ki haqqına Allah'ın habībī ve rasūli ben buni severin sen de sev diye 'aceb ānıñ 'izzeti ve hürmeti bilür misin ki nice gerekdir ānı katl etdüren kimse la' nete müsteħaḳ olmaz mı ve yine bir def'a daḳı Rasūl Ḥazreti buyurdu ki *Ḥasan bendendir Ḥüseyin bendendir bunları seven kimse Allah'ı sever* didi pes evliyālar ve Ḥaḳ Te'ālā'nın şālīḫ ḳulları ānları sevdiler pes cemī' ḫalka lāzımdır seyyīdlere ve emīrlere hürmet ideler 'izzet ideler zīrā anları her kim severse Ḥaḳ Te'ālā anları sever çünki Ḥazreti Ḥasanı aḡuladılar ḫālī ḳati zāif oldu Ḥazreti Ḥüseyin ānı görmeḡe vardı ḫālīn aḫvālin şordı ve ayıtdı cezā¹⁶⁷⁹ itme ve feryād eyleme ki sen bir yere varasın ki Rasūlullah andadır ve anañ Fāḫıma ve atañ 'Alī ve büyük anañ Ḥadīce andadır anlarıñ yüzün görüp şād olursun didi ve 'ammularıñ Ca'fer ve Ḥamza ve cemī' ḫışım ḳavm külli andadır didi Ḥazreti Ḥasan ayıtdı ölmek bugün baña düḡün bayramdır ben buni çoḳdan isterdim didi cānın Ḥaḳḳ'a teslīm eyledi kırık altı yıl dōrt ay 'ömür sürdü ve andan soñra Ḥazreti Ḥüseyin on iki yıl diri oldu pes bildi ki Yezīdi aña ḳaşd eyledi minberde çıḳdı ḫuḫbe oḳıdı Ḥaḳ Te'ālā'ya ḫamd etdi ve şenālar eyledi ve Ḥazreti Rasūli yād idüp aḡladı pes ḫalka eyitdi ey müslümānlar bilün ve āḡāḫ oluñ ki āḫir zamān 'alāmetleri zāḫir oldıkimse ḫaḳ üzere yürimez bāḫıl işden ḳaçmazlar 'adl ve dād getürüldi 'ālem zūlumle doldı pes bunuñ gibi dirlikle dirilmekten ölmek baña biñ yegdir devlet ve sa'ādetdir zālīmlerle dirilmek ḫaḫādır didi pes andan çıḳup Kerbelā'ya geldi anda şehīd oldu Rasūlullah Ḥazreti ānıñ boynuni öpmüşdü mübārek aḡzı anda deḡdiḡiyçün boynuni bıçaḳ kesmedi pes eñsesinden başın kesdiler Muḫarrem ayı idi āşūrā günü idi Yezīd sevindüḡünden gözlerine sürme çekdiler pes ol günde sürme çekmek ḫatādır mü'minlere lāyık deḡildir ol gün sürme çekinmeyeler zīrā Yezīde öykünmek gibi olur itmeyeler ey maḡrūr ve ey ḡāfil bu zālīm cihānda ve ḡaddār dünyādan bu işler 'aceb midir 'ālemde kimse bulunur mı ki felek elinden aḡlamaya ve āḫ itmeye ḳanı Ādem peyḡamber ḳanı İdrīs peyḡamber 'aleyhimes's-selām ḳanı ānlarıñ 'ilimleri ve ma'rifetleri ya ḳanı ol Ādem'e tekebbürlük idüp Ādem'e secde itmeyen şeyḫān ḳanı ol 'Ad ḳavmi Şemūd ḳavmi ḳanı Hārūtla Mārūt ki ānlar iki ferīşteler idi şimdi bābil ḳuyusunda ḫabs olunmuşdur 'azāb olunurlar eger anlarıñ ḫikāyetleri beyān olunursa söz uzar ānıñ için ḫikāyetin yazmadık ve

¹⁶⁷⁹ cezā' (A.) sabırsızlık gösterme, şikayet, sızlanma..

hem kıışaları meşhürdur pes xanı Tālūtla Cālūt her birileri tābūt içinde yaturlar xanı Daħħāk ki ‘ālemde biñ yıl pādīşāh oldı ya xanı Ferīdūn ki Daħħāk’ıñ elinden taħt ve tāc aldı xanı Nemrūd xanı İbrāhīm peygamber xanı İskender Zülkarneyn şeddād Süleymān xanda gitdi ki taħtını yel getürürdi ve günde iki aylık yol yürürdi inse cinne ħükm etdi ve kırtçuğuzlar¹⁶⁸⁰ hep aña söyledi xanı Loxmān Ĥekīm ki üç biñ yıl yaşadı xanı SāmsüvarNerīmān ve Rüstem dāsītān ki ulu pehlüvānlar idi kimse zamānında arxaların yere getürmedi xanı Fir‘avn xanı Mūsā ve Hārūn xanı Zekerıyyā ve Yaħyā ve ‘İsā cemi‘ si helāk oldılar şimdi tozların yeryüzine yeller¹⁶⁸¹ şavurur xanı iki ‘alemiñ faħri Ĥaħ Te‘ālā’ıñ ħabībi ve derdlülerin tabībi Muħammed Muştafa şallallahu ‘aleyhi ve sellem ki Ĥaħķ’ıñ cemāline mazħar düşmüşdi āyine-i Ĥüdā-yı Te‘ālā idi ‘ālemi Ĥaħ Te‘ālā ħalk itdüğünden murād Muħammed Muştafa şallallahu ‘aleyhi ve sellem idi gör ki aña daħı ne eylediler bir Yahūdī ‘avratı bir kızi büryān idüp içine zehir kıatdı Rasūl Ĥazreti’niñ önüne getürdi yanında olanlar yediler Rasūl Ĥazreti daħı bir iki loħma yedi andan şoñra bildi ki zehirlenmişdir yanında oturanlara ayıtdı bu kızi baña şöyle ħaber virdi ki zehirlüdür didi ol ‘avratı getürdiler şordılar inkār itmedi ikrār itdi zehirledim didi niçün itdiñ didiler ayıtdı anıñ için etdim ki ħaħ peygamber iseñ ve gerçek iseñ saña zarar itmez ve eger yalan söylerseñ eliñden kırtulavuz didi pes Rasūl Ĥazreti ile bile yiyenler ol sā‘at çatladılar helāk oldılar Rasūlullah’a ziyān itmedi on iki yıldan şoñra Ĥaħķ’ıñ emri yetişdi ecel geldi Rasūlullah ayıtdı ol zehrin eşeri bende şimdi belürdi yüreğim tamarı üzöldi didi yā Ebübekir ‘Ömer ‘Oşmān ‘Alī xanda gitdiler bu seniñ işleriñ ‘acebdir ki dünyāya tıpdıñ terk idemezsin senden evvel gidenleri görüp ‘ibret tıtmazsın mālı ne kıadar cem‘ idersin gözün doymaz ħiç bilür misin ki bu dünyā saña daħı eylese gerekdir senden evvel geçen maldārlara ve devletlüler ve aqçalı ādemlere ne eylediye saña daħı ānı eylese gerekdir ħaberiñ olsun ki ecel dört yanın almışdır saña senden yaqındır seniñle bile doğmuşdur seniñ yaşuñi eline alup meydāna geldi sen daħı bilmezsin ki seni cellād eline virdiler öldürmeğe alup gide yürür boyunuña ip daqdı yidüp gider bu ‘aceb midir ki sen anıñ ardınca şād ve mesrürdur dünyāya ma‘zürsun ve cellādın ħüsnüne baķup ħayrān oldıñ

¹⁶⁸⁰ kıuşçuğuzlar ve kırtçuğuzlar, T

¹⁶⁸¹ yeller ile, T

ƙaldĩñ seniñ mişliñ āña beñzer ki ecel bir avcõ gibidir sen bir ƙuşsun ki ānĩñ ağına dũşdüñ ol avcõ¹⁶⁸² seni tũtdi ƙafase ƙoydi ƙapusõn beklemeye ƙapucõlar ve zebāniler ƙodõ bir gũn ol ƙafes bozilur ƙuş uçar gider āzād olur ve ƙafes toprağa dũşer adı şanı belürsüz olur unudilur ne devlet ƙalur ne ʿizzet ƙalur ve ne cān ƙalur pes ol ƙuş bu ƙafesden uçup gidicek varacağı yeri ʿālem-i envār deryā hõd zulumāt ve āfāt ʿālemdir eger nũr ʿālemine dũşerse devlet ve saʿādet anõn gice gũndüz serverde¹⁶⁸³ şenlikdir teşviş¹⁶⁸⁴ yok gũşşa yok pādişāhdır yũrür ve ammā eger zulmet¹⁶⁸⁵ ʿālemine ve āfāt ʿālemine dũşerse ebedĩ hayrān¹⁶⁸⁶ içinde ƙalur gũnde biñ kez ölüy yine dirilür pes buña çāre ve dermān budur ki dũnyāya mađrũr olmayasõn ve māla mũlke aldanmayasõn cihānĩñ naşşõ fānĩdir bilesõn seni naşş eyleyen naşşāş bir gũn itdüği naşşõ bozar ve yapduđõ sarāy yıƙar şatranc¹⁶⁸⁷ oynar ādem gibi ki paydađları¹⁶⁸⁸ dizer şoñra bir bir gene bozar dũşürür alur imdi bunuñ naşşõna gõñũl virme ve nizāmõna intizāmõna aldanma şaşõn bir gũn ʿuƙbaya uđrarsõn şimdi hāliñ hoşluğun gõzetme ki her düz yerĩñ yođuşõ gelür yarāđĩñ gör tedārikiñ eyle ʿāƙil oldur ki gelecek nesneniñ dađõ gelmedin tedbirin eyleye taʿāmõ aƙõmadõn yarāđlamak gerek aƙõduđũñ vađtĩn hāzõr bulasõn yazõn azõƙ gör ki ƙõşõn fāriđ olasõn oturasõn.

FAŞLUN Fİ'L-ʿ AŞERETİ'L-MÜBEŞŞERE RİDVANULLAHİ ʿ ALEYHİM ECMA'İN

(Cennetle Müjdelenmiş On Şahābe Faşlı)

Çũnki bu haberleri işitdiñ şimden şoñra gel dađõ bil ve āgāh ol ki Rasũl Hāzreti'niñ aşhābõndan on adı bellũ şahābesi varidi ki her biri ʿilimle ve fazõlla meşhũr idi ve taƙvā ile ve zũhd ile mevşũf ve diyānetle ve kerāmetle maʿrũf idi Rasũl Hāzreti anlara cennet ile beşāret itmişdi siz şũphesiz cennete gidersiz deyu muştuladı anlara ʿaşere-i mübeşşere dirler bunlar Ebũbekir ʿÖmer ʿOşmān ʿAlĩ'dir bu *dõrdi* muƙarreblerdir *beşinci* Tālha *altõncõ* Zũbeyr *yedincisi* ʿAbdurrahmān *sekizincisi* Saʿd Vaƙƙāş'dır *toƙuzuncusõ* Saʿd bin

¹⁶⁸² dađõ, T

¹⁶⁸³ server ve, T

¹⁶⁸⁴ teşviş (A.) karõştırma.

¹⁶⁸⁵ zulumāt, T

¹⁶⁸⁶ hũsrān, T

¹⁶⁸⁷ şatranc (A.) satranc.

¹⁶⁸⁸ paydağ (F-A.) (satranc oyununda) piyon.

Zeyd'dir *onunci* Ebū 'Ubeyde'dir bunlarıñ her birilerin ki nice nice kerāmetleri zāhir olmuşdur nice dürlü menākıbları vardır yazmışlar beyān eylemişlerdir eger anları götürüp beyān idersüz bir *Muḥammediye* kadar kitāb olur.

FAŞLUN Fİ BEYTİ'L-ḤİLĀFET

(Ḥilāfet Evi Faşlı)

Bu faşılta ḥilāfet aḥvālin beyān idelim ki Ḥazreti 'Alī'den sonra kime değdi rivāyetdir ki Rasūlullah şallallahu 'aleyhi ve sellem bir gün 'ammusi 'Abbās Ḥazreti'ne ayıtdı yā 'ammī saña muştuluk olsun ki Ḥaḳ Te'ālā bu İslām dīnini benimle fetḥ eyledi ammā seniñ nesliñle ve zürriyetiñle ḥatm idiserdirdidi kıyāmete deg ḥilāfet anlarıñ elinde qalur anıñ içüñdür ki Mısır'da āl-i 'Abbās oturmuşlardır her қаnğı pādişāh ki bir yere şāh ola anlardan icāzet alurlar ve izin isterler anlar daḡı izin ve icāzet virürler ḥalīfedir Mısır'da oturmuşdur qabz u başı anıñdır virmek almaḳ Tañrı buyruğunda ānıñ elindedir anlar her kimi pādişāh dikerlerse pādişāh olur ḡattā nesl-i 'Oşmān ya'ni Ḥazreti Ḥünkār'ın dedeleri sulṫān Muḥammed'e gelince her kim ḡünkār olursa Mısır'a ādem gönderip hediyeleri ile ve armağanlarla ḡulefā-i 'Abbās'dan¹⁶⁸⁹ destūr ve icāzet alurlar imiş Sulṫān Muḥammed pādişāh olduğunda ol 'ādeti ref' itmiş andan beru ol 'ādet gitdi.

FAŞLUN Fİ AŞḤĀBİ'Ş-ŞUFFE RAḌİYALLAHU 'ANHUMĀ

(Aşḡāb-ı Şuffe'ye Dāir)

Keşşāf şāḡibi naql-i şāḡiḡ tefsīrinde getürmüşdür ki muḡacirlerden ya'ni Rasūlullah ardınca göçüp Medīne'ye gelenlerden dört yüz aşḡāb varidi ba'zılar yedi yüz dimişler faqr ve fāqa¹⁶⁹⁰ yolun tıtmuşlar idi bağlarıbağçeleri yoğidi evleri barqları ve mālları mülkleri yoğidi dünyādan geçüp āḡireti iḡtiyār itmişlerdi işleri ve güçleri gice gündüz Allah'a tā'at ve 'ibādet idi zikirten ve tesbīḡden bir laḡza ḡālī olmazlardı kesb ve kār itmezlerdi ve almaḳ şatmaḳ itmezlerdi dünyādan el çekmişler idi ve māldan rızıqdan ferāđat itmişlerdi

¹⁶⁸⁹ 'Abbāsiyye'den, T

¹⁶⁹⁰ fāqa (A.) yoksulluk, ihtiyaç.

Medīne’de dururlardı mescid köşelerinde yaturlardı¹⁶⁹¹ çıkup bir tarafa sefer itmezlerdi ānlara aşhāb-ı şuffe dirlerdi hışımları kavimleri yogıdi yerleri yurdları yogıdi bāşıncānın Hāq yoluna fedā kılmışlar idi giceler şabāha deg yatmayup Qur’ān okurlardı kaçan ğazā vaḳti olsa ğazāya bile giderlerdi Allah rızāsıyçün ğazā iderlerdi faḳırlıḳden ne deñlü belā ve zaḫmet çekerlerse ve miḫnet meşakḳat görürlerse ḳat’an şikāyet itmezlerdi şabr iderlerdi ve gönülleri ārām¹⁶⁹² ve ḳarār üzere idi kendü ḫāllerine hoşnūdlar ve rāzılar idi pes Rasūl Hāzreti bunlarıñ ḫālin görüp ayıtdı yā aşhāb-ı şuffe muştuluk olsun size ki ümmetden her ḳanğısı ki siziñ yoluñuz tuta siziñ ḫāliñiz ile ḫāllene eger şabr idüp şikāyet itmeyüp kendü ḫālinden hoşnūd ve rāzı olursa ol kimse cennet içinde benimle bile ola cennet çemenlerinde benimle bile şalına yoldaşım ve ḳoldaşım ola gel imdi ey ‘azīz bu ḫāle nazār eyle bu ḫāli sen ḳolayına şanma cemī‘ ‘ālemden yüz döndürüp Hāq Te‘ālā’ya yüz tutmaḳ ḳati ulu maḳāmdır ve yüksek mertebedir ve ‘ālī derecedir āḫ diriġā vāveylā nolaydı ben dünyāya gelmeseydim yaradılmayaydım çünki cihāna geldim bārī ki Ādemoġlanı olmayaydım çünki insān oldım bārī nolaydı ‘aşıḳ olmayaydım çünki ‘aşıḳ oldım bārī nolaydı yārimden ayru düşmeyeydim çünki ayruluġa düşdüm nolaydı bārī ölüm görmeyeydim çünki ecel yetişdi ölüm gördüm nolaydı ḳabre girmeyeydim çünki ḳabre girdim nolaydı ḳabirden çıḳmayaydım gene diri olmayaydım yerimden durmayaydım çünki ḳabrimden duram nolaydı ḫesāb kitāb olunmayaydım çünki ḫesāb kitāb olundum bārī nolaydı ‘itāb olunmayaydım ya‘ni baña ḳaḳımayalardı¹⁶⁹³ çünki ‘itāb olunam bārī ‘azāb olunmayaydım çünki ‘azāb olunam bārī nolaydı ebedī merdūd olmayaydım cehennemde ebedī ḳalmayaydım zirā merdūd olan ḫicābda¹⁶⁹⁴ ḳalır ve muḫıbb olan maḫbūbuna muşāḫıb olur ‘aşıḳ ma‘şūḳun bulur İlähī biz zaīf ḳullarına raḫmet eyle ḫabībiñ ḳapusunda fetḫ-i bāb naşīb eyle ḳutlu ḳapular açılmaḳ naşīb idiver aniñ şefā‘ atıyle ḫesābsız ve ‘azābsız cennete girmeġi müyesser eyle şimdiye deg yā Rabbi iḫsāniñ eksik deġil idi yine luḫfuñdan iḫsāniñ bizden kesme bize tevfiḳ ve ‘ināyetiñ yoldaş eyle ki ırāḳ sefere gideriz ve uzak menzile ‘azm ideriz ve binicek davarımız yoḳ yayan ḳaldıḳ ve yolumuz

¹⁶⁹¹ yaturlardı dururlardı, T

¹⁶⁹² ārām (F.) rahatlık, rahat etme, huzur.

¹⁶⁹³ ḳaḳımaḳ (T.) kızmak, öfkelenmek, hiddetlenmek.

¹⁶⁹⁴ ebedī ḫicābda, T

dağı gāyetiyle şa'bluğdur senden 'ināyet umarız ki bize kulağuz olup bize yol gösteriviresin.

FAŞLUN Fİ EŞRĀTİ'S-SĀ' AT

(Kıyāmet ' Alāmetleri Faşlı)

Faşl kıyāmet ' alāmetleri beyānındadır gel ey devlet sarāyınıñ tahtında pādişāh olan kimse sa' ādet tācı başıñdan ırak olmasun hemişe şād ü handān ol kitābıñ evvelinden buraya deg saña beyān eyledim ve de gizlü rāzı āşikāre idüp ' ayān eyledim işitdiñ ve bildiñ hiç bir gizlü söz kalmadı ' ālemin evvelinden tamām şimdiye deg ne oldıysa söyledim huşūşā ol iki cihān güneşi ve on sekiz biñ ' ālemiñ faħri ve ādemiñ ulusu ve şadı ve yeriñ göğüñ bedri Muħammed Muştafā şallalahu ' aleyhi ve sellem Hāzreti'nden kemālinden ve cemālinden ve evşāf-ı hamīdesinden gücümüz yitdüği kadar ve añlanacak miqdārı beyān eyledik aniñ nūrı benim sīnemde tecellī idüp şavkıñden karañu giceler gündüz oldu ' ālem-i küfr karañuluğunda kalmış iken İslām nūrıyla münevver oldu cihān aydınlığıyla doldı aniñ cemī' kemālātın söylemek kanda olur kimiñ güci yeter ve kimiñ elinden gelür zīrā cemī' ' ālemiñ ' ilmi āniñ ' ilmine nisbet bir kuşcuğaz burnuyla ' ummān deñizinden ne kadar şu alursa āniñ ' ilmi ' ummān deñizi gibidir pes çünki kibriyā-yı zāt ' ālemde tecellī eyledi kamer devrinde Muħammed Muştafā zühūra geldi eger hüsn ü cemāl ise ancak olur āferīn ve taħsīn ve eger hilm u kemāl ise ' akıl beyānında ' aciz ve furūmāndedir¹⁶⁹⁵ şimdiye deg saña ' ālemiñ evvelinden ve ibtidāsından bir bir beyān eyledim ki Hāğ Te' ālā ' ālemi nice yaratdı evvel ne nesne yaradıldı tamām tafşīl ile yazdım ve Rasūlullah' ın dünyāya gelüp ve risālet virildüğün beyān etdim evvel hayātın andan şoñra vefātın ve memātın söyledim ve dağı şoñra aşhābınıñ vefātın bildirdim şimden şoñra dilerim saña ' ālemiñ evvelinden āhirinden ve intihāsından beyān idem ki şoñuci nice olsa gerekdir yine varup yetişe gerekdir bir bir tafşīl ile beyān ideyin ki cemī' ' ālemleri Hāğ Te' ālā yaratdı Hāğ'dan zühūr buldılar şoñra yine cemī' si Hāğ' a varır kavuşur ibtidā andan olmışdı intihā girü ve aña varır cān kulağın aç cān u gönül ile diñle ki incüler dizem ve gevherler nişār idem çünki hicret yüz yıla yetişdi kamu aşhāb sefer kıldılar cemī' sinden şoñra Vāsil' la oğlu ' Āmir

¹⁶⁹⁵ furūmānde (F.) aciz, düşkün, geride kalmış, bitkin, yorgun.

vefât eyledi tâbi¹⁶⁹⁶ in zamânı oldu tâbi¹⁶⁹⁶ in deyu şunlara dirler ki Rasûlullah zamânına yetişmediler ammâ aşhâb zamânına yetişdiler Rasûlullah'ın aşhâbıyla müşâhabet etdiler ve tebe¹⁶⁹⁶ u-tâbi¹⁶⁹⁶ in şunlara dirler ki aşhâb-ı Rasûl'e yetişmediler ammâ aşhâb-ı Rasûle yetişen kimselere yetişdiler tâbi¹⁶⁹⁶ ine yetişdiler anlara tebe¹⁶⁹⁶ u-tâbi¹⁶⁹⁶ in dirler pes aşhâb zamânı geçdi tâbi¹⁶⁹⁶ in irişdi İmâm A¹⁶⁹⁶ zam Hazreti vücûda geldi Rasûl Hazreti İmâm A¹⁶⁹⁶ zam hakkında sirâc ümmeti dimişdir ya¹⁶⁹⁶ ni ümmetiñ çerâğı dimişdir pes İmâm A¹⁶⁹⁶ zam irişdi ve İmâm Şâfi¹⁶⁹⁶ i ve İmâm Mâlikî ve İmâm Hanbelî yetişdiler dört mezhebde fetvâ virdiler 'âlem bir dürlü dağı oldu dîn-i İslâm kuvvetlendi pes gelenler girü gitdiler defterleri dürüldi şimdi bir zamâna yetişdik ki niceler mağrûr olmuşdur âhîret külliyyâ unuduldu i¹⁶⁹⁶ tibâr dünyâyâ oldu diñle imdi saña beyân ideyin ki âdemiñ 'âlemiñ uci nice olur ve hâli neye yetişür tâ göresin ve bilesin ki saña dünyâ fâide itmez imiş saña gerek olacağ¹⁶⁹⁶ ilim ve 'amel imiş diñle imdi saña beyân ideyin ki 'avd-i cismânî nice olur âdem vefât idüp kabre girüp sonra kıyâmet kopup ölenler kabirden çıkup kimi cennete gidüp kimi cehennemlik olur nice hâllere uğrar ve neler görür ve nelere şataşur beyân ideyin ammâ sözi kıssa idem ve az söyleyem ve gâyet gereklüsün söyleyem zîrâ ki cemi¹⁶⁹⁶ denizler mürekkeb olsa ve melekler ve âdemler yazıcı olsa Hağ Te¹⁶⁹⁶ âlâ'nıñ kelâmın yazsalar denizler dükene ve ağaçlar qalmaya ve yazıcılar 'âciz qalalar Hağğ'ın kelâmın henüz dökmeyeler bir miqdâr gereklülerinden söyleyem Rasûlullah şallallahu 'aleyhi ve sellem buyurmuşdur ki *kıyâmetiñ 'âlâmetleri oldur ki kıyâmet kopmağâ yakın 'âlemde şerr u şûr¹⁶⁹⁶ vechle çok ola 'ilim oqunmaz ola gide zinâ itmek ve şarâb içmek gâyet çok ola ve erler az ola 'avratlar çok hattâ bir er başına elli 'avrat üşeler kaçan kim ümmete kılıç gire İslâm ehli bir yerin kırmağâ başlaya artık içlerinden çıkmaya¹⁶⁹⁷ kıyâmet¹⁶⁹⁸ büyük 'âlâmetlerindendir ve cenk ve cidâl çok ola ve katl ve gâret¹⁶⁹⁹ ve yağma çok ola* didi ve dağı Rasûlullah buyurdı ki *altı nesne kıyâmetden evvel olsa gerekdir biri budur ki 'âlemde vebâ ve tã¹⁷⁰⁰ ün¹⁷⁰⁰ gâyet çok¹⁷⁰¹ ikinci budur ki Beytü'l-Muqaddes açıla Quds-i Mübârek açıla üçüncü budur ki halk arasında ölmek çok ola*

¹⁶⁹⁶ şûr (F.) gürültü patırtı, şamata.

¹⁶⁹⁷ kılıç çıkmaya, T

¹⁶⁹⁸ kıyâmetiñ, T

¹⁶⁹⁹ gâret (A.) yağma, talan.

¹⁷⁰⁰ tã¹⁷⁰⁰ ün (A.) veba.

¹⁷⁰¹ çok ola, T

âdemler çok vefât ideler dördüncü budur ki māl ve rızık kati çok ola şöyle ki aqçanıñ ve altunuñ hesābı olmaya bir kimseye ki yüz altun bağışlasalar hiç ‘aynına almaya ve sevinmeye beşinci budur ki ‘arab diyārında fitne çok ola altıncısı budur ki Beni Aşfar’lamüslümānlar şulh ideler soñra yine Aşfar hıyānet şulhi bozalar pes leşker-i cem‘ ideler seksen sancāq gele her sancāq dibinde on iki biñ cenk eri kâfirler ola cem‘ an toquz kerre yüz biñ ve altmış biñ kâfir olur muhaddişler dimişlerdir ki Beni Aşfar didikleri tâife firengdir¹⁷⁰² çıkup İslām vilāyetin harāp itseler gerekir ammā evvel müslümānlar cemī‘ kâfir vilāyetin ve fireng memleketin alsalar gerekir cemī‘ yeryüzine hüküm itseler gerekir andan soñra Beni Aşfar çıkısa gerekir zīrā Rasūlullah şallallahu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki *Hak Te‘ālā cemī‘ yeryüzine baña gösterdi benim ümmetim mülki şarğa ve garba irişse gerekir müslümānlar maşriki ve mağribi tutsa gerekir andan soñra Beni Aşfar çıkısa*¹⁷⁰³ *gerekir*¹⁷⁰⁴ didi pes Beni Aşfar hücüm idüp leşker çeküp A‘mākā gele Şām vilāyetinde bir yerdir A‘mākā dirler Beni Aşfar leşker çeküp ānda geleler pes ānlara karşı Medīne şehrinden bir leşker çıka kianiñ gibi mağfūr leşker günāhları yarlığanmış leşker tamāmet yeryüzünde bulunmaya sālihler ola ve Tañrı dostları ola şaf bağlayup biri birine karşı duralar Beni Aşfar bunlara ayıdalar ki gelün siz araya girmenñ koñ bizi ki ol bizi hergāh tutup esir iden kimseler¹⁷⁰⁵ cenk idelim diyeler zīrā ki Beni Aşfar çıkup Rūm vilāyetin harāb idüp Anaṭolı halkı cemī‘ si kaçup ‘arab diyārına gideler Medīne şehrine varup şığınalar pes Beni Aşfar anlarıñ ardınca varalar Medīne’den leşker çıkup bunlar¹⁷⁰⁶ karşı duralar ol vaqtin Beni Aşfar Rūm vilāyetinden kaçup Medīne’ye varan âdemleri Medīne halkından isteyeler ānları bize viriñ ki anlar bizi çok kerre tutup esir etmişler idi diyeler Medīne’den çıkan leşker dağı diyeler ki anlar müslümānlardır bizimle dīn-i İslām karındaşlarıdır¹⁷⁰⁷ hāşā ki biz ānları size virevüz yāhūd siz anlarıñla cenk idesiz biz bakavuz duravuz ol nesne mümkün değıldir olmaz diyeler pes iki leşker cenke başlayalar

¹⁷⁰² fireng (F.) Batı; Avrupa.

¹⁷⁰³ leşker çıkup, T

¹⁷⁰⁴ anda geleler, T

¹⁷⁰⁵ kimseler ile, T

¹⁷⁰⁶ bunlara, T

¹⁷⁰⁷ karındaşlarıdır, T

şavaş ideler ‘ākıbet kāfir leşkerin yavaş ideler pes müslümān leşkeri üç bölük ola¹⁷⁰⁸ bir bölüğü şınalar kaçalar ve ikinci bölük şehīd olalar üçüncü bölüğü gālīb olalar Beni Aşfar leşkerin şıyalar kaçuralar ve daħı Rasūl Hāzreti ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām bir gün aşhābına eyitdi hiç bilür misiz işitdüğünüz var mı bir büyük şehir ki anıñ bir yanı deñize ve bir tarafı qarayadır aşhāb ayıtdılar işitdik ‘aceb ol şehir harāb ola mı yā Rasūlallah didiler Rasūl Hāzreti eyitdi çünkü Beni Aşfar leşkeri¹⁷⁰⁹ şıyalar kıralar ħor ve ħaķır ideler yetmiş biñ leşkerin İshāk’dan Medīne’den çıkan leşkerle yoldaş olup evvel şehre varalar ki anıñ ādına Kōştanṭiniyye dirler ol şehri fetħ idüp alalar zīrā Beni Aşfar evvel ol şehri müslümānlardan almışdı Rūm illerin harāb itdüğünde İslāmboli almışdı pes Medīne leşkeri Beni İshāk leşkeriyle yine İslāmbola varalar fetħ idüp alalar bu leşker oķla kılıcla cenk itmeyeler yarağla yasağla şavaş eylemeyeler bil ki ħal‘ ayı zikirle ve tehliil ile yıķalar bir ağırdan tehliil idüp şoñunda Allahu Ekberdiyeler hemān ħal‘ anıñ bir yanı yıķıla deñizden yanı evvel yıķılsa gerekdir ikinci kerre tehliil idüp ya‘ni Lā İlāheİllallahdiyüp şoñunda Allahu Ekber diyeler bir tarafı daħı yıķıla ve üçüncü kere yine zikir ve tehliil idüp şoñunda tekbir ideler bir tarafı daħı yıķıla şehir açıla cemī‘ müslümānlar şehre gireler fetħ ideler yağmaya meşğul olalar bunlar yağmada iken nāgāħ bir āvāz işidile¹⁷¹⁰ çıkıdı Deccāl diyeler pes ol yağmadan aldıkları mālī ve rızķı birağalar varalar Şām vilāyetine gideler Aħbār’da gelür tevārīħ ehlinden rivāyetdir ki Rasūl Hāzreti buyurdı *Beni Aşfar çıkduğundan ve Beni İshāk leşkeri gelip İslāmboli alınca arasında altı yıl geçe yedinci yılda Deccāl çıķa* didi diñle imdi ki Deccāl nice çıkar ‘ulemā dimişlerdir ki evvel Mehdī çıkar āndan şoñra Deccāl çıkar Mehdī henüz daħı doğmamışdır rāvīler¹⁷¹¹ doğmuşdur dir Hāzreti Hüseyn’in neslindedir düşmanlardan kaçdı gizlendi āħir zamānda çıķsa gerekdir dir ve ecel añlamayup ‘ömri uzun olup bunca yıllar yaşamaķ Hāķ Te‘ālā’nıñ ħudretindedir ‘aceb değıldir dirler ammā şahīħ budur ki Rāfizīler sözi bātıldır Muhammed Mehdī daħı doğmamışdır şimden şoñra doğsa gerekdir mağrib vilāyetinden çıkar ba‘zılar Buħārā’dan

¹⁷⁰⁸ olalar, T

¹⁷⁰⁹ leşkerinde a‘ māķda Medīne leşkeri, T

¹⁷¹⁰ işidile ki, T

¹⁷¹¹ ekser rāvīler, T

dimişler¹⁷¹² Cābir rivāyet eyledi ki bir gün Rasūl Ḥazreti Cābir'e ayıtdı ki *bu İslām dīni mustakīm olur ve ümmetim her kıanda ise kāfire gālīb gelürler cihānı maşriğden mağribe değın*¹⁷¹³ *almayınca kıomazlar tā ki on iki ḥalīfe oluncaya deg ve bu on iki ḥalīfe cemī'ci Kıureş'den ola didi bundan şoñra nice ola yā Rasūlallah didiler Rasūl Ḥazreti ayıtdı kıati fitne ola didi şöyle ki ol fitne 'ālemi başdan başa tuta didi ve bu on iki ḥalīfe ki Rasūl Ḥazreti buyurmuşdur *Ebūbekir Ḥazreti ve 'Ömer Ḥazreti ve 'Osmān Ḥazreti ve 'Alī Ḥazreti rağiyallahu 'anhuma beşinci Ḥasan bin 'Alī altıncı Hüseyin bin 'Alī'dir*¹⁷¹⁴ *rağiyallahu 'anhumā yedincisi*¹⁷¹⁵ *'Ömer bin 'Abdül'aziz Ḥazreti'dir rağiyallahu 'anh ve kıalanları dağı kimi geldi ve kimi dağı geliserdir velīkin on ikinci ḥalīfe Mehdī olsa gerekdir ve Mehdī çıkduğı vaqtin 'alem 'adlle ve dādle dolsa gerekdir* netekim evvel zulm ile ve fitne ile dolmuşdı şoñra Mehdī dağı dünyādan gider dünyāda yedi yıl hüküm ider şoñra ecel gelür dünyādan gider ve Beni İshāk leşkeri Şām'a gelicek bir 'acebdütün zāhir ola ḥalkıñ burınlarına gire hep dumāğı olalar Rasūl Ḥazreti 'aleyhi's-şalātü ve's-selām buyurdı ki *kıyāmet kıopmaya tā on 'alāmet belürmeyince evvel bir dütün çıkı ki maşriğ ile mağrib dola kırık gün tamām yeryüzin duman kıaplaya mü'minler bu dutūndan dumāğı olalar ammā kāfirleriñ ḥāli bu dütūndan kıati ḥarāb olalar sarḥoş gibi olalar ikinci budur ki Deccāl çıkı cihānı fitne ile ve fesād ile doldura*Rasūlullah'dan rivāyetdir ki buyurdı otuz Deccāl çıkısa gerekdir cemī'ci yalancılardır her¹⁷¹⁶ *Deccāl rasūluz ve peyğamberiz diyu da'vā ideler şoñuci rüsvāy olalar gideler egerçi ḥalkı çok māl vireler ve dürlü dürlü ḥile ve al ideler ḥalkı kendülere tābi' itmek isteyeler ammā nesne başarmayalar mürselleriñ ḥatmi benim benden şoñra peyğamber gelmez bu Deccāl'lar cümlesi yalan çıkıklar rüsvāy olup gideler dīn benim dīnimdir yine benim dīnim bākı kıala didi.**

¹⁷¹² gelür dimişler, T

¹⁷¹³ deg, T

¹⁷¹⁴ 'Alī'den, T

¹⁷¹⁵ yedinci, T

¹⁷¹⁶ her bir, T

FAŞLUN Fİ HURŪCİ'D-DECCĀL

(Deccāl'in Çıkışı Faşlı)

Diñle imdi Deccāl'ın aşlın saña beyān ideyin Deccāl aşıl Medīne şehrinde kopdı İbn Şayyād dirlerdi doğduğı vaqtin 'aceb şekilde ğarīb şüretde doğduğı günde bir aylık oğlan kadar büyürdi bir kiři gönlünde bir nesne tutsa ve aña varsa gönlünde ne tutduğın bilürdihūdīlerden idi hattā Rasūl Hāzreti kendüsi ba'zı aşhābıyla vardı ve gönlünde Duĥān sūresin tutdı pes vardı ānıñla söyleşdi gönlümde ne tutdum didi Deccāl ve zillek duĥā didi Duĥān sūresine işāret eyledi Rasūl Hāzreti eyitdi iksā' didi ya'ni ırak ol ve miqdārında öte geçme didi döndi yine Rasūl Hāzreti Deccāl'a ayıtdı saña ne gelür didi Deccāl eyitdi bir gerçek ve iki yalancı gelür didi Hāzreti 'Ömer ayıtdı yā Rasūlallah du'ā eyle ki Hāĥ Te'ālā buni bundan getürsün didi şerri ve fesādı şavulsun¹⁷¹⁷ didi pes Rasūl¹⁷¹⁸el getürüp Hāĥĥ'a münācāt eyledi du'ā kıldı ve tazarru' itdi yā Rabbi bunuñ şerrin benim ümmetim üzerinden def' eyle didi Hāĥ Te'ālā ĥabībiniñ du'āsın müstecāb itdi hemān sā'at Cebrāil-i Emīn geldi elinde bir pāre bulut Deccālı kapdı ol bulut içine koyup aldı gitdi maşriĥ deñizinde bir adaya bıraktı üzerinde mü'ekkil melekler vardır ki Allah Te'ālā'nıñ emriyle beklerler ve şaklarlar çıkmağa komazlar tā ki Hāĥĥ'ın emri gelüp çıkmağa icāzet olunca rivāyetdir ki Rasūl zamānında Temīm-iDārī adlu bir şahābe varıdı gemiye girdi deryā seferin itdi ittifaĥ bunları furtuna tutdı¹⁷¹⁹ āĥir yıl kimseyi süre süre ol adaya ilette anda Deccālı gördive ānıñla çok söz söyleşdi soñra ĥalāş olup ol kiři geldi ĥaber virdi ĥikāyeti uzundur murād idenin kimse Tefsīr adlu eĥādīs kitābında taleb idüp ānda yoklasun görsün Hāzreti Rasūl 'aleyhi's-şalātu ve's-selām aşhābınaeyitdi Deccāl'dan size korĥu yok¹⁷²⁰ ammā ben sizi ğayrı Deccāl'dan şakınurın ve didi ki Deccāl eger şimdi çıkar olsa¹⁷²¹ ben ānıñ işin bātıl kıların ve eger benden soñra çıkarsa Hāĥ Te'ālā benim ĥalīfemdir ümmetimi Deccāl şerrinden şaklar didi ve Deccāl evvel çıkduğı vaqtin Şām'la Irak'ın ortasında çıkar Işfahan vilāyetinde āña yetmiş biñ başı tılsanlı yahūdīler uyalar

¹⁷¹⁷şavsun, T

¹⁷¹⁸Rasūl Hāzreti, T

¹⁷¹⁹buldı, T

¹⁷²⁰yokdur, T

¹⁷²¹olursa, T

buyurup ‘ālemi ğāret ideler ve yağma kıllalar Medīne şehrine geleler melekler men‘ ideler şehre koymayalar dünyāyı başdan başa gezeler her kim aña yetişürse sūretu’l-Kehfi oķusun ki Hāķ Te‘ālā anı Deccāl şerrinden şaklaya didi ve daķı eyitdi ki ey Tañrı ķulları dīniñiz üzerine muħkem duruñ dünyāda kimse bāķī ķalmaz size gerek olıcaķ nesne dīniñizdir didi aşķāb eyitdiler yā Rasūlallah yeryüzünde ne miķdār eğlene didiler Rasūl Hāzreti eyitdi *ķırķ gün ķarār ide evvel günü bir yıl ķadar ikinci günü bir ay ķadardır üçünci günü bir hefte ķadar ola ve bāķī ķalan günler yine¹⁷²² günler gibi ola* didi yine aşķāb eyitdiler yā Rasūlallah ol bir yıl ķadar günde namāz yine beş vaķit mi olur Rasūl Hāzreti eyitdi *ol şimdi dinilmez ol vaķit ma‘lūm ola* didi yine ayıtdılar yā Rasūlallah yeryüzünde tīz yürür mi Rasūl Hāzreti eyitdi *yil öñünce bulut gider gibi¹⁷²³* didi pes bir ķavme ve eger Deccāl anları kendü dīnine da‘vet ide ol ķavim daķı inanup da‘vasın ķabūl idüp Deccāl’a uyalar pes Deccāl göklere emr eyleye yağmurlar yağdura otlar bitüre yağ ve peynir ve sūd şol ķadarçoķ ola ki haddi ve nihāyeti olmaya andan şoñra bir ķavme daķı uğraya anları daķı dīnine da‘vet eyleye anlar inanmayalar yalansın diyeler pes şabāh ķalkup göreler ki cemī‘ mālları ve rızıķları gitmiş tavarları kırılmış bağları bağçeleri ħarāb olmuş hiĉ nesneleri ķalmamış ve kaçan ki bir vīrāne varsa emr eyleye mālını çıkar diye ne ķadar gizlü māl varise yeryüzüne çıkara āşikāre ola Deccāl ħalk ortasında āşikāre söyleye her kim baña inanmazsa gelsün aña mu‘cizāt göstereyin atasın anasın diri kılayın ve ölmüş kimsesi varise dirildeyin diye şeytānlar ve cinnīler maķbereye gireler atası anası şūretine ve ölmüş ādemler şūretine girüp maķberelerden çıkalar görinelere ve Deccāl’ın bir yanında şū ola ve bir tarafında od ola aña uyup tābi‘ olanları şuya bırağa ve inanmayup uymayanları oda bırağa ammā ol od aña tatlu şū gibi görine hiĉ gövdesin yakmaya ve eşer itmeye ve ol şū daķı od ola içine girenleri yaķa zinhār aña uymañ odına girüñ ki ol od sizi yakmaz aña uyup şuyuna girmeñ ki od olur sizi yakār ve Deccāl’ın bir gözi kördür ve alnında yazılmışdır *kāfir* ya‘ni yazılmışdır kāfir deyu her kişi oķur bilür ve oķumaķ bilmeyen kimse daķı oķuyabile bir yiğidi kılıcla iki pāre eyleye dönüp yine çağıra gel diye yiğit daķı iki pāre olup yaturken yerinden ķalkup ayağı üzerine dura gövdesi bitişüp şāğ ola güle güle Deccāl’ın öñüne gele dirler ki Hızır

¹⁷²² yine ğayrı, T

¹⁷²³ gibi yürü, T

peygamberdir bunda Haḫ Te‘ālā’nıñ çok ḫikmetleri vardır sırrı nedir kimse bilmez ve ḫaḫīḫatine vāḫıf olmaz.

FAŞLUN Fİ NUZŪL-İ ‘İSĀ

(Ḥz. ‘İsā’nın İnmesi Faşlı)

Bu ḫâlde dururken yine Haḫ Te‘ālā ḫullarına ‘ināyet ide Deccālı ḫatlı itmek için ‘İsā peygamberi gökden indüre Şām’da aḫ mināre dirler bir mināre vardır anıñ üstüne indüre iki yanında iki ferişte¹⁷²⁴ iki ellerin ol feriştelereñ ḫanadı üzerine ḫomuş ola iki ḫulle giye baş¹⁷²⁵ aşaḫa indüğünce ve yukarı ḫaldırduḫunca yüzünden incü dānesi gibi gümüş ḫamları ḫamlaya gözi her ḫanda irirse nefesi daḫı anda irişe ḫoḫusi miskden daḫı gökḫek ola ānuñ nefesiniñ güzel ḫoḫusi her ḫanda yetişirse ḫoḫusun alan kāfir helāk ola ḫaçan ki Deccāl mel‘ün ‘İsā peygamberi göre tuz gibi eriyeyece pes Ḥazreti ‘İsā ‘aleyhi’s-selām Deccālı ḫancer¹⁷²⁶ ile ura ḫanı tamām yer dükendüğü yere deg aḫa gide uşda Deccāl’ın ḫikāyeti iḫtişār üzere beyān olundu çünkü Deccāl helāk ola ‘ālem bereketle ve ni‘metle dola ve ḫāyet emīnlik ola ḫoyun ḫurd ile yūriye ve yılan oḫlancıklar ile oynaya ve deve arslanlar arasında otlaya vīrānlar ḫalmaya hep ma‘mūr ola ve ḫarāb olanlar hep ‘imāret ola cihān emn¹⁷²⁷ ü amānla dola bu yaña ḫikāyetin oluna gelelim çünkü ḫoştanḫiniyye’yi feth ideler ardınca Rūmiyye feth ola ve daḫı ardınca ‘Amūriyye feth ola bu üç şehir feth olunup alınduğı vaḫtın Deccāl ḫıḫa andan ‘İsā peygamber gökden inüp Deccāl’ı ḫatlı eyleye ‘İsā peygamber inicek yeryüzi ‘adl ve dādla dola kāfiriñ ḫacın her ḫanda bulursa o vād ḫard u ḫaş¹⁷²⁸ eyleye ve kāfirlere ayıda ben sizden bīzārın diye ve ḫalka māl baḫışlaya cemī‘ ‘ālem devletlü ola aḫçalı pullu olur ve ‘ālem emn¹⁷²⁹ ü amānla ḫoḫtolu ola ḫaşlar ve ağaḫlar söze gele söyleye eger gizlenmiş kāfir varise ḫaş olsun ağaḫ olsun söyleye gel ey müslümān bende gizlenmiş kāfir vardır anı ḫatlı eyle diye ‘ālemde ḫiḫ kāfir ḫalmaya cümlesin ḫırılar helāk ideler ve Meḫdī Ḥazreti ‘İsā peygamber ile cem‘ olalar çünkü namāz vaḫtı ola ezān

¹⁷²⁴ferişte ola, T

¹⁷²⁵başın, T

¹⁷²⁶ḫancer(A.) ḫançer.

¹⁷²⁷emnle, T

¹⁷²⁸ḫaş (F.) kırıntı, döküntü.

¹⁷²⁹emnle, T

oķuna ‘İsā peygāmbere Mehdī imāmlık teklīf ide ikāmet oķundı geē imāmlık eyle imāmet seniñdir diye Hāzreti ‘İsā ‘aleyhi’s-selām yok diye imāmlığı sen eyle siziñ ba‘zıñız ba‘zıñıza emirlersiz sen imām ol biz saña uyalım diye ‘İsā peygāmbere anıñ iēün imāmet itmeye ki Hāķ Te‘ālā ümmet-i Muħammed’e kerāmet ķomuşdur pes Mehdī Hāzreti imāmlık ide ‘İsā peygāmbere aña uya ve bir rivāyetde daķı ‘İsā peygāmbere imām ola dimiş ve ‘İsā peygāmbere yeryüzünde peygāmbere lik itmeyebil ki Muħammed Muştafā şerī‘ati üzerine ola İslām dīni üzerine yūriye cemī‘ aħkāmı Muştafā āyīni üzere ola bundan şoñra Hāķ Te‘ālā ‘İsā peygāmbere vahy ide ki yā ‘İsā bilesin ve āgāh olasın ki ııķardım şol ķullarımı ki kimse anlara ķarşu duramaz yūri var seniñ yanıñda olan ķullarımı Tūr taēına al git anda şaķla diye pes Ye‘cūc ve Me‘cūc Allah emriyle seddi yıķup ııķalar.

FAŞLUN Fİ HURŪCİ YE’CŪC VE ME’CŪC

(Ye‘cūc ve Me‘cūc’un ııķması Faşlı)

Rasūl Hāzreti şallallahu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki *Ye‘cūc bir bōlūk tāifedir ve Me‘cūc daķı bir bōlūk tāifedir seddi yıķup ııķalar* bu seddi ol seddir ki maşriķ tarafından İskender Zūlķarneyn yapmışdır Allah emriyle ol seddi yıķalar Şām’a geleler Taperiyye deñizin hep iēeler hiē şuyi ķalmaya şoñra gelenler şu bulmayalar ‘aceb bir zamānda şu varimiş diyeler andan Kuds-i Mübārek’e varalar ve diyeler ki yeryüzünde olanları hep ķırdıķ gelūñ gökyüzünde olanları kıralım diyüp oķların gökyüzünde toēri atalar Hāķ Te‘ālā ānlarıñ oķların ķana baturup yine yeryüzine göndere bundan şoñra Tūr taēınavaralar anda ‘İsā peygāmbere dolay u alup daē iēinde ķapadalar illeri memleketleri yıķalar ve ekinleri ve baēları yıķalar ‘ālem şöyle kızlık ola ki bir şıēır başı yüz altuna şatıla pes ‘İsā ‘aleyhi’s-selām el getürüp Hāķ Te‘ālā’ya du‘ā eyleye yā Rabbi Ye‘cūci ve Me‘cūci sen helāk eyle diye Hāķ Te‘ālā ‘İsā peygāmbere iñ du‘āsın müstecāb eyleye ol tāifeniñ boyunlarında bir zahmet belüre tā‘ūn ııķarur gibi ııķarup ol rencle cemī‘si helāk olalar girü ‘İsā Hāzreti elin du‘āya ķaldıra bunların gövdelerin gider yā Rabbi diye aramızdan götūr ki ıırkīn ķoķudan hāķ ‘āciz ve furūmānde ķalmasunlar diye hemān sāt Hāķ Te‘ālā ķuşlar

göndere anlarıñ gövdelerin götürüp alalar gide¹⁷³⁰ Hâk Te‘âlâ kânda emr iderse anda ilemeler pes Hâk Te‘âlâ emr eyleye gökden yağmurlar yağa yeri yuya yıkaya âyine gibi pāk ve şāfī ola andan yere emr ide otlar bitüre yine ‘âlem ucuzluk ola ni‘metler çok ola ve yemişler bol ola yalnız bir dâne enârı¹⁷³¹ bir cemā‘at yiyeler doyalalar ve kabını çadır idineler gölgesinde oturalar ve süd yoğurd peynir ve yağ kıti çok ola ‘âlem halkı ni‘mete gark olalar¹⁷³² bir deveniñ südi bir cemā‘ate kifâyet ide ‘âlem bu hâlde iken diñle gör ki aḥvâl nice olur Hâk Te‘âlâ emr eyleye Yemen tarafından bir yel ese ibrişimden¹⁷³³ yumuşak ola müslümânlarıñ kıltuğuna doḡuna şanca ne kadar İslâm ehli varise cemi‘si helâk olalar çünkü Hâzreti ‘İsâ bu aḥvâli göre Mekke şehrine gide ve cihânda yedi yıl hüküm ideler¹⁷³⁴ Kırtubî’den rivâyetdir ki ‘İsâ peygamber Mekke’ye gelüp Aşḡâb-ı Kehf’i dost idine anlarıñla yürüye anlarıñla dura otura Ka‘be’yi anlarıñla tavvâf iderken nâgâh yer deprene kıdiller ditreye şunuñ gibi zelzele ola ki vaşfa kıabil olmaya pes yer yarıla dâbbetü’l-‘ arzçıka ‘âlemi zevkle şafâyla doldura.

FAŞLUN Fİ HURÛCİ DÂBBETÛ’L-‘ ARZ

(Dâbbetü’l-‘ Arz’ın Çıkışı Faşlı)

Dâbbetü’l-‘ Arz didüğümüz bir canavardır ki yerden çıkar ‘âlemi seyr ider başı öküz başı gibi ve gözleri ḡinzîr gözi gibi ve şekli şüreti gâyet ‘acebdir ve kıulaıkları fil kıulağı gibi ve boynuzları vardır beyân keçisi gibi ve boyni deve kıuşu gibidir ve göğsi arslan göğsi gibi ve rengi kıaplan derisi gibi ve kıuyruğı kıoç kıuyruğı gividir deve ayağı gibi dört ayağı var ve iki kıanadı vardır boyni yüksekdir buluda irişür alnınıñ geñişliğı üç mil kııqdârıncadır Mûsâ peygamberiñ ‘aşâsı ve Süleymân peygamberiñ yüzüğü anıñla bile ola ve deli âdem gibifaşîḡ ‘arab dilince söyleye ve ayıda kim¹⁷³⁵ benim kııkduğuma kâfirler inanmazlar ve Allah’ıñ la‘neti ol zâlimlere olsun ki nefesine zılm eyleyüp fışkla fucûrla faḡr iderler diye

¹⁷³⁰gideler, T

¹⁷³¹enâr (F.)nar.

¹⁷³²ola, T

¹⁷³³ibrişim (F.) ipek.

¹⁷³⁴ide, T

¹⁷³⁵ki, T

müslümânlarıñ alınına ‘aşâ ile ura yüzleri münevver ola yıldız¹⁷³⁶ gibi şavķ vire nūrlana ve iki kaçınıñ ortasında mü’min deyu yazıla pes dābbetü’l-‘arz aña söyleye varsın¹⁷³⁷ ehli cennetsin murādına yetişdiñ diye ve kāfirleriñ yüzine ol yüzükle tamģa başa yüzleri ĳara ola iki kaçısı arasında kāfirdir deyu yazıla dābbetü’l-‘arzānā daħı söyleye varsın cehennem ehlinin hor ve zār ol diye evvel mağribe vara andan maşriķa yūriye andan Şām’a andan Yemen vilāyetine vara bu vechle ‘ālemi seyr eyleye ĳaķķı āşikāre ĳıla bātılı faşl-ı tārümār ide.¹⁷³⁸

FAŞLUN Fİ TULŪİ’Ş-ŞEMŞİ MİN MAĞRİBİHĀ

(Güneşin Batıdan Doğması Faşlı)

Dābbetü’l-‘Arz çıkup ‘ālemi seyr itdikden şoñra anıñ ardınca güneş mağrib tarafından doģa ammā nice doģar beyān ideyin her sözi aşılıyla söyleyeyin ve yerlü yerince ‘ayān eyleyeyin velīkin sözi öz söylemezsem ve ĳışşa eylemezsem yetmiş cilde şıģmaz şol sözler ki sözüñ sükkerīdir¹⁷³⁹ ānı söyleyeyin tā ki kitābımız cāmī‘ ve mūlaħħaş¹⁷⁴⁰ ola ve sözler güzīde ve pesendīde¹⁷⁴¹ olup arundırılmış ola az ola öz ola ve bu kitābı oķuyanlar cemī‘ ‘ālemiñ ‘ilmin bundan bileler ki bir ĳatre deñizden¹⁷⁴² nişān olur ‘ālemiñ evvelinden āħirine deg söyleyem tā ki sözden lezzet alup gönlüñe bir şevķ gele ve bir zevķ ĳāşıl ola bu ‘ālemi yaradan kimseye meyl ve maħabbet idesin anı bilmeģecehd eylesesin nice kimseler ‘aşķ meydānında başların ĳop eylediler ve niceler derd ve miħnet beyābānında¹⁷⁴³ ĳayrān ve zār oldılar ve niceleri bıçķu ile bıçup niceleri dār eylediler bu kitāb saña bir evreng¹⁷⁴⁴ ola tā ki bundan ĳıyās idesin bilesin ve añlayasın ki ‘ālem neden oldı ve neye varır ve ādem ĳandan geldi ve ĳanda gider mektūbuñ¹⁷⁴⁵ sernāmesinden aşāģasın añlayasın ve ‘ummān deñizin ĳatresinden ĳıyās idesin zīrā gönlünde şevķi olan ‘āşıķlar ve zevķi olan şādıķlar bir

¹⁷³⁶ yıldızlar, T

¹⁷³⁷ varsın mü’min, T

¹⁷³⁸ bātılı tārümār ide, T

¹⁷³⁹ sükkerī (A.) şekerli, şekerle ait, şekerle ilgili.

¹⁷⁴⁰ mūlaħħaş (A.) özetlenmiş.

¹⁷⁴¹ pesendīde (F.) beģenilmiş, makbul.

¹⁷⁴² bir deñizden, T

¹⁷⁴³ beyābān (F.) çöl, kırs.

¹⁷⁴⁴ evreng (F.) şeref, akıl, taht.

¹⁷⁴⁵ mektūb, T

kaatre görseler gönüllerine deñiz düşer ve zerre görseler hâırlarına güneş gelür ve şabâh yili eserse güneş doğduğın bilür ve gül benefşe açılursa bahâroldığın añlarlar bülbüller lâlezâr görseler gülistân añlarlar¹⁷⁴⁶ ve ayruluğ ıasretinden zâr olurlar ey dirîğâ ki bu fânî ‘âlemiñ naqşı gönlüni yağmaladı ve gözlerin anıñ hayâlınden¹⁷⁴⁷ kaldı bunca sözler ki söylenür taş gönlüne eşer itmez gözüni gönlüni dünyâ maıabbetiyle doldurduñ bilseñ ki ne devletlerden düşdüñ ve ne sa‘âdetlerden maıhrûm kaldıñ ‘ârifleriñ bir gizlü yüzi daıı vardır ki Hâk Te‘âlâ’nıñ cemâlınden yañadır eger ol nûr dünyâ ehline görünse cemi‘ halk Taırı’dır deyu taparlardı seniñ daıı gâh gâh gönlüne şevk ve zevk gelüp şimden sonra dünyâdan yüz döndüreyin Taırı’ya yüz tutayın didüğüne sebep oldur ki cânıñ gözi görür anıñ için âña tala bir ol yaña bir pervâz ider¹⁷⁴⁸ pes saña kıati lâzımdır ve gereklüdür ki ma‘rifet taışıl idesin ‘ilim ve ma‘rifet deñizine düşüp garık olasın tâ bilesin ki bu deryâniñ uci bucağı yokdur sâhili ve kenârı bulunmaz bu söze nihâyet yok biz girü sözüme gelelim ki yolcular yolundan kalmasun ve kaıâr¹⁷⁴⁹ kervândan ayrılmasun ve sözüme bunda idi ki çünkü Hâzreti ‘İsâ Mekke’ye gele ve dâbbetü’l-‘arz çıkup serteser ‘âlemi sıra ile anıñ ardınca eğlenmeyüp bir gün güneş maıgrib tarafına tolana üç gün üç gice miığarı toğmaya bu hâli ancağ dün namâzın kılanlar bileler ki her gice dün namâzın¹⁷⁵⁰ kıldıkları vaııtde uyanlar kalkup namâz kılarlar gene yatarlar gene uyanlar göreler ki ırte olacağlın değil bunlarıñ nişânları varidi ki görürlerdi bu kerre ol nişân rast gelmeye yatarlar gene kalkalar bunca def’a böyle ideler göreler ki hiç şabâh olmaz ol vaııt bileler ki hâl nedir pes zâr zâr ağlaşalar Hâk Te‘âlâ’ya tazarru‘ ideler ammâ dün namâzın kılmayanlar ne bilsünler ki ne kıadar zamân geçdi pes üç gün üç gice miığarı eğlendikten sonra güneş maıgrib tarafından tođa tâ öyle yerine çıka anıñ ardınca ay doğup ol daıı öyle yerine gele ayla gün ikisi bir yere gelüp kapkara toplar olalar yine maıgrib tarafına varalar dolınalar pes Hâk Te‘âlâ emr eyleye güneş yine vara maıriığdan tođa gene evvelki gibi gice gündüz yerler yerince ola yine bayağı gibi doğalar dolunalar.

¹⁷⁴⁶ gülistânı añlarlar, T

¹⁷⁴⁷ hayâlinde, T

¹⁷⁴⁸ idersin, T

¹⁷⁴⁹ kaıâr (A.) kervan, sürü dizisi.

¹⁷⁵⁰ dün namâzı: geceleri kılan nafiye namaz, teheccüt namazı.

FAŞLUN Fİ SEDD-İ BĀBİ'T-TEVBE

(Tövbe Kapısı'nın Kapanması Faşlı)

Diñle imdi tövbe kapısı kapanur İbn ‘Abbās’dan rivāyetdir ki Rasūl Hāzreti şallallahu ‘aleyhi ve sellem ayıtdı tövbe kapısı mağribiñ ardındadır altundan iki kanadı vardır incüler ile ve lü‘lle yāqūtla zeyn olunmuş ve ũonanmışdır bir kanadından bir kanadına deg aralığı tīz yürür atluya kırk yıllık yoldur Hāḫ Te‘ālā ‘ālemi yaradıldan beru ol kapu açuḫdur tā güneş mağribden doḫuncaya deg kaçan bir kimse tövbeyi naşūh eylese anıñ tövbesi ol kapudan girür didi pes Mu‘āz Hāzreti raḫiyallahu ‘anh Rasūlullah¹⁷⁵¹ su‘āl idüp naşūh tövbesi nedir yā Rasūlallah ayıtdı naşūh tövbesi oldur ki bir kişi günāh işlese itdüḫi günāhına pişmān olup Hāḫ Te‘ālā’ya tazarru‘ eylese yalvarsa tövbe idüp artıḫ ol günāhı itmese Hāḫ Te‘ālā ol kişiniñ tövbesin kabūl ider ‘ālemiñ hāli böyledir tövbeleri maḫbūldur tā ki güneş mağribden doḫa öyle yerine gele bulişup ikisi kapḫara olup yine varup mağribe dolınalar tövbe kapısı kapanur andan şoñra kimseniñ tövbesi kabūl olmaz itdüḫi tövbe girecek yol bulmaz Ādemoḫlanları ve cinniler ne ḫadar ‘amel iderlerse ḫayr ve iḫsān işlerlerse anlarıñ cemī‘ ‘amelleri yabana gider maḫbūl olmaz ve tövbesi ũutulmaz meger ki evvelden tövbe etmiş ola tövbelü buluna Rasūl Hāzreti buyurmuşdur ki *güneş mağribden doḫıcaḫ cümle kāfirler ĩmān getüreler illā lehu*¹⁷⁵² Hāḫ Te‘ālā ĩmānların kabūl itmeye çünki Hāzreti ‘Īsā ‘aleyhi’s-selām göre ki ‘ālemiñ hāli bu dürlü daḫı oldı ḫalk cihān arasına tefriḫa¹⁷⁵³ düşdi pes Medīne şehrine vara anda evlene ‘arabdan bir ‘avrat ile kırk yıl dura kızları ola kırk yıldan şoñra vefāt eyleye Hāzreti ‘Ömer yanında defn ideler bu yaña Mehdī daḫı Çin vilāyetine vara anda evlene bir oḫli doḫa ḫātemü’l-evlād ola anıñ oḫli doḫduḫdan şoñra ‘ālemde artıḫ oḫul kıḫ doḫmaya dünyāya veled gelmeye ‘āleme ḫışırılı yayıla ḫiç bir ‘avrat ne kıḫ doḫura ve ne erkek doḫura bu sebebden ĩmān ehli müslümān ḫalmaya gide bu taraḫdan Hābeşī leşkeri çıḫa yūriye Ka‘betullah’ı bünyādından yıḫa ḫarāb ve yebāb¹⁷⁵⁴ eyleye taşın¹⁷⁵⁵ topraḫın yabana ata pes muşḫaflarda ḫur‘ān ḫalmaya gide ‘ālemde her ne

¹⁷⁵¹ Rasūlullah’dan, T

¹⁷⁵² ki, T

¹⁷⁵³ taşarrufa, T

¹⁷⁵⁴ yebāb: yıkmak, tahrip etmek.

¹⁷⁵⁵ taş, T

ğadar muşhaf varise hemān aq kağıd qala yazuları qalmaya andan şoıra nizām ‘ālemi bozıla her t̄aife bir dürlü belā ile helāk ola Medīne h̄alkı açlıqdan qırıla Başra şehri şuya ğarq ola kimi hastalıqdan kimi t̄ā‘undan kimi qılıqdan kimi zelzele ile kimi od yanmağla helāk olalar gideler bu resme ‘ālem h̄alkı qırıla gide gizlü ve āşikāre īmān ehli qalmaya Şeyh Muhyiddīn ‘Arabī H̄azreti Rūh-ı Quds adlu kitābında getürmişdir ki Rasūl H̄azreti ayıtdı *in istiḳāmeti ümmeti felehā yevmun ve in lem testeḳim*¹⁷⁵⁶ *felehā nişfu yevmin* ya‘ni Rasūlullah eyitdi *eger ümmetim istiḳāmet idüp toğru yola giderlerse ‘ömürleri ve zamānları bir gün ola ya‘ni biñ yıl ola dimekdir ve eger istiḳāmet itmezlerse ve toğru yola gitmezlerse ‘ömürleri yarım gün ola ya‘ni beş yüz yıl ola dimekdir* bu h̄adīşde añlanur ki ümmet-i Muḥammed’iñ ‘ömri biñ yıl ola çünki ‘ālemden¹⁷⁵⁷ götüreler gide hiç bir müslümān qalmaya ‘ālem h̄alkı başdan başa kāfir olalar h̄arāmdan perhīz itmeyeler ve h̄elāl eksüzleri¹⁷⁵⁸ olmaya cemi‘ci şerre ve fesāda başlayalar bir bir āşikāre zinā ideler aralarından edeb ve hayā qalmaya çünki cemi‘ci kāfir olalar pes kıyāmet anlarıñ üzerine kopa cümle kāfirler ğāfil iken her kişi işinde gücünde iken añsuzın ‘ālemin h̄ali diñle ki nice olur güneşin nūri gide ‘ālemi zulmet ve qarañuluq qaplaya cemi‘ci yıldızlar yere dökülür yerler h̄alkına ıztırāb eyleye ve tağlar taşlar deprene zelzele ola h̄alk-ı ‘ālem gönlüne bir vechle qorqu düşe ve heybet alalar ki vaşfa gelmez ins ü cin biri birine şığınalar H̄aḳ Te‘ālā’nıñ h̄ışmına qarşu durmağā kimiñ qudreti var pes qurdlar kuşlar ve hayvānlar qarış muruş¹⁷⁵⁹ olalar biri birine qarışalar cinnīler ‘aceb ne h̄aldir diyeler göreler deñizler toptolu od olmuş.

¹⁷⁵⁶ yesteḳim, T

^{1757c} ālemden dīn, T

¹⁷⁵⁸ h̄elālesülükleri, T

¹⁷⁵⁹ qarışmuruş (T.) karmakarışık.

FAŞLUN Fİ NEFH-İ'Ş-ŞŪR

(Şūra Üfürülmesi Faşlı)

Pes Hâk Te'âlâ Celle ve 'Alâ İsrâfîl'e emreyleye ki şŭrın üfüre cemî' halk helâk olalar yeryüzünde cânlu cinsinden nesne iki kez şūra urla birisi helâk itmek için ve biri diriltmek için Rasŭlullah şallallahu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki *şŭr didikleri şekli ve şŭreti boynuz şeklidir pes kâmet-i evvel mağrib tarafından kopa halk ânı bulut şanalar hiç korçmayalar ve şaşınmayalar* pes Hâk Te'âlâ 'Azrâil'e emr eyleye ki şâğ elini 'arş altına koyup ve şol elini kürs¹⁷⁶⁰ altına koya cemî' 'âlem halkının cânların kabz eyleye yeryüzünde ne kadar cânlu varise helâk ola ve gökyüzünde dağı ne kadar melekler varise cümlesi helâk olalar illâ dört ulu melek kala ki muğarreb meleklerdir Cebrâil ve Mîkâil ve İsrâfîl ve 'Azrâil 'aleyhimu's-selâm bunlar helâk olmayalar pes Hâk Te'âlâ 'Azrâil'e emr eyleye İsrâfîl'in cânın al diye 'Azrâil dağı İsrâfîl'in cânın ala Hâk Te'âlâ 'Azrâil'e şora ki kullarımdan dağı kim kaldı ki helâk olmadı diye Hâk Te'âlâ hod kim kalduğın bilür ammâ hikmeti böyle iktizâ ider anın hikmetlerine kimse vâkıf olmaz ve sırrını bilmez pes 'Azrâil ayda yâ Rabbi Cebrâil ve Mîkâil ve 'Azrâil kulların kaldı diye pes Hâk Te'âlâ emr ide Mîkâil'in dağı cânın al diye pes anın dağı cânın ala yine Hâk Te'âlâ 'Azrâil'e su'al ide dağı kim kaldı diye Hâk Te'âlâ'ya 'Azrâil ayda yâ Rabbi sen yigrek bilürsün Cebrâil kaldı ve ben kuluñ kaldım diye Hâk Te'âlâ ayda yâ 'Azrâil sen de emrime muṭi' ol cânını teslim eyle diye 'Azrâil dağı cânın Hâk' a teslim eyleye andan sonra Hâk Te'âlâ Cebrâil'e şora dağı kim kaldı diye Cebrâil aydayâ Rabbi sen kaldın ki bākisin lâ yezâlsin ve Cebrâil kuluñ kaldı ki ol dağı fenâ olsa gerek diye pes Hâk Te'âlâ Cebrâil'e hitâb idüp sen dağı cânını teslim eyle diye Cebrâil dağı secdeye varup cânın Hâk' a teslim ide ba'zılareyitdiler 'Azrâil sonra helâk olur didiler ikisi dağı sözdür yigreğın Allah bilür kırk yıl 'âlem şöyle hâlî yata andan Hâk Te'âlâ 'ağım didikleri yile emr eyleye yili şol yildir ki Hâk Te'âlâ ol yil ile 'Ad kavmin helâk itmişdi Hâk Te'âlâ ol yile emr eyleye iğne yurdusı kadar delükden çıka ese tağı taşı biri birine ura 'âlem düpdüz ve şahrâ ola tağ ve depe kalmaya şöyle ki mağribde bir yumurda kosalar maşriğdan görine pes Hâk Te'âlâ hitâb idüp ayda ey dünyâ katı ehlini ne eylediñ netdiñ ki zînetle aldayup anları fitnelediñ seniñle şad ve

¹⁷⁶⁰kürsî, T

hurrem olup gülüp oynayup mağrūr olmuşlar idi diye anı anlar kim benim rızkımı yerlerdi ve benden ayrıya aparlardı ve baa irk getirürlerdi ortaı vardır dirlerdi¹⁷⁶¹ diye pes Hak Te‘ālā ‘Azze ve ‘Alā kendü kendüye enā eyleye ve beāya iftiār ide ki ‘izzet ve devām anıdır ullarına hidāyet virici pādiāhdır udreti āhirdir ya‘ni her nesneyi helāk idüp ve ahr eyleyüp intiqām itmee ādirdir ve ikmeti bāhirdir¹⁷⁶² ya‘ni ikmeti güne gibi rüendir ve āikāredir ve ıfatı zāhirdir her kii görebilür ve añlar diledüi kimseyi azdurur ve diledüine hidāyet virir pes Hak Te‘ālā beāsiyla far idüp bugün mülk kimiñdir ve pādiāhlık ve sultānlık kimiñdir diye kimse cevāb virmeye zīrā kimse yo kim cevāb vire pes Hak Te‘ālā kendü kendüye cevāb vire ki mülk Allah’ındır ki Vāhid’dır ahhār’dır diye bundan oñra Hak Te‘ālā emr ide Saar adlu amudan bir od yalıñı ıa yedi deñizi apara yaa bir atre almaya ve yeryüzin daı yaup apara eyleye ve gökler daı zeyt yaı gibi eriye ol od yalıñından eriye dökile pes ol od yalıñı cemi‘sin yamaa ad idicek Hak Te‘ālā ol odaitāb ide yeter yā od ziyāde varma diye.

FALUN Fİ YEVMİ’L-IYĀMET

(iyāmet Günü Falı)

Diñle imdi ki iyāmet nice opar ölenleri Hak Te‘ālā nice dirildür ve ürimi kemükleri nice yaradır saa beyān ideyin Hak Te‘ālā ‘ar altında bir azīne aa andan bir deñiz ıa adı Baru’l-ayāt ola dirlik deñizi dimekdir bir ‘aceb yamur yaa sūd gibi erenler ehvetine beñzer ola pes Hak Te‘ālā emri ile opraq olup ürüyen gövdeler manar gibi biteler enbiyā avā ve ‘avām aniyā ve fuarā büyük ve küçük cümlesi abir içinde biteler ādemde bir kemücek vardır alā ürimez ādemiñ segirinde olur ol kemücekden Hak Te‘ālā yine ādemiñ gövdesin yaradır netekim evvel ana arında yaratmıdır pes baında ‘alı olan ‘āiller bu üretiñ yüzünden naı ider yoiken var ider döner yine yo ider öldükden oñra yine abir içinde dirgirür nice öldilerse ve ne hālde vefāt etdilerse gene ancılayın ol hālüzere dirgirür ya‘ni yiitler gene yiit duralar ve olancuın ölenlerine olan duralar ve pīr olanlarına pīr alkalar üret bulup cān bulup ād olalar pes Hak

¹⁷⁶¹amolzālimbegler ki dūnyādafesādiderlerdi, T

¹⁷⁶²bāhir (A.) gün gibi ortada, apaık, parlak.

Te‘ālā’nın emriyle ‘arşın altından bir yıl çıkup yeryüzine ese yilin içinde od yalını ola yıl ile od yalını yeri urup¹⁷⁶³ yer açıla içinde olanlar taşra çıkalar tevārīḥ ehli enbiyādan işidüp ayıtdılar ki cihānın ‘ömri yetmiş biñ yıldır pes Ḥaḳ Te‘ālā ‘ālemi yarattı yerleri ve gökleri ve cemī‘ nesnelere yarattı bunları yarattıktan soñra altmış iki biñ toḳuz yüz yıl geçdikden soñra Ādem peygamberi yarattı Ādem yedi biñ yıl dünyāya ḥükm itse gerekdir kırk yıl daḥı ḳalır yetmiş biñ olmaḡa pes cemī‘ cānlu cins helāk oldıktan soñra ‘ālem şöyle kırk yıl ḳalsa gerekdir āniñla yetmiş biñ yıl tamām olur çünki cihānın ‘ömri yetmiş yıl tamām ola pes cihān daḥı fenā olsa gerekdir ne aḳ ḳalır ne ḳara ḳalır o ıssı yapduḡı evi gene bozar ve ḳurduḡı çārı gene yıḳar ve döşedüḡi döşeḡi ḳaldırır çünki bu tāriḥi bildiñ diñle bir tāriḥ daḥı beyān ideyin Mücāhid’den rivāyetdir ki dünyānın ‘ömri ve tāriḥi elli biñ yıldır didi İmām Faḥri Rāzī Ḥazreti eyitdi ki Rasūlullah şallallahu ‘aleyhi ve sellem mi‘rāc gicesinde Cebrāīl ile yolda iki bölük deryā gibi melekler leşkerine uğradı ki biri birine ḳarşu seyr idüp giderlerdi Rasūl Ḥazreti Cebrāīl’e şordı bu melekler ne meleklerdir ḳandan gelürler ve ḳanda giderler didi Cebrāīl ayıtdı Ḥaḳ Te‘ālā beni yaradıldan beru bunları böyle gördüm böyle bilürin bir gördüm kim bir daḥı görmedim ne evveline yetişdim ne āḫirine irişdim didi pes ol melekleriñ yerin Rasūl Ḥazreti ḳayḡurup su‘āl eyledi her ne şordıysa cevāb virdi cümlesi su‘ālinden biri bu oldı ki Ḥaḳ Te‘ālā seni yaradalı ne ḳadar zamāndır didi ol melek eyitdi ‘ömrümün evvelini ve ibtidāsını bilmezsin ve ḥesābını añlamazın ammā ‘ādetullah böyledir ki¹⁷⁶⁴ dört yüz biñ yılda bir yıldız yaradır andan soñra dört yüz biñ yıl geçer gökyüzünde bir yıldız daḥı yaradır Ḥaḳ Te‘ālā beni yaradıldan beru dört yüz biñ yıldız¹⁷⁶⁵ yarattı ol zamāndan beru giderin hiç bir yerde oturmadım ve eğlenmedimgice ve gündüz yürimekdeyin bu araya¹⁷⁶⁶ daḥı şimdi geldim yetişdim didi ‘ālemiñ tāriḥinde şaḥīḥ haber uşda bu sözdür daḥı yigreḡin Allah bilür zihī ḳudret ıssı şāh u ‘azamet celāl ıssı pādişāh ‘ālemde sulṭānlıḳ saña yaraşur ki memleketiñ ḥaddi ve nihāyeti yoḳdur ve salṭanatıña zevāl gelmez ve ‘ilmiñ kemāl üzeredir bunda ‘ālimler bir su‘āl etdiler ve eyitdiler ki Ḥaḳ Te‘ālā Celle kelām-ı ḳadīminde buyurmuşdur

¹⁷⁶³ uzup, T

¹⁷⁶⁴ kiḤaḳ Te‘ālā, T

¹⁷⁶⁵ dört yüz yıldız, T

¹⁷⁶⁶ buraya, T

“كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ.....” Küllü Şey’in Hâlikun İllâ Vechehu.....¹⁷⁶⁷ deyu buyurdu ya‘ ni Tañrı’dan ğayrı her ne varise cemî‘ si helâk olıdır hemân Allah Te‘âlâ bâķīdir helâk olmaz ve zevâli yoķdur ve fenâsı yoķdur pes ‘arş ve kürs ve levhî’l-mahfûz ve ķalem ve cennet ve cehennem ve cân nice ölürler bu yedi nesne helâk olur mi olmaz mı ķünkü Hâķ’dan ğayrı her ne varise helâk olıdır pes lâzım gelür ki bunlar daķı helâk olalar ‘alimler yine cevâb virdiler ki bu yedi nesneyi Hâķ Te‘âlâ bir laħzada helâk ider göz açup yumunca yine yaradır yerine getürür gene bayağı gibi olur bir sâ‘atde yoğ olur yine var olur.

FAŞLUN Fİ’L-ĦAŞR

(Ħaşr Faşlı)

Ķünkü ‘âlem ħalkı başdan başa fenâ olalar Hâķ Te‘âlâ bunları girü dirğöre ve gövdelerine cânların girü vire diñle imdi ki ne vechle dirilürler ol vaķit ki İsrâfîl şürin evvel kerre üfüre cânlılardanhiĳ bir kimse ķalmaya helâk ola yeryüzünde âdemler ve cânlılar ve ķurdçuğazlar ve ķuşçuğazlar ve böcecikler ve ķarıncacıklar ve göklerde melekler velhâşıl hiĳ cânlu cinsinden bir ferd ķalmaya ancak dört ulu melekler ve muķarreb feriştelere ķalalar soñra anlar daķı helâk olup cân Hâķķ’a teslîm ideler bundan soñra ‘âlem kırķ yıl ħâlî ķala pes Hâķ Te‘âlâ evvel İsrâfîl’i dirğöre İsrâfîl cân bulup yerinden ķalkup Beytü’l-Muķaddes’de ya‘ ni Ķuds-ı Mübârek’de bir taş vardır ol taşın üstüne ayağın başup şürin üfürmeĝe ķaşd eyleye şürün *dört* budağı vardır her bir budağı bir tarafda ħura biri¹⁷⁶⁸ maşriķda ve biri maĝribde biri yer altında ve biri gökler üstünde ola ve şürün *altı* delüĝi vardır ki her birinden âvâz çıkar ve her bir delükde bir dürlü ħâifeniñ cânları vardır *evvelki* delüĝünde cemî‘ peyĝamberler cânı¹⁷⁶⁹ vardır ve *ikinci* delüĝünde melekler ervâhı *üçüncide* cinniler cânı *dördüncide* âdemler cânı *beşinci* delüĝünde şeytânlar cânı *altıncı* delüĝünde ħayvânlar cânı ola ve şürün üzerinde *on dördäire* vardır pes Hâķ Te‘âlâ emr eyleye şürünü üfür yâ İsrâfîl diye İsrâfîl daķı bir ayağın ilerü başup şürin ura ve nidâ eyleye ey ķara yerlerde ķürimiş ķara toprak olmuş kemükler Allah emriyle dirilün diye ve ey

¹⁷⁶⁷ “O’nun zatından başka her şey yok olacaktır.” ĶaşaşSüresi 88. âyet. 28/88.

¹⁷⁶⁸ birin, T

¹⁷⁶⁹ peyĝambercânları, T

çüriyüp toprak olup toz olup tağılup giden gövdeler Hâk Te‘âlâ yine size cânlarıñız virdi Allah emriyle dirilün yeriñüzden duruñ kıyâmet kıpodı itdüğünüz ‘amelleriñ cezâsın buluñ diye pes kabir içinde gövdeler ile yaradıla evvel ana kıarnında nice yaradup cân virdiyese şimdi dağı ol vechle ola çünki kabir içinde gövdeler düzilüp tamâm ola şüruñ delüklerinden cânlar çıkalar yerle gök arası toptolu ola insâniñ ve cinnîleriñ ve melekleriñ ve hayvânlarıñ ve cemi‘ evvelîn ve âhirîniñ cânları şüruñ delüklerinden çıkup yerle gök arası ve hevâ yüzi dolup kıarış muruş olalar¹⁷⁷⁰ her bir cân kendü gövdesin bulup kabir içinde gövdesine girüp dura pes ‘arşîñ altından bir od yil ese yeryüzine doğunup yeri yarup ne kıadar maķbere varise yarılup açıla yerlerinden duralar diñle imdi ki evvel yerinden duran kimdir çünki İsrâfîl şürin ura Cebrâîl dirile ki yerinden kıalka sonra Mîkâîl ve ‘Azrâîl dirilüp duralar Hâk Te‘âlâ bu melekleri Rıdvân’a göndere Rıdvânidüğümüzcennetiñ kıapucısıdır ve mâlikidir cennetin zabtı aniñ elindedir pes Hâk Te‘âlâ ol melekleri Rıdvân’a göndere ve emr eyleye ki Rıdvân cenneti zeyn eylesün donatsun ki habîbim Muħammed Muştafâ şallallahu ‘aleyhi ve sellem gelüp ümmetiyle cennete girüp anda ebedî bâķî kıalsa gerekdir benim rahmetim ve luşfum içinde râħat olup ‘iysz u nüş itseler gerekdir pes cenneti tamâm gereğı gibi tonansun diye ve yine Cebrâîl’e Hâk Te‘âlâ emr ide ey Cebrâîl tîz livâü’l-ħamd ya‘ni ħamd sancâğın al ve iki ħulle ve tâc ve Burâķ al habîbim Muħammed’e ilet ki binsün gelsün diye Muħammed ‘alemleriñ faħridir ve cihâna Hâķķ’iñ rahmetidir ‘âlem ħalkıñıñ züħrüdür va‘desine gerekdir ve emîndir pes bir yeşil renklü ħulle ve bir şaru ħulle Cebrâîl’e virüp bu ħulleleri habîbim giysün diye ve ol Burâķ dağı ‘aceb şekilde ve ‘aceb şüretde ola iki kıanadı vardır ve yüzi âdem yüzi gibi ve dili faşîħ ‘arapça söyler ola pes Hâk Te‘âlâ Cebrâîl’e emr eyleye ki tîz ol Burâķ’a kıızıl yâķütndan eyer urup ve yeşil zümrüdden uyan¹⁷⁷¹ ur var habîbime ilet diye Cebrâîl dağı bu esbâbı ala ve İsrâfîl ve Mîkâîl ve ‘Azrâîl ve Cebrâîl yanınca bile gideler göreler ki ‘âlemiñ yüzi düpdüz olmuş tağlar depeler yok hiç bir yerde maķbereler eşeri yok ve nişân yok ammâ göreler ki bir yerde bir nür berķ urur göğe direk olmuş pes İsrâfîl anda vara ey pāk cân ve münevver cisim ve muşahhar rûħ ey rızâ pâdişâhı dur yukaru ki kıyâmet kıpodı Hâk Te‘âlâ’nıñ faız u kıazâsın

¹⁷⁷⁰ola, T

¹⁷⁷¹uyan (T.) gem, dizgin.

ya' ni Hâk Te'âlâ her kişiye hâklı hâkkın alıvırdüğün gör dur yukarı hesâb kitâb için Hâk Te'âlâ Hâzreti'ne gel dur yukarı günâhkârların derdine dermân ol¹⁷⁷² 'âşilere şefâ' at eyle miskinleri oddan kırtar diye çün Rasûl Hâzreti İsrâfîl'den bu hitâbı işide kabri açılıp yirden çıka kabri üstünde otura mübârek şakalından tozın toprağın silke iki hulle donların giye Cebrâîl'e ayıda ki ey karındaşım Cebrâîl bugün ne gündür diyüvir diye Cebrâîl'e ayıda ki bu gün kıyâmet gündür hesâb kitâb gündür diye Rasûl Hâzreti ayıda¹⁷⁷³ ki yâ Cebrâîl baña muştula ki işidüp ferağ olam Cebrâîl ayıda uşda livâ-i hamdı Hâk Te'âlâ saña gönderdi hulle ve tâc viribdi ki giyesin diye Rasûl Hâzreti ayıda yok yok yâ Cebrâîl saña andan şormazın diye yine Cebrâîl ayıda cennet kapuları seniñ için açıldı ve cehennem kapandı diye yine Rasûlullah Hâzreti ayıda yok yâ Cebrâîl saña andan dağı şormazın saña şordüğüm kendü nefsim için değıldir kendü başım kayusın yimezin günâhlu ümmetlerimden ve 'âşî ümmetlerimden şorarin ki hâlleri nice oldu baña anlardan haber vir anların için muştula diye İsrâfîl ayıda ki ben şûrı dağı tamâm urmadım dağısinden gayrı kimse yerinden durmadı ve kabrinden kalkmadı diye Rasûl Hâzreti ayıda uşda şimdi râhat oldım gönlümün yüzine gül şuyi saçdıñız diye pes mübârek başına tâcın giye ve eynine hullelerin giyüp ve Burâk'a binüp cennete 'azmeyleye 'arş altına varup Hâk Te'âlâ'ya secde eyleye Hâk Te'âlâ Hâzreti'nden nidâ gele başını yerden getür bugün secde günü değıldir bugün hesâb kitâb gündür ve 'ikâb ve rahmet ve şevâb gündür Tañrı'dan dilekler dile ve hâcetler iste ve bahşîşler ve 'ağalar taleb eyle ki vire in'âmlar ve ihsânlar eyleye deyu Hâk Te'âlâ Hâzreti'nden nidâ gele Rasûlullah ayıda ki yâ Rabbi baña va' de kılmışdıñ va' deñe vefâ eyle günâhlu ümmetlerim baña bağışla diye yine Hâk Te'âlâ'dan hitâb gele ey habîbim ben saña bugün şolkadâr virmeğe râzî olasın ve hoşnûd olasın diye pes İsrâfîl'e emr eyleye ki şûrın tamâm ura cânlar çıkalar yayılalar cemî' halk ıztırâb ideler evvel peygamberler dirilüp çıkalar anların ardınca evliyâlar çıkalar pes her dürlü tâife tertîbce biri biri ardınca dirilüp mağberelerinden çıkalar mü'minler ve müslümânlar yüzleri aq ve münevver çıka¹⁷⁷⁴ ba' zınıñ yüzü ay gibi ola ve ba' zınıñ yıldız gibi şavq vire ve ba' zınıñ rüşen çerâklar gibi ola her bir kişiniñ yüzü nûrı 'ameline göre ola mertebesine ve miqdârına

¹⁷⁷²Muhammed ayıda ki karındaşım Cebrail bugün 'âşilere şefâ' at eyle miskinleri oddan kırtardım, T

¹⁷⁷³şimdi ayıda, T

¹⁷⁷⁴çıka, T

göre yüzi dağı münevver ola maqbereleri üzerinde biñ yıl hayrān ve sergerdān olup duralar nāgāh mağrib tarafından bir od gele ciğerleri kebāb eyleye cemi¹⁷⁷⁵ halk başın aşığa eğüp duralar neyleyüp nideceklerin bilmeyüp halk bölük bölük duralar kimi ırakda kimi yakında ve kimi rāhatda şevābda ve kimi dağı ‘azābda olalar cümle halkıñ itdüği ‘amelleri gele görine şāhibine söyleye ve hālin bir bir beyān eyleye şanki elinde kitābı vardır ve her kişiniñ nūrı ĩmānına göre ola Rasūlullah’a yakın olanlar huzurda ve rāhatda olalar ibn ‘Ömer rivāyet etdi Rasūlullah’dan ki Rasūl Hāzreti eyitdi ĩmān ehli ašlā vahşet görmeyeler ne öldüğü vaqtin ve ne hōd maqberede hiç qorqu görmeyeler ve ne hōd haşr olup maqberelerinden çıqup başlarından tozi toprağı silküp durdukları vaqtin bu vaqitlerde hiç qorqu görmeyeler ve aydalar ki şükür ve minnet raħim Tañrı’ya ve yarlıgayıcı Hūdā’ya ki gönlümüzün guşşasın giderdi diyeler her kişi ne tonda fevt oldıysa yine ol tonda kopa ince bezmidir yoğun bezmidir her ne dürlü kefeni şardılarsa yine ol tonla kopolar āhir her kişiniñ tonı eskiyüp çıplaq kaliser soñra mü’minlere cennetden hulleler giyeler eger ‘avret hep donalar çünkim cemi¹⁷⁷⁶ halk yerlerinden durup maqbereleri üzerlerinde duralar mü’minlere Haq Te‘ālā fazl ve ‘ināyet ide cennetden davarlar gele ba‘zısına altun eğerlü deve gele ve ba‘zısına altun eğerlü at gele her ne cinsden göñli dilerse ol cinsden davar gele deve sevenlere deve gele at sevenlere at gele ve deveniñ¹⁷⁷⁵ nūrdan ikişer qanadları ola bineler ve her tarafa seyr ideler ve göñli diledüğü yere gideler dilerlerse her meclisi dolanu gezeler ve dilerlerse uçalar dörtyaña gideler gāh aşığa gāh yukaru seyr ideler müslümānların işledüğü şālih ‘ameller gökçek şūretde ve güzel koqular ile gelüp görine ve taşlu taşlu şāhiblerine söyleyeler sözlerinden şekerler dökile ve gevherler saçıla ve ayıda ki ben seniñ şol şālih ‘ameliñim ki dünyāda işlerdiñ ve namāz kılardıñ ve oruc tutardıñ zikir ve tesbīh iderdiñ ben şol¹⁷⁷⁶ işledüğüñ şālih ‘amelleriñ benim ammā dünyāda ben saña binerdim beni götürürdüñ şimdi gel sen baña bin ben seni götürüeyin diye ve kāfirler dağı dünyāda işledikleri yaramaz ‘ameller çirkīn şūretde murdār koqu ile geleler görineler ve söyleyeler beni bilür misin ki kimim ve ne kişiyim ki bunda saña geldim diyeler kāfirler dağı ayıda ki bilmezsin kimsin nolaydı helāk olaydım ve seniñ yüzün görmeyeydim diye ol

¹⁷⁷⁵ deveniñ ve atuñ, T

¹⁷⁷⁶ ol, T

dağı ayda ki ben seniñ şol dünyāda işledüğüñ yaramaz ‘amellerüñüm küfür ve fişk ve fücürüm dünyāda sen baña binerdiñ bugün ben saña binerin diye bu sözleri tefsīr içinde rāvīler böyle rivāyet eylemişlerdir netekim Qur’an’da gelür

“.....”¹⁷⁷⁷ **Ve Hum Yaħmilüne Evzārahum ‘Alā Zuhūrihim.....**

el-āyetü ‘Āişe ana rağiyallahu ‘anhā eyitdi Rasūlullah’dan işitdim ve şordum yā Rasūlallah ħalāyık kıyāmet gününde nice kıparlar didim Rasūl Ĥazreti ayıtdı *ķamu ħalk başı ķaba yalın ayak ve çıplaķ kıparlar* didi ben ayıtdım yā Rasūlallah ‘avratlara bu ħāl ‘ayb olmaz mı didim Rasūl ayıtdı *ey şiddīķ kıızı ol gün bir gündür ki her kışıye kendü başı kıyusu düşer kendü ħāline meşgūl olur didi kendü kendüyi erkek midir dişi midir bilmez ġayrı kışiniñ ‘aybın gözetmek ķanda ķaldı pes cümle ħalk göġe gözlerin diküp kırķ yıl tamām duralar yemeyeler içmeyeler bir yerde duralar ve kāfirler derleyüp derelere ġarķ ola*¹⁷⁷⁸ *kimisin dizine deġin ġarķ eyleye kimisin ķarnına deg kimin boġaz*¹⁷⁷⁹ *deg ve aġzına deg tuta ve kimisiniñ başından aşı derine ġarķ ola ammā mü’minler ve müslümānlar her biri bir kürside oturalar üzerlerine bulutlar gelüp gölge eyleyeler ġiceleri ķadar ġicesi ve günleri düġün ve bayram ola ve kıyāmet güniniñ uzunluġi elli biñ yıldır ammā mü’minlere bir sâ‘at ķadar gele ķati az ġörine devlet ve sa‘âdet anlara kim namāz kılalar ve zekāt vireler* Keşşāf adlu tefsīrinde menķūldur ki her kim Ve’n-Nāzi‘āt sūresin oķımaġı ‘âdet idinüp vird idinse kıyāmetiñ uzun günü elli biñ yıldır ol kışıye bir namāz vaķti ķadar ġörine ya‘ni ķabirden çıkup tā varup cennete girince elli biñ yıldır Ve’n-Nāzi‘āt sūresin herġāĥ oķuyan kimseye ol elli biñ yıl bir namāz vaķti ķadar ġörine bu nesne Ve’n-Nāzi‘ātsūresiniñ ħāşşasıdır ve bu söyledüġümüz sözler ey ‘azīz ķati ġerklı sözlerdir şaķın ġāfil olma ki sen bu sözlerin ķadrin bilmezsen sen buni ķolayına söz şanursın bu nesne Ĥızır peyġamberiñ içdüġi āb-ı ħayāt’dan daġı yegdir Ĥızır saña bunuñ gibi āb-ı ħayāt şunmaya ve kimse bu devlet sarāyına yol bulmaz meġer ki kıyāmet gününde Muħammed Muştafā’nıñ şefā‘atine düş¹⁷⁸⁰¹⁷⁸¹ ola tā ki ħāli ġüzel ve ħātırı ĥoş ola yā Rabbi cümle ĩmān

¹⁷⁷⁷“.....Onlar ġünahlarını sırtlarına yükleneceklerdir....” En‘āmSūresi 31. āyet. 6/31.

¹⁷⁷⁸olalar, T

¹⁷⁷⁹boġazına, T

¹⁷⁸⁰düş olmak (T.) Erişmek, nâil olmak, tesadüf etmek, rastlamak. Müptela olmak, ġiriftar olmak.

¹⁷⁸¹ruşen, T

ehline anıñ şefâ'atin sen naşīb eylesin müyesser kılibn 'Abbās'dan rivāyetdir ki eyitdi kıyāmetde haşr oldıkları vaqıt her kişi hāline göre qopa ya'ni ne hāl vefāt etdiyse kıyāmet gününde yine ol hāliyle qopar günāh işleyüp tövbesiz gidenler ol gün rüsvāy olsa gerekir ve şunlar ki dünyādan sarhoş gitdiler maqberesinden çıqduğunda yine sarhoş ola 'āciz ve hayrān ve sergerdān qala ğuşsa ve ğam deñizlerine ğarq ola ve şarab destisi boynunda aşılış ola ve qadehi elinde tuta murdār leş gibi çirkīn qoqaher qanda varırsa la'net ideler ve çirkīn qoqusundan 'āciz qalalar ve her yanında yılanlar çıyanlar ve 'aqrablar ve ejderhālar şoqalar ve ayıq fevt olanlar maqbereden yine ayıq duralar ve her kim çalgu çalar olsa çeşte gibi tanbūr gibi ve dağı ve aña beñzer sāz āletleri ve çalgular gibi anıñ gibi sāz çalanlar kıyāmetde dağı maqbereden çıqduğı vaqtin elinde çalgusi bile ola utanup elindeki sāzın yere çala ve livāta idenler ya'ni oğlana varanlar köpek gibi çatışmış qopalar livāta itdüğü kimse ile bir yere köpek gibi çatışalar ve her kim 'āşī ve günāhkār olsa rüsvāy ola işi āh ve nāle ve vay ola ey müslümānlar qarındaşlar benden size vaşıyyet olsun fırsatı fevt eylemeñ tövbeye geliñ 'ömriñiz geçdi nevbetiñiz geldi ğāfil olmañ uzun uzak fikri hātiriñizden gideriñ ki 'ömriñiz ol va'de koymaz ve ol zamāna qatlanmaz kāravn halkı yüklerin yükletdiler sen dağı yatursun uyqu saña tatlu gelür ammā kāravn geçüp sen yalnız qaldıqda peşimān olırsın şükür gibi tatlu gelen uyqu zehir qātil olıserdir ve istiğfār idenlere Haq Te'ālā 'ināyet kıla ve kıyāmet gününde yardımcı olur ve ellerin tutar pes bu hālāyık bu hālde durup her biribir dürlü şan'atda¹⁷⁸² iken Haq Te'ālā'dan nidā gele ki qati şunlar ki beni Tañrı bilmezlerdi düşmanlarım qandadır diye melekler ayıdalar ki yā Rabbi düşmanlarıñ kimdir Haq Te'ālā ayıda benim düşmanlarım şunlardır ki dünyāda benim haqqıma dürlü dürlü yalan söylerlerdi ve baña iftirā iderlerdi oğı kıızı vardır dirlerdi vezīri ve ortağı vardır dirlerdi ben pāk Tañrı'yım ve münezzeh Tañrı'yım nice bunuñ gibi iftirālar iderlerdi ve yalanlar söylerlerdi diye ve Qur'an gökçek şekilde ve güzel şüretde gele ehline görine ya'ni Qur'an oquyanlara gele görine hiç beni bilür misin diye Qur'an ehli dağı yok bilmezdi diye Qur'anayıda ben seniñ dostuñ ve yāriñ ve oquduğun Qur'an'ım ki herğāh 'aşkla ve zevkle beni oqurduñ diye ve gündüzün oruc tutduğında dağı aç ve şusuz beni oqurduñ ve gicelerde uyquni saña harām eylemiş idim beni oquyup uyqusuz qalurdın ğāh

¹⁷⁸²meşakqatde, T

evde gāh seferde okurduñ diye bugün bāzīrgān kumaşınıñ bahāsın alupışşı eylese gerekdir ve her kişi ne ekdiyse hārmanın aña göre getürse gerekdir diyeler pes Qur'an ehline şol kadar beylik ve pādīşāhlık vireler ki hiç 'aqlına ve fikrine getürmezdi ve hayālinden geçürmezdi āhīret bāzīrgānlarından Qur'an ehline ziyāde şevāb vireler ve ayıdalar ki ekdüğüñ ekin bugün bitdi ğayrı ekincilerden hāşılı sen artık getür ve hārmanıñ büyük eyle ve ğayrı bāzīrgādasın¹⁷⁸³ artık fāide bulasın ve artık işşı olasın diyeler ve başına bir cevherler ve kār tācı ve kerāmet tācı uralar ki anıñ gibi kıymetlü tācı vehmine ve hayāline getürmezdi ve atasına anasınadağı anıñ hürmetine hülleler vireler ki kıymetine dünyā mālī yetişmeye bunlar ayıda ki bu hülleleri bize ne sebebden virdiler biz hod dünyāda bunuñ için hayır işlemedik idi diyeler bunlara ayıdalar ki siziñ dünyāda oğlanlarıñız varidi ki māl ve rızık gözetmezlerdi ve kesb kār itmezlerdi dāima şevkle Qur'an okurlardı bu hülleleri size ol oğlanlarıñız hürmetine virdiler diyeler pes dönüp Qur'an okuyan kimse ayıdalar ki oku Haq Te'ālā seni esirgeyüp Qur'an'ı saña virmişdi saña hürmet itmek için ānı saña öğretmişdi diyeler ne kadar okursañ cennet içinde ol kadar yüce mertebe yüksek derece bulasın ol Qur'an seniñ devletiñe sebebdir diyeler ne kadar okursa ol kadar 'izzet bula nice 'izzet bulmasun ki Haq Te'ālā kendü kelāmın habībi Muhammed Muşafā ile bize gönderdi pes okuyanlar 'izzete ve hürmete yetişüp nihāyetsiz devlet bulsalar gerekdir diyeler¹⁷⁸⁴ ve kıyāmet gününde eyü 'ameller gözükse gerekdir hayır ve ihsān ve zekāt ve oruc ve namāz ve her ne dürlü 'amel ki Ādemoğlanı işleye hayırdan ve şerden yarın kıyāmet gününde Haq Te'ālā ve 'amelleri taşvīr idüp şürete koysa gerekdir hayır 'ameller güzel şüretde görine ve gökçek koğularla ve yaramaz 'ameller çirkīn şüretle ve murdār koğularla gele görine hayır ve ihsān bir yeşil kubbeye ola ve şāhibiniñ üstüne sāyebān olup gölge ola zihī devlet zihī sa'ādet ol kimseye ki Haq Te'ālā'a 'ibādet eyleye gice ve gündüz ihsānı kendüye 'ibādet eyleye tā ki bir gün bir dermānda kalduğıñ vaqıtde saña buluna ve düşdüğüñ vaqtin Haq Te'ālā elin tuta başına bir iş geldüğü vaqıt itdüğüñ hayır 'amel saña buluna yarınki gün devlet şol kişiniñ başına ki bugün elinden gelürken hayır işleye ve cömerdlik ide ve faķīrleriñ göñlin ele ala hālīn ve hātırın şora biz yine maşer halkına

¹⁷⁸³ bāzīrgānlardansın, T

¹⁷⁸⁴ diye, T

gelelim çünkü hālāyık yerden kopup bir zamān duralar biri birin bileler bundan şöıra kıyāmet hālleri ve kıyāmet kōrkuları belüre halkıñ kimi selāmet ve kimi melāmet ola kimişād ve kimi handān olup güle oynaya ve kimi dağı zār sergerdān olup ağlaya bu kez her kişiye baři kayusu dūşe nefsi nefsi günü ola biri birin bilmeyeler ne gökde göđi bileler ve ne hod yerde yeri bileler halka şunuñ gibi kōrku dūşe ve başları kayusu ola ki kendülerin gökde midir yerde midir bilmeyeler bil ki gök kañıdır ve yer kañıdır fark idemeyeler¹⁷⁸⁵

FAŞLUN Fİ TEBEDDÜLİ'L-ARZİ VE'S-SEMĀVĀTİ

(Yerin ve Göklerin Değişmesi Faşlı)

Geldük imdi kıyāmet kōrkuları ne vechledir ve gökler nice olur beyān idelim ki ol vağıt 'ağıllar çāk olur ve yürekler yarılr çünkü halk kabirden duralar göreler ki dağlar gitmiş yeryüzi düpdüz olmuş ve deñizler kalmamış şuları şogulmuş¹⁷⁸⁶ şehirler köyler harāb olmuş gökler yarılmış yıldızlar dökülmüş Hağ Te'ālā kudret eliyle aya ve güneşe yapışa evvel bu ikisin deñize ata andan şöıra emr eyleye öyle yilin esdüre bunları kızdura od eyleye cehennem odına kaşışdıra ve kaşışdıra Hađreti 'Alī'den rivāyetdir ki ol vağıt Hağ Te'ālā bir nazar eyleye yeryüzin ağ gümüşden eyleye ve gökleri altundan eyleye yeryüzi tebdil olıcağ halkı řırāt kōprüsüne süreler anda karañuluđda baři kaba yalın ayağ duralar bunda tefsir ehli ihtilāf eylediler üç dürlü rivāyet söylediler *bir* rivāyet budur ki bu bayrāđ gümüşden olur taş ve ağaç olmaz ve od bitmez didiler *ikinci* rivāyet budur ki yer kendü hālinedür toprağdan ola ammā Hağ Te'ālā bu yeri geñiř eyleye sađtiyān¹⁷⁸⁷ çeker gibi çekilüp evzāda geñiř ola yayıla ve yazıla düpdüz ola hiç eğrisi ve çuğuri ve deresi depesi olmaya *üçüncü* rivāyet budur ki Hağ Te'ālā bu yerden ğayrı bir yer dağı düze adı Sāhire ola şırça gibi ola ve ğāyetde ağ ola ve bu yer bir yerdir ki bunda ařlā günāh işlenmedi ve ma'şiyet kılınmadı pes Hağ Te'ālā ol yeri geñiř eyleye tā ki cemī' 'ālem halkı gök melekleri anda şığınalar rivāyetdir ki bu yerin geñiřliđi yirmi bir bölükdür Hağ Te'ālā ol yerin geñiřliđin toğsan toğuz bölük eyleye ve şol yer ki halkı anda cem' eylese gerekdir meydān yeridir orta yerde ağ çörek gibi ola pes Hağ Te'ālā kudret eliyle gökleri kabz ide

¹⁷⁸⁵ ve yer kañıdır fark idemeyeler yerine kıyāmet kōrkuları ne vechledir, T

¹⁷⁸⁶ şogulmak: kurumak.

¹⁷⁸⁷ sađtiyān (F.) sepilenmiş, boyalı ve parlak deri.

kağıd dürer gibi düre yeryüzine ata ve hālāyık intizār çeküpduralar ki Hāḫ Te‘ālā ne emr ider deyu muntazır olalar biñ ayak bir ayak üzere ola çünki Hāḫ Te‘ālā’nıñ emriyle dünyā göğü iki pāre ola anda olan melekler bölük bölük yeryüzine ineler maḥşer ḫalkını kuşadalar dolayü alalar ḫalk orta yerde ḫalalar bu melekleriñ sağışı ne ḫadar oğlanları¹⁷⁸⁸ ve ne ḫadar cinnīler varise bu melekler sağışı iki anlar ḫadar olalar maḥşer ḫalkı bu melekler şoralar Tañrı’mız sizde nidir diyeler bunlar cevāb vireler ki Hāḫ Te‘ālā bizden münezzeḫ Tañrı’dır bize ihtiyācı yoḫdur Ğani’dir bizde olmaḫdan pākdır münezzeḫdir ammā emri ve ḫükmi zāhir olsa gerekdir ef‘ālī ve şıfātı ve zātı āşikāre ve rüşen olup ḫullarına sultānlık ve pādīşāhlık virüp taḫt ve tāc bağışlasa gerekdir Hāḫ Te‘ālā’nıñ kemāl-i Kibriyā’sı nūrı ya‘ni ululuğı ve ‘azāmeti nūrı anuñçün berḫ urur ki cemālīniñ nūrı zāhir ve āşikāre olup işrāḫ eylese gerekdir pes Hāḫ Te‘ālā evvelki göğü ḫabz idüp melekleri yere indükden şoñra ikinci göğü daḫı ḫabz idüp anıñ daḫı melekleri yere inüp maḥşer ḫalkını kuşadup ortaya alalar ve bunlarıñ sağışı evvelki gök meleklerince eger¹⁷⁸⁹ ol ḫadar olalar ya‘ni evvelki gökde ne ḫadar melekler varise ikinci gökde iki ol ḫadar melekler olalar maḥşer ḫalkı anlara daḫı su‘āl eyleye Tañrı’mız sizde midir diyeler bunlar daḫı evvelki gök melekleri gibi cevāb vireler bizde değıldir bizde olmaḫdan pāk ve münezzeḫdir ammā emri ve ḫükmi zāhir olsa gerekdir diyeler bu vechle yedi ḫat göğü bir bir ḫabz ider kağıd dürer gibi dürer melekleri yere inüp ḫalkı kuşadır her göğüñ inüp¹⁷⁹⁰ biri birin kuşadırlar ḫat ḫat olup duralar Ādemoğlanları ve cinnīler orta yerde ḫalalar ve her göğüñ yıldızların Hāḫ Te‘ālā od idüp cehennem odına ḫata ve yedi ḫat gökleriñ melekleri yeryüzine indükçe Tañrı’mız sizde midir deyu şoralar anlar daḫı evvelki melekler virdüğü cevābı vireler bu cümleden şoñra yeryüzine rūḫ-ı a‘zam iner cümle meleklerden ol uludur yalnız bir şaf ola Hāḫ Te‘ālā’ya ḫarşu ḫanadların açup dura ḫayrı melekler bunuñ ardınca şaf şaf olalar cümle ĩmān ehli tamām yüz yirmi şaf ola seksen şaf Muḫammed ümmeti ola bāḫī kırḫ şaf ḫayrı ümmetlerden olalar her şafıñ uzunluğı maşriḫdan mağribe irişe cemī‘si başı ḫapa yalın ayak duralar ḫālellahu Te‘ālā **يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَنَأْتُونَ أَفْوَاجًا** Yevme Yunfeḫu Fi’ş-Şūri

¹⁷⁸⁸sağışı ne Ādemoğlanları, T

¹⁷⁸⁹iki, T

¹⁷⁹⁰melekleriinüp, T

Fete'tüne Efvācen¹⁷⁹¹ bu āyetiñ ma' nāsında Keşşāf naql ider ki aşhābdan Mu' āz bin Cebel bir gün gelüp Rasūlullah katında söze başladı ve ayıtdı yā Rasūl yevme yunfehu fi'ş-şūr āyetiñ ma' nāsın baña bildir didi Rasūl Hāzreti ayıtdı yā Mu' āz ne büyük nesneden su'āl itdiñ ve emr-i ' azimden şorduñ didi ve mübārek gözleri yaşla doldu ve dāne dāne gül yüzi üzerine revān oldu pes söze başladı ve eyitdi¹⁷⁹² yā Mu' āz bu āyetiñ ma' nāsı oldur ki kıyāmet gününde ümmetden on bölük t̄aife k̄opısdur ba' zısı maymun şūretinde ve ba' zısı hınzır¹⁷⁹³ şeklinde ve ba' zısı ayağından aşılıp yüzi üstüne sürinür ve ba' zısı gözsüz k̄opar ba' zısı dilsüz k̄opar feryādlar fiğānlar ideler ve ba' zımñ dili ağzından çıkup göğsüne şarkup dilin çeyneye ve ağzından iriñler aқа mahşer halkı görüp yiğreneler ve kimi elsiz ayaqsız ve kimi dahı çirkīn k̄oқа ve ba' zısı k̄atrāndan k̄aftānlar giyeler gövdesine yapışa didi ve bu t̄aifeleri yine bir bir beyān eyledi ve eyitdi şunlar kim maymun şūretinde k̄oparlar onlar k̄ovlayanlardır¹⁷⁹⁴ ki bir kimseniñ haqqında dürlü dürlü müsāvī ğiybet idüp falān kimse seniñ haqqında şöyle didi böyle didi diyenler ve toñuz¹⁷⁹⁵ şūretinde k̄oparlar harām yiyenlerdir ve ayağından aşılıp yüzi üstüne ribā yiyenler ya' ni aqça fāidesini¹⁷⁹⁶ yiyenlerdir gözsüz k̄oparlar hükm itdüğünde zulm iden kağılar ve beglerdir ve sāir ehli hükm ki hükmünde haq üzerine yürümediler zulm iderler ve şağır k̄oparlar ve dilsüz k̄oparlar kendüzin görenlerdir ki dünyāda kendü ' amellerin görüp ' ucb¹⁷⁹⁷ iderlerdi ve tekebbürlük iderlerdi kişi kendü ' ameline ' ucb idüp tekebbürlük itmek eyu değıldir niçün ululanup tekebbürlük ideler ululuq kimiñ idüğü hod yarın kıyāmet gününde hāliñ nice olacağın bilmedin bugün a' mālne ' ucb idüp kendüñi göresin ve tekebbürlük idesin ulu kimdir yarın ma' lüm olur huşuşa ki ' izzet nūri ' ālemi bugün kaplamışdır ve yarın kıyāmetde Haq Te' ālā'nıñ zātı nūri gözlere rüşen olıserdir ol vaqit her kişiniñ hāli ma' lüm olur bunda ululanmaq ve büyüklenmek fāide itmez ve şunlar ki dilin çeyneyeler şol ' ālimlerdir ki didiklerin iş[le]mezler halka zulm iderler işleri sözlerine uymaz ve şunlar ki

¹⁷⁹¹ “Sura üfürüldüğü gün hepiniz bölük bölük gelirsiniz.” Nebe’ Suresi 18. āyet. 78/18.

¹⁷⁹² Hāzreti eyitdi, T

¹⁷⁹³ toñuz, T

¹⁷⁹⁴ k̄ov (T.) dedikodu, şayia.

¹⁷⁹⁵ toñuz (T.) domuz.

¹⁷⁹⁶ işşısın, T

¹⁷⁹⁷ ucb (A.) kendini beğenmişlik.

elleri ayakları kesilmiş kopalardan ki koñşusun incidenlerdir ve şunlar ki tamu ağacına aşılımış olanlar beglere ve a'vānlara¹⁷⁹⁸ gammazlık idüp ādem kovlayanlardır¹⁷⁹⁹ murdār olmuşdan dañı artık koğalar anlar şunlardır ki kendüleri mühmel işe birağalar işleri güçleri murdārle lezzet almak olmak ve şehvetle lezzet ola ki zinā ideler¹⁸⁰⁰ livāta ideler ve zekāt vermeyenler ola ve şunlar ki kaṭrāndan cübbe giye anlar şunlardır ki halk arasında tekebbürleşüp 'ālī sarāylar ve yüksek evler yapanlar ve halkı gözlerine göstermeyeler döğüp söğüp incideler didi ey 'azīz çünkü bu aḥvāli bildüñüz şaḫıñın bunlardan olmañ bu şıfatlar sizde olmasun eger varise dur pes cehd ile kendüñden gider bil ki sa'y eyle ve cedd ü cehd it ki bu yaramaz şıfatları giderdikden soñra yerine eyu şıfatlar getüresin ulular bölüğünden olasin başına altın tāt urulup arkaña zerbāf¹⁸⁰¹ kaftānlar gıyesin İmām Ğazzālī Ḥazreti İhyā u Ulüm adlı kitabında getirür Rasūlullah'dan rivāyet ider ki buyurdu *kiyāmet gününde bir kavim geleler yüzleri yıldız gibi yıldırāya şavķ vire ve nūrlu ola bunlara şoralar ki dünyāda ne 'amel işler idiñiz ki yüzüñüz böyle münevver oldu diyeler bunlar ayıdalar ki ezān āvāzın¹⁸⁰² işitdügümüz gibi hemān kaķup abdest almağa giderdik işimiz gücümüz kor giderdik diyeler bunuñ ardınca bir tāife dañı gele ki yüzleri ay gibi ola bunlara şoralar ki ne sebebden yüzüñüz ay gibidir bunlar ayıdalar ki biz dünyāda namāz vaķtı dañı olmadın abdest almağa giderdik diyeler yine bir tāife dañı gele yüzleri güneş gibi ola bunlara dañı şoralar bunlar ayıdalar ki biz mescide namāz vaķtinden evvel varırdık ezān oķunmağa mescidde kaṭlanurduķ diyeler* pes benim bu sözlerim kulağında küpe olsun sa'y eyle ki güneş yüzlüler bölüğünde olasin bu dünyāñın işğāli dūkenmezhemān sa'y eyle kifāyet kağarı oldıķdan soñra artuğa kaļışmağı koyalım mülküm ziyāde olsun dimeğe terk it iznine kañā'at eyle āhiretiñ için kaļış ki saña gerek olıcaķ 'ameliñdir māliñ¹⁸⁰³ rızķıñ eviñde kaļur ve oğluñ kızıñ ve dostuñ kađasıñ ve saİR yoldaşuñ maķbereye deg bile varırlar oradan döneler gideler seni anda yalnız korlar ammā 'ameliñ senden ayrılmaz maķbereye

¹⁷⁹⁸ a'vān (A.) avane, yarıdakçı takımı.

¹⁷⁹⁹ kovlayanlardır ve şunlar ki, T

¹⁸⁰⁰ ide, T

¹⁸⁰¹ zerbāf (F.) altın tel ile kumaş dokuyan kimse. Bu şekilde dokunmuş kumaş. Bu kumaştan yapılmış giyecek.

¹⁸⁰² āvāzını, T

¹⁸⁰³ māliñ ve, T

seniñle bile girür bile yatur kalkar gündüzin seniñle bile oturur ve giceler çerāğın olur ve kabirden çıķduğunda seniñle bile çıkar ıssılarda üstüne gölge olur ve karañıluķda nūr olur dört yanıñ aydınlık ider imdi aña göre fikr eyle her ķangısı için çalışursan çalış biz ķıyāmet hāline gelelim aşhāb ayıtdılar yā Rasūlallah kāfirleri müslümānlardan nice bilürsün ve neden fark idersin didiler Rasūl Hāzreti ayıtdı ķıyāmet gününde benim ümmetim güler yüzleri aķ ola ve kolları dirseklerine deg aķ ve ayakları topuķlarından yukarıya deg aķ ola ve ķati berrāķ ola abdest şuyi dökdüğü yerler hep nūr ola didi pes ümmet-i Muhammedi ‘İsā peygamber ardlarından süre ve Rasūlullah’a önlerince yide Rasūl Hāzreti böyle buyurdu ve daħı eyitdi ki *ol gün ħalāyık üç bölük olalar birbölüğü yayan yürüyeler ve bir bölüğü atlu olalar ve bir bölüğü yüzleri üstüne yürüyeler* aşhāb eyitdiler yā Rasūlallah ādem yüzi üstüne nice yürüyebilürler¹⁸⁰⁴ didiler Rasūl Hāzreti eyitdi *ayağı üstüne yüriden Tañrı ķādir’dir ki yüzi üstüne daħı yüride didi ve daħı buyurdu ki Ħaķ Te‘ālā ķādir’dir ki toprağa cān virdi ve ‘ilmin ve kelāmın işitmek için kulaķ virdi ve bir ķatre şudan güzel yüzler düzdi ve cemālin görmeğe gözler virdi ve sözün işitmeğe kulaķ virdi bunlara ķādir olan Tañrı ādemi yüzi üstüne yürütmeğe ķādir* didi.

FAŞL

Çünkü maħşer aħvāli buraya yetiše pes peygamberlere ħil‘atler giydüreler evvel ħil‘atı Rasūlullah giymiş ola ol vaķit ki maķberesinden durmuş olanıñ ardınca İbrāhīm peygamber giye rāvīler böyle rivāyet itdiler zīrā İbrāhīm peygamberi dünyāda şoyup ‘üryān idüp oda atmışlar idi pes Rasūlullah ardınca ħil‘atı ol giye anıñ ardınca cemī‘ peygamberler giye ve anlarıñ ardınca evliyālar giyeler anlarıñ ardınca şehīdler giye¹⁸⁰⁵ daħı ardınca saīdler sa‘ādetlü kişiler giye ve cemī‘ ehli müslümānlar tamām tertīb üzere ħil‘at giyüp tonanalar dünyāda beķ olanlar ol vaķit ayakları¹⁸⁰⁶ ķalup ħor ve ħaķīr olup zerre olalar ve toz toprak olalar ve ķađılar daħı beglerle bir yerde olalar her kimiñ ki oğlanuğı olsa buluşup oğlı aña āb-ı zülāl vire ol şusuzluķda tatlu şu vire şükür şerbetinden tatlu ola

¹⁸⁰⁴ yürüyebilür, T

¹⁸⁰⁵ giyeler, T

¹⁸⁰⁶ ayaklarda, T

ve oğlancığın görüp şād ve ḥandān ola ve yıkılmış gönli yapı olup ābādān¹⁸⁰⁷ ola pes ḥalk anda biñ yıl duralar zār ve sergerdān olalar bilmeyeler kiḥālleri neye varır tā ki *naḫr-ı nāḫūr* işidince anda duralar naḫr-ı nāḫūr nedir beyān idelim ḳālellahu Tebāreke ve Te‘ālā “فَادَانُ فِي النَّافُورِ” **Feizā Nuḳira Fi’n-Nāḫūr**¹⁸⁰⁸ müfessirleriñ ba‘zı eyitdiler naḫr-ı nāḫūr ikinci nefḥadır ikinci şūr urulduğı vaḳıtdır pes ḥalk anda dururken heybetle bir āvāz işideler ki endāmları ditreye şöyle şanalar ki bunlara Ḥaḳḳ’ıñ ‘azābı geldi nāgāḥ göreler ki ‘arşı sekiz ulu melek omuzlarına götürmüşler gelürler her ferişte ki ayağın bir yerden ḳaldurup bir yere daḫı baṣar yirmi biñ yıllık yol olur ‘arşı şimdi dört melek getürür¹⁸⁰⁹ ḳıyāmet gününde sekiz melek getürse gerekür şunuñ gibi ulu meleklerdir ki bir adım atduğunda yirmi biñ yıllık yürür¹⁸¹⁰ pes ‘arşı iledüp bir āḳ yerde ḳoyalar ki düpdüz yerdir tağı depesi yok meydāndır şahrādır aḳ düşmüş¹⁸¹¹ yerdir Ḥaḳ Te‘ālā ol yeri anıñ için yaratmışdır ki ḳıyāmetde ‘arşı anda ḳopa çünki ‘arşı getürüp atda ḳoyalar cemī‘ ḥalk ḥavf ideler şöyle ki kendülerden gideler şehīd¹⁸¹² ve ‘ālimler ḳorḳup feryād ideler ammā peygamberler rağbetle Ḥaḳḳ’a i‘timād ideler Ḥaḳ Te‘ālā’ya ḫayanup duralar pes ‘arşdan bir nūr zāḫir ola ol yere şavḳ vire aydınlık ola zīrā ḳıyāmet gününde Ḥaḳ Te‘ālā ḳulları arasında ḥüküm eylese gerekür.

FAŞLUN Fİ’L-MEVĀḲİF

(Duraklar Faşlı)

Pes Ḥaḳ Subḫānehu ve Te‘ālā Celle ve ‘Alā meleklerle emr eyleye ki ḥalkı¹⁸¹³ sürelerönce Muḥammed Muṣṭafā anıñ ardınca mü’minlere yürüyeler ve zebāniler irişüp kāfirleri süreler her kāfiri bir şeyṭānla bağlayup süreler yüzleri ḳara ola kimi ayağı üstüne ve kimi yüzi üstüne yürüye ve kimi burni üstüne yürüye ve her kişi itdüğün bula ibn Mes‘ūd rivāyet itdi ‘Alī bin Ebī Ṭālib Ḥazreti’nden ve ‘Alī daḫı Rasūlullah’dan ki Rasūl Ḥazreti ayıtdı yā ‘Alī

¹⁸⁰⁷ābādān (F.) bayındır, mamur.

¹⁸⁰⁸ “Sūra üflendiğı zamān.” MüddeṣsirSüresi 8. āyet. 74/8.

¹⁸⁰⁹götürür, T

¹⁸¹⁰yol yürür, T

¹⁸¹¹döşenmiş, T

¹⁸¹²şehīdler, T

¹⁸¹³cümle halkı, T

kıyāmetde mevķifler vardır ya‘ni duracak yerler vardır ħalāyık her bir mevķifde biñ yıl duralar evvel mevķif budur ki maķberelerinden çıkacak duralar mü‘min olanlar tiz kırtulalar ki¹⁸¹⁴ bir sā‘at gibi¹⁸¹⁵ ve kāfirler biñ yıl duralar andan Őoñra ħalkı maķşer yerine süreler anda daħı kāfirler biñ yıl duralar mü‘minler Ĥaķ Te‘ālā¹⁸¹⁶ ‘arşı gölgesinde emn ü amān içinde ve Őenlikde Őādlıkda olalar andan ħalkı aydınlığa ve ħarañuluğa süreler kāfir olanlar ħarañuluk içinde biñ yıl duralar mü‘minler göz açup yumunca ħarañuluğu geçüp nūra irişeler içleri taşları nūr ile dolup bilki başdan ayağa nūr olup ve murādların bulalar ve ol aradan ħalkı süreler ħesāb kitāb olınacak yere iledele ol yerde *on* sera perde urıla her sıra perde bir dürlü nesneden Őorıla *evvel*¹⁸¹⁷ serā perdede ħarām işlerden Őoralar ki dünyāda yedüğü ħelālden mi idi yoħsa ħarāmdan mı idi *ikincide* bid‘at işlerden Őoralar ki ħi bid‘at işledin mi yoħsa sünnet üzerine¹⁸¹⁸ yürüdi *üçüncide* atasıyla anasıyla ħālın Őoralar ki bunlarıñla nice dirildi anlara iyilik eyledi mi in‘ām ve iĥsān etdi mi yoħsa anları incitdi mi eger anlara ‘āřı olmadıysa tiz oradan geçüp durduğı sıra perdeye vara *dördünci* sera perdeye Őoralar ki kendü eli altında ve ħükmi altında olanlara dīn ve imān öğretdi mi ta‘līm-i Ĥur‘ān itdi mi oğluna kızına ve ħuluna cāriyesine dīn bābında gerek olanları diyüviridi mi *beşincide* ħuldan ħaravařdan Őoralar ki bunları ħořca tutar mı idi yoħsa incidir miydi *altıncıda* kendü ħavminden Őoralar *yedincide* raĥmetden ve yakın ħuřımlarından Őoralar ki bunlara varır gelür miydi *sekizinci* sera perdede ħasedden Őoralar ki kimseye ħased ider miydi *toķuzuncuda* mekirde Őoralar ki mekir ve telbīs ve tezvīr ider miydi *onuncu* sera perdede Őoralar ki kimseyi aldar mıydı eger bunlarıñ her birinden cevāb virirse kırtulup ‘arş gölgesinde rāĥat¹⁸¹⁹ ola ve eger bu sera perdelerde günāhlu çıkarsa her birinde tamām biñ yıl eğlene maķbūs ola dura bundan Őoñra ħalkı sürüp řol yere iledele ki bitlerin vireler yā Rabbi ħullarıña sen ħayrın nařīb eyle oradan daħı *on beř* mevķif ola her mevķifde bir dürlü nesneden Őoralar *evvelki* mevķifde zekātdan Őoralar mālınıñ zekātın virmedin *ikinci* mevķifde Őoralar ki ħaķ söz söyler miydin yāħūd utanup ħorķup ħaķķı

¹⁸¹⁴řöyle ki, T

¹⁸¹⁵gibi görüne, T

¹⁸¹⁶Ĥaķ Te‘ālā’nın , T

¹⁸¹⁷evvel ki, T

¹⁸¹⁸üzerine mi, T

¹⁸¹⁹rāhatda, T

gizler miydi ve suçlu günâhlu kimselerin suçun bağışlar mıydı ya bir kimsenin günâhın bağışlamak için bir kimseye dilek ider miydi *üçüncide* sorular ki emr-i ma' rûf etdüñ mi *dördüncide* sorular ki nehy-i münker etdüñ mi emr-i ma' rûf aña dirler ki bir kimseyi hayır itmeğe emr eyleye ve nehy-i münker aña dirler ki yaramaz nesnelere men' eyleye iyilik idüñ ve eyü ' ameller işlen demek emr-i ma' rûfdur ve yaramaz işler işlemek ve yaramaz ' ameller itmek demek nehy-i münkerdir *beşinci* mevkiide hüsni hulkdan sorular halk arasında gökçek huylu mi dirilürdi yohsa huyları yaramaz mıdır *altıncıda* buni sorular ki kimseyi sever miydi dost tutunur miydi ve kimse ile ile düşmanlık ider miydi ve kîn tutar mıydı *yedüncide* sorular ki harâm yer miydi *sekizüncide* sorular ki şarâb içer miydi *toğuzüncide* sorular ki zinâ ider miydi *onuncu* mevkiide sorular ki yalan söyler miydi ve yañlış sözler düzer miydi *on birinci* mevkiide sorular ki yalan yere and içer miydi *on iküncide* sorular ki riyâ ider miydi işlediği hayrı hasenâtı eller görsünler ya işitsünler deyu işlerdi yohsa hâliš muhliš Allah rızasıyçün işlerdi *on üçüncide* sorular ki kimseye iftirâ ider miydi pâk hâtuñlara zinâ etdüñ deyu söger miydi *on dördüncide* sorular ki yalan tanuqluğun ider miydi *on beşinci* mevkiide sorular hiç bir müslümâna yok yere bühtân itdi mi pes bu mevkiiflerde eger suçsuz günâhsız bulup¹⁸²⁰ sordukları nesnelere işlemediyse andan halâş bulup tizicek Rasûlullah'ın livâü'l-hamd adlu sancâğı dibine vara ve illâ eger cevâb vermeyüp günâhlu bulunursa ve suçlu çıkarsa her mevkiide biñ yıl maħbûs olalar duralar pes bundan dağı halkı süreler bitilerin¹⁸²¹ vireler cömerd olanlara ve hağ yoluna mâlin şadağa idenlere bitisin sağ eline vireler açup okuduğunda şâd ola ve gönli açıla gam ve guşsa kalmaya pes cennet kaftânların giye ve başında¹⁸²² tâc urıla ' arş gölgesinde oturup şâd ola gamdan ve guşsadan âzâd ola ammâ eger nâkis¹⁸²³ kâfir ise ve hasîs¹⁸²⁴ kâfir ise bitisin şol eline vireler yâhûd karnın yaralar şol elin karnından şokup arkasından çıkaralar bitisin vire gamla guşsa ile helâk ola melûl ve maħzûn kıala mü'minler bu hâli görüp şâdimân ola bundan soñra halkı meydâna ve terâzüya¹⁸²⁵ süreler taqvâ ehli anı görüp şâd

¹⁸²⁰ bulunup, T

¹⁸²¹ biti (T.) mektup, yazı. Defter-i âmâl. Senet, belge.

¹⁸²² başına, T

¹⁸²³ nâkis (A.) başı öne eğik.

¹⁸²⁴ hasîs (A.) pinti.

¹⁸²⁵ terâzü (F.) terazi.

olalar pes halkıñ ‘amelleri tartalar her kim ‘amel etdiyse zerre kâdar dağı olursa tartalar anıñ ki hayır ‘ameli ağır gele şād ola ve gönli ferahla dola ve anıñ ki ‘ameli yeğni¹⁸²⁶ gele biñ yıl anda maḥbūs qala mü’minler bu ḥālī görüp şād olalar andan halkı bir yere dağı süreler ol yeri Haḫ Te‘ālā *on iki* mevķif eyleye ĩmān ehlini anda durgurup her mevķifde bir dürlü su‘āl eyleye *evvelki* mevķifde şoralar ki hiç kul ya qaravaş āzād itdün mi *ikincide* şoralar ki Qur‘ān‘ı eyu oğur mıydı ve oñat oğur mıydı elfāzın ve ḥurūfun oñatca telaffuz idüp ve maḥreclerin ri‘āyet ider miydi yoḥsa hemān nice olursa ve diline nice kolay gelürse kimin oğur ve kimin qor geçer miydi ve oğuduğun tutar mıydı *üçüncide* şoralar ki hiç gāzā ider miydi *dördüncide* şoralar ki ğıybet ider miydi ve kimseniñ müsāvisin söyler miydi beşincide şoralar ki qovlar mıydı ve ğammāzlık eyler miydi *altıncıda* şoralar ki yalan söyler miydi *yedinci* mevķifde şoralar ki ‘ilim taleb etdi mi *sekizincide* şoralar ki ‘ucb ider miydi ya‘ni kendüyi görür mi idi *toğuzuncide* şoralar ki kimseye tekebbürlük ider miydi ve büyükenür mi idi *onunci* mevķifde şoralar ki hiç Allah‘ıñ raḥmetinden ümiz̄in kesdi mi eger kesmediyse Haḫ‘dan raḥmet bula bu maḫāmları kimse¹⁸²⁷ nice geçe bunlarıñ cemi‘ sine nice geçe cevāb vire meger ki Haḫḫ‘ıñ ‘ināyeti olup ol iki cihān faḫri ve kāinātıñ ulusı¹⁸²⁸ ve Allah Te‘ālā‘nıñ ḥabibi Muḫammed Muştafa‘dan ol ma‘den-i vefādan ve maḫzen-i şafādan ve kerem mekānından¹⁸²⁹ ve ‘aḫā ‘ummānından şefā‘at ola ve anıñ şefā‘atıyla Haḫ‘dan ‘ināyet ola ki Muḫammed Haḫḫ‘ıñ sırr-ı ekberidir ya‘ni bir ulu rāzīdir ki kimse ānı bilmez ve kevn ü mekānıñ ulusıdır ve bir āşikāre nūrıdır ki evķātıñ ve zamānıñ sa‘ādeti ānıñladır yā Rabbi sen anıñ şefā‘atından bizi maḫrūm eyleme Āmīn yā Mucībe’s-Sāilīn *on birinci* mevķifde şoralar ki hiç Haḫ Te‘ālā‘nıñ mekrinden ve ḫaşmetinden emīn oldı mı *on ikinci* mevķifde şoralar ki koñşusıyla nice geçinürdi koñşuları bundan ḫoşnūdlar mıydı ḫoşnūd değıller miydi hiç koñşusun incitdi mi eger bu mevķiflerden dağı qurtulursa ḫoş cevāb virirse meydān¹⁸³⁰ aldı Haḫ qatında yüzi aq oldı gönli şād ve işi şāğ oldı Haḫ Te‘ālā ḫiḫāb idüp muştulaya ki var şimden girü qurtulduñ ve amān bulup emīn oldıñ diye bu

¹⁸²⁶ yeğni (T.) hafif.

¹⁸²⁷ kim ki, T

¹⁸²⁸ sürürü ve ulusı, T

¹⁸²⁹ kānından, T

¹⁸³⁰ meydānı, T

muştuluğı işidüp göñli bir vechle şādımān ola ki vaşfin ve ḥaddin ancak Ḥaḳ bile ve Rasūl Ḥazreti şallallahu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki *tevbesiz gidenler bu mevki’lerde*¹⁸³¹ *her birisinde biñ yıl maḥbūs olup duriserdir* didi gel beru imdi ey ‘azīz inşāf eyle çünki ‘ākıbet kıyāmet ḳopsa gerekdir elbetde ol demlere yetişüp ol¹⁸³² ḥāllere uğrasan gerekdir pes yeg değıl mi ki şoñ ucı mübārek demlere yetişesin ve ḳuvvetlü sâ‘atlere düş olasın Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazreti’ne yüzüñ aḳ ve alnıñ aḳıḳ varasın raḥmetine ğarḳ olup cennete giresin yā İlähī raḥmetiñe bizi lāyık eyle luṭfuñi ve keremiñi biz günāhkār ḳullarıña naşīb eyle lāyık olduğumuzu itme saña lāyık olanı işle ki Kerīm Raḥīmsin cevād ve cömerdsin ve ḳullarıña şefā‘atlüsün biz ‘āşī günāhkārlaruz eger bizi günāhımıza göre tutarsañ kimse ḳahrından ḳurtulmaz yā Rabbi sen kemāl luṭfuña lāyık olanı işle ve kemāl cūduña münāsib olanı eyle dünyāda ve āḫiretde luṭfuñ işle ve ‘afv ü mağfiret naşīb eyle biz ḳuluz ḳullarıñ işi gice ve gündüz ḫaṭādır ve sen pādişāhlar pādişāhısın saña ‘aṭālar yaraşur ḳuluñ işi güci yañılmaḳdır ve efendisiniñ ni‘metine küfrān itmektir ve şāhıñ işi ‘afv ile ğufrandır ḳulunıñ itdüğüne ḳılmamaḳdır yā Rabbi bir nazār eylediñ gökleri devvār eylediñ ya‘ni dönicietdüñ ki gice ve gündüz durmayup ol bir nazār şevḳiyle dönmekdedir ve bir nazār eylediñ yerleri yoḳdan var eylediñ toprağa bir nazār itdüñ ādem yaratdıñ ve ādem’e bir nazār şaldıñ aña ḫikmetleriñ āsān ḳıldıñ ve esmā¹⁸³³ öğretdiñ ve raḥmetiñ deryāsına ānı ğarḳ eylediñ yoğıken var eyleyüp bunca luṭuflar ve keremler ḳıldıñ ve ‘ināyetler eylediñ ve aña ĩmān bağışladıñ pes yā Rabbe’l-Ālemīn yoḳdan var eyleyüp bunca bağışlıklar ve ‘aṭālar ḳıldığüñ kimesneniñ ḫaṭāsın ‘afv idersiñ ve günāhların bağışlarsıñ ‘aceb midir cemāliñ gösterseñ ve dīzārıñ müşāhede itdürseñ şimdi kim Ḳur’ān virüp aña beyān öğretdiñ ‘aceb midir ki yüzüñi ‘ayān gösterseñ şimdiki ḫüccet burhān ile seni bildi ve zevḳle vicdānla seni añladı pes ‘aceb midir sen sulṭānı bulursa.

¹⁸³¹mevki’lerde, T

¹⁸³²ve ol, T

¹⁸³³esmāyı ana, T

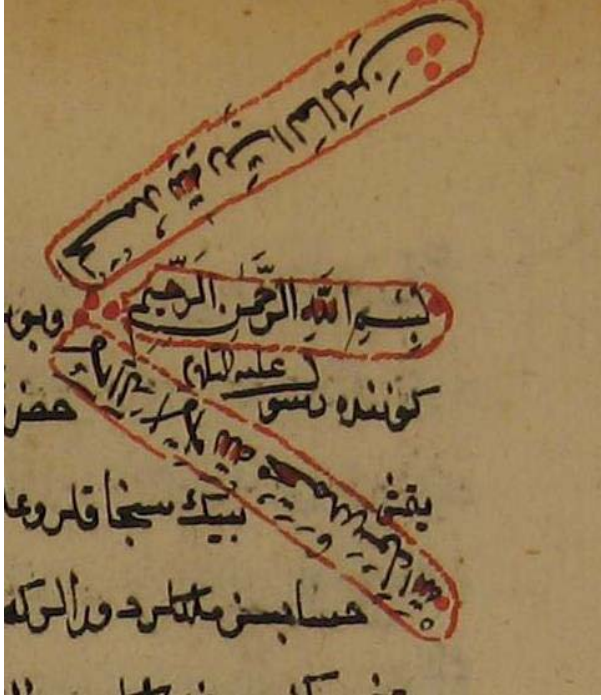
FAŞLUN Fİ LİVĀİ'L-ĦAMD

(Ħamd Bayrağı Faşlı)

Diñle imdi ki Ħaķ Te'ālā ne işler ider ve ne şan'atlar gösterir rivāyetdir ki kıyāmet yerinde evvel nesne ki āşikāre olur gāzīler sancāğıdır pes Rasūl Ħazreti evvel livāü'l-Ħamd ile gelür livāü'l-Ħamd Rasūl Ħazreti'niñ sancāğıdır elinde tuta netekim buyurmuşdur ki *ķiyāmet gününde cemi' Ādemoğlanlarınıñ seyyidi ve ulusıyım ammā bunuñla faħr itmezim ve livāü'l-Ħamd elimde olacemi'* peygamberler benim sancāğım altında ne қadardır didiler¹⁸³⁴ Rasūl Ħazreti eyitdi sancāğın uzunluğı ve havāya yüksekliğı biñ yıllıķ yoldur ve eni beş yüz yıllıķ yoldur didi ve başı kızıl yāķūtdan ve қabzası aķ gümüşdendir ya'ni tutaķ yeri gümüşdendir didi ve üç қanadı vardır *üç* yaña açılır *biri* maşriķda ve *biri* mağribde ve *biri* dağı dünyā göğiniñ ortasında mināre gibi çıķmış geniştir ve üzerinde *üç* satır yazılmışdır her satırınñ uzunluğı biñ yıllıķ yoldur deyu buyurdi *evvelki* satır¹⁸³⁵ *Bismillahirrahmānirrahīm* ikinci satır *ElĦamdulillah Rabbi'l-Ālemīn* dir *üçünci* satır *Lā İlähe İllallah MuĦammedun Rasūlullah* yazılmışdır ve şekli ve taşviri budur

¹⁸³⁴ neқadar idiler didi, T

¹⁸³⁵ satırını budur ki, T

1836

1837

ve bu sancāğa livāü'l-ḥamd dir¹⁸³⁸ bir adı böyledir kıyāmet gününde Rasūl ‘aleyhi’s-selām Ḥāzreti’niñ sancāğıdır elinde tutar ve bu sancāğıñ çatında yetmiş biñ sancāqlar ve ‘alemler daḥı vardır ve bu sancāqlar ve ‘alemler altında ḥesābsız melekler duralar ki ḥesābın ancak

¹⁸³⁶ N nüshasındaki Livāü'l-ḥamd sancāğı tasviri.

¹⁸³⁷ T nüshasındaki Livāü'l-ḥamd sancāğı tasviri.

¹⁸³⁸ dirler, T

Hüdā bilür ve her sancāk dibinde yetmiş biñ şaf melekler duralar ve her şafda yetmiş biñ melek ola cemî' si Hāk Te'ālā'ya tesbîh ve takdīs ideler Rasūl Hāzreti böyle buyurdu ve cümle imān ehli benim sancāğım altındadır didi ve hazā şekluhu ve şüretuhu.

FAŞLUN Fİ CEHENNEM

(Cehennem Faşlı)

Rāvīler rivāyet etdiler ki kaçan ki cemî' 'ālem halkı büyük ve küçük evvelīn ve āhīrīn hep bir yere geleler ve melekler şaf şaf durup 'ālemi kuşadalar pes Hāk Te'ālā Cebrāīl'e emr eyleye var cehennemi getir şimdi vaqıtdır diye Cebrāīldağı varup gele yā cehennem seni Hāk Te'ālā ister diye bu sözden cehennem gāyet korķa beni nider yoħsa 'azāb baña itmeğe mi diler diye Cebrāīl'e ayıda ki yoħ saña 'azāb itmeğe dilemez ammā dünyāda nice kāfirler ve 'āşīler ve şerrīler varidi şimdi anlardan intikām almağ diler senüñle anlara 'azāb itmek ister seni anıñ için yaratmışdır ki cehennem ehli yanalar diye¹⁸³⁹ pes cehenneme yetmiş biñ zincir dağalar ve her zinciriñ yetmiş biñ halkası ola ve her halkasına yetmiş biñ zebānī yapışa şunuñ gibi zebānīler ki birisi yalnız bir tağı tutsa altını üstüne döndürürdi pes cehennem şu şıgırı şüretinde yürİYeler tütününden odlar çıka görenleriñ ödi şına çünki maşşer halkına gelmeğe biñ yıllık yol kıala nāgāh cehennem göğdeye ol zebānīleriñ elinden boşana çeküp yenemeyeler ve tütmağa kādīr olmayalar çekinüp ellerinden çıka maşşer halkınıñ üstüne yürİye kığılcımlar şaça her kığılcımın bir ev gibi gel imdi gör ki maşşer halkı bu korķudan yüzleri üstüne düşe cemî' mürseller ve peygamberler ve enbiyālar ve evliyālar ol korķudan yüzleri üstüne çöküp nefsi nefsi deyu çağrışalar nefsi nefsi günü didikleri ol gündür pes ulu peygamberler İbrāhīm ve Mūsā ve 'İsā 'aleyhimu's-selām ol korķudan 'arşa yapışalar nefsi nefsi diyeler İbrāhīm peygamber ol vaqte oğlı İsmāīl'i unuda Mūsā peygamber qarındaşı Hārūñ'i unuda 'İsā peygamber anası Meryem'i unuda her birileri nefsi nefsi diyeler yā Rabbi bize meded eyle 'ināyet kııl senden artık nesne dilemeziz hemān kendü nefsimiz dileriz bizi kırtar senden bugün ancak kendü nefsimiz dileriz diyeler cemî' enbiyā ve evliyā ve mürseller her biri ancak kendü nefsin dileye yā Rabbi hemān beni kırtar kıalanları neylersen eyle diye cümle 'ālem halkı nefsi nefsi deyu

¹⁸³⁹didi, T

Tañrı Te‘ālā’ya tazarru‘ idicek ol iki ‘ālem faħrı ve mürüvvet menba‘ı seħā¹⁸⁴⁰ vücūd ma‘deni luṭf ve kerem kānı ‘aṭā ve şefā‘at maħzeni Muħammed Muşṭafā şalavatullahi ‘aleyhi ve selāmuhu Haħ Te‘ālā’ya teveccüh eyleye Hażrete yüz urup yalvara yā Rabbi baña nefsim gerekmez bugün senden ümmetim dilerin ümmetim ħalāş eyle cehennemden kırtar baña ne eylerseñ eyle diye zihī luṭf zihī kerem zihī ‘aṭā ümmetiyçün nefsin kırbān ide cānını seniñ yoluna gör imdi ki sen de kimiñ ümmetisin ve ne sulṭānıñ kılısın ve nice pādişāhıñ bölüğündesin dünyāda ve āħiretde seniñ için çalışır hevāyı nefsiñde gezersin ve kılayıñda yürürsün ol durmayup seniñ için Haħ Te‘ālā’ya yalvarır ve tazarru‘ lar ider Tañrı’dan seniñ günāhlarıñ diler ve senden ‘ivaż dilemez ve ħıdmet istemez ħiç anıñ gibi sulṭānıñ nezīr mi olur anıñ gibi pādişāha yegdeş mi bulunur ‘acaba ne eyleye idiñ ve ne ideydiñ ve nice ħıdmet ideydiñ ki biñde birine ‘ivaż olaydı pes münāsib bu idi ki anıñ mübārek adını diliñden gidermeyeydiñ ve gice gündüz işiñ gücün aña şalavāt ideydiñ ki Muħammed Haħk‘ıñ ulu sırrıdır kevn ü mekānıñ seyyididir Ĥüdā’nıñ nūrıdır vaḳtiñ ve zamānıñ sa‘ādetidir derdlerim dermānıdır ve cānlarıñ cānānıdır ve iki cihānıñ sulṭāmıdır yā Rabbi sen anıñ şefā‘atinden bizi maħrūm eyleme¹⁸⁴¹ pes çünki cehennem kırkusundan cemī‘ ħalāyık dizleri üstüne çökeler Rasūlullah Hażreti cehennemden yaña yūriye zincirine yapışup dön girü yā cehennem diye ki saña ehliñ gelsün bölük bölük dolıserdir diye cehennem dile¹⁸⁴² gelüp söyleye yā Rasūlallah kıo beni ki bu ħalkı yaķayın ‘azāb ideyin Haħ Te‘ālā baña seni ħarām eylemişdir sen ol şādık ve gerçek sözlü emīnsin ki Ĥüda saña ħabībim dimişdir ve beni Haħ Te‘ālā ‘azāb için yaratmışdır kıo beni ki bunlara ‘azāb ideyin diye nāgāh ‘arş cānibinden bir nidā heybetlü āvāz çıķa yā cehennem ħabībime muṭī‘ ol ne dilerse sözin tut diye cehennem bu nidāyı işidicek Rasūl Hażreti’ne itā‘at idüp sākın ola oradan çekilüp ‘arşıñ şol yanına gidüp anda kıarār ide cümle ‘ālem ħalkı kırkudan emīn ola ve Muħammed ‘ālemlere raħmet oldıgın bileler.

¹⁸⁴⁰seħā (A.) cömertlik, el açıklığı.

¹⁸⁴¹ 1327-1329 dipnotlar arasındaki kısım, T nüshasının 122. vırağı eksik.

¹⁸⁴²söze, T

FAŞLUN Fİ EHL-İ'N-NĀR

(Ateş Ehli Faşlı)

Ve bundan şoñra Hāḳ Te'ālā emr eyleye Őuḳluları ve günāhluları ve Őuḳsuzlardan ve günāhsızlardan seḳeler ayıralar ḳor ve ḳaḳīr olup īmān 'izzetlü ve ḳürmetlü ola pes Őirk ve ihlāş ikisi daḳı varup Hāḳ Te'ālā'ya secde ideler Őirk aña dirler ki Hāḳ Te'ālā'ya ortak ḳatalar vezīri ve ortaḳı vardır diyeler oḳlı ḳızı vardır diye¹⁸⁴³ bunlara Őirk dirler yāḳūd bir'amelī Allah için iŐlemeyeler ḳaḳ ve eller görsünler deyu ve iŐitsünler deyu iŐleyeler buña daḳı Őirk dir¹⁸⁴⁴ ve ihlāş oldur ki 'amelī ḳālīş Allah için iŐleyesin ve bu arada Őirkle ihlāşdan murād zāhir budur ki küfürle īmāndır pes Őirk ile ihlāş gelüp Hāḳ Te'ālā'ya secde ideler Hāḳ Te'ālā emr eyleye yūri var ehliñle cennete git ve Őirk daḳı ehliyle cehenneme gitsün diye her bir kāfiri bir Őeytānla baḳlayalar yüzleri ḳara ola ve gözsüz olalar kör olalar ve itdiklerin bulalar¹⁸⁴⁵ pes Hāḳ Te'ālā cenābından bir nidā gele ki ḳanı anlar ki benim ortaḳım var dir idüñiz beni ḳoyup anlara ḳapardıñız kāfirler ayıdalar ki bize iḳvā¹⁸⁴⁶ virürlerdi ve bizi azdururlardı dürlü dürlü nesnelər dirlerdi Őimdiye deg neyledükse eyledik küfür ve bāḳıl söyledik Őimdi anlarıñ cümlesinden yüz döndürdük seniñ varlığıña birliḳiñe iḳrār eyledik diyeler ba'zı yerde nete ki inkār ideler biz Tañrı'ya ortaḳı var dimedik diye and daḳı içeler ba'zı yerde küfürlerine iḳrār ideler zīrā göre ki inkār fāide itmez pes iḳrār idüp yalvarmaḳa baŐlayalar gözlerin göḳe diküp duralar gāḳ baŐların aŐaḳa eḳüp yere baḳup duralar Őol ḳadar belā ve zaḳmet göreler ki eger bir kāfiriñ yer ḳolu¹⁸⁴⁷ altuni olsa ol arada ol altuni bulsa rāzı olurdi ki ol yer ḳolusı altuni cemī'cini vireydi kendü cānı için fedā ḳılaydı tek ol meŐaḳḳatden ḳurtulaydı ol belādan ḳalāş bulaydı.

¹⁸⁴³ diyeler, T

¹⁸⁴⁴ dirler, T

¹⁸⁴⁵ ḳara ola ve itdiklerin bulalar, T

¹⁸⁴⁶ iḳvā (A.) azdırma, yoldan ḳıkarma, ayartma.

¹⁸⁴⁷ ḳolusı, T

FAŞLUN Fİ İHẒĀRĪ'L-ENBİYĀ ' ALEYHĪMU'S-SELĀM

(Peygamberlerin (a.s.) Çağrılması Faşlı)

Ḳālellahu Tebāreke ve Te'ālā “يَوْمَ يَجْمَعُ اللَّهُ الرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَا أُجِبْتُمْ” Yevme Yecme'ullahu'r-Rusule Feyekūlu Mazā Ucibtum.....”¹⁸⁴⁸ çünkü Ḥaḳ Te'ālā Cebrāīl'e emr eyleye cennet ehli cehennem ehlinden seçile cenneti ta'zīm ile ve 'izzetle hürmetle 'arşın şağ yanında koyalar ve cehennem 'arşın şolunda dura 'arşın altında uçmak uçmak altında tamu ola yer ve gök ḳalmaya gide hemān 'ālem cennet ve cehennem ḳala Şırāt köprüsün çāk tamunuñ üstüne ve terāzūyi daḥı bir tarafda ḳuralar pes Ḥaḳ Te'ālā ayıda ḳanı Ādem-işāfi ḳanı ḥalīlim İbrāhīm ḳanı kelīmim Mūsā ḳanı rūḥum 'İsā ḳanı ḥabībim Muḥammed Muştafa bugün gelsün serfirāz¹⁸⁴⁹ olsun ve mizānıñ şağ bile¹⁸⁵⁰ dursun diye ve Rıdvān cenneti açup zeyn eylesün ve ṭonatsun ve tamu māliki daḥı cehennem ḳapuların açsun diye pes cennet ḥarekete gele şād ola sevine ve cehennem ḥışımla ve öfke ile çıka bir dāne ḳıgılcımı 'ālemler yaḳa ve cennetden feriştelere çıkalar her birisiniñ elinde ḥulleler ve altunlar ḳaftānlar ve cevherler libāslar ola ve tamudan daḥı zebāniler çıka ellerinde ziftten ve ḳaṭrāndan ḳaftānlar dutalar ve buḳāğular¹⁸⁵¹ ve zincirler ṭutalar ki uzunluḡı yetmiş arşundan artıḳ ola ve Ḥaḳ Te'ālā Celle ve 'Alā Ḥazreti'ne ḳullarınıñ ḥesābın görmek için ve ḥaḳ ortasında ḥükm itmek için ve her kişiye ḥaḳkı alıvirmek için ḳazā kürsisi ḳonıla kürsī ḳonıla dimekden murād ey 'azizler şöyle gerçekden kürsī şanmañ ki koyalar Ḥaḳ Te'ālā gele kürsīde otura ḥāşā ve kellā böyle deḡildir Ḥaḳ Te'ālā gelmekden gitmekden ve kürsīde oturmaḡdan münezzeh pādişāhdır bil ki kürsī ḳonıla didikleri oldur ki ol gün her kişi itdüḡin bulsa gerekdir her kişiye 'ameline göre Ḥaḳ Te'ālā 'ivaz eylese gerekdir eylük idenler eylük bulup cennete giderler ve yaramazlık idenler daḥı 'ameline göre cezāsın bulsa gerekdir pes bu ḥuşuşları ve bu ḳaziyyeleri saña aḥlatmaḡ için dünyāda ḥükm ve ḥükümet iden kimesnelere¹⁸⁵² ḥālī gibi saña ta'bir iderler ve kelāmı dünyā ḥāliline göre taḳrīr iderler tā ki aḥlamaḡ āsān ola netekim dünyāda ehli ḥükm gelür kürsīde oturup keser biçer

¹⁸⁴⁸ “Allah'ın peygamberleri toplayıp da onlara "Size ne cevap verildi?" diye soracağı gün.”MāideSüresi 109. āyet. 5/109.

¹⁸⁴⁹serfirāz (F.) başı yüce, başı yukarda, onurlu, şerefli.

¹⁸⁵⁰yanında bile, T

¹⁸⁵¹ḳaftānlar ve buḳāğular, T

¹⁸⁵²kimesne, T

ve hüküm ve hükümet iderdi pes ahiret ahvâlin dahı saña anıñ üzerine ta' bir iderler pes Hâk Te'âlâ için kaçılık kürsisi konıla halkıñ kimi rüsvây ola melâmet ola ve kimi devlet ve 'izzet bula pes Hâk Te'âlâ Cebrâil'e emr eyleye levh-i mahfûzi getir diye Cebrâil dahı varup 'izzetle ve hürmetle levh-i mahfûzi getüre Hâk Te'âlâ levh-i mahfûza şora ki Tevrât ve Zebûr ve İncil ve Furkân nice oldı kandadır ki sende emânet komuş idim diye levh-i mahfûz cevâb vire ki Cebrâil bilür andan şor diye Cebrâil 'a.m. korğudan dir dir ditreye dizleri üstüne duramaya pes Hâk Subhânehu ve Te'âlâ Cebrâil'e ayıda ki yâ Cebrâil bu levh-i mahfûz şöyledir ki benim vahyim ve kelâmım saña yetişdi pes benim kelâmım ne eylediñ ve nice itdiñ ve kimlere iletidiñ diye Cebrâil ayıda gerçektir vahyiñ ve kelâmın baña yetişdi ben dahı Tevrât'ı Mûsâ'ya iletirdim ve Zebûr'i Dâvûd'a iletirdim ve İncil¹⁸⁵³ 'İsâ'ya yetiştirirdim¹⁸⁵⁴ ve Furkân'ı habibiñ Muhammed'e iletirdim her rasûle hükümüni indirdim ve emriñi bildirdim ve 'ibâdet itmek öğretdim şavmı şalâtı ve haccı ve zekâtı ta' lîm itdim diye ve bundan şoñra Hâk Te'âlâ Nûh peygambere nidâ eyleye ki yâ Nûh gel saña şoracağım var diye Nûh peygamberiñ beñzi bozula a' zâsı ditreye ilerü gele pes Hâk Te'âlâ ayıda ki Cebrâil eydür ki sen peygamber idiñ benim hükümüni ve emrimi saña bildirdi dir gerçek midir diye Nûh peygamber dahı gerçektir yâ Rabbi sözi haqdır diye yine Hâk Te'âlâ hitâb eyleye ki pes qanı kavmiñ nice oldı ve bunlar saña ne eylediler netdiler sözüñ dutdılar mı ve benim emrim anlara bildirdiñ mi diye Nûh peygamber ayıda yâ Rabbi seniñ hükümüni anlara bildirdim ve emriñi söyledim ve anları dîne da' vet eyledim kabûl itmediler diye pes Hâk Te'âlâ Nûh kavmine hitâb eyleye ne dirsiz ve ne cevâb virürsüz gerçek midir sizi dîne da' vet eyledi mi ve size emrimi bildirdi mi diye Nûh kavmi inkâr ideler yok yâ Rabbenâ bize nesne dimedi ve seniñ emriñ bildirmedi ve dîne dahı da' vet eylemedi diyeler Hâk Te'âlâ Nûh peygambere ayıda ki yâ Nûh seniñ kavmiñ inkâr iderler bize nesne dimedi dirler risâletim yetiştirirdüğüne tanığıñ var mı diye Nûh peygamber ayıda vardır yâ Rabbi habibiñ Muhammed ve anıñ ümmeti tanıqlarımdır diye Nûh peygamberiñ kavmi ayıdalar ki dünyâya biz anlardan öñürdü geldik anlar bizden şoñra geldiler bizi görmediler bizi neden bilürler ve nice tanıklık virürler diyeler Hâk

¹⁸⁵³ İncil'i, T

¹⁸⁵⁴ iletirdim, T

Te‘ālā ayıda gelsün ḥabībim şoralım görelim diye pes ayıda yā Muḥammed sen tanıqlık virür misin ki Nūḥ peygamber ḳavmini dīne da‘ vet itdügüne diye Rasūl Ḥazreti ayıda ben şahidin şehādet iderin ki Nūḥ peygamber ḳavmine teblīğ-i risālet ve bunca yıllar anları dīne da‘ vet etdi ḳabūl itmediler sen baña Ḳur‘ān gönderüp Ḳur‘ān içinde Nūḥ ḳavminiñ ḥāllerin bildirmiş idiñ şimdi ben anıñ üzerine tanıqlık virürin diye Ḥaḳ Te‘ālā ayıda çünki ḥabībim şehādet eyledi bunlara ‘azāb itmek vācibdir pes Hūd ḳavmine ve Şālīḥ ḳavmine ve İbrāhīm ḫalīl ḳavmine daḫı bu vechle eyleye her¹⁸⁵⁵ biri¹⁸⁵⁶ inkār idüp Muḥammed tanıqlık vire ve ümmeti daḫı bölük bölük gelüp bile tanıqlık vireler Ḳur‘ān’da böyle gelmişdir diyeler Muḥammed gerçektir ve emīn ve ‘ādildir kimseye zūlm ve ḫayf¹⁸⁵⁷ itmez doğrusun söyler ‘ālemlere rahmetdir.

Baḫr-i Aḫar

Bundan soñra Ḥaḳ Te‘ālā Mūsā peygambere nidā eyleye Mūsā peygamber ‘aleyhi’s-selām Ḥaḳ Te‘ālā’nıñ heybetlü ve şalāyetlü nidāsın işidicek riḫ-i āşıf gibi ditreye pes ilerü gele Ḥaḳ Te‘ālā ayıda ki yā ibn ‘İmrān Cebraīl’i göre ne dir Tevrāt’ı Mūsā’ya iletdim dir ne dirsın diye Mūsā peygamber ayıda gerçek söyler getürdi diye pes Ḥaḳ Te‘ālā emr eyleye di imdi minbere çık Tevrāt’ı oḳı ḫalāyık diñlesün diye bundan soñra Ḥaḳ Subḫānehu ve Te‘ālā Dāvūd peygambere nidā eyleye çünki Dāvūd nebī Ḥaḳḳ’ıñ nidāsın işide ḫazān yaprağı gibi beñzi şararup gül yañaqları şola beli bükile söz söylemeğe mecālī olmaya pes Ḥaḳ Te‘ālā aña daḫı Mūsā’ya itdüğü su‘āl eyleye Dāvūd nebī daḫı Mūsā peygambere didüğü cevābı vire pes Ḥaḳ Te‘ālā aña daḫı emr eyleye çık minbere Zebūr’i oḳı diñlesünler diye Dāvūd peygamber ‘a.m. daḫı minbere çıkup bir laṭīf āvāz ile maḳāmāt-ı irāḳ ve ḫicāz ile vedā-i nevrüz ve şehnāz ile ve dürlü dürlü ‘izz ü nāz ile ve derūn dilden niyāz ile Zebūr’i oḳıya ki işidenler ḫayrān ola ve zār ve sergerdān ḳala ciğerleri kebāb ide ve sīneleri pürsüz¹⁸⁵⁸ ve tāb¹⁸⁵⁹ ide bundan soñra¹⁸⁶⁰ Ḥaḳ Celle ve ‘Alā Ḥazreti ‘İsā’ya nidā

¹⁸⁵⁵ bu vechle her, T

¹⁸⁵⁶ birileri, T

¹⁸⁵⁷ ḫayf (A.) haksızlık, zulüm.

¹⁸⁵⁸ pürsüz (F.) yanık, acıklı.

¹⁸⁵⁹ tāb (F.) sıcaklık, yanma.

¹⁸⁶⁰ kebāb ide ve bundan soñra, T

eyleye ayıda ki yā Meryem oğlu sen halka söylediñ mi anamla ben ikimiz Tañrıyuz didiñ mi diye Hāzreti ‘İsā’ya bu nidā irişecek Hāḫ Te‘ālā Hāzreti’ne ḥāmd eyleye ve şenālar kıla ve ayıda ki ḥāşā yā Rabbi sen ğanī ve mūnezzeh pādişāhsın anam ḫaravaşıñdır ve ben ḫuluñum ḥāşā ki biz Tañrı’yuz diyevüz ne didüğümi sen bilürsün ve ḫükm eliñdedir ne dilerseñ ḫılırsun diye Hāḫ Te‘ālā’dan ḫiṭāb gele ki gerçek söylediñ yā ‘İsā rāst¹⁸⁶¹ söylediñ imdi sen daḫı minbere çık İncİL oḫı diye ‘İsā peygamber daḫı minbere çıka İncİL’i oḫıya ‘ālem ḫalkına şafālar vire bundan şoñra Hāḫ Subḫānehu ve Te‘ālā ‘Azze ve ‘Alā hezār tazīm ve ikrāmıla ve ‘izzet ve iḫtirāmıla ḫabībi Muḫammed’e nidā eyleye Rasūl Hāzreti ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām dürlü tekrīmātla gele Hāḫ Celle ve ‘Alā ayıda ki yā Muḫammed Cebrāil eydür ki Ḫur’ān’ı saña indirdi Rasūl Hāzreti eydürgerçektir yā Rabbi diye pes Hāḫ Te‘ālā emr ide yā Muḫammed di imdi sen daḫı¹⁸⁶² bugün minbere çık Ḫur’ān’ı oḫı deryā-yı nūr-ı¹⁸⁶³ ğavvāş ol baḫri gibi nūr deñizine dal diye Rasūlullah daḫı bir yüce yere ve yüksek minbere çıka Ḫur’ān’ı oḫıya şöyle ḫüb ve laṭif oḫıya ki işidenleriñ gönlünde pası ḫalmaya ve melāleti gide ehli İmān işidüp şād ü ḫandān olalar müşrikler ve kāfirler işidüp giryān olalar ve bu beyān itdügümüz söze Hāḫ Te‘ālā Ḫur’ān’da işaret eylemişdir ya‘ni Rasūl Hāzreti ve anıñ ümmeti geçen peygamberlere tanıklık virdüğüne Ḫur’ān’da Hāḫ Te‘ālā buyurmuşdur ve dimişdir

“فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا”
Bişehīdin Ve Ci’nā Bike ‘Alā Hāulāi Şehīdan¹⁸⁶⁴ ve bir yerde daḫı buyurmuşdur ki
“وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا”
Ummeten Vaşaṭan Litekūnu Şuhedāe ‘Ale’n-Nāsi Ve Yekūne’r-Rasūlu ‘Aleykum Şehīdan.....¹⁸⁶⁵

¹⁸⁶¹rāst (F.) doğru, düz.

¹⁸⁶²de, T

¹⁸⁶³nūra, t

¹⁸⁶⁴“Her bir ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onlara şahit tuttuğumuz zamān halleri nice olacak!” NisāSüresi 41. āyet. 4/41.

¹⁸⁶⁵“İşte böylece, siz insanlara şahit olasınız, peygamber de size şahit olsun diye sizi vasat (örnek) bir ümmet yaptık.....”BaḫaraSüresi 143. āyet. 2/143.

FAŞLUN Fİ'Ş-ŞEFĀ' AT

(Şefā' at Faşlı)¹⁸⁶⁶

Bu faşılta şefā'ati beyān idelim gelüñ ey Hakk'ın şādık kulları ve gerçek dostları ey Hudā'nın cemāline 'aşık olanlar hiç gönülünüzde cānān illerine gitmeğe şevkiñiz var mı ve aña giden kāfilelerden kulağıñıza çāk āvāzı geldi mi ve leşker göçdüğünde kūs¹⁸⁶⁷ āvāzın işitdiñ mi ve t̄aul ünün duyduñ mi ve cānān meclisinde dildār elinden kadeh içdiñ mi mesti¹⁸⁶⁸ lā ya'kil olup kendiñden geçdiñ mi maḥbūb ile bir mesclise oturup zevk itdiñ mi ve anıñ dīzārına karşı kerem olup şevk itdiñ mi gel imdi gör ki gir ve neler söylerin ve ne gevherler nişār ideyin söz bünyādın la' l ve yāqūt taşlarından eyledim gözet imdi ki üzeriñe ne gevherler hazīneler nişār eyleyem ve ne dürlü laṭif sözler söyleyem çünkü Hakk Te'ālā cemī' kulların cem' idüp anıñ gibi korquli günde maḥşer yerinde habs eyleye ol aralıkda şefā'at iden kimdir saña beyān ideyin tā bilesin ki Hakk¹⁸⁶⁹ Hazreti'nde sevgilü kul kimdir anıñ katında kimiñ sözi geçer imiş ve kimiñ dileği maḥbūlimiş yüksek mertebe ve yüce derece kimiñ imiş bilesin pes buni bildikden şoñra aña şalavāt virmeğe eksik itmeyesin tā ki anıñ gibi darlık zamānda saña buluna derdiñe dermān ola ve düşdüğüñ vaqtin eliñ tuta bir şalavāta biñ 'ivaz eyleye Muhammed ne sulṭān idügin añlayasın ve nice pādīşāh idügin bilesin rivāyetdir ki Rasūlullah'dan şallallahu 'aleyhi ve sellem buyurdı ki kıyāmet gününde maḥşer yerinde mürseller yer yer nūrdan minberler üzerinde otururlar enbiyā biraz anlardan aşağıarak¹⁸⁷⁰ otururlar¹⁸⁷¹ her biri miḥdārlar¹⁸⁷² miḥdārınca ve Hakk katında mertebesi kadar minberlerde oturalar ve her kişiniñ mertebesine göre libās daḥı ola ve enbiyādan aşağıarak evliyālar ve ehli 'ilim oturalar bölük olup nūrdan kürsiler üzerinde oturalar her birisi nūrdan ola altundan ve gümüşden ve bakırdan olmaya ve şehīdler ve şālihler ve günāhdan perhīz iden Qur'an ehli daḥı kürsilerde oturalar ve imāmlar ve müezzīnler ğayrı meşīnden döşekler üzerinde oturalar ve bunlardan ğayrı kalan t̄aife

¹⁸⁶⁶ Eksik nüsha olan S nüshası'nda Şefā'at Faşlı başlığında yani burada metin bitiyor.

¹⁸⁶⁷ kūs (F.) kös, savaş davulu.

¹⁸⁶⁸ mest (F.) sarhoş.

¹⁸⁶⁹ Hakk Te'ālā, T

¹⁸⁷⁰ aşağıarak, T

¹⁸⁷¹ oturalar, T

¹⁸⁷² miḥdārulu, T

yalınca başı kaba yalın ayak ayağı üstüne durular şol külli begler gibi ve gice ile oda düşer ve çerāğa üşer pervāneler gibi durular pes ‘arşi melekler getüre ve hüküm ve hükümet kürsisi koyalar ve kazıyyelik seccādesin bırağalar halk arasında Hax Te‘ālā hüküm eyleye her kişiye haqqın alıvire ve her kişi itdügün boynuzsuz koyunuñ haqqın boynuzlu koyunda alıvire ve yüksek dağlar yün gibi didim didim didile panbuğ gibi atıla melekler yeryüzin kuşadalar maşşer halkı orta yerde kalalar pes Ādemoğlanları ve cinniler hayrān olalar ve sergerdān kalalar kaçmağa kaşd ideler her tarafa gideler hiç bir yañadan yol bulmayup ‘āciz ve fūrümānde¹⁸⁷³ kalalar pes kaħhār ve cebbār pādişāh ve ‘azīz ve muntekim ilah bir vechle ğazab ide ve bir derecede hışma gele ki odlar şına ve yürekler yarıla aşlā ve kaṭ‘ā kelām eylemeye ve söz söylemeye ħalāyıkı hayret başa şöyle ki kendülerinden gideler neyleyüp ne ideceklerin bilmeyeler bu hayrānlıkda dururken nāğāh bir münādī nidā ide ki cemī‘ halk işide ayıda ki göresiz ki bugün Hax Te‘ālā luṭfi ve keremi kime ider ey maşşer halkı diye bundan soñra Hax cānibinden bir nidā daħı gele benim şol kullarım ki döşeklerde yatmazlardı ve eski kaftānlar giyerlerdi ve bir nidā daħı gele ki dāim beni zıkr iderlerdi ṭā‘ate ve ‘ibādeti dūrişürlerdi almağ şatmağ ve bāzırgānlık itmek anları zıkrden alıkomazlardı ve işleri güçleri zıkre ve tesbīhe māni‘ olmazdı diye ve bir nidā daħı gele ki kanı benim ‘ahdım tūtanlar ve baña ‘ibādet idenler göresiz ki luṭfum ve keremim bugün kime iderin bunlar bugün gelsünler benden ‘ivāzlar bulsunlar her birlerine dürlü dürlü in‘āmlar ve ihsānlar itsem gerekdir diye haqqı tahtında Hax Te‘ālā menba‘u’l-kemāldir ya‘ni kemāliniñ nihāyeti mertebesindedir ki andan ötede daħı kemāl olmağ mümkün değıldir ve kābil değıldir pes Hax Te‘ālā haqqı tahtında pādişāh bī-zevāldir ve her fi‘li ve şıfātı kemāliyle bir kemāldir ve celāli serā perdesinde bedī‘ü’l-cemāldir cemāli bī-mişāl ve bī-hemtādır nazarı ve bendeşi¹⁸⁷⁴ yoğdur diller anıñ cemāli vaşında güngi¹⁸⁷⁵ ev lāldir¹⁸⁷⁶ ve kemāl-i vaşşāflarınıñ naşibi ‘ayy¹⁸⁷⁷ u kelāldir¹⁸⁷⁸ rivāyetdir ki Rasūlullah’dan

¹⁸⁷³ fūrümānde (F.) aciz, düşkün.

¹⁸⁷⁴ begdeş (T.) eş, benzer, muadil kelime hem begdeş hem bendeş şeklinde iki türlü okunabilir.

¹⁸⁷⁵ güng (F.) dilsiz.

¹⁸⁷⁶ güng ve lāldir, T

¹⁸⁷⁷ ‘ayy: konuşmak ve ifādeden ‘āciz kalmak.

¹⁸⁷⁸ kelāl: ‘āciz ve zayıf.

Ḥabībullah'dan şallallahu ‘aleyhi ve sellem¹⁸⁷⁹ buyurdu ki *maḥşer ḥalkı ‘araşāt*¹⁸⁸⁰ *meydânında durmağdan ‘âciz qalalar ve ıarlığanup*¹⁸⁸¹ *qati ziyâde bi-ḥuzūr olalar qati çoqluğdan duracağ yer bulunmayup ıarılalar* pes ḥalâyıq cümlesi ve kürsîde oturanlar cem‘ olalar ve tanışık ayıdalar gelün Ḥağ Te‘âlâ’ya tazarru‘ ve niyâz idelim ve zârlıqlar kılalım ola ki buradan bizi qurtara gidevüz bunda nice degin¹⁸⁸² qarâr ideyüz diyeler pes cem‘ olup Âdem peygamber’e varalar ayıdalar ki belâmız ve miḥnetimiz ḥadden geçdi ve zaḥmetimiz ve meşakqatimiz başdan aşdı artık şabra mecâlimiz qalmadı ve ârâm¹⁸⁸³ itmeğ ve qarâr eylemeğ tâqatimiz yoğ bize bir çâre kııl ve dermân eyle ki sen şol Âdem’sin ki Ḥağ Te‘âlâ seni Âdemoğlanlarınñ atası eyledi cemî‘ insân seniñ nesliñdir seni Ḥağ Te‘âlâ kendü qudreti eliyle yaratdı ve ‘azametle ve celâliyle seniñ balçığın ḥamîrin kırğ şabâḥ kendü qudreti eliyle yoğurdi kendü rûḥundan saña cân viridi ve meleklere emr itdi saña secde itdiler gel imdi Ḥağ Te‘âlâ’dan şefâ‘ at eyle bizim için dileñ¹⁸⁸⁴ şâyed ki seniñ şefâ‘ atinle bize ‘inâyet ide bizi bundan qurtara ḥalâş eyleye diyeler Âdem peygamber cevâb vire ki ben günâḥ idüp dururin şefâ‘ at itmeğ Ḥağ Te‘âlâ’dan utanurin ne yüz ile dilek ideyin¹⁸⁸⁵ ammâ Nûḥ peygamber’e varın ki mürselleriñ evveli oldur andan evvel mürsel yoğidi evvel risâlet aña virildi aña varın ol şefâ‘ at eyleye sizi qurtara diye pes ḥalâyıq cümlesi Nûḥ peygamber’e varalar söyleyeler ol dağı günâḥı aḥup utana ben günâḥ idüp dururin utanurin ammâ İbrâḥîm peygamber’e varın ki Ḥağ Te‘âlâ anı ḥalîl idinmişdir şefâ‘ atı maqbuldur diye pes mecmû‘ ḥalâyıq çekilüp İbrâḥîm peygamber’e varalar andan şefâ‘ at isteyeler ol dağı suçların aḥup şefâ‘ ate iqdâm idemeye Mûsâ peygamber’e varın diye ki Ḥağ Te‘âlâ anı kelîm idinmişdir ve Tevrât göndermişdir siziñ için şefâ‘ at ider diye pes ḥalâyıq cem‘ olup Mûsâ peygamber’e varalar şefâ‘ at taleb ideler ol dağı ‘özür bahâne idüp ben günâḥ itmişdim utanurin varın ‘İsâ peygamber’e diye bunlar dağı ‘İsâ Ḥazreti’ne varalar ‘İsâ peygamber dağı şefâ‘ at itmeye şefâ‘ at maqâmı benim maqâmım değıldir bahâdırılığ idüp

¹⁸⁷⁹ ‘aleyhi’ş-şalâtu ve’s-selâm, T

¹⁸⁸⁰ ‘araşât (A.) maḥşer meydanı.

¹⁸⁸¹ ıarlığanmak (T.) bunalmak, içi sıkılmak, gönlü daralmak.

¹⁸⁸² deg, T

¹⁸⁸³ ârâm (F.) rahatlık, huzur, durma, kalma.

¹⁸⁸⁴ dilek eyle, T

¹⁸⁸⁵ ideyin diye, T

ben ol maḳāma varımazın ḥaddimden ilerü¹⁸⁸⁶ ayak uzatmazın diye ammā geliñ Muhammed Muştafa Hāzretleri'ne variñ ki Hāḳ Te'ālā anıñ geḫmiş günāhların ve gelecek günāhların cemi' sin yarlıgamişdır diye pes Rasūl Hāzreti 'aleyhi's-şalātu ve's-selām eyitdi ki *mecmū' ḫalk kimseden şefā'at bulmayup cümlesi baña yüz tūtalar geleler ve benden şefā'at taleb ideler* didi ben daḫı durup Hāḳ Te'ālā Hāzreti'ne teveccūh idem ḫācetim ḳabūl itmek ümīzine yüzümi yere ḳoyup secde eyleyem pes Cenāb-ı Hāḳ Celle ve 'Alā'dan nidā gele ki yā Muhammed secdeden başıñ ḳaldır bugün şefā'at günidir secde günü deḫildir bugün benden dilekler dile ve şefā'atler eyle şefā'atiñ ḳabūl idem ve saña 'aḫālar ve baḫşışler virem diye ben daḫı Tañrı Te'ālā'ya bir taḫmīd eyleyem ki ānı baña Hāḳ Te'ālā öḫretmiş ola anıñ gibi ḫamd kimse görmüş ve işitmiş olmaya eger Hāḳ Te'ālā ilhām itmese ben ol ḫamde ḳādir olmazdım pes kebāir günāh işleyenler için anda Hāḳ Te'ālā'ya şu deñlü şefā'at ḳılam ki ḫalk āferīn ve taḫsīn diyeler şefā'at maḳāmın Hāḳ Te'ālā baña va' de itmişdir diyem maḫşer ḫalkına şefā'at eyleyem didi netekim Ḳur'an'da Hāḳ Subḫānehu ve Te'ālā Celle Celāluhu ve 'Amme Nevāluhu buyurmuşdur

“**عَسَىٰ أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا**”¹⁸⁸⁷ **‘Asā En Yeb'āşeke Rabbuke Maḳāmen Maḫmūda**

dimişdir Mücāhid rivāyet ider naḳl-i tefsirle ki ḳıyāmet gününde Muhammed 'arşa çıḳa ve ḫayrı ḫalāyık 'arşin altında duralar şol yerde ḳarār ideler ki Ādemoḫlanları ve cinniler hiḳ ol yerde ḳarār itmiş olmaya bu sözi Ebūbekir Raḳḳāş ve Ḳadı 'İyāz Mücāhid'le müttefiḳ oldılar anıñ ḳavline ḳāil oldılar ve anıñ sözine uydılar ya' ni maḫşer ḫalkınıñ durduḫları yer bir yer ola ki ol yerde ins ü cin olmuş deḫildir ya' ni ḫaşr bu şimdiki yerde olmaya bir ḫayrı yerde ola Rasūl Hāzreti ḳıyāmet gününde 'arş üstündedür ve şefā'at itmelü oldıḫda inüp yerde şefā'at eyleye ve rivāyetdir ki Rasūlullah ayıtdı ki *ḳıyāmet gününde Hāḳ Te'ālā baña ḫiḫāb ide yā Muhammed diye ben daḫı lebbeyk lebbeyk ḫamd sañadır şükür sañadır şerīkiñ yoḫdur vezīriñ yoḫdur ne buyurursun yā Rabbi* diyem Hāḳ Te'ālā ayıda ki yā Muhammed benim de seniñ ḳatında bir ḫācetim var diye bu sözi işidüp başımı secdeye ḳoyam yā Rabbe'l-'Ālemīn ḫalk ḳatında Ḫālīḳ'ın ne ḫāceti ola efendiniñ ḳuluna ne ihtiyācı var diyem emriñ nedir buyur yā Rabbi işideyin ve buyruḫıñ nedir bileyin diyem Hāḳ Te'ālā

¹⁸⁸⁶ ziyāde ilerü, T

¹⁸⁸⁷ “.....ki, rabbin seni övülmüş bir makama yükseltsin” İsrāSūresi 79. āyet. 17/79. Metin'de āyet **‘Asā En Yenfe'ake Rabbuke Maḳāmen Maḫmūda** şeklinde yanlış yazılmıştır.

hıfāb eyleye ve ayıda hācetim senden oldur ki bugün benden çok çok dileyessin çok şefā'atler idessin ve çok dilekler dileyesiñ ki bugün saña fazlım ve in'āmım ziyāde virilmiştir ve ben şol kerīmim ki çok virmekden incinmez ve çok çok virmekle mülkünden nesne eksilmez ve hazīnemden nesne nokşān olmaz bugün rahmetim hazīnelerin açdım ve saña şol kadar 'aṭālar ve bahşīşler kılam ve şol deñlü in'āmlar ihsānlar eyleyem ki benden rāzı ve hoşnūd olasın eger cemī' kullarım dağı istersen bugün¹⁸⁸⁸ virdim zīrā 'ālemi ben seniñ için yarattım ve Ādemi dağı seniñ için halk etdim diye pes ayıdam ki yā Rabbi saña çok şükürler olsun ki beni cihāna götürüp ve baña kendü kelāmıñı ya'ni Qur'an'ı gönderdiñ ki kullarıña ni'met ve rahmetdir diyem didi Rasūl Hazreti böyle buyurdu şallallahu 'aleyhi ve sellem ebeden dāimen ilā yevmi'd-dīn gel imdi gözüñ aç gör nazar kııl ey aña 'aşkla ümmet olan kimse bildiñ mi ki Muḥammed ne sultān imiş ve añladıñ mı ne cān imiş dükeli iklimde cān imiş tenlere cān ve cānlara cānān imiş benim sözlerim zevkle şevkle diñlerseñ saña 'ilm-i Rabbānī'den sözler söyleyem ki içün taşuñ toptolu nūr ola ve ğam ve ğuşsa şādı ve surūr ola gel imdi ey 'aziz karındaş gizlü rāzı bende saña fāş eyleyem Rasūlullah'ıñ qādrin bil ve anıñ şer'ini muḥkem tut ve sünnetine pek yapış ki Qur'an'ı saña ta'līm itdi ve nice dürlü 'ilim öğretti ve dağı Hāḳ Te'ālā yerleriñ ve gökleriñ ve cemī' eşyāñıñ mekālīdin aña fetḥ itdi tevḥīd-i ḥāḳkānī aña bildirdi ve her nesneniñ rāzın ve sırrın aña āşikāre eyledi ve remzin ma'lūm itdi ve ḥikmetin gösterdi ve ḥāḳāyık-ı eşyāyı aña bildirdi pes cānla ve gönül ile aña 'āşık ol ve derūnī dilden ānı sev şıdḳ ile aña yetişmeğe qaşd eyleki cemī' 'ālem halkıñıñ önüne düşüp mürşidi olup toğri yol gösteren Muḥammed'dir ve halkı Hāḳ'a irgören oldur ve Hāḳ Te'ālā'nıñ varlığın birliğin şer'le ol işbāt eylemiştir seyr-i serā perdesiniñ seririnde seyr iden oldur hüviyyet sarāyınıñ sultānını āşikāre kılan oldur küntü kenzin maḥfin gencini izhār iden oldur ya'ni ḥulāşa-i kelām budur ki Hāḳ Te'ālā'yı bildüren Muḥammed'dir.

¹⁸⁸⁸bugünsaña, T

FAŞLUN Fİ MAĶĀMİ'Ş-ŞEFĀ' AT

(Şefā' at MaĶāmı Faşlı)¹⁸⁸⁹

Rivāyet iderler ki şefā' at *yedi* dürlüdür *biri*¹⁸⁹⁰ ulu şefā' atdır ki cemī' ħalk aña muhtāclardır ħattā enbiyā ve evliyālar bile¹⁸⁹¹ tāliblerdir rāġıblardır¹⁸⁹² cemī' si Muḥammed Muştafa'ya muhtāclardır anlarıñ cümlesine şefā' at ider *ikinci* oldur ki bir ħavim ki günāhı ve şevābı beraber ola Rasūlullah ānlara şefā' at eyleye cennete gireler *üçüncisi* oldur ki şol ħavme şefā' at ide ki cemī' si cehenneme müsteḥaĶ olmuşlar idi pes Rasūl Ḥazreti şallallahu 'aleyhi ve sellem şefā' at eyleye ki cemī' sin cehenneme Ķoymayalar anıñ şefā' atıyle ba' zısı Ķurtula *dördünci* oldur ki Rasūl Ḥazreti buyurdi ve eyitdi ki Ķıyāmet gününde peygamberler minberler üzerinde oturalar ve ben oturmayam tā ümmetimiñ ħālī nice olur görem pes ḤaĶ'dan nidā gele ki yā Muḥammed sen niçün oturmazsın ħācetiñ nedir ümmetiñi nice ideyin ve ne Ķılayın murādıñ nedir diye ben ayıdam yā Rabbi bunları luḫfuñla ve raḫmetiñle ḫesāb eylegil diyem pes ol yerde kimisi ḤaĶ Te' ālā'dan raḫmet bula ve kimisi benden şefā' at bula didi şef' ātiñ *beşinci* nev' i oldur ki bir ħavme şefā' at Ķıla ki anıñ şefā' atıyle ħürmetleri ziyāde ola ya' ni cehenneme girmezlerdi cennete girürlerdi ammā Ķati yüce mertebe bulmazlardı pes Rasūl Ḥazreti şefā' at ide mertebeleri yüce ola *altıncı* budur ki ḫesāb kitāb oldıĶdan şoñra şefā' at ide pes destūr vireler cennet ehli maĶāmlu maĶāmına gideler *yedinci* budur ki kebāir günāh işleyenler ve şaġāyir günāhlarıñ yarlıġanmayanları cehennemde ' azābların görüp günāhları Ķadar yandıĶdan şoñra şefā' at ide ĶıĶara gövdeleri kömür gibi ĶapĶara olmuş iken pes nehru'l-ḫayāt dirler bir Ķeşme vardır ol şuda yayĶanalar¹⁸⁹³ yüzleri aĶ ola ve gövdeleri billūra döne.

¹⁸⁸⁹ Muhammediye'de böyle bir başlık yok. Çelebioġlu, *Muhammediye*, 2/ 365

¹⁸⁹⁰ bir, T

¹⁸⁹¹ enbiyālar ve evliyālar daġı bile, T

¹⁸⁹² rāġıb (A.) raġbet eden.

¹⁸⁹³ yayĶanmak: yıkanmak.

FAŞLUN Fİ'L-KA' BETİ ŞERREFEHALLAH

(Şerefli Ka' be Faşlı)

Çünkü şefâ'atîñ aḥvâlin bildiñ ve añladıñ ki şefâ'atla ḥalk kırtulup Ḥaḳ Te'âlâ nice suçlulariñ suçın 'afv ide ve günâhlulariñ günâhın bağışlaya rivâyetdir Tevrât'da gelür ki kıyâmet gününde 'arşdan yetmiş biñ melek gele Ka' betullah'a geleler ellerinde altun zincir ola Ḥaḳ tarafından nidâ gele ki Ka' be'yi maḥşer yerine getürün diye Ka' be gitmezin diye tâ Ḥaḳ Te'âlâ baña murâdım virmeyince varmazın diye melekler ayıdalar ki ḥâcetiñ Tañrı'dan dile pes Ka' betullah dile gelüp söyleye ve ayıda ki İlâhî yâ Rabbi şunlar ki benim çevre yanımda defn olunup yaturlar anları sen cennete koy diye Ḥaḳ Te'âlâ Ḥazreti'nden ḥiṭâb irişe bunları saña bağışladım pes Ka' be'niñ çevre yanında ne kadar defn olunmuş imân ehli varise bir uğurdan yerlerinden lebbeyk deyüp durı geleler¹⁸⁹⁴ iḥrâm bezin giymiş olalar pes melekler Ka' be'ye söyleyeler gel imdi gidelim diyeler Ka' be yok gitmezin diye daḥı ḥâcetim vardır diye yine Ḥaḳ Te'âlâ Ḥazreti'ne du'â eyleye yâ Rabbi beni her kim ziyâret eylediyse ve görmeğe geldiyse luṭfuñla ve keremiñle anları kıyâmet kırkularından kırtarup cennetlik eyle diye Ḥaḳ Te'âlâ'nıñ Cenâb-ı 'İzzinden bir nidâ gele ki her kim Ka' be'yi ziyâret itdiyse maḥşer ḥalkıniñ arasında seçilsün çıksun cennete gitsün diye pes Ka' be'yi ziyâret idenler ne kadar varise seçilüp çıkalar gelüp yine Ka' be'yi ṭavvâf ideler andan çekilüp cennete gideler andan Ka' be'ye nidâ gele yâ Ka' be yürü imdi maḥşere diye Ka' be yine yerinden lebbeyk yâ Rabbi diyüp ayıda ki yâ Rabbi bunları ki benim şefâ'atimle cennete koyduñ ol benim dileğim ile ve şefâ'atimle oldı ya seniñ kendü luṭfuñ ve kendü keremiñ kâni kendü in'âm-ı ḥâşşîñdan bunlara nesne virmez misin kerîm raḥîm pâdişâhsın diye pes Ḥaḳ Te'âlâ anlara kendü iḥsânından şol deñlü ni'metler vire ve devletlere irgöre kim gözler görmedi ve kulaqlar işitmedi ve gönüllere gelmedi ve ḥayâllere mürtesim¹⁸⁹⁵ olmadı pes Ka' be envâ' ta'zîmle maḥşer yerine gele Rasûl Ḥazreti'ne ayıda kim yâ Muḥammed beni ziyâret idüp ṭavvâf idenlere ben şefâ'at iderin itmeyenlere sen şefâ'at eyle diye.

¹⁸⁹⁴durı gelmek: kıyam etmek, ayağa kalkmak.

¹⁸⁹⁵mürtesim (A.) resimleyen, resmeden. İzdüşüm çıkarıcı.

FAŞLUN Fİ'L-MEVĀTİN

(Vaþanlar Faşlı)

Rivāyetdir ki kıyāmetde *yedi* yerde dernek ola hālayık cem‘ olalar *evvel birisi* bitilerin aldıklarında *ikincisi* hesāb kitāb olunup ‘ arz olunduğda *üçüncisi* terāzūda *dördüncisi* şırāt köprüsünde *beşincisi* a‘ rāfda a‘ rāf didikleri cennetle cehennem ortasında bir yerdir ne cennetdendir ve ne hōd cehennemdendir dernek yeriniñ *altıncısı* zebh-i mevt olduğundadır ya‘ ni mevti boğazladıkları vaktindedir Hāķ Te‘ālā ölümü bir çoķ şūretinde taşvīr ide cennetle cehennemiñ ortasında getirüp emr eyleye Yahyā peygamber ‘aleyhi’s-selām ol çoķi boğazlaya andan şoñra nidā oluna ki ey cennet ehli cennetde ebedī kалуñ yemekde içmekte iş¹⁸⁹⁶ u nūşda bāķī oluñ ki ölümü boğazladılar artık ölüm yokdur diye ve cehennem ehline daħı nidā oluna ki ey cehennem ehli siz daħı cehennemde ebedī kalduñuz ölümü boğazladılar artık ölüm yokdur ölmek yetmek ölmez bir kararā kалursuz belki ‘azābıñız daħı ziyāde olur diyeler *yedinci* dernek yeri oldur ki cennet ehli cennetde yer tıutup her biri maķāmlu makāmın tıtduğı vaktin.

FAŞLUN Fİ'L-MEVĀTİNİ'L-EVVEL

(Birinci Vaþan Faşlı)

Kavluhu Te‘ālā “وَكُلَّ إِنسَانٍ أَلزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنشُورًا” Ve Kulle İnsānin Elzemnāhu Tāirahu Fi ‘Unuķihi Ve Nuħricu Lehu Yevme’l-Kıyāmeti Kitāben Yelķāhu Menşūra¹⁸⁹⁷ evvelki derneği bitiler virildüği yerde olur diñle imdi her kişiyeye bitisi nice virilür rivāyetdir ki hāķ ol yerde cem‘ olduklarında nāgāh bir kaķkara bulut kopa hāķıñ üstüne bitiler yağdura mü’minler üzerine aķ bitiler yađa ve şāđ ellerine virile aķup her kişi bitisin oķuya göre her ne etdiyse ve ne işlediyse tamām naķīr¹⁸⁹⁸ ve kıtmīr bir eksüksüz ol bitiniñ içinde yazılmış āşikāresi ve gizlūsi hep ‘ayān olunmuş ve icmāl-i tafşīl idilüp beyān kılınmış ve āhiretde yazılmış ki Hāķ Subhānehu ve Te‘ālā seni yarlıgadı dinilmiş melekler ol kişiyeye ayıdalar bitin ardın döndür oķı gör ne yazılmış diyeler döndüre

¹⁸⁹⁶ işde, T

¹⁸⁹⁷ “Her insanın sorumluluğunu omuzuna yükledik. Kıyamet gününde insana, açılmış vaziyette önüne konulacak olan bir kitap çıkaracağız.” İsrāSūresi 13. āyet. 17/13.

¹⁸⁹⁸ naķīr (A.) önemsiz şey, küçük şey.

göre ki eyü ‘ameller ve güzel ‘ameller yazılmış pes şād ü ḥandān ola ve gönli surūr ile ve şenlikle dola şanasın ki bütün cihānı aña virdiler ve ba‘zı kimseler ola ki bitisinde ‘ameller yazılmış göre ki hiç ol kişi ol ‘ameli işlemedi idi bitisiniñ içinde namāz ve oruc ve zekāt ve şadağa ve ḥacc ve ğazā yazılmış göre pes ayıda yā Rabbi ben bu ‘amelleri işlemedim idi bu bitide neden yazıldı diye Ḥaḫ Te‘ālā ḥiṭāb ide ki yā ḫulum niyetiñ ecir idi eger mālım olsa zekāt virürdim gücüm yetse oruc tutardım namāz ḫıldardım dir idiñ dāima fikriñ ol idi hem olsa iderdiñ pes niyyetiñe göre ol ‘amelleri seniñ dīvānıña yazdım diye anıñ içündür ki Tañrı dostları hiç mälların Tañrı yolundan diriğ¹⁸⁹⁹ eylemezler ve başların cānların Ḥaḫ yoluna şaḫınmazlar zīrā bilürler ki māl ḫayra sebebdir daḫı ğayrı ne fāideye yarar çünki mü’mınleriñ ḫālın bildiñ gel imdi kāfirleriñ daḫı aḫvālin gör kāfirleriñ bitisi şolundan gele şağ elin boynuna¹⁹⁰⁰ bağlayalar ve şol elin göğsünden şoḫalar bağrında çıḫa pes bitisini eline vireler çağırıp feryād ide vāveyla diye vāh idüp zār zār ağlaya ḫālellahu Te‘ālā

“وَأَمَّا أَنْتُمْ كِتَابُهُمْ أَظْهَرُ فَسَوْفَ يَدْعُوا ثُبُورًا وَيَصْلَى سَعِيرًا” Ve Emmā Men Ūtiye Kitābehu Ve Rāe Žahrihi ∅ Fesevfe Yed‘ū Şubūran ∅ Ve Yeşla Se‘īran¹⁹⁰¹ Keşşāf’da naḫl olundu ki ayıtdı bitiler bize ‘arşdan yağa didi kimi mü’mınlere ve kimi kāfirlere didi mü’mınleriñ bitisinde yazılmış ola ki “فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ” Fi Cennetin ‘Āliyetin¹⁹⁰² ve kāfiriñ bitisinde “فِي سَمُومٍ وَحَمِيمٍ” Fi Semūmin Ve Ḥamīmin¹⁹⁰³.

EL-MEVĀṬĪNU’Ş¹⁹⁰⁴-ŞĀNĪ FĪ’L-ḤESĀB

(İkinci Vaṭān Ḥesāb Faşlı)

İkinci dernek yeri ḫesāb yeridir rāvīler rivāyet iderler ki Ḥaḫ Te‘ālā bunca maḫlūḫātıñ ḫesābın bir deveniñ südi sağılnca göre didi ba‘zılar bir sā‘at ola didiler ba‘zılar göz açup yumunca belki daḫı tiz ola didiler ve her kişi şöyle şana ki ancak kendünün ḫesābın görüldi ğayrı kimseniñ ḫesābı daḫı görölmedi şana Ḥaḫ Te‘ālā ḫod cemi‘ ḫaḫıñ ḫesābın görmüş

¹⁸⁹⁹ diriğ (F.) esirgeme, hayıflanma, eyvah, vah vah.

¹⁹⁰⁰ şağ boynuna, T

¹⁹⁰¹ “Kıme de kitabı arkasından verilirse, “Eyvah!” diye bağırarak. Ve alevli ateşe girecektir.” İnşikāḫSüresi 10, 11 ve 12. āyet. 84/10,11, 12.

¹⁹⁰² “Yüksek bir bağçededirler.” Ğāşiye Süresi 10. āyet. 88 /10.

¹⁹⁰³ “İçlerine işleyen bir ateş ve kaynar su içindedirler.” Vāḫıa Süresi 42. āyet. 56/42.

¹⁹⁰⁴ MEVṬĪNU, T

ola kâlellahu Te‘âlâ “..... إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ.....”¹⁹⁰⁵ rivâyetdir ki Hâk Te‘âlâ hitâb eyleye Muḥammed ümmeti gelsün ḥesâbların virsinler diye pes Cebrâil ayda ki yâ Muḥammed ümmetiñi ḥesâb yerine getür Hâk Te‘âlâ’nıñ emridir diye pes ol vaḳit bu sözi işidüp meşâyiḥ dizleri üstüne çökeler ve ḳalan ḥalk yüzleri üstüne düşeler âh ideler ağlayalar yâ Rasûlallah ne idelim ne eyleyelim ḳande gidelim bu ḥâl ile nice idelim diyeler pes Rasûl Ḥazreti Hâk Te‘âlâ’ya münâcât eyleye ki yâ Rabbi benim ümmetim za‘îflardır kendüler za‘îf gövdeleri za‘îf himmetleri za‘îf toprak bunlarıñ etin yidi çürütdi ve kemükleri toprak oldu şimdi bunlardan ḥesâb istersen bu za‘îflıḡla bunlar nice ḥesâb vireler yâ Rabbe’l-‘Alemin ḥakîmsin ḥükmüne kimse mâni‘ olamaz ve ‘alîmsin ‘ilmiñe kimse i‘tirâz idemez eger bugün bunlara hışım iderseñ emr u fermân seniñ ve eger hışım itmezeñ yine luḡ u kerem seniñ İlähî kızım Fâtıma ümmetlerime fedâ olsuntek ümmetlerim ḥesâb virmekde zahmet ve meşakḳat çekmesün İlähî ḥelâlim Ḥadîce ve ‘Aîşe ve gözlerim nûrı Ḥasan ve Ḥüseyn bugün ümmetime fedâ olsun tek za‘îf ümmetlerim belâyadüşmesünler deyu¹⁹⁰⁶ tazarru‘lar ide ağlaya Rasûl Ḥazreti’niñ tazarru‘undan ve nâlesinden ve ağladuḡundan yerler ve gökler zelzeleye düşe ve ‘arş kürs ve levḥ ve ḳalem ditreyup ağlaşalar ve yedi ḳat göḡüñ melekleri külli ağlaşup gözlerinden yaşlar saçalar ve cemî‘ enbiyâ nefsiñ nefsiñ diyüp gözlerinden yaşlar dökeler pes ol ma‘den-i şıdḳ ve şafâ ve kân-ı mürüvvet¹⁹⁰⁷ vefâ iki cihân güneşi Muḥammed Muştâfâ mübârek yüzün topraḡa ḳoya Hâk Te‘âlâ’ya secde ide ve ayda İlähî senden dilerin ki beni maḥrûm itmeyesin ben senden ne cennet dilerin ne tâc ve ne burâḳ isterin hemân senden dileḡim ümmetimdir eger bugün ümmetime ‘azâb itmek dilerseñ cemî‘ ḥâ‘atlerim ve cümle ‘ibâdetlerim anlara baḡışladım diye girü Hâk Te‘âlâ’dañ hitâb gele ki yâ Muḥammed bugün şol gündür ki her kişi itdüḡün bulsa gerekdir kâlellahu Te‘âlâ “.....”¹⁹⁰⁸ ya‘ni bugün kimseye zülüm olmaz kişi her ne itdiyse bulur cennete lâyıḳ olan cennete girür cehenneme lâyıḳ olan cehenneme

¹⁹⁰⁵“.....Şüphesiz Allah hesap görmekte çok çabuktur.”Al-i İmrânSûresi 199. âyet. 3/199.

¹⁹⁰⁶deyup, T

¹⁹⁰⁷ mürüvvetve, T

¹⁹⁰⁸ “O gün herkes yaptığının karşılığını bulur. O gün hiçbir haksızlık olmayacaktır.....” Mü’min Sûresi 17. âyet. 40/17.

girür diye pes Rasûlullah ayıda ki yâ Rabbi günâhkâr ümmetime rahmetiñ dilerin rahîmsin kerîmsin rahmetiñle bunlara ‘inâyet eyle diye pes Hâk Te‘âlâ hîṭâb eyleye ki yâ Muḥammed çünki benim rahmetim dilersin imdi seniñ ümmetiñe bugün şol kadar ‘aṭalar idem ve in‘âmlar ve iḥsânlar eyleyem ki hâṭırından daḥı geçürmezdiñ diye ammâ ümmetiñ şimdi terâzûya varmaḥ gerek ki ‘amelleri ma‘lûm ola diye Ebû Ṭâlib-i Mekki‘den rivâyet olundu Ḳutu‘l-Ḳulûb adlu kitâbında getürdi ve ayıtdı ki ‘Âiše ana raḍiyallahu ‘anhâ Rasûlullah‘dan rivâyet etdi ki Rasûl Hâzreti buyurdı *ḳıyâmet gününde Hâk Te‘âlâ peygamberlere emr eyleye ki her peygamber kendü ümmetiniñ ḥesâbın kendüler göreler ve baña ayıda ki yâ Muḥammed ümmetiñi sen ḥesâb eyleme ben ideyin diye ben ayıdam ki yâ Rabbi ümmetlerim baña ḳo ḥesâbın ben göreyn ben ḥesâb kitâb ideyin tâ ki bunlarıñ çirkîn ‘amellerine ve yaramaz fi‘illerine kimse muṭṭali‘ olmaya diyem Hâk Te‘âlâ ayıda ki yâ Muḥammed sen dilersen ki ümmetiñ yaramaz işlerine kimse muṭṭali‘ olmaya ve kimse bilmeye ben dilerim ki anlarıñ yaramazlıḳların sen daḥı bilmeyesin yalnız ben bilem diye zihî luṭf zihî kerem ki ḳullarına bunca ikrâmlar ider ve rahmet ḳılır cemî‘ ‘âlem çünki vücûdı andan aldı pes ḳullarına bu kadar luṭf ve bu deñlü ‘inâyet ‘aceb midir ammâ bu kadar luṭf ve bunca kerem hiç bilür misin ki kimiñ içündür ve kimiñ yüzi şuyunadır belki sen şanursın ki seniñ kendü fazlın içündür ki saña bunca ‘izzet ve iḥtirâm ol iki cihânıñ güneşi ve on sekiz biñ ‘âlemin faḥri Muḥammed Muştafâ yüzi şuyunadır anıñ ḥürmetinedir anıñ ümmeti olduḡın içün saña bu kadar iltifât ve i‘tibâr olur pes sen daḥı bu ḥâli bil ve aña göre ‘amel ḳıl dâim şalavât getür ve sünnetin tūt¹⁹⁰⁹ tâ ki ‘izzete lâyiḳ olasın ve fi‘liñiñ mükâfâtıñ bulasın.*

EL-MEVṬĪNU’Ş-ŞĀNĪ FĪ’L-MĪZĀN

(İkinci Vaṭan Mîzân Faşlı)

Ḳâlellahu Tebâreke ve Te‘âlâ “..... وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ”¹⁹¹⁰
gel ey cihân bostânın seyr iden kimse ve ‘âlem gülistânın temâşâ ḳılan âdem saña seyr ü temâşâ gerekse gözün aç mülkiniñ gülzârın gözet ve güller lâleler açılmış temâşâ eyle bu

¹⁹⁰⁹ tūt ki, T

¹⁹¹⁰ “O gün ölçü-tartı haktr....” A‘râf Süresi 8. âyet. 7/8.

‘âlem gülistânı ٲolu h ar ve h asdır¹⁹¹¹ ve başdan ayağa dikenlerdir gel beru ol ‘âlemi  bost nın tem s  eyle g r ve naz r eyle dikensiz g ller göresin ve dağsız l leler tem s  kılasın di le imdi ki kıy met gününde ter z  ne vechle olur ve h lk n a‘ m lin  artmağa m z n nice  urılır ter z n n iki keffesi vardır  olları ve cemi‘ esb bı n rdandır ve keffeleri ol  adar büyükdür ki yedi  at yerler ve yedi  at gökler eger bir keffesine  oyalar Şığardı ‘arŐn önünde  uralar Ő Đ yanında cennet ve Şol yanında cehennem ola Ő Đ keffesi n rdandır ey  ‘ameller ve h yr t ve h sen t  artılır Şol keffesi  ara ulığdır yaramaz ‘ameller ve g n hlar  artılır zih  hikmet ki H k Te‘ l  gösterdi zih  Şan‘at ki d zdi ve iki ev yaratdı birin zind n  ıldı ve birin bağla bost n eyledi Ras lullah’dan riv yettir ki buyurdu * ıy met’de ter z yi Cebr l‘ a.m. Şarta* didi ol ter z  bu ‘ lem ter z suna be zemez ve  artılması dağı bu ter z lar  artılmasına be zemez ol ter z n n ağır  arafı yuğaruya gider ve yeğni  arafı aşağa yerde  alır   lellahu Te‘ l 

Feemm  Men Őekulet Mev z nuhu   Fehuve F 
‘İŐetin R diyeh’’¹⁹¹² pes H k Te‘ l  emr eyleye h lk n a‘ m li  artılsun diye ve her kişi ki z lm ile kimisi  a casın ve altunun ve m lin¹⁹¹³ almış ola h k nı virsün diye anda h d a ca ve altun olmaz z limleri  Őev bı bulunursa mazl mlar alalar h k na  utalar Őev bın ve h yr tın h sen tın alalar ve eger z limleri  Őev bı yoğise mazl mları  g n hın z limlere y kledir¹⁹¹⁴ pes z limleri  omuzına mazl mları  g n hların uralar  ağlar gibi ar asında götüreler cehenneme iledele ve h lk n a‘ m lin  artup göreler ibn ‘Abb s’dan riv yettir ki eyitdi kıy met gününde H k Te‘ l  bu ‘amelleri her birin bir dürlü Şürete döndürür g ril r nesne Ő retine  oyar H zreti Ras lullah Şallallahu ‘aleyhi ve sellem eyitdi *evvel  artılan ‘amel c merdlik ola ve hüsn-i h lk  ola ya‘ni güzel ve gökçek ve ey  h y ola ve  hir  artılan ‘amel elh mdulillah ola bu elh mdulillah Őev bıyla m z n  o tolu ola ve  demi  gönlüne gelenleri ve h t rından geçenleri  artmayalar ve h s ba  atmaya ve zikri dağı ter z ya  oymayalar ya‘ni L   l he  lallah Őev bın ter z ya  oyup  artmayalar z r  ki*

¹⁹¹¹ h s (F.)  er   p.

¹⁹¹² “Kimin tartılan amelleri ağır gelirse,  Őte o mutlu bir hayat içinde olur.”  ariaS resi 6. ve 7.  yet. 101/6,7.

¹⁹¹³ m lin ve rız un, T

¹⁹¹⁴ yüklerler, T

küfür ile imān ikisi birbirine muqābildir imān ola¹⁹¹⁵ yerde küfür olmaz ve küfür olan yerde imān olmaz pes küfürle imān ikisi terāzūya koyup tartmayalar ğayrı ‘ameller tartılalar ol ikisi¹⁹¹⁶ ğayrı ‘amellere katmayalar zīrā anlarıñ ikisi bir yerde şığmaz bir yere gelmek kâbil değildir anıñ için anları tartmazlar rivāyetde gelür ki ‘ameller tartıldığı yerde ata oğluna bulıŝa ve anıñla söyleŝe ve ayıda ki ey oğul seni küçücükden besledim ve saña dürlü dürlü eylükler eyledim ‘aciz ve haķır ve za‘if idiñ eliñdeñ nesne gelmezdi nāz ve ni‘ met ile seni besledim elimde büyüdüñ ve seni yedirdim ve içürdüm aç kıomadım ve ŝusuz geçmediñve yalıncaķ ve yalın ayak yürütmedim ve bir gün seni döğmedim ve söğmedim ve hātırıñ incitmedim gel imdi bugün sen de baña yardım eyle benim günāhımdan biraz çok¹⁹¹⁷ getir yāhūd ŝevābıñdan ve hayrıñdan birazcık vir tā ki¹⁹¹⁸ hayrātım anıñla ağır ola ve kırtula diye oğul babasından bu sözi işidiceķ kaçā virmeye benim dağı ‘amele ihtiyācım var diye ve ol gün kiŝi¹⁹¹⁹ atasından ve anasından kaçā ve kıarındaŝından ve ‘avratından ve oğlundan kıızından kaçā Hāzreti ‘Alī rivāyet ider Rasūlullah’dan ki bir gün Rasūl Hāzreti emr eyledi *namāzı cemā‘atle kıluñ ki eger yerleri ve gökleri ve deñizleri tağları ve taŝları ve yıldızları ve ayı ve ŝemsi ‘arŝı ve kürsi cenneti ve cehennemi ve kıuŝları ve hayvānları bu deñli didüğümüzüñ cemī‘ini ol terāzūnuñ bir kıarafına ve melekler ve peyğamberler ve cinnīler ve Ādemoğlanları ve Ye‘cüc ve Me‘cüc ‘askeri¹⁹²⁰ bile terāzūya yapıŝup ŝalınalar ve terāzūnuñ ol kıarafına dağı cemā‘atle kıılınmıŝ bir vaķit namāz ŝevābın kıosalar¹⁹²¹ ol mecmū‘undan bir vaķit namāz ŝevābı ağır gele deyu buyurdı Rasūl Hāzreti pes büyük ve küçük zinhār cemā‘ati elden kıomayalar.*

¹⁹¹⁵ olan, T

¹⁹¹⁶ ikisini, T

¹⁹¹⁷ acuk, T

¹⁹¹⁸ kim, T

¹⁹¹⁹ ol kişi, T

¹⁹²⁰ ‘askeriyle, T

¹⁹²¹ kıoyalar, T

FAŞLUN Fİ'L-MUĤĀŞĀMĀT

(Hesaplaşmalar Faşlı)

Bu faşıl maşşer halkınıñ birbiriyle çekişüp huşümet itdiklerin beyân ider rivâyetdir ki kıyâmet gününde şol kadar korku ola halkıñ içi taşu korku ile dola evvel kaçan kimse andan Qâbil ola ki qarındaşı Hâbil öldürmişdive İbrâhîm peygamber dağı atasından anasından kaçu hâlîlullah kaçduğı yerde var kıyâs eyle ki ğayrılarıñ hâli nice ola ve Nûh peygamber ve Lût peygamber ʿ avratları daʿ vâsından kaçalar yaʿ ni Nûh ve Lût peygamberler idi ammâ ʿ avratları müslümân oldılar idi pes ol gün kaçalar nolaydı biri birimize buluşmayaydı diyeler cemîʿ halkdan ol kişiniñ ehli ve ʿ iyâli çekişe ve oğul kız ataların tutalar bizedîn öğretmedi ve İmân âyînin ve islâm erkânın taʿ lîm itmedi diyeler ve ʿ avratı erine yapışu baña harâm rızık getürdüñ harâm yedirdiñ diye eri bu sözden yer delük olsa yere girürdi yâ Rabbi haqqın alıvir diyeler rivâyetde gelür ki Haq Teʿ âlâ ʿ Azze ve Celle ol gün nidâ eyleye ki ben şol ʿ âdil pâdişâhım ki kimseye zulm itmezem zâlimiñ kimse üzerine komazam ve eger zâlimiñ zulmini def itmezsem zulmi ben itmiş gibi olurın diye pes her kişiye haqqın tamâm alıvirürin ve boynuzsuz koyunuñ haqqın boynuzlu koyundan alıvirürin niçün söğdüñ¹⁹²² incitdüñ güç eylediñ dirin ve bir taşu bir taşu doqıyanıñ doqunan bir yanın koparsave bir ağaç bir ağaca dağı doqunsa şorarıñ ki niçün ol taşu doqunup bir yanın kopardıñ veya niçün ol bir ağacıñ urduñ deyu haqqın alıvirürin ben şol sultân ʿ âdilim kim kimseye cevri u zulm oldığın istemez ve hüküm eyledüğüm nesnede kimseye meyl ve hayf eylemez diye pes nâhaq yere ölen kimse öldüren kanlusun tuta beni suçsuz günâhsız öldürdüñ ve beni bigünâh yere öldürdüñ diye ve ğayrı daʿ vacılar dağı her kişi haşmına yapışup beni suçsuz yere urduñ¹⁹²³ ve baña bigünâh yere söğdüñ diye ve daʿ vâ ve huşümet maşşer halkında qatı çok ola hattâ daʿ vâ şol dereceye ve şol mertebeyeirişe ki gövde cânıyaçekişe cân ayıda yâ Rabbi günâhı ben itmedim ben bir kötürüm nesne idim elim yoğidi ki tutam ayağım yoğidi ki yürüyem gözüm yoğidi ki görem her ne günâh oldıysa gövde işlerdi arada benim günâhım yoğdur diye gövde dağı ayıda ki yâ Rabbi beni yaratduğıñ vaqtin bir cânsız nesne idim elim tutmazdı ve ayağım yürimezdi ve gözüm

¹⁹²²susduñ, T

¹⁹²³öldürdüñ, T

görmezdi yerimden durmağa kâdir değil idim hiç bir nesne bilmezdim ve aňlamazdım ve eyü yatlu¹⁹²⁴ fark idemezdim nice biñ yıl yatsam bu yanıma dönmezdim kaçan ki baña cân virdiñ beni yerimden kaldırdı elim tutdı ayağım yürüdi ve gözüm gördi ve kulağım işitdi ve dilim söyledi ve cemi^c a' zâlarım hareket eyledi elümi yapışdı¹⁹²⁵ ve ayağım yapışdırdı ve kulağım işitirdi ve gözlerim gördi pes her ne günâh itdiyse cân itdi arada benim suçum yokdur ve günâh benden değildir bu kadar var ki bir kaç gün aniñla yoldaş oldım diye Hâk Te'âlâ ayıda ki ikiñiz dağı suçlusuz ve günâhkârsız toğru yola gitmedüñüz ve siziñ mişâliñiz şol bir gözsüzle kötürüme beñzer ki bir bağçeye girdiler gözsüzüñ görmez ki yemiş kândadır göre ve cem^c eyleye ve kötürüm yerinden kalkup yemiş ağacına varıamaz pes kötürüm gözsüzüñ üstüne bindi gözsüz kötürümü yüklenüp yemiş ağacına vardılar yemiş cem^c eylediler yediler siziñ dağı hâliñiz anlara beñzer ikiñiz dağı suçlusuz ve 'azâba müsteħak oldıñız diye eger 'adl idersem ikiñize dağı 'azâb iderin diye gel imdi ey 'azîz günâh eyleme eger idersen bārî tizcek¹⁹²⁶ tevbe kıl günâh idüp bunca korku çekmek neye gerek kul beşerdir günâh i[d]icidir ve Hâk Te'âlâ kerîm rahîmdir bağışlayıcıdır ve Muħammed Muştafâ¹⁹²⁷ şallallahu 'aleyhi ve sellem arada şefâ'at idicidir ve dileñicidir ammâ ey 'azîzler kişi günâh işlemeğe bahâdır olmamağ gerek Allah kerîmdir deyu bulduğın günâhı işlemek gerekmez gerçi meşeldir kul hıtaşsız olmaz velîkin kaşd ile tereddüd çekmeyüp günâha bahâdırlık itmek başka bir büyük günâh bir 'azîm hıtağdır günâh işlersen bārî yañılup işlese sehv ile işleye kaşd ile bahâdırlık itmeye mümkün oldıkça kendüni şakla şöyle ki şabra fâkat getürmeyüp günâh işlersen yine tizcek peşimân olup tevbe eyle böyle olıcağ ümîzdir¹⁹²⁸ ki Hâk Te'âlâ rahmetle 'afv eyleye yâhüd şefâ'at naşîb ola ya bir bahâne ola ammâ sende ol hâlet yok meşelâ nefsiñ teķāzâ¹⁹²⁹ itmezken zinâya heves idersen bilki kendü nefsiñde bu ihtimâli dağı virürsen ki elüñe girdükde 'acabâ cimâ'a kâdir olam mı yoħsa olmayam mı dersen billahi bunuñ gibi günâha ne 'özür idesin ya ne bahâne bulasın yâhüd 'afva ve mağfirete ne vechle lâyıķ olasın ya nice

¹⁹²⁴yatlu (T.) kötü, fena.

¹⁹²⁵yapışdırdı, T

¹⁹²⁶tizcek (F.-T.) çabucak, derhal, hemen.

¹⁹²⁷fahri' âlemHâzreti, T

¹⁹²⁸ümîddir, T

¹⁹²⁹teķāzâ (A.) istekte bulunma.

müstehak olasin ya ne yüz ile mağfired taleb idesin yā Rabbi beni yarlığa diyesin nefsim teḳā[zā]¹⁹³⁰ eyledi şabr idemedim mi diyesin bu hālet tāze civānlarda olur ammā orta yaşlularda ve pīrlık zamānına yaklaşık teḳāzā-yı nefis ol derecede olmaz ki ādemi bāṭıl işe birağa ve ḥabāset işlede pes ol yaşda olan kimesneler anıñ gibi murād erişe yeltenmek ve mühmel faşl-ı heves eylemek çirkīnlerin çirkīnidir ğāyetle ḳabīḥdir ḳat’an ‘özre yer yokdur anıñ için dirdi Ḥāzreti ‘Ömer raḍiyallahu ‘anh ki eger ḥalkıñ ta’nından kaçmasam ‘Ömer Ḥaḳ Te‘ālā’nıñ kelāmında nesne arturdi Ḳur’an’da olmayan nesneyi Ḳur’an’da ḳatdı didiklerin çirkīn görmesem ve girye görmesemrecm āyetin muşḥafda yazardım “Eş-şeyḥu Ve’s-şeyḥatu İzā Zeneyā Fercumūhumā”¹⁹³¹ elbetde dirdim ya’ni evlenmiş ādem ve evlenmiş ‘avratḳaçan zinā eyleseler elbetde recm eyleñ ya’ni taş ile depeleñ dirdim dir idi ve şarāb daḥı buncılayındır bilki daḥı beterdir zīrā zināda fi’l-cümle nefsiñ teḳāzāsı olur ammā şarābda ne teḳāzā ola bir zehir gibi nesnedir ādeme güçle içürseler işkence yerin tutar pes göñlüm açılsun deyu şarāb içmek dāire-i izāfeden taşradır ḥuşūşā ki göñlüñe ḥāşıl olan şenlik ve şādlık içdüğüñ ve ḳati zaḥmetine değmez ḳoḳusu murdār kendüsi murdār içen daḥı beter murdār ādemde ‘aḳıl ḳomaz edeb ḳomaz ve yüz şuyun ḳomaz itdüğüñ ef’ālī yarındası diseler utanursun yerden yere geçersin ve bir ğayrı sarḥoşuñ itdüğü işi görseñ ve söyledüğü sözi işitseñ ammā sen sarḥoş olmasañ ol sarḥoşuñ fi’li ve sözi ve küllīsi saña ḳati çirkīn görünürdi hiç ḥāṭırından¹⁹³² ḥoş gelmez pes seniñ ḥālīñ daḥı sarḥoş iken ğayrı kimselere ancılayın çirkīn görünür bilki daḥı beter görünürdi sözi uzatdıḳ aşıl maḳşūdumuz ḳaldı pes ḳıyāmet gününde Ḥaḳ Te‘ālā ḳadı ola ḥalāyıkıñ da’vāsın göre nice zālımlere ḥışm eyleye ve nice kimselerden rāzı ve ḥoşnūd ola ve ḳişiñin günāhı şol deñlü şorıla ki bir kimse bir keçi uğurlamış¹⁹³³ olsa ol keçi şāḥibi ol uğrıyı¹⁹³⁴ tutup getüre keçim uğırladı deyu da’vā eyleye uğrı inkār ide ben bunuñ keçisin almadım diye Ḥaḳ Te‘ālā ayıda seniñ oldığüña ṭanıḳ var diye pes ol uğrıñın eli ṭanıḳlık vire ol keçiyi bu ḳişi aldı benimle ṭıtdı yapışdı ve ḳaldırdı diye ve ayağı ṭanıḳlık vire benimle yürüdi vardı keçiyi aldı

¹⁹³⁰ teḳāzā, T

¹⁹³¹ “Yaşlı erkek ve yaşlı kadın zina ederlerse, ikisini de kesinlikle recmediniz.”

¹⁹³² ḥāṭırına, T

¹⁹³³ uğurlamaḳ: çalmak, hırsızlık etmek.

¹⁹³⁴ uğrı (T.) hırsız.

diye pes uğrı ayıda ki yâ Rabbi sen kıadır Tañrı'sın dil virdiñ söyletdiñ ammâ ben bunuñ keçisin almadım diye pes ol keçi alduğı yer ve ağıl söyleye ve tanıklık vire ki benim üstümden geldi keçiyi aldı gitdi diye keçiyi alan kişi dağı anıñ şehâdetin cerh¹⁹³⁵ eyleye yere dil virdüñ söyletdiñ sen kıadır Tañrı'sın ammâ ben bunuñ keçisin almadım diye yine Hâk Te'âlâhiñ eyleye seniñ keçiyi alduğıña tanıq var diye pes keçiniñ tüyi gelüp tanıklık vire keçiyi bu kişi aldı diye pes keçiyi alan kişi Hâk Te'âlâ'ya yalvara yâ Rabbi uşda tüyile davarın buldi alsun diye ve buña münâsib bir hikâyet bir mu'temed 'âlim fâzıl kişiden istimâ' olundi ki eyitdi kıyâmet gününde bir günâh işlemiş kimseyi getüreler sen falân günâhı işlediñ diyeler meşelâ bir koyun şâhibi ol uğruyi tutup getüre yâ Rabbi bu kişi benim koyunumuğurladı haqqım alıvir diye pes ol koyun uğrusuna Hâk Te'âlâ'dan 'inâyet ola söz söylemeğe kudret vire pes ayıda ki yâ Rabbi dünyâda 'âlimlerden işidirdik ki kıyâmet gününde Hâk Te'âlâ Muhammed Muştafa¹⁹³⁶ şeri'ati üzerine kaçılık ider dirlerdi imdi yâ Rabbi ben bu kişiniñ koyunun uğurlamadım tanıq getürsün diye pes eli ve ayağı gelüp tanıklık vire eli ayıda ki benimle tutdi ve yapışdı ve ayağı ayıda ki benimle yüridi vardı koyuni aldı diye pes Hâk Te'âlâ ayıda ki uşda şâhidler şehâdet itdiler ne dirsın diye koyun uğrusi ayıda yâ Rabbi elim şehâdet ider benimle tutdi dir ve ayağım şehâdet ider benimle yüridi vardı dir pes bunlar benimle ortak olurlar ol işi benimle bile işlemiş olurlar bu taqdırce bunlar dağı uğrı olur bunlarıñ tanıklığı Muhammed Muştafa'nıñ şeri'atına benim üzerime câiz değıldir diye pes ol koyuni alduğı yer ve mekân ve ağıl gele şehâdet eyleye benim üstümden aldı gitdi ve ağıl benim içümdenuğurladı diye Hâk Te'âlâ ayıda bunuñ tanıklığına ne dirsın diye ol kişi ayıda ki yâ Rabbi bu yer ol vaqıt bir cânsız nesne idi dili yoğıdi söz söylemezdi ve görür gözi yoğıdi şimdi sen cân virdiñ ve dil virdin söyletdiñ sen her nesneye kıadır Tañrı'sın ammâ ol vaqtin bu yer tanıklığına kâbil değıldi diye ammâ bu kişiniñ bu kadar sözler söylediği Haqq'ın aña 'inâyeti oldıgundandır âni yarlıgamaq ister pessöz söylemeğe kudret ve kuvvet virür çünkü ol koyun uğrusi bu şâhidleri cerh eyleye pes Hâk Te'âlâ ol kişiniñ sırrına işâretide gönlüne gizlü söyleye ki ey kulum ben bilürin ki sen ol koyuni uğurladıñ tutalım ki ol şâhidleri cerh eylemişsin ya ben

¹⁹³⁵cerh (A.) kabul etmeme, kabullenmeme.

¹⁹³⁶sallallahu'aleyhi ve sellem, T

bilürin baña ne dirsin diye Hâk Te‘âlâ ol kimseye gizlüce böyle diyecek bir vechle hayret başa şöyle hayrân¹⁹³⁷ ola ki ašlâ söz söylemeğe¹⁹³⁸ mecâli olmaya nuŋkı tütıla Hâk Te‘âlâ’dan utanup hayret başa ve hacâlet¹⁹³⁹ deñizine ğark olatahayyürden söz söylemeğe mecâli qalmaya bu hayretde dururken yine Hâk Te‘âlâ’nıñ ‘inâyeti yetiše ol kimseye bir kuvvet vire ve kudret vire söz söylemeğe kâdir ola ayıda ki yâ Rabbe’l-‘Âlemîn Muhammed Muştafa’ın şeri‘ atında bir şâhid ile qaziyye hükm olunmaz iki şâhid isterler didi sen gerçi¹⁹⁴⁰ şehâdet eylediñ ammâ bir seniñ gibi Tañrı dañı yoŋdur ki gele şehâdet eyleye sen hod bugün halk arasında Muhammed şeri‘ atıyla hükm idersin Muhammed şeri‘ atında bir şâhid ile qaziyye şâbit olmaz bir seniñ mişliñ ve seniñ nazîriñ¹⁹⁴¹ Tañrı dañı yoŋdur ki tanıklık vire diye pes Hâk Te‘âlâ ayıda ey kulum benim mişlim ve benim nazîrim Tañrı yoŋ idüĝin bilür misin diye ol kişi bilürin yâ Rabbi diye pes Hâk Te‘âlâ bu kişiniñ da‘vâcısına koyun şâhibine başıñ qaldır yuŋaru baŋ diye ol dañı başıñ qaldura yuŋaru nazar eyleye göre ‘âlî sarâylar ve yüce köşkler ve qaşrlar ve ra‘nâ baĝlar baĝçeler varanları görüp hayrân qala ve ayıda ki yâ Rabbi bu maŋâm kaŋĝı peygamberiñdir ya kaŋĝı evliyâniñdir diye Hâk Te‘âlâ ayıda ki bu maŋâm şol kimesneniñdir¹⁹⁴² ki bir mü’min qarındaşıñdan¹⁹⁴³ haŋkı ola dañı baĝışlaya imdi sen dañı bu mü’min qarındaşıñdan¹⁹⁴⁴ haŋkıñı baĝışlarsañ bu maŋâm saña virilür diye ol kişi dañı baĝışladım yâ Rabbi vazgeçdim helâl olsun diye pes Hâk Te‘âlâ ol koyun alan kimseyi dañı ‘afv eyleye günâhın yarlıĝayavariñ ikiñiz dañı cennete girüñ diye bu naql burada tamâm oldı yine Muhammediye sözine gelelim Hâzreti Rasûl’den rivâyetdir ki kıyâmet gününde iki kişi çekişüp Hâk Te‘âlâ öñüne geleler birisi ayıda yâ Rabbi şu kişide haŋkıñ var alıvir diye Hâk Te‘âlâ dañı hükm eyleye haŋkıñ vir diye ol kişi ayıda bende ašlâ şevâb qalmadı ne vireyin diye pes Hâk Te‘âlâ ol kişiniñ haşmına ayıda ki bunuñ şevâbı qalmamış nesin alursın diye ol kişi ayıda ki yâ Rabbi seniñ qapuñda kimseye güç olmaz şevâbı yoĝise emr

¹⁹³⁷ bir vechle hayrân, T

¹⁹³⁸ ašlâ söylemeğe, T

¹⁹³⁹ hacâlet (A.) utanma, utanç.

¹⁹⁴⁰ egerçi, T

¹⁹⁴¹ nazîr (A.) benzer, eş, gibi.

¹⁹⁴² kimseniñdir, T

¹⁹⁴³ qarındaşıñda, T

¹⁹⁴⁴ qardaşıñda, T

eyle günāhım getürsün diye ki baña zulm eylemişdi şimdi elbetde haqqım isterin diye Hāḫ Te‘ālā ayıda ki başıñ ḳaldır naḫar eyle diye ol kiři daḫı naḫar eyleye göre ki cennet içinde aḳ gümüşden şehirlere var içi toḫtolu kıızıl altun incülerle dizilmiş pes ayıda¹⁹⁴⁵ yā Rabbi bu ḳanḫı peygamberiñdir ve ḳanḫı şiddiḫiñ ya ḳanḫı şehidiñ maḳāmıdır diye Hāḫ Te‘ālā ayıda behāsın kim virür¹⁹⁴⁶ anıñdır diye ol kiři ayıda bunuñ behāsıñ kim virür Hāḫ Te‘ālā ayıda ki sen virürsin ol kiři ayıda yā Rabbi baña bildir ki ben buña nice behā virürin Hāḫ Te‘ālā ayıda ki eger bir mü‘min ḳarındaşıñıñ¹⁹⁴⁷ şuḫun ‘afv idüp haqqını baḫırlarsañ ol maḳām seniñ olur diye ol kiři ayıda İlähi¹⁹⁴⁸ ‘afv eyledim ve baḫırladım diye pes Hāḫ Te‘ālā ayıda var imdi ḳarındaşıñıñ eline yapışup cennete al git diye didi ve daḫı Rasūl Hāzreti buyurdu ki *taḫvā eyleñ ve biriñiz ile şulḫ idüp da‘vāyı terk idiñ ki Hāḫ Te‘ālā mü‘minler arasında işlāḫ ider ve anları ‘azābdan ḳurtarıḫāle* Rasūlullah şallallahu ‘aleyhi ve sellem *itteḫullahe ve aşliḫū zāte beynikum feinnallahe yuşliḫu beyne’l-mü‘minine*¹⁹⁴⁹.

FAŞLUN Fİ HİṬĀBĀTİLLAH¹⁹⁵⁰

(Allah’ın Hıṭābı Faşlı)

Pes Hāḫ Te‘ālā zu’l-mecd ve’l-‘ulā maḫşer ḫalkına şaf şaf hıṭāb eyleye ve cümlesin ḫarf ḫarf ḫesāb eyleye Muāz rivāyet ider ki Hāzreti Rasūl’den ki Rasūl Hāzreti bir gün eyitdi *size diyem mi ki Hāḫ Te‘ālā mü‘minlere evvel ne söyler cümle sözlerinde evvel*¹⁹⁵¹ *sözi nedir* biz eyitdik buyur yā Rasūlallah bilelim didük eyitdi *Hāḫ Te‘ālā mü‘minlere evvel buni söyleye ki benim liḳāmı sever miydüñüz ya‘ni baña bulışmaḫı ve dīzārım görmeḫi sever miydüñüz* ayıdalar¹⁹⁵² severdik yā Rabbi ve ḫati müştāḫ olmuş idik diyeler Hāḫ Te‘ālā ayıda ḫünkü severdüñüz pes niḫün günāḫ iderdüñüz diye bunlar ayıda yā Rabbi ‘afvıñ umardıḫ ve maḫfiretiñ isterdik ümizimiz raḫmetiñ idi diyeler Hāḫ Te‘ālā ayıda

¹⁹⁴⁵ ayıda ki, T

¹⁹⁴⁶ virürse, T

¹⁹⁴⁷ ḳardaşıñıñ, T

¹⁹⁴⁸ İlähi yā Rabbi, T

¹⁹⁴⁹ Allah’dan sakımın ve birbirinizle olan münāsebetlerinizi düzeltin, ḫünkü Allah Te‘ālā mü‘minlerin arasında işlah eder.

¹⁹⁵⁰ FAŞLUN Fİ HİṬĀBĀTİLLAHİ TE‘ĀLĀ, T

¹⁹⁵¹ ki evvel, T

¹⁹⁵² mü‘minler ayıdalar, T

çünkü¹⁹⁵³ böyledir baña vâcib oldı ki sizi ‘afv eyleyem cennete girüp dizârım müşâhede idesiz diye yine bir söz dağı buyurdı Rasûl Hâzreti ‘aleyhi’ş-şalâtu ve’s-selâm¹⁹⁵⁴ ki *kıyâmetde Hâk Te‘âlâ Âdemoğlanlarına beş nesneden şormayınca ayağın yerden kaldırmaya bir yerde dura aşlâ ve kaṭ‘â hareket itmeye* beş nesne su‘âl olına *biri* bu ki ömrin ne nesnede geçürdi ve ne yerde cevr etdi *ikinci* bu ki yiğitliğin şakladı mı hevâ ve hevesinde günâhda mı geçdi yoḥsa tã‘atde ve ‘ibâdetde mi geçdi *üçüncü* bu ki mâlı ve rızkı¹⁹⁵⁵ kandan kazandı helâl yerden mi yoḥsa ḥarâmdan mı kesb eyledi¹⁹⁵⁶ yoḥsa ḥarâmda mı¹⁹⁵⁷ ḥarc eyledi¹⁹⁵⁸ *dördüncü* bu ki ‘ilmiyle ‘amel eyledi mi *beşinci* bu ki evvel Hâk Te‘âlâ kûluna virdüğü ni‘metleri bildire andan soñra şora ki bu virdüğüm ni‘meti ne eylediñ ne yere şarf eylediñ diye saña el virdim ki bir büyük ni‘metdir ve ayak virdim ve göz kulaḳ¹⁹⁵⁹ virdim bunlarıñ her birisi bir ulu ni‘metdir pes Hâk Te‘âlâ şora ki eliñle ne işlediñ ḥayr ve iḥsân mı kıldıñ yoḥsa uğurluḳ mı kıldıñ ve ayağıñla mescide mi vardıñ va‘z¹⁹⁶⁰ meclisine mi vardıñ yoḥsa¹⁹⁶¹ fışḳ u fücûra ve meyḥâneye mi vardıñ ve gözüñle helâle mi baḳdıñ ve ‘âlemiñ ve yeriñ ve göğüñ ‘acâyibine baḳup ‘ibret aldıñ mı yoḥsa ḥarâma mı nazar etdiñ¹⁹⁶² ve diliñle zıkr u tesbîḫimi eylediñ mi¹⁹⁶³ yoḥsa lağviyyât¹⁹⁶⁴ ve mühmelât¹⁹⁶⁵ sözler mi eylediñ¹⁹⁶⁶ kalan ni‘metleri bu vechle bir bir şora saña falân ni‘meti virdim sen ol ni‘meti ne eylediñ netdiñ virdüğüm ni‘metiñle¹⁹⁶⁷ baña ‘işyân mi eylediñ yoḥsa ḥayr ve iḥsân mı eylediñ diye ve dağı Rasûl Hâzreti¹⁹⁶⁸ buyurdı ki kıyâmet’de evvel ḥükm olınanlarıñ *biri* bu ola ki bir şehîd gele ayıda ki yâ Rabbi ben seniñ yoluña kâfirler ile cenk

¹⁹⁵³ Te‘âlâ ayıda çünki, T

¹⁹⁵⁴ Rasûl-i ekrem ve nebiy-yi muḥterem Muḥammed Muştafâ şallallahu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem, T

¹⁹⁵⁵ ki rızkı, T

¹⁹⁵⁶ ‘amelidüpkesb eyledi, T

¹⁹⁵⁷ ve ne yere ḥarcetdihelâle mi ḥarc eyledi yoḥsaḥarâma mı, T

¹⁹⁵⁸ ḥarc etmek (A.) harcamak.

¹⁹⁵⁹ göz ve kulaḳ, T

¹⁹⁶⁰ zıkr va‘z, T

¹⁹⁶¹ yoḥsa, T

¹⁹⁶² eyledüñ, T

¹⁹⁶³ eyledüñ, T

¹⁹⁶⁴ lağviyyât (A.) boş şeyler, yararsız şeyler.

¹⁹⁶⁵ mühmelât (A.) ihmaller, anlamsız sözler.

¹⁹⁶⁶ söyledüñ, T

¹⁹⁶⁷ ni‘metle, T

¹⁹⁶⁸ Rasûl-i ekrem ve nebiy-yi muḥterem Muḥammed Muştafâ şallallahut e‘âlâ ‘aleyhi ve sellem Hâzreti, T

eyledim ve şavaş itdim yâ Rabbi tâ ki yoluñda baş oynatdım ve cān virdim seniñ şevkiñe kıızıl kıanlara boyandım şehīd oldım diye Hâķ Te‘ālā ayıda ki söylediñ¹⁹⁶⁹ benim yoluma ve benim rızāmiçün çalışmazdıñ bilki maķşūduñ bu idi ki saña bahādır diyeler falān kimse nice bahādır ğayretlūdūr kāfirler ile nice cenk ider ve nice şavaşı[r] disünler deyu dürişürdüñ¹⁹⁷⁰¹⁹⁷¹ dünyāda saña anı didiler diye pes emr eyleye zebānīler yapışalar yüzi üstüne süriyüp cehenneme atalar *ikinci* bu ola ki bir ‘ālim kimse ‘ilim oķımış ola ve ellere daħı ta‘līm etmiş ve öğretmiş ola ve halka va‘z u naşihāt itmiş ola ama ‘ilmi ve ‘ameli hālīş Allah için olmaya riyā ola eller görsünler ve işitsünler deyu ola pes Hâķ Te‘ālā gibi¹⁹⁷² bir ‘ālim kimseyi getüre saña ‘ilim virdim pes ol ni‘meti ne eylediñ diye ol kimse cevāb vire ki yâ Rabbi ben ‘ilim ve Kūr‘ān öğrendim ve anlarıñla ‘amel iderdim ve halka daħı ‘ilim öğredirdim ve Kūr‘ān ta‘līm iderdim ki öğrenüp anıñla ‘amel ideler bunları seniñ rızāñ için iderdim diye Hâķ Te‘ālā ayıda ki yalān söylersin niyyetiñ bu deĝil idi bilki murādıñ bu idi ki saña ‘ālim diye¹⁹⁷³ ve şālih kişi diyeler idi nice¹⁹⁷⁴ oķımış kişidir diyeler deyu ta‘līm iderdiñ dünyāda anı saña didiler sen daħı işidüp faħr u kibr iderdiñ diye¹⁹⁷⁵ anı daħı zebānīlere buyura süriyü¹⁹⁷⁶ oda bıraĝalar kardeşler ‘aceb¹⁹⁷⁷ bu sözler ve bunca öğütler ve naşihatler ki söylendi hiç kıulaĝıña girür mi seniñ kıulaĝıña girmezse taķvā ehli ve Hâķķ’iñ şālih kıulları işidür ve tutar zīrā naşihati Hâķ Te‘ālā’dan kıorķusi olanlar tutar ve şekī ve bedbaħt olanlarıñ kıulaĝına girmez ve öğüt tutmaz pes ‘ālim kişileriñ riyāsı böyle olıcaķ cāhilleriñ itdüĝi riyā nice ola bu sözden cümleñiz naşihat aluñ pes her kim Allah’ı bilür¹⁹⁷⁸ dīn ‘ilmin oķıdı ve oķıduĝun tutdı ‘ilim ile ‘amel eyledi ve ‘ameline¹⁹⁷⁹ riyā kıarışdırmadı ol kimse şeri‘ati ve tariķati ve ma‘rifeti ve haķiķati bunlarıñ küllisin buldı

¹⁹⁶⁹yalānsöyledüñ, T

¹⁹⁷⁰dürişmek: karşı karşıya gelmek, mücadele etmek, çarpışmak.

¹⁹⁷¹dürişdüñ, T

¹⁹⁷²anıñ gibi, T

¹⁹⁷³diyeler, T

¹⁹⁷⁴bu nice, T

¹⁹⁷⁵diyeler, T

¹⁹⁷⁶sürinü, T

¹⁹⁷⁷bıraĝalar‘aceb, T

¹⁹⁷⁸bildi, T

¹⁹⁷⁹ilmine, T

Rasûlullah'dan¹⁹⁸⁰ naşîhat tıtdi ki Rasûlullah kâinâtın ulusıdır Hâk Te'âlâ'nın hâbîbidir günâhkârların ve 'aşîlerin şefa'at idicisidir mümkinâtın tayağıdır¹⁹⁸¹ mesnedidir 'âlemiñ fahridir kıyâmetde şorılanların ikisin bildüğün diñle imdi ki *üçüncisi* kimdir *üçüncisi* oldur ki bir mâldârkimseyi getüreler ki mâlı ve mülki çok ola ve aqçesiniñ altununuñ nihâyeti yok ola nâzile ni' metle büyümüş ola pes Hâk Te'âlâ âña dañı su'al eyleye saña bunca mâl ve ni' met virdim ve cemi' gönlün dileğın virdim ve murâdıña maqşûduña yetiştirdim pes mâlı¹⁹⁸² ve rızkı ne eylediñ ve neye harc eylediñ diye ol kişi dañı ayıda ki yâ Rabbi mâlımı ve rızkıyı sen sevdüğün nesnelere virdim ve rızân oldığı yerlere sürdüm seniñ rızânı taleb iderdim bugün beni belâdan ve kazâdan kırtar yâ Rabbi diye Hâk Te'âlâ ayıda ki katımda yalân söylediñ sen mâlını anın için virdiñ ki saña cömerd diyeler ve seni medh ideler murâdıñ benim rızâm değıl idi hemân bir ad kazanmak için ve adın cömerd olsun için virirdiñ dünyâda anı saña didiler maqşûduñ ol idi dünyâda yetiştirdiñ¹⁹⁸³ şimdi andan saña fâide yok emr eyleye zebâniler tular yuzi üstüne sürüyüp oda atalar kanı ol mâl ve rızık¹⁹⁸⁴ kanı ol çok çok altun ve aqçe¹⁹⁸⁵ nice oldı ve kanda gitdi kanı yüce evleri yüksek ve sarâylar¹⁹⁸⁶ ve tavanlu köşkeri kanı ol altun şu ile yazılmış ve laciverd ile naqş olmuş kurşunla¹⁹⁸⁷ kubbeleri kanı anın kalın döşekli zerkâr¹⁹⁸⁸ kirevetler¹⁹⁸⁹ kanı anın kuş yünıyla dolma döşekleri kanı anın zerbâf¹⁹⁹¹ girde¹⁹⁹² başları kanı anın tâfta¹⁹⁹³ çarşafı kanı anın ol yumuşak döşekler üstünde elin ayağın ovan câriyeleri kanı önünce ve yanınca yürüyen kulları kanı anınla binen inen sağlu şollu kanatları kulları kanı anın lâle gibi gül-reng çadırı kanı anın dürlü dürlü libâsları kanı anın atlas ve kemhâ¹⁹⁹⁴ kaftanları kanda gitdi

¹⁹⁸⁰ Rasûlullahşallallahute'âlâ'aleyhi ve sellemden, T

¹⁹⁸¹ tayağ (T.) dayanak, asâ, baston.

¹⁹⁸² bumâlı, T

¹⁹⁸³ maqşûduña dünyâda yetiştirdiñ, T

¹⁹⁸⁴ kanı ol rızık, T

¹⁹⁸⁵ aqçe ve altun, T

¹⁹⁸⁶ sarâyları, T

¹⁹⁸⁷ kurşunlu, T

¹⁹⁸⁸ zerkâr (F.) altın işlemeli, sırma işlemeli, sırmalı.

¹⁹⁸⁹ kirevet (Y. krebati) tahtadan yapılmış, üzerine minber ve şilte konarak oturlan veya yatılan yüksek sedir.

¹⁹⁹⁰ kirevetleri, T

¹⁹⁹¹ zerbâf (F.) sırmacı, sırmalı kumaş dokumacısı.

¹⁹⁹² girde (F.) yuvarlak yastık.

¹⁹⁹³ tâfta (F.) bir tür ipekli kumaş.

¹⁹⁹⁴ kemhâ (F.) ipek kumaş.

getürmezler mi kim giye şalına ammā qodılar ki zift gönlek ve qatrān cübbe giydi ‘acaba pādişāhlıĝın şenliĝi ve şāzlıĝı ol günün bir ĝuşşasına deĝer mi ola hāşā ve kellā vallahu’l-‘azīm ve tallahu’l-kerīm yedi iqlīm olsa¹⁹⁹⁵ her bir iqlīmi yetmiş biñ bu dünyā qadar olsa yetmiş biñ yıl anda pādişāh olsañ ‘ömrün şenlik ve şādliĝa¹⁹⁹⁶ geçse bir gün¹⁹⁹⁷ bilki bir sā‘at ĝam ve ĝuşşa görmeseñ ve başıñ aĝrımasa ve dişiñ şızlamasa bu qadar pādişāhlık ve nāz ve ni‘met cehennem zebānīleriniñ bir tabancasına deĝmez qanı ulu pādişāhlar Behmen¹⁹⁹⁸ ve İsfendiyār qanı Tāq-ıKisrā bunlarıñ illeri memleketleri nice oldu ya taht ve tācı ve ‘ālī köşkleri ve sarāyları qanda gitdi qanı ol maħbūb qulları ve maħbūbe cāriyeleri qanı Keyqubād qanı Efrāsiyāb Qayşer’in¹⁹⁹⁹ nice oldu ve Cemşid’in ve Cem’in cāmı qanda gitdi ve Rüstemiñ nāmı nereye vardı qanı ol yüksek köşk ve sarāy ki şıvası altundan qanı ol sarāyiñ ki şıĝasında ve şadrında²⁰⁰⁰ oturan begler ve ekābirler qanı ol yüzi²⁰⁰¹ güzel kızlar ve gelinler qanı ol güneş görmeyen yüzler ve alınlar qanı ol altunlu qumaşı giymeĝe beĝenmeyenler evleri ve sarāyları yıkıldı hārāb oldu o²⁰⁰² ıssı kendüsi çürütdi²⁰⁰³ turāb oldu şimdi evlerinde bayquşlar öter evvel pāsbanlar²⁰⁰⁴ beklerler²⁰⁰⁵ idi şimdi bayquşlar nöbet tutar ve evvel altunlar²⁰⁰⁶ bizlerden sera perdeler aşılmış yerlerde şimdi örümceler aĝ germişler ve yuva yapmışlar ol māl rızq cümle taĝılmış elden ele gitmiş hiçbirinden saña meded yok kendü başına bile dermānı doqunmaz deĝil ki saña bir çāre eyleye diriĝ ah qanı ‘aqlı ki bunları idrāk ide ve añlaya qanı göz ki görüp ve ‘ibret tutañañlaya²⁰⁰⁷ başında ‘aqlı olan ādem dünyā ululuĝuna gönül virmez ve aldanmaz zīrā ol ululuĝuñ soñra alulıĝı olur ve manşıbın²⁰⁰⁸ ve cāhın²⁰⁰⁹ āhirinde çāh²⁰¹⁰ vardır haqīqat göziyle baqarsañ ādeme bir

¹⁹⁹⁵ yedi iklim deĝil yetmiş biñ iklim olsa, T

¹⁹⁹⁶ şādliĝıla, T

¹⁹⁹⁷ gün deĝil, T

¹⁹⁹⁸ Behmen (F.) tarih öncesi Pers hükümdarı.

¹⁹⁹⁹ Qayşer’in qası, T

²⁰⁰⁰ quşurında, T

²⁰⁰¹ yüzi peçeli, T

²⁰⁰² ve o, T

²⁰⁰³ çürütdi, T

²⁰⁰⁴ pāsban (F.) gözcü, bekçi, muhafız.

²⁰⁰⁵ bekler, T

²⁰⁰⁶ altunlu, T

²⁰⁰⁷ tañlamak (T.) hayret etmek, şaşmak, garip bulmak.

²⁰⁰⁸ manşıb (A.) devlet görevi, devlet makamı.

²⁰⁰⁹ cāh (A.) makam, mevki.

loğma ve hırğa²⁰¹¹ besdir kalanı hep hevā ve hevesdir helāline hesāb kitāb vardır harāmına ne‘üzubillah ‘azāb ve ‘ikāb olunur pes dünyā dirliğin ihtiyār itmek āña beñzer ki bir kiři bir gün řabāhđan ařřāma deg yiyeyin işeyin huzūr ile hoř geşeyin andan řoñra biñ yıl işkence eylesünler diye ve āhiret dirliğin ihtiyār itmek āña beñzer ki bir kiři bir gün ařřām deg iřkencede²⁰¹² ola andan řoñra biñ yıl hoşluğda ve rāhatlığda ola ‘aceb şanğı eblehdir²⁰¹³ ki bir günlük rāhatlığı řabūl ide ve biñ yıl işkence şekmeye rāzı ola ya şanğı cāhildir ki bir günlük işkenceden řaça biñ yıllık rāhatlığı yavu kıla şunlar ki āhireti şoyup dünyā dirliğin ihtiyār eylediler anlarıñ cennete ve cehenneme i‘tiķādları yoğdur Qur’an’a inanmazlar zīrā eger i‘tiķādları olsa şorşarlardı ve egerşorşsalar āña göre tedārik iderlerdi öyle olsa ikiden hālī değıldir ya i‘tiķādıñ yoğdur yāhūd sefīhsin²⁰¹⁴ ve delüsün biz yine sözümüze²⁰¹⁵ gelelim çünki bu nükteli sözlerü iřitdiñ buña münāsib bir söz dağı iřit Keřřāf’da²⁰¹⁶ nağl olundu ki kıyāmetde Hağ Te‘ālā meleklerle emr eyleye ki dünyāda pādiřāhlara ve pāřālara ve beglere řādılara²⁰¹⁷ dünyā ehliniñ virdüğü peşkeşleri ve armağanları getirüñ diye ki dünyāda mertebe ve manşüb şaleb eyleyüp ekābirlere ve anlarıñ ketħüdālarına ve ĥidmetkārlarına armağanlar virmişler idi ve peşkeşler şekmişler idi getirüñ beru deyu Hağ Te‘ālā ferīřtelere buyura pes melekler hemān sā‘at getüreler řol güzel ‘arabī atlar ve laşif kemħālar ve şaşifeler ve güzel řaftānlar ve ince dülbendler ve kıymetlü kumaşlar ve ağır bahālı yādigārlar ve ağçeler ve altunlar getüreler bunlarıñ içinde bir alçağ bahālu nesne olmaya ve kem kumaş bulunmaya hep cümlesi hāř ve nefīs kıymetlü ve ağır bahālu esbāb ve her cinsiñ eyüsi ola bundan řoñra Hağ Te‘ālā yine emr eyleye benim yoluma ve benim ‘ař[k]ıma virdiklerin ve şadağa ve ĥayır ve iřsān etdüklerin getirüñ diye pes melekler getüreler bağır ağçeler ve bir şarafı yanmış etmekler ve geçmez manğırlar ve eski řaftānlar ve yamalu göñlekler getüreler netekim Qur’an’da “وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ مَا يَكْرَهُونَ” Ve Yec‘alüne

²⁰¹⁰çāh (F.) kuyu, çukur.

²⁰¹¹birhırğa, T

²⁰¹²iřkence, T

²⁰¹³ebleh (A.) bön, aptal.

²⁰¹⁴sefīh (A.) eğlence düşkünü, har vurup harman savuran.

²⁰¹⁵ħikāyetimize, T

²⁰¹⁶Keřřāf’ dan, T

²⁰¹⁷veķādılara, T

Lillahi Mā Yekrahūn.....”²⁰¹⁸ gelir pes melekler ayıdalar ‘ayb değil midir lāyık mıdır revā mıdır ki Tañrı Te‘ālā için bunuñ gibi ĥor ve ĥaķır nesnelere viresiz ve alçaķ ve fāideye yaramaz nesnelere viresiz ve riyāya ve fesāda kıymetli kumaşlı²⁰¹⁹ ve ağır bahālu esbāblar viresiz mālınıñı ‘abeş yere²⁰²⁰ çüridesiz diyeler kıyās eyle ki ĥālī nice ola ve utandığı ne miķdār ola imdi bu didüğümüz Ĥaķ yoluna mālını az viren kimse ĥaķķındadır ammā ĥiç dir misin kimseniñ ĥālī ‘aceb nice ola ve şol kimseler ki mālını ‘abeş yerlere isrāf idelerdi²⁰²¹ yuķaru²⁰²² yerlere çürideler anlardan ne Ĥaķ Te‘ālā rāzı olur ve ne ĥod kendüler fāidelenürler anıñ²⁰²³ gibi bedbaĥtıñ dünyāsını²⁰²⁴ ya bir belā ve bir āfet yetişür helāk ider yāĥūd ‘avratın alanlara ve güyeğülerine ķor gider ey dirīğā ki cāhiller bilmezler ve ġāfiller añlamazlar burniniñyili var aña uyar şaķalın serper bıyığın burar şalını şalını yürür ya‘ni ben begin dir ya ķadı yāĥūd sipāĥī ve şubaşayım dir ve bahādır ve maşlahatgüzār ādemin dir göğsin gere gere yürür değme kişiyeye selām virmez ve değme kişiniñ selāmın almaz buni fikrine ķomaz ve dimez ki bir gün baña ecel yetişür dünyādan giderin pes bu māl rızķı cem‘ idüp niderin bundan baña ne fāide olur hemān bir ķuri baş ağrısı ķalır çünkü ‘avrat ve oğul ve kız ādeme düşman imiş māl düşmanlara niçün zāyi‘ ideyin kendü cānım için ĥayıf ideyin dimez ve fikrine daĥı ķomaz ey başında ‘aķlı olan kimse ĥiç bilür misin ki bu kişi neden yıl ķovar ve ne için kendüyü görüp ve tekebbürlük ider ve burnuni ķaf tağından yūkseķtutar anıñ içündür ki şeytān anıñ burnuna yıl virmişdir ve yille doldurmuşdur ve başına yular örmüşdür pes aña tābi‘ olur her ne yaña ķekerse döndürür aña²⁰²⁵ bir sözün şımar ve ulular dünyāyı gölgeye beñzetmişler şimdi güneş²⁰²⁶ ardına ķaldığında gölge öñüñce²⁰²⁷ geķer ne ķadar ķovarsañ öñüñce gider ĥiç yetişemezsin ammā sen andan yüzün döndürüp ķaçsañ gölge bu kerre seniñ ardına düşer seni ķovar saña tābi‘

²⁰¹⁸ “Hoşlanmadıkları şeyleri Allah’a nisbet ediyorlar.” NaĥlSüresi 62. āyet. 16/62.

²⁰¹⁹ kumaşlar, T

²⁰²⁰ ‘abeş yerlere isrāfidesiz ve ‘abeş, T

²⁰²¹ ideler ve, T

²⁰²² yok, T

²⁰²³ kendüler anıñ, T

²⁰²⁴ dünyāsı, T

²⁰²⁵ aşlā, T

²⁰²⁶ beñzetmiş güneş, T

²⁰²⁷ öñüñce, T

olur imdi dünyā mālınıñ hālî²⁰²⁸ bu resmedir kovarsañ kaçır kaçarsañ kovar uşda āhîret hālî dağı zāhir oldı dünyānıñ ādeme ne kadar fāidesi var idüğü bilindi pes devletlüler ve aqçesi altuni çok olanlar yoħsullara niçün ħorluğa²⁰²⁹ bağalar ve iltifāt ve i‘tibār itmeyeler ki yarın anlardan yeg olacağdır ve kendüler dağı vefāt etdiklerinde anlarıñla beraber olup bir kefenle qalacağdır Ĥazreti Rasūl’den²⁰³⁰ şallallahu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki *bir faķir ve bir devletlü ikisi bir tã‘atde cem‘ olsalar ikisi dağı bir ħayr işleseler bunlarıñ tã‘atleriniñ şevābı beraber olmaz meger ki ol devletlü kişi ħayrınıñ yanınca on biñ dirhem gümüş qoya ki ol faķiriniñ ħayrıyla beraber ola* pes bu taqdirce bir faķir Allah yoluna bir aqçe virse ve bir devletlü kişi on biñ dirhem gümüş virse ol bir aqçeniñ şevābı dağı çok²⁰³¹ olur rivāyetdir ki kıyāmet gününde Ĥaķ Te‘ālā dervişleri ve faķirleri kendü qatına da‘vet ider anlara ‘özür ider ki ‘izzim celālim ħaķkıyçün saña dünyāda māl mülk ve bāğ ve bağçe virmedüğüm seni sevmedüğüm için değıl idi ve qatımda ħor olup ħaķir olduğı için değıl idi bilki seni qati sevdüğüm için dünyāda saña māl ve rızık virmedim bugünkü güne²⁰³² saña ziyāde kerāmet ve fazīlet virem ve kendü kudretim eliyle saña envā‘ ni‘metler yidürem pes var imdi maħşer ħalkınıñ arasında saña bir dilim etmek ve bir loğma et viren qullarımı arayup bulup eline yapışıp cennete al git diye her kim dünyāda saña qaftān ya gönlek virdiyse ya bir ħayrın iħsānıñ gördüñ ise ya bir kerre gönlüñ ele aldıysa bir içüm şı içürdiyse eline yapış cennete al git diye pes ol faķir kişi dağı maħşer ħalkını şaf şaf yoqlaya eylüğün gördüğü kimseleri bula çıkara eline yapışıp cennete ala gide imdi ey ‘azizler zinhār faķirler²⁰³³ ħorluğla nağar itmeñ faķirleri beğenmeyüp gözünüze ħor görünmesün Ĥaķ Te‘ālā faķirleri sever ve faķirleri seven kişileri dağı sever zirā faķirler dünyādan vazgeçmişlerdir dünyāyı ardlarına atup aña veda‘ eylemişlerdir çünkü Rasūl Ĥazreti²⁰³⁴ *elfaķru faħri ve bihi‘ eftaħiru* didi faķirler benim faħrımdır ben faķirlikle faħr iderin didi pes anıñ sözünibaşında ‘ağlı olanlar ve qurşağında ‘ilmi olanlar tutar ve bu söze

²⁰²⁸ dağı hālî, T

²⁰²⁹ ħorluğla, T

²⁰³⁰ Rasūl, T

²⁰³¹ dağı artuğ ve dağı çok, T

²⁰³² bugünkü güne şağlardum ki bugün, T

²⁰³³ faķirlere, T

²⁰³⁴ Rasūl-i ekrem ve nebiy-yi muħterem şallallahu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem Ĥazreti, T

münāsib bir²⁰³⁵ ḥadīṣ daḥī Enes rivāyet ider Ḥazreti Rasūl'den ṣallallahu ‘aleyhi ve sellem ki buyurdu *ed-dünyā cīfetun ve ṭālibuhā kilābun* didi ya‘ ni dünyā bir cīfedir²⁰³⁶ ki cīfe deyu murdār olmuş leşe dirler pes dünyā²⁰³⁷ leşe beñzetdi dünyā bir leşdir ve anı ṭaleb idenler köpeklerdir didi ve daḥī buyurdu ki kaçankim āḥir zamān ola her nesneniñ iṣerüsi ve ṭaşrası bellü ola ümmetlerim *üç* bölük olıserdir ne ḳadar çoḡise daḥī maşriḳi ve maḡribi ṭutarlarsa daḥī *üç* bölük olalar *bir* bölüḡi ihlāşla Ḥaḳ Te‘ālā’ya ‘ibādet eyleye her işin Allah için işleye riyā ḳarışdırmaya *ikinci* bölüḡi riyā ile ‘ibādet eyleye işledüḡi ṭā‘ati ve ‘ibādeti eller görsünler ve işitsünler deyu işleye Allah için işlemeye *üçüncü* bölüḡi oldur ki Ḥaḳ Te‘ālā’ya ‘ibādet eyleye ammā ‘ibādetden murādı ol ola ki dünyā taḥşil eyleye ḥalkı²⁰³⁸ yiye pes ḳıyāmetde Ḥaḳ Te‘ālā bu *üç* bölük ṭāifeyi cem‘ eyleye evvel ol dünyā için ve ḥalkı yimek²⁰³⁹ ‘ibādet eyleyen kimseye şora ‘izzim ve celālim ḥaḳḳıyçün ṭoḡru söyle ‘ibādetden murādıñ ne idi ve maḳşüdü²⁰⁴⁰ nice idi diye ol²⁰⁴¹ kişi daḥī ayıda ki ‘ibādetden maḳşüdüm ḥalkı yimek idi diye Ḥaḳ Te‘ālā ayıda ki fāide yoḳ saña ancaḳ zaḫmetiñ ḳaldı diye pes zebānīlere emr eyleye cehennemde²⁰⁴² atalar bundan şoñra ol riyā ile ‘ibādetden²⁰⁴³ iden kimseyi getüre āña su‘āl eyleye ‘izzim celālim ḥaḳḳıyçün ṭoḡru söyle ki ‘ibādetde²⁰⁴⁴ maḳşüdüñ ne idi diye ol kişi daḥī ayıda ki yā Rabbi saña ḥod gizlü işleri²⁰⁴⁵ ma‘lumdur senden ne gizleyeyin sen gizlüyi ve āşikāreyi bilürsün ‘ibādetde murādım riyā idi Allah için işlemezdüm eller görsünler ve işitsünler deyu işlerdim didi²⁰⁴⁶ Ḥaḳ Te‘ālā ayıda ki fāide²⁰⁴⁷ yoḳdur zebānīlere buyura cehenneme atalar bundan şoñra ihlāşla ‘ibādet eyleyen kimseyi getüre daḥī²⁰⁴⁸ şora ‘izzim celālim ḥaḳḳıyçün ṭoḡru söyle ki ‘ibādetde²⁰⁴⁹ murādım

²⁰³⁵ daḥī bir, T

²⁰³⁶ cīfe (A.) leş.

²⁰³⁷ dünyāyı, T

²⁰³⁸ ḥalk, T

²⁰³⁹ yimekiçün, T

²⁰⁴⁰ maḳşüdüñ, T

²⁰⁴¹ pes ol, T

²⁰⁴² cehenneme, T

²⁰⁴³ ‘ibādet, T

²⁰⁴⁴ ‘ibādeti itmede, T

²⁰⁴⁵ işler, T

²⁰⁴⁶ diye, T

²⁰⁴⁷ fāidesi, T

²⁰⁴⁸ āña daḥī, T

bu idi ki rızānı talep iderdim seniñ vechiñi ve zātını isterdim diye Hāḡ Te‘ālā ayıda ki kulum gerçek söyledi ve toğrusun didi pes ‘izzetle ve hürmetle cennete aluñ gidiñ diye alalar gideler cennete iledeler kâlellahu Te‘ālā “وَحَبِطْ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ”

Ve Hābiḡa Mā Şane‘ū Fihā Ve Bāḡilun Mā Kānū Ya‘melūn²⁰⁵⁰di²⁰⁵¹ imdi bu sözden ne añladiñ ve ne ‘ibret tutduñ yoḡsa hemān bir söz idi işitdiñ daḡı koḡduñ gitdiñ mi bu söze muvāfiḡ bir söz daḡı beyān ideyin ki Rasūl Hāzreti şallallahu ‘aleyhi ve sellem Hāḡice anaya söyledi ve Hāḡice ana rivāyet eyledi ki Rasūlullah buyurdi²⁰⁵² *ḡiyāmet gününde bir bölük ḡavim geleler ki ḡayırları ḡasenātları yüksek taḡlar gibi ola Hāḡ Te‘ālābunlarıñ ‘amellerine baḡmaya cehennemeye göndere* pes eyitdiler bunlar ne²⁰⁵³ ḡavimdir yā Rasūlallah beyān eyle bilelim didiler Rasūl Hāzreti eyitdi bunlar şunlardır ki namāz kılur²⁰⁵⁴ ve oruc tutarlar ammā ḡarām gördükleri vaḡtın cān atarlardı yerlerinden şıçrayup ḡarāma ḡarşu varırlardı ḡarāmdan hiç perhīz²⁰⁵⁵ itmezlerdi pes ‘ibādetleri fāide itmedi yeke gitdi tā‘atlerin bile cehennemeye atalar bu sözden bu söze münāsib bir söz daḡı ibn²⁰⁵⁶ ‘Abbās rivāyet ider ki Rasūl Hāzreti ayıtdı *her kim bir ḡarām ‘avrat ile ḡocıssa*²⁰⁵⁷ *ḡiyāmetde elleri boynuna baḡlu gele Hāḡ Te‘ālā buyura oda atalar ve ol ‘avratla her ne söz ki söyleşdi her sözi başına cehennemde biñ yıl ḡabs oluna* ve rivāyetdir ki ḡiyāmetde Hāḡ Te‘ālā ayıda ki ḡanı düşmanları getürüñ diye Cebrāil ayıda ki yā Rabbi düşmanlarıñ ḡati çok ḡanḡısın istersin diye Hāḡ Te‘ālā ayıda ki ḡanı anlar ki zināya ḡelāldir dirlerdi ānları isterin zebāniler tutsunlar cehennemeye bıraḡsunlar diye cehennem bir tuzakdır ol duzaḡıñ dānesi ḡarāmdır ḡalkı tutaḡıyçün ḡomuşlardır ‘aḡlı olan kimse ol duzaḡı görür ammā aḡmak kişiler ve başında ‘aḡlı olmayanlar duzaḡı görmez dāneyi görür dāne üstünde²⁰⁵⁸ düşer dutılır pes ‘aḡıl kişi ḡarāmı göricek ‘aḡlıyla danışur āña el şunmaz duzaḡa tutilucaḡın bilür ammā

²⁰⁴⁹ ‘ibādetde murādiñ ne idi ki beyān eyle diye ol kişi daḡı ayıda ki İlāhī her kişiniñ göñlünde kin bilürsin ‘ibādetden, T

²⁰⁵⁰ “Dünyada ürettikleri boşa gitmiştir; yapıp ettikleri de geçersizdir.” Hūd Sūresi 16. āyet. 11/16.

²⁰⁵¹ didi, T

²⁰⁵² buyurdi ki, T

²⁰⁵³ eyitdiler ne, T

²⁰⁵⁴ kılurlar, T

²⁰⁵⁵ perhīz (F.) uzak durma, kaçınma, sakınma.

²⁰⁵⁶ müāsibibn , T

²⁰⁵⁷ ḡocmak: kucaklamak

²⁰⁵⁸ üstüne, T

cāhil olan nefsi hevāsına uyar düşer tutulur ve şahīḥ naķille sābit olmuşdur ki kıyāmetde begleri zincir ile bağlu getüreler kıyāmet günü şavılınca ḥesāb kitāb tamām olunca şöyle bağlu duralar şoñra eger ‘ādil pādişāh ise kırtıla cennete gide ve eger zālīm pādişāh ise cehenneme göndereler rivāyetde gelür ki zālīm kādīlar begler ile bile kıparlar ve eger ‘ālim kādī olup ‘ādil olursa ki kimseye zūlm eylemeye Rasūlullah ile kıpar bu sözlerden ādemiñ zehresi çāk olur ‘ilmi olan kimseniñ ödişınar yađ gibi erir geğer çünkü söz bu araya yetişdi diñle imdi bir ḥaber dağı ki Ḥaķ Te‘ālā Rasūl’üne Kıur’an gönderip ne buyurdu²⁰⁵⁹ kālallahu Tebāreke ve Te‘ālā “يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ”²⁰⁶⁰ Ḥaķ Te‘ālā Yevme Yuḥmā ‘Aleyhā FīNāri Cehenneme Fetukvā Bihā Cibāhuhum.....”²⁰⁶⁰ Ḥaķ Te‘ālā kelām-ı kādīminde şöyle buyurdu kıpañ kim bir kışıye zekāt farz olsa ve ol farz olan zekāti virmese yarın kıyāmet gününde ol aķçe ve altuni oda kızdurup ol kışiniñ alnına ṭamğa²⁰⁶¹ ururlar ve arķasında ve yanlarına kızdurup ṭamğa²⁰⁶² başarlar üç yerden añā ‘azāb iderler yüzünden ve arķasından²⁰⁶³ ve yanlarından zīrā faķir gelse gāḥ yüzün dönerdi gāḥ arķasın gāḥ yanın dönerdi anıñ için üç taraflın ṭađlarlar ve dağı her kim ḥayvānın zekātın virmese şığır gibi ve kıyın ve keçi gibi kıyāmetde bu ṭavarlar yılan olur ṭavar ıssınıñ boynuna dolaşur şoķar çāk depesinde kıtı đarbla şoķa şunuñ gibi acıya ki ḥiç kılıç ve nacaķ²⁰⁶⁴ yarasına beñzemeye ve ayıda ki ben seniñ māliñim ki zekātın virmediñ şaklayı kıoduñ diye ve yetim mālin yiyen kimseniñ ḥod kıarnı od ile kıptolu ola kālallahu Te‘ālā “إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلُونَ سَعِيرًا”²⁰⁶⁵ İnnema Ye’kulüne Fī Buṭūnihim NāranVe Seyaşlevne Se’īra”²⁰⁶⁵ ḥaberde gelür²⁰⁶⁶ kıyāmet gününde dünyā bir şuretiyle havāda mu‘allaķ dura söyünmüş²⁰⁶⁷ çerāđ gibi islü paslu dura Ḥaķ Te‘ālā ḥiṭāb ide ki yā dünyā kıanı ehliñ nice oldı ne eylediñ diyedünyā cevāb vire ki yā Rabbi seniñ emriñ geldi şularım

²⁰⁵⁹ gönderüpbuyurdu, T

²⁰⁶⁰ “O gün bunlar cehennem ateşinde kızdırılıp onların alınları dağlanacak...” TevbeSüresi 35. āyet. 9/35.

²⁰⁶¹ ṭađ, T tağ-dağ (F.) yara, yanık yarası.

²⁰⁶² ṭađ, T

²⁰⁶³ arķasına, T

²⁰⁶⁴ nacaķ: hanđer, kazma.

²⁰⁶⁵ “.....şüphesiz kıarnlarına ancak ateş dolduruyorlar. Zaten onlar alevlenmiş ateşe gireceklerdir.” Nisā Süresi 10. āyet. 4/10.

²⁰⁶⁶ gelmişdir, T

²⁰⁶⁷ söyünmek: sönmek.

şoğuldi²⁰⁶⁸ bağlarım kırıdı köşklerim sarâylarım hep yıkıldı harâb oldu diye yâ Rabbi bugün beni eñ ednâ dostuña ve alçaq kuluña beni naşîb eyle diye Hâk Te‘âlâ ayıda dünyâda virmedim şimdi mi virsem gerekdir virmezin diye İlâhî gönümüzden dünyâ maħabbetin çıkar ve gözümüz dünyâdan götür gözümüz gönümüz seniñ ‘aşkıñla ve şevkıñle eyle²⁰⁶⁹ ki kulağımız seniñ kelâmiña ve Rasûl’uñuñ sözlerini tutalım Âmîn yâ Rabbe’l-‘Âlemîn rivâyetdir ki Ebu’l-Leyş ve Şeyh Ğazzâlî Ğazretleri’nden rağiyallahu ‘anhumâ ki eyitdiler kıyâmetde Hâk Te‘âlâ *dört* dürlü tâifeye *dört* peygamber ile hücet ider tâ ki Hâk Te‘âlâ’nıñ ‘âdetin ve ne diyeceğın şimdiden bilesin pes aña göre yarâğın kılasın *evvel* bir devletlüyi ve aqçelü pullu âdemi getüre ol kişi ‘özür bahâne ide yâ Rabbi baña çok mâl virdiñ aña meşğül oldım seniñ kulluğundan kıaldım diye Hâk Te‘âlâ ayıda ki Süleymân peygamberden²⁰⁷⁰ dağı bây idi ve mâldâr idi ammâ hiç bir laħza ‘ibâdetden ħâlî olmadı diye *ikinci* oldur ki bir kul gele yâ Rabbi beni kul eylediñ ħor ve ħaķır eylediñ efendimiñ kulluğın iderdim seniñ kulluğın itmeğe elim değmezdi diye Hâk Te‘âlâ ayıda ki Yûsuf peygamber dağı kul idi ammâ bir gün ‘ibâdetim terk itmedi diye *üçüncü* bir yoħsul gele ayıda ki faķır idim hiç nesneye kâdir değıl idim anıñ için saña kulluq idemedim diye Hâk Te‘âlâ ayıda ki ‘İsâ peygamber senden artık faķır idi ammâ her laħza baña ‘ibâdet iderdi hiç ‘ibâdetin kıomadı diye *dördüncü* bir ħasta gele ayıda ki yâ Rabbi ben ħasta idim za‘îf idim ‘ibâdete mecâlim yoğıdı anıñ için saña ‘ibâdet itmedim diye Hâk Te‘âlâ ayıda ki Eyyüb’den artık ħasta olmayasın andan ziyâde za‘îf olmayasın ki gövdesin kırdlar²⁰⁷¹ yidi beru²⁰⁷² yanından öte yanı görünürdi yine bu ħâl ile ve bu za‘afla bir gün ‘ibâdetimden kıalmadı diye cemi‘ maħlûkâtı ħarfbeħarf²⁰⁷³ ħesâb eyleye hiç bu vechle ħesâb olunıcaq ‘aceb kimse kıurtula mı eger Allah Te‘âlâ’nıñ raħmeti olmasa hiç bir kimse ħalâş olmazdı ammâ Hâk Te‘âlâ raħmeti deñizlerin aķıda maħşer ħalkını ġarq eyleye şol kıadar raħmet eyleye ki İblîs dağı boynun uzada raħmet uma rivâyetdir ki cemi‘ ‘amellerden evvel

²⁰⁶⁸ şoğulmak: kurumak.

²⁰⁶⁹ doğtolu eyle, T

²⁰⁷⁰ peygamber, T

²⁰⁷¹ kıurd, T

²⁰⁷² bir, T

²⁰⁷³ ħarfbeħarf (A.) harfî harfine.

namāzı şoralar eger namāzı şahīḥ²⁰⁷⁴ bulunursa ol kişi qorqusundan helāk olmalu ola ammā Hāq Te‘ālā luṭfla nazar eyleye görüñ qulumuñ nāfile namāzları varise anı farza qatıñ ānıñla farzın tamām idiñ ve cennetealuñ gidüñ diye ve ol gün şol deñlü ince ḥesāb ola ki ḥattā bir kişi cenābet ḥālinde gövdesinden bir kıl giderse ol kıl gelüp da‘ vacılıq eyleye ayıda ki yā Rabbi beni niçün cenābetde giderdi niçün gısl itdükdən şoñra gidermedi diye hiç bu sözler qulağıña girdi mi ‘aceb göñlüñ gözüñ uyandı²⁰⁷⁵ göñlüñde hiç bir eşervar mihiç qalbiñe qorqu gelür mi yoḥsa taşdan beter mi yoḥsa şöyle mi şanursun ki ḥesāb olunmayasın qalasıñ aralıqda sıvışasın qurtulasın vallahi yoq bir bir ḥesāb iderlereger Hāq Te‘ālā’ñ rahmetine tuş²⁰⁷⁶ gelmeyüp qaḍaba²⁰⁷⁷ tuş olursañ ḥesābdan şoñra ‘azāb iderler fāsıqlar sözin tutma qulağıña qoyma anlarıñ diye gel beru şimdi yiğitlik çağında ‘iş ve nüş idelim qocalduğıñ²⁰⁷⁸ vaqtin hep bile tevbe idelim vazgeçelim didiklerine mağrūr olma ecel çengāli²⁰⁷⁹ ḥabersiz doqınur gice yanup şabāḥa çıkacağıñ ādemiñ kimse bilmez eger yiğitlikde kimse ölmese ol didüğüñ olurdi ammā niceler oğlan iken ecel yetişür niceler nevcivānılıqda giderler ‘Azrāil’den seniñ elüñde berāt temessük²⁰⁸⁰ mi var sen qocalmayınca ölmezsın deyu saña ḥücceti mi virdiler gāfil olma ey ‘aziz āḥir dem qati qorqulu demdir ne vaqit öleceğıñ kimse bilmez niceler vardır ki sarḥoşla ecel yetişür vefāt ider ve niceler maḥmūrula ve niceler cebābet ḥālinde fevt olur İlāhī bize sen ‘ināyet eyle yoldan azduq bize hidāyet vir İlāhī sem gānī pādīşāhsın kimsenin ṭā‘atine iḥtiyāciñ ve fāydañ yoq ve kimseniñ günāhından noqşanıñ ve ziyānın yoq rahmetiñ deryāsı bī nihāyetdir bize virmezsen kime şaqlarsın bizden daḥı günāhkār bizden ziyāde muḥtāc kimse bulayın dirseñ bulmazsın rahmetiñ günāhlulara eyle bizden maḥallī yoqdur bāqīsın sen bilürsün.

²⁰⁷⁴şoralarşahīḥ , T

²⁰⁷⁵uyandı mı, T

²⁰⁷⁶tuş olmak: rastlamak, tesadüf etmek.

²⁰⁷⁷qaḍabına, T

²⁰⁷⁸qocaduğıñ, T

²⁰⁷⁹çengāl (F.) çengel.

²⁰⁸⁰temessük (A.) senet, antlaşma. Sarılma, tutulma.

FAŞLUN Fİ'LLEZİNE LĀ-HİSĀB ʿALEYHİM VE LĀ ʿAZĀB (ʿALEYHİM)

(Hesāb ve ʿAzāb Olunmayanlar Faşlı)

Bu faşl hesābsız ʿazābsız cennete gidenleriñ bilürür çünki şimdiye deg hesāb kitāb olınanlaruñ hālını işitdün gel imdi şimden şoñra hesābsız cennete gidenleruñ hālını işit Rasūl Hāzreti şallallahu ʿaleyhi ve sellem buyurdı ki *benim ümmetimden yetmiş biñ kişi hesābsız cennete gideler* didi ʿÖmer Hāzreti eyitdi yā Rasūlallah hemān yetmiş biñ kişi girsün Rasūlallah eyitdi her biñ kişiyle dağı yetmiş biñ kişi dağı girsün pes hesābda biñ kerre yetmiş biñ kişi hesābsızkitābsız cennete gireler yüzleri ayuñ on dördünci gicesi gibi ziyā vire gel imdi diñle ki beyān idem bunlar kimlerdir rivāyetdir ki Rasūlallah eyitdi kıyāmetde Hāğ Teʿālā ʿālimleri ve zāhidleri ve ne kadar ʿibādet ehli var ise cemʿ eyleye pes Hāğ tarafından bir melek nidā eyleye zāhidler varsunlar cennete girsünler diye pes Hāğ Teʿālā ʿālimlere hitāb ide ki cemīʿ maşer halkı işide ve ayıda ki ey benüm ʿālim kıllarum sizi zāhidlerden şoñra kıduğuma sebep oldur ki düyāda size nice kimseler tābiʿ olmuşlar idi bu zāhidler ancak kendü nefislerine işlerine meşğüller idi kendü başların kırtarmağa çalışurlardı ammā siz vaʿz ü naşihat iderdiniz ve dīn imān taʿlīm iderdiñiz pes sizün nice dostlaruñuz vardır anlara şefāʿ at kıluñ aluñ cennete bile gidün diye ve dağı ayıda ki baña zannıñız ve itikādıñız nice idi bunlar ayıda ki yā Rabbi zannımız saña rahmet idi ve umarduğ ki bize rahmet idesin ve güāhlarımız yarlığayasın Hāğ Teʿālā dağı ayıda ki rahmet etdim yarlığadım size ʿilmi ve hikmeti anuñ için naşib etdüm ki size fazl idem ve ʿağalar virem ve yirüme halife dikem diye rivāyetdir ki kızıl altundan minberler diküle gümüş kıubbeler içinde yākıtdan perdeler aşıla ve bu minberlerin arası ince sündüs²⁰⁸¹ve istebrağ²⁰⁸²bezlerle döşenmiş ola pes nidā gele ki kıanı şunlar ki Muşammed ümmetinden ʿilim öğrenürlerdi Allahıñ rızāsın taleb idüp ʿilim öğrenmeğe ʿālemi dolanurlardı bugün gelsünler bu minberlerde ulu ʿālimler ve şeyhler ve kıadılar ʿarifler oturalar ve Enes rivāyet ider ki Rasūl Hāzreti eyitdi oruc dutanlar maşberelerinden durıcağ derelere depelere dudaqlarından misk kıoşusi gele etrafı doldura pes Hāğ Teʿālā hitāb eyleye ki siz düyāda oruc dutardıñız kıati aç olmayınca ve şusız olmayınca yimez içmezdüñiz pes bugün aç ve

²⁰⁸¹ sündüs (A.) sırmalı ve desenli ipek kumaş.

²⁰⁸² istebrağ (A.) bir cins sırmalı kaba kumaş.

şusuz benüm konuqlarımısz bugün kıati uzun gündür benim halkla çok işüm vardır yâ Cebrâil tiz cennete var ta'âm getir bunlar yisünler uçmağa girmedin yimeklensünler diye zîrâ bunlar mâlların ve 'ömürlerin 'abeş yere çüritmediler diye hemân sâ'at Cebrâil gele nice melekler ile cennet ta'âmıların bunlara ilede altun ibriqler ağzı mühürlermiş ola içleri dolu cennet şarâbı koğusi miskden dağı gökçek ola halk şorida hesâbda bunlar yimekte içmekte olalar imdi bu hâli oñatfıkr eyle kendü hâliñe inşâf it hiç sende bu aşıl hâl var mı gör rivâyetdir ki Hâk Te'âlâ rıdvâna emr eyleye ki oruc tutanlar geldi bunlara 'izzet ve hürmet eyle bugün cennetde adları²⁰⁸³ her ne ise ve her ne ki arzu iderlerse hâzır eyle çünkü ben kâdirim her ne dilersem ol dirin²⁰⁸⁴ ol sâ'at olur diye pes rıdvân bir kerre çağıra yâ ğilmân yâ vildân geliñ diye hemândem cennetden oğlanlar gele ki vaşında 'ağıllar hayrân ola kâmiller sergerdân kıala rıdvân emr eyleye cennet yemişlerinden lañif ve ra'nâ ve tatlu yemişler nürdan²⁰⁸⁵ tabaqlara doldurup anlara²⁰⁸⁶ iledele ve kevşer şarâbın ve kâfûr²⁰⁸⁷ selsebîl²⁰⁸⁸ şarâbın şunalar oruc tutanlara 'izzetle ikrâmla virüp yiyiñ içüñ hoş geçüñ bugün Hâk Te'âlâ'nıñ size in'âmıdır ve luñfidur kerâmet deryâsından ve rañmet deñizlerinden size feyz eyledi diye²⁰⁸⁹ kâlellahu Te'âlâ “كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ”

Kulü Veşrabü Henien Bimâ Esleftum Fi'l-Eyyâmi'l-Hâliyeti²⁰⁹⁰ rivâyetdir ki Hâzreti Rasûl buyurdı*kıyâmetde faķirleri²⁰⁹¹ ve yoğsullar yüzleri ayıñ on dördi gibi kıopalar yüzü şavkıñdan eñrâf münevver ola zülüfleri üzerine incüler dizilmiş ola koğusundan dimâğlarmeşkle dola ellerinde kıadehler tutalar kıadeh nür içi tolu nürdanşarâb²⁰⁹² şâfî ola hâlâyık şorida hesâbda anlar dağı zevkıde şafâda ve yimekte içmekte ola ve kıamusı ma'rifet ehli şâhib-i kemâl olalar aralarında hiç câhil olmaya Hâk Te'âlâ anlara 'ilmi keşf idivire oğumadın 'âlim olalar mağşer halkı bunları görüp ta'accub ideler 'aceb bunlar*

²⁰⁸³ murâdları, T

²⁰⁸⁴ dirsem, T

²⁰⁸⁵ yemişlerinden, T

²⁰⁸⁶ doldurupiledeler, T

²⁰⁸⁷ kâfûr (A.) beyaz ve yarı saydam renkli olup, mum yapımında kullanılan kokulu bir madde.

²⁰⁸⁸ ve selsebîl, T

²⁰⁸⁹ diyeler, T

²⁰⁹⁰ “Onlara "Geçmiş günlerde yaptıklarınıza karşılık olarak âfiyetle yiyin için" denir.”HâkkaSüresi 24. âyet. 69/24.

²⁰⁹¹ faķirler, T

²⁰⁹² şarâb ola, T

kimlerdir ki yüzleri nûrî ay ve gün nûrundan artıktır diyeler Âdemoğlanları ayıda ki bunlar meleklerdir ve melekler ayıdalar ki bunlar peygamberlerdir bunlar ayıdalar ki biz melek değülüz peygamber değülüz bil²⁰⁹³ ki faķīrlimiz ki faķīrlikden ‘ār itmezdik hālimize kanā‘ at iderdik diyeler melekler bunlara şoralar ki bu kadar ‘izzete ve hürmete ve bu deñlü ta‘zīme ve ikrāma sebep nedir ne ‘amel işledüñüz diye bunlar dañı ayıdalar ki az işlerdik ve ‘amelimiz çok değıl idi dehr-i²⁰⁹⁴²⁰⁹⁵ şāim olmazdık ve gicelerde kām olmazdık ve ğazālara varmadık hemān ancak beş vakit namāzı kılardık ve Ramazān ayın oruc tutardık ammā ne vaktin Muħammed adı añılsa biz ānı işitsevüz şevķimizden yüreğimiz tolavirirdi gözümüzden yaş dökerdik ve göñlümüz yumuşardı pes Allah’a şükürler iderdik ki bize faķīrligi lāyık gördi dirdik faķīrlige rāzı ve hoşnūd olmuşduk Rasūl Hāzreti faķīrlikle fahr itdüğü gibi biz dañı faķīrlikle alışmış idik şükür Allah’a ki şöñuci bizi bu āhīret evinde ‘izzetlü ve hürmetlü kıldı hōr ve zelīl olmuş iken devlete irgördi ve sa‘ādete yetişirdi.

FAŞLUN Fİ ŞEFĀ‘ ATİ ŞEHR-İ RAMAZĀN

(Ramazān Ayı’nın Şefā‘ atı Faşlı)²⁰⁹⁶

Gel ey derd-i İlāhī’den haberdār olmuş göñül ey ‘aşķında ciğerdār olmuş göñül rivāyetdir ki Rasūl Hāzreti şallallahu ‘aleyhi ve sellem buyurdu*ķıyāmet ğüni cemī‘ hālāyık yerlerinden durduķlarında Ramazān ayı şekle ve şūrete gire gele Hāķ Te‘ālā Hāzreti’ne secde eyleye nice yoħsulları ve bāyları Hāķ Te‘ālā’dan dilek eyleye Hāķ Te‘ālā’dan hıķāb gele*²⁰⁹⁷ ey Ramazān ayı dünyāda her kim seniñ haķķıñ bilüp saña ‘izzet ve hürmet etdiyse var maħşer halkıñın arasından anları al çıkar eline yapışıp cennete al git diye Ramazān ayı maħşer yerin²⁰⁹⁸ dolanup kendüye hürmet idenleri bulup Hāķ Te‘ālā dergāhına getüre ve tazarru‘ eyleyüp Tañrı’ya yalvara Hāķ Te‘ālā dañı luţufla hıķāb idüp ne dilersin diye Ramazān ayı ayıda ki yā Rabbi senden dilerin ki bunlarıñ başına kerāmet tācın urasın pes

²⁰⁹³melekdeğılüz bil, T

²⁰⁹⁴dehr (A.) dünyā, devir, çağ, felek, zaman, kesintisiz zaman.

²⁰⁹⁵ve her gün, T

²⁰⁹⁶Muħammediye’de böyle bir başlık yok. s. 394

²⁰⁹⁷gele ki, T

²⁰⁹⁸yerinde, T

Ḥaḫ Te‘ālā emr eyleye her biriniñ başına biñ²⁰⁹⁹ tāc uralar ve altunlu atlaslar ve kemhālar giydüreler ve anlarıñ her biri hışmından ıavminden yetmiş kişiye řefā‘ati²¹⁰⁰ maıbūl ola kebāir günāh işlemiş yetmiş kişiye řefā‘ati maıbūl oluna ve biñ hūrī kıızın aña ıifletdüre²¹⁰¹ ki her hūrī kıızınıñ yetmiş biñ ay yüzlü ıaravaşı ola ve bir burāıa bindüreler yüziniñ nūrı şavkı biñ yıl gide Ḥaḫ Te‘ālā oruc ayına řor²¹⁰² ki daıı murādın ıaldı mı diye oruc ayı ayıda bir hācetim daıı bunlara Rasūl’uñ ıoñşuluęunda²¹⁰³ yer vir diye Firdevs uımağına süreler daıı dilersin²¹⁰⁴ diye Ramazān ayı daıı ayıda ki yā Rabbi her hācetim virdiñ ve her murādıma maıřsūduma yetürdüñ bunlara virdüęüñ benim dileğimle ve řefā‘atimle idi ya bu ıuluñuñ kendü kerāmeti nice oldı orucunuñ ve ‘ameliniñ řevābı ıande gitdi bu virdiklerin hod benim řefā‘atim ve dileğim idi diye pes Ḥaḫ Te‘ālā ol ıula yüz biñ ulu şehir vire ki her biriniñ²¹⁰⁵ bu yerden büyük ola ve bu řehirleriñ²¹⁰⁶ ba‘zısı kıızıl yāıūtdan ve ba‘zısı yeşil zebercedden ola ve her şehir iıinde biñ ‘ālī sarāy ola ve her sarāyda nice hūrī kıızları ola eger bu söze hıccet isterseñ uřda ıur‘ān “**إِنَّمَا يُوفَى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ**” **Innemā Yuveffāř-řābirūne Ecrahum Bięayri Hiřāb**²¹⁰⁷ ve Receb²¹⁰⁸ ve řa‘bān ayında oruc ıtananlar řesābsız cennete girerler huřuřā ki řa‘āmı helāl ola ammā şimdiki zamānda değmeğiz helāl harām gözetmezler harām yiyen harāmiler cennete girmeğe ıanda lāyık olur rivāyetdir ki yarın kıyāmet gününde İřlām bir güzel şürete girüp gele İřlām ehliniñ řālīhlerine řefā‘at eyleye ve ıur‘ān daıı gāyet gökçek şürete gele maışer halkı ānı peyęamberdir Ḥaııı’a gider diyeler yeñi ay gözedir gibi gözleyeler pes ıur‘ān ol şüretle bölüğüne durup anlar da durmaya geıe gide maışer halkı ayıdalar ki peyęamber değil imiř peyęamber olsa enbiyā bölüęüne²¹⁰⁹ ıalurdi geıüp gitmezdi pes Ḥaḫ Te‘ālā’nıñ muıarreb meleklerinden bir

²⁰⁹⁹bir, T

²¹⁰⁰řefā‘at eyleye ve řefā‘ati, T

²¹⁰¹ıiflendüre, T

²¹⁰²řora, T

²¹⁰³ıoñşuluk (T.) ıoñşuluk, ıoñşu.

²¹⁰⁴ne dilersin, T

²¹⁰⁵her bir şehri, T

²¹⁰⁶řehriñ, T

²¹⁰⁷“...Sabredenlere mükāfatları hesapsız verilecektir.” ZümerSüresi 10. āyet. 39/10.

²¹⁰⁸Receb ayında, T

²¹⁰⁹bölüęünde

kerāmetlü melekdir yüzi ve şekli güzel ve kıadd²¹¹⁰ kām̄eti²¹¹¹ laṭīf melekdir diyeler gözleyeler göreler ki melekler bölüğünde daḥı durmadı geçdi daḥı gitdi ol vaḳtin bileler ki Kıur’ān imiş gönüller derdine²¹¹² dermān imiş pes Kıur’ān gökçek şüretle Ḥaḳ Te’ālā Ḥazreti’ne şefā’ at ide ve ayıda İlähī beni her kim okuduysa ve tutduysa ānı baña bağışla günāhından geçe²¹¹³ diye Ḥaḳ Te’ālā daḥı bağışlaya ve bir rivāyetde daḥı gelür ki Ḥazreti Rasūl²¹¹⁴ ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām buyurdu*kıyāmetde bir kıavim maḳberelerinden duralar yüzleri nūrundan ‘ālem rüşen ola incülerden minberler üzerinde oturalar şunuñ gibi minberler ki güneş gibi şavḳ vire bunlar peygamberler değıldir şehīdlerden değıldir ammā peygamberler ve şehīdler anlara reşk²¹¹⁵ ideler ve müştāḳ olalar* didi Rasūl Ḥazreti böyle diyecek bir a’rābī dizin çökdi ve eyitdi yā Rasūlallah bunlar kimlerdir beyān eyle bilelim didi Rasūlallah eyitdi *bunlar şunlardır ki şehirlerden ve kıabīlelerden biri biriyle Allah için sevişeler ve dostlaşalar arada ğayrı ğaraż olmaya hemān Allah için ve rızāsıyçün sevişeler bunlar cem’ olup Ḥaḳ Te’ālā’yı zıkr ideler gönül bir eyleyüp Ḥaḳḳ’a müstağraḳ²¹¹⁶ olalar* ve daḥı buyurdu ki *‘ādil begler için²¹¹⁷ minberlerde oturalaḳāle’n-Nebī şallallahu ‘aleyhi ve sellem el-muḳşıṭüne fi’d-dünyā ‘alā menābiri min lu’luin yevme’l-kıyāmeti* ve daḥı buyurdu ki *kıyāmetde bir kıavim maḳberelerinden duralar yeşil atlular ve kınatlular etrāf toptolu ola pes kıuş gibi uçalar cennete yakın varalar ki cennetiñ köşkleri ve sarāyları görine* pes bunlara şoralar kine ümmetdensiz bunlar ayıdalar ki Muḥammed ümmetdeniz diyeler yine şoralar ki hiç ḥesāb kıtāb görđiñiz mi ve ‘amelleriñiz tartıldı mı bunlar ayıdalar ki görmedik ne ḥesāb olındıḳ ve ne ḥod mizān görđük diyeler pes ayıdalar ki imdi girü dönüñ ki ḥesāb²¹¹⁸ virmek gereksiz diyeler bunlar ayıdalar bize ne virdüñüz ki ḥesābın istersiz diyeler ve daḥı buyurdu ki *kıyāmetde bir kıavim yıl gibi esüp geçeler gideler ḥesāb görmeyeler ‘azāb görmeyeler* şordılar ki yā Rasūlallah bunlar kimlerdir beyān eyle bilelim

²¹¹⁰kıaddi, T

²¹¹¹kıaddkām̄et (A.) boy bos.

²¹¹²gönüllere, T

²¹¹³geç, T

²¹¹⁴Rasūl Ḥazreti, T

²¹¹⁵reşk (F.) kıskanmak, haset.

²¹¹⁶müstağraḳ (A.) dalmış, batmış, bulanmış.

²¹¹⁷incüden, T

²¹¹⁸ḥesābkıtāb, T

Rasûl Hâzreti eyitdi *bunlar şunlardır ki gâzâya varup şehîd oldılar kanları döküldi* didi ve dağı buyurdi ki *kıyâmetde şehîdler bölük bölük geleler heybetle şalâbetle²¹¹⁹ şecâ'atle geleler kılıçların omuzlarında²¹²⁰ aşup maşşer yerinde yürüyeler hiç kimse bunlarıñ önüne durmaya önlerinden şavulalar²¹²¹ hattâ İbrâhîm peygamber ve Mûsâ peygamber 'aleyhime's-selâm ve ulu peygamberler dağı hürmet ideler önlerinde şavulalar maşşer halkı bunları görüp yâ Rabbi bunlar kimlerdir diyeler cevâb vireler ki bunlar şehîdlerdir ki kanları Hâk yolunda dökülmüşdi²¹²² diyeler ve dağı Rasûl Hâzreti buyurdi ki devlet ve sa'âdet şol kişilere kim benim ümmetinden deñiz yalılarında muķîm olalar ve anda ecel yetişüp vefât ideler kıyâmet gününde çünkü maķberelerinden duralar 'arşîñ altına duralar²¹²³ Hâk Te'âlâ meleklerle hitâb eyleye ki bunlar benim²¹²⁴ şol kullarımdır ki deñiz yalılarında muķîm olurlardı dirliklerinde anda oldılar ve âhîr 'ömürleri anda tamâm oldı anda ecel yetişdi vefât eylediler bunlara hesâb kitâb itmeñ bu gâzîler varsunlar cennete girsünler hûblar²¹²⁵²¹²⁶ koçup²¹²⁷ 'iyş ü nüş itsünler ve zevķ u şafâ sürsünler diye İlahî biz kullarıñ dağı Gelibolu'da olurduķ deñiz yalısında durup firenkden kal'a ve etrafı beklerdik işimiz gücümüz yetmiş iki milletle cenk idi yoluñda başımız cânımız terk iderdik ve mālımız dîn yoluna harc iderdik yâ Rabbi biz kullarıña dağı luķ eyle hesâbsız 'azâbsız cennete girmek naşîb eyle Gelibolu halkı kullarıñ saña 'aşıklardır dâim seniñ fazlıñ umarlar nola sendağı 'inâyet idüp ihsân eyleseñ ki kerîm raķîmsin İlahî keremiñden²¹²⁸ suçların 'afv eyle ve raķmetiñle günâhların maķv eyle erkeğın ve dişisin oddan âzâd eyle yâ Rabbi²¹²⁹ nihâyetsiz raķmetiñ deñizlerinden ne eksile eger bir kaķre raķmet şuyi bizi ğarķ eylese kanı bizde ol devlet ve ol sa'âdet ki seniñ cemâliñ müşâhede idevüz ve dîzârîñ görevüz devlet ol câna ki saña vaşıl ola ve ne mutlu ol gönle ki anıñ zevķine düşe İlahî biz*

²¹¹⁹ şalâbet (A.) sağlamlık, dayanıklılık, güçlü moral.

²¹²⁰ omuzlarına, T

²¹²¹ şavulmak (T.) dağılmak, uzaklaşmak, bir tarafa çekilmek, yol vermek üzere çekilmek.

²¹²² dökülmüşdür, T

²¹²³ varalar, T

²¹²⁴ eyleye benim, T

²¹²⁵ hûb (F.) iyi, güzel, sevgili, dilber, güzel kız.

²¹²⁶ hürîler, T

²¹²⁷ koçmak (T.) kucaklamak, sarılmak, bağrına basmak.

²¹²⁸ raķîmsinkeremiñden, T

²¹²⁹ İlahîyâ Rabbi, T

kullarıña vahdet sırrından nazār eyle²¹³⁰ hüviyyetden tecellī kı̄l gözümüzden hicābı götür bize meded kı̄l ve şefkat eyle Gelibolu halkı bir kez seniñ vaşfiñ işitmekle saña ‘aşıq oldılar ve yoluña baş ve cān virdiler İlahī anlarıñ cemī‘ sine ‘ināyet ve luṭf eyle ‘avām halkına ‘atālarıñ ve bahşīşleriñ vir ve havaşşına cemālīñ müşāhede itmeğe naşīb eyle ve eḥaşşına²¹³¹ ve sālīk rūzi kı̄l ki²¹³² ‘aşıqlardır ve daḥı şunlar ki fenā maḳāmına yetişdiler fenādan şoñra beḳā buldılar beḳādan şoñra liḳā bulup seniñ muḥabbetiñle göñli doldi anlar ānı dilerler ki zār²¹³³ sergerdān²¹³⁴ ebedī saña ḥayrān ḳalalar ve ‘aşkıñ şarābından sekrān oldular²¹³⁵ anlar ne uçmaḳ dilerler ve ne öpmek ḳoçmaḳ isterler anlar Ḥaḳ Te‘ālā’nıñ yolunda cān ve baş oynarlar meydāna merdāne gelmişlerdir anlar Ḥaḳ’dan ğayrı nesne ṭaleb itmezler cennete bile baḳmazlar yā Rabbi anları redd eyleme ki yoluña cānların terk etdiler bize cennet ve ḥūrī kıızları gerekmez bize seni²¹³⁶ gerek dirler ve bu Yazıcıoğlu ḳuluñ seniñ vaşfiñ kitābın yazarken āh ider ve cānı şevkiñden²¹³⁷ yanar ve elindeki kağıdlar ṭuṭışur İlahī ḥabībiñ ḳapusunda eli baĒlı ḳuldur aniñ ḥürmetine luṭf eyle söz söylemeğe diline ḳudret vir ki ḥabībiñ Muhammed Muştafā’nıñ kemālātın vaşf itsün ve delālātın beyāneylesün ve risālātın ‘ayān eylesün Ḥaḳḳ’ı taḥḳīḳle bildirsün aniñ ‘aşkı hevāsından cānında odlar yanar ve gözlerinden yaşlar aḳar ve yüzün ṭopraĒa sürer *Muḥammediyye* mü’ellifi Yazıcıoğlu Gelibolu halkını deryā kenārında oldıkları için medḥ idüp ve vaşf eyleyüp anlarıñ için du‘ā eylemiş pes bize daḥı lāzım oldu ki Ḳızılḥişār’ı ve halkını yād idevüz du‘ā ile dil mülkün ābād idevüz ve rūḥ-u revānların şād idevüz yā İlähe’l-‘Ālemīn ve yā ḥayra’n-nāşirīn Ḳızılḥişār²¹³⁸ daḥı Gelibolu’dan daḥı artıḳ mu‘teberiñdir ve ḥidmetde²¹³⁹ evfā²¹⁴⁰ ve ‘illetde müşterekdir Ḳızılḥişārı ile Gelibolu bu cihetde

²¹³⁰eyle T’de yok.

²¹³¹eḥaşş (A.) en has, en özel.

²¹³²kisaña, T

²¹³³zār ve, T

²¹³⁴sergerdān (F.) avare, aylak, şaşkın, perişan.

²¹³⁵olalar, T

²¹³⁶sen, T

²¹³⁷şevk (A.) güçlü arzu. Neşe, keyif, sevinç. Şavk.

²¹³⁸Ḳızılḥişārı, T

²¹³⁹ḥizmetde, T

²¹⁴⁰evfā (A.) en vefālī, en yetkin, en layık, en uygun.

tev'emandır²¹⁴¹ bil ki buraya nisbet Gelibolu dāru'l-emandır zirā Gelibolu hāne ve kapulu limandır pādīşāh 'ālem-i penāh²¹⁴² serir salṭanatı sāyesinde maḥfūz diyār ve maḥarr²¹⁴³ ḥilāfeti ḥimāyetinde bir şaklu dārdır ki şevket-i şekve²¹⁴⁴dāru's-salṭanatla hemcivārdır²¹⁴⁵ feammā Kızılḥişār'ıncevānib-i erbe' asını²¹⁴⁶ deryā ihāta eylemiştir ve dört tārafını cezāyir-i fireng kaplamıştır nice kez illeri pāymāl²¹⁴⁷ leşker-i a' dā olup vilāyetleri gāret ve yağma olunmuştur nice kez cenk ve cidāl-i ḥarb ve kıtāl idüp idüp baş virüp baş²¹⁴⁸ almışlardır niceleri şehid olmuşlardır deyup Firengistān'dan gelen düşmen gemileriniñ yoli uğrağdır ḳanara²¹⁴⁹ ḳoyunu gibi her gün nöbetlerin gözetmekdedir gice gündüz sāhil-i baḥrde dīdebānlık idüp her rūz derbānlık²¹⁵⁰ ve her şeb pāsbanlık²¹⁵¹ iderler ve ḥadīs-i Rasūl'dur ki *cehennem odı ḥarāmdır şol göze ki Ḥaḳ Te'ālā ḳorḳusunda²¹⁵² ağlaya ve daḥı şol göze ki Ḥaḳ yolunda gözcülük ide uyanık ola* ikisi daḥı bunlarda²¹⁵³ vardır pes yā Rabbe'l-'Ālemīn maḥz cūduñdan²¹⁵⁴ ve kemāl-i luṭfuñdan bunlara sen raḥmet ve 'ināyet eyle cehennem odundan āzād eyle ḥimāyet eyle²¹⁵⁵ iki cihānda bile 'afv eyle ve 'āfiyet ve mu'āfāt dāima naşib eyle tevbe ve tevfiḳ ve 'amel-i şāliḥ rūzi kıll ḍalāletde olanlarına hidāyet kıll 'aṭā kıll ve hidāyetde olanlarına velāyet bağışla nevcivānlarına 'iffet ve 'āfiyet vir ve pīrlerine ḥayır 'āfiyet naşib müyesser eyle günāhkārlarınıñ günāhından tecāvüz idüp ve ḥaṭālarına 'ivaz aṭā eyle ki ādem günāhı resm-i ḳadīm ve ḥaṭāya 'aṭā şān-ı 'azīmdir yā Rabbi sen 'ādil pādīşāhsın ḥāşşa-i Gelibolu'yla nāşiye-i Kızılḥişār ḥavf-ı küffār-ı ḥāksārdān²¹⁵⁶

²¹⁴¹ tev'emān (A.) ikizler, birlikte.

²¹⁴² penāh (F.) sığınma, sığınmak.

²¹⁴³ maḥarr (A.) başkent, merkez.

²¹⁴⁴ şekve (A.) şikayet, sızlanma.

²¹⁴⁵ hemcivār (F.-A.) komşu.

²¹⁴⁶ erbe' asın, T

²¹⁴⁷ pāymāl (F.) çiğnenme, ezilme, ayaklar altında kalma.

²¹⁴⁸ vidüp baş, T

²¹⁴⁹ ḳanara (A.) mezbaha, kesim evi.

²¹⁵⁰ derbān (F.) kapıcı.

²¹⁵¹ pāsban (F.) gözcü, bekçi, muhafız.

²¹⁵² ḳorḳusundan, T

²¹⁵³ bunlara, T

²¹⁵⁴ cūd (A.) cömertlik, bonkörlük, eliaçıklık.

²¹⁵⁵ eyle ki, T

²¹⁵⁶ ḥāksār (F.) toz toprak içinde, perişan, zavallı, alçak.

tefāvūti²¹⁵⁷ ne miqdār ise ahālīsine ecri ve şevābı aña göre īşar eyle ve mükāfātı ve bādāşı²¹⁵⁸ aña göre tadāş eyle ve ğarāz bu basit kelāmdan anlara az in‘ām eyle demek deĝil deĝil bilki yā Rabbi anlara bī ‘add in‘ām ve bī hadd ihsān eyle velīkin bunlara iz‘āf muzā‘af şad²¹⁵⁹çendān²¹⁶⁰ eyle Āmīn yā mennān yā deyyān yā raḥīm yā raḥmān biz yine sözüümüze gelelim ve hikāyetimize başlayalım Hāzreti Rasūl ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām buyurdu ki *dünyā’da hasta olanlar ve marāza mübtelā olanlar yarın kıyāmet gününde şol kadar şevāb ve şol deñlü raḥmet bula ki hiç kimse anlarıñ mertebesine yetişmeyeḥattā sağ olan ādemler ve hasta olmayan ādemler diyeler ki nolaydı biz daḥı dünyāda bunlarıñ gibi hasta olup marāza mübtelā olaydık gövdelerimiz şındularla²¹⁶¹ ve miqrāzlarla²¹⁶² pāre pāre olaydık²¹⁶³ tā ki biz daḥı bugün bulaydık²¹⁶⁴ ve bu devletlere bu sâ‘adetlere ireydik*

Ḥaḳ Te‘ālā’nıñ cemālin göreydik diyeler ve ‘Āişe ana rivāyet eyledi Rasūlullah’dan ki buyurdu²¹⁶⁵ *kıyāmet gününde Ḥaḳ Te‘ālā melekleri cem‘ eyleye gelüñ cümle şevābıñızı Muḥammed ümmetine baĝışlañ* diye melekler daḥı Ḥaḳ Te‘ālā’nıñ emrin kabūl ideler ve ayıdalar ki yā Rabbi emriñe muṭī‘ ve hükümüñe rāzıyüz ammā hikmet nedir ki bizim daḥı şevāba ihtiyācımız var iken anlara niçün baĝışlayavüz hikmetin bize bildir yā Rabbi diyeler Ḥaḳ Te‘ālā ayıda ki sözüñüz ḥaḳdır ve gerçektir ammā siziñ ihtiyācınıñdan Ādemoĝlanları’nıñ ihtiyācı daḥı artuḳdur diye pes muḥtāc olana yardım etmek gerek ve etmeĝi açā virmek gerek zihī luṭf ıssı sultān ki kullarına bunca keremler²¹⁶⁶ ve cemālin gösterir laṭīf ise ancak olur ise²¹⁶⁷ taḥsīn ‘aṭālarınıñ nihāyeti yoḳdur ḥaddi kenārı bulunmaz Fenārıoĝlu raḥmetullahi ‘aleyh eyitdi Ḥaḳ Te‘ālā kerīm raḥīm pādişāh bizi yoḳdan vār eyledi dīn virdi imān virdi ol vaḳit biz ma‘düm²¹⁶⁸ idik bizden ne ‘amel şadır oldu ve ne eylük gördi ki bize bunca lūṭflar ve keremler eyledi yoĝ iken vār eyledi ve güzel şekil ve

²¹⁵⁷tefāvūt (A.) farklılık, fark.

²¹⁵⁸bādāş (A.) mükāfat.

²¹⁵⁹şad (F.) yüz sayısı.

²¹⁶⁰çendān (F.) o kadar, o denli. katı, misli.

²¹⁶¹şıñdu (T.) makas.

²¹⁶²miqrāz (A.) makas.

²¹⁶³olaydı, T

²¹⁶⁴buşevābıbulaydık, T

²¹⁶⁵buyurdu ki, T

²¹⁶⁶keremler eyler, T

²¹⁶⁷kerem ise, T

²¹⁶⁸ma‘düm (A.) yok, mevcut olmayan.

gökçek şüret virdi insân eyledi ve nice dürlü in‘âm ve ihsân eyledi ‘aķıl ve idrāk ‘aķā kıldı ve cān virdi ve ‘ilim ve ma‘rifet naşīb eyledi ve dīn ve īmān virdi pes bunca in‘âm ve ihsân itmiş iken ve rahmet idüp ve hikmet rūzi kılmış iken anıñ hikmetinden ‘aceb midir ki yarın kıyāmet gününde rahmet eyleye ve maķāmımız cennet eyleye çünkü Hāķ Te‘ālā kendü lūtfuna göre virür ve fazlına lāyık in‘âm ve ihsân ider pes ivmek²¹⁶⁹ ‘aķıbet sizi cennete iledür ve dīzārın gösterir anıñ ‘aķası ve baķşışi pādişāhlığına göre olur inşallah göresin ki kıyāmet gününde kullarına ne rahmetler ve ne kerāmetler²¹⁷⁰itse gerekir şol kadar in‘âm ve ihsân eyleye ki cemi‘ ‘ālem hāķı ānıñ ‘aķālarından utanalar uşda muhaķķaķ söz budur cānıñ bu söz üzerine muķarrer²¹⁷¹ olsun i‘tikādıñ bunuñ üzerine muķkem tut ve bu söze münāsib bir söz daķı Ebu Tālib Mekki‘den rivāyet olundu ki kıyāmet‘de hāķ maķşer yerine cem‘ olup ulu kiçi²¹⁷²2173 hesāb virmeķe geldiklerinde Hāķ Te‘ālā meleklerle emr eyleye ki uvacıķ²¹⁷⁴2175 oĭlancıkları ve ‘aķıl bāliĭ olmadıķ²¹⁷⁶ fevt olan oĭlancıkları maķşer hāķınıñ arasından seķüp çıkarup alalar gideler cennete iledeler çünkü gireler²¹⁷⁷ bunlara ‘izzet ve hürmet ideler hoş geldüñüz ey müslümān oĭlancıkları merhabā diyeler bu oĭlancıklar ataların anaların şoralar ķanı atalarımız ķanda gitdi ya analarımız nice oldı diyeler melekler ayıdalar ki anlar hesāb kitāb olsalar²¹⁷⁸ gerekir ve her ne etdilerse bulsalar gerekir diyeler oĭlancıklar buni işidüp aĭlaşmaĭa ve zārılık itmeķe başlayalar Hāķ Te‘ālā meleklerle şora ki bu aĭlamaklar nedir ki işidenleriñ yüreĭin daĭlarlar²¹⁷⁹ bu oĭlancıklar niķün aĭlaşurlar diye melekler ayıdalar ki yā Rabbi sen ‘ālem-i pādişāhsın bunlarıñ hālin bizden yeg bilürken hikmetiñ muķtezāsıdır neye şorarsın yā Rabbi bunlar ehl-i İslām oĭlancıklarıdır atanıñ ananıñ gözleri nūrı ve gönüller²¹⁸⁰ yemişi ve ‘ömürleri hāşılı sevgilüleridir şimdi ataların anaların isterler anıñ iķün aĭlaşurlar ve fiĭān

²¹⁶⁹ivmek (T.) acele etmek.

²¹⁷⁰keremler, T

²¹⁷¹muķarrer (A.) kararlaşmış, kararlaştırılmış, sağlam, kesin, kuşku götürmeyen.

²¹⁷²kiçi (T.) küçük.

²¹⁷³ulu ve küçük, T

²¹⁷⁴uvacıķ (T.) ufacıķ.

²¹⁷⁵ufacıķ, T

²¹⁷⁶olmadın, T

²¹⁷⁷cennete gireler, T

²¹⁷⁸olsa, T

²¹⁷⁹daĭlar, T

²¹⁸⁰gönülleri, T

iderler ve gözleriniñ yaşların kan iderler atasız anasız bize cennet gerekmez dirler pes Hâk Te‘âlâ meleklerle emr eyleye ki oğlancıklara deyiñ ki varsunlar maḥşer yerin arasunlar görsünler ataların anaların bulsunlar ellerine yapışup cennete²¹⁸¹ gitsünler diye pes oğlancıklar sevinişüp²¹⁸² şād olalar maḥşer yerin gezeler keşt²¹⁸³ ideler ataların anaların bulup cennete alalar gideler.

FAŞLUN Fİ'L BEŞĀRET

(Müjde Faşlı)

Ḳālellahu Te‘âlâ

“إِنَّ الدِّينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ”
İnnelezîne Ḳālū Rabbunallahu Şummesteḳāmū Tetenezzelu ‘Aleyhimu’l-Melāiketu Ellā Tehāfū Velā Tahzenū Ve Ebşirū Bi’l-Cennetilleti Kuntum Tū‘adūn”²¹⁸⁴ müfessirler bu âyetiñ tefsirinde ne dimişlerdir beyân idelim ve ‘ayân kılalım şu şartla ki ‘aşkla ve şevkle ve zevkle Muhammed’e şalavât viresin Ebu’l-Leys-i Semerḳandî rivâyet eyledi ki Eslem oğlu Zeyd eyitdi mü’minlere şādlık üç yerde olur *biri* cān teslīm iderken ve *biri* maḳberede ve *biri* daḫı maḳbereden girü çıkduğunda bu üç vaḳitde melekler gelüp mü’minlere muştuluk virürler ki ḳorḳmañ üşenmeñ melül olmañ beşâretdir sevinüñ ki Hâk Te‘âlâsize cennet va‘de itmişdi bugün va‘desi tamām oldı yetişdi ‘ahdine vefâ ider va‘de itdüğü cenneti bugün size virür ve biz siziñ dostlarıñız idik dünyâ dirliğinde siziñle bile olurduk bugün hem âhiretde daḫı sizinle bile oluruz ve ol muştuluk anda virürler *beş* dürlü beşâretdir her biri bir dürlü ḳavme olur *evve*/muştuluk ‘āmmeten cümle ĩmān ehline olur anlara muştulayalar ki ‘azābıñız ebedī olmaz çünki Hâḳḳ’a şirk getürmediñiz ĩmānla girdüñüz size muştuluk ki bugün size Rasūlullah şefa‘at idiser melül olmañ ki itdügüñüz ‘amelleriñ şevābı zāyī‘ olmaz āḫir maḳāmıñız cennet’dir ebedī anda ḳalur gidersiz hiç çıkmazsız diyeler *ikinci* muştuluk muḫlişlere olur ya‘ni ‘amelde ihlāş idenlere olur

²¹⁸¹ alsunlar cennete, T

²¹⁸² sevinişmek (T.) sevinmek, birlikte sevinmek.

²¹⁸³ keşt (F.) dolaşma, dönme, gezinti.

²¹⁸⁴ “Rabbimiz Allah’tır” deyip de dosdoğru çizgide yaşayanlar, işte onların üzerine melekler şu müjdeyle inerler: "Korkmayın, kederlenmeyin, size vaad olunan cennetle sevinin!” Fuşşilet Şüresi 30. âyet. 41/30.

muştulayalar ki qorqmañ siziñ ‘amelleriñiz maqbül olmuşdur ve melül olmañ ki ‘amelleriñiziñ şevābı zāyi‘ olmaz ve yabāna gitmez belki şevābı dañı ziyāde olur diyeler *üçünci* muştuluk tevbe idenleredir bunlara muştulayalar ki qorqmañ Hāq Te‘ālā siziñ günāhlariñiz yarlıgāmışdır ve melül olmañ ki tevbe etmezden evvel itdügünüz ‘amelleriñiziñ şevābı yazılmışdır zāyi‘ olmaz diyeler *dördünci* muştuluk zāhidleredir pes anlara muştulayalar ki qorqmañ üşenmeñ ki size bugün hesab kitāb yok ve melül olmañ ki ‘amelleriñiziñ şevābı dañı eksilmez hesabsız cennete gidersiz *beşinci* muştuluk ‘ālimleredir şunuñ gibi ‘ālimlere ki halka bahīllik itmezlerdi ‘ilim öğredürlerdi ve dīn bābında ve ğayrı huşuşlarda her ne şorarlarsa cevāb virürlerdi ve ‘ilimleriyle ‘amel iderlerdi şerī‘atden taşra kadem başmazlardı pes anlara muştulayalar ki kıyāmet qorqularından Hāq Te‘ālā sizi emīn eyledi hiç size qorqu yokdur qorqmañ üşenmeñ melül olmañ ki a‘māliñiziñ şevābıñ bulursuz hiç nesneñiz eksilmez zāyi‘ olmaz pes Hāq Te‘ālā size ve size tābī‘ olanları ve size uyanları bile cennet virdi zīrā toĝru yoldan çıkmadıñız şer‘ üzerine yüridiñiz diyeler ammā bilür misiz ki bunlar ne aşıl ‘ālimlerdir bunlar şol aşıl ‘ālimlerdir ki feriştelere bunlara kanadların döşerlerdi topraĝa başmasunlar kanadımız üstüne başsunlar dirlerdi yolca yürürken toprak üstüne kanadların döşerlerdi ey ‘azīzler dünyāda taleb idecek nesne ‘ilimdir taleb iderseniz ‘ilmi taleb eyleñ ki ‘ilim deñlü şerīf nesne yokdur ‘ilim bir nürdür ki Muhammed Muştafā ānı ihtiyār eylemişdir ğayrı peyĝamberlerden Muhammed efđal olduĝu ‘ilmi ğayrilerden artıq olduĝu içündür Hāq Te‘ālā Muhammed Muştafā’ya ‘ilmi ziyāde virdüĝiyle minnet iderdi eger ‘ilimden dañı yeg ‘ağā olaydı ānıñla minnet iderdi saña filān nesneyi virdim dir idi pes ‘ilim cemī‘ nesnelere eşref olduĝu için habībine ‘ilim virdi ve ānıñla minnet itdi saña ‘ilim virdim didi pes ol ‘ilim ile cemī‘ ‘ālemden qadri a‘lā oldu ‘ālemde kāmil olduĝu için ğayrı peyĝamberlerden belki cemī‘ ‘ālemlere efđal oldu‘ilmi nice medħ etmeyem ki Hāq Te‘ālā ‘ilmi medħ eyledi habībī ol ‘ilim sebebiyle qamudan a‘lā eyledi ve Hāq Te‘ālā’nıñ tevħīdine yol bulanlar ‘ilim ile yol buldular Hāq Te‘ālā Mūsā peyĝambere Tevrāt içinde vahy eyledi ki hikmeti ulula ve ta‘zīm eyle ki her kimiñ göñlünde hikmetim qosam ben āna ‘azāb itmez didi qālellahu Te‘ālā fi’t-Tevrāti **“Yā Mūsā El-ħikmetu Feinnī Lā Ec‘ aluhā**

Fî Kâlbî Eḥadin Ve Ene Urîdu En U‘azzibehu²¹⁸⁵ ve ‘İsâ peygambere daḥıḤaḳ Te‘âlâ İncîl’de vaḥy etdi ki yâ İsâ ‘âlimlere taẓîm eyle ve bunlarıñ ḳadrini bil ‘izzet ve ḥürmet ile zîrâ peygamberlerden aṣaḡa cemî‘ ‘âlemden efdal ‘âlimlerdir evvel peygamberler ve anlardan geçecek ‘âlimlerdir didi ḳâlellahu Te‘âlâ fi’l-İncîli **“Yâ İsâ ‘Azzimu’l-‘Ulemâe Va‘rif Ḳadrahum Feinnî Feḍdaltuhum ‘Alâ Cemî‘i’l-Ḥalkı Sive’n-Nebiyîn**²¹⁸⁶ ve bu ‘âlimler şunlardır ki Rasûl Ḥazreti bunlarıñ ḥaḳḳında buyurdu ki *Ḥaḳ Te‘âlâ Celle ve ‘Alâ ve melekler ve yer ehli ve gök ehli küllîsi ve ḳaruncalar ve balıḳlar şalavât virirler şol ‘âleme ki ḥalka dîn ‘ilmîni öğrede* didi ve daḥı buyurdu ki *benim ümmetinden şunuñ gibi ‘âlimler ḳopa ki Benî İsrâîl peygamberleri gibi ola ‘âlemden anlar gele beraber ola* didi ve daḥı buyurdu ki *bir ‘âlimiñ ‘âbid üzerine fazlı ve artıḳlığı benim fazlım ve artıḳlığım gibidir siziñ üzeriñize* didi pes ey ‘azizler ‘ilme çalıṣuñ ‘ilme durişin²¹⁸⁷ cedd u cehd idiñ ‘âlim oluñ ammâ şaḳınıñ şol ‘âlimlerden olmañ ki Ḥazreti Rasûl şallallahu ‘aleyhi ve sellemmi‘ râc gicesi gökde giderken bir ḳavme uğradı ki miḳrâzile dudakların keserlerdi Cebrâîl’e şordı ki yâ Cebrâîl bunlar kimlerdir Cebrâîl eyitdi bunlar şol ‘âlimlerdir ki ḥalka naşîḥat iderler ammâ kendüler tıtmazlar ve ‘ilimleriyle ‘amel etmezlerdi didi ‘aceb bu sözlerden naşîḥât aldıñ mı eger almadıñsa zihî rüsvâyılık hiç bu sözlerden göñlüñe ḳorḳu düşdi mi eger göñlüñe ḳorḳu düştiyse bilki ‘âlim oldın zîrâ ki Ḥaḳ Te‘âlâ Ḳur‘ân’da buyurdu ḥabîbine vaḥy eyledi ve didi **“إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ..... İnnemâ Yaḥşallahe Min ‘İbâdihî’l-‘Ulemâu.....”**²¹⁸⁸ ya‘ ni Ḥaḳ Te‘âlâ’dan ‘âlimler ḳorḳar ‘âlim olan kimseler ḳor[ḳ]ar ‘âlim olmayanlar ne Tanrı’sın bilürler ve ne ḥod Tañrı ḳorḳusun bilürler pes Ḥaḳ Te‘âlâ’dan ‘âlim olan kimseler ḳorḳar her cîlf²¹⁸⁹ câhil Tañrı ḳorḳusun ne bilsün oda tapanlar ve puta tapanlarve güneşe Tañrı deyu tapanlar Ḥaḳḳ’ı ne bilür arpa şalanlar ve baḳla şalanlar çingeneḳaryeleriTañrı’yı ne bilsünler ya Tañrı ḳorḳusun ne bilsünler bir

²¹⁸⁵ “Ey Mūsâ, hikmetin kadrini ta‘zim et. Çünkü ben azablandıracağım kimsenin kalbine hikmeti koymam.”

²¹⁸⁶ “Ey İsâ‘alimlere ḥürmet et ve onların kadrini bil. Zira ben onları, peygamberlerden başka bütün yarattıklarına üstün kıldım.”

²¹⁸⁷ dūr etmek: uzaklaşmak

²¹⁸⁸ “.....Allah'a karşı ancak; kulları içinden âlim olanlar korkar, derin saygı duyarlar....” FâtırSûresi 28. âyet. 35/28.

²¹⁸⁹ cîlf (A.) ayak takımı, serseri.

bölük āsumānda rīsmān²¹⁹⁰ fark etmeyen nādānlar Tañrı qorqusun ne bilsünler her çeşit cilt cāhil ahmaq Tañrı'yı ne bilsün Tañrı qorqusun ne bilsün Tañrı'dan qorqanlar yine Tañrı'nıñ 'ālim olan qullarıdır pes yeri göğü bilmeyenler soñucu cehennemde 'azāb olıncaq anlardır ki 'ömürlerin mälların 'abeş yere zāyi' eylediler ve dillerine ne geldiyse söylediler 'azāb āhir anlara olur meger ki Hāq Te'ālā kendü luftundan 'ināyet eyleye fazl idüp rahmet ide günāhın bağışlaya ve haṭāsından geçe ammā 'afv ideceğın 'azāb ideceğın kimse bilmez āniñ için 'aklı olanlar ġāfil olman zīrā kimiñ günāhı 'afv olınacağı ve kime 'azāb olacağı ma'lūm değıldir günāhlarıñ 'afv oluna deyu umarsın ammā 'afv olunmazsa ḥāl nice olur hiç ānı fikr ider misin pes anlar ki Hāq Te'ālā'yı bilürler ve Tañrı qorqusun fikr iderler anlar gice gündüz ḥuzūr²¹⁹¹ itmezler ve gözlerinden dāima qanlı yaş akar qorqudan beli bükilür āh u zār iderler qorqar ki yoldan aza ebedī cehennemde qala dir rivāyetdir ki Hāq Te'ālā ḥabībi Muḥammed'e didi ki her kim qorqarsa emīn olur ve eger gönlünde qorqusi olmayup emīn olursa ol kişi belāya uğrar deyu buyurmuşdur İlāhī yā Rabbe'l-'Ālemīn biz qullarıñcemiñ' qorqūlardan emīn ve āzād eyle hidāyet naşīb idüp toğru yola irşād eyle 'ilimden ve ḥikmetlerinden maḥrūm eyleme rahmetiñle şād eyle bizi ḥabībiñe ümmet eyle ve ümmet olmağa lāyık ve erzāni²¹⁹² qılup soñuci rahmet eyle biz qullarıñı celāliñ da'vet idüp cemāliñ müşāhede itmeği naşīb idüp gel deyu işāret eyle ve beşāret vir Mu'āz Bin Cebel'den rivāyetdir ki Rasūlullah şallallahu 'aleyhi ve sellem bir gün aşḥābına beşāret nice olacağın beyān eyledi ve eyitdi Hāq Te'ālā 'arş altında bir şehristān²¹⁹³ yaratdı yapusuni yeşil zeberced'den eyledi ve direklerin kıızıl yāqūt'dan eyledi ve bu şehristān'ıñ bünyādın bir direk üstüne bağıladı ve ol direk üstünde yedi yüz qubbe eyledi pes kıyāmet gününde Hāq Te'ālā emr ide ki Cebrāīl nidā eyleye bir qubbeniñ²¹⁹⁴ çıqa dağı yā ümmet-i Muḥammed Hāq Te'ālā size selām ider ve cennet e rıdḫān muştuluğın virür deyu çağıra ve Sa'īd adlu şāḥābe rivāyet ider ki kıyāmetde Hāq Te'ālā emr eyleye ki dünyāda puta ṭapanlar ve şaneme ṭapanlar bugün varsunlar ṭapdıqları Tañrı'larıyla oda

²¹⁹⁰rīsmān (F.) ip, iplik, halat, urgan.

²¹⁹¹ḥuzūr (A.) hazır olma, bulunma, gönül rahatlığı.

²¹⁹²erzāni (F.) liyakat, kolaylık, bağışlama.

²¹⁹³şehristān (F.) büyük şehir.

²¹⁹⁴qubbeniñ üstüne, T

girsünler diye çünkü Tañrı'yı koyup şaneme tapdılar varsunlar imdi tapdıkları ile oda girsünler diye bunlar varup girmeyeler zîrâ bilürler ki cehennem odına kimse tākāt getürmez pes Hāḡ Te‘ālā nidā eyleye mü'minlere ki ey ehl-i ĩmān beni severseñiz varñ cehennem odınıñ içine giriñ diye pes mü'minler Hāḡ Te‘ālā'nıñ hıḡābın işidüp hemān cehenneme toḡru yürüyeler varup oda girmeḡe ḡaşd ideler pes ‘arş altından bir münādī nidā eyleye ki cemi‘ maḡşer ḡalkı işide ayda ki şunlar ki baña ĩmān getürdi beni artık sever diye kālallahu Te‘ālā “وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ”Vellezīne Āmenū Eşeddu ḡubben Lillah.....”²¹⁹⁵ bu āyetiñ ma‘nāsı tefsīr içinde böyle geldi ki Hāḡ Te‘ālā'ya ‘aşık olanlar ve ānı cān göñülden sevenler hıç yere göḡe baḡmaz ve cennete cehenneme ḡalmaz kendü kendüyi fānī idüp kendüden geḡüp fenā maḡāmına yetişüp beḡāya ḡālip olurlar ve bilürler ki Hāḡ Te‘ālā maḡlūblarıñ a‘lāsıdır Hāḡ'dan ilerü maḡşūd yoḡdur andan yeg maḡbūb yoḡdur bilürler pes muḡabbet ‘āleminden bir ḡāl bulup ‘aşkı yoldaş idinürler zîrâ ‘aşığı ma‘şūḡuna irişdüren ‘aşḡdır Hāḡ Te‘ālā'yı görenler ‘aşḡla görürler Rasūlullah şallallahu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki *ḡıyāmetde münādīler nidā eyleyeler ki Tañrı dostları siz misiz diyeler bunlar aydalar ki belā bizüz diyeler Hāḡ Te‘ālā'dan hıḡāb gele ki gerḡeksiz benim dostlarımız ki beni dāim ziyāret iderdiñiz ve baña teveccūh iderdiñiz ve benim ‘izzimden ve celālimden ve ḡahrımdan siz ḡorḡardıñiz ve liḡāma siz müştāḡ idüñiz ve beni dāim ta‘zīm ve celāl iderdiñiz merḡabā bugün sizleredir ki benim dostlarımız her ne ḡācetiñiz var ise bugün ḡatımda maḡbūldur* diye bunlar aydalar yā Rabbi ḡācetimiz budur ki yüzüñi görevüz nice bir iştiyāḡla günlerimiz geḡsün diyeler Hāḡ Te‘ālā daḡı ayda ki ne göḡḡek ḡācetiñiz var imdi ḡācetiñiz maḡbūldur fālñız mübārekdir her sā‘atde sözüñüz müstecāb eyleyem ve size cemālim gösterem ve daḡı artık ziyāde eyleyem hele varñ şimdi cennete girüñ ve kimi dilerseñüz bile aluñ gidiñ diye kālallahu Te‘ālā “.....وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَى”Ve Enābū ĩla‘llahi Lehumu’l-Buşrā.....”²¹⁹⁶.

²¹⁹⁵“...ĩman edenler ise en ḡok Allah’ı severler...” Bakara Sūresi 165. āyet. 2/165.

²¹⁹⁶“.....Yüzünü ve özünü Allah’a ḡevirenlere müjdeler olsun....”ZümerSūresi 17. āyet. 39/17.

FAŞLUN Fİ HAVZİ’N-NEBİYYİ ŞALLALLAHU ‘ALEYHİ VE SELLEM

(Nebî’nin Havzu Faşlı)²¹⁹⁷

Rivâyetdir ki Rasûl Hâzreti ‘aleyhi’ş-şalâtu ve’s-selâm buyurdi ki *Benim havzım şolkadar genişdir ki Oylad²¹⁹⁸ nâm hişârdan ‘Aden şehrine varınca bu ikisiniñ aralığı ne kadar mil var ise benim dahı havzımıñ genişliği ol kadar mildir didi ve şuyi kardan akdır ve koğusi miskden gökçekdir içmeğe bardaqları gök yıldızlarından çokdur lezzeti baldan ve şekkerden dahı tatludur münâfıklara havzımdan şu virmezin kovarın didi aşhâb eyitdiler yâ Rasûlallah ol gün bizi bilür misin Rasûl Hâzreti eyitdi bilürin şüphesiz huşuşan sizde bir nişân vardır ki gayrı ümmetlerde bu kadar abdest şuyundan yüziñüz ve kollarıñız akdır ve ayaklarıñız abdest şuyi değen yerleri ak olur ve her peygamberler başlu başına birer havzı olsa gerekdir ammâ benim havzım cümlesinden büyükdür ve şuyun içenler gayrilerden çok ola didi rivâyetdir ki ol havza cennetden iki oluğ akar biri altun ve biri gümüşden ve havzıñ genişliği bir aylık yol ola ümmeti havzıñ etrâfına çepçevre oturalar yâ Rabbi ol şudan oruc tutanlara ve biz kullarıña naşib eyle ki kıyâmet ıssılarında içelim ve mü’minleriñ atala[rı]na ve analarına ve oğlancıklarına kevşer şuyun şunalar ve bunlarıñ ataları anaları ve oğlancıklarıñ elinden cennet ta‘âmın yiyince cennete girmeyeler evvel oğlancıkları elinden ta‘âm yiyeler andan şoñra cennete gireler mü’minler müslümânlar cemî‘ si ol gün kevşer şuyundan içeler ancak kâfirler mahrûm kalalar diñle imdi ki kâfirleriñ hâlleri nice olıserdir beyân idelim.*

FAŞLUN Fİ CEHENNEM VE EHLİHÂ

(Cehennem Ve Ehli Faşlı)

Qâlellahu Te‘âlâ *وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ* “Ve İinne Cehenneme Lemev‘ iduhum Ecma‘ in”²¹⁹⁹ cehennem ahvâlin yukâruda beyân eylemişdik şimdi dahı biraz beyân idelim Hâzreti Rasûl ‘aleyhi’ş-şalâtu ve’s-selâm buyurdi ki *Cehennemiñ dört dīvârı vardır içi toptolu oddur ve zincirler ve bukağulardır ve yılanlar ve akreplerdir dürlü dürlü ‘azâblar toludur ve âniñ dīvârınıñ aynı kırk biñ yıllık yoldan artıkdır ve odınıñ ıssılığı yetmiş bu dünyâ odı kadardır*

²¹⁹⁷(Muhammediye’ye göre başlık FaşlunFi’l-Havz s.408)

²¹⁹⁸Muhammediyede yerin ismi Eyle şeklinde geçiyor, bizim nüshalarda ise Oylad şeklinde yazılmış.

²¹⁹⁹“Kuşkusuz cehennem, o sana uyanların tamamının buluşma yeri olacaktır.” HicrSüresi 43. âyet. 15/43.

ve anıñ tutruđı²²⁰⁰ kâfirlerdir ve kibrît taşu kükürtdür zîrâ kükürt kıati ıssı olur ve tîz yanar geç söner kıâlellahu Te‘âlâ “...²²⁰¹ فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ...” **Fettekû’n-Nâra’İletî Ve Kıûduhe’n-Nâsu Ve’l-Ĥicâratu....**²²⁰¹ ve cehennem odınıñ ıssılığı şol deñlüdür ki eger cehennem odundan maşrıķde bir kığılıcım olsa anıñ ıssılığından mağribde olan ĥalkıñ beynisi çukur çukur kıaynardı ve eger zaķķümdan bir kıatre bu yeryüzine düşse cemi‘c yeryüzi direrdiartıķ od bitmezdi ve şular aķmazdı ve eger tamunuñ zincirlerinden yeryüzünde bir ĥalka kıosalar yedinci kıat yere deg yerler cümlesi ĥareket idüp zelzele olaydı ve eger anıñ zebânilerinden bir zebânî dünyâ ehline gözüke idi anıñ kıorķusundan cemi‘c ĥalk ĥelâk olurdı pes Ĥaķ Te‘âlâ Kıahĥâr pâdişâhdır zebânîlere emr eyleye kâfirleriñ ellerin bağlayalar ve boyunlarına zincirler ve ayaklarına buķađular urup ve zincirleri kâfirleriñ dübüründen şokalar ağzına çıķa andan şoñra ‘azâb etmeğe sürele kıavluhu Te‘âlâ “**وَتَرَى الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ مُّقْرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ**” **Ve Terâ’l-Mucrimîne Yevmeizin Muķarranîne Fi’l-Aşfâd**²²⁰² pes kâfirler çağırıp feryâd ideler bugün bize zülüm oldu diyeler Ĥaķ Te‘âlâ’dan nidâ geldi ki bugün kimseye zerre kıadar zülüm olmaz kıâlellahu Te‘âlâ “**لَا ظُلْمَ**” **Lâ Zülme’l-Yevme**²²⁰³ el’âyet ve kâfirleriñ ağzları mühürlene ve eli ayağı ve gözi kıulağı tanıķlık vire işledüği ‘amelleri söyleye pes ellerine ayaklarına niçün tanıķlık virdiñiz diyeler anlar dağı ayıdalar ki bizim elimizden ne gelür Tañrı Te‘âlâ bizi söyletdi her nesneye dil virüp söyletmeğe kıâdir pâdişâhdır bize dağı dil virdi söyledik diyeler kıâlellahu Te‘âlâ

وَقَالُوا لَجُودِهِمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا قَالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ” **Ve Kıâlû Liculüdihim Lime Şehidtum ‘Aleynâ Kıâlû Entâķanallahu’İlezi Entâķa Kulle Şeyin....**²²⁰⁴ diyeler çünki cehennem kıapusına varalar yüzleri kıapķara ve şüretleri çirkîn ola zebânîler bunlara şoralar ki size peygâmbere geldi mi Kıur’ân indi mi ne oldıñız böyle azđun oldıñız diyeler bunlar ayıdalar ki peygâmbere geldi kıtâblar indi ammâ biz tutmadıķ ve inanmadıķ uşda

²²⁰⁰ tutruk (T.) ateş tutuşturacak çerçöp.

²²⁰¹ “...yakıtı insanlar ve taş olan ateşten sakının...” Baķara Süresi 24. âyet. 2/24.

²²⁰² “O gün, suçluların -sıra halinde- zincirlere vurulmuş olduklarını göreceksin!” İbrâĥim Süresi 49. âyet. 14/49.

²²⁰³ “...O gün hiçbir haksızlık olmayacaktır...” Mü’min Süresi 17. âyet. 40/17.

²²⁰⁴ “Derilerine, "Niçin aleyhimize şahitlik ettiniz?" diye sorarlar. "Her şeyi konuşuran Allah bizi de konuştu" derler” Fuşşilet Süresi 41. âyet. 41/21.

günâhımıza şimdi ikrâr iderüz ammâ Hâk Te‘âlâ’nın sözi hâkdır her ne didiyse uşda bir bir başımıza geldi gördük didügi oldı diyeler kâlellahu Te‘âlâ “لَأَمَلَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ”Leemleenne Cehenneme Mine’l-Cinneti Ve’n-Nâsi Ecma‘în”²²⁰⁵ ve cehennem zebânîleriniñ ulusu on toköz kimesnedir dağı ulusu Mâlik’dir cümlesinden Mâlik uludur ve begleridir ve başlarıdır ve bunlarıñ eli altında hidmetkârları şol kadar çok kadar ki hesâbın ancak Hüdâ bilür ve bunları gözleri yüzi şanasın ki şimşekdir ve azu dişleri şıgır boynuza gibidir ve dudakları şarkmış ayaklarına inmiştir ve ağızlarından odlar çıkar bu zebânîler nûrdan yaradılmışdır berkle odı bozarlar cehennem odı bunlara kâr itmezler her bir zebânî yalnız bir eliyle on biñ kâfiri bir uğurda cehenneme birağur ve ol bir eliyle on biñ dağı birağur ve bir ayagla dağı on biñ ve ol bir ayagla dağı on biñ pes anlarıñ her biri bir def’ada bir uğurda tamâm kırk biñ kâfiri oda atar ey ‘azîzler Hâk Te‘âlâ kullarına mühlet virür ammâ unutmaz öñde şoñda bir yoqlaması vardır ihmâl eylemez gâfil olmañ şaķınıñ ha kâlellahu Te‘âlâ “عَلَيْهَا مَلَكَةٌ غَلَاظٌ شِدَادًا لَا يَعْصُونَ اللَّهَ.....”²²⁰⁶ Aleyhâ Melâiketun Gilâzun Şidadun Lâ Ya‘şunallahe.....”²²⁰⁶ Rasûl Hâzreti’nden rivâyetdir ki buyurdi *kıyâmetde Hâk Te‘âlâ bir bölük kavmi emr eyleye cennete alalar gideler cennete yaķın vardıkları gibi bağları ve bağçeleri ve köşkleri ve sarâyaları göründüğü gibi yine Hâk Te‘âlâ nidâ eyleye döndürün girü ve diye ki bunlarıñ cennetden naşîbi yoķdurpes girü döndüreler şunuñ gibi hâsret ve nedâmet çekerler ki dillerle vaşf olunmaz maşşer halkınıñ arasında hiç bunlarıñ gibi irmez hallu kimse olmaya ki kendüleri gerçekten cennete gider şanalar şenlik şadlığla gönülleri dolmuş iken düne girü diyeler yine döndüreler kıyâs eyle ki nice hâsret ve nice nedâmet çeke uma uma vara dağı maħrûmluğla girü döndüreler hiç bundan artık rüsvâylık ve bundan beter şermsârlık²²⁰⁷ olsa olmaz ne‘ûzu billahi min zâlik Hâk Te‘âlâ sizi ve bizi ve cemî‘ ümmet-i Muħammedi ol hâlden şaķlaya kıyâmet korķularından ve cehennem ‘azâbından emîn eyleye Âmin yâ Mucîbe’s-Sâilîn çünki ol kavmi cennete yaķın gelmiş iken girü döndürüp cehenneme koyalar ol kavim ayıdalar ki yâ Rabbi nolaydı cenneti görmezden evvel bizi cehenneme koyaydıñ Hâk Te‘âlâ ayda ki bu nesneyi ben size anıñ*

²²⁰⁵“.....Andolsun ki cehennemi hem insanlar hem cinlerle dolduracağım” Hüd Süresi 119. âyet. 11/119.

²²⁰⁶“.....Onun başında, acımasız, güçlü, Allah’ın kendilerine buyurduğuna karşı gelmeyen melekler vardır.” Tahrim Süresi 6. âyet. 66/6.

²²⁰⁷şermsâr (F.) utangaç, utanç içinde.

içün eyledim ki siz münâfıqlarsız siz dünyâda münâfıqlıqla ve iki yüzlülükle dirilürdiñiz yalnız olduğunuz vaktin azğunluklar ve dürlü yaramaz işler işlerdüñiz ve kaçan ki âdem görseñiz güzel ‘ ameller ve eyu fi‘ iller işlerdüñiz işiñiz hâlisullah için değil idi halk görsün deyu iderdiñiz benden korkmazduñiz halkdan korkardıñiz anlara ta‘ zîm iderdiñiz ve baña ta‘ at ve ‘ ibâdet eylemezdiñiz bugün bende sizi şevâbdan mahrûm eylerim görsez ki ol halk size ne kadar fâide ide diye çünkü şeytân bu hâlleri göre ki Hâk Te‘ âlâ Âdemoğlanlarıyla ve cinnîlerle nice hesâb kitâb eyledi ve ne vechle hüküm ve hükümet itdi mü’minlere cennetler ve ni‘ metler virdi ve kâfirleri cehenneme şaldı ve dürlü ‘ azâba giriftâr eyledi imân ehline rahmet etdi ve râhatlar virdi bunları göricek şeytân âh ide ağlaya ve nolaydı ben de toprak olaydım diye vâkit ola ki ‘ azâbdan kurtulaydım diye toprak dağı cevâb virüp ayda ki saña hiç saña kerâmet yokdur toprak dağı olsañ gene belâ ve zahmet görürdüñ ve ‘ azâmet çekerdiñ diye kâlellahu Te‘ âlâ “وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا” **Ve Yeğûlu’l-Kâfiru Yâ Leyteni Kuntu Turâba**”²²⁰⁸ pes bunlardan sonra cemî‘ hayvânlar görelor ki bu ‘ âlem bozuldi yerler ve gökler gitdi ğayrı şuret ve ğayrı şekil oldı ve kâfirleriñ cehenneme girdüğün ve bunca dürlü ‘ azâb ve ‘ azâb olunduğün görelor pes Hâk Te‘ âlâ’ya şükür ideler Elhamdulillah ki şevâba irmedikse bâri ‘ azâb dağı görmedik diyeler pes bunlar dağı birbirine itdüklerin bulalarboynuzsuz koyunuñ haqqın boynuzlu koyundan alıvireler intikâm yerine vara andan sonra Hâk Te‘ âlâ emr eyleye toprak oluñ diye pes cemî‘ hayvânlar hep cümlesi toprak olalar meger şol hayvâncıklar ve kuşçağızlar ki Âdemoğlanları dünyâda anları severlerdi ve beslerlerdi meşelâ bülbül gibi ve kumri²²⁰⁹ ve tûti²²¹⁰ gibi ve dağı bunlara beñzer nesnelor gibi bunlarıñ gibiler toprak olmayalar bunlar adamlarıyla bile cennete giderler dürlü ni‘ mete tuş²²¹¹ olalar ve hayvânlardan on dürlü hayvân cennete Âdemoğlanlarıyla bile girürler *biri* Şâlih peygamberiñ devesidir Şâlih peygamberden kâfirler mu‘ cizât istediler işbu taşdan bir deve doğsun gebe olsun taşdan çıkup gelsün önümüzde bir küçük doğrusun eger bu mu‘ cizâtı gösterirsen seniñ peygamberliğine inanup müslümân olalım didiler pes Şâlih peygamber el getirüp Hâk

²²⁰⁸“.....Ve kâfir şöyle diyecek: "Keşke toprak olsaydım!"” NebeSüresi 40. âyet. 78/40.

²²⁰⁹kumrî (A.) kumru.

²²¹⁰tûti (F.) papağan, dudu kuşu.

²²¹¹tuş: rastlamak, nail olmak, erişmek, tesadüf etmek.

Te‘ālā’ya du‘ā eyledi ol taşdan bir gebe deve çıktı geldi bunların önünde bir küçük doğurdu birkaç günden sonra şeytân bunları azdurdy deveyi öldürdüler küçüğü kaçdı vardı yine ol taşta girdi belürsüz oldu ve Hâk Te‘ālā ol kavme ‘azāb gönderdi helāk oldılar hikāyeti meşhûrdur pes ol deve kıyāmetde cennete gire Şālih peygamber ānı üstüne binüp seyr eyleye cennete giren hayvānların *ikincisi* İbrāhīm peygamberin buzağusıdır ki Lût peygamber kavmine Hâk Te‘ālā ‘azāb itmek dileyüp anları helāk itmek için melekler gönderdi yalın yüzlü oğlanlar şüretinde geldiler zīrā ol kavim Lût’a iderlerdi ve oğluna varırlardı peygamberleri men‘ide görüp kıabil olmadı oğlana varmağdan vazgeçmediler pes Hâk Te‘ālā ol kavmi helāk etmek için melekler gönderdi yalın yüzlü oğlanlar şüretinde geldiler evvel İbrāhīm peygambere geldiler İbrāhīm peygamber bunları bilmedi misāfirler şandı vardı bir bozağı boğazladı büryān eyledi bunların önüne getürdi şunuñ yiyin didi melekler hod ta‘ām yemezler ol büryāna el şunmadılar ve yemediler böyle olıcağ İbrāhīm peygamber bunların ta‘āma el şunmaduğundan bildi ki meleklerdir ‘azāb için geldiler evvelā deyu katı kırkıdı kendü için ziyāde havf eyledi pes melekler kendüleri bildirdi ve İbrāhīm peygambere tesellī virdiler kırkmasın biz Lût kavmin helāk itmeğe geldik ve ol büryān olan buzağı için du‘ā etdiler büryān olmuş buzağı gene dirildi vardı yine tuvarlara kırışdı pes Hâk Te‘ālā kıyāmetde ānı insān ile cennete bile kıoyar cennete giren hayvānātın *üçüncüsü* İsmā‘īl peygamberin kıoçıdır ki İbrāhīm peygamber düşünde görüdi oğlunu kıurbān eyle didiler pes İsmā‘īl aldı kıurbān eylemeğe gitdi elin ayağın bağıladı boğazına bıcağ çaldı kesmedi kıaşıyup bıcağı taşta çaldı taşı iki pāre eyledi pes Hâk Te‘ālā bir kıoç gönderdi ol kıoçı İsmā‘īl’in yerine kıurbān eyle didi kıyāmetde ol kıoç dağı insān ile cennete gider *dördüncüsü* Mūsā peygamberin kıığırır kı Benī İsrāīl zamānında bir ādem öldürdiler kim öldürdüğü bilinmedi pes Hâk Te‘ālā Mūsā peygambere vahy etdi kavmiñe di ki bir öküz şatun alsunlar diliyle ol öldürdükleri ādemi ursunlar didi vardılar bunlar dağı öyle etdiler öküzü boğazladılar diliyle ol ümmeti urdılar meyyit dirildi söyledi beni filān kışi öldürdi didi buni diyüp yine düşdi öldi pes bir öküz dağı insān ile cennete girür *beşincisi* Süleymān peygamberin kıarincasıdır ki Süleymān peygamber ile söyleşdi bunların her birinin hikāyeti beyān olunursa söz uzar *altıncısı* Belkıs’ınkı Hüdhdüdidir²²¹² Süleymān

²²¹² Hüdhdüdidir ki, T

peygamber Belkıs'a mektûb yazdı Hüdhd'e viridi bu mektûbi var Belkıs'a ilet didi Hüdhd dağı aldı gitdi ilet*yedincisi* 'Üzeyr'in eşeğidir ki 'Üzeyri ve eşeğini Hâk Te'âlâ yüz yıl şöyle cânsız gövde yatdılar yüz yıldan sonra yine Hâk Te'âlâ 'Üzeyr'e cân virdidirildi ve eşeğine dağı cân virdi 'Üzeyr'in gözi karşusunda helâk olmuş hemân kemükleri almış eşek at ve diri oldu ayağ üstüne durup yürüdi 'Üzeyr üstüne durup yürüdi 'Üzeyr üstüne bindi evine geldi *sekizinci* Yûnus peygamberi yudan balığdır *tokuzuncu* Aşhâb-ı Kehf'in köpeği *onuncusu* Hâzreti Rasûl'un şallallahu 'aleyhi ve sellem devesidir pes bu on hayvânı Hâk Te'âlâ âdem şekline koyup kıyâmetde âdemler ile bile cennete gider Hâk Te'âlâ bunlara cenneti naşıb eyledi ammâ kâfirlere hâram eyledi ni' metyerin eyülere viridi ve cehennem odın kâfirleri²²¹³ mekân eyledi ve cennete kimse 'amel ile girmez ol Hâk'ın fazlıdır cehennem 'adlıdır mülk anıdır avl anıdır vardır birdir şeriki ve ortağı yoğdur ne dilerse işler kimse anın hükmüne mâni' olmaz her işi luş u keremdir.

FAşLUN Fİ CEHENNEM

(Cehennem Faşlı)

Cehennem *yedi* tabaadır *altı* tabaada kâfirler olur ve *bir* tabaasında imân ehlinin günâhkârları olur ibn 'Abbâs'dan rivâyetdir ki her tabaasının bir adı vardır *yedinci* tabaanın adı Hâviye'dir münâfıklar âna girürler ve Fir'avun avmi dağı anda girür ve zındıklar ya'ni kıyâmete inkâr idenler ânda girürler *altıncı* amunun adı Hıame'dir müşrikler âna girürler ya'ni Tañrı ikidir diyenler ve Tañrı'nın veziri ya ortağı vardır diyenler âna girürler ve başında 'aqlı olan âdem Tañrı'ya şirk getürmez *beşinci* amunun adı Lazza'dır oda apanlar âna girürler *dördüncü* amunun adı Caım'dir meleklere Tañrı deyu apanlar âna girürler ve müslümân olduğdan sonra yine dîninden dönüp mürted olanlar dağı âna girürler *üçüncü* amunun adı Saar'dır âna Yahûdiler girürler ikinci amuya Sa'ir dirler âna Naşrâniler girürler ya'ni Rûm ve Fireng ve 'İsâ peygambere apanlar âna girürler 'İsâ peygamber dînin utanlara Nařrânî dirler *evvelki* amunun adı Cehennem'dir ve cümlesine dağı cehennem dirler kebâ'ir günâh işleyenler anda girür ve řađa'ir günâh idenler dağı eger bağışlanmazsa âna girürler ve bunları bir bir beyân idelim ki amuya nice

²²¹³ kâfirlere, T

koyalar ve cehenneme nice atalar od içinde nice yanarlar dutarlar ammā evvel kāfirleriñ hālin söyleyelim şoñra ĩmān ehliniñ günāhkārları beyān idelim diñle imdi Tefsīr içinde ne gelür rivāyet olundi ki melekler kāfirlere zincīrlar ve buқаğular uralar pes zebānīler cebirle қahırla bunları cehennemden yaña süreler tā ki cehennemiñ қapusuna irüp duralar yedi қapusu vardır ve oddan dīvārı ve yapusu vardır altı җabaқasin tamām dolduralar gitdiğince aшағası yavuzdur ve ‘azābı ziyādedir bugün inkār idenler inanmayanlar yarın anda gireler göreler ol vaқtin bileler қағıralar feryād ideler uşda bildik gördük diyeler biricik daһı bizi dünyāya çıkar artık günāh itmeyelim²²¹⁴ diyeler ammā fāide eylemeyeler ve kıyāmete ikrār idüpi‘tikād idenler yarın anda göñli dileğince murādına irişe ve maқşūdın bula dostlarıyla ve yārānlarıyla göñli sevdiği kimseler ile ‘iyşda nüşda ve yemekde içmekde ve seyrānda ola kıyāmet қorқularıyla ve ‘azāblarıyla ve ‘iқāblar Rasūl Hāzreti buyurduğı vech üzre hep birbirine gele ey ‘azizler zinhār kıyāmete²²¹⁵ inkār etmen şaқınıñ göñlünüze şüphe getürmeñ ola mı olmaya mı dimeñ Vallahi olur Billahi olur Tallahi olurşek ve şüphe yoқdur kıyāmet қopsa gerekdir ve ölenler dirilüp şoru ҳesāb olur kāfirler cehenneme gidüp ebedī қalsa gerekdir ve mü’minler cennete gidüp cāvidān²²¹⁶ olsa gerekdir gerekdir Hāқ Te‘ālā ol gün mü’minlere şol қadar raһmet eyleye ki ҳesābı kitābı olmaya pes ĩmān ehliniñ cehenneme müsteһaқ olan günāhlarına kimesne Hāққ’iñ ‘ināyeti ola ve raһmeti yetişe günāhların yarlıғayup cennete göndere ve kimesne peyğamberlerden ve evliyālardan şefā‘at yetişe ve ba‘zı günāhkārlar қalalar şefā‘at yetişmeye ve raһmet olmaya pes günāhlarına göre cehennemde ‘azāb oluna velākin ebedī қalmayalar bu miқdār ‘azāb olunup şoñrayine cennete gideler ammā bu cehennemden ‘āқıbet çıkacaқ kimesneler cehennemde ‘azāb olunurken dünyā pādişāhlarından daһı artık sevineler zīrā şoñ uci җamudan қurtılıp cennete gireceklerin bilürler pes şöyle şād olup sevinürler ki vaşfa қābil deғil dünyāda begleri ve pādişāhları ne deñlü şenlikde ve ne deñlü şādlıқda ve һuzūrda ve rāһatlıқda ise anlar daһı ziyāde şenlikde ve sürürda olalar zīrā şoñ uci elbetde çıkup halāş olacaқların bilürler pes ey ‘azizler ve müslümānlar şaқınıñ kıyāmete inkār etmeñ inaniñ ki aşıl ĩmān inanmaқdır her kim inanmazsa anda ĩmān yoқdur ĩmāniñ haқıқati inanmaқdır pes

²²¹⁴artık itmeyelim, T

²²¹⁵kıyāmeti, T.

²²¹⁶cāvidān (F.) sonsuz, ebedī.

kıyāmet aḥvālin Rasūlullah haber virdi sen daḥı i‘ tikkād eyle ve inan āḥiret aḥvāline ādemiñ ‘aḳlı irmez ve idrāki yetişmez ādemiñ ‘aḳlı ne ḳadar kāmil daḥı olursa çüst²²¹⁷ u zeyrek²²¹⁸ daḥı olursa ğayba ḥükm idemez imdi bu nesne ‘aḳılla olmaz ve ‘aḳılla bilinmez buña inanmaḳdan ğayrı çāre yoḳdur peygamber saña haber virürken daḥı arada ne şüphe ḳalur çünki cinnīler ile ve ādemler ile cehennem dola pes zebānīler ‘azāb itmeğe başlayalar ve cehennem dimeñiñ ma‘ nāsı ḳati deriñ ḳuyu dimekdir ṫamuya āniñ içün cehennem didiler ki ğāyet deriñdir rivāyetdir ki ağzından dibine yetmiş biñ yılda inerler ve aniñ içinde dereler depeler ve tağlar taşlar vardır sarāylar ve köşkler vardır hep cümlesi oddandır pes ḥalḳı bu od içine ḳoyup yaḳarlar ve ādem küçücükdür ol ḳadar ‘azāb olmaz ‘azābı ḳati ziyāde olsun ḳati yansun deyu Ḥaḳ Te‘ālā emr eyleye gövdeler büyük ola her kāfiriñ gövdesi yedi günlük yol büyük ola derisiniñ ḳalınlığı üç günlük yol ola ve azu dişleri büyüklükde Uḥud tağı ḳadar gibi ola ve yüzleri ḳara ve gözleri gök ola aşağa dudağı řarḳa göbeğine ine ve yuḳāru dudağı bařınıñ orta yirine çıḳa pes od bunlarıñ derisin tamām yaḳa yüzleri ve gözleri yana gide belürsüz ola yine Ḥaḳ Te‘ālā derilerin bütün ve yüzlerin gözlerin yine yerine getirür bayağı gibi ola yine od gele düpdüz derilerin yaḳa yine Tañrı Te‘ālā bir deri daḥı vire bu vechle ‘azāb oluna herğāḥ derileri yandıḳça Ḥaḳ Te‘ālā yeñi deri bitüre her dāim bu resme olauci bucağı bulunmaya ve āhiri ebedü’l-abād ilā ğayri’n-nihāyeti durmayup yanmaḳda ve durmayup yeñi deri bitmekde ola ḳālellahu Te‘ālā

كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ”
Beddelnāhum Culūden Ğayrahā Liyezūḳu’l-‘Azāb”²²¹⁹ ve her kāfiriñ boynuna bir tař ařılıñı ola ki od yalını řavurduḳça yuḳaru çıḳardıḳça ol tař ağır taşdır yine aşağa indüre ve bunlar bu ‘azābda yanarken Ḥaḳ Te‘ālā bunlara bir aḳlıḳ ḥavāle eyleye şöyle aḳığalar ki od ‘azābından beter ola pes yimek isteyeler zebānīler bunlara Zaḳḳūm ağacından yimek vireler ve Zaḳḳūm ağacınıñ dikenlerin yayduralar Zaḳḳūm ağacı cehennemiñ dibinde biter yemişi vardır cinnīler başı gibi ḥām ve ağudan acıdır çünki Zaḳḳūmı yiyeler boğazlarına dura ‘āciz ḳalup nāçār řu isteyeler pes řu yerine ḳan ve iriñ vireler daḥı beter ‘azāba

²²¹⁷çüst (F.) çevik, kıvra, tez canlı.

²²¹⁸zeyrek (F.) uyanık, zeki.

²²¹⁹“.....Onların derileri pişip acı duymaz hale geldikçe, derilerini başka yenisiyle değiştiririz ki acıyı duysunlar.....” Nisā Sūresi 56. āyet. 4/56.

giriştar olalar ve bu kan ile irin cehennem ehlinin gövdelerin aça ve zinā idenlerin öd yerinden aça kâlellahu Te‘âlā “وَسُقُوا مَاءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ” **Ve Suḳū MāenḤammen Feḳaṭṭa‘a Em‘āehum**²²²⁰ ve bunlara bir ıssı şu içüreler ki bağırsaqları doğrana pāre pāre ola içmeğe ağızlarına yakın getürdüklerinde yüzlerini derilerin şoyilup düşe ol şunuñ ıssılığından yüzi derisi çıka şunuñ içine düşe bu ‘azābda ne var Ḥaḳ Te‘âlā bunların ‘azābların daḫı ziyāde eyleye anın işi ḫikmet üzerinedir ol kimseye zulm itmez ve cehennem ehlinin ta‘āmı ḫarī‘ ve gıslındır ve içecek şuyı ıssı şu kan ve irindir ve kaftānları oddan kaṭrāndır pes ‘arşın altından beş ırmaḳ aça baḳırdan ikisi gündüzün aça ve üçü gice aça ve ol ırmaḳlardan yılanlar ve ‘aḳrepler çıka dişleri sökülür gibi ola kāfirleri bir kez şoḳduğundan başdan ayaḡ cemī‘ gövdesi bozıla ve acısı kırk yılda çıka kâlellahu Te‘âlā “الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ” **Elleżine Keferū Ve Şaddū ‘An Sebīllillahi Zidnāhum ‘Azāben Fevḳa’l-‘Azābi Bimā Kānū Yufsidūn**”^{2221 2222} ve cehennemde ‘azāb olınan kāfirlerin ḫati yeḡni ‘azāblusı ve ḳolay ‘azāblusı bu ola ki ayaḡına iki na‘līn giye oddan başında beynisi ḳaynaya ḳazan ḳaynar gibi gāḫ yüzi üstüne süiye gāḫ ḳarnı üstüne süriyeler ebedī bu vechle ‘azāb ideler ḫiç āḫiri olmaya ve dūkenmeye ey ‘azīzler cehennemde yiyni ‘azāblu bu olıcaḳ var ḳiyās eyle ki ziyāde ‘azāblusı nice ola cehennemde ḫati āsān ‘azābı olan kimse ayaḡına olan kimse ayaḡına oddan iki paşmaḳ giye anıñla beynisi ḳaynaya ḳazan ḳaynar gibi eñ alçaḳ ‘azābı olan bu resme olur ḫiç kimse buña ḫāḳat getüre mi alçaḡı ve ḳolayı böyle olıcaḳ ya ziyāde ‘azābı nice ola imdi eger bu ‘azāba şabrın var ise günāḫ işle oda şabretdukden şoñra ve yılanlara ‘aḳreplere ve yukaruda didüğümüz ‘azāblara şabretdukden şoñra ne derdin var hemān durma işle feammā şabr idemezseñ orayı bilmezsin hele uşda cehennem ḫālin bildik Ḳur‘ān’la Ḥadīş’le şābit olmuşdur eger inanmayup işlersen ne‘ūzu billah kāfirsın kāfirlerden ḫiç farḫın yoḳdur müslümān libāsın giymek fāide itmez ādemde i‘tikād gerek ve eger inanup işlersen²²²³ ebleh ve aḫmaḳsın ve eger Allah kerīm raḫīm’dir ḡaffār’dır

²²²⁰“.....Şimdi bunlar, ateşte devamlı kalan, bağırsaqlarını parçalayan kaynar su içirilen kimseler gibi olur mu hiç?” Muḫammed Süresi 15. āyet. 47/15.

²²²¹ Ayetin son kelimesi hatalı yazılmış,yufsidūn olması gerekirken yeksibūn yazılmış.

²²²² “Hem kendileri inkār eden hem de insanların Allah yolundan gitmesini engelleyenler yok mu, bozgunculuk yapmış olmalarından ötürü işte onlara azap üstüne azap vereceğiz.” Naḫl Süresi 88. āyet. 16/88.

²²²³ inanmayup işlersen inanup işlersen, T

günâhlarımız yarlıgar ve bize rahmet ider dersen hoş kabûl etdük hem fi'l-vâki' kerîm rahîm'dir gaffar'dır kullarına şefkatlüdür eger rahmetine dūş olursañ güzel ve gökçek kurtulduñ ammâ eger rahmetine dūş olmazsañ hâliñ nice ola buracığı dağı fikr eyle gör şimdi meşelâ bir dīvâr delüğüne bir yılan girse sen ol delüğe parmağın şoğmağa ikdâm idemezsin vaķit ola ki yılan parmağım şoğa dirsın huşuşan ki yılanı görmezsen mücerred korķu ile parmağın delüğe şoğmazsın ya bu cehennem odundan 'acabâ niçün korķmayasın niçün bu ihtimâli virmezsin ki vaķit ola Haķ Te'âlâ'nın rahmetine tūş gelmeyem dimezsın imdi bu nesne âhirete i' tıķâd olmamağdan gelür nefsin hîleleri çoğdur gizlü yolları çoğdur nefsin kadar telbîs²²²⁴ tezvîr²²²⁵ ehli yoğdur şaķın seni îmansızgöndermesün sen kendüñi îmânın ve i' tıķâdın var şanursın ammâ işleriñden bu añlanur ki olmaya zîrâ îmanı ve i' tıķâdı olan kimse günâh işlerse dağı korķa korķa işler ve günâh ardınca yine hemân peşimân olur tevbe ider amma sen ki günâh işlersen ve gönlüne kaṭ'â korķu getirmezsen belki faħr idersen yārânına yoldaşına itdüğüñ işleri hikâyet idivirirsen ve söyledüğüñde şafâlar sürersen zıkrü'l-iyş nişfu'l-iyşdirsen ve iller ortasında ol nâmla añıldığüna faħr idersen falân kimse dirliğıñ tamâm haķķından gelür yer içer öper kıocar 'âlemde şafâ sürer eyu varır didikleri saña hoş gelür bundan artık bilmezlik câhillik dağı nice olur ki 'aybla faħr idersin zîrâ ol itdüğüñ iş perhîz değıl bil ki 'aybdır şerî'atde câiz değıldir ve uşlu 'aķıllu kişiler yanında dağı büyük 'aybdır sen 'avâm halkınıñ sözine aldanursan anlarıñ âferin ve taħsîn didüğüne mağrûr olursan pes 'aybla faħr itmiş olursun bu söze nihâyet yoğ biz yine sözümüze gelelim Rasûlullah Hażreti'nden şallallahu 'aleyhi ve sellem rivâyetdir ki buyurdı *cehennemde bir dere vardır zâlimleri ve tekebbürlük idenleri bırağurlar anda 'azâb iderler kırık yılda dibine iner ve kırık yılda ağzına çıkar ebedî bu hâl ile 'azâb olunur ve cehennemde bir ulu tağ vardır adı Şa'ud'dur kâfirler yetmiş yılda tağıñ başına çıkarlar ve yine yetmiş yılda dibine inerler ebedî bu resme işkence çekerlerdi durmayup çıkarlar inerler ve ol yılların her bir günü bu dünyâ yıllarınca ola ebedî kalalar* pes kâfirler cehennemiñ ıssılığından artık şabırları ve tâķatları kıalmayup feryâd idelerHaķ Te'âlâ emr

²²²⁴telbîs (A.) hilekârlık, düzenbaslık, iblislik, hile, düzen, oyun.

²²²⁵tezvîr (A.) yalan dolan, hile hurda, arabozma, bozgunculuk.

eyleye şovuk²²²⁶ cehenneme çıkalar cehennem iki dürlüdür biri ıssı cehennemdir ve biri dağı şovuk cehennemdir kâfirler gâh ıssı cehennemde od ile ‘azâb olınalar gâh şovuk cehennemde şoğukla ‘azâb olınalar bu şovuk cehennem ıssıdan dağı beter ve dağı yāvuz ola gice gündüz ‘azâb olınalar ve kâfirler bu hâletde ‘azâbda göreler ki hayvânlar kırtuldu bunlar hayvân kadar dağı olmadı pes ağlaşup zebânîlere yalvaralar anlardan meded isteyeler nolaydı bir gün ‘azâbımız def²²²⁷ oluna ve götürile idi diye zebânîler aydalar ki Tañrı’dan isteñ ki ‘azâbıñız yiyni eylesün ammâ dîniñiz yoğdur ‘azâbıñız nice yeğni eylesün diyeler kâfirler zebânîlerden ümîzlerin kesüp bu kez cehennem mâlikine yüz tular yalvaralar Tañrı bize ölüm virsün yoğ olalım gidelim diyeler mâlik bunlara seksen yıl cevâb vermeye şöyle dura seksen yıldan şoñra ayda ki ölüm yoğdur ebedî bunda kalduñuz diye pes kâfirler birbiriyle danışalar bir belâdır çünki başımıza geldi gelün şabr idelim diyeler ola ki Hâk Te‘âlâ esirgeye diyeler bir zamân şabr ideler gene şabr itmeğe tãkatları olmaya feryâda figâna başlayalar görüñ ki ol mühmel²²²⁸ nefis ol yaramaz nefis bunlara ne eyledi ne belâlara mübtelâ eyledi pes kâfirler yine cem‘ olup İblîs’e hücüm ideler İblîs’i melâmet²²²⁹ ideler bizi²²³⁰ hep sen azdırdıñ dürlü dürlü telbîsle ve fitneler ile bizi yoldan çıkardıñ bizi şaneme tãdırup kâfir eylediñ ba‘zımıza Tañrı yoğ didiler ba‘zımıza Tañrı ikidir didiler ve ortağı var didiler müşrik oldılar bize ne etdüñse hep sen etdiñ diyeler cemî‘ suçların ve günâhların İblîs’e yükledeler pes İblîs urudurup bunlar gele söyleşe sözde bunlar gele üzerine gâlip gele bir oddan minber üstüne çıka ve ayda ki Hâk Te‘âlâ size va‘de eyledi ve peygamberler gönderdi her nesneyi bildirdi ve añlatdı cennet cehennem vardır didi öldükden şoñra sizi yine diriltsem gerekdir siziñle hesâbım vardır ‘azâbım vardır didi ben dağı size didim ki inanmañ uçmak ve tãmu yoğdur ve hesâb ve ‘azâb yoğdur didim ve dünyâda sultân değıl idim ki güç ile sizi döndürem ve başıñızameçik²²³¹ tutmazdım ve üstüñüze havâleler kıomadım bunca peygamberler geldiler nice nice mu‘cizâtlar gösterdiler ve hâkkı işbât eylediler ve benim hod hüccetim yoğidi ve

²²²⁶şovuk (T.) soğuk.

²²²⁷ref, T

²²²⁸mühmel (A.) ihmal edilmiş, baştan savılmış, anlamsız.

²²²⁹melâmet (A.) kınama, azarlama, paylama, çıkışma.

²²³⁰hücüm ideler bizi hep, T

²²³¹meçik (T.) av aracı olarak kullanılan topuzlu değnek, başı topuzlu çomak, davul tokmağı.

mu' cizāt göstermedim ve sözüme ʔanık getürmedim pes size āşikāre olan ʔaḫḫ'ı ʔoduñuz kendü iḫtiyārınızla baña uydınız baña tābi' oldıñuz benim sözüme nefsiñize ʔolay geldi ʔıtdınız peygamberler sözine uymadıñız eksüğüñüz ise sözüüm ʔıtmayasıduñuz sersem²²³² değil idüñüz delu değil idüñüz uşlu 'aḫıllu ādemler idüñüz şuḫ siziñdir benim değildir ve variñ siz kendü nefsiñizi melāmet eyleñ hiḫ beni melāmet eylemeñ ki nefsiñize uyduñuz benden size meded yoḫ ve sizden baña dermān yoḫ ben sizden biri oldım ki siz müşriklersiz diye ʔālellahu Te' ālā

“وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعَدَ الْحَقَّ وَوَعَدْتُمْ فَأَخْلَفْتُمْ”
Ḳuḫiye'1-Emru İnnallahe Ve'adekum Va'de'1-Ḳaḫḫi Ve'adtukum Feeḫleftukum.....” ilā ʔavlihi “إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونِ”²²³³ çünki İblīs'iñ sözin işideler ağlaşup zārı ʔılup āh ideler işlerine peşimān olalar nefslerin melāmet ideler pes Ḳaḫ Te' ālā'dan nidā gele ki “لَمَقْتُ اللَّهَ أَكْبَرُ مِنْ مَقْتِكُمْ أَنْفُسَكُمْ”
Lemaḫtullahi Ekberu Min Meḫtikum Enfusekum....²²³⁴ ya' ni çünki bildüñüz ki nefsiñiz size düşmen ʔıtdınız bilüñ imdi ki Ḳaḫ Te' ālā'nıñ ḫışmı ve ğazabı size daḫı uludur zirā Ḳaḫ Te' ālā peygamberler viribdi ve sizi imāna da' vet eyledi ve toğru yol gösterdi siz ʔabül itmedüñüz kāfir oldıñuz āşikāre Ḳaḫḫ'ı ördüñüz diye bu kez yalvarmağa başlayalar yā Rabbi uşda gözümüzle gördük tamām ma'lūm idindik bizi yine dünyāya gönder eyu ve şālih 'ameller işleyelim artık saña 'āşī olmalıyım ve günāh itmeyelim diyeler ʔālellahu Te' ālā “فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا”
.....Ferci' na Na' mel Şāliḫan İnnā Mūḫinūn.....²²³⁵ diyeler yine Ḳaḫ Te' ālā'dan ḫiḫāb gele “وَلَوْ شِئْنَا لَآتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدًىهَا”
Velev Şi'nā Leāteyna Kullu Nefsin Hudāhā.....²²³⁶ ya' ni eger biz dilesevüz kulli nefse hidāyet virirdik diye pes yine ağlaşalar ve āh u fięān ideler yā Rabbi bizi te' ḫire ʔo uşda ḫaḫiḫat ḫāle muḫali' oldıḫ gördük pes gördüğüñ peygamberlere tābi'

²²³² uymadıñız sersem, T

²²³³ “Allah'ın hükmü yerine getirilince şeytan şöyle der: "Şüphesiz Allah size gerçek bir vaadde bulunmuştu; ben de size bir söz verdim ama yalancı çıktım. Aslında benim sizi zorlayacak gücüm yoktu; benim yaptığım size çağrıda bulunmaktan ibaretti; siz de benim çağrıma uydunuz. O halde beni kınamayın, kendinizi kınayın. Ne ben sizi kurtarabilirim ne de siz beni kurtarabilirsiniz. Ben daha önce, beni Allah'a ortak koşmanızı kabul etmemiştim.".....” İbrāḫim Süresi 22. āyet. 14/22.

²²³⁴ “.....Siz inanmaya çağırılıp da inkār ederken Allah'ın size öfkesi şimdi sizin kendinize öfkenizden elbette daha şiddetlidir.” Mü'minSüresi 10. āyet. 40/10.

²²³⁵ “...bizi geri gönder de rızāna uygun işler yapalım, artık kesin olarak inandık!” Secde Süresi 12. āyet. 32/12.

²²³⁶ “Dileseydik elbette herkesin doğru yolda yürümesini sağlardık” Secde Süresi 13. āyet. 32/13.

olalım ve da‘vetlerin kabûl idelim ve emriñi turalım artık tekebbürlük etmeyelim
peygamberler didüğün turalım kâlellahu Te‘âlâ

“... رَبَّنَا أَخْرِنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ نُّجِبُ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ الرَّسُولَ”
Da‘veteke Ve Nettebi‘i’r-Rusule....²²³⁷ yine Hâk Te‘âlâ’dan hitâb gele ki dünyâda size
ni‘met virdüğüm vaqtin siz ânda içürdünüz bu ni‘metiñ zevâli yokdur dir idünüz görñ
imdi diye bunlar yine yalvaralar bizi bir def‘a dañı çıkar artık şeri‘atdan çıkmayalım evvel
işledüğümüz ‘amelleri koyalım şâlih ‘ameller işleyelim kâlellahu Te‘âlâ

“... رَبَّنَا أَخْرَجْنَا نَعْمَلًا صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ”
Kunna Na‘mel....²²³⁸ yine Hâk’dan nidâ geldi ki size peygamber geldi mi size bu hâli
dimeydi mi ve sizi kôrütmedi mi ve size çok ‘ömür virmedim mi ki inşâfa gelmelü olñız
ol kâdar ‘ömür içinde gelürdünüz ve size dürlü ni‘metler virmedim mi cümle esbâbınız
yerlü yerinde kılmadım mı diye kâlellahu Te‘âlâ

“... أَوَلَمْ نَعْمَرِكُمْ مَا يَنْدُرُكُمْ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرْ وَجَاءَكُمْ النَّذِيرُ”
Men Tezekkere Ve Cæekumu’n-Nezîru....²²³⁹ çünkü kâfirler bo sözi işideler hiç
gönüllerine hoş gelmeye epsem olalar nice yıllar nice aylar şöyle duralar bir nice
zamândan sonra yine Hâk Te‘âlâ’dan nidâ gele ki hiç size kitâb inmedi mi ve kıyâmet
ahvâlin ve cehennem ‘azâbın dimeydi mi ve peygamberler gelüp size da‘vet eylemedi mi
siz anlara yalan söyler dimeydünüz mi kabûl itmeyüp redd itmedünüz mi diye kâlellahu
Te‘âlâ **Elem Tekun Āyāti Tutlā ‘Aleykum Festekbertum
Fekuntum Bihā Tukezzibūn**²²⁴⁰ çünkü kâfirler buni işidüp sevinüp şâd olalar Hâk
Te‘âlâ’dan bugün bize rahmet ider belâdan ve ‘azâbdan kurtuluruz diyeler pes Hâk
Te‘âlâ’dan ‘özür dileyeler ayıdalar ki ey ‘Ālemleriñ Tañrı’sı bize peygamberler geldi
vekitâb indi velâkin şakķâvetimiz gâlib oldu belâ ve miñnet tãlib oldu sen erħame’r-

²²³⁷ “...Rabbimiz! Bize kısa bir süre daha ver de senin davetine uyalım, peygamberlere tâbi olalım...” İbrâhîm Sûresi 44. âyet. 14/44.

²²³⁸ “...Rabbimiz! Bizi çıkar da yapmış olduklarımızdan tamamen başka, rızâna uygun işler yapalım...” Fâtır Sûresi 37. âyet. 35/37. Āyetin bir kelimesinde hata var, müstensih “ğayrallezi” yerine müellif “ğayrallahî” yazmış.

²²³⁹ “... Size düşünecek kimsenin düşünebileceği kadar bir ömür vermedik mi? Üstelik size uyarıcı da gelmişti...” Fâtır Sûresi 37. âyet. 35/37.

²²⁴⁰ “Size âyetlerim okunurdu da onları yalanlardımız değil mi?” Mu‘minun Sûresi 105. âyet. 23/105. Müellif âyette geçen “tutlâ” yerine “netlü” yazmış, ayrıca “Festekbertum” kelimesi âyette yok lakin müstensih araya eklemiştir.

rāḥimīn'sin ve ehl-i kerem'sin gel bizi bugün cehennemden çıkar eger bir daḥı şerre başlarsaz küfre dönersez zālîmlerden olalım artık şamudan kurtulmayalım diyeler kâlellahu Te'ālā "رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا" Rabbenā Galebet 'Aleynā Şikvetunā....."²²⁴¹ pes Hâk Te'ālā bunlara ḥiṭāb eyleye ki artık baña söz söylemeñ ki ben sizi redd etdüm ve yeriniz cehennem etdüm diye kâlellahu Te'ālā "قَالَ اخْسَوْا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ" **Ḳāleḥseū Fīhā Ve Lā Tukellimūn**"²²⁴² buni işidüp kāfirlerin ümīzi kesile artık Hâk Te'ālā'ya du'ā ve tazarru' itmeyeler pes birbirine düşeler ol buña sen etdüñ beni sen azdırdıñ diye bu oña beni yoldan sen çıkardıñ diye birbirin başına kaḫalar bundan şoñra her biri bir yere gide sözleriniñ āḫiri bu ola bundan şoñra söz söylemeğe kâdir olmayalar köpekler uladuğı gibi çağrışalar artık birbirin görmeyeler ve üstlerine kapuyı kapayalar ve yapu yapalar ebedī andan²²⁴³ çıkmayalar 'azāb içinde ḫalalar ve İblīs'e ḫati ziyāde 'azāb ideler cemī'sinden aña artık 'iḫāb ideler zīrā ol Hâk'ın emrin tutmadı tekebbürlük eyledi kāfir oldu pes aña ziyāde 'azāb ideler evvel oddan yaradılmışdı yine şoñra maḫāmın od ola ammā aña od kār eylemez zīrā aşlı oddur pes ānı şoğuk cehenneme koyalar aña şoğukla 'azāb ideler ve daḥı bilgil ki od iki dürlüdür birisi bu görünen āşikāre oddur ki yanar buña ḥissiyeye dirler adı budur ve bir daḥı od var ki gizlüdür aña 'aḫliyye dirler bu gizlü olan od cāhillik odıdır bir kimseniñ 'ilmi ve ma'rifeti olmaya cāhil ola gizlü od ile 'aḫliyye didikleri yanar ve āşikāre olan ādemiñ gövdesin yaḫar ve gizlü olan cehālet odı ādemiñ gönlün yaḫar geçer yine geçer cehālet odı ādemiñ cānın yaḫar cāhil olan ādem ebedī 'aḫliyye odıyla 'azāb olunur ve ni'met daḥı iki dürlüdür biri dirlikdir ādem ta'ām yir ve şu iḫer dirlik bulur ve biri daḥı 'ilimdir ki ānıñla cān diri olur yemekle içmekle beden diri olur ammā 'ilim ile cān diri olur ve 'ilim ile cān şeref bulup dürlü fütūḫāt aña keşf olur ādem çünki 'ilimle 'amel eyleye kendü küdürātın bulanıklığın giderir ḫaṭ'an nefsine çürük mürük ḫalmaz ve yaramaz ḫuyuları giderir yerine eyü ḫuyular gelür pes böyle olıcaḫ kişiniñ ḫalbi cilā bulur şāfī ve rüşen olur pes cemī' 'ālem ānda 'ayān olur netekim bir yere bir āyine ḫosañ her nesne ol āyineniñ içinde nice görünürse ve nice rüşen olursa seniñ gönlünde daḥı bu 'ālem ancılayın

²²⁴¹ "Rabbimiz! Kötü yanımıza yenildik." Mu'minin Sûresi 106. âyet. 23/105.

²²⁴² "Allah buyurur ki: "Yıkılın karşımdan! Ve artık bana bir şey söylemeyin!"." Mu'minin Sûresi 108. âyet. 23/108.

²²⁴³ andan ebedī, T

göürnür ve bellü olur andan sonra kemâliyle Hâk aña fetħ olur sonra Hâk Te‘âlâ’nın celâli ve cemâli anda ‘ayân olur ammâ²²⁴⁴ ‘azîzler kişiniñ gönlü şâfî olmak gerek âyineyi pas tütücağ anda şûret görünmez şayğal²²⁴⁵urup cilâ virmek gerek pes çalp dağı şöyledir ve çalbi açup şâfî eylemek gerek çolay şanma ki çati güçdür ammâ heves iden kimse ve çalib olan kişi mürşid-i kâmil yanında varup andan bey‘at itmek gerek andan sonra ol ne dirse tütümek gerek ve sözüyle ‘amel itmek gerek bu yol şa‘b yoldur ve çorçulu yoldur ve çarâmîler ve yol kesiciler çoğdur bu yola çulağuzsuz giden kişi degmeñiz²²⁴⁶ çurtulmaz helâk olur biñde biri başa çıkamaz ammâ çulağuzolıcağ hem menzile tîz varır ve hem yolda izde çarâmîleriñ yatağın durağın bilür üstüne uğratmaz bu yola yalnız gidilmez çâyet kâmil fâzıl ‘âlim gerek ‘ilmiyle ‘amel ide ve ehl-i taçvâ ve perhîzkâr²²⁴⁷ ola ki yalnız gidebilse giderse dağı çati geç gider netekim ba‘zı ‘azîzlerden hikâyet iderler ki bir kâmil fâzıl ‘âlim kişi Hâk yoluna sülük idüp hiç şeyhe varmadı hemân kendüsi şerî‘ate tâbi‘ olup ve ‘ilmiyle ‘amel idüp çariğ-i haçç’a sülük eyledi ve bu ‘âlim kişi bir gün ittifaç bir şeyhe buluşup ânıñla çariğ-i haçç’dan ba‘zı mükâleme idüp ve söz gelici eşnâ-i kelâmından bu ‘âlim kişi ol şeyhe ayıtdı ki filân maçâmı geçince otuz yıl çalışdım güçle geçdim didi bu şeyh döndi yanında olan kimselere ayıtdıBillahi’l-‘Azîm mürşid-i çâmiliñ çiyemeti var mıdır ki bu kişi otuz yıl çalışup güçle geçdü ki maçâmıdan çoğ kimseleri üç günde geçürüp dururın didi pes yalnız gitmek bir dağıdır ve şeyh himmeti bir dürlü dağıdır.

FAŞLU’L-MEVÂTİNÜ’R-RÂBİ‘ Fİ’Ş-ŞİRÂT

(Dördüncü Yurt Faşlı Şirât)

Yuçaruda beyân olundu ki çiyâmetde yedi mevçin vardır ya‘ni yedi yerde çalç cem‘ olup dernek olsa gerekdir üç dernek yerin beyân etdi şimdi *dördüncü* mevçine geldi *dördüncü* dernek yeri şirât köprüsidir Hâk Subhânehu ve Te‘âlâ Celle ve ‘Alâ ezel-i azâlde bir gizlü genc idi ânı kimse bilmezdi bilki hiç kimse dağı yoğidi yerler çokler ay gün ve yıldızlar yoğidi hemân mevcüd Hâk Te‘âlâ idi pes bilinmeğe sevdi ve diledi yeri çoğı ve on sekiz

²²⁴⁴ bellü olur ammâ, T

²²⁴⁵ şayğal (A). cila, cilalama aleti.

²²⁴⁶ degme (T.) herhangi bir, sıradan, rastgele, olur olmaz.

²²⁴⁷ perhîzkâr (F). dindar, sofu, dince yasaklanan şeylerden uzak duran.

biñ ‘ālemi yaratdı ve Ādemi ve melekleri yaratdı tā ki Hāḫ Te‘ālā’yı bileler pes kâinātın nūrı doğdı ḳalem levhinde ve ezel şubhunda ‘ayān oldı ve bilindi tā ki şems zātı şevḳi yerde şu‘āi daḫı mün‘akis ola pes evvel ‘aḳl-ı külli yaratdı andan ‘arşı ve kürsî düzdi ve yerleri yaradup ferş döşedi ve ‘ālemler düzöldi ḳoşuldi yaradıldı tamām oldı ve ḫaşır neşir içün berāt yazup üzerine tevḳî‘ şehinşāhı ism-i a‘zam yazıldı ve bu fānî dünyāda her ne olacaḡsa cemî‘ sin bir ḳîl ḳadar ve bir zerre ḳadar yazılmadıḳ nesne ḳalması hep cümle taḳdîr olundu ve yazıldı ve bu ḫalḳın işledüḡi ‘amelleri yazup defter eyledi hiç yazılmadıḳ ‘amel ḳalması zerre be zerre ve ḳîl be ḳîl hep yazıldı çünki ḳıyāmet fesācı²²⁴⁸ oldı defterlere raḳam çalındı yazılanlar ortayageldi defterler açıldı ve topraḳdan ādem yaradup cān virmişdi pes ḳıyāmet ḳopup şūr urılup gökler bozuldi defterler gibi dūröldi ve yerler zerre zerre tozup gidüp gemükler çüridi yerde gökde cānlu cinsden kimse ḳalmayıp Ādemoḡlanları ve cinniler melekler külli helāk olup gitmişdi yine ḫalḳ dirildiler cān buldular ve melekler ile yine yerler gökler ḫoldılar ve cinniler cem‘ oldılar ve ḫayvānlar ve ḳuşlar geldiler ḫesāb kitāb olunup kāfirler bölük bölük cehennem odına girdiler anda yanıp Hāḫ Te‘ālā anların intikām aldı pes ol güneş üç yaḳada ḳubbe ḳabāsına girdi ‘arap vilāyetinde hengāme ḳurdi tā ki raḳşa²²⁴⁹ gire İlāhî naḳşın levhine silsile devrin çekdi niḳāb açdı dār-ı diyār devr eyledi ve sekiz uçmaḡa beñzedüp heftreng²²⁵⁰ virdi ve buni ānın içün etdi ki Hāḫ Te‘ālā’nın kemāl-i Kibriyāsı ‘aynı celāl-i ‘izzete cemāl-i nūrın izḫār eyleye ve ḳudreti melekūti ve ‘izzeti ceberūti zātına ululuk ‘arz ide ‘ayn-ı ḡayb perdesinden vücūd-ı maḫz zāhir ola ve hidāyet nūrı irişüp ḫalālet maḫv ola ve bu kâinātın cümlesi tecellîyle muḡtenim²²⁵¹ olup Hāḫḳ’ın zātı sırrı biline ‘ālemde ne ḳadar zerre varise ḫaḳ göziyle nazar iderseñ her biri bir cām cihānnümādır Hāḫḳ’ın cemālın gösterür pes ‘aḳlı ḳoyup‘aşḳa uymaḡ gerek ‘aşḳ cāmın nüş itmek gerek tā göresin ve bilesin ki bu ortada görünen kimdir vücūd kimdir ve ma‘dūm kimdir ma‘lūm ola çünki vişāl-i zāta iresin ve şıfātın bulasın ḳaçan ki vaḫdet-i bārî cem‘ ide ‘āleme şāh olasın uşda ānın evveli budur ve āḫirine nihāyet yoḡdur ve bu sözüñ ḫāşılı budur ki kendü kendünden geçüp maḫv-ı maḫz ola ki vücūd-ı

²²⁴⁸ sabāḫı, T

²²⁴⁹ ‘acem raḳsa, T

²²⁵⁰ heftreng (F). yedi renk.

²²⁵¹ muḡtenim (A.) ganimet alan, ganimet bilen.

maḥz bulasın andan tecellī irüp beḳāda bāḳī olasın ve bilesin ki ḥaḳīḳatde kemāl üzere cemālin Ḥaḳ Te‘ālā yine kendü kendüye gösterür pes zāhirde şerī‘ati tut ve bātında ṭarīḳate sülük eyle tā ki ḥaḳīḳate yetişüp ma‘rifet taḥşil idesin çünki ḥaḳīḳate şerī‘at yolunda toḡru gidesin anda daḥı şırāt köprüsün tiz geçesin ma‘rifet sözleri çok söylendi biz yine ḥikāyetimize gelelim ve sözüme başlayalım sözüme bundan idi ki kıyāmet ḳopup cemī‘ ‘ālem ḥalkı cem‘ olalar Ḥazreti Rasūl şallallahu ‘aleyhi ve sellem anda Ḥaḳ Te‘ālā’ya secde ide ve Ḥaḳ Te‘ālā meleklerle nidā ide ki cemī‘ ḥicābları getirün ve perdeleri ḳaldırın ve şālih ḳullarım tā ki cemālim göreler ve dīzārım müşāhede ideler zerre ḳadar ḳarañuluk ḳalmaya ve ṭamu māliline daḥı nidā ide ki yā Mālīk sen daḥı tiz şırāt köprüsün ḳur tā ki ḳullarım şāḡ ve selāmet dār-ı beḳāya geçe ve cennete yetişeler diye pes şırāt köprüsün çak cehennemiñ üstüne ḳuralar cennete yol andan geçe ḡayrı yerden yol yoḡdur uzuni üç biñ yıllık yoldur biñ yıllık yoḡuşı vardır ve biñ yıllık daḥı inişı vardır kemer köprü gibidir beli eğridir pes cemī‘ ḥalk şırāt köprüsüne süreler ve şırāt köprüsün daḥı ḥiç kimse geçmedin maḥşer yerinde bir ‘aceb iş ola ki ḥiç kimseniñ ‘ilmi āña yetişmeye ve sırrın ve ḥikmetin bilmeye İmam Faḥri Rāzī’den rivāyetdir ki ayıtdı dünyāda her kişi neye ṭaparsa puta mı ṭapar aya ve güneşe mi ṭapar her neye ṭaparsa ol ṭapduḡı nesne bir şūrete girüp gelüp ol ṭapan kimselere görinüp anlar daḥı sevinürler şād olurlar Tañrımız geldi bulduḡ dirlər şimden şoñra bize ne ḳorḳu dirlər her kişi ṭapduḡı Tañrısı yanına varır ancak mü’minler ve müslümānlar ḳalır pes bunlara nidā irişüp ki siz kime ḳatlanursuz ve kimiñ için durursuz diyeler mü’minler aydalar ki bizim daḥı Tañrımız var idi dünyāda āña ṭapardık ānı görmeden bir bilüp ṭapdık varlığın birliḡin bilürdük biz daḥı āña ḳatlanuruz diyeler şimdi her ṭāife dünyāda ṭapduḡı Tañrısı yanına vardı biz daḥı dünyāda ṭapduḡumuz Tañrı’ya tevakkuf ideriz anıñ yanına varavuz diyeler pes bunlara Ḥaḳ ṭarafından nidā gele ki siziñ Tañrınız kimdir ve ol ṭapduḡunuz Tañrınızı göricek bilür misiz bunlar aydalar belā bilürüz diyeler yine nidā gele ki siz ḥod ānı dünyāda görmedünüz idi şimdi göricek neden bilürsüz diye mü’minler aydalar ki ānı biz andan bilürüz ki kimse āña beñzemez mişli yoḡdur şerīki yoḡdur ve ‘ālemde āña beñzer nesne yoḡdur bī mişil ve bī hemtādir²²⁵² cemī‘ ‘ālemleriñ Tañrısıdır ‘Alīm Ḥaḳīm’dir ‘ālemi yoḡdan var eylemişdir diyeler pes Ḥaḳ Te‘ālā

²²⁵²hemtā (F.) eş, eşit, denk, benzer.

emreyeye ‘arşın sağ yanından bir gâyet ulu ve büyük melek çıka gele mü’minlere görine Tañrınız benim diye cemî‘ mü’minler anı görüp sen bizim Tañrımız değilsen sende şağınuruz diyeler yine Hâk Te‘âlâ emreyeye ‘arşın şol tarafından bir melek dağı çıka gâyet ulu ve güzel şüretlu melek ola bu dağı Hâk Te‘âlâ emriyle maşser halkına söyleye dünyâda görmedin tapduğunuz Tañrınız benim diye yine mü’minler aydalar hâşâ Tañrımız sen değilsen diye bundan şoñra Hâk Te‘âlâ celle ve ‘alâ ba‘zı hicâbın ref eyleyup bunlara tecellî eyleye mü’minler cümlesi secde ideler ve bir nice kimseler dağı secde itmek isteyeler idemeyeler belleri kaşkatı ola eğilmeye ne kadar ki secde itmeğe kaşd ideler kâbil olup idemeyeler belleri eğilmeye şöyle kuru ağaç ki kaşkatı ola kâlellahu Te‘âlâ

“يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ”²²⁵³ Yevme Yukşefu ‘An Sâkin Ve Yud‘avne İle’s-Sucûdi Felâ Yesteñi‘ün²²⁵³ İmam Fañri Râzî ayıtdı ol gün mü’minler secde ideler ve kâfirler dağı secdeye kaşd ideler ammâ idemeyeler belleri eğilmeye pes kâfirlere ziyâde ‘azâb ola ve mü’minler ol günde Hâk Te‘âlâ’yı andan bileler ki zîrâ Hâk Te‘âlâ’nın hañkîkati gayrı nesneye beñzemez anın zâtı ve şıfâtı gayrı mañlûkât zâtına beñzemez pes ol gün ba‘zı hicâbın ref idüp tecellî etdüğünden bileler ki Hâk Te‘âlâ’nın tecellîsidir ki pes secdeye varalar Hâk Te‘âlâ’dan hiñâb gele ki ey kullarım başınız secdeden kaldıruñ size zülüm eylemez lüñuf ve kerem ve rañmet iderin Yahûdîler’den ve Naşrânîler’den her biriñize ikişer kişi fedâ virürin ki cehenneme atasız başınıza fedâ olsun siziñ yerünüze cehennemde yansun diye ey kerem ıssı pâdişâh mü’min kullarıña rañmet idüp günâhların bağışlasın rañmetiñ deryâsından ve fazlıñ ve keremiñ deñizlerinden ne eksile.

Baħr-i Aħar

Pes Hâk Te‘âlâ emr ide varıñ imdi rañmetle cennete girüñ diye Rasûlullah buyurdı ki ‘ilmiyle kimse cennete girmez cennete Allah’ın rañmetiyle girerler, rañmet olmayınca kimse cennete girmez didi aşhâb eyitdiler yâ Rasûlallah sendağı rañmetle mi girürsün Rasûlullah ayıtdı ben de rañmetle girürin didi ve dağı buyurdı ki Hâk Te‘âlâ’nın yüz rañmeti vardır ol ol yüz rañmetden birisin dünyâyâ indirdi ol bir rañmet sebebiyledir ki

²²⁵³ “İş ciddileşip paçalar sıvandığı gün secdeye çağırılırlar, ama bunu yapamazlar.” KalemŞüresi 42. âyet. 68/42. Âyette yazım hatası var. “yud‘avne” kelimesi “yed‘û” diye yazılmış.

dünyâda halk biri biriyle dost ve kardaş olup sevişürler ve ata ana oğla kıza meyl ve muhabbet ider ve hışım kavim ve yārān biri birine varışurlar gülişürler ve halkıñ yemek içmek bulup ve giymek bağlanmak ve huzūr ve rāhat buldukları hep bir rahmet sebebiyledir dünyā halkıñıñ ‘ālemde ne kadar hoşluğu ve rāhatlığı var ise cümlesi ol bir rahmetdendir ve toksan toktuz rahmeti yarın kıyāmet günüçün şakladı anda kullarına virse gerekdir bu yüz rahmet didüğü rahmetiñ envā‘ıdır ve efrādınıñ nihāyeti yoqdur haddi haşrı²²⁵⁴ bulunmaz ve uci bucağı yoqdur ve eger envā‘ ve efrād nice idüğün bilmezdir dirseñ envā‘ nedir ve efrād nicedir añlamadım dirseñ ben saña mişālin getürüp beyān ideyin tā ki ol temşīlden kıyās idüp bilesin ve añlayasın ki envā‘ nedir ve efrād nedir ma‘lūm idinesin imdi bil ve āgāh ol ki envā‘ demek dürlü dürlü dimekdir ve efrād demek yalnız yalnız dimekdir meşelā şimdi ‘ālemde ādem bir nev‘dir ve Ādemoğlanları ki vardırol nev‘iñ efrādıdır ki kati çoqdur ve nihāyeti yoqdur ve et dağı bir nev‘dir ve andan doğup hāşıl olan etler ol nev‘iñ efrādıdır ve koyun dağı bir nev‘dir ve koyundan doğup hāşıl olan kuzular ve koyunlar erkek dişi ol nev‘iñ efrādıdır ve kuşuñ dağı başka bir nev‘dir ve andan doğup hāşıl olan yavrılar ki uçarlar ol nev‘iñ efrādıdır bundan ma‘lūm olur ve añlanur ki envā‘ neye derler ve efrād neye derler hāşıl-ı kelām nev‘ deyu bir dürlü tāifeye dirler ve ol tāifeden doğup hāşıl olanlara efrād dirler pes ādem bir nev‘dir ve āt bir nev‘ dağıdır ve koyun bir nev‘dir ve kuşlar bir nev‘dir ve anlardan doğup şūrete gelüp hāşıl olanlar ol nev‘iñ efrādıdır meşelā şimdi ādem maḥlūkātadan bir nev‘dir ve andan oğul kız doğar ve anlar dağı evlenur anlardan dağı oğul kız hāşıl olur ve ol oğuldan kızdān kızdān dağı yine oğullar kızlar hāşıl olur durmayup ziyāde olmaqdadır ve artup gidüp ziyāde olanlar ol nev‘iñ efrādıdır pes Hāq Te‘ālā’nındağı yüz nev‘ rahmeti vardır bir nev‘ rahmetin dünyāya halk içine indürdi toksan toktuzın yarın kıyāmet gününe kodı ve dağı Rasūl Hāzreti buyurdi ki *şirāt köprüsün cümle halkdan evvel ümmetimle ben geçem* didi ve ol vaqit hiç kimse bir söz söylemeğe kādir olmaya illā mürsel peygamberler söyleyeler yā Rabbi bu şirāt köprüsünden bizi sağ esen öte geçmeği sen müyesser eyle ve şirāt korqusundan sen şakla ayağımız tepretmekden ‘ināyet eyle bizi şakla diye mürsellerden artık kimse söz söylemeyeler çünkü Rasūl Hāzreti ümmetiyle şirāt köprüsün geçe anıñ ardınca

²²⁵⁴ haşr (A.) kuşatma, çevirme, sarma.

peygamberler geçe ve peygamberler ardınca evliyālar geçeler ve evliyālar ardınca şiddīklar geçe ve anlarıñ ardınca hayır ve ihsān eyleyüp şerr işi hayra döndürenler geçe ve anlarıñ ardınca şehīdler geçe ve anlarıñ ardınca cemī‘ īmān ehli geçeler ve bu şirāt köprüsü ki vardır şerī‘at yoludur her kim bunda şerī‘at emrin tutup şer‘le²²⁵⁵ ‘amel eyleyüp togru giderse anda dañı şirātı asanlığla geçer ve ammā kāfirlere kılıcdan keskin ve kıldan ince ve şırçadan teprencek görine ve kişiniñ gönlünde ve cānından nūrı ne kadar artık ise şirāt köprüsü dañı āña bir geniş yol gibi görünür ya‘ni şerī‘at yolunda ne kadar muhkem yürürseñ ve i‘tikādıñ ve dīniñ ne deñlü muhkem olursa şirāt köprüsü dañı ol deñlü muhkem görünür ve i‘tikādı ve dīni zaīf olanlara şirāt dañı zaīf ve ince görünür qālellahu Te‘ālā “يَسْئَلُ نُورَهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ”²²⁵⁶ **Yes‘a Nūrum Beyne Eydīhim Ve Bieymānihim.....**”²²⁵⁶ ve kāmilleriñ nūrı önlerince ve sağ yanlarıncı bile gider ve ol gün mü‘minleriñ şolu olmaz hep sağdır ve kāfirleriñ sağı yokdur hep soldur ve İmām Ğazālī Ğazreti rivāyet ider ki kıyāmet gününde Ğağ Te‘ālā nidā eyleye qanı ol gözsüzler ki dünyā yüzün görmediler bugün gelsünler bizi görsünler diye pes ne kadar gözsüz var ise gözleri açıla göreler ilerü geleler pes ‘izzetle bir yeşil sancāğ gele Şu‘ayb peygambere vireler şolkadar melekler gele ki Ğesābın ancak Allah bile pes ol gözsüzler güyegü gibi donanup her biri bir nūrdan burāqa binüp önlerince Şu‘ayb peygamber başbuğ olup şirāt köprüsün yıldırım gibi geçeler zīrā Şu‘ayb peygamber dünyāda gözsüz idi ve bundan şoñra yine nidā eyleye qanı belāya mübtelā olanlar gelsünler diye pes ‘ālemde ne kadar belā ehli varise ve marāza ve Ğastalığā mübtelā olmuş kimse varise cümlesi geleler Eyyüp peygamber eline bir yeşil sancāğ ile belāya ve marāza mübtelā olanlarıñ önüne düşüp şirātı geçeler gideler ve şālih yiğitler yiğitliğı zamānında zinādan şaқınan kıuşağı pek yiğitler Yūsuf peygambere uyalar şirātı geçeler bundan şoñra yine nidā gele ki qanı şunlar ki benim şevkimden ve baña müştāq olduqlarından ağlarlardı ve benim derdimden cānlarıñ ciğerlerin dağlardı diye ve bunlarıñ gözleri yaşı terāzuda qati ağır gele şehīdler qanıñdan ve ‘ālimler mürekkebinden vezinde ağır gele ve bunlarıñ sancāğı alaca ola Nūğ peygambere vireler şirātı yıldırım gibi geçerler ve bunlarıñ sancāqları anıñ için alaca ola ki bunlar dünyāda

²²⁵⁵ şer‘ (A.) şeriat.

²²⁵⁶ “O gün mümin erkeklerin ve mümin kadınların nurlarının (kendileriyle beraber) önlerinde ve sağ yanlarında yürümekte olduğunugörürsün.....” Ğadīd Süresi 12. āyet. 57/12.

dürlü dürlü hâle dönerlerdi gâh gözleri yaşile dolardı Hâk Te‘âlâ’nın cemâlin arzu iderlerdi gâh Tañrı kôrkusundan yürekleri kanla toptolu olurdi gâh hasretle kanlu yaş akıdırlardı Hâk Te‘âlâ dergâhına âh iderdi bunlar dürlü dürlü hâllere girdükleri için sancâkları dağı dürlü dürlü renkden olup alaca idi pes Şu‘ayb ve Eyyüp ve Yūsuf ve Nūḥ ‘aleyhimu’s-selâm her biri bir dürlü t̄aife ile şırâtı yıldırım gibi geçeler bunların ardınca ‘âlimlerin mürekkepleri ve şehîdler kanı tartıla ‘âlimlerin mürekkeplerinden şehîdler kanı ağır gele pes şehîdler bölüğüne dağı Yaḥyâ peygamberi baş diküp eline bir kızıl sancâk vireler bunlar dağı şırâṭ köprüsün şehîdler bunlardan öñürdü geçdiler pes aydalar ki halka şehîdlik şevâbın biz beyân etdik gâzî olmaḡ ve şehîd olmaḡ Hâk Te‘âlâ kâtında ulu şevâbdır deyu ‘ilmimiz ile biz öğretdik anlar dağı bizim sözüümüzle gâzî oldılar ve şehîd oldılar pes fazl bizimdir gerek idi ki şırâtı biz ne anlardan evvel geçdik z̄irâ biz anların üstâzı oldıḡ öğretdik diye pes Hâk Te‘âlâ tarafından nidâ gele ki ey benim ‘âlim kullarım bu nesneden gönlünüz melûl olmasun ki şırâtı şehîdler sizden evvel geçdüḡ anlar sizden yeg oldıḡıyçün deḡildir bil ki sizi anın için soñra kôdum ki kâtında peygamberler gibisiz nice kimselere dîn ve îmân öğretdünüz ve nice dürlü ‘ibâdetler ta‘lîm etdünüz size uyan kişiler siziñle bile geçsünler ve nice kişilere şefâ‘at idesiz cennete bile alup gidesiz diye göñüllerine tesellî eyleye pes dânişmendler²²⁵⁷ maḡşer yerin arayup hışımaların kavimlerin ve dostların ve kârındaşların bulup şefâ‘at ideler ve kôñşılarna²²⁵⁸ ve kendülere ḡayır ve iḡsân iden kimselere şefâ‘at eyleyeler ve bunlara bir ḡâyet ulu aḡ sancâk vireler İbrâḡim peygamber sancâḡı eline ala cemî‘ ‘âlimler anın kâtına cem‘ olalar z̄irâ ḡayrı mürsellerden İbrâḡim peygamberin keşfi artıḡdır ve çokdur pes dânişmendler anın kâtına cem‘ olup şırâṭ köprüsün şimşek gibi belki dağı t̄izcek geçerler²²⁵⁹ yüzleri nûrı²²⁶⁰ güneş gibi şavḡ vire cümle halkdan bunların kâdri yüce ola ve mertebesi artıḡ ola bundan soñra yine cânib-i Hâk’dan nidâ gele kanı benim fakr kullarım ve yoḡsul kullarım ki fakrlıklar ucundan dünyâ anlara zindân olmuşdı diye bunlara bir şaru sancâk vire ‘İsâ peygamber eline alup bunların önüne düşüp şırâtı yıldırım gibi geçeler ve nidâ gele kanı benim aḡniyâ ve bay

²²⁵⁷ dânişmend (F.) bilgili, bilimadamı, bilgin.

²²⁵⁸ kôñşı (T.) komşu.

²²⁵⁹ geçeler, T

²²⁶⁰ yüzleri nûrı, T

kullarım diye bunlara bir renklü sancâk vireler Süleymân peygamber sancâğı eline alup bunların önüne düşe şırâtı yıldırım gibi geçüp evvelkiler varduğu yere varup duralar bir nidâ dağı gele kıanı şabr ehli gelsün diye pes bir bölük kıavim ilerü gelüp şırâta toğru yürüyeler melekler bunlara şoralar ki siz ne şâifesiz bunlar aydalar ki biz ehli şabrız ki dünyâda belümüze şabr kıuşağın kıuşanmış idik diye melekler ayıdalar ki şabrınız ne idi ne nesneye şabr iderdiñiz bunlar aydalar ki şabrımız Hâk Te‘âlâ’nın řâ‘ati üzerine idi Hâkķ’a ‘ibâdet itmekde pehlivân idük ve ma‘şiyet ve günâh itmezdik şabr iderdik cihânda ‘ömrümüz bu vechle geçürdük ki Tañrı’ya ‘ibâdet itmeğe kâhillik²²⁶¹ itmezdik ve set olmazdik ve ma‘şiyete ve günâha şabr iderdik işlemezdük diyeler pes melekler ayıdalar ki ne gökçek ‘ameliñiz varımış varın imdi şırâtı geçün diyeler bunlar dağı yıldırım gibi geçüp ol sâ‘at öte şarafda bulınalar bir nidâ dağı gele ki kıanı dünyâda Allah için sevişenler dostlukda dünyâ ğarağı olmayup biri biriyle mücerred Allah rızasıyçün sevişenler²²⁶² diye pes bir bölük kıavim sür‘atle tiz geeler melekler bunlara şora ki siz ne kıavimsiz ve ne şâifesiz bunlar aydalar ki biz dünyâda muhabbet meydânında merdâneler idik diyeler yine feriştelere şoralar ki sizde muhabbetden ne nişân vardır söyleñ ğorelim diyeler bunlar ayıdalar ki biz biri birimiz ile Allah fillah sevişürdük dostlar idik her ne mâlımız ve rızkıımız var ise ortamızda durmayan id biri birimizden nesne şakınmazdik diye pes melekler aydalar ki varın imdi şırâtı geçün ne ğüzel ‘amellerünüz varımış diyeler ve cömerd olanlar mâlına ve câna kııyan kimseler cennete evvel giriserdir ve şadîş-i Rasûldur ki *cennetin kıapusın cömerd açar* dimişdir pes cemî‘ ğalâyık bu vechle şırâť köprüsüne uğrayup ođul kıızıyla şenlik ve şâzlığla geçeler kimisi yüz yılda geçer kimisi dağı artık kimisi dağı eksik hep cümle geçeler şoñ geçen yedi biñ yılda geče ve günâhların arķalarına yüklenüp gideler şanki kıantâr ile kıurşun getürür gibi gideler çünkü şırâť köprüsüne uğrayalar ğoreler cehennemiñ üstüne kıurulmuş odı aşığa kıırķ biñ yıllık yoldur deriñde yanar ve yalıñları şırâtiñ iki yanında oynar na‘ralar urur ve ğaykıırır ki ğörenleriñ ve işidenleriñ odı şıdır ve kıorķudan bağrı erir ve [ş]ırâtiñ üzerinde toptolu çengâller²²⁶³ vardır ve iki şarafdandır feriştelere durmuşlardır Hâk Te‘âlâ’ya yalvarup tazarru‘ ideler yâ Rabbi sen

²²⁶¹ kâhil (A.) tembel.

²²⁶² Allah sevişenler, T

²²⁶³ çengâl (F.) çengel.

şakla bunları oddan dirler cemî' halk cehennem içine giriserler velâkin mü'minler şırâṭ köprüsünde şādümân oliserlerdir ḳâlellahu Te'âlâ **وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَآ** Ve **İnne Minkum İllâ Vāriduhā.....**²²⁶⁴ ya' ni dāḥiluha pes şırâṭ köprüsünden peygamberler ok gibi geçeler ve evliyâlar yil gibi geçeler ve gāzīler yüğrük at gibi ve taḳvâ ehli eşkin²²⁶⁵ at gibi geçeler ve ṭâ' at ehli yile yile kārṵān gider gibi geçeler her mü'miniñ eline iki kāfir vireler biri Yahūdī ve bir Naşrānī cehenneme ata ikisin daḥı ve kendüsi geçüp cennete gide ve cümle mü'minler şırâṭı geçerken her biriniñ önünce ve yanınca nūrı ola bile gide ve cehennem odı bunlarıñ altından dile gele söyleye tīz tīz geç ey mü'min ki seniñ nūruñ benim nārımı söyündürdi zīrâ ki benim odum nūra doymaz diye pes cemî' mü'minler geçeler gideler illâ ki bir bölük halk cümleden şoñra şırâṭ üstünde ḥayrān ve sergerdān ḳalalar ki işleri güçleri kebāir günāhlar işlemek idi fişḳ u fücūr ve şarāb içmek ve zinā ve livāṭa itmek ve ribā ve yetīm mālın yimek ve halk içine fitne bırakmaḳ idi cihānda tevbesiz gitmiş ve şefā' at irişmemiş yāḥūd şağāyir günāh itmiş ammā tevbesiz gitmiş ve raḥmet bulmamış ve şefā' at olmamış pes bunlardan bir bölük ṭāife şırâṭ üstünde ḳalalar ve yine bunlarıñ ba' zısına Ḥaḳ Te'âlâ'danraḥmet irişe şuçların bağışlaya ve günāhların 'afv idüp cehennemden āzād eyleye bunlar daḥı surtuniimekleyu imekleyu şırâṭı geçeler cennete varalar illâ ba' zısınıñ günāhların 'afv itmeye ve şuçların bağışlamaya tā ki işledikleri günāhlarıñ 'azābın çekmeyince cennet görmeyeler pes melekler şırâṭ üstünde bunları ḳanadlarıyla örteler Rasūlullah görmesün deyu gizliyeler göstermeyeler ve bunlarıñ ḥālī nice olup ve cehennemden nice çıkup ḳurtılacaḡın şoñra bir bir beyān eyleyeyin ecelden amān olursa hep söyleyim İnşallah Te'âlâ 'Azze ve Celle

إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ..... **İnallahe Yeğfiru'z-Zunūbe Cemī'an İnnahu Huve'l-Gāfiru'r-Raḥīm**²²⁶⁶ ve şırâṭ köprüsünüñ üstünde daḥı yedi yerde şoru ḥesāb olacaḳ yer vardır her birinde bir dürlü nesne şorsalar gerekdir *evvelinde* şoralar ki imānı kāmīl idi eger kāmīl ise tizcek geçe *ikincide* namāzından şoralar ḳılar mıydı ḳılmaz mıydı yoḥsa hemān yatur ḳalkar mıydı ri' āyet ider miydi itmez miydi ve *üçüncide* zekātından şoralar

²²⁶⁴ “İçinizden, oraya varmayacak hiçbir kimse yoktur.” Meryem Sūresi 71. āyet. 19/71.

²²⁶⁵ eşkin: açık adımlarla hızlı yürüyen (at).

²²⁶⁶ “Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir..” ZümerSūresi 53. āyet. 39/53.

dördüncide orucundan şoralalar *beşincide* hacca varmadı mı vardı mı *altıncıda* ata ana hakkında şoralalar ve emānetde hiyānet etdi mi itmedi mi andan şoralalar *yedincisinde* kimseye zulm etdi mi ve ğusluñ ve abdestiñ sünnetlerin ri‘ āyet itdi mi yāhūd yalan tanıklık itdi mi ya koñşuların incitdi mi ve bir mü‘min qarındaşınıñ haqqın yirine getürdi mi yoħsa zāyi‘ mi eyledi eger bu yedi yerde şuclu bulunmazsa şırātı tizcek gezer gider ve eger bu maħallerde şuclu bulunursa her birinde tamām biñ yıl dura tā Haq Te‘ālā hükm idince maħbūs dura kālallahu Te‘ālā **ثُمَّ نُنَجِّي الدِّينَ اتَّقُوا وَنَذُرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا** **Summe Nunecci’1-lezīne’t-Teḳav Ve Nezeru’z-Zālimīne Fihā Cişiyā**²²⁶⁷ ya‘ ni Haq Te‘ālā eyitdi mü‘minleri oddan qurtaruruz ve kāfirleri qoruz ki imeklete imeklemekden Haq Te‘ālā cümle ĩmān ehlini şaqlaya ve bekleye ve kāfirler yüzleri üstüne cehennem içine düşeler ve ebedī ‘azābda qalalar ve şırāt köprüsün hiç fikr itdiñ mi ve añladıñ mı ki şekli ve hey’eti nicedir ve şüreti ne vechledir evvelā bil ki tamu alçaqdır aşığadır cennet yüksek yerdedir ve şırāt köprüsü çāk tamunuñ üstünde kurulmuşdur kemer şüretindedir pes şırāt köprüsünden gezenler aşığğadan yukarıya giderler var bundan kıyās it ki şırāt ne şekilde ve ne şürettedir bundan artık taqrir olunmaz ve bundan ğayrı taşvire kābil değıldir ve imkān yokdur çünkü mü‘minler şırātı gezerler şād ve hürrem olalar pes Haq Te‘ālā destür vire varıñ imdi cennete girüñ diye ve Hażreti Rasūl ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām and içüp *şol Allah haqqı ki Muħammediñ cānı ānıñ elindedir halk cennete gireler cennet içinde yola düşeler gideler hiç kimse göstermedin ve şaluvirmedin her kişi varup evlerin bulalardı ve* bunda bir hoş muştuluk virecek söz söylediler ānı sañ beyān ideyin ammā şu şartla beyān ideyin ki Muħammede şalavāt viresin rivāyetdir ki Rasūl Hażreti buyurdi nice kişiler ola ki Haq Te‘ālā āna ayda ey qulum gör ki ben saña ne luḫflar ve ne keremler eyledim diye āna bir mühürlü mektüb göndere anda yazılmış ola ki ey qulum her ne etdüñse hesāb etdüm gördüm ammā utandım şuçuñ bağışladım ve günāhiñdan geçdim diye yā Rabbi biz qullarıña daħı anı naşib eyle zihī kerem ıssı sulḫān zihī luḫuf ıssı pādīşāh ki şuçı qulları ider ol utanur ve nice ādemler ola ki etdüği günāhların unıda ve yazıcı ferīşteler daħı unıdalar Haq Te‘ālā luḫfundan ve kereminden ānlara unutdura tā ki günāhı var idüğün bilüp

²²⁶⁷ “Sonra biz kötülükten sakınanları (cehennemden) esirgeriz; zalimleri de diz üstü çökmüş olarak oradabırakırız.” Meryem Suresi 72. āyet. 19/72.

utanmasun deyu günâhların unuttura ve yazıcı meleklerle dağı unuttura pes ol kiři şöyle fâriğ ola hîç günâh işlememiş kiři gibi kendü fikrinde şöyle ola ki hîç günâh itmedi ve Tañrı'ya 'âşî olmadı yine kendüzin günâhsız şana ve nice kimselerin günâhların deftere yazmaya ancak kişiler ola ki defterinin taşra yanına görinen yirine ĥayrın yaza defterinin iç tarafına görünmez yirine şerrin yaza zihî kerîm Allah ve 'ayblar örtücü pâdişâh ve rahmet ıssı günâhlar yarlığayıcı řâh Elĥamdulillah Elĥamdulillah hezâr kerre Elĥamdulillah Enes'den rivâyetdir ki Rasûlullah buyurdi bir nice ĥavme Ĥaĥ Te'âlâkanadlar vire ĥâbirlerinden durup falân sâ'at ĥuş gibi uçalar toğru cennete varalar çünkü melekler bunları göreler ilerü varup bunlara şoralar ki hîç ĥesâb kitâb gördünüz mi bunlar görmedik diyeler ya řirâť köprüsün gördünüz mi bunlar hîç görmedik diyeler ya hîç terâzu gördünüz mi ve cehennem gördünüz mi bunlar hîç görmedik diyeler pes melekler şoralar ki siz kimiñ ümmetindensiz bunlar diyeler biz Muĥammed ümmetindenüz melekler aydalar ki dünyâda ne 'amel işlerdünüz ki bunuñ gibi devlete ve buncileyin sâ'adete irdünüz ne ĥesâb ne mîzân ne řirâť ne cehennem gördünüz bunlar ayıdalar ki bizim bu nesneye irdüğümüze sebep iki nesne idi bizi budur ki kaçan yalnız olsavuz bir günâh işlemeğe fırsat bulsavuz Ĥaĥ Te'âlâ'nıñ ĥıřmından ve ĥâzabından ĥorĥup ol günâh işlemezdik ve gizlü suç itmezdik ve biri dağı bu idi ki az nesneye ĥanâ'at iderdik çok çok mâlımız ve rızķımız olsa dimezdük Tañrı virdüğüne râzı ve ĥořnüd olup artuğa tam' itmezdik diyeler melekler aydalar çünkü ĥâliñiz böyle idi variñ imdi cennet meleği size ĥelâl oldu başdan başa siziñ oldu diyeler pes 'âķil âdem bundan 'ibret tutsun bunlar Ĥaĥ Te'âlâ'dan ĥalvetde utanup ve ĥorĥup günâh işlemediler ve ĥaťâ eylemediler gör ki Ĥaĥ Te'âlâ dağı bunlara ne 'aťalar kıldı ve ne baĥşıřler eyledi ve bunlara dünyâda az nesne râzı oldılar ve ĥanâ'at kıldılar gör ki Ĥaĥ Te'âlâ dağı bunlara nice çok nesnelere virdi ne devletlere ve ne sa'âdetlere irgördi eylük idenler eylük bulur ve ma'rifeti olanlara pâdişâh olur ve ol yüce sulťanı bulur diñle imdi cân ve ĥulağın aç ve gönlüñi ĥâzırbaş²²⁶⁸ kıldı tâ saña beyân ve 'ayân ĥalayın ki ol cânlar cânına ve sulťanlar sulťânına nice irerler ve anıñ bîmişil ve bîhemtâ cemâlin 'âşıķlar nice görürler ammâ sen dağı cûřa gelüp ve yürekden ĥaynayup řevķle Muĥammed

²²⁶⁸ ĥâzırbaş (F.) hazır ol.

Muştafâ'nun rûhuna ve muṭahhar merḳadına²²⁶⁹ ‘âşîkân şalavât viresin mü'minler çünki şırâṭı geçeler gideler pes destûr ola cennete ‘azm ideler varup anda ‘îş ve ‘işretle bizim yolda giderek nice şahrâlara ireler ve nice çâk yerlü çemenlü yerler göreler anda dürlü dürlü güzel ağaçlar bitmiş ola ki budakları uzanmış gitmiş ola ne serve beñzer ne şanevber²²⁷⁰ ne şimşâda²²⁷¹ müşâbih ne ḥod ‘ar‘ ara²²⁷² her ağaç dibinde iki çeşme revân olup aḳar bunlar ol çeşmeleriñ şuyundan içeler ḳat‘â gönüllerinde ğam ve ğuşşa ḳalmaya gide ve ḥüzn ve melâmet ânı terk ide ammâ gönülleri cennete müştâḳ ola ve Ḥaḳ Te‘âlâ'nın cemâlin görmeğe cânları ṭolu eşvâḳ²²⁷³ ola ve çeşmeleriñ aḳan şuları nûrlu ola ay ve gün gibi şevḳ vire ve mü'minleriñ gerçi gönüllerinde ğam ve ğuşşa ḳalmadı ammâ cânları ve gönülleri bu arzu ile dola ki âh ‘aceb ol gün ne vaḳtin ola ki Ḥaḳ Te‘âlâ Celle ve ‘Alâ icâzet buyura ve destûr vire ki firâḳında yanan Ḥaḳ ‘âşîḳları anıñ vaşlına ire ve ḥicâblar götürilüp anıñ tecellî cemâlin göreler ve ânıñ vişâli şehrine irüp seyr ideler ve ol şehir içinde bir sarây bulalar ki sekiz cennet ol sarâyın ḳâtında bir ḳurı ḥürr ola ki ânıñ ḳapusu tozunıñ zerreleri kimi şems ve kimi mâh ola ve olsarâya şunlar girür ki işleri gice gündüz ânıñ derdinden âh ve âh ola.

FAŞLUN Fİ İNSİLÂKİ İLE'L-CENNET

(Cennet Yolculuğu Faşlı)

Tañrı arslanı ‘Ali kerremellahu vechehu rivâyet ider ki Rasûl Ḥazreti ayıtdı Allah Te‘âlâ meleklerle emr eyleye bölük bölük inüp cennet ehlin süreler cennete irgüreler cümlesiniñ önünce Muḥammed Muştafâ çünki cennetiñ ḳapusuna varalar bir ulu ağaç göreler kıaltından iki çeşmeaḳar ṭurna gözü gibi şâfî ve şükürden ṭatlu pes çeşmeniñ birinden ğusl ideler yayḳanalar ve birinden içeler arınup pâk olalar içleri ṭaşları ṭayyib ṭâhir ola ḳâlellahu Te‘âlâ “وَسَقِيهِمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا”²²⁷⁴ Ve Sekâhum Rabbuhum Şerâben Ṭahûran” pes melekler leşkeri bunlara ḳarşu varalar ve selâm virüp şaf şaf duralar ḳâlellahu Te‘âlâ

²²⁶⁹merḳad (A.) mezar.

²²⁷⁰şanevber (A.) çam ağacı, çam fıstığı ağacı.

²²⁷¹şimşâd (F.) şimşir ağacı.

^{2272c}ar‘ ar (A.) dağ servisi.

²²⁷³eşvâḳ (A.) şevkler, arzular.

^{2274c}.....rableri onlara tertemiz bir içecek verir.”İnsân (Dehr) Sûresi 21. âyet. 76/21.

“وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ” Ve **Qāle Lehum Ḥazenetuhā Selāmun** ‘**Aleykum Ṭibṭum Fedḥulūhā Ḥālidīn**”²²⁷⁵ ya’ ni Allah’ın selāmı siziñ üzeriñize olsun arzu etdüğüñüz gökçek ḥāllere ve güzel ni’metlere irdüñüz pes cennete girüñ ve ebedī anda ḳaluñ hiç çıkmañ diyeler bunlara binem ki atlar eşkin atlar ve uyuriken develer ḥāzır getüreler ve nūrdan burāḳlar getüreler ve atıñ deveniñ eḡerleri kızıl yāḳūtdan ola ve uyanları la’l ve gevher ola ve bendeleri baḡları aḳ incüden ola ve her kişiye ikişişer ḥil’at gele aḡır ḥāḳlar ola anlardan birisi eger dūnyāya çıkısa cemī’ ‘ālem āniñ nūrıyla dolardı evvel maḥşer yerinde bir kez ḥulleler gelmişdi anları giymişler idi yine şimdi daḡı ikişişer ḥulleler giyeler ve her kiřiniñ ḥidmetinde nice melekler duralar kimi yanında muşāḥabet ide ve kimisi ḳarşusunda ayaḡın durup ṭapuḳılaçünki cennete yakīn varalar köşḳleri ve sarāyları görine ve ḥūrileri görine zülūfleri ḳoḳusu dimāḡları ne yetişe pes cennetiñ ni’metlerin görüp Ḥāḳḳ’a şükür ideler ve cennetiñ ḳapusınıñ geñiřliḡin beř yüz yıllıḳ yol ola ve ḳapusunda melekler muntazır olup dereler mü’minler gelmeḡe ḳatlana kemā ḳālellahu Te’ālā “وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقْنَا وَعَدَهُ” Ve **Qālu’l-Ḥamdulillahi’llezī Şadaḳana Va’dehu.....**” ilā ḳavlihi “فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ” **Feni’me Ecu’l-‘Āmilīn**”²²⁷⁶ ya’ ni mü’minler ayıdalar Elḥamdulillah çok şükür Allah’a ki ki va’desine gerçek oldu ve didüḡin bize virdi ve luṭuf ve faḳl idüp cennet meleḡin bize ‘aṭā ḳıldı baḡıřladı her ḳanda dilersevüz seyr ideriz ve rāḡat oluruz diye rāvīler rivāyet itdiler ki Rasūl Ḥāzreti eyitdi çünki ben cennetiñ ḳapusuna gele ḳapucı baña ayda ki sen kimsin ve ne kişisin ben daḡı aydam ki ben Muḥammed’im pes ḳapucı ayda ki Ḥāḳ Te’ālā’dan baña şöyle emr olmuşdur ki cennetiñ ḳapusın senden öñdin kimseye açmayım evvel saña açam sen giresin diye ve daḡı Rasūl Ḥāzreti buyurdi ki *peyḡamberlere cennet ḡarāmdır tā ki ben ümmetimlegirmeyince ve cennet dolmayınca* didi.

²²⁷⁵“.....bekçileri onlara, "Selām size! Hoş geldiniz! Ebedī olarak kalmak üzere buyurun girin cennet!" diyecek.”ZümerSūresi 73. āyet. 39/73.

²²⁷⁶ “Onlar da "Bize verdiḡi sözü yerine getiren ve cennetten bize dilediḡimiz yerinde mesken kurabileceḡimiz yurt baḡıřlayan Allah’a hamdolsun!" diyecekler. (Bunun için) çalıřıp çabalayanların ecri ne güzel!” ZümerSūresi 74. āyet. 39/74.

FAŞLUN Fİ DUĞULİ'L-CENNET

(Cennete Giriş Faşlı)

Ķālellahu Te‘ālā “وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ” Ve‘adellahu’l-Mu‘minīne Ve’l-Mu‘mināti Cennātin Tecrī Min Taḥtihe’l-Enhāru.....”²²⁷⁷ ilā ḳavlihi “هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ”.....Huve’l-Fevzu’l-‘Azīm”²²⁷⁸ pes cennete ol Muḥammed Muşṭafā gire andan şoñra peygamberler gire andan şoñra evliyālar ve cemi‘ mü’mınler gire ve dağı Rasūl Ḥazreti buyurdi *ki cennet ehli girdikleri vaḳtin ḥuyuları gōkçek ola ve gövdelerinden ḳıl olmaya şāfī billūra dōne ve şaḳalları olmaya hep yalıñ yüzlü olalar ve erkekden dişi fark olunmağ için erkekleriñ yeşil bıyıḳları ola ve erkek dişi cümlesi otuz üçer yaşında olalaḳāle’n-Nebıyyu şallallahu ‘aleyhi ve sellem Yedḥulu Ehlu’l-Cenneti El-cennete Curden Murden Mukeḥḥalīne Beyḍāe Ci‘aden Ebnāe Selāsīn Ve Selāsīne*²²⁷⁹ çünkü cennete gireler Ḥađ Te‘ālā kendüsi bunlara selām vire Selām ‘Aleykum Ṭıbtum diye ve dağı Rasūl Ḥazreti buyurdi ki cennete faḳırlar ve yoḥsullar ğayrilerden beş yüz yıl öñürdü gireler bunlar faḳırlığla faḥr idenler ve faḳırlığına rāzı ve ḥoşnūd olup ḳanā‘at idenler ola ki ḥor ve zelīl yürürlerdi ve tekebbürlük itmezlerdi pes bunlar cennete beş yüz yıl öñürdü gireler ve bir rivāyetde kırḳ yıl şoñra gireler didi bunlar meğer ki şabrı yođ ola çünkü Yūsuf peygamber ve Süleymān peygamber ‘aleyhimu’s-selām dünyāda baylar ve mālḍarlar idi ğayrı peygamberlerden cennete kırḳ yıl şoñra gireler ve hem buyurdi ki *cennetiñ sekiz ḳapusu vardır yedisinden faḳırlar ve yoḥsullar girür ve bir ḳapun baylar ve devletlüler girür* ve dağı buyurdi ki *“cennete üç bölük ṭāife öñdin gireler biri düşmen elinde şehīd olan ve biri dağı bir ḳuldur ki efendisın ḥıdmetle rāzı ve ḥoşnūd eyleye ve Ḥađ Te‘ālā’ya dağı ‘ibādet ide hem efendisın rāzı ide ve hem Tañrı Te‘ālā’yı ḥoşnūd eyleye üçüncü bölük şunlardır ki faḳır olup ve ehli ‘iyāl olalar ve dāim Tañrı Te‘ālā’ya dağı ‘ibādetin eksik itmeye* ve dağı buyurdi ki *benimle cennete yetmiş biñ kişi gire ve her biñ yetmiş biñ kişi gire ve ḥesābsız ‘azābsız cennete girelerdidi* ve dağı buyurdi ki *namāzda öñ şafda duranlar*

²²⁷⁷ “Allah mümin erkeklere ve mümin kadınlara içinde ebedi olarak kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetler ve adn cennetlerinde güzel meskenler vaad etmiştir.....”

²²⁷⁸ “.....işte büyük bahtiyarlık da odur.”Tevbe Süresi 72. āyet. 9/72.

²²⁷⁹ “Cennet ehli cennete tüysüz, sakalsız, gözleri sürmeli, beyaz, kıvrıcık saçlı ve otuz üç yaşında olarak girerler.” Tirmizi, Cenne 12.

cennete öndin gireler huşuşan ki her namāz başına bir abdest ala beş vaķit namāz için beş abdest ala didi ve dağı buyurdi ki cennete evvel şunlar gireler ki hergāh Hāķ Te‘ālā’ya şükür iderlerdi gerekse belāda ve miñnetde olsun gerekse ‘āfiyetde ve rāhatda olsunlar her dāim Hāķ Te‘ālā’ya şükürlerin eksik itmezlerdi ve bu ŗāife şunlardır ki Hāķķ’ın cemāli nūrı işrāk eyledi pes bunlar dağı Hāķ Te‘ālā’nın ‘azameti ve kibriyasını bilüp kibri ve riyāyı terk eylediler cān u gönülden hayrān olup Hū didiler pes Hāķ Te‘ālā bunlara tecellī eyleyüp celāli nūrı bunları yaķup fenāy-ı maħz eyledi pes Hāķķ’ın sırrı esrārın bildiler āna yüz tūtop cemī‘ ‘ālemden yüz döndürdüler Lā İllāhe İllā Hū didiler Hāķ Te‘ālā’nın pertevinden ‘āleme nūr toptolu oldu pes her nesne ki gördiler Hāķdır didiler gözlerine Hāķdan ğayrı nesne görünmeyüp gecede ve gündüzde Hū didiler anın celāli saŗvetinde²²⁸⁰ na‘ralar urdular Subhāne Rabbiye’l-A‘lā deyup cūbbeler çāk eyleyüp ve yaķalar yırtup gözlerinden kanlu yaş aķıtdılar āh idüp ķurida ve deryāda Hū didiler bu iki yüzöl cihānın fenāsın bilüp buña arķa döndürdiler ve depme urdular Hāķķ’ı bir bilüp gözlerin āña aķdılar ve gönüllerin āña bağladılar her hādde ānı hāzır görüp andan ğāfil olmadılar pes ānların cānları a‘lāy-ı ‘illiyinde Hāķķ’a ulaşdı bu alçaķ ‘ālemden geķup ol yüce ‘āleme ve yüksek ‘āleme yetişdiler Hū Hū deyu Hū bunları bir maķāma irgördi ki ol maķāmın adı yokdur artıķ ne yerler görünür ve ne hōd gökler görünür cihāt-ısitte²²⁸¹ külli maħv oldu önlerin ve ardların bilmediler şāğların ve şolların anlayamadılar ve atların ve üstlerin fark idemediler belki kendüleri bile unıtdılar ancaķ bu ķadar bildiler ki vücūd Allah’ın imiş haķıķatde mevcūd Hūdā imiş evvel ol imiş āhır ol imiş bāṭın ve zāhır ol imiş Hāķ’dan ğayrı mevcūd yoğımiş andan ğayrı mevcūdāt hebā-ı menşūr imiş hevāya çıkan toz gibihemān bir ılığım şalığım²²⁸² imiş pes Hāķ Te‘ālā bunlara bir beķā virdi ki vücūd irdiler kendüleri ortadan gitdi hemān Hāķ ķaldı pes Hāķ Te‘ālā’yı bildiler buldılar artıķ yavu ķılmadılar ve halkı yavu ķıldılar artıķ bulmadılar her laħza Hāķ Te‘ālā’nın tecellisine müstağraķ oldılar uşda dünyāda Hāķ Te‘ālā’nın buncaleyin ķulları vardır cennete evvel bunlar girürler Hāzreti Rasūlullah ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām böyle buyurdi

²²⁸⁰saŗvet (A.) ezici güç.

²²⁸¹cihāt-ı sitte (A.) altı taraf; ön, arka, sağ, sol, üst, alt.

²²⁸²ılığımşalığım: serap.

FAŞLUN Fİ HAZİRETİ'L-ĶUDS

(Cennet Faşlı)

İki cihān faḥri ve mürseller mehteri ve enbiyālar serveri Muḥammed Muştafa şalavatullahi ‘aleyhi ve selāmuḥu çünki cennete gire ve cemī‘ evvelīn ve āḥirīn bile gireler cennetiñ kapusu öñünde bir yer vardır āña ḥazīre-i ḳuds dirler Rasūl Ḥazreti evvel ol maḳāma irişe livāü'l-ḥamd sancāğın elinde tuta pes göre ki rıdvān muntazır olmuş cennet kapusunda durur ve şāğında şolunda melekler bölük bölük qarşu durup Rasūl Ḥazreti’niñ gelmeğine ḳatlanurlar pes Rasūl Ḥazreti ḥalḳıñ öñünce livā-i ḥamd sancāğı elinde çıḳa gele rıdvān ve melekler göreler ki sancāḳ yetişdi aydalar ki faḥri ‘ālem geldi seyyidi ādem irişdi bu görünen sancāḳ āniñ sancāğıdır ḳanadların açmış pervāz idüp gelür diyeler bu ḥalde Rasūl Ḥazreti daḫı görine pes rıdvān ve melekler Allahu Ekber yer gök götürmez leşker ile bir uğurdan Rasūlullaha qarşu varalar Eş-şalātu ve’s-selāmu ‘aleyke yā Rasulallah yā ḥayra ḥalḳillah ḥoş geldiñ ḳadem²²⁸³ getürdüñ ey Tañrı’niñ ḥabībi ey derdlerin ḫabībi ey iki cihāniñ sulṫāniñ ey derd ehliniñ dermāniñ diyeler ve daḫı aydalar ki yā Rasūlallah buyuruñ evvel bu maḳāma inüñ bir laḫza ārām eyleñ diyeler ‘izzetle ikrāmla ta‘zīmle ve iḫtirāmla ve envā‘ iclāl ile burāḳından ine bir ‘ālī maḳāma ḳona ve cemī‘ enbiyā ve evliyā ve cümle imān ehli ol ḥazīre maḳāmına inüp anda ḳonalar bölük bölük olupoturalar müreller bölüğü minberler üzerinde oturalar ve peygamberler taḫtlar üstünde oturalar ve şiddīḳlar ve şehīdler kürsīlerde oturalar ve ḡayrı evliyā ve şāliḫler ve ‘ālimler güzel yerlerde oturalar pes Ḥaḳ Te‘ālā celle ve ‘alā nidā eyleye ki yā Cebrāīl tiz ḳullarımdan ḫicābı getür ve gözlerinden perdeyi gider şimden şoñra gerekmez ki ḫicāb içindeolam şimden şoñra gerekdir ki cemālim göreler pes ayda ki merḫabā ey ḳullarım ey benim ḫāliş dostlarım ve sevgülü ve maḳbūl ḳullarım diye ve yā Muḥammed şimdiye deg sen baña selām virirdiñ şimden şoñra ben saña selām virürin yā Muḥammed ben seni ‘ālemlere raḫmet göndermişdim ve derdlere seni ḫabīb itmişdim seni biraz vaḳit epsem ol ve rāḫat ol ḫuzūr ile diye ve yā Cebrāīl sen daḫı selām virürdiñ şimdi sen epsem ol söz benimdir ben söyleyeyin ve yā Azrāīl ve yā Rıdvān siz daḫı tiz selām virdüñüz şimdi siz epsem oluñ

²²⁸³ḳadem (A.) uğur.

nevbet benimdir ve daħı ey benim kullarım siziñle nice bir meyāncı²²⁸⁴ ile söyleşevüz ve size selām nice bir vāsıta ile yetiše bugün hiçābım götürdüm meyāncı aradan çıksun benim sözüm bugün benden kendü kulağınız ile işidiñ şimden şoñra gizlenmezin nice bir korku ile ve ümīzle geçesiz ve nice bir baña müştāk olup ciğer kanın içesiz şimden şoñra selām virürin ve size kelām söylerin diye pes Rıdḩvāna emr eyleye yā Rıdḩvān tīz ta‘ām getir yesünler diye Rıdḩvān daħı hemān sā‘at şafāyiḩden döşekler döşeye andan şoñra cevherlü şümātların ve mağaraların çeke dürlü dürlü ta‘āmlar ḩāzır eyleye şöyle ki ḩāş ü ‘ām ni‘metlere ğarķ olalar şunuñ gibi²²⁸⁵ yimekler ki oda girmeye ve düttün görmeye²²⁸⁶ cerb ola şīrīn ola ortaya ḩāzır gele ḩaķ Te‘ālā’nıñ hemān bir emri yetişmekle bir kerre ol dimekle bunca envā‘ dürlü ta‘āmlar ḩāzır gele ortaya döküle ki gözler görmüş olmaya ve gönüllere gelmeye ve kulaqlar işitmiş olmaya her kişiniñ öñüne gönli istediği ve ḩatırını dilediği yemekler gele çünkü ta‘āmı yiyeler götürerler ḩaķ Te‘ālā emr eyleye ki yā Rıdḩvān bunları şuvar diye pes Rıdḩvān daħı güzel maḩbūbe cāriyelere buyura şerbet götürerler incüden kadeḩler içinde aķ laḩif kadeḩlerde şükür şerbetlerin götürerler kadeḩleriñ ba‘zısı cevherden ola şöyle nūrlu ola ki güneş gibi şevķ vire pes ḩaķ Te‘ālā Celle ve ‘Alā bunlara ḩiḩāb eyleye merḩabā ey benim ḩāş kullarım sevgülü dostlarım ḩoş geldünüz nice bir ḩavfla recā ile dolasız nice bir baña müştāk olasız pes Rıdḩvāna emr ide yā Rıdḩvān dur yukaru ḩonlar ve ḩil‘atlar getir dostlarımı donat diye Rıdḩvān daħı cennet ağaçlarına çağıra ey ağaçlar tīz donlar ve ḩil‘atlar getirün diye tīz ağaçlar Allah Te‘ālā’nıñ emrin işidüp ḩal‘atlar vireler şunuñ gibi ḩil‘atlar ki gözler görmedi ve kulaqlar işitmedi ve bu ḩil‘atlar küllisi ol ağaçlar üzerine bitmiş ola yaprak biter gibi budaklarında ḩulleler bite her kişiye yetmiş ḩulle vireler biri biriniñ üstüne giye andan yine merḩabā ey benim ḩāş kullarım ey benim maḩbel ve maḩbūl kullarım nice bir ayruluķda geçesiz nice nice bir şevķle kan ağlayasız pes yine emr eyleye kullarım ta‘ām yediler ve şerbet içdiler ve ḩil‘at giydiler pes bunlara güzel koķular şaçuñ ve misk ü ‘anberler nişār idiñ diye hemān sā‘at ‘arşiniñ altından bir bulut peydā ola bunlarıñ üstlerine müşğler²²⁸⁷ ve ‘anberler yağdura bunları başdan ayağa müşğle

²²⁸⁴meyān (F.) ara.

²²⁸⁵şunuñ gibi, T

²²⁸⁶od ve düttün görmeye, T

²²⁸⁷müşğ (F.) misk.

ve ‘anbere ğarķ eyleye ve gül Őuyıyla yűzlerin yayķaya bunlardan Őoűra hűrĭ kızları yetiŐe gűr ki Hakk Te‘alā kullarına ne in‘amlar ider ve ne ihsānlar kılup her kiŐiye yetmiŐ hűrĭ vireler Őunuű gibi gűzellerdir ki dudaklarından bal ve Őekker Őamarve yűzlerinden ay ve gűneŐ utanur ve yetmiŐer dađı vildān vireler ki her biri āb-ı hayāt kendűdűr sűzlerinden Őekerler aķar ve ballar Őamarve yűzlerinden gűller ğoncalar utanur ve boylarına serv ve Őanevber kűl olur.

Faşl

Baĥr-i Ahār²²⁸⁸

Çűnki Hakk Te‘alā Hāzreti hāzĭre-i kűds maķāmında kulların kűnaķlaya yidűrűp iķűrűp doyura ve hil‘atler giydűre ve műŐgler ve ‘anberlerniŐār eyleye ve hűrĭler ve vildānlar baĝiŐlaya diűle imdi ki bunlara dađı ne diye pes Rıdűvāna hiķāb eyleye ki yā Rıdűvān benden kullarıma sűyle ki gűnűlleri her ne dilerse sűylesűnler ve murādların dilesűnler ve disűnler hep vireyin diye ve dűnyāda anlara va‘de etdűĝűmmaķ‘ad-ı Őıdk uŐda budur ki cennet virem deyu va‘de itmiŐdűm uŐda virdim dađı ne dilerlerse sűylesűnler vireyin diye Rıdűvān dađı bu sűzi bunlara sűyleye bunlar aydalar yā Rıdűvān cemĭ‘ murādlarımıza yetiŐdűn ve maķŐűdlarımız bulduķ ‘aceb bir nesne kaldı mı ki Hakk Te‘alā ānı bize virmeye her maķŐűdumuz gűrdűk ve her murādımıza irdik diyeler pes Hakk Te‘alā emr eyleye Dāvud peyĝambere Zebűrĭn oķısun diye pes Dāvud peyĝamber ‘aleyhi’s-selām bir kızıl yāķűtdan minber űstűne ıķıķup hűb²²⁸⁹ āvāz ile Zebűrĭn oķıya bunuű ardınca yine Hakk Te‘alā emr eyleye habĭbim Muĥammed dađı ıķıķsun kelāmımı oķusun diye pes Rasűl Hāzreti dađı ziyāde ta‘zĭmle bir yűce minber űstűne ıķıķa cemĭ‘ minberlerden yűksek ola Hakk Te‘alā āña virdűĝi ululuĝı ve Őerefi hiķ bir peyĝambere virmeye cűmlesinden āña artık vire pes minberiű űstűne ıķıķup Er-Raĥmān sűresin oķıya cemĭ‘ ĭmān ehli iŐideler cānları rāĥat ola Őunuű gibi gűzel āvāzla ve ĥavf Őadā ile oķıya ki cemĭ‘ ‘ālem ĥayrān kālalar melekler ve ādemler zevķinden ve Őefāsından sarĥoŐ olalar ĥattā minberler ve kűrsĭler ve taĥtlar anlarıű űzerinde olan dađı dűŐekler bile semā‘a gireler ve raķŐ uralar ve aĝaĥlar bile mest olup

²²⁸⁸ Muhammediye’deki başlık.

²²⁸⁹ hűb (F.) iyi, gűzel.

ditriye mecâlleri kıalmaya pes Hık Te‘âlâ Cebrâil’e hitâb eyleye yâ Cebrâil ‘izzet hicâbın getür ki kıullarım beni görsünler diye pes yine hitâb eyleye ki ben Mü’minim ve Müheyminim ve bir âdem mü’mindir ve siziñ adınız mü’mindir ve benim adım Selâm’dır ve bu cennet dağı dâru’s-selâm’dır ya‘ni Selâm odur ve siziñ dağı dîniñiz İslâm’dır pes size kemâlim yetişdürem ve size vişâlim naşîb eyleyem ve cemâlim gösterem diye bu sözden ehli imân şâd u şandân olup vecde geleler ve secde kılalar yine Hık’dan nidâ gele ki başınız yerden kıaldurıñ ki bugün secde günü değıldir vuşlat günidür bugün başışışler ve ‘aşâlar günidür ve beķâlar günidür ve cemâlim görecek ve dîzârım müşâhede idecek günidür diye.

FAşLUN Fİ NUşÜR

(Diriliş Faşlı)

Çünkim cennet ehl-i şazîre-i kıuds maķâmında bu kıadar devlete ve sa‘âdete yetişeler ve bu deñlü i‘tibâr bulalar ve iltifât olunalar ve kemâl mertebede şeref ve ‘azamet bulalar huşuşan ki Hık Te‘âlâ bunlara va‘de itmiş ola size anda cemâlim göstereyin dimiş ola pes andan Hık Subhânehu ve Te‘âlâ bunlara destür vire ki cennetde her kışi maķâmına vara ve yerlü yerine otura ki nice bir ğurbet iķlîmlerinde âh ideler pes ata ana oğul kıız huşım kıavm dostlar kıarındaşlar ve yârân ve eķibbâ her biri sevdüğü sevdüğüyle cennete toğru gideler ve yanlarınca hürîler ve ğılmânlar ve vildânlar alay alay yürüyeler şanasın ki bir ulu pâdişâhdır ki öñünce yanınca kıullar hidmetkâr yürürler ve melekler dağı yanlarınca yoldaş olup bile gideler giderken nâğâh yolları buğday ağacına irişe ki Âdem peyğamber ol ağacdan bir dâne buğday yiyüp cennetden çıķarmıřlar idi bu halk giderken yolları ol buğday ağacına yetişe göreler ki bir ğâyet güzel ağaç budaķları altundan ve yemişi kıardan aķ ve güzelliğine nihâyet yok ânıñ gibi güzel ağaçdır ve yemişleri dağı ancılayın güzeldir ki diller ile vaş olunmaz pes buğday göricek güzelliğine şayrân kıalalar buraķa binüp ve ata ve deveye binüp giderken buğday ağacına baķa²²⁹⁰ kıalalar ta‘accub eyleyeler ferişteler aydalar durmañ ne durursuz ki Hık Te‘âlâsize bundan dağı ‘âlî maķâmlar ve mertebeler naşîb eylemişdir buğday ağacın bu kıadar neden ‘acebleyüp şayrân kıaldınız yâ Âdem

²²⁹⁰baķalar, T

peygambere niçün bunca ta‘nlar eyledüñüz ki yoldan azdı ve Tañrı’nıñ emrin şıdı deyu haqqında dürlü dürlü sözler söylediñiz diyeler bunlar aydalar ki ānı ‘abeş yere melāmet itmişüz ve yok yere ta‘n eylemişüz biz buğday ağacın böyle şanmazdıq ve güzelliğın bilmezduk şimdi gördük ve bildik ve ta‘n etdüğümüze peşimān oldıq diyeler biraz vaqıt ‘acebleyüp ve temāşā idüp andan şoñra geçeler gideler cennete girüp yerlü yerine varalar her bir kişi maqāmına varup qarār ideler rahatla ve taht-ı bahtla her bir kişi bir pādişāh ola ebedī melūlluk görmeyeler ve hasta olmayalar işleri güçleri şenlik şādlık ve iş nüş ola.

EL-MEVĀTĪNU²²⁹¹, L-ĤĀMĪS FĪ’L A‘RĀF

(Beşinci Yurt Faşlı A‘rāf)

Ķālellahu Te‘ālā “وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ” Ve ‘Ale’l-A‘rāfi Ricālun.....”²²⁹² el āyetu beşinci mevṭin a‘rāfdır saña beyān ideyin ki a‘rāf ne nesnedir ānda olan kimlerdir ve şoñ ucu nice olacaqdır illā a‘rāf bir yerdir ki cennetle cehennemīñ ortasındadır iç tarafı cennettir ve taşra yanı cehennemdir içi rahmet ve taşrası ‘azābdır Ĥaḳ Te‘ālā Rasūlune böyle buyurmuşdur ve bu a‘rāfa girenler kimlerdir *altı* dürlü söz söylemişler *biri* budur ki şol şehīdler girürler ki atasın anasın incitmiş olalar ataya anaya ‘āşī oldıkları içün Ĥaḳ Te‘ālā anları cennete qoymaz veşehīd oldukları içün cehennemden qurtarır *ikinci* qavl budur ki āña şol kimseler girür ki hayrı ve şerri beraber ola biri birinden bir zerre qadar artuğı olmaya ne cennete girür ve ne cehenneme girür *üçünci* qavl budur ki zinādan doğan oğlanlar āña gire *dördünci* söz budur ki bunlar melekler ola Ĥaḳ Te‘ālā feriştelerden bir bölük tāifeyi a‘rāfda qor dimişler *beşinci* söz budur ki kāfirleriñ gökçek iken vefāt iden oğlancıklarındır Ĥaḳ Te‘ālā bunları luṭfundan ve kereminden cehenneme yaqmaya *altıncı* söz budur ki bunlar fażl ehli ulu kişiler olalar Ĥaḳ Te‘ālā bunlara cenneti ve cehennemi gösteriri cenneti görüp Ĥaḳq’ın rahmetin umarlar ve cehenneme bakup İlähī sen bizi kāfirlerden eyleme dirler ve bu a‘rāfa girenler her kim olursa olsun āḫiri Ĥaḳ Te‘ālā ānları daḫı şoñra cennete qoyar emr ider varıñ siz daḫı cennete girüñ dir qorquları ve guşşaları gide cennete gire kemā ḳālellahu Te‘ālā “أَدْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ”

²²⁹¹ EL-MEVĀTĪNU, T

²²⁹² “.....ve A‘rāf üzerinde de herkesi simalarından tanıyan adamlar vardır ki.....” A‘rāf Sūresi 46. āyet. 7/46.

Udhulu'l-Cennete Lā Ḥavfe 'Aleykum Velā Entum Tahzenūn²²⁹³ ve cennet ehli cehennem odundan yanan kāfirlere söyleye Ebū Cehl'e ve Muğire oğlu Velīd'e ayıdalar ki biz size dünyāda söyledik Rasūl Ḥazreti'niñ aşhābından Şuḥeyb'i ve Bilāl'i Ḥaḳ Te'ālā sever dirdik siz and içüp bunlar gibi ādemi Tañrı Te'ālā sevmez ve cennete koymaz dir idüñüz görüñ imdi ki size mālñız ne aşşı itdi hep taḥsı naḥs oldu ve faḳırlere ve yoḥsullara ne kadar devlet ve 'izzet virdi diyeler ve yoḥsullar cennetde bāy ve devletlü olup 'izzet bulsalar 'aceb midir ki bunlar dünyādan yüz döndürüp giceler şabāḥa deg Allah dirlerdi Ḥaḳ Te'ālā'yı zıkr u tesbīḥ iderlerdi ve Rasūlullah'a şalavāt getürüp şerī'ati elden komazlardı ve şerī'at yolundan bir kadem taşra çıkmazlardı ve Rasūl'uñ sünneti tutarlardı pes bu devletlere ve bu sa'ādetlere yetişdiler.

FAŞLUN Fİ EHLİ'Z-ZUNŪB

(Günāhkārlar Faşlı)²²⁹⁴

Bu faşl günāh ehliniñ ḥālin bildirir İbn 'Abbās rivāyet ider ki Rasūlullah eyitdi cehennem ehli çünki cennet ehliniñ ḥālin göreler pes Ḥaḳ Te'ālā'ya yalvarup aydalar ki yā Rabbi cennetde bizim ḥaşımlarımı kavimlerimiz vardır ve oğullarımız kızlarımız ve karındaşlarımız vardır yā Rabbi bize destūr vir ki anları görelim ve anlar gele söyleşelim diyeler Ḥaḳ Te'ālā destūr vire baḳup birbirin göreler cehennemde olanlar cennetde olanları gördükleri gibi bileler ammā cennet ehli anları bilmeyeler zīrā yüzleri ḳapḳara olup belürsüz ola pes cehennem ehli cennetde olan ḥışımlarına yalvaralar ve aydalar ki Tañrı Te'ālā size rızık virdüğü nesnelere ve cennet şularından bizim üstümüze daḫı dökiviriñ ve bizi esirgeñ ki siziñle yaḳın ḥışımlaruz diyeler cennet ehli daḫı anlara cevāb vire ki ve ol istedüğüñüz nesnelere ikisin daḫı Ḥaḳ Te'ālā kāfirlere ḥarām eyledi diyeler kemā ḳālellahu Te'ālā **“أَفِيضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَهَا عَلَى الْكَافِرِينَ”** Efiḏū 'Aleynā Mine'l-Māi Ev Mimmā Razeḳakumullahu **Ḳālū İnnallahe Ḥarramehumā 'Ale'l-Kāfirin**²²⁹⁵ ey 'acāyib seyr idenler ve ey ḡarāyib temāşā ḳalanlar yine bir ciğerler delici ve

²²⁹³ “.....Girin cennete; artık size korku yoktur ve siz üzülecek de değilsiniz.” A' rāfSüresi 49. āyet. 7/49.

²²⁹⁴ Nüshalarımızda başlığın tamamı yerine sadece Faşl yazılmıştır.

²²⁹⁵ “"Suyunuzdan veya Allah'ın size verdiği rızıktan biraz da bize verin!" diye seslenirler. Onlar da, "Allah bunları kāfirlere haram kılmıştır" derler.” A' rāfSüresi 50. āyet. 7/50.

cānlar yakıcı söz söyleyeyin ve cihān hālkını ağladacak hādīş beyān ideyin diñle ki kebāir günāh işleyenler nice olsa gerekdir ve şağāyir günāh idenler yine varsa gerekdir Ebū Manşūr Māturīdī raḥmetullahi ‘aleyh kitābında getürdi İbn ‘Abbās’dan rivāyet eyledi ki bir meclisde bu āyeti tefsīr iderdi ḳālellahu Te‘ālā “رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ” **Rubemā Yeveddullezīne Keferū Lev Kānū Muslimīn**”²²⁹⁶ bunuñ ma‘nāsında böyle didi ki ḳıyāmetde şırāt köprüsi üstünde bu ümmetden bir ḳāife ḳala Rasūl Ḥazreti Cebrāīl’e şora ki bunlar şırāt üstünde niçün ḳaldılar Cebrāīl ayda ki Allah bilür diye pes Ḥaḳ Te‘ālā meleklerle emr eyleye bunları şırāt üstünde gizleñ Muḥammed görsün tā ki gönli ḡuşşalu olmasun diye pes melekler ol ḳāifeyi gizliye Muḥammed Muşṭafā daḡı ümmetiyle geçe gide cennete varup yerlü yerin bulalar bu ḳārafda Ḥaḳ Te‘ālā emr eyleye ol şırāt üstünde ḳalan ḳāifeyi cehenneme süreler ḳāmu mālikine irgörelere ḳāmu māliki bunları görüp ayda ki ey şāḳīler bölüḡi ve bedbaḡtlar ḳāifesi siz ne ümmetdensiz ve kimiñ bölüḡünden siz niçün boyunlarıñızda zencīr yoḡdur yüziñiz niçün ḳara deḡil gözleriñiz niçün gök deḡildir diye bunlar aydalar ki bize buni şora ki söylemeḡe utanuruz ammā bil ki biz şol ümmetden idük ki Ḳur‘ān oḡurduk ve oruç ḳutarduk ve ḡacc iderdik ve ḡazā ḳılurduk ve zekāt virirdik ve beş vaḳit namāz ḳılduk ve Ḥaḳḳ’a niyāz eylerdik diyeler girü Mālik bunlara ayda ey ‘āşīler Ḳur‘ān sizi günāhdan ne ḡoş men‘ itmedi çün Ḳur‘ān oḡurdıñız niçün ḳutmazduñuz günāh işlerdüñüz bunlar aydalar bize ḳāti ḳā’ n itme ve başımıza ḳāḳma ki biz ol ḳā’ndan şimdi ḳurtulduk ki Ḥaḳ Te‘ālā ve melekler döne döne ḳā’ n etdiler ve başımıza ḳāḳdılar diyeler bunlar bu sözde iken Ḥaḳ Te‘ālā’dan nidā gele ki yā Mālik bunları cehenneme şal Mālik ayda nidāyı işitdüñüz mi Ḥaḳ Te‘ālā ne emr etdi görüñiz mi bunlar aydalar işitduk ve ne didüḡin bildük ve añladuk ammā luḳf ile bize bir sā’ atcik emān vir ve mühlet vir ki biraz ḡālimiz içün ağlaşalım ve zārī²²⁹⁷ ḳılalım çünki sulṫānımız bizi oda şalır bārī biraz ağlaşalım diyeler Mālik ayda ki mühlet virmezsin elimden nesne gelmez ben buyruk ḳutuci ḳāvlin diye pes Ḥaḳ Te‘ālā ḡiḳāb eyleye ki yā Mālik emān vir ve mühlet vir ḳo ağlaşsunlar ve gözlerinden yaş döksünler diye pes bunlar bölük bölük şaf şaf durup ağlaşalar ve feryād u fiḡān ideler ve zārī ḳılalar Ḳur‘ān ehli bir ḳārafā seḳile ve ḡacc idenler bir ḳārafaseḳile ki

²²⁹⁶ “Zaman olacak, inkār edenler, "Keşke müslüman olsaydık!" diye hayıflanacaklar.” Ḥicr Sūresi 2. āyet. 15/2.

²²⁹⁷ zārī (F.) inleme, ağlama.

haram malıyla hacc iderlerdi ve oruç tutanlar dağı bir yaña seileler ki haram ta‘am yiyüp oruç tutarlardı ve gazā idenler bir tarafa seileler ki etdikleri gazā Allah için değildir dünyā gārazın iderlerdi ve zekāt virenler dağı bir tarafda duralar ki haram malı zekāta virüp andan bir fāide umarlardı ve namāz kılanlar bir tarafa seileler ki Allah için kılmazlardı işleri riyā idi il görsün deyu kıllarlardı yāhūd oñat kılmazlardı ve oñat ri‘āyet itmezlerdi hemān nice yetişürlerse kıllarlardı ve bir tarafa dağı zulm idenler seçile ve bir tarafa dağı ‘avratlar seilüp duralar pes bölük bölük olup ve şaf şaf durup ağlaşalar ve zārī ve figān ideler gözlerinden akan yaşlar şanasın ki dāne dāne incülerdir yāhūd kırmızı lālelerdir nice incü nice lāle belki bir kıandan deñizdir pes ağlaşup āh ideler ve aydalar ki āh nidelim ve ne eyleyelim güneş ıssısına şabr idemezdiğ cehennem odına nice şabr idevuz dünyāda ince bezden gönlekler ve harīr ve atlās kaftānlar giyerdik bugün kaṭrān kaftānlara ve zift libāslara nice kaṭlanavuz ve dünyāda laṭīf ta‘āmlar ve güzel tatlu yimekler yir idük ve şükür şerbetlerin içerdik bugün zaḳḳūm ağacına ve ıssı şulara nice şabr idevüz diyeler bunlar bu ağlaşmaḳda ve zārılıkda dururken nāgāh ‘arşdan bir nidā gele yā Mālik tiz bunları oda şal mühlet virme diye Mālik ayda bu nidāyı dağı işitidüñüz mi diyin imdi baña haber virin kimiñ ümmetisiz söyleñ işideyin ve bileyin diye bunlar aydalar saña dimeğe utanuruz ne yüz ile baḳup ne dil ile söyleyevüz diyeler pes Mālik emr eyleye bunları oda süreler kimse ne esirgeye ne ḥod ḥürmet ideler önce ḳocalar ardlarınca yiğitler dağı ardınca ‘avretlar yürüyeler ḳanı ol ‘izz ü nāz ile faḥr idüp şalınan ekābirler ḳanı ol önünce ardınca ḳullar ve ḥidmetkārlar yürüyen ulular ḳanı ol baḥt-ı taḥt ve esbāb uraḥt²²⁹⁸ vedüzen cümlesi gitdi dağıldı ve tārumār ḳanı ol ḳapucılar ve ḥādimler ḳanı ḳullar cāriyeler ve ḥidmetkārlar ḳanı dāyeler lalalar ḳanı ol gün görmeyen yüzler yüzi üstüne düşüp saçın yular ağlar ḳanı ol gül yañaḳlar ve ḡonca ağızlar ḳanı ol gözleri ḳara ḳanı ol benefşe gibi güzel ḳoḳulu zülüfler şimdi ḳara ḳanlara bulaşmış yatur ḳanı ol gözleri ḳara ḳanı ol ‘izzetlü ve ḥürmetlü kişiler Billahi’l-‘Azīm ol ‘izzetler ḥürmetler şoñucu bunca ḥorluđa değer miydi ya ol altunlu bez kaftānlardan şoñra bunuñ gibi eski pelās²²⁹⁹ ve kaṭrān libās yaraşur miydi niçün Ḥaḳḳ’ın emrin tutmazlardı ve Tañrı’ya ‘aşı olurlardı uşda etdikleri işin cezasın buldılar ve

²²⁹⁸raḥt (F.) ev eşyası, yolculuk eşyası.

²²⁹⁹pelās (F.) eski kilim, çul.

‘azābın gördiler çünkü cehennem kapusına geleler zebānīler karşı çıkalar ne esirgeyeler ve ne şefkat ideler Mālik emr eyleye bunları cehenneme şaluñ yuķaru ũabaķaya ķoñ diye zebānīler daķı öyle ideler cehennem bunları ũuta kimisin ũopuđuna deg ũuta kimisin dize deg ve kimisin beline deg ve kimisin göğsüne deg ũuta ķaçankim od bunlarıñ yüreklerine ķaşd eyleye Hāķ Te‘ālā nidā ide yā Mālik odı men‘ eyle öte geķmesün ki bunlar bunca yıldır ki benim varlığıma birliğime dilleriyle iķrār iderlerdi ve gönüleriyle i‘tikād iderler ve bilürlerdi ve nice kerre baña secde iderlerdi ve dergāhıma yüzlerin sürerlerdi diye bunlar bu nidāyı işidicek bir uğurdan çağırup āh vāh Muħammed āh diyeler meded ķıl yā Aħmed ķāre eyle yā Muħammed iriş derdimize dermān eyle diyeler ey kıyāmet gününün fāħri ey cennet ķapusın²³⁰⁰ açıcı Muħammed gel yetiş meded eyle günāhlu ümmetlere şefā‘at idici Muħammed seniñ zāif ümmetleriñdeniz cehennem odına şabrımız yoķdur bize şefā‘at eyle meded ķıl ve feryādımıza yetiş ve yā Mālik bizi bil ki Muħammed ümmetindeniz dāim āña şalavāt virirdik diyeler çünkü Mālik bunlarıñ sözlerin işide pes uķmađa teveccüh ide cennet ķapusından yüce āvāz ile çağıra yā Muħammed sen bunda yimekte iķmekde ve ni‘metler iķindeve zāif ümmetleriñ cehennem odunda yanar tüter diye Rasūlullah buni işidüp tiz yerinden dura buraķına bine cehenneme vara bunlarıñ ağladığın ve feryādın işidüp ve zārılıkların diñleyüp mübārek gözlerinden yaş aķa ağlaya pes Mālik’e ayıda yā Mālik tiz imdi ümmetimi oddan çıkar ki bunlar zāiflardır oda ķatlanmazlar diye Mālik ayıda yā Rasūlallah elimden nesne gelmez Hāķ Te‘ālā buyurmayınca bir iş işlemeğe gücüm yetmez ve ķādir değilin diye pes Rasūl Hāzreti ‘arş ayağına vara buraķından inüp yerde secde eyleye yā Rabbi baña va‘de itmiş idiñ ki ümmetimden bir kimse oda yakmayadıñ imdi yā Rabbi ‘ahdiñe vefā eyle ve kemāline yetişdür diye pes Hāķ Te‘ālā Hāzreti’nden hiķāb gele ki yā Muħammed di imdi şefā‘at ķıl küllisin saña bağışladım va‘demde yalanım yoķdur sözümden dönmezem diye uşda bir rivāyet budur ve bir rivāyetde daķı böyle geldi ki Hāķ Te‘ālā Cebrāil’e emr eyleye yā Cebrāil var gör cehennemde daķı kim ķaldı diye āña ĥod gizlü nesne yoķ her iş ma‘lumdur ammā Hāķ Te‘ālā’nıñ ‘ādeti budur ĥikmet böyle iķtizā ider pes Cebrāil cehenneme gelüp şora ki cehennem Māliki daķı Cebrāil’e bir bir deyvire Cebrāil daķı ‘arş ayağına varup secde

²³⁰⁰ķapuların, T

eyleye ve ayda yâ Rabbi saña gizlü işler ma‘lûmdur sen bilürsin ki cehennemde kim var kim yok ümmet-i Muḥammed’den bir bölük ʔaife ʔalmış diye Ḥaḳ Te‘âlâ ayda var imdi ḥabîbim Muḥammed’e di gelsün şefâ‘at eylesün diye Cebrâîl daḥı cennete gire Rasûlullah’ı göre ki bir incü çadır içinde oturur dört biñ ʔapusu var ʔızıl altundan yimekte içmekte ‘îş ve nûşda ve zevʔ ve şafâda pes Cebrâîl nidâ eyleyüp ayda ki yâ Rasûlallah revâ mıdır ki sen şenlikde şâzlıkda olasın ve zaîf ümmetleriñ od içinde yanalar diye Rasûlullah işidüp secde ʔıla Ḥaḳ’dan nidâ gele ki başıñ ʔaldır şefâ‘at ʔıl ki virem diye ben aydam yâ Rabbizâif ümmetim ‘azâb içindedir ‘inâyet ʔıl diyem Ḥaḳ Te‘âlâ emr eyleye var imdi her kimiñ göñlünde zerre deñlü ya ḥardal dânesi ʔadar îmân ola oddan ʔıḳar diye Rasûl Ḥazreti ayıtdı yine secde eyleyem ve şefâ‘at ʔılam yine Ḥaḳ Te‘âlâ’dan ḥıḫâb gele ki ḥardal dânesinden daḥı kemter²³⁰¹ daḥı az îmâni olanı ʔıḳar diye girü secde ʔılam Ḥaḳ’dan ‘inâyet dileyem yâ Rabbi Lâ İlâhe İllallah diyen kimseleri cehennemde ʔoma ʔıḳar diyem Ḥaḳ Te‘âlâ’dan ḥıḫâb gele ki ‘izzim celâlim ḥaḳḳıyçün her kim Lâ İlâhe İllallah didiyse âni cehennemde ʔomayam ʔıḳaram diye pes Cebrâîl’le ʔamuya gelem Mâlik bizi göre ve dura ben aydam yâ Mâlik tiz cehennem ʔapusun aç diyem Mâlik daḥı açâ görem ümmetim od içinde kömürler gibi yanmışlar ʔara kütük olmuşlar çünki bunlar beni göreler bir uğurdan yalvaralar tazarru‘ ideler pes bunlar eline yapışam bir bir cehennemden ʔıḳaram bunları alam cennete gidem gövdeleri cennet şuyıyla yuyam aḳ ve şâfî ola billûra döne şanasın ki oda yanmadı idi gözet imdi ki Ḥaḳ Te‘âlâ Rasûlullah ḥürmetine ve âniñ yüzi şuyuna ümmetine ne lüḫflar ve ne keremler ider ve nice in‘âmlar ve iḫsânlar ʔılup ḥiç eksik ʔomaz hemân kendümüzi âña işmarladık ve âña tevekkül eyledük ve ḥiç bildiñ mi Muḥammed kimdir Muḥammed oldur ki âniñ ‘ilminden ma‘lûm oldu cemî‘ ‘âlem ve andan bilindi Ḥaḳ Te‘âlâ ki cemî‘ maḳşûdlarıñ ve murâdlarıñ nihâyetidir Ḥaḳ’dan öte daḥı maḳşûd ve murâd yokdur çünki İslâm ehli cehennemden ʔıḳa ve bu ḥâli kâfirler göreler ve bileler pes aydalar ki nolaydı biz de müslümân olaydık diyeler ammâ şimdi ne fâide fırsat vaḳti zâyi‘ oldu dünyâda dimediler cehennemde didüklerinden ne fâide kâfirler ebedî cehennemden ʔıḳmaz.

²³⁰¹kemter (F.) daha az.

Faşl

Tefsîr içinde bir rivâyet gelür ki günâhkârlara ve bizim gibi ‘âşîlere büyük beşâretidir ve muştuluk virecek sözdür oñat diñle Rasûlullah şallallahu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki Hâk Te‘âlâ Celle ve ‘Alâ ayda ki melekler benden şefâ‘at eylediler ve peygâamberler şefâ‘at etdiler ve evliyâlar ve şâlih kullarım ve cemî‘ ĩmân ehli şefâ‘at eylediler ve benden günâhlu kullarıñ suçun ve günâhın dilediler benden ğayrı kimse qalmadı ben kerîmleriñ Kerîmiyim ve raĥîmleriñ Raĥîmiyim ve Keremim ânlardan çok ve kullarım raĥmetim ve şefâ‘atim ânlardan artık benim raĥmetime göre anlarıñ raĥmeti ve esirgedüĝi yeri deñizden yarım kaçtre kadar deĝildir deyup pes ol raĥmeti çok pâdişâh ve kullarınaşefkatlu şâh kudreti eliyle cehennemden bir kaçba alabilir rivâyetde iki kaçba ala dir şahîh rivâyet daĥı budur ki iki kaçba ala zîrâ Hâk Te‘âlâ’nıñ luĥfuna münâsib ve cömerdliĝine ve raĥîmliĝine lâyıq budur ki ziyâde ola pes kudret eliyle cehennemden iki âdem çıkarup cennete şala şol kaçmi çıkara ki cemî‘ ‘ömürlerinde aşlâ ve kaçat‘â bir ĥayır itmemişler ve bir eyu ‘amel kılmamışlar yüzleri kömür gibi kaçkara olmuş yüzleri gözleri belürsüz başları ayaklarından fark olunmaz pes bunlar cehennemden çıkup cennet kaçpusına geeler nehru’l-ĥayât didikleri ırmaĝa gelüp kaçonalar ve ol çeşme şuyuyla yunalar kaçara gövdeleri aq incü gibi ola ve şâfî billür taşına döne kömürler gibi kaçarmış gövdeleri aĝarup aq gümüş pâresine döne yeñi et ve yeñi deri bite ammâ alınlarında bu yazı yazılmış ola *hâulâi cehennemiyyûn uteķâu’r-Raĥmân*²³⁰² ya‘ni bunlar cehennem ehli idi ammâ Hâk Te‘âlâ âzâd itdi deyu her biriniñ alında yazılı ola pes Hâk Te‘âlâ emr eyleye varıñ imdi cennete girüñ vaĥan tuĥuñ diye her ne isterseñiz ve her ne görürseñiz ve ‘aqlıñız neye yetişürse cemî‘ sin size baĝışladım ve bunlardan daĥı yeg nesne virem size diye bunlar aydalar yâ Rabbi bize şunuñ gibi ‘aĥalar eylediñ ve baĝışler kıldıñ ki ‘âlem ĥalkı anlarıñ birisin görmedi ve işitmedi diyeler Hâk Te‘âlâ ayda ki benim kaçtımda bundan daĥı yeg ve daĥı eyu nesnem vardır diye bunlar aydalar yâ Rabbi bundan yeg ve bundan eyu daĥı ne ola Hâk Te‘âlâ ayda ki rızâm bundan efđal ve ekmeldir ki size ebedi ĥışm itmeyem sizden râzı ve hoşnüd olam diye çünkü bunlar cennete gireler cennet ehli bunlarıñ alındaki yazuyı oқuyalar göreler bunlara ta‘n ideler bunlar daĥı ol ĥâle kaçatî melûl olup Hâk Te‘âlâ’ya tazarru‘ ideler

²³⁰² “İşte o cehennemlikler, Raĥmân’ın azatlılarıdır”. Muhammediye s. 456 dipnot.

alınlarındaki yazuyu gidere pes Hâk Te‘âlâ Cebrâil’e emr eyleye kıanıdıyla bunlarıñ alın sile ol ol yazu bozıla kıâle’n-Nebiyyu şallalahu ‘aleyhi ve sellem²³⁰³ *Ieyusîbenne akvâmen ey eşeru sef’un mine’n-nâri bizunûbi eşâbuhâ ‘uķûbetun şumme yudhîlumullahu’l-cennete bifadli rahmetihi feyuķâlu lehumu’l-cehennemiyyûn*”²³⁰⁴ Şeyh Ğazzâlî rahmetullahi ‘aleyh ayıtdı cehennem girün halkın ön çıkan biñ yılda ve şon çıkan yedi biñ yılda çıka didi Şeyh Hasan Başrî rahmetullahi ‘aleyhi ki ulu meşâyihdendir ayıtdı nolaydı ol yedi biñ yılda çıkan kimse ben olaydım dir idi âferîn anıñ inşâfına ve taşsinanıñ ‘ilmine ve hilmine gör ki bunca ‘ilim ile ve fazılla ve bu deñlü kemâliyle yine kendüzine inşâf ider ve nice alçaklık gösterir ve nice kıorķar ibn Mes‘ud rivâyet eyledi ki Rasûl Hâzreti ayıtdı *ķamudan şonra çıkan âdemi bilürin bir kişidir ki adı Hennâd’dır didi pes Rasûlullah ayıtdı Hennâd cehennemden imekleüyerek cemi’ halkdan şonra çıka andan şon kimse çıkmaz pes Hâk Te‘âlâ ânâ var cennete gir diye gele göre ki cennet kıoķulu olmuş girü döne ayda ki yâ Rabbi cennetler kıoķulu olmuş parmak şıģacak yer kıalmamış diye gene Hâk Te‘âlâ emr ide var cennete gir diye gene gele göre ki kıoķulu halk girü döne yer yok diye üçüncü def a Hâk Te‘âlâ emr eyleye var cennete gir saña on dünyâ kıadar yer virdim diye ol kişi ayda pâdişâhsın yâ Rabbi sen baña güler misin diye hâdişi rivâyet iden ibn Mes‘ud ayıtdı bu sözi söyledüģünde Rasûl Hâzretin gördüm ki gülerdi ve ayıtdı ki bu Hennâd’a virilen ni‘met cennet ehliniñ eñ ednâ menzildir ve kıati alçak derecesidir didi hâdiş ehli burada bir su’âl etdiler ve ayıtdılar ki Rasûl Hâzreti bir ğayrı hâdişinde buyurdi ki cennet ehliniñ ednâ menzili ve alçak derecesi biñ yıllık yoldur ve bu hâdişinde ednâ menzili ve alçak derecesi on dünyâ kıadardır didi pes bu iki hâdiş biri birine uymadı muķâlif oldu deyu su’âl eylediler ehli taķķık bu su’âle cevâb virdiler ve eyitdiler ki cennet ehliniñ ednâ menzili ve alçak derecesi biñ yıllık yol olsun ammâ leķâfetde ve güzelliķde nefis olmaķda on dünyâ kıadar olsun didiler pes bu iki hâdiş biri birine muvâfık oldu biri birine uydumuķâlif olmadı didiler ve cehennemden şon âzâd olan kimseniñ adı Hennâd ola didiler ve bunca kişiler nolaydı Hennâd biz olaydıķ didiler cehennemden öñde şonda bârî âzâd olaydıķ cehennemden kıurtılaydıķ diyeler.*

^{2303c} aleyhi’ş-şalâtuve’s-selâm, T

²³⁰⁴ “Bir takım insanlara işledikleri günâhlarıncâzâsı olarak cehennem in siyahlığı dokunacak, sonra Allah fazl ve rahmeti ile onları cennete koyacak, onlara cehennemlikler denilecek.” Buhârî, Kitâbu’t-Tevhîd, 25.

FAŞLUN Fİ'L-KEBĀİR

(Büyük Günāhlar Faşlı)²³⁰⁵

Bu faşl günāh-ı kebāir²³⁰⁶ beyānındadır çünki cehennem aḥvālin iştüñ ve bildiñ ve anıñ 'azābın ve 'ikābına ma'lūm idindiñ işt imdi ki ol cehenneme kimler girür ve ne aşl kimseleriñ yeridir saña bir bir beyān ideyin ve 'ayān eyleyeyin tā ki şaķınasın aña girecek iş işlemeyesin bilgil ve agāh olgil ki cehenneme girenler kebāir günāh işleyenlerdir ki cihāndan tevbesiz gitmişlerdir ve şağāir günāh işleyenler daḥı ehli sünnet mezhebinde 'azāb olmak vardır pes şağāir günāh olsun kebāir günāh olsun tevbesiz gidicek Ḥaķ Te'ālā'dan daḥı 'ināyet yetişmiş olmaya 'afv itmeye ve şefā'at daḥı yetişmeye Ḥaķ Te'ālā ezelde 'azāb itmek taķdīr eylemiş ola pes Ḥaķ celle ve 'alā anları cehenneme koyar günāhınca 'azāb ider andan soñra çıkarır cennete koyar pes vācibdir ki kebāir günāhlardan şaķınasın işlemeyesin ve günāh-ı kebāir kaçdır bilmek gerek Ḥazreti 'Alī kerremellahu vechehu ayıtdı ki günāh-ı kebāir *on ikidir birisi* ne'uzu billah Ḥaķḳ'a şirk getürmekdir *ikinci* adem öldürmekdir *üçüncü* bir pāk ḥātuna zinā itdüñ deyu sögmekdir ya'ni bir pāk ve āri ḥātuna kaḥpe demek ve orospı demekdir *dördüncü* zinā itmekdir *beşinci* cenkde başa baş kâfiriden kaçmaķdır *altıncı* siḥr itmekdir *yedinci* yetim mālın yimekdir *sekizinci* atasın anasın incitmekdir ve anlara āşī olmaķdır eger ata ana müslümān ise *toķuzuncü* Mekke ḥareminded fesād itmekdir *onuncü* ribā yimekdir ammā şol nesne ḥile-i şer'ıyye iderler arada bir nesne şatarlar alurlar ol ribā değıldir bu kimse anıñ gibi iş iden kimse ribā ḥor dise ta'zīr lāzım olur *on birinci* uğurluķ eylemekdir *onikincisüci*²³⁰⁷ içmekdir bundan ma'lūm oldi ki kebāir ancaķ on iki ola қalan günāhlar hep şağāyir ola ammā günāhlardan şaķıñıñ şağāir olsun kebāyir olsun ki yanmağa lāyık olursuz eger Ḥaķ Te'ālā 'afv itmezse ve şefā'at yetişmezse cehenneme girürsüz ve 'azāb olunursuz ḥuşuşan ki elfāz küfürden kaḥı ziyāde şaķınmaķ gerek ki her kim elfāz-ı küfür söylerse kendü kâfir olur ve 'avreti boş olur ebedi cehennemde қalur ve a'māli bāḥıl olur ve ḥaccı bāḥıl olur gene varmaķ farz olur pes girü imān ve şehādet getürmek gerek eger getürmezse mürted olur қatli vācibdir ve eger 'avret söylerse erinden boş olur cebr ile nikāḥ iderler ya'ni 'avret elfāz-ı küfür

²³⁰⁵ Muhammediye'de böyle bir başlık yok. Sadece nüshalarımızda var. Çelebioğlu, *Muhammediye*, 2/ 459.

²³⁰⁶kebāirgünāh, T

²³⁰⁷süci (T.) şarap.

söylese erinden olur tekrār nikāh itmek gerek ve eger nikāha rāzı olmayup vekāletini virmezse cebr ile nikāh iderler ammā elfāz-ı küfri er söylese ‘avreti boş olur tekrār nikāh itmek lāzımolur ve eger ‘avret nikāha rāzı olmasa erinden ayrılmak dilese güçle nikāh itmezler elbetde vekāletin vir nikāh idelim dimezler çünkü eri elfāz-ı küfür söyledi ‘avreti boş oldu ihtiyār ‘avret elinde kaldı isterse nikāh olunur istemezse kimse güçle nikāh etmez eksik²³⁰⁸ ise elfāz-ı küfür söylemesün ammā elfāz-ı küfri ‘avret söyleye erinden boş olur ihtiyār ‘avret elinde değildir diler dilemez cebr ile nikāh iderler zīrā eger cebr ile nikāh olunmaz vakit ola ki ba‘zı ‘avretler erinden incinüp boşamak isteyüp vara elfāz-ı küfür söylese boş olayın diye pes ‘avrat elfāz-ı küfür söylerse erinden boş olur ammā cebr ile nikāh iderler ammā bu didüğümüz şol vakitdir ki ayıkla²³⁰⁹ elfāz-ı küfür söyleye ol vakit kâfir olur ‘avreti boş olur ve a‘māli bâtil olur ve burada taqva yüzünden cevher gibi sözler lākin kanı kulağ ki işide tuta ve Rasūl Hāzreti şallallahu ‘aleyhi ve sellem buyurmuşdur *ki dūnyā sevmek cemī‘ ḥaṭālarıñ ve günāhlarıñ başıdır ve dūnyāyı terk itmek cemī‘ ‘ibādetleriñ başıdır* demiştir bilen kimseye bu söz naşihat yeter ve Hāḫ Te‘ālā’nın evliyāları ve muḫarreb kulları vardır ki Hāḫ Te‘ālā’dan cennet isterlerse ol cennet istemek anlara günāh olur kâle’n-Nebiyu ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām *ḥasenātu’l-ebri seyiyātu’l-muḫarribīne*²³¹⁰ zīrā Tañrı’nın bu muḫarreb kulları Hāḫ Te‘ālā’nın ğayrıdan gönüllerin pāk etdiler ve arıtdılar ḥattā ki kendü kendülerden dağı bile geçüp hemān Hāḫ kaldı pes ānın gibi kişiler Hāḫ’dan ğayrıya nazār itmek ve cennet istemek ānlara günāh olur zīrā anlar Hāḫ Te‘ālā’yı bulmuşlar ve bilmişlerdir ve Hāḫ’ı maḥbūb edinmişlerdir anların ğidāsı ve lezzeti Allah’ın zikridir ğayra nazār itmek büyük günāh olur Hāḫ Subḥānehu ve Te‘ālā ayıtdı yā Dāvūd şālih kullarım gerçi baña ziyāde müştāklardır ammā benim ānlara iştiyākım dağı artıqdır bunda sāiller su’āl etdiler ki Hāḫ Te‘ālā kullarına müştāk olur ki ırakda değil her laḫza ḥodgöre durur pes neden müştāk olur beyānda değil ayrı değil cevāb virdiler ki Hāḫ Te‘ālā’nın iştiyākı kullarına kendü cemālin göstermeğedir yine su’āl etdiler ki çün müştākdır niçün itmez cemālin göstermez cevāb virdiler ki Allah’ın nice dürlü işleri vardır işlense gerekdir hiç biri birinden öñürdü gelmez ve şoñra olmaz her nesne vaktiyle

²³⁰⁸eksik‘ ākil, T

²³⁰⁹kaşd ile ayıkla, T

²³¹⁰“İyi kimselerin sevapları, mukarreblerin (Hakk’a yakın olanların) günāhlarıdır.”

olur bu söz bunda dursun biz yine evvelki sözüme gelelim çünkü cehennem ehli olan mü'minler günâhı kadar 'azâb göre dağı şefâ' at ile çıka cennete gire her kişı yerlü yerin bula ve maķâmında karar eyleye ve bu şimdiye deg didüğümüz ve beyân itdüğümüz Ādemoğlanlarıhaķķında idi şimdi saña cinnîler hâlin beyân idelim İmâm A'zam Hâzreti raķmetullahi 'aleyh eyitdi mü'min cinnîler Ādemoğlanlarıyla bile cennete girürler ammâ bunlarıñ şevâbı olmaz zirâ Qur'an'ın zâhiri Ādemoğlanına gelmişdir tâ' at itmek için ve cinnîleriñ şevâbı vardır diyen gelsün hüccetin getürsün ve delîlin getürsün didi velâkin eger cinnîler İmân getirürlerse Haķ Te'âlâ aña cennet virmeğe va' de itmişdir didi kâlellahu Te'âlâ “يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُمْ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ”....**Yegfirlekum Min Zunübikum Ve Yucirkum Min 'Azābin Elīm**”²³¹¹ ve İmâm Ebü Yūsuf Hâzreti ve İmâm Ebü Muħammed Hâzreti ayıtdılar cinnîlere dağı Haķ Te'âlâ 'ibâdet buyurmuşdur nitekim Ādemoğlanlarına buyurmuşdur pes cinnîler dağı 'ibâdet iderlerse şevâb bulurlar ve raķmete yetişürler cennete girürler didiler kemâ kâlellahu Te'âlâ “وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ” **Ve Mâ Haleķtu'l-Cinne Ve'l-İnse İllâ Liya'budün**”²³¹² pes cinnîler 'ibâdet iderlerse cennet bulurlar Qur'an'da böyle gelmişdir kâlellahu Te'âlâ “وَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ” **Ve Ni'me Ecrü'l-Āmilin**”²³¹³ pes cinnîler dağı yerler içerler cennetde lezzet alurlar mertebelerince maķâmlarına çıkar ve bunlar cennetiñ etrâfında ve çevre yanlarında olurlar maķâmları ândadır Rasûl Hâzreti'nden böyle rivâyet olunmuşdur çünkü cemî' mü'minlercehennemden çıkalar uçmağa gireler yerlü yerin bulup maķâm tutalar artık cehennemde mü'min kalmaya pes cehenneme Haķ'dan hiķâb gele yâ cehennem doldıñ mı diye cehennem dağı dileye Allah emr eyleye söyleye dağı var mı diye cümleden sonra cinnî kâfirler gireler pes Haķ Te'âlâ heybetle cehenneme bir nazâr eyleye kapuları bağlana.

²³¹¹“Allah günahlarınızı bağışlasın ve sizi acılı azaptan korusun.” AħķâfSüresi 31. âyet. 46/31.

²³¹² “Ben cinleri ve insanları, başka değil, sırf bana kulluk etsinler diye yarattım.” ZariyâtSüresi 56. âyet. 51/56.

²³¹³“Böyle amel edenlerin mükâfatı ne güzeldir!” Āl-i İmrânSüresi 136. âyet. 3/136.

EL-MEVĀTĪNU²³¹⁴ S-SĀDĪSU FĪ ZEBĤU'L MEVT

(Altıncı Yurt, Ölümün Boğazlanması Faşlı)

Altıncı mevṭin ölümü boğazladıkları vaktidir ya' ni kıyāmetde yedi yerde dernek yeri vardır didi beş dernekyerin beyān etdi altıncı dernek yeri ölümü boğazladıkları vaktin olur çünkü cennet içinde karar eyleye yemekde içmekde ve ni' metlerde şenlikde ve şādlikda olalar ve kāfirler daḥı cehennemde 'azāb içinde qalalar pes Ḥaḫ Te'ālā mevṭi bir çoç şūretinde yarada āndan cennet ehline nidā eyleye cemī' mü'minler işide ve ol çoça nazar ideler dönüp yine cehennem ehline nidā eyleye cemī' kāfirler işidüp anlar daḥı ol çoçı göreler melūl olup ğam ile ğuşşa ile āña baqalar pes bu iki tāifeye soralar ki bu çoçı bilür misiz bu çoç ölümdür ki Ḥaḫ Te'ālā çoç şeklinde yaratdı diyeler mü'minler ānı görüp şād olalar bārekallah ne gökçek ve ne güzel armağan idüñ ki Ḥaḫ Te'ālā seni bize virdi bize geldiñ gün gibi üstümüze doğduñ bizi murādımıza yetiřdirdiñ seniñ sebebiñle bunuñ gibi devletlere ve sa' ādetlere yetişdük diyeler bu sözüme delīl Ḥazreti Rasūl'uñ ḥadiřidir ki buyurđı *el mevṭu tuḥfetu'l-mü'mini* didi ya' niölmek mü'minlere armağandır didi ki anıñ sebebiyle cennete yetişür ve cehennem ehli daḥı ölüm çoçun görüp andan yüz döndüreler ve şūretlerin ekşideler ne şer idük ve ne yaramaz nesne idük ki bize geldiñ ve bizi rāḥatlığımızdan ayırdıñ yā ölüm gel bizi gene öldür bizi bu belādan qurtar ve bu 'azābdan ḥalāş eyle diyeler pes Yaḥyā peygamber çıka elinde bıçaq ölüm çoçun boğazlaya andan Ḥaḫ Te'ālā emr eyleye nidā eyleyeler ey cennet ehli bilüñ ve āgāh oluñ ki ölümü boğazladılar artık ölmek yoqdur cennetde ebedī qaluñ yiyiñ içüñ safālar sürüñ ve yā cehennem ehli siz daḥı bilüñ ki artık ölmek yoqdur ebedī cehennemde qalduñuz diyeler.

FAŞLUN FĪ ḤĪKMETĪ'L-'AZĀB

('Azābın Hikmeti Faşlı)

İmām Fahri Rāzī rahmetullahi 'aleyhi Ḥazreti'nden naql olundu ki āyetde Ḥaḫ Te'ālā Celle ve 'Alā bu günāhkārları cehenneme qoyup oda yaqduğında elbetde bir hikmeti vardır ammā hikmetin gizlemişdi kimse bilmedi kendini yaqmağda hikmeti nedir ve sebebi netedir velākin gözi açıq evliyālar ve keşf ehli bildiler ve ānladılar hikmetine vāqıf oldılar

²³¹⁴ EL-MEVĀTĪNU, T

ve ayıtdılar ki Ādem'in cevheri zāhir olmağa odıyla yakmak zarūrī lāzım gelür nitekim bir demur kıti pas olsa ānı şaykal urup açmak isteseler oda kıoymayınca pası gitmez ve cevher açılmaz ve bir gümüşe dağı bakır ya kıurşun oda kıoyup eritmeyince çürüğü mürüğü gitmez şāfī gümüş ayrılmaz ve insānı dağı nefis-i şeytān dürlüdür ađvā ile azdırsa fısk ile fücür ile murdār eylese ve Hāķ Te'ālā ānı pāk itmek dilese ve murdārılığı gitmek dilese oda kıoyup yakar murdārılıđın giderir ānı nūrlandırır şāfī insān cevheri kıılır pes od ile yakdıđunuñ hikmeti budur dimişler ammā şunlar kı günāh itmediler ve nefislerin fısk ile fücür ile murdār eylemediler ve dünyāda nefislerine murdār virmediler ve nefis arzularına uymadılar hāşā Hāķ Te'ālā'nıñ luftundan ve kereminden kı anları yaķa yakmak değil bil kı nūrların dağı ziyāde eyler kıālellahu Tebāreke ve Te'ālā

İnnellezine Kālū Rabbunallahu İnne dīnı qālū rabbnā Allāhü tūm astıqāmū flā kıvıft علیهم وَلَا هُم یخزنون”²³¹⁵ zırā dünyāda bunlar riyāzet çekdiler ve çalışdılar nefislerin 'aķla tābi' eylediler Hāķķ'ın nūrıyla münevver oldılar nefis-i muıtmayne maķāmına yetişdiler gönülleri Hāķ Te'ālā 'aşķında hayrān idi ve 'aķılları ānıñ ni'meti şükründe sergerdān idi pes Hāķ Te'ālā ānları yücemertebelere yetişdirdi kendünün 'ālī cenābına irişdi²³¹⁶ ve anıñ 'ālī cenābınınıñ ĥod ĥaddi yokdur ve bu şimdiye deg tafşıl idüp söyledüğümüz Ādemođlanları'nıñ 'aķlı yetişdüğüne göre ve añladuđuna göredir 'aķlı ve idrāki ancak āna irer ve yetişür 'azābın hikmeti budur dir yoğsa Hāķ Te'ālā'nıñ fazl-ı 'āmına ve kemāl luftuna ve keremine nazar eyle gör kı bu āyetde ne buyurmuşdur kıavlili Te'ālā

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْعَفُورُ الرَّحِيمُ”²³¹⁷ biz yine hikāyetimize gelelim çünkü Yahyā peygamber ölüm kıoçını boğazlaya artık ölmek olmaya pes cehenneme Hāķ Te'ālā'nıñ ĥükmi irişe altı üstüne gele ve üsti altına ine kıariş muruş ola

²³¹⁵ “"Rabbimiz Allah'tır" diyen sonra da devamlı bu söze uygun yaşayanlara ne bir korku vardır ne de onlar üzüntü çekeceklerdir.” Aĥķāf Süresi 13. āyet. 46/13.

²³¹⁶ irişdüirdi, T

²³¹⁷ “De kı (Allah şöyle buyuruyor): "Ey kendi aleyhlerine olarak günahıta haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.” Zümer Süresi 53. āyet. 39/53.

cehennemiñ kapuları āna deg açuğidi durmayup mü'minler bölük bölük çıkarlardı bundan soñra kapuların bağlayalar kâfirler ebedî kalup ağlayalar kâfirler ve şeytânlar kaynayup biri biriyle bitişeler şu toprağla qarışup başçık oldıǵu gibi od daǵı od ile qarışa bitişe ve şanemler ve butlar oda dutışa ve müşriklere oddan tabut getürüp müşrikleri ol tabuta koyalar ve ol tabutu daǵı oddan bir tabut içinde daǵı koyalar miḥler²³¹⁸ ile bir gideler andan koyalar gideler artık biri birin görmeyeler ve kimseden meded bulmayalar āvāzları eşek bağırır gibi ola ve feryād ve fiğān içinde qalalar İlähî yā Rabbe'l-Ālemīn ve yā erḥame'r-raḥimīn ve yā ekrame'l-ekramīn kerīmsin raḥīmsin luṭfuña ve keremiñe ḥadd yoǵ ve raḥmetiñ deryası bî pāyān²³¹⁹ her nesneye qādirsin ve ne dilersen idersin çün sen kemāl-i luṭfuña lā taḫneṭü didiñ ey benim günāhlu kullarım çok günāh itmekle benim raḥmetimden ümiz kesmeñ ki ben cemīc günāhları yarlıǵarın didim günāhlar örtüci ve raḥmetler idici ve kullar esirgeyici Tañrı'yım deyu buyurduñ pes yā Rabbi ümizle kapuña geldük bizi redd itme ve maḥrūm gönderme kapuña dilenmeğe geldük dilencilerüz seniñ luṭfuña münāsib deǵildir ve keremiñe lāyık olmaz ki bizi quruyla boşla gönderesin eli boş koyasın ve maḥrūm döndüresin ve kapuñdan qovasın ḥāşā seniñ luṭfuñdan ve keremiñden ki maḥrūm koyasın sen ḥabibiñ Muḥammed'e emr etdiñ **Ve Emme's-Sāile Felā Tenher**²³²⁰ didiñya'ni kapuñdan dilencileri qovma ve boş gönderme didiñ ḥāşā senden yā Rabbi dilencileri redd itmeñ ve boş göndermeñ deyu emr idüp sen maḥrūm koyasın İlähî bizden ne gele biz bir avuç topraqdan ne eylük gele bizim saña lāyık işimiz yoǵ ve amelimiz yoǵ hemān ümizimiz raḥmetiñdir saña şıǵındık ināyetiñe itimād itdük ḥabibiñ ḥürmeti için bize raḥmet eyle maḥrūm qoma cehennem odundan bizi āzād eyle bunda sāiller su'āl iderler ki Ḥaḳ Te'ālā ḥod kemālince Kerīmdir Raḥīmdir kerīm raḥīm olan kimseye lāyık deǵildir ki kimseye azāb eyleye münāsib bu idi ki günāhları baǵışlaya ve raḥmet eyleye pes ḥikmetindir ki kâfirlere azāb eyleye luṭuf ve kerem ıssı kimselere münāsib deǵildir ki azāb ide kerīm olan kimseye intikām yaraşmaz deyu su'āl etdiler ehlullah bu su'ale cevāb virdiler ki Ḥaḳ Te'ālā kâfirlere azāb itdügünün ḥikmeti budur ki dünyāda Tañrı Te'ālā her kişiye murādın virdi ḥācetler qabūl idici dilekleri virici Tañrı idi

²³¹⁸ miḥ (F.) çivi.

²³¹⁹ pāyān (F.) son, uç.

²³²⁰ "El açıp isteyen de sakın boş çevirme!" Duḥā Süresi 10. āyet. 93/10.

ve kâfirler gice ve gündüz duruşup çalışup Tañrı Te‘âlâ’dan ‘azâb dilerlerdi ve cehennem isterlerdi yâ Rabbi bizi cehennem odına koy ve bize ânda dürlü dürlü ‘azâb eyle bize ânda maḳâm naşīb eyle ve od içinde bir müyesser kııl ve azıḳ ve şü muḳadder kııl dilerlerdi ve ebedī bizi cehennemden çıkarma deyu Tañrı’dan yalvarırlardı pes Hâḳ Te‘âlâ ḥâcetlerin ḳabûl ḳıldı ve istediklerin virdi ve murâdlarına irgördi deyu cevâb virdiler ve yine su‘âl etdiler ki hîç kimse Tañrı’dan ‘azâb diler mi ve cehennem odın ister mi yine kâmiller cevâb virdiler ki kâfirler egerçi Tañrı’dan ağızlarından olan dilleriyle ‘azâb dilemezler mi ammâ ḥâl diliyle dilerlerdi zîrâ Hâḳ Te‘âlâ dünyâda peygamberler gönderdi ve kitâblar indirdi aḥret aḥvâlin tamâm beyân eyledi kâfirler ebedī cehennemde ḳalurlar didi ve küfür ve ‘işyân ve fişḳ ve fücûr âdemi cehennem odına iledirler ve ‘azâba lâyıḳ iderler deyu bir bir beyân eylemişdir pes kâfirler buni işidirken ve bilürken ve peygamberler dürlü dürlü mu‘cizât gösterip sözleriniñ gerçekliḡin işbât eylemiş iken kâfirler inanmayup gice gündüz fişḳ ve fücûr idüp günâhlar işlemek ve ḥaḫâlar başlamak ma‘nide Tañrı’dan istemektir ve cehennem odın taleb eylemektir bunuñ mişâli yine beñzer saña temşilin getüreyin ve beyân ideyin tâ ki ‘ayân ola añlayasın meşelâ dünyâda bir kimseye zehirtmek âdemi helâk ider ve öldürür diseler ol kimse daḫı bu sözi işidüp varsa zehir yise ol kişi hemân kendü öldüḡin istemektir egerçi ağızdaki diliyle nesne söylemez ben öldüḡüm isterin dimez ammâ zehir yimek hemân ma‘nide ben öldüḡüm isterin dimektir yâ Rabbi beni sen helâk eyle dimektir zîrâ bilür ki zehir yimek âdemi helâk ider buni söylerken zehir yimek helâk olduḡun istemektir pes kâfirler daḫı küfür üzerine olmak gice ve gündüz günâhdan ve ma‘şiyetden ḥâlî olmayup hergâh Tañrı Te‘âlâ’nıñ emrine muḫâlefet eylemek ḥaḳîḳatde Hâḳ Te‘âlâ’dan ‘azâb istemektir ve cehennem odın dilemektir anıñ için deyular ki lisânu’l-ḥâlî enḫeḳa min lisâni’l-maḳâliya‘ni adıyla daḫı artık söyler ḥâl dilinden netekim meşelâ kış günlerinde bir şouḳ günde bir devletlü kişi beş on päre ḳaftân alup önünde ḳosa bu ḳaftânları bugün bir maḫalline vireyin bir çıplak faḳîre şadaḳa ideyin dise buni işidüp bir nice faḳîrler cem‘ olup gelseler ba‘zı faḳîrler ol devletlüye söyleşeler faḳîriz yalnız ağız ve şouḳdan üşürüz bu ḳaftânları gel bize vir diseler bu faḳîrler arasında birisi hîç nesne söylemese ve ağızın açmasa hemân ol devletlünüñ önünde baḳsa dursa ammâ yalnız ḳalsa arkasında ḳaftânı olmasa şouḳdan dişleri biri birine çat çat doḳunsa ve dir dir ditrese ḳat‘â

söz söylemeğecālî olmasa çıplaklıktan²³²¹ ve üşüdüğünden dili tutulsa söze kâdir olmasa ‘aceb ol diliyle kaftân isteyen kimseden bunuñ hâli dañı artık söylemez mi dañı artık taleb itmez mi hiç ol devletlü bunuñ hâlin görürken koyup ol bir kaftân isteyen kimseye vire mi bu baña nesne dimedi ve kaftân istemedi vaķit ola ki bunuñ kaftân hâceti değıl evvelâ ol diliyle isteyen kimse baña kaftân vir diyen kimseye vireyin buni koyayın diye mi uşda hâl dili buña dirler ağızdaki dile dirler ağızdaki hâl ile dili dañı artık söyler hâl dilinden zîrâ sözde çok kez yalan bulunur dinledüğü gibi olmaz ammâ hâlde yalan yokdur hâlin gözüñle görürsen bunda yalan nice ola bir kimse ‘aşk da‘vasın itse ben ‘aşıkın bir maħbûb severin dise ağızla söylese ve bir kişi dañı var ki ağızından haber çıkmaz ve diliyle söz söylemez ammâ beñzi şararmış ve gözlerinden kanlı yaş akar şabâha deg uyku yüzün görmez âh ider ve zâr zâr inler ‘aceb bu iki kişiden kañısının ‘aşıklığına inanasın ve kañısına i‘timâd idesin ol birisi ağızıyla söyler ammâ ğayrı nişânı yok bu birisi ağızın açmaz ve dili söylemez ammâ gözi yaşlu yüziniñ rengi hazân yaprağına dönmüş şararmış ve uyku gözlerine harâm olmuş delü olup tağlara²³²² düşmelü olmuş anıñ kâlî diliyle bunuñ hâli dili hiç beraber mi bu yer ile gök arası kadar farkı vardır pes kâfirler gice ve gündüz Tañrı’dan hâcet dilerlerdi yâ Rabbi ebedî bizi cehennemden çıkarma dirler idi Haķ Te‘âlâ dañı hâcetlerin kabûl kıldı ve murâdların virdi ve mü‘minler dañı Haķ Te‘âlâ’dan durmayup cennet isterler kimi gönlüyle kimi kâl diliyle ve kimi hâl diliyle pes²³²³ Haķ Te‘âlâ anlara dañı murâdların virdi cennetde ebedî bâķî kaldılar ve nice kimseler dañı var ki Haķ Te‘âlâ’dan kendü vişâlin dilediler yâ Rabbi bize cennet gerekmez seni gerek vaşlıñ müyesser eyle didiler bu meydânda başların cânların terk etdiler Haķ Te‘âlâ anlara dañı dileğın virdi kendü vişâline irgördi pes Haķ Te‘âlâ kürsiden aşığasın yedi kât yer altına gelince cemî‘sin cehennem odına kıata kürsiden yukarusı ‘arşa varınca cennet ola hemîñ ‘âlem cennet ve cehennem ola bu ikisinden ğayrı nesne olmaya kıalanın Haķ Te‘âlâ bilür vallahu a‘lem.

²³²¹çıplaklığından, T

²³²²delütağlara, T

²³²³ve pes, T

EL-MEVĀṬĪNU’S-SĀBĪ’ U FĪ ZĪYĀFETĪ VE’L EDYETĪ²³²⁴

(Yedinci Yurt, Ziyāfet Faşlı)

Yedinci faşl konuqluk beyānındadır kitābın yukarusunda yedi yerde dernek olur dinilmişdi anları bir bir beyān eyledi şimdi yedinci dernek yerine gelelim bilgil ve āgāh olgil ki kıyāmetde yedinci dernek yeri konuqluqludur ki halka ta‘ām vireler cemī‘ cennet ehlin konuqlayalar gel ey cānımın cānānı ey benim sevgilü yārim ve sevgilü dostum hiç bilür misin ki aşlın nedir kandan gelürsün ve yerin yurduñ kandadır seni Hāḡ Te‘ālā yeründen yurduñdan çıkarup ġarībliḡ illere göndermişdi tā ki ġurbetde yetişesin puhte²³²⁵ olasin hām olmayasın edeb erkān öğrenesin ve yol iz göresin imdi şaḡın ġāfil olma ve ‘ayyārlara²³²⁶ aldanma ki yöneldüğün ġurbet diyārına²³²⁷ yol kesici hāramīler çoḡdur ve uğrılarvardır ki gözden sürmeyi silerlerve evi erdendelerler ve ādemiñ ağızından şakızın uğurlarlar ve yüzünden beñlerin alurlar çāpük ‘ayyārlar ādemi tatlu diliyle uydururlar ve nesi var ise aparlar ve başından dülbendin kaparlar imdi anlardan key şaḡın ki anlar saña düşmandır benim sözüüm işit ki seniñ aşıl dostuñ benim ve başına belālar geldüġi vaḡtın kafādārınım üstüne dönerim ve yoldāşlıḡ iderim ve ve cefāya tuş geldüġünde vefādārınım ayakdan düşerseñ eliñ tutarın senin benden yeg dostuñ yoḡdur ki seniñle hemşeriyüz bir yerlü ve bir köylüyüz ġurbet iḡlīmlerine ve yād illere seniñle bile çıḡdık ve bu cismānī zindānında bir kaç gün hābs olunduḡ āhir çıḡup gitseñ gerek gene aşıl vaḡanıña ‘azm itseñ gerek gel imdi²³²⁸ baña kulaḡ ur gör ki ne sözler söylerim ve ne gevherler beyān eylerim sen aşıl vaḡanın unuttuñ ve yerün yurduñ hātırınñdan gitmiş eger bilse idiñ bu çoḡ sā‘ at deġil belki göz açup yumunca ġurbet diyārında durmazdın diñle imdi saña cennet illerinden nişān vireyin ve armaġan getüreyin ola ki cānına bir şevḡ hāşıl ola vaḡanın özleyesin ol yaña gider yolci gözleyesin uşda beyān ideriñ ben daḡı yedinci dernek yerine geldim anda bir ‘ālī maḡām gördüm ki kimseler görmüş deġil ve kimseler haber virmiş deġil diñle imdi ki hāl netedir rivāyetdir ki cennete mü’minler ne deñlü var ise Cum‘a günü gireler pes Hāḡ

²³²⁴ EL-MEVṬĪNU , T. Muhammediye’de başlık “EL-MEVṬĪNU’S-SĀBĪ’UL-MA’DÜBETÜ EY EZ-ZĪYĀFETÜ” diye geçiyor.

²³²⁵ puhte (F.) pişmiş, olgun, görgülü.

²³²⁶ ‘ayyār (A.) düzenbaz, dolandırıcı, üçkağıtçı, kurnaz.

²³²⁷ deryāsında ya‘ni diyārında, T

²³²⁸ gerek baña, T

Te‘ālā Celle ve ‘Alā evvel emirden kulların konuqlaya cinnīler ve Ādemođlanları her ne kadar var ise Hāķ Te‘ālā bunları cem‘ eyleyüp konuqlaya envā‘ dürlü ni‘ metler getüre ve sulṭānī ṭa‘āmlar hāzır eyleye şofralar döşene şumāķlar yayıla pes ol ni‘ metlerde cemī‘ ṭa‘āmlardan öñürdü balıķ ciğerin yiyeler netekim kitābıñ yukārusında dağı geçmişdi ki cennet ehliniñ ön ṭa‘āmı balıķ bağrı olsa gerek dinilmişdi ve cemī‘ ṭa‘āmdan evvel ciğer yidüklerine hıķmet buni dimişler ki ādemiñ dirliği ķanladır ve ķan dağı ciğerde olur pes evvel ciğer yidükleri ya‘ni ebedī dirlik bulduñuz artık ölmezsiz ölmek yoķdur dimeğe işāretdir dimişler ve ba‘zı ṭāife ol ṭa‘ām ciğer oldığuna bir hıķmet dağı söylemişler ve bir dürlü dağı te‘vīl eylemişler ya‘ni bu cennetler ķolayına ele girmez ciğer ķanıyla ele girür çalışmaq dürüşmek gerek zağmet çekmek gerek ve ciğer ķanın içmek gerek evvel ṭa‘ām ciğer oldığı buña işāretdir dimişler hıķmetin Allah yeg bilür ve cennet ehliniñ cennetde evvel ciğer oldığı vaķtin cehennem ehliniñ dağı cehennemde evvel ṭa‘āmı dalaķ ola cemī‘ ṭa‘āmdan ol dalaķ yiyeler hıķmeti budur ki cehennem şüretde beñzerdi ve dalaķ dağı aña münāsibdir zırā hayvāniñ cisminde ṭalaķ çerķ merk evidir ve kir ve pas yeridir tā ki ānı yiyüp hastalıķ ve maraź zāhir ola ve bir rivāyetde dağı Rasūlullah buyurdi ki Hāķ Te‘ālā yarın bu yeri bir etmek eyleye cennet ehline dağı vire evvel ānı yiyeler didi bunda dağı hıķmet yine beķāya ve ebedī dirliğe işāretdir ya‘ni artık ölmek yoķdur ebedī cennetde ķalduñuz dimekdir cümle mevcūdāt insān vücūdunda gelüp yine fānī olur gider insān ķalur dimişler ‘ārifler remzi bilürler ve işāreti añlarlar ve gizlü rāzı duyarlar ve yer altında olan gizlü genci bulurlar bunlar Allah Te‘ālā’nıñ şāliħ ķullarıdır bunlara işāreti añladur bildirir.

FAŞLUN Fİ MAĶĀMĀTİ’L-CENNETİ VE DERECĀTİHĀ

(Cennet Maķāmları ve Dereceleri Faşlı)

Bu faşl cennetiñ maķāmların ve derecelerin beyān ider kitābıñ yukārusında cennet biraz beyān olunmuşdı şimdi dağı bir miķdār icmālle söyleyelim diñle imdi cennetiñ aşlı nedendir ve maķāmları mertebeleri nicedir rivāyetde gelür ki aşhāb bir gün Rasūlullah’a şordılar ki yā Rasūlallah Hāķ Te‘ālā cenneti neden yaratdı bildür didiler Rasūl Hāzreti ayıtdı cenneti Hāķ Te‘ālā şudan yaratdı didi yapısı nedendir didiler bir kerpici altundan ve

bir kerpici gümüşdendir ve şıvası hâş miskdir ve toprağı za‘ ferândır²³²⁹ ve taşları la‘1 ve yâkūtdur ve incüdür her kim aña girürse ebedî diri qalır artık ölmez aşlâ donu eskimez yiğitliğı geçmez kıocalmaz ve ‘ömri dükenmez didi ve cennetde hiç uyku olmaz cennet ehli uyumazlar zîrâ uyku gökçek ölümdür ölümün qarındaşıdır ve cennetde güneş yokdur ve gice olmaz içi taşı tolu nürdur ve cemî‘ cenneti yedi dîvâr kuşatmışdır *evvelki* dîvâr aq gümüşdendir ki taşradan kuşatmışdır dolayu almışdır *ikinci* dîvâr kıızıl altundandır *üçüncüsür*²³³⁰ yâkūtdandır *dördüncüsür*²³³¹ qar gibi aq incüdür *beşincisi* şâfî cevherdendir *altıncısı* yeşil zeberceddendir *yedinci* dîvâr nürdandır ve her iki dîvârın arası beşer yüz yıllık yoldur ki ol yılların her bir günü biñ yılca olur kıyâmet günü qadarınca didi ve dağı Rasûlullah buyurdi ki *cennet içinde vesîle dirler bir yer vardır umarım ki Haq Te‘âlâ ol yeri baña vire* didi cennet sekiz oldığı anınladır vesîle maqâmını başka bir cennet tutarlar Rasûlullah’a maşşuş maqâmdır ve bu hadîş şahiğ hadîşdir oñat fikr eyle ve dağı buyurdi ki cennetin yüz derecesi vardır ki eger cemî‘ ‘âlem halkı bir derecesine girseler şığardı hiç tar²³³² düşmezdi ve galebeklik olmazdı diid ve ba‘zı hadîş ehli didiler ki sekiz cennetin her birisi yüz derecedir genişlikde ve güzellikde nazarı yokdur âdemin ‘aklı yetişmez ve cümle cennetlerden yükseğı ve eyüsi ‘Adn uçmağıdır orta yerde pâdişâh oturacaq yer gibidir âni yedi dîvâr kuşadup ortaya almışdır ve ol cennet ‘Adn’a ancak üç dürlü fâife girür *biri* peygamberler ve *biri* şiddikler ve *biri* şehidler ve bu ‘Adn uçmağının içinde kafurdan bir aq dağ vardır Haq Te‘âlâ ol tağda tecellî ider kullarına cemâlin ol tağda gösterir cemî‘ cennet ehli ol tağda cemî‘ olup Haq Te‘âlâ’yı bu göz ile göreler zihî devletlü göz zihî sa‘âdetlü göz ki anın cemâlin göre ve dîzârın müşâhede ide İlâhî sen naşib eyle İlâhî sen müyesser kııl ki biz zaîf kulların dağı cemâlin görelim ve dîzârın müşâhede idelim Āmîn Āmîn Āmîn yâ Mucîbe’s-Sâilîn ve vesîle cenneti cemî‘ cennetlerden yüksek ve a‘lâdır ‘Adn uçmağının ortasında olur Rasûlullah’a maşşuşdur ve Rasûl Hazreti’niñ evi içinde bir ağaç vardır adına Tûbâ ağacı dirler ‘âlemde her ne dürlü yemiş var ise ve ne qadar qapular ve pencereler var ise ve ne deñlü bağlar bağçeler gülistânlar var ise anların cemî‘ sine tûbâ

²³²⁹ za‘ ferân (A.) safran.

²³³⁰ üçüncü dîvârı, T

²³³¹ dördüncü dîvârı, T

²³³² tar (T.) dar.

ağacınıñ budakları irmiş yetişmişdir her nice de bir budağı vardır cennet toptoludur burâklar ve atlar ve develer ve libâslar ve cevherî kaftânlar ve altunlar tâclar ve hulleler cümlesi ol tûbâ ağacınıñ dibinden çıkar bunda hikmet buni dimişler ki Hâk Te'âlâ cennet ehline yiyeceklerinve libâsların Rasûlullah elinden virür âniñ elinden kısmet ider netekim cemi' 'âlem halkına feyz dünyâda andan yetişmişdir cennetde dağı cemi' nesne anıñ elinden yetişür tûbâ ağacı âniñ evi içinde biter ve budakları uçmağa yayılır ve giydükleri libâsları hep andan çıkar ve bindikleri burâkları ve atlar develer tûbâdan tûbâdan gelür ve cennetiñ şekli ve hey'eti bir öyük gibidir ya'ni bir depe gibidir ki yükseğe çıkmışdır dört yanı alçağdır ve ortası yukarıya çıkmış gitmişdir pes cennet dağı böyledir ve bu vaz' üzerindedir tâ ki cemi' mü'minler biri birin göreler aşağıdan bakıanlar yukarısın görürler ve yukarıdan dağı aşağısı görünür 'Adn uçmağın taşra tarafından cennet-i Firdevs kuşanmışdır dolay almışdır ve cennetde ne deñlü ırmağlar var ise cemi'si Firdevs uçmağından çıkar ve ğayrı cennetlere yayılır aklar evliyâlar ve ulu 'âlimler ve emr-i ma' rûf ve nehy-i münker idenler Firdevs uçmağında olalar ve Firdevs uçmağın dağı taşra yanından Huld uçmağın kuşatmışdır ve Huld uçmağın cennet-i Na'im ve cennet-i Na'im'i cennet-i Me'vâ cennet-i Me'vâ'yı Dâru's-Selâm uçmağı Dâru's-Selâm uçmağın Dâru'l- Kârâr kuşadup dolay almışdır biri biriniñ içinde kalmışdır uşda pergâr²³³³ ile vaz' ve şekli yazıldı ve çizildi ammâ cennet bu vechle düz yer değıldir ortası yüksektir sen bundan kıyâs idüp vaşfın añlayasın.

FAŞLUN Fİ'L-BURĀK

(Burâk Faşlı)

Bu faşl burâkı beyân ider burâkıñ iki yanında iki kanadı vardır cennet içinde gâh kuş gibi uçar gâh ayağı üstüne yürür gözi ne yere irişürse ayağın anda başar bu vechle günde nice yıllık yol yürür yüzi âdem yüzi gibidir ve dili ' arab dilince söyler adı âniñ için burâk oldu ki berç gibi ya'ni şimşek gibi berç urur ve yıldırım gibi yürür zihî ulu pâdişâh zihî ulu sultân ki dürlü dürlü nesnelere yaradır getirür birliğine ikrâr iderler bu cemi' yer etdüğü

²³³³pergâr (F.) pergel.

maşnū²³³⁴ āti Hâk Te²³³⁴ ālā kendü kemāline nişān dönüp yine cemī²³³⁴ kemālātın Muḥammed'den izhār eyledi andan āşikāre eyledi ve andan gösterdi ve cemī²³³⁴ 'ilmini āña ta²³³⁴ līm itdi ve öğretti ve ğayb 'ilmin āña āşikāre eyledi.

FAŞLUN Fİ'L-ĤŪRİ

(ĤŪriler Faşlı)

Ḳavlihi Te²³³⁴ ālā “وَرَوَّجْنَا لَهُم بِحُورٍ عَيْنٍ” Ve Zevvecnāhum Biḥūrin ‘İnin²³³⁵ bu faşıda ḥūrileri beyān idelim ulular 'ālimler ve söz aşlın bilen kāmiller ve her nesneyi bilüp añlayan fāzıllar şöyle dimişlerdir ki 'ālemde ne kadar lezzet ve ne deñlü zevk ve şafā ve 'işret ve ḥazz-ı nefis var ise cümlesi üç dürlüdür üç bölükdür *evvel* maḳām ve meskendir ya²³³⁵ ni oturacak evler sarāylar ve bağçeler bağlar *ikinci* ta²³³⁵ āmdır yimek içmektir *üçüncüsi* hūblar ve güzeller öpmek çoçmaḳdır cennetde *üçü* bile kemāliyle vardır eger mesken ve maḳām dirseñ cennetde 'ālī köşkler ve sarāylar ve ra²³³⁵ nā bağlar ve zībā bağçeler ḥāzır ve eger ta²³³⁵ ām dirseñ her ne dürlü yimek ki ḥātırıñ isteye ve gönlüñ dileye cennetde önüñe ḥāzır gele ve ḥūriler dirseñ cennetde ḥūriler vireler ki gövdesi başdan ayaġa nūr ola ve eger dirseñ ki ḥūriler nūrdan olıcaḳ kişi nūrı nice öper çoçar nūruñ ḥod bir yapışup tūtılacak yeri yoḳdur pes ehli cennet ḥūrilerden nice temettü²³³⁶ iderler cevāb virdiler ki ḥūriler nūrdur ammādöñmüş nūrdandır didiler netekim şü tūtulmaz avucuñla tūtmak isteseñ eliñde nesne ḳalmaz ve bardaḳsız ḳaldırup aşıġa yuḳarudandır yemezsin ammā döküp buz olıcaḳ eliñle tūtarsın ve aşıġa yuḳaru döndürürsen pes ḥūriler daḫı bu vechle döñmüş nūrdan ola cennet ehli öpeler çoçalar ve temettü²³³⁶ ideler ve ḥavrā²³³⁷ dimek ḳara gözli dimekdir aḳ yüzde ḳara gözler güzel yaraşur ve gövdelerinde aşlā ve ḳat²³³⁶ ā ḳıl yoḳdur ve ḥiç bir yerlerinde ḳal ve ḳıl yoḳdur gövdeleri başdan ayaġa nūr-ı muşavverdir hemān ancaḳ ḳaşları ve kirpikleri ve saçları vardır her biri donanup yetmişer ḥon giyer ve ol donlar her sa²³³⁶ ātde yetmiş dürlü renge girür ve ḥāvus ḳuşı gibi şalınur yürürler şunuñ gibi ter gövdeleri vardır vardır ki kemük içinde iliġi görünür tazelikde yüzlerinden güneş utanur zarāfetde

²³³⁴ maşnū²³³⁴ āt (A.) yapma şeyler, uydurma şeyler, düzmeceler.

²³³⁵ “..... Onları beyaz tenli, ceylan gözli eşlerle birleştireceğiz.” DuḫanSūresi 54. āyet. 44/54.

²³³⁶ temettü²³³⁶ (A.) kazanma, kazanç sağlama.

²³³⁷ ḥavrā (A.) ahu gözli huriler.

sözlerinden ay döner tatlulukda dudaklarından şükr irer geçer ve şir̄inlikde yañağından güller utanup kan derilere kandırlara batar ayağına incüler ve zebercedler saçu saçılır ve misk-i ‘anber ayağı toprağına yetişmez ve mevzünkâmetine serv şanevber irişmez kimi kırmızı la‘le kimisi kızıl yâkûta beñzer kimi cāna kuvvet virir kimi rûha gıdâ olur dişleri incüye yañaqları mercāna beñzer bilki nice incü ve nice mercān bilki cāna beñzer anlardan birisi eger eli ayasını dünyāya çıkarırsa yer ile gök toptolu nūr olurdi ay ve güneş bir şerçe cām gibi kalurdu ve eger anlardan birisi deñize tükürse ne kadar deñizler var ise hep şeker şerbeti olurdu biriniñ yüzi peçesi ve örtündüğü niķābı bütün dünyādan yegdir şanki bir muşavver nūrdur ya mücessem rūhdurpâklardır ārilerdir şehvetleri yok ve hayz görmezler ya‘ni ton hālne girmezler ve bevl itmezler ve gebe olmazlar ve oğlan doğurmazlar ve erlerin ğayrı hūrilerden kıskanmazlar ve birbirine hased itmezler ve kīn tutmazlar ve erlerinden ğayrıya bakmazlar yüzleri āyine gibi olur erlerin kendü yüzlerin anlarıñ yüzlerinden görürler öperler kıcarlar ve taşarruf iderler yine her gece kız oğlan olur otuz üçer yaşında olalar cihān faħri Muħammed Muştafā buyurmuşdur ki *Her kişiyeye beşer yüz hūrī kızın vireler ve dört biñ kız oğlan vireler ve sekiz biñ tayyibāt hātūn vireler* tayyibe kız oğlan olmayan hātūna dirler ammā bu değıldir ki kızılığın ğayrı kimse almış ola bil ki Hāķ Te‘ālā evvelden şöyle yaratmışdır kimin kız oğlan yaratmışdır ve kimin kızılıksız yaratmışdır Hāķ Te‘ālā nice dilerse şöyle yaradır pes Hāķ Te‘ālā cennet ehline her birine beş yüz hūrī ve dört biñ kız oğlan ve sekiz biñ hātūn vire cümlesi on iki biñ beşyüz olur cümlesin öpe kıoca ve taşarruf eyleye cemī‘ sine ire yetişe ebedī şöyle gide ve dağı Rasūl Hāzreti buyurdi ki *cennet içinde her kişiniñ başında ve ayağında iki hūrī kıızı oturup hūb nefesler ile ve güzel āvāzlar ile ırlıyalar*²³³⁸ ammā sāz çalmazlar şunuñ gibi güzel taħrīrler ile ırlıyalar ki işidenler hayrān olalar ve ırladıkları nesne şeytānī sözler değıl bil ki Hāķ Te‘ālā’yı zıkr u tesbīh ideler dürlü dürlü maķamlar ile tesbīh okıyalar ve zıkr eyleyeler ve Taħrī’ya şükür eyleyeler Keşşāf adlu tefsīrde gelür ki Rasūlullah²³³⁹ Hāzreti bir gün bu āyeti aşhābına tefsīr iderdi kıavlihi Te‘ālā

²³³⁸ ırlamak: şarkı söylemek, teganni etmek.

²³³⁹ Rasūl, T

“فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ” Feemme’l-lezīne Āmenū Ve ‘Amilu’ş-Şālihāti Fehum Fī Ravḍatin Yuḥberūne²³⁴⁰ pes Rasūlullah bu āyetiñ ma‘nāsın aşḥābına beyān iderdi ve cenneti ve anıñ ni‘metlerin söylerdi bir a‘rābī ānı işidüp şafāsından cānı rāḥat olup ayıtdı yā Rasūlallah cennetde semā‘ olur mi baña beyān eyle didi semā‘ deyu çalup çağırup oynamağa gülmeğe dirler pes Rasūl Ḥāzreti ayıtdı ne‘am yā a‘rābī cennetde semā‘ olur ve ādem her ne dilerse anda olur bulur²³⁴¹ ve anda cennetde bir ırmaç vardır kenāri toptolu kız oğlanlardır ki anlarıñ vaşfinaādemiñ ‘aqlı ve fikri yetişmez muğannīlerdir ya‘ni ırlayıcılarıdır ki kimse anlara beñzer ḥūb nefeslü ve güzel āvāzlu ırlayıcılar görmüş değıldir cennet ni‘metlerinde andan tatlu ve andan hoş ni‘met olmaya didi ve bu ḥādīşi rivāyet iden kimse Ebu Derdā Ḥāzreti’ne şordı ki bu muğannīler ne aşıl ırlamak iderler ırladıklarında ne dirler ne söylerler Ebu Derdā Ḥāzreti ayıtdı Ḥaḳ Te‘ālā’yı tesbīḥ u taḥmīd iderler ve ānı tenzīh u taḳdīs eyleyüp tevḥīd iderler didi ve daḡı Rasūl Ḥāzreti buyurdu*çmaḳda her kişiye yetmiş iki ḥūrī kıızı vireler bunlarıñ ikisi ḥūrī ‘in ola ve yetmiş daḡı mīrās ala ya‘ni cehennem ehline naşīb olsa gerek idi Ḥaḳ Te‘ālā anlarıñ için yaratmışdı anlar kāfir olup cehenneme gidicek anlara deḡecek ḥaşşalarını Ḥaḳ Te‘ālā cennet ehline virür ve kāfirlerden mīrās olurlar ve ḡayrı maḳāmları daḡı bu vechledir zīrā Ḥaḳ Te‘ālā Celle Celāluhu ve ‘Amme Nevāluhu Ādemoğlanları’ndan her bir kişi için iki maḳām yaratmışdır birisi cennetde ve birisi cehennemde mü’minleriñ iki maḳāmı vardır biri cennetde ve biri cehennemde ve kāfirleriñ daḡı iki maḳāmı vardır birisi cennetde ve birisi cehennemde tā ki imān ile giderse cennetde olan maḳāmına vara imānsız giderse cehennemde olan maḳāmına gire pes imān ile gidenler cennete girüp ve kāfirleriñ cennetde olan maḳāmların Ḥaḳ Te‘ālā cennete girenler naşīb ider ve mīrās virür ve cennet ehliniñ daḡı cehennemde olan maḳāmların kāfirlere virür ve bu tafşīl Muḥammediye’de gelmez ḳanda gördüñ ve ḳandan işitdüñ dirseñ Ḳur‘ān’da gelür ve tefsīrde yazılır ḳavlihi Te‘ālā*

²³⁴⁰ “İman edip dünyā ve āhirete yararlı işler yapanlar güzel bir bağçede ağırlanırlar.” Rüm Sūresi 15. āyet. 30/15.

²³⁴¹ anda bulur, T

أُولَئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ ۖ الَّذِينَ يَرِثُونَ مَا فِي الْأَرْضِ ذُو شُرَافٍ
Ulāike Humu'l-Vāriṣūn ۝El-lezīne Yeriṣūne'l-
Firdevse.....²³⁴² deyu buyurdı pes mirāṣ alınan ḥūrīler münāsebetle ben daḥı burada buni
 getirüp beyān eyledim ve nice yerlerde daḥı ba'zı taḥrīr kelimātolunup yazılmışdır ki ol
 kelām Muḥammediye'de yoḡdur ṣaḡın aña göz ucıyla göñülsüz naḡar eyleme ki her bir söz
 ki söylenmişdir tefsīrde ve ḥadīṣde görilüp yazılmışdır kendü kendümden çıkarımadım ve
 ḡolayına yazmadım ya tefsīrde gördüm ya ḥadīṣde buldum münāsebetle bir maḡallinde
 yazdım ve beyān eyledim cümlesin ḡaḡ bil ve ḡaḡ i'tiḡād eyle tā ki Ḥaḡ'dan hidāyet
 bulasın ve Ḥaḡ'la dolasın azgunlardan olmayasın yoldan ḡalmayasın biz yine sözüme
 gelelim²³⁴³ Rasūl Ḥazreti ṣallallahu 'aleyhi ve sellem buyurmuşdur ki *cennet içinde ḡūrīler
 vardır ki göbekden yukarısı güzel oḡlandır göbekden aṣaḡası kız oḡlandır ḡūrīlerde
 bundan taḡlu ve bundan gökçek olmaya* didi velākin yā Rabbi ol ḡūrīleri ve ḡayrısını
 'aṣıḡlarına ve isteyenlere naṣīb eyle ve taḡleb idenlere müyesser ḡıl ve saña 'aṣıḡ olup seni
 taḡleb idenleri saña iriṣdür ve viṣāliñ naṣīb eyle anlar cennet istemezler ve ḡūrī kızları
 dilemezler anlar iki 'ālemde seni isterler seni dilerler anları yā Rabbi viṣāliñe irḡör ve
 cemāliñ ḡöster rāvīler rivāyet etdiler ki Rasūlullah ṣallallahu 'aleyhi ve sellem ayıtdı *Ḥaḡ
 Te'ālā cennet içinde kızıl yāḡūtdan yetmiş biñ ṣehristān yapıdı ve her ṣehriñ içinde aḡ
 incüden yetmiş biñ ev binā eyledi ve her ev içinde yeṣil cevher zebercedden yetmiş biñ
 taḡt ḡurdi ve her taḡtıñ üstünde bir ḡūrī kızısı oturur ki yañaḡı üstünde yetmiş biñ zülfi vardır
 ve her zülfünde incüler yāḡūtlar dizilmişdir büyi serv ṣanevberdir yañaḡında zülüflerdir
 ṣāḡ yañaḡı üstünde Ebū Bekir adı yazılmışdır ve ṣol yañaḡında 'Ömeryazılıdır ve alını
 üstünde 'Oṣmān yazılmışdır veenekinde²³⁴⁴ 'Alī adı yazılmışdır ve dudaḡlarında Bismillah
 yazılmışdır ve anıñ yanında Er-Raḡmān yazılmışdır ve anıñ yanında Er-Raḡīm yazılıdır
 didi aṣḡāb ayıtdılar yā Rasūlallah 'aceb bunlar kimiñ ola Rasūlullah ayıtdı *beṣ vaḡit
 namāzı cemā'atle ḡılanlarıñdır* didi ve daḥı buyurdı ki *Ḥaḡ Te'ālā cennetde ḡūrī 'īnler
 yaratdı ḡaçan nāz ile ṣalınup yürise her iki yanında tamām yetmiş ḡūrīler yürüyeler ol ḡūrī
 'īniñ ḡaravaṣları ola yanınca bile yürüyüp ḡidmetin ideler ve bu ḡūrī 'īn söyleyüp ayıda ki**

²³⁴² “İṣte vāris olacaklar bunlardır; Firdevs cennetine vāris olacaklar.....” Mü'minūn Sūresi 10, 11. āyet.
 23/10,11.

²³⁴³ yine gelelim, T

²³⁴⁴ enek (T.) çene, çene kemiḡi.

*ben ol kimseye naşibim ki halka emr-i ma‘rûf ve nehy-i münker eyleye diye aşhâb ayıtdılar yâ Rasûlallah hürî ‘î in nedendir beyân eyle bilelim didiler Rasûl Hâzreti ayıtdı Hâk Te‘âlâ hürî ‘îni üç nesneden yaratdı aşığaları miskden ve ortaları ‘anberden ve yuķāruları kâfûrdan ola bunlarda saç ve kaç ve kirpik kara nûrânî haţtandır didi ya‘ni saçları ve kaçları ve kirpikleri kara nûrdandır ki kara nûr olurmuş ibn Mes‘ûd’dan rivâyetdir ki cennetde her kişiniñ bir çadırı ola ve ol çadırıñ dört yaña dört kaçısı ola her gün Hâk Te‘âlâ’dan aña armağanlar gele her kaçudan dürlü dürlü hediyyeler gire Hâk cânibinden ol kuluna armağanlar yetişe ki hiç bir armağan birine beñzemez yeñi yeñi kerâmetler yetişe ve her çadır içinde hesâbsız hürî ‘î in hâtûnlar ola yâķût gibi mercân gibi güzel ola âdemiñ bakup duracağı gele bunlardan ğayrı hürîler yire yağmur yağar gibi bulutlardan cennet içinde²³⁴⁵ hürîler yağa şunuñ gibi güzeller ola ki nazarı ve mânendi²³⁴⁶ bulunmaya bu yire bulutlardan yağın hürîler ayıdalar ki biz ol Hâk Te‘âlâ’nıñ “وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ” **Ve Ledeynâ Mezîd**²³⁴⁷ didüği nesnelerez diyeler ya‘ni Hâk Te‘âlâ Kûr’ân’da cenneti ve cennet ehlini vaşf eyleyüp medh eyledi*

مَنْ حَشِيَ الرَّحْمَنَ بِالْغَيْبِ وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ ۖ ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ ۚ ذَٰلِكَ يَوْمَ الْخُلُودِ ۗ لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ“

Men Hâşiyer-Rahmâne Bi’l-Ġaybi Ve Câe Biķalbin Munîbin Udħulûhâ Biselâmin Zâlike Yevmu’l-Ĥulûdi Lehum Mâ Yeşâüne Fihâ Ve Ledeynâ Mezîd²³⁴⁸ didi ya‘ni bu cennetiñ vaşfin itdüğümüz ve medhin eyledüğümüz nesnelerden ğayrı bizim kaçımızda daħı ziyâdeler vardır hemân bu beyân eyledüğümüz ve didüğümüz değildir²³⁴⁹ ve bunda ne vardır ve daħı artuķlar vardır didi pes cennetde kaçın ki bulutlardan hürîler yağa bu hürîler söze gelüp aydalar ki Hâk Te‘âlâ’nıñ Kûr’ân’da “**Ve Ledeynâ Mezîd**” buyurduğı ya‘ni bizim kaçımızda daħı ziyâdeler ve daħı artuķlar vardır didi ki biriz diyeler kaçını imdi bu güzellere bir ‘aşık kaçını bu Leylâ’lara bir Mecnûn kaçını bu Şîrîn’lere bir Ferhâd ki ‘aşķ meydânında girüp baş ve cân terkin ura ‘aşķ ile dürişe ve çalışa tâ kim ele getüre öpe kıoca

²³⁴⁵içine, T

²³⁴⁶mânendi (F.) gibi.

²³⁴⁷“.....kaçımızda fazlası da vardır.” Kâf Sûresi 35. âyet. 50/35.

²³⁴⁸“İşte sizlere; daima Allah’a yönelen, O’nu aklından çıkarmayan, görmediği halde rahmândan çekinen ve tamamen rabbine dönük bir kalp ile gelen kimseye vaad edilen cennet! Oraya esenlikle girin, bu sonsuza kadar sürecek gündür. Orada istedikleri her şey onlarındır, üstelik kaçımızda fazlası da vardır.” Kâf Sûresi 33, 34, 35. âyet. 50/33, 34, 35.

²³⁴⁹ve değildir, T

‘ālim ayıda billahi’l-‘azīm bunuñ gibi zībā güzeller ve ra‘nā dilberler hāzır durup saña katlanurken anları koyup dañı bir bölük mühmelāt²³⁵⁰ çiller ve ağzı koçmuş kañpeler sevmek yolıdır kañı ‘arıñ kañı gāyretiñ ya kañde gitdi nāmusuñ utanmaz mısın yoñsa Qur’an’a hadīse inanmaz mısın Ebu’l-Leyṣ rañmetullahi ‘aleyhi bu āyetiñ tefsiriinde beyān eyledi kañlihi Te‘ālā “ثِيَابٌ وَابْكَارٌ Seyyibātin Ve Ebkārā”²³⁵¹ ayıtdı Haç Te‘ālā yarın cennetde düğün idüp hañbibi Muñammed Muñtafa‘yı evlendirse gerek cemī‘ cennet ehli anıñ düğününe geleler bir büyük cem‘iyyet ve ulu dernek ola ve alıvırdüğü gelinler birisi Meryem ve birisi dañı Fir‘avn’ıñ hātunı Āsiye ola.

FAŞLUN Fİ’L-VİLDĀNİ VE’L-ĞİLMĀN

(Vildān ve Ğilmān Faşlı)

Kañlihi Te‘ālā “وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَّنْثُورًا” Ve Yeṭūfu ‘Aleyhim Vildānun Muñhalledüne İzā Raeytehum Ḥasibtehum Lu’luen Mensūrā”²³⁵² Haç Te‘ālā buyurdi ki cennetde cümle mü’mınleri vildān ṭavvāf eyleye vildān cennetde olan oğlanlara dirler mü’mınleri gelüp ṭavvāf ideler ānıñ gibi güzellerdir ki kañan anları görseñ saçılımış incü dāneleri şanurduñ ya‘ni gövdeleri aқ ve laṭif şanasın ki şadefden tāze çıkmış incülerdir baқdıqça ādemiñ gözleri nūrlanur bunları incüye beñzetmek hemān bir temşıldır yoñsa gökden yıldızlar anları görse feryād iderdi ya güneş ānlara nice beñzer ki güneş didüğüñ senin bir döner mi nesnedir kaşı ve gözi kirpikleri yoқ ve boynunda saçları şalınmaz ve yañağında zülüfleri serpilmez sürmelü gözleri yoқ yüzünde dāne dāne beñleri yoқ ve dādı dalı oynamaz yoқ²³⁵³ ve eger tolu ay anlarıñ zülfidür buni görse ğamından ğuşşasından hilāle döner ve eger şūfīler anlarıñ lebleri cāmından bir çer‘a içeydi şafāsından zıkrın ve tesbīhin unudurdi ve namāzın yanılurdi ve āvāzın bile virürdi zihī ulu sulṭān zihī ‘azīm pādişāh kemāl-i kudretiyle gör ki neler yaradır ve kullarına ne in‘āmlar ider ve en ‘aṭālar virür ki diller ile vaşf olunmaz ve ḥesāba ve şağışa²³⁵⁴ gelmez Rasūlullah

²³⁵⁰ mühmelāt (A.) ihmaller, baştan savmalar.

²³⁵¹ “..... dullar ve bākireler.....” TaḥrīmSüresi 5. āyet. 66/5.

²³⁵² “Her birinin etrafında ölümsüz gençler pervane olur. Baktığında onları etrafa saçılmış inciler sanırsın.” İnsān Süresi 19. āyet. 76/19.

²³⁵³ dalı yoқ

²³⁵⁴ şağış: sayı, adet, miktar, hesap.

buyurmuşdur ki *Hak Te'ala her kuluna cennetde seksen biñ vildan vire yanınca leşker ola yuriye* 'Ömeroğlu 'Abdullah naql etdi Rasulullah'dan ki *en edna cennet ehline Hak Te'ala biñ hidmetkar vire ki birbirine beñzemeye ve biriniñ işi birinde bulunmaya* ve bir rivayetde dağı gelir ki *en alcağ cennet ehline Hak Te'ala on biñ oğlan vire ki guzellikte nazarı olmaya nergis gozlu şimşad²³⁵⁵ boylu dilberler ola* ve bir rivayetde dağı *en alcağ cennet ehline üç yuz guzel oğlan hidmetkar vireler* Billahi bu kadar az mıdır sen bunları dünyada olan oğlanlara ve hidmetkarlara kıyas itme ki anlarıñ yalnız biri yanında olmak yedi iqlim padişahlığından çok yegdir dünyanıñ cemi' guzelleri cem' olsalar anıñ bir dırnağına değmezler Ebü'l-Leys tefsirde getirür ki bir şahabeden naql ider ki mü'min cennetde taht üstünde sokinüp otura iki saf kullar karşusunda divan tutup ayağın duralar ve kapuda dağı çok kullar ve hidmetkarlar duralar nagağ Hak Te'ala'dan bir feriste gele kapuda dura içerü girmeğe destür dileye pes kapuda duran kul yanındaki kula söyleye Hak Te'ala'dan feriste geldi içerü girmeğe destür ister diye ol kul dağı içerü yanındakine diye bu vechle her kula yanında gene söyleyürek ta gele taht üstünde oturan mü'miniñ yanında duran muşarreb kula yetiše ol kul dağı mü'mine bildüre Tañrı Te'ala'dan bir melek gelmiş içerü girmeğe destür diler diye mü'min işidüp şad ola destür viriñ gelsün diye pes yine tertib üzere ol kul öte yanındaki kula söyleye destür virün gelsün diye ol dağı öte yanındakine diye ol kul dağı öteki kula diye bu kul ol kula dağı ötesine birbirine ta ki vara ol gelen feriste iriše destürdür içerü gir diyeler çünkü melek icazet bula ve destür ala içerü girüp selam vire Hak Te'ala'dan dürlü dürlü keramet armağanların getüre ve ayda ki dünyada şabr itdünüzdü uşda Hak Te'ala size ne gökçek mağam virdi karşuñuzda kullar ayağın dururlar diye Muşatil'den rivayettir ki dünyā günleri miğdarında günde üç kez melekler gele dürlü armağanlar getüre kemā kälallahu Te'ala

..... **Ve'l-Melāiketu** **Yedhulüne** 'Aleyhim Min Kulli Bābin ☐ **Selāmun** 'Aleykum Bimā Şabertum Feni' me 'Ukbe'd-Dār'²³⁵⁶ çünkü vildanı işitdün ve bildün diñle imdi ki gilmān dağı saña beyān

²³⁵⁵şimşad (F.) uzun boylu sevgili.

²³⁵⁶.....melekler de "Sabretmenize karşılık elde ettiğiniz esenlik daim olsun! Dünyā yurdunun ardından ulaştığımız sonuç ne güzel oldu!" diyerek her kapıdan onların yanına girerler." Ra'dSüresi 23. 24. ayet. 13/23.24.

idelim kâlellahu Te‘âlâ “ وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَّكْنُونٌ” Ve Yeṭūfu ‘Aleyhim Ğilmānun Lehum Keennehum Lu’luun Mekkūn”²³⁵⁷ Hâk Te‘âlâ Kır‘ân’da buyurdu ki mü’minleri ğilmān ṭavāf eyleye güzelliğe şaklanmışter²³⁵⁸ incüler gibi ola ve yüzleri güller gibi ola zīrā incü ter olıcağ ğāyet şāfī olur ve şaklanmış incüler kıymetli olur ve hem el irişmez ārı ve pāk olur ne kıyımci eline düşer ve ne ḥakkāk²³⁵⁹ eli irişür ḥakkāk incü delüĝin delen kimseye dirler pes Hâk Te‘âlâ cennetiñ oğlanların bir incüye beñzetdi ki şandukda ve ḥazīnede şaklanmış ola aña kimseniñ eli irişmeye ve Ḥazreti ‘Alī’den naql olundu ki Rasūlullah buyurdu *kāfirleriñ evlādı ki bāliğ olmadın ecel yetişür gökçek oğlan iken fevt olur anlar cennet ehliniñ ḥidmetkārları olur* didi ve ‘Ömer oğlu ‘Abdullah ayıtdı ki cennet ehliniñ her birisiniñ kapusunda biñ kulu ola didi kul incü gibi olıcağ var kıyās eyle efendisi nice ola ve Rasūlullah buyurmuşdur ki *yıldızlar arasında ay nice ise kıllarına nisbet efendisi daḥı öyle ola kıllar yıldızlar gibi ve efendileri ay gibi ola* bu āḥiret aḥvālin ḥaber viren Rasūlullah’dır Hâk Te‘âlâ aña cemī‘ ‘ālemiñ ‘ilmini bildirdi ol daḥı ‘ālem ḥalkına söyledi ve evvelden āḥire beyān itdi²³⁶⁰.

FAŞLUN Fİ ENHĀRİ’L-CENNET

(Cennet İrmakları Faşlı)

Bu faşl cennetiñ ırmakların beyān ider kâlellahu Te‘âlâ “ مِثْلَ الْجَنَّةِ الَّتِي وَعَدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَا أَنْهَارٌ” **Meşelu’l-Cenneti’l-Leti Vu‘ide’l-Mutteḳüne Fihā Enhārun.....**”²³⁶¹ Hâk Te‘âlâ kelām-ı ḳadīminde buyurdi şol cennet ki mü’minlere va‘de olunmuşdur anda nice dürlü ırmaklar vardır bir nice ırmakları şudandır ki ṭatludur ve lezzetlüdür lezzeti gitmiş deĝildir ve bozulup müteĝayyir olmuş deĝildir Hâk Te‘âlâ’nıñ kemāl-i ḳudretinden aḳar ve bir nice ırmakları daḥı aḳ şudur Hâk Te‘âlâ’nıñ kemāl-i ḥikmetinden gelür şunuñ gibi şudandır ki mizācı şāfī ve ārıdır ve lezzeti daḥı rengi gibi güzeldir dünyā südi gibi deĝildir ṭurudur içi

²³⁵⁷ “Sedeflerinde saklı incilere benzeyen genç hizmetçileri etraflarında dönüp dururlar.” Tūr Süresi 24. āyet. 52/24.

²³⁵⁸ ter (F.) ıslak, yaş, taze.

²³⁵⁹ ḥakkāk (A.) kazımacı, mühürçü.

²³⁶⁰ eyledi, T

²³⁶¹ “Rabbine itaatsizlikten sakınanlara vaad edilen cennetin temsili şudur: İçinde doĝal nitelikleri bozulmamış su ırmakları var,” Muḥammed Süresi 15. āyet. 47/15.

taşı görünür ve bir nice ırmaqlar dağı sücidendir Hıağ Te‘ālā kemāl şıfatından çıkar şunuñ gibi sücidir ki ićenler mest olur ve sarđoş olur ammā sarđoşluđı dünyā sarđoşluđı gibi değdir gönli ve cānı şād olur ve ferağla dolar ve zevkle şafāyla mālāmāl²³⁶² olur mađmūr olmaz ve başı ağrımaz ve acı değil ekşi değildir şeker şerbetinden tatlıdur ve bir nice ırmaqlar baldandır şunuñ gibi baldır ki lezzeti muşaffādır ve mūmı yoğdur şāfīdir ađ baldır āyine gibi ādemiñ yüzi görünür Hıağ Te‘ālā’nıñ kemāl-i rağmetinden çıkar ve bu ırmaqlar ađup cennet ićine yayılır yüz biñ yere tağsım olunur cennet ićine ađar gider yiri yırtmaz ve gedük itmez arđı²³⁶³ yođdurhemān şöyle ađar gider dīvāra pencerelere beraber çıkar pencerede oturan kimseler alurlar ićerler ve çeşme ve havz düzerler ve her kişi murādı olduğı ırmağı diledüği yere ve isteduği mekāna ağıdır ve bir kişi ol ırmaqlarıñ cümlesin yāhūd arada bir nicesin murād idinse işāret ider ve kendü öñce gider ırmağ ardınca ađar gider her kanda dilerse taşarruf ider ol ırmaqlar bu vechle ađup cennetler dolmuşdur ve bu ırmaqlardan ğayrı Kevşer ırmağı vardır Rasūl Hāzreti ğaber viridi ve eyitdi ki Kevşer cennetde bir ırmağdır ānı Hıağ Te‘ālā kemāl-i ğudretinden yaratdı ve baña virmeğe va‘de etdi şuyı südden ađ ve ğardan şovukđur ve baldan ve şekerden tatlıdur ve ırmađıñ iki tarafından kenārı kıızıl altundandır ve şu ğapları ve bardağları hep²³⁶⁴ gümüşdendir ve kenārında ađ incüden çadırlar vardır ğurulmuş ve düzülmüş ğoşulmuş tağtlar urulmuş ićinde çay taşları incülerdir ve yāğütdur ve toprağı miskden güzel ğoğar ve ğoğusu cānlarāđıdā virür andan bir kez ićenler ebedī şuşamazlar ve Kevşer şuyundan ićmedük cennetde bir ādem yoğdur ammā cemi‘ ğalkđan muhācirler ićeler ya‘ni şunlar ki İslām’a gelüp ve ĩmān getürüp yerlerin yurdların terk itdiler gelüp Medīne’de vağan tutdılar Rasūlullah ile ğazālara gıtdiler bunlara muhācir dirler Kevşer şuyın evvel bunlar ićerler bunlarıñ dağı fağırları öñdin ićeler şunlar ki ğalk anlara iltifāt ve i‘tibār itmezlerdi ve ādem yerine tutmazlardı ve sözlerine uymazlardı ve hić şaymazlardı ve kimseye dilekleri gećmezdi ve kimse anlara ğapu açmazdı ğaftānları eski ve başları ağığ ve saçları tağınığ gezerlerdi ve cihāndan ve cānlarından²³⁶⁵ bezerlerdi ‘ālemde hić mağşūdlarına

²³⁶²mālāmāl (F.) dopdolu, ağzına kadar dolu.

²³⁶³arđı: yorgunluk.

²³⁶⁴ğapları hep, T

²³⁶⁵ T2450 nüshasında“cānlardan, T

yetişmezlerdi ve murādlarına irmezlerdi halk arasında zelīl ve ĥor yürürlerdi Hāḫ Te‘ālā katında bunlarıñ ‘izzeti ve ĥürmeti şöyledir ki eger bir nesne için bunlar and içse vallahi billahi filān şöyle²³⁶⁶ olur diseler Hāḫ Te‘ālā bunlarıñ andın şımazdı ĥācetlerin kabūl kılırdı ve didükleri olurdi meşelā bu and için Vallahi bugün yağmur yağar diseler yāĥūd Vallahi filān kiři seferden gelür diseler yāĥūd filān kimse helāk olur ya bir belāya uğrar deyu and içseler Hāḫ Te‘ālā anları çıkarmazdı elbetde didükleri olurdi pes Kevşer ırmağının şuyın cemi‘ ĥalāyıqdan evvel bunlar içeler çünkü Kevşer ırmağın bildiñ diñle imdi Kāfūr ve Selsebīl ırmaqları daĥı nicedür bunlar iki ırmaqlardı Tūbā ağacının dibinden çıkarlar ve cennet içine yayılır²³⁶⁷ akarlar biriniñ adı Kāfūr’dur şovuk olup aĥ oldığıyçün Kāfūr deyu ad virdiler zirā Kāfūr daĥı aĥdır ve yüreği şovuk tutar ĥarāret def iyçün Kāfūr’i ezerler içerler bu Kāfūr ırmağından Tañrı Te‘ālā’nıñ şālih kılları içerler ve biriniñ daĥı adı Selsebīl oldı zirā rengi güzel koĥusu gökçek ve dadı şīrindir leĥāfetde selāseti ve vardır ya‘ni güzel akar ve laĥif akar aĥduğın görüp ādemiñ cānı rāĥat olur ve tāzelikte melāseti vardır ya‘ni yumuşak ve tayrancaĥdır ādemiñ elinde mülāyimdir yağ gibi yumuřaĥdır iri değıldir pes adı Selsebīl olmağa lāyıĥ ve münāsibdir²³⁶⁸ ve bu Selsebīl ırmağının mizācı ve lezzeti zencebīle²³⁶⁹ beñzer ve ‘arap katında zencebīler ĥati mu‘teberdir zencebīliñ lezzetinden gönülleri şād olur ve cānları feraĥ dolar anıñ için Hāḫ Te‘ālābu ırmağı zencebīle beñzetdi ve cennetde bir çeşme daĥı vardır adına tesnīm dirler Tañrı’nıñ ĥāş kıllarına maĥşūşdur andan her kiři içmez anıñ için adı Tesnīm oldı ki ĥayrı ırmaqlardan bunuñ lezzeti artıĥdır ve hevādan iner yerden çıkamaz ve toz ĥarıřmaz anıñ için tesnīm didiler zirā tesnīm’in adı ma‘nāsı böyle dimekdir ya‘ni yüksekden çıkar ve lezzeti a‘lādır ve bu tesnīm şāfīdir ve rengi aĥdır ĥitāmımskidir rengi nūr gibi şevĥ virür ĥadeĥler ve bātiyeler dolar ve içenler cān lezzetin bula Tañrı’nıñ ĥāş kılları cümleden şoñra tesnīm içeler gövdelerine bir cān daĥı girmiş gibi ola ve bu tesnīm²³⁷⁰ ĥayrı ırmaĥ şuyına ĥarıřdurmayalar şarf içeler kılan halka ĥarıřdurup vireler ve içecek kıbları incü ĥadeĥler

²³⁶⁶şöyleşöyle, T

²³⁶⁷yayılu, T

²³⁶⁸münāsiboldı, T

²³⁶⁹zencebīl (A.) şarap.

²³⁷⁰tesnīmi, T

ve altun ibriķler ola ve bu tesnīm muķarreberleñ şarabıdır ‘avām ĥalkına andan ĥaşşā yokdur Tañrı Te‘ālā’nıñ şālīĥ kulları Kāfūr iķerler ve muķarreb kulları tesnīm iķerler zīrā bunlar tevĥīd zāta irmişlerdir maķām ve ĥudutda ‘alāyıkdan mücerred olup Ĥaķķ’ı bulmuşlar ve bilmişlerdir televvünden geķüp temkīne varmışlardır Ĥaķ’la Ĥaķ olmuşlardır fenā-yı muţlak olup beķā-yı Ĥaķ’la dolmuşlardır tesnīm şarābın iķecek şād ü ĥandān olalar ve maķşad-ı aķşā’yı bulalar pes Ĥaķ Te‘ālā bunlara zātla tecellī ide maķşūd bi’z-zātınaidüĝi biline ve buluna.

FAŞLUN FĪ MERĀTİBĪ EHLİ’L-CENNET

(Cennet Ehlinin Mertebeleri Faşlı)

“İnne’l-Mutteķīne Fī Cennātin Ve Neherin
 ۞ FĪ Meķ’adi Şidķin ‘İnde Melīkin Muķtedirin”²³⁷¹ gel ey devlet maķāmında mertebe iķün dervīşler ve maķşūd bulmaĝa ĥalışanlar diñle imdi bu ben faķīrden ve miskīn-i ĥaķīrden saña cennet mertebelerin beyān idüp ‘ayān ideyin tā ki sen daĥı cedd ü ceĥd ideyin²³⁷² yüce mertebeye yüksek maķāma ĥıkmaĝa kaşd ideyin²³⁷³ gizlü sırlar saña aşīkāre ola bu deryāda üstād²³⁷⁴ gemici olasın ve ‘ummāna ŗolub kıymetlü gevher bulasın ĥünkü ‘Adn uĥmaĝın işıtdüñ ki dār-ı Raĥmān’dır Ĥaķ Te‘ālā kullarına anda tecellī ider cemālin anda gösterir diñle imdi ki imān ehliniñ her biriniñ yerin ve maķāmların saña bildüreyin bilgil imdi ki ‘Adn uĥmaĝına kimler girür cemi’ peyĝamber ve şiddīķlar ve şehīdler ‘Adn²³⁷⁵ uĥmaĝına girürler ve Vesīle maķāmi Rasūlullaha maĥşūşdur Rasūl Ĥazreti ehl-i beytiyle aşĥābıyla anda maķām tutarlar Rasūlullah’ın yanına cem’ olurlar bunlardan şoñra evliyālar ve kāmiller fāzıllar ve ‘ilm ile ‘amel iden ‘ālimler ve zāhidler ‘ābidler ve bunlardan şoñra ĝayrı insān hep cümlesi cennete dolup yerlü yerine ve maķāmlu maķāmına varalar miķdārlarınca mertebe²³⁷⁶ bulalar ve başdan başa cennet²³⁷⁷ dolalar ve cennet ehliniñ ĥoĝı

²³⁷¹ “Takvā sahipleri cennetlerde ve ırmak kenarlarındadır. Doğruluĝun hākimoldıĝı bir ortamda, gücüne sınır olmayan bir hükümdarın huzurundadırlar”. Ĥāmer Sūresi 54, 55. āyet. 54/54, 55.

²³⁷² idesin, T

²³⁷³ idesin, T

²³⁷⁴ üstāz, T

²³⁷⁵ ki ‘Adn, T

²³⁷⁶ varalar nice mertebe, T

ümme-i Muhammed'den ola gönülleri imānla hikmetle dola ve bir kara şığırda bir ak kıl nice ise ümme-i Muhammed dağı ğayrı halka göre öyledir kara şığırdaki ak kıl Muhammed ümmedidir ve cemī' gövdesindeki kara kıllar ğayrı halkıdır pes cennete girenler ekşer bu ümmedten ola Hıak Te'ālā cennet ehline şol kadar in'ām ve ihşān ide ki diller ile vaş olunmaya ve hesābın Tañrı'dan ğayrı kimse bilmeye rahmet deryāsı aıp bunları ni'mete ğark eyleye ve Hıak Te'ālā kelām-ı kadīmimde buyurmuşdur ki bu halk cennetde iki bölük tāife olalar bir bölüğü Hıak Te'ālā'nın muqarreb kullarıdır ve ulu evliyālardır ki nefisini kemāliyle tertīb idüp ıslāh eylemişdir muṭmainne olmuşlardır ve bir bölüğü dağı aşhāb-ı yemīndir bunlar dağı Hıak Te'ālā'ya 'ibādet ider kullardır ve Tañrı dergāhında maqbūllerdir ammā muqarreblerden bunlar bir mertebe aşığa²³⁷⁸ diñle imdi muqarreb kullar kimdir bil ve āgāh ol sen dağı anlardan olmağa cehd eyle pes bu muqarrebler şunlardır ki dünyāda hayra öğüdürlerdi ya'ni bir hayırlu nesne görseler cemī' işlerin korlardı ol hayra dirlerdi kimse işlemedin biz öñürdü işleyelim segirdirlerdi ve 'ibādetde birbirin uyarlardı ve şerī'atden bir kadem taşra çıkmazlardı ve hükmün tutarlardı ve her nesnenin haqīkatine nazar iderlerdi ve dünyāda mescide ğayrı halkdan öñürdü gelenler cennetde yüce mertebelere yetişeler ve çok fāide bulalar 'ālī tahtlar üstünde ve kıymetli döşeklerde oturalar ve bu tahtlar altunlu ola ve cevherler bezenmiş ola yil esdükçe her tarafından miskler ve 'anberler saçıla ve gökçek koğudan dimāğlar mu'aṭtar ola pes ol tahtlar üstünde birbirine karşı oturalar sofralar yayılasimātlar²³⁷⁹döşene şekkeri ni'metler döküle ve cevheri hil'atlar dikile Hıak Te'ālā bunları içüre ve yidüre ve hil'atlar giydüre taht üstünde söykenüp²³⁸⁰ pādişāhane oturalar vildān ve ğilmān ya'ni güzel²³⁸¹ oğlanlar ve bī bedel maḥbūblar gelüp bunları tavvāf ide ve karşılarında ayağın duralar meclis kurıla ve devrān sürile ve ortada kadehler oynaya ve gönüller cūşa gele kaynaya cānlar şevkle zevkle dola²³⁸² ve nefisler şād ola ve feraḥ ola²³⁸³ şol şarābı içeler ki şerri ve fesādı yok ve

²³⁷⁷ cennete, T

²³⁷⁸ aşāğadır, T

²³⁷⁹ simāt (A.) sofrā, yemek, ziyafet.

²³⁸⁰ söykenmek: dayanmak, yaslanmak.

²³⁸¹ ol güzel, T

²³⁸² şevkle dola, T

²³⁸³ şād ola ola, T

zевќi řafası çok ādemi maħmūr itmez ve bařın ađırtmaz ve řarnın řiřirmez ve yolun řařırmaz ve yemiřlerden dađı gōnūlleri her ne dūrlū yemiř dilerse ve her ne arzu iderlerse ve ‘aķılları neye irerse hemān ōnlerinde ĥāzır bulalar řayısı zerdālūlar²³⁸⁴ ve sulťānī elmalar ve ter armudlar ve tāze ūzūmler ve her ne cins yemiř ve řa‘ām ki ĥātırlarına gele ve gōnūlleri arzulana²³⁸⁵ ve ōnlerinde ĥāzır bulalar ve eger řuř etin iřtihā itseler pes ol řuř gelūp ađaē ūstūne řona dūrlū āvāz ile būlbūl gibi gūzel gūzel ōte andan řońra sofra ūstūne gele dūrlū dūrlū ōtūřler ōte ki iřidenler bīhoř²³⁸⁶ ola ve ĥayrān řala hem ol sa‘ātdē ol řuř ōnlerinde ĥāzır būryān²³⁸⁷ olmuř yolına pes etin yiyeler řoyalar řuř yine uēa yūriyū yere ađaēlar ūstūne řona ōtmekle bařlaya bundan řońra ĥūri ‘īnler yetiře nāzla řalını řalını geleder her yeri kendū yārini bula zevķle²³⁸⁸ ve řafālar ola ve řenlikler řāzlıkılar ile gōnūller dola bunları kim beyān idebilūr veya ni‘metler kim taķrīr ider ki diller ta‘bīrinde ‘āciz ve kalemeler taķrīrinde ķāřırdır²³⁸⁹ bu ķadar sōyledūđūm sańa bir iřāretdir ki ‘ārifē bir iřāret yeter dimiřler ve²³⁹⁰ bir ĥarmandan bir avuē buđday uranıń yeter baķasın bundan ańlayasın uřda muķarreberīń ĥālını bildūń ve kimler idūđin iřitdiń tafřil ile bilinmek ĥod ķābil deđildir²³⁹¹ hele icmāle fi‘lcūmle ańladuń gūneřden zerresin bulduń ve deńizden ķaťresin aldiń řimdi sańa ařĥāb-ı yemīni bildūreyin pes ařĥāb-ı yemīn dađı cennete gireler bađlara bađēelere ve gūlistānlara ireler ve zevķler řafālar sūreler bōlūk bōlūk cenneti seyrān ķılalar ve Ĥaķ Te‘ālā’dan baĥřiřler²³⁹² alalar ve cānları rāĥat olup řād olalar ve envā‘ zīnet ve arāyiř²³⁹³ bulalar Rasūl Ĥazreti ařĥābına bu aĥvāli beyān eyledi ve sōzūnde andlar iēdi ve bu ařĥāb-ı yemīniń ĥālleri bu vechle nizām ve intizām bula gōnūlleri yemiř arzu etdūđūnde ōnlerine nice dūrlū yemiřler gele biriniń lezzeti birinde olmaya ĥiēbir lezzet anlarıń dadına yetiřmeye bunlara Ĥaķ Te‘ālā lezzetleriń eń ulusun vire zāhirde sen anları ĥalkıla yūrūr gōresin ammā anlarıń gōnūlleri Ĥaķ’la ola Ĥaķ Te‘ālā gōnūlleri tecellī eyleye ol

²³⁸⁴ zerdālū (F.) zerdali.

²³⁸⁵ arzulaya, T

²³⁸⁶ bīhoř (F.) kendinde olmayan, baygın.

²³⁸⁷ būryān (F.) kebab.

²³⁸⁸ zevķler, T

²³⁸⁹ ķāřır (A.) gūcū yetmez.

²³⁹⁰ meşeldir ve, T

²³⁹¹ değil, T

²³⁹² dūrlūbaĥřiřler, T

²³⁹³ arāyiř (F.) sūs, bezek, donatı.

tecelliden bir vechle lezzet alalar ki yemek içmek anın katında hiç ola Hâk Te'âlâ bunlara beka ve liqa vire ya'ni cemalin göstere ve dizarin müşahede etdüre ve Allah Te'âlâ'nın celâli kudreti tecellî etvârından a'lâdır ya'ni Allah Te'âlâ'nın 'azameti ve ululuğı ve hakikati tecellî kılmağla²³⁹⁴ bilinür değildir ve ma'lûm olur şanma ki anın celâli ve 'azameti tecellî tavrından a'lâdır ve yüksekdir ve anın cemâli nûrî dağı tecellî nûrlarından dağı rûşen ve dağı zâhirdir ya'ni Hâk Te'âlâ'nın cemâli 'âlemde şöyle zâhir ve rûşendir ki tecellî kılmasa dağı anın cemâli ma'lûm olur ve bilinür zirâ 'âlemde cemî' nesnelere ki vardır Hâk'ın cemâlin gösterir ve bu ma'lûkât cemâl-i Hâk'a rûşen âyine gibidir bilmeyen anlamayan hayvandır bizim hayvânla sözüme yok bizim²³⁹⁵ insânlardır ve aşhâb-ı yemîn cennetde bağlarda beğçelerde ve sarâylerde ve köşklere ve ırmaqlarda karar ideler ve ağaçlar gölgesinde oturlar ve ol ağaçlar başdan ayağa yemiş ola ve ulu ağaçlar ola ki yüz yıl atlu segirdse gölgesinde²³⁹⁶ geçmeye ve taşra çıkmaya ve dağı Rasûlullah buyurdu ki cennet içinde vardır²³⁹⁷ ki anların üstünde gümüşden çengler²³⁹⁸ vardır ki gâyet güzel ve tatlı öterler kaçanki cennet ehli semâ' isteseler ve sâz âvâzların işitmek dileseler ol ağaçlara varırlar pes Hâk Te'âlâ emriyle 'arşın altından bir yıl ese ol çenglere dokunalar çengler harekete gelüp kendü kendüden çalınalar âvâzların halk işideler şunuñ gibi tatlı ve şirin ola ki eger ol âvâzı dünyâ halkı işitseler idi şenlikden²³⁹⁹ altı üstüne döne idi ve dünyâda ne deñlü âvâz varise ve ne deñlü sâz çalınursa cemî'si ol ağaçlarda bulunur ve çalınur ve ol ağaçlar cemî'si gümüşdendir ve taşları cevâhirdir ve ağaçların ba'zısının ağı gümüşden yaprağı vardır yemişleri vardır ki gümüşden dağı ağıdır ve nûrludur ve kimisinin yaprağı vardır kıvıltı altındandır ve dibinden²⁴⁰⁰ toprağı miskden ve 'anberdendir ve cümle ağaçların köki yukarı ve havadadır ve budakları aşağı aşılışdır yemişleri âdemin başı üstüne gelür aşağı şarşar şehir yili esüp ol ağaçların yaprağı deprendiğı ve ditrediğinden bir güzel âvâz ve bir tatlı un çıka ki işidenler hayrân kalalar ve zevkten şafadan bihoş

²³⁹⁴kılmağa, T

²³⁹⁵bahtımız, T

²³⁹⁶gölgesinden, T

²³⁹⁷ağaçlar vardır, T

²³⁹⁸çeng (F.) kanunu andırır bir çalgı.

²³⁹⁹şenlikde, T

²⁴⁰⁰dibinde, T

olalar ve gâh gâh Yūsuf sūresin okuyalar ve kef ha ya ‘ayn şad²⁴⁰¹ sūresin okuyalar işidenleriñ derdine dermân olalar ve cânlarına şevk ve surūr hâşıl ola ve her biri bir taht üstüne otura ki ol tahtıñ yüksekliğı gök kadar ola üstünde oturanlar me‘āni güneşi ola tahtda pâdişâh ola otura ve Rasûlullah buyurmuşdur ki *dünyâda karıcıklar var idi ki saçları ağarmışdı ve gözünden çapaqlar ağırdı ve şerv-i şulardan geliyordu Hâk Te‘ālâ anları yine kız oğlan eyleye her gice kız ve oğlan ola eriyle buluşa kızlığın ala gene kız oğlan ola* Hâk Te‘ālâ’nıñ kudretlerine ‘aқıl irmez ve fikir yetişmez Rasûl Hâzreti’nden ‘Aişe ana çünkü bu hadîşi işitti paşmağın ağzına tıtdı ve güldi pes ayıtdı yâ Rasûlallah ‘avretler hergâh kız oğlan olurlar ya erlerine buluşdukları vaktin kızlık almağda ağırılmazlar mı ve acımazlar mı didi Rasûlullah eyitdi anda ağırılmak²⁴⁰² ve acı olmaz didi ve ‘avratlar erlerine ‘âşık olurlar cân u gönülden gâyet seveler ve otuz üçer yaşında olalar ve bir ‘avret ki dünyâda iki ere varmış olsa yarın anda cennetde kaçığısın dilerse ala ihtiyâr elinde ola ve hâtunlar boyunlarına ve kulaqlarına incüler taқınalar eñ alçaқ incü güneş gibi şevk vire nûrı tamâm etrâfi kaplaya her biri tamâm yetmiş kaftân giye ve bu kaftânlardan yine kemük içinde iliğı görine şırça kadeh içinde kızıl süci²⁴⁰³ göründüğü gibi ve bu ahvâle nihâyet yokdur dillerle taқrîr olunmaz ve kalemlerler taқrîr kılinmaz hele mümkün oldıçça size beyân idelim Hâk Subhânehu ve Te‘ālâ hadîş-i qudsî içinde söyletmişdir ve Rasûlullah anı ‘ayân eylemişdir *a‘dedtu li ‘ibâdiye ‘ş-şâliḥîn mâ lâ ‘aynun râet ve lâ uzunun semi‘at ve lâ ḥaṭarun ‘alâ kalbi beşerinya*’ni Hâk Te‘ālâ eyitdi şâliḥ kullarım için şol nesnelere yarâқladım kigözler görmüş değıl kulaqlar işitmiş değıl ve âdemiñ gönüne gelmiş değıl didi ve Kur‘ân’da dağı bu sözüñ mişlini getürdi kavlihi Te‘ālâ

Felâ Ta‘lem Nefsun Mâ Uḥfiye Lehum Min Qurratı A‘yunin Cezâen Bimâ Kānu Ya‘melūn²⁴⁰⁴ ya‘ni ben kullarım için şol kadar nesnelere yarattım ve gizledim ki kimseniñ nazarı irmez vakti geldüğünde âşikâre ve bellü olur etdükleri ‘ameli ‘ivaz olmağıyçün yarattım bilmez ki ben anlarıñ için neler yaradup

²⁴⁰¹ Meryem Sūresi. Müellif sūresnin ilk âyeti olan kef ha ya ‘aynşadhuruf-i mukattâ harflerini yazmayı tercih etmiştir.

²⁴⁰² ağrı, T

²⁴⁰³ süci (sücü): şarap.

²⁴⁰⁴ “Yaptıklarına karşılık olarak onlar için ne mutluluklar saklandığını hiç kimse bilemez.” Secde Sūresi 17. âyet. 32/17.

gizledim didi İbn ‘Abbās bu ma‘nide demiştir ki yedi kat yerler ve gökler tamām biri birine ulaşa uzunluğunave enine çekilse tamām cennetiñ geñişliğini uzuni işbu miqdardır didi ve eñ alçaq kişiye ki cennet virile biñ yıllık yol ola yaqini ve ırağı hep görine Hāq Te‘ālā anıñ gözine kuvvet vire ki ve nūrın artura tā ki bu kadar biñ yıllık ırağ yeri görmeğe kâdir ola ve bundan dağı ‘aceb bir söz dağı söyledi ki cennet ehlerinden bir kimse cennet²⁴⁰⁵ içinde ne kadar cinniler ve Ādemoğlanları varise kâdirdir ki yalnız bir kimse bunlarıñ cemī‘sin konuklaya yidüre ve içüre ve her birine hil‘atler giydüre ni‘metinden ve rızkından bir sineğiniñ kanadı kâdar eksilmeye Hāq Te‘ālā kudretiyle ve Süddī rahmetullahi ‘aleyhi bir söz didi günāhkār kullara büyük muştuluğdur ayıtdı ki yedi kat yerleri ve yedi kat gökleri cem‘ idüp bunları kesseler şöyle ki hardal dānesi başdan başa²⁴⁰⁶ kıyma keser gibi ufağ doğrayup cümlesi hardal dānesi gibi eyleseler Hāq Te‘ālā’nıñ bu hardal dāneleri kadar cennetler vardır ve yine her cennet büyüklükde ve geñişlikde bu yerler ve gökler miqdārınca ola didi var kıyās eyle gör imdi ki yerler ve gökler ne kadar hardal dānesi ola yalnız bir tağ kesüp hesāb eylesen kaç hardal dānesi çıkardı kanda kaldı ki dağları depeleri ve toprağı doğrayup hardal dāneleri miqdār eyleye bu nesne hesāba mı gelür ya ‘aqla mı şığar pes Hāq Te‘ālā’nıñ bu kadar cennetleri vardır ve yine her bir cennet başka başka büyüklükde ve geñişlikde bu yerler ve gökler kadardır ey ‘Ālemleriñ Kerīm Raḥīm Tañrısı ey rahmeti bol Tañrısı pādişāh ey lütfi ve keremi çok İlāh bu nihāyetsiz çok cennetlerinde ve uci bucāğı yok geñiş memleketlerinde biz günāhlu kullarıña dağı bir ev yercüğizi ‘ināyet eylesen rahmetiñden ne eksile ve keremiñden ne gidile yedi deñizden bir kaṭre gitmekle deryāya ne ziyān gele ve güneşden zerre eksilmekle güneşe ne zarar ola İlāhī on sekiz biñ ‘ālemler ‘ibādetle dolsa seniñ hazīneñden²⁴⁰⁷ nesne artmaz ve eger cemī‘ ‘ālem halkı ‘āşī olursa ‘izzetiñden zerre kâdar nesne eksilmez İlāhī nefse uyup günāh işledim ve ‘işyān etdim saña ne işşı ve ne ziyān etdim bilmezlikle yañıldım haṭā etdim kimseye itmedim yine ben baña etsim İlāhī geç ol ‘ibādetden ki saña andan fāide olmaya ve bağışla o günāhı saña andan ziyān gelmeye İlāhī ṭā‘atimiz yok ve ṭā‘ate gururumuz yok velākin haṭāmız bī hesāb ve kuşūrumuz çok İlāhī benim senden ğayrı rahmet idici Tañrım yok

²⁴⁰⁵ki cennet, T

²⁴⁰⁶başdan başa hardaldānesikâdar olsa, T

²⁴⁰⁷hazīneñde, T

ammā seniñ benden ğayrı ‘azāb idicek ƣullarıñ çoƣ İlāhī sen kelām-ı ƣadīmiñde fa‘ fū ve eşfeħū didiñ²⁴⁰⁸ ve bir yerde daħı lā taƣneṭū buyurduñ İlāhī ƣapudan ümīzim kesdüm ve her cāndan nevmīz²⁴⁰⁹ ƣaldım mağfiret ve raħmet ümīziyle yüce dergāhıña geldim günāhlarım ‘afv eyle ve ģaṭalarım bağışla ve kemāl lütfuña ve cūduña beyān-ı lāyık ne ise ānı işle işim senden ‘ināyete ve ģabībiñden şefā‘ate ƣalmışdır ve sözüm ‘ināyetle şefā‘atde ģatm olmuşdur Ĥazreti Rasūl şallallahu ‘aleyhi ve sellem buyurdu *cennetde her bir mü‘mine Ĥaƣ Te‘ālā incüden bir ƣadır vire ve yüksekliğı göğe beraber ola dört biñ ƣızıl altun ƣapusu ola cemī‘ ehli beyti anıñ içine gire vaṭan ṭuta ve ortada kendüsi sulṭān ola aralarında seyr eyleye ve diledüğün öpe ƣoca taşarruf eyleye ve ğayrısı ānı görmeye.*

Faşl

Çünkü cennetiñ mertebelerin bildün ve añladıñ şimden şoñra murādların ulusun ve maṭlūblarıñ küllisin beyān ideyin işidesinve aña lāyık ‘amel ve aña münāsib iş idesin bu yol ince ve güc yoldur bunda lāf ü güzāf gerekmez ve bu araya da‘vā şığmaz ve şālūsluƣ²⁴¹⁰ şatılmaz bu yola cānla ƣalışmaƣ ve göñül ile dūrüşmeñ gerek ādemiñ beli dūrüşmekdir iki bükülmeñ gerek ve bağrınıñ başları delinüp ve yaraları sōkūlmek gerek ve ol cennetde biten yemiş ağaƣları bunda dūnyāda dikilmek gerek ve ānda olan ģayır ve iħsān ģarmanlarınıñ dūnyāda ekilmek gerek Rasūlullah *ed-dūnyā mezra‘atu’l-āħireti* deyu buyurmuşdur ya‘ni dūnyā āħiretiñ mezra‘asıdır ekinlikdir dimişdir bunda ekmeñ gerek ki ānda biçesin bunda ƣalış ve dūrüş ki ānda fāriğ olup yiyesin bunda belā ve zaħmet çek ki ānda ģoş geçesin dāneyi bunda şaƣ ki ānda diresin bunda murādın terk eyle ki anda mağşūda iresin bu meydāna giren gerekdir ki merd ola ve cihān pehlivānları içinde ferd ola bir naṭ²⁴¹¹ üstünde rūħ ve at virüp Leclācı şāh māt iderler bukārkaħdaĤallāc-ı Manşūrı terekeye aşmazlar ve cān u başın ƣoyuranlar bu meydāna ƣadem başmazlarbu derde merhem bulmağičün İbrāhīm Edhem ve nice anıñ gibiler hem taḫtını terk eyledi ve tācını

²⁴⁰⁸fa‘ fū didiñ, T

²⁴⁰⁹nevmīz[d] (F.) ümitsiz.

²⁴¹⁰şālūsluk (F.) ikiyezlülük, riyākarlık.

²⁴¹¹naṭ‘ (A.) sofra bezi, meşin döşek.

tārāca²⁴¹² virdi ve Mūsā kelīmullah kilim giydi ve ‘İsā rūḥullah yaqasın çāk eyledi nice ciğerler kana ğarkı oldu ve nice yürekler yarıldı diñle imdi ki şāḥib-i şerī‘at ya‘ni Rasūlullah ve Ḥabībullah tarīkatden nice eṣer buldı ve ḥaḳīkatden ne ḥaber virdi bendahı gücüm yetdüğü kadar saña beyān ideyin sendahı şevkle zevkle rūḥ-ı pāk Muhammede ve Ravza-i Muṭahhara Aḥmede şalavāt viresin selām viresin ayıdasın Allahumme şalli ‘alā seyyidinā Muhammedin ve ālihi ve şāḥbihi ve sellem diyesin ammā söz çok kañgısın diyeyin ve kañğı birin söyleyeyin meger ancak şol sözi söyleyim ki Allah Te‘ālā dimişdir ve Rasūlullah buyurmuşdur *anlarıñ dahı cümlesin söylemek kanda mümkün olur içinden bir nicesin beyān ideyin iki ‘ālem faḥri ve cihānın ulusu ve seyyidi ki sözlerigözler nūrı ve gönüller serveridir ve hidāyet çerāğı ve memleket nizāmıdır* buyurmuşdur ki *uçmağda nice ‘ālī köşkler ve sarāylar vardır ki laṭif ve şāfīdir taşından içi görünür ve içinden taşı seçilür* aṣḥāb ayıtdılar yā Rasūlallah bu maḳām ‘aceb kimleriñ ola didi Rasūlullah ayıtdı *bu maḳām anlarıñdır ki söyledikleri vaḳtın sözlerin yumuşak söyleyeler ve ta‘āmların faḳırlere yidüreler ve oruçların ulaşduralar ve günleriñ çoğın aç geçeler ḥalk uyurken namāz kıllalar venamāzlarında Ḥaḳ Te‘ālā’ya niyāz ideler ve yalvaralar tekebbürlük itmeyeler ve ‘izz ü nāz ile faḥr idüp nāzlanmayalar ve Ādemoğlanınıñ ḥod hiç büyükenüp ve nāz idecek ḥālî yokdur nesine nāzlanısun ki elinden nesne gelmez Tañrı te‘ālā’ya muḥtāc bir ḳuldur ve dahı Rasūl Ḥazreti buyurdı ki *cennetde bir yer vardır ki aña dāru’l-Ferec dirler girenler şād olur ve ḳayğudan āzād olurdāru’l-Ferce şol kişiler girürler ki dünyāda bir ḳayğulu adem ve ğuşşalu kimse görseler anlarıñ ḥālın ḥatırın şorarlardı ve tesellī virürlerdi ve gönündeki ḳayğuyı ve ğuşşayı giderirlerdi pes Ḥaḳ Te‘ālā anları cennetde Dāru’l-Ferec maḳāmına iledür ve şād ü ḥandān eyler ve dahı Rasūlullah Ḥabībullah Ḥalīlullah buyurmuşdur ki *her kim dünyāda bir mü’min ḳarındaşını Allah için sevse ānıñla Allah için dostluḳ eylese arada dünyā ğarażı²⁴¹³ olmasa hemān Allah rızāsıyçün sevişüp dostluḳ eyleseler yarın cennetde Ḥaḳ Te‘ālā anlarıñ her birine yetmiş biñ köşk vire nūrdan her köşk bir kızıl yāḳūt²⁴¹⁴ üstünde bünyād urulmuş ve yapılmış ola ve anlarıñ yüzleri nūrı güneş gibi şevḳ vire ol nūrile cennetin eṭrāfı dola ve bağlarıñ***

²⁴¹²tārāc (F.) yağma, talan.

²⁴¹³aradağarażı, T

²⁴¹⁴yāḳūtdan direk, T

bağçelerin yüzü güle gayrı cennet ehli aydalar gelün varalım Allah için sevişenleri görelim ve Hâk Te‘âlâ ne virdi şoralım diyeler geleler göreler ki yüzleri güneş olmuş âdem bakmağa gözünden şakınur hep yeşil sündüs²⁴¹⁵ giyerler yir yir altun²⁴¹⁶ ton nişânları var kıadd u kıâmet mevzûn olanları ay yañaqları alınları ve gülgün²⁴¹⁷ yañaqları üstünde²⁴¹⁸ nûrdan haţtla yazılmış ki bunlar şunlardır ki Allah Fillah sevişürlerdi biri biriyle dostlaşup karışurlardı biri birine gelür giderlerdi ve Allah rızasıyçün biri birin ziyâret iderlerdi ve mizâc alışırlardı ve her gâh bulışırlardı deyu yañaqlarında yazılmış ola gel imdi ‘azîzler Allah için sevişmek ziyâde eyu ‘ameldir ve şevâbı çokdur Allah için sevişün biri biriñiz ile Allah için dost olun biri biriñiz âhîret karındaş idinün ve küçük yaşluları âhîretlik oğul idinün uluları ve pîrleri âhîret baba idinün ve bunun hakkında çok hadîşler vardır söz uzanmasun deyu yazmadık muhaşşal-ı kelâm budur ki Hâk kıatında Allah için sevişmek ve dostluk itmek kıadar eyu ‘amel yokdur ve dahı Rasûl Hâzreti buyurdi ki *dünyâda ‘âdil pâdişâh olanlar nûrdan minberler üzerinde kemhalar kıatîfeler²⁴¹⁹ döşenüp oturalar maķâmı ol ulu sultânın ol pâdişâhlar pâdişâhının yakını ola* ya‘ ni Hâk kı’ın sağ yanı ola ve Allah Te‘âlâ’nın sağ yanı ve şol tarafı demek câiz değıldir Hâk Te‘âlâ Celle ve ‘Alâ Hâzreti sağdan ve şoldan münezzehdir ve pâkdir ve tarafı ve yanı olmaķdan ve öni ardı olmaķdan ve altı üsti olmaķdan ve âridir ve münezzehdir ve muķaddesdir ve bu ‘ibâretlerdeki Tañrı’nın sağ tarafında dirler ve yakınında dirler ve Allah kıatında dirler ve Tañrı önünde dirler ve bu elfâzhemân ancak anlatmak için bir sözdür söylenür halk birbiriyle nice söyleşürlerse ‘avâm anlamak için ol vech üzerine taķrîr ve ta‘bîr iderler ya ne disünler halka nice anlatsunlar ve anlatmağa elbetde bir söz gerek yohsa hâşâ ve kellâ Tañrı’nın sağ ve şolı ola ya öni ve ardı ola uşda bu şimdi didüğümüz ‘âdil pâdişâhlar Raķmetin yakınındamaķâm tutarlar dir bundan murâd budur ki dünyâda uluların sağ yanı şadr idi kıati ‘izzet ve hürmet etdükleri kimseyi sağ yanlarına geçürürlerdi pes ‘âdiller²⁴²⁰ Tañrı’nın sağında maķâm tutarlar demek ma‘nâsı budur ki Hâk Te‘âlâ’dan

²⁴¹⁵sündüs (A.) sırmalı ve desenli ipek kumaş.

²⁴¹⁶altundan, T

²⁴¹⁷gülgün (F.) gül renkli, pembe.

²⁴¹⁸üstüne, T

²⁴¹⁹kıatîfe (A.) kadife.

²⁴²⁰geçürürlerdi ‘âdiller, T

ziyāde ‘izzet ve hürmet bulurlar ve ni‘mete müstağrak olurlar ve dileklerin ve murādların bulurlar dimekdir netekim dünyāda şāhlarıñ sağ yanında oturanlarıñ hāli böyle idi ve Tañrı katında dimek ve önünde dimek dağı bu vechledir meşelā bir kimse kendü önünde oturan kimseyi görür ve sözün işidüp ve hālin aḥvālin nicedir nice değildir bilür pes Ḥaḳ Te‘ālā kulların görür ve bilür ve sözün işidür içini taşını bilür ve gönlündeki gizlü rāzına muṭṭalī‘ dir²⁴²¹ andan gizlü ḳaṭ‘ā bir nesnesi yoğdur pes ol cihetden Tañrı önünde dirler ve Tañrı katında dirler murād bundan mekān işbātı değildir bil ki mekānet²⁴²² işbātıdır ḳatında dimek muḳarreb olmağdan kināyetdir rivāyetdir ki cennetde Ḥaḳ Te‘ālā kullarına virdüği taḥt u tāc kimi altun ve kimi cevherdir ve bu tāciñ eñ alçaḳ incüsü maşriḳi ve mağribi nūra ğarḳ eyleye ve her biriniñ kollarında üçer bilezik ola ki kullar āniñla nāzik ola biri altundan ve biri aḳ gümüşden ve biri dağı yāḳūtla güzel incülerden ola ki nūrlu ola ve libāsları sündüs ve istebrāḳ²⁴²³ ola hep cümle ibrişim ola sündüslibāsi ḳati incedir ve istebrāḳbiraz andan yoğunca olur yeşil renklüdür erler ve ‘avretler giyerler ve her ne dürlü renk isterlerse vardır ammā yeşilleri nāriñ olur ve taḥtlarıñ taḥtaları altundur görmekle ādemiñ cāni rāḥat olur üstüne oturmaḳ ḳanda ḳaldı ve taḥtlar üzerinde dürlü ḥarīrlerden döşekler döşeñe ve yir yir sökincek yaşduḳlar ḳonıla ḳaçan ki bir kimse taḥtına binüp eyleyen ve memleketin seyr etmek dilese taḥt eğile aşığa inüp alçaḳ ola pes ol taḥtınıñ üstüne bine taḥt yine yukaru ve yükseğe çıḳa ve havāya pertāv²⁴²⁴ ola her ḳanda dilerse ilede şanasın ki Süleymān peyğamberdir taḥtını yeller getirür pes cennet ehlini dağı taḥtları gezdüre ve seyrān etdüre ḳaçan bir yārini ve dostunu görmek ve buluşmaḳ dilese taḥtına binüp ol yaña yūriye şol sā‘ at vara irişe ve ol dostuyla bulişa ve görişe ve oturup āniñla söz söyleşe ve ayda ki ey ḳarındaş dünyāda seniñle yār ve yoldaş idük ve biri birimiziñ ḫāline ḫāldaş idük añar mısın ki falān yerde ve falān meclisde seniñle ne söyleşdüḳ²⁴²⁵ ḫatırıñda var mı ki ānda du‘ā ḳıldıḳ ve Tañrı Te‘ālā’dan raḥmet vemağfiret²⁴²⁶ diledik Elhamdulillah ki Ḥaḳ Te‘ālā du‘āmız ḳabūl etmiş ve ḫācetlerimiz ḳabūl olmuş bizi yarlıgamiş uşda bize cennet

²⁴²¹ muṭṭalī‘ (A.) haberdar, bilgilenmiş.

²⁴²² mekānet (A.) güç, kudret.

²⁴²³ istebrāḳ (A.) bir cins sırmalı kaba kumaş.

²⁴²⁴ pertāv (F.) atma, fırlatma.

²⁴²⁵ yār ve yoldaş idik, T

²⁴²⁶ raḥmet ve mağfiret, T

virdi ve in‘āmlar ve ihsānlar itdi diyeler rāvīler rivāyet etdiler ki bugün aşhāb Rasūl Hāzreti’ne eyitdiler yā Rasūlallah Kūr‘ān’da “وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ” **Ve Mesākine Tayyibeten Fī Cennāti ‘Adnin.....**”²⁴²⁷ gelür bu āyetiñ ma‘nāsın bize bildür ve ‘Adn uçmağında²⁴²⁸ gökçek meskenler ve maqāmlar nicedir dirler Rasūl Hāzreti ayıtdı *incüden köşkleridir ve sarāylarıdır her qaşrıñ içinde yetmiş havlı*²⁴²⁹ *vardır cümlesi kıızıl yākūtdandır ve her havlı içinde yetmiş ev vardır hep yeşil zümrüddendir ve her evde yetmiş taht vardır ve her tahtda yetmiş döşek döşenmiştir ve her döşekde Haq Te‘ālā kemāl-i kudretinde*²⁴³⁰ *bir dürlü renk eylemiştir ve her döşek üstünde bir ra‘nā gözli ve garrā*²⁴³¹ *dilber oturur ki mişli ve mānendi bulunmaz ve yine her*²⁴³² *evde yetmiş dürlü ni‘met ve māide ola ve her ni‘metde yetmiş dürlü fāide ola ve her evde yetmiş cāriye ola ay yüzlü ve şeker sözlü ve melāhatlı*²⁴³³ *ve tuzlu güzeller ola cümlesin Haq Te‘ālā mü‘min kuluna vire ve şol deñlü kuvvet vire ki cümlesine yetişe ve ire ve taşarrufuna kādır ola rivāyetdir ki bir a‘rābī geldi Rasūl Hāzreti’niñ yolın aldı ve ayıtdı yā Rasūlallah sen dirsın ki cennet ehli yerler içerler ve öperler kıocarlar didi Rasūlallah eyitdi *şol Tañrı haqqıyçün ki cānım anıñ elindedir Haq Te‘ālā her mü‘mine yüz er kadar kuvvet ve kudret vire ki yimekte ve içmekte ve cimā‘ etmekte yüz er deñlü ola* didi a‘rābī ayıtdı bu söz ‘aceb sözdür eger yise içse aña kazā-i hācet lāzım gelürdi ya‘ni ayak yoluna varmak lāzım olurdi cennet hōd kazā²⁴³⁴ hācet yeri değıldir didi Rasūlallah ayıtdı *iyiüp içen kimseler derleyeler ki ol derleriñ koqusı misk ü ‘anber gibi ola yidikleri içdikleri ol derler ile çıka gide kazā-i hācet lāzım olmaya* didi ve dağı buyurdi ki *Haq Te‘ālā cennet ehline ilhām eyleye ki hāmd ideler ve şükür eyleyeler ve zikr ü tesbīh kılalalar cānları rāhat ola ve bu hāmd ü şükür tesbīh ü zikir cānlarına gidā ola* netekim ādemiñ cismi yimekle içmekle lezzet alup ve dirlik bulduğı gibi cānlarıñ ta‘āmı ve yimeğı içmeğı zikr ü tesbīh ü hāmd ola ve cennetler zahmet ve miñnet yeri değıldir bil ki rāhat yeri ve teşrīf yeridir pes bu hāmd ü zikr ü tesbīh tekellüfle ve zahmetle olmaya*

²⁴²⁷“.....ve ‘Adn cennetlerinde güzel meskenler.....” TevbeSüresi 72. āyet. 9/72.

²⁴²⁸uçmağından, T

²⁴²⁹havlı (A. mülk, maiyet.

²⁴³⁰kudretinden, T

²⁴³¹garrā (A.) parlak, gösterişli.

²⁴³² bulunmaz her , T

²⁴³³ melāhat (A.) yüz güzelliğı.

²⁴³⁴ hāşākazā, T

dünyâda zıkr ü tesbîh itdüğün gibi nefsiñi güçle sürmeysin bil ki aç ve şusuz âdem nefis ta‘âmlara ve tatlu yimeklere ve şîrîn helvâlara ve şükür şerbetlerine nice iştihâ iderse ve ârzü çekerse ve yidüğü vaqtin nice hazz iderse ve safâ sürerse cennetde dağı cânlar zikre ve şükre ve tesbîhe ve tağdise incileyn iştihâ ideler ve ârzü çekerler²⁴³⁵ ve zıkr ü tesbîhden cânları hazz ide ve lezzet ala ve şafâ süre zıkr ü tesbîh ‘ayn lezzet ola ve kaçan ki gönülleri ta‘âm yimek dileseler el uzadup subhânekellahumme diyeler pes gönülleri her ne dilerse önlerine hâzır gele dürlü dürlü iştihâsı oldığı ni‘metler önünde kudretten hâzır buluna Hâk Te‘âlâ’nıñ kudreti maţbahından şofralar yayıla ve semâtlar çekile ve dürlü ni‘metler gele dökile her şofranıñ uzunluğı bir mîl ola ve her şofra üzerinde yâkütan tabağlar ve zebercedden çanağlar ola ve her birinde bir dürlü ta‘âm ola biriniñ dadı birinde bulunmaya çünki ta‘âm yimekten fâriğ olalar Hâk Te‘âlâ’ya şükür ideler ve du‘â kıllalar kâlellahu Te‘âlâ “وَإِذْ دَعَوْنَهُمْ أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ” Ve **Āhıru Da‘vāhum Eni’l-Ĥamdulillahi Rabbi’l-Ā‘lemīn**”²⁴³⁶ şükür ve rivāyetdir ki kaçan ki cennet ehli yerlü yerin bulalar ve her biri mađāmında sâkin ola Hâzreti Rasûl-i Ekrem şallallahu ‘aleyhi ve sellem mađāmında Hâk Te‘âlâ’ya hâmd eyleye ve şükür ide ki cemî‘ ehli cennet işide nice nice şükür itmesün ki ululuğun ve rif‘atın²⁴³⁷ gör ve ‘âlî kadrine ve yüksek mertebesine nazâr eyle ki Hâk Te‘âlâ cemî‘ ‘âlemi andan yaratdı ve ânıñ himmetiyle bunca Ādemođlanları ve cinnîler hidâyet buldılar ve cennet ehli oldılar rivāyetde gelür ki her mü’mine dört cennet virile biri altundan ve biri gümüşden ve ikisi dağı kıvıllı yâkütan ola ve güneş gibi şavk vire ki görenler hayrân kıla ve içinde iki ırmaç ağa kıokusu güzel ve rengi kıokçek şanasın ki miskle kâfür kıarışmış ađa²⁴³⁸ ve kıati çok ađa²⁴³⁹ deryâ gibi çağlayup revân ola ve ol cennetleriñ içi toptolu yemiş ağacı ola hurma ve nar ve ne dürlü dilerseñ var ve hurma budakları yeşil zümrüdden ola ve yemişleriyle kıokkler ve sarâylar ve bağlar dola ve yaprakları kıvıllı altundan ola ve südden ağ ve baldan tatlu ola ve yemişlerinde çekirdek olmaya tâ ki dişlerine zağmet gelmeye zîrâ cennetler kerâmet yeri ve râhat evidir zerre

²⁴³⁵ çekeler, T

²⁴³⁶“.....Duaları da, "Ālemlerin rabbi olan Allah’a hamdolsun" diyerek son bulur.” YûnusSûresi 10. âyet. 10/10.

²⁴³⁷rahmetin, T

²⁴³⁸ađar, T

²⁴³⁹ađar, T

ķadar belā ve zahmet yokdur girenler ğamdan āzād ve ğuşşadan āzād olur ve melālet çekmez²⁴⁴⁰ ne güzel yerdir ve ne gökçek mülk olur yıkılmaz ve fānī olmaz ebedī ma‘ mūr ve bākīdir nūrly bu fānī dūnyā mülkünden ve bağından bağçesinden ki birķaç ğün temettü‘ idersin ol dağı biñ dürlü belā ile ve ğam ile ğuřşā ile ve bağçeleriniñ dağı yemişi yılda bir kerre yetişür beř on ğünlük ziyānı var andan řoñra çürür dökilürve ğülistānları dağı yılda beř on ğün ğül virür andan řoñra yine yıl tamām olunca diken zahmetin çekersin ķati bilmezlikdir ve ziyāde eblehlikdir bir aylık ğül için on bir aylık diken zahmetin çekesinhār-ı belāda biriyle deg rüzdār olup ‘abd u řāl ğonca nihāyet bir ay ola zahmet çekersin bāri cennet mülki için çek²⁴⁴¹ ki fānī değildir ebedī bākīdir eskimez çürimez yılıñ on iki ay yemişleri durur çürimez ve dökülmez ve ğülleri açılmışdır ve dikenleri yokdur bunuñ gibi mülk için²⁴⁴² çalışmak gerek cismi ve cānı yoluna fedā ve ķurbān itmek gerek adı ve şanı ķomak gerek ve ‘ārı nāmusu terk itmek gerek tā ki varup anı bulasın bāri rāhat olasın Ğudā’ya sen ğānisin ve biz faķīrlerüz ve rahmetiñe muhtāclarız ķapuña gelmiş bir bölük açlaruz bunca ni‘metleriñden bize de bir pārecik ‘ināyet ile ve ol bağlardan ve bağçelerden birazcık bağışla bizim gibi mededsiz ķalmıřlarıñ derdine dermān eylesen ve ayakdan düřmüřleriñ elin tutsañ yā Rabbi ni‘metiñden ne eksile nola biz dağı ol ni‘metlerden çeşni tatsak ne noķřān ola ve ne ziyān gele yā Rabbi bir ķiři ta‘āmı bir ğayrı kimseden ol vaķtin řaķınur ve řaķlar ki ğayrı ta‘āmı olmaya aña muhtāc ola gene baña gerek olur ağřāmın ya řabāhın yerin diye bunu buña virürsem ya ben řabāh ne yiyeyin bu vechle olıķak řaķına ve řaķlasalar olur ammā řol kimseniñ ki aña ihtiyācı olmaya kendüsi yiye ve doya ve ğidmetķārlarından dağı ķala ve biri giderse birine yeñi gele ve ķarřusunda açlar ve dolayusunda muhtāclar ağız açup ānı ğözedeler ve her tarafından boyun eğüp el uzadalar hiç ol ta‘āmı řaķlamak revā mıdır ve řaķnmak ma‘ķül mıdır ya anı řaķınan ķiři Ğaķ ķatında maķbül mıdır ki ya bunuñ gibi ğāsīs ķul dūnyāda ķul mıdır²⁴⁴³ ğuřūřān ol ni‘met řāğibi ve ol ta‘ām ıssı kerīm kimse ol faķīrler ve yoğsullara řadaķa virici ve

²⁴⁴⁰melāmet görmez, T

²⁴⁴¹çeke, T

²⁴⁴²gibi için, T

²⁴⁴³ķul mıdır şeytānıdır dinilmiş, T

in'āmlar ih̄sānlar idici ve yetim̄ler ve dul 'avratlar esirgeyici kiři ola²⁴⁴⁴ ve mededsizlere meded yetişdirici ve dūřmanlarıñ elin tūtcı ādem ola h̄iç ol ta'āmı řaķına ve řaķlaya mı řaķlamak değil bil ki ağzından çıkar²⁴⁴⁵ ol aça virür ve kendüden dağı artıķ muhtāca virür pes yā Rabbi cennet ni' metleri řati nihāyetsiz ve řati çok ve řat'ā ucı bucağı yok çürimez²⁴⁴⁶ ve yetmez yetmek türkī dilce yavu kılonmağa dirler yetmez demek yavu kılinmaz demekdir ve dökilüp dağı gitmez demekle eksilmez ve dūkenmez ve durmağla çürimez ve sönmez sönmek türkī dilde yemiřiñ tāzelięi gidüp şolmağa dirler ve sen dağı yā Rabbe'l-'Ālemīn kerīmleriñ ekremisiñ ve rađīmleriñ erhamısın atanıñ ananıñ oğluna kızına şefkatinden seniñ kullarıña řefkatiniñ dağı artıķ ve dağı ziyādedir cemi' 'ālem halkı seniñ ni' metiñle dirilür mededsizlere meded irgörürsün ve dileyenlere dağı dilemedin virürsün çāresizlere dermān kılırsun ve dūřmanlarıñ elin kıldırırısın ve biz kullarıñ dağı aç ve muhtāc kullarıñız řati dermānda biçāre kıldıķ ve yüzümüz elimize alup řapuña dilenmeğe geldik ih̄sāna maħall ve esirgemek²⁴⁴⁷ lāyıkız zīrā aħķaru'n-nās ve eđ' afu ħalāyıkız pes yā Rabbi cennet ni' metleriñ ħaddi ve nihāyeti yok ve seniñ luftuñ ve keremiñ atadan dağı çok ve bizim ihtiyācımız kemāl mertebede ve nihāyet derecede bāķi fermān seniñ kemāl kudretiñden ne eksile ya 'azametiñden ve celāliñden ne kem²⁴⁴⁸ ola yā Rabbi gönlüm ħarābın yap ma' mūr eyle ve canımı řād ve mesrūr eyle ve gönlüme ħikmet řarābın içür ki mest-i 'aşķ olam ve ebed ayılmayam kılam ve muħabbet 'āleminden ben kıluña bir nazar kııl ki sözde kıılı kırķ yarup seni beyān eyleyem ve aħvāl-i 'ālemi evvelden āħire söyleyeyim ve ħabībiñ Muħammed Muřtafa'niñ nūr-ı pertevinden bir eřer müyesser kııl ve gönlüm ol eşeriyle münevver kııl ve 'ilim ve ma'rifet nařīb eyle ve ħaķķa'l-yaķīn derecesine yetişdir ki ħaķāyık illerine pervāz eyleyem ve uçam ve daķāik sözlere āęāz idem kendimden gečem ve me'ānī esrārın beyān eyleyem gevher şanduğın açam ve gizlü ma'niler 'ayān eyleyem söz gevherlerin sečem her kim ol gevheri bulursa řāh ola ve nūrumdan pertev olanlar māh ola ammā biz yine sözüümüze gelelim ve cennete girelim ehli

²⁴⁴⁴kiři ola raħmānīdiridinülmiř, T

²⁴⁴⁵çıkırır, T

²⁴⁴⁶bulunmaz, T

²⁴⁴⁷esirgemeęe, T

²⁴⁴⁸kem (F.) az, eksik.

cennet ne eylediler netdiler görelim diyeñ imdi ol iki cihān faḥri Muḥammed'e şalavāt virelim Allahumme şalli 'alā seyyidinā Muḥammedin ve ālihi ve şaḥbihi ve sellem andan sözü müze bünyād uralım uralım rivāyetde gelür ki çünki cennetde yimekler yine ve şular ve şerbetler içile pes andan şoñra işleri gice gündüz 'iş ve nüş ve yimek içmek ola Ḥaḳ Te'ālā gönüllerin şenlikle ve şādılığla doldura ğamlar ve ğuşşalar gide yerine feraḥlar gele cemī' Ādemoğlanları birbiriyle nīk²⁴⁴⁹ gönüllerinden kibir ve kīn gide düşmanlık ve ḥased ve 'adāvet ḳalmaya cümle Ādemoğlanları birbiriyle bal yağ ola ve yağlu ballu dirile²⁴⁵⁰ bir atadan bir anadan doğmuş ḳarındaşlar gibi olalar gönüllerinde çürük mürük ḳalmaya içleri taşları pāk ve şāfī ola ve nūrlana Ḥaḳ Te'ālā'dan her laḫza in'āmlar iḥsānlar yetiše Ḥaḳ Te'ālā kendü ḳudreti eliyle anları şuvara şarāb içüre netekim Ḳur'an'da buyurdi

“وَسَقِيَهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا”.....Ve **Seḳāhum Rabbuhum Şerāben Ṭahūra**²⁴⁵¹ pes Tañrı Te'ālā anları şarāb ṭahūr ḳadeḥin içüre 'ināyetiyle 'ākībetlerin ḥayr eyleye ve Rasūlullah buyurdi ki *Ḥaḳ Te'ālā ḳullarına virdüğü nesnelere ḥesāba gelmeye* ve daḫı Rasūlullah buyurdi ki *dünyāda beni sevenler ve benim ālim aşḥābım Ḥaḳ Te'ālā ḳatında ziyāde ulu mertebelere ireler* Ḥaḳ Te'ālā bunlara sa'ādet ḳapuların açā üzerlerine rahmet gevherlerin şaça Yūsuf gibi ve Süleymān gibi olalar ya'ni ulu pādīşāhlar ve ulu sulṭānlar olalar ve ḳati güzel olalar ve Ḥaḳ Te'ālā bunlara ğayrılarından artıḳ kerāmet vire pes bunları cān u gönülünden diñle ki gönülüne ve cānıña şevḳ ḥāşıl ola ve İbn 'Abbās'dan rivāyetdir ki ayıtdı cennet ehli hep cümlesi yiğit olalar hiç ortalarında ḳoca olmaya ve yalın yüzlü olalar şaḳalları olmaya ve ğāyet güzel ve ḥüb ve nihāyet derecede maḥbūb olalar ve gövdelerinde ḳıl olmaya laṭīf ve zībā²⁴⁵² olalar ancak ḳıl başlarında ve kirpiklerinde ve ḳaşlarında ola ve ba'zı rivāyetde gelür kierkek dişiden fark olunmağıçün bıyık yeri yeşil ola dir ve bu yerleri uzunluğı Ādem ata boyunda ola ya'ni yetmiş arış boyları uzun olalar ve 'İsā peygamber 'a.m yaşında ola ya'ni otuz üçer yaşında olalar ve gövdeleri aḳ billüre beñzeye ve ṭabī' atleri zarīf ola ve gökçek ḥuyllu olalar ve her biri tamām yetmişer ḥulle giyeler biribiriniñ üstüne ve dürlü dürlü renkleri ola yeşil ve kıızıl ve al ve şaru ve her dürlü renkten ola ve on parmaḳda on

²⁴⁴⁹nīk (F.) iyi, hoş, güzel.

²⁴⁵⁰dirileler, T

²⁴⁵¹“... Rableri onlara tertemiz bir içecek verir.” İnsānSüresi 21. āyet. 76/21.

²⁴⁵²zībā (F). güzel, süslü, yakışıklı.

yüzükleri ola yüzük ammā nice yüzük ki yalnız birisi cemî' dünyâdan ve dünyâ içindekiden yeg ola ve dahı Rasûlullah buyurdi ki *eger bir kimse oğlun ârzû eylese hemân ol sâ'at 'avreti gebe ola çünki bir sâ'at geçe bir oğlan doğura ârzûsuna yetişüp şād ve handân olalar* hâşıl-ı kelâm âdemiñ gönlüne her ne ârzû düşerse hemân sâ'at 'avreti murādın bula ve ârzûsuna yetiše ve Hâk Te'âlâ cennet ehline şol kadar in'âmlar ve ihsânlar ide ki cinnle insân utanalar göñüllerine geleni önlerine hâzır göreler hattâ âdemiñ gönlüne ekin ekmek ârzûsı düşse ayda ki yâ Rabbi destûr vir ekin ekeyin ve biçeyin diye Hâk Te'âlâ ayda ki saña yetecek kadar dahı ziyâde ni' metler virdim neñ eksik ekin eküp nidersin diye ol kişi ayda ki yâ Rabbi gerçek baña çok ni' metler virdiñ ama göñlüme ekin ekmek ârzûsı düşdi kıti murādım oldı diye Hâk Te'âlâ ayda ey Âdemoğlanı çünki doymazsın var imdi ek biç diye pes tohum şaçı ve ekin eke hemân ol sâ'at bite ve büyüye başaklına kemâlin bula yetiše pes biçüp deste eyleye ve hârmanlar yığa tağlar gibi yığınlar eyleye döküp şavurup yığın yığın çeçler²⁴⁵³ eyleye didi rivâyetde gelür ki Rasûl Hâzreti bu hadîşi beyân idüp söylediği vaqtin anda bir a'rabî var idi ayıtdı yâ Rasûlallah bu ekin ekmek isteyen kimseler gene Medîne halkı olsa gerek Enşârîlerden ve Muhâcirlerden olsa gerek ki çiftleri²⁴⁵⁴ vardır ekincilerdir ammâ biz bâdiye 'araplar buyuz bizim hürmalığımız vardır biz ekin ekmek ârzûsın dahı itmeziz didi Rasûl Hâzreti güldi şöyle ki azu dişleri göründi ve dahı Rasûlullah buyurdi ki *Hâk Te'âlâ kemâl-i lutfundan çünki mü'minleri cennete kıoya mü'minlerin evlâdın ve oğulların kızların dahı atalarıyla analarıyla bile cennete kıoya büyükleri imân getirüp cennete gireler ve küçüklerin Hâk Te'âlâ kendü lutfundan ve kendü kereminden ihsân idüp cennete kıoya ve cemî' halkıñ cennete girmesine sebep Tañrı'nıñ rızâsıdır cehd ile Hâk'ıñ rızâsın bul ve Hâk'ıñ sevdiği kullardan ol ve evlâdın bulup oğulların kızların görüp ata ana şād ve mesrûr olalar ve ferahla ve şenlikle dolalar gözleri nûrın görüp göñülleri rûşen ola ve içleri taşları şafâ ile dolup şen olalar* rivâyetde gelür ki mü'minler cennetde vağan tutduklarında Hâk Te'âlâ bunları şöyle 'azîz ve hürmetlü kıla ki melekler göñlüneheybet otura ve aniñ yüzine bakmağa melekleriñ gözi duymaya gözleri kıamaşa bakamaya ve melek Hâk Te'âlâ'ya

²⁴⁵³ çeç (F.) tahlı yığını.

²⁴⁵⁴ hâkîkatleri ,T

ayıda yâ Rabbi bu kuluñ bu deñlü nûrı kıanda buldı ve ne sebebeden bu kıadar nûra müsteħaķ oldu diye Ėaķ Te‘âlâ ayıda ki bu kulum dñnyâda baña ta‘zîm iderdi ve beni ululardı her dâim beni zıkr ü tesbîħ ve tahlîl iderdi çünki bu baña ikrâm iderdi ben daħı bugün aña ikrâm iderin diye rivâyetde gelür ki iki cihân faħrı şafa gencînesi nebî vefâ²⁴⁵⁵ kân-ı şafâdan Muħammed Muştafa‘ a.m. eyitdi *cennetde nice kimseler ola dñnyâda kendü şatun alduğı kulumu anda cennet içinde göre kulumuñ mertebesi kendü mertebesinden yüksek ola ‘âlî köşklerde ve yüce sarâylarda ve ra‘nâ bağlarda ve bağçelerde seyr ider göre efendisi ânı ‘acebleye ve ayda ki yâ Rabbi bu kişi dñnyâda benim kulum idi elim altında ve Ėükmüm altında idi şimdi anıñ mertebesi benim mertebemden artıķ olup benden ilerü olduğuna Ėikmet nedir yâ Rabbi diye Ėaķ Te‘âlâ ayıda kulumuñ mertebesi senden a‘lâ olduğuna sebep oldur ki ol kuluñ şâlih‘ amelleri senden artıķ işlemiştir namâzı senden çok kılardı oruci senden artıķ tutardı ve Ėayrı şâlih‘ amelleri senden artıķ işlerdi bugün ânıñ içün senden artıķ oldu ve²⁴⁵⁶ senden ilerü oldu ve seniñ mertebelerinden ve derecelerinden yüksek derece buldı diye ve daħı Rasûlullah şallallahu ‘aleyhi ve sellem ayıtdı *cennet içinde ‘âlî köşkler ve yüce sarâylar vardır ki cennetde bir daħı aña beñzer köşk ve sarây yokdur cennet ehli ol sarâylarda oturan kimseleri göreler dñnyâda yeryüzünden gök yıldızların gözedir gibi cennet içinde daħı aşığadan yukaru şöyle gözedeler şu vechle yükseğe nazır ide aşĖâb ayıtdılar yâ Rasûlallah anıñ gibi ‘âlî maķâmlara ancak peyğamberler girer ve anlardan Ėayrı kimse ol maķâma irmez ve yetişmez didiler Rasûl Ėazreti ayıtdı,şol²⁴⁵⁷ Allah Ėaķkıyçün ki cânım elindedir ol maķâma şunlar gireler ki Tañrı bir ve peyğamber Ėaķ diyeler didi ve bu Ėadışden a‘lâ işâret ve gökçek beşâret ol ‘ilm ü ma‘rifet kânı ve cevherler ‘ummânı vefâ mağzeni ve şafa ma‘deni kıāfile salar enbiyâ ve mürselîn ve rehnümânı evvelîn ve âğirîn Ėabîb-i Rabbü’l-‘Ālemîn mu‘allâ müzekkî müctebâ Muħammed Muştafa‘ şalavatullahi ‘aleyhi ve selâmuhu ebeden dâimen bu Ėadışde daħı buyurmuşdur²⁴⁵⁸ ki Ėaķ Te‘âlâ eñ ednâ cennet ehline ki cemî‘ sinden alçaķ yer ve**

²⁴⁵⁵ gencînesi vefâ, T

²⁴⁵⁶ içün ve, T

²⁴⁵⁷ Ėazreti şol, T

²⁴⁵⁸ Ėadışde buyurmuşdur, T

alçaq maḳām vire tamām seksen biñ ḳul vire ki aña ḥidmet ideler ve öñünce²⁴⁵⁹ ardınca gideler servi boylu ve gül yüzlü ve şükür leblü ve şirîn sözlü güzel ḳullar ki ola²⁴⁶⁰ ve yetmiş iki ḥürî kızın vireler ki başlarında cevherlü tâc ve arḳalarında altunlu dîbâc ola maşriḳden maḡribe deg gözi göre ve yetişe Ḥaḳ Te'âlâ anlarıñ gözlerine şol ḳadar nûr vire ki ırâḳ ve yaḳın bir ola ve kendülerin yüzi güneş gibi şavḳ vire ve üstüne incüden bir ḳubbe ḳurıla ki yer yer la'le yâḳûtla zeyn olmuş ola ve ulu ḳubbeniñ içi bir aylıḳ yol ola Rasûlullah buyurmuşdur pes eñ ednâ derece ve en alçaq mertebe bu olıcaḳ var ḳıyâs eyle ki a'lä derece ve yüksek mertebe ne miḳdâr ola pes saña beyân etdüm ve 'ayân eyledim eger añladın ve bildiñse şimdi daḫı yine biraz söyleyeyin ḳulaḡıñ dut ve gözüñ aç cemi'ci dinlemek ḥod ḳâbil deḡil cümle beyâna imkân yoḳ ki deryâ-yı 'ummân bir taḡa şıḡmaz ve ḳâf daḡı ḥaḳḳaya girmez ve serçecikler simurgı âşikâr eylemez ve ḳarıncacıḳlar Süleymân kim idüḡin bilmez egerçi ḳatre deñizden çıkar velâkin deñiz daḫı ḳatreden zâhir ve âşikâre olur bilürsen eger işâret²⁴⁶¹ eyledüḡüme 'ârif olana bir işâret yeter dimişler ḳulaḡıñ baña tıarsan ḥikmet cevherleriyle toḫtolu eyleyem ve işidilmedük bıkır sözler söyleyem Rasûl Ḥazreti şallallahu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki *cennetiñ içi aydınlıḡı şabâḥ güneşi doğmadın 'âlem nice aydın ve rûşen ise cennet daḫı incileyn rûşendir ve aydıdır zîrâ cennetde güneş yoḳdur ve cennetiñ havâsı ḡâyet güzeldir* şovuk yoḳ ıssı daḫı yoḳ ter havâsı vardır ve her yeri aydınlıḳ ve münevverdir anda güneş doğmaz dolunmaz gice oldıḡı ve gündüz oldıḡı şundan biline ki Ḥaḳ Te'âlâ'nıñ nûrı tecellî eyleye 'arş münevver ola 'âlemiñ perdesi gide açıklıḳ ola pes ol nûruñ'aksi aşaḡa cennet içine düşe aydınlıḳ ola cennet ehli nûra ḡarḳ olalar ve bileler ki gündüz oldı ve gice oldıḡına 'âlâmet ve nişân budur ki ḥicâb idinüp²⁴⁶² cenneti perde ḳaplaya ve cennetde ḥiç bir kimse ergen olmaya cemi'ci ulu ola ḥiç bir mücerred âdem olmaya ve 'arab dilince söyleşeler ve Ḥazreti 'Alî kerremellahu vecheh rivâyet etdi ki Rasûlullah ayıtdı *cennet içinde bir ḡâyet ulu bâzâr vardır ki anda şüretler şatılır dürlü dürlü şüretler vardır ḳaçan bir kimse bir şüreti görse beḡense nolaydı ben bu şüretde olaydım dise Ḥaḳ Te'âlâ kemâl-i ḳudretinden ol ḳula bir*

²⁴⁵⁹öñünce ve, T

²⁴⁶⁰ḳullar ola, T

²⁴⁶¹bilürsenişâret, T

²⁴⁶²inüp, T

*nazar ider şeklini ve şüretini ol beğendüğü şürete döndürür*²⁴⁶³ pes her kişi her ne şürete dilerse anda girür ol bāzārın adına Sūku'l-Ma'rifet dirler ya'ni ma'rifet bāzārı dimerdir muhaqqıklarden rivāyetdir ki Tañrı Te'ālā'nın muḡarreb ḡulları her ne şürete dilerlerse hemān sâ'at ol şürete dönerler gerek âdem şüreti gerek melek şüreti olsun netekim Hızır ve İlyās peygamber 'aleyhimu's-selām her ne şürete dilerlerse girdükleri gibi cennetde daḡı muḡarreb ḡullar gönli diledüğü şürete girürler ve dilerlerse bir büyük şehristān olurlar içi ṭolu âdem olup virürler alurlar yirler içerler bu 'acebdir ki ol şehriñ içinde gene kendüden ḡayrı hiç kimse yok viren kendüsi alan kendüsi ol şehristān daḡı kendüsidir büyük şehir içi ṭolu âdem gene hep kendüdür arada ḡayrı kimse yok ve bu söz egerçi âdemiñ 'aḡlına şıḡmaz ve gönline yetişmez ammā ḡaḡıḡat sözdür taḡḡıḡe rāci'dir şimdi bilinmez ve ma'lūmolmaz bunuñ daḡı yeri vardır ve ḡālī vardır İnşallah gördüḡün vaḡtın bilesin ve añlayasın aşı²⁴⁶⁴ var imiş diyesin hele şimdi ḡulaḡına girmiş olsun işitmiş ol sonra ḡālīn daḡı göresin muḡaşşāl-ı kelām budur ki cennetde âdem her ne isterse bulur ve murādına yetişür ḡālellahu Te'ālā **وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنْفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ** **Ve Fihā Mā Teṣteḡihī'l-Enfusu Ve Telezzu'l-A'yunu.....**²⁴⁶⁵ Enes Ḥazreti'nden rivāyetdir ki her cum'a gün cennet ehli ol şüret şatılan bāzāra geleler pes Ḥaḡ Te'ālā'nın raḡmeti yellerinden bir yel ese bunlarıñ ṭonlarına müşḡler²⁴⁶⁶ ve 'anberler şaça ve dimāḡların mu'aṭṭar eyleye ve yüzlerine ve şaçlarına ve ḡayrı gövdelerine misk ve 'anber şaça ve kemālleri arta ve ḡüsn ve cemālleri ziyāde ola dönüp evlerine yaḡın geldikleri vaḡtın ehli beyti bunları görüp aydalar ki bundan gideli kemāliñiz artmış ve cemāliñiz ziyāde olmuş diye bunlar daḡı ehli beyte²⁴⁶⁷ ayıdalar vallahi siziñ daḡı biz ḡoyup gıtdüḡümüz gibi deḡil ḡüsnüñüz cemāliñiz ziyāde olmuş diyeler bu sözde²⁴⁶⁸ münāsib Ḥaḡ Te'ālā Ḥur'an'da getürmüşdür **وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ** **Ve Ledeynā Mezīd**²⁴⁶⁹ demişdir ya'ni bu cennetde olan ni'metlerden bizim ḡatımızda daḡı ziyāde vardır ve ba'zı müfessirler eyitdiler ki bu āyet Ḥaḡ Te'ālā'nın 'aṭası çok idüḡin

²⁴⁶³ durer, T

²⁴⁶⁴ bilesinaşlı, T

²⁴⁶⁵ “.....Orada canların istediği, gözlerin zevk aldığı her şey vardır.....” Zuhruf Süresi 71. āyet. 43/71.

²⁴⁶⁶ misk, T

²⁴⁶⁷ beytine, T

²⁴⁶⁸ söze, T

²⁴⁶⁹ “.....üstelik katımızda fazlası da vardır.” Ḥāf Süresi 35. āyet. 50/35.

bildirir ve ihsānı nihāyetsiz olduğun beyān ider bizim atımızda ziyāde vardır diduğı budur ki cennetde Ha Te‘ālā’nıñ ullarına *u* dürlü armağanı gelür ol *udenbiri* budur ki ur‘ān-ı ‘azımden²⁴⁷⁰ beyān eyledi “فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ”²⁴⁷¹ **Felā Ta‘lem Nefsun Mā Ufiye Lehum Min urrati A‘yunin.....**”²⁴⁷¹ didi ya‘ni ben ullarım iin Şol nesnelere yaratdım ve gizledim ki gözler grmŐ değil didi *ikinci* armağanı budur ki Ha Subhānehu Ve Te‘ālā kend lufuyla ullarına selām vire ve selām virdikten Őoñra ānlara syleye pes Ha Te‘ālā’nıñ selāmından²⁴⁷² Şol deñl lezzet alalar ki dillerle sylenmez ni‘met lezzetinden bunuñ lezzeti artı ola ve bu Ha Te‘ālā’nıñ selām virüp selām ardınca syledğne delil ur‘ān’da gelür “سَلَامٌ قَوْلًا مِّن رَّبِّ رَحِيمٍ”²⁴⁷³ **Selāmun avlen Min Rabbin Rahim**”²⁴⁷³ ve *unci* armağan budur ki Ha Te‘ālā cennet ehline ayıda ki sizden ebedi hoŐnd ve rāzıyım artı size ga‘zabım yodur diye ol ikisinden bu efdaldır ve yiğrekdir zira ‘ālemdede Ha Te‘ālā’nıñ rızāsı kadar nesne yodur sekiz cennetden o yegdir netekim ur‘ān’da gelür “وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ أَكْبَرُ”²⁴⁷⁴ **Ve Riđvānun Minallahi Ekber.....**”²⁴⁷⁴

FAŞLUN Fİ TEMŐİLİ’D-DĀREYN

(İki Cihānın Temsili Faşlı)

Bu faşıl dünyānıñ ve āhiretin temşilin beyān ider ve ‘ālemiñ²⁴⁷⁵ ve ādemi bildirir gel ey Ha Te‘ālā’nıñ Őıfatların görmek isteyen kimse ve ulu āyetlerin ve büyük niŐānların ve ‘ālemlerin bilmek dileyen t̐alib ve dağı ey gāyetlerin gāyetine yetişmek murād idinen aŐıd ve nihāyetleriñ nihāyetine ulaşmak maŐŐd idinen sālİK ya‘ni iki ‘ālemiñ ibtidāsı nedendir ve evveli nedir ve intihāsı niye vardır ve āhiri nice olur bilmek dilerseñ saña bu ‘ālemiñ²⁴⁷⁶ ol ‘ālemiñ temşilin beyān ideyin ve ādemiñ hālİn ve aşlın ‘ayān ılayın bilgil ve āgāh olđıl ki Ha Te‘ālā ezel-i ezelde bir kez tecellİ ıldı gör ki ne resme ādem zāhir oldu ve āŐikāre ılındı ol bir ‘ālİ adır urdu ubbe ubbe üstüne yüceldi ve dürlü dürlü renkle

²⁴⁷⁰ azımdede, T

²⁴⁷¹ “..... Onlar iin ne mutluluklar saklandığını hi kimse bilemez.” Secde Sresi 17. āyet. 32/17.

²⁴⁷² selāmındanve kelāmından, T

²⁴⁷³ “Engin merhamet sahibi rabden gelen söz Şu olacak: "Selām size!"” Yāsın Sresi 58. āyet. 36/58.

²⁴⁷⁴ “.....Allah’ın rızāsı ise hepsinden büyüktür.....” Tevbe Sresi 72. āyet. 9/72.

²⁴⁷⁵ ālemi, T

²⁴⁷⁶ ‘ālemiñ ve, T

donanup kıbbelerin kıat kıat eyledi ya'ni gkkleri yaratdı ve eline altun def²⁴⁷⁷ virdi ki ol guneşdir ve ortasında gümüşden²⁴⁷⁸²⁴⁷⁹ urdı ki ol aydır ve her tarafına cevherler şaçdı ki ol yıldızlardır andan şoñra bir ' anberden ferş döşedi ki ol yerdir ya'ni yeri yaratdı ve bir yeşil atlas giyerdi ki çimendir ve otlar ve ağaçlardır ki rengi yeşildir ve anıñ başında miskden bir tãc kıodı ol tãcda dürlü dürlü ħaz̄ine gizledi ya'ni tağlar yaratdı ve ānda nice dürlü ma' denler yaratdı ki altun ve gümüş baķır ve demur ve kıurşun ve kıalay ma' denlerdir her biri bir ħaz̄inedir ve bu ferşin yüzünde lãciverd renkli deryãlar aķıtdı ve dudağında incüler şaçup ve gizlü gevherler nişãr eyledi pes 'ãlemiñ bünyãdın tamãm düzüp yerleri ve gkkleri tertib üzere bünyãd eyledi ve dünyãyı güzel şürete kıoydı maĥbüb şeklinde eyledi yañađın kıırmızı gül gibi eyledi ve yüzine āsmãni²⁴⁸⁰ niķãb tıtdı ve gözlerine siĥir öğretti ki her gãĥ siĥir eyleye ve mekr ide ve dudağının çevre yanında kıan azdı ve yüzünde dürlü şüretler yezdi pes bir fitne iline bir ħarib ādem getürdi ki illerinden āvãre düşmüş ve ħurbete gitmiş ve ol āдеми u'cũbe-i esrãr eyledi ya'ni gizler²⁴⁸¹ öğretti ve 'ilim ve ma'rifet ta'lim ve kendünün ħikmetine ānı ve evreng eyledi ve ħaz̄ineler kıapusın açup 'aťalarından çok nesnelere bağışladı pes ħarib insãn nãgãĥ dünyãya el şunayın²⁴⁸² şandığı çıķa geldi içinden kıız ođul²⁴⁸³ çıķdı bu miskin āдеми belã duzağına bıraķdı bu kez gözle²⁴⁸⁴ ki bu sãĥire kıarı 'avret ki dünyãdır ol āдемиñ oğluna kıızına gör ki neler eyler ve²⁴⁸⁵ zaĥmetlere bırağur ve ne mihnetler çekdürür her sã'atde nice dürlü ħayãller gösterür bizden yüz döndürür biñ biñ yeñi 'ãşıkklar bulur birķaç gün şaķallarına güler şoñra depmeler²⁴⁸⁶ urur evvel aña bir kıadeĥ şunar içi tulu şeker şerbeti şoñra bir çanağıyla zehir içürür ol evvel içdüği şeker şerbetin burnundan getürür ħaķıķatde yedi başlu bir ejderĥãdır ki kıenaresiniñ çengelinde nice ādemler aşılmışdır depinü depinü cãn virür ve ne kimseyi esirger ne zerre kıadar şefķat ider kıan içici zãlimdir ammã dili tatludur sözleri ādem al[da]dır evvel seni ĥoş tıutup ve yüzüne

²⁴⁷⁷ ħarf, T

²⁴⁷⁸ gümüşdenkũs, T

²⁴⁷⁹ kũs (F.) kũs, savaş davulu

²⁴⁸⁰ āsmãn (F.) gökyüzü, gk̄ mavisi.

²⁴⁸¹ añađızlı sırlar, T

²⁴⁸² şandı bir fitne, T

²⁴⁸³ ođulķız, T

²⁴⁸⁴ gör, T

²⁴⁸⁵ ve ne, T

²⁴⁸⁶ depme, T

güldüğü için saña muhabbeti var şanursun seni tatlı sözüyle uydurur hep neñ varise almak ister muradı oldur ya'ni ruḥlar²⁴⁸⁷ virür ki şāh māt eyleye uşda 'ālemiñ ve ādemiñ aşlı budur ve ḥālī böyledir bildiñ ve añladıñ imdi ġāfil olma ve dünyāya aldanma ki öñi ağlamakdır ve şoñi ölmekdir ve orta yeri belā ve miḥnetdir ve derd ve ḥasretdir diñle imdi ki ol bākī mülküñ saña temşilin getüreyin ki göñlüñ muṭmain ola ve şek ve şüphe ḳalmaya ve ḥātırına kemān gelmeye pes anañ ḳarnında yaturken bir kimse saña gelse dise ki bundan gidüp bir yere daḫı varsañ gerekdir ol yer bundan çok yegdir ve genişdir ki ve ni' metleri boldur ve ol yerde yer gök vardır ve ol gökde ay ve güneş ve yıldızlar vardır ve gice ve gündüzler vardır ve ol yerde yedi iklim vardır içi ṭolu köyler ve şehirler vardır ve ol şehirlerde 'ālī köşkler ve sarāylar ve ḥammāmlar ve²⁴⁸⁸ bağçeler vardır içi ṭolu envā' yemişlerdir ve güller ve rengārenk çiçekler açılmışdır ve güzel mescidler ve medreseler yapılmışdır ve nice şeyḫler ve müridler ve 'ābidler ve zāhidler vardır ki Tañrı'ya tā'at ve 'ibādet iderler ve nice müderrisler²⁴⁸⁹ ve dānişmendlere 'ilim ta'lim iderler ve nice dükkānlar vardır ki alurlar şatarlar ve nice dürlü ni' metler pişür nice dürlü 'ādetler ve ḳānūnlar vardır ki ve nice begler ve pāşālar ve ḳadıllar vardır ki ḳarşularında ḳullar cāriyeler ayağın dururlar ve ḫidmetiderler ve ellerin ayakların uralar ve nice pādişāhlar ve sulṭānlar vardır ki nice yüz biñ leşker çekerler dinse ve bi'l-cümle bu dünyāyı saña tafşil ile söylese ve beyān eylese belki inanmayadıñ ne ḳadar vaşf eylese ṭabī'atına yaḳışmayadı yalandır diye idiñ bu kez şimdiki anadan doğduñ kendü gözünüle gördüñ ve bildiñ ve añladıñ anañ ḳarnında yaturken ḳara gövde idiñ ve yedüğüñ ḳara ḫayz ḳan idi bu dünyāda ne ḳadar zevḳ ve şafā vardır bilmezdiñ ve diseler daḫı inanmazdıñ ve durduğıñ yere rāzı ve ḫoşnūd idiñ pes Ḥaḳ Te'ālā seni ol zindāndan eliñ aldı çıkar²⁴⁹⁰ bu geniş dünyāya getürdi ve saña ne ḳadar iḫsānlar ve in'āmlar²⁴⁹¹ ve ne deñlü lüṭuflar ve keremler ḳıldı saña bu dünyā anañ ḳarnı ḳadar ne deñlü yer virdi ve nice dürlü ni' metler 'atā eyledi pes āḫiret mülkü daḫı bu dünyā ile hemān anıñ gibidir gözünüle gördüğüñ vaḳtın inanursun ve

²⁴⁸⁷ruḥ (F.) yüz.

²⁴⁸⁸vebağlar, T

²⁴⁸⁹medrese vardır ki, T

²⁴⁹⁰çıkarı, T

²⁴⁹¹in'āmlar ve iḫsānlar, T

bilürsün ammā şimdi inanmak gereksin ve şimdi bilmek gereksin yarın hüd şüpheşiz ve şeksiz ğayb ‘ālemi görünse gerek pes bu temşīli tamām ol hāle münāsib bulmuşlardır anañ ħarnıyla dünyā hālin ve dünyā ile āhīret aḥvālin bu temşīle yakışdırmışlardır hem fi’l-vāki‘ şöyleşdir bir dürlü daḥı deĝildir velākin ĝāfil olma ki anañ ħarnında küfür ve īmān yoĝidi inansañ ve inansasñ zarar gelmezdi ve ḥaṭā olmazdı ammā bunda küfür ve īmān vardır ve ḥayır ve iḥsān ve fişk ve ‘işyān vardır şaḥın vefāt idüp kıyāmet gününde yerden girü ħopıcaĝ kitābında fişk ve ‘işyān bulunmasun ḥayır ile iḥsān ve i‘tikād ile īmān bulunsun gel imdi ‘azīzler²⁴⁹² ĝöñül levḥini ta‘alluḫdan şāfi eyle şayḫal urup mücellā²⁴⁹³ ħıl āyine gibi olsun tā ki ānda Rasūlullah’iñ sözleri naḫş ola āyine içinde şūret ve şekil nice görinürse ĝöñlünde daḥı Rasūl Ḥazreti’niñ ḥadīşleri şöyle görine²⁴⁹⁴ Rasūl Ḥazreti ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām ne varise hep bir bir beyān eylemişdir şeri‘at yollarını ve ṭarīḫat ḥükümlerini cümle söylemişdir ve ḥaḫīḫat ‘ilmin taḫḫīḫ idüp keşf eylemişdir ve tevḥīd beyān idüp ince ma‘nālar ‘ayān eylemişdir ḥaḫāyīḫ ‘ilminiñ nihāyetine varmışdır ve ince sözler beyān itmekde ħılı kırık yarmışdır hīḫ söylemedik nesne ħomamışdır dünyāyı ve āhīreti bildirmişdir ve ādem dünyāda ne vechle dirlik dirilmek gerekdir beyān eylemişdir ve āhīret aḥvālinhep bir bir tafşīl²⁴⁹⁵ söylemişdir ve ādem Ḥaḫ Te‘ālā’ya ne vechle irer ve yetişür ve nice etmek gerekdir Ḥaḫ Te‘ālā’niñ cemālin göreler ve dīzārın müşāhede ideler hep dimişdir ki Ḥaḫ yolunda cān virenler neye irerler ve ne nesneye yetişürler beyān eylemişdir ki ādem yerinden yurdundan çıkup gidüp Ḥaḫ yoluna düşüp Ḥaḫ Te‘ālā’yı ṭaleb ide ve Ḥaḫı arayı gide ḫanda varsa kimse aniñ yüzine baḫmaya ve sözine i‘tibār ve iltifāt olunmaya ve kisme ‘izzet ve ḥürmet itmeye ve Ḥaḫ yoluna ĝazāya gide vara kāfirler ile cenk ide ve ĝazā etdüĝünde²⁴⁹⁶ murādı dünyā ĝarazı olmaya bil ki İslām dīnin yüksek idüp ve bāṭıl dīni alçaḫ itmek için çalışa va ĝazā ile daḥı ḫanā‘at itmeye şehīd olmaḫ daḥı isteye ve Ḥaḫ’a yetişmek dileye gel imdi gör ki Ḥaḫ Te‘ālā aña neler virür ve ne ḫutlu ḫapular açar ve ne ḫadar in‘āmlar ve iḥsānlar virür ve ne deñlü baĝışlar ḫālellahu Tebāreke ve

²⁴⁹²ey‘ azīz, T

²⁴⁹³mücellā (A.) cilalı, parlak.

²⁴⁹⁴görine ki, T

²⁴⁹⁵tafşīlle, T

²⁴⁹⁶etdüĝünden, T

Te‘ālā “فَأَنْذِرْ هَاجِرُوا وَأَخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأُوذُوا فِي سَبِيلِي وَقَاتِلُوا وَقَاتِلُوا” Fellezīne Hācerū Ve Uḥricū Min Diyārihim Ve Ūzū Fī Sebīlillāhi Ve Kātelū Ve Kutīlu..... ilā āyet²⁴⁹⁷ rivāyetde gelür ki Rasūlullah ayıtdı Hāḫ Te‘ālā cennet içinde yüz menzil yaratdı yarın ol menzilleri Hāḫ Te‘ālā gāzīlere virür ve bu menziller ḫati yüksek mertebelerdir bir menzilden bir menzile varınca beş yüz yıllık yoldur var ḫiyās eyle ki her menzilin aralığı beş yüz yıllık yol olıcaḫ yüz menzil ḫaç biñ yıllık yol olur ve daḫı Rasūlullah buyurdi ki Hāḫ şehīdlere altı dürlü ḫaşlet virüp ‘izzetlü ve ḫürmetlü ḫılır *evvelkḫaşlet* budur ki evvel def‘ada cemī‘ günāḫları yarlıḫanur *ikinci* ḫaşlet budur ki cennetde varacaḫ yirin görür ki anıñ için neler yaraḫlanmışdır ve ne ni‘metler ḫāzırlanmışdır *üçüncü* budur ki ḫabir ‘azābın görmeye ḫiyāmet ḫorḫularındanemīn ola olgün ki ḫorḫudanbellerbükileikiḫat ola şehīdolanlarolḫorḫudanemīnolalard *dördüncü* ḫaşletbudur ki Hāḫ Te‘ālā anıñ başına vaḫar tācın ve ‘izzet tācın giydüre ki ol tācın bir dāne yāḫūti ve bir dāne incüsü cemī‘ dünyādan yeg ola nice kerre²⁴⁹⁸ *beşinci*²⁴⁹⁹ ḫaşlet budur ki ḫiyāmet gününde kendü ḫışmından ve ḫavminden yetmiş ḫişiye şefā‘at eyleye cehennemden ḫurtara zihī devlet zihī sa‘ādet şol başa ki Hāḫ yolundaşidḫla kesble ne mutlu şol kimseye ki Allah rızāsında ḫanı dökile ḫuşūşan cennete giren kimesneler cehennemde olan maḫāmların göreler ki eger dünyādan kāfir gitseler ānda varırlardı ol maḫāma girürlerdi kāfirleri ānda ‘azāb içinde göreler bunlar cennetde şenlik şādlık içinde gülmekte ve oynamaḫda kāfirler cehennemde zār zār ağlamaḫda pes Hāḫḫ’a biñ biñ şükür ideler ve bu söylenen sözler hep muḫaḫḫadır ḫiḫ şek ve şüphe yoḫdur āyetle ve ḫadīşle şābit olmuşdur ve ḫur‘ān içinde gelmişdir ammā ne ḫılayın ey göñül nideyin ey göñül²⁵⁰⁰ ey göñül seni nefis maḫrūr eyledi maḫbūn²⁵⁰¹ eyledi ve nefsi daḫı şeyḫān meḫr ile ḫīle ile aldadı ve için ḫaşıñ ḫasāvet ḫapladı tenbīḫ iderler işitmezsin va‘z ü naşīḫat tutmazsın ‘ilim öğrenmeḫe istemezsin ve ‘amel ḫaleb itmezsin meger Hāḫ Te‘ālā’nıñ seniñle bir işi vardır beñzer ki taḫdīri bir dürlü daḫıdır ki ‘ilim tutmazsın ve öğüt ḫulaḫıña girmez seniñ fikriñ budur ve sözüñ böyledir ki eydürsün şimdi

²⁴⁹⁷“.....Hicret edenlerin, yurtlarından çıkarılanların, benim yolumda eziyete uğratanların, savaşanların ve öldürülenlerin,.....”Āl-i İmrānSüresi 195. āyet. 3/195.

²⁴⁹⁸kerre beşinci oldur ki aña yetmiş iki ḫurīḫızlarınvire ki ḫüsñ ü cemālede bir kemāl ola T

²⁴⁹⁹altıncı, T

²⁵⁰⁰göñülseñ elünden başım alıp ḫānde gideyin, T

²⁵⁰¹maḫbūn (A.) kazıklanmış, aldatılmış.

bir zamān oldu ki kimse Tañrı buyruğun tutmaz ve peygamber söziyle ‘amel itmez ve günāhlardan kimse şaķınmaz ve perhīz itmez yalnız ben nice eylesem gerek dersen bu söz saña fāide itmez ve hüccet olmaz Qur’ān āşikāre eliñde söyleyü durur ve her nesneyi beyān eyleyü durur iller ‘ilim itmez ve tutmaz ve ‘amel itmez demek saña ne fāide virür ya saña nice hüccet olur eger cemī‘ halk tağdan uçarlarsa²⁵⁰² sen dağı uçar mısın²⁵⁰³ ya varup deryāya düşüp boğulsalar sen dağı boğulur muyduñ ānı dağı buña kıyās eyle Qur’ān saña filān nesneyi işle dir ve filān nesneyi işleme dir dağı ne söz kalur ol[evvel] Qur’ān bilür misin ki kimiñ sözidür ve kimiñ kelāmıdır bil ki seniñ sözüñ ve benim sözüñ gibi şanursun evvelā hāşā ve kellā Qur’ān halk sözi değıldir Hālik sözidür Haķ Te‘ālā’nıñ sāir maħlūkāt üzerine fażl ve artıķlıđı nice ise ve ne deñlü ise kelāmıñ ve söziñ dağı ğayrı kelām üzerine ve ğayrı sözler üzerine fażlı ve artıķlıđı ancılayındır ve ol ķadardır imdi bil ve āgāh ol ki Qur’ān’ıñ burhānı sāti‘ dir ve āyātı ķatı‘ dir ya‘ ni hüccetleri ve delili rūşendir ve zāhir ve āşikāredir ve āşikāre āyetleri keskindir ya‘ ni Qur’ān’ıñ içinde olan aħkām muķarrer ve muħaķķaķdır ķatı‘ dir bozulmaz ve döndürülmez ve bir hāle dağı dönmez ve Qur’ān’ı bir kimse göndermişdir ki bir kerre kun demekle ya‘ ni bir kerre ol demekle tamām seksen biñ ādem²⁵⁰⁴ yaradıldı yalnız ol bir sözden bir kerre kun didüğünde seksen biñ ‘ālem zuhūr²⁵⁰⁵ ve vücūd buldı huşuşan ol Qur’ān’ımu‘ cizātla bir kimse getürdi bu yirler ve gökler ay ve güneş ve yıldızlar ve cemī‘ ‘ālemler aniñ hürmetine ve aniñ yüzi şuyuna yaradılmışdır ve bu Qur’ān için Haķ Te‘ālā kelām-ı ķadīminde gör ki ne buyurmuşdur cemī‘ ‘ālemiñ ‘ilmi bunda²⁵⁰⁶ ma‘lūm olur ķālellahu Te‘ālā

لَوْ أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْنَاهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ“

Lev Enzelnā Haze’l Qur’āne ‘Alā Cebelin Leraeytehu Hāşi’an Muteşaddi’an Min Haşyetillahi Ve Tilke’l-Emşālu Nađribuhā Linnāsi Le‘allehum Yetefekkerūn”²⁵⁰⁷ ya‘ ni Haķ Te‘ālā buyurdi ki eger bu Qur’ān’ı bir tağa indürsek ol tağ bizim ķorķumuzdan iki

²⁵⁰²uçulsalar, T.

²⁵⁰³uçurunurmuyduñ, T

²⁵⁰⁴‘ālem, T

²⁵⁰⁵zuhūra geldi, T.

²⁵⁰⁶bundan, T.

²⁵⁰⁷“Şayet biz bu Kur’an’ı bir dağın üzerine indirmiş olsaydık, onu Allah korkusundan titremiş ve paramparça olmuş görürdün. İşte bu misalleri insanlar düşünsünler diye veriyoruz.” HaşrSüresi 21. āyet. 59 /21.

pāre olurdi ve zerre zerre olup tuz gibi havāya uçardı huşūşan Ādemoğlanlarına biz meşeller beyān etdik ne deñlü emşāl var ise Qur’ān içinde getürdük tā ki Ādemoğlanları fikr ideler ve Hāḡ Te‘ālā’yı bileler ve şükr ideler varlığın birliğin bilüp aña ḡamd eyleyeler ve zıkr ü tesbīḡ kılalar ve ta‘zīm ile dāim taḡdīs ideler zīrā bir gün bu ‘ālemden göçüp bizim ḡatımıza gelseler gerek aña göre dirlik dirilsünler pes ‘āḡiller bunı bildiler ve fāzıllar bunı fikir kıldılar ve kāmiller ānıñ için nefislerin pāk etdiler ve ar etdiler Hāḡ Te‘ālā’ya vardıklarında kemāl üzere bulınalar ve pāk ve tāhir olalar murdār bulunmayalar ānıñ için bu yoldabaş ve cān oynatdılar ānıñ için Hāḡ Te‘ālā’yı sevdiler ḡayrıdan yüz çevirdilerve dūnyāya baḡmadılar ve ‘ālemden fāriḡ oldılar ḡalkdan ‘uzlet etdiler kimseye ḡarışmadılar ve ānıñ için bu sevdādan bu ḡavgādan geçdiler gönüllerinde zevḡ²⁵⁰⁸ve şevḡ buldılar ānıñ için gönüllerinde Tañrı’dan ḡayrı ne var ise hep ḡıḡārdılar nefislerin ‘avāyıkdan ḡalāyıkdan pāk etdiler ve ma‘rifetle gönüllerin doldurup zeyn etdiler ānıñ için Hāḡ Te‘ālā’nıñ ‘aşḡı buldular ānıñ için cānların ḡaḡıḡatle mücellā kıldılar ānıñ için Hāḡ Te‘ālā daḡı bunlara cemālin ḡoşterdi gel imdi sen daḡı inşāf eyle ki inşāf dīn yarusıdır dimişler bunca sözler söylendi bunca ma‘rifetler işitdiñ ḡıḡ gönlüñe kār itdi mi içüñde derdiñ var mı ya cānıñda şevḡiñ var mı eger gönülde²⁵⁰⁹ derdiñ olsa ya cānıñda şevḡ olsa gönlüñ ve cānıñ içine Tañrı ‘aşḡı düşerdi ve Tañrı muḡabbeti düşerdi gice uyḡu yüzün görmezdiñ ve ānıñ zıkrinden bir dem ḡālī olmazdiñ ve Hāḡ Te‘ālā’yı ta‘zīm iderdiñ buyruḡun şımazdıḡ gönlümüze ānıñ ḡorḡusı düşlerdi āḡ ü zārī idüp zıkr ü ḡamd iderdik diliñ depredüp dāim tesbīḡ ve taḡdīs iderdiñ ve dudaḡıñ tepserüp²⁵¹⁰ belüñ bükilürdi ve gözün yaşı durmazdı aḡardı dāim aḡlardıḡ²⁵¹¹ ḡıḡ bir vaḡit ḡülmezdiñ ‘aceb ḡıyāmet ḡorḡusun fikr ider misin ve ānıñ ḡorḡuların añar mısın ol gün ki cemī‘ ḡalāyık nefsi nefsi diye yürek diḡile boḡaza gele ḡorḡudan beller bükile tāḡatları tāḡ ola ‘aceb ol gün başıña ne gelecek bilür misin yeriñ cennet mi ola cehennem mi ola ḡıḡ fikr ider misin ḡıḡ kimse bunı bilmedi gitdi bilenler daḡı ḡayrān ḡaldılar ḡorḡudan ‘aḡılları daḡıldı Allah’ıñ taḡdīri

²⁵⁰⁸zevkşafā, T

²⁵⁰⁹gönlüñde, T

²⁵¹⁰tepserep: (Dil, dudak, yara, meyva hakkında) Kuruyup buruşmak.

²⁵¹¹aḡlardun, T

nice ola deyu hayret başdı mütehayyir²⁵¹² oldı huşuşan iki cihān güneşi Muḥammed Muştafā ‘a.m dünyāda nice dirildi ve ne vechle geçindi ‘ömründe arpa etmeğine doymadı bir bir tafşil ile ḥod işitdiñ ve bildin huşuşan nice ‘ariflerden işitdiñ ki ma‘rifetlerinden *mā ‘arefnāke ḥaḫḫa ma‘rifetike* didiler ya‘ni yā Rabbi seni gereği gibi bilmedik didiler ve nice ‘ābidler *mā ‘abednāke ḥaḫḫa ‘ibādetike* didiler ya‘ni yā Rabbi saña gereği gibi ‘ibādet idemedik didiler saña²⁵¹³ beyān yetmez mi iş ne idügin saña bu ‘ayān yetmez mi meger Ḥaḫ Te‘ālā’dan ‘ināyet yetiše kemāl-i fazlından ve kemāl-i cūdundan saña hidāyet vire ḫara gönlüni nūrlandura yohsa seniñ işiñde ve dutişiñde ḫapısuñda nesne yok meger işitmediñ ola ki Ādem peygamber cennetden çıḫduğı vaḫtin günāhı yarlığanmaḫ için tamām üç yüz yıl ağladı ve Nūḫ peygamber āniñ heybetinden ve āniñ ḫorḫusundan toḫuz yüz elli yıl yaşlar döküp tesbīḫ ve tehlil iderdi ve İbrāhīm ḫalīlullah ‘üryān odlara atıldı Allah’iñ ḫazāsına rızā virdi ve ḫükmüne teslīm ve fermānına muṭi‘ oldı ve İsmā‘il peygamber āniñ yoluna fedā olup ḫurbān olmağa boyun virdi tā ki derdine devā ola bir kerre āniñ nūrın göre deyu dāim tekbir iderdi ve Şu‘ayb peygamber āniñ şevḫinden ağlamaḫda gözsüz olmuşdı ola ki bir gün naḫar eyleye deyu dāim taḫmīd ve şükür iderdi ve Eyyūb peygamber işitmediñ mi ki derde nice şabr eyledi bir gün dermān ide deyu Ḥaḫḫ’ı temcīd iderdi ve Mūsā peygamber Ḥaḫḫ’iñ tecellisi nūrınıñ şevḫinden işitmediñ mi ki nice ḫālden ḫāle döndi ya Dāvud peygamberi işitmediñ mi ki ḫan yaş ağladı otuz yıl²⁵¹⁴ miḫdārı Yūnus peygamber āniñ firāḫından kendüyi deryāya atdı ve āni balıḫ yutdı balıḫ ḫarnında tesbīḫ iderdi meger işitmediñ mi ki Circīs peygamber āniñ ‘aşḫından nice kez öldi dirildi ya işitmediñ mi ki Yaḫyā peygamber bu meydānda başın toḫ eyledi kızıl ḫanlara ḫarḫ oldi meger işitmediñ mi ola ki ‘İsā peygamber āniñ derdinden havāya ağdı²⁵¹⁵ meger işitmediñ mi ola ki ‘ālemler faḫri ādemler ulusu maḫlūḫātıñ güzīdesi²⁵¹⁶ Muḥammed Muştafā şalavātullahi ‘aleyhi ve selāmuhu Ḥaḫ Te‘ālā’nıñ muḫabbetinde²⁵¹⁷ neler çekdi ne ḫāllere ne belālar ve ne miḫnetler gördi tā ki ḫaḫīḫat maḫbūba vara yetiše deyu bunca

²⁵¹² mütehayyir (A.) hayret eden, şaşıp kalan, şaşkın.

²⁵¹³ didilersaña, T

²⁵¹⁴ otuz yıl ḫan yaş ağladı, T

²⁵¹⁵ ağdırmak: kaldırmak, yukarı çıkarmak, yükseltmek.

²⁵¹⁶ güzini ve güzīdesi, T

²⁵¹⁷ muḫabbetinden, T

derdlere şabr iderdi veyāhūd işitmedün mi ki Rasūlullah'ın aşhābı huşūşan 'Alī Hāzreti ve ānın gözleri nūrı Hāsan ve Hüseyn neyledilernetdiler ve ne derdler miḥnetler çekdiler ve ne kanlar yutdılar Hāḫ Te'ālā'nın emrine boyun tıtdular ve ḫazāsına rāzı²⁵¹⁸ oldılar ve bunca 'āşıklar 'aşḫ yolunda cān virdiler ve bunca miḥnetlere şabr etdiler tā ki bir gün Hāḫḫ'ın cemālin göreler ve dīzārın müşāhede ideler ve bu 'aşḫ yoluna şol kimseler varır ki Hāḫ Te'ālā'nın zāt-ı pākin ef'ālinden ve şıfātından tevḫīd ideler netekim Şeyḫī Hüsrev Şīrīn Hāzreti²⁵¹⁹ kitābının evvelinde dimişdir ki *Lā İllāhe İllallah* didükde *Lā* ile şıfātı nefy itmedük *İllallah* zātı nice işbāt ider dimişdir ve muḫabbet ve ma'rifet sırrın şunlar bildiler ki muḫlaḫdan küllī taḫyīdi²⁵²⁰ giderdiler ve muḫabbet ḫaḫīḫatde āna dirler ki cemi' taḫlīd senden gide ḫayretde²⁵²¹ idesin göresin ve bilesin ve fāzıllar dimişlerdir ki Hāḫḫ'ın zātından keşf yetişmezse ādem ikilikden geçmez ve birliğe yetmez tevḫīd ḫaḫīḫi lezzetin tıtmaz ve bu sözler ince sözlerdir deḫme ḫişi ānlamaz taşavvufa mütē'alliḫ sözlerdir ancaḫ sülūk ehli ānlar ve bilür eger bu rāzı keşf olmaḫ dilerseñ ve bu gizlü esrār açılmaḫ isterseñ ve bu ince sözleri ānlayayın ve bileyin dirseñ diñle imdi ki İmām Faḫri Rāzī Hāzreti ne buyurmuşdur ayıtdı ki 'ālem ikidir birine şehādet 'ālemi dirler ve birine daḫı ḫayb 'ālemi dirler pes şol nesne ki cisme ta'alluḫ bula görinür şekli ve şüreti ola bir cisme ya cisimden olan nesneye ola şemş ola ulaşduḫın ya āşikāre görine yāhūd 'aḫılla biline meşelā yerler ve gökler ve ay ve güneş ve yıldızlar ve deñizler ve şular ve eser yeller ve daḫı bunlara beñzer ne var ise şehādet 'ālemidir ve nefis ve 'aḫıl ḫāyb 'ālemindendir ve ervāḫ 'ālemine nihāyet yoḫdur ucu bucaḫı bulunmaz ve ḫesābı ve şaḫışı bilinmez pes cānlar gövdeden çıḫup gidüp ve gövde bunda ḫalduḫı budur ki ol cān şehādet 'ālemin ḫoyup ḫayb 'ālemine gider diñle imdi ki ne vechle çıḫar gider ve gökleri nice geçer ve meleklerden daḫı yūkseḫe nice çıḫar pes gövdeden cān çıḫup gitdükde dūnyā göḫünde olan ervāḫa varır yetişür²⁵²² andan geçüp *ikinci* gök ervāḫına varır *ikincidenüçünciyeeüçüncidendördünciyene* vechle geçüp gide²⁵²³ gökleri geçüp kürsīde olan ervāḫa irişür andan daḫı geçüp 'arş-ı a'lāya çıḫar görür ki

²⁵¹⁸rāzı ve ḫoşnūd, T

²⁵¹⁹Şeyḫī Hāzreti Hüsrev Şīrīn, T

²⁵²⁰taḫyīd (A.) şart ḫoşma, şarta baḫlama.

²⁵²¹ḫayretde şuhūd, T

²⁵²²ervāḫayetişür, T

²⁵²³diye diye, T

melekler ‘arşı dolayı almışlar çepçevre durmuşlar anlardandağı geçüp a‘lāya gider ol yüce Mevlā’ya gider bir maḳāma yetişür ki ulu melekler ve ‘azīm feriştelere durmuşlar göklerde ancak dizlerine dek gelmiş ‘arş-ı a‘zamı omuzları üzerlerine götürmüşler ve ayakları yedi kat yeri geçmiş gitmiş pes cān oradan dağı geçer yükseğe gider bir yere varır ki yerler ve göklerde görünmez murabba‘ müseddes yok şekli ve şüret bulunmaz ve cihet ve taraf bilinmez görür ki muḳaddes ervāh ve mücerred ‘uḳūl ve muḳarreb melekler anda durmuşlar ḳaṭ‘ā cisme ta‘alluḳları yok ḡidāları zıkr ü tesbīh ve temcīd ü taḳdīsdır ve şarābları Allah’ın muḳabbetidir Allah Te‘ālā’nın ḡamdıyla ve şenāsıyla üns dutmuşlardır ve alışmışlardır ve āna itā‘at itmekden lezzet alurlar bunları vaşf itmek ve ḡaḳīḳat üzere beyān eylemek kimiñ elinden gelür ve kim ḳādir olur ki ādemiñ ‘aḳlı ānlara yetişmez ve idrāḳı irişmez pes ādemiñ rūḡı bundan çıkup anlara varır yetişür anda dağı eğlenmez gider dağı yükseğe ‘azm ider cemī‘ maḳāmātı ḳaṭ‘ idüp şol yere yetişür ki nūr ‘alā nürdür cemī‘ eşyānıñ mebdedir her nesne andan çıkar oradan zuḡūr buldi²⁵²⁴ andan vücūda gelür Ḥaḳ Te‘ālā Celle ve ‘Alā Ḥazretidir diñle imdi ki cennet ehline cemālin nice gösterür ve kemālin nice ‘arz ider ve dīzārın nice müşāhede etdürür tafşīle bir bir beyān idelim *evvel* Ādemoḡlanları biri birin görmeğe geldüklerin söyleyelim biri birin ḳonukladıḡın beyān eyleyelim āndan şoñra Ḥaḳ Te‘ālā ‘Azze ve ‘Alā Ḥazreti’niñ ḳonukluḡın ve ḳullarına ‘arz-ı cemāl etdüḡin ‘ayān idelim inşallah Te‘ālā.

FAŞLUN Fİ’Z-ZİYĀRĀT

(Ziyāretler Faşlı)

Çünkü cennetde mertebelerin bildüñ diñle imdi ki ḡaḳḳ biri birin nice ziyāret iderler cum‘aertesi oḡul ḳız ataların dedelerin görmeğe varırlar yekşenbe gün atalar analar oḡulların ḳızların görmeğe gelürler ve düşenbe gün şākirdler üstādlarına varırlar ve seşenbe günü üstādlar şākirdlerin görmeğe gelürler ve çehārşenbe gün ümmetler peyḡamberlerine varırlar ve peyḡamberlerden şoñra evliyālara varırlar ve pençşenbe gün peyḡamberler ümmetlerine gelürler ve peyḡamberlerden şoñra evliyālar yetişürler çünkü cum‘a günü ola cinnī ve insān cemī‘si Ḥaḳ Te‘ālā’nın cemālin görmeğe varırlar İnşallah

²⁵²⁴bulur, T

yerinde beyān idevüz ki nice görürler şimdi ba‘zı söylenecek sözler var ānı beyān söyleyelim.

FAŞLUN Fİ’Z-‘ZİYĀFĀT

(Ziyāfetler Faşlı)

Kaffāl-ı Şāşī Hāzretinden rivāyetdir ki Rasūlullah’dan nakl idüp ayıtdı cum‘a gün cemī‘ ħalāyık cennete girüp yerlerin yurdların bulalar ‘ālī maḳāmlara gireler ve envā‘ kerāmetler göreler oğul kız ata ana hışım kavim ve ḳabile ve dost ve ḳarındaş birbiriyle buluşalar ve bilişeler ve Ḥaḳḳ’a ḥamd ü şenā idüp biñ biñ şükürler eyleyeler pes cum‘aertesi Ādem peygamber ḳonuḳlaya²⁵²⁵ melekler cennet içinde bir bir çağırup nidā ideler bugün Ādem ataniñ ḳonuḳlığı vardır gelüñ deyu ḥalkı da‘vet ideler pes cemī‘ ħalāyık Ḥuld cennete gideler ānda bunlara şol ḳadar kerāmetler virile ki ḥesābın ancaḳ Allah bile gözler görmedüğü²⁵²⁶ ve ḳulaḳlar işitmedüğü²⁵²⁷ nesnelere bulalar ve envā‘ ni‘metlerden soñra her birine ḥil‘atler vireler ve tāc ve ḥulleler giydüre²⁵²⁸ ve nice dürlü ‘aḫālar ḳılalar çünki yekşenbe gün ola melekler ḥalkı yine da‘vet ideler bugün Nūḫ peygamber ḳonuḳluḳuna gelüñ diyeler pes yine ħalāyık cümlesi Naīm uçmaḳına varalar Nūḫ peygamber ḳonuḳluḳ eyleye yine ḥesābsız ‘aḫālar bulalar ve düşenbe gün İbrāḫīm ḫalīlullah da‘vet idüp Firdevs uçmaḳına cem‘ olalar anları ziyāfet eyleye anda daḫı şol ḳadar kerāmetler virile ki ḥadd pāyānı²⁵²⁹ olmaya çünki seşenbe gün ola melāike ḥalkı yine da‘vet ideler bugün Mūsā peygamber ḳonuḳluḳuna gelüñ diyeler pes ħalāyık ‘āmmeten Cennetü’l-Me’vā uçmaḳına cem‘ olalar envā‘ kerāmetler virile Cennetü’l-Me’vā’ya cem‘ olalar ve çehārşenbe gün ‘İsā peygamberiñ ḳonuḳluḳı olup dāru’s-Selām uçmaḳına cem‘ olalar çünki pençşenbe gün gele yine melekler cennetleri dolanup çağırular ve nidā eyleyeler²⁵³⁰ bugün ḫabībullah Muḫammed Muşṫafā ḳonuḳluḳuna gelüñ diyeler pes ehli cennet cümle ‘Adn uçmaḳına cem‘ olalar Ṭübā ağacı dibine geleler şol ḳadar in‘āmlar ve iḫşānlar bulalar ki ḥesābın

²⁵²⁵ḳonuḳluḳ eyleye, T

²⁵²⁶görmedik, T

²⁵²⁷işitmedük, T

²⁵²⁸giydüreler, T

²⁵²⁹ḥaddpāyān (A.) sınır , son.

²⁵³⁰ideler, T

Tañrı'dan ğayrı kimse bilmeye çünki cum' a ğüni ola melekler nidā eylese cennetler dola bugün sizi Hāķ Te'ālā da'vet ider didiler bugün Dāru'l-Celāle cem' oluñ ki kemāle iresiz ve cemāl ğoresiz diyeler pes cemi' ğalāyık Dāru'l-Celāle geleler Hāķ Te'ālā Hāzretinden bunlara ğığāb iriše ara yerde tercümān olmaya Hāķ Celle ve 'Alā kendü 'azāmetiyle kemāl-i lütfundan bunlara söyleye ve sözünde ğarf olmaya řavt olmaya ve tertīb-i elfāz ve ğurūf olmaya ādem sözi ğibi olmaya bir şarafdan gelmeye vāķti çağırmaķ olmaya ve ğizlü söylemek olmaya ğullarına minnet idüp ğığāb ide ve ayda ğıç nesne ğaldı mı ki ānı size virmedim ğıç eksik nesne var mı diye pes bunlar ayıdalar ki yā Rabbi ğıç bir eksik nesne ğalmadı cemi' murādlarımız bulduķ ve maķşūdlarımızı irdik ve ğönlümüz dileğin ğördük illā bir nesne dağı ğaldı dileğümüz hemān oldur ki sen bize peyğamber ğönderdiñ ve rasūl viribdiñ bizi dīne da'vet eyledi ve peyğamberlere ve rasūllere melek ğönderdiñ ĩmāna gelenlere yüzüñ ğöstermeğe va'de ğıldıñ ve cemāliñ 'arz itmeğe ve dīzāriñ müřāhede etdürmeğe 'ahd itmiş idiñ bugün yā Rabbi 'ahde vefā ğünidür bize cemāliñ ğöster ve dīzāriñ müřāhede etdür bize yüzüñ ğöster ğörelim ve ebedü'l-ābād ğayrān olalım ğalalım diyeler pes Hāķ Te'ālā Hāzreti'nden nidā gele ki ğelüñ yā ğullarım baña ğelüñ bugün 'azīm minnete ve ulu rif' ate ğelüñ bugün ğati ulu murādınız ve büyük maķşūduñuza ğelüñ bugün cemālim ğörmeğe ve dīzāriñ müřāhede itmeğe ğelüñ bugün ol pādiřāhlar pādiřāhi ve sultānlar sultāni ve 'ālemleriñ Tañrısı size cemālin 'arz itmeğe ve dīzāriñ ğöstermeğe ğutlu ğapular açdı ve niķābın ğötürdi diye rivāyetde ğelür ki cümle cennet ehli ol iki cihān ğüneşi Muğammed Muřāfā Hāzreti'ne cem' olalar sarāyınıñ ğavālisine dolalar pes Rasūlullah ğabībullah cemi' peyğamberleriñ ve mürselliñ ve evliyāleriñ enbiyāleriñ ve cemi' evvelīn ve āğirīniñ önlerine düře ğide bunları dāru'l-Celāle ilede varup 'Adn uçmağına dolalar aķ miskden bir depe vardır ānda cem' olalar pes Hāķ Te'ālā'nıñ 'ālī cenābıñdan muķarreb meleklerle ğığāb gele tīz ğızıl yāķūtdan bir 'ālī minber ğetüreler ki yüksekliği biñ yıllık yol ola ve nūrınıñ řevķi ve aydınlığı düpdüz eřrāfına²⁵³¹ pes Hāķ Te'ālā Celle ve 'Alā İbrāhīm peyğambere emr eyleye çık yukaru ğuğbe oķı ğullarım işitsün diye İbrāhīm ğalīlullah 'aleyhi's-selāmullah dağı çıķa şuğufunı ümmete oķıya ve Hāķķ'ıñ lütfun ve 'ināyetin beyān eyleye andan řoñra Mūsā peyğambere emr eyleye çık minbere

²⁵³¹ eřrāfa, T

Tevrâti okı diye pes Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm dahı çıķup Tevrâti okıya ve âyetin beyân eyleye pes Hâķ ‘Azze ve ‘Alâ Dâvud peyğambere Zebûrın okumağā emr eyleye Dâvud ‘aleyhi’s-selâm dahı çıķup Zebûrı okıya şol vechle maķâmâtla okıya kim işidenler hayrân qalalar ve sergerdân olalar tamâm yetmiş dürlü taķrîrâtla okıya andan şoñra Hâķ Te‘âlâ emr ide Hâzreti ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm İncîli okıya ve āndan olan esrârı beyân eyleye ve remzin keşf ide ve ‘ayân eyleye bundan şoñra Hâķ Celle ve ‘Alâ habîbi Muḥammed Muştafâ’ya şallallahu ‘aleyhi ve sellem emr eyleye dur yuķaru yâ Muḥammed ḥaķîķat ‘ilmimi kullarıma ‘ayân eyle ve esrârımı bunlara beyân eyle diye Rasûlullah Hâzreti çünki yerinden dura önüne kıızıl yâķûtdan bir minâre gele bir laṭîf aķ yerde koyalar ki toprağı misk-i ezfer ola ol habîbi ḥaķ ve kenzü’l-ḥaķâyıķ faḥri herd ve ‘âlem-i seyyid ola âdem-i ma‘den vefâ maḥzen şafâ ya‘ni Muḥammed Muştafâ hezâr dürlü ‘izzet ve ikrâmla ve ḥürmet ve ihtirâmla minâre üstüne çıķa ne kadar müşkiller var ise ḥall eyleye ve gizlü ma‘nâlar ve ince sözler beyân ide ve ‘ayân eyleye hiç şüphelü ve gizlü nesne qalmaya evvel Qur‘ân âyetlerin okuya şoñra Qur‘ân’ıñ ġâyetin söyleye ol âyetlerde ne ma‘nâlar gizlenmişdir ve andan murâd nedir ve neye işâretdir hep beyân ve ‘ayân eyleye cemî‘ evvelîniñ ve âḥiriniñ ‘ilmin ve ‘ulûmuñ evvelîn ve âḥiriniñ ‘ilmin ve ‘ulûmuñ evvelîn²⁵³² ve âḥiriniñ ve gizlüsini âşikâresini cümle beyân eyleye ve Qur‘ân âyetlerinden her âyetiñ zâhir ma‘nâsı ve bâṭın ma‘nâsı vardır bâṭın ma‘nâsı tamâm yetmiş ma‘nâya deg vara ya‘ni Qur‘ânâyetiñ zâhir ma‘nâsından ġayrı yetmiş dürlü gizlü ma‘nâsın söyleye içerdüden içerdüye sözler²⁵³³ söyleye ve ince ma‘nâlar vire ki ‘aķıllar hayrân qala Qur‘ân’ıñ cemî‘ aḥkâmın taḥķîķ eyleye ve taḥķîķ itdüğün kâti ince söyleye ve gizlü ve laṭîf ma‘nâlara vireElif Lām Mîm Râ ve Ṭâha ve Yâsîn ve Ḥâmîm ve Qâf ve Şâd ve Ṭâsîn ve Ḥâmîm ‘Ayn Sîn Qâf bunlarıñ ma‘nâsı ne dimekdir ve Hâķ Te‘âlâ’niñ bu ḥurûfdan murâdı nedir ve maķşûdı nicedir beyân eyleye zirâ müfessirler bu ḥurûf-i muķattâ‘niñ ma‘nâsında ‘âciz qalmışlardır her biri nice dürlü söz söylemişdir ḥaķîķat ma‘nâsı ne idüğün bilmediler pes Rasûlullah ol ḥurûfuñ ma‘nâsın beyân eyleye Hâķ Te‘âlâ’niñ murâdı nedir bildüre me‘ânî deñizleri mevc ura ve dört kitâbıñ müşkillerin ḥall eyleye ve güc yerlerin beyân ve ‘ayân

²⁵³²âḥiriniñ evvelîn, T

²⁵³³söz, T

eyleye ‘ayne’l-yaķın bildüre ve haķķa’l-yaķın göstere ‘ilme’l-yaķın ve haķķa’l-yaķın ne idügi yuķaruda beyān olunmuşdur ve dağı Hāķ Te‘ālā’niñ zātı evřāfin bildüre ve keşf-i zāt nice olur beyān eyleye ya‘ni Hāķ Te‘ālā gözlere ne vechle görünür ve nice zāhir olur ‘ayān eyleye ‘azamet hicābın nice ref‘ider ve kibriyā perdesin nice giderir ve ķullarına ne vechle söyler ve ne luşfla hiķāb eyler ve nice cemālin gösterir ve celālin nice ‘arz ider bir bir beyān eyleye.

FAşLUN Fİ MEDĦİ’N-NEBİ

(Ħz. Peygamber’e Övgü Faşlı)

Bu fařl Rasūl²⁵³⁴ Ħazreti’niñ medĦi beyānındadır ey mü’mınler ey ‘azızler kitābıñ evvelinden āhirine degin dinlediñ ve iřitdiñ ve añladıñ bildiñ ki Hāķ Te‘ālā ķulları için neler yaraķlamıřdır ne in‘āmlar ve ne iĥsānlar itse gerekdir gözler görmediği ve ķulaķlar işitmediği ni‘metler ve Ħil‘atler virse gerekdir Ħiĥ bilür misin ki bu in‘āmlar ve iĥsānlar kimiñ yüzi şuyına ve kimiñ Ħürmetinedir yoĥsa bunca luřf²⁵³⁵ u kereme sen kendüñ mi lāyıķsın ‘ibādetiñle mi bulursun eger ‘ibādetimle buldum dirseñ²⁵³⁶ yañlıř Ħayāl idersin ki eger kılduđuñ namāz ve tıtduğın oruĥ ve etdüđüñ envā‘ ‘ibādetler cemi‘ci ĥesāb olunsa bir pāre etmeğe bedel olmazdı bu ķande ķaldı ki Hāķ Te‘ālā saña yıllar ‘ömür virdi řāğ isen yeryüzünde yürürsen elüñ ayađuñ yerlü yerinde elüñtutar ayađuñ yürür ve gözleriñ görür bařıñ ağırmaz diřiñ sızlamaz ‘aceb etdüđüñ ‘ibādetler ve kılduđuñ tātler Hāķ Te‘ālā’niñ ķanđı ni‘metine ‘ivaż ola ve ķanđı in‘āmına bedel kılına dünyāda řāğ ve sālım olup yürüyüp yimeķ içmek bulduđuñ için mi tıtasın yoĥsa āĦiretde saña cennet virüp seni pādiřāĥ etdüđüğüñ ve sultānlıķ virdüğüğüñ mi tıtarsın yoĥsa cehennemden kırtarduğı için mi řükrāne²⁵³⁷ ola hele bir fikr eyle gör bunca in‘ām ve iĥsān saña ne için ola ve sebep ne ola seniñ ĥod kılduđıñ namāz ürkütdüğüñ ķurbađaya değmez řayduđuñ abdest bardağına yetmez etdüđüñ ‘ibādet ve kılduđıñ tāt tek²⁵³⁸ günāĥlarıña kifāyet itsün

²⁵³⁴ T’de cümle Rasūlullah ile bařlıyor.

²⁵³⁵ luşfe, T

²⁵³⁶ bulurın disen, T

²⁵³⁷ řükrāne (A.-F.) teşekkür borcu olarak.

²⁵³⁸ tāt günāĥlarıña, T

yazuklarıña muķāvemēt eylesün büyük devlet ve ‘azīm sa‘ādetdir huşūşan şimdiki zamāndaki kişiniñ ‘ibādeti ve řā‘ati günāhlarına kifāyet ide ve muķāvemēt şeytān-ı la‘īn yedi yüz biñ yıl ‘ibādet eyledüğün bir kerre ğurūr etmekle Hāķ Te‘ālā’nıñ bir kerre emrin şımağla yile virdi yedi yüz biñ yıllıķ ‘ibādet ve namāz ve oruç ve zıkr ve tesbīh ve taħmīd ve taķdīs ve temcīd küllīsi zāyi‘ oldı hīçle hīç oldı ve bu ğurūr cümlesini²⁵³⁹ yile virdi senin ğodbiñ²⁵⁴⁰ ol ķadar ğurūruñ var²⁵⁴¹ her gün nice kerre Hāķķ’ıñ emrin şıyarsın ve buyurduğunuñ ğilāfin işlersin ve ‘ibādetiñ dağı şeytān itdüğü ‘ibādetiñ biñ bölüğünde bir bölüğü ķadar yokdur ve ğurūruñ andan artıķ ve ‘ibādetiñ andan az pes bunca ikrāma ve in‘āma ķande lāyıķ olursun pes Hāķ Te‘ālā Celle ve ‘Alā Hāzreti saña bunca iħsānlar etdüğü devletlere ve sa‘ādetler yetişdüğü ve pādiřāhlıķ ve sulţānlıķ virdüğü seniñ kendü liyāķatıñdan değıl ve kendü hūneriñden ve ‘ibādetiñden değıldir bil ki cemī‘ Ādemoğlanlarına Hāķ Te‘ālā cemālin müřāhede etdüğü ve dīzārın gösterdüğü ol iki cihān faħri ‘ālemler ulusu ve ādemler mevlāsı ve hidāyet güneşi ve sa‘ādet bedri ve vilāyet şadı ve derdlü ğönülleriniñ řabībi ve Allah Te‘ālā’nıñ sevgülü ğabībi a‘yunı Muħammed Muřāfā ğürmetindedir ve anıñ yüzi şuyuna ve řefā‘atindedir hīç bilür misin ki Muħammed kimdir ve ne gevherdir ya nice şüret ve nice muntazırdır ya ğod kimiñ ğüsnüne ve kimiñ cemāline maźhardır ve bilgil ve āğāh olgil ki Muħammed cihāniñ cānidır ve cāniñ dağı cānānidır anıñ sözi üstüne söz yokdur sözüne kimse söz virmez delīlleri ve ğüccetleri āřikāre ve ķuvvetlüdür Hāķ Subĥānehu ve Te‘ālā Celle ve ‘Alā cemī‘ ‘ālemi yaratdı ve cānları ğalk etdi ve cemī‘ ‘ālemden ve cümle cānlardan Muħammed Muřāfā’yı urundulayup²⁵⁴² kendü zātına ğabīb ve maĥbūb idindi ānı sevdi ve iki ‘āleme sulţān eyledi ve cemī‘ kemālātı Hāķ Te‘ālā’nıñ zātında ķodı ‘ālemde ‘ālemde ne deñlü hūner ve kemāl var ise cemī‘si anda vardır ķamu cānlarıñ cānı oldur ve serverleriñ cānı ve pādiřāhlarıñ sulţānı oldur ve gevherleriñ kānı oldur Hāķ Te‘ālā’yı ol bildi ve ol buldı iki ‘ālemiñ sulţānidır Tañrı’nıñ Rasūlıdır risāletin işbāt etdi gün gibi zāhir ve rüşen oldı pes Hāķ Te‘ālā bir ulu sulţāndır ki

²⁵³⁹cümlesin, T

²⁵⁴⁰ğodbiñliğinden, T

²⁵⁴¹var ki, T

²⁵⁴²urunmak: yapıştırmak.

ezel-i ezelde kendü ḥaḳīḳinden²⁵⁴³ ḥicāb açup zātı yine zātına tecellī kıldı ğayb ‘āleminden bir nūr zāhir oldı ki ululuğı ve ‘azameti vaşfa gelmez ve ḥādd pāyāne şığmaz pes Ḥaḳ Subḥānehu ve Te‘ālā ol nūrı muşavver eyledi şūrete koydı ve aña fetḥ ve zafer virdi ve nuşret va‘de eyledi tā ki maḥabbet sırrından feyz-i raḥmānī yetiše aña vişālin müyesser kıla pes Allah Raḥmān kendü luḫfundan ve raḥmetinden bir gevher yaradup adın ḳalem virdi tā ki Ḥaḳ Te‘ālā’nın ‘ilmine mażhar ola ve Tañrı Te‘ālā’nın adını levḥ üstüne yaza ve Ḥaḳḳ’ın ‘ilmi ol ḳalemde biline ve ol ‘ilimle Ḥaḳ yolına andan şoñra Levḥ-i Maḫfūzı yaratdı ve adın o levḥiñ üstüne yazup ‘unvān eyledi ve sırnāme kıldı andan şoñra bir ulu ḳubbe bir ‘ālī ve kūnbed-i ‘azīm yaratdı adını ‘arş-ı a‘zam ḳodı tā ki ol iki ‘ālem güneşi anıñ burūcunda²⁵⁴⁴ ḫulū‘ eyleye ve doğa ve nūruyla ‘ālemleri münevver eyleye ve rūşen kıla bundan şoñra ol ‘Ālemleriñ Tañrısı ‘arşın şaḫnında²⁵⁴⁵ bir kürsī ḳodı ki anıñ dāru’l-mülküde bir eyvān-ı ‘ālī ḳura ğāyet yüce ve yüksek ola pes andan şoñra yedi ḳat gökleri yaratdı çadırlar gibi sāyebān etdi müdevver²⁵⁴⁶ şekil ve hey’et kıldı bundan şoñra yerleri ḫalk eyledi döşekler gibi döşedi ki anıñ ortasında bir ‘ālī ve refī‘ dīvān bağlaya ve ‘izzet ‘ālemlerin dike ve rif’at sancāḳların ḳaldura çünki Ḥaḳ Subḥānehu ve Te‘ālā bu ‘ālem nāsūdi²⁵⁴⁷ düzdi tamām eyledi gökler dönmeğe başladı ve yerlü yerinde²⁵⁴⁸ ḳarār eyledi pes Ḥaḳ Te‘ālā’nın vaḫdaniyeti sırrından emr-i lāhūti yetiše ya‘ni Allah’ın buyruğı ve fermānı irişdi ki vaḫdet bergārında bir insān noḳtasın ḳoya aña kendünün kemāliyle cemālin ‘arz eyleye ve ‘azametin ve celālin göstere insānı kendüye mażhar kıla pes şūret-i insān ma‘nāda ḳible-i ‘ālem ola zīrā ki Allah’ın mażharıdır pes ‘ārif olan kimseler ve cān mecdīni^{2549 2550} ve rūḫ miḫrābını bilenler ol ḳibleye teveccūh eyleye yüzün aña döndüre tā ki du‘āsı maḳbūl ve münācātı ḳabūl ola çünki ol nūr insān ḫil‘atin giydi başına sa‘ādet tācın urundı ‘ālem-i rūḫānīden bu cismānī ‘āleme geldi devlet ve sa‘ādet atına süvār olup

²⁵⁴³ḥaḳīḳatinden, T

²⁵⁴⁴burcunda, T

²⁵⁴⁵taḫtında, T

²⁵⁴⁶müdevver (A.) yuvarlak, döndürülmüş, devreden.

²⁵⁴⁷nāsūt (A.) insanlık, maddi ‘ālem, dünyā.

²⁵⁴⁸yerler, T

²⁵⁴⁹mecd (A.) şeref, şan, ululuk.

²⁵⁵⁰mecdisi, T

meydānı yerleri gökleri ayağın altına²⁵⁵¹ ey müslümānlar ve ey ‘azīzler bu söylenen sözler ve olunan işāretler ve remizler deñlūsi Muḥammed Muṣṭafā içündür gör ki Ḥaḳ Te‘ālā Muḥammedi ‘ālem-i ğaybden bu dünyāya ne vechle ve ne tedricle getürmüşdür ve ne devletler ve sa‘ādetler virmişdir sen daḫı gör ki kimiñ ümmetisiñ ve ne pādişāhıñ ḳulısın ve ne sultānıñ bölügündensin saña lāyık budur ki işiñ gücüñ aña şalavāt ola tā ki Ḥaḳ Te‘ālā cemi‘ eksikliğıñ bitüre ve murādıñ ve maḳşūduñ yirine yetüre biz yine sözümüze başlayalım pes Ḥaḳ Te‘ālā Celle ve ‘Alā Muḥammedi cemi‘ ‘āleme sultān eyleyüp ‘arş-ı a‘zam minberinde Muḥammed adına ḫuṭbe oḳındı ve ānıñ admasikke ḳazındı kürsīde eyvān-ı ‘ālī ḳurup a‘lā maḳāmāt virdi andan şoñraemr etdi ānıñ sancāğın göklerin çāk üstünde dikediler Mīkāīl Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām ānıñ sancākdarı oldı ve Cebrāīl Ḥazreti‘aleyhi’s-selām Allah emriyle aña indi risālet berātın getürdi aña Ḳur’ān āyetlerin vaḫy etdi başına le‘amruk tācın urdı ve eynine levlāk ḫil‘atın giydirdi ve dürlü ‘izzet ve ikrām ve envā‘ iḫtirām eyledi eline sultānlık berātın virdi ve nişān urdı ve cihān ḫalkına ṭoḅru yol göstermek için bu ‘āleme gönderdi ve ānı ‘ālemlere raḫmet gönderdi ve sultānlığı²⁵⁵² işbāt itmek için her ‘uzvuna bir dürlü mu‘cizāt virdi evvelā mübārekbaşında bir rif‘at ḳodı ki fevḳa’l-‘alādan geçüp²⁵⁵³ yedi ḳat gökleri ve ‘arşı ve kürsī geçüp daḫı yukarı çıkdı pes cemi‘ mevcūdāt ayağına baş ḳodılar ve yüz sürdiler çünkü bu kerāmetleri gördiler uşda mübārek başınıñ rif‘ati budur ki mübārek elinde bir devlet ḳodı ki ānıñ devletinde cemi‘ ḫalk vüçūd bulup ve dünyāya gelüp dürlü in‘āmlar ve iḫsānlar buldılar ve ululuḡa ve sa‘ādete yetişdiler sebep ol oldı ki ‘ālī devletlere yetişdiler ve mübārek ḳaşında bir hey‘et ḳodı ki cemi‘ ‘ālemi ānıñla şayd etdi ki ḳaşı yay şeklin bağlayup kirpikleri oḳın atıcaḳ cümle ḫalk ḳurbānı ola ve cihānı başdan başa fetḫ eyleye ve elā gözlerinde bir şan‘at ḳodı ki bir kerre bakmaḡla maşriḳi ve maḡribi ve cemi‘ ‘ālemi gördi ırāḳdakin yakındakin ve şehirleri ve köyleri ve ma‘mūr ve ḫarāb yerleri görür ve temāşā ḳılurdı ve ḳulağında bir ḳudret ḳodı ki ḳaçan Ḥaḳ Te‘ālā Cebrāīl’e emr itse Muḥammed’e vaḫy getürmeḡe ve Ḳur’ān indürmeḡe buyursa Rasūl Ḥazreti hemān sā‘at Allah Te‘ālā’nıñ Cebrāīl’e emr itdüḡin işidürdi ve işāreti ve ibāreti ḳulağına irişürdi ve

²⁵⁵¹altına aldı, T

²⁵⁵²sultānlık, T

²⁵⁵³geçüp gidüp, T

ur'an'ın vechin ve ne sebeble indüğün bilürdi ve mübârek yüzünde bir tal'at²⁵⁵⁴ ve bir hüsni cemâl kodı ki her kim anın yüzün bir kez görse şafâsından gövdesinde cânı irirdi şanurdi ve yüreği talâberdi şöyle şanurdi ki güneş anın yañağında seyr ider ve gökde zerrelere uçardı ve mübârek burnunda bir haşlet kodı ki 'âlemde ne kadar güzel ve gökçek koçular var ise anın burnuna yetişürdi huşušan 'Adn uçmağının dürlü güzel koçuları ve gökçek raihaları gelürdi gülistanlarından ve çemenlerinden gelür meşâmina²⁵⁵⁵ dolardı ve dimâğın her lahza mu'athtar kıurdi ve dilinde bir hikmet kodı ki feşâhatde belâgatde kemâl mertebede ve nihâyet derecede idi sâhîrlerin sihrin bātıleyledi ol zamânda feşâhat ve belâgat ehli kıati çoğ idi kimse anınla söyleşmeğe kıâdir olamadı müşkil su'aller ve güç kıaziyyeler şorarlardı şöyle ki 'akıllar hayrân kıalurdi her ne şorarlarsa cemî' sine cevâb virürdi cevâbın kıabül iderlerdi ve teslim iderlerdi 'acâib ve ğarâib ma'nâlar beyân iderdi ve bedî' beyânlar 'ayân eylerdi ve kıollarında bir kıuvvet kodı ki bir avuç toprak ile bir bölük leşker şıdı ve helâk eyledi cemî' siniñ gözine toprak doldurdi ve her ne yere şunsa eli yetişürdi ve nice derdlere dermân iderdi²⁵⁵⁶ ve nice hastaların gövdesine mübârek elin sürmekle şifâ bulurdi el getirüp du'â itmekle nice âfetler ve belâlar şavardı²⁵⁵⁷ ve nice miñnetler def' eyledi ve mübârek göğsünde bir şâfî ve rüşen münevver kıalb kodı ki Hakk'ın²⁵⁵⁸ 'ilmine mañzen ola ve hikmet denizleri ol hazineден çağlaya aķa ve dilde ur'an gevherlerin dōke 'âlem-i ğaybın ibtidâsından gelüp intihâsı ma'lûm ola evvel ve âhîr biline ve kıalbinde bir nûr kodı ki ol nûruñ ziyâsı ve şevkı cemî' mevcûdatı düpdüz münevver iderdi ve aydınlık olurdi yerleri ve gökleri 'arşı ve kıürsi ve cennetler düpdüz nûrânî eylerdi ve mübârek ayağında bir kıuvvet virdi ki²⁵⁵⁹ tayy-ı zamân eyleye göz açup yumunca cemî' 'âlemi geze ve seyr ide yerleri ve gökleri bir lahızada temâşâ kııla 'arş u ferş ânâ berâber ola cümle 'âlemi dolanup halka hidâyet yetişdüre ve toğru yola kıulağuzlaya ve bu didüğümüz ma'nâlar şol vakıtde idi ki ol iki cihân güneşi yeryüzünde idi dağı göklere çıkmadı kemâlince bedr olmuşdı kıaçan ki mi'râc gicesi oldu göklere 'urûc

²⁵⁵⁴tal'at (A.) yüz, güzellik.

²⁵⁵⁵meşâm (A.) burun.

²⁵⁵⁶olurdi, T

²⁵⁵⁷şavdı, T

²⁵⁵⁸Allah'ın, T

²⁵⁵⁹kodı ki, T

eyledi rif'ati daḥı artdı ve tal'ati şānın yüceldi ve 'ilmi ziyāde oldi cismi ve ḳalbi başdan başa şāfī nūr oldi ḳalbi nereye irse ḳālebi²⁵⁶⁰ daḥı anda irerdi ya'ni gönli ne maḳāma yetişse hemān gövdesi daḥı ol maḳāmda bulunurdi anıñ için iki sâ'atde yerleri gökleri 'ārşı ve kürsī dolanup seyr eyledi atı burāk idi ki berḳ²⁵⁶¹ yürürdi şimşek gibi seyr iderdi ānıñ için bir nefesde bir demde Mekke'den Ḳuds-i Mübārek'e vardı yetişdi ve Ḳuds-i Mübārek'den geçüp ḳuddūs-i a'zam ḳaşdına göklere çıḳdı bir nazarda ḥadd-i imkānı geçüp aḳşā-yı ḡāyete ve intihā-yı nihāyete yetişdi a'lā-yı maḳşūdı buldı ve ḳaşvā-yı murāda irişdi anıñ için ānıñ şer'i cümle şer'atlerden yüksek ve yiğrekdir ki 'ālemleriñ seyyīdidir ve dīni daḥı cemī' dīnlerden nesh etdi ve ḥükmünü bozdı nesh²⁵⁶² etdi ānıñ için ümmetiniñ ḳadri a'lā oldi bunları ḥaḳḳa irgördi bunlara himmet idüp sancāḳların yüceldi düşmanlara ḡālib oldılar ānıñ için Ḥaḳ Celle ve 'Alā zāt-ı pākinden kibriyā hicābın ref idüp ve cemāliniñ niḳābın açup her bār 'arz-ı dīzār iderdi ānıñ için cemī' lezzetleri terk idüp Ḥaḳḳ'a ulaşmışdı Ḥaḳ Te'ālā daḥı cümle 'ālemden ānı kendüye çeküp ḥabīb idinmişdi ki Muḥammed sırr-ı vaḥdetiñ 'aymıdır yoluna vicdānla ve zevḳle bilinür elfāz ile ve söz ile bilinmez edāsında 'ibāret ḳāşır ve taḳrīrinde lisān 'ācizdir ānıñ için Ḥaḳ Te'ālā āna kendüyi bildirdi ki maḥbūb ḥaḳīḳati Ḥüdā'dır ānıñ vaşlımıñ bir sâ'ati sekiz cennetden a'lādır ve yiğrekdir ve ānıñ bir laḫza firāḳı ve ayrılıḳı yedi ḫamudan eşeddir ve artıḳdır ve hīç nazarı ve mānendi yoḳdur pes Muḥammed Muştafā 'aleyhiş-şalātu ve's-selām cemī' 'ālemden yüzün Ḥaḳ Te'ālā'ya döndürdi muḥibb ve maḥbūb oldı dünyāya meyl itmedi bildi ki āḫiret bāḳīdir ve dünyā fānīdir ve belāsı ve miḫneti döḡünmez pes ol ev bu evden yeg oldıḳını bilüp bu 'ālemden geçdi sefer ḳıldı güzer²⁵⁶³ ḳıldı bu fānī mülki ḳoyup bāḳī evde vaḫan ḫıtdı ānıñ için cümle 'ālem ḫalḳına ḳulaḡuz oldı toḡru yol gösterdi zīrā ḫalāyıkıñ seyyīdidir ve cemī' ḫalḳı Ḥaḳḳ'a ol yetişdürür Ḥaḳḳ'ıñ cemālin görmeḡe ve dīzārın müşāhede itmeḡe sebep Muḥammed'dir Ḥaḳḳ'a iren ānıñla irer ve Ḥaḳḳ'ıñ dīzārın gören ānıñla görür ve Ḥaḳ ḳatında ḥācetler bulan ānıñla bulur ve ve bu ḫāk-ı ḥaḳīr²⁵⁶⁴ ve

²⁵⁶⁰ḳāleb (A.) kalıp.

²⁵⁶¹berḳ gibi, T

²⁵⁶²fesh, T

²⁵⁶³güzer (F.) geçme, uğrama, geçici, yol.

²⁵⁶⁴şagīr, T.

üftâde-yi bî destgîr ya'ni Yûsuf El-Esirî bende ve müstemend²⁵⁶⁵ efgendeniñ²⁵⁶⁶ dağı tevekküli ve i'timâdı añadır ve istinâdı eşiği taşınadır kıpusunda kemter kıuldur cemî' ümîzi Allah'ın 'inâyetine anıñ şefâ' atinedir anıñ içün dâim bu terâne ile müterennimdir

beyit: *İşim 'inâyetle kıalubdur şefâ'ate*

*Ol istinâde ki kıa'âlar şavâb olup*²⁵⁶⁷

ve buni muhakkak bilün Hâzreti Rasûl şallallahu 'aleyhi ve sellem medh itmeğe kimse kıadır değildir bir kimseyi Hâk Te'âlâ medh eyleye Âdemoğlanı anıñ medhine nice kıadır olur anıñ medhinde kıa'idedeler yazmak ve kıtâblar düzmek ve risâleler te'lîf itmek hemân bir küleb iplikle Yûsuf peygambere müşteri olmak gibidir netekim hikâyet olunur ki Yûsuf peygamber 'a.m. Mışıra iletdiklerinde şatmak içün pâzâra kııkardılar Yûsuf'un hüsn ü cemâlin ve envâ' kemâlin görüp Mışır halkı hayrân kıaldılar pes şatun almak içün cümle 'âlem müşteri oldılar ve bahâsın tutmak içün terâzüler kıurdular tâ şol dereceye vardı ve şol mertebeye kııkdı ki ağırınca gümüş ve ağırınca altun ve ağırınca misk ü 'anbere kııkdı begler ve pâdişâhlar ve ulu mâldâr kişiler bir ağırınca altun gümüş ve misk ü 'anber virürken iki ağırınca üç ağırınca mâla kııkdı bu aralıkdâ bir kıarıcık dağı elinde bir pâre ipliği var ilerü geldi ben dağı Yûsufi şatun almak isterin ben de müşteriyn didi neñ var didiler mâlün rızkıñ kıandedir Yûsufi ne nesne ile alursun kıarıcık elindeki ipliği gösterdi uşda mâlüm rızkıñ budur bunuñla şatun alurın didi halk gülüşdiler delü olmuşsun didiler bunca begler pâdişâhlar aña bahâ yetişdürmeğe 'âciz kıaldılar kimse kııymet yetişdürimedi sen bir küleb iplikle Yûsufi almak dilersen didiler kıarıcık âyıtdı ben dağı bildim ki kimse aña bahâ ve kııymet yetişdürimez kııymet yetişmedikden şoñra aqçe yâ az olmuş ya çok olmuş bir kıumaşa nice kışi müşteri olur kimi eksik virür kimi artık virür benim murâdım hemân Yûsufa müşteri olmağdır beni dağı anıñ müşteriilerinden şaysunlar dimekdir maqşudum Yûsufi almak değil hemân müşteriisi olmağdır müşteri oldığım baña yeter didi pes Hâzreti Rasûl dağı şallallahu 'aleyhi ve sellem cemî' 'âlem halkı medh iderler ve nice mu'avvel kıa'idedeler ve ebyât ve eş'âr ve faşih belîğ elfâz ve 'ibârât Rasûlullah'ın kıadr-i 'âlîsine ve şâh-ı refî'ine nisbet hemân bir küleb iplikle Yûsuf peygambere müşteri olmak gibidir

²⁵⁶⁵müstemend (F.) zavallı, muhtaç, yoksul.

²⁵⁶⁶efgende (F.) yıkık, zavallı, düşkün.

²⁵⁶⁷olur, T

Muhammed'in haqîkatin kimse bilmiş değildir hattâ ba'zı fâzıl meşâyihden istimâ olunmuşdur ki eyitdi sülûk ehli Hâk Te'âlâ'yı fi'l-cümle bilürler ve añlarlar haqîkatle bilmek hod kande olur ammâ hele bir miqdâr bilürler ammâ Muhammedi 'aleyhi's-şalâtu ve's-selâm ašlâ ve kat'â bilmezler ve sırrına vâkıf olamazlar didi pes anda hâzır olanlardan ba'zı kimse sırrın ve hikmetin şordı 'acabâ sırrı ne ola ve hikmeti nete ola²⁵⁶⁸ ki Rasûlullah'ın haqîkati böyle kati gizlü ola didi şeyh fâzıl açup virüp Muhammed Allah'ın Habîbidir Hâzreti Hâk Habîbin gizledi kimse muṭṭalî' oldığın dilemez ve bildüğün istemez didi Yûsuf Ken'âna lâbüdd²⁵⁶⁹ müşteri' olmak diler bir kelep²⁵⁷⁰ iplikle vallahu a'lem bi's-şavâb.

FAŞLUN Fİ BEYÂN-I RÜ'YETİLLAHİ TE'ÂLÂ

(Hâk'ı Görme Faşlı)

'Azze Sulṭānuhu bu faşıl Hâk Te'âlâ Celle ve 'Alâ Hâzreti'niñ cemâlin görmeği bildürür ve dîzârın müşâhede itmeği beyân ider ey ṭâlibler ey 'aşıklar ve ey Hâk Te'âlâ Hâzretine kulağuz isteyen âdemler bilün ve âgâh olun haqîkat yolınıñ âhiri neye varır ve intihâsı neye irer ve neye yetişür işidiñ ve daḥı lezzetleriñ gâyet-i aqşâsını bilmek isteyenler lezzetiñ müntehâsın size beyân ideyin ki yerde gökde ve dünyâda ve âhiretde andan yeg lezzet olmaya ve andan tatlu nesne bulunmaya evvelâ bilgil ve âgâh olgil ki Hâk Subhānehu ve Te'âlâ Celle ve 'Alâ bir pâdişâh a'zamdır ki ululuğı ve 'azameti diller ile vaşf olunmaz ve diller ile beyâna gelmez yerleri ve gökleri ve on sekiz biñ 'âlemi ol yaratdı maḥz cûduñdan anlara vücûd virdi ve kendüniñ varlığı ve vücûdî kendü zâtındandır vücûd-i vâcibdir kimseden değıl gene kendü zâtındandır evveli ve ibtidâsı yok âhiri ve intihâsı bulunmaz pâdişâhlığı ve sulṭānlığı kimseden almış değıldir evvelden âhire sulṭandır kibriyâ ridâsıdır²⁵⁷¹ ve 'azamet izârıdır²⁵⁷² cemi' 'âlem anıñ cemâline ve celâline mazhardır haqîkat göziyle nazar iderseñ cemi' eşyâdan görünen oldur zuhûr ânıñdır ve izhâr ânıñdır kendü

²⁵⁶⁸ola tā, T

²⁵⁶⁹lâbüdd (A.) zorunlu, gerekli, lazım, zaruri, terkedilmesi mümkün olmayan. Elbette, mutlaka.

²⁵⁷⁰kelep (F.) bükülmüş iplik kangalı, halka halka.

²⁵⁷¹ridâ (A.) hırka.

²⁵⁷²izâr (A.) peştemal.

kendüyi zāhir ider cemāliniñ bārgāhından^{2573 2574} cemālī raḥmānī āyetidir tecellīniñ zuhūrundan zāhir olur cemī^c ‘aleme ni‘ meti ol virür zātınıñ vaḥdāniyyetine celālī rāyet-i²⁵⁷⁵ mennānīdir ve kendüsi cümle ‘ālemden²⁵⁷⁶ müstağnīdir hīç nesneye ve hīç kimseye ihtiyācı yoḡdur bu ‘ālemler olmasa hīç anıñ ‘izzinden ve celālinden nesne eksilmez ve ‘ālem olmağıla daḡı nesnesi artmaz ve ziyāde olmaz şöyle ki yerler ve gökler ve on sekiz biñ ‘ālem cemī^c ma‘düm olsa gitse ‘ummān deñizinden bir ıatre eksilmiş ıadar aña ziyān yoḡ ve cihān bāğından bir yapraḡ gitmek ıadar kelmez pes var kıyās eyle ve fikr it gör ki yirler gökler ve cemī^c ‘ālemler bāğ ve baḡçe olsa bu bāğlardan ve baḡçelerden yalnız bir yapraḡ eksilse ol bāğa ve baḡçeye bir yapraḡ gitmekle ne ıadar ziyān ola ve ne miḡdār nesne eksile imdi cemī^c ‘ālemler ma‘düm olsa Ḥaḡ Te‘ālā’niñ ‘azametine ve celāline ve ululuḡuna ve kibriyāsına ol yapraḡ ıadar daḡı ziyān gelmez ve ‘izzeti eksilmez bil ki ol yapraḡıñ ol bāğa ve baḡçeye nisbet bir vücūdı vardır bir yapraḡ eksildi dirler ammā Ḥaḡ Te‘ālā’niñ zātınıñ ‘azametine ve celāline göre cümle ‘ālemiñ ol yapraḡ ıadar daḡı vücūdı yoḡdur ol yapraḡ noḡşānı ıadar noḡşānı olmaz pes Ḥaḡ Te‘ālā ‘Azze ve ‘Alā cümle ‘ālemden müstağnīdir cemī^c ‘ālem ḡalkı ins ü cinn ve melāike ve cümle maḡlūḡāt dökelişi anıñ ıullarıdır ol ulu pādişāhdır her ne dilerse işler ıadır’dir cemī^c ‘ālem maḡlūbdur Tañrı Te‘ālāḡālibdir Ḥayy ve tūvānādır²⁵⁷⁷ yerler ve gökler ve cemī^c ‘ālemler anıñla ıāimdir āniñ ıudretiyle dururlar ve ol kendüsi kendü zātıyla ıāimdir kıyāmetde hīç bir nesneye ihtiyācı yoḡdur ve hīç bir kimseye muḡtāc deḡildir şöyle ki bir laḡza yerleri gökleri dutmasa ol sā‘at yıḡılurdi netekim Zāhir adlu kitābda getürür ki Mūsā peyḡamber ‘a.m. āyıtıdı yā Rabbi seniñ yüzüñ ne ḡarafınadır maşriḡ ḡarafına mı yoḡsa maḡribe midir ya ḡarafına mıdır didi Ḥaḡ Te‘ālā vaḡy eyledi ki yā Mūsā od yaḡ ol ateşliñ çevre yanına dolanup nazar eyle gör ki yüzü ne ḡarafadır didi Mūsā peyḡamber daḡı od yaḡdı ve çevre yanına dolandı gördi ki her ḡarafa yöndür ayıtıdı yā Rabbi her ḡarafda ve her mekānda yüzü var görürin didi Ḥaḡ Te‘ālā daḡı ayıtıdı ben daḡı anıñ gibiyim didi yine Mūsā peyḡamber

²⁵⁷³bārgāh (F.) yüce kat, yüce huzur.

²⁵⁷⁴bārgāhında, T

²⁵⁷⁵rāyet (A.) sancak, bayrak.

²⁵⁷⁶‘āleminden, T

²⁵⁷⁷tūvānā (F.) güçlü.

ayıtdı yâ Rabbi uyur mısın yohsa uyumaz mısın yine Hâk Te‘âlâ dahı vahy itdi ki yâ Mūsâ bir kâdehe şu dolsur ve eliñde tut ve benim önümde dur şakın uyuma didi Mūsâ peygamber dahı bir kâdehe şu doldurdi ve elinde tutup pes Hâk Te‘âlâ Mūsâ peygambere uyku havâle eyledi bir sehilce uyudu kâdeh elinden düşdi päre päre oldı ve şu döküldi Mūsâ peygamber çağırdı ve bekledi Hâk Te‘âlâ eyitdi yâ Mūsâ eger ben bir lahzacık göz açup yumunca uyusam yerler gökler yıkılırdı netekim seniñ eliñden kâdeh düşüp şınup ve şu döküldi ki didi Qur‘ân’da Hâk Te‘âlâ bu âyetle aña işâret itdi ki²⁵⁷⁸

إِنَّ اللَّهَ يُمَسِّكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا وَلَئِنْ زَالَتَا إِنْ أَمْسَكْتَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا

İnallahe Yumsiku’s-Semāvāti Ve’l-Erđi En Tezülâ Velein Zâletâ İn Emsekehuma Min Ehadin Min Ba’ dihi İnehu Kâne Halımen Gafūrâ²⁵⁷⁹ pes Hâk Te‘âlâ kudretiyle yerleri ve gökleri mu‘allaq tutar görür ve bilür ve fazlından ‘âlem halkına toğru yol gösterir gene kendü qapusuna kulağuzluk ider ve kullarına kereminden kerâmetler virür ve ikrâmlar ider zîrâ kemâl lutfuna rahmetine ol lâyıkdır ve ol münâsibdir ki fazlıyla ve rahmetiyle kulları hoş geçeler ve râhat olalar ve ol bir hannân-ı a‘lemdir ki ‘allâmu’l-guyübdur ğayb nesneleri bilür ve cemî‘ ‘âlemleriñ ‘ilmi aña ma‘lumdur rahmeti hâzîneleriniñ nihâyeti yokdur dâim işi lütufla keremdir ve in‘âm ve ihsândır ve ihsânı şolqadar çokdur ki cemî‘ ‘âlem hâl diliyle ve kâl diliyle anıñ baħşîşi ve ‘aťası çokluğun söyler bil ki cemî‘ mevcüdât anıñ ‘aťasından ve baħşîşinden bir evrengdir ‘âlemde ne var ise külliyâ anıñ ‘aťasıdır ve ‘aťasınıñ hadd-i pâyânî yokdur çok virmekle döğünmez ol ğaybu’l-guyübdur ki zâtı gizlü genc idi kimse bilmezdi pes cihânı yaratdı tâ ki Âdem vücûda gele ve Hâk Te‘âlâ’yı bile Tañrı’dan haber vire gizlü genc âşikâre ola redd-i issî kibriyâ ve izâr-ı salťanat ve ‘azamet idi bilinmekden münezzeħ pâdişâh idi pes kendü vücûdınıñ envârından tecellî eyleyüp hicâbın ref’ etdi hâzîneler qapusın açdı ve cihâna rahmetini saçdı feyzini ‘âmm eyledi ya‘ni cemî‘ mevcüdâta vücûd bağışladı huşuşan insâna kitâblar gönderdi ve peygamberler viripdi ve insân arasında Muħammed Muřtafâ’yı urundulayup anı kendüye ħabîb kıldı ve nice derdlere tabîb kıldı ve aña Qur‘ân inzâl eyledi ve Qur‘ân içinde bildirdi ki bir gün

²⁵⁷⁸ ki buyurdi, T

²⁵⁷⁹ “Gerçek şu ki Allah, koyduğu düzenden sapmamaları için gökleri ve yeri tutmaktadır. Şayet sapacak olsalar artık O’ndan başka hiç kimse onları tutamaz. Şüphesiz O halîmdir, çok bağışlayıcıdır.” FâtırSüresi 41. âyet. 35/41.

hicābın keşf idüp ve perdesin giderüp kullarına cemālin gösterse gerekdir ve dīzārın müşāhede etdürse gerekdir bu gözleriyle görünse gerekdir didi gel imdi şevkle zevkle diñle ki Hāḡ Subḡānehu ve Te‘ālā Celle ve ‘Alā bu zāhir gözler ānda nice görünse gerekdir saña ḡuccet beyān ideyin ve āyetle ḡadīşle ve ‘aḡilla ve naḡille işbāt ideyin rūşen delīl getüreyin ki nūruyla gözler münevver ola evvelā bil ki ol Allah Te‘ālā cisim deḡildir cismānī deḡildir ya‘ni gövdesi yoḡdur maḡlūḡāt gibi eli ayaḡı ve sāir a‘zāsı olmaḡdan münezzehdir zātı vācibdir cihetden müberrādır²⁵⁸⁰ ve ḡarafdan mu‘arrādır²⁵⁸¹ ya‘ni ol yañadır ve bu yañadır dinilmez ya maşriḡ ḡarafındadır ya maḡrib ḡarafındadır deyümezsın ve aşıḡa yerededir deyümezsın hiḡ bir ḡarafa işāret idüp şū yañadır dinilmez ‘aḡillar bunda ḡāk olur ve ādemler bunda ḡayrān ḡalır ki ‘alem Hāḡ Te‘ālā’dan hem boşdur hem ḡoludur ve şānı ‘azīmdir teḡābülden münezzehdir ve teḡābül iki kimse birbirine ḡarşu durmaḡa dirler ya‘ni Hāḡ Te‘ālā bir kimseniñ ḡarşusunda olmaḡdan münezzehdir vüḡudı inḡibā‘ itmez inḡibā‘ bir nesneniñ şūreti ve şekli āyine içinde şū içinde görünmeḡe dirler pes Hāḡ Te‘ālā’nıñ vüḡudı āyine içinde ya şū içinde şūret göründüḡi gibi görünmekden münezzehdir zīrā bu nesnelər mümḡunāt-ı ḡāşşalarındandır vüḡudı vācid olanda bu nesnelər olmaz bunuñ birliḡine cāizdir ki bu böyle iken yine cāizdirki hicābın keşf eyleye ki hicābı nūr-ı a‘zamdır keşf idüp açup kendü ‘azīm zātını gözler gösterer pes bu gözler Hāzreti zātı görüp iḡān²⁵⁸² eyleye yaḡīn üzere bileler ki gizlülükden açıla zāhir²⁵⁸³ rūşen ola netekim ayıñ on dördünci gicesi olıcaḡ dolar bedr olur ḡāyet rūşen olur gözi olanlar ānı görür²⁵⁸⁴ bilā teşbīh Hāḡ Te‘ālā daḡı ancılayın gözüñe ve gönüller ta‘aḡḡul ide ya‘ni gözler ānıñ cemālin görüp ve gönüller daḡı ‘aḡilla fikirle bileler ve hicābdan dīzārın açup gösterer ve ‘ālimler ve kāmiller Hāḡ Te‘ālā’yı görmeḡi²⁵⁸⁵ delīl getürdiler ve ḡuccetle işbāt eylediler diñle imdi ki ibtidāsından saña beyān eyleyüp ve intihāsın ‘ayān eyleyeyin ve evvelinden āḡirine deḡ söyleyeyin ve bu ḡazıyyeyi işbāt itmeḡe ‘aḡiller iki yol ḡodılar biri naḡille ya‘ni āyetle ve ḡadīşle şābit ve zāhir oldu ve biri daḡı ‘aḡilla bilindi ya‘ni ḡarīḡle ve

²⁵⁸⁰ müberrā (A.) aklanmış.

²⁵⁸¹ mu‘arrā (A.) arınmış.

²⁵⁸² iḡān (A.) kesin bilme.

²⁵⁸³ zāhir ve, T

²⁵⁸⁴ görür, T

²⁵⁸⁵ görmeḡe, T

bir vechle söyler²⁵⁸⁶ ve kelâmı takrîr eylediler ki ‘ aqıl dağı kabûl eyledi Hâk Te‘ âlâ’nın zâtı görünmek câizdir didi ol naqlı beyân idelim Mûsâ peygamber ‘ a.m. ol vaqtin ki Tûr tağına çıkdı Hâk Te‘ âlâ ile söyleşdi ayıtdı yâ Rabbi zâtını baña âşikâre eyle nazâr ideyin göreyin ve cemâlin müşâhede kılayın didi cevâbında Hâk Te‘ âlâ ayıtdı yâ Mûsâ sen beni göremezsın ki fânî gözler beni görmez yâ Mûsâ bu dünyâda beni görem şanma ‘ aqlın başına cem‘ eyle hayrân olup qalma bu havâdan geç fâriğ ol velî şol tağa nazâr eyle ki eger tağ yirinde tûrursa ve mekânında qarâr iderse sen dağı beni göresin ve dîzârım müşâhede idesin derdiniñ devâsın bulasın vaşlıma irüp şādümân olasın didi Mûsâ peygamber tağa nazâr eyledi pes Hâk Subhânehu ve Te‘ âlâ Celle Şānuhu ve ‘ Azze Sultānuhu bir kez tecellî eyledi huşûşan ki hemân ancak ‘ arşı²⁵⁸⁷ nûrını açmışdı ve dağı öteki perdeleriñ hicâbın açmamışdı pes ol tecellî nûrına tağ taqat getürmedi pâre pâre oldu dir dir ditredi odlara dutuşdı yandı hikâyetin nice kerre işitdünüz bu âyeti delîl getürdiler ki Hâk Te‘ âlâ’yı görmek câizdir zirâ Hâk Te‘ âlâ Mûsâ peygambere ayıtdı tağa nazâr eyle eger yirinde durursa beni göresin didi kendüyi görmeğe tađıñ yerinde durmağın²⁵⁸⁸ şart eyledi tağ yerinde durursa²⁵⁸⁹ sen dağı göresin didi imdi tağ yerinde tûrmaq mümkündür câizdir pes Hâk Te‘ âlâ’yı dağı görmek mümkündür ve câizdir şart bulunıcaq meşrût dağı bulunmaq mümkündür pes ma‘ lûm oldu ki bu ‘ âlemde ve ol ‘ âlemde Hâk Te‘ âlâ’nın zâtını görmek insāna câizdir mümkündür muhâl²⁵⁹⁰ değildir ve mümteni‘²⁵⁹¹ olmaz bu söz muhaqqaq sözdür Hâzreti Rasûl’den bunu işidüp mü’minler inandılar ve taşdıq idüp îmān getürdiler bunda ‘ ilim ehli yine bir su’âl etdiler ve eyitdiler²⁵⁹² Hâk Te‘ âlâ bunda görünmek egerçi mümkündür ammâ görünmezdi pes Mûsâ peygamber taleb idüp niderdi ol hod peygamber idi cāhil değil idi Hâk Te‘ âlâ’nın bunda görünmedüğün bilürken niçün taleb eylerdi yâ Rabbi baña kendüni göster göreyin deyup niderdi ‘ âlimler bu su’âle böyle cevâb virdiler ki Mûsâ peygamber Hâk Te‘ âlâ ile söyleşdi Allah’ın kelâmın işidüp şevk gâlib oldu ‘ aşk

²⁵⁸⁶söylediler, T

^{2587c} arş, T

²⁵⁸⁸ durmasın, T

²⁵⁸⁹ dursa, T

²⁵⁹⁰ muhâl (A.) olanaksız, imkansız.

²⁵⁹¹ mümteni‘ (A.) imkansız, olamaz.

²⁵⁹² etdiler Hâk, T

deryâsı taşdı başından aşdı ‘ aşka kimse hüküm eylemez sulţân ve pâdişâh sözi geçmez pes Mûsâ peygambere dağı şevk ğâlib olup anı görmeğe taleb eyledi sözin işitdi ‘ aşkı ğalebesinden yüzün dağı görmek diledi pes ‘ ilminden ğâfil oldu hiç ötesin añmadı Hâk Te‘âlâ’nıñ bu dünyâda bu göz ile görünmedüĝin bilürken şevki ğâlib olup ânı unutdi ve bildüĝünden ğaflet eyledi irülik vişâle yetiše deyu ihtiyârsız cemâlin görmek diledi yâ Rabbi cemâlin göster göreyin didi uşda nağıl tarîkı budur ki zıkr olundi *ikinci* yol oldur ki ânı ‘ aklıla bildiler meşelâ cümle ‘ âlemde göze görünen nesne evvel vücûddur vücûduñ ma‘ nâsı ya‘ ni her nesneniñ hađıķatı ve mâhiyyeti²⁵⁹³ ki ol nesne ânıñla zâhir olur ve ânıñla bilinür çünki mümkinâtıñ vücûdı gözlere görünür evvelâ pes ol mümkinâtı yaradan kimseniñ dağı vücûdı görünmek mümkündür ve câizdir pes ‘ Adn uçmaĝı içinde göreler gözler nûr ile dola ve yüzler münevver ola her kimiñ ‘ ilmi ve ma‘ rifeti artık ise Hâk Te‘âlâ’nıñ cemâlinde dağı hazzı ve naşibi artık ola mertebesi yüce ve dere[ce]si²⁵⁹⁴ yüksek ola ve bunda dağı tâlibler su‘âl itdiler ve eyitdiler ki hiç kimseniñ ‘ ilmi irer mi ve ma‘ rifeti yetişür mi Hâk Te‘âlâ’yı hađıķatle bile ve añlaya ve zâtını kemâliyle idrâk eyleye ehli tađķıķ bu su‘âle cevâb virüp ayıtdılar ki Hâk Te‘âlâ ‘Azze ve ‘Alâ her nesneye kâdirdir pes câizdir ki Âdemoĝlanına bir ‘ ilim vire ki ol ‘ ilim ile Hâk Te‘âlâ’nıñ zâtın aşlıyla bile ve hađıķatin kemâliyle fehm eyleye ve bu ‘ ilim ancak ulu peygamberlerde olur ammâ şaķın zinhâr ğâfil olma bu bir yirdir ki nice ayaklar bunda taşanmışdır ķati korķulu yerdir oñat fikr eyle ‘ aklıñ tağıtma ve ince nażar eyle tâ ki Hâk Subhânehu ve Te‘âlâ’nıñ sevgülü ķullarından olasız bu ķaziyye her ķişi bilecek ķaziyye deĝildir ve deĝme ķişi añlayacak mes‘ele deĝildir evvelâ Hâk Te‘âlâ’nıñ zâtını fikr eyleyeyin kimesne hiç nesne añlamayup hayrân ķalır ve sergerdân olur Hâk Te‘âlâ’yı hađıķatle bilmek yine Hâkķ’a mağşüşdur kendü zâtın kemâliyle yine kendüsi bilür ândan ğayrı kimse hađıķatle bilmez deryâ-yı ‘ ummân bir daĝa şıĝmaz ve serçecikler dumûr dumûr ķaynaķ didükleri ķuş tutamaz ‘ aķıllar bunda çâk olur fikirler bunda hayrân ķalır fehmler bunda sergerdân olur ânıñ içündür ki ba‘ zı ‘ Acem fâzılları bu ma‘ nâyı nazm eylemişler Gülşen-i Râz adlu kitâbda getürür ki beyit:

²⁵⁹³mâhiyyet (A.) asıl, iç yüz.

²⁵⁹⁴derecesi, T

Der ālā fikr-kerden şart-ı rāhest

*Velī der zāt-ı Haqq maḥz günāhest*²⁵⁹⁵

ya'ni Haqq Te'ālā'nın ni' metlerinde fikr itmek ādeme lāzımdır fikr itmek gerek ammā Haqq Te'ālā'nın zātında fikr itmek maḥz-ı günāhdır ve 'ayn-ı ḥaṭādır pes 'ākıl olan kişi gerekdir ki cāhillik itmeye 'ilm-i ma'rifet nūrın görürken ḫarañluḡa düşmeye Rasūlullah gün gibi Ḳur'ān getürmüşdür anda hep beyān olunmuşdur Rasūlullah Ḥazreti 'aleyhi'ş-şalātu ve's-selām buyurmuşdur ki *mā 'arefnāke ḫaqqā ma'rifetike*" demişdir ya'ni yā Rabbi seni gereği bilmedik demişdir ol daḡı kemālinden idi ḫikmet bu idi ki Haqq ma'rifet peygamberleriñ ulusundan ve a'leminden gizlü olsa pes kimse ānı 'aḡılla nice idrāk eyleye ki kimdir ve nedir ḫiddetle ve resmiyle bilinmez a'lādır kemāline ebedī noḡşān irişmez pes Haqq Te'ālā'yı görmek dileyen ve bilmek isteyen Haqq nümāsın görsün ki Haqq Te'ālā'nın kemālince cemāli ism-i a'zamdır bilinür ve andan temāşā olunur ve ol ism-i a'zam didüğümüz Muḫammed Muştafā'nın sırrı ve ḫaḫīḫatdır Allah'ın kemāline ve cemāline mazḫardır ayniye-i Ḥüdā'dır Haqq'ı temāşā itmek isteyen Muḫammed'den temāşā eylesün pes Haqq Te'ālā'nın zātı künhile ve ḫaḫīḫatle kimseye ma'lūm olmaz ve kemāliyle bilinmez ammā bu kadar var ki evliyāleriñ gönlün şāfī ve rüşen eyleyüp ve esrārın artdı pāk eyledi tā ki dostlar ḫicāb içinde ḫalmayalar zevḡ u şafālar bulalar pes andan şoñra ānıñ esrārın 'izzet bisāṭında²⁵⁹⁶ ḫodı ki ānda mu'tekif²⁵⁹⁷ola ve kendüsi esmāsından ve şifātından āña tecellī eyledi ve bu tecellīden evliyāsının esrārına ma'rifet nūrı yetişdi ve ol nūrle Haqq'ın evşāfın bildiler pes ol ma'rifet nūrı bunlarıñ için ve ṫaşın münevver ḫıldı ve rüşen eyledi Allah'ın faşlı ve 'ināyeti irişüp anları başdan başa nūra ḡarḡ etdi bu kez Haqq Celle ve 'Alā kendü cemālin nūrın açup yüzünden ḫicābı ref' eyledi ve esrārın keşf²⁵⁹⁸ tā ki celāl ve cemāl gönülde ne kadar şek ve şüphe ve kemān var ise gidere ḫarañluluḡdan aydınlıḡa ḫıḫara pes ol esrāra celāle ve cemāle nazar ḫıldı ve yüzi āña ṫutdı ve gözin āña açdı tā ki başdan ayaḡa nūr olaydı bu kez muḫabbet odı gelüp ānı başdan ayaḡa yaḫdı ne baş ḫodı ne

²⁵⁹⁵ Düşünmek her ne kadar insan hayatı için gerekliyse de Onun zātı konusunda düşünmek bizatihi günāhtır . Bkz. Mahmūd-ı Şebüsterī, Gülşen-i Rāz 113. beyit, tercüme ve şerḫ: Ahmed Avni Konuk, İlkharf Yayınları, İstanbul, 2011.

²⁵⁹⁶ bisāṭ (A.) yayḡı, sahne, yer.

²⁵⁹⁷ mu'tekif (A.) ibadethanelerde ibadete çekilen, Ramazan ayında camide ibadete çekilen.

²⁵⁹⁸ keşfetdi, T

ayak kodı hayāsından eridi Şu oldu bu kez Hax Te‘ālā andan gene celāliyle ihticāb²⁵⁹⁹ eyledi
 ya‘ni haqīqati gizledi kemāliyle bildirmedi haqīqatini kimse bilmez pes ol kul hayrān oldu
 ve sergerdān qaldı aña bunca tecellī kıilup bunca ‘ilm ü ma‘rifet virmiş iken zātınıñ
 haqīqatini gizledi aña bildürmedi pes ol kul hayret giri içinde qaldı melül ve maḥzūn oldu
 anıñ derdinden ve belāsından ğam ile ğuşŞa ile doldı hayret deryāsına baŞdan ayaĝa ĝarq
 oldu Haxq’a cān ile ve ĝönülle tālīb oldu ol deryāya taldı ne cismi qaldı ve ne cānı ve resmi
 qaldı fenā-yı maḥz oldu gitdi pes herĝāh ki hıttā-i²⁶⁰⁰ künh-i²⁶⁰¹ celāle teveccüh eylese ya‘ni
 Hax Te‘ālā’nıñ haqīqatin bilmeĝe yüz tıtsa baŞiret ĝözi perde içinde mest lā ya‘kul olup
 dehŞetinden hayrān qalur Haxq’ıñ luftun ve keremin ricā ider ve ümiz tutar ve qaŞan ki
 ümizine irmese dehŞetinden yüzün çevirse ya‘ni qapu açılmasa ve luftundan ümiz kesüp
 artık in‘ām ve iḥsān iriŞmez şansa yine Hax Te‘ālā cemālinden niqābınaçup ve hicāb ref‘
 idüp ve luft yüzünden ve kerem dilinden nidā ider ki ey bizi seven ‘āŞıq bizden ümiziñ
 kesme ve piŞmān olma dir çünki Haxq’ıñ luftundan bu nidāyı işide cānı feraḥ bulur ve
 ĝönli şād olur bu ortada hayrān qalup ve bu sözde sergerdān olur yüzün eñsesinden fark
 itmez olur uŞda Hax Te‘ālā dostlarıyla bu resme mu‘āmele ider ĝāh redd eyler ĝāh qabül
 ider ĝāh men‘ ĝāh vuŞul eyler ĝāh ayruluq ĝāh ulaŞmaq içinde bir dermānsız derde
 düŞmüşdür ki diller ile vaŞ olunmaz belā odlarına yanup tüter ĝāh ol ma‘rifet deryāsı gelür
 ĝarq ider mevc baŞından işāret ĝāh muḥabbet odı yaqar cānın ve ciĝerin büryān ider artıq
 ne qorqusı qalur ne ḥod ümizi qalur Tañrı’ya ‘āŞıq olanlar bu derd ile cihāndan Şöyle yana
 yana giderlertā ki bir ĝün viŞāleiriŞüp derdlere dermān ola dirler cemāl ĝörüp ve dīzār
 müŞāhede idevüz dirler gel imdi ĝör ki Allah’ıñ viŞāline nice irerler ve dīzārın müŞāhede
 idüp ve cemālin nice ĝörürler ‘āŞıq ma‘Şuqun nice bulur yā Rabbi ol zamān ‘aceb ne
 vaqtin gele ve ol qutlu duran ne zamānda yüz ĝöstere Hax Te‘ālā’nıñ beqāsından daḥı
 kıullarına daḥı beqā iriŞe ‘Ömer oĝlu ‘Abdullah rivāyet eyledi ki Rasül Hāzreti şallallahu
 ‘aleyhi ve sellem bir ĝün aŞḥābına cennetden ḥaber virdi ve buyurdi ki Rasül Hāzreti
*cennet ehlinden eñ alçak münzelī olan kimseniñ cebherden bir sarāy ola içinde incüden ve
 mercāndan taḥtı ola ki ol incü ve mercān şol deñlü kıymetlü ola ki bahāsın hemin Allah*

²⁵⁹⁹ihticāb (A.) örtünme, perde arkasına girme, gizlenme, saklanma.

²⁶⁰⁰hıttā (A.) ülke, toprak, diyar.

²⁶⁰¹künh (A.) asıl, temel, öz.

Te‘ālā bile pes bağların ve bağçelerin kullarıyla ve hizmetkârlarıyla seyr eyleye kendünün hürîlerine ve cennetiñ ni‘metlerine nazâr idüp fahr ide ve cânıyla ve gönülle şād ü handân ola tahtına binüp ve dürlü libâslar giyüp biñ yıllık yol seyrân eyleye pes cennetiñ menzilleri ve dereceleri egerçi hepa‘lâdır ammâ biri birinden farkı ve tefâvüti²⁶⁰² vardır eñ alçaq menzili uşda budur ki söyledik ve beyân eyledik ve eñ a‘lâsı ve Allah’ıñ gâyet hürmetlü kulu ve ‘izzetlü kulu oldur ki şabâhda ve aḥşâmda günde iki kez Allah Te‘ālâ’nıñ cemâlin göre ve dîzârın müşâhede ide didi Rasûl Hâzreti böyle buyurdi ve Rasûlullah bu hadîsi aşḥâbına söyledikten sonra bu âyeti okıdı sözüne delîl getürdi

“وَجُودٌ يَوْمَئِذٍ نَاصِرَةٌ ۝ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ” **Vucūhun Yevmeizin Nādiratun ۝ İlä Rabbiha Nāziratun**²⁶⁰³

dididi pes aşḥâb ayıtdılar yâ Rasûlallah cennetde Hâq²⁶⁰⁴ Te‘ālâ’nıñ cemâlin ‘acebcmi‘ mize göremeyüz ve cümlemizânıñ dîzârın müşâhede idemeyüz didiler Rasûlullah ayıtdı belâ cemî‘ñiz²⁶⁰⁵ bu gözler ile Allah’ıñ cemâlin görürsüz²⁶⁰⁶ şeksiz ve şüphesiz didi aşḥâb eyitdiler buñazâhirde bir nişân olsa ve ‘aqlımıza yaqışsa tâ ki kâlbimiz muṭmain olsa ve gönümüz dolunsa didiler Rasûl Hâzreti ayıñ on dördünci gicesi âdemiñ gözi görür olsa bedr olmuş tolu ayı âdem görmez mi didi aşḥâb eyitdiler gökde bulutolmayup açıklık olursa görür didiler Rasûlullah ayıtdı ayı Hâq Te‘âlâyaratdı²⁶⁰⁷ cihâna nûr virmek için pes ay²⁶⁰⁸ gökyüzünde görünür olsa Hâq Te‘âlâ ḥod andan daḥı uludur ki ay ve gün anıñ bir zerre pertevindendir pes Hâq Te‘âlâ’yı cennet içinde görmedik kimse qalmaya cemî‘ cennet ehli göreler didi ve ‘âlimler dimişlerdir ki cennet ehli ne kadar varise *dörtbölük* ola²⁶⁰⁹ *birisi* mürsellerdir ki şâhibu’l-edyândır ya‘ni her birisi başka bir dîn komuşdur ve *ikinci* bölüğü peygamberlerdir ki Allah Te‘âlâ’dan ḥabercilerdir ki ḥalka Tañrı Te‘âlâ’yı bir bildirdiler ve *üçüncü* bölüğü mü‘minlerdir ki Allah’ı bir bilürlerdi ve peygamberi ḥaq bilürlerdi cihânıñ evvelinden âḥirine deg ne mü‘minler geldiler ise pes bu *dört* bölük ṭaife ‘Adn

²⁶⁰² tefâvüt (A.) farklılık, fark.

²⁶⁰³ “Oysa o gün bir kısım yüzler Rablerine bakarak mutlulukla parılayacaktır.” KıyâmetSûresi 22 ve 23. âyet. 75/22, 23.

²⁶⁰⁴ Allah, T

²⁶⁰⁵ cemî‘ miz, T

²⁶⁰⁶ görürüz, T

²⁶⁰⁷ ağırburhânyaratdı, T

²⁶⁰⁸ virmek ay, T

²⁶⁰⁹ olalar, T

uçmağının içinde bir ak depe üstünde bölük bölük oturalar mürseller ve enbiyâlar minberler üzerinde oturalar izzetler ve hürmetler ile şaf şaf oturalar ve evliyâlar bölüğü yüce tahtlar üstünde oturalar gâyet ta'zîm ve ikrâm olınalar ve âlimler dağı enbiyâlar ile akrân olup şaf şaf oturalar bunlardan sonra mü'minler gelüp izzetle ve ikrâmla mertebelü mertebesince oturalar haşım kavm dostlar ve qarındaşlar ve âşinaları biri birinden ayrılmayup birbiriyle oturalar ve cemi' melekler gelüp Ademoğlanların dolayu alup çepçevre ayağın durular cennet ehli orta yerde kıla cemi'si muntazır olup durular ve yüz tutup gözleyeler ki ol ulu pâdişâh ve yüce sultân kemâl-i luğf idüp celâli perdesin ne vaqıt açâ ve zîbâ²⁶¹⁰ cemâlin ne vaqtin göstere ve ahdine vefâ eyleye.

FAŞLUN Fİ'Z-ZEVVİRİ'L-AZAM

(En Büyük Vuşlat Faşlı)

Bu faşıl ba'zı ma'rifet beyân ider Hâk Te'âlâ ile Muhammed Muştafâ arasında ba'zı söz gelici ayân ider ammâ bu sözi remizle söyler ve ibâretin su'âl cevâb vechle tafşil eyler egerçi tâife-i avâma bundan²⁶¹¹ hisşe azdır zirâ maqâlât rumûza ve kelimât râzdır avâmın aqlından ba'id ve²⁶¹² fehminden dür ma'ârif esrâr-ı meştûrdur velâkin Muhammediye'de getürüp yazmağın tercemesinde noşşân ve kuşur olmasun deyu biz dağı beyân eyledik ve mümkün oldıkça müşkillerin hâll idüp ve mestûrların ayân eyledik ve eşcâr-ı bedâyi'²⁶¹³ meyve vardır²⁶¹⁴ ma'ânî güllerin işledük ve ahcâr-ıyâkût şalavâtıyla şeytânı taşladık pes Allah Te'âlâ'nın inâyetiyle ve avniyle söze başladık ey Tañrı dostlarıve Tañrı âşıkları ve cân u gönülden Hâk tâlibleri gelün beru ki kütlu kapular açıldı Hâk Te'âlâ'dan sizi da'vet ide geldiler ey gerçek âşıklar ol vaqıt oldu ve ol dem geldi ki ol ma'sûk zîbâ ve maħbûb bînazar ve bîhemtâ²⁶¹⁵ cemâlinde tegâbün açâ ve yüzinden hicâbın ref eyleye ve âşıklarına dîzârın göstere ve vişâlin müyesser eyleye ey ma'sûkuñ cemâline müştâk olanlar ahde vefâ zamânı geldi'âşıklar ma'sûkuna irişecek vaqıt oldu bugün şehir

²⁶¹⁰ zîbâ (F.) güzel, süslü, yakışıklı.

²⁶¹¹ avâma hisşe, T

²⁶¹² aqlından ve, T

²⁶¹³ bedâyi' (A.) yepyeni şeyler, güzellikler.

²⁶¹⁴ meyvedâra, T

²⁶¹⁵ bîhemtâ (F.) benzersiz, eşsiz.

vaktinde haķıķı ma'şūkdan bir maħbūb geldi ki güzel ve gökçek ķoķusundan 'ālemiñ dimāĝı mu'atṭar oldu 'āşıķa ayıtdı ki ey cān illerin cānān iķūn yaĝmaya viren 'āşıķ ey dermānını derde niṣār eyleyen ṣādıķ iṣit ve añla ma'nāya gözūñ aç ve esrāra ķulaĝıñ tūt ve rāz sazına teveccūh eyle ki sözüñden sözler aķa uṣda ma'şūķ niķābın açmıṣ ve ħicābın götürmüṣ ve kitābın ortaya getürmüṣ ṣol kitāb ki anı yazıcılar yazmamıṣ ve mu'atṭar zūlfiniñ devrinde bir miskīn noķta ķomuṣ ya'ni ma'şūķuñ cemāli sarāyında bu noķta feth-i bāb eyleye ve 'āşıķlara tevḥid sırrından ħaberler vire ki ey 'āşıķ-ı derdmend²⁶¹⁶ ey şeydā-yı müstemend²⁶¹⁷ benim zībā cemālim görmekten ve mübārek dīzārım müṣāhede itmekden ķapucılar seni nice men'iderler ol vaķitden beru ki Ḥaķ Celle ve 'Alā ķalemle levḥ-i maħfūz üstüne ism-i a'zamını yazdı ve bu 'ālemi naķṣ eyledi düzdi ve cemī' olmuş ve olacaĝı taķdīr eyledi ve on sekiz biñ 'ālemin resmini taḥrīr eyledi ol vaķitden beru tā ki vücūda gelüp fānī dūnyāya ıķıup bir laḥza ķonup andan geķüp²⁶¹⁸ bāķī āḫiret sarāyına geldüñüz nice yüzyıllardır ki ol ma'şūķuñ 'aṣķı ḫayālinden bāzlar²⁶¹⁹ ve ānıñ ṣevķi hevāsında gözleriñüzün²⁶²⁰ üstüne yaşlar dökersiz ve seller aķıdursuz ṣimdi vaķitdir ki nārīñiz nūr ola ve firāķ odı sevine ve yürekleriñiz yā nefsi ṣuvaya nārīñiz nūr ile manzara iresiz ve dīzār göresiz ve ĝarķ olanlar kenāra ıķısa didi ma'şūkdan gelen maħbūb 'āşıķa bu sözisöyledi²⁶²¹ pes 'āşıķ ayıtdı ki ol ma'şūķ kimdir ben bilmezim ki 'āşıķ aña āyine ola ve ānıñ 'aṣķı baña miḫrāb ola didi yine ma'şūkdan gelen maħbūb eyitdi pes ol ma'şūķı niķūn bilmezsin ki andan zāḫir ve andan āṣikāre daḫı ne var ki gizlü ola ki cemī' mażāhirden²⁶²² niķāb açup saña cemālin 'arz eyler didi 'āşıķ eyitdi ol nice zāḫir ve nice āṣikāredir ki andan gizlü nesne yoķdur ki zātına gözler irmez mażāhirden niṣān göster didi maħbūb eyitdi ānıñ miḫri hevāsında her zerre aña mażhardır ve ānıñ ḫüsni hevāsında 'Adn bir ķatre ṣudur didi 'āşıķ eyitdi ol ma'şūķ beni ĝāḫ nefy ider ĝāḫ iṣbāt eyler ya'ni benim vücūdum ĝāḫ vardır dir ĝāḫ yoķdur dir bu nefiyle iṣbāt arasında ḫayrān ve serĝerdān ķaldım didi

²⁶¹⁶derdmend (F.) dertli, acılı.

²⁶¹⁷müstemend (F.) zavallı, muhtaç, yoksul, hüznünlü, kederli.

²⁶¹⁸geķüp, T

²⁶¹⁹bāz (F.) tekrar, yine, geri, fark etme, ayırma, doĝan, açık.

²⁶²⁰gözleriñüzden yüzler ve göz, T

²⁶²¹'āşıķa söyledi, T

²⁶²²mażāhir (A.) görünme yerleri, ortaya ıķıkma yerleri.

maḥbûb eyitdi ol ma'şûḳ iki 'âlemde ḥüsn ü cemâl ile ferddir mişli ve mânendi yoḳdur ve nazarı ve hemtâsıbulunmaz pes 'âşîḳ daḫı gerekdir ki ferd ola iki 'âlemde bir dâne ola ve meydânda merdâne ola didi 'âşîḳ eyitdi ben ol ma'şûḳuñ ḥüsnî şîfâtın zâtına maḥrûm bilmezsin şîfâtın şol kişi bilür ki zâta pertâb²⁶²³ olmaya didi ol maḥbûb eyitdi ma'şûḳuñ zülâli ḥamrından cihân sermest olmuşdur ma'şûḳ ol fettâne²⁶²⁴ gözlerdi²⁶²⁵ cümle 'âlem ḥalkıyla cenk iderdi²⁶²⁶ 'âşîḳ eyitdi ben daḫı âniñ 'aşḳı odına bu derdden yanar yaḳılurın ki anıñ dermânsız derdine düşdüm ve belâsına giriftâr oldım didi ma'şûḳdan gelen maḥbûb eyitdi 'âşîḳ aña dirler ki anıñ başından aslâ ve ḳaṭ'â ebedî sevdâ gitmeye gözünden yaş eksik olmaya ve baḡrındaki baş öḡölmeye önlemeye ve bir laḫza şâd olup gülmeye maḥzûn ola yürüye didi 'âşîḳ eyitdi bu ne sözdür ki 'âşîḳ ebedî gülmeye ve bir dem göñli açılıp şâd olmaya ma'şûḳ âni 'aşḳ zincîrine daḳa yürüye didi ol maḥbûb ayıtdı 'aşḳa zevâl irmez ve ma'şûḳuñ ḥüsnî belâ-yi lâ yezâlîdir uci bucaḡı yoḳ 'âşîḳların yaḳar göyündürür²⁶²⁷ yeter dimez esirgemez didi 'âşîḳ eyitdi 'aşḳa niçün nihâyet olmaya ve uci bucaḡı bulunmaya ḥuşuşsan ben fenâ olup gitdikden şoñra arada kim ḳalır ve 'âşîḳ kim olur cevri cefâyı kime ider ve 'ahde vefâyı kime ḳılır ve cemâlin kime gösterir ve dîzârın kime müşâhede itdürür didi maḥbûb eyitdi sen ol ma'şûḳa mazḥarsın seniñ aña 'âşîḳliḡıñ mecâzdır hemân adıñ 'âşîḳdir yoḫsa ḥaḳîḳatde 'âşîḳ odur ve ma'şûḳ daḫı odur ve 'aşḳ daḫı oldur ḳalanı ḳâpdır²⁶²⁸ hemân bir ḳuru addır didi 'âşîḳ ayıtdı çünki benim ḥaḳîḳatde vücûdum yoḳdur hemân ḳuri adın ḥaḳîḳatde vücûd anıñdır pes baña niçün insân didi ve neden laḳab daḳdı didi maḥbûb ayıtdı sen seni bilmezsin ki ne ḳıymetlü gevhersin ve nice 'âlî ḳadir kimsesin 'aynı ma'nisin ki on sekiz biñ 'âlem saña bir şüret olmuşdur ki cümlesi senden görine gerçi²⁶²⁹ ol ma'şûḳuñ ḳapusunda senden ulu ḳul yoḳdur velâkin yine sencileyin belâlar oḳına nişân yoḳdur zirâ ki meleklerde 'aşḳ varise ammâ derdiñ vücûdı yoḳdur ve ol derdiñ

²⁶²³ pertâb (F.) atma, fırlatma.

²⁶²⁴ fettâne (A.) fitne çıkarıcı, fitne koparıcı.

²⁶²⁵ gözleri, T

²⁶²⁶ iderdidi, T

²⁶²⁷ göyündürmek: çok acıyıp yanan bir yara, yakmak.

²⁶²⁸ elḳâbdır, T

²⁶²⁹ eḡerçi, T

yine saña dermāndır ve dermān yine saña belādır²⁶³⁰ ve saña ol bir cān virdi ki cānānı bula ve anıñ sırrı irişüp ānı çeke ilede ve saña bir gönül virdi ki ānıñ sevgüsün ve maḥabbetin çeke ve andan ğayrısın gönülden süre gidere hemān ol²⁶³¹ ve saña bir ‘aқıl virdi ki ol ‘aқılla naқlı bile fikr eyleye²⁶³² yeriñ göğüñ ‘acāiblerin ve ‘ibretlerin görüp eyüyi betlüden fark eyleye ve gerçeği ve yalanı bile ve saña bir nefis virdi ki tā‘at ve ‘ibādet eyleye cennet ve ni‘met bula ve saña bir cisim virdi neşv ü nemā bulup nice yıllar ‘ālemi seyr eyleye ve adını ādem қoyalar çünki seniñ zātıñ қābil idi ve anıñ cemāline қарşu idi muқābil idi pes seniñ şıfātında cezbе қodı ki çeke pes ol ma‘būd ‘ālem ḥallāқ ādem gerçi²⁶³³ maḥlūқāt çok ḥalқ etdi ammā seniñ gibi kerāmetlü ve ‘izzetlü ve ḥürmetlü mevcūd yaratmadı cümle ‘ālemi yaratduğundan murād sensin arada maқşūdı sensin ğayrısı bahānedir sözüñ ‘acebleme ki ‘ālemden murād sensin ve seniñ cismiñ ḥamīrin belālar ve miḥnetler ile yoğurmuşdur ve cānın ḥamirin cefā ile ihāta eylemiş ve қaplamışdır seniñ āhıñ hevāsında odlara beyān yine sensin veya şek deñizinde dolap olup dönen sensin arada ğayrı yoқdur derd seniñdir dermān seniñdir ve ‘aқıl ve ĩmān seniñdir ve ol yüce Subḥān seniñdir ve ol raḥīm raḥmān seniñdir devlet ve sa‘ādet seniñ ve ḥaseb neseb seniñdir ve cümle hüneler ve қapu baca seniñdir ğayrısın қoyalım cemi‘ ‘ālemleri yaradan Allah seniñdir ol yüce sulṭān ve ol ulu pādīşāh seniñdir bu sözlerimi ta‘accup қılma ve ‘acebleme ki sen ğāyet ulu kişisin ve қadriñ қatī ‘ālīdir ve қıymetiñ ğāyet nefīstir ammā sen kendü miқdārıñ bilmezsiñ himmetiñ alçaқdır ve talebiñ ḥüsni‘dir²⁶³⁴ pes seniñ ma‘būduñ oldur maṭlūbuñ²⁶³⁵ arasında yerde yoқ ve kimse māni‘ değıl hemān taқşırılıқ sende қalmışdır ve қuşūr sendedir gel imdi gönülündeñ ağıyarı çıkar ve gözüñden çapağı gider қulle-i²⁶³⁶ Қāfa қadem baş ve Қāfa aḥқāfa қayırma ve қayğulanma hemān Ḥaққ’a teveccüh eyler²⁶³⁷ ve Ḥaққ’a nazar қıl kendüñi görüp ḥodbin²⁶³⁸ olma sen ol iki ‘ālemiñ sulṭānısın ki bu cemi‘ mevcūdāt saña

²⁶³⁰veyine belādır, T

²⁶³¹ol қıla, T

²⁶³²fikr eyleye ve қıyās eyleye, T

²⁶³³eğerçi, T

²⁶³⁴ḥasıstır, T

²⁶³⁵oldur maқşūduñ oldur maṭlūbuñ, T

²⁶³⁶қulle (A.) kule, doruk.

²⁶³⁷eyle, T

²⁶³⁸ḥodbin (F.) bencil.

eczā ve a‘ zādır kimi²⁶³⁹ aşhābdır kimi ümmettir sen ol yüce Hāzretiñ maḥbūbisin ki seni yaradup kendüye ḥabīb idindi dönüp yine kendüsi saña maḥbūb olup saña niḳāb açdı bu mecmū‘ ‘ālem cām-ı ḥaḳnümādır cemī‘ mevcūdāt Ḥaḳḳ’ıñ cemālin gösterür ki Ḥaḳ Te‘ālā²⁶⁴⁰ zātıyla tecellī eyledi tā ki kendü zībā cemālin şuhūd idüp ḥaṭṭāb ola pes ol āyineniñ içinde görinen nūr-ı a‘ zam sensin cümle vücūduñ hep ānı söyler gerek muṭavvel gerek muḥtaşar pes āniñ ḥüsnünün şıfātına bakma bil ki şıfātınıñ ḥüsnüne bak ki ay āyinedir güneşin şevki ve nūrı ayda görünür ve anda zāhir olur ve aya daḥı āyine ay aydıdır ammā bu ‘ālem ḥaḳkınıñ hiç mezāhirden ve tecellīden ḥaberleri yoḳdur ne güneşi bilür ve ne bu ayı bilürler ve ne ḥod ay aydının añlarlar ve meşhūr sözdür ki söylenür Ḥaḳ Te‘ālā Celle ve ‘Alā ḳatī āşikāre olduğından gizlüdür dirler zuhūrundandır ḡāyet ḥafāsī dirler bu söz saña hiç ba‘īd gelmesün ve ‘aceb görünmesün bir nesne ḳatī āşikāre olduğundan nice gizlü olur ki saña yine kendü vücūduñda anıñ ‘alāmetin ve nişānın göstereyin eger başında fi’l cümle ‘aḳlıñ var ise andan añlayasın bilesin meşelā sen şimdi gözünle her nesneyi görürsün ve gördüğün nesneyi eger gözünü ḡāyet yaḳın getürseñ göremezsün anıñ içündür ki kirpiklerin göremezsün görürseñ de ziyāde teklīfle görürsün ve gözünüñ kapaḡın göremezsün gözünü göremezsün her nesneyi gözünle görürsün ammā gözünüñ ḳatī yaḳın olduğiyçün göremezsün anı daḥı buña göre kıyās eyle bir nesne ḳatī irāḡ olsa görünmez yaḳın olmaḳ gerek bu ‘acebdır ki ḳatī yaḳın olcaḳ görünmez pes cemī‘ ‘ālem ḥicāb içinde ḳalmışdır maḥcūbdır kimi ḡālib ve kimi maḡlūbdır kimi ef‘āle ḳalmışdır ve kimi şıfāta ḳalmışdır kimi esmāsın oḡur müsemmasın bilmez kimi nisbetde ve kimi nisbet ḳalmışdır kimi cennete meyl ider ravzāta gönül virür kimi lezzete aldanup yemek içmek hevāsındadır kimi renge būya ḳalmışdır kimi ‘ālī sarāyda ve yüce ḳaşırlar ve köşkler yapmaḡa çalışır kimi maḥbūb ve maḥbūbe sever cānı ve gönli aña ḳalmışdır bārī her şahşin gönlünde bir hevāsı ve başında bir sevdāsı vardır didi ol ma‘şūḡdan gelen maḥbūb bu sözleri ‘āşıḳa bir yer tafşil ve beyān eyledi çünkü ‘āşıḳ ol maḥbūbuñ dükeli sözlerin diñledi murādın ve maḳşūdın hep cümle añladı ayıtdı çünkü bunlar mezāhirdir pes niçün maḥbūb olalar maḡzar ḥod gerek idi ki kendü de zāhir ola neyle muşāhib olaydı gözi

²⁶³⁹ki kimi, T

²⁶⁴⁰Ḥaḳ Subḥānehu ve Te‘ālā, T

gice gündüz aña nazār ideydi zīrā andan ayru deđil idi didi ol maħbūb ayıtdı her kiři bir ismine mażhar dūřmūřdūr cilvesi ve cevelānı ancak ol isme goredirfeysi ol isimden alur fetħ-i bāb aña andan olur ğayrı isimden yol yođdur didi ‘āřık eyitdi bu maħcūb olanlarıñ²⁶⁴¹ ħicābın kendü nefislerinden midir yoħsa Ħađ Te‘ālā’yı ħicāb eyledi ki bunlara cezbe ve kābiliyet kōmadı maħcūb eyledi didi ol maħbūb ayıtdı bunlar bu ħicābı ne Ħađ Te‘ālā’ya isnād etdiler ve ne kendü nefislerinden tıtdular ve ne ħod ğayrı nesneyeicāb eylediler ‘āřık ayıtdı yā pes kimdendir bunca işler güçler ve sözler geliciler ve bu kālbi ve kālbi kim döndürür baña bildir ve beyān eyle işiñ ařlımı ‘ayān eyle didi ol maħbūb ayıtdı Ħađ Subħānehu ve Te‘ālā Celle ve ‘Alā ta‘ayyünden izāfātadan münezzeħ pādiřāhdır ħiç bir nesneye izāfeti ve ta‘alluđu yođdur ve ‘ālem ħalkı ħod işlerinde ‘ācizlerdir ellerinden ħiç nesne gelmez Ħađđ’ıñ irādeti²⁶⁴² altında musaħħarlarıdır²⁶⁴³ ammā Ħađ Te‘ālā Celle ve ‘Alā her řaħřa bir ismini ħavāle kılınıřdır²⁶⁴⁴ ol isim ol řaħřa²⁶⁴⁵ musallađ olmuřdur anıñ üzerine sultāndır ve ħākimdir ‘Arap ‘Acem Türk Yahūdī Nařrānī ve yetmiř iki millet her kiřiniñ üstüne bir isim ħüküm ider ol isim her ne nesne iktizā iderse ol kiři anı işler elbetde o²⁶⁴⁶ olur ħāřıl-ı kelām Ħađ Te‘ālā Celle ve ‘Alā cemi‘ ‘ālemler üstüne esmādan tecellī eyledi pes ‘ālem üstüne esmāın musallađ kılup ve ħavāle eyleyüp sultān eyledi ħüküm ve ħükümet ider virmek almađ elindedir²⁶⁴⁷ ismiñ iktizāsı ne ise elbetde musallađ olduđu kimseden zūhūra gelür ve peydā olur ammā ādem cāmi‘ mecmū‘-ı esmā ve ħađāyıkdır anıñ içün Allah Te‘ālā’nıñ zātına mażhar dūřmūřdūr zīrā ādem cümle řıfātı ve esmā-yı cāmi‘dir mecmū‘-ı ādāb ve mecmū‘-ı ħađāyıkdır pes zātullah’a mażhar olmađa lāyıkdır anıñ içün Ħađ’dan ħalīfe olmuřdur ve ‘izzet ve kerāmet bulmuřdur gibi²⁶⁴⁸ imdi ol zevk-i rūħānī gibi²⁶⁴⁹ cān dađı çıkmadı dađı bunda iken ħađđı bula bu ‘ālemde ħađđa yetiře ve ħađđı seve velāyet mertebesin bula ve anıñ dostlarından ola vücūdın anıñ yolunda fenā

²⁶⁴¹ olanlar, T

²⁶⁴² irādetine, T

²⁶⁴³ irādetimusaħħarlarıdır, T

²⁶⁴⁴ eylemişdir, T

²⁶⁴⁵ isimřaħřa, T

²⁶⁴⁶ ol, T

²⁶⁴⁷ ve

²⁶⁴⁸ kāmı, T

²⁶⁴⁹ ki, T

eyleye ve bu didüğümüz andandır²⁶⁵⁰ bu ‘ âlem şekilde²⁶⁵¹ ve şüretde hemân insân gibidir ve âdem ol şürete cân gibi düşmüşdür şüretiñ cânı değil belki cânın cânıdır ‘ âlemiñ kuḫbıdır ve merkezidir pes ol haḫīḫat ma‘ şūḫdan gelen maḫbūb-ı haḫḫānī ‘ āşıḫa bu sözleri ḫāl diliyle bir²⁶⁵² söyledi ve keyfiyet ḫāli beyān eyledi ve ‘ āşıḫa eyitdi ki zinhar bunları al ol sultānlar sultānına ilet ve ol ulu pādişāha yetişdür ki her birisi miḫdārına göre Ḥaḫ’ dan feyz bula ve ḫābiliyyeti ḫadar tecellī ola didi ve bu didüğümüz maḫbūb-ı haḫḫānī²⁶⁵³ bil ve āgāḫ ol ki maḫbūb-i haḫḫānīñ kemāl-i ḫüsnünden ve cemālī bī mişālinden bir ḫayāldir ki ma‘ ni yüzünden gelüp ḫāl diliyle ḫālini beyān etdi ve sırrını ‘ ayān eyledi ve didüğümüz ‘ āşıḫ daḫı Muḫammed Muştafā’ nıñ sırrı idi çünki ma‘ şūḫdan bu remzi añladı ve sözün diñledi pes cemī‘ efrādını insān²⁶⁵⁴ alup ol yüce Subḫāna ilettdi tā ki ol ulu sultānı ve pādişāḫlar pādişāḫını²⁶⁵⁵ bunlara göstere sāḫī olup ḫadeḫler şuna pes emr-i Subḫānī ire ve faẓl-ı Rabbānī gele ve şāḫāne sofralar yapıla ve sultānī ni‘ metler döküle şol deñlü devletlere yetişeler ve in‘ āmlar ve iḫsānlar bulalar ki gözler görmedik ola ve ḫulaḫlar işitmedik ola ve kimseleriñ ḫayāline gelmeye ve düşünde görmeye ve şol ḫadar ta‘ āmlar döküle ve şerbetler irişe ki cennetde²⁶⁵⁶ anıñ gibi yimek içmek şafāsında fāriḫ olalar pes ḫil‘ atler gele dürlü libāslar yetişe tāclar ve ḫaftānlar cemī‘ si nürdan ola Ḥaḫ Te‘ ālā anda ḫullarına şolḫadar iḫsānlar eyleye ki şaḫışın kimse bilmeye ve usturlābı^{2657 2658} ḫesāb olunmaya netekim Ḥaḫ Te‘ ālā buyurdi ki ben şāliḫ ḫullarım için şol nesnelere yaraḫladım ki ḫesābın kimseler bilmez ve gözler görmedi ve ḫulaḫlar işitmedi ve Ādemoḫlanınıñ²⁶⁵⁹ göñlüne gelmedi çünki yimekten içmekten giymekten fāriḫ olalar pes bir depe üstüne çıkalar ki aḫ gümüşden²⁶⁶⁰ ola her bir ḫişi bir yer ḫuta kimi yüksekde kimi alçaḫda duralar kimi a‘ ḫam kimi a‘ lem kimi ‘ ālim kimi ḫālib şöyle muntazır olalar duralar zihī ulu Tañrı

²⁶⁵⁰ andandırki, T

²⁶⁵¹ şekilde, T

²⁶⁵² bir bir, T

²⁶⁵³ haḫḫānīḫālinibeyānetdi, T

²⁶⁵⁴ efrād insānı, T

²⁶⁵⁵ pādişāḫı, T

²⁶⁵⁶ cennetdekimse, T

²⁶⁵⁷ usturlābı (A.) eskiden bir yıldızı n ufuk çizgisinden yüksekliğini ölçmekte kullanılan yarım daire şeklinde tahtadan alet.

²⁶⁵⁸ usturlābla, T.

²⁶⁵⁹ oḫlanıñ, T

²⁶⁶⁰ miskden, T

zihî yüce Subhān zihî Kerīm Sulṭān zihî Ḥakīm Raḥmān ki ū üstüne neler taṣvīr ider meger ol²⁶⁶¹ yüce Tañrı ḳullarına tecellī idüp cemālin göstermek ister meger ol raḥmeti çok ve ‘ aṭası bol pādīṣāh dīzārın ‘ arz itmek diler tā ki dostları eṣerden ‘ ayna iriṣeler ya‘ ni Ḥaḳ Te‘ ālā’yı ūan²⁶⁶² bilürken ve niṣānından ve ‘ alāmetlerinden añlarken kendüyi daḫı göreler ma‘ āniye müṣāhede ideler meger ol ‘ ālemlerden müstaḡnī olan pādīṣāh kendü zātın göstermek ister tā ki ‘ alāmetlerin ḡāyet a‘ lāsı biline ve lezzetleriñ nihāyet aḳṣası ma‘ lūm ola diñle imdi ki Ḥaḳ Te‘ ālā’nıñ zātı ḥaḳḳında ‘ ālimler ne dirler ve tecellīsi ne resme olur ve ne vechle gelür tā ki mu‘ ayyen nūr-ı behhāc görine ve ūeksiz ūüphesiz sırr-ı ḥaḳ biline ‘ ālimler didiler ki Ḥaḳ Te‘ ālā’nıñ zātına ‘ aḳl u fikr irmez ve remz ve iṣāret irmez ve keṣifle ma‘ lūm olmaz ve bilinmez ḳatī gizlüdür ‘ aḳl ne ḳadar ḳuvvetlü daḫı olursa aña irmez ve āṣikāredir ammā kimseniñ²⁶⁶³ gözi görmez hemān dillerde adı söylenür ki sermedīdir ve ezeli ve ebedīdir ya‘ ni evveli yoḳ ve āhiri yoḳ dāimdir ve hemīṣebir ḳarāra durur kendü zātını gene kendü bilür Ādemoḡlanı anı bildim deyu göñli ṣād olur ammā kendüyi bilen yine kendüdür ādemiñ göñlün ma‘ rifet nūrıyla ṣād ider ve ḥarāb olmuṣ göñülleri ol sürür ābād ider çünki ulular ve kāmiller anı bilmek bilmemektir didiler pes andan keṣf-i esrār itmek ve rāz açmaḳ ḥarāmdır ve anı bilmek bilmemektir didükleriniñ ma‘ nāsı yukaruda daḫı bir iki yerde beyān olunmuṣdur ya‘ ni bir kimse Allah Te‘ ālā’yı bilmek ḳaṣd idüp fikr eylese ‘ aḳlı yetiṣmeyüp ‘ āciz ḳalsa hīç bu nesneyi bilmese ve añlayamasa bu ‘ āciz ḳalup bilmemek hemān anı bilmektir zīrā Ḥaḳ Te‘ ālā ḥaḳḳikatle bilinmek mümkün deḡildir pes ‘ aḳılla fikr eyleyüp anı bilmeḡi mümkün olmaduḡiyçün²⁶⁶⁴ bilicek anı bilmiṣ olursun ki Allah Te‘ ālā bu ḳadar bilinür ancaḳ uṣda bilmeḡi bilmemektir didükleriniñ ma‘ nāsı budur fenā-yı muṭlaḳ olanlar sırrı bildiler ve rāzı añladılar ki dillerden huve’z-zāt āvāzın virdiler çünki Allah’ı yine Allah bilürevvelā insān bilmez pes kimse anı bildim deyu da‘ vā itmeye ve bu sözüñ daḫı ma‘ nāsı yukaruda beyān olunmuṣdur ki²⁶⁶⁵ Allah’ı yine Allah bilür ve Allah görür ḡayrı kimse Allah’ı görmez ve²⁶⁶⁶ bilmez ya‘ ni

²⁶⁶¹ ūol, T

²⁶⁶² ūan‘ atından, T

²⁶⁶³ seniñ, T

²⁶⁶⁴ olmaduḡun, T

²⁶⁶⁵ olunmuṣdur Allah’ı, T

²⁶⁶⁶ görmez bilmez, T

sülük ehline ve Allah Te‘âlâ’yı cedd ü cehd iden kimselerin gönlüne Hâk Te‘âlâ’nın Cenâb-ı Kibriyâsı’ndan bir nûr-u a‘zam gelür ol kuluñ sırrına dolar ve gönlin ihâta idüp kaplar pes ol nûr ile Hâk Te‘âlâ’yı bilür ve görür Allah’ı Allah’ın²⁶⁶⁷ nûruyla bilür ve görür Hâk’ın nûr gelüp kişiniñ gönlüne dolmayınca kimse Allah’ı görmez ve bilmez pes ma‘nide Allah Te‘âlâ’yı yine Allah Te‘âlâ bilmiş olur ve ol görmüş olur uşda ol sözüñ ma‘nâsı budur Allah Te‘âlâ’yı yine Allah Te‘âlâ bilür öyle olsa Allah’ı bildim deyu da‘vâkıma tecellî ayağına baş²⁶⁶⁸ ço ki elüñ alup seni kaldura ve tecellî aña dirler ki Hâk Subhânehu ve Te‘âlâ ‘âlem-i ğaybdan zâhir olmak isteye hüviyyet ğaybından kemâlin göstere cemî‘ eşyâda²⁶⁶⁹ Hâk’ın cemâlin göresin ve bilesin meşelâ yazu yazan kimse pergelle bir dâire çekse evvel nokta ki koya ve dâire çeke oldur dolanur yine evvelki noktaya gelür pes²⁶⁷⁰ hattât devre mecâzi nokta kavsedir hakîkî noktaya yol eyler ve ene’l-Hâk’da huve’l-Hâk²⁶⁷¹ zâhir olsa ene’l-Hâk mahv olur huve’l-Hâk kalur ve bu sözler hakâyıka mute‘allık sözlerdir bunları sülük ehli bilür ve şüfîler tâifesi añlar meşâyih kelimâtıdır bunuñ hâşılı buña çıkar ki²⁶⁷² bir kimse hak yoluna sülük eylese hakka yetişmek²⁶⁷³ tâlib olsa cedd ü cehdile ve ‘ibâdetle bir hâle yetişür ki Hâk Te‘âlâ’nın tecellîsi nûr gelür anın gözine gönlüne toptolu olur ve cemî‘ a‘zâsına sirâyet ider ki²⁶⁷⁴ gördüğün hakla görür ve işitdiğün hakla işidir tutduğün hakla tutar netekim Hâzreti Rasûlullah²⁶⁷⁵ şallallahu ‘aleyhi ve sellem buyurmuşdur bu ma‘nide²⁶⁷⁶ *febî yesme‘u ve bî yubşiru* demişdir ve bu hadîşin dahı evveli vardır ve âhiri vardır hâşıl-ı kelâm ma‘nî budur ki Hâk Subhânehu ve Te‘âlâ ‘Azze ve ‘Alâ hadîş-i kudside buyurur ki *kulum ‘ibâdet etmekle baña şol mertebeden yakîn olur ki ben anın gözi ve kulağı olurum benimle görür benimle işidir benimle tutar ve benimle yürürdimişdir* pes bu söz söyleyen²⁶⁷⁷ sözlerin

²⁶⁶⁷ Allah’ı nûruyla, T

²⁶⁶⁸ ayağınako, T

²⁶⁶⁹ eşyâdan, T

²⁶⁷⁰ gelürhattât, T

²⁶⁷¹ Hak'da, T

²⁶⁷² çıkar bir, T

²⁶⁷³ yetişmeğe, T

²⁶⁷⁴ ider gördüğün, T

²⁶⁷⁵ Rasûl, T

²⁶⁷⁶ bu ma‘nide buyurmuşdur, T

²⁶⁷⁷ bu söylenen, T

hülâşası uşda budur ve hâşılı buña çıkar ve ene'l-Hağ huve'l-Hağ lehâz olsa ene'l-Hağ mağv olur dimek dağı bu vechle ya'ni Ādemoğlanı cehd ile ve 'ibâdetle fenâmertebesine yetişür nefsenden aşlâ eşer kıalmaz²⁶⁷⁸ vücudı mağv olup fenâ-yı muṭlak olur kıurtulup²⁶⁷⁹ pes ol kişi Hağ'dan ğayrı nesne görmez bu görinen mevcûdâtdan vücudı nefy ider ve selb-i²⁶⁸⁰ külli eyleyüp cemi'c mevcûdı Hağ Te'âlâ'ya işbât ider pes ol vaķıt ol kişi Lâ İlâhe İlallah didüğünde murâdı ve niyyeti ve 'azmi ve kaçdı Lâ Mevcûde İlallah dimek olur ya'ni Hağ Te'âlâ'dan ğayrı mevcûd yokdur dir her gördüğünde Hağķ'ı görür Hağ'dan ğayrı²⁶⁸¹ nesne görmez çünkü insân bu dereceye yetişe ve bu mertebeye irişe anda üç dürlü nesne zâhir olur ve üç dürlü hâle irer *biri* budur ki cemi'c eşyânıñ haķıķatini bilür her nesneniñ²⁶⁸² aşlı ve faşlı aña ma'lûm olur hiç gizlü nesne kıalmaz her nesneniñ haķıķatine vâķıf olur ve itlâ'c bulur *ikinci* budur ki Hağ Te'âlâ'nıñ evşâfın bilür içi ve taşı şâfı olur *üçünci* budur ki Hağ Te'âlâ'nıñ ma'rifeti nûri²⁶⁸³ anıñ zâtında işrâķ eyleye vücudı başdan başa nûra ğarķ ola kaçanki bu üç dürlü kemâli idrâķ eylese anıñ gönlünde aşlâ şirk kıalmaya pes aña üç dürlü hâl hâşıl ola ki ol hâlden cemi'c aḥvâl ma'lûm ola *biri* bu ki Hağ Te'âlâ aña her nesneyi bildüre kelâmı câmi'c ola bir sözünde nice dürlü ma'nîler bulına *ikinci* bu ki Allah Te'âlâ aña tecellî eyleye 'ilimle ma'rifetle 'ummân deñizi ola *üçünci* bu ki Hağ Te'âlâ'nıñ tecellî zâtına mażhar düşe iki 'âlemde dağı sulṭân ola çünkü Hağ Te'âlâ ol kıula bu resme in'âm ide²⁶⁸⁴ ve bu vechle iḥsân eyleye pes ol kişide Hağķ'ın kıudreti zâhir ola ol işlere kıâdir ola ve gözine Hağ'dan ğayrı nesne görünmeye ve şeri'ati tarafı dağı muḥkem ola ve haķıķat nûrı anıñ gönlüne dola pes cemi'c esmâ aña tecellî eyleye ve mecmû'c ni' metler ayağına gele.

²⁶⁷⁸olmaz, T

²⁶⁷⁹kıurtulur, T.

²⁶⁸⁰sebeb, T

²⁶⁸¹Hağ Te'âlâ'dan ğayrı, T

²⁶⁸²nesne, T

²⁶⁸³ma'rifetianiñ, T

²⁶⁸⁴in'âm ve, T

MECLİSU'N-NÜR

(Nür Meclisi)

Gel ey söz aşlın bilen kişi ve hikmet kelimâtın añlayan kimse diñle gör ki ‘âķiller ne dimişlerdir ve kâmiller ve fâzıllar ne söylemişlerdir hikmet ehli eyitdiler ki *iki* nesneye ğâyet ölmez ve nihâyet bulunmaz uci bucağı ve ĥaddi pâyânı yokdur *birisi* anıñ ĥüsni ve cemâlidir ve *birisi* dağı ‘ilim ve me‘ânîdir pes Hâķ Te‘âlâ’nıñ ĥüsn ü cemâliniñ kemâline nihâyet yokdur bir deryâyı bî pâyândır hîç kimse kenârın bulmadı ve sâhiline yetişmedi ve ‘ilmiñ ve ma‘rifetiñ dağı uci bucağı bulunmadı anıñ içündür ki ‘âķiller kâmiller anıñ beyânında ‘âciz kaldılar ben ĥod kim olam ve ne ĥaddim ve ne miğdârım ola ki anıñ beyânın eyleyem ve anıñ ĥaķķında söz söyleyem ki dilim lâl olmuşdur ve bilum ‘âciz kalmışdır meger ki yine Hâķ Te‘âlâ lütf ide ve ‘inâyet eyleye ğayb esrârından ĥapular açā ğöñlüme fetĥ-i bâb kıla ve dilime feyz-i hikmet ide kimseler anı vaşf idemez ve söylemeyince dağı olmaz ve şabr idemez zîrâ kişi her ne severse elbetde anı söyler ve²⁶⁸⁵ dilinde anıñ zikri olur ve ğöñlünde anıñ fikri olur pes ol maĥbûbı söylemekden diller nice şabr eylesün ve ğöñüller nice ĥaplınsun²⁶⁸⁶ ĥuşuşâ anıñ gibi maĥbûb ki mişli ve nazarı olmaya ve hemtâsı ve mânendi bulunmaya cemâli berkemâl²⁶⁸⁷ ola ve ĥüsni bî nihâyet ola yeriñ ve ğöğüñ nûrı ola cemî‘ ‘âlemler Tañrısı iken ‘âzamet perdesi içinde ve kibriyâ ĥicâbı altında²⁶⁸⁸ ĥarâr itmişken bunca ‘izz ü celâlle ve ‘âzamatle ve istiğnâ ile lütfun ve ke[r]emin gör ki niķâbın açup ve perdesin getürüp ve ĥicâbın ref‘ idüp ĥullarına cemâl²⁶⁸⁹ ğösterür ve dîzârın müşâhede etdürür ve ĥaçanki ref‘-i niķâb²⁶⁹⁰ ide ve keşf-i ĥicâb kıla ğözler anıñ yüzün ğörelere cemî‘ ğözler ol yüze maĥv ola ğide ve hîç keyfiyyât kalmaya ya‘ni nice ve ne vechle dinilmeye dünyâda²⁶⁹¹ baķup ğörünen nesnelere gibi değildir dünyâda ğörünen nesne âdemiñ ĥarşusunda olmaķ ğerek ĥatî irâğ olmaya ve ĥati yaķın olmaya ve bir ĥarafda ve bir cihetde olmaķ ğerek Hâķ Te‘âlâ Celle ve ‘Alâ bunuñ gibi

²⁶⁸⁵söyler dilinde, T

²⁶⁸⁶katlınsun, T

²⁶⁸⁷berkemâl (F.-A.) tam ve yolunda, mükemmel.

²⁶⁸⁸ĥicâbında, T

²⁶⁸⁹cemâlin, T

²⁶⁹⁰ĥicâbın, T

²⁶⁹¹dinilmeyebaķup, T

nesnelerden münezzehtir pākdir ādemiñ karşıusunda olmaz ırak dinilmez cihet değil ıarafda değildir yerleri²⁶⁹² gkleri yokdan yaradı yogiken var eyledi kendüsi kadımdır evveli ve ibtidası yokdur ve andan gayrı her ne varise hādişdir ya‘ ni şonradan olmuşdur ve Hāķ Subhānehu ve Te‘ālā havādişden münezzeht pādişāhtır ve nūrı dağı kadımdır ve anıñ nūrı nūr-ı muılaķdır yerleri ve gkleri rüşen kıılur ve aydınlık eyler ve münevverider²⁶⁹³ ve ādemiñ gönlüne bir ma‘ rifet nūrın virür ki hiç kimselerin ‘ aklı yetişmez ve idrāki irmez ve fikr idüp bilinmez ve Hāķ Subhānehu ve Te‘ālā Celle ve ‘ Alā Hāzreti’niñ²⁶⁹⁴ nūrına ‘ aklı irmez ve fikir yetişmez velākin aña mişāl getirür ve temşil ider tā ki ‘ ārifler ol temşilden aňlayalar ve fehm ideler göñüllerine bir miķdār ma‘ rifet hāşıl ola ķālellahu Te‘ālā

اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِهِ كَمِشْكُوتٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ“

Allahu Nūru’s-Semavāti Ve’l-Erđi Meşelu Nūrihi Kemişķātın Fihā Mişbāhun El-Mişbāhu

Fī Zucācetin Ez-Zucācetu Keennehā Kevkebun Durriyyun.....el āyet²⁶⁹⁵ ya‘ ni Hāķ Celle

ve ‘ Alā eyitdi benim nūrım aña beñzer ki bir güzel ve gkçek delük içinde bir gāyet rüşen çerāğ ola ve ol çerāğ bir münevver ķandil içinde yana ve ol ķandil şöyle rüşen ve münevver ola ki şanasın bir ķatı nūrly yıldız gibi ola ve ol ķandiliñ yağı şol zeytün ağacından ola ki ne maşriķde bite ve ne mağribde bite ve²⁶⁹⁶ ol delviñ içinde ola²⁶⁹⁷ çerāğ şunuñ gibi rüşen ve münevver ola ki anıñ şevķinden ve şu‘lesinden ‘ ālem²⁶⁹⁸ ıoııolu olup güneş doğmuş gibi ola ve eger od irişüp ol çerāğ yanmasa dağı yalnız yağı şevķiyle ve yağı nūrıyla cemi‘ ‘ ālem ıolaydı ve cānlar ve tenler rüşen ve münevver olaydı pes ol çerāğıñ nūrı ol ķandiliñ şavķıylanūrın ‘ alā nūr ola ya‘ ni nūr üstüne nūr olur netekim cānla ten gelüp biri biriyle hāyāt bulup rüşen ve münevver olur²⁶⁹⁹ ve nice dürlü eşerler zuhūr bulur uşda Hāķ Subhānehu ve Te‘ālā ‘ Azze ve ‘ Alā kendü nūrını bu vechle temşil eyledi ve ‘ ālimler ve kāmiller ve ‘ ilm-i hikmetde fāzıllar ve hāķāyık-ı eşyāya vuķūf bulan ve

²⁶⁹² yerleri ve, T

²⁶⁹³ eyler, T

²⁶⁹⁴ Hāzretleri’niñ, T

²⁶⁹⁵ “Allah gklerin ve yerin nūrudur. Onun nūrunun misali, içinde kandil bulunan bir kandilliktir. Kandil bir cam içindedir, cam inciye andıran bir yıldızdır...” Nūr Sūresi 35. āyet. 24 /35.

²⁶⁹⁶ ne mağrib de ve, T

²⁶⁹⁷ olan, T

²⁶⁹⁸ şu‘lesinden ıoııolu, T

²⁶⁹⁹ ola, T

muṭṭali‘ olan meşāyih bu sözden şöyle añladılar ve şöyle fehmi eylediler ki Hāḫ Te‘ ālā bu temşille aña işāret eyledi ki cān bir munevver çerāğın²⁷⁰⁰ cisim içinde ḫonulmuşdur cisim aña bir çerāğ ḫoyacak delviñ gibi düşmüşdür ve cānıñ şavḫı ve şu‘lesi cismi munevver²⁷⁰¹ ider²⁷⁰² ve aña ḫayāt virür ve ol ḫandīller²⁷⁰³ şol göñüldür ki rūḫla munevver ola ve ol zeytün ağacı nefsi ḫudsiyyedir ki ğaybden pāk ve küdüretten²⁷⁰⁴ şāfīdir ki cisim bağında bitmişdir şarḫiyye değıldir ğarbiyye değıldir beden bağından bitüp şu‘lesi ve şavḫı cāna irişür pes ol nefsi-i ḫudsiyye bir ağaçdır ki ne maşriḫde biter ve ne mağribde biter doğmaz ve dolunmaz bedende durmuşdur munevver ve rūşen olmuşdur ‘aḫlı fa‘ālden aña od irişmez²⁷⁰⁵ daḫı nūr-ı ḫudsiden feyz irişüp yanar ḫuddüsden aña meded ire²⁷⁰⁶ pes nūrun ‘ālā nūr olur ya‘ni nūr üstüne nūr olur bir²⁷⁰⁷ nūr oldur ki Hāḫ Te‘ ālā’dan aña feyz irişür ve meded yetişür anı munevver ider ve bir nūr daḫı ol nefsi-i ḫudsiyyeniñ kendü isti‘dādı nūrı ve ḫābiliyyeti nūrı pes nūr üstüne nūr olur uşda Hāḫ Te‘ ālā Celle ve ‘Alā kelām-ı ḫadīmide “وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُّورٌ عَلَى نُورٍ” **VeleV Lem Temseshu Nārun Nūrun ‘Alā Nūrin.....**”²⁷⁰⁸ didüğü buña işāretdir dimişler ve ‘aḫl-ı fa‘āl didüğümüz oldur ki Hāḫ Te‘ ālā on ‘aḫıl yaratmışdır ya‘ni on laṭif ve munevver rūḫānī gevher yaratmışdır *evvelkisī*²⁷⁰⁹ ‘aḫl-ı evveldir *ikinci üçünci tā onunci* ‘aḫla gelince bu *onunci* ‘aḫıl ‘aḫl-ı²⁷¹⁰ fa‘āldirler²⁷¹¹ ve ‘anāşır ‘āleminde ya‘ni bu dünyāda işler işleyen ol ‘aḫl-ı fa‘āldir cemī‘ eserler Hāḫ Te‘ ālā’nıñ izniyle andan zāhir olur ya‘ni nefsi-i ḫudsiyyedir ‘aḫl-ı fa‘ālden nār irişmez²⁷¹² daḫı Hāḫ²⁷¹³ Te‘ ālā’nıñ kendü nūrundan aña feyz²⁷¹⁴ virür ve meded irgörür anı nūrānī

²⁷⁰⁰ çerāğdır, T

²⁷⁰¹ şu‘lesi munevver, T

²⁷⁰² ola, T

²⁷⁰³ kandīl, T

²⁷⁰⁴ küdüret (A.) bulanıklık, tasa.

²⁷⁰⁵ irişmezse, T

²⁷⁰⁶ irer, T

²⁷⁰⁷ bu, T

²⁷⁰⁸ “...ateş dokunmasa bile ışık veren mübarek bir zeytin ağacından yakılır. Nūr üstüne nūr....” Nūr Sūresi 35. āyet. 24 /35.

²⁷⁰⁹ evvelki, T

²⁷¹⁰ onunci‘ aḫl-ı, T

²⁷¹¹ dir, T

²⁷¹² irişmezse, T

²⁷¹³ Allah, T

²⁷¹⁴ feyz aña, T

eyler pes Hâk Te‘âlâ diledüğü kimseye hidâyet virür ve anı taḥkîka irgörür ve bu nûr üstüne nûr kivardır birisi nûr-u zâhirdir ve birisi nûr-u muṭlaḳdır ki Hâk Te‘âlâ’nıñ luṭf-u ‘âminden ve feyz-i in‘âmından irişür ol nûr-u zâhir bir nûr-u muṭlaḳdan feyz alır ve lezzet bulur tâ ki bu emlâk ve esbâb ve dünyâ meşâlihi anı maḥcûp düşürmeye ve yoldan alıḳomaya neden geldi neye gider fikr eyleye ve önün ōnın añlayauşda ba‘zı fâzıllar bu âyetiñ remzi ve işâreti böyledir didiler ve ba‘zı ‘âlimler eyitdiler ki bu temşîliñ remzi ve işâreti budur ki mişkât mü‘minin cânıdır mişkât şol delüğe dirler ki dîvârda ola ve öte tarafına geçmeye ve öte yanı kapanmış ola aña çerâḳ²⁷¹⁵ koyalar pes mişkât mü‘miniñ nefsidir ve zücâce ya‘ni şırça kandil mü‘miniñ göğsidür ve anıñ çerâğı ĩmândır ki Ḳur‘ân’dan nûr alır ve ol ĩmân irşâd ağacından biter ve andan nûr alır ve bu irşâd nûrı gelür ĩmân nûrına qarışur pes başdan başa cümle nûr olup nûra müstaḡraḳ²⁷¹⁶ olur cemî‘ eṭrâfi ve cihânı nûr olur *birisi* ‘ilim ve ma‘rifet nûrıdır ve *birisi* daḡı ihlâşla etdüğü ‘amel nûrıdır ve *biri* daḡı gönül nûrıdır ki şek ve şüpheden pâk ola ve şirkden arınup zâhir kıla ve biri daḡı mü‘miniñ²⁷¹⁷ nûrıdır ki güneş gibi şevḳ vire ve nûruñ *beşincisi* oldur kiol nûrlarıñ maḳâmı rüşen ve münevver ola pes mü‘min bunca nûrlar ile nûrun ‘âlâ nûr olur ve ba‘zı fâzıllar ve tevḥîd ehli şöyle buyurdılar ki Hâk Te‘âlâ bu temşîli getürdüğünden remz ve işâret²⁷¹⁸ Muḡammed Muştafa’dır ki cemî‘ ‘âlemleriñ kuṭbıdır ve mişkât anıñ şadırıdır ve kandil anıñ ḳalbidir ve risâlet ol ḳandiliñ çerâğıdır ki küfür ḳarañuluğun giderüp ‘âlemleri münevver eylemişdir pes Hâk Celle ve ‘Alâ Muḡammed Muştafa’yı nûrun ‘âlâ nûr eylemişdir kemâl ise ancak olur şun‘insa²⁷¹⁹ âferin ve taḡsın bu dünyâda bugün her kim ol nûrı gördüyse yarın anda²⁷²⁰ ol nûrı daḡı görisedir²⁷²¹ ve anıñ yoluna her kim bugün baş ḳodıysa yarın uçmaḡa ayak başar ḡaḳîḳat göziyle naḡar eylesen bil ki Muḡammed nûrlarıñ nûrıdır ve gönülleriñ serveridir sen anı hemân ol şekil²⁷²² şüret ve ḳaş ve göz ve ağız ve yüz şanma ki Muḡammed deryâ-yı vaḡdetle ḡaḳâyıḳ dürrüne ḡavvâşdır ve şahrâ-yı ‘izzetde

²⁷¹⁵çerâḡ, T

²⁷¹⁶olupmüstaḡraḳ, T

²⁷¹⁷mü‘miniñyüzi, T

²⁷¹⁸işâretidir, T

²⁷¹⁹şun‘insa, T

²⁷²⁰andadaḡı, T

²⁷²¹nûrıgörisedir, T

²⁷²²şekil ve, T

şerāyi^ç tahtı üstünde hāşşdır ve hem anıñ göñli şehrindencennete yol gider ve uçmağa kapu açılır her kim cennetden kırtılursa ve uçmağdan geçerse Hāķ Te^çālā'niñ hāş kılı olur ve hāliş muhliş kullarından olur ve Hāķ Te^çālā buyurmuşdur ki beni ^çārif kullarım göñlünde yoķlañ ve andan taleb eyleñ tā ki benim yüce dergāhıma yol bulasın ve kapumda hāş maķbūllerden olasın dimişdir çünki Hāķ Te^çālā böyle emr ider ve bize yolın²⁷²³ gösterür pes bize şöyle gerekdir ki cān u göñülden aña yüz tutavuz ve ğayrıdan yüz döndürevüz çünki Allah Te^çālā ^çārifler göñlünde bulunur Muħammed Muştafa'dan daħı ^çārif ^çālemde kimse mi vardır ki bu cümle ^çālem anıñ için yaradılmışdır ve bu tertīb-i nizām anıñ için düzölmüşdür pes Allah Te^çālā'yı Muħammed'den iste ve andan taleb eyle tā ki bugün anı bulasın ve bilesin ve başıña devlet tācı kona ve cemī^ç murādlarıñ hāşıl ola anıñ içündür ki cümle ^çālim²⁷²⁴ ve aħkām-ı şerī^ç atı anıñ hadişlerinden çıkarırlar ve ^çārifler anıñ sünnetin tutarlar ve fāzıllar anıñsözine uyarlar ve kāmiller aña tābi^ç olurlar anıñ için cemī^ç peygamber aña ümmet olmuşlardır anıñ için cümle evliyālar anıñ yolın tutmuşlardır gel imdi ey Hāķ Te^çālā'yı görmek isteyen kimse saña bir gizlü rāzım var beyān ideyin cānla ve göñülle oñat mülāhaza eyle ki bu söz ma^çnāniñ iyiliğidirelfāzla beyān olunmaz bu bir nesnedir ki zevkle ma^çlūm olurdatmayan kimse bilmez ve lezzet almaz ve bu söz kamu sözleriñ hūlāşasıdır ve urundusıdır şoyutla ve lafızla bilinmez anı bilenler vicdānıyla²⁷²⁵ bildiler ya^ç ni kendü göñüllerinde bir hāl olur kisöylemeğe kābil olmaz ve taķrīr ve beyān etmek mümkün deĝil²⁷²⁶ Allah Te^çālā'yı ol vicdānla bildiler ve ol vicdān anıñ ^çilm-i zātından gelür anı oñat hıfz eyle ^çālimler ve kemāl ehli fāzıllar ve fażlı ehli kāmiller bu sözde²⁷²⁷ icmā^ç idüp şöyle ittifaķ itmişlerdir ki²⁷²⁸ Hāķ Te^çālā Celle ve ^çAlā Hāzreti'niñ yüziñ görmek ve dīzārın müşāhede itmek ve zībā cemālin baķmaķ yāħūd anıñ sözün işitmek güneş kātında zerre nice ise bu dünyā ve āħiret ve sekiz cennet daħı anıñ kātında ol vechledir ya^ç ni zerreñ güneş kātında miķdārı ne kadar ise dünyā ve āħiret daħı Hāķ

²⁷²³yolını, T

²⁷²⁴ālimler, T

²⁷²⁵vicdānla, T

²⁷²⁶deĝil pes, T

²⁷²⁷söze, T

²⁷²⁸itmişlerdirHāķ, T

Te‘alā’ın yüzün görmek ve sözün işitmek katında ol kadar belki dağı kemdir²⁷²⁹ zirā ki zerreniñ güneş katında bir miqdārı elbetde²⁷³⁰ vardır güneşe göre zerre²⁷³¹ ne kadar hor ve haķır dağıolursa yine fi’l-cümle bir vücūdı ve bir miqdārı vardır ammā bu dünyāniñ ve āhiretiñ ve cennet ni‘metlerin²⁷³² ve dünyā devletleriniñ ve āhiret ‘izzetleriniñ Haķ Te‘alā’ın yüzün görmek ve sözün işitmek katında ašlā ve kať‘ā vücūdı yoķdur ve miqdārı yoķdur zerreden dağı kemter dağı²⁷³³ hor dağı ašgardır²⁷³⁴ dünyā sulťanlıđın ve dünyā devletleri ve dürlü dürlü ‘izzetleri ve rif‘atleri ki gönüller aña cān atar ve āhiret ni‘metleri ve cennet ni‘metleri ki cānlar aña tola bir ve gönül virürbu mecmū‘ lezzetler Haķķ’iñ yüzün görmek yanında ve sözün işitmek katında hiçle hiçdir güneş katında zerre kadar deđildir pes ‘arifler katında Haķ Te‘alā’yı görmekten yeg ve andan lezzetli yoķdur huşūšā ki fenā fillah olup beķāya yetiše kendü kendülüğünden kırtıla bāķī dirliđe iriše anıñ için ‘arifler cemi‘ eşyāyı gözlerinden ve gönüllerinden çıkardılar tamām cānla ve gönülle Haķķ’a teveccüh etdiler gice gündüz tā‘ate ve ‘ibādetle duruřdular Haķ Te‘alā’ın kemāl-i hulķuna göre taħalluķ eylediler ya‘ni Allah’ıñ ‘ādeti ve hūyi nice ise bunlar dağı aña göre hūylandılar meşelā Allah Te‘alā’ın ādeti ve hūyi günāhkārlarıñ günāhın bađıřlamak için²⁷³⁵ ve ‘ayıblularıñ ‘aybın örtmek idi ve miskinleri esirgemek idi ve dağı buña beñzer nesnelere idi ‘arifler ve²⁷³⁶ dağı kimseniñ ‘aybın görseler örteler ve günāhlularıñ günāhın bađıřlarlar ve miskinleri esirgerler Haķ Te‘alā dağı kendü nūrın bunlarıñ üzerine saçup bunlar aradan cümle maħv oldılar ve fenā buldularve bunlarıñ nūrundan cemi‘ ‘ālem nūra ğarķ oldu ve kendüler dağı bařdan ayađa nūr oldu çünkü ‘arifler bu²⁷³⁷ anıñ nūrundan maħv oldılar yarın anı kendüyi²⁷³⁸ bulcaķ maħv olmayalar mı hiç kendü vücūdlarından eřer kıala mı ammā nideyin neyleyeyin ki sözlerim saña eřer itmez hemān bir řüret ve řada görünür kıuru kıaya yanķusı gelür zirā için den derd yoķ ve gönülde hāl yoķ anadan gözsüz dođan

²⁷²⁹kem (F.) az, eksik.

²⁷³⁰elbetde bir miqdār, T

²⁷³¹güneşzerre, T

²⁷³²ni‘metleriniñ, T

²⁷³³zerreden dağı, T

²⁷³⁴aħķardır, T

²⁷³⁵idi, T

²⁷³⁶‘ariflerdağı, T

²⁷³⁷‘arifleranıñ, T

²⁷³⁸kendüsi, T

kimse yeşil²⁷³⁹ kıvırl rengi ne bilür ve nice añlar sen dağı āhıret ađvālinden anadan gözsüz doğan kimse gibisin bu dünyānıñ fānı lezzetine aldanup ıaldıñ huşuśā ki bālī belāsına değmez ve gülleri hārına değmez ve hamrınıñ sađası²⁷⁴⁰ hammārına²⁷⁴¹ değmez yapduđuñ yüksek olduđda²⁷⁴² ve yüce köşkler ve ‘ālī ıaşırlar ve sarāylar mađbereniñ tar ve ıarañu ıuıurına değmez bu dünyā külāhānıñ²⁷⁴³ nidersin cennet gülistānında güller aıılmış iken bülbüller aıılmış iken bülbüller güli ıoyup niıün dikene meyl eyleye ve řarrāflar cevher var iken gökçe boncuğı neyleye anı sevenler muğabbet nidüğin bildiler ve lezzet aldılar ve elini²⁷⁴⁴ sevenler sevdüği iılerin tışların řāfı eylediler gel imdi ol mađbūba müştāk olan kimse beru gel ne deñlü söylesem ve anıñ hüsnün vař ve beyān eylesem řevđ döğünmez bil ki gitdükkçe²⁷⁴⁵ dağı ziyāde olur ve söyledikkçe dağı řevđ artar ve ‘aşıklar dünyāda ma‘ řuıuñ kelāmıdır ki ‘aşıklara hayāt virür ve biz yine sözümeze geledüm söz sözi ıeker bir söz söylerken münāsebetle bir söz dağı söz gelür²⁷⁴⁶ ve bir²⁷⁴⁷ ıapu dağı aıılır sözümez²⁷⁴⁸ anda idi ki halk miskden depe üstüne cem‘ olalar tā ki ‘ālemler yaradıcı pādiřāh hicābın keřf ide ve zībā cemālin göstere ve dīzārın müşāhede etdüre Hāzreti Rasūlullah²⁷⁴⁹ şallallahu ‘aleyhi ve sellem şağıh ađbār iıinde buyurmuşdur ki *mü‘minler ıünkü ol ađ miskden yire irişeler her kiři²⁷⁵⁰ yerlü yerin bula otura řunlarıñ kim ‘ilmi artığ ola mertebeleri yüksek ve dereceleri yüce ola đayı halkdan hürmetlü ve ‘izzetlü ola²⁷⁵¹* Hāđ Te‘ālāanlara artığ ikrām eyleye gerıi²⁷⁵² şırat köprüsün evvel đā[z]ıler geıe ammā Hāđđ’ıñ cemālin görmekte ve dīzārın müşāhede itmekte ‘alimler öñürdi hürmet bulalar evvel bunlar müşāhede ideler ki²⁷⁵³ ‘ibādet ve ‘amel uımağda yüksek mađām bulmağ

²⁷³⁹kimsekıvırl, T

²⁷⁴⁰řāfāsı, T

²⁷⁴¹hārına, T

²⁷⁴²evler, T

²⁷⁴³külhānıñ, T

²⁷⁴⁴anı, T

²⁷⁴⁵söyledükçe, T

²⁷⁴⁶dađıgelür, T

²⁷⁴⁷gelür bir, T

²⁷⁴⁸sözümezegeledüm sözümez, T

²⁷⁴⁹Rasūl, T

²⁷⁵⁰biri, T

²⁷⁵¹olalar, T

²⁷⁵²eđerıi, T

²⁷⁵³zıra ki, T

içündür velīkin Allah'ı görmekte 'ameliñ ne medhali ola ki 'ilim eşrefdir 'amelden ve zühd ve taqvadan ki gökçek ahvāl bulanlar 'ilimle buldular rivāyetde gelür ki *her kim Cum'a namāzına illerden evvel varsa yarın anda dağı Hāḫ Te'ālā'nıñ cemālin illerden evvel görepe* bunlar bu hālde dururken nāgāh bir nūr işrāk eyleye şöyle ki düpdüz 'ālemi tuta ol nūrun şevkından ve şu'lesinden her ne var ise biḥod²⁷⁵⁴²⁷⁵⁵ ola gide bunlar ol nūru görüp vecde geleler kendülerden geçüp küllisi bir uğurdan secde kıllalar ve toprağa yüz uralar ve fenā-yı maḥz olalar pes ol nūr bunlarıñ cānlarına ve bedenlerine tola insān başdan başa nūr ola içi taşı nūr ile dola insān hemān başdan ayağa göz kulaḫ ola tā ki Hāḫ Te'ālā ol nūruyla anlara zātıyla cihetsiz görine ve ol nūruyla cihetsiz sözün işideler ve Hāḫkānī irişeler pes andan Hāḫ Te'ālā emriyle bunlara bir kimse gele ḫiṭāb eyleye ki tiz imdi yaraḫlarıñ ḫāzır ol²⁷⁵⁶ bugün ol gündür ki bu gözler ile Hāḫḫ'ın yüzün göresiz kendü zātıyla size tecellī eyleye²⁷⁵⁷ pes bunlar şād ü ḫandān olalar ve Hāḫḫ'ın cemālin görmeğe yaraḫlanalar nāgāh Hāḫ Te'ālā kendü 'azametle²⁷⁵⁸ bunlara luṭf u kerem ḫiṭābın eyleye gelün²⁷⁵⁹ ey kullarım gelün ve oturuñ eṭrāfa ve çevre yaña ki yaḫından yüzüm göresiz ḫicābım keşf idüp size tecellī kılam ve şol iḫsānlar idem ki gözler görmüş olmaya ve kulaḫlar işitmiş olmaya başdan başa nūrum²⁷⁶⁰ sizi kaplaya içünüz taşınız küllī nūr ola ve size şol mülki virem ki kimse²⁷⁶¹ görmüş ve işitmiş olmaya size vişālim naşīb eyleyem ve niḫābım giderüp dīzārım görmeğemüyesser kılam diye pes Allah Te'ālā'nıñ cemāline müştāk olan kullar anda şol devletleri bulalar ki aşlā zevālī²⁷⁶² ve 'āşıklar şol vuşlata yetişeler ki ḫat'ā melālī olmaya ve şol in'āmlara iḫsānlara ve ḫürmetlere ve 'izzetlere irişeler ki hergiz fenāsı olmaya ve şol luṭufları bula²⁷⁶³ ki hergiz süstlüği²⁷⁶⁴ olmaya maḫbül

²⁷⁵⁴biḥod (F.) kendinden geçmiş.

²⁷⁵⁵maḥv, T

²⁷⁵⁶oluñ, T

²⁷⁵⁷eyleye diye, T

²⁷⁵⁸azametiyle, T

²⁷⁵⁹gelün baña, T

²⁷⁶⁰sözüm, T

²⁷⁶¹kimseler, T

²⁷⁶²zevālī olmaya, T

²⁷⁶³bulalar, T

²⁷⁶⁴süst (F.) gevşek, zayıf, güçsüz.

ķullar řol pādiřāh²⁷⁶⁵ gōreler ki cemī^c ‘ālemleriñ Tañrısı oldur Rabbü’l-‘Ālemīn’dir řol Allah’ı bulalar ki mişli ve mānendi yoķdur ve naźiri²⁷⁶⁶ ve hemtāsı bulunmaz zihī luşfı çoķ ve keremi çoķ pādiřāh ki iħsānınıñ ĥaddi ve²⁷⁶⁷ pāyānı yoķdur²⁷⁶⁸ zihī iħsānı çoķ sulțān ki bir avuĥ ĩara toprağı insān ider ve anı řan^c ata²⁷⁶⁹ mazħar ĩılır anıñ celāli ĩadri tecellī şavrından a^c lādır ve anıñ cemāli nūrı tecellī envārından eclādır²⁷⁷⁰ bu sōzūñ ma^c nāsı yuķaruda bir def a beyān eyledik eger ĥātırıñdan gitdiyse gene yoķlaya bulasın gōresin ve bilesin.

FAşLUN FĪ İNKİřĀFĪ’Z-ZĀT

Bu fařl Ĥaķ Te^c ālā’ınıñ zātı nice keřf olur ve nice gōrinūr anı beyān ideyim²⁷⁷¹ ey řol kimse ki ol yūce sulțāna irmek dileye ve ol āřikāre subħāndan tecellī řaleb eyleye bilgil ve āgāh olęil ki anın derdin bilmeyenler ve ^cařķından ĥaberdār olmayanlar ^cālemde ĥiĥ nesne bilmedi ve anıñ vařlından lezzet almayanlar iki ^cālemde ĥiĥ nesne bulmadı niderler bu cānı ki anıñ cenkinde fedā olmaya ne eylerler²⁷⁷² bu bařı ki anıñ yolunda toprak dolmaya bař ü cān anıñdır saña anları ol virdi yine anıñ yoluna ĩurbān eyle anıñ bařřıřın andan řaķınma ĩabūl etdükden řoñra vir baķınma kimseden meded isteme ĥevre baķınma řunlar ki māl ve rızıķ sevdiler dūnyāya aldandılar maębūn oldılar fitneye dūřdiler ve řunlar ki ĥıřım ĩavim sevdiler ve ķullara cāriyelere gōñül virdiler maębūn oldılar bāzārlarında ziyān etdiler ve řunlar ki kendü ĥāllerin sevdiler bu fānī lezzete rāzi ve ĥořnūd oldılar anlar mecnūn oldılar ^caķılları yoķdur ařıl ni^c met bu dūnyā ni^c meti deęildir ve devlet oęul ĩız devleti deęildir ve ^cizzet²⁷⁷³ māl rızıķ ve ķulluķĥılar ^cizzeti deęildir ve rif at beglikle ve sulțānlıęla deęildir sen bunları ni^c met řanma bil ki ebedī ni^c met ve sermedī devlet Allah Te^c ālā’ınıñ viřālidir ve anıñ mūřāhede-i cemālidir ĩanı imdi bir kimse ki bařın cānıñ anıñ yoluna ĩurbān eyleye

²⁷⁶⁵ pādiřāhı, T

²⁷⁶⁶ naźir (A.) benzer, eř.

²⁷⁶⁷ ĥaddipāyānı, T

²⁷⁶⁸ olmaya, T

²⁷⁶⁹ şun^c ina, T

²⁷⁷⁰ eclā (A.) en parlak, cilalı, āřikār.

²⁷⁷¹ ider, T

²⁷⁷² neyerler, T

²⁷⁷³ ve^c izzet ve māl, T

ve şıdqla ihlâşla anı isteye qanı şol kimse ki cemî' c ' âlemden geçüp ve fânî lezzeti terk idüp anıñ ' aşkınca²⁷⁷⁴ dileye qanı bu şâhib-nazar göz ki dâim anıñ yüzün gözleye qanı bir derdlü gönül ki aña müştâk olup anı özleye qanı bir dil ki hergâh anıñ kelâmın söyleye qanı bir merd kâmil ki anı şevkle talebeyleye qanı ol ' aşk derdi ki Hâk Te'âlâ anı saña vire pes ol derd saña gâlib olup Hâk'ı taleb kılasın göresin ve bilesin Hâk qatında derd dimeyesin²⁷⁷⁵ Hâk'ı kendüñde bulasın ol vaqıt bilesin ve añlayasın ki Hâk Te'âlâ saña senden dahı yaqın imiş şek ve şüphe qalmaya gide ve gözünñde²⁷⁷⁶ perdeyi keşf ide²⁷⁷⁷ pes yürü var imdi Hâk'a müştâk ol içünñde derdiñ olsun ve gönülün şevkle dolsun ve derdiñde²⁷⁷⁸ zevkiñ olsun tâ ki Hâk Te'âlâ qadriñi ' âlî kıla yüce mertebelere yetişesin ve yüksek derecelere irişesin diñle imdi ki şimden girü saña ledünnî ' ilminden haberler vireyin ki ulu ' âlimler ve kemâl ehli fâzıllar anı cefr²⁷⁷⁹ ' ilminden çıkarup bir şemme²⁷⁸⁰ yazmışlardır ve cefr ' ilmi didüğümüz oldur ki Hâk Te'âlâ Celle ve ' Alâcemî' c olmuş olacağı²⁷⁸¹ ve gelmiş geleceği²⁷⁸² dükelisın Qur'an-ı ' azîminde ve kelâm-ı qadîminde getürmüşdür Qur'an'dan hardal dânesi ve bir zerre miqdârı nesne²⁷⁸³ yoqdur ammâ bilen bilür ve añlayan añlar netekim ba'zı meşâyihden hikâyet olunur ki bir gün şeyh müridleriyle yaz günlerinde bir ağaç gölgesinde oturmuşlar idi qalkup gitmelü olduklarında şeyh hâzreti bir lahza baş eğüp sehlice vaqıt fikre varup tevaqquf eyledi andan soñra başın qaldırup aldı yürüyivirdi ve revâne oldu müridleri eyitdiler yâ şeyh bir lahza tevaqquf idüp fikre vardınız sebebi ne ve hikmeti ne²⁷⁸⁴ idi didiler şeyh ayıtdı Qur'an içinde her nesneye işâret vardır ve biz siziñle bu ağaç gölgesinde bir lahza oturup yine qalkup gitdüğümüze işâret Qur'an'ın ' acerb neresinde²⁷⁸⁵ ola qanğı âyetde ve qanğı sûrede²⁷⁸⁶ buluna deyu fikre vardım ol bir lahza kelâmullah'ı

²⁷⁷⁴aşkıını, T

²⁷⁷⁵Hâk qandedir dimeyesin, T

²⁷⁷⁶gözünñden, T

²⁷⁷⁷idesin, T

²⁷⁷⁸derünüñde, T

²⁷⁷⁹cefr (A.) gaipten haber veren bilim.

²⁷⁸⁰şemme (A.) çok az.

²⁷⁸¹cemî' c olmuş ve olacağı, T

²⁷⁸²ve gelmiş ve geleceği, T

²⁷⁸³nesne eksik, T

²⁷⁸⁴nete, T

²⁷⁸⁵neresine, T

²⁷⁸⁶sûrede ola, T

evvelden āhire mülāhaza idüp bizim bu arada oturduğumuza işāret nerede idüğün fikr etdim didi ve ba‘zı faẓl ehli ‘ālimlerden naql olunur ki bir gün va‘z meclisinde kerem olup

“طه مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى” **Tāhā Mā Enzelnā ‘Aleyke’l-Ḳur’āne Li Teşķā**²⁷⁸⁷ sūresin tefsīr iderken eyitmiş ki eger Ḥaḳ Te‘ālā baña kıyāmete deg ‘ömür virse yalnız tayla hayla²⁷⁸⁸ tefsīr eylesem ve tāniñ ve hānın ma‘nāsın söylesem nice def a kıyāmet ḳopa idi ve ben yalnız tayla hānın ma‘nāsın tamām itmeyeydim didi pes Ḳur’ān yigirmi sekiz ḥurūfdur²⁷⁸⁹ mürekkebdır Ḥāzreti ‘Alī’den naql olunur ki bu ḥarfleri²⁷⁹⁰ bir yere yazup biri biriyle ḳarışdururlar ba‘zı aşlı ve tertibi vardır şoñra alçaḳ ḥarflerin çıkarırlar alurlar bir terkīb ḥāşıl olur ve ḥükm-i şūret bulur meşelā ol ḥurūfdan bir ma‘nā çıkar filān nesne filān olur deyu ḥükm ider anıñla ‘āmil olur²⁷⁹¹ netekim menḳüldür ki merḥūm Sulṫān Bayezid’iñ oğulları ḥaḳḳında cefr aḥḳāmın çıkarılmışlar cümlesinden biri budur ki **“Feemme’l-‘Aynu’l-Ūlā Fesafıyyuhu Yemūtu Fī Şebābihi”** ya‘ni evvelki ‘ayn-ı safıyyedir yiğitlikde²⁷⁹² vefāt ider dimişler evvelki ‘ayn didüğü anıñ adına işāretdir adınıñ evvelki ḥarfin getirürler pes Sulṫān Bāyezid’iñ daḫı iki oğlu varidi biriniñ adı ‘Abdullah idi ve biriniñ adı ‘Aleşşāh idi büyüğüne evvelki ‘ayn dirler ve küçüğüne ikinci ‘ayn dirler ve hem fi’l-vāḳi‘ yiğitlikde vefāt etdi²⁷⁹³ ve Sulṫān Ḳorḳud ḥaḳḳında daḫı bu ḥüküm çıkmış ki **“Feemme’l-Ḳāfe Melīkun Muḳtedirun Fe‘ālun Yeşilu İle’l-Melīki Ḳable’s-Şerīki”** dinilmiş ma‘nāsı budur ki ḳāf ya‘ni Ḳorḳud çok yaşlu ve çok bilür kimsedir taḫta ḳarındaşından evvel yetişür hem fi’l-vāḳi‘ İstanbul’a Sulṫān Selīm merḥūm ḥāzreti’nden evvel vardı yetişdi bu cefrde tamām²⁷⁹⁴ külli ne olacağıñ dimezler ḥüküm beyān iderler ammā tafşilin²⁷⁹⁵ etmezler uşda meşelā Sulṫān Ḳorḳud İstanbul’a evvel geldiğün söyledi ötesin añmadı gizledi pādişāh olur mi olmaz mi nesne dimedi ve ḡayrısı²⁷⁹⁶ daḫı buña göre ve Cem Sulṫān’iñ daḫı kāfiristāna düşüp Frenkistānda esir olacağıñ cefr aḥḳāmında beyān eylemişler ammā çıkar gelür

²⁷⁸⁷ “Tā-hā. Biz Kur’an’ı sana mutsuz olasın diye indirmedik.” TāhāSūresi 1-2. āyet. 20/1-2.

²⁷⁸⁸ ḥāyi, T

²⁷⁸⁹ ḥurūfdan, T

²⁷⁹⁰ ḥurūfları, T

²⁷⁹¹ olurlar, T

²⁷⁹² yiğitliğinde, T

²⁷⁹³ yiğitliğinde fevt olup, T

²⁷⁹⁴ tamām cüz’i, T

²⁷⁹⁵ tafşil, T

²⁷⁹⁶ ḡayrısı, T

pādişāh olur demişler uşda burada ḥaṭā vāḳi‘ oldı ‘ aceb olmaz zīrā yañılmaz bir Allah ve ḥaṭā itmez bir Allah demişlerdir pes ba‘zı aḥkāmda ḥaṭā itmek ‘ aceb olmaz ve‘ āḳiller anı ta‘ accub eylemez uşda saña aḥkām-ı cefr didüğümüz budur pes fāzıl ‘ ālimler ve kāmiller²⁷⁹⁷ fāzıllar demişlerdir ki Ḥaḳ Te‘ālā ḥalk itdüği ḥalāyıkıñ her biriniñ bir sırrı vardır ‘ ālimleriñ bir sırrı vardır ve²⁷⁹⁸ ḥalīfeleriñ ve meşāyihiñ bir sırrı daḡı vardır ve peygamberleriñ bir sırrı vardır ve melekleriñ bir sırrı vardır ve bunlardan şoñraAllah Te‘ālā’niñ daḡı bir sırrı vardır ki “سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى” **Subḥānellezi Esrā**²⁷⁹⁹ didüğü kelām-ı ḳadīmimde ḥabībī Muḥammed Muşṭafā’ya sırrın bildirmiş ve beyān eylemiştir pes eger cāhiller ‘ ālimleriñ sırrın bilseler idi ḳılıca ururlardı şehirleri²⁸⁰⁰ köyler şerr ile fesād ile dolardı ve eger ‘ ālimler ḥalīfelerde olan sırrı bilseler çünki cidāle düşerlerdi ortada çok fitne olurdi ve eger ḥalīfeler peygamberleriñ sırrın bilseler ol peygamberler daḡı meleklerde olan sırrı bilseler idi ḳāti töhmet iderlerdi ortada çok dürlü işler olurdi ve eger melekler Allah Te‘ālā’niñ sırrına muṭṭali‘ olsalar ḥayrān ve sergerdān olup cāndan ve cihāndan²⁸⁰¹ bīzār olurlardı pes ‘ ārifler bu sırlar ḥaḳḳında ḳılı ḳırḳ bölük eylemişlerdir ḥuşūşā maḥabbetde ḳālle ḥālī ḥall eylemişlerdir eger ol yerde söz gelici şıḡmaz söz ile bilünür nesne deḡildir ammā mümkün oldıḳça söylemişlerdir ‘ ālimler eyitdiler ki maḥabbet Ḥaḳ²⁸⁰² Te‘ālā’ya ṭā‘atdir şevābın sevip ve iḥsānın sevip şükür itmek gerekdir zīrā Allah Te‘ālā’niñ zātına ve şıfātına kimse maḥabbet irgörmez sevmek mümkünātın²⁸⁰³ vücūd-ı vācib olana ‘ aḳıl ve fikir²⁸⁰⁴ yetişmez didiler velākin ba‘zı ‘ ārifler şöyle dirler ki Ḥaḳ Te‘ālā’yı sever ḳullar var ve sözümeze ḥüccet istersen²⁸⁰⁵ ḥüccetimiz budur ki ādemiñ sevdüğü maḥbūbı lezzetdir ki ol lezzeti cemī‘ ḥalk isterler ve ṭaleb iderler cemī‘ ‘ ālem ortasında ol²⁸⁰⁶ lezzet maṭlūb ve mergūbdur ḥatta eger bize su’āl eyleyüp şorsalar ki ‘ ālemde kesb ü kār idüp nidersin cevābında bi[z] diriz ki kesbden kārđan murādımız budur

²⁷⁹⁷kāmil, T

²⁷⁹⁸ ‘ ālimleriñ ve, T

²⁷⁹⁹“..... götüren Allah eksikliklerden münezzehtir.” İsrāSüresi 1. āyet. 17 /1.

²⁸⁰⁰şehirler, T

²⁸⁰¹cāndancihāndan, T

²⁸⁰²kiḤaḳ, T

²⁸⁰³mümkünātda olur, T

²⁸⁰⁴ aḳıl fikir, T

²⁸⁰⁵isterseñiz, T

²⁸⁰⁶cemī‘ ‘ ālem ortada ya‘ ni ortasında ol, T

ki mal bulavuz ve aqçe altun taşşıl idevüzeger dilerlerse ki mālī rızķı nidersiz²⁸⁰⁷ biz aydarız ki yimek içmek bulavuz diriz ve eger dilerse ki yiyüp içüp nidersiz biz aydarız ki nefsimize lezzet alsun diriz ve eger dilerse ki nefsiñize lezzet taleb idüp²⁸⁰⁸ nidersiz cevābında biz aydarız ki bu su’ālīñiz haṭādır zīrā lezzet bir nesnedir ki cemī‘ ḥalk anı taleb iderler²⁸⁰⁹ pes lezzeti niçün istersiz demek haṭādır böyle olıcaq ‘ārifler bildiler kemāl bir lezzetdir ki cemī‘²⁸¹⁰ ‘ālem ḥalkı kemālī severler ve tālep iderler bu ḥod ma‘lūmdur ki ‘ālemdə cemī‘ nesnelər ki vardır cemī‘ si kemālīni Ḥaḳ Te‘ālā’dan almışdır ve Ḥaḳ Te‘ālā bunlardan müstağnīdir ve bizzat ‘azīzdir ve kemālīle mevşūfdur pes Ḥaḳ Te‘ālā’nıñ zātı kemālince maḥbūb oldı bu ma‘nādan cemī‘ eşyā aña maḥzar düşüp ḥaḳīḳatde anı gösterdi ve her kim Ḥaḳ Te‘ālā’nıñ ḥaḳmaḥabbetin²⁸¹¹ buldı cemī‘ kemālātı buldı ve makāmāta yetişdi sırrın sülūkın tamām eyledi ve ol kimseniñ ki dimāğına maḥabbet lezzeti ḳonulmadı eger cümle maḳāmāt²⁸¹² bilürse daḫı ḥelvā tatmadı zīrā ki maḥabbet Allah Te‘ālā’nıñ zātı nūrundan gelür ve ğayrı evşāf şifātından gelür dirler anıñ için İmām Faḥri Rāzī’den naḳl olunmuşdur²⁸¹³ Tefsīr-i Kebīr’inde yazmışdır ki her kim ‘azīze yaḳīn olsa ‘azīz ile otursa ‘azīz olur ‘izzet bulur her²⁸¹⁴ kim ḥaḳīr ile otursa ve alçaḳ kişilerle otursa dursa ḥaḳīr²⁸¹⁵ ve ḥor olur pes birnice ḳavim var ki ṭabī‘ atden ḳurtulmadı bu fānī lezzeti sevip anıñ ucundan sevdāya düşdi pes *iki* dürlü ‘azābla mu‘azzeb oldı *biri* bunda ve *biri* ol dünyāda ve birnice ḳavim daḫı var ki nefislerin taşfiye etdiler ve pāk idüp arıtdılar ammā tamām taşfiye itmediler²⁸¹⁶ bir miḳdār eşercik ḳaldı pes bunlarıñ himmeti ol ḳadardır ki oddan ḳurtuldularcehenneme girmediler ve bir nice ḳavim var ki cennetde mertebeler sevdiler yimek içmek giymek bağlanmaḳ sevdiler bunlar daḫı *iki* dürlü ‘azābla mu‘azzeb oldılar *birḥırḳat* odı ve *birisi* daḫı firḳat odıdır ya‘ni *birisi* firāḳ odıdır ki Ḥaḳ’dan ayru

²⁸⁰⁷ mālīnidersiz, T

²⁸⁰⁸ dilerse nidersiz, T

²⁸⁰⁹ idüp isterler, T

²⁸¹⁰ cümle, T

²⁸¹¹ Ḥaḳ Te‘ālā’nıñ maḥabbetin, T

²⁸¹² maḳāmātı, T

²⁸¹³ İmām Faḥri Rāzī naḳl eylemişdir, T

²⁸¹⁴ ve her, T

²⁸¹⁵ otursaḥaḳīr, T

²⁸¹⁶ itmeyüp, T

düşdüler Hakk'a varup yetişmediler ve *birisi*²⁸¹⁷ daııçleri yanmak ki şunuñ gibi dostdan maırum kaldılar zira Hak'dan ayrılmak ve andan ayru düşmek oddur ki hiç ğayrı odlara beñzemez muradım ni' meti ya bulmuş ya bulmamış bunda ne var aşıl maışud Allah Te'ala'yayetişmekdir netekim rivayetde gelür ki cennet ehliyle²⁸¹⁸ cehennem ehli bunlara ayıda²⁸¹⁹ Hak Te'ala'dan ayru düşdüñüz bizi şöyle yakdı ki hiç cehennem odın duymazız ve cehennemden incinmeziz bizi yakān ol ayruluk odıdır diyeler ve cennet ehli daıı ayda ki Hak Te'ala'nın cemalin müşahede itmek bir lezzet virdi ki cennet lezzetleri hiç²⁸²⁰ 'aynımızda değil diyeler ve bir nice kavim daıı tabi'atden kırtuldular ve nefislerinden halāş oldılar kaı'ā eşer kalmadı ismi ve resmi maıv oldu ve zātı fenā buldı hiç Hak'dan ğayrıya meyl etmediler hemān cānla gönülle Hakk'a teveccüh etdiler Hak'dan ğayrısın gözden ve gönülden çıkardılar bize dünyā gerekmez bize āhıret gerekmez bize cennet gerekmez bize Hak²⁸²¹ Te'ala gerek biz hemin Hakk'ın rızāsın isteriz eger Hak Te'ala bizden rāzı olursa kadiridir ki cehennem içinde daıı bize ni' met vire bizi rāzı ve hoşnüd eyleye ve eger bize hışm iderse yine kadiridir ki cennet içinde bize 'azāb eyleye pes bize hemān Hakk'ın rızāsı gerek biz Hakk'ı isteriz Hak'dan ğayrı nesne bize gerekmez didiler Hak Te'ala'yı sevdiler pes Hak Te'ala bunlara iki 'ālemi 'atā eyledi bunlar gerçi şüretde miskinlerdir giydükleri eski ve yidükleri arpa etmeğidir ammā bunlar sulıānlardır ve gizlü pādişāhlardır bunlar şunlardır ki²⁸²² Rasül Hızıreti anlarıñ hakkında buyurmuşdur ki *yeryüzünde Hak²⁸²³ Te'ala'nın kulları vardır ki eski pelās içinde gizlü pādişāhlardır ve beglerdir*ve daıı Rasül Hızıreti anlarıñ hakkında buyurmuşdur ki *Allah'ın kulları vardır ki cennetden kaçarlar siz netekim cıfeden kaçduęuñuz gibi ya'ni murdār olmuş leşden kaçduęuñuz gibi* dimişdir gelün imdi āhır zamān kavmi hiç bu remzi²⁸²⁴ işitdüñüz mi ve bu işāretleri bildüñüz mi'aceb bu sözlerden haııkat rāzın añladuñuz mi Hak Te'ala seniñ başıña kerāmet tācın urdı ve kıulaęıña maıabbet küpesin daıdı ve parmağına Süleymān

²⁸¹⁷ biri, T

²⁸¹⁸ ehline, T

²⁸¹⁹ ayıda ki, T

²⁸²⁰ hiç şanki, T

²⁸²¹ gerekmezHak, T

²⁸²² pādişāhlardır ki, T

²⁸²³ Allah, T

²⁸²⁴ remizleri, T

teshîr²⁸²⁵ yüzügin geçürdi ve göğsünden imân berâtın yazdı gel imdi tâciñi yire urma ve yüzüñi deñize atma ve berâtın oda yakma Hâk'dan utan aña 'âşî olma ki seni Hâk Te'âlâ sevdi maḥbûb idindi ḥaḳîḳatde ḥod öñde şoñda²⁸²⁶ maḥbûb oldur pes sen evvelden fânî idiñ yavukluk²⁸²⁷ 'âleminde ma'dûm-ı maḥz iken Hâk Te'âlâ saña vücûd virdi seni var eyledi yine fânî olmağı taleb eyle ve rûşen cehd eyle ki kendü kendüñden ḳurtulup fenâ 'âlemin bulasın ve nefsiñden ḥalâş olup ve eşer²⁸²⁸ ḳalmayup ma'dûm olasın 'aşḳ ve 'âşık ve ma'sûk ḥaḳîḳatde Hâk Te'âlâ'dır sen ortadan elüñ çek bu söz seniñ 'aḳlıña şıḡar söz deḡildir biraz müşkil görünür ḥaḳîḳatin bilmek dilerseñ ve remzin²⁸²⁹ añlayup sırrına vâḳıf olmaḳ ve râzına ittilâ²⁸³⁰ bulmaḳ isterseñ gel meydâna gir merdâneler eyle baş ü cân oyna tâ kigöñlüñ nûrânî olup rûḥuña keşf ḥâşıl ola Hâk Te'âlâ'nın nûruyla vech-i Subḥânî göresinHâḳḳ'ıñ cemâlin ve kemâliyle müşâhede idesin nûruñı seniñ üzerine bıraḡa ey 'azîzler Hâḳḳ'a irmek dilerseñiz dünyâyı terk eyleñ ve ḥalkdan 'uzlet ḳıluñ bu ḥâlle Hâḳḳ'a yetişilmez 'aceb sevdâ-yı ḥâm idersiz ve fâsid tam' ḳılursuz ve aḥbârda gelür ki dünyâ ḥarâmdır ehli²⁸³¹ üzerine Hâk Te'âlâ'yı taleb iden kimseler üzerine dimişlerdir bâri şunu görmez misin ki dünyâda bir kimse dünyâ pâdişâhıñın bir sancağı begi ḳatında raḡbet bulmaḡa ve 'izzet ḥürmet²⁸³² bulmaḡa envâ' dürlü peşkeşler çeker ve aḳça²⁸³³ pullar ḥarc ider ve nice dürlü ḥidmetlerin ider ardınca öñünce yiller süpürür ve ḳarşusunda ayaḡın durur biñ belâyla yüzde biri muḳarreb olur ve ḥâş olur ḥiç bilür misin ki arada fark ne ḳadardır yeriñ göḡe bir pâre yakınlığı var ammâ ḳıluñ Hâk Te'âlâ ile ne deñlü münâsebeti ola arada ne ḳadar nisbeti ola Hâk Te'âlâ cemî' 'aybdan pâkdir tâhirdir pes Hâk Te'âlâ'ya irişmek dileyen kimse cemî' 'aybdan pâk ve ârî olmaḳ gerek tâ ki aña girmeḡe lâyıḳ ola ve ortada münâsebet bulına yoḡsa bunca 'aybla ve noḳşânla sen ḳande²⁸³⁴ yaramaz ḥuyllar ile toptolusun ve eyü ḥuyllardan ḥâlîsin ammâ kendü mizâciñ bilmezseñ ve ḫabî'atıñ

²⁸²⁵teshîr (A.) ele geçirme.

²⁸²⁶veşoñda, T

²⁸²⁷yokluk, T

²⁸²⁸olupeşer, T

²⁸²⁹âşikâre añlayup, T

²⁸³⁰ittilâ' (A.) bildirme, haber etme.

²⁸³¹ehlullah, T

²⁸³²'izzet ü ḥürmet, T

²⁸³³aḳçalar, T

²⁸³⁴ve ol ḳande, T

añlamazsan huyların eyü şanursın ve yaramaz huyların yok mülâhaza idersen bu nesnelere kolayına ma‘lûm olmaz ve epsem dururken bilinmez Hâk Te‘âlâ Celle ve ‘Alâ Kur‘ân’da Rasûl Hâzretin medhı ider “وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ” Ve İneke Le‘alâ Hıluğun ‘Azîm²⁸³⁵ dir ya‘ni habîbim rasûlum sen ‘azîm hılk üzerenesin ve huyların kıatı güzeldir ve gâyet gökçekdir²⁸³⁶ dir hılk-i ‘azîm nice iydüğün ba‘zı fârisî ebyâtla nazm eylemişlerdir²⁸³⁷ biz anu türki dilce tercüme eyledik ve bu arada yazdık tâ ki kendüni terâzüye urup çekesin hılk-i ‘azîmden²⁸³⁸ hiç bir hılk-i veledî göresin beyit:

Sözin işit Esîrî müstemendiñ

Okı öğren dâhîlere haber vir

Beyân idem saña ‘ilm-i ‘azîmi

Biraz benden yaña gûşa haber vir

Saña her kim cefâ sengin atarsa

Dıraht meyve gibi sen semer vir

Derûnuñ zaħm urup kîm paralarsa

Aña kân gibi sen la‘l ile zer vir

Ṭarîk-i hîlmi ta‘allum al şadefden

Başın kaç‘ idene dürr ü güher²⁸³⁹ vir

Derviş sa‘y ile hâk olma hevâ ol

Saña toz saçana şâfî meṭar vir

²⁸³⁵ “Sen elbette üstün bir ahlâka sahiptin.” Kalem Süresi 4. âyet. 68/4.

²⁸³⁶ gökçedir, T

²⁸³⁷ eylemişler, T

²⁸³⁸ sende, T

²⁸³⁹ güher (F.) cevher, mücevher, elmas, inci.

gel imdi‘ azīz kārındaş fikr eyle gör²⁸⁴⁰ kendüni ‘ akıl terāzūsına ur hīç bu nesnelerden sende birisi var mı yemiş ağacına sen taş atarsan ol saña yemişin virir pes bir kimse seni taşla ağaçla ursa sen incünmeyüp bir nesne bağışlayubilür misin ma‘ deni²⁸⁴¹ dağı külünkle²⁸⁴² ve çapa ile kızup içindeki taşları päre päre iderler ma‘ denden altun gümüş ve la‘ l yāķūt çıkar sen dağı seni incidüp dögen sögen kişiye hātırñ ķalmayup aña bir eylük idebilür misin bākisi²⁸⁴³ bu vechledir ve tācu‘l-etķiyā ve sirācu‘l-aşfiyā ma‘ den-i şıdķ u şafā Hāzreti Şeyh Vefā‘dan hikāyet olunur ki bir gün mürīdlerinden birisi ki çokdan hıdmetinde imiş Şeyh Vefā Hāzreti‘nden²⁸⁴⁴ hılāfet istemiş çokdan hıdmetiñ iderin baña icāzet vir ve hālīfe eyle ben dağı varayın bir kūşede oturayın dimiş Şeyh Hāzreti eyitmiş var²⁸⁴⁵ imdi Eski Sarāy yanında bir kişi vardır dükkānda oturur ba‘ zı esbāb şatar aña bir yumruk ur dağı kaç cehd eyle ki yetişmesün eger böyle iderseñ saña hılāfet vireyin dimiş ol mürīd dağı şeyhiñ şalivirdüğü yere gelmiş nişānlarından²⁸⁴⁶ ol kişiyi bulmuş bilinmiş²⁸⁴⁷ görmüş ki bir etlü cānlu kişi dükkānda oturup pirinç şatar ilerü yanına varup kolaylayup ittifāk pirinç şatarken eñsesine bir ‘ ālī yumruk urup kaçmış gitmiş bu kişi dağı pirinci bırağup ol mürīdiñ ardına düşmüş kova kova eski Sarāy kūşesinde gelmişyemiş elin tutup öpmüş ve yüzine gözine sürmüş ve ‘ özürler dilemiş ma‘ zur tut beni urduğunda elüñ ağırdı ola deyu dönüp yine dükkānına gitmiş ol mürīd dağı Şeyh Vefā Hāzretine varup bu mācerayı beyān eylemiş Şeyh Vefā Hāzreti eyitmiş di imdi gönlüñ çāk ol kişi göñli gibi olmayınca sen hılāfete lāyık olmazsın dimiş ve buña göre bir hikāye dağı Şeyh Sa‘ dī Hāzreti Bostān‘ında getürmüşdür ki bir gün bir serhoş herif elinde bir kópuzla bir şūfīniñ başını birkaç yerde yermiş ve kópuz dağı päre päre olmuş şabāh ol şūfī durup²⁸⁴⁸ bir miķdār akçe alup ol kendünüñ kópuzla başın yaran kimseye virmiş ol kimse ayıtmış bu akçe nedir şūfī eyitmiş dün aħşāmın serhoş idüñ ve ma‘ zur benim başım yarıldı ve seniñ kópuzuñ pärelendi benim

²⁸⁴⁰ gör ki, T

²⁸⁴¹ ve ma‘ deni, T

²⁸⁴² külünk (F.) ucu sivri taşçı kazması.

²⁸⁴³ bākisi dağı bu, T

²⁸⁴⁴ Şeyh Vefā‘dan, T

²⁸⁴⁵ Hāzreti var, T

²⁸⁴⁶ nişānlardan, T

²⁸⁴⁷ bilmiş, T

²⁸⁴⁸ durup eline, T

başım akçesiz pulsuz biter ve sağ olur ammā seniñ kopuzuñ akçesiz bitmez ve bütün olmaz bu akçeyi harc eyle kopuzuñ ıslāh eylesünler uşda ‘ azizler ehlullah’ıñ²⁸⁴⁹ hāli budur imdi sendağı eger bu hālle olabilürsen güzel ve gökçek ve eger bu hālle elüñden gelmezse şağın yoldan kıalayın dime ki eyüleriñ yüzi şuyuna yetlüler dağı maqbül olur eyüler säyesinde yetlüler dağı hoş geçer hemān yoldan bulunmağ gerek ol cānına teveccüh gerek ki taleb etdüğüñ kimse kerīmdir ve²⁸⁵⁰ raḥīmdir raḥmeti boldur ve in‘āmı iḥsānı şāmildir kendüye ‘azm idenleriñ eyüsin seçüp çıkārup yetlüleriniñ gideriniñ girü dimez ‘ işyāndan aña noşşān ve ‘ibādetden aña ne fāide ve ne menfa‘at ammā şol²⁸⁵¹ kadar var ki niyyetiniñ şaḥīḥ gerek ve teveccühün dürüst olmağ gerek gizlüyi ve āşikāreyi bilür ve ādemiñ gönlünde olan rāzına vākıf ve sırrına muḥṭalı‘ dir arada kalb şığmaz şıdkiñ bütün ve ihlāşını şaḥīḥ olmağ gerek gel imdi ol yüce Mevlā’yı taleb eyle ve ol ulu Tañrı ve a‘lā sultānı iste ve andan ‘aṭā kııl²⁸⁵² ki Ḥağ Te‘ālā Celle ve ‘Alā ḥadiş-i kudsi’de buyurmuşdur ki ḥabībi Muḥammed’e ol ḥadişi Cebrāilsiz vaḥy eylemişdir ve ayıtmışdır ki *her kimi ki ben esmā şıfātımla kıāim idersem aña edeb ilzām iderim ki benden utana ve ḥayā eyleye ve her kime ki zātımı keşf eylesem aña ‘iḳāb ilzām iderim ya‘ni belālar ve miḥnetler ilzām iderim ve anı muṭlak fānī kıılurum şoñra ebedī ḥayāt virürüm ki artık fenāsı olmaya* ve bu keşf-i zāt dünyāda ancak ‘āriflere ve ulu evliyālara ḥāşıl olur ammā yarın anda dükeli ḥalğa tecellī eylese gerekdir çünkü²⁸⁵³ zātın keşf idüp cemālin ‘arz eylese gerek imiş gel imdi şimdiden zāta maḥv ol ve fenā mertebesin bul tā ki Ḥağ Te‘ālā dağı va‘desine vefā kıla saña cemālin ‘arz ide ve dīzārın göstere velākin anıñ cemālin görmek dileyen ve dīzārın müşāhede itmek isteyen kimse gelsün rūḥ-i a‘zamdan taleb kılsun ki rūḥ-i a‘zam edā-yı Kibriyā’dır Allah’ıñ cemāline mazhardır Ḥağḳ’ıñ cemāli rūḥ-i a‘zamdan temāşā olunur zīrā ki eger ferd-i²⁸⁵⁴ cāmi‘ dir Allah’ıñ cemāline āyinedir anı gösterür gözet imdi ki maḥbüb ḥaḳīkī ḥicābın nice ref‘ ider ḥalğa ne vechle tecellī kıılır ve ne yüz gösterür pes Ḥağ Te‘ālā cemī‘ ḥicābların gidere hemān ancak üç ḥicāb kıala tā ki cemālī nūrını tedricle izḥār eyleye ve ol üç ḥicābıñ *birisi*

²⁸⁴⁹ ehlullah’ıñdağı, T

²⁸⁵⁰ kerīmdir raḥīmdir, T

²⁸⁵¹ şu, T

²⁸⁵² ‘aṭā taleb kıılup, T

²⁸⁵³ ki çünkü, T

²⁸⁵⁴ ki ferdi, T

‘izzet hicābıdır Hakk’ın cenābında ki ef’āl sarāyında serā-perdeler aşar ve *ikincisi* azamet hicābıdır şıfātıyla ki ‘aql u fikr ırmeyüp taşavvurda hayrān kalalar ve *üçüncüsü* Kibriyā hicābıdır ki haqīqati bilinmeye kala pes bu halk gözlerin açup Allah Te’ālā’nın cemālini²⁸⁵⁵ göreler bu üç hicāb altından şol deñlü nūr yetiše ki halkın mecālleri kalmaya tākātları tāk ola hicābın görmeğe gözler tākāt getürmeyecek yüzün görmek nice olsa gerek kıyās eyle çünki envār-ı celāl berķ ura ve işrāk eyleye bunlarda kaç’ā eşer kalmaya gide pes anın yüzi hicābından şolkadar envār iriše ki bunları başdan başa nūra ğarķ eyleye zātları başdan ayağa nūr-ı maħz ola pes Hakk Subhānehu ve Te’ālā Celle ve ‘Alā ‘izzet hicābından halka selām vire cemī’ halk Hakk’ın selāmın işideler ayda ki selām olsun ey kullarım size benden merhabā ehlen ve sehlen diye selām olsun size şol sultāndan ki hayy ve kayyūmdur ebedī diridir ölmez yatmaz ve hasta olmaz diye benim vaşım size lāyık olsun ve müyesser olsun dāru’s-selām’ımdamukīm oluñ ve bākī kaluñ ve diye²⁸⁵⁶ benim siz dostlarumsız ve katımda hāşlarımsız ve²⁸⁵⁷ muķarreb kullarımsız ‘izzet döşeği üstünde üstünde oturup gönülünüz ne dilerse anı idüñ ünsüm size bağışladım ve kudsum siziñdir ve ‘arşım ve kürsüm ve cennetlerim ve huylarım²⁸⁵⁸ hep siziñdir ben siziñ şol Tañrınız ki daħı beni görmedin baña tapardunuz beni bir bilüp ihlāşla tevħīdim iderdiñiz beni görmedin severdiñiz irmedin umardıñiz beni ta’zīm idüp benden korķardıñiz ‘izzim celālim haqkıyçün bilüñ ki ben de sizden rāzıyım siz ne severseñiz ben daħı anı severim size celālim gösterem ve cemālim ‘arz eyleyem²⁸⁵⁹ ve kemālim bildirem ve maķāmıñız yüksek ve dereceñiz yüce kılam gönülünüzde her ne dilek varise ve her ne dürlü arzuñuz olursa bugün isteñ size şolkadar in’āmlar ve ihşāñlar kılam ki haddi ve hesābı²⁸⁶⁰ olmaya ben ol luḫ u kerem ıssı pādişāhım ‘ālemler benim şun’umdur ben yaratdım benim hazīnem töludur çok virmekle eksilmez ğaniyım diledüğüm ğanī iderim siziñ celīsiniñ enisiñiz ya’ni muşāhibiñiz ve yāriñiz şimdi benim gelişüñüz bañadır ben daħı ‘izzetle hürmetle sizi kondurup kabül iderim diye şimden soñra siziñ kimseye ihtiyāciñiz yokdur ve hastalık ve

²⁸⁵⁵ cemālin, T

²⁸⁵⁶ kaluñ diye, T

²⁸⁵⁷ dostlarumsız ve, T

²⁸⁵⁸ hürilerim, T

²⁸⁵⁹ cemālim gösterem ve celālim ‘arz eyleyem, T

²⁸⁶⁰ haddihesābı, T

belā ve miḥnet ve renc²⁸⁶¹ ve zaḥmet ve ḥüzn ve melāmet²⁸⁶² yokdur şimden şoñra tebdīl ve taḥvīl olmaz bir ḥālden bir ḥāle dönülmez ḥışm yok zillet ve ḥorluk ve kıtlık yok ve şekāvet yok ulu mülküm size bağışladım ki dāimdir ebedīdir anda sultānlar olasız ve ebedī ḳalasız ašlā [z]aḥmet görmeyesiz diye çünki ol yüce sultān ḳullarına bu vechle gökçek ḥiṭāb eyleye pes andan şoñra ol zāt-ı pāk tecellī ḳılıp cümle ḥicābların ref²⁸⁶³ ide hemān ancak Kibriyā ḥicābı ḳala gözler anıñ zātın göreler cihet olmaya ya²⁸⁶⁴ ni şu ṭarafa diyümezsın²⁸⁶³ ve ırāklık ve yakīnlık olmaya ne ırāḳ diyübilesin ne yakīn diyübilesin bir nice def²⁸⁶⁵ a bu nesne yukarulara tafşīlle beyān olunmuşdur ve ḥayşiyet ve mekān olmaya ve kemiyyet ve keyfiyet olmaya ya²⁸⁶⁶ ni kaç nesnedir diyümezsın ve nicedir diyümeyesin²⁸⁶⁴ ḥiç bir vechle ve şun²⁸⁶⁷ ıla taḳrīre ḳābil olmaya ve gözde şun²⁸⁶⁸ ā irtisām²⁸⁶⁵ olmaya ve ittisāli ve iftirāk olmaya ve muḳābil olmaya ya²⁸⁶⁹ ni ḳarşuñda olmaya ve gözler²⁸⁶⁶ anı gördükde ašlā ve ḳaṭ²⁸⁷⁰ ā nihāyet görmeyeler ve uci bucağı olmaya ve ḥaḳīḳatle bilinmez²⁸⁶⁷ zihī ḥüsn eşerleri ki güneş aña bir zerre değıldir zihī baḥr bī nihāyet ki yedi deryā aña bir ḳatrece gelmez.

Bahr-i āḥar

Çünki zāt-ı Ḥaḳ tecellī ḳıla kibriyā ḥicābından ğāyırī ḥicāblar cümle ref²⁸⁶⁸ ola zīrā kibriyā perdesi ref²⁸⁶⁹ olup ḥaḳīḳat sultāñı āşikāre olsa ḥiç kimsede vücūd ḳalmazdı eger evliyā ve eger enbiyā ḥiç biri bāḳī olmazdı maḥv olur ve fāñi olur giderdi pes Kibriyā ḥicābı arada perdedir ki nūr-i zāt andan tecellī ḳıla tā ki ādem anı görmeğe ṭāḳat getüre bāri çünki anı göreler cümlesi yüz yire uralar ve envār-ı zāta müstağraḳ olalar pes Cenāb-ı Ḥaḳ'dan ḥiṭāb gele ki başıñızı secdeden ḳaldırıñ ḥicābım keşf eyledim ki ḳullarım yüzüm göre²⁸⁶⁹ ve cemālim müşāhede ḳılalar bu vaḳit secde vaḳti değıldir bil ki in²⁸⁷⁰ ām²⁸⁷⁰ ve iḥsān vaḳtidir ve

²⁸⁶¹renc (F.) sıkıntı, zahmet, meşakkat.

²⁸⁶²melālet, T

²⁸⁶³diyümiyesin, T

²⁸⁶⁴nesnedir diyümeyesin, T

²⁸⁶⁵irtisām (A.) resmedilmek. irtisāmı, T

²⁸⁶⁶göz, T

²⁸⁶⁷bilinmeye, T

²⁸⁶⁸ḥicāblar ref, T

²⁸⁶⁹göreler, T

²⁸⁷⁰değıldirin²⁸⁷⁰ ām, T

baḥşīṣ vaktidir yimek içmek zamānıdır ve zevk-i şafā demidir ta‘b vaḳti deġil ʔarab²⁸⁷¹ vaktidir cemālim²⁸⁷² görmek ve dīzārım müşāhede itmek vaktidir sizi da‘vet kıldım ve dīzārım müşāhede idesiz zevk u şafā bulasız pes halk başların kalduralar Hakk’ın niçün cemālin görüp cān u gönül hayrān kıala ve ‘aķilla ‘aşk cilā bula tamām üç yüz yıl gözlerin yummayalar kirpikleri biri birine deġmeye ġayrı yüzün görmeyeler ‘ayna yetişeler her kankı kişiniñ ki ‘aķlında ve ‘ilminde şebāṭ olup Allah’ın şifātın ne vechle bilürse ol vaķit zāt aña ancılayın keşf ola çünki bu hāle ireler dergāh-ı Hakk’dan bunlara nidā yetişe ki hiç daħı ‘aṭā kıaldı²⁸⁷³ mı ki size itmedim diye bunlar aydalar ki yā Rabbena saña çok çok şükürler ve şenālar olsun hiç virilmeden²⁸⁷⁴ nesne kıalmadı her ne murādımız varise bulduķ bize kerāmet hil‘atin viridiñ ve cemālin gösterdiñ ‘aṭāñın nihāyetine yetişdüķ diyeler yine dergāh-ı Hakk’dan bunlara nidā gele ki gerçi²⁸⁷⁵ size çok dürlü ‘aṭālar kıldım ve hicābım keşf idüp dīzārım gösterdim ammā bir nesne daħı kıaldı ki anı size virmedim daħı aña yol bulmadunuz diye bunlar aydalar ki yā²⁸⁷⁶ Rabbi ol ne nesnedir diyeler beyān eyle bize²⁸⁷⁷ diyeler Hakk Te‘ālā ayda ki ol nesne dāimi rızādır size dāim rızāmı virem ve hergiz size ġışm itmeyem pes dāim feraħda müstedām²⁸⁷⁸ oluñ ve şenlikde ve şādlıkda ‘ale‘d-devām oluñ dāim cemālim görüp ve hemişe sözüm işidüñ beni bulup artık sizden gizlenmeyem diye āferin bu söze ve taḥsīn bu beşārete bundan ulu ni‘met kıanda olur Hakk Te‘ālā’ya yüz biñ ġamd ve biñ biñ şükür ve şenā olsun ki bize bunca ni‘metler virdi evvel bizi yokdan var eyledi ve içümüz taşumuz tolu envār eyledi soñra naşībimiz cemāl ve dīzār eyledi ol yüce²⁸⁷⁹ Hāzrete çok çok ġamd ve du‘ā ve bī hadd ve bī ġesāb şükür ve şenā olsun pes Hakk Te‘ālā dergāhından yine bunlara ġiṭāb gele ki varıñ imdi yine yerlü yerünüze ve maķāmlu maķāmınıza ve köşkleriñize ve sarāylarıñıza şenlikler ve şādlıklar ile ve gönül ġoşluklarıyla taḥtlarıñıza çıkup oturuñ varıñ yine hūrilerle şoḡbet idüp yiyüp içüp ‘işret

²⁸⁷¹ ʔarab (A.) şenlik, neşelenme.

²⁸⁷² cemāl, T

²⁸⁷³ kıalmadı, T

²⁸⁷⁴ virilmedik, T

²⁸⁷⁵ egerçi, T

²⁸⁷⁶ ayıdalaryā, T

²⁸⁷⁷ bize beyān eyle, T

²⁸⁷⁸ müstedām (A.) sürekli, devamlı.

²⁸⁷⁹ eyledi yüce, T

eyleñ oğullarınız kızlarınızla ve²⁸⁸⁰ ehl-i beytiñiz ile şafada ve huzürda ve zevkle ve serverde oluñ variñ yine burāklara ve atlara binüp bağlarıñız bağçeleriñiz taħarruc kıluñ seyrān²⁸⁸¹ idüñ variñ yine kullarıñız ile cāriyeleriñiz ile rāhatda oluñ size dürlü dürlü armağanlar virem ve laṭif hil' atler gönderem variñ yine dostlarıñız²⁸⁸² ile ve qarındaşıñız ile muşāhabet itmeğe ve söyleşmeğe variñ yine aqar şulara ve çeşmelere ve havzlara variñ yine Tesnīm şarābından içiñ ve Selsebīl ırmağından nüş eyleñ diye ve nice bunuñ gibi luṭf ile güzel ve gökçek sözler söyleye bunlar Hāq Te'ālā'nıñ bu luṭf ile ve keremle sözünden ve bu fazl ile ikrām ile hiṭābından şol deñlü lezzet alalar ve şafā süreler ki başdan ayağa lezzete ğarq olalar kendülerinden²⁸⁸³ geçüp fenā bulalar tecellī nūrı şol deñlü işrāk eyleye ki fedā itmeğe baş ü cān bulmayalar Hāq²⁸⁸⁴ Te'ālā 'Azze ve 'Alā Hāzreti'niñ hüsñ ü cemāli bunları serhoş eyleye şöyle mest la ya'kul olalar ve hayrān ve sergerdān qalalar ki kendülerin bilmeyeler ve yolların bulmayalar ne evvelīn bileler ve ne āhīrīn bileler başdan ayağa fark itmeyeler pes ol pādişāhlar pādişāhı ve cümle 'ālemleriñ penāhı ol ulu sulṭān ve ol yüce subhān ve ol raḥmeti çok raḥmān meleklerle emr eyleye muqarreb ferīşteler geleler²⁸⁸⁵ her bir kişiyi maqāmına iledeler 'izzetle ikrāmıla ve envā' ta'zīmle ve ihtirāmıla evlerine iledüp qoyalar gideler bunlar cennetiñ sulṭānları olalar²⁸⁸⁶ ve bunlarıñ ehli beyti ve ḥidmetkārları ve kulluqcılar²⁸⁸⁷ göreler ki bunları ferīşteler ta'zīm ve tekrīmle alup getirürler pes hūr ve ğilmān ve vildān qarşu geleler ḥürmetler ile 'izzet ile evine getüreler ve taḥtına yetüreler cennet ehli bu hāle qatī şād olalar ve şenlikle ve sürür ile dolalar biri biriyle söyleşüp zihī devlet zihī 'izzet diyeler āferin bu beyliğe ve taḥsīn bu sulṭānlığa diyeler uşda Allah'ıñ dostlarıyla ḥāli²⁸⁸⁸ budur āhīri buña yetişür çünki bunlarıñ ehli beyti bunlarıñ yüzün göreler hüsñ cemāllerine taḥsīn ideler yüzüñüz ğāyet güzel olmuş ve

²⁸⁸⁰oğullarınız ve, T

²⁸⁸¹veseyrān, T

²⁸⁸²kullarıñız, T

²⁸⁸³kendülerden, T

²⁸⁸⁴Sübḥānehu ve, T

²⁸⁸⁵gele, T

²⁸⁸⁶ola, T

²⁸⁸⁷kulluqcıları, T

²⁸⁸⁸uşda dostlarımın ḥāli, T

cemālîñiz artık²⁸⁸⁹ ziyâde olmuş diyeler bunlar dağı ayda ki Vallahi siziñ dağı ħüsnüñüz ve cemālîñiz biz koyup gitdüğümüz gibi değil Şimdi ziyâde olmuş diyeler uşda ‘azîzler²⁸⁹⁰ murâdîñ²⁸⁹¹ ğâyet a‘lâsı budur ki ve²⁸⁹² maĥşûdlarıñ nihâyet aĥşâsı budur ve maĥlûblarıñ yiğreği ve evlâsı budur bundan ğayrı her ne varise hep hevâ²⁸⁹³ ve hevesdir ħîçle ħîçdir Şerî‘at mezĥebi budur Őarîĥat maĥlabı budur ĥaĥîĥat meşrebi budur her nesne bundan açılır bundan Ĥaĥ Te‘âlâ’ıñ Şâlih ĥullarıdır ki bunları sevdi ve ‘âlî mertebeler virdi bunlar Şol Şolu aylardır ki nûrı âşikâre ve kendüsi gizlüdür bunlar Şol güneŐlerdir ki bunlarıñ Őabâĥıñıñ gicesi yokdur Allah’ıñ dostları ve Şâlih ĥullarıdır ve yaradılmıŐıñ yiğreğidir dünyâyı ve âĥireti terk etdiler ve cemî‘ nesneden²⁸⁹⁴ yüz çevirdiler hemân Allah Te‘âlâ’ıñ rızâsın istediler ĥünkü bunlar Ĥaĥ yolunda fânî oldılar pes Ĥaĥ Te‘âlâ bunlarıñ²⁸⁹⁵ dirğörüp ebedî beĥâ virdi ve liĥâ ve iltikâ virdi ya‘ni vaŐlın bunlara naşîb eyledi ve dîzârın müyesser ĥıldı yâ Rabbe’l-‘Âlemîn ve yâ Erĥame’r-Râĥimîn biz zâif naĥîf ĥullarıña dağı sen vaŐlın naşîb eyle ve dîzârın müyesser ĥıl cemî‘ ümmet-i Muĥammed ile ve²⁸⁹⁶ ehli îmânla Âmîn yâ Mucîbe’s-Sâilîn bu ĥullar Ĥaĥĥ’ıñ Şol kâmil ĥullarıdır²⁸⁹⁷ ki Ĥaĥ Te‘âlâ evvel bunları sevdi âĥir bunlar Ĥaĥ Te‘âlâ’yı sevdiler ve buyurduğun Őıtdular bunlar Şunlardır ki Rasûl Ĥazreti Şallallahu ‘aleyhi ve sellem bunlarıñ ĥaĥĥında buyurmuşdur ki *cennetu min ehli’l-milleti lâ yestetiru ‘anĥumu’r-rabbu* ya‘ni cennetde bir bölük ĥâife vardır ki Ĥaĥ Te‘âlâ anlarıñ gözlerinden aşlâ gizlenmez dimişdir zihî devlet zihî sa‘âdet ol göze ki her dem anıñ yüzün göre zihî baĥt ol ĥulađa anıñ²⁸⁹⁸ Őözün işide devlet Şol başa ki²⁸⁹⁹ anıñ ĥapusunda Őopraĥ ola ve rif‘at Şol sultâna ki anıñ dergâĥında gedâ ola ĥünkü Ĥaĥ Te‘âlâ bu vechle bir kez ĥullarına yüzün göstere yine maĥâmalarına gelelerzamân bir هفته ĥadar geĥecek yine ol devlete irişeler yine ol aĥ miskden yire cem‘ olalar ĥünkü yine cum‘a günü ola münâdîler

²⁸⁸⁹artup, T

²⁸⁹⁰diyeler‘ azîzler, T

²⁸⁹¹murâdlarıñ, T

²⁸⁹²budur ve, T

²⁸⁹³varischevâ, T

²⁸⁹⁴nesnelerden, T

²⁸⁹⁵bunları, T

²⁸⁹⁶Muĥammedve, T

²⁸⁹⁷Őolĥullarıdır, T

²⁸⁹⁸ki anıñ, T

²⁸⁹⁹ki ol devlet başa ki zihî

nidā kıla halkı yine da‘vet eyleye cemī‘ evliyālar ve enbiyālar ol yere cem‘ olalar yine Hāq Te‘ālā emr eyleye yir yir minberler dikile ve şaf şaf kürsiler ve tahtlar konıla ba‘zı minberler nürdan ola ba‘zı incüden ola ve ba‘zı kızıl yâkütndan ve yeşil zebercedden ola ve ba‘zı kızıl altundan ve aq gümüşden ola misk ve kâfūr üstüne konıla pes halk cem‘ olup bölük bölük geleler ve şaf şaf oturalar cemī‘ sinden yukaru ve a‘lây-ı ‘illiyîne Muhammed Hâzretleri şalavatullahi ‘aleyhi ve selâmuhu otura²⁹⁰⁰ zirâ Hâq Celle ve ‘Alâ evvel Muhammed Muşafâ’ya tecellî ider andan şoñra ğayrı halka tecellî idiserdir pes halk cem‘ olup muntazır²⁹⁰¹ otururken yine ‘arşdan bir nūr âşikâre ola tamâmet eţrafıkaplaya cemī‘ eşyâ nûra müstağrağ ola yine insân hemân göz kulağ ola ve şavt ve sedâ söz gelici olmaya nâgehân ol pâdişâh bî zevâl zû’l-‘izzî ve’l-celâl hicâbın ref idüp ‘arz-ı cemâl eyleye ve feyz-i kemâl kıla yine bunlara luţufla hitâb eyleye evvel kelâmı bu ola ki ayıda ben şol²⁹⁰² Allahım ki va‘deme şâdıķım size envâ‘ luţuflar ve keremler kılırım evime sizi getürdüm²⁹⁰³ ve envârıma ğarķ eyleyüp size didârim gösterdim bu menzil ‘işmet ve selâmet menzildir ve kerâmet maķâmıdır cevır u cefâ yeri değildir ve renc ve miñnet mekânı değildir pes²⁹⁰⁴ yine Hâq Te‘ālâ kerâmet kapusın açup bunlara şol²⁹⁰⁵ keremler kıla ve in‘âmlar ve ihsânlar²⁹⁰⁶ eyleye ki haddi ve nihâyeti olmaya gözler görmüş değıl ve kulağlar işitmiş değılhîç kimselerin ‘aqlı ve fikri yetmiş değıl çünkü in‘âmlar ve ihsânlar tamâm ola ve ‘izzetler ve hürmetler yerine gele yine serhoş olalar ve kendülerinunıdalar fenâ²⁹⁰⁷ irişüp beķâ bulalar bir vechle bâķî ola²⁹⁰⁸ ki artık fenâsı olmaya bunlara luţufla selâm virüp ve halkla kelâm söyledüğünden şol kadar lezzete ğarķ olalar ki takrîre ķâbil olmaya yine muķarreb melekler geleler luţufla i‘zâzla alup evlerine iledele pes andan şoñra her dâim cum‘ adan cum‘aya bu vechle ola günden güne şevķleri artup ve ‘aşķları ziyâde ola Hâq Te‘ālâ’nıñ dîzârın gördüklerince arzuları ve rağbetleri dahı ziyâde ola ve cennetde cum‘â

²⁹⁰⁰Muhammed Muşafâ otura şalavatullahi ‘aleyhi ve selâmuhu, T

²⁹⁰¹muntazır olup, T

²⁹⁰²olaşol, T

²⁹⁰³sizi evime getürdüm, T

²⁹⁰⁴diye pes, T

²⁹⁰⁵deñlü, T

²⁹⁰⁶in‘âmlar ihsânlar, T

²⁹⁰⁷fenâya, T

²⁹⁰⁸olalar, T

gününü adı yevmu'l-mezîd ola zîrâ ğayrı günlerden ol gün²⁹⁰⁹ in'âm ve ihsân ziyâde olsa
gerekdir kıyâs eyle ki Hakk'ın cemâlin görseler gerekdir tefsîrde gelür ki cennet ehli nâgâh
bir nûr göreler ki cemî' e'trâfi ihâta eylemiş ki güneş anın katında bir zerre gibi değil pes
halk başların kaldırup göreler ki ol yüce subhân ol yüce ulu²⁹¹⁰ sultân tecellî idüp 'arz-ı
cemâl eylemiş nûrıyla her taraf toptolu olmuş pes Hakk Celle ve 'Alâ ayda ki²⁹¹¹ selâm
olsun size ey cennet ehli diye ya'ni dostlarının gönlün luţufla ala netekim Qur'an'da
“سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبِّ رَجِيمٍ”²⁹¹² Selâmun Kavlen Min Rabbi Raĥîm” demişdir pes Hakk Te'âlâ
kullarının yüzine nazar eyleye kullardaĥı anın vechine nazar idüp münevver olalar anı
gördükleri vaktin kendüleri²⁹¹³ unıdalar 'aĥılla câmı virüp anın 'aşkın şatun alalar çünkü
Hakk Te'âlâ'nın zâtı bunların gözünden maĥbûb ola yine hicâba gire ve görünmez ola
zâtının nûrı eşerleri bunlarda ĥala hîç gitmeye nûrun 'alâ nûr olalar nûrların²⁹¹⁴ nûrına
irişüp ebedî güneş gibi olalar pes 'ârifler Hakk Te'âlâ ile vahdetde bizzât olalar ve cennetde
bi'l-'arâz olalar ya'ni 'âriflerin cennet içinde oldukları hemân bu şüret zâhir ola şüret-i
mu'âmele ola cennet eksikleri olmaya aşıl maĥşûdları Allah'ın vişâli ola zîrâ bunlar
Allah'ın ĥaş kullarıdır dergâhına lâyiĥ kullarıdır pes Hakk Te'âlâ daĥı bunlara bizzât
ğayrilerden artık in'âm ve ihsân ider pes bunlar bu vechle ĥaşâ ki cennete mensûb olalar
ya'ni lâyiĥ değildir ki bunlara cennet ehli diyeler ve cennetde olmaĥla faĥr ideler belki
cennet bunlara mensûb olup bunlar gele faĥr eyleye Allah'ın ĥaş kullarının ayaĥı benim
üstüme başır²⁹¹⁵ diye bunuñla nâz eyleye ve sevine Allah'ı bulan kimse ğayrı nider naĥşın
ıssın bulıcaĥ naĥşı beyâna iterler pes Hakk Te'âlâ 'ârifler gözünden aşlâ mestûr olmaya ve
gizlenmeye Allah Te'âlâ bunlara her laĥza tecellî itmekte ola ammâ ğayrı cennet ehli
bunların gibi değildir anların aşıl maĥâmı duracaĥı²⁹¹⁶ cennetdir ve gönülleri daĥı cennetde
meyl ider pes bunlara tecellî az olur ve olduĥı vaktin daĥı ol ĥaş kullara olan tecellî gibi

²⁹⁰⁹günde, T

²⁹¹⁰ol ulu, T

²⁹¹¹ayıdaselâm, T

²⁹¹²“Engin merhamet sahibi rabden gelen söz şü olacak: "Selâm size!"”YâsînSûresi 58. âyet. 36/58.

²⁹¹³kendüleriñ, T

²⁹¹⁴olnûrların, T

²⁹¹⁵başar, T

²⁹¹⁶maĥâmı ve duraĥı, T

olmaz anıñ içündür ki Hâk Te‘âlâ her cum‘adan cum‘aya bir kez tecellî ider²⁹¹⁷ her biri zevki deñlü ve miqdârı kadar hazz alur kanı ol devlet ve sa‘adet ki kişi her lahza maħbûbunuñ yüzün göre ve sözün işide belki hemîn anı göre andan ğayrı nesne görmeye her neye nazâr iderse gözine ol görine ve Hâk Te‘âlâ kullarına hitâb idüp ebedî sizden râzı olam artık hışm etmeyem didügi ‘âbidlere ve zâhidleredir ammâ ‘âriflere ve anı bilen kullara daħı dünyâda diri iken rızâ virmişdir ve hoşnûd olmuşdur bu hitâbı ‘âriflere dünyâda itmişdir kâlellahu Te‘âlâ **لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ**”²⁹¹⁸ **Lehumu’l-Buşrâ Fî’l-Hayâti’d-Dunyâ Ve Fî’l-Âhireti**”²⁹¹⁸

FAŞLUN FÎ MA‘RİFETİ’R-RABB VE’N-NEFS

(Rabbi ve Nefsi Bilme Faşlı)

Ammâ ma‘rifetullah Te‘âlâ bu faşılta nefsi bildürür ve Allah Te‘âlâ’yı bildirir ammâ²⁹¹⁹ Allah Te‘âlâ’yı bilmek nice oldıĝun beyân idelim gel ey Tañrı Te‘âlâ’yı bilmek isteyen kimse kimdir ol yüce Mevlâ ve ‘Alâlardan A‘lâ ğayrı nice²⁹²⁰ bir bilesin ve andan ayru nice bir olasın ki cümle varlıĝdan ol yegdir gözüñ aç ve cânıñ uyar kulaĝıñ bir lahza baña tut ki saña anı kimdir bildüreyin bundan soñra Hâk kanı Hâk kandedirdime anıñ vechin görve cemâline nazâr kııl ve anı bilmek âsân daħı şanma ki ğâyet güçleriñ gücidir ve müşkilleriñ müşkilidir nice yüz biñ yıl bir kişi tevĥîd meydânına seĝirtse ucuna yetişmeye idi ve başına çıkmayaydı ya‘ni nice yüz biñ yıl bir kişi Allah’ı bilmeĝe çalışsa nidüĝin bilmeye idi bir kişi Hâk te‘âlâ’yı taleb eylese ve anı sevse gerçi²⁹²¹ evvel aña dürlü belâlar ve miñnetler çekdürür ve içini ve baĝrını kanla doldurur ammâ soñra ol kulumı sever aña dürlü dürlü in‘âmlar ve ihsânlar ider²⁹²² ve biñ biñ ‘ivazlar virür velâkin bu ‘ilm-i tevĥîdi fenâ fi’llah olanlar bildiler ki Hâk’dan beĝâ buldılar ve bâķî kimdir bildiler ki Hâk Te‘âlâ vücûd-ı

²⁹¹⁷eyler, T

²⁹¹⁸“.....işte onlara hem bu dünya hayatında hem de âhirette müjdeler olsun!” Yûnus Sûresi 64. âyet. 10/64.

²⁹¹⁹ve ammâ, T

²⁹²⁰A‘lâ nice, T

²⁹²¹egerçi, T

²⁹²²eyler, T

maḥzı ve fazlından ve ‘aṭāsından ‘ālemi var eyledi cümlesi²⁹²³ mevcūdāt Ḥaḳ’dan feyz aldılar Ḥüdāyā nūr-ı Rabbānī maḳāmına bize fetḥ-i bāb idivir ki sırr-ı Subḥānī sarāyına ḳapu aḳa ḳünki ma‘rifet nūrı doĝa göñül aña āyinedir göñül yere göĝe Őĝmaz Ḥaḳ Subḥānehu ve Te‘ālā Celle ve ‘Alā buyurmuŝdur ki benim zātım yere göĝe Őĝmaz ammā mü‘min ḳulumuñ²⁹²⁴ göñlüne Őĝarın dimiŝdir bu ḥod ma‘lūmdur ki Ḥaḳ Te‘ālā’nıñ zātı hiḳ bir nesneye ḥulül itmez bir nesneniñ iḳine girmez pes mü‘miniñ göñlüne tecellī ile Őĝarmıŝ zīrā Kibriyā-yı zāt cemī‘ ‘ālemden bizzāt müstaĝnīdir ta‘ayyünden muḳaddesdir tecellīsi yine fi’z-zāt olur zātı vücūd-ı maḥz idi ve Őfātı ef‘āliniñ ismi idi ta‘alluḳ ve ta‘ayyün bunlar bizzāt me‘ānīdir aña vücūd didikleri ḥaḳa añlatmak iḳündür yoḥsa kendü zātından göñül nice lezzet alır belā zāt ve Őfāt ve esmā demek ḥaḳa ‘ibāretdir bu ‘avām ḥaḳınıñ dilidir Allah Te‘ālā bu nesnelere münezzehdir pākdır cihānı kendü yaratdı kimseden mirāŝ almadı kendü birdir ammā maḥlūḳatı çoḳdur tā ki kemālātı zāhir²⁹²⁵ ola gizlusi ve āŝikāresi zuhūra gele ki ‘ālemden her ŝaḥŝıñ iki yūzi vardır bir yūzi Ḥaḳḳa’dır ki andan vücūd olur ikinci yūzi kendüyedir ‘adem cihetindedir pes ol ŝaḥŝ evvelki yūzin evvel vücūda ḳıḳarır ki mevcūdātı ‘ademden var ider ki esmāsi ve Őfātı zātına ‘urūc iderler her ḳaḅı ismi ki Ḥaḳḳ’ıñ zātından bir vücūd ṭaleb eyleye aña göre ‘ademden vücūda gelür ol isim anıñ üstüne ḥavāle olup aña sulṭān olur pes bu ‘ālemden tecellīler ismine göre olur tecellī²⁹²⁶ aña dirler ki Ḥaḳ Te‘ālā ḥaḳıḳat ĝaybından zāhir olmaḳ dileye tā ki insān-ı kāmilden ismi zāhir ola Őfātına miŝḳāt olup zātına ḳerāĝ ola zīrā Ḥaḳ Te‘ālā kendüsi buyurdi ki ben gizlü ĝenc idim diledim ki bilinem pes cümle cānları yaratdım didi pes bu ‘adem iki ‘ālem cismine bir cān gibi dūŝmuŝdur yūzi ḥaḳ cānibine ve kendüsi ḥaḳ ṭarafınadır yūreĝiñ ŝol ṭarafında mı olur²⁹²⁷ anıñ iḳinde nefis ve nefis iḳinde ḳalb ve ḳalb iḳinde rūḥ durmuŝdur biri birin iḥāṭa itmiŝ ḥil‘at gibi dūŝmuŝdur rūḥa ḳalb ḳalbe nefis nefse cisim ḥil‘at olmuŝdur rūḥ cümlesinden elṭafdır üç dōrt mertebe iḳerüyedir ŝüret ve ŝekli nefisle nice ise nefis ve ḳalb ve ‘aḳıl ve cān daḥı hemān biri birine beñzerler ta‘ayyünde biri

²⁹²³ cümle, T

²⁹²⁴ ammā ḳulumuñ, T

²⁹²⁵ bunlardan zāhir, T

²⁹²⁶ göre ve tecellī, T

²⁹²⁷ ṭarafında olur, T

birinden ırak değillerdır aralarında çok fark yokdur ve taşra olan içinde olanı ihāta eylemişdir tā ki içerünün taşraya hükmi geçe ve taşra olan içerüde olanı nessāh ola ya' ni bile ve añlaya Hāḫ Te'ālā anı ğayb 'āleminden ve şehādet 'āleminden var eyledi pes ḫaḫīḫatde şüret ve ma' nā olup Hāḫḫ'a ' ibādet etdi ve tāt at eyledi pes bu ğayb ve şehādet ki Hāḫḫ'ın ḫudreti elidir iki nesne getürdiler ki Allah'ın birliğine nişān nişān ola biri ervāh-ı ḫudsiyyedir ki 'ālem-i 'ayna getürdi ve biri ecsām ve şüretdir ki başḫa²⁹²⁸ başḫa her biri seçildi ve bu insān cümle esmāyı anın için cāmi' oldu ki ğayble şehādet 'ālemindenzuhūra gelüp Hāḫḫ'ın birliğin bildi pes ey 'azīz ḫarındaş gözün aç buşun' i temāşā eyle ki şāni' in kemālin kemālin bilesin zīrā şāni' şun'undan ma' lūm olur üstādn kemāli işinden bilinür kişiniñ kendü zātında kemāli ne ḫadar ise işi daḫı ol deñlü kāmil olur pes gel imdi sen daḫı insāna nazar eyle gör ki nice kāmil düşmüşdür ki cemī' mevcūdāt anıyla ma' mūr ve ābād olup²⁹²⁹ ve cümle maḫlūḫāt aña musahḫardır ve fikr eyle gör ki Hāḫ Te'ālā'yı nice ḫaleb ider ve ḫarīm-i ḫuds-i lāhūta ya' ni Hāḫ Te'ālā'nın cenāb-ı ḫudsuna nice seyr ider evvel yerlere göklere nazar eyle ki cāniñ ve gönñlün uyanıḫ ola andan insāna nazar eyle ki dīzār göresin ve cemāl müşāhede idesin Hāḫḫ'ın sultānlığı bilmek dilersen anın şun'un gözle ve yaratduğuna nazar ḫıl ki anın kemāline her nesne şāhiddir her zerrede anın nūrı güneş gibi münevverdir ve zāhirdir ammā ḫatī zuhūrudan gizlüdür kimseler göremez ve cemī' eşyāyı her biri kendü yerinde kemālince yaraşıḫdır ve bu madde ve şüret ya' ni eczā-yı 'ālem aña ma' na gibi düşmüşdür ḫavlihi Te'ālā “قُلْ أَنْظَرُوا مَاذَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ”

ḫuli'n-Zurū Mā Zā Fi'-Semāvāti Ve'l-Erd'²⁹³⁰ diñle imdi ki bu esrārı saña beyān ve 'ayān ideyin bil ve āgāh ol ki bu insān bir şekl-i bedī' ve sırr-ı 'acebīdir anın için Hāḫḫ'a maḫzar oldu ki Hāḫ Te'ālā tecellī itmeğe başladuğı vaḫtin ḫaḫīḫatde şifāt ve esmā-yı zāta²⁹³¹ muzāf olmazdı pes feyz-i aḫdes 'aḫl-ı evvel anın zātına maḫzar düşdi 'ilm-i zātisi andan bilindi bu 'ilm-i zāti daḫı andan maḫzar istedi²⁹³² şifāta inās²⁹³³ eyledi şifāt zāta muzāf oldu pes

²⁹²⁸ şüretdir başḫa, T

²⁹²⁹ ma' mūr olup, T

²⁹³⁰ “De ki: "Bir bakın da görün, göklerde ve yerde neler var?"” Yunus Suresi 101. āyet. 10/101.

²⁹³¹ esmā zātına, T

²⁹³² andan istedi, T

²⁹³³ inās (A.) alıştırma, ünsiyet ettirme, görme, bilme.

tal' at esmā zāhir oldı esmā²⁹³⁴ şifāta mezāhir oldı pes şifāt ve esmā ta' ayyün bulup zāta mezāhir oldılar bunlar dağı mezāhir iktizā itdi ki zuhūr bula ve biline zīrā üç nesne mezāhirsiz bilinmez *birisi* 'ilmi *ikincisi* nūr *üçüncüsü* vücūd bu üç nesne mezāhirsiz ma' lūm olmaz meşelā şimdi nūr bir nesneye doğunmayınca aydınlığı ma' lūm olmaz ammā karşusuna bir nesne tutsañ şevk aña doğunup göze görünüp āşikāre olur ve ol nesneyi giderseñ²⁹³⁵ yine şevk görünmez olur uşda mazharsız ma' lūm olmaz ve bilinmez didikleri budur karañu gicelerde görmez misin ki gökyüzü²⁹³⁶ karañulukdur anda hod güneş görünür gizlenmez ammā şevkin gösterür nesne olmadıgiyçün görünmeğe mazhar bulunmaz pes nūrı görünmez kaçan ki gökde ay olsa güneşin nūrına mazhar düşer ve şevkin gösterür ve gökler²⁹³⁷ dağı laţıfdir donuğ değildir mazhar olunmaz nūrı gösterinmez ' ilim dağı vücūd dağı bunuñ gibidir bu faşılba ba' zı meşāyih sözleri vardır ki fehm olunmaz ve añlanmaz velākin *Muhammediye* şāhibi yazmağın biz dağı tercümesinde getürdük muhaşşal-ı kelām budur ki Hāğ Te' ālā'nın zātın ve şifātın ve esmāsın bildürmek ister ve bu ' ālemleri evvelde nice yaradı ve nice şürete getürdi evvel ne yaradılandı andan şoñra ne yaradılandı tertibin beyān eylemek ister pes Hāğ Subhānehu ve Te' ālā Celle ve ' Alā bir gizlü genc idi şifāt ve esmā zātına muzāf olmazdı zīrā ğayrı mevcūd yoğidi pes ' aql-ı evveli yaradı ' ilm-i zāta mazhar oldı ' ilm-i zāt dağı mezāhir iktizā idüp şifāta inās eyledi şifāta hāğ zāta muzāf oldı tal' at esmā zuhūra geldi şifāta mezāhir oldı pes şifāt ve esmā zāta mazhar olup bunlara²⁹³⁸ dağı mezāhir istediler ve bu elfāzı ve ' ibārātı ' avām hāğına añlatmađa ziyāde tafşil-i kelām ve taţvīl-i mağālī lāzım olmağın terk olundu pes şifāt ve esmā nazār kıldılar ki bu mevcūdāt-ı zātından nice zuhūr bulur ve nice vücūda gelir zātın kemālātı ' ālemde nice āşikāre olur ve nice bilinür huşuşan ki buyurmuşdur hāğı anın için yaradım ki beni bileler dimişdir pes Hāğ Te' ālā zātını ve şifātını ve esmāsını bilürdi bu ma' lūmātı çünki şifātla esmāya mezāhir oldılar iki nev' birisi külliyāt oldı adın hāğāyık virdiler ve biri dağı cüz' iyyāt oldı māhiyyet ad virdiler bunlar dağı mezāhir istediler ki ' āmla hāğ biri birinden

²⁹³⁴ tal' at esma, T

²⁹³⁵ gene giderseñ, T

²⁹³⁶ günyüzi, T

²⁹³⁷ gösterür gökler, T

²⁹³⁸ bunlar, T

farq ola seçile pes ‘ālem-i ervāh yaradıldı merātibce her biri yerlü yerin buldı ve bu ‘ālem-i ervāh daḥı mezāhır iktizā eyledi ki eşḥāş bilinelər²⁹³⁹ pes Hāḳ Celle²⁹⁴⁰ ve ‘Alā bir nūrānī ‘ālem daḥı yaratdı ki cāmi‘ ola zīrā ‘ālem-i ervāh ta‘alluḳdan mücerred idi ecsāma ‘alaḳaları yoḡıdi ecsāmıla barışmazlardı bir²⁹⁴¹ nūrānī ‘ālem yaradılup geldi ervāhla ecsāmı cem‘ eyledi cevher ‘araz belürdi cevher aña dirler ki kendünün başḳa vücdı ola kendü zātıyla kāim ola ‘araz aña dirler ki kendünün başḳa vücdı olmaya başḳa kendüsi kendüyle kāim olmaya kıyāmetde ğayra muhtāc ola meşelā taş ağaç ve toprak ve sāir ḥayvānāt başḳa mevcüddur kendüsi kendü ile kāimdir ğayra muhtāc deĝil ammā elvān ve eşvāt ve eşnu ya‘ni aḳ ve kara ve yeşil kıızıl renkle bunlarıñ başḳa vücdı yoḳdur cisimle kāim olur ve eşvāt daḥı meşelā bir kiři çağırsa řavtıñ başḳa vücdı yoḳdur bil ki çağırın kimse ile kāimdir bunuñ gibi nesneye ‘araz dirler pes bu nūrānī²⁹⁴² ‘ālem ve ervāha mażhar oldu ve bu nūrānī ‘āleme mişāl ‘ālemi didiler zīrā bu mülküñ mişālın hep anda bulunur peyĝamberler ve evliyālar mülküñ mişālın cümle anda buldular pes evvel ‘ālem-i mişāl daḥı mezāhır iktizā etdi ki şuret baĝlaya pes ol yüce sultān bir cismānī cihān yaratdı yoḳdan var etdi çünki bu ‘ālem zuhūra geldi öñ ve řoñ ve orta bilindi ‘arş ve kürsī düzıldı gökler yaradıldı çadır kuruldı gök ata oldu yer ana oldu bunlardan ‘anāşır-ı erbe‘ā zuhūra geldi ya‘ni od yıl řu ve toprak vücdı geldi bu mecmū‘undan üç oĝlan doğdı biri ma‘den ya‘ni taş ve altun gümüş ve daḥı aña beñzer cānsız nesnelər ki neşv ü nemāsi olmaya ya‘ni büyümeye ot gibi ve ağaç gibi uzayup gitmeye bir ḥālede bir qarārda dura artmayabunuñ gibiye ma‘den dirler ve ol üç doğın oĝlarıñ ikincisi nebātdır ya‘ni od ve ağaç ve aña beñzer nesnelər gibi ki büyür ve uzanur ve oĝlarıñ üçüncüsü ḥayvāndır ya‘ni cānlu nesnelər pes kıyāmet şopunca bu üç oĝlan durmayup toĝsa gerekdir pes bir mażhar-ı²⁹⁴³ kāmil yaradup adın insān şodı ancılayın kāmil oldu ki nihāyete²⁹⁴⁴ yetişdi ve ĝāyete irişdi nazārın gözler görmedi ve mişlin kulaḳlar işitmedi bu mecmū‘ ‘ālemler ki yaradıldı cemī‘si anıñ içün yaradıldı bu şimdiye deg tafşıl olunan nuḳuş ve eşḳāl cümlesi anıñ içün vücd buldı ki

²⁹³⁹ biline, T

²⁹⁴⁰ ‘Azze, T

²⁹⁴¹ bu, T

²⁹⁴² pes nūrānī, T

²⁹⁴³ pes mażhar-ı, T

²⁹⁴⁴ nihāyetine, T

bu kâmil mazhar gelüp ‘ağılla fikirle ol eşyāya nazār eyleye ve bunlardan çok ‘ibret ala ve bu taşvīr anı görüp ve bu nağışlara nazār idüp nakkāşı bile ve añlaya ve aña cānla gönülle raġbet kıla ve taleb eyleye bu şūretiñ bir yazıcısı vardır diye ve anıñ cemāliniñ hayālinden ma‘niya elfāz okıya kelāmiñ muhaşşalı budur ki bu maşnū‘āta nazār kılup Hakk’ıñ varlıġın birliġin bile ve aña lāyık ‘ibādet kıla zīrā bu cümle²⁹⁴⁵ maşnū‘āt küllisi insānda cem‘ olmuşdur netekim Cāmasbaġanāme şāhibi bir hoşça beyit nazm idüp yazmışdır beyit:

İşbu taġlar ve ağaçlar bu şular

Gizlenüp sende kalupdur pusular

pes insān mazhardır gītī-nümādır ya‘ni ‘ālemden nüşadır ve evrengdir kıble-nümā Ka‘be’yi gösterdüġi gibi bu daġı bir cām-ı cihān-nümādır cümle cihāni gösterür soñrayine ‘alemi istiḥfāz²⁹⁴⁶ ider ya‘ni ‘ālemi cümlesin hıfz idebilür ve şaġlar kıyāmete deg ‘āleme ḥükm ider muḥakkıklar ve ulu fāzıllar ve ‘ālimler dimişlerdir ki ‘ālemler cümlesi²⁹⁴⁷ on sekiz biñdir ol²⁹⁴⁸ birisi kalemdir ki Hakk Te‘ālā cemī‘ nesnelere evvel ol kalem yaratdı ruḥ-ı a‘zam didikleri daġı budur nūr-ı Muḥammed Muştafā didikleri daġı budur ‘aġlı evvel didikleri daġı budur ki Allah’ıñ ‘ilmine mazhardır bir cevherdir ki dört dürlü ad virilmişdir her bir dürlü ad bir dürlü münāsebetle dinilmişdir meşelā ol cevher ki yaratıldı kıyāmete deg cemī‘ olacaġ nesnelere levḥ-i maḥfūz üstüne yazdı pes kاتب oldıġıyçün adına kalem didiler ve ‘aġıl oldıġıyçün adını ‘aġıl kodular ve bir nūrānī münevver nesne oldıġıyçün nūr-ı Aḥmed didiler çünki ḥayāta sebep oldı Hakk Te‘ālā cemī‘ eşyāyı andan yaratdı adın rūḥ-ı a‘zam didiler bu dört nisbetle dört ad virdiler ḥaġıġatde bu dört nesne hemān bir nesnedir muġāyeret²⁹⁴⁹ esmādadır muḥālif olan adlarıdır Rasūlullah’ıñ ḥaġıġatidir uşda on sekiz biñ ‘ālemiñ evvelkisi kalemdir ikincisi levḥ-i maḥfūz üçüncüsü ‘arşdır dördüncüsü kürsīdir bunlardan soñra yedi kat gökler ve dört ‘anāşır ki od yil ve şu ve toprakdır ve üç mevāliddir ki ma‘den ve nebāt ve ḥayvāndır bu mecmū‘ tamām on sekiz olur bu on sekiz aşıldır bunlarıñ her biriniñ fer‘i vardır ya‘ni budakları vardır bu cihetden on sekiz biñ olur

²⁹⁴⁵veche, T

²⁹⁴⁶istiḥfāz (A.) korumak, muhafaza etmek.

²⁹⁴⁷bucümlesi, T

²⁹⁴⁸evvel, T

²⁹⁴⁹muġāyeret (A.) zıtlık, aykırılık.

ve ba' zılar didiler ki ' arş kürsî²⁹⁵⁰ sekiz cennet yedi kat gökleri yedi cehennem i' tibāratla on sekiz biñ olur ve bundan şoñra bil ki bu mañlūķāt cümlesi²⁹⁵¹ şadef gibidir ki insān cevheri ol şadefden doĝa ve şāfī ola ve evşāf-ıñamīde bula ammā diñle ki şifātında²⁹⁵² nice şāfī olur belālar odına yanup ve miñnetlere düşüp ve ħahırla çeküp ve ħanlar yudup nice şāfī olur ħabı gider şāfī iç ħalır çünkü Ĥaħ Te' ālā Ādemī yaratdı bunca dürlü i' zāz ve ikrām eyledi meleklerle secde etdirdi ve cennete ħoydı Ādem cenneti görüp göñli cennete meyl eyledi pes Ĥaħ Te' ālā Ādem'i göniledi²⁹⁵³ kendüden ĝayrıya göñül virdüĝiyçün ĝayret-i Ĥaħ Ādemī cennetden çıkardı pes Ādem dañı inşāf eyledi işte peşimān oldu tamām iki yüz yıl ağladı ve Nūñ peyĝamber anıñ firāķından şol ħadar ağladı ve yaşlar dökdi ki dillerle vaşf olunmaz ve İbrāhīm ħalīl çünkü Allah'ı sevdi Ĥaħ Te' ālā anı Nemrūd'uñ odına atdı Ĥaħ'ıñ ' aşķında ve muħabbetinde cānın ve cismin oda pertāb eyledi İbrāhīm peyĝamber Allah'ıñ ' aşķıyla şāfī altın olmuşdı od aña eşer itmedi ve yaķmadı zirā altunuñ içinde çirk²⁹⁵⁴ merg²⁹⁵⁵ olsa oda ħosan çierk merg yanar gider altın ħalır pes İbrāhīm ħalīl dañı belā ve miñnet mancılıĝında havāya pertāv olup oda düşdü çirki mergi yoĝidi ħālīş idi od yaķmadı ve Mūsā peyĝamber Allah'ı görmek isteyüp ' aşķla şevķle yā Rabbi kendüñi baña göster göreyin didi Ĥaħ Te' ālā ħitāb itdi ki yā Mūsā beni bu fāñi göz göremez görürse fāñi olur didi Mūsā ayıtdı görüp dañı fāñi olmaķ helāk olmaķ yegdir görmeyüp diri olmaķdan didi ve Eyyüb peyĝamber anı istedi anıñ derdinden gör ki Ĥaħ Te' ālā anı derdiyle şınadı anı mübtelā eyledi şol mertebeye irdi ki emlakından ve evlādından her nesi varsa helāk olup ve cismi ve cānı²⁹⁵⁶ eridi gövdesiniñ bir yanından ol bir yanı görünürdi şöyle oldu ki yerler gökler anı esirgedi ve anıñ içün ağladılar ve Dāvūd peyĝamber anı istedi otuz yıl tamām ağladı ħanlı yaşlar dökdi içinde ' aşķ odı cūşa geldikçe başın taşlara ururdi ve yüzün yerlere sürerdi gör ki Ĥaħ Te' ālā'nıñ ' aşķları tālibleleri ne belālar görmüşlerdir ve Yūnus peyĝamber anı istedi anıñ derdinden yandı eridi pes Ĥaħ Te' ālā anı deryāya bıraķdı balıĝa

²⁹⁵⁰c arş ve kürsî, T

²⁹⁵¹cümle, T

²⁹⁵²diñleşifātında, T

²⁹⁵³gönilmek: yönelmek, yüzünü döndürmek, teveccüh etmek.

²⁹⁵⁴çirk (F.) kir, irin, pas, pislik.

²⁹⁵⁵merg (F.) ölüm, çayır, çimen, yeşillik.

²⁹⁵⁶cismicānı, T

yutdurdı sonra şahrāya şaldı ve Yaḥyā peygamber çünki anı istedi yoluna baş ve cān fedā eyledi kanı kara yerlere döküldi ve eli ayağı bend²⁹⁵⁷ bend kesildi ferişter eyitdiler²⁹⁵⁸ yā Rabbi Yaḥyā'nın şuçi ne idi ki bunca belāya giriftār etdiñ didiler Cenāb-ı Hāḫ Celle ve²⁹⁵⁹ 'Alā'dan cevāb geldi ki Yaḥyā beni sevdi beni sevenlerin ḥāli böyle olur didi anın için Hāzreti Rasūl şallallahu 'aleyhi ve sellem buyurmuşdur *eşeddu'l-belāin fi'd-dünyā li'l-enbiyāi şumme li'l-evliyāi şumme li'l-mu'minīn*eya' ni dünyāda belānın ve miḥnetin ḫatī artuğı peygamberleredir andan sonra evliyālaradır andan sonra mü'minleredir buyurdu pes Hāḫ Te'ālā bir ḫulunu ne ḫadar ziyāde severe belāsın ve miḥnetin ol deñlü ziyāde ider ve anı derdlere ve belālara²⁹⁶⁰ mübtelā ḫılduğı sevmedüğünden değıldir bil ki evvel²⁹⁶¹ belālar ile ve miḥnetler ile anı şāfī ider ve pāk eyler ve ḫalbini arıdır ḫāhir ḫılır 'ālī mertebelere lāyık olur iki 'āleme şāh olur görmez misin ki ḫastalık zamānında ḫişiniñgönlünde ḫat'ā yaramaz nesne ḫalmaz gider hevādan hevesden kesilür pes Yaḥyā peygamber daḫı Hāḫ Te'ālā'ya ulaşmaḫ diledi başın kesdiler ve Zekeriyā anı istedi bıçqu ile iki biçdiler bu 'acebdir ki āh itmeğe daḫı ḫomadı rivāyetde gelür ki bıçqu dimāğına yetişecek ḫāyetle ḫatī²⁹⁶² acıdı āh eyledi yerlere ve göklere zelzele düşdi Hāḫ Te'ālā vaḫy etdi ki şaḫın bir daḫı āh eyleme yoḫsa enbiyālar dīvānından adını maḫv iderin didi zihī 'İzz ü Celāl zihī 'aḫamet ve kemāl kimse bunuñ gibi ḫikmete²⁹⁶³ vāḫıf olmadı ve olmaz ve ḫaḫīḫate²⁹⁶⁴ ittilā' bulmadı ve bulmaz ammā bir kimse Hāḫ Te'ālā'yı bilüp anıñla oldıḫdan sonra ve ol derd ve belā ve miḥnet ve cefā andan geldüğün bildikden sonra ol belāyı çekmek ve ol çevre ḫatlanmaḫ ḫatī āsāndır netekim Esirī bende bu ma'nide naḫm idüp dimişler²⁹⁶⁵

kim²⁹⁶⁶ bir zerre 'aşḫ Hāzreti Yezdān ola

sīnede her daḫ gelgün bir gül-i ḫandān ola

²⁹⁵⁷bend (F.) bağ, zincir, boğum.

²⁹⁵⁸eyitdi, T

²⁹⁵⁹Hāḫ ve, T

²⁹⁶⁰derde ve belāya, T

²⁹⁶¹ol, T

²⁹⁶²yetişecekḫatī, T

²⁹⁶³bunuñ ḫikmetine, T

²⁹⁶⁴ḫaḫīḫatine, T

²⁹⁶⁵dimişdir, T

²⁹⁶⁶kimde kim, T

yāre çünküm yārdan irişe derd andan ola
dīlimizden bite yārim derdime dermān ola

bir belā ki andan gele biñ dürlür²⁹⁶⁷ şafādan yeg ola

anıñ derdi var iken dermānı niderler kim kâbil değıldir ki anıñ ‘aşkı yolunda pāre pāre olaya kim rāzı olmaz ki anıñ şevkle²⁹⁶⁸ bağırı başı ve ciğeri pāre olaanıñ ‘aşkına pārelenmekden kim kaçır ve anıñ şevkine pārelenmekden kim perhiz²⁹⁶⁹ ider biz yine sözüümüze gelelim çünki ‘İsā ‘aleyhi’s-selām aña t̄alib oldı anı istedi ‘ālemden mücerred oldı ve ādemden kesildi her nesneden ‘alaqayı terk etdi pes günden güne ‘aşkı ziyāde oldı ve terakķisi artdı anası Meryem ana kız oğlanıydı ‘İsā andan doğmağla kızlığı gitmedi ve atası Cebrāil’dir²⁹⁷⁰ ‘aleyhi’s-selām H̄aķ Te‘ālā²⁹⁷¹ melekler maķāmına yetişdirdi göklere çıkardı çünki ikinci k̄at göğe çıkıdı anda bir iğne bulundu ki anıñla dünyāda k̄aftānın yamardı ol bir iğne ana hicāb oldı ikinci k̄at gökde k̄aldı öte geçmedi iki ‘ālem fahri Muḥammed anı istedi²⁹⁷² vaṭanın terk etdi ve cihāndan geçdi şoñra cāndan daḥı geçdi pes H̄azreti Raḥmān aña z̄atıyla tecellī kıldı cāndan geçmeyince sultān tecellī z̄at itmedi ğayrıyı peygamberlere şifātıyla tecellī eyledi ammā Muḥammed’e²⁹⁷³ z̄atıyla tecellī kıldı z̄irāpeygamberler²⁹⁷⁴ ḥazz-ı nefsanīydi²⁹⁷⁵ geçmişler idi ammā ḥazz-ı rūḥānīleri varidi velākin Muḥammed ḥazz-ı rūḥānīydi²⁹⁷⁶ daḥı geçdi pes aña a‘lā-yı ‘illiyyin mekān oldı ki andan yüksek maķām yokdur aña²⁹⁷⁷ z̄atından hicāb açup ‘arz-ı cemāl eyledi çünki Muḥammed ‘a. m. perdeden çıkup H̄aķ Te‘ālā’yı gördi ve buldı pes maķām-ı tevḥīd-i z̄āta k̄adem başup vahdet-i z̄atı buldı ortadan ğayrı gitdi ‘ayn k̄aldı ikilik gitdi birliğe yetdi

²⁹⁶⁷biñ, T

²⁹⁶⁸şevkiyle, T

²⁹⁶⁹kaçır perhiz, T

²⁹⁷⁰Cebrāil, T

²⁹⁷¹anı H̄aķ Te‘ālā, T

²⁹⁷²işidüpedi, T

²⁹⁷³eylediMuḥammed’e, T

²⁹⁷⁴kıldıpeygamberler, T

²⁹⁷⁵nefsāniden, T

²⁹⁷⁶rūḥāniden, T

²⁹⁷⁷ve aña, T

maḳām-ı fī²⁹⁷⁸ me‘ allaha irüp fenā fi’llah oldı gel imdi ey ‘āşık-ı şādık ey yār-ı muvāfık bu taḫriri cānında yazdınsa ve bu taşviri gönülün levhine naşş etdiñse sen daḫı Hū di İllā’yı aradan gider Hū’ya iriş taşavvurı ıo ve fikri gider ki aña ‘aql ü fikr irmez ve idrāk yetişmez ḥaḳıḳatın kimse bilmez kendü bilür ve kendü bulur vücūdı vācibdir vücūdu muḫlāḳdır kim ola ki anı bildim diye buldum diye kendüyi bilen bulan yine kendüdür ve zinhār şaḳın ayaḡın ḫayanmasın burada çok aya ḫayanacak yerler vardır şaḳın dime ki bu görinen mevcūdāt hep cümlesi oldur her yüzden zāhir olur arada kimse yoḳdur hemān ol vardır bu eşyadan görinen oldur dime ki bu sözler hep ḥaḳıḳatde²⁹⁷⁹ ve şeri‘ atde küfürdür Ḥaḳ Te‘ālā bunlardan ve cemī‘ ‘ālemden müstaḡnī pādişāhdır bu ‘ālem cümle mezāhirdir ki ḡāyb ‘āleminden getürdi bunları var eyledi ve kemālātın bunlardan izhār eyledi ḳālellahu Te‘ālā “إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ” **İnallahe Leḡaniyyun ‘Ani’l-‘Ālemin**”^{2980 2981} ve ḥaḳıḳatde mevcūd Ḥaḳ Te‘ālā’dır bu söze inkār itmeziz yoḳ dimeziz velākin bu maḫlūḳāt küllisi Ḥaḳ’dan vücūd buldı ve andan zuhūra geldi bu ol deḡildir ve ol bu deḡildir bugörünen²⁹⁸² mevcūdāt Ḥaḳ Te‘ālā deḡildir ve Ḥaḳ Te‘ālā bu görinen eşyā deḡildir ‘ālemin vücūdı Ḥaḳ Te‘ālā ile neye beñzer saña mişālin diyeyin güneşe baḳduḡun vaḳtın gözüñe güneşden bir şu‘le pertāb olur ol pertāb olan nesne ne vardır ne yoḳdur²⁹⁸³ velī göze şöyle görünür güneşdir ta‘ayyüni ayar²⁹⁸⁴ yinemaḫv olur bu ‘ālem daḫı bilā teşbīhanın yüzine pertābdır ve cemāline tecellīdir eger tecellī itmezse cemī‘ ‘ālem bir nefesde yoḳ olur ve anın cemāli zātına maḫhardır netekim güneşe bedr olmuş ay maḫhar oldıḡı gibi ve anın cemālinin kemāliyle ārāstedir²⁹⁸⁵ ve müzeyyendir ve Ḥaḳ Te‘ālā’nın cemāli kemāliyle ism-i a‘zamdan zāhir olur ve ism-i a‘zam kimdir dirseñ bil ki ism-i a‘zam Muḫammed Muştafā şalavātullahi ‘aleyhi ve selāmuhu pes Allah Te‘ālā’nın zātın görmek dilersen Muḫammed’dan gözet yoḫsa fānī olurgidersin ve anın zātına ‘aql ü fikr irgörmezsin eger

²⁹⁷⁸İ, T

²⁹⁷⁹sözlerḥaḳıḳatde, T

²⁹⁸⁰“.....Allah’ın, hiç kimsenin hiçbir şeyine ihtiyacı yoktur.” AnkebütSüresi 6. āyet. 29/6.

²⁹⁸¹“İnallahe Ḡaniyyun ‘Ani’l-‘Ālemin”, T

²⁹⁸²deḡildir görünen, T

²⁹⁸³nesne vardır, T

²⁹⁸⁴atar, T

²⁹⁸⁵ārāste (F.) süslenmiş, bezenmiş.

güneşe bakmağa gözler doymazsa ve tākāt getürmezse aya bakmağa tākāt getürür ve ayda olan ziyā daḥı güneşdendir aya nazar eyle ki güneşi göresin.

FAŞLUN Fİ ESRĀRĪ'L-‘ĀRĪFĪN

(‘Āriflerin Sırları Faşlı)

Bu faşl ‘ārifler esrārın beyān ider ey ‘azīz qarındaş Hāḳ Te‘ālā’niñ evşāfin işitdün mümkün oldıqça saña beyān olundı gel imdi sen inşāf²⁹⁸⁶ eyle ahlākıñ pāk idüp kendüni aña lāyık eyle huşūşā ki²⁹⁸⁷ peygamber aḥvālin ve evliyālar aḥvālin²⁹⁸⁸ işitdün ki ne belālar çekdiler ve ne miḥnetler gördüler ve ne qanlar yutdılar ve nice cānlar eritdiler bu yolda Hāḳ’a nice irişdiler saña bir bir tafşīlle beyān eyledim ve şek ve şüphe²⁹⁸⁹ kıomayup ‘ayān eyledim imdi sen daḥı bunlardan ‘ibret tut pes Hāḳ yoluna sülük iden sālīke gerekdir ki zārılıklar kıla baş açup Hāḳ Te‘ālā’ya tazarru‘lar eyleye yalvara gözi tolu yaş ve bağı tolu baş ola göğsün döğüp yaqasın yırtup her günāhından tevbe kıla itdüğü günāhlara cānla göñülle peşimān ola tā ki tevbe idüp Hāḳ’a döndüğü āşikāre ola pes andan şoñra her işin ḥesāb eyleye ve qalbini pāk ide ve nefsin²⁹⁹⁰ arıda tā ki Allah Te‘ālā’niñ nūrı anıñ göñlünde işrāk eyleye ya‘ni doğup şevk ve şu‘le vire ve göñli aydın ola rüşen ve münevver ola Ḥudā’niñ nūruyla dola²⁹⁹¹ ‘azizler ecel²⁹⁹² ādeme añsuzın²⁹⁹³ gelür gerekmez ki tevbeden gāfil olasız ve va‘deye şalasız kim bilür ki ādemiñ başına ne gelür pes lāzımdır ki her kişi kendü nefsin ḥesāb ide ve kendüyi yoqlaya göresin²⁹⁹⁴ ve ne ḥāldedir bile pes ğayrı ḥālin aña kıyās kıla pes bir kimse nazar eylesün görsün eger Hāḳ Te‘ālā qatında du‘āsı maqbūl olursa ḥāli²⁹⁹⁵ eyüdir ve eger du‘āsı maqbūl olmazsa bilsün ki ḥāli yaramazdır ve göñli taş gibi qatıdır pes du‘āsı maqbūl olan kimseniñ tevbesi daḥı Hāḳ qatında maqbūldur

²⁹⁸⁶ imdi inşāf, T

²⁹⁸⁷ huşūşān, T

²⁹⁸⁸ ḥālin, T

²⁹⁸⁹ şek şüphe, T

²⁹⁹⁰ nefsin, T

²⁹⁹¹ aziz ola, T

²⁹⁹² aziz ola ecel, T

²⁹⁹³ añsuzdan, T

²⁹⁹⁴ göre, T

²⁹⁹⁵ ḥāli daḥı, T

ve illā eger du‘āsı Hāḡ Te‘ālā²⁹⁹⁶ atında mabūl olmazsa ol kiŒiye büyük oru vardır baŒı yaraın görsün ve ted rikin eylesün ola ki Hāḡ’dan ‘in yet ola yosa Œaınsun ki eger Hāḡ Te‘ālā hıŒm iderse ve azab eylerse vallahi ne du‘  f ide virür ve ne h d tevbe f ide ider İl h  y  Rabbe’l-‘ lemin ve y  erḡame’r-r ḡimin ve y  ekrame’l-ekramin hıŒmiņa t katimiz yo ‘azabiņa g c²⁹⁹⁷ yetmez ve kem l-i luḡfuņla bizi azabiņdan sen Œaqla el m z alup oda birama ve bizi cehennem odına yama KeŒŒ f’da gelür ki bir gün mescidde²⁹⁹⁸ bir a‘r b  geldi *estaḡfirullah* didi H zreti ‘Al  kerremellahu vechehu eyitdi ey kiŒi dille *estaḡfirullah* demek yalancılar tevbesidir didi ol a‘r b  eyitdi y  em re’l-mu’minin gereklerin  tevbesi nice olur baņa bildir bileyin didi H zreti ‘Al  eyitdi gereklerini²⁹⁹⁹ tevbesini  *altı* dürlü niŒanı ve Œer iti vardır ve aanki bu *altı* dürlü Œer it bulunsa Hāḡ Te‘āl  luḡfundan ol tevbeyi ab l ider ve g n hların baıŒlar didi *bir* budur ki gemiŒ g n hların aņup peŒim n ola tevbe id p z r z r  h ide ve aqlaya *ikinci* budur ki ol h lde hem n g n hlardan ekile hem n peŒim nlik³⁰⁰⁰ odı iinde taŒın arıda * cinci* Œart budur ki aŒdı ve ‘azmi Œ yle ola ki Œimdiden³⁰⁰¹ Œoņra artı gelecek zam nda g n h iŒlemeye ya‘ni niyyeti bunuņ üzerine ola ki min ba‘di g n ha yain olmaya ve gönlünde daı aŒdı ve ‘azmi böyle ola bu vechle olıca Œoņra ul beŒerdir yaņılup sehv ile h t  ile ve Œeyt n aḡv sıyla³⁰⁰² bir g n h iŒerse yine tevbe eylesün evvelki tevbeye Œoņra h t  ile g n h itmek zarar virmez hem n seniņ gönlünde niyyetiņ ve aŒdıņ dürüst olsun fikriņde bu olsun ki artı g n h itmeyesin bu tad rce tevbe Œaḡiḡdir Hāḡ atında mab l olma  mi zi ziy dedir amm  diliņle diyesin artı itmeyeyin³⁰⁰³ diyesin ve niyyetiņde yine g n h itmek ola bu nesne ne‘ zu billah Hāḡ Te‘ l  ile maŒḡaralı itmekdir muḡaŒŒal-ı kel m budur ki kiŒi tevbe etd ḡi vatin eger niyyeti bunuņ üzerine olursa ki artı g n h iŒlemeye Œoņra Œeyt n aḡv sıyla g n h itmek ol tevbeye zarar virmez ve ziy n eylemez niyyetiņ Œaḡiḡ

²⁹⁹⁶H ḡ atında, T

²⁹⁹⁷g c m z, T

²⁹⁹⁸mescide, T

²⁹⁹⁹gerekler, T

³⁰⁰⁰anuppeŒim nlik, T

³⁰⁰¹Œimden, T

³⁰⁰²aḡv  (A.) en sapkın.

³⁰⁰³itmeyesin diye pes, T

olıcak evvelki tevbeye şoñraki günāh hālel virmez ammā etdüği günāhlarda³⁰⁰⁴ cān u gönülde peşimān olmak gerek añduği³⁰⁰⁵ vaktin gönlünde lezzet bulmaya ba‘zı kimseler vardır kietdüği³⁰⁰⁶ fıskı³⁰⁰⁷ fucūrı añup şafāsından kıatī şād olur ve tevbeniñ *dördünci* şartı budur ki kendü üzerine kimseniñ haqqı varise vekimseye borcu varise vire üzerinde kimse³⁰⁰⁸ haqqını kıomaya *beşinci* şartı budur ki gövdesine ta‘āt acısın kıatdura netekim günāhlar işleyüp lezzet almışdı ve şafālersürmişdi pes ol alduği lezzetden bedel ve sürdüği şafādan ‘ivaż nefsine ‘ibādet teklīf ide ve zaħmet ve meşakķat çekdüre *altıncı* şartı budur ki hāram yemekle hāşıl olan eti ve kıanı cedd ü cehd idüp arıda gidere yerine helāl loķmadan et ve kıan hāşıl eyleye bu *altı* dürlü şerāit buluncaķ ve tevbesi³⁰⁰⁹ maķbūl olur ve başlara tād olur pādīşāh olup halkı añā muħtāc ider³⁰¹⁰ ve ba‘zı kemāl³⁰¹¹ ehli fāzıl ‘ālimlerden rivāyet olunur ki tevbe kıabūl olmağınñ ancaķ *iki* şartı vardır ol *iki* şart bulunursa Hāķ Te‘ālā luḫfundan ve kereminden ol kıuluñ tevbesin kıabūl ider *bir* şartı budur ki etdüği günāhlara derūn dilden ve cānla gönülde peşimān ola ve *bir* şartı daħı budur ki gönlünde niyyeti ve kıaşdı artıķ günāh etmemek ola bu *iki* şart buluncaķ tevbe daħı kıabūldur inşāllah Te‘ālā Mişkātu’l-Envār³⁰¹² adlu kıtābda gelür ki Cebrāil ‘a.m. bir gün Rasūl Hāzretine geldi ve ayıtdı yā Muħammed Hāķ Te‘ālā saña selām etdi ve eyitdi ki her kim vefātından bir yıl evvel tevbe eylese añıñ³⁰¹³ tevbesin kıabūl kıılarım³⁰¹⁴ didi Rasūl Hāzreti eyitdi yā Cebrāil ümmetime bir yıl çokdur zīrā bunlara ğaflet ğālibdir ve tūl-i emel ya‘ni uzun uzak kıikirler ğālibdir didi pes Cebrāil gitdi gene geldi ayıtdı yā Muħammed Hāķ Te‘ālā ayıtdı ki vefātından evvel her kim bir ay öñürdü tevbe eylese tevbesin kıabūl etdim³⁰¹⁵ didi yine Rasūl³⁰¹⁶ Hāzreti eyitdi yā Cebrāil ümmetime bir ay çokdur didi Cebrāil

³⁰⁰⁴günāhlara, T

³⁰⁰⁵etdüği, T

³⁰⁰⁶etdüğigünāhlara ki, T

³⁰⁰⁷fıskı, T

³⁰⁰⁸kimseniñ, T

³⁰⁰⁹buluncaķtevbese, T

³⁰¹⁰muħtāc olur, T

³⁰¹¹vekemāl, T

³⁰¹²Mişkātu’l-Envār adlı eser, İmam Gazālī’nin, NûrSûresi’nin 35. āyetine yazdığı bir nevi tefsirdir.

³⁰¹³benanıñ, T

³⁰¹⁴kıldım, T

³⁰¹⁵kıldım, T

³⁰¹⁶didiRasūl, T

gitti gene geldieyitdi yâ Muḥammed Ḥaḳ Te‘âlâ buyurdi³⁰¹⁷ her kim vefâtından bir gün evvel tevbe eylese tevbesi maḳbûldur didi yine Rasûl Ḥazreti eyitdi yâ ḳarındaşım Cebrâîl ümmetime bir gün çoḳdur didi Cebrâîl vardı gene geldi ayıtdı ki her kim cânı³⁰¹⁸ çıḳmazdan bir sâ‘at öñürdü vech-i tevbe³⁰¹⁹ eylese Ḥaḳ Te‘âlâ eyitdi ki ben anıñ tevbesin ḳabûl iderim³⁰²⁰ didi Rasûl Ḥazreti yâ Cebrâîl ümmetime bir sâ‘at çoḳdur didi pes Cebrâîl ‘aleyhi’s-selâm vardı gene geldi ayıtdı yâ Muḥammed Ḥaḳ Te‘âlâ saña selâm itdi ve eyitdi ki ümmetiñden her kimiñ ki cemî‘ ‘ömri günâhlarda geḳse vefâtından bir yıl evvel baña dönmese ve baña itmese bir ay evvel dönmeseve tevbe itmese bir gün evvel dönmese ve tevbe itmese bir sâ‘at öñürdü baña dönmese tevbe³⁰²¹ itmese ḥattâ cânı boḳazına gelse ve diliyle söylemeḳe ve tevbe eylemeḳe ḳâdir olmasa ve ‘özrin dilemeḳe güci yetmese ol ḥâlden³⁰²² benden utansa ve itdüḳü günâhlara gönliyle peşimân olsa ben anıñ günâhların yarlıḳadım didi Elḥamdulillahî Rabbi’l-‘Âlemîn saña çoḳ çoḳ şükürler³⁰²³ yâ Rabbi pes ḳaçan ki bir ḳul tevbe itse ve şartların yerine getürse Ḥaḳ Te‘âlâ’ya dönmüş ve teveccüh itmiş olur pes namâza durup tekbîr itmeḳe el ḳaldırsa gönülde niyyeti bu olur ki cân u gönülde Ḥaḳḳ’a yüz dutdum el etek bir eyledim dir ve elin yukarı ḳaldırduḳu buña işâretdir ki Ḥaḳ Te‘âlâ’ya tazarru‘ ve münâcât ider ki yâ Rabbi iki ‘âlemden yüzüm saña tıtdım ve her nesneden elim çekdüm ve kibri ve riyâyı giderdim ve ‘âzâmeti ve ululuḳu saña işbât eyledim ve senden ḳayrıdan el çekdim İlâhî günâh denizlerinde ḳarḳ oldım elim tıtdı ki düşmüşeriñ elin tıtdı sensin ayaḳdan düşdüm baña bir çâre ḳıl ve dermân eyle dir çünki Ḥaḳḳ’a bu vechle münâcât eyleye ve tazarru‘lar³⁰²⁴ ‘arz-ı ḥâcât eyleye pes anıñ gönline Ḥaḳ cânibinden bir ḥâl belüre gönli şâfî ve münevver ola çünki Ḳur’ân oḳumaḳa başlaya Ḥaḳ Te‘âlâ aña tecellî ḳıla pes ol kişiniñ gönli gözi açıla Ḥaḳḳ’ıñ nûrın göreve³⁰²⁵ cenneti ve cehennemi başîret nûrıyla müşâhede ḳıla çünki bu maḳâmât aña keşf ola andan

³⁰¹⁷eyitdi, T

³⁰¹⁸ayıtdıcânı, T

³⁰¹⁹öñürdütevbe, T

³⁰²⁰etdim, T

³⁰²¹vetevbe, T

³⁰²²ḥâlde, T

³⁰²³şükür, T

³⁰²⁴tazarru‘la, T

³⁰²⁵nûrın ve, T

öte hemân yolu açıla her sâ' at terakķide ola ve Hâķ Te'âlâ aña şıfâtıyla tecellî ide uşda ulu kişilerin ve evliyâların namâzı ve niyâzı bu resimle olur huşûşa ki ol namâz cemâ' atle kıılinsa şevâbının haddi ve hesâbı olmaz ve Rasûl Hâzreti şallallahu 'aleyhi ve sellem³⁰²⁶ buyurmuşdur ki her kimorta namâzın cemâ' atle kılsa şırâţ köprüsün yıldırım gibi geçe ve eger öyle namâzın cemâ' atle kıılarsa yarın kıyâmet gününde maķberesinden çıķduđı vaķtın yûzi ayın on dördünci gicesi gibi ola hesâbsız kitâbsız cennete gide ve eger ikindü namâzın cemâ' atle kıılarsa ölmezden ön³⁰²⁷ cennetde yerin göre cennetin yemişinden yiye şuyundan içe andan cân teslîm ide ve cehenneme girmeye ve eger aķşam namâzın cemâ' atle kıılarsa cân teslîm iderken tamâm biñ şaf melekler geleler ve Hâķ'dan dürlü dürlü armağanlar getüreler gelin ve güyegü³⁰²⁸ gibi donadup anın cânın Hâķ Te'âlâ Hâzretine alalar gideler ve eger yatsu namâzın cemâ' atle kıılarsa yarın kıyâmet gününde 'arş gölgesinde peygamberler ile ve şâlihler ile ve şehîdler ile bile ola³⁰²⁹ didi Rasûl Hâzreti böyle buyurdi ve Rasûl Hâzreti namâza nûru'l-envâr dimişdir ya' ni nurların nûrı kıati ziyâde rûşeni ve aydın dimişdir gel imdi sen ânı keşifle bul ve aña ya' ni kişi tamâm teveccühle namâza dursa namâz ânı nûr ider dir bu³⁰³⁰ esrârı bilmeğe keşf-i zât gerekdir ki Hâķ Te'âlâ'nın nûrı 'arşın öte yanından gele yetiše gönün rûşen ve münevver eyleye ve ebedî hayât bula bu maķâma iricek cân Hâķ'ın envârın görür ve aña meşğul olur namâzı ve ezânı o nider pes nesnelere görür ki bu hâķ görmezdi ve nesnelere irişür ki 'aql u fikr irgörmez idi Hâķ Te'âlâ'nın celâli ve cemâli aña zâhir olur ve kemâlin âşikâre görür ve niyâz ider ki yâ Rabbi evvel âķir sensin ve bâķın ve zâhir sensin cemî' 'âlem seniñ kıabzındadır cümle memleketlerin mâliki sensin dir ve kıul Hâķ Te'âlâ'ya ne kıadar yakın olursa kı'âti ve 'ibâdeti olkıadar sevgülü olur pes kıul evvel hâvf recâ maķâmına varır andan hâvfı recâyı kıor daķı yukaru gider kıabz ve baş maķâmına irer andan daķı geče maķâm-ı heybete ve maķâm-ı ünse yetişür pes sekr ile sehvî telvîn bulup şoıra temkîne irer andan fenâya yetişür beķâ bulur ve likâ görür ve aġnâya irer 'ârif seyr iderek bu maķâma gelse aña

³⁰²⁶Rasûl Hâzreti 'aleyhi's-selâm, T

³⁰²⁷evvel, T

³⁰²⁸güyegü: güvey, damat.

³⁰²⁹ile ola, T

³⁰³⁰ider bu, T

ma' arif esrârî keşf olur andan muhabbet ' âlemine düşer ve kalbini ğıll ü ğışşdan³⁰³¹ şâfî ider ve arıdır pes ' âlem-i ervâh zâhir olur fetḥ ve futūḥ bulur andan şoñra aña olan feyzîñ nihâyeti olmaz kapu açıldı ki aşla uci bucağı yok bu karanlılık ' âlemde nefsi ervâh bulup ve ol aydınlık ' âlemde ervâhlaüñs bulur çünkü bu ḥâlle zâhiri ve bâtını mustekîm ola ki billah vallah kâim ola ve fillah ve ilallah dâim ola pes Dâru's-Selâm'ı gözüyle göre ve bu istiğrâk içinde cem' e ire ve bu cem' iyyetde cem' u'l-cem' e gire pes maqşûd ve maṭlûb ola aña hemân Allah ola gönüller gözi³⁰³² nûruyla dola ve nûrun ' alâ nûr ola sırrı nûru'l-envâr aña zâhir ola var imdi fikr eyle ki yine irdi ve neler gördi gel imdi ey ' azîz kişi gör temâşâ eyle ve fikr it ki cemî' ' âlemleri yokdan var iden ulu pâdişâh ve yüce sultân gizlûden neler izhâr ider ve neler âşikâre kıılır rivâyetde gelür ki bir kûl bir kerre cân u gönûlden yâ Allah dise Ḥaḳ Te' alâ aña yetmiş kerre Lebbeyk dir zihî luṭf u ' aṭâ zihî cûd u şehâ ki sen aña³⁰³³ bir kez yâ Allah dirsene ol saña yetmiş kez Lebbeyk diye ve kemâl görmez gör ki kûl günâh ider evvel ol utanur ve sen aña ' âşî olursun ol saña in' âm ve iḥsân ider sen aña taş atarsın ol saña itmek atar ḥuşûşâ cânla ve gönülle aña tâlib olsañ saña şolkadâr in' âmlar ve iḥsânlar ider ki ḥesâbın ancak yine kendü bilür kendünün ef' âlin ve şıfâtın saña bağışlar ve saña kudret virür ve taşarruf virür ve seni cemî' ' âleme pâdişâh ider ve sultânlık her ne dilerseñ itmeğe kâdir olursun ancak vücûbı kalur ki kimseye virilmez daḡı bundan ğayrı ne eylesün Tañrılık mı virsün ol olmaz kâbil deġildir saña kudretin virür ve taşarrufun bağışlar ne dilerseñ idersin ḡasta³⁰³⁴ eliñde şıfâ bulur ve şaġ olur havâda kuş gibi uçarsın düşmezsin deñizler ve şular üstünde yürürsün batmazsın bir sâ' atde maşriki ve maġribi dolanursun görürsün ve bün³⁰³⁵ deminde kâlanlarıñ feryâdına yetişürsün ve ânı ol belâdan ḡalâş idersin ḡaşıl-ı kelâm gönülün her ne dilerse işlemeğe kâdir olursun bundan ğayrı daḡı ne dilerseñ ol saña bu yetmez mi ki seni sevdi ve kendü zâtına seni maḡbûb idindi ve cemî' şıfâtın saña feyz eyledi gel imdi bu ni' metleriñ kâdrin ve şüktrin yerine getür ' azîzler sözüm kendü nefsimizedir size sözüm yok zirâ nefsim ḡadden tecâvüz eyledi ' işyân

³⁰³¹ ğıll ü ğışş (A.) kin ve hile.

³⁰³² gözler, T

³⁰³³ kiana, T

³⁰³⁴ hastalar, T

³⁰³⁵ bün (F.) dip, son, en arka.

deñizlerine ğarķ oldu tekebbürlük başdan aşdı ‘ anķālar nefsimiñ gözine siñekķadar gelmez ve Kāf ıağı çöpçe^{3036 3037} görünmez ve öđüdüñ tutmaz ve naşıhatim işitmez dünyāya aldanma dirin ki pāydār³⁰³⁸ olmaz ve bir ķarāra ķalmaz derin aşlā ķulađına ķoymaz ‘ azīzler Hāķ Te‘ālā her hāle nāzırdır ve her işde hāzırdır şöyle ki bir nefes değil yarım nefes³⁰³⁹ eylemez eger göz açup yumunca ğāfil olsa yerler³⁰⁴⁰ gökler yıķılurdi pes Hāķ Te‘ālā her işde hāzır ve nāzırdır vāridāt elindedir dilerse cennete ķoya dilerse cehenneme şala ve eger bir kişıye cemi‘ ‘ ālem keşf olsa ve gizlü esrār açılsa vuķūf bulsa ve muııtalı‘ olsa ve ol kişı bir laħza dünyāya meyl etse³⁰⁴¹ Hāķ’dan yüz döndürmiş olur ve i‘rāz itmiş olur Allah’ı bilen ve taleb ķılan kimse aşlā ve ķaı‘ā Hāķ’dan ğayrıya nazar itmek cāiz değildir ğöñlünde Hāķ’dan ğayrıya bir zerre meyl olsa ol kişı Hāķ’dan yüz döndürmiş olur pes Hāķ Te‘ālā ānı te’dīb ider ve³⁰⁴² rivāyetde gelür ki Zekerıyya peyğamberi bir zālīm pādişāh bıçķu ile iki bıçdı hikāyeti uzundur hele hūlāşası budur ki Zekerıyya peyğamber ol pādişāhdan kaçdı vardı bir ağaç içine gizlendi Allah Te‘ālā’nıñ emriyle ağaç iki yarıldı Zekerıyya peyğamber ‘aleyhi’s-selām ol ağacıñ içine girdi gizlendi ağaç yine bütün oldıve ķaftāniñ bir uci ağaçdan taşra ķaldı pes ānı talep iden pādişāh ķulları arıyor geldiler şeytān anlara Zekerıyya’nıñ ķaftānı ucun gösterdi bu ağaç içine gizlendi didi pes bıçķu ile ağacı iki bıçdiler Zekerıyya dağı ortasında iki bıçdiler gözi açıķ evliyālar ve ulu meşāyiğler şöyle dimişler ki Zekerıyya’ya Hāķ Te‘ālā kāfirleri āniñ için musallaıı ķıldı ve havāle eyledi Zekerıyya Hāķ Te‘ālā’dan ğayrıya şığındı vardı ağaca gizlendi Hāķ Te‘ālā’ya tevekkül idüp ve Allah’a şığınup turmak gerek idi varup ol ağaca gizlenmek haı‘ā idi pes Hāķ Te‘ālā’dan ğayrıya şıđıñduđı için Hāķ Te‘ālā dağı aña kāfirleri musallaıı ķıldı ve havāle eyledi tā ki bıçķu ile iki bıçdiler ānı te’dīb için böyle oldu var imdi buña ğöre kıyās eyle ve her ğün ğünde üç kez cān alıcı kişiniñ yüzine baķar ya‘ni hāzır ol eceliñ geldi ğāfil olma

³⁰³⁶çöpçe: çöp kadar.

³⁰³⁷haddince, T

³⁰³⁸pāydār (F.) kalıcı, daimî, sürekli.

³⁰³⁹ğaflet, T

³⁰⁴⁰ve gökler, T

³⁰⁴¹etdiyse, T

³⁰⁴²birrivāyetde, T

dir cihānda kimse bākī̄ kalmaz bu ‘āleme ölmeğe geldin eger bilürsen ve³⁰⁴³ Hākḳ’ı bilmeğe geldiñ eger bilürsen Allah’ı bil ve ānı bul ve ebedī̄ bākī̄ ol ve bu fānī̄ dünyāda³⁰⁴⁴ kimse bākī̄ kalmaz mı gör ve ādem’i iki nesne helāk ider ulular buni tecrübe eylemişler ve bulmuşlardır ol iki nesneniñ biri ‘avretidir ve biri oğul kızdır bu iki nesne ādemi yoldan alıkor ve Hākḳ’a ulaşmağdan geri kōr bu ‘ālem ḥalkınıñ ‘acep ḥālleri vardır her biri bir yol ve bir tarīḳ tutmuşdur hiç Hāk Te‘ālā tarafı ašlā eksiği değıldir³⁰⁴⁵ hemān dünyāda geçinmek için bir şan‘ata yapışmışdır ve nicesi hayla huya kalmışdır kimi kōpuz kimi düdüñ³⁰⁴⁶ deyüp gezer ve hengāmeler düzer ve ‘ālem ḥalkın³⁰⁴⁷ başına oturur düdüñ³⁰⁴⁸ demek iki iki dimekdir fārisi dilince düdüñ ikidir pes iki diyen muvaḥḥid olmaz tevḥīd ehli bir demek gerek birde kalmaz gerek düden kesilin³⁰⁴⁹ bir Allah’a ulaş ırlamak³⁰⁵⁰ belā demek mü’minler işi değıldir ba‘zı³⁰⁵¹ şūfiyyūn tāifesi belā lā³⁰⁵² lā demek Tañrı yok yok dimekdir dimişler sözüñ ḥāşılı budur ki saña fāidesi olmayan işi işleme diliñde zikirten tesbīḥden ğayrı söz olmasun saña ṭanbūr dilerdin³⁰⁵³ sen bāşıñ ğavğaya virme sözüñ aşlı budur ki her işde kılı kırk yar ağıyārı terk eyle yāre ulaş kanı anlar ki Hākḳ’ıñ dīzārın isterler kānı anlar ki Hāk Te‘ālā’nıñ cemālin görmek ve dīzārın müşāhede itmek dilerler kanı anlar ki cāna müşteri³⁰⁵⁴ olurlar kānı anlar ki cān virüp cānānı alurlar ‘ālemiñ naqşı cümle ḥayāldir ve ol ḥayāl içinde bir cemāl vardır cümle ‘ālem Hāk Te‘ālā’ya mazḥar düşmüşdür anıñ için kāmusa kemāl üzerinedir.

³⁰⁴³geldin ve, T

³⁰⁴⁴budünyāda, T

³⁰⁴⁵Hāk Te‘ālā tarafın düşünmez, T

³⁰⁴⁶dü (F.) iki.

³⁰⁴⁷ḥalkı, T

³⁰⁴⁸dü dü, T

³⁰⁴⁹kesil, T

³⁰⁵⁰ırlamak: şarkı söylemek, teganni etmek.

³⁰⁵¹ve ba‘zı, T

³⁰⁵²tāifesilā, T

³⁰⁵³dilerdin fāide gelmez, T

³⁰⁵⁴kimüşteri, T

AMMÂ MA‘RİFETÜ’N-NEFS

(Nefsi Bilme)

Ammâ nefsi bilmek nice olur yukarıda saña mümkün oldıkça Hâk Te‘âlâ’yı bildirdik kâbil oldıkça beyân eyledik şimdi saña nefsi bildürelim ve nefs ne nesnedir saña beyân idelim gel ey lâmi‘ u’l-envâr ey nûrlar ma‘deni ki kapuñdan ilerü penâh yokdur gel ey câmi‘ -i esrâr ki senden ilerü maşşûd yokdur kapuñ dîvânına yine bir asmânî renklü cām getürdüm tapuñ³⁰⁵⁵ sarâyına yine ma‘ni şarâbın getürdüm gerekdir ki bu ma‘niden altun eyerler üstüne incüler nişâr idem ve oddan³⁰⁵⁶ kadehlerle kevşer şarâbın şunam bu meclisde sâkî melekler ve bâtiye felekler ola ve bu şarâbı içenler pâdişâhzâdeler ve nesl-i selâtin ola içenlerin cānı ebed mest ola çünkü bu şarâb ma‘niden nûş idüp mi‘râc-ı rûhânî bula ve sâkiler ānı görüp “سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى” **Subhânellezi Esrâ**³⁰⁵⁷ diye ve bu şarâbı kangı cān içmeye ki sulţân meclisidir huşûsâ ki maḥbûb ḥaḳîkî cemâlin açmışdır ve yüzünden hicâbın ref itmişdir ne cevherler nişâr etdim hiç kulağına girdi mi ne gevherler³⁰⁵⁸ getürdüm ki her³⁰⁵⁹ biri bir ulu pâdişâh tâcına lâyıḳ ve yaraşıkdır şimden sonra lâzım oldu ki ḥaḳâyıḳ bahrine ğavvâş olam bî nihâyet deryâdan saña âb-ı ḥayât şunam tâ ki ol yice dergâha varıcaḳ ol ulu sulţân kimdir bilesin ve her kimnefsi³⁰⁶⁰ bildiyse Tañrı’sın daḳı bilür netekim Rasûl ‘a.m. buyurmuşdur ki *men ‘arefe nefsehu feḳad ‘arefe Rabbehu* dimişdir ya‘ni her kim nefsin bilürse taḳḳîḳ Rabbisin bildi gel imdi nefsini bilmek³⁰⁶¹ ḥaḳîḳatde nedir saña beyân ideyin eger Hâk Te‘âlâ ‘inâyet idüp tevfiḳ virirse pes nefis ḥaḳḳında sözler çok dürlü söylenmişdir ammâ üç dürlü söz muḥtâr sözlerin şaḳîḳi bu üç dürlü sözdür *biri* budur ki Ḥazreti İmâm Ğazzâlî buyurdu nefis ve ḳalb ve ‘aḳıl rûḥ³⁰⁶² bunların dükelisi bir nesnedir ki dört dürlü ad virilmişdir bir laṭîf cevherdir insânın ḥaḳîḳati oldur ya‘ni insân oldur ki anıñla şırdır³⁰⁶³ mükellefdir ya‘ni namâz ḳılmaḳ ve oruç tutmaḳ ve ğayrı her ne ki

³⁰⁵⁵tapı (T.) kat, yüce huzur.

³⁰⁵⁶nûrdan, T

³⁰⁵⁷.....götüren Allah eksikliklerden münezzehtir..... İsrâSûresi 1. âyet. 17/1.

³⁰⁵⁸gevher (F.) cevher, mücevher, elmas, inci.

³⁰⁵⁹getürdüm her, T

³⁰⁶⁰nefsini, T

³⁰⁶¹gel imdi nefsin bil yani nefsin bilmek, T

³⁰⁶²ve rûḥ, T

³⁰⁶³ḥürdür, T

emir olundı ise ol emir añadır ve hıfâb etdükleri vaktin hıfâb añadır Hâk Te‘âlâ’nıñ emridir şofra yine Hâk Te‘âlâ’ya döner varır didi *ikinci* söz budur ki Hâzreti İmâm Faḥri Râzî Tefsîr-i Kebîr’inde yazmışdır ki rûḥ bir cevher-i ḳudsîdir Cenâb-ı Hâk’dan gelmiş bir laṭîf ve pâk cevherdir taḥayyürden mücerred ve ḥaberde ḥulûl olmaz ya‘ni lâ mekândır hiç bir mekânda durmaz ve bir nesneniñ içine girmez ve işâret-i ḥissiyye ile müşâr olmaz ya‘ni bir nesneye işâret idüp budur ve bu yañadır diyümezsın mükâşefe ehli ve riyâzet ehli bu ḳavli tutdular bu fetvâ ile ‘amel etdiler ve daḥı nefs-i insânî bir nûrânî cevherdir laṭîfdır şâfîdir nûrânîdir semâvîdir yüzi ve şekli ğâyet güzel ve gökçeḳdir didi *üçüncü* ḳavli budur ki Şeyḥ Cüneyd Hâzreti buyurdi ki Hâk Te‘âlâ rûḥuñ cevherin yaratdı ammâ rûḥi bilmekde ‘aḳlıñ ‘ilmi ḳâsirdir zîrâ rûḥ Rabbânîdir ḳati gizlüdür pes Hâk Te‘âlâ ol rûḥdan bir gevher daḥı daḥı³⁰⁶⁴ yaratdı ki adına nefs-i nâṭıḳa dirler âdemiñ gövdesin diri tutup bir nice müddet ma‘mûr eyleyen ol nefs-i nâṭıḳadır şehâdet ‘âlemin iḳrâr eyleyüp dirlik yolıñ bilen ve aña göre tedârikin ḳılan ol nâṭıḳadır ammâ nefsiñ zuhûrı ta‘alluḳda ma‘lûm olur gövdeye ‘alâḳası olmağla bilinür ta‘alluḳsuz ma‘lûm olmaz netekim yukaruda bir def‘a daḥı beyân olunmuşdur pes Hâk Te‘âlâ ol nefs-i nâṭıḳayı cisimle rûḥ arasında vâsıta ḳıldı zîrâ rûḥla cisim arasında bu nefsle *iki* nisbet varidi *bir* budur ki ol nefsiñ vaḥdetde ol cânla münâsebeti varidi pes ol câna meyl iderdi ve anıñ ḥükmün řaḳlardı *ikinci* budur ki bu çokluḳ ecsâmdan ol nefsiñ bu cisimle münâsebeti varidi pes anıñ için bu cisimle meyl iderdi ol rûḥ-i ḳudsîniñ kemâlin³⁰⁶⁵ alup bu cisme ulaşdırdı tâ ki âni pâk ve şâfî ḳılaydı nefs-i nâṭıḳa rûḥ-i nûrânîdir her ne ta‘ayyün ḥâřıl olursa cismânî mizâcınca olup taḳarrub bulur netekim rûḥ-i nûrânîye ḥâřıl olan ta‘ayyün raḥmânî nefsdan alur aña mazḥar olur uşda ḳiři nefsinı bilmek bu deñlüdür ammâ aşıl maḳşûd veğâyet³⁰⁶⁶ ğarazi³⁰⁶⁷ ḳiři nefsinı *üç* vechle bilmek gerek³⁰⁶⁸ *evveli* budur ki kendü nefsinıñ ḥaḳîḳatin bilesin ki mâhiyyeti nedir *ikinci* budur ki nefsiñ ṭabî‘ati nedir ve mizâcı netedir³⁰⁶⁹ ḳurd midir ḳaplan ṭabî‘atlı mıdır arslan mizâclu mıdır ḳanğı şıfat ğâlib ise ol ṭabî‘atlı olur bile ve *üçüncü* budur ki nefsinıñ

³⁰⁶⁴ daḥı, T

³⁰⁶⁵ kemâlâtın, T

³⁰⁶⁶ maḳşûdğâyet, T

³⁰⁶⁷ ğaraž (A.) maksat, amaç. ğaraž, T

³⁰⁶⁸ gereḳdir, T

³⁰⁶⁹ nedir, T

hâşşasın bile ve bu nakış şol vaqit bilinür ki insân kimdir biline ki andan³⁰⁷⁰ Hâk Te‘âlâ’ya yol gider zîrâ insân ma‘nide ‘âlem-i ekber düşmüşdür ve insândan ğayrı mevcûdât her ne varsa yerler gökler³⁰⁷¹ ve ay ve güneş ve yıldızlar mecmû‘ı ‘âlem-i aşğar düşmüşdürgerçi³⁰⁷² şüretâ âdem ‘âlemden doğdı çıkdı zîrâ toprağdan yaradıldı ammâ ma‘nide ‘âlem âdemden doğup çıkmışdır meşelâ şüretde yemiş ağaçdan biter hâşıl olur ammâ ma‘nide ağaç yemişden biter hâşıl olur pes çünki âdemiñ şüreti ma‘nî olup ‘âlemden doğdı çıkdı bu vechle âdem nüşha-i şuğrâ oldur ya‘ni gökçek ‘âlem oldı ve çünki şüretde bu geñişin³⁰⁷³ ‘âlem âdemden doğup çıkdı pes ma‘nide âdem bu vechle nüşha-i kübrâ oldı ya‘ni büyük ‘âlem oldı ve bu iki nüşha ya‘ni âdem ‘âlem gerçi³⁰⁷⁴ zâhirde okunmazlar ammâ haqîkatde biri birine muqâbeledir velâkin gözi açık olanlar görür gözi kör olanlar ne görür netekim Şeyh Muhyiddîn ‘Arabî Hâzreti Futûhât-ı Mekkiyye adlu kitâbında getürüp yazmışdır ve keşifle bulmuşdur ve hikmeti bilmişdir ve buyurmuşdur ki Hâk Te‘âlâ ezel-i ezelde cemî‘ nesneden evvel bir aq incü yaratdı ve aña bir nazar etdi ol incü hayâdan eridi şu oldı deryâ gibi aqdı ve âniñ adın ‘Arşu’l-Hayât qodı pes şu kaynadı taşdı buharı havâyaya aqdı ol buhardan felek aqlâs yaradıldı mu‘allaq bir cevherdir şöyle direksiz durdı ‘âlemi ihâta idüp³⁰⁷⁵ kapladı ve basî‘ oldı âniñ adına felek-i a‘zam didiler şür ağzıdır³⁰⁷⁶ Hâzreti İsrâfîl’in ‘aleyhi’s-selâm maqâmı andadır Hâzreti Rasûlullah şallallahu ‘aleyhi ve sellem mi‘râc gicesi qalem âvâzın anda işitmişdir ve hem binüp³⁰⁷⁷ geldüğü Refrefi anda qodı fenâ bulup beqâyaya irişdi bu ‘âlem-i terkîbden mücerred bulup basî‘lik ‘âlemin buldı ve ‘âlem-i ‘ulviye qadem başdı pes andan soñra Hâk Te‘âlâ bir felek dağı yaratdı adın kürsî qodı Mikâil’in maqâmı andadır dağı Hâk Te‘âlâ’nıñ “فَالْمُدَبِّرَاتِ أَمْرًا” **Fe’l Mudebbirâti Emran**”³⁰⁷⁸ didüğü melekleriñ maqâmı andadır ya‘ni Hâk Te‘âlâ’nıñ melekleri vardır bu ‘âlemiñ umûrın tedbîr iderler ve meşâlihin

³⁰⁷⁰ biline andan, T

³⁰⁷¹ yerler ve gökler, T

³⁰⁷² egerçi, T

³⁰⁷³ geñiş, T

³⁰⁷⁴ egerçi, T

³⁰⁷⁵ eyledi, T

³⁰⁷⁶ didiler Hâzreti, T

³⁰⁷⁷ nübüvvet, T

³⁰⁷⁸ “Emri uygun yol ve yöntemle yerine getirenlere!” Naziât Süresi 5. âyet. 79/5.

görürler bilâ teşbîh dünyâ pâdişâhınıñ vezîrleri ve defterdârları gibi bu melekler Mikâil'le kürsîde muķîm olmuşlardır peygamberlere mu'cizât ve evliyâlara kerâmât ve havâriķ-ı³⁰⁷⁹ 'âdât ve ğayrı hayâlât bu iki gökden iner pes Hâķ Te'âlâ bu kürsîniñ içinde bir felek aţlâs dağı yaratdıarasın Refref âlemi eyledi ve ğâyet güzel ve zîbâ kıldı ve Cebrâil 'aleyhi's-selâm ânı maķâm idindi mişâl 'âlemi oldur raşad³⁰⁸⁰ ehli ve müneccimler ancak aña dek 'aķıl irgörürler ve idrâķ yetiştirirler anlarıñ 'ilmi ol mişâl 'âleminden öte geçmez ve bu gökde hiç yıldızlar yoķdur on iki burc gökden taķsîm olur yedi ķat gökde ol burclar on iki bölük olup farz olunur bundan şoñra Hâķ Te'âlâ bir felek dağı yaratdı içini cennet eyledi tâ ki 'âlem-i rıdvân ola ve ravza ve Tübâ ola çünkü bu eflâķı yaratdı bundan ğayrı altı gök dağı yaratdı ve merkez 'arzı hâķ eyledi ya'ni yedi ķat yerleri yaratdı pes Hâzreti Hâķ Te'âlâ Celle ve 'Alâ 'anâşır-ı erbe'ayı yaratdı odı ve yili ve şuyı ve toprağı hâķ etdi ve cinni ve cānı şoñra insānı yaratdı 'âlem-i cemî'si tamām oldu aşığa ve yukarı düpdüz oldu³⁰⁸¹ düzeldi pes³⁰⁸² 'âlem merkez-i 'arzdān muhîte varınca ya'ni 'arş-ı 'azîme irince aşığası tar ve yukarısı genişdir şöyle durur yukârusuna 'İllyiyn dirler mü'minleriñ maķâmıdır ki yüksekde olup a'lä olalar ve aşığası Siccîn'dir ki kâfirler anda habs olunalar mescün olalar çünkü 'âlemiñ şeklin bildiñ ki³⁰⁸³ yaradılmışdır pes işit ki insānıñ şekli ve şüreti 'âlemiñ şüretine ve şekline nice beñzer evvela gör ki başı 'arş³⁰⁸⁴ Raħmāna beñzer yüzi hod vech-i Subhāna âyinedir ve göğsi kürsiye beñzerki gönlüne kürsî ola ve yürek uçmağa beñzer ve yedi a'zāsı yedi ķat gökler gibi muħkem durmuşdur ve on iki burclar dağı gövdesinde mevcüddur kulağı hāmel³⁰⁸⁵ burci gibidir ve boynı şevr burcuna beñzer ve iki elleri cevzā³⁰⁸⁶ burcuna beñzer ve iki el iki ayağıyla sereţān³⁰⁸⁷ burcuna beñzer göğsi esed³⁰⁸⁸ burcuna beñzer ki şecā'at da'vāsın kıılır arslan gibi ve ciĝer sünbüle³⁰⁸⁹ burci³⁰⁹⁰ ve

³⁰⁷⁹havâriķ (A.) harikalar, olağanüstü şeyler.

³⁰⁸⁰raşad (A.) gözlem.

³⁰⁸¹eyledi, T

³⁰⁸²yukarı pes, T

³⁰⁸³ki nice, T

^{3084c}arş, T

³⁰⁸⁵hāmel (A.) koç burcu.

³⁰⁸⁶cevzā (A.) ikizler burcu.

³⁰⁸⁷sereţān (A.) yengeç burcu.

³⁰⁸⁸esed (A.) arslan burcu.

³⁰⁸⁹sünbüle (A.) başak burcu.

göbek mizân³⁰⁹¹ burci ve öd yeri ‘aķreb burcuna beñzer ve yağırnı³⁰⁹²ķavs³⁰⁹³ burcuna ve budları cedi³⁰⁹⁴ burcuna ve dizlerinden aŗaŗa burc-i delve³⁰⁹⁵ beñzer ve ayaŗı ħūt³⁰⁹⁶ burcuna beñzer ve ba‘zılar dimiŗlerdir ki on iki burc on ikidelüklerdir ki gövdede vardır ħesāb gör ve gönüllerde řābitāt vardır ya‘ni yıldızlar vardır ki bir yerde dönerler on iki burci ħod dönmezler hemān bir yolda yürürler insānıñ daŗı gövdesinde ķuvvetler vardır ki ķat‘ā insāñdan ayrılmazlar ve feleklerde melekler vardır ki insānıñ cānında ve gönlünde řunuñ gibi ķuvvetler vardır ki ānıñla cān u gönül taķvā ider ve gözleri ‘Azrāil’e beñzer ve ķulaķları Mikāil’e beñzer ve yüzi İsrāfil’e beñzer ve dili Cebrāil’e beñzer ve felekde seyyāratı vardır ya‘ni yürür yıldızlar vardır ki yedi yıldızdır on iki burcı seyr iderler kimi bir ayda kimi bir yılda kimi bir buķuķ yılda kimi³⁰⁹⁷ otuz yılda devr ider ve insānda daŗı yedi ķuvvet vardır beŗi ķuvvet-i ħavāss-ı ħams zāhirdir ki görmek ve iŗitmek ve ķoħulamāķ ve tātmaķ ve deŗmek bunlar zāhirde olur ve iki ķuvvet daŗı iķerüde olur birisi ķuvvet-i ‘āķiledir ve birisi daŗı ķuvvet-i nātıķadır³⁰⁹⁸ ve ‘ālemde ‘anāŗır-ı erbe‘a varise insānda daŗı dört aħlāt³⁰⁹⁹ var balġam ve řafrā ve ķan ve sevdādır bunlar gele insānıñ cismine řıħħat gelür ve ħastalık gider ve insānıñ gövdesi yerler gibi ķat ķat ve kemükleri taġlar gibi yüce ve muħkem ķarın deñiz gibi ve tamarlar ırmāķlar gibi ve ilik ma‘den gibi ve gövdede kıllar otlar ve aġaċlar gibi ki kimi uzun ve kimi kıŗŗa³¹⁰⁰ bitmiŗdir ve kimisi yerde yatur ve insānıñ yüzi maŗriķ gibidir ve gülerse güldüŗi güneŗ gibi ħub ve laťif arķası maŗrib gibi ki yüzi anda dolunur ve nefeslerin eser yeller gibi ve sözleri gökler gürleri gibi ve ķati ķati güldüŗi³¹⁰¹ yıldırım gibi ve güler yüzi güller gibi ve eger aġlarsa aġladuŗı yağmur yağar gibi ve ġamı ve ġuŗŗası ķara bulut gibi ve uyuduŗı ölmek gibi ve uyanursa

³⁰⁹⁰sünbüle burci, T

³⁰⁹¹mizān (A.) terāzi burcu.

³⁰⁹²yaġırnı: sırt, sırtın yukarı kürek kısmı.

³⁰⁹³ķavs (A.) yay, yay burcu

³⁰⁹⁴cedi-cedy (A.) oġlak burcu.

³⁰⁹⁵delv-delve (A.) kova burcu. delve burcuna, T

³⁰⁹⁶ħūt (A.) balık burcu.

³⁰⁹⁷buķuķ kimi, T

³⁰⁹⁸daŗı nātıķadır, T

³⁰⁹⁹aħlāt (A.) insan vücudundaki dört salgı ve organ. kan, salya, safra, dalak.

³¹⁰⁰ķıŗŗa, T

³¹⁰¹vegüldüŗi, T

uyandığı öldüğünden³¹⁰² sonra yine dirilmek gibi kıyāmet kıpmaq ve haşr olmak gibi ve oğlanlık zamānı ilkyaz günleri gibidir ve yiğitlik ya[z] günleri gibi ve orta yaşluluk güz günleri gibi ve kıocalık zamānı kış³¹⁰³ günleri gibidir ve bu halk arasında pādīşāhlar ve sultānlar güneş gibidir vezīrler paşalar ay gibidir ve yazıcılar ‘Uṭārıd gibi ve dışleri Zühre yıldız gibidir ve pādīşāhın çerisi Mirrīḥ yıldızına beñzer ve kıādılar Müşteri yıldızına beñzer ve çifçiler Zuḥal yıldızına beñzer ki eker biçer ve sevdā çeker insānın cismi bir büyük şehre beñzer cān ānın sultānıdır ve bu kuvvetler āna çeri gibi düşmüştür ve ‘ālemde dürlü dürlü ḥayvānlar ve canavarlar varise insānda daḥı dürlü dürlü ādemler vardır ki kimi³¹⁰⁴ ezilu ṭoñuz³¹⁰⁵ her kime ki irirse çalar ve ikide³¹⁰⁶ yırtar ve kimisi kedi gibi temellükler ider ya‘ni tilkücelik³¹⁰⁷ eyler kimi örümce gibi kimi kıuş gibi uçar kimseler yetişmez kimi ṭavşan gibi yüğrük³¹⁰⁸ kaçır kimi kıarğa gibi ḥılebāzdır her dem kıor kıar ve şakınurkimi arslan gibi yüreklü ve bahādır kıaplan gibi göñüllü ve tekebbür ehlidir kimi tilkü gibi fitne ve ‘ayyār ve kimi kıoyun gibi yavaş ve selīm kimi ṭāvus kıuşu gibi güzeldir yürüyüp halka yüzün gösterir kimi baykıuş gibi vīrān sever ve tenhā oturur kimi her dem seyyāhdır misāfir olup dünyāyı gezer ve dolandır bağırtlaқ kıuşu gibi kimi kıovan arusu gibi üstād kimi ḥorūs gibi cōmerd kimi geyik gibi yüğrük kimi deve gibi kinci kimi balık gibi dilsüz kimi çekerge gibi söyleyici olmuştur bārī bu resimle cemī‘ mevcūdāt insānda bulunur zīrā ki insān bir mışır-ı cāmī‘dir Ḥaқ Te‘ālā insānı yaratdı ve iki ayaklı bir şehir etdi ayağına ferş düşmemiştir başına sāyebān kurulmuştur bu insān insānın başında sāyebān-ı İlāhī’dir gör imdi bu iki nüsha biri birine nice muķābildir ya‘ni ‘ālem ve ādem ikisi iki nüshadır ki biri birine nice muķābildir ya‘ni ‘ālem birinde³¹⁰⁹ ne varise birinde daḥı vardır ammā gözi açık olanlar görür gözsüz olanlar görmezler ḥaқ görücü nazar

³¹⁰²öldükden, T

³¹⁰³kıocalıkkış, T

³¹⁰⁴vardır kimi, T

³¹⁰⁵ṭoñuz (T.) domuz.

³¹⁰⁶anı, T

³¹⁰⁷tilkücelik, T

³¹⁰⁸yügrek, T

³¹⁰⁹muķābildir birinde, T

gerekdir göre ve bile ve bu insānıñ vücūdı gerçi³¹¹⁰ şūretā ‘ālemden şoñdur velākin ma‘nide ‘ālemden öñdür zīrā ki Hāḡ Te‘ālā ādemi şūret-i esmā zuhūrunda³¹¹¹ yaratdı “**نَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوْحِي** Nefeḡtu Fīhi Min Rūḡi”³¹¹² deyüp ya‘ni ben āña rūḡumdan nefḡ etdim ya‘ni üfürdüm deyüp³¹¹³ cümleden insānı a‘lā kıldı ve hem Rasūlullah şallallahu ‘aleyhi ve sellem buyurmuşdur ki ayıtdı *Hāḡ Te‘ālā evvel nesne kim yaratdı benim nūrumdur cemī‘ nesneden evvel benim nūrum yaratdı çünki insān bu nūrānī şūretde muḡaddem olıcaḡ* pes Hāḡ³¹¹⁴ Celle ve ‘Alā ‘ālemiñ şūretin insāna göre düzmüş olur ve āña göre yaratmış olur ādem ‘ālemiñ evrenge ve nüshası olur ānıñ için didiler muḡaḡḡıḡlar ki bu insān ḡaḡıḡatde sırr-ı İlähī’dirāḡsen-i taḡvīm ve ḡüsn-i şūret bunuñdur ve Hāḡ Te‘ālā ‘Azze ve ‘Alā bu mecmū‘ı esrārı envārı Muḡammed’den izḡār idüp ānı ‘āleme beşāret gönderdi cümle āfāḡ ve enfus ānıñ için zāhirdir ki ‘ālemlere zıḡri insān vücūdundandır ḡavlihi Te‘ālā“**...أَنْفُسِهِمْ فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ** Senurīhim Āyātina Fī’l-Āfāḡi Ve Fī Enfusihim....”³¹¹⁵ ve ḡavlihi Te‘ālā “**وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ**”³¹¹⁶ Ve Fī Enfusihim Efelā Tubşirūn”³¹¹⁶ el āyet.

FAŞLUN Fİ’S-SIRR³¹¹⁷

(Sır Faşlı)

Bu faşlda esrār-ı İlähī’yi beyān idelim ey ‘azizler ey şādıḡlar bu faşlda saña gizlü rāzlarım ve maḡfī sırlarım var velākin bu rāzı bilmeḡe ḡāyet meşreb-i a‘lāların³¹¹⁸ ve aḡıḡ başıret gözi gerek ki zevḡ-i³¹¹⁹ şaḡıḡ maḡşūdların³¹²⁰ ḡāyeti ve murādların nihāyeti ma‘lūm ola bil

³¹¹⁰egerçi, T

³¹¹¹zuhūrundan, T

³¹¹²“...ona ruhumdan üfledim....” HicrSüresi 29. āyet. 15/29.

³¹¹³etdimdeyüp, T

³¹¹⁴Te‘ālā, T

³¹¹⁵ “... Kur’an’ın gerçek olduḡu kendileri için apaḡık belli oluncaya kadar onlara çevrelerinde ve kendilerinde bulunan kanıtlarımızı hep göstereceḡiz....” FuşşiletSüresi 53. āyet. 41/53.

³¹¹⁶ “Hatta kendinizde de. Hiç görmüyor musunuz?” ZāriyātSüresi 21. āyet. 51/21.

³¹¹⁷Muhammediye’de böyle bir başlık yok ama nüshamızda son başlık olarak yer alıyor. Muhammediye s. 587.Hatta Muhammediye’deKasidetunilāhiyye, Hātimetü’l-kitāb ve Medh-i Muhammed Mustafa başlıkları yer alıyor, fakat nüshalarımızda bu başlıklar yer almıyor.

³¹¹⁸a‘lā gerek, T

³¹¹⁹gerekzevḡ-i, T

³¹²⁰ilemaḡşūdların, T

ki meşâyih iki dürlüdür biri³¹²¹ maşriķilerdir ve birisi mağribilerdir maşriķiler ayıtdılar ki ādeme riyāzet gerekir tā ki sülūk ehli olan řālib riyāzetle Hāķķ'a irişe ve mağribiler ayıtdılar ki riyāzet yolu güç yoldur sülūk ehli olan řālib erba'ınler çekmek gerek ammā řālibe evvel ma' rifet nūrı gerek ki sülūk ehli ma' rifet nūrıyla Hāķķ'a tiz irer maķşūduna tiz vuşul bulur ma' rifet nūrı ' ayn-ı riyāzetdir olmuş gönülleri ihyā ider ve dirildir muhāķķıklar bu teveccühi maķbül gördiler ve müsellemler tutdular zırā riyāzetden murād oldur ki sülūk ehli řālibleriñ gönli řāfi ve pāk ola ve nūr ile içi şaşı dola kişi güneş istediği nūra irmek içündür ve aydınlığa yetişmek içündür kişi kendü güneş olıcaķ nūrı nider ve aydınlığı ne eyler gel imdi bu naķşı yazmağa ve taşviri naķş eylemeğe gönül levhini pāk ve řāfi kı ki nūr-ı İlahi'den āna tecellī irişe saña tā ki bir söz taķrır idem ve bir rāz keşf eyleyem ki ol sözi melekler dağı bilmez ve ferişterler dağı anlamaz bu ' ilmi kabeķavseynden oқurlar yāhūd ev ednādan öğrenürler ya' ni mi' rāc gicesi ki Muħammed³¹²² Muştafa Hāķ Te' ālā'ya kıatī yakīn oldı şöyle ki Muħammed'le Allah Te' ālā arasına bir muķarreb melek ve bir mürsel peyğamber şıgmazdı kabeķavseyn ev ednā ol maķāma ol zamāna dirler ya' ni kıatī gizlü rāzdır Hāķ Te' ālā'dan ğayrı kimse bilmez dimekdir zırā bu sırrı bilmeğe gerekir ki cān mi' rāc eyleye yeri göđi geče gide ve dünyāyı ve āhireti³¹²³ terk ide ki ' āşıķlar řādıklar dünyāniñ öte yanında çadır kırmuşlardır pes andan ' aşķ sözlerin söyleyüp ğarrā nükteley beyān iderler ben dağı bu meydānda bir çadır kırdum ki ol çadırniñ içinde saña bir cemāl gösterem ve bir dīzār ' arz eyleyem ki gözler görmüş olmaya ve kılaķlar işitmiş bulunmaya tā ki řālibler āna ireler ve sālİKler āni göreler eger Allah Te' ālā keşf iderse ol remzi size bugün söyleyem ve ol rāzı size ' ayān eyleyem va' deye şalmayam ve yarına kıomayam inşallah Te' ālā gel imdi bil ve āġāh ol ki kişi bugün bu dünyāda Hāķ'dan³¹²⁴ kıble bulmazsa ve Hāķķ'ı bilmezse yarın kıyāmetde dağı bulmaz ve bilmez ve zulmetden kıurtulmaz ve taķķiķ ehli ' ālimler dimişlerdir ki řāliblere vācib ve lāzımdır ki bunda Allah'ı vicdānla göre ve bile ve zulmet-i cehlden kıurtula vicdān neye dirler bilmeziz ki saña nice

³¹²¹ birisi, T

³¹²² gicesi Muħammed, T

³¹²³ dünyāyı āhireti, T

³¹²⁴ Hāķķ'ı, T

añladayın ve nice bildüre³¹²⁵ yuqarularda ğalibā beyān olunmuşdur pes Hāḡ Te‘ālā’yı dille taḡrīr idüp ve elfāzla ḡurūflar bildürmeĝe ḡābil deĝildir ve imkān daĝı yoḡdur pes vicdān āña dirler ki Hāḡ Te‘ālā’nıñ şıfāt-ı ĩcābiyyesin ve şıfāt-ı selbiyyesin bilesin ve zātınıñ bilinmeĝe ḡābil idüĝün bilüp pes bu nesnelerden saña bir ḡāl ḡaşıl ola ĝönlünde ve fikriñde bir ḡālet ola uşda vicdān buña dirler pes ḡālib sālīk bunda vicdānla Allah’ı bilmek gerek ve vicdānla bilmek buni dimişler ki Allah Te‘ālā’nıñ zātını ĝözlerden münezzeḡ ḡuta ve cevāhirden ve ‘arazlardan pāk ve münezzeḡ ḡuta pes vicdānla Allah’ıñ vüçūdundan bir nūr ĝöre ol nūr ānıñ vüçūdunu ḡāliblere zevḡle ‘ayān eyleye budur ol ki ānı ĝörenler cevhersiz ‘ĝarāzsız³¹²⁶ ĝördiler dirler netekim sözin işidenler şavtsız ve ḡurūfsuz³¹²⁷ işitdiler dirler budur ol ki ānı zevḡle bir kez ĝörem deyu Mūsā peyĝamber tecellī ḡaĝına ānıñ içün vardı ve ānı şevḡle ĝörem deyu İsā peyĝamber pāk ve mücerred olup ve ḡaḡ‘-ı ta‘alluḡ eyleyüp ĝöklere ānıñ içün çıḡmışdı ve Yaḡyā peyĝamber ānıñ ‘aşḡına düşüp ‘aşḡla ānı ĝörem deyu teferrüd³¹²⁸ mülküne ānıñ içün girdi ānı bu dünyāda ancaḡ ‘ālem faḡri³¹²⁹ Muḡammed Muşḡafā ĝördi andan ĝayrı kimseye müyesser olmadı ki yerleri ĝöklere öte ĝeçdi gitdi yine bu dünyāda māverāsından Allah’ıñ cemālin Muḡammed ĝösterür ve Hāḡḡ’ıñ dīzārınūrın ‘ālem ḡaḡına ol ĝösterür zīrā ānıñ cemāline mazḡardır ve dīzārına āyinedir her kim āña irdi Hāḡḡ’a irdi ve her kim ānı ĝördi Hāḡḡ’ı ĝördi ve her kim ānı buldi Hāḡḡ’ı buldi ve sözüñüz daĝı burada ḡayır-la ḡatm oldı.³¹³⁰

³¹²⁵ bildüreyin, T

³¹²⁶ ‘arāzsız, T

³¹²⁷ ḡarfsız, T

³¹²⁸ teferrüd (A.) yalnız kalma, tek kalma, benzersiz olma.

³¹²⁹ faḡr-i ‘ālem, T

³¹³⁰ olundı, T

SONUÇ

Çalışmamızın içerisinde yer verdiğimiz Esîrî mahlaslı on iki şahsiyet mevcuttur. Üzerinde durduğumuz Esîrî Mehmed Yusuf Efendi (v. 1591) ise kronolojik olarak bakıldığında klasik Türk edebiyatı içerisinde bu mahlası kullanan ikinci şâirdir. Bursa'da doğan, büyüyen, eğitim gören ve gençlik yıllarını geçiren şâir, daha sonra Avrupa seyâhatine çıkar ve bu esnada esir düşerek bu mahlası alır ve bir daha memleketine dönmeyerek bugünkü Yunanistan topraklarında yer alan Eğriboz adasında hayâtını idâme ettiren, hattâ orada vefât eden Esîrî Efendi edebiyat ve kültürümüzün en mümtaz dönemi kabul edilen XVI. yüzyılın önemli dîvân şâirleri arasında yer almış ayrıca şâirliğiyle de öne çıkan bir şahsiyet olmuştur.

Esîrî'nin amacı sanat göstermek değil, sözü mana yönünden özellikle de âyet ve hadislerle destekleyerek muhatabına dinî-tasavvufî konularda bilgiler vermek, Hz. Peygamber (s.a.v)'in hayâtını manzum bir şekilde ortaya koyan *Muhammediye* gibi bir şaheseri şerh ederek O (s.a.v)'nu anlatarak özellikle bulunduğu muhitteki müminleri aydınlatmak ve onlara İslâm'ın ikinci kaynağı olan Hz. Peygamber (s.a.v)'i olabildiğince sâde, açık ve anlaşılır bir biçimde ortaya koymak hedefinde olmuştur. Esîrî Mehmed Yusuf Efendi tezkirelerde dîvân şâiri olarak geçse de elimizde *Dîvân*'ı olmadığından genel anlamıyla şâirliği hakkında verilecek hükümler eksik ve hatalı olacaktır. Onun, elimizde olan şiirleri başta olmak üzere özellikle tanzîr ettiği şiirlerden ve 948/1541-42 yılında kaleme aldığı *Şerh-i Muhammediye* adlı eserinden yola çıkarak iyi bir şâir ve şâirh olduğunu söyleyebiliriz. Gerek aldığı medrese eğitimi, gerek diğer şâirlerle olan münâsebetleri, Türkçe, Arapça ve Farsça'nın yanında dinî ilimlere vukûfiyeti, kendini dinî ve edebî anlamda iyi yetiştirmiş bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilhassa *Şerh-i Muhammediye* adlı eseri incelendiğinde, siyer yani Hz. Peygamber (s.a.v)'in hayâtı başta olmak üzere genel anlamda İslâm târihi bilgisinin ne derece ileride olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Bilindiği gibi İslâmî Türk edebiyatı'nda Hz. Peygamber (s.a.v)'i medheden şiir yazmak, O (s.a.v)'nun hakkında yazılan eserleri şerh etmek kısacası O (s.a.v)'ndan bahsetmek, O (s.a.v)'nunla meşgul olmak bir gelenek hâlini almış ve şâirler için bundan daha büyük bir şeref ve övünç kaynağı olmamıştır. Neticede şâir veya edip için Hz. Peygamber (s.a.v)'in şefâatine nâil olmak bu yollardan geçmektedir.

Metinler şerh edilirken günümüze doğru bir aktarım yapılabilmesi için şâirin edebî ve kültür birikimi, şâirin içinde bulunduğu dönemi, sosyal hayâtı, şâirin psikolojisini vb. durumları da bilmek gerekir. Edebî eser farklı zaman dilimlerinde farklı toplumlara hitap

eder. Eseri müelliften bağımsız olarak düşünürsek, okur kitlesi sürekli değişmektedir ve metinleri açıklamak için her dönemin okuyucusuna göre şerhler yazılması gerekmektedir. Aksi takdirde; müellif, eserin yazıldığı dönem, mazmunlar vb. edebî sanatlar bilinmeden yorum yapılırsa çağlar arasında kopukluk meydana gelir ve edebî eser tam anlamıyla kavranamaz. Ortaya konan her metin bir açıklama sebebi ve nesnesidir. Şârihler bazen, önceki metinlerin arasında kaybolmuş, taklitçi, yeni bir şey üretmeyen ve yeniliğe kapalı kişiler gibi tanıtılır lâkin şârih, üzerinde durduğu metni önce anlamaya çaba gösterir. Bunu eleştirel bakışla yapar. Şerhler metni anlama, eleştirme ve yenileme metinleridir. Bundan dolayı şerhleri, metne bağlı kalarak yeni bir metin inşâ etme gayreti olarak görebiliriz. Bu şekilde bakıldığında şârih bir nevi müceddiddir. Gelenek ile gelecek arasında ilişki kurar ve çağlar arasında köprü görevi ifa eder. Şârih ortaya koyduğu şerhlerle bize geçmişî tanıtan, yansıtan aynı zamanda şerh ettiği şâiri ve eseri yücelten kişi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmamızda edebiyatımızın önemli bir parçasını oluşturan şerhler hakkında bilgi verilmesinin yanında *bir eser neden ve nasıl şerh edilir?* sorusunun yanıtı aranmıştır. Bu eldeki veriler ışığında değerlendirilerek *Muhammediye* özelinde yapılmıştır.

Bu çalışmada; *Muhammediye* denildiği zaman, edebiyat ve kültür târihimizin bu müstesna eseri hakkında yapılan çalışmalarda akla gelen ilk şâir ve şârihlerden olan Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'yi hayâtı, eserleri, dönemi, şiirleri, nazîreleri ve özellikle de *Şerh-i Muhammediye* isimli hacimli eserini, kısaca şâir ve şârihi eldeki verileri en iyi şekilde değerlendirilerek her yönüyle tanıtılmaya gayret edilmiştir.

Bunun yanında *Şerh-i Muhammediye*'nin yurtiçi ve yurtdışında bulunan nüshalarının tanıtımı, nüshalar arasındaki farkların gösterilmesi, yazıldığı dönemi, Türk edebiyatındaki şerh türleri ve bu eserin dâhil olduğu şerh türü, dil ve üslup özellikleri, şerh geleneği izindeki yeri gibi ana başlıklarla eser üzerinde inceleme yapılmaya çalışıldı.

Çalışmanın son bölümü olan üçüncü bölümde eser transkribe edilerek günümüz alfabesi ile metin ortaya konmuştur. Metnin yazılış târihi 948/1542-43 yani XVI. yüzyıl olması hasebiyle özellikle o dönemde kullanılan Türkçe, Arapça ve Farsça kelimelerin anlamları dipnotta verilerek metnin akıcılığı ve rahat anlaşılması hedeflenmiştir.

Ekler kısmında ise Yazıcıoğlu Mehmed Efendi'nin kabri ve *Muhammediye*'nin yazma nüshalarına âit resimler, bunun dışında eserin ilk şerhi *Şerh-i Muhammediye*'nin elimizde bulunan bütün yazma nüshalarına âit resimler, yine *Muhammediye*'nin bir diğer şerhi olan İsmail Hakkı Bursevî'nin *Ferâhu'r-Rûh* adlı yazma eserine âit resimler, Esîrî'nin uzun süre

yaşadığı ve medfûn olduğu coğrafyaya âit resimler eklenerek çalışma hem zenginleştirilmiş hem de okuyucuya şâir ve şârihin ve eserlerin tanıtılması adına görsellerle desteklenmiştir. Çalışmamız Kaynakça kısmı ile sona ermektedir.

Türk edebiyatında XVI. yüzyıl şâir ve şârihlerinden Esîrî Mehmed Yusuf Efendi gibi bir şahsiyeti tanıtmaya ve literatüre kazandırmaya gayret ettiğimiz bu çalışmanın ileride şâirle ilgili yapılacak başka çalışmalara öncülük etmesini niyâz ediyoruz.

KAYNAKÇA

- Âşık Çelebi, *Meşa'irü'ş-Şu'ara*, haz. Filiz Kılıç, İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2010.
- Aksoyak, İsmail Hakkı. “Ahmet Yesevi'nin Rumelili Bir Takipçisi Üsküplü Atâ-Tuhfetü'l-Uşşâk”, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018.
- Aksoyak. İsmail Hakkı, vd., *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları, 4. Basım, 2006.
- Akün, Ömer Faruk. “Divan Edebiyatı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 9/409. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Arpaguş, Hatice Kelpetin. *Osmanlı Halkının Geleneksel İslam Anlayışı ve Kaynakları*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2001.
- Ateş, Nilüfer. “Osmanlı Hayırseverlik Kültüründe Hz. Peygamber (s.a.s) ile İlgili Uygulamalar”, *Akademik Siyer Dergisi* 7 (Ocak 2023), 1-31.
- Ay, Ümran. “Münîrî Amâsî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ek-2 Cilt/337-338. İstanbul: TDV Yayınları, 2019.
- Aydemir, Yaşar. “Esîrî'nin Bağdat Şehrâşübu”, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Dr. Himmet Biray Özel Sayısı (1999), 446-475.
- Aydiñçe, Nehri. “Türk Edebiyatı'nda Şerh Geleneği: Şâir ve Şârih Ali Örfî Efendi ve Şerhi Nutk-ı Üftâde Adlı Eseri”, *İslam İlim ve Düşünce Tarihinde Şerh Geleneği*, ed. Mesut Kaya, Sezai Engin, İstanbul: Endülüs Yayınları, 2020.
- Aynur, Hatice. “Mahremî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/ 390-391. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.
- Bağdatlı Ahdî, *Gülşen-i Şuarâ*. haz. Süleyman Solmaz, Denizli: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Kültür Yayınları, 2009.
- Banarlı, Nihad Sami. *Yahya Kemal'in Hâtıraları*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yahya Kemal Enstitüsü Neşriyatı, 1960.
- Baş, Mehmet Şamil. “Türk-İslâm Edebiyatı'nda Tercüme ve Şerh Geleneği”, *Türk-İslâm Edebiyatı El Kitabı*, ed: Ali Yılmaz, Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Atilla Batur, “Yazıcı Sâlih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/360. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Bilgin, Azmi. “Karamanlı Nizâmî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/453-454. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

- Bilgin, Azmi. “Nesîmî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/3-5. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Biltiken, Halit. “Şeyhî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/81-82. İstanbul: T.D.V. Yayınları, 2010.
- Bursevî, İsmâil Hakkı. *Ferahu’r-Rûh*, 2 Cilt, İstanbul: Bosnevî el-Hâc Muharrem Efendi Matbaası, 1294.
- Bursevî, İsmâil Hakkı. *Ferahu’r-Rûh Muhammediye Şerhi* (ikinci baskı), Haz. Mustafa Utku, Bursa: Uludağ Yayınları, 2012.
- Cerrahoğlu, İsmail. “Süddî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/43-45. İstanbul: T.D.V. Yayınları, 2009.
- Ceylan, Ömür. “Şerh (Türk Edebiyatı)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 38/566. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Coşkun, Vildan S. “Zâtî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/150-151. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Çakan, İsmail Lütfi. *Hadîs Edebiyatı*, İstanbul: MÜİF Yayınları, 1985.
- Çelebioğlu, Âmil. *Muhammediye*, 4 Cilt, İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları, 1975.
- Çelebioğlu, Âmil. *Muhammediye*, 2 Cilt, İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1996.
- Çiçekler, Mustafa. “Mesnevi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/320. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara: Aydın Kitabevi, 2002.
- Dilçin, Cem. *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2018.
- Doğan, Muhammet Nur. “Metin Şerhi Üzerine”, Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler, haz. Mehmet Kalpaklı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999.
- Efendi, Mütercim Âsım. “eş-Şerh”, Kâmûs Tercümesi, 4 Cilt. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1304.
- el-İsbehânî, İsmail b. Muhammed. *Kıvamu’s-Sünne, et-Tergîb ve’t-Terhîb*, 3 Cilt, Kahire: Dâru’l-Hadis, 1414/1993.
- Elverdi, Ezel vd., “Esîrî”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3 Cilt, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1979.
- Ergun, Sadeddin Nüzhet. *Türk Şairleri*, 3 cilt, İstanbul: tarihsiz.
- Ergun, Sadeddin Nüzhet. *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul: Vadi Yayınları, 2017.
- Erkan, Mustafa. “Câmasbnâme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 39/81-82. İstanbul: T.D.V. Yayınları, 2010.

- Erünsal, İsmail. “Tâcizâde Cafer Çelebi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/353-356. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Fayda, Mustafa. “Siyer ve Megâzî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/319. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Gibb, E. J .Wilkinsson. *Osmanlı Şiir Tarihi*, Tercüme Ali Çavuşoğlu, 2 Cilt. Ankara: Akçağ Yayınları, 1999.
- Gökalp, Haluk. *Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeşt-nâmeler*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2009.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Melâmîlik ve Melâmîler*, İstanbul: Gri Yayınları, 1992.
- Güleç, İsmail. “Prizrenli Bir Veli: Abdurrahim Fedâî ve Risâle-i İydiyyesi”, s. 50, Balkan Studies II History&Literature, Ed. Deniz Ekinci vd., Ciril&MethodiyUniversity, İstanbul 2011.
- Gürbüz, İncinur Atik. *Mecmû'a-i Letâif*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara 2011.
- Halaçoğlu, Yusuf. “Bağdat-Osmanlı Dönemi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/433. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Harun Gündüz, Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâili*, Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Hüseyin bin Mehmed (Esîrî) *Dîvân-ı Firâk-ı Esîrî [Sergüzeşt-nâme-Gazavât-nâme-Pend-nâme-Dîvân]*, Haz: Fatma Sabiha Kutlar Oğuz-Ayşe Yıldız-Tuba Işınsoy Durmuş, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ. *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Abdullah et-Türki, Kahire: DâruHicr, 1414/1997.
- İnal, İbnülemin Mahmud Kemal. *Son Asır Türk Şairleri*, 4 Cilt, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1940.
- İpekten, Haluk. *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 12. Baskı, 2010.
- İpşirli, Mehmet. “Esîrî Mehmed Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/390-391. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- İsen, Mustafa. *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısımı*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1994.

- Kâbilî, *Sultân-ı Hübâna Münasib Eş'âr*, hzr. Mehmet Gürbüz, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018.
- Kallek, Cengiz “Kaffâl. Muhammed b. Ali”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/146-148. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Kalyon, Abuzer. *Peşteli Hisâlî Metâlîün-Nezâir (II. Cilt) İnceleme-Metin*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2011.
- Kanar, Mehmet. *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Say Yayınları, 2008.
- Kara, İsmail. *İlim Bilmez Tarih Hatırlamaz Şerh ve Haşiye Meselesine Dair Birkaç Not*, İstanbul: Dergah Yayınları, 2011.
- Kara, Mustafa. “Tekke Eğitimi ve Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 6/12, (2008), 115-117.
- Kara, Mustafa. “XIV. ve XV. Yüzyıllarda Osmanlı Toplumunu Besleyen Türkçe Kitaplar”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8/1, (1999), 29-58.
- Kara, Mustafa. *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, Bursa: Uludağ Yayınları, 2012.
- Karaman, Hayreddin. *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri 1-2*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2006.
- Karataş, Ali İhsan. “XVI. Yüzyılda Bursa'da Tedavüldeki Kitaplar”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (Ocak 2001), 209-230.
- Karataş, Ali İhsan. “Osmanlı Toplumunda Hz. Peygamber Sevgisinin Tezahürü Olarak Kurulan Mevlid Vakıfları”, *İSTEM* / 11 (Aralık 2008), 47-77.
- Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zünûn*, Yay. Haz. Şerefettin Yaltkaya, Kilisli Rifat Bilge, Ankara: TTK Yayınları, 2014.
- Kaya, Bayram Ali. “Necâtî Bey”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32 / 477-478. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Kaya, Bilge. *Hisâlî Hayatı-Eserleri ve Metâlîün-Nezâir Adlı Eserinin Birinci Cildi (İnceleme-Metin)*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003.
- Kemikli, Bilal. “Niyazî-i Mısırî'de Sürgün ve Zindan”, *Hapishane Kitabı*, ed. Emine Gürsoy Naskali, Hilal Oytun Altun, 519-532 İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2005.
- Kemikli, Bilal. “Şerh Şarih ve Ahmet Avni Konuk”, *Eskiyeni* / 16 (Şubat 2010): 69-70.
- Kemikli, Bilal. *Sûfi Şairin İzinde Şiir ve İrfan*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2009.
- Kesler, Muhammed Fatih. “Mücâhid b. Cebr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/441. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

- Kiel, Machiel. “Eğriboz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/491-493. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Kılıç, Atabey. “Dağılan İncileri Toplamak: Şerh Tasnifi Denemesi”, Prof. Dr. Abdülkadir Karahan Anısına I. Uluslararası Klasik Edebiyat Sempozyumu, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Daire Başkanlığı Yayınları, 2007.
- Kocatürk, Vasfi Mahir. *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Edebiyat Yayınevi, 1964.
- Kolbaş, Ozan. *Esîrî'nin Hüsâm-nâme Adlı Manzum Hac Seyahat-nâmesi (İnceleme-metin tenkidi-nesre çeviri-açıklamalar-sözlük-özel adlar dizini)*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.
- Kolektif. *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, 8 Cilt, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2003.
- Kortantamer, Tunca. “Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi”, Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 8 (1994) 1-10.
- Köksal, M. Fatih. “Nazire Kavramı ve Klâsik Türk Şiirinde Nazire Yazıcılığı”, Dirîözler Armağanı: Prof. Dr. Meserret Dirîöz ve Haydar Ali Dirîöz Hatıra Kitabı, M. Fatih Köksal - Ahmet Naci Baykoca, Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2003.
- Köksal, M. Fatih. “Nazîre”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/456-457, İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Köprülü, M. Fuad. *Divan Edebiyatı Antolojisi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2. Baskı, 2006.
- Köprülü, M. Fuad. *Edebiyat Araştırmaları*. 2 Cilt. Ankara: Akçağ Yayınları, 4. Baskı, 2004.
- Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Kolektif, 5 Cilt, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Kurtuluş, Rıza. “Lâhîcî Muhammed b. Yahyâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/53, Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Kut, Günay. “Ahmed Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/111-112, İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Kut, Günay. “Esîrî, His Sergüzeşt And His Other Works”, Acâibu'l-Mahlûkat, Yay. Hzl. Fatma Büyükkarcı Yılmaz, İstanbul: Simurg Yayınları, 2010.
- Kutluk, İbrahim. Kınalı-zade Hasan Çelebi, *Tezkiretü ş-şuarâ*, 2 Cilt, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, 1989.
- Küçük, Sabahattin. “Melihî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/50, Ankara: TDV Yayınları, 2004.

- Levend, Agâh Sırrı. *Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000.
- Levend, Agâh Sırrı. *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Basım, 1960.
- Levend, Agâh Sırrı. *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 4. Basım, 1998.
- Mengi, Mine. "Metin Şerhi ve Tenkidi Üzerine Düşünceler", *Dergah; Edebiyat, Sanat, Kültür Dergisi*, 8/93, 1997.
- Mengi, Mine. "Metin Şerhi, Tahlîli ve Tenkîdi Üzerine", *Dîvân Şiiri Yazıları*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.
- Molla Câmî, *Nefehâtü'l-üns min hadarât'l-kuds*, Tercüme ve Şerh: Lâmiî Çelebi, İstanbul: Dersaâdet, t.y.
- Molla Memet, Amet. *Ege Adalarında Klasik Türk Şiiri ve Şairler*, Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.
- Namlı, Ali. "İsmail Hakkı Bursevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/102-107. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Nazmî, Edirneli. *Mecma 'u'n-Nezâ'ir (İnceleme-Tenkitleti metin)*, hzr. M. Fatih Köksal, s. 1039, T. C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler Ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2012.
- Okuyucu, Cihan, *Gazel Bahçesi*, İzmir: Sütun Yayınları, 2006.
- Ong, Walter J. *Sözlü ve Yazılı Kültür Sözüün Teknolojileşmesi*, Çev: Sema Postacıoğlu Banon, İstanbul: Metis Yayınları, 1995.
- Özkan, Mustafa. *Türk Dillerinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1995.
- Özkılınç, Ahmet. Coşkun, Ali., Sivridağ, Abdullah. *Osmanlı Yer Adları I: Rumeli Eyaleti (1514-1550)*, Ankara: Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Özkırımlı, Atilla. *Türk Dili Edebiyatı Ansiklopedisi*, 5 Cilt, İstanbul: Cem Yayınevi, 5. Baskı, 1990.
- Öztürk, Ali. "Türk Edebiyatında Manzum Siyerler", *Hız. Muhammed'in Evrensel Mesajı Sempozyumu*, (Çorum: İslami İlimler Dergisi Yayınları, 2007) 213-217.
- Öztürk, Zehra. Muhammediyye'nin İki Yazma Nüshası ve İki Kadın Müstensih, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, c. 1, sayı, 1, İstanbul 1999.

- Paker, Saliha. "Tercüme ve Nazire Olarak Çeviri: Kültüre Bağlı Kavramlar", *Journal of Turkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları (Cem Dilçin Armağanı)*, 33/2, 89-110.
- Pala, İskender. *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2004.
- Pervâne b. Abdullah, *Pervâne Bey Mecmuası*. hzr. Kamil Ali Gıynaş, Ankara: T. C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017.
- Revnakoğlu, Cemâleddîn Server. *Erzurumlu İbrâhim Hakkı ve Ma'rifetnâmesi*, İstanbul: Ercan Matbaası, 1961.
- Saraç, M. A. Yekta. "Şerhler" Türk Edebiyatı Tarihi, ed. Talat Sait Halman, İstanbul: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007.
- Saraç, M. A. Yekta, Macit, Muhsin (ed.), *XVI yüzyıl Türk Edebiyatı*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, 2011.
- Süreyya, Mehmed. *Sicilli Osmanî*, 2 Cilt, Yayına Haz. Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.
- Şeker, Fatih M. *Osmanlı İslâm Tasavvuru*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015.
- Şemseddin Sâmî, "Şerh", *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1317.
- Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Alfa Yayınları, 1998.
- Şener, Halil İbrahim - Yıldız, Alim. *Türk İslâm Edebiyatı*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2012.
- Şensoy, Sedat. "Şerh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 38/557. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Tahir, Bursalı Mehmed. *Osmanlı Müellifleri*, 3 cilt, İstanbul: Matbaa-ı Amire, 1333.
- Tanyu, Hikmet. Dini Folklor veya Dini-Manevi Halk İnançlarının Çeşit ve Mahiyeti Üzerinde Bir Araştırma, AÜİFD, XXI, s. 123, Ankara, 1973.
- Tarlan, Ali Nihad. *Edebiyat Meseleleri*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1937.
- Timurtaş, Faruk Kadri. *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, İstanbul; Vilayet Yayınları, 1981.
- Timurtaş, Faruk Kadri. *Mevlid (Vesilet-ün Necât) Süleyman Çelebi*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1990.
- Toska, Zehra. "İleriye Yönelik Araştırmalarla İlgili Olarak Eski Türk Edebiyatı Sahasında Yazılmış Olan Tercüme Metinleri Değerlendirmelerde İzlenecek Yöntem/ler Ne Olmalıdır?", *Journal of Turkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları Dergisi*, 24, (2000), 291-306.

- Turan, Ahmet Nezihi. “Kırım Halkının Gündelik Hayatından Çizgiler” (17.-18. Yüzyıllar) Bilim Yolu, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3, (2003), 77-85.
- Uzun, Mustafa. “Muhammediye” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/587. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Yamak, Mehmet Bilal. “Yazıcızâde Kardeşlerin Tasavvufî Görüşleri Ve Osmanlı’ya Tesirleri”, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.
- Yardımcı, Mehmet. *Hekimhanlı Esirî*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.
- Yazar, Sadık. *Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.
- Yeniterzi, Emine. *Dîvan Şiirinde Na’t*, Ankara: T.D.V. Yayınları, 1993.
- Yıldırım, Ali. *Divan Edebiyatında Mahlas ve Mahlas-nâmeler*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2006.
- Yıldız, Alim. Hz. Muhammed (s.a.s) ile İlgili Edebî Türler, Türk İslâm Edebiyatı El Kitabı ed. Ali Yılmaz, Ankara: Grafiker Yayınları 2012.
- Yılmaz, Ali. “Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31/1-4, (1989), 493-494.
- Yılmaz, Ozan. “Klâsik Şerh Edebiyatı Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5/9, (2007), 271-304.
- Yurtsever, Murat. “İsmail Hakkı Bursevî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23 / 102-107. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Elektronik Kaynaklar:

- Bursa Gazeteciler Cemiyeti, “ESİRİ (Mehmet Yusuf) ”, Erişim 31.08.2016, <http://bgc.org.tr/ansiklopedi/es%C3%8Er%C3%8E-mehmet-yusuf-.html>
- Gültekin, Hasan. “Esîrî Hasan b. Şeyh Hüseyin”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. 2014, Erişim 20.09.2020, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/esiri-hasan-seyh-huseyin>.
- Köksal. Mehmet Fatih, “Gedâyî”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. 2013, Erişim 05.05.2022, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/gedayi>
- Macit. Muhsin, “Hazânî/Esîrî, Eflatun”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. 2016, Erişim 20.09.2020, <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=7816>.

EKLER

1530 tarihli Eğriboz livasını gösteren harita³¹³¹

³¹³¹ Ahmet Özkılınç, Ali Coşkun, Abdullah Sivridağ, *Osmanlı Yer Adları I: Rumeli Eyaleti (1514-1550)*, (Ankara: Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, 2013), 931.

Eğriboz adasının geçmiş ve günümüzden panoramik görünümü

Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin esâretinin ardından yerleştiği, hayâtını idâme ettirdiği ve medfûn olduğu Kızılhisar şehrinin geçmiş ve günümüzdeki hâlini gösteren kareler

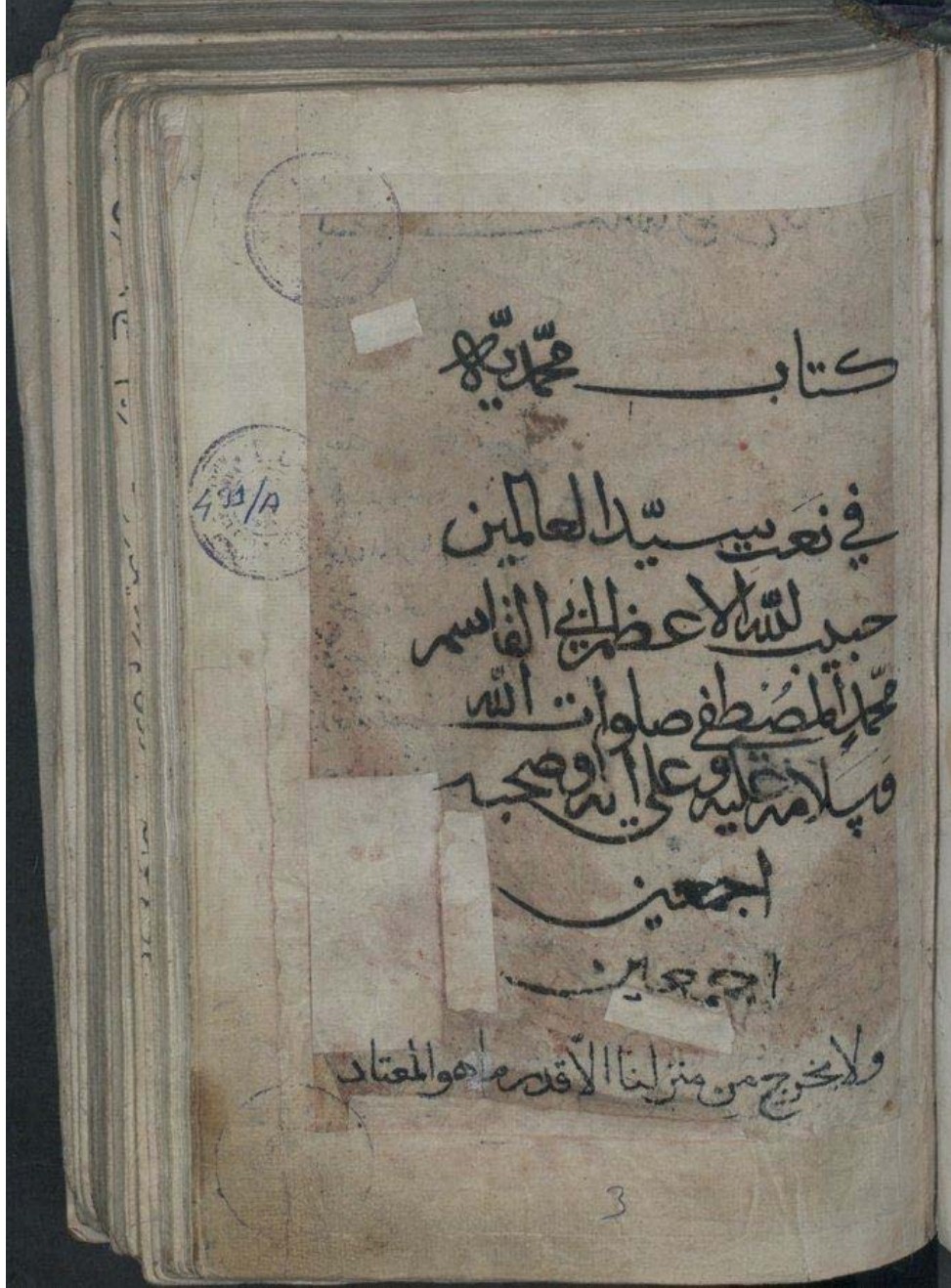
Kızılhisar kalesinden şehre bakış

Eğriboz adasının genel görünümü

Yazıcıoğlu Mehmed Efendi'nin Gelibolu'da bulunan kabri

Muhammediye'nin müellif hattı nüshasının unvan sayfası
Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv ve Neşriyat Müdürlüğü Ktp., nr. 431/A

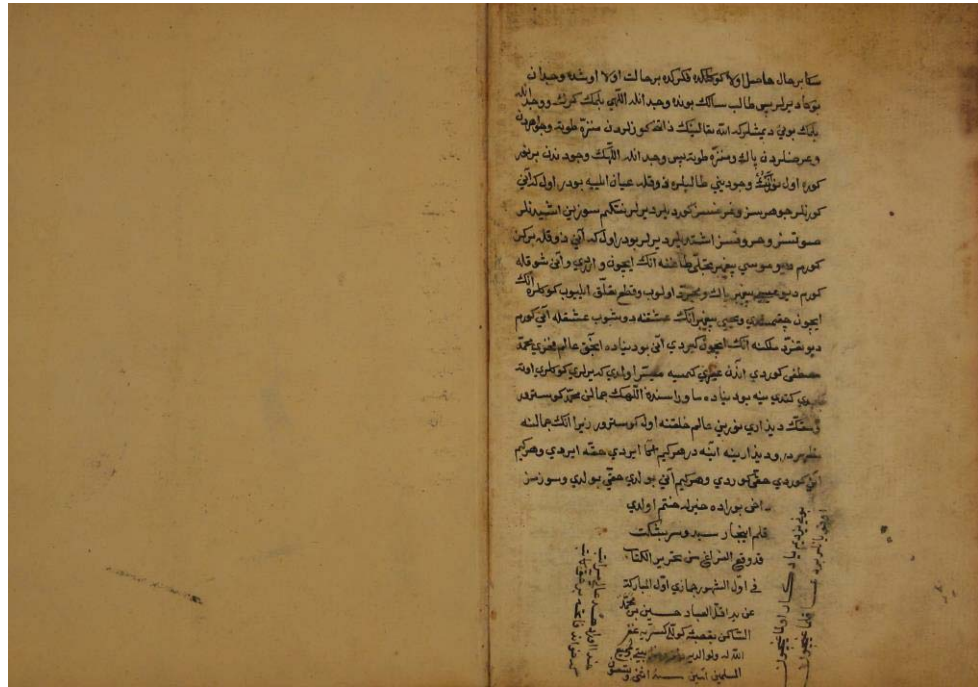
Muhammediyye'nin müellif hattı nüshasının ilk iki sayfası
Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv ve Neşriyat Müdürlüğü Ktp., nr. 431/A

Muhammediyye'nin müellif hattı nüshasının son sayfaları
Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv ve Neşriyat Müdürlüğü Ktp., nr. 431/A

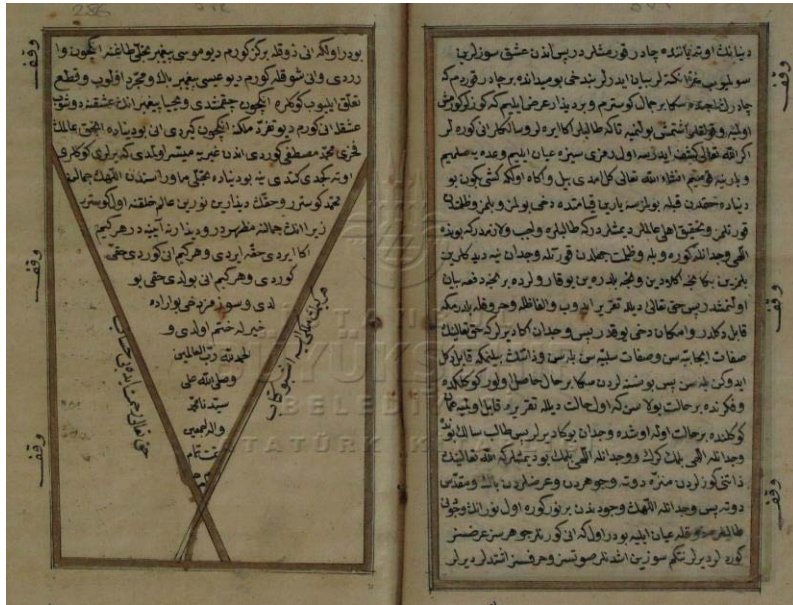
Esîrî Mehmed Yusuf Efendi, Şerh-i Muhammediye'nin ilk sayfaları, Nuruosmaniye Kütüphanesi nr. 2581

Esîrî Mehmed Yusuf Efendi, Şerh-i Muhammediye'nin son sayfası, Nuruosmaniye Kütüphanesi nr. 2581

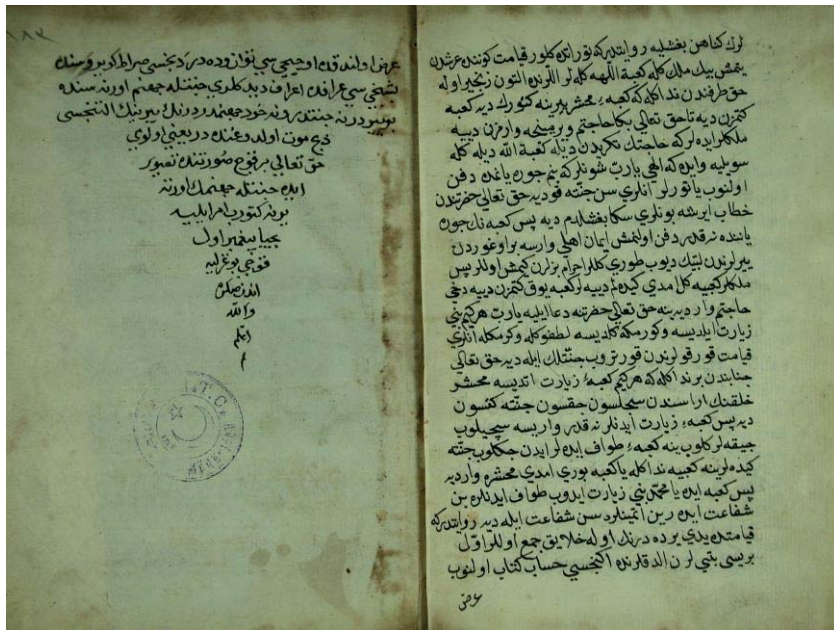
Esîrî Mehmed Yusuf Efendi, Şerh-i Muhammediye'nin ilk sayfaları, İBB Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları nr. 489

Esîrî Mehmed Yusuf Efendi, Şerh-i Muhammediye'nin son sayfaları, İBB Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları nr. 489

Esîrî Mehmed Yusuf, Şerh-i Muhammediye'nin ilk sayfaları, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar nr. 1967

Esîrî Mehmed Yusuf, Şerh-i Muhammediye'nin son sayfaları, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar nr. 1967

ÖZGEÇMİŞ

Adı-Soyadı	Nehri AYDİNÇE		
Doğum Yeri ve Yılı			
Bildiği Yabancı Diller	Arapça, Arnavutça, Makedonca, Almanca, İngilizce, Boşnakça.		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	2001	2005	Balıkesir Anadolu İmam Hatip Lisesi
Lisans	2005	2009	Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans	2009	2011	Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora	2011	2023	Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1.	2013	2021	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Üye Olduğu Bilimsel ve Meslekî Kuruluşlar	<i>Kurul ve Editörlük Görevleri</i> Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yunus Emre Araştırmaları Merkezi (YUMER), Yönetim Kurulu Üyesi (2016-2020) Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Türkçe Alan Editörü (2018-2021) Balkan Araştırmalar Dergisi Yayın Kurulu Üyesi, Bursa/Türkiye		
Katıldığı Proje ve Toplantılar	<i>Bilimsel Etkinliklerdeki Görevler</i> Yunus Emre ve Dünya Dili Türkçe Bilgi Şöleni, Düzenleme Kurulu Üyesi, 7-9 Mayıs 2021, Eskişehir/Türkiye II. Uluslararası Din ve İnsan Sempozyumu. Düzenleme Kurulu Üyesi, 7-9 Ekim 2021, Eskişehir/Türkiye. Uluslararası Din ve İnsan Sempozyumu. Yürütme Kurulu Üyesi, 10-12 Ekim 2019, Eskişehir/Türkiye. Ortadoğu'da Güncel Meseleler ve Mezheplerarası Diyalog Uluslararası Konferansı. Düzenleme Kurulu Üyesi, 30 Nisan-1 Mayıs 2015, Eskişehir/Türkiye.		

Yayınlar:	Makaleler "Balkanlarda Tarikatlar: Makedonya'daki Halvetîliğe Genel Bakış" Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı 2, 2015. Uluslararası Bilimsel Toplantılarda Sunulan Bildiriler/Sempozyum Bildiri Kitaplarında Yer Alan Yayınlar 1. "Rumelili Halvetî Divan Şairleri Özelinde Tasavvuf Edebiyatına Bir Bakış", III. Uluslararası Bakü'den Balkanlara Halvetîlik Sempozyumu, Amasya, 12 Mayıs 2018. 2. Nehri Aydınç-Ömer Faruk Bayrakçı, "XVII. Yüzyıl Osmanlı Edebiyat Literatürüne Katkıları Bağlamında Bûhûrizâde Mustafa İtrî Efendi'nin Şairliği", I. İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi, Antalya, 23-25 Kasım 2018. 3. "Ohri Türk Kültüründe Dini Motifler" 22. Uluslararası Türk Kültürü Sempozyumu ve Karma Türk Sanatları Sergisi, Üsküp, Makedonya, 5-9 Mayıs 2017. 4. "Türk Edebiyatı'nda Şehrengizler ve Balkan Şehirleri", IV. Uluslararası Balkan Tarihi Araştırmaları Sempozyumu, Saraybosna, Bosna-Hersek, 1-5 Haziran 2016. 5. "Ohri'deki Halvetî Hayatî Dergâhı ve Mehmed Zekeriyya Efendi'nin İlahî Mecmuâsı", II. Uluslararası Bakü'den Balkanlar'a Halvetîlik Sempozyumu", Ohrid, Makedonya, 30 Nisan 2016. 6. Nehri Aydınç, İshak Tekin, Ayşe Yorulmaz, "Eğitim Tarihimizde Çocuk Oyunları: Ahmed Edib'in Terbiyevi Çocuk Oyunları Eseri Üzerine Bir İnceleme" I. Uluslararası Türk Dünyası Çocuk Oyun ve Oyuncakları Kurultayı", Eskişehir, 14 Mayıs 2015. Kitaplar/Kitap Bölümleri 1. "Vesîletü'n-Necât'ın Arnavutça Tercümesi / Mevludi Ne Gjuhën Shqipe" Gönül Coğrafyamızın Şaheseri Mevlid Ve Tercümelere, Editör: Kemikli Bilal, YTB Yayınları, Ankara, ss. 121-236, 2022. 2. "Türk Edebiyatı'nda Şerh Geleneği: Şâir ve Şârih Ali Örfî Efendi Ve Şerh-i Nutk-ı Üftâde Adlı Eseri", İslâm İlim Ve Düşünce Tarihinde Şerh Geleneği, Editör: Engin Sezai, Kaya Mesut, Endülüs Yayınları, İstanbul, ss.393-431, 2020. 3. "Vesîletü'n-Necât'ın Arnavutça Tercümesi / Mevludi Ne Gjuhën Shqipe" Mevlid Külliyyatı, Editör: Kemikli Bilal, Akkuş Mehmet, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul, ss. 216-235, 2016.

e-posta:	
Tarih:	10.03.2023
İmza:	
Adı-Soyadı:	Nehri Aydınç